DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

KAZIM MİRŞAN

ERKEN TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMACISI

B PLAS

2. BASKI

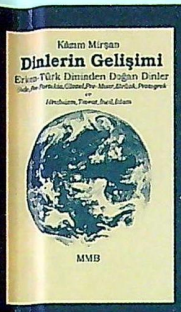

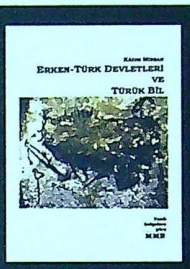

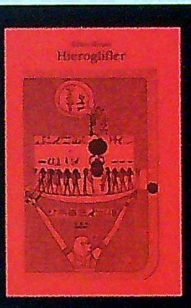

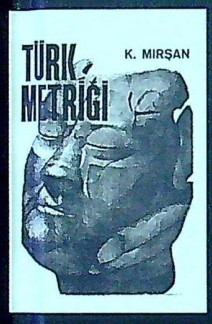

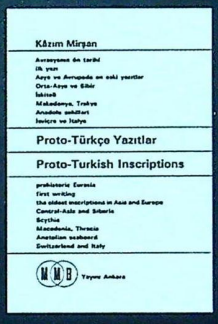

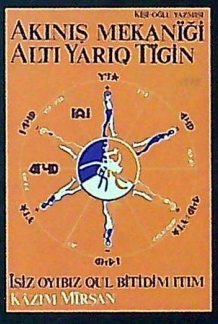

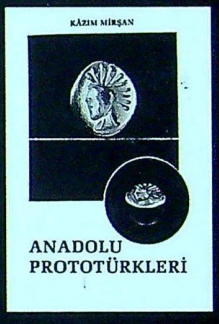

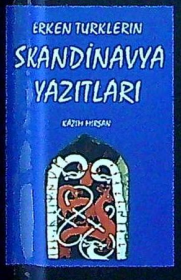

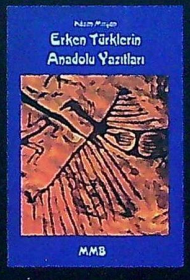

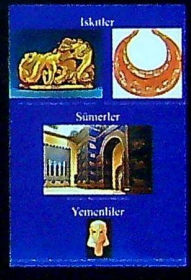

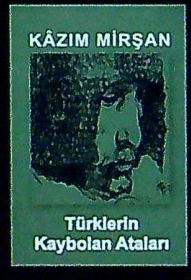

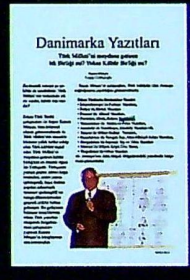

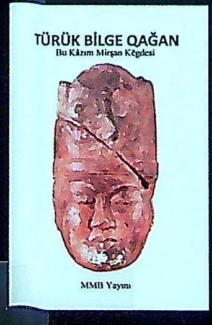

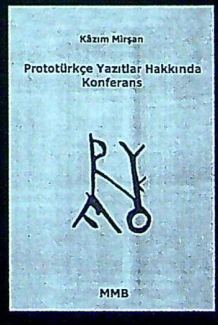

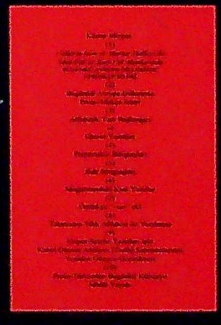

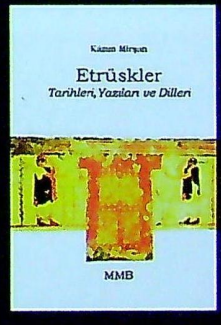

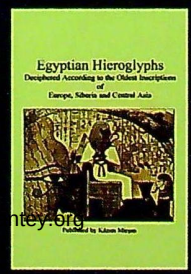

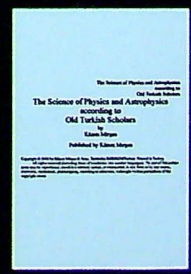

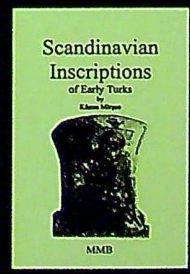

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://antey.org

KAZIM MİRŞAN

ERKEN TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMACISI

5.CİLT

AĞUSTOS 2021

- **İslam Öncesi Kürt Tarihi (Erken Türkmenler)**
- **At - Oy Öğüntün Eminis**
- **İskitler - Sümerler - Yemenliler**
- **Türük Bilge Qağan**
- **Türklerin Kaybolan Ataları**
- **Danimarka Yazıtları ◦ Sözlük Denemeleri**

Kitabın bu basımının tüm yayın hakları **BPLAS BURSA PLASTİK METAL İNŞAAT ENERJİ MADENCİLİK JEOTERMAL TURİZM SİVİL HAVACILIK SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİNE** ait olup yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiç bir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz veya yayınlanamaz.

Copyright @2021
BPLAS BURSA PLASTİK METAL İNŞAAT ENERJİ MADENCİLİK JEOTERMAL TURİZM SİVİL HAVACILIK VE TARIM SANAYİ VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ

B.E.R.K. Radyo TV Yayıncılık Tic. San. A.Ş.

Tasarım & Baskı
reklamland

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

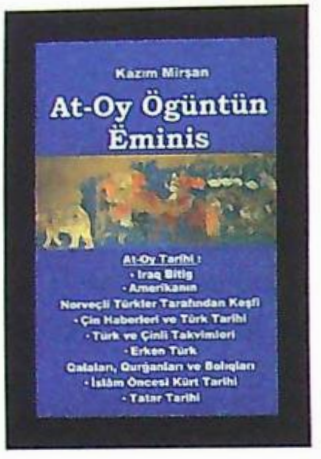

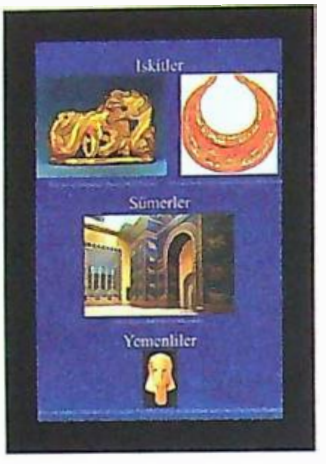

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kâzım Mirşan *këgdesi*

İSLAM ÖNCESİ KÜRT TARİHİ (ERKEN TÜRKMENLER)

Kırmançların 2.500 Yılı ve Zazaların Daha Eski Geçmişi

Yazılı Belgelere Göre

MMB Yayını

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Telif hakkı © 2007, Türkbükü-Bodrumda oturan, Kâzı m Mirşana aittir.
Tel. 0-252-377.51.31

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Kürt" sözünün *ÖKÜ-ËRT* [Legal Teşekkül; yani, "beylik"] sözünden doğmuş olma olasılığı bulunuyor. Bu söze beñzer söz olarak, yazıtlarda BÜ ËRT [BÜ olarak] deyimi geçtiği gibi, *Grek* sözü de ÖG-ËRİG sözünün bir türevi olma olasılığı ile karşımıza çıkmaktadır. Massaget Krallığının Türklerce kullanılan şekli olan, ÖK ËRİGÜN UŞ OQ UŞUN [Mustakil Krallığın Hakim Asker Hakimiyeti] ismindeki ÖK ËRİG sözü de ÖKÜ ËRT [Legal Teşekkül] ismine işaret ediyor. Buna göre, "Kürt" sözü ya bir halk, veya, daha ziyade, bir çeşit *koşma devlet* ismidir.

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.123 (ÖKÜ ËRT),72 (ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN).
Mirşan,K.1991; *Bolbollar;* s.37 (BÜ ËRT).
Mirşan, K.1993; *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans,* s.11 (ÖG-ËRİG).

Massaget Krallığı çağına ait başlıca isimlerin Türkçesi şöyle:

- ÖKİ OY ALT-OYILIQI AT-ALIĞ AT-UTDIM QATUN→ *Kral Yetkisi Namına İye Olma Hakkını Kazanan Kadın* [Kraliçe Tomyris];
- BËGİLİK URI OĞUL→ *Lord omluya namzed erkek veliaht*; yani, ULUĞ TÖRÜN [Prens];
- OÑUR AT-OÑIM→ *Tanrıya Mahsus Başarı ve Becerilerin İyesi AT-OÑIM [Başarılı Nam] ve de*
- *TİGİN QAN → Mütecaviz Han* [her ikisi de "Kyros"a verilen Türkçe isim);
- ÖKÜ OL İLİG US UŞ-OĞI→ *Krallık Halkları Majesteleri* [Dareios I];

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.61 (OÑUR AT-OÑIM), 69 (TİGİN QAN ve ÖKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ AT UTDIM QATUN), 78 (ÖKİ OL İLİG US UŞ OĞI).
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar,* s.,30 (BËGİLİK URI OĞLIÑ)
Mirşan,K. 2002; *Makaleler;* s.88 (ULUĞ TÖRÜN)..

Ancak, ÖKÜ ËRT sözü Urqun-Seleñe (Moğulstan) yazıtları çağında bilinmiyor (yazıtlarda geçmemiş bulunuyor). Buna karşılık, bu yazıtlarda (bilhassa Oral Dağı halkı için kullanılan) *QIRQIZ* [Türük Bïlin kenar kısmında yaşama yöntemi oluşturan halk] sözü geçmektedir (QIR "kenar" demektir). *Ës-öñük* olarak [meselâ], Türükler Oral Dağı halkı olan QUT-OĞUR ve OD-OĞUR'lara *QIRQIZ* demekte ve bu sözün añlamını *QIRIĞ ËSÜKİN* [QIR'lılar (yani,devletin kenar halkı)] şeklinde açıklamaktadırlar.

(1) *"Kül-Tigin 26 yaşında iken* (d.s.559) *QIRQIZ'lara doğru ordu süledik. Güneş batımındaki QIRIĞ ËSÜKİN'in ÖKÜGİMİN YIŞ'ının* (Oral Dağı Krallığı Konstitusionunun) *başkentine yürüyüp, QIRQIZ Kavmini orda bastık. Hakanı ile işbu yışta savaştık.*

KÜL-TİGİN, BUY-URUQ'ların QUD-OĞUR'larına hücum ederek, haşmet ile değdi, "bir er" değerinde OQ'unu [mızraklı askerini] *vurdu* (ok ile!), *"iki er" değerinde OD-UŞURU* [subay] *sançtı* (kargı ile)".

Mirşan,K.1999; *Bolbollar,* s.72-73.

Türükler, bugünkü Türkmenistanda yaşamış olan, Massagetlere de QIRQIZ demiş bulunuyorlar.Yoluğ-Tïgin Kyros seferini (Massagetleri ve kraliçe Tomyrisi) kastederek şöyle diyor:

(2) *"Kanın* (yani, Massaget askerlerinin kanı) *suculayın boşalır iken, kemiğin dağcılayın yatar iken, prensinin* (yani, Tomyrisin oğlunun) *hizmetçi kılınması* (yani, yabancı bir devlet yararına hizmet etme durumunda bırakılması) *dolayısı ile, prensesin kedere boğdurulur iken, orası kendi beldemiz* (yani, Massaget Krallığı Türük Bïle dahil) *olduğu için, bize bağlılık göstermiş* (yani, Türük Hakanından yardım istemiş) *olmanızdan dolayı—Ëçim Qağanın uça-varmasından* [ölümünden] *başlamak üzere—QIRQIZ Qağanlarına mahsus BOLBOL* (tarih başlangıcı taşı) *diktim".*

Mirşan,K. 2002; *Makaleler,* s.37-38.

QIRQIZ isminin diğer bir söyleniş şekli, Kürtlerin bir boyunun kendilerine verdikleri, *Qırmanç* ismidir.

Mirşan,K. 1983; *"Kırmanç" sözü ve Türkçedeki Yeri;* TDAD, Istanbul, Haziran 1983.

Bu deyimlerin Ukraynada (Kıpçaqlarda) kullanılan şekli, *Ukraïna* [U-kray-ïna] ve, bilhassa, bu isimdeki *"Kıray"*dır [Slavca "kenar", Tatarcası *qır, qırıy, qırlay*]. Bu ismin U-QIRAY-INA [QIRAY Tarafı *Subjection*'u; KIRAY halinde *subjection*] şeklinden türemiş olması muhtemeldir.

Bugünkü Türkiye Türkçesinde kaybolmuş olan U deyimi, Uygurcada "*ğō*" ve Tatarcada "*ğoy*"

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

şeklinde kullanılmaktadır. *Ësöñük* olarak, Uygurca *mundaq ğō* ve Tatarca *bulay ğoy* [böyle işte]. Bu sözün *Qut-At Ğō Bilig* [Kut Bilgisi]'de de geçtiğini görmekteyiz. Bu alanda Ugaritçeden şu misalleri verebiliriz:

- ËB U ÏL → Halk [ÏL] tarafından [U] tertiplenmiştir [ËB];
- UZUZ ÖG U → Transforme [UZUZ] kral [ÖG] halinde [U].

Bu sonuncu cümle şu şekilde de okunabilir:

- OZUZ ÖG U → Öbürdünyaya geçerek orda yer almış olan [OZUZ] kral [ÖG] halinde [U].

Diğer bir Kürt boyu olan *Qırt* da buna yakın bir mana taşıyor. Qırt "*kategorik*" [herhangi bir şart içermiyen, basit bir ifade şekli (tersi, *hypothetik*)] demektir ki, bundan anlaşılması gereken mana, kendi başına (tam olarak bağımsız) değil, "Türük Bïle tabi" kavramıdır. Bu kavramı Türkler ÖC-ÖK ["Türük Bïl ortamında kalan krallık" anlamında, "krallık sahibi" (yani, *kategorik krallık*)] deyimi ile belirtmiş bulunuyorlar. Nitekim, Oral Dağı Kırğızları da bu durumdadır ve onlara da *Başqırt* [ana kategorik halk] denmektedir.

Urqun-Seleñe Yazıtlarında Anadolu ile ilişkili olarak kullanılan halk ismi "*Qarluq*"dur. Bu sözdeki "Qar" hecesinin manasını anlıyabilmek için, Talas Yazıtlarından birinde geçen *QARA ÇUR* deyimini ele alalım.

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* s.67.

Bu yazıtta bu deyim *QAR-ÇUR* şeklinde de kullanılmaktadır ve, buna göre, "Qarluq" sözündeki "Qar" hecesi "QARA" anlamındadır ki, bu da *(1) (bir krala) ait olmak, tabi olmak; (2) bakmak, yönetmek; (3) OQ-ARA [OQ'lar ortamı] teşkil etmek; (4) siyah,* demektir. Buna göre şu yorumlar yapılabilir:
QARA-ÇUR > QAR-ÇUR, Çur'luk;
QARA YÜZ, tabi topoloji (yani, bir QARA-ÇUR'a bakan halk):
QARA QAN, hanlık [*kingdom, Kingship*];
QARA BUWIN, nesil *status*'u (yani, millet);
QARA TÜRGİS, Türgis *status*'u (yani, Türgisler). Bak: Tatarca *kişi-qara* [kişiler, bir kimse].
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar:* s.67 (Qara-Çur), 75 (Yalbaç); 73 (Elegeş);
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.65 (Türgis seferi).

Bütün bunlara göre, *Qarluq* isminin şu şekilde türemiş olması muhtemeldir: QAR-İLİG [egemen halkız] > QARLUQ. Bu türeve göre, Qarluqlar Türük Bïl içinde *özel* bir statükoya sahip idiler (yani, bir ÖC-ÖK teşkil etmiş bulunuyorlardı).

Diğer taraftan, Qarluq isminin manasını "hükümdara mahsus" (yani, hassa askeri) şeklinde de açıklıyabiliriz. Nitekim, d.ö.512'de ÜR-APA'yı [*Oarosu*] geçmek isteyen Dareios I'in ordusunu kılıçtan geçiren QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin ordusu ÜÇ QARLUQLAR'ın ÜÇ IDUQ'larından [üç cenahlarından] ibaretti. Burdaki ÜÇ sözü, Hakana mahsus ordunun sağ, sol ve orta cenahlarını ifade etmekle beraber, hakan ile beraber savaşan diğer ordulara nispetle, "merkez cenahı" anlamındadır. *Ësöñük* olarak, Qırğızca *üç qoşqon* "bir şeyin merkezi" (üç yönden gelenlerin ilâve olundukları yer) demektir (bir şehrin Pazar yeri gibi).Yani, ÜÇ QARLUQ "merkez Qarluqları" demektir ve, Hakana mahsus askerleri veren, bu Qarluqlar bugünkü Balqaş Gölü ve İli Nehri civarında otururlardı.

ÖÑRE BIÑA BAŞI Massagetlere de ÜÇ AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUN demektedir:

> (3) *Qara Kumu aşarak gelmiş olduğu—Krallıkta, Krallık askerleri otağında, UYUR [Uzboy, Araxes] Nehrinde bulunan—ÜÇ AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUNQA [üç nam tevarüslü Türk Kavmine]—zamanın yedinci ayının 14'ündeki (MÖ .14.07.529) esnada haddini bildirmiş olduğum han ... tahaddüs ettiği veçhile ölü düştü (yani, Kyros ËÇİM QAĞAN tarafından öldürüldü).*
> Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.62 (Teriat Yazıtı D20, D22-23) ve, ayrıca, s.69.

Burda Massagetlere "Türk" deniliyor. Halbuki, 2 numaralı çerçevemizde onlara QIRQIZ deniliyordu. Elbette, her ikisi de doğru. Aşağıdaki metinde ise ÜÇ QARLUQ'lar sözkonusu ediliyor:

> (4) *İT yılında (MÖ 526) ÜÇ QARLUQ Federasyondan (yani, Türk Bïlden) koparak teze vardı ve, kara yönünde, ON-OQ'a girdi. Ondan sonra, ... ÜÇ QARLUQ askerleri, LAĞZIN yılında (MÖ 525)—AT-UQUZ TATAR "...AT-UQUZ AMİR" olarak anılmak üzere—QARA BUDUN üzerinde durmamı QA-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÑIM QAĞAN'dan (yani, ËÇİM QAĞAN'dan) rica etti; o da "İÇÜ-APA [Tanrı] namına (oraya) var!" diyerek, bu mevkiyi ÖTÜKİN İL namına bana verdi.
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*;s.63,64 (Teriat Yazıtı, G 27-28 ve, ayrıca, s.69).

Burda Qarluqların göçü dile getiriliyor ve Üç Qarluqlara "Qara Budun" ismi de veriliyor. Göç eden bu Qarluqlar On-Oqa (yani, At Oy Bïl sınırlarına) girerler. Buraları At Oy Bïlin hakimiyet alanı olduğundan, onlar Türük Bïl Qağanına başvurarak, Öñre Bıña Başıyı At-Uquz Amir (yani, At Oy Bïl namına amir) olarak yetkilendirmesini ve Üç Qarluqları, "Qara Budun" olma şartı ile, idaresi altına almasını rica ederler. O da Ötükin Yış (yani, Türük Bïl) namına Öñre Bıña Başıyı bu şekilde görevlendirir.

Aşağıdaki metin, tıpkı Türükler gibi, Qarluqların da OQ soyundan olduklarını gösteriyor:

(5) *"İrademiz altındaki Oq Halkımız Qarluq".*
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.36.

OQ'lar ise QURIĞARU [kara yönü] (yani, Afganistan, Türkmenistan, Doğu Hazar, Anadolu,Küzey Karadeniz) halkıdırlar:

(6) Öñdeki [doğudaki] Qıtaña, berideki [güneydeki] Tabığaça [Çinlilere], QURUYA OQ-URUDUN-TA [kara yönündeki OQ savaşçılarına], yıradaki [küzeydeki] Oğuza ...
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.43

2 numaralı çerçevede sözkonusu edilen Massaget Krallığı şu şekilde de isimlendiriliyor:

(7) *ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN [Erkli Krallığın egemen asker egemenliği (veya, majestik asker majesteliği)]* ("Massaget Krallığı" demektir) *yüre geldi (MÖ 524), ve ... lideri Seleñeye kadar asker itdi.*
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.72.

Massaget Krallığına verilen ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN ismi Qarluq sözünün "egemenlik" anlamını belirten diğer bir ifade şeklidir. UŞ sözü *(1) Majeste, yetkili; (2) idare, egemenlik; (3) başkan, prezident,* añlamlarına gelmektedir.
Burda, TÜRÜK BİLGE QAĞAN II yerine, ÖKÜL TİGİN'ın "qağan olması" isteği ile yapılan bir *miting* yürüyüşü sözkonusudur ve bu yürüyüş Öñre Bıña Başı tarafından dağıtılarak, yürüyüşçüler Seleñede yerleştirilmiş bulunuluyorlar.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.72.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.49.

ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN deyiminin añlamı BUW-UŞ [*dictio* (yani, hukuka dayanılarak şart belirleme) yetkililiği] şeklinde de ifade edilebilinmektedir:

(8) *"Oq soyundan BUWUŞIM İL QARLUQ tabi hale geldi* (MÖ 506).
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri"*, s.86.

BUWUŞIM İL'e Herodotus "*Budin*" demektedir. BUWULĞAR [Bulgar] sözü de ayni kavramlara göre teşkil edilmiş bulunmaktadır.

(9) BUWUŞIM UŞ AT-UQUZ TATAR [*egemenlik yetkilisi AT-UQUZ TATAR*].
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.38

cümlesinde AT-UQUZ TATAR'lar da BUWUŞIM UŞ [*diktio* yetkilisi] olarak belirtiliyor.

MÖ 1570'lerdeki Kaşşu [*Kassites*] hakimiyeti çağında Babilonyaya "Kardunïaş" denmiş bulunuluyor ki, bu isim *Qarduwın Üyüş* [*Qarduw* konstitusïonu] demek olmalı. Eski çağlarda kullanılan ve kılış adı [*nomina actionis*] veren "-w" sesi, zamanla "-*ğ*", "-*q*" veya "*y*" şekillerine çevrilebilmiş bulunuyor: BUW > BUĞ, YAĞIWA > YAĞIQA, AWRILTIM > AYRILDIM .
Mirşan,K.1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* s. 67 (Qara-Bars), 69 (Ël-Toğan), 45; 71 (Külüg-Tirig), 72 (Omay Bëg).
Mirşan,K. 1996; *Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile, Sıfat-Fiil ve Zarf Fiil alanlarında, BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ*;s.13.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Not: "w" sesinin eskilik derecesi için bakınız:
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.101'deki OW/UW (yani, W) tamğası.
Mirşan,K. 2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s. 20,24.

Bu hal bugünkü Türk ağızlarında da yaşıyor : *Taw* [Tatarca ve Qazaqça) > Dağ (Türkçe); *Awır* (Tatarca) > Ağır (Türkçe); *Buzaw* (Tatarca) > Buzağı (Türkçe; w > ğ değişimi!); *Cıwïn* (Kürtçe, "toplanmak") > *cıyın* [Tatarca, "toplantı"; w > y değişimi!).

Bu örneklere göre, *Qarduw* adını *Qarduğ ve de Qarduq* şekillerine çevirebileceğiz demektir. Nitekim, MÖ 401 yılında Ksenophon, "*Anabasis*" inde, Van gölünün berisinde (günortasında), Dicle Irmağının sol yakasında yaşıyan halkı *Kardukhoi* [Qarduqlar] diye isimlendirmektedir. Bu ismi "*Kardu(w)*" diye yorumluyanlar var ise de, Bizanslıların Türklere "*Tourkhoi*" [Türkler] dediklerini gözönünde bulundurur isek, sözün, "Qardu(w)" değil, "Qarduq" şeklinde olması gerektiği anlaşılacaktır.

Diğer taraftan, QARLUQ ismi QARDUQ (ve de QARDUW) şeklinde de söylenebilmektedir.*Ësöñük* olarak [meselâ], "*-lar*" eki Qazaqçada "*-dar*" şeklinde de söylenmektedir: *adamdar* [adamlar], *özderin* [kendilerini], *ëyelder* [dişiler], *qarttar* [kartlar], *ërkëkter* [erkekler]; fakat, *balalar* [balalar], *ata-analar* [ata-analar].

9 numaralı çerçevemizde sözü geçen Tatar ismi üzerinde de durmalıyız. Öñre Bıña Başı şunları söylüyor:

(10) TATARIĞ OY ATADIM AT-BAŞIĞIN (TABIŞĞAN) YIL.
Tatar Devletinin kurulduğu tavşan yılı.

(11) BİÑ YILLIQ ÖTÜMİN KÜNLİG BİTİGİMİN-BİLGÜMİN, ANTA, OY IŞI TAŞQA OY-URU-TUTDIM.
Bin yıllık geçmiş günlere ait tarihimi, orda, memorandum yazısı taşına yazdırdım.

Mirşan,K.1978; *ALTI YARIQ TİGİN,* s.104.
Mirşan,K. 1985, *Anadolu Prototürkleri;* s.75,76.
Mirşan,K. 1983; *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi; Türk Kültürü Dergisi;* No.241, s. 312 (veya, Mirşan,K.1999, s.14).
Mirşan,K. 1999; *Türk Takvimi;* s.37, 39,40.

Öñre Bıña Başı bu yazılarını MÖ 517'de yazmış bulunuyor. Eğer buna bin katar isek, MÖ 1517 yılı elde olunur ki, bu da TATARIĞ OY'un [Tatar Devletinin] kuruluş yılı olur.

Buna karşılık, Türük Bïl Buumın Qağanın MÖ 1.7.879'da tahta oturması ile kurulmuş bulunuyor.Yani, Türük ismi Tatar isminden 638 yıl sonra söylenmiye başlanmıştır.
Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN;* s.104.
Mirşan,K. 1983; *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi; Türk Kültürü Dergisi;* No.241, s. 313
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.10..

Şimdi, Qarluqların Doğu Anadoluya ne zaman gelmiye başladıklarını araştıralım. Yoluğ Tigin şöyle diyor:

(12) *İrademiz altındaki Oq Halkımız Qarluqların kütle halinde orda bulundukları yıldaki yirminci yaşıma (MÖ 523) AT-OÑUT'lara* [*kahraman;* Kürtçesi, *Tund* (sıkı, sağlam, kuvvetli, şiddetli, sert, yavuz, öfkeli, hırslı)] *karşı süledim, AT-OÑUT Kavmini bozguna uğrattım; vekilinin yılkı varlığını gaspettim.*
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.36.
Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.50.
Mirşan,K. 1983; *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye;* s.16 (AT-OÑUT sözü).

Burda Massagetlere "*Qarluq*" deniliyor. Ëçim Qağanın Massagetleri korumak için *Kyrosa* karşı MÖ 529da yaptığı savaştan (3 numaralı çerçeveye bkz) sonra da, Türkler bu halkı korumuya devam etmişler ve, bu sefer, ÖKÜL TİGİN Qarluqları, *At-Oñut* [Kahraman] dediği, Horasan halkına karşı da korumuş bulunuyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu metinde konumuz bakımından bizim için önemli olan şey, MÖ 523 yılında Qarluqların kütle halinde *orda* (Türkmenstanda) bulundukları; yani, henüz göç etmedikleridir. Qarluqlar bakımından kritik olan bu yıldaki *ët'üzler* [vak'alar] meyanında, Öñre Bıña Başı şöyle de diyor:

(13) *Ayni ayın 15[inde] Krallığa tabi arazi başındaki ÜÇ BİRİKÜ'de Tatarlara tabi OQ-AT'lar ile uzlaştım. Soylardan biri ÖC-ÖK'di, diğeri ... ya girdi.*
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.74.

ÜÇ BİRİKÜ Amu Darya ve Uyur Ögüzün [*Araxes*] birleşerek, bir tek nehir oluşturduğu yerdir (bugünkü Hive Kenti civarı). Metnimizdeki "*diğeri ... ya girdi*" deyimi "başka bir devletin sınırları *içine* yerleştiler" añlamındadır ki, bu devletin ÇİK ÖK [Pers Krallığı] olacağı açıktır. O devirde Perslerin Anadolu içlerine doğru yayıldıklarını göz önünde bulundurur isek, OQ-AT'ların ikinci boyunun girdiği yerin Doğu Anadolu olacağı tahmin olunabilir. Diğer taraftan, Öñre Bıña Başının OQ-AT boylarının peşine düşmesinin sebebi, *Türklerin Türük Bïli terketmemeleri gerektiği* endişesidir. "*Soylardan biri ÖC-ÖK'di*" [Türük Bïl sınırları içinde kalmıya razı oldu] denmesinin sebebi de budur. Yani, Anadoluya yerleşen OQ-AT'lar *Türük* idiler. Bunu Çanakkale olayı da bize açıkça gösteriyor:

MÖ 516'da Öñre Bıña Başı Çanakkaleyi işgal ederken, IŞUB URUŞ TURUQ (Türklerin Kafkasya valisi) kumandasındaki Qarluqlar Kafkas cephesinde (Doğu Anadoluda) Perslere yenilirler. Bunu öğrenen Öñre Bıña Başı Çanakkale işgalini kaldırır ve asker toplamak üzere, ilk önce, İşim Irmağı Oqlarına gider. Fakat bu Oqlar Ub-Uşı At Majestelerine tabidirler ve, bu gerekçe ile, teklifi kabul etmek istemezler. Bunun üzerine, İli Irmağındaki Üç Qarluqlardan asker alarak (DÖ 18.11.516) Kafkas cephesine gelir ve, AT UB-UÇUQ'a [Namlı Başkente] bir akın düzenliyerek, IŞUB URUŞ TURUQ'un öcünü alır. Sonuç olarak, Çanakkale ve İstanbuldaki Türk işgali kaldırılmış, buna karşılık, Türük Bïlin Kafkas ve Doğu Anadolu cephesi Dareiosa karşı emniyete alınmış olur.
Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.54,56.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.117-118.

AT UB-UÇUĞ'un o çağda Asur Başkenti olma ihtimali çok büyüktür. UB-UÇUĞ'un "başkent" demek olduğu şu isimden de añlaşılıyor: OQ-AT UB-UÇUĞ [İskit Başkenti].
Mirşan,K. 1991; *Bolhollar;* s.41.
Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.54

Öñre Bıña Başı Qarluqları şöyle tarif ediyor :

(14) OZ-UŞ (yani, *Zeus*) Tanrısının AT-OY (yani, AT-OY BÏL, AT-UQUŞ BÏL, AT-ÏL) generalleri kavminin AT-OÑIRADA [başarılı oldukları yerlerde] amir bulundukları Aq-Aqın askerleri [Bizansça, *Leukoy Hunnoy*] camiasından akıncılar olan Üç Qarluq gibi kavimler UY-BUĞU [Genel Kurmay Başkanlığı] kavimleridir.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.57-58.

Buna karşılık, Orta Anadoluda, Eskişehir İli, Çifteler İlçesi, *Yazılı Kaya* Köyünde anıdı bulunan UÇUD Halkı (*Phryg*'ler) için Öñre Bıña Başı şöyle diyor:

(15) *Teñrim Qanımın* (yani, AT-ÏL İmperatorunun) dominyonu olan regnum namına geçerli (yani,AT-ÏL'e dahil) *seignorial* regnuma UÇUD sorumlusu olarak yer sorumlusu OD-URIĞIN [seferî ordu] BUYURUQI'nın UÇUB-UŞ generalleri kavminin, tarafımızdan (yani, At-ÏL tarafından) yapılan atanma ile amir bulundukları, OQ-AQIN askerleri camiasından hükümranlık yetkilileri olan, AT-UQUZ TATAR gibi kavimler UÇUD kavimleridir.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.58.

Nitekim, Yazılıkaya Köyünün 1.700 m küzeyinde yer alan, *Küçük Yazılıkaya* yazıtında da şöyle deniliyor:

(16) Halkımız kendi AT-ÏL'ine geçmiş bulunuyor (yani, kendi AT-ÏL Devletimizin topraklarına yerleştik).
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.40.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ugaritte (Küzey Suriye) bulunan çivi yazıtlarında ise şöyle deniliyor:

(17) ON'ların AT-İL'inin şerefli halkının krallığı.
(18) Kozmik konfigurasïona eriştirilmek üzere, aparılan kral, bu erişmeyi hakketmiş olan, AT-BİL kralıdır.
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.87.

AT-İL [AT BİL, AT-UQUŞ BİL, AT-OY BİL, AT-OY ÖGE, AT-OY İL] MÖ 1517'de İdl-Oralda kurulmuş olan bir devlettir. Bu devletin, konumuz olan, Dareios I'in UÇ ESİG EL AT [Skolat, İskit] seferi çağındaki durumunu belirtmekte yarar var.

Başkanına UB-UŞ [Yüce Majesteleri] ve, AT-OĞILA ÖGÜZ [İdil Irmağı] üzerindeki, başkentine AT-OĞU BOLIQ (Volgagrad karşısındaki eski Saray Kenti) denilen bu devlet üç koşma devletten teşekkül etmiş bulunuyor:

1. BİR ÖGE [BİR OY BİL] (küzey İdil-Oral + Sibir)
2. IQI YAĞUN [ÖKÜGİMİN YIŞ] (Oral Dağları);
3. OQUÑ UÇI [OQ UŞUY] (Aral Gölünden Tuna Irmağına kadar yaşıyan, İskitler).

Mirşan, K. 1978:*ALTI YARIQ TİGİN*; s.113-114.

Bu şekilde, Qarluqları Doğu Anadoluda daha MÖ 500 yıllarında identifike edebilmiş bulunmaktayız. Şimdi de, Güney-Doğu Anadolu halkının (Qarluqların) dillerine de temas etmiş olmak için, şu metin üzerinde duralım (Hoytı Tamır gündelikleri yazıtı):

(19) İNİÜÜZİNÇÜ YIL, İP-İNÜÜZİNÇÜ AT-URUS KÜL-ÇUR, İB-İS BOLI-QA BARIR BİZ, UMA QUTLUĞ BOLZUN.
İNİÜÜZİNÇÜ yılında, "sulhsever" olarak nam salan KÜL-ÇUR için, İB-İS BOLI'ya (cennetlik ruh olma sitesine) varmaktayız, ***Tanrıda*** *kut ile bulunması için.*
Mirşan,K.1991; *Bolhollar;* s.48.

Bu metinde (Hoytı Tamır gündeliklerinde!) "Tanrı" yerine UMA deniliyor ki, Zazacada da *Uma* [Umay, Humay] "Tanrı" demek. UMAMAQ "konsept", UMUNÇ "aksiom", "kendiliğinden belirli cümle", demek olduğuna göre, UMA "her şeyi belirliyen varlık" olur ki, bu da, elbette, "Tanrı" demektir.
Mirşan,K. 1990; *Proto-Türk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.257, 315.

Pers Kralı 1[inci] Dareiosun (MÖ 522-486) Bïsütun kayalıklarına yazdırdığı kitabede, Dersim [Tunceli] ve havalisi *Zu-Za* adı ile anılmaktadır. Babilliler ise Zazalara "Zou-Zou" diyorlardı. Zaza isminin añlamı üzerinde durabilmek için, şu deyimleri gözden geçirmeliyiz.

Mirşan,K. 2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları:*

- UZATIN [(Öbür Dünyaya) teşyi ettiğimiz] [yazıt No.127};
- UZ İLİZ ÖG [(Öbür Dünya kişisi şekline) transforme kişi olan Kral] {yazıt No.135 (8, 20)};
- UZ-UZUM ÖG [(Öbür Dünya kişisi şekline) transforme olan Kral] {yazıt No.139 (29)};
- UZUZ ÖG U [transforme edilmiş haldeki kral] {yazıt No.142 (10)}.

Bu kavramlara göre, UZUZ A [Öbür Dünyaya transforme olacaklarına inanan kişiler] deyimini teşkil eder isek, *"Zaza"* ismini elde ederiz. Ancak, bu sözü UZ-UZA'dan *Zaza* şeklinde teşkil etmemiz daha doğru olacaktır, çünki AT-ATA'dan *Tata* [Moğulstanda bir kavim], ATA-AT'dan *Tat* (Tatarstanda bir kavim), AT-ATA BI'dan *Tatabı* [Kadim Çinin Büyük Okyanus kıyılarında bir kavim], AT-ATA AR [öldükten sonra (cennette bulunan) atalara doğru uzaklaşma]'dan *Tatar,* OQ-ATAÑ'dan *Qıtañ* isimleri teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Bu izahatlarımızdan añlaşılacağı üzere, Zazalar çok eski bir Türk boyudur ve bugünkü Türkçe ile Zazaca arasındaki ilişkiyi belirtebilmek üzere, şu cetveli teşkil edelim:

Zazaca	Tatarca	Türkçe	Zazaca	Tatarca	Türkçe
Vor	Qar	Qar	Verdek	Ördek	Ördek
Aney	Eniy	Anne	Babıy	[Babay]	Baba
Baltuz	Baldız	Baldız	Kam	kim	Kim

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kertal	Qartal	Qartal	Ina	Mine,bu	İşte,bu
Çızğı	Sızıq	Çizgi	Kutık	[Küçik]	Köpek
Dengiz	Dïñgiz	Deniz	Sıt [Şıt]	Süt	Süt
Wïtak	Bitig	Yazı	Aşıl	Yeşil	Yeşil
Odır	Ot	Od	Sağ	Saw	Sağ
Uçağ	Oçaq	Ocak	Esnawıtış	İşitiş	İşitmek
Qandın	Qaydan	Nereden	Abe	Abıy	Ağabey
Kıcik	Kiçkine	Küçük	Yalavuz	Yalğız	Yalnız

Ugarit yazıtları bundan 3.500 yıl öncelerine aittir. Eğer *Zaza* ismi, yukarıda sözkonusu ettiğimiz, Ugarit yazıtlarında geçen *UZ* (veya, belki de, *OZ*) temeline dayanıyor ise, Zazaca çok eski bir Türkçeden gelmiş olacaktır ve bu dilin, MÖ 523'lerden sonra (çerçeve No.12) Anadoluya yerleşmiye başlıyan Qırmançlar ilè hiçbir ilişkisi olamıyacaktır. Bunlar, ayni bir kökten, fakat büyük bir zaman farkı ile doğan iki ayrı dil olarak ele alınmalıdır.

13 numaralı çerçevemizde geçen TATAR BİRİLE OQ-AT [Tatarlara tabi OQ-AT'lar] deyimi üstünde durmak üzere, şu tabloyu teşkil edebiliriz:

Qırmançça	Tatarca	Türkçe	Qırmançça	Tatarca	Türkçe
Mın	Mïn	Ben	Bılbıl	Bılbıl	Bülbül
Cot	Cüp	Çift sayı	Taq	Taq	Tek sayı
Cıh	Cay	Yer, tertip	Cıvin	Cıyın	Toplantı
Dûman	Tuman	Duman	Xurc	Qonıç	Hurç
Zengi	Üzengi	Üzengi	Baltûz	Baldız	Baldız
Qır	Qıraw	Qırağı	Qulıbïn	Qulaw	Devrilme
Beran,berx	Beren	Kuzu	Kanê	Qeni	Hanï
Çax	Çaq	Çağ	Kîya	Qaya	Nerde?
Xumar	Qumar	Qumar	ma?	Uyg. *ma?*	mı?
Qalıq	Qabıq	Qabuq	Tamkırın	Tamaq	Yemek
Xan	Xan	Han	Deykırın	Dïyü	Deme
Baltûz	Baldız	Baldız	Bapïr	Babay	Dede
Çakûç	Çökiç	Çekiç	Beg	Bïy	Bey
Dost	Dost	Dost	Doşek	Töşek	Döşek
Dûz	Tüz	Düz	Egit	Yigit	Yiğit
Êrdek	Cïtek	Yedek	Gulaş	Küreş	Güreş
Hevïr	Qamır	Hamur	Hozan	Ozğan	Ozan
Qapî	Qapqa	Qapı	Qaz	Qaz	Qaz
Qûl	Qul	Qul	Qûm	Qum	Qum
Paqıj	Paq	Paq	Qalınd	Qalın	Qalın
Sax	Saw	Sağ	Sara/Sera	Saray	Saray
Soz	Söz	Söz	Pêl	Cïl	Yel
Doşek	Töşek	Döşek	Bîju	Bilü	Bilme
Baran	Boran	Bora	Doh	[Tün]	Dün
Kuçık	[Küçik]	Köpek	Alaşa	Alaşa	Beygir
Bazar	Bazar	Pazar	Xatûn	Xatın	Qadın
Çırpi	Şırpı	Çırpı	Qurıfin	Qorqu	Qorqu
Devre	Tïre	Çevre	Kêm	Kïm	Kem
Kurbûn	Qırınu	Traş	Pısïk	Pisï	Kedï
Taze	Taza	Taze	Çït	Çït	Dış
Çarïk	Çïriik	Çeyrek	Boz	Boaz	Boz
Çetın	Çïtin	Çetïn	Êm	Cïm	Yem
Gur	Kür	Gür	Xanım	Xanım	Hanım
Qırêj	Kir	Kir	Kepek	Kïbek	Kepek

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Pıjïn	Pişmek	Pişmek	Sorgum	Sürgin	Sürgün
Peya	Ceyew	Yaya	Inca	Ança	Anca
Kalık	Qabıq	Qabuq	Egit	Cigit	Yiğit
Aşıl	Yeşil	Yeşil	Odır	Ot	Od

Mirşan,K. 1083; *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye;* MMB Yayını, Ankara.

Kırmanççanın en ilginç yönü, bu dilde, bazıları Türkiye Türkçesinde bulunmuyan, bir çok Erken Türkçe sözlerin bulunmasıdır (Erken Türkçe-Qırmançça):

AB, ap	AĞIR, gıran, gırtın
AN, an	AÑ, an
ASRA, asa	AŞ, aşêf, aşbûn, aşt
AW, awa, ava, vaji	AZ, aza, azad
BÏL, bel	BİLÜ, bilîmet, bilek, bîju
BULUÑ, bêlan	BUY, bêj
BUN, bûn	Çİ, çûn, çûyın
ÇËRİG, çarek	İL, êl
ËDİL, edılîn	QIZ, kız, kıze
QIR,kırawe, kırç, kırdın	QUÑ, kun, gun
QULAÇ, gulıbandî	KÜÇİG, kûçık
QUT, kut	OĞUR, oğır
OĞ-UR, gor	SOBIQ, şebıkîn
SAŞIM, şaşbûn, şaş	ALTIN, altûn
ALAYA, Alûde	ASPAN,ASQAN, asıman
ANÇA, ınca, ıncaku	AT-OÑUT, tund
ATAS, ateş	BASA, bas
BARDAĞÇAN,bar, bare	BOŞ, boş
BİRİGERÜ, ber	BUQA, boxe
BUYAN, beyan	BUZ, bezok, bazîn, bazî; bî.
ÇÏM, çîm	ÇÖL, çol
ËM, em, mer, mïr	ËRİN, ern
KÖL, gol	KÖNİ, kone
QUNÇUY,guncayışt, guncan, guncê,	QURI, qur
xuncan, xuncê,xundî,gunagûn	NIQI, nık, nıqe
SUU, sû	SAB, şêwr, şêwırîn
BİTİG, witak [*mektup*]	UMAMAQ, humêd

Mirşan,K. 1083; *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye;* MMB Yayını, Ankara; s.11.

Özet olarak şunları söylüyebiliriz:

1. Kürt sözünün, Türkçeden başka, "*tarih içerikli*" alternatifi yoktur.

2. İnsanlığın proto-tarihinde, Türklerin tarihi dışında, Kürtlerin tarihi de Türk tarihi kapsamında oldukça belirgin durumdadır.

3. Kürtler bir Tatar boyudur veya Tatarlara tabi idiler (TATAR BİRİLE, No.13!).

4. Kürtler, Türk-Pers savaşları sonucunda Dareios I'in tahta geçme yılı olan, MÖ [Msïxa Teñriden önce] 14.02.522'den itibaren Doğu Anadoluya yerleşmiye başlamış bulunuyorlar.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.51.

5. Kürtler kendi dillerinde kendi tarihlerini yazmamış olan bir halktır. Onlar hakkında (Fars dilinde) yazılmış olan bir tek tarih kitabı var: Şerefhan Bitlisî tarafından (1543-1604) yazılmış olan "Şerefname" (Petersburg baskısı).Ancak, bu kitap hadiseleri o zamanlardaki yaygın islâm kültürü kalıplarına göre anlatır. *Ësöñük* olarak, "*Kürtler ... bir cin topluluğudur*", der. Burda söz konusu olan şey, çerçeve No.13'

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

de dile getirilen, ÖC-ÖK [krallık sahibi; yani, Türük Bïl ortamında kalan krallık] kavramının diğer bir ifade şekli olan ÖC-INANÇU'dur [tabi yed-i emin]. Bu söz ÖC-IN [tabi olma zorunluluğu] şeklinde düşünülmüş olmalı. INDIQTIW [boyunduruk altına alma], INARU [zorunlu ötelenme; yani, *ışınların kızıla kayması*], ÖZ INANÇU [zatî (yani, Hakana mahsus) yed-i emin] kavramları bu manayı vermektedir ve metnimiz ÖC-IN deyimini, Arapça olarak, "*cin*" şeklinde değerlendiriyor. Şu anlatı da ilgi çekici: "*Kürtlerin birleşmemeleri hakkındaki sebeb ve rivayet şöyledir: Hazreti Muhammedin peygamberlik sedası dünyaya yayılınca, yeryüzündeki padişahlar tarafından peygamberin yanına, ve ona itaat kasdı ile, elçiler gönderildiği sırada, Türkistanın büyük sultanı Oğuz Han tarafından dahi Kürt ayanından şeytan suratlı, çirkin çehreli Buğduz Amen adında birisi elçi sıfatı ile Medineye gönderilmişti. Bu elçi peygamberin huzuruna gelince, hazreti peygamber onun çirkinliği mahiyetinden nefret duyarak, aşiret ve kabilesini sormuşlar. O da, "Kürt taifesindenim" demiştir. Bunun üzerine hazreti peygamber şöyle buyurmuştur: 'Cenabı Allah bunları ittifak konusunda muvaffak etmemiş. Aksi takdirde, dünyadaki insanlar bunların elinde mahvolurlar.' Tarihin o gününden şimdiye kadar büyük bir devlet kurmak keyfiyeti bunlara müyesser olmamıştır. Yalnız bunlardan 5 kadar taife saltanat iddiası ile kabiliyet ve terakki gösterebilmişler* (yani, ÖC-IN haline gelmişler) *ve adlarına para bastırıp hutpe okutmuşlardır. Bunların da müddeti hükümetleri ise pek az devam edebilmiştir.*"
Mehrdad R. Izadî; *Kürtler;* A Consise Handbook, Washington 1992. Sahife 7.

Bu metinde Kürtlerin birleşememeleri onların "5 taife" halinde yaşamış olmaları ile sebeblendirilmiye çalışılıyor. Elimizde, bu 5 taife isimlerine tekabül etme ihtimali olan, şu tarihî isimler bulunuyor: ÜÇ QARLUQLAR, OQ-OÑIM OĞIN'lar, AT-OÑITLAR ve TABIĞAÇ OÑITU AT-OQLAR [Kuşhan devletini kuranlar]. Bunlardan sonuncusu Brahmï dilinde para da bastırmış bulunuyor. OQ-OÑIM OĞIN hakkında ise, Tun-Huang ateşevinde bulunmuş olan şu Erken Türkçe metinde, şöyle deniliyor:

"*Takvimin OÑ yılının beşinci ayının sekiz yirmincisinde [MÖ 18.05.519] beldesinin kralı* (yani, ÖC-ÖK) *olarak sahib-i muvaffakı teşyi olunarak geldi, canlı-ruh olabilmek üzere, namının yakılması sureti ile Tanrısına geçebilmesi için.*

Ateşte yakılmak sureti ile geçmiye—BÜ olarak yakılmış olması dolayısı ile, muvaffak olarak ölen namın uçurulması amacı ile yapılan dua sebebi ile—muvaffak oldu; ateşin Allahımız namına yakılmış olması dolayısı ile muvaffak oldu.

OQ-OÑIM OĞIÑ isimli halk yüzünün OT-OZ askeri olarak gelen, bir tek Rabbe inananların 5 ordularının beyi hakkındaki işbu yazıyı dinimizin hizmetkârı olarak yazan BUĞUN-TUR [Superiority; yani, dinî kurum*] mensubudur.*"
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.37-38.

Burada, 5 taife yerine, "5 ordu" deniliyor. Çinlilere Türk *tamğalarının* nasıl okunması gerektiğini öğreten bir yazıda ise "5 halk" sözü geçiyor:

"*ON Milleti liderliğindeki 4 ÖGÜN'ü [Krallığı] temsil eden 5 halk*".
Mirşan,K. 2002; *Makaleler;* s.5.

Türkler OQ'lara ait krallıklar için ÖG deyimini kullanmıuş bulunuyorlar ve, buna göre, sözü geçen ÖGÜN'ler OQ krallıklarıdır.

Bu yönden enteresan olan bir haber de şöyle:

MS 568 yılında—SİZE BOLUS [*Your Achiever*] olması gereken—*Sizabulos* (Menander Protektor tarihinde *Silzibulos* şeklinde de geçiyor), Soğdaq beyi *Maniach*'ın ricası üzerine, Türk ipeğine pazar yeri temin etmek için, Bizans Kralı *Justinian*'a bir Türk heyeti gönderiyor (Menander, 18 M) ve kendilerine, krala verilmesi için, birkaç mektup veriyor. Bizansa gelen heyet kral tarafından kabul olunuyor, ve kral İskit dilinde yazılmış olan mektupları mütercimlere okutuyor, ve heyeti içtenlik ile karşılıyor. Onların devlet şekilleri, Türk memleketleri hakkında sorular soruyor. Onlar da, dört beylikleri bulunduğunu; bütün halklar üzerindeki hakimiyetin ise, yalnız *Sizabulosa* (yani, KÜL-TİGİN'e) ait olduğunu, *Ephthalitleri* [UÇ-UÇA ËSİÑÜN'ler] de idareleri altına aldıklarını ve vergiye tabi kıldıklarını izah ediyorlar. Kral da "*Ephthalitlerin* gücünü tamamile kırmış bulunuyorsunuz demek" diyor. Heyetin bunu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

teyit etmesi üzerine, "*Ephthalitler* kentlerde mi, yoksa köylerde mi yaşarlar?" diye sorar ve "kentlerde, beyim" cevabını alır. "O halde siz onların bütün kentlerinin hakimi bulunuyorsunuz" deyince, "evet" cevabını alır.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.70-71.

Bu metinde de "4 beylik" ifadesi ile karşılaşıuyoruz ve, ayrıca, KÜLTİGİN'in MS 554-557 yıllarında yaptığı UÇ-UÇA ËSİÑÜN (yani, *Ephthalit*) seferi de sözkonusu oluyor. Bu halka Türkler UÇ-UÇU ve Çinliler *Ju-Ju* demiş bulunu-yorlar ve onların Çindeki Gök Irmak küzeyinde *Chu* [Çu] isimli bir devlet kurmuş olduklarını görmekteyiz.

"*Şeytan suratlı, çirkin çehreli*" deyimi bu Çu halkının, Araplara beñzemiyen Çinlilere beñzemesi dolayısı ile söylenmiş olabilir.

Türklerin *devlet* sözüne (ÖDÜS sözü dışında), yukarıda belirttiğimiz gibi, UÇ-UÇA da demiş olduklarını *Nagy-Szent Miklos* yazıtlarından bilmekteyiz. Ancak, aşağıdaki yazıt bize bu sözün Çatal Hüyük yazıtlarında da kullanılmış olduğunu gösteriyor:

Çatalhüyükte taş üzerine yazılmış bir yazıt
ÇATALHÖYÜK, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayını, 2006, s.64.

(20) ËL-ËTİS ËL-ËSİS	*Halkımız olan halkın*
UÇIS UÇ-UÇU.	*liderliğindeki devlet.*

Yazıtlarımızda sözkonusu edilen 4 ülke, QAPAĞAN (en eski Samarkand Kenti) sarayındaki duvar resminde, arka-arkaya giden 4 leylek resmi ile ifade edilmektedir. Bu leyleklerden en sonuncusu özel bir platformda gösterilmiş bulu-nuluyor ve, buna göre, UÇ-UÇA ËSİÑÜN'ü [*Ephthalitleri*] ifade etmiş olması gerekir.

Bütün bunlara göre, sözkonusu edilen 4 krallık UÇ ËSİG ËL AT [*Skolat*, İskit] krallıklarıdır ve bunlar, AT İL'in 3 ana halkından biri olan, OQ UŞUY'lar ile beraber, 5 halk teşkil etmiş bulunuyorlar.

6. Mehrdad R.İzadî: "*Dünyadaki herhangi bir müzede hiçbir şeyin—hiç değilse herhangi bir kırık mızrak ucunun, bir çanak-çömlek kırığının veya bir mozaik parçasının—Kürtlere ait olduğunun tespit edilememiş olması, eğer bu bilinen bir engel sonucu değil ise, hayretverici bir hakikatdır"* demektedir.
Mehrdad R. İzadî 1992; *The Kurds,* A Consise Handbook, Washington; s.7.

7. Erich Feigl (Viyanalı) "Kürtler" isimli kitabında (s.44) şöyle diyor: "*Avrupalıların, öncelik ile Rusların, ana problemleri daima şundan ibaret olmuştur: Kürtleri Türklerden ayırmak; yani, onların diğer bir menşe edinmelerine yardımcı olmak, onlara kendilerinin daha iyi bir şey olduklarını izah etmek*".

8. Bugünkü Kürtçe, en baskın şekilde Türkçe, fakat, ayni zamanda, Farsça, Arapça, Assurca, Dürzüce, Hellence ve Ermenice kelimeler ile doludur.

9. *Not:* Yazımızın başında sözkonusu ettiğimiz ÖKÜ-ËRT deyimi 2 yazıtta geçmektedir:
(1) ÖKÜ-ËRTİL A ...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(2) ÖKÜ-ËRTİL QAN ...

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.121-122.

Sayın Türkolog Prof.Dr.Talât Tekin, bu iki yazıt başlangıçlarını "KÖRTLE" diye okumakta ve bunun manasını "güzel" şeklinde belirtmektedir (ORKUN Dergisi, mayıs 2006; s.33-34).

(1) numaralı cümleyi KÖRTLE diye okumamız olası ise de, (2) numaralı cümlemizden bu sözün sonuna konulan "E"nin bulunamıyacağı añlaşılmaktadır. Yani, geride KÖRTL gibi bir söz kalır. Diğer taraftan, sayın profesörümüz KÖRTLE sözünün manasının "güzel" olduğunu söylüyor. Halbuki Türkçede böyle bir söz yok—KÖRK kökü var ki, bu sözün manası "görünüş", "şekil", "hal"dir. *Ësöñük* olarak:

• YUQLUNMAQSIZ KÖRKLENÜ AÇILMIŞ
[*Bulaşmıyan halde açılmış*];
• BİR TEG YAÑLIĞ BURQAN BOLMIŞ KÖRKÜ KÖŞÜNÜR,
[*Bir tek tesirli gravitasion meydana gelmiş halde gözükür*];.
• KÖRKLE TAÑSUQ TAYDU KİDİNİ QAW LIN-XUATA.
[*Şeklen sıfır noktasından başlıyan siklus güzergâhı müterakki manifoldda*].

Ayrıca, Talât Tekin Beyin, Tatarcadaki, "güzel" añlamına da gelen, *körkem* [görkem] sözünden esinlenerek, KÖRTLE sözüne "güzel" añlamını vermiş olabileceğini düşünebilir isek de, bu sözün kökü, KÖRT değil, KÖRK'dir.

Eleştiriler

(1) *Prof.Dr.Firidun Ağasıoğlu (Azerbaycan)*

Sayın Kâzım Mirşan hocamızın
"İslam Öncesi Kürt Tarihi" adlı yazısına ufacık bir yorum

Sayın hocam! Öncc değerli yazınıza uğur, yazan elinize sağlıq dilerim. Sizin yazınızı mana gön-dcren sayın TURGAY bcyc de teşekkür ederim.

Bilindigi kibi, kürt boyları (kurmancı, guranî, zaza v.b.) birbirinden oldukca farklı şivelerde ko-nuşurlar. Kürtlerin tarihcn muhtelif dinlere (mecusi, hristian ve islam) tapınmalarına dair belgcler vardır. Lakin yaşamını yazın yaylakda, kışın kışlakda keçiren kürtler etnoqrafik bakımdan konar-göçer terake-me, yörük ve padar türk boylarından farklanmır. Bu durum Sizin ileri sürdüyünüz *türk=kürt* tezine uy-gun gelir. Hocam, biz *azer* (*azeri* değil!) türklcri *kürd* (*kürt*) adını "hayvan besliyen dağ adamı" anla-mında kullanırık.Türk veya irani şivelerinden birinde danışmasından asılı olmayarak, dağlarda konar-göçer yaşamlı topluma kürd//kürt deyilmesi etnik degil, etnografik olaydır.

Bana görc, macar vc göktürk boyları içinde görünen *kürt* adlı uruqlar da konar-göçer finuqor (macar) ve türk etnosu idi. Arablar Türklcrden aldığı *kürd* kelimesini konar-göçer anlamında onun ço-ğulu kibi *ekrâd* kelimesini kullanmışlar. V asırda Azerbaycanın Muğan bölgesinde konar-göçer yaşamlı *akhun* türklerini arab kaynakları "ekrâd-i bilâ sükkân" (iskan olmayan kürtler) adlandırır. Osmanlı dö-nemi Tapu Tahrir defterlcrinde de *ekrâdi türkmen* (türkmen kürdleri), *ekrâdi aşayir* (aşirctlerin kürdleri) deyimleri işlenmiştir.

Kürt sözünün ctimolojisi "kar yığını" anlamında yorumlanmışdır (Rasonyi). Bu yorum Sizin *kar-luq* > *karduk* fonctik dcğişmesile verdiğiniz izahın doğru olduğunu gösterir. Aynı fonetik özcllik azcr dilinde vardır. Orfografik vc orfocpik normlara göre *qızlar, aclıq* yazılar , *qızdar, acdığ* deñir. Yani l > d fonetik değişmesinin bazi türk dillcrindc linqvistik örneyi vardır. Mehmet Eroz bey Malatyada *Karlıq dağı, Karluk köyü* hakkında bilgi vermiştir (Doğu Anad. Türklügü, İstanbul. 1982).

Minorski isc (İsl.Ansikl.VI.1089) yanlış olarak kürt adını sumer qaynagında keçen *Kardak* (kar-da-ka) toponimi ilc bağlamak istemiştir. Lakin kaynaqda *Karadağ* anlamında işlenen bu söz bugün aynı bölgcdc (Sülcymaniyc civarında) aynı Karadağ adı ile devam edir.

Sumer, akkad-asur, urartu yazılarında yer almayan *karduk, kardu, kirti* etnonimleri sonralar orta-ya çıkmıştır. Kscnephon (m.ö.V yüzyıl) *kardukh* (Καρ-δούχοι) boylarından bahs etmişdir. Ksenephon yazır ki, kardukhların dağından 6-7 stadiy kenarda olan Kentrit (Bohtan) çayı ermenilerle kardukhlar a-rasında sınır idi (*Xsen.Anabasis*, IV.3.1).

XX asıra kadar Kürtlere aid yazılan kitab ve ilmi escrlerde *karduk=kürt* formulu aksioma sayı-lırdı, lakin sonralar bazi alimlcr (Nöldeke, Hartmann, Weissbach) bunu yanlış saymış, antik çağ latın-yunan dillerinde

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cyrtii-Κύρτιοι kibi yazılan *kirti* boyadının kürtlerle bağlı olduğunu ileri sürmüşler. Strabo yazır ki, Persida bölgesinde Zagros dağlarında yaşayan ***kirti*** uruqları gezegen yağmaçılar idi (Strabo, XI. 13.3;XV.3.1).

Kürt dilinde (daha doğrusu dillerinde) batı irani dillere aid morfoloji göstericiler olsa da, bu dil veya şivelerde ermeni, arab ve türk qatı da qabarıq görünür. İrani diller kürdlerin yaşadığı Zaqros dağlarına yalnız Ahameniler çağında ulaşmışdı. Bundan önceki tarihde "kürd dili" aramaq ilimden uzaq bir fantazidir. Ahameni ve Sasaniler çağında yalnız kürdler değil, lur, beluc, kadus v.b. yerli halklar da pers dilinin tesiri altına düşerek, kendi dilinden uzaqlaşmış ve neticede qarışıq bir dilde kanuşmuşlar. Bu bakımdan kürdleri türklerden ayırıb ayrıca bir "millet" kibi takdim edenler yanılırlar. Bu bakımdan, hocamızın yazısı onlara tu-tarlı cavabdır.

Hocam, Slavca *kray* (kenar) süzünün *kır* ile bağlılığı ve *başkırd* boyadı hakkında söylediyiniz orijinal fikirler de dikkat çekicidir. Massaget boylarının Türklügü ise kuşkusuzdur. Onların I-VII asırlarda Alban eline (türk devletine) dahil olan Azerbaycanın kuzey bölgesinde Demirqapı Derbende kadar bir beylik de kurmuş ve hristianlığı kabul etmişlerdi.

Bana göre, bu değerli yazıda düzelesi bir-iki mesele vardır:

1. Hocam, yazırsınız ki, w sesi zamanla ğ, q, y şekillerine çevrilmiş bulunuyor. Lakin türk dili seslerinin inkişafı yoluna uygun deyişmeler bunun aksine olmuşdur: q/g/y > w. (Feridun Ağasıoğlu Ce-lilov. Azer dilinin morfonolojisi. Bakı, 1988).

2. Kürtce-tatarca-türkce sözlükde her üç dile *dev, dürüs(t), çeşme* kibi fars dilinden keçmiş söz-lerin verilmesi gerekmiyor.

KM notu: Bu teklif üzerine, sözkonusu Farsça sözleri cetvelde silmiş bulunuyorum.

3. Kurmançi adının türkce *kırbac* (kamçı) sözü ile de alakası ola bilir, lakin buna tam emin degilem.

4. Nədən bugün bile asori, (a) suryani kibi tanıdığımız sami boyu ve onların eski civi yazılarda adı keçen Asur//Assur//Aşşur ülkesi AT-UB-UÇUQ olur? Bunu anlaya bilmedim.

KM notu: Sayın Firidun Ağasıoğlunun nazikâne telmih etmek istediği gibi, AT UB-UÇUĞ *Asur* sözünün karşılığı olamaz; ancak, Erken Türk tarihçileri yazılarında hiçbir zaman (*ësönük* olarak, *Asur* gibi) yabancı söz kullanmamış bulunuyorlar.

Diğer taraftan, OQ-AT UB-UÇUĞ [*İskit Başkenti*] ifadesinde olduğu gibi (Hoytı Tamır gündelikleri!), UB-UÇUĞ "başkent" demektir. AT [şöhretli] sözü ise, burada "kadim" manasında (veya, İnglizce *the* artikeli olarak) kullanılıyor ki, Perslerden önceleri Asur Mezopotamyanın başkenti idi.

Hocamıza sayqılarımla,
Feridun Ağasıoğlu (Celilov)
30.V.06

(2) *Prof.Dr. Ahmet Buran (Fırat Üniversitesi, Elazığ/Türkiye)*

Sayın Mirşan,

Yazınızı dikkatle okudum. Kürt ve Kürtçe konusu günümüzde, bilimsel ol-maktan çok, artık siyasal zeminlerde ve siyasal boyutlarıyla tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Bilimsel değerlendirmeleri kimler ne kadar dikkate alıyor bilmiyorum...

Kürtler ve Zazalar hakkındaki nihai tespitinize katılıyorum. Bu grupların içinde bazı gayri Türk unsurlar olmakla birlikte asli ve ilk unsurları Türktür. Kürt ve Zaza adları ile ilgili etimolojiniz konusunda fazla bir şey söylemeye muktedir değilim. Ancak yazınızda Kürtçe ile Tatarcayı karşılaştırıyor ve Kürtçeyi Tatarca'nın bir lehçesi sayıyorsunuz. Özellikle bu hususta bir yöntem hatası yapıldığını düşünüyor ve bu fikrinize katılamıyorum. İslam öncesi Kürt tarihinden söz ediyorsunuz, yani kaynakların Kürt adını henüz kullanmadıkları bir dönemden bahsediyorsunuz; ancak, Tatar-cayla karşılaştırıyorsunuz. Bana göre, bu karşılaştırmayı ilk Türkçe /Eski Türkçe ile yapmak gerekirdi. Örnek olarak, seçtiğiniz kelimeler aşağı yu-karı diğer Türk dillerinde de aynıdır. Tatarc'anın buradaki özelliği ya da öz-günlüğü nedir anlamadım.

Yazınızda yeni ve farklı bir bakış açısıyla Zaza ve Kürtlerin kökeni ile bu toplulukların konuştuğu dillerin geçmişi hakkında önemli tespitler var. Ben bazı değerlendirmelerinizi yöntem olarak doğru bulmasam da, sonuç itibariye bu toplulukların Türk kökenli oldukları kanaatınızı paylaşıyorum.

Selam ve saygılarımla.
Ahmet BURAN.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kâzım Mirşan

At-Oy Ögüntün Ëminis

At-Oy Tarihi :

- Iraq Bitig
- Amerikanın

Norveçli Türkler Tarafından Keşfi

- Çin Haberleri ve Türk Tarihi
- Türk ve Çinli Takvimleri
- Erken Türk

Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları

- İslâm Öncesi Kürt Tarihi
- Tatar Tarihi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantev.org

Kapak resmi

Qapağan veya *Tëmir Qapığ* (en eski Samarkand, Çincesi *Ta Po-huan-çeñ*) *Sarayında (Sayın Turgay Tüfekçioğlu tarafından çekilmiş olan) bir duvar resmi.*

Samarkanda küzeyden bitişen Qapağan yerleşmesinin MÖ 500 yıllarına ait olduğu tahmin edilmektedir. Türük Bïlin en parlak çağını teşkil eden bu tarihlerde, Qapağan Ëçim Qağan I'in başkenti idi ve, buna göre, resim Ëçim Qağan ile Qañım Qağan II'nin DÖ 529 zaferi yürüyüşünü (§ 34,37) tasfïr etmektedir. Ëçim Qağanın, Qañım Qağan tarafında bulunan sağ eli ile, *Ïki Uç* [İki Lider] (yani, *Ïkiti Ëtig miş Bïl*] işareti yapmakta olması da bunu kanıtlıyor.

Ayrıca, kanunî hükümdar Qañım Qağanın hükümdarlık asasını sağ elinde tutmasına karşılık, fiil hükümdar Ëçim Qağanın onu sol elinde tutması da Türük Bïlin At-Oğlar [hanedanlar] hukukunu canlandırmaktadır.

Bu hukuka göre, Qağan ölünce onun en büyük oğlu kağan olur. Ancak, o yalnız hukukî yönden qağandır; devleti yönetmiye (idare etmiye) yetkili kişi ise, ölen qağanın kardeşidir ve ona Ëçim Qağan [Amcam Hakan], İnisi Qağan [Kendisinden Küçük Kardeşi Hakan] veya Kül Bïlge Qağan [Bütün Regnuma Hakan] denilmiş bulunuluyor.

İşte resmimizde birer deveye binmiş olan Ëçim Qağan I ile Qañım Qağan II'nin arkasında gideyaya kişiler, mustakbel Ëçim Qağan II ile mustakbel Qañım Qağan III'dür. Ressam, bunu belirtmek üzere, abï ve ini kardeşleri birbirlerine çok beñziyecek şekilde resmetmiş bulunuyor.

Türk Qağanlarının önünde giden *Qatun* [Kraliçe] (yani, *Tomyris*), Tïgin Qana [Mütecaviz Hanayani *Kyrosa*] karşı yenilmiş ve yurdu istilâ edilmiş olduğundan, bir *kara* ata bindirilmiştir ve, ayrıca, giyimi de ËÇİM QAĞAN'ınki gibi kızıldır (harp etmiş olma işareti). Buna karşılık, Ëçim Qağan I sayesinde vatanı kurtulmuş olduğundan, Bëgilig Urı Oğul [*Lord* olmuya namzet erkek *orunbasar*]; yani, ULUĞ TÖRÜN [Prens] ak bir *yañalığa* [file] bindirilmiş bulunuyor.

Burada Türük qağanlarının saltanat sıralarını da belirtmekte yarar var:

1. Qañım Ïl-Ëtiriş Qağan I (Msïxa Teñriden Önce 565-538);
2. Ëçim [İnisi] Qağan I [Qañım Kül Bïlge Qağan] (MÖ 537-525);
3. Ökül Tïgin (MÖ 524-514);
4. Qañım Türük Bïlge Qağan II (MÖ 512-494; doğumu MÖ 546);
5. Ëçim [İnisi] Qağan II (MÖ 493-490);
6. Teñritig Teñride Bolmış Türük Bïlge Qağan III, vb.

Bodrum, Yahşı, Köy İçinde bir evin şömine duvarındaki taşlardan biri

Selçuklulara ait bu taşda, kapak resmimizdeki dört leylek, boyunları ile, ikisi kare şeklinde, ikisi yuvarlak, dört sembole sarılı olarak tasvir edilmektedir. Buna göre, UŞ *tamğalı* ve AT-ÏL'e tabi iki devlet (§4. 10,43) ve OÑ *tamğalı* (§ 2,3,9,16) ve ALTUN YIŞ'a (yani, TÜRÜK BÏL'e) tabi iki devlet sözkonusudur. Kareli şekiller UŞ-OQ (§ 2,16) veya OQ-UŞ (§ 3,4,9,14,43,44) diye okunabilmektedir.

Bu taşın içerdiği en önemli añlam Selçukluların OQ Türklerinden olmuş olmalarıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Iraq Bitig

[Iraklıklar Yazılımı]

Bitigiñüçi
Kâzım Mirşan

Iraq Bitig

Yanlış-Doğru Cetveli			
Sah.	**Sat.**	**Yalnış**	**Doğru**
27	13	inme	ïnme
31	20	yıdız	yıldız
63	38	Kostitusionu	Konstitusionu
63	12	hakllıdır	haklıdır
63	31	halklarının	hakanlarının
65	32	Sltanatı	Saltanatı
66	12	ödürtmek	öldürmek
66	26	Hiçbir	hiçbir
66	41	□urt	*qurt*
68	13	alıca	alınca
69	5	almalı	olmalı
70	40	OT	AT
72	28	dönemeye	döneme
79	45	34.000	34
93	47	Çiriik	Çirik
101	27	biliyorlrdı	biliyorlardı
101	29	gözükmek	gözükmek,
112	19	Ozın	Uzın
114	1	İG	ÏYİG
119	1	1	2
121	4	Glazel	Glozel

ISBN: 978-975-01736-0-8

MMB Yayını

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

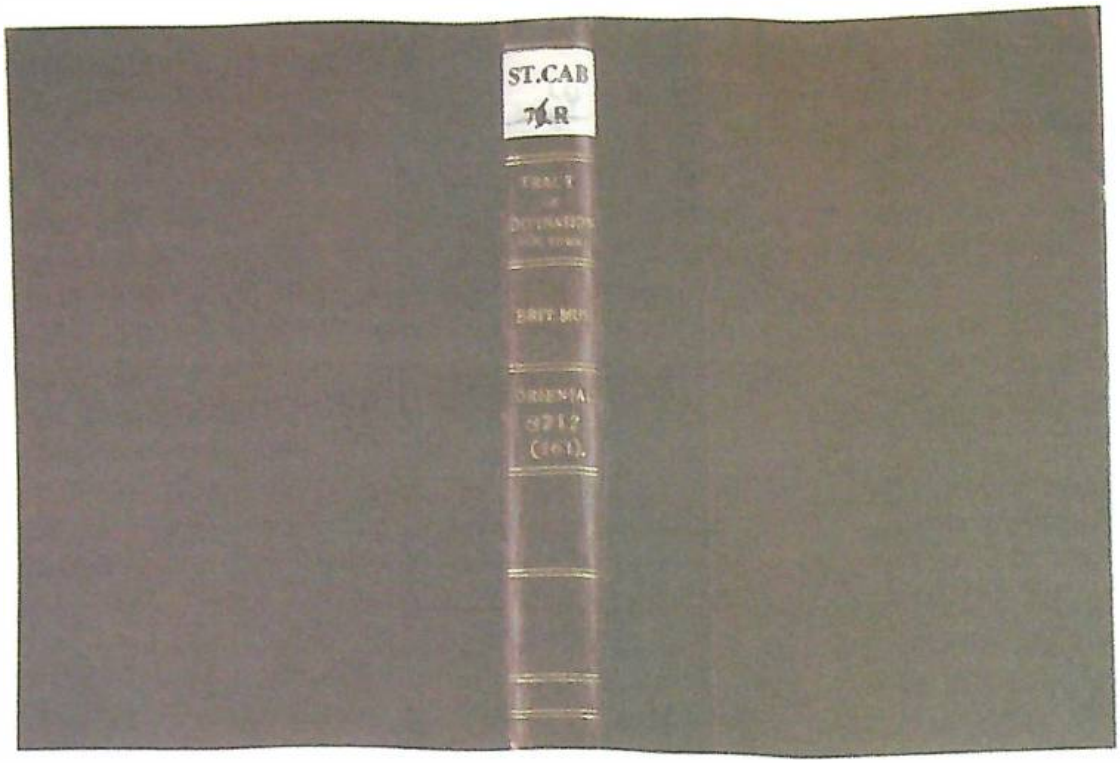

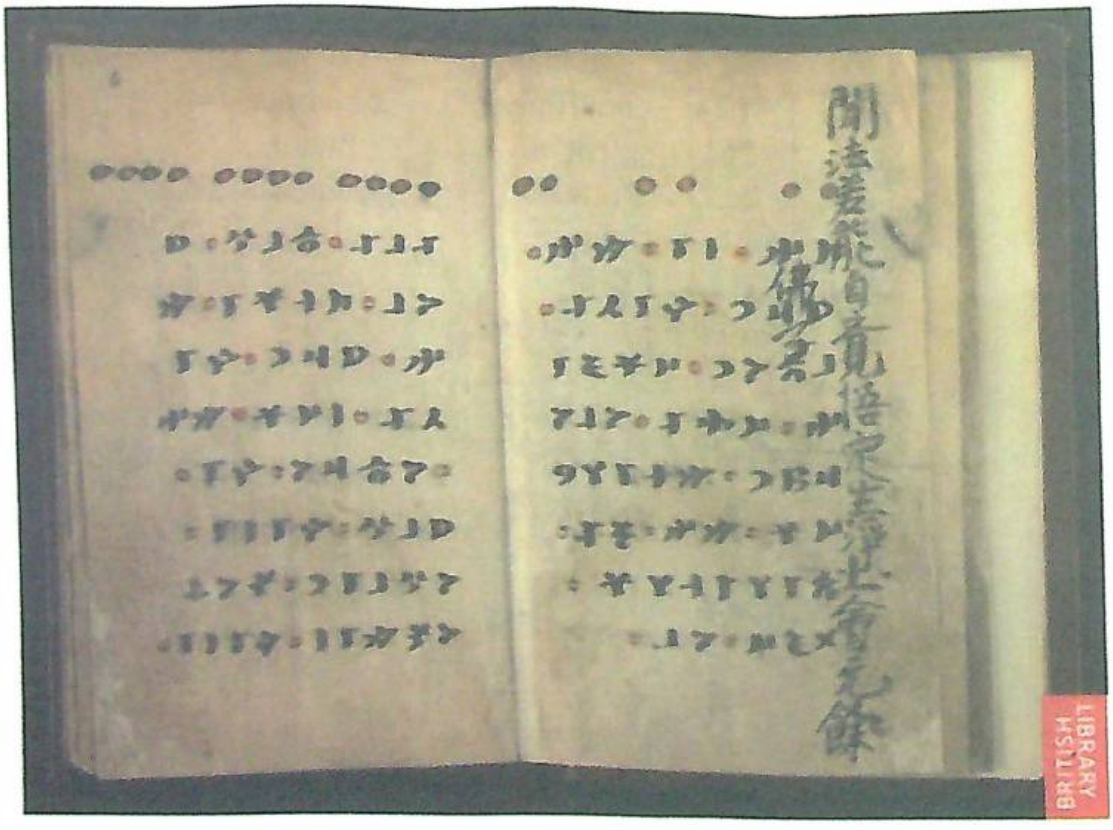

Iraq Bitigin British Library'de saklı ana nüshası

© British Library Board. All Rights Reserved.

British Library shelfmark or Manuscript number: **OR 8218/161.**

British Library tarafından Kâzım Mirşana verilen baskı izni mektubunun tarihi: 16/03/07, ref. R06/0798

© 2007, Türkbükünde oturan, Kâzım Mirşana aittir. Her türlü çoğaltma ve alıntı hakkı saklıdır.

F.Özsan Matbacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
T.: 0.224 441 33 82 F.:0.224 441 33 81
grafik@fozsan.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Oqıdu Söz

Stein, M.Aurel 1909; *Explorations in Central Asia, 1906-8.* in Geographical Journal for July and September, 1909.
Thomsen,V. 1912; *Dr.M.A.Stein's MSS. in Turkish "Runic" Script from Miran and Tun-Huang*; from the Journal of the Royal Asiatic Society, January, 1012.
Malov, S. E. 1951; *Pamyatniki drevnetyurkskoy pismennosti.* Moskova.
Orkun, H.N. 1938; *Eski Türk Yazıları II*, s.99
İkeda,T. 1984; *The Irk Bitig, an Ancient Turkic Book of Divination.* The Bulletin of the International Institute for Linguistic Sciences, Kyoto Sangyo University, c.VI, No.1 (October 1984), 81-125.
Tekin,T. 2004; *Irk Bitig (Eski Uygurca Fal Kitabı)*; Ankara .

Dr.M.Aurel Stein tarafından İçki Türkistanın Tun-Huañ Kenti Bin Buda Mağaralarındaki bir elyazmaları kütüphanesinde bulunmuş olan IRAQ BİTİG [Iraklıklar Yazılımı], BİS BALIQ [Kentler Topluluğu] Devletinin OQ [bugünkü *Uygur*] bilginleri tarafından yazılmış olan, erken çağ Türk tarihidir.

Kitap için kullanılan kâğıt yaprakları ikiye katlanılarak, 8x13,6 cm'lik kitap sahifeleri elde olunmuş ve, sarı renkli, sağlam ve kalın, iyi bir cins Türk kâğıdına, fırça ve çok iyi bir cins kara mürekkep kullanılarak yazılmış yapraklar, dikiş kullanılmadan, tutkal ile yapıştırılmış bulunuluyor ve kitap yaprakları şimdiye kadar kopmamış durumdalar. Kitaba sahife numarası verilmemiş. Buna karşılık, Paragraf başlangıcındaki satır üstüne noktalar (küçük daireler) konmak sureti ile, yazı paragrafları belirtilmiş bulunuyor.

Sondan iki sahifesi, yazının *añtuyusunu* vermek üzere, kırmızı mürekkep ile yazılmış olan, 104 sahifelik Türkçe metnin ön ve arka kısmında, noter tasdiki için, boş yapraklar bırakılmış bulunuyor ki, bunlar Qıtañca yazılar ile doldurulmuş durumdalar.Kitabı n birinci sahifesi dahil, ön kısımda 10 sahife ve, 101,102,103 ve 104'inci sahifeler dahil, arka kısımda 7 sahife (toplamı 17 sahife) Qıtañca yazı yer almaktadır. Qıtañca ve Türkçe dahil, kâğıt yapraklarının yüzlerinin toplamı ise 59 yaprak yüzüdür.

Türklerde, YOLUĞ TİGİN'ler [vak'anüvisler] tarafından yazılan resmî tarihleri, bir *öz ërkine* [mustakil] devlet tarafından gönderilecek noter tarafından, yazılı olarak tasdik ettirme geleneği var. Anadolu Türklerinde bu yazıların Türkçe olduğunu görmemize karşılık, Türük Bïl bu iş için, Çinlileri davet etmiş bulunuyor. İşte, Iraq Bitigde de, noter tasdiki yeri olarak, 12 sahifenin boş bırakıldığını ve bunların üzerine sonradan (henüz deşifre edilmemiş olan) Qıtañca (§ 2) yazı yazılmış olduğunu görmekteyiz. Ancak, bu yazılar, bazı sahifelerde, tasdik edilecek yazıların üzerine de yazılmış bulunuyorlar (s.1,101, 102,103,104'e bkz).

Iraq Bitik tarih, coğrafya, etnografya, devlet yönetimi, an'ane, din, ahlâk, astrofizik, felsefe ve sosyoloji alanında, *bilmece tarzında* yazılmış, çok ilginç bir eserdir. Eserin her paragrafının sonunda konu hakkında soru sorulmasından, onun öğrencilerin imtihanı ile ilgili olduğu añlaşılıyor.

Kitabımızın yazılış tarihini bulabilmek için, ilk önce, şu veriyi ele almamız gerekiyor. MÖ 525de ËÇİM QAĞAN ölünce, onun hükümdarı bulunduğu BU TÜRÜK BÏL [Türkistan] için geçerli olmak üzere, QIRQIZ QAĞANIĞ BOLBOL [Türük Bïlin kenar hakanlıkları için geçerli tarih taşı] dikilmiş bulunuyor ki, Bïs Balık için, bu tarih taşına göre, MÖ 524 KÖSI yılı tarih başlangıcı olacaktır.

Kitabın yazılış tarihi için § 67de "*barş yılının ikinci ayının onbeşi*" deniliyor ve barş (§ 31) yılının hangi *bağa* ve *tayduya* ait olduğu söylenmiyor. Genel olarak, bu şekil 1^{inci} *bağın* 1^{inci} *taydusu* halini ifade etmektedir ki, buna göre MÖ 15.2.522 tarihi sözkonusu olacaktır. Nitekim, kitabımızda sözkonusu edilen bütün *bolbollar Msïxa Teñriden* öncesine aittir; AT-ÖG'ün [Büyük İskenderin] Orta Asyaya gelişi hakkında da hiçbir bilgi verilmiyor ve, ayrıca, yazar ismini bildirmiyor ki, bu hal (ve sat.122'deki İSİBİN) kitabın Msïxa Teñriden [İsadan] önce yazılmış olduğunu gösteren delillerdendir.

Bunlardan başka, satır 72de ve 173de, *Qut-At ğo Bilig* [Qut Bilgisi] çağından itibaren başlıyan, bugün Uygurca denilen, aslında Oqçadaki *men* eki yerine, *mın/min* ekinin kullanılmış olduğunu yazılı olarak görmekteyiz ki, bu da kitabımızın yazılış tarihinin çok eskilere dayanması gerektiğini göstermektedir. Kaldı ki, Tun-Huañda bulunmuş olan OQ-OÑIM OĞ [Başarılı Oq Kişileri] yazıtı MÖ 18.5.519 *añtuyusludur.*

Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.64,65.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçdelik Göstergici

I. Iraq Bitig
OQIDU SÖZ 5
İçdelik Göstergici 6
Orijinal Metin, Transkripsionu ve Tercümesi 7:
§ 1, TÜRÜK BİL [Türk Regnumu]
§ 2, UŞ-OQ UŞUM [Egemen-Oq Egemenliği] ve ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI [Üç Oq Irkı Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı}
§ 3, OÑ BUDUN [Altay Kavmi]
§ 4, AT İL [İdil-Oral Devleti]
§ 5, BËGİLİG YIRAĞAY [Lortluk Uzaklaşması]
§ 6, UYUBLIQ [Uyum, Ayni Amaca Hizmet]
§ 7, SÖZ UŞIW [Nişanlanma]
§ 8, OYIBLIQ [Seçim]
§ 9, BİS BALIQ [Kentler Topluluğu (Devleti, Doğu Türkistan)]
§ 10. UB-UŞ [Yüce Majesteleri]
§ 11. OZ [Kolonist]
§ 12. UB-OZ [Zeus]
§ 13. OY OZ [Aklın (Tanrıya) Ozması]
§ 14. ON-OĞ [Kozmos Honorisi]
§ 15. ÖGİS [Peygamber]
§ 16. UMA [Tanrı]
§ 17. İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi]
§ 18. TURUM-ARA [Tabiat]
§ 19. AT ULULA [AT Ululama]
§ 20. TUYU-YAPA [Atom}
§ 21. IN-ITIRA ÇAL [Zamanın Pozitif Doğrultusunun Yeniden Belirlenmesi]
§ 22. MUÑ [Keder]
§ 23. OĞUL [*Orunbasar* (Vekil)]
§ 24. KÜN-ORTU ve TÜN ORTU [Gün Ortası ve Tün Ortası]
§ 25. ÖKÜZ ve BUQA [Öküz ve Boğa]
§ 26. XA [Işık Oluşması]
§ 27. QOÑ UDU BÖRİ [Koyun ve Kurt]
§ 26. İL-ËTİRİŞ QAĞAN [Halk Kurucu Hakan]
§ 29. OT-OZ [Ateş Aracılığı ile Tanrıya Ozma]
§ 30. ËÇİM QAĞAN (MÖ 538-525)
§ 31. BARŞ [Zırh]
§ 32. TABILQU [Keşif]
§ 33. KİYİZ [Keçe}
§ 34. TİGİN QAN [*Kyros*]
§ 35. SÜ [Ordu]
§ 36. ÖGRENÇ [Bilim]
§ 37. UYUR ÖGÜZ SÜÑİSİ [Araxes Nehri Savaşı]
§ 38. ABINÇU [Saygınlık]
§ 39. YİRTİNÇÜLER [Yercil Gelişimler]
§ 40. AT [Ölünce Vucuttan Atılan Şey (yani, can)
§ 41. YARAĞAY ÜLÜG [Yararlı Hisse]
§ 42. KÖK QALIQ [Gökte İkamet eden Şeyler ve YARUDĞU [*Nuclear Fission*]
§ 43. QARA OQ-UŞ [İskit Milleti]
§ 44. OQ-UŞ [OQ Yönetimi]
§ 45. KİYİK OĞLI [Uzay Temsilcisi]
§ 46. İTİLKÜ [Hayatın Akışı]
§ 47. ÜME [İmece]
§ 48. TEÑRİ [Tanrı]
§ 49. UB-URUŞ [Büyük Savaş]
§ 50. TİP-YADILMIŞ [temel tatmin (yani, stabil element)]
§ 51. MEÑİLEYÜR MİN [Ebediyetteyim]
§ 52. ËR BUŞUŞ [Parçacık Konfigurasionu]
§ 53. QARA BULIT [Kara Bulut]
§ 54. UQUZIĞUN UŞUBI [Aklı Başında Olanların Dileği]
§ 55. SÜKE BARU [Askere Gitme]
§ 56. ADĞIR [*Transmissive*]
§ 57. KÜN-İSKE [Yeni bir Hayat]
§ 58. SAQINÇ [Tedbir]
§ 59. ËDGÜSİ BOLZUN [Olumlu Olan Tahakkuk Etsin]
§ 60. AT-UQUZ ["AT" denenler]
§ 61. OQ-UŞ [OQ Majestesi]
§62. YORIĞ [*Gradient*]
§ 63. ËLİG KİYİK [Ehlî Geyik]
§ 64. KÖK BUYUMUL [Gök Hukuku]
§ 65. YABIN İT [Kapalı İmpuls]
§ 66. AMRAQ OĞLINIM [Sevgili Oğullarım}
§ 67. AT-OY ÖGÜNTİN-ËMİNİS [AT-OY Tarihi].
Oqışıñupult [Alfabe] 49
Iraq Bitigdeki Qıtañ Yazıtı 50
Iraq Bitig Sözlüğü 51

II. Amerikanın Norveçli Türkler Tarafından Keşfi 57
III. Transkripsion Alfabesi 59
IV. Çin Haberleri ve Türk Tarihi 61
V. Türk ve Çinli Takvimleri 72
VI. Erken Türk Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları 79
VII. İslâm Öncesi Kürt Tarihi - yani Erken TÜRKMENLER 85
VIII. Tatar Tarihi 99
IX. İyig Bilgü [Olan Şeyleri Belirleme] 114
X Faksimile 118
XI. Kitap Dükkânı 120

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Orijinal Metin, Transkripsion ve Tercümesi

Sahife 1 ve 2 (ve de § 1 ve § 2 başlangıcı)

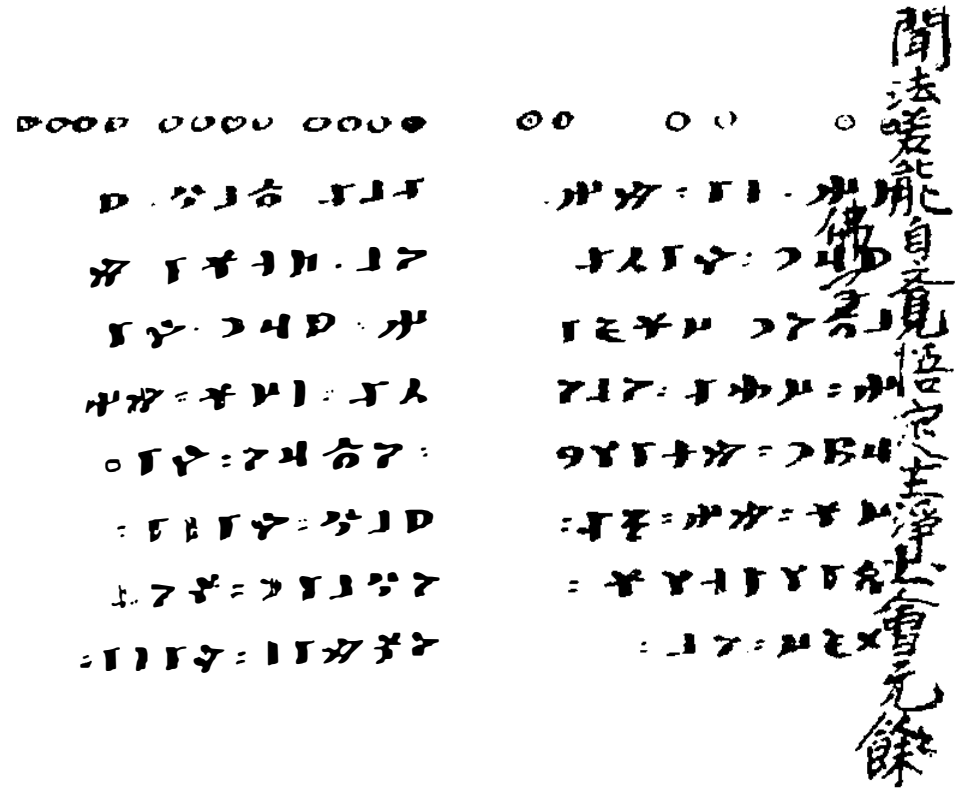

Yazıtta kullanılan tamğalar Türklerin ÜRÜÑ [runik] yazılarının—*Uygur* Yazısı diye bilinen şekle geçmeden önce—kâğıt üzerine fırça ile yazılmış şeklidir.

Yazıt üzerindeki Çince metnin esas yazı ile hiçbir ilişkisi yoktur. Yani, Çince yazı metin yazısına sonradan ilâve edilmiş bulunuyor.

§ 1. TÜRÜK BÏL [Türk Regnumu]

1. İTİN ÏSİ MİN,	*"İmpuls Dininden olanlar",*
2. OYIRIN KÏÇE,	*denilen yeri geçerek (geride bıraktıktan sonra),*
3. ALTUN ÜR-ÖGİN ÖZE.	*"Öbürdünya-Övüncü Yetkilisi" olarak*
4. OLURUWIN MIN,	*hüküm sürmüş bulunuyorlar;*
5. ÏL-ÜYÜR MİN.	*halk aileleri halindedirler.*
6. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
7. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Metnimiz, İdil-Oral küzeyinden gelerek, ALTUN ÜR-ÖGÜN [Öbürdünya-Övüncü Yetkilisi] sıfatı ile ÖTÜKİN YIŞ [Geçerli Konstïtusïon] teşkil ettikten sonra, Türük Bïli kurmuş olan Türükleri (yani, *impuls dininden* olanları) kastediyor. Metni yazan ve *öz-ïrkine kisiler* [özgür kişiler] olan Oqlar (Bïs Balıq Devleti vatandaşları) da Türk oldukları için, metnin sonunda *"ëdgü ol"* deyimi kullanılıyor. Ancak kitabımızda "Türk" sözü geçmiyor ve, onun yerine, daha eski bir deyim olması dolayısı ile, daima *Oq* deniliyor ki, zaten Türükler de kendilerinin OQ soyundan geldiklerini söylüyorlar.Yani, Oqların Türk olmadıkları iddiasında bulunmak mümkün değildir.

Mirşan,K. 1991, *Bolhollar;* s.14 : OQ USUZ ÖKÜK TÜRÜK [Oq asıllı imanlı Türk].

§ 2. UŞ-OQ UŞUM [Egemen-Oq Egemenliği]

ve

ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ ve TATABI [Üç Oq Irkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

8. ALA ATLIĞ OYUL TEÑRİ MİN,	*(Canları) Alan isimli Tanrıyım",*
9. OYIRIN KÏÇE,	*denilen yeri [Ala Tawları] geçerek,*
10. SÜR MİN,	*(atımızı) sürmiye devam eder isek,*
11. OT-URU ÖKİ OYILIĞ	*(ölüyü) ateşe vurma Rabbine inanan*
12. KİSİ-OĞLIN	*kişi oğullarının*
13. UŞ-OQ UŞIM ÏS .	*"Egemen-Oq Egemenliği" denilen*
14. KİSİ.	*kişileri(-ne ulaşılır).*

Bu metnimizde "*Uş-Oq-Uşın*" deyimi ile Massagetler kastedilmektedir. ÖÑRE BIÑA BAŞI bu halka ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN [Erkli Krallığın Egemen Asker Egemenliği] diyor (Herodotusa göre "Massaget Krallığı).

Metnimiz, bu şekilde, Oqların kimliğini belirttikten sonra, devam ederek, şöyle diyor

15. OQ URIQIM ÏS,	*İşte, bu Oq ırkından oldukları halde,*
16. OQ URIQIMA TİMİS	*Oq ırkına değmiş*
17. —QUT BÏRGEY MİN, İTİM ÏS.	*—kut vermesi için, impulziv olarak.*
18. ANÇA BİLİÑ,	*Buna göre bilin,*
19. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Burada, Oq ırkından olan Türklerin, ayni bir Oq ırkından olan, ancak dinleri Türük olmuyan, diğer Oqlara, onların kutlu olmaları için, *impulziv* olarak değmiş oldukları ifade ediliyor.

Yoluğ Tïgin Büyük Okyanus kıyılarında, Taluy [Kore] Denizi etrafında yaşıyan halkları *ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI* [Üç-Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı] diyerek sayıyor. Metnimizde sözkonusu edilen Oqlar bunlar olmalı. Nitekim, Altı Yarıq Tïgin de, burada geçen *İT* [impuls] ve Ot-Oz deyimlerini kullanarak, şöyle diyor:

İmpuls Rabbını erdem yapan nam dar Ot-Oza,
Kozmos Şerefi Kralının nuru ile ırk başarısı
Zaferler Lideri Peygamberliğine vahiy oldu.

Bu peygamber, Türük Bïli kurma impulsu göstermiş olan, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi]'dir ve bu deyimdeki İÇÜ-APA [Allah] metnimizde ON OĞIN ÇUR [Kozmos Rex Honorisi] şeklinde geçiyor.

Sahife 3 ve 4 (ve de § 2 sonu ve § 3 başlangıcı)

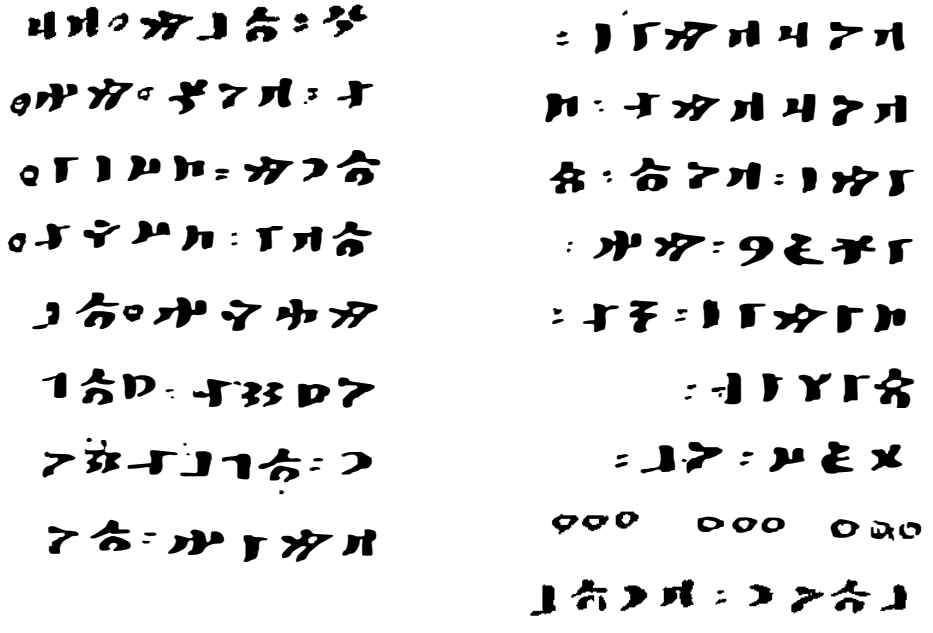

§ 3. ON BUDUN [Altay Kavmi]

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kanlitv.org

20. ALTUN QANATLIĞ [QAN ATLIĞ] ATALAM	*"Yetkili Han" adı ile adanan*
21. QARA QUŞ [OQ UŞ] MIN.	*Oq yönetimi mensubuyum.*
22. ATINIM ÏTÜSİ ATQI	*"Böyle bir mensubiyet mensubu*
23. ÏTÜKE MİZ ÏKİN,	*olarak,*
24. TALUYDA YATIPIN TAPILA	*halen Taluyda yaşama*
25. ODUQIMIN AT-UTAR MIN.	*zaferini kazanmış bulunmaktayım",*
26. ËSİB ËDÜKİMİN EYİYÜR MİN:	*şeklindeki hatıramı ifade ediyorum:*
27. OÑIĞ KÜÇLÜG MİN.	*Başarılı [OÑ mensubu] olduğum için güçlü oldum..*
28. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
29. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Türkler Altay Koşma Devletlerine ALTUN YIS [Reprezentant Konstitusïon] demiş bulunuyorlar ve metnimizdeki ALTUN sözü buna (Altaylara) işaret ediyor.

Bu yazıt bize Türklerin "Oq" dedikleri bazı halkların Altay çıkışlı olduklarını ve Taluya [Kore Denizine] daha sonraları yerleşmiş olduklarını kanıtlıyor. Kuplenin sonundaki "ëdgü ol" ifadesi, burada sözkonusu olan Oqların da Türk olduklarına işaret ediyor.

Not: OÑ BUDUN Altay Kavmine verilen isimdir.
Mirşan,K. 2000; *Türük Bïlge Qağan Ïliñe Bitig;* § 6.

Sahife 5 ve 6 (§ 3 sonu ve § 4 başlangıcı)

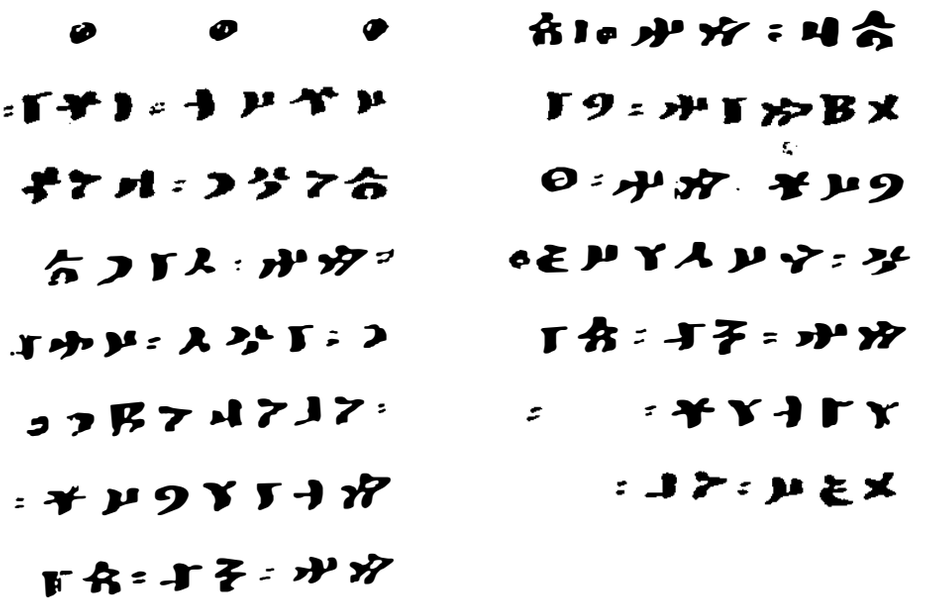

§ 4. AT ÏL (İdil-Oral Devleti)

30. ÜRÜÑ ÏSİRİ AT-OĞIN	*ÖbürDünya imanı saltanatına ait*
31. QUŞ [OQ-UŞ] MIN	*Oq yönetimiyim.*
32. UÇIN ATIN	*Lideri olan AT'ın*
33. IĞAÇ ÖZE OLURUWIN	*oturduğu (idare ettiği) IĞAÇ [tenzor, ağaç]*
34. MİÑ ÏL ÜYÜR MİN.	*bin halk ailesi içerir.*
35. ANÇA BİLİÑLER..	*Bu şekilde bilmelisiniz.*

Msïxa Teñriden Önce 494 AT yılında ölen Qañım Türük Bïlge Qağanın YUĞ merasimi için At-Oy generalleri prezidentlerinden 500 Ërinin [mustahkem mevki müdafiinin] gelmiş olması, yukarıda geçen IĞAÇ ve MİÑ ÏL ÜYÜR ifadelerinin hiçte abartılı olmadıklarını gösterir.
Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s.60.

§ 5. BËGİLİG YIRAĞAY (Lordluk Uzaklaşması)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sahife 7 ve 8 (§ 4 sonu ve § 5 başlangıcı)

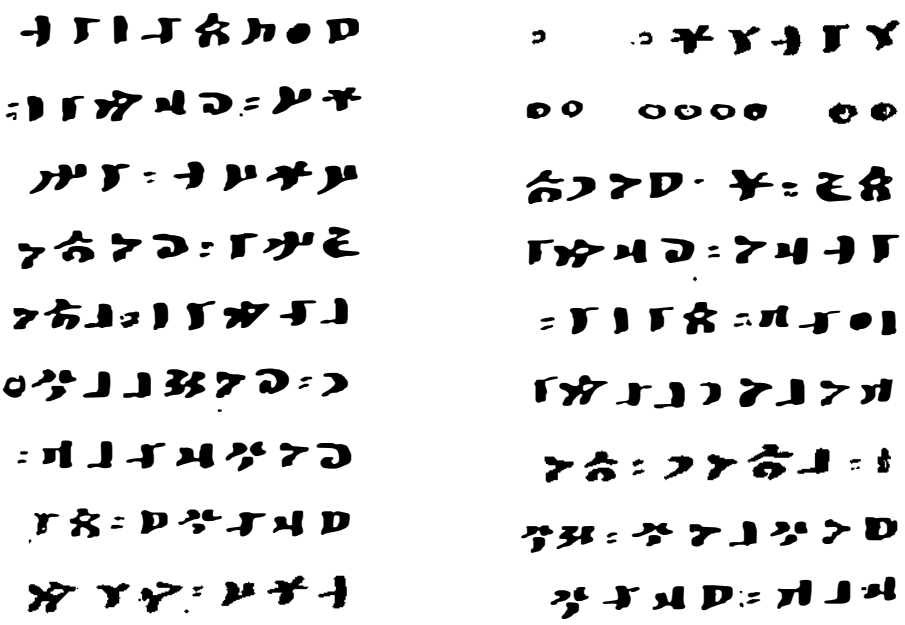

36. BËG ËR OYUN	*Lordu [Beyi] (Tanrısına) eriştirecek olan zekâ,*
37. ATIÑIRU	*(vucudundan) atılarak,*
38. BARMIS,	*(Tanrısına) varmış olduğu için,*
39. AQ BÏSİ QULUNLAMIS.	*o AQ Topluluğunu (bu sayede) devam ettirebilmiş.*
40. ALTUN AT-OY OĞULUĞ,	*Şöyle ki, yetkili AT-OY verasetini,*
41. OD-OĞ URLIQ OYIRA	*muzaffer-insan soyundan*
42. OĞ-OY ÏT BASIÑ	*bir kişi (yani, ölenin oğlu) olan başkan*
43. ÖRÜ BARMIS,	*elde etmiş,*
44. ÜRÜÑ İN ÖGİNİ.	*ölenin şerefi dolayısı ile.*
45. UB UTULAMIS	*Tanrıdan kazanılmış (Tanrının bahşettiği)*
46. ALTUN,	*yetki ile,*
47. BUDILLIG,	*milleti,*
48. BUĞ URALIQ	*BUĞ' de ifetmek için*
49. OYRAĞAY	*yapılan oylama merasimine,*
50. BİÑERÜ KËLMİS ÜÇÜNÇ,	*binlerce sayıda gelmiş olduğu için,*
51. QUNÇUYI URILINMIS	*onun, öbürdünyasına (gitmesi için ateşe) vurulmuş,*
52. BËGİLİK YIRAĞAY TÏR,	*—"lordluk YIRAĞAY [uzaklaşması]" denilen—*
55. MEÑİLİG BËG ËR-ËRİM ÏS.	*ebedî lord erdemi ruhu.*
54. AÑIĞ ËDGÜ OL.	*Bu derece olumlu bir hadisedir bu.*

Eğer, Tatarca *bïste* [şehir varoşu, büyük köy (yani, köyler topluluğu)] ve Başqırtça *bïs* [eş, kadın] sözlerini gözönünde bulundurur isek, AQ [aktiv] BÏS = "AQ Topluluk" (yani, AT-ÏL) olur. Nitekim, İçki Türkistan devleti olan BÏS BALIQ "Kentler Topluluğu" demektir. Ayrıca, AQ BÏS deyimini metnimiz AT-OY şeklinde de açıklıyor.

Metnimiz, § 4[dc] sözkonusu edilen, AT ÏL geleneklerini dile getiriyor. Bu geleneklere göre, "*Hakan öldükten sonra yerine oğlu geçer. Diğer taraftan, ölmüş olan hakan halk oyu ile (yani, halkın Tanrıya verdiği teminat [ANT] sayesinde) Tanrısına geçebilmiş (yani, Tanrı ile bütünleşebilmiş) olduğundan, onun oğlu da, (gökteki) babasının yardımı sayesinde, başarılı olacaktır*", deniliyor.

Bizim AT ÏL olarak da tanıdığımız devletin yöneticisine metnimiz BUĞ diyor ve insanın, vücudunun değil, ancak OY'unun [zekâsının] Tanrıya ulaşacağını söylüyor.

BUĞ hakkında Bïlge Atuñ Uquq şöyle diyor: "*Yerci yer göstererek bizi BUĞ'a takdim etti. Bu şekilde, ' Hakan olan krala ulaşmış olduk*".

Mirşan.K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.44.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sahife 9 ve 10 (§ 5 sonu ve § 6 başlangıcı)

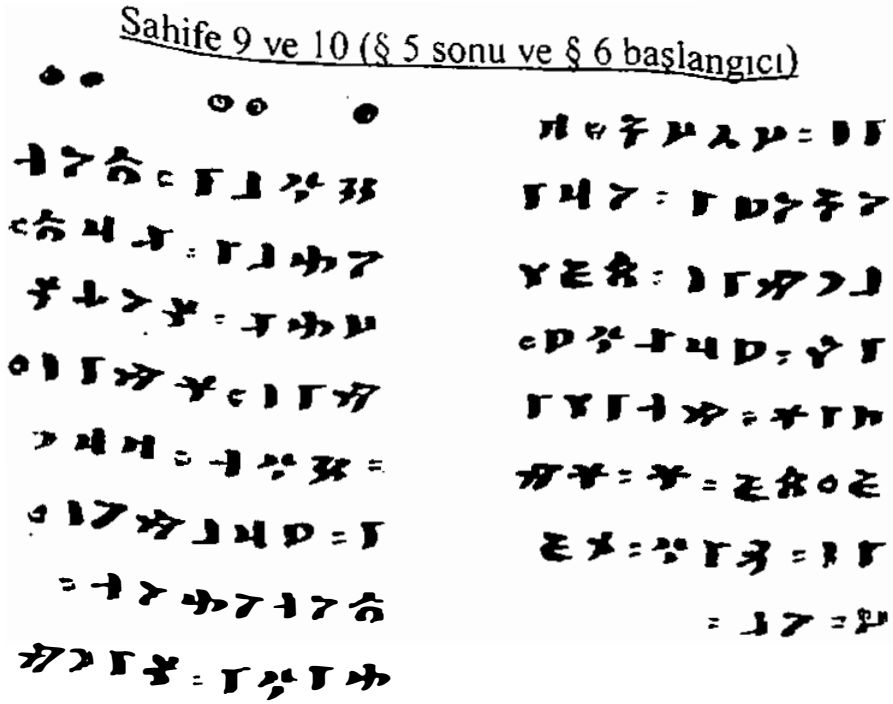

§ 6. UYUBLIQ [Uyum, ayni gayeye hizmet]

55. ODUĞLI ATUÑ
56. OZLI ARIT ÖZE,
57. UŞ-UQIŞ ËMİS ËRMİS.
58. ODIĞIÑ UQARINI
59. OYUR ULIM US,
60. ATUÑ OZUÑ
61. OZIĞI UŞINIM
62. ÏS ËTİR.
63. ANÇA BİLİÑ,
64. UYUBLIQ OL.

Zafer namdarı (yani, maraşal)
—ozmalı olarak armak üzere—
"Majeste" gibi kabul olunarak ermiş bulunuyor.
Çünki bu hal bize, "zafer gereğini
düşünmüş olan ulu yüce kat (yani, Tanrı)"
namdarı gibi ozmak sureti ile,
ozmuş olan majestemizi (yani, qağanımızı)
yadettırır.
Buna göre bilin,
"UYUBLIQ"dır.

Metnimiz maraşalların da, tıpkı Tanrının yeryüzündeki temsilcisi UŞ'lar (yani, *qağanlar*) gibi, cennete ulaşacaklarını dile getiriliyor.

Sahife 11 ve 12 (§ 6 sonu, § 7 ve § 8 başlangıcı)

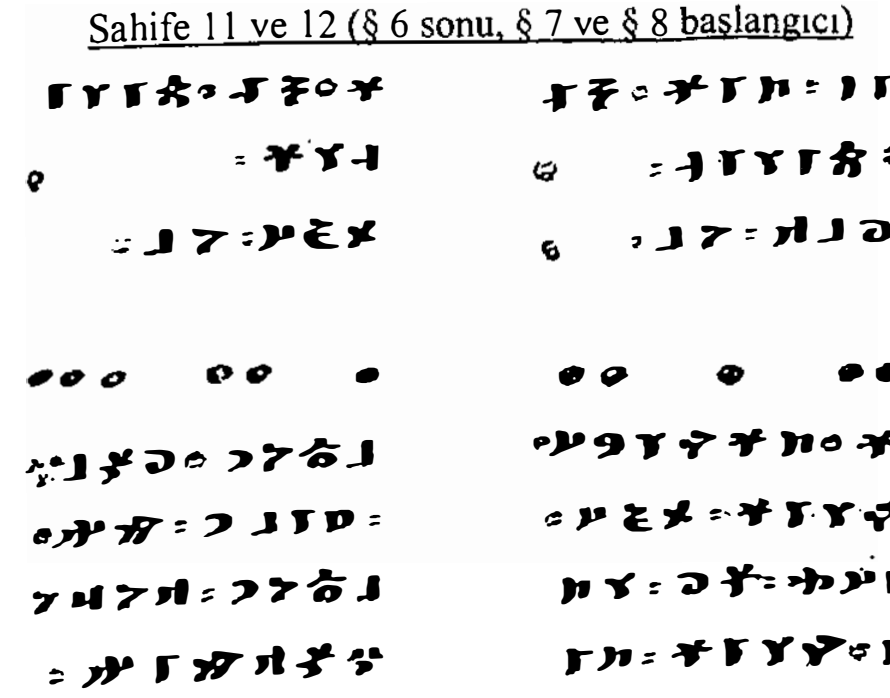

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

§ 7. SÖZ UŞIW [Nişanlanma]

65. ËR ËTİR,	*Er [koca] edilmek üzere,*
66. KËLİYÜ-KËLİR ËDGÜ,	*gelin getirilmekte olunması,*
67. SÖZ UŞIB	*söz verdikten sonra*
68. ËLİTİ KËLİR ËTİR.	*iletilme sonucudur.*
69. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
70. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Bu metnin añlamı "*Evlenmek için, öncelik ile, nişanlanma gereklidir*", şeklindedir.

§ 8. OYIBLIQ [seçim]

71. ALTUN BAŞLIĞ OYILIN MİN,	*Yetki başlangıçlı OY [rey] sahibiyim,*
72. ALTUN QURUĞ UŞIQ MIN.	*yetkisini sonuna kadar kullanan aksiyonerim,*
73. —QILIÇIN KËSİPİN.	*—kılıç ile kesme alanında.*
74. ÖZÜM OYUL İNTİN BAŞIMIN	*Kendi düşüncemin ortaya çıktığı başıma*
75. OYUL BİNTİN İTİR..	*düşünce ilâve olunur.*
76. ANÇA BİLİÑLER.	*Buna göre biliniz bakalım,*
77. OYIBLIQ OL.	*seçimdir bu.*

Metnimiz, halkın reyi ile seçilen ve, buna göre, savaş kararı verebilen, Türk hakanını dile getiriyor ve onun, yalnız kendi düşüncesine göre değil, AT-URUDUŞ ÖTÜLİS BUDUN [vekiller olarak geçerli heyet] kararlarını da göz önünde bulundurma zorunluluğunda olduğunu söylüyor.

Not: Satır 72de , bugünkü Uygurcadaki şekli ile UŞIQ MEN yerine, UŞIQ MIN deniliyor. Buna göre, bugünkü Uygurcadaki, faraza, *këlimen* (veya, *kïlimen*) [geliyorum] şekli henüz teşekkül etmemiş ve bu Erken Türkçede bugünkü Tatarcadaki *kïlemin* şekli hüküm sürmektedir.

Sahife 13 ve 14 (§ 8 sonu ve § 9)

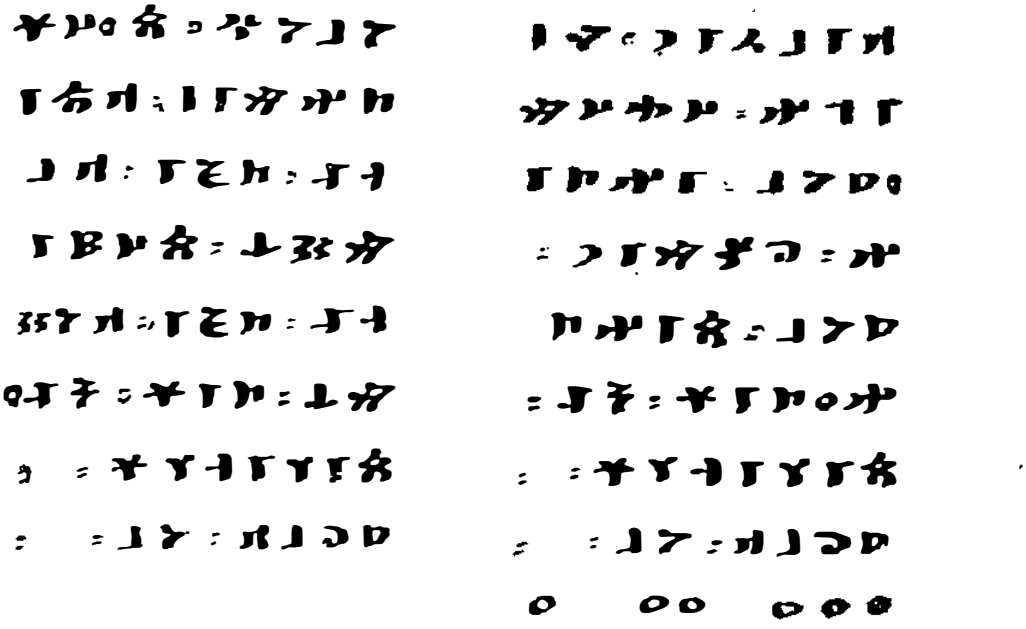

§ 9. BÏS BALIQ [Kentler Topluluğu (Devleti), Doğu Türkistan]

78. ULUĞ ËB-ÖR ËTİNMİS QUTIÑA	*Büyük yokuş edinmiş saadetine[Tibete]*
79. TËGİ QILMADUQ	*kadar erişmiyerek,*
80. BÜ ÖKİÑE TËGİ	*"Bü kralına kadar*
81. UQUDIM OQ TİR.	*bilinen Oqlar", derler.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

82. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz bakalım,*
83.—UYUBLIQ OL.	*—federaldirler.*

Bu metnin Yoluğ Tïgin tarihindeki paraleli şöyle: "*Beriye doğru, AT-UQUZ ËRİSİN'e [AT inancındakilerin eriştiği yere] kadar süledim, Tibete küçücük değmedim*".
Mirşan,K. 1001; *Bolhollar*, s.64

Metnimiz Tibet küzeyinde yaşıyan *Bü-Kisilere* [Sarı Uygurlar] kadar olan alanda yaşıyan Oqları [Uygurları] kastediyor ki, bunlar Türük Bi Fetlerasïonu içindedirler.

"*Tibet Hakanlığından Bü Halkın geldi*" cümlesi Tibeti idare edenlerin Büler olduğuna işaret ediyor. ÖKÜLİ ÇUR tarihindeki şu cümle ise, Bü Kisilerin Oqları da idareleri altına aldıklarını gösteriyor: "*... BİS savaş savaştığı zaman,ÖKÜLİ ÇUR, Oq-Bïlinin tabi olduğu Haşmetmeab olan müdafi BÜ-KİSİ idi*" (tahminen MÖ 538). Oq-Bïlinin İçki Türkistan (yani, Bïs Balık Devleti) olduğuna bu cümledeki "BİS savaş"[(K ntler)Topluluğu ile savaş] (§ 5 notuna bkz.) sözü işaret ediyor. Bu hali şu cümlede de görmekteyiz : "*... kentten bana Oq vekili geldi, Bïs Balıq bu şekilde ozdı*".
Mirşan,K.1991; *Bolhollar*; s.82, 45.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.94, 95.

Sahife 15 ve 16 (§ 10 ve § 11)

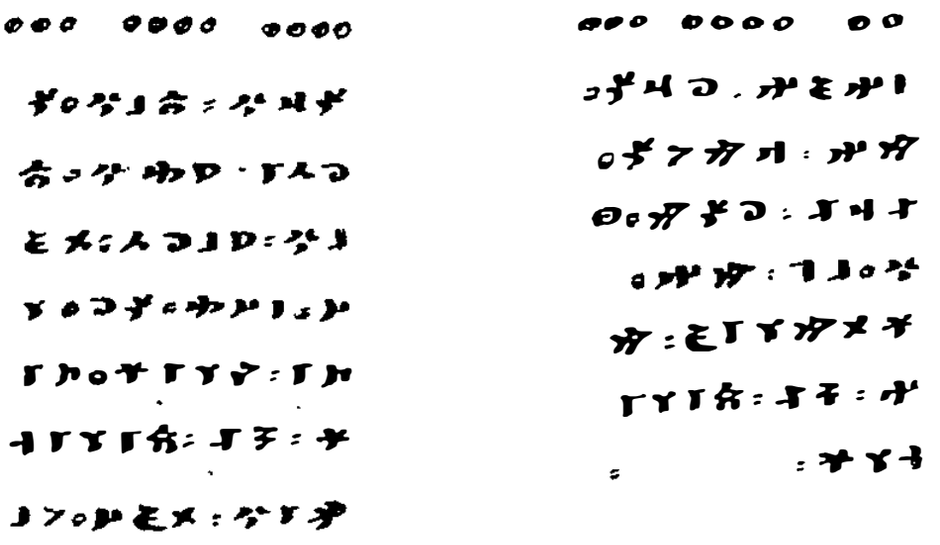

§ 10. UB-UŞ [Yüce Majesteleri]

84. ÏSİNİGİN BARIŞ MIN;	*İman yolunda giden kişiyim;*
85. OQIM UŞ ARA	*Oqlar idaresi içinde*
86. UB-UŞIM OÑIĞ ALP MIN.	*UB-UŞ olarak başarı sahibiyim,*
87. ËRDİMİLİG MİN.	*erdemliyim.*
88. ANÇA BİLİÑLER.	*Buna göre bliniz bakalım.*

UB-UŞ [Yüce Majesteleri] AT-OY BİL imperatorudur. Bu deyim UB-UŞI AT-UŞI [Yüce Majestelerinin Anavatan Majesteliği], UB-UŞI UÇI AT [Yüce Majesteleri liderliği] şekillerinde de ifade edilmektedir. Öñ reBıñ aBaşı bu son deyimdeki UÇI AT' l'Allah" manasında da kullanıyor ki, metnimizin birinci satırı da buna dair telmihte bulunuyor, çünki Türklerde Hakan, ayni zamanda, Tanrının yer yüzündeki temsilcisidir ve ancak Tanrı için gerekli icraatları yerine getirir.
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.75 (UB-UŞ), 106 (UÇI AT), 195 (UB-UŞI AT-UŞI).

§ 11. OZ [kolonist]

89. UŞ-URIĞ ATLIĞ,	*"Majestelerine tabi" isimli olarak*
90. UŞIBIÇI OY OZIĞ ATLIĞ;	*idare edilen şey OZ [kolonist] isimli olmak üzere,*
91. UYILIB-UÇ ËDİGÜ SÖZ,	*"Federe Liderlik" denilen söz,*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

92. UŞIB İLTİ-KËLİR TİR. *majestelerden-majestelere iletilerek gelmektedir.*
93. ANÇA BİLİÑ, *Buna göre bilin,*
94. AÑIĞ ËDGÜ OL. *son derece olumludur.*

Metnimizde, AT-OY BİL Federasïonundaki OZ BUDUN, OZ ËR ITIM ÖKÜ ËR (Herodotusa göre, *Dolonklar*), OZ-QIRĞIZ, OZUM ON-OQ gibi, kolonist halklar sözkonusu ediliyor. Satır 92[yc] göre, AT-OY BİL'de koloni teşkil etme Türklerin majestelerden-majestelere devam eden bir geleneğidir.

Sahife 17 ve 18 (§ 12, § 13)

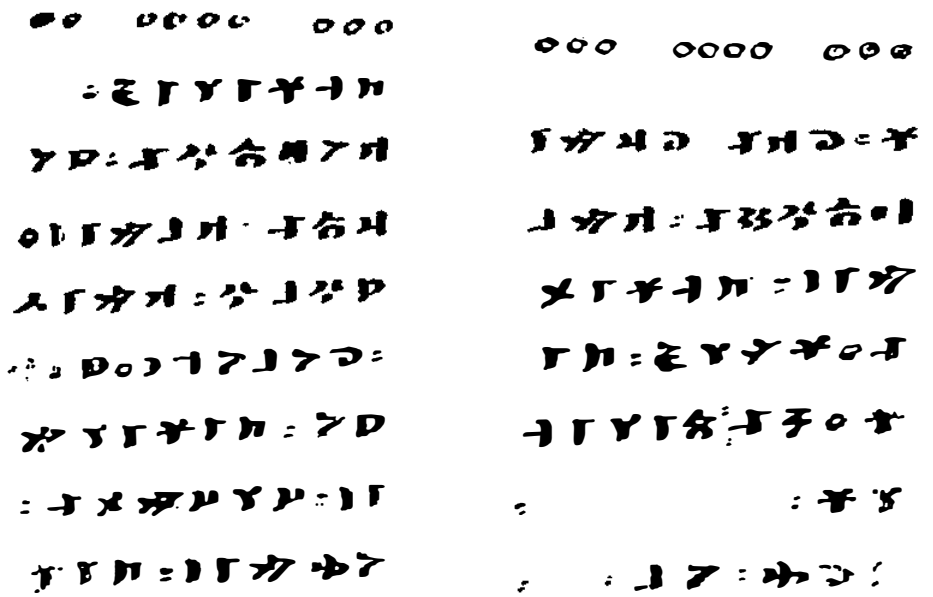

§ 12. UB-OZ [Zeus]

95. ËR BARA-BARMIS *Erenlerin ziyaret etmekte olduğu,*
96. AT-OĞDA QAMALMIS, *başkentte bulunan mabede*
97. "TEÑRİDE ËRKLİG" TİR. *"Tanrı seçiminde özgürlük" denmektedir.*
98. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz,*
99. —UB-OZ OL. *"Zeus"dur o.*

UB-OZ ismi Ësik Qurğanında (Qazaqstan) ve Çilgiri yazıtında (Doğu Anadolu) geçmektedir. Fenike alfabesi ile (yalnış olarak) "*Zeus*" diye okunan OZU IÇÜY'ün [öbürdünyaya geçme yetkilisi] UB-OZ [öbürdünyaya geçişin yüce merciyi] (yani, "Tanrı")'dan türemiş olduğu açıktır.
Mirşan,K. 1073; *Dec hirtfrung der Prot ogrichischen I nschri fte*şekil 45,46.

Metnimizin 97[inci] satırına göre, Türkler Tanrı seçiminde (mabette kendi inançlarına göre ibadet etmede) özgür idiler. Nitekim onlarda, TEÑRİ [yoktan var eden], İSİS [bir olay karşısında yadolunan], İÇÜ APA [ölünce hükmüne tabi olacağımız, öbür dünyaya götürücü], ÖK [Rab] gibi, pek çok "*Tanrı*" inancı (tarifi) bulunmakta idi.

§ 13. OY OZ [aklın (Tanrıya) ozması]

100. TEÑRİLİG UQUR ATIĞA *Tanrı identifikasionu adına*
101. OYURTA-QILMIS OYIĞLIĞ, *matuf düşünceli olmak üzere,*
102. OQUM-İÇ BULUÑIN *Oq mensubu cemeatın*
103. OY OZ OYU TİRİLMİS *aklın ozması için toplanmış olduğu*
104. ÖLÜMDE OZMIS TİR. *"ölüm hali" ozar, deniliyor.*
105. ANÇA BİLİÑLER. *Bunu bu şekilde biliniz.*

Burada, ölüm halinin Tanrıya ozabilmesi için, Oq cemeatının *aklın ozması* için teminat şekillen-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dırmesi gerektiği söyleniyor. *Ölüm hali* ancak bu şart altında Tanrıya ozabilecektir.

Türk hakanlarının öldükten sonra Tanrıya kavuşabilmeleri için, kendi cemeatının, "ANT" denen, onayını (diğer bir deyim ile, Tanrıya karşı verecekleri teminatı) alabilmesi gereklidir. Satır 100 buna "Tanrı identifikasionu" (Tanrıyı bulabilme) diyor ve cemaatın "aklın Tanrıya *ozması*" için gerekli olan bu şart dolayısı ile toplanmış olduğu belirtiliyor: Cemaat Ant içmiş ise, merhumun OY'u [aklı] Tanrısına kavuşacaktır.

OY OZ [aklın (Tanrıya) ozması] kavramını § 5 (satır 36-38)'de de görmekteyiz. Hakanın ozabilmesi için onun halkının onayının alınmasının gerekliliği ise, Türkleri hakan mezarlarına yazı yazmıya zorluyan en önemli gerekçedir.

Sahife 19 ve 20 (§ 13 sonu , § 14 ve § 15 başlangıcı)

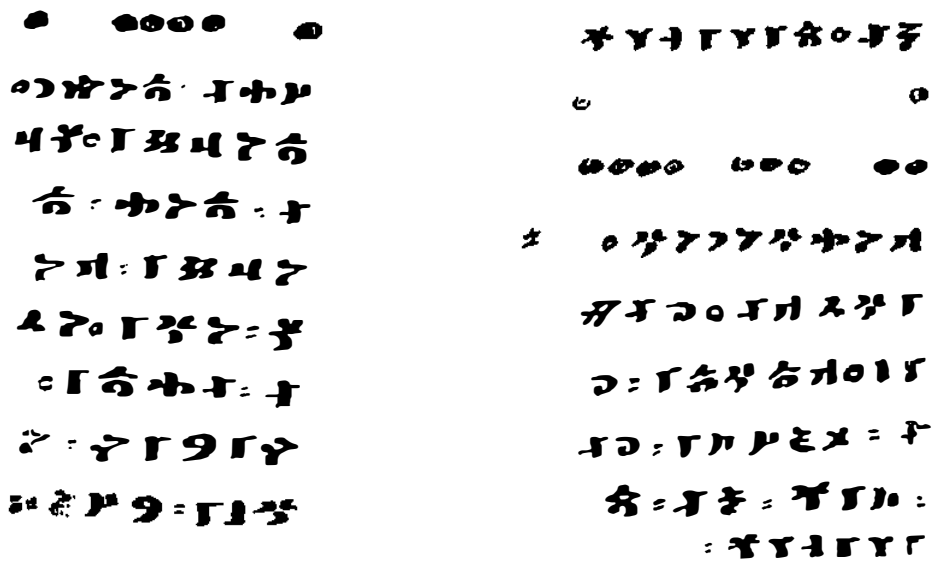

§ 14. ON-OĞ [Kozmos Honorisi]

106. OQ OZIĞ ON-OĞ	*Oqlar arasına ozmuş olan On-Oğlar*
107. IĞAÇQA BA[R]MIS	*bir tenzora (§ 5'e bkz) varmış bulunuyorlar*;
108. QATIĞTI BA[RMIS]	*kat-kat (defalarca) varmış,*
109. ËDGÜTİ BA[RMIS], TİR.	*adamakıllı varmış, bulunuyorlar.*
110. ANÇA BİLİÑLER,	*Onları bu şekilde biliniz.*

OQ'lar [İskitler] Avrupa Türkleridir. ON'lar ise, Orta Asyada ON-UYUL devletini kurduktan sonra, ilk önce İdil-Oral küzeyine yerleşmiş (ON-UYUĞUR'lar) bulunuyorlar. Sonra onları Avrupanın her tarafında (Bratislava, Skandinavya, İsviçre, Erenköy-Istanbul ve Doğu Anadolu) görmekteyiz.

Metnimiz Avrupa OQ'larının teşkil ettiği bünyeye IĞAÇ [*tenzor*, ağaç] diyor ve, ON-OĞ dediği, ON'ların, bu genel bünyeyi altederek, Avrupa ve Anadoluya yerleşmiye muvaffak olduklarını söylüyor.

ON-OĞ deyimi Türklerin ON'dan [kozmostan] gelmiş olduklarına inanmış olmalarından kaynaklanıyor. *Ësöñük* olarak, OL-ONI İÇREKİ SÜDE KËLÜRMİS ÜÇ YARIQDA ÖGE [kozmos dünyası hükmündeki ordu ile getirilmiş üç nur sahibi]; ON ËRİG AT-OÑA [Başarılı kozmos askerleri] (yani, Türkler); YÜZÜN ALP TÜRGİS İL AT-UR, TEÑRİ [BOLU]Q AZ[IĞ S]Ü BUZ-URUBPIN Ü[Ç SÜÑİS QUT] BOLZUN [buradaki halk yüzlerinin alpı olan Türgis halkı hakimiyetini, *Tanrıda yaratılmış* kişilerden müteşekkil az bir ordu ile bozguna uğrattığımız, *Üçler Savaşı* kutlu olsun] (Hoytı Tamır gündelikleri), vb.

İçki Türkistanlılar, genellik ile, "r" harfini telâffuz edememektedirler. *Ësöñük* olarak, Küçar (şehir adı) yerine, *Küçā* derler. Bu hali metnimizde de görmekteyiz. *Barmıs* yerine, *bāmıs* deniliyor. Hatta, yazıyı yazan talebenin, bu yüzden, *bāmıs* (barmış) sözü tekrarlanırken, onu *bā* diyerek geçiştirdiğine de şahit olmaktayız.

Metnimizde geçen I-IĞAÇ hakkında şu güzel metni verebiliriz:

YİR-SUB QUTI İRİNÜR TİYÜR,	*Sub-terrestry invariansı irilenir, denmektedir,*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

I-ĞAÇ QUTI ULIYUR TİYÜR;	*tenzor invariansı kommunikativ hal alır, denmektedir;*
OT-SUB QUTI IĞLAYUR TİYÜR;	*sub-substansial enerji invariansı gerilimleşir, denmektedir;*
ÖLÜM QUT-QOLUPAN BOLMAZ TİYÜR.	*ölüm invarians manipulasionu temin eden şey değildir, denmektedir.*

Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.5.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.32,36,37
Mirşan,K.2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.26.
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.162-163.

Sahife 21 ve 22 (§ 15 sonu)

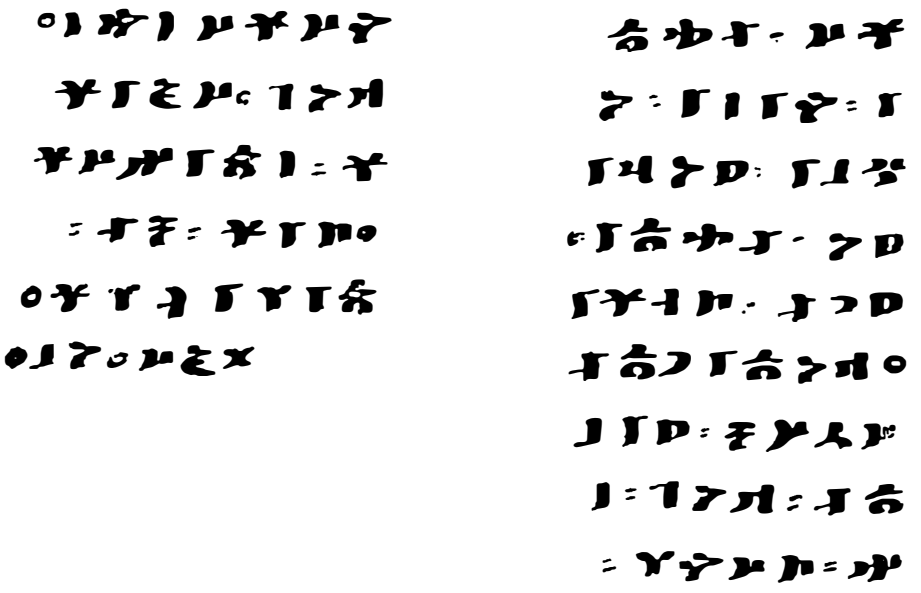

§ 15. ÖGİS [peygamber]

111. ÖZE ATUMIN	*Spesifik (kadir) İsmim (yani, Allah) namına*
112. TURDI UŞRA	*hüküm süren yönetimde*
113. OT-OZ TURDI.	*OT-OZ üzerinde hüküm sürdü.*
114. OQ-UŞ [QUŞ] OĞI UÇA AZTI.	*OQ Majesteleri şerefi liderliğine bağımlı oldu.*
115. KİYİK OĞLI	*Onun yabancı temsilcisi ise,*
116. BÜ-ÖG İT ËRÜ, AZTI.	*kendisine BÜ-ÖG impulsu eriştikten sonra, bağımlı oldu.*
117. KİSİ OĞLI YORIYU,	*Kişi-oğlu olarak,*
118. AZTI OYINA,	*(Tanrıya) bağımlı olmak üzere,*
119. TEÑRİ QUTINTA,	*Tanrı kutunda,*
120. ÜÇÜNÇ YILTA,	*üçüncü yılda (yani, BARS yılında),*
121. QOP, ËSİN TÜKEL KÖRÜSMİS	*evet, ruhu üzerinde etraflı olarak görüşülmüş bulunulan*
122. QOP, ÖGİRİR İSİBİN	*ve (Tanrıya) refere edilen ruhu,*
123. ÖR ËTİR.	*transplantasi'on etmiş bulunuyor.*
124. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
125. —ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Metnimiz ALTI YARIQ TİGİN'in başlangıç kısmını sözkonusu ediyor:

İT ÖKÜ İR-İRİNÇÜ AT-UQUZ OT-OZ QA,	*İmpuls gnosisini erdem yapan namdar Ot-Oza,*
ON OĞUN ÇUR YARIQI UR-OÑU,	*Kozmos Rex Honorisinin nuru ile ırk- başarış*
AT-ODUN UÇI ÖGİSİ KE YARLIĞ BOLTI.	*Zaferler Lideri P eygamberliğine vahiy oldu.*
OL-ONI İÇREKİ YARIQ İS	*Kozmik Dünya hükmündeki ışık-nous*
ÇİK BİLGE UŞI ÖGİSİKE YARLIĞ BOLTI.	*Sınır Bïl inLider P eygamberliğine vahiy oldu.*
OTQA KÜNİM İS QIL UÇ	*Uzay gemisine gün ışığı hızı veren liderin,*
ÖZİKE YARLIĞ BOLTI.	*kendisine vahiy oldu.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metnimizdeki deyimler ile ALTI YARIQ deyimlerini şöyle kıyaslıyabiliriz:

111. ÖZE ATIM [Kadir Adım] (yani, Tanrı) ≈ ON OĞUN ÇUR [Kozmos Rex Honorisi].
112. TURDI UŞ [hüküm süren yönetim] ≈ İT ÖKÜ ÏR-ÏRİÇÜ [impuls gnosisini erdem yapma].
113. OT-OZ TURDI [OT-OZ üzerinde hüküm sürdü] ≈ OT-OZ QA UR-OÑU YARLIĞ BOLTI [Ot-Oza ırk başarısı vahiy oldu].
114. OQ-UŞ OĞI UÇA [OQ Majesteleri şerefi liderliğine] ≈ AT-ODUN UÇI ÖGİSİ KE [Zaferler Lideri Peygamberliğine].
115. KÏYİK OĞLI [yabancı temsilci] ≈ OTQA KÜNİM ÏS QIL UÇ [uzay gemisine gün ışığı hızı veren lider].
116. BÜ-ÖG İT ËRÜ, AZTI [kendisine BÜ-ÖG impulsu eriştikten sonra, bağımlı oldu] ≈ ÖZİKE YARLIĞ BOLTI [kendisine vahiy oldu].

ALTI YARIQ TİGİN bir felsefe eseridir. Bu eseri okuyan tarihçimizin onu hakiki tarih verilerine göre değerlendirmek istediği anlaşılmaktadır.

Not: Satır 120de sözkonusu edilen üçüncü yıl, Qırqız Qağanları takvimine göre BARS yılıdır. Bu yıl mukaddes sayılmış olmalı ki, kitabımızın yazılış yılı da "BARS YIL"ına rastlatılmış bulunuyor (§ 67).

Sahife 23 ve 24 (§ 16)

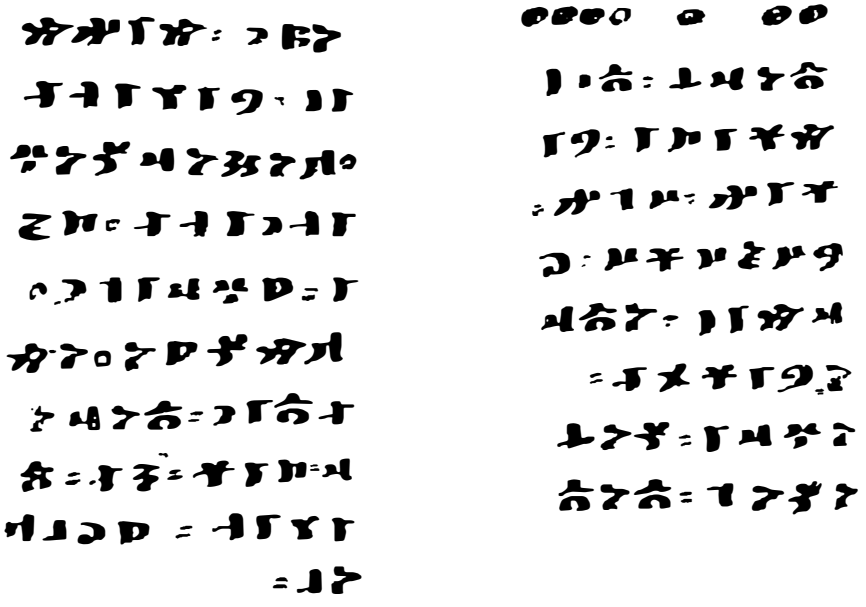

§ 16. UMA [Tanrı]

126. AT-URIQ AT	*"AT Hakimiyeti AT'ı"*
127. ÏSİM ÏTİ YÏRİN	*isimi verilmiş olan yerin*
128. ÖPİN YÜGÜRÜ-BARMIS	(Türük Bïlin kuruluşu dolayısı ile) *kırgınlık tahakkuk etmiş*
129. OTIRU YÏRDE,	*bulunulan yerinde,*
130. OĞRI UŞ-OQ UŞUP	*uğranılmak üzere* (yani, ÖC-ÖK halinde) *UŞ-OQ UŞ teşkil ederek*
131. AT-UTU ÖKİN	*kazanılmış olan krallığın*
132. ËMİNİM ÏS YILIÑA,	*tahakkuk ettiği yılda,*
133. OQ-UDURIŞUĞ ÏÑİNİÑE	*Oq stratejisi sözkonusu olması dolayısı ile*
134. TËGİ OYIĞ URIPIN	*değinmiş bulunduğum,*
135. OQUM UŞIYU	*OQ'lar üzerinde*
136. UMA ATIN	*UMA [Tanrı] namı*
137. TURUR, TÏR.	*hüküm sürmüştür, denmektedir.*
138. ANÇA BİLİÑ,	*Buna göre biliniz,*
139. UYUBLIQ OL.	*federaldır, o.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜRÜK BİL At İlden koparak kurulmuş ve, bundan dolayı, bu devrede Türkler arasında bir Ö-PİN [kırgınlık, küskünlük] husule gelmiş bulunuluyor. Diğer taraftan, TÜRÜK BİL kurulur iken, bu devlet UŞ-OQ UŞ (§ 2[ye] bakınız) krallığını da kazanır, çünki Altaylarda geçerli olan UMA inanışı buralarda da hüküm sürmektedir. Metnin sonunda UŞ-OQ UŞ Krallığının Türük Bilin federal üyelerinden biri olduğu da belirtiliyor.

Anadolu Zazalarında da UMA "Tanrı" demektir (Uma, Umay, Humay).

Sahife 25 ve 26 (§ 17)

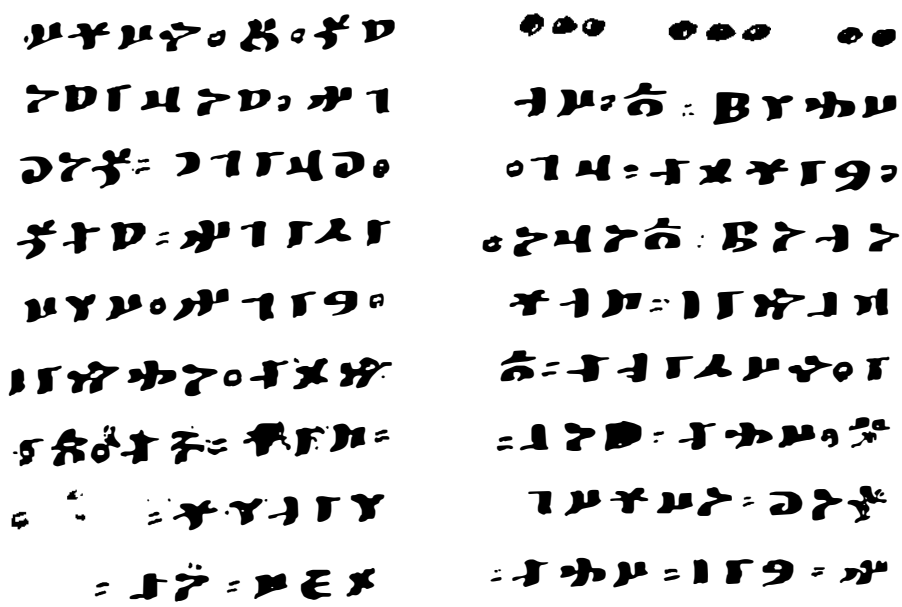

§ 17. İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi]

140. ÖZ ÏL ÖK AT	Kendi halkımızın krallığı
141. ÖÑ YÏRDE	*bulunan yerde,*
142. URIP OÑUW	*futuhat başarısını*
143. TURU QILMIS	*mümkün kılmış olan*
144. TEÑRİ KÜÇİÑE	*Tanrı gücü etrafında*
145. AT-OĞ ÖZE	*saltanat vasıtası ile*
146. UYUL-UŞUB	*toplanmak sureti ile,*
147. UR-ËRÜPİN YIS ÖZE	*savaşarak elde olunan konstitusi'on ile*
148. UYUŞ ËB KÖRÜPİN	*federasi'on teşkil etme tertibine*
149. UYURIYU BARIPIN	*katılmaları için vararak,*
150. UŞUB İÇİPİN	*(bu halkımızı) hakimiyetime içerdim:*
151. YAŞ YIPIN ÖLÜMDE	*Hayatım yana sıçrayarak öldüğümde*
152. OZIM ÏS ËTİR.	*(Tanrıya) ozmuş olmamı hatırlasınlar diyerek.*
153. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
154. EDGÜ OL.	*olumludur o.*

ÖZ ÏL ÖK-AT OÑ YÏRDE [kendi halkımızın krallığı bulunan yerde] cümlesinde sözkonusu olan yerin neresi olabileceği hakkında fikir vermesi olası, şu bilgiler var: QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin MÖ 494de ölümünden sonra yapılan YUĞ merasimine gelenler arasında ÖZ OY YIŞ [kendi kuruluşumuz konstitusionu] da sayılıyor. Bu YIŞ, her halde, Büyük Okyanus kıyısındaki OQ-UDURIQIN YIŞ olmalı.

ÖKÜLİ ÇUR *bolbolunda* da ÖZ ÏL ÖKİ [Kendi Halkımız Krallığı] sözkonusu ediliyor. Öñre Bıña Başı *bolbolunda* da ÖZ BİL [Kendi Regnunumuz] sözü geçiyor.

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*, s.61.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metnimiz Türük Bïlin, Hoytı Tamır gündeliklerinde kayıtlı, kuruluş yıllarını dile getiriyor:

1. AL-ËSİS ULUS	*Allaha inanan populasïonun*
2. QUTU UYULUP,	*mukaddesatı etrafında toplanılan yılın* (yılan yıl)
3. YİTİNÇ AY,	*yedinci ayında* (MÖ 1.7.879),
4. İRİM OZ ARA	*kolonistler arasında*
5. AT-ATAL ËK[İN] İL	*nam kazanan halkın* ("Türklerin" demektir)
6. UŞ-ËD ÖKÜG İL	*Majesteleri Kralının halkı olarak*
7. ONÇ AT-URIQIN AT BİZ	*nam salanlarız*
8. TÜRGİS SÜ ÖK-USU ËRE	*ve Türgis ordusu krallığını bertaraf ederek,*
9. AT-OĞ ÖZ-UÇI OYUQ İR.	*onları saltanatın kendi liderliğine kattığı askerleriz.*

Bu metne göre Türük Bïl, ilk önce AT-OY BİL içindeki BİR OY BİL'de, MÖ 1.7.879 *yılan yılında* kurulmuş bulunuyor.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar,* s.51.

Sahife 27 ve 28 (§ 18 ve § 19 başı)

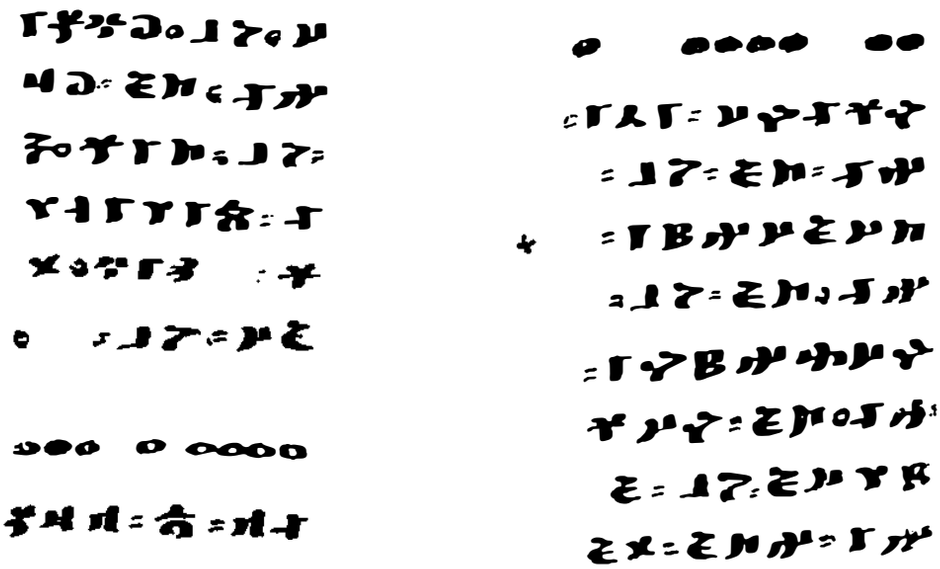

§ 18. TURUM-ARA [Tabiat]

155. KİREKÜ-İÇİ NE-TEG OL,	*Gerekli olma hali nasıl,* (Tat. *Kïregüsi nïçik ol,*)
156. TÜGÜNÜKİ NE-TEG OL;	*tükenme hali nasıl?* (Tat. *tügeniwi nïçik ol?*)
157. KÖZİNÜKKİ NE-TEG KÖRÜKLÜG OL,	*Görünüşü nasıl görüntülü,* (Tat. *köriniwi niçik köriwli ol,*);
158. İGİNİ-İNTİG EDGÜ OL,	*mahsulüne göre olumlu olduğuna göre,*
159. BAĞIŞI NE-TEG-BAR OL, TİR?	*bağışı nasıl gerçekleşiyor?, denmektedir.*
160. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
161. AÑIĞ ËDGÜ OL.	*bu derece olumlu o*

TURUM-ARA deyimi Türk astrofiziğinde şu şekilde kullanılıyor:

1. TUYUNMIŞLAR İLİGİNİÑ BİLGE-BİLİGİ,	*Subatomik parçacıklar merkezinin bilimi,*
2. TURUM-ARA ËRDE,	*tabiat hadiselerinde tahakkuk eden*
3. QISĞA BİR QŞAN ÖDTE,	*kısa bir differensial zamanda,*
4. TOLP ÜÇ ÖDKİ ALQU NOMUÑ	*cem'an 3 eradaki universal NOM'ların*
5. TÖZÜN BELGÜSİN,	*massivlik belgelerini,*
6. TUYU YUMQI,	*"integral cazibe"teşkil edebilme amacı ile,*
7. BİR QALISIZ TUYAR ÖDKÜRÜR.	*İstisnasız olarak idrak eder.*

Mirşan,K. 1990; *Prototük Bilginlerine göre Astrofizik;* s.25-26. (ayrıca bkz s.27,134,256)..

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

§ 19. AT-ULULA [AT Ululama]

162. AQ-AT OQ ARIŞ	*AQ-AT Oqlarının [askerlerinin] (Tanrıya) arması*
163. IŞIN-ÜÇ BOLUĞTA,	*emniyete alınmış* [Tat. *ışanıç*] *olunması dolayısı ile,*
164. AT-ULULA ËPİN	*AT'ın [Anavatanın] ululanmasına*
165. OĞINQA ÖTÜGKE,	*katkıda bulunulmuş olunduğundan,*
166. IDMIS TİR.	*onlar (batıya) sevkedilmiş bulunuyorlar, denmektedir.*
167. QORQMA ËDİGÜ İTİS	*Bundan korkmuş olma,*
168. ÖTÜN OYINIMA	*(yurtlarına) geçilmiş olunması dolayısı ile,*
169. ËDGÜTİ UYUL-BAR, TİR.	*onları adamakıllı birleşmiye götürdü, denmektedir.*
170. ANÇA BİLİÑ,	*Buna göre bilin,*
171. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Metnimiz, AT-İL'in QURIĞARU [batıya doğru] genişlemesini sözkonusu ediyor ve, bunun sebebi, Oqların (yani, askerlerin) ölünce Tanrıya geçmesinin emniyete alınmış olmasıdır, çünki, bu şekilde, onlar AT'ın (yani, Anavatanın) ululanmasına katkıda bulunulmuş olacaklardır, diyor.

Askerlerin Tanrıya geçmesinin emniyete alınmış olması ise, vatandaşlarının onlar için ant içmesi, yani, şehitler abidesi dikilmesi ve şehitler için Tanrıya dua kılınmasıdır.

Büyük Türk tarihçisi Öñre Bıña Başı, Türklerin batıya (Avrupaya) yönelmelerini QURIĞA UBURIĞU [batı egemenliğine yönelme] şeklinde belirtiyor ve burada yaşıyan kavimlere OY-TOĞŞIQDIQI BUDUN [akıllanan (yani, *sapiens* olmuya yönelik) kavim], diyor. Batıya doğru genişlemenin gerekçesi olarak ise o, "*Kadir Gök Tanrısının verdiği karar gereğince, onun hükmü altındaki yeri eğitmemiz için*", diyor. Metnimizin 162 ve 163^{üncü} satırlarında sözkonusu edilen IŞIN-ÜÇ [emniyete alınma] hakkında ise, onun şu sözlerini iletmeliyiz: "*şehit düşmüş UŞINTA-UŞ ÖÑİN BUDUN'un [Majesteler Majestesinin mayoru (önceliklisi) olan kavimin] IDUQ BAŞ gelişiminde yayladım, abidelerine burada yazı yazdırdım, Allahı burada haberdar ettim*".

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.51,52.

Sahife 29 ve 30 (§ 19 sonu ve § 20 başlangıcı)

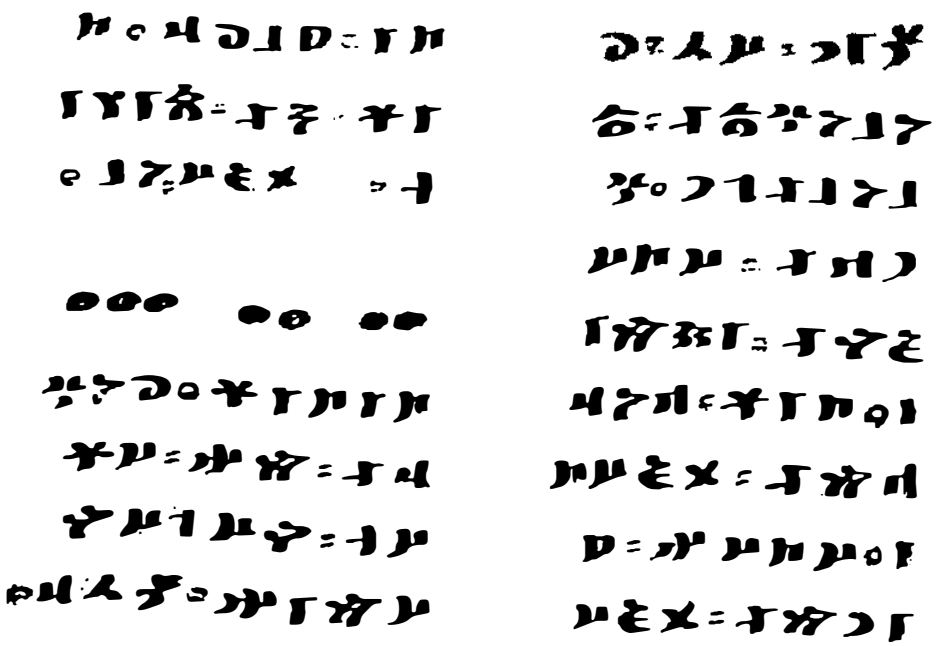

§ 20. TUYU-YAPA [atom]

172. TİTİR BUĞ ARA MIN.	*Moleküler üstünlük ortamında,*
173. ÜRÜÑ KÖPÜKÜ MİN	*ahırı-zaman reliyefi şekli içinde,*
174. AŞ-ÇUR MIN.	*aksïon safhasındayım.*
175. ÖZE TEÑRİKE TËGİR,	*Böyle olan, ïye Tanrıya (kadar varmak üzere) değer ve*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

176. AŞ-IRA YÏRKE KİRÜR, TÏR. *kinetik kancalanma yerine girer, deniliyor.*
177. UDIĞIM OĞ UDIĞ UR *Stratejik unsurlarımı—"stratejik vuruş"*
178. AYTIĞLIĞ TURĞIRU *denilen durumda—*
179. AYUR IDUR MIN, *periodik olarak sevkederim,*
180. OÑIĞ KÜÇLÜG MİN. *bu derece güçlüyüm.*
181. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz,*
182. ËDGÜ OL. *olumludur.*

Türkler atoma, "*interaksïon konservasïonu*" añlamında, TUYU-YAPA demektedirler. Atomlar moleküler üstünlüğe (molekül teşkil etme imkânına) sahiptirler ve bu reliyef (atomun kinetik enerjisi tükense bile) ebedî olarak baki kalır.

Atomun OĞ'ları [unsurları], metnimizin UDIĞIM OĞ [stratejik unsur] dediği, KÜZEÇ'lerdir [elektronlardır] ve bunlar atom etrafında perïodïk olarak hareket ederler ve onların güçleri atomun evrenin sonuna kadar gitmesine yetişecek derecededir.

Metnimizin AŞ-IRA [kinetik kancalanma] dediği yer galaksilerin, tükendikten sonra, yeniden kurulmuya başlıyacakları yer olan, IN-ITIRA ÇAL'dır ki, bu da "*zamanın pozitiv doğrultusunun yeniden belirlenmesi*" (yani, *zamanın tersine çevrilmesi ≈ kâinatın kenarı*) demektir. Metnimiz atomların bu sınıra kadar gidebilecek güce sahip olduğunu (AÑIĞ KÜÇLÜG MİN] ve bunun için periodik olarak elektron atmak (yani, atom füzesinin itici gücünü teşkil etmek) zorunda olduklarını söylüyor ve, bu hali, UDIĞ UR [stratejik vuruş] deyimi ile belirtiyor.

Mirşan,K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s. 92, 203, 278

Sahife 31 ve 32 (§ 20 sonu ve § 21 başı)

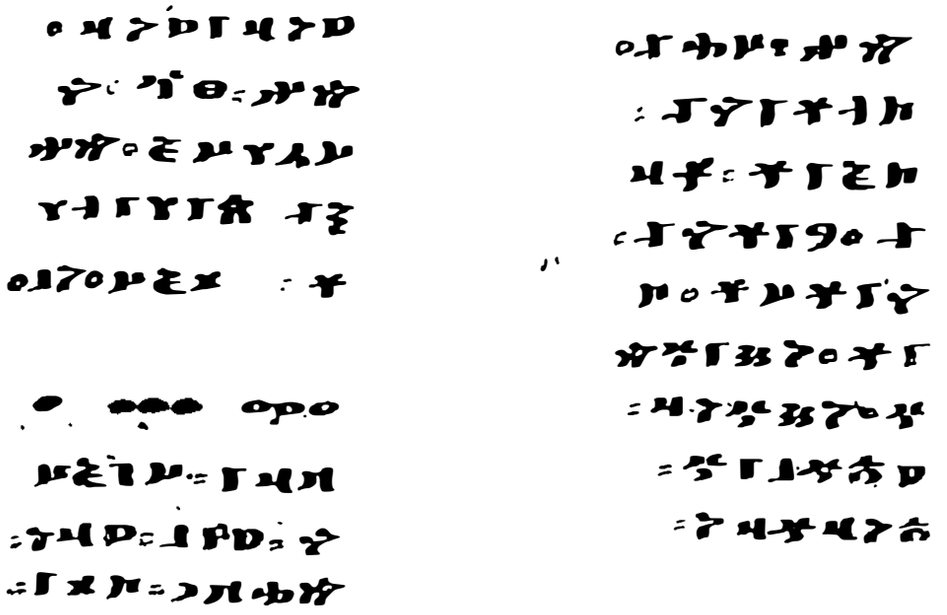

§ 21. IN-ITIRA ÇAL [zamanın pozitif doğrultusunun yeniden belirlenmesi]

183. QARI ÖPİGÜK *Yaşlılık küskünlüğü* (bkz, sat.128)
184. OYIL-OYIRUMIZ, QAN TÏDİ *sebebi ile, "grubumuz" denilen konu* (yani, galaksimiz)
185. ÖDİMİÑ KÖRİMİÑ *zaman doğrultusunu (falını, idrakını)*
186. ÜRKİTTİÑ, TÏR. *ürkütmüş bulunuyor, denmektedir.*
187. ANÇA BİLİÑ. *Anca bilin.*

Metnimiz § 20[deki] AŞ-IRA [kinetik kancalanma] kavramını yeniden ele alıyor ve etraflı olarak açıklıyor.

§ 22. MUÑ [Keder]

188. OZUNTUNLUĞ KÖZİÑÜSİN *Geçilebilinecek halde gözüken*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

189. KÖLKE IÇĞINMIS YARIN — *göle düşmüş yarın*
190. YAÑIRAYUR KİÇE, — *yeni durumu geçerli olunca,*
191. KËÑİRENÜR, TİR. — *(o göl) genişlemiş olur, deniliyor.*
192. ANÇA BİLİÑLER, — *Bunu böyle bilmelisiniz;*
193. MUÑLUĞ OL — *kederli haller*
194. AÑIĞ OYUBLIQ OL. — *bu şekilde yorumlanmalı.*

Sahife 33 ve 34 (§ 21 sonu ve § 22)

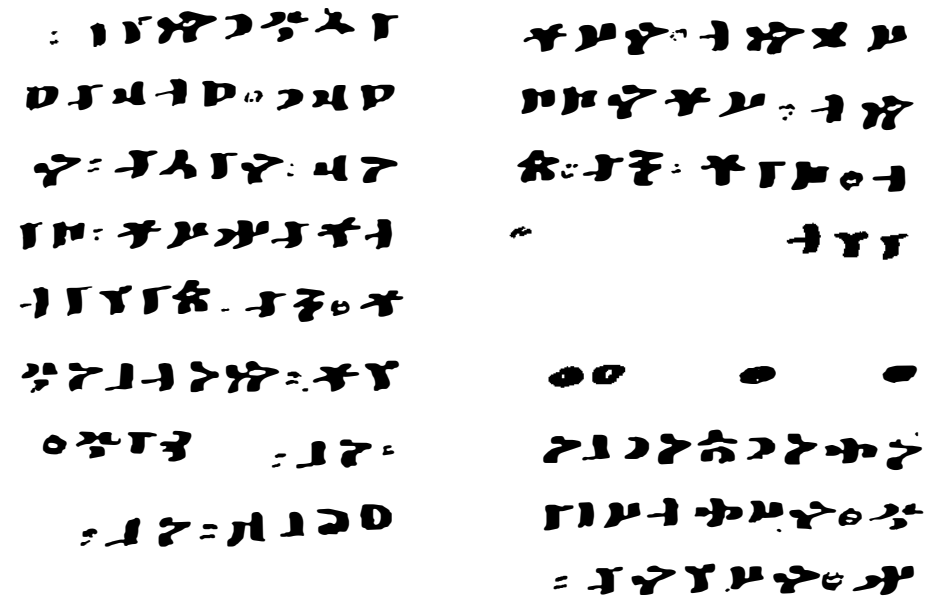

Sahife 35 ve 36 (§ 23 ve § 24 başı)

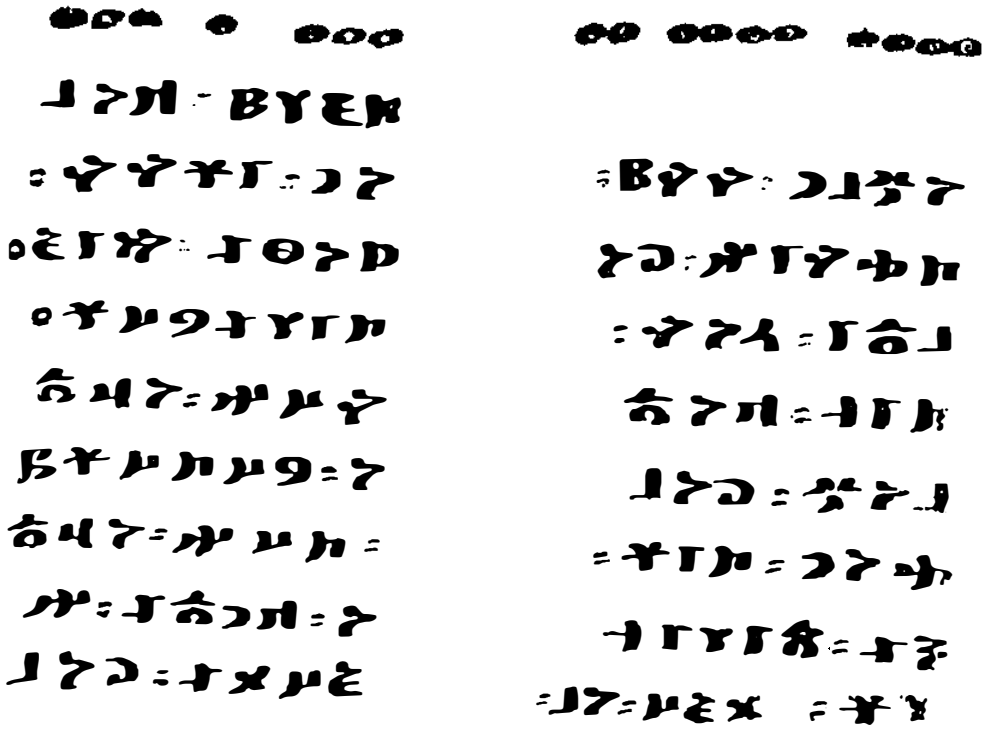

§ 23. OĞUL [*orunbasar;* vekil]

195. OĞLIN KÖK ÖK — *Orunbasarının [vekilinin] Gök Rabbına*
196. TËZKİN BOLTI — *tezmek sureti ile*
197. UÇU KËTİÑ — *uçarak gitmiş olması*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

198. QUTLUĞ BOLZUN, TİR. *kutlu olsun, denmektedir.*
199. ANÇA BİLİÑLER. *Bunu* bu *şekilde biliniz.*
200. ËDGÜ OL. *olumludur.*

Buradaki OĞUL [*orunbasar*] sözü "Tanrı *Orunbasarı*" anlamında kullanılmış bulunuyor. Nitekim, OĞUL sözünün bu tipten anlamını Talas Yazıtlarında da görmekteyiz: Ë ÖGÜÇ UR A, OĞUL Λ OSIĞ [Ögüç ile gömüldü, OĞUL idi o] cümlesinde OĞUL sözü, "*babasının oğlu*" değil, "*halkın (Allaha giden) temsilcisi*" anlamında kullanılmaktadır.
Mirşan,K. 1970; *Prototürkçe Yazılar;* s.67.

Metnimiz "*uçmuş [ölmüş] olan hakanımızın, Tanrıya kavuşmak üzere, tezmiş olması, hepimiz için kutlu olsun*" demektedir.

§ 24. KÜN-ORTU ve TÜN-ORTU [Gün ortası ve tün ortası]

201. ËTİGLÜK QULUN *Tahakkuk eden (yani, doğan) neslin*
202. İRKEK OYUÑA *erkek olarak*
203. ËMİG TİLEYÜR. *emzirilmiş olmayı istiyor.*
204. KÜN-ORTU YÜTÜRÜW *Ancak, gün-ortası [öğle) emisyonu*
205. TÜN-ORTU QANTA *gece-ortası nereye*
206. İNİGÜDE BOLIĞUY OL, TİR. *inmiş olabilir ki, deniliyor.*
207. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre bilmelisiniz,*
208. OYIBIZ OL. *çünki bu bizim düşünce şeklimiz (tutumumuz) hakkında.*

Metnimiz, "*Erkek çocuklar meyanında kızların da doğması, gündüz ve gece gibi, normal bir olaydır*" demek istiyor.

Sahife 37 ve 38 (§ 24 sonu,§ 25 ve 26 başlangıcı)

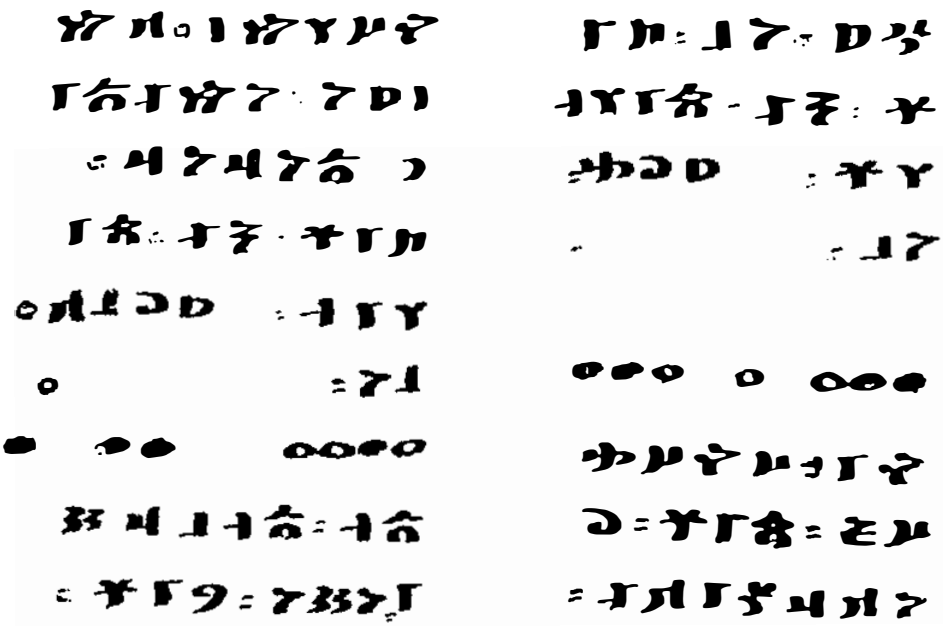

§ 25. ÖKÜZ ve BUQA [Öküz ve Boğa]

209. İKİ ÖKÜZÜG *İki öküz,*
210. BİR BUQ-ARIŞIQA KÜLEMİS, *bir boğanın (bir ineğe) binmesini akıllarına getirmiş olsalar bile,*
211. QAMSAYU UMATIN TURUR, TİR. *kanıncaya kadar emmeyi umarak dururlar, deniliyor.*
212. ANÇA BİLİÑ, *Buna göre bilin,*
213. OYUBLIQ OL. *makul bir seçimdir o.* (sat.77 ve 194!)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metnimiz "*Her kes tabiî şartlara göre hareket eder*" demek istiyor.
Not: Tatarcada *Qamsaw* "aç gözlü olarak meme emme" demektir.

Sahife 39 ve 40 (§ 26 sonu ve § 27 başlangıcı)

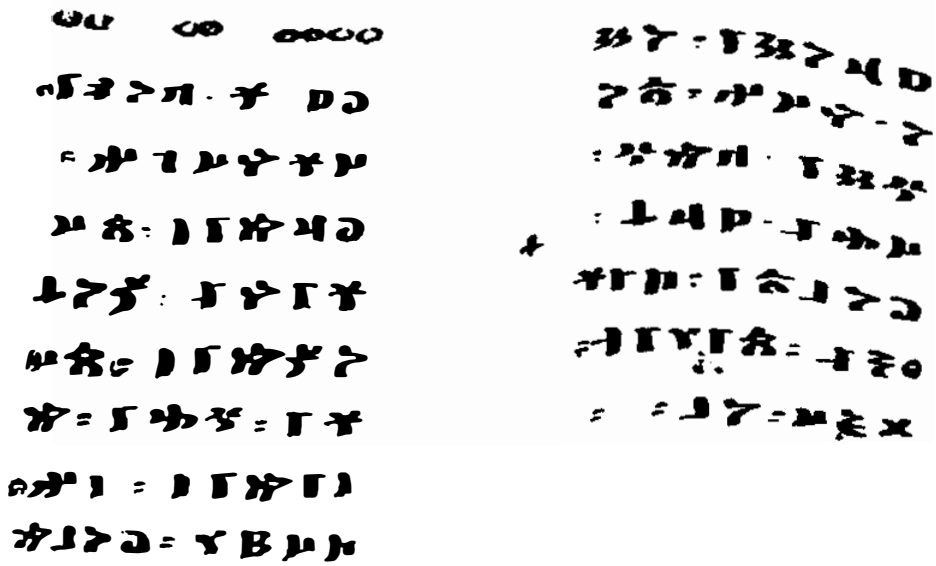

§26. XA [Işık Oluşması]

214. ATIÑ-ATAÑLAR IDI,	*Atalarımızın feyzi,*
215. UDU YÏR YARUDI,	*kozmik yer aydınlandı,*
216. UDU KÜN TOĞDI	*kozmik güneş doğdu,*
217. QAMAĞ ÖZE,	*her şey üzerine,*
218. YARUQ BOLTI, TÏR.	*—aydınlık oldu, denmektedir.*
219. ANÇA BİLİÑ,	*Buna göre bilin,*
220. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Metnimiz, A,AW,OM,SWA,XA hallerine göre, güneş sisteminin teşekkülünü dile getiriyor.
Mirşan,K. 1990; *Türk Bilginlerine Göre Astrofizik;* s.144.

Sahife 41 ve 42 (§ 27 sonu ve § 28 başlangıcı)

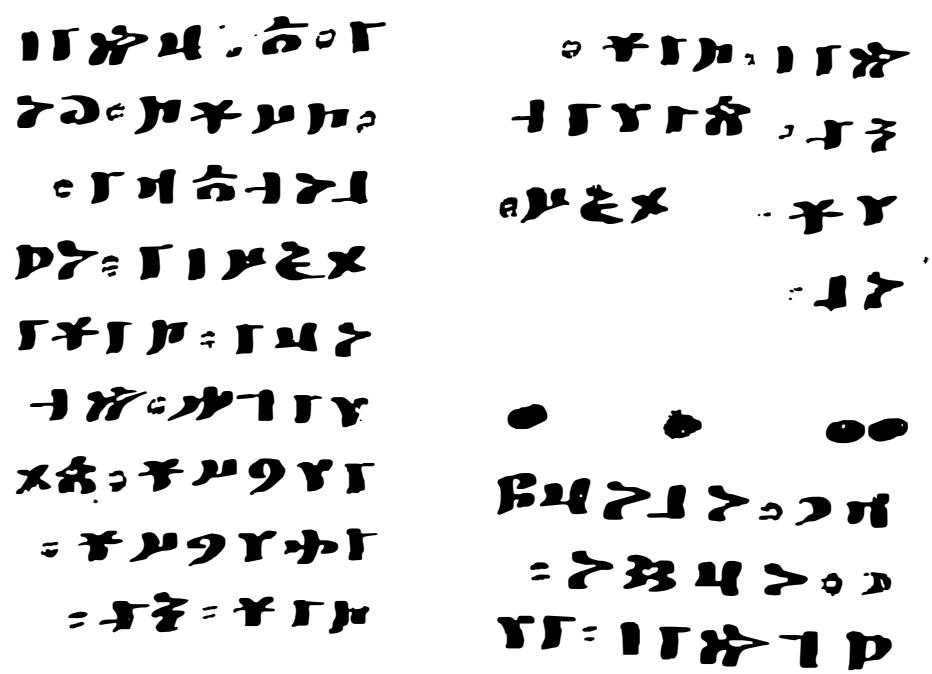

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

§ 27. QOÑ UDU BÖRİ [Koyun ve Kurt]

221. BAY ËR QOÑI	*Zengin kişi koyunu*
222. ÜRKÜPİN BARMIS,	*ürkerek gitmiş ve*
223. BÖRİKE UŞUQUŞMIS.	*bir kurt ile karşılaşmış.*
224. BÖRİ AĞZI ËMSİMİS	*Kurdun ağzı çare aramış ve de*
225. İSEN-TÜKÜL	*(koyun) sağ-salim*
226. BOLMAMIS, TİR.	*olamamış, deniliyor.*
227. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
228. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz "*bir eylemde bulunur iken, onun sonucunu da düşünmeliyiz*" demek istiyor.

§ 28. İL-ËTİRİŞ QAĞAN [Halk Kurucu Hakan, MÖ 565-538]

229. QAN OLURIWIN,	*Han olarak tahta oturunca,*
230. ORDU YAPMIS	*ordu teşkil etmek üzere,*
231. İLİ AT-URMIS	*halkının hakim olduğu*
232. TÖRT BULUÑTAQI	*dört bucaktaki*
233. ËDGÜSİ OYURI	*en olumlu düşünenler*
234. TİRİLİPEN	*toplanarak,*
235. MİÑİLEYÜR	*binlerce*
236. ËB-ËDİZLEYÜR, TİR.	*başarı göstermişler, denilmektedir.*
237. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
238. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz Türük Bïlin kurucusu İl-Ëtiriş Qağanı sözkonusu ediyor.

Mirşan,K. 1991; *Bolhollar*; s.22.

Sahife 43 ve 44 (§ 28 sonu ve § 29 başı)

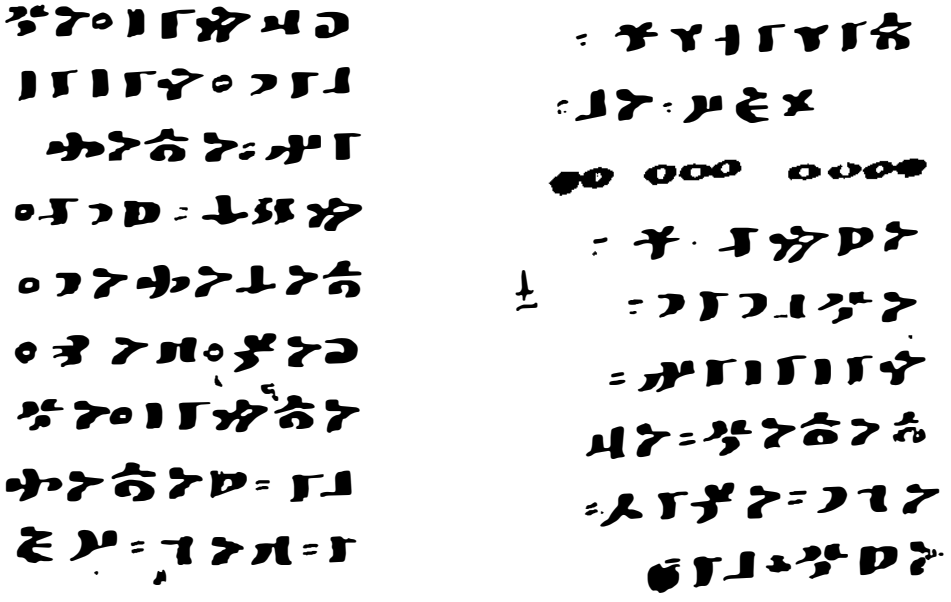

§ 29. OT-OZ [ateş aracılığı ile Tanrıya ozma]

239. OYIMA ËR OĞLININ	*Düşünülene erişme dominyonu (yani, öbürdünya)*
240. KİSİSİN AT-OTUĞ	*kişisinin (yani, ölünün) (ateşte) yakılmasi*
241. URUPAN	*hakkında hüküm veren,*
242. OŞ-İÇ OYIĞ	*konfigurasiona tabi olma düşüncesi*
243. ALIP-BARMIS	*—(mezarına) götürülmüş*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

244. OĞLIN KİSİSİN	*dominyon kişisinin (yani, ölünün)*
245. OT-OZMADUQ	*ateş aracılığı ile ozmamış olacağı*
246. OYINA	*varsayımı ile—*
247. OTUQ-OZUN	*ateş aracılığı ile ozarak,*
248. BOŞ QUÑ	*statik mezar (yani, piramit)*
249. UTMIS OĞLI	*kazanmış olan (Tanrı) vekilinin (yani, qağanın)*
250. OY-UTUZI	*missionerliğini*
251. QOP, ÖGİRİR, TİR.	*evet, ilân eder, denmektedir.*
252. ANÇ'A BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
253. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Erken Türkler hakanlarının cesedini yakmış bulunuyorlar. Metnimiz bunun gerekçesini anlatıyor: *Cesedi yakılarak (yani, OT-OZ halinde) Tanrıya kavuşan bir hakan öbür dünyada da milletinin hayrı için çalışır (yani, milleti için misyonerlik eder)*, diyor.

Not: OT-OZ deyimi § 15de de geçiyor. Ayrıca § 2 ve 13[e] de bakınız.

Sahife 45 ve 46 (§ 29 sonu, § 30 ve § 31 başı)

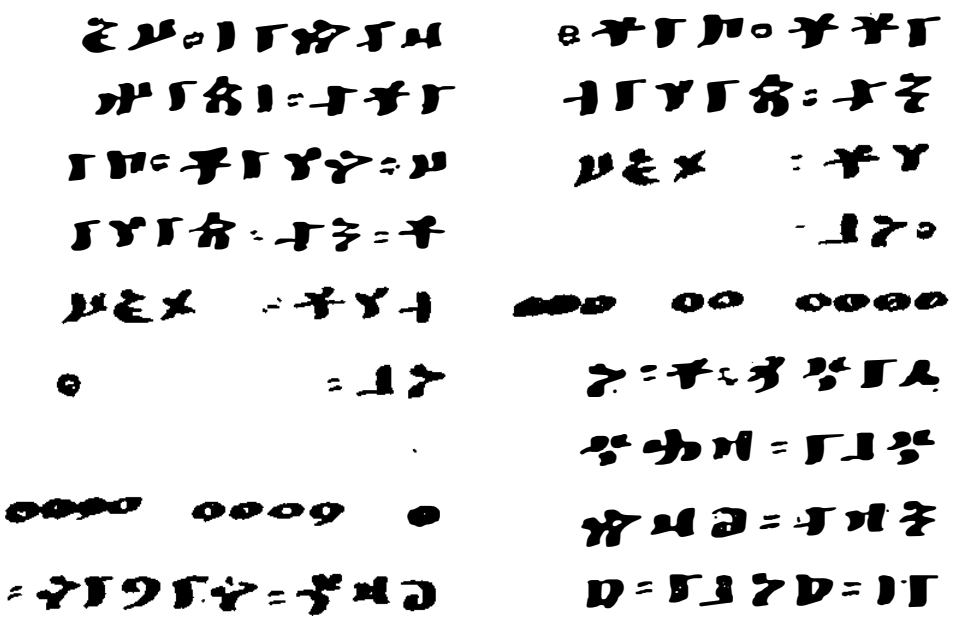

§ 30. ËÇİM QAĞAN (MÖ 538-525)

254. UÇIĞIÑ ËR OĞLI	*Liderliğe erişmiş orunbasar*
255. QAZĞANÇQA BARMIŞ	*kazanmış.*
256. YOLI YARAMIS	*(Halkı onun) yolunun başarılı olmuş olduğunu*
257. ÖGİRE	*ilân etmek sureti ile,*
258. SEBİNÜ KËLİR, TİR.	*sevinerek gelmektedir, denmektedir.*
259. ANÇ'A BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
260. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz UÇIĞIN ËR OĞLI'nın Türük halkının teşekkülünü temin etmiş ve Türük Halkı onun tuttuğu yolun başarılı olduğunu ilân ederek, bugüne kadar gelinmiş olunduğunu söylüyor.

Türüklerde bir QAĞAN öldükten sonra, hakanlığa onun büyük oğlu gelir. Ancak o kanunî hükümdardır, fiilî hükümdar ise, ölen hakanın büyük kardeşidir ve ona "Ëçim Qağan" [Amcam Hakan] denilir ki, metnimiz buna "Liderliğe Erişmiş Orunbasar" diyor.

Yazıtımızın birinci satırında sözkonusu edilen kişi İL-ËTİRİŞ QAĞAN I[in] ölümünden sonra devlet yönetimini eline almış olan ËÇİM QAĞAN I[dir]. Bu metin Yoluğ Tigin'in ËÇİM QAĞAN I hakkında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

söylediği şu sözler ile paralellik gösteriyor:

"ËÇİM QAĞAN tahta oturunca, Türük Milletini iyice kalkındırdı, iyice eğitti. UÇIĞANIĞ BAY QILTI, AZIĞ ÜKÜŞ QILTI [liderleri zengin kıldı, subordineleri kesif kıldı]".

§ 31. BARŞ [Zırh]

261. BARŞ KÏYİKİNKE	*Zırh giyinince*
262. MİÑKE BARMIS,	*binlik (askerî bölüğe) varmış,*
263. ËÑİN-MİÑİN BOLMIS.	*ve bu binliğe ait olmuş*
264. BOLUPAN,	*Olunca,*
265. UYAŞIÑARU ÖGİRE,	*bu yuvalanma, ilân edilmek sureti ile,*
266. SËBİNÜ KËLİR, TÏR.	*sevinç gelir, denmektedir.*
267. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
268. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Not: Tatarca *uya* "yuva", Qırğızca *ëñ* "inme" (metnimizde "ait olma") demektir. BARŞ'ın BAR-UŞ'dan [majeste realitesi] türemiş olması muhtemeldir. Nitekim *yolbars* [kaplan ≈ yol-yol zırhlı hayvan] ismi de BARŞ sözü manasının diğer bir yorum şekli olabilir.

§ 32. TABILQU [Keşif]

269. BİR TABILQU YÜZ BOLTI,	*Bir keşif yüz oldu,*
270. YÜZ TABILQU MİÑ BOLTI,	*yüz keşif bin oldu,.*
271. MİÑ TABILQU TÜMEN BOLTI, TÏR.	*bin keşif onbin oldu, denmektedir*
272. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
273. OŞIĞI BAR ËDGÜ OL.	*işbu hakikat olumludur.*

Metnimiz, *eğer siz bir keşif (ilmî buluş) yaparsanız, bu yüzlerce keşfin yapılmasına önayak olur,* demek istiyor.

Sahife 47 ve 48 (§ 31 sonu ve § 32 başı)

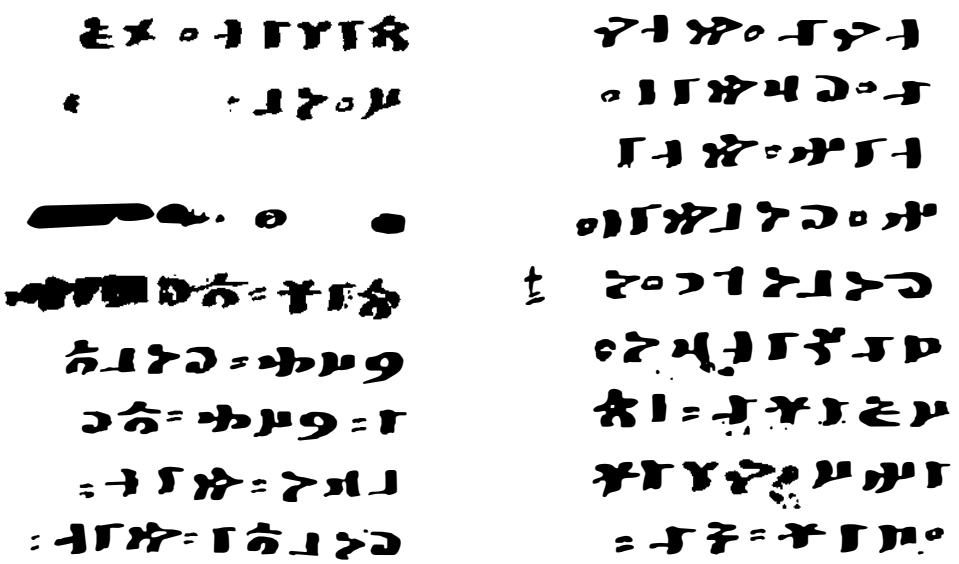

§ 33. KÏYİZ [Keçe]

274. KÏSİZİG ŞUBQA ŞOQMIS,	*(Yapağı) kesilerek, suya sokulma sureti ile,*
275. TOQI ,	*elde olunmuş dokuyu*
276. UR QATIĞDI BA[R], TÏR.	*adamakıllı vurmak gerek, deniliyor.*
277. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
278. UYUBLIQ OL	*bu (yünlerin birbirine) tabi hale gelmesidir.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metnimiz, *tıpkı yapağıdan keçe yapılmasına benzer şekilde, eğer insanlar da birbirlerine tabi olabilirler ise bir bütün haline gelirler*, demek istiyor.

Not: Birinci söz ilk önce "KİDİZİG" şeklinde yazılmış, fakat sonra, "KİSİZİG" şeklinde düzeltilmiş bulunuyor.

Sahife 49 ve 50 (§ 32 sonu, § 33 ve § 34 başı)

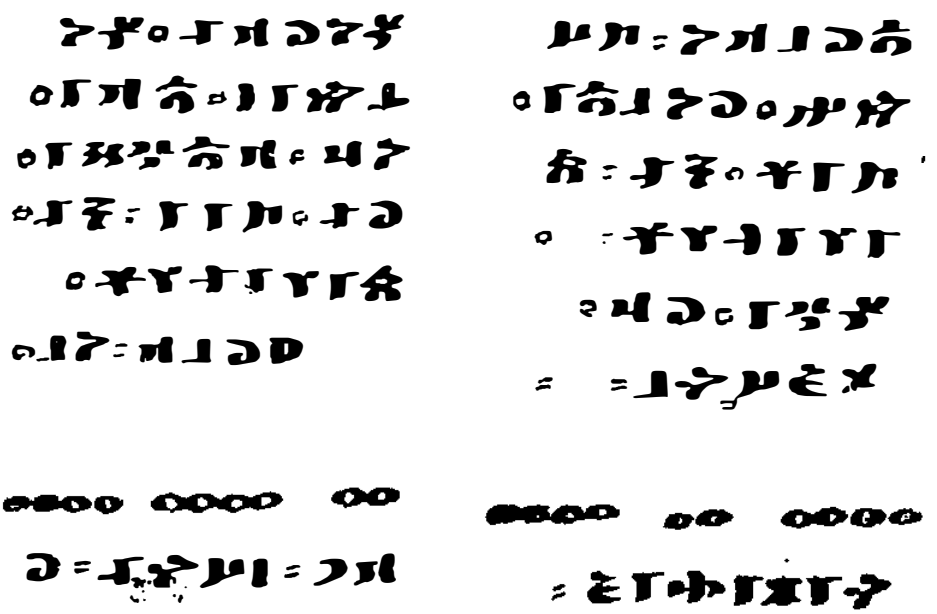

§ 34. TİGİN QAN [Kyros]

279. QAN SÜKE BARMIS,	*(Ëçim Qağan) Han [Kyros] ordusuna (karşı) varmış.*
280. YAĞIĞ ŞANINÇMIS.	*Düşmanı sançmış.*
281. KÖÇÜRÜ-QONTURU KELİR	*Göçürerek-konaklatarak gelir iken,*
282. ÖZİ SÜSİ ÖGİRE SËBİNÜ	*kendi ordusunun sevindiğini ilân etmek üzere,*
283. URDUŞIÑARU KËLİR, TİR.	*resmi geçit yapmış, denmektedir.*
284. AMÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
285. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz, ËÇİM QAĞAN I'in, MÖ 529da *Kyros*'u yendikten sonra, Başkenti olan Samarkantta yapmış olduğu resmigeçiti añlatıyor (kapak resmine bakınız).

Not: URDUŞIÑARU KËLİR [savaş kazanmış olduğunu göstererek gelir] deyimi "resmî geçit yapar" añlamındadır.

§ 35. SÜ [Ordu]

286. ËR SÜKE BARMIS.	*Er orduya (yani, askere) varmış.*
287. YOLTA ATI ARMIS.	*Yolda atı yorulmuş.*
288. ËR QUĞU QUŞQA UŞUQUŞMIS.	*Er kuğu kuşuna rastlamış.*
289. QUĞU QUŞ,	*Kuğu kuşu,*
290. QANATIÑA URUPININ	*kanatını vurup*
291. QALIYU BARIPAN,	*kalmak(yani, kanadını vurup uçmak) sureti ile vararak,*
292. ÖGİÑE-QAÑIÑA TËGÜRMİS.	*evdeki babasına añlatır.*
293. ÖGİ-QAÑI	*Evdeki babası ise,*
294. ÖGİRÜR-SEBİNÜR, TİR.	*sevincini ilân eder, denilmektedir.*
295. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
296. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metnimiz, *bir babanın, oğlu zahmetler içinde kalarak askere gitse bile, sevinç duyduğnu,* hikâye ediyor.

Sahife 51 ve 52 (§ 34 sonu ve § 35 başı)

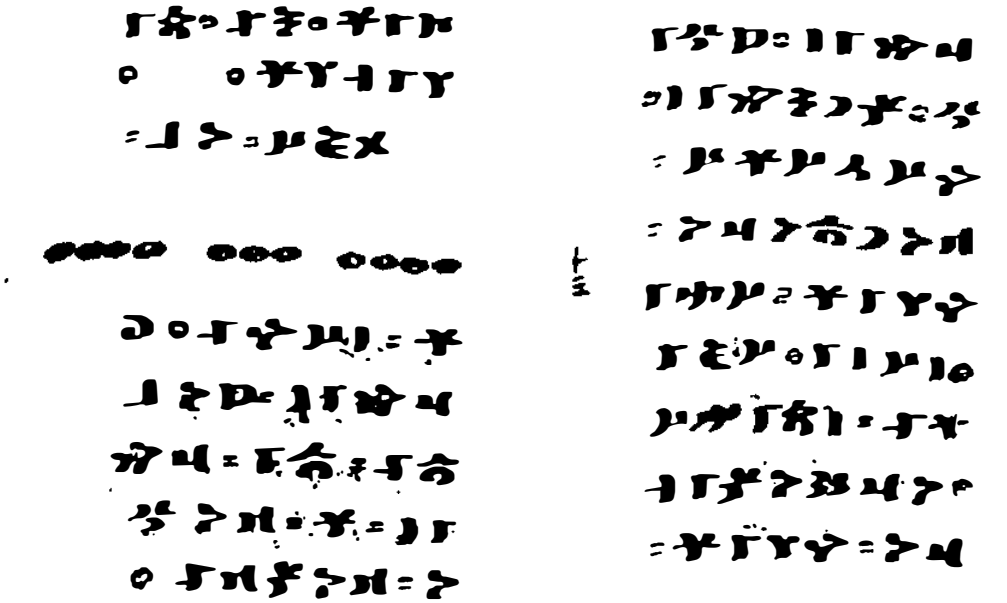

Sahife 53 ve 54 (§ 35 sonu ve § 36 başı)

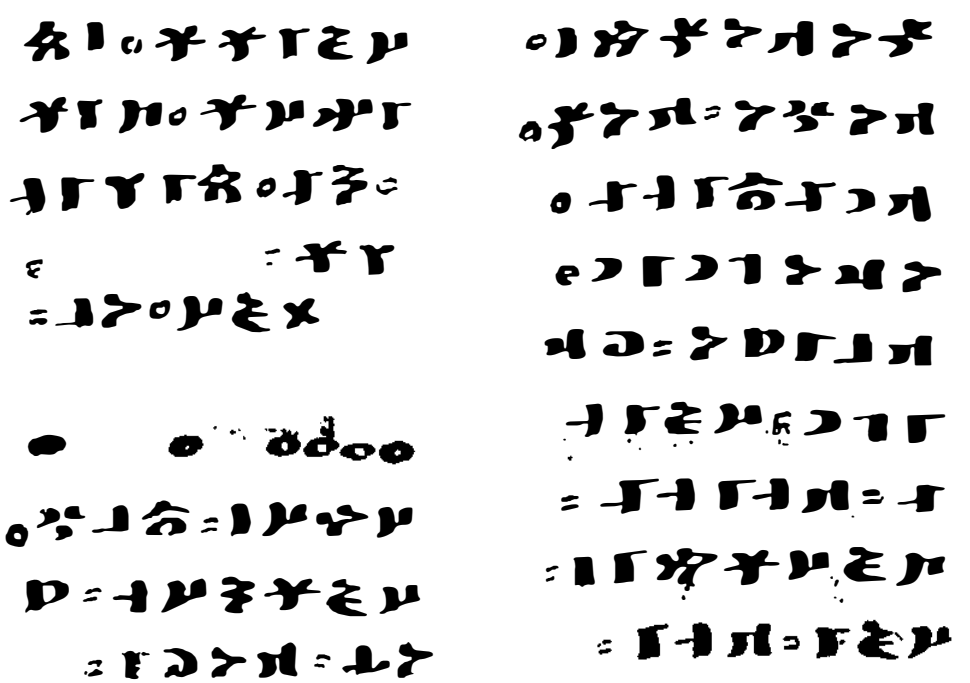

§ 36. ÖGRENÇ [Bilim]

297. ÜKÜS [aslı, ABITA BURQAN ÜKSİ] ATLIĞ ÖGRENÇÜÑ YOQ,
298. QOBI [aslı, QOPI ARIĞ] ATLIĞ QORQINÇIÑ YOQ,
299. UÇIRUĞLUĞ QUTUÑ [aslı, QUT-QOLUNÇUÑ] YOQ, TİR.
300. ANÇA BİLİÑLER,
301. AÑIĞ OYIBLIQ OL.

(Gravitasional) diklenme isimli bilim yoktur.
fragmantasion isimli labillik yoktur,
uçurulacak sabiten yok, denmektedir.
Buna göre biliniz,
bu derece kıt düşüncelilikdir o.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Metnimiz astrofizik realitelerine (yani, "var" olan şeylere) "yok" demek sureti ile değiniyor. Mirşan,K. 1990, *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik*. (satır 283 için s.136'ya, 284 için s.48'e ve 285 için s.26,59,186 ve 206'ya bakınız).

Not: OYUBLIQ, OYIBLIQ [düşündürücü, seçim gerektiren, kıt düşüncelilik] sözü (§ 8,18,25) UYUBLIQ [federativ, uyum halinde] (§ 6,16) ve YABLAQ [kapalı] (Tat. *yabıq*; Qır.*Cabıq*) şekillerinde de okunabilmektedir.

Sahife 55 ve 56 (§ 36 sonu ve § 37)

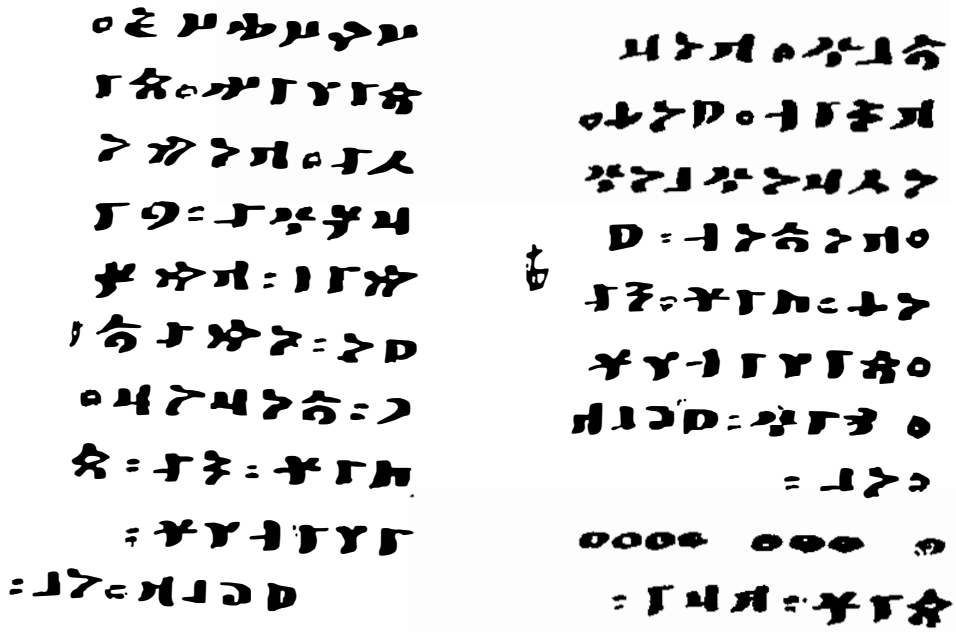

§ 37. UYUR ÖGÜZ SÜÑİSİ [Araxes Nehri Savaşı]

302. BİR QARI ÖKÜZÜG	*Bir ihtiyar öküzün*
303. BİLİN BİÇE	*belini kraliçe*
304. QUMURIŞĞA	*karınca*
305. YİMİS QAMŞAYU	*yemiş, hırslı olarak;*
306. UMATIN TURUR, TİR.	*ümitsiz halde bulunuyorlar, denmektedir.*
307. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz;*
308. OYIBLIQ OL.	*kıt düşünceliliktir o.*

Kitabımız bulmaca şeklinde yazılmış olduğundan, aslında, bu metinden kastedilen anlam şu şekilde:

309. OQ-ARI ÖGÜZÜG	*Oqlar mıntıkas nehri [UYUR ÖGÜZ]*
310. BİLİN BİÇE	*beldesi kraliçesinin [Kraliçe Tomyris]*
311. OQ-URUMUŞQA	*askerleri ile savaşmak sureti ile,*
312. YİMİŞ QAMŞAYU	*onları yemiş, hırslı olarak;*
313. UMATI TURUR, TİR.	*ümitsiz halde bulunuyorlar, denmektedir.*
314. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz;*
315. UYUBLIQ OL.	*federativ (bir ülkedir) o.*

OÑUR AT OÑUM [Kyros] ile ÖKİ OY ALT OYILIQI AT-ALIĞ AT-UTDIM QATUN [Kraliçe Tomyris] arasında UYUR ÖGÜZ'de geçen savaş hakkında YOLUĞ TİGİN [Türk Sarayı Vak'anüvisi] şöyle diyor : "*Kanın suculayın [ırmak gibi] boşalır iken, kemiğin dağcılayın yatar iken [dağ teşkil eder iken], prensinin (yani,Spargapises'in) hizmetçi kılınması dolayısı ile, prensesin kedere boğdurulur iken, ...).* (§ 34[c] de bakınız).
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.30.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

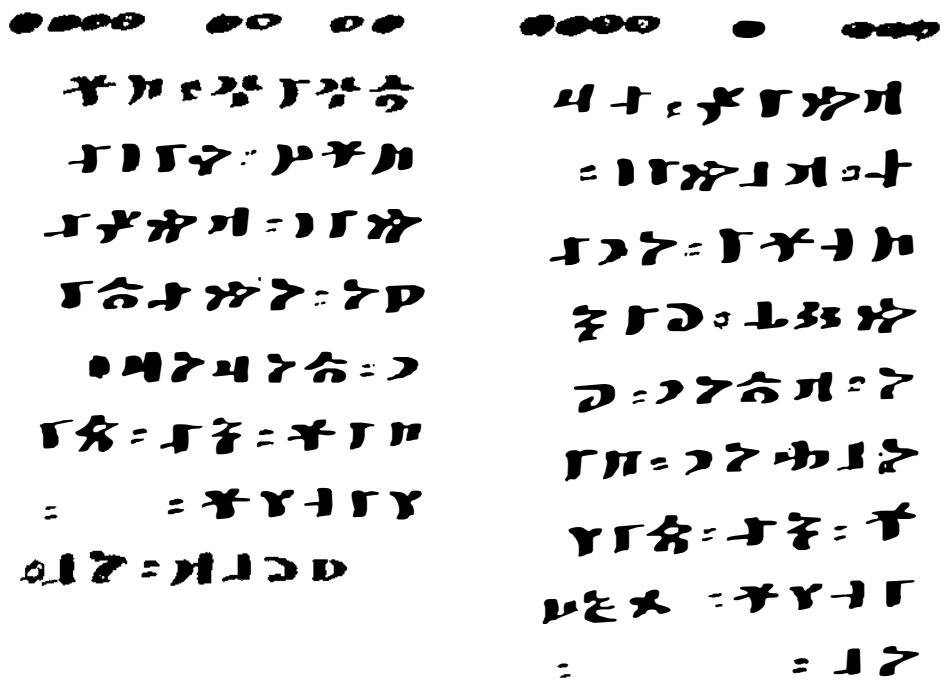

§ 38. ABINÇU [Saygınlık]

316. QAMIŞ ARA QALMIS,	*317. Tanrının öngördüğü şekle uygun olmuyacak tarzda,*
317. TEÑRİ UNAMADUQ,	*316. kamışlar arasında (sazlıkta) oturmakta olsa bile,*
318. ABINÇU QATUN	*318. saygın bir kraliçe*
319. BOLZUN, TİR.	*319. gibi davransın, denmektedir.*
320. ANÇA BİLİÑLER,	*320. Buna göre biliniz,*
321. ËDGÜ OL.	*321. olumlu o.*

Tanrının Türkler için öngördüğü şekil İT-ÖKÜ ÏR-ÏRİNÇÜ'dür [impuls gnosisini erdem yapma]. Metnimiz bunun mümkün olmaması halinde bile, kişilere karşı saygınlığımızı yitirmememizi söylüyor.
Mirşan,K. 1998. *Dinlerin Gelişimi.*
Mirşan,K. 1978. ALTI YARIQ TİGİN.

§ 39. YİRTİNÇÜLER [Yercil Gelişimler]

322. ATIĞIĞ TİRİTİRÜ KİSEMİS	*Atıkları dirilterek yeniden meydana getirilmiş*
323. QUMŞA YU UMATIN TURUR, TİR.	*kum halinde bulunma konsepti ile bulunurlar, denmektedir.*
324. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz;*
325. YABLAQ OL.	*olumsuz o.*

Metnimiz maddeden devamlı olarak atılan enerjiye ATIĞ [aslı, ATQAĞ] diyor. Türk astrofiziğine göre, bu ATQAĞ'lar bittikten (yani, galaksimizin yok olmasından) sonra yeni bir galaksi teşekkül edecektir ki, Türkler bu şekilde yeniden teşekkül eden galaksideki yıdız sayısını "kum taneleri sayısı kadar" demek sureti ile belirtiyorlar. Buna metnimiz "*kum halinde bulunma konsepti*" diyor.

Bu alanda, büyük Türk bilgini ATSAÑ'ın şu cümlesini gösterebiliriz: "... QODI ÖZÜ TËGŞİNDİRÜ TOLPTIN SIÑAR, QUM SANINÇA YİRTİNÇÜLER SAYU YADILIR" [Proto-tipleri değiştiren tahakkuktan simetrik, kum sayısınca YİRTİNÇÜLER (yercil gelişimler) sayılmaktadır].
Mirşan,K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik*; s.249.

§ 40. AT [ölünce vucuttan atılan şey (yani, can, ruh)]

326. AT-ILIM URI YARUNÇA,	*Ruh himayesi tesiri parlayınca,*
327. YAŞIÇIN YOLIM QAYAĞ	*hayat yolu kaymak sureti ile*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sahfe 59 ve 60 (§ 40 ve § 41 başı)

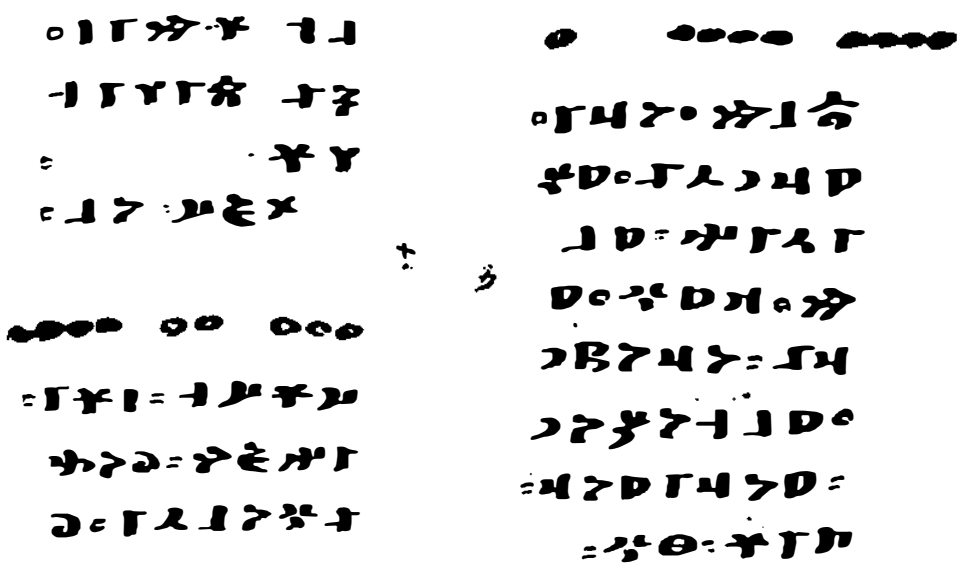

328. YIRA URUWIN,	*uzaklaşarak,*
329. YALAÑ-UŞUN YORIYUR, TİR.	*geri-kalan kitlen [rest-mass'ın] sefer eder, denmektedir.*
330. AÑIĞ ALP ËRMİS.	*(Ruh) bu şekilde iye [possessive] imiş.*
331. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
332. ËDGÜ OL:	*olumlu o.*

AT "vucudundan atılmış olan can" (yani, "ruh") demektir. Metnimiz AT'ı, kişi öldükten sonra, onun varlığından geri kalan kitlesi olarak ele alıyor ve bu YALAÑ-UŞ'un [aslı, YALAÑUQ ki, "dinlenme kitlesi" demektir] cennete doğru sefer edeceğini söylüyor.

Ruhlar hakkındaki bu tefsir, aslında, astrofizik bilimine dayanmaktadır. *Ësöñük* olarak, Büyük Türk âlimi ATSAÑ şunları söylüyor:

- QAT-QAT TEÑRİ YİRLERİNDE YALAÑUQ ARA [Kat-kat (successive) Tanrı yerlerindeki YALAÑUQ'lar ortamında] ...
- YALAÑUQNUÑ TEÑRİNİN YALAÑUZ BAQŞISI, YALINLIĞ ÇOĞLUĞQA YÜKÜNÜRMEN [... dinlenme kitlesi kreasionunun biricik koruyucusu, devamlı iteklemiye (yani, YALAÑUQ'u hareket ettiren şeye) saygılıyım.

Mirşan,K.1990. *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik*, s.28, 87-88,

§ 41. YARAĞAY ÜLÜG [Yararlı Hisse]

333. ÜRÜÑ İSİRİ İÑGEK	*Öbürdünyaya gitme düşünceli inek*
334. BUZAĞULAÇI BOLMIS,	*buzağılayacak olmuş ve*
335. ÖLGEY MİN. TİMİS.	*"öleceğim", demiş.*
336. ÜRÜÑ İSİRİ İRKEK	*Öbürdünyaya gitme düşünceli erkek (yani, boğa),*
337. BUZAĞU KËLÜRMİS IDUQLUQ	*buzağı getirilmiş olmada (doğumda) feyizli olmak üzere,*
338. YARAĞAY ÜLÜGDE OZMIS, TİR.	*yararlı hissede yeralmış, denmektedir.*
339. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
340. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz, "*insan ömrü ölümlü olsa bile, insan nesli devamlıdır*" demek istiyor.

Not: Buqa yerine, *irkek* denmiş olması, herhalde, *iñgek* ile kafiye teşkil etmek istenmesi dolayısı iledir.

§ 42. KÖK QALIQ [Gökte İkamet eden Şeyler] veYARUDĞU [Nuclear Fission]

341. UZUN ATUNLUĞ İDİSİN	*Transformasion isimli induksionun,*
342. AYAQIN QODUPAN BARMIS	*periodunu bırakarak,*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sahife 61 ve 62 (§ 41 sonu ve § 42 başı)

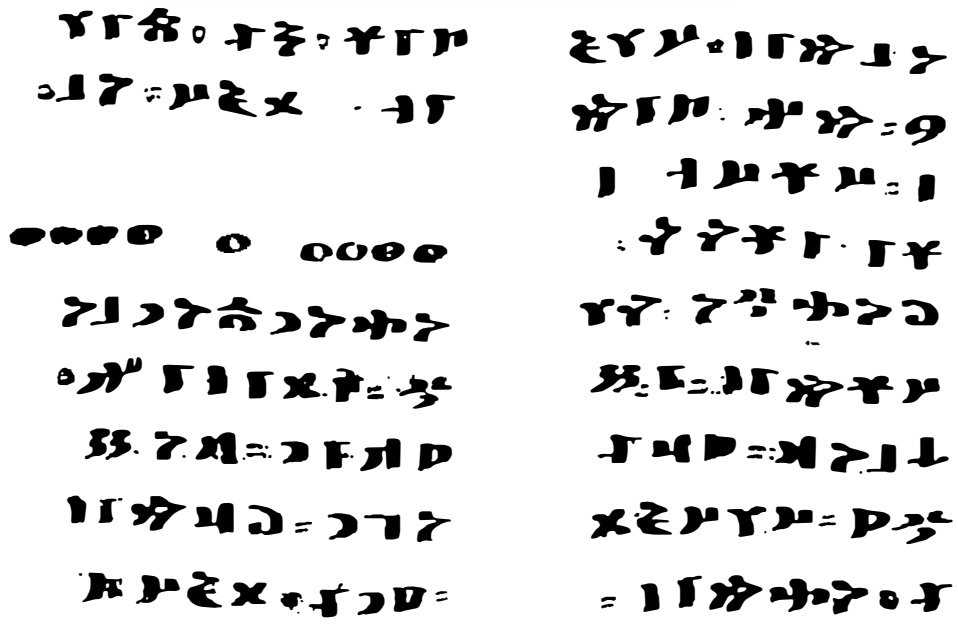

Sahife 63 ve 64 (§ 42 sonu ve § 43 başı)

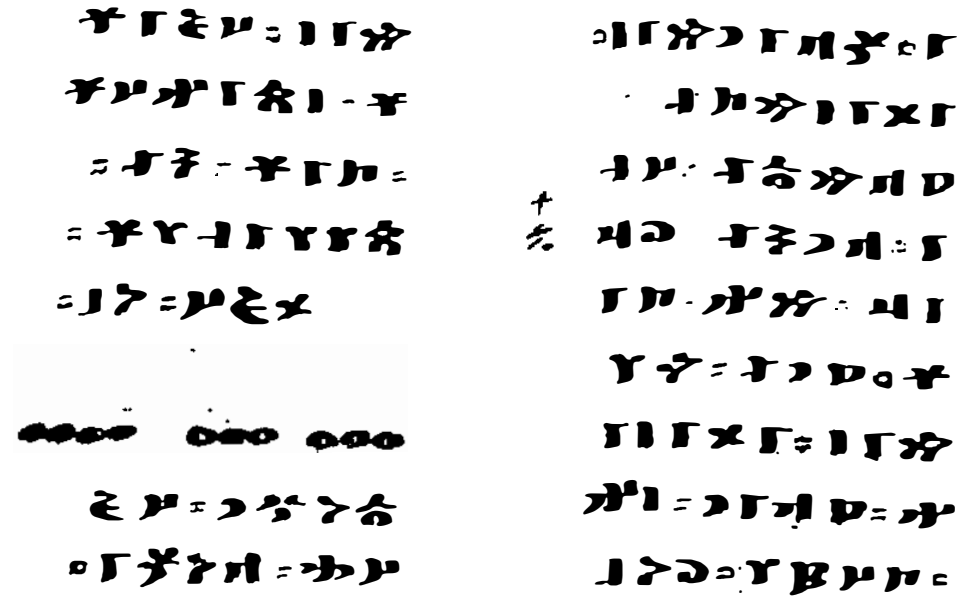

343. YANA ËDGÜTİ UŞIQINMIS — *yanaşılmış halini (molekül halini) teşkil etmiş olan*
344. İDİSİMTE. — *induksionda,*
345. AYAQIMTA ÖÑİ — *period halinden başlıyarak*
346. QANINÇA BARIR MIN, TİR. — *gruplar haline varılır, denmektedir.*
347. YANA KËLMİS İDİSİN — *Yanaşılmış hale (molekül haline) gelmiş olan induksionun*
348. AYAQIN İSEN — *periodunun sağ-salim*
349 TÜKEL BOLMIS — *tamamlanmış olduğunu*
350. ÖGİRÜR-SEBİNÜR, TİR. — *ilân etmek üzere (yani, ışık neşrederek) sevinilir, deniyor.*
351. ANÇA BİLİÑLER, — *Buna göre biliniz,*
352. ËDGÜ OL. — *olumlu o.*

Metnimiz yıldızlar arasındaki kara bulutlarda ışık teşekkülünü ele alıyor. ABITA BURQAN [bağlandıran gravitasion] yazarı bu hususta şöyle diyor:

YALTRIYUR ËRDİNİN İDİGLİG, — *Parlıyan durumun (yani, maddeden ışık istihsalinin)—-mag-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

	netik induksion sonucu olarak—
YARUQ KÜN TEÑRİ TİLGENİ	*spektrum halinde ışık kreasionu geometrisi*
YABA ÇAM-BUD WİP ULUŞTA	*elektrik enerjisi separasionu alanının kapalı kabukları populasionunda*
YARUDĞULUĞ İŞİ ËRTÜRDÜKTE.	*bir YARUDĞU [nuclear fission] operasionu hadisesidir.*

Mirşan, K.1990; *Proto-Türk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.237.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.153.

Sahife 65 ve 66 (§ 43 sonu ve § 44 başı)

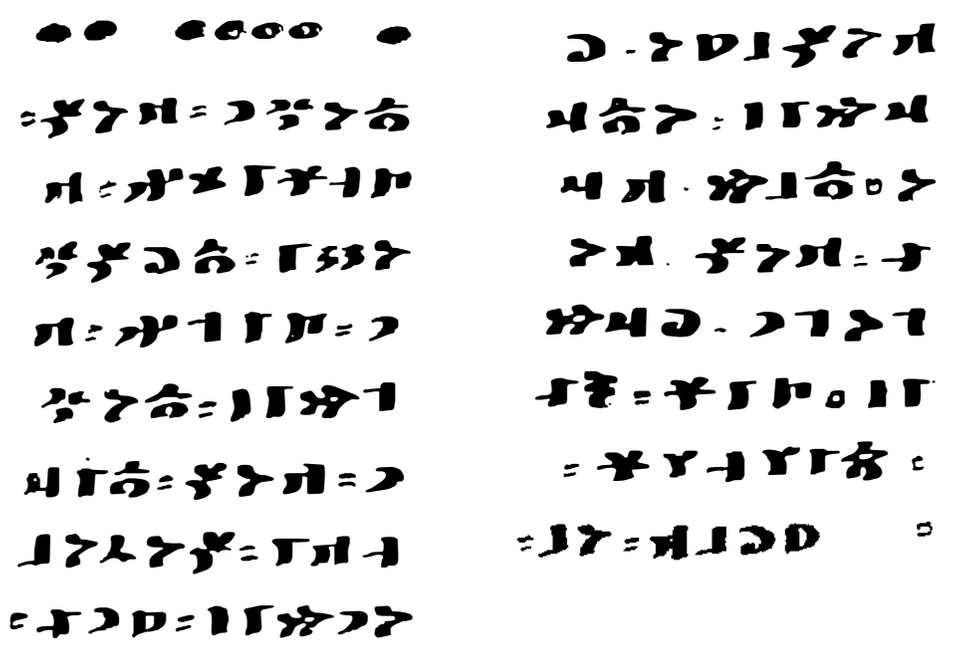

§ 43. QARA OQ-UŞ [İskit Milleti]

353. AT-OĞIN (§ 12) ÖGÜZ OQ-UŞI (§ 3,4,15)	*Başkent Nehri (yani,AT-OĞILA ÖGÜZ) Oq statusu,*
354. OQ-UŞILAYU BARMIS,	*Oqlarca tahakkuk ettirilmiş olmasına rağmen,*
355. OT-URU ATLIM	*(cesedi) ateşe vurma ile namdar*
356. QARA OQ-UŞ	*OQ-UŞ [İskit] Milleti*
357. QOPUPAN BARMIS, TİR.	*(AT-İL'den) koparak varmış, denilmektedir.*
358. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
359. OYIBLIQ OL.	*kıt düşünceliliktir o (§ 36).*

Metnimiz AT-İL'den (§ 4) yapılan bir kopmayı (halk göçünü) sözkonusu ediyor, ancak tarih bildirmiyor.

AT-İL [AT BİL, AT-UQUŞ BİL, AT-OY BİL, AT-OY ÖGE, AT-OY İL] MÖ 1517de (AT-BAŞIĞIN; yani, TABIŞĞAN yılında) İdil-Oralda kurulmuş olan bir Koşma Türk devletidir. AT-UQUZ TATAR, AT-UQUZ OĞUZ, OĞUZ, QIRQIZ, OZ QIRQIZ, OZUM ON-OQ, OZ, İZİGİL BUDUN (Herodotusa göre *İssedon*), İDİZ, İÇ-OĞUZ, QARLUQ, QARA TÜRGİS, BUY-URUQ, QUD-OĞUR [Kutïgur] gibi isimler ile (türlü çağlarda!) isimlendirilmiş olan Türklerin yaşamış olduğu bu devletin halkına AT-İL, başkentine AT-OĞU BOLIQ [Hanedan Şehri] ve bu kentin (tarihî Saray Kentinin) bulunduğu bugünkü İdil Nehrine AT-OĞILA ÖGİZ denmiş bulunulmaktadır.

Bu devletin Dareios I'in UÇ ËSİK ËL AT [Skolat, İskit] seferi çağındaki koşma devletlerini ALTI YARIQ TİGİN şöyle belirtiyor:

(1) BİR ÖGE [BİR OY BİL] (küzey İdil-Oral ve Sibir),
(2) IQI YAĞUN [ÖKÜGİMİN YIŞ] (Oral Dağları),
(3) OQUÑ UÇI [OQ UŞUY] (Aral Gölünden Tuna Irmağına kadar yaşıyan İskitler).

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN,* s.113-114.

AT-İL'den kopuş hakkında ise, elimizde bulunan bilgiler şunlar:

• İngilteredeki Erken Türkçe yazıtlardan Thames Bronz Muskası yazıtı

1. OÑ-AN ÖKİK AQIN ËKİL	2. *Talih getirici olarak*
2. ARILT OÑ	3. *başarıyı aklımıza getirmemiz halinde,*
3. OÑ ËSİK ËT	1. *Rabbanî akınların başarı anıdı olan*
4. ÖK A AT-İL	4. *AT-İL sembolü*
5. AQIN ËK ARILT ÖKİN.	5. *akınlarda talih getiren semboldür.*

• Romanyada bulunmuş olan bir altın halka yazıtı

ËDİKİP ËSİK, AN,	*Sahiplenerek hediyeyi, an,*
ËSİR BU ËS-ËSİK	*esine getirerek bu hediye*
AT-İL ËD.	*AT-İL varlığını.*

Mirşan,K 2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.55,72.

• Küçük Yazılıkaya Yazıtı (Orta Anadolu)

İL ËP ËSİÇ, ÖC AT-İL	*Halkımız, kendi AT-İL'ine*
ÖT ËMİÑÜ OÑ.	*geçmiş bulunuyor (yani, kendi AT-İL Devletimizin topraklarına yerleştik).*

• Küzey Suriyedeki Ugarit yazıtı

ON AT-İLİN	*ON'ların AT-İL'inin*
OĞIP A İLİP ÖG.	*şerefli halkının krallığı.*

Mirşan,K. 2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.40, 87.

§ 44. OQ-UŞ [Oq Yönetimi]

360. AT OĞIN OQ-UŞ	*AT [Bïl] mensubu OQ-UŞ,*
361. TEÑRİDEN	*Tanrı tarafından*
362. QODI TABIŞĞAN İTİPİN	*proto-tavşan edilerek (yani, At-İle ithal edilerek),*
363. QOPMIS. AT-OĞIN	*koparılıp alınmış, ve, AT [Bïl] mensuplarının*
364. OQ-UŞ [QUŞ] TIRÑAQI	*OQ-UŞ azası olarak,*
365. UŞ-UÇULUNMIS	*egemen liderlik teşkil etmiş.*
366. YANA AT ITINMIS	*Yanaşılarak (yani, federativ) AT [Bïl] teşkil etmiş olan*
367. AT OĞIN OQ-UŞUÑ	*AT [Bïl] mensubu OQ-UŞ'ın,*
368. TIRÑAQI ÖG ÖSÜPEN	*aza krallık halinde, büyümesi*
369. QALIYU BARMIS	*baki kalmış ve*
370. TABIŞĞAN TİRİSİ	*tavşan hayatiyeti sayesinde,*
371. ÖÑ-ÖSİPEN	*öncelik ile, yücelmiye*
372. YÜGÜRÜ BARMIS OÑIĞ, TİR	*devam etmiye muvaffak olmuş, denmektedir..*
373. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
374. YABIZ OL.	*yavuz o.*

Metnimiz, AT-İL de denilen, AT-BİL'in (§ 4, § 10, § 11, § 43) *tabışğan* (aslı AT-BAŞIĞIN) yılında kuruluşunu ve, OQUÑ UÇI [Oq Liderliği] de denilen, OQ-UŞ'un (§ 15, 43) bu devletin bir azası olduğunu söylüyor. Hakikaten, AT-İL'in kuruluş yılı olan 1517 bir tavşan yılıdır. OQ-UŞ deyimi ise Doğu Anadoludaki Çilgiri Yazıtında da geçiyor:

ÖÑU UTUS ÖGİS	*Medeniyetlerin tekvinini temin eden peygamber*
OQ AT ÖGİS	*Oqların içinden çıkmış olan bir peygamberdir ve,*
OÑU-OÑ OQUÑ	*Oqların medenî olmalarını sağlamış olan o,*
AT-ATA OQ-UŞ ËSİS	*Oq Majestesi At-Ata olarak anılmaktadır.*
IŞI ÖZ-İÇİS BOLU	*Siper-i cennette olabilme*

UB-OZ BU AŞA ËKİNÇ, *Allaha ozma demektir ve, işte,*
İSİ ÖGİS AŞINÇ. *Peygamberin canı oraya aşmış bulunuyor.*
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.53-55,

Bu metne göre Doğu Anadolu da AT-İL'e dahil bulunuyordu.

Sahife 67 ve 68 (§ 44 sonu ve § 45 başı)

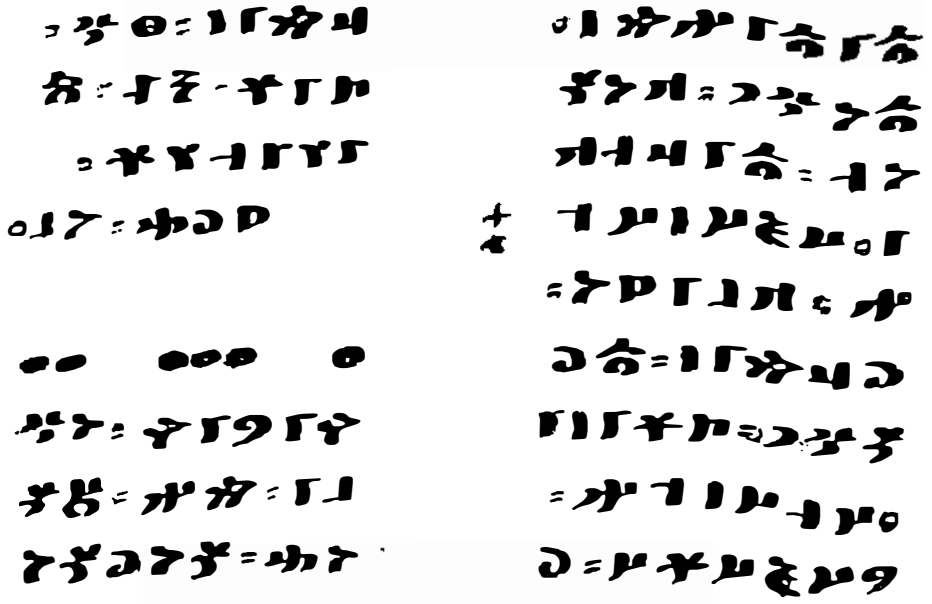

Sahife 69 ve 70 (§ 45 sonu ve § 46)

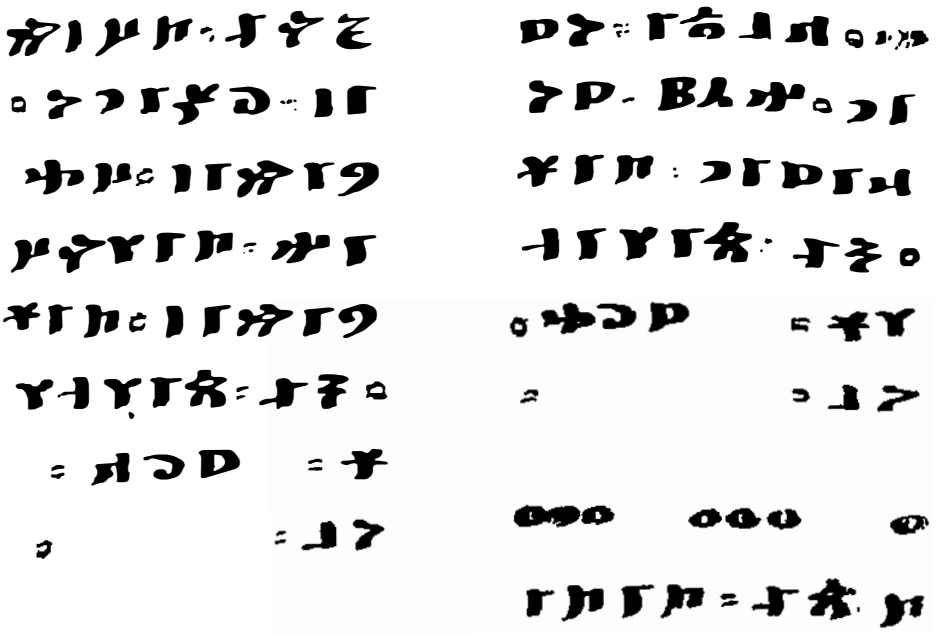

§ 45. KİYİK OĞLI [Uzay Temsilcisi]

375. KİYİK (§ 16,32) OĞLI M İN — *Yabancı (* yani, uzay*) temsilcisiyim,*
376. OTŞUZ-ŞUBŞUZ QALTI OYI N — *ateşsiz-talihsiz [Tat.*şubağasız*} kaldığıma göre,*
377. NEÇÜK YORIYIN, TİR. — *nasıl sefer edeyin, der.*
378. ANÇA BİLİÑLER, — *Buna göre biliniz,*
379. YABIZ OL. — *yavuz o.*

Metnimizde dünyamıza gelmiş olan bir uzaylı sözkonusu ediliyor. Her halde KİYİM [giyim] sö-

zü "uzay elbisesi" demek olmalı. OT [ateş] sözünü ise, ALTI YARIQ TİGİN "uzay gemisi" anlamında kullanıyor (§15). Şu kitaba da bakınız:
Mirşan,K.1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.282-286.

§ 46. İTİLKÜ [Hayatın Akışı]

380. TÖBE, TİTİ, İGKE TÜSMİS,	*Derler ki, tepe kendi sonuna (düzlüğe) inmiş;*
381. BAŞINU YİMİS.	*yani, başlangıcını yemiş.*
382. ÖZİN İTİLKÜ YİMİS, TİR.	*Kendisini ise İTİLKÜ yemiş, denmektedir.*
383. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
384. YABIQ OL.	*(gözleme) kapanık o.*

Metnimiz evrenin *" igi de yok, çigi de yoq"*[Tat., sonu da yok, sınırı da yok] felsefesine karşı gelerek, İTİLKÜ bunların her ikisini de yer, diyor. Bu ise evrenin sonu da var, sınırı da, demektir. Büyük Türk bilgini ATSAÑ bu alanda şöyle diyor:

BİLÜ UĞUSUZ	*Zaman idrakı mevcut olmuyan*
IN-ITIRA ÇAL TOORQA UQŞADI,	*IN-ITIRA ÇAL ağına beñzeyinceye kadar,*
BİRTEMLEDİ TIDIĞSIZ	*hiçbir şekilde çelişmiyen (yani, devamlı olarak var kalan)*
QO-Ü KËLİG QILIR.	*katalizasion tahakkuk eder.*

Mirşan,K.1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.57,278.

Metnimizin "İTİLKÜ yemiş" dediği şeye ATSAÑ "IN-ITIRA ÇAL" [zamanın pozitiv doğrultusunun yeniden belirlenmesi; yani, zamanın tersine çevrilme yeri] diyor. Bu ise A.Einsteinın "*yekvucut alan teorisi*"nin (yani, kâinatın kapalılığının) güzel bir ifade şeklidir.

Gerçi, Rus matematikçisi Friedmanın telkinleri, ve Hubble'in galaksilerin ve yıldızların birbirlerinden uzaklaşmakta olduklarını söylemesi üzerine, Einstein kâinatın yarıçapının zamana bağımlı olmadığı görüşünden vazgeçebileceğini belirtmiş ve Hubble'e hak verıniye kalkışmış ise de, yukarıdaki metnimiz Einstein'ın ilk önce ileri sürdüğü şeklin doğru olduğunu kanıtlıyor. Çünki madde kâinatın sonunda yenip bitmiş olacak ve bu sondan yeni bir başlangıç doğacaktır (§ 20,21 ,39).

Sahife 71 ve 72 (§ 47 ve § 48 başı)

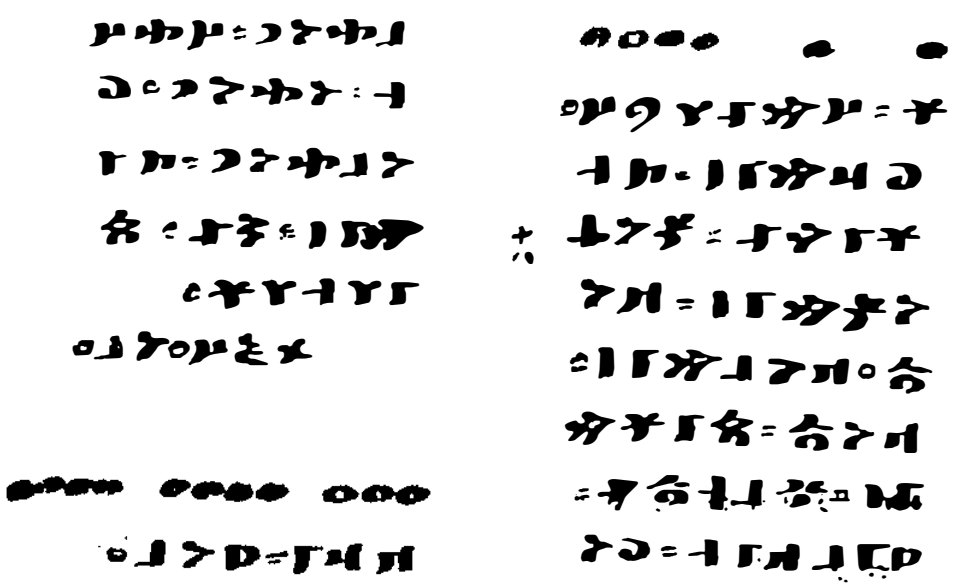

§ 47. ÜME [İmece]

385. ËR ÜMELEYÜ BARMIŞ,	*Er imece için varıyormuş,*
386. TEÑRİKE UŞUQUŞMIS.	*—Tanrıya rastlamış.*
387. QUT QOLUMIS, QUT BİRMİS	*(Tanrı) kut manipule etmiş, kut vermiş:*

388. AĞILIÑTA YILQIÑ BOLZUN — *ağılında yılkın olsun,*
389. ÖZÜÑ UZUN BOLZUN, TİMİS. — *bilincin (Tat. özañ) daim olsun, demiş.*
390. ANÇA BİLİÑLER, — *Buna göre biliniz,*
391. ËDGÜ OL. — *olumlu o.*

Metnimiz "*imece sana kut getirir*" demek istiyor.

Sahife 73 ve 74 (§ 48 sonu ve § 49 başı)

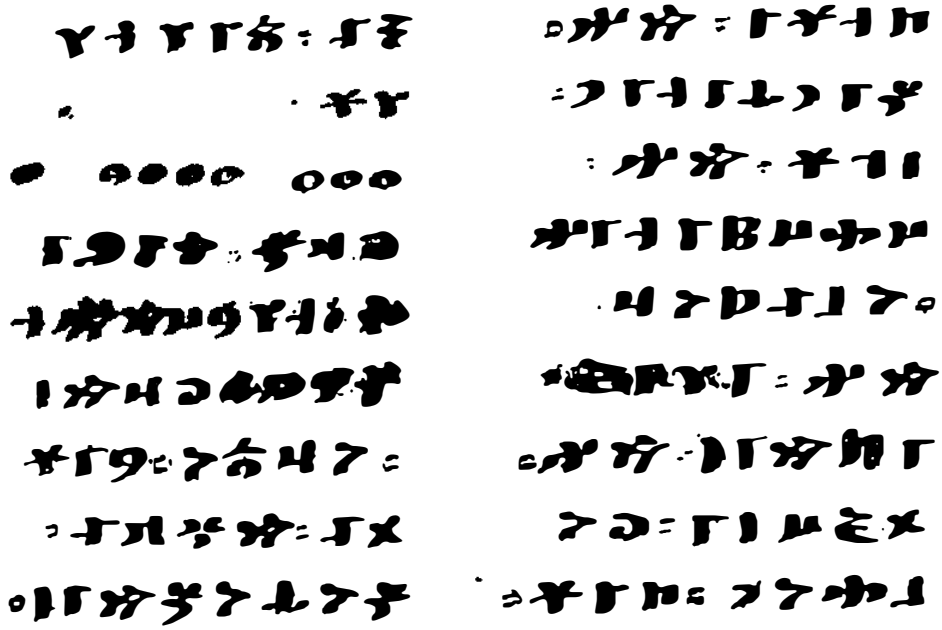

§ 48. TEÑRİ [Tanrı]

392. QARI YOL TEÑRİ MİN. — *Yaşlılar yolu (yani, ölüm) Tanrısıyım.*
393. ŞINUQIÑIN SËPER MİN, — *İnlemeleri (Tat. şıñşu) dinlendiririm (Qır .sëp),*
394. ÜZÜKİÑİN ULAYUR MIN; — *kopukları (yani, birbirlerinden ayrılmış olanları) birleştiririm.*
395. İLİG ÏTMİS MİN, — *İnsanı yarattım,*
396. ËDGÜSİ BOLZUN, TÏR. — *olumlu olmak üzere, denmektedir.*
397. ANÇA BİLİÑLER. — *Buna göre biliniz.*

Metnimiz, ölümün acıları dinlendireceğini, birbirlerinden ayrı düşenleri birleştireceğini ve bunun insan yaradılışının güzel bir sonucu olduğunu söylüyor.

§ 49. UB-URUŞ [Büyük Savaş]

398. UB-URUŞ KÏYİK (§ 15,31,45) — *Büyük Savaşı giymiş olan biri (B.Savaşa girmiş bir asker),*
399. İÑLEYÜ-MİÑLEYÜ BARMIS. — *inliyerek-minliyerek gidiyormış.*
400. ORATU YÏRDE — *Etrafı çevrili bir yerde*
401. OMUĞQA UŞUQUŞMIS — *bir duacıya tesadüf etmiş.*
402. ËSİRİ OMUĞA — *Algıladığı duacı*
403. YALIM QAYAQA ÖNÜP BARMIS — *devamlı kaya (yani, şehitler abidesi) şekline çevrili-vermiş,*
404. ÖLÜMTE OZMIS — *çünki (asker) ölüm haline geçmiş (bulunuyordu).*
405. ÖLÜMTE OZUPAN — *Ölüme geçince,*
406. ÖGİRE SËBİNÜ YORIYUR, TÏR. — *gayet sevinçli olarak (Tanrısına) sefer etmiş, denmektedir.*
407. ANÇA BİLİÑ, — *Buna göre biliniz,.*
408. ËDGÜ OL. — *olumlu o.*

Metnimiz MÖ 522 BARŞ [UB-URUŞ] yılındaki Türk-Pers savaşını dile getiriyor. Bu hususta ÖÑRE BIÑA BAŞI şöyle diyor: "*BARŞ yılında (MÖ 522) Perslere karşı sefere çıktım ve ikinci ayın*

dört yigirmisinde (MÖ 14.2.522) añlaşma (sulh) hasıl oldu. O yıl—[İTİZ] Başında iken—şehit düşenler için meçhul asker anıtı yaptırdım. Allahı orda haberdar ettim ...".

Buna göre, metnimizde sözkonusu edilen OMUĞ Öñre Bıña Başıdır. Metnimiz İTİZ BAŞI için "ORAYU YÏR" [*Oralmış* Yer] diyor ki, bu da "koru", "kale", "mezarlık" ve metnimize göre "şehitler abidesi" manalarına gelmektedir. Oral Dağı ismi de bu sözden türemiş olabilir. BARŞ sözü ise, BAR-UŞ (§ 31) veya UB-URUŞ kökenli olmalı.

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.74-75.

Sahife 75 ve 76 (§ 49 sonu ve § 50 başı)

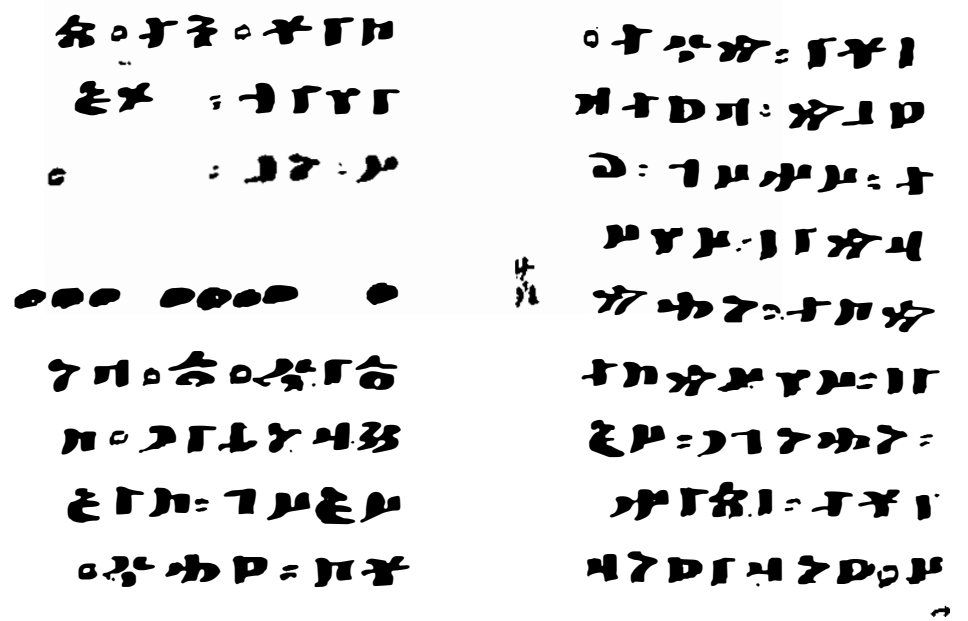

Sahife 77 ve 78 (§ 50 sonu ve § 51 başı)

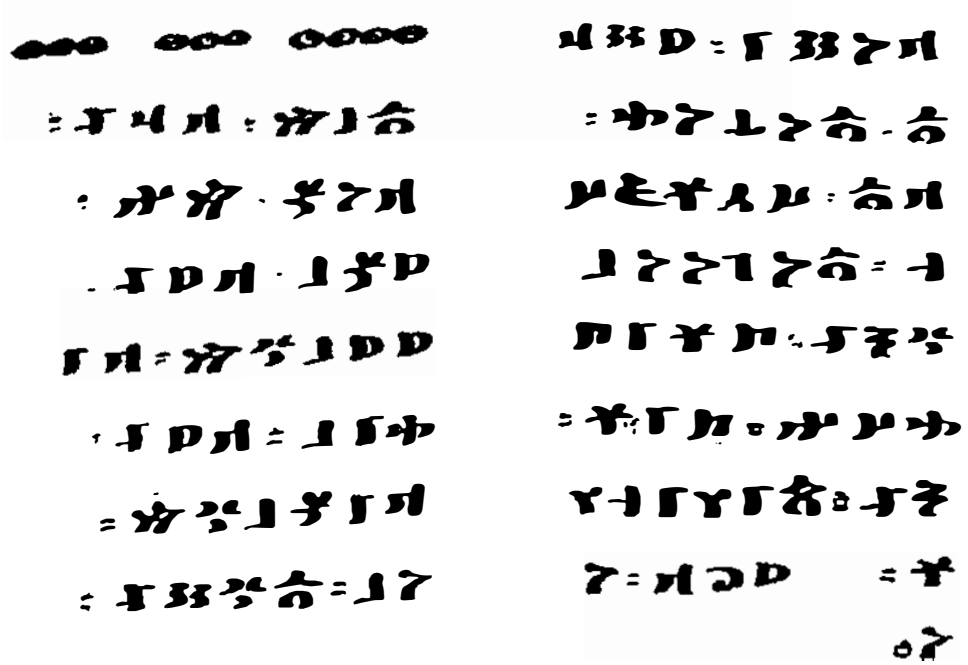

§ 50. TİP-YADILMIŞ [temel tatmin (yani,stabil element)]

409. ATIĞ AT QUD-URUQIN — *Atılmış AT'ın kurtulup çıkan [emerge] tohumuna (çekirdeğine)*
410. TÜGÜP [Tat. *tüyip*], — *takılarak (düğümlenerek, kümelenerek),*
411. İTİG ËRİT YAZUĞ — *impuls ile götürülme hadisesi [YAZINÇ'ı] şeklindeki*
412. QODI YADRAT — *proto-yabancılaşma (yani, atom çekirdeğine proton yerleşmesi),*
413. AT-UQUZ — *AT denilen*

414. OQ-AT ÖÇİR-ÖGÜÑ	*OQ-AT'ların [AT kuantumlarının] stabilitesi*
415. TOPU-ULIĞANÇA	*toplu olarak teşekkül ederek (yani, yeni bir çekirdek teşkil ederek),*
416. TİRİTZÜN, TİR.	*hayat versin (yani, TIP-YADILMIŞ teşekkül etsin), denmektedir.*
417. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
418. YABIQ OL.	*(gözleme) kapanık o.*

MAXA ŞAR-WAQLAR'daki [total elementler sistemindeki] sıraya göre, bir elementten diğer bir elementin meydana gelişi, bu elemente bir BAWAĞIR [proton] yerleşmesi ile husule gelir. Metnimiz bu hadiseye QODI YADRAT [proto-yabancılaşma] diyor. *Ësöñük* olarak, *hidrojen* TUYU-YAPA'sından [atomundan] *helium* atomunun teşekkülünü göz önünde bulundurur isek, bir protonlu hidrojen atomunun URUQ'una [çekirdeğine] yabancı bir proton yerleşerek, iki protonlu helium atomu meydana gelmiş bulunmaktadır. Bu hadise, ÖÇÜR-ÖGÜN'ünü [inkıraz-bilincini (yani, stabilitesini)] yitirmiş olan hidrojen atomunun, helium atomu teşkil ederek, tekrar stabilite kazanmış olduğunu ifade eder ki, metnimiz buna TİRİT [hayat verme] diyor. Astrofizikte ise bu kavram TİP-YADILMIŞ [temel tatmin; bir radioaktiv serinin netice itibarı ile ulaşacağı stabil element çeşidi] şeklinde ifade edilmektedir.

Metnimizdeki YABIQ OL deyimi, insanların sözkonusu hadiseyi gözlemleme olanaklarının bulunmadığını ifade etmektedir. AT sözü ise "hidrojen atomu" anlamında kullanılıyor, çünki bütün elementler hidrojenden teşekkül etmiştir ve bu hal AT sözünün sosyolojik anlamına uygun düşmektedir.

Mirşan,K.1990; *Proto-Türk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.87-89.

Sahife 79 ve 80 (§ 51 sonu ve § 52)

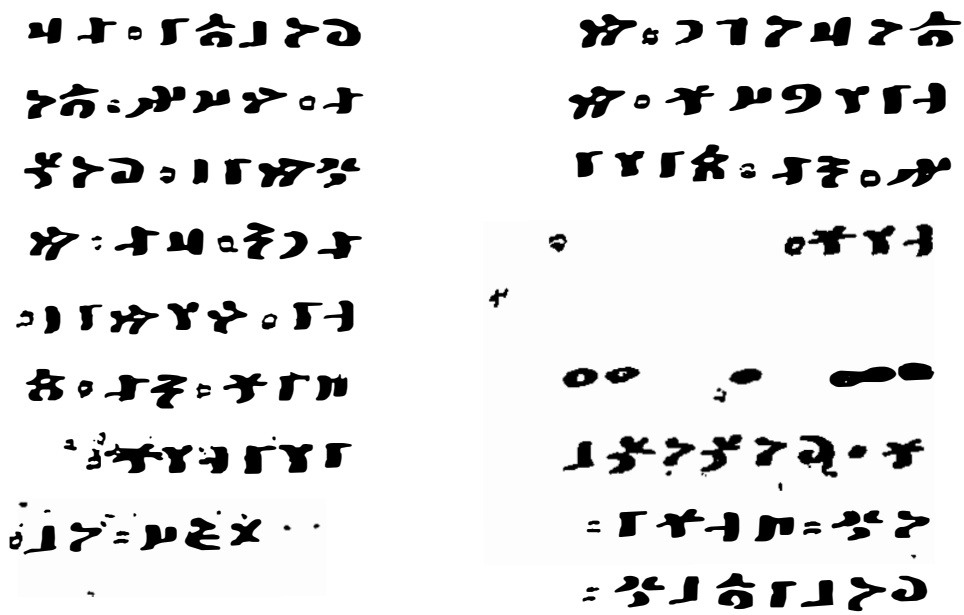

§ 51. MEÑİLEYÜR MİN [Ebediyetteyim]

417. ATALAM QARA QUŞ (OQ-UŞ) MIN.	*Adım kara kuşdur [kartaldırl].*
418. YEŞİL QAYA YAYLAĞIM,	*Yeşil kaya yaylağım,*
419. QIZIL QAYA QIŞLAĞIM,	*kızıl kaya kışlağım.*
420. OL TAĞDA TURUPAN	*Böyle bir dağda yaşamak sureti ile,*
421. MEÑİLEYÜR MİN.	*ebediyetteyim.*
422. ANÇA BİLİÑLER.	*Buna göre biliniz.*

Metnimiz, hayat (yeşillik) ve ölüm (cesedin ateşte yakılması) dünyasının (yer yüzü ve cennet hayatının) tekrarlanması sureti ile, ebediyen var kalınacağını söylüyor. Buna astrofizikte ËRDİNİ YALINLIĞ [devamlı durum] denmektedir (İnglizcesi, *steady state*).

Mirşan,K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.67.

Metnimiz QUŞ der iken, OQ-UŞ'a da (yani, Türklere) telmih yapıyor

§ 52. ËR BUŞUŞ [Parçacık Konfigurasïonu}

423. ËR BUŞUŞLUĞ TEÑRİ	*Parçacık konfigurasïonu yapan yoktan var ediliş [Tanrı]*
424. BULITLIĞ BOLTI;	*bulutlandı;*
425. ARA KÜN TOĞMIS	*ve ara-ışık doğmuş*
426. BOOŞANINÇ ARA	*statik hal aralığında*
427. MAÑI KËLMİS, TÏR.	*bu ışık bana kadar gelmiş, denmektedir.*
428. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
429. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz, § 42de olduğu gibi, burada da yıldızlar arası kara bulutlarda ışık doğuşunu añlatıyor. Mirşan,K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s.90,174 (ËR=parçacık], s.119 (BULUD), s.237 (YALTRIYUR ËR-DİN), s.241 (ARA).

Sahife 81 ve 82 (§ 53)

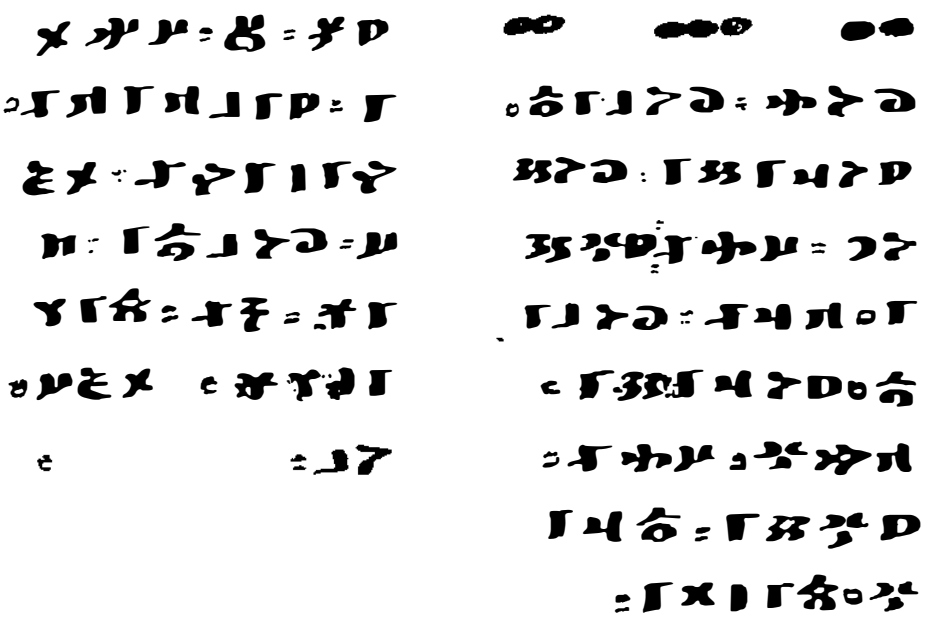

§ 53. QARA BULIT [Kara Bulut]

430. BOZ BULIT YORIDI,	*Boz bulut yürüdü,*
431. BUDUN ÖZE YAĞDI.	*millet üzerine yağdı.*
432. QARA BULIT YORIDI,	*Kara bulut yürüdü,*
433. QAMIĞ ÖZE YAĞDI.	*herkes üzerine yağdı:*
434. TARIĞ BİSDİ,	*darı biçtiler,*
435. YAŞ OT ÖÑDİ.	*yaş ot meydana çıktı;*
436. YILQIQA KİSİKE	*hem yılkılar ve hem de kişiler için*
437. ËDGÜ BOLTI, TİR.	*olumlu oldu, denmektedir.*
438. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
439. ËDGÜ OL:	*olumlu o.*

Metnimiz, *bir şey yapacaksanız yalnız kendi milletiniz için yapmayın,bütün insanlar için yapın. Bu şekilde, hem hayvanlar, hem de insanlar bundan yararlanmış olacaklardır,* diyor.

§ 54. UQUZIĞUN UŞUBI [Aklı Başında olanların Dileği]

440. QUL UŞUBI	*Kul, egemenliğinde bulunduğu*
441. BËGİÑERÜ ÖTÜNÜR;	*beyine rica ederek, dilekte bulunur;*
442. UQUZIĞUN UŞUBI	*aklı başında olanlar ise,*
443. TEÑRİGERÜ YALBARUR:	*Tanrıya yalvararak, dilekte bulunur:*

444. ÖZE TEÑRİ İSİDTİ — *üzerimizdeki Tanrı bunu işidir,*
445. AŞRA KİSİ BİLTİ, TİR. — *onun tahtındaki kişi ise bunu bilmelidir, denmektedir.*
446. ANÇA BİLİÑ, — *Buna göre bilin,*
447. ËDGÜ OL: — *olumlu o.*

§ 53[dc] olduğu gibi, burada da, millî değil, fakat beynelmilel düşünce ön plana çıkarılmaktadır.

Sahife 83 ve 84 (§ 54 ve § 55 başı)

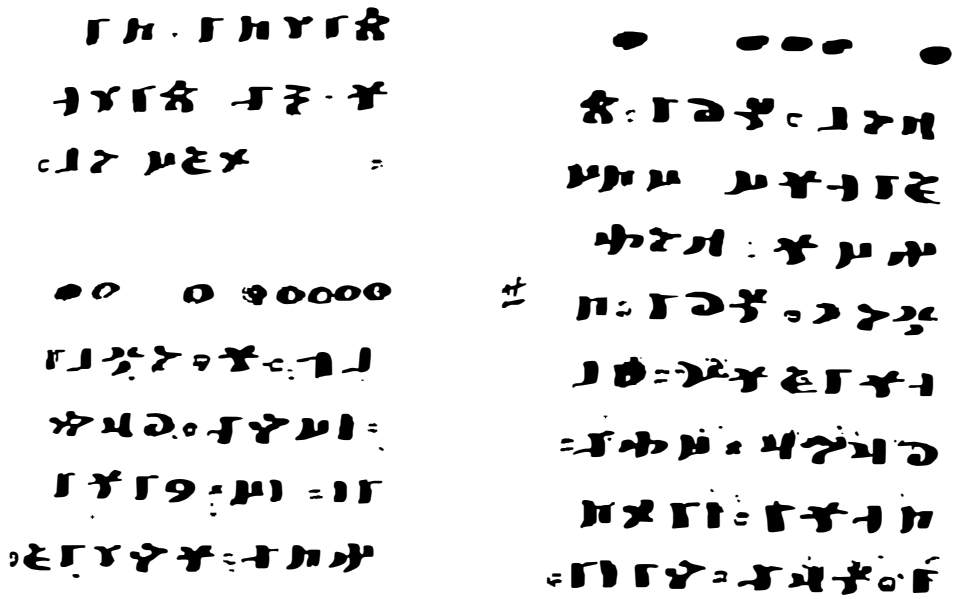

Sahife 85 ve 86 (§ 55 sonu ve § 56 başı)

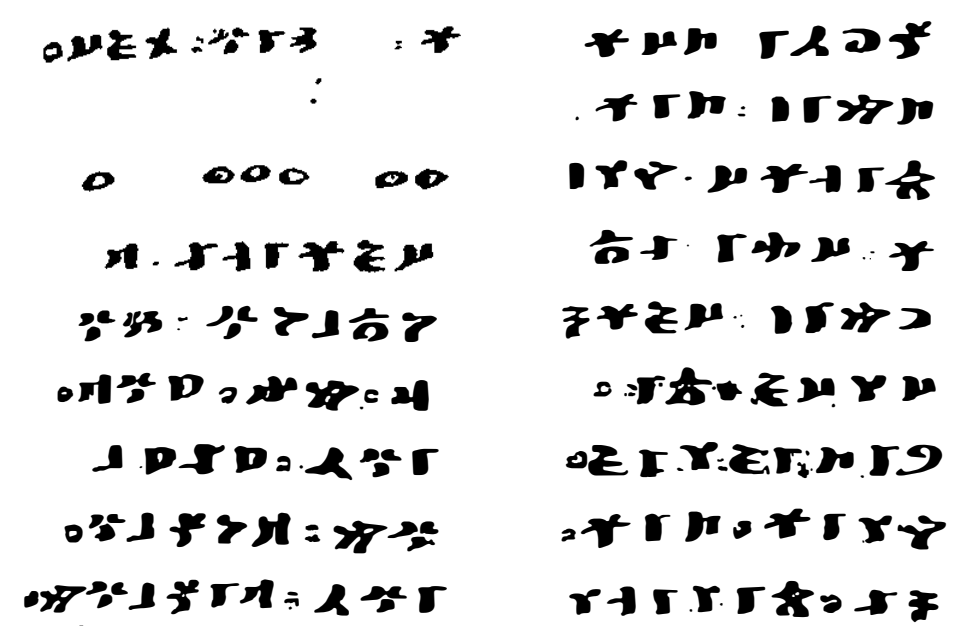

§ 55. SÜKE BARU [Askere Gitme]

448. ALP ËR OĞLI SÜKE BARMIS. — *Alp Er oğlu orduya (askere) gitmiş.*
449. SÜ YÏRİNTE ËRİKLİG — *ordunun bulunduğu yerde yetkili*
450. UŞUBÇI TÜRTMİS, TİR. — *başvurucu (dilekçiyi) dürtmüş(damgalamış), denmektedir.*
451. ËBİÑERÜ KËLSER — *Karargâha varınca ise,*
452. ÖZİ ATANMIS — *kendileri de atanmış (askerî hizmete kabul olunmuş) olan*
453. ÖGRÜNÇ ÜLÜG — *öğrenci grubu*
454. ATI YÏTİGLİG KÜLİR, TİR. — *kahkahalar ile gülmüye başlamış, denmektedir*

455, ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz,*
456. AÑIĞ ËDGÜ. *bildiğiniz derecede olumludur.*

Bu yazıta göre, askere alınabilmek için bir dilekçe ile başvurulmakta ve bu dilekçe damgalanmak sureti ile kabul işlemi tamamlanmış bulunmaktadır.

Sahife 87 ve 88 (§ 56 sonu ve § 57 başı)

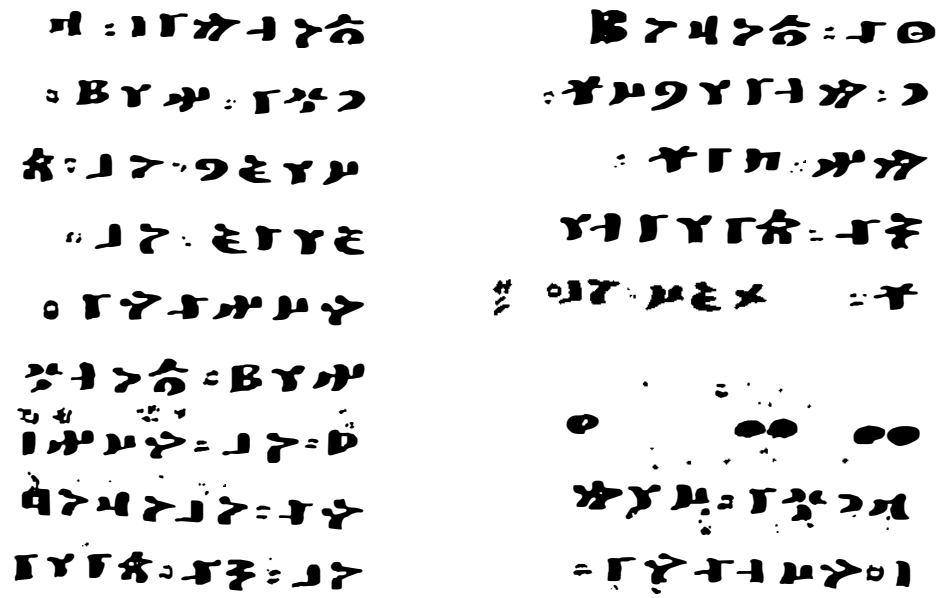

§ 56. ADĞIR [transmissiv}

457. ÖGRİÑE QUTLUĞ ADĞIR MİN. *Referensinde invariant transmission halindeyim:*
458. YAĞIQ IĞAÇ YAYLAĞIM, *yağışlı yerlerdeki ağaçlıklar yaylağım,*
459. QUŞLIĞ IĞAÇ QIŞLAĞIM. *kuşlar ile meskûn yerlerdeki ağaçlıklar kışlağım;*
460. OÑA TURU ÖKÜN *böyle bir hayat güdümünde (krallığında)*
461. MEÑİLEYÜR MİN, TİR. *ebediyetteyim, denmektedir.*
462. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz,*
463. ËDGÜ OL: *olumlu o.*

Metnimiz tabiatın kuruluş referensinin değişmez bir halde transmissiv [geçiş, intikal, nakil, değişim halinde] olduğunu ve bu halin ebediyete kadar devam edeceğini söylüyor (§ 51[c] de bkz).

§ 57. KÜN-ÏSKE [Yeni bir Hayat]

464. QANĞI ÖLMİS, KÜÑEKİ TOÑMIS *Hanı ölmüş, kaderi donmuş!*
465. QANĞI NELÜK ÖLGEY OL *Hangi neden ile ölmüş olabilir ki ?*
466. BËGLİG OL KÜNEKİ NELÜK, *Onun beylik [asalet] günleri ne ola ki,*
467. TONĞAY OL KÜN-ÏSKE OLURUR OL. *ve de, donduktan sonra KÜN-ÏSKE teşekkül eder.*
468. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz.*
469. BU IRAQ BAŞINTA *Bu ıraklık başlangıcında*
470. AZ ËMGEKİ BAR *bağımlılık emeği var.*
471. KİN YANA ËDGÜ BOLUR. *İşler sonra yïne olumlu olacaktır.*

Metnimiz, *ölen hanların kaderi donmuş (sona ermiş) olamaz, çünki asîl olan bu kişiler tekrar dirilecekler ve dirilinceye kadar bir müddet AZ [bağımlılık] hayatı yaşıyacaklardır,* diyor (§ 51, 56[ye] de bkz). AZ ËMGEK deyiminden añlaşılması gereken mana, uzayda asılı kalınılacak [gravitasional] evdir (yani, cennettir). Pra-Mısırlılar buna AS ÜY [gravitasional ev] ve de ÖZ-İÇİŞ [kişi özünün (canının) içerileceği yer], Kemçik-Cırğaq yazıtı (Sibir) UYUS YILQI SİZ [uyuma (ölüm) hali kondisionundaki

integrasion], Glozel (Fransa) yazıtı UB-OŞ [Yüce Konfigurasion], Side yazıtı OQ ÜYÜS [kuantum yığınağı], Pre-Portekiz yazıtı USUS ËS ÜY [korpulent (yekvucut olmuş) canlar yığınağı] diyor.

Sahife 89 ve 90 (§ 57 sonu ve § 58 başı)

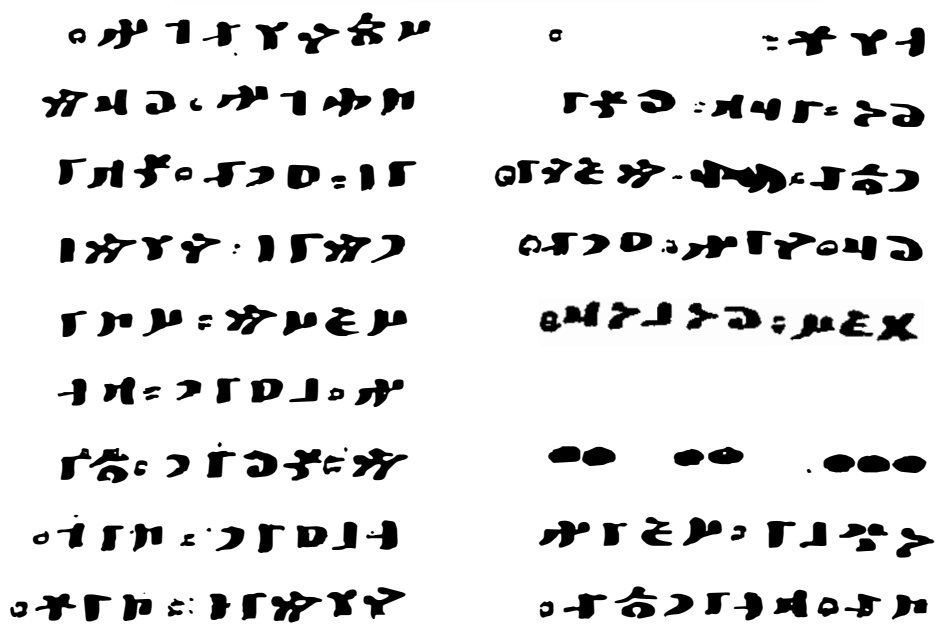

§ 58. SAQINÇ [Tedbir]

472. OĞLI ÖGİNTE	*Oğlu annesine,*
473. QAÑINTA ÖBKELEPEN,	*babasına küsmüş*
474. TËZİPEN BARMIS.	*ve (evden) uzaklaşmış.*
475. YANA, SAQINMIS, KËLMİS,	*Yine de, tedbirli olmuş, (geri) gelmiş,*
476. ÖGÜM ÖTİN ALAYIN,	*"Annemin tavassutunu alayın,*
477. QAÑIM ŞABIN TIÑLAYIN,	*babamın nasihatını dinleyeyin",*
478. TİP KËLMİS, TİR.	*diyerek gelmiş, denmektedir.*
479. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
480. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

İnsan bir işi beş defa düşündükten sonra yapmalıdır, denmek isteniyor.

Sahife 91 ve 92 (§ 58 sonu, § 59 ve § 60 başı)

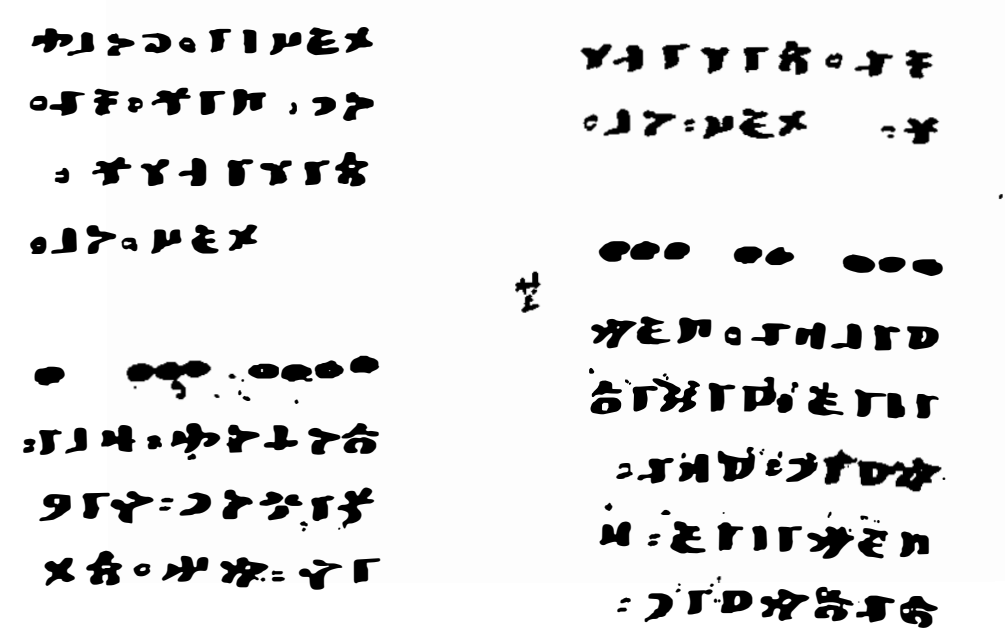

§ 59. ËDGÜSİ BOLZUN [Olumlu olan Tahakkuk Etsin]

481. YILQA TËGMİSİG	*Yılına basmış olanları*
482. YIDITMAYIN,	*başarısız bırakmayın;*
483. AYQA TËGMİSİG	*ayına basmış olanları*
484. ART-ATMAYIN.	*gözardına atmayın,*
485. ËDGÜSİ BOLZUN, TİR.	*olumlu olan tahakkuk etsin, denmektedir.*
486. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
487. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz, çocuklar bir yaşından sonra elde ettikleri başarılar ile gelişirler; ancak, bir aydan bir yıla kadar olan zaman içinde, onlar daima göz önünde bulundurulmalıdırlar ve ancak olumlu olan davranışlarına müsaade edilmelidir, diyor.

Sahife 93 ve 94 (§ 60 sonu ve § 61 başı)

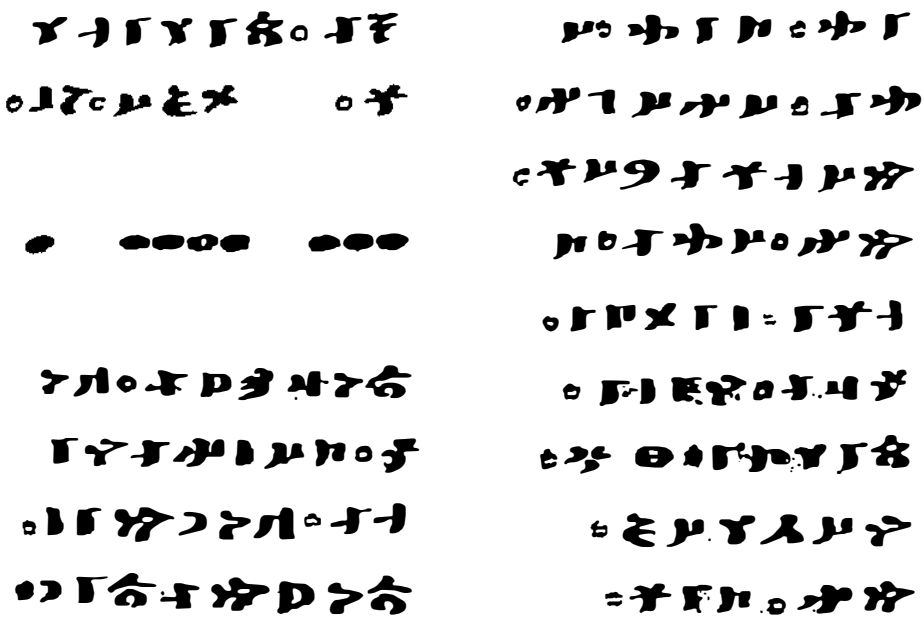

§ 60. AT-UQUZ ["AT" denenler]

488. AT-UQUZ ORALI	*AT-denilenlerin (sat.413) Oralı (Oral Dağları)*
489, UŞIĞUN KÏYİK MİN.	*Majesteliği üyesiyim.*
490. ËB-ËDİZ İTİZ ÖZE ÖNÜPEN	*Başarılarımı İTİZ üzerinde geliştirerek*
491. MÜÑREYÜR MİN.	*stabillendirmekteyim.*
492. ÖZE TEÑRİ İSİDTİ	*Kadir Tanrı işitti ve*
493. AŞRA KİSİ BİLTİ	*onun tahtındaki kişi öğrendi:*
494. OÑIĞ KÜÇLÜG MİN (sat.27,180), TİR.	*başarılı olduğum için güçlü oldum, denmektedir.*
495. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
496. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Qama Irmağının çok geniş olan subasar alanında kum tepecikleri oluşmakta ve bunlara İTİZ [iteklenen alan; yerinden oynuyan kum] denmektedir. Büyük Türk tarihçisi Öñre Bıña Başı "*Yaradılışta meydana gelmiş halkı (yani, Türkleri) kalkındırmış olan BİLGE QAĞAN'ın ve İL-BİLGE QATUN QAĞAN olan hanedan kadınının, hanedana (milleti tarafından) atanmalarından sonra geçen, güzergâhları (yani, MÖ 1517 yılı sonrası) ucunda (yani, MÖ 517 yılında) İTİZ başında abidelerini yaptırdım*" diyor. Nitekim, metnimiz de AT denilen Türklerin Oral Dağları Majesteliğinin, başarılarını İTİZ'de geliştirerek (yani, devletin temelini İTİZ'de atarak) devletlerini stabillendirmiş olduklarını; Tanrı bilgisi (yani, isteği) ile kurulan bu devletin, bundan dolayı, insanlar tarafından da kabul olunduğunu söylüyor.Tanrı isteği ile kurulmuş olan bu devlet başarılı ve, bundan dolayı da, güçlü olmuş.

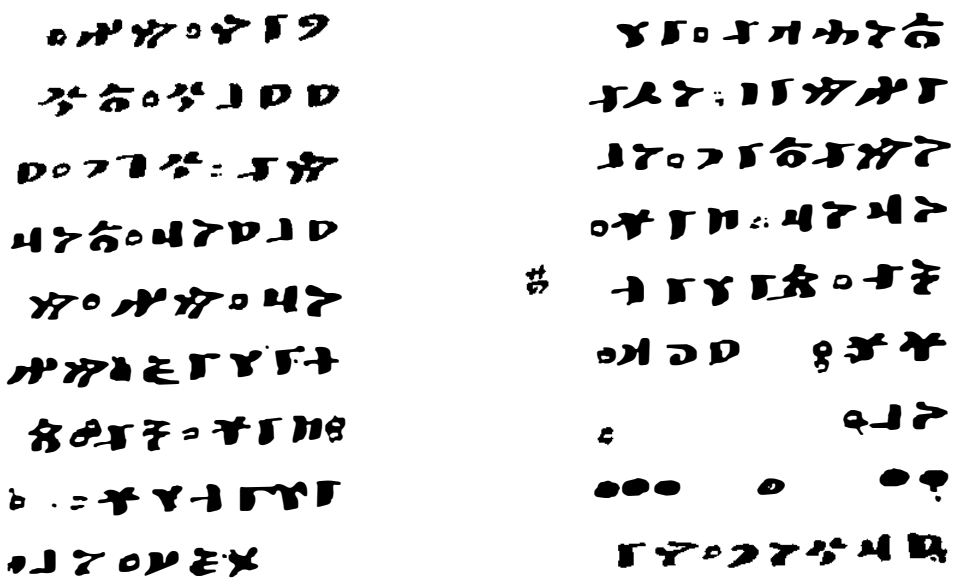

§ 61. OQ-UŞ [OQ Majestesi}

497. TURIÑUYA QUŞ TÜSNEKİÑE	*Hayata kuş şeklinde*
498. QONMIS TUYMATIN	*konmuş olduğu duyulmamış olduğu halde,*
499. AT-OZQA İLİNMİS	*canın ozmasına ilişkin olarak,*
500. UÇA UMATIN OLURUR, TİR.	*uçmayı ümit ederek hüküm sürüyor, denmektedir.*
501. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
502. YABIQ OL.	*(gözleme) kapanık o (§50).*

Yazımız, OQ-UŞ şeklinde okunması gereken sözün, QUŞ şeklinde okunması dolayısı ile oluşacak olan çelişkiyi belirtiyor: Öldükten sonra canı uçacak olan varlık, kuş değıl, OQ-UŞ'dur.

§ 62. YORIĞ [Gradïent]

503. YORIĞUN KİYİK MİN.	*Gradïent giymiş haldeyim.*
504. YAYLIĞ TAĞIMA AĞIPAN	*Yaylık dağıma, ataletim ile,*
505. YAYLAYUR TURUR MİN.	*yaylıyarak yaşamaktayım.*
506. MEÑİLİG MİN, TİR.	*Ebediyim, denmektedir.*
507. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
508. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Burada, YAYLIĞ sözü ile, yeryüzünde bugün yaşadığımız hayat kastedilmekte ve bu hayata, yaradılışımızda var olan AĞILIQ'ımız [ataletimiz] ile eriştiğimiz ve, bu alanda giymiş bulunduğumuz (yani, yaradılışımızda var olan) gradïent dolayısı ile, hayatımızın ebedî olduğu (§ 51,56) belirtilmektedir.
YORIĞ [Gradïent], (sıcaklık, tazyik vb gibi) bir değişken miktarın mesafeye göre değişim nispetidir.

§ 63. ËLİG KİYİK [Ehlî Geyik]

509. QANLIQ SÜSİ	*Hanlık ordusu*
510. ABQA ÖNMİS.	*ava gitmiş (av geliştirmiş).*
511. UŞĞIR İÇRE	*Hakimiyet içine*
512. ËLİK KİYİK KİRMİS.	*ehlî geyik girmiş.*
513. QAN ËLİGİN TUTMIS,	*"Han ehliyi avlamış", diyerek*
514. QARA QAMIĞ SÜSİ	*ona tabï ordu mensuplarının hepsi*
515. ÖGİRİR, TİR.	*beyanda bulunuyormuş, denmektedir.*
516. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
517. ËDGÜ OL.	*olumlu o.*

Metnimiz, yöneticilerin olumsuz eylemlerinin de madunları tarafından olumlu olarak kabul gördüğünü dile getiriyor.

Sahife 97 ve 98 (§ 63 ve § 64 başı)

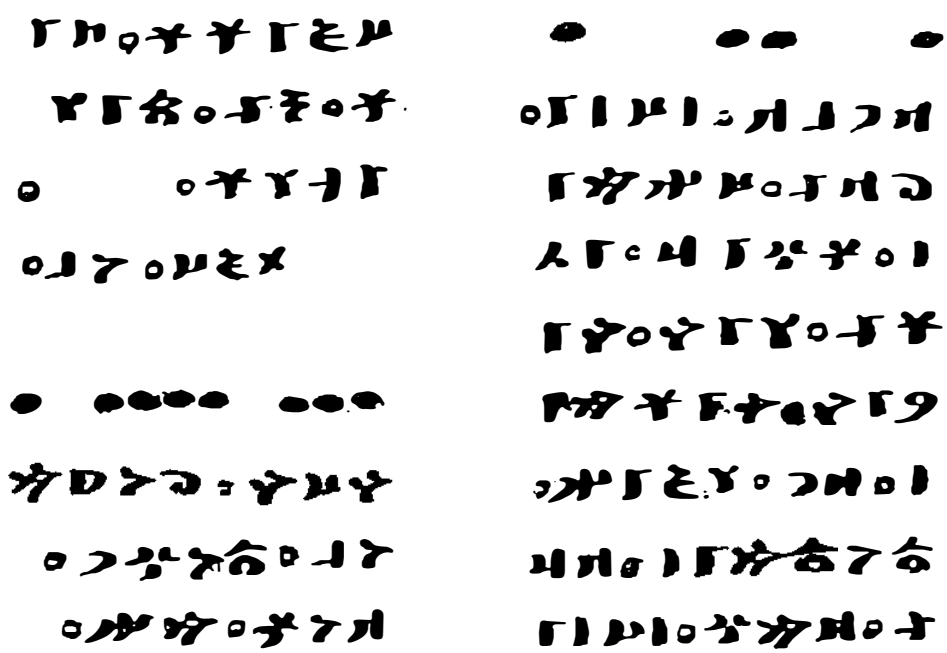

Sahife 99 ve 100 (§ 64 sonu ve § 65 başı)

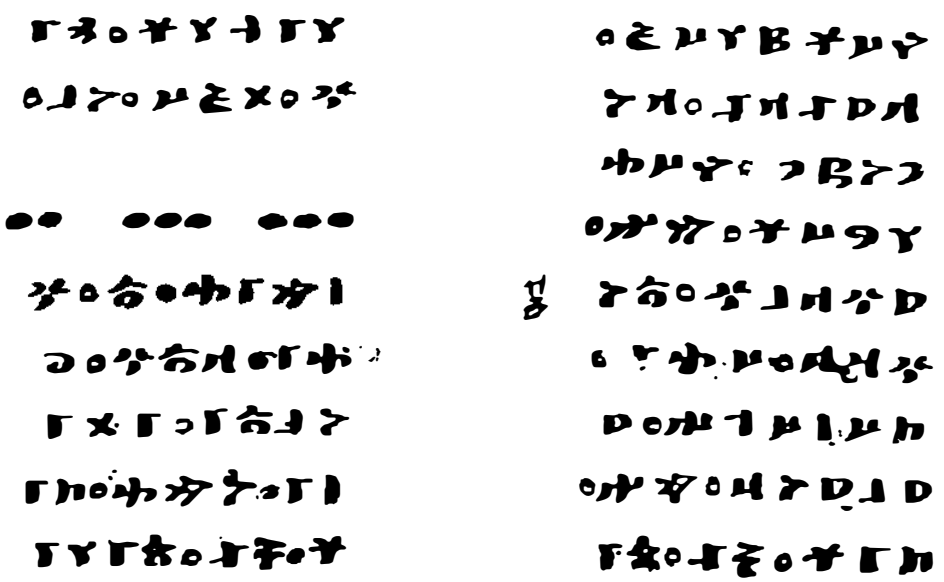

§ 64. KÖK BUYUMUL [Gök Hukuku]

518. KÖK BUYUMUL TOĞAN QUŞ MİN.	*Gök hukuku şartlarına göre doğan kuşum,*
519. KÖRÜKLÜG QAYAQA QONUWIN	*görünür kayaya konmayı*
520. KÖZLEYÜR MİN.	*gözlemekteyim.*
521. YAĞIQLIĞ TOĞARAQ ÖZE	*Yağışlı (yani, bereketli) köy üzerine*
522. TÜSÜPEN YAYLAYUR MİN, TİR.	*inerek yaylamaktayım, denmektedir.*
523. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
524. AÑIĞ ËDGÜ OL.	*son derece olumlu o.*

BUY "*dictio*" [hukuka dayanılarak şart belirlenme] demektir. QUŞ, ayni zamanda, OQ-UŞ [Oq hakimiyeti, Oq Majesteleri] şeklinde de okunabilmekte ve kişi-oğlunu temsil etmektedir.

Metnimiz, aslında, yerimizin yaradılışını añlatıyor.Yerimiz, elektromagnetik spektrumun A,AW, OM,SWA,XA,ŞI,SI hallerinden, ışık teşekkülüne tekabül eden XA safhasında, üzerine konulabilinecek bir kaya kütlesi halinde teşekkül etmiş ve, sonra, yağışlar sonucunda, bereketli topraklar ortaya çıkarak, *toğaraqların* [köylerin] teşekkülü (yani, kişi-oğlunun yaşaması) mümkün olmuştur.
Mirşan,K.1998; *Dinlerin Gelişimi;* s.29

§ 65. YABIN İT [Kapalı İmpuls]

525. SİMİZ AT AĞIZI	*Asil elementler akışı*
526. QATIĞ BOLTI.	*katı hale geldi (yani, dünyamız teşekkül etti),*
527. İDİSİ UMAZ, TİR.	*sebebi tasarıdır, denmektedir.*
528. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
529. YABIN İT OL.	*kapalı impuls o.*

Metnimiz, yaradılışın tasarımına göre, gaz halinde (akışkan halde) bulunan asil elementlerin, katı hale gelerek, insanlık hayatının mümkün kılınmış olduğunu söylüyor ve buna YABIN İT [kapalı impuls] diyor.

Türk Astrofiziği bu alanda şöyle diyor:

YİG ËDLER TËGŞİLİP BIŞIĞ BOLTI	*Vektor artikeller (ësöñük olarak, atomlar) değişerek (yani, photon saçarak) mütekâmil oldu,*
YIDI-YIPARI BURA TURUR QATIĞ BOLTI.	*"recoil"(Compton) tesirleri onları burarak katı hale geldiler.*

Mirşan,K.1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik,* s.194 (SİM), 92 (QATIĞ BOLTI), 182 (AĞIZ ARIĞIN ËRMEK, *akarak ötelenen elementar parçacıklar sistemi teşkil etmek*).

Sahife 101 ve 102 (§ 65 sonu ve § 66)

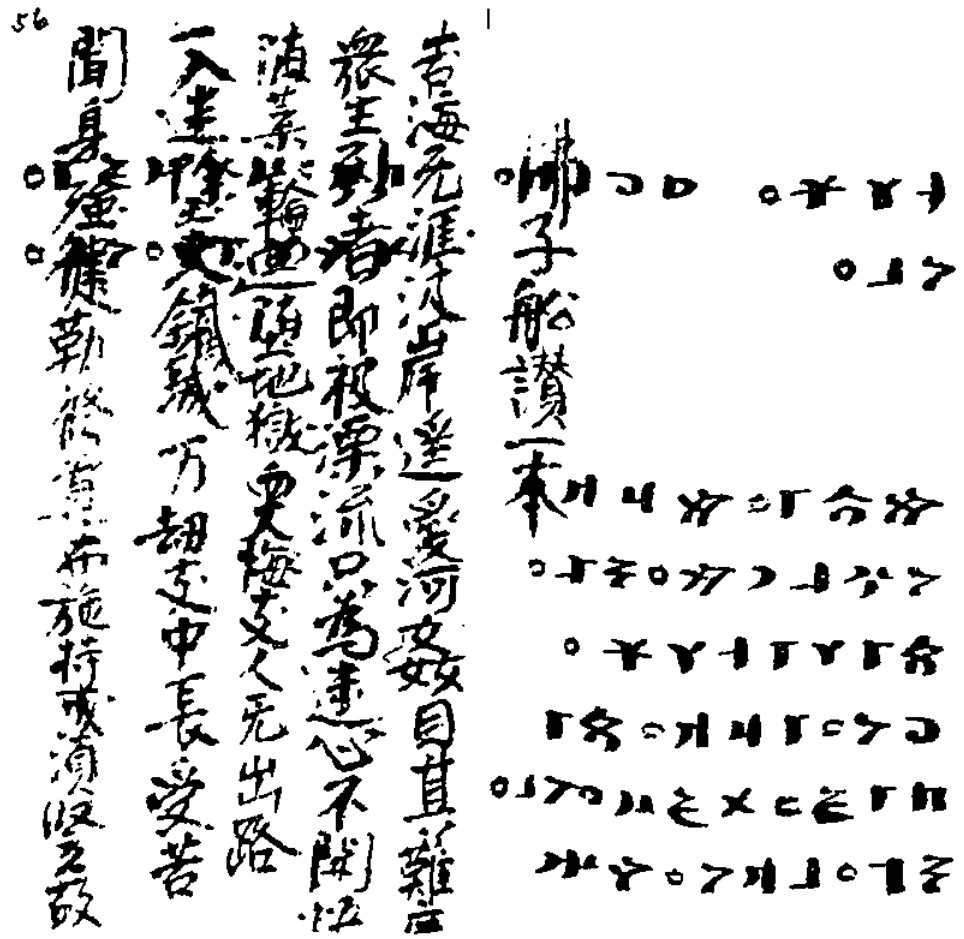

§ 66. AMRAQ OĞLINIM [Sevgili Oğullarım]

530. AMTI, AMRAQ OĞLINIM,	*Şimdi, sevgili oğullarım,*
531. ANÇA BİLİÑLER,	*bunlara göre biliniz,*
532. BU IRAQ BİTİG ËDGÜ OL.	*bu Iraq Bitigin olumlu olduğunu;*
533. ANÇIP, ALQU KENTÜ ÜLÜGİ	*öyle ki, herkes kendi payına düşeni*
534. ËRKLİG OL.	*seçmekte serbesttir.*

Bu paragraf bize kitabımızın bir ders veya imtihan kitabı olduğunu gösteriyor. Buna ve kitabımızın türlü konularına göre, *Iraq Bitig* ismini "günlük yaşantımız dışında kalan olaylar" şeklinde değerlendirmemiz gerekmektedir.

§ 67. AT-OY ÖGÜNTİN-ËMİNİS [AT-OY Tarihi]

535. BARŞ YİL, ÏKİNTİ AY, BÏS YİGİRMİKE,	*Bars yılının ikinci ayının onbeşinde*
536. AT-OY ÖGÜNTİN-ËMİNİŞ ATINTAQI	*At-Oy Tarihi isimli*
537. KÏÇİG Dİ ATAR BURUA	*geçmiş dönemdeki*
538. UĞ-URU İS-ËDİSİMİZ	*zaman hatırlayıcımız (yani, tarihçimiz)*
539. ÏSİG-ASIÑUN ITAÇUQ	*hatıralarına ait mevzular*
540. ÜÇÜN BİTİDİM.	*üzerine yazdım.*

Bu metin, kızıl mürekkep ile OQIDU SÖZ [*Epilogue*] olarak, 103 ve 104^{üncü} sahifelere yazılmıştır. Ancak, bu sahifeler üzerine Qıtañca yazı da yazılmış bulunduğundan, okunmaları büyük bir zorluk göstermektedir. Dr. Stein kitaptaki Qıtañca yazıların Türkçe metin ile ilişkili olmadığını söylüyor.

OQIŞIÑUPULT [Alfabe]

harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.
a,e		ë		k		ñ		s		z	
b		g		q		o,u		ş		nç	
c		ğ		l		ö,ü		t		ök	
ç		x		m		p		w		oq	
d		ı,i,ï		n		r		y		oñ	

Notlar:

(1) Cetvelimizdeki *a,e* için satır 8 ve 9'a; *b* için 6, 38'e; *ç* için 2'ye; *d* için 7,24'e; *g* için 7'ye; *ğ* için 8'e; *ı,i,ï* için 1'e; *k* için 2'ye; *q* için 78'e; *l* için 4, 6'ya; *m* için 1'e; *n* için 1,2'ye; *ñ* için 6,161'e; *o,u* için 3'e; *ö,ü* için 3'e; *p* için 24'e; *r* için 2,3'e; *s* için 1'e; *ş* için 13'e; *t* için 1,3'e; *w* için 33, 204, 229,519'a; *y* için 2,5'e; *z* için 3'e; *nç* için 6'ya; *ök* için 195,201,377, 394,460,465,519'a; *oq* için 13, 79,81,126'ya; *oñ* için 27'ye bakınız.

(2) Alfabemizdeki *w* tamğası Urqun-Seleñe yazıtlarında *ÖK/ÜK* olarak kullanılmaktadır:

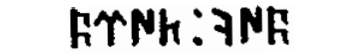

Urqun Yazıtı ID3 → ÖKÜK TÜRÜK [Rabbanî Türk]

Aslı çift *v* şeklinde olan ve UW diye okunan bu *w* tamğasını biz Çatalhüyük, İstanbul-Erenköy yazıtlarında (yatık halde) ve Skandinavya yazıtlarında (dik halde) de görmekteyiz. Buna karşılık, Urqun yazıtlarında *ök* tamğası (cetvele bakınız) kullanılmıyor. Ulu-Kem [Yenisey] yazıtlarında ise, *ök* tamğası kullanılmak ile beraber, (iki *nç* tamğası şeklindeki) *d* tamğası *w* tamğası olarak kullanılmaktadır.

(3) Aşağıda bir duvar lambasını dekore eden, MÖ 540 yıllarına ait, bir *gorgon* şekli görmekteyiz. Şekil, önden bakılınca yukarıdaki cetvelimizdeki *n* harfini (AN *tamğasını*), arkadan bakılınca *z* harfini (OZ *tamğasını*) temsil ediyor. Yazıtın okunuşu şöyle:

Bir duvar lambasını dekore eden, MÖ 540 yıllarına ait, bir gorgon.
Vivier, F.-Brunel.P.-Johnston,D. 2004; *Greek Mythology,* ISBN 1-840136-91X, p. 97.

İKİÇÜÜÑ	*İkilenmiye (beden ve ruh haline geçmiye)*
OÑUT ÖTİÑİNİS	*muvaffak olarak (öbürdünyaya) geçiş.*

Proto-Grekçede AN İÇ "beden" demektir.
Mirşan,K. 1973; *Dechiffrierung der Proto-Griechischen Inschriften;* S. 47.

Şeklimiz Mevlevî semasına [dönmesine] beñziyor. Ancak, semazenler sağ avuçlarını yukarıya, sol avuçlarını da aşağıya doğru açık tutarlar.

IRAQ BİTİG'deki *Qıtañ* Yazısı

Oqıdu Sözümüzde belirttiğimiz gibi, kitabımızda 17 sahife Qıtañ yazısı bulunuyor. Sahife 1,101,102'de bunları kısmen görebilmekteyiz. Bu yazılar henüz okunamamış durumdalar.

Metnimiz Qıtañlara *Oq* diyor (§ 2, satır 15-17). Akira Nakanişi Qıtañ yazısına örnek olarak şu yazıyı veriyor:

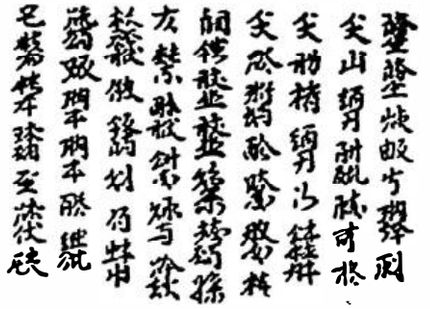

Deşifre edilememiş Qıtañ yazısı.
(10'uncu yüzyıl, Lïao İmparatorluğu, bugünkü Çinin küzeyi).
Nakanishi,A. 1980; *Writing Systems of the World.* Tokyo; p.96; ISBN 0-8048-1654-9.

Iraq Bitig Sözlüğü

Sözlükte geçen numaralar satır numaralarını gösterir.

ABINÇU, saygın 318
ADĞIR, transmission 457
AĞIL, ağıl 388
AĞIZI, akışı 525
AĞZI, ağzı 224
AQ, aktiv 162
ALA, alıyor, alan 8
ALAYIN, alayın 476
ALQU, herkes 533
ALIP-BARMIS, götürmüş 243
ALP, (1) *possessiv*, ïye 330; (2) başarı sahibi 86; (3) alp 448
ALTUN, yetkili 3,20,40; yetki ile 46; yetki 71,72
AMRAQ, sevgili 530
AMTI, şimdi 530
ANÇA, buna göre, bu şekilde, anca 6,18,28,35,63, 69,76,88,93
ANÇIP, öyle ki 533
AÑIĞ, bu derece 54, son derece 94, bu şekilde 330
ARA, (1) içinde, arasında 85,316; (2) ortam 172; (3) ara 425, aralık 426
ARIŞ, uzaklaşma 162
ARIT ÖZE, armak üzere 56
ARMIS, yorulmuş 287
ART-ATMAYIN, gözardı etmeyin (aslı, arkaya atmayın) 484
AŞ-ÇUR, aksion (aşma) safhası 174
AŞ-IRA, kinetik kancalanma 176
AŞRA KİSİ, (Tanrı) madunundaki (tahtındaki) kişi 445, 493
AT, (1) canın (Tanrıya kavuşmak üzere) tenden atılması 37; (2) öldükten sonra canı Tanrıya geçecek olan hükümdar 32;126: (3) nam 60,126; 136, isim 8,111; (4) anavatan 164; (4) artikel *the* 414,126,140; (5) AT-BİL 367; (6) element 525, (7) at 287
ATALAM, adanan 20, ... diye adlandırılmaktayım 417
ATANMIS, tayin olunmuş 452
ATINTAQI, isimli 536
ATI YİTİGLİG, canı yetinceye dek 454
ATIĞ AT, atılmış AT 409
ATIĞIĞ, atıkları 322
AT-ILIM, ruh himayesi 326
ATIÑ-ATAÑLAR, at-atalarımız 214
ATIÑIRU, atılarak 37
ATLIĞ, isimli 8,89,90,297 adı ile 20
ATLIM, namdar 355
AT-OĞ, (1) saltanat 30,145; (2) başkent 96,353
AT-OĞIN, AT (BİL) mensubu 360,363,367
AT-OĞIN ÖGÜZ [AT-OĞILA ÖGÜZ], Başkent Nehri 353
AT-OTIĞ, yakılma 240
AT-OY, At Devleti 40,536
AT-OY ÖGÜ, At-Oy tarihi 536
AT-OZ, canın ozması 499
AT-UQUZ, "AT" denilen 413,488
AT-ULULA, AT ululama 164
ATUMIN, ismim namına 111
ATUÑ, namdarı 55,60
AT-URIQ, AT hakimiyeti 126
AT-URU, kazanma, namını ortaya koyma 131; hakim olma 231
AT-UTAR MIN, kazanmış bulunmaktayım 25
AYAQ, period 345,348
AYAQIMTA, period halinden 345
AYQA TËGMİSİG, ayına basmış olanları 483
AYTIĞLIĞ, deniler 178
AYUR, periodik olarak 179
AZ, bağımlılık 470
AZTI, bağımlı oldu 114,116,118
BAĞIŞI, bağışı 159
BAR, (1) var, git 38,84; (2) gerçek 159,273; (3) gerek 276
BARA-BARMA. ziyaret etme 95
BARIPIN, vararak 149,291
BARIR, varılır 346
BARMIS, varmış 38,107,262;279,286, gitmiş 222, 448, gidiyormuş 399
BARS YIL, kaplan yılı 535
BARŞ, zırh 261
BASIÑ, başkan 42
BAŞINTA, başlangıcında 469
BAŞINU, başlangıcını 381
BAŞLIĞ, başlangıçlı 71
BAY, zengin 221
BËG, bey, lord 36,55,441,466
BËGLİK YIRAĞAY, lordluk (lordun) uzaklaşması 52
BİÇE [<BİYÇE], kraliçe 303
BİL, *regnum,Reich* 303
BİLİÑ, bilin 18,63,93
BİLİÑLER, biliniz 6,28,35,69,76,88
BİLTİ, bunu bildi 445,491
BİNTİN İTİR, ilâve olunur 75

BİÑERÜ, binlerce sayıda 50
BİR, bir 210,269,302
BİSDİ, biçtiler 434
BİRGEY, versin 17
BİRMİS, vermiş 387
BİS, topluluk [*union*] 39
BİS YİGİRMİ, onbeş 535
BOLMAMIS, olmamış, olamamış 226
BOLMIS, olmuş 334
BOLTI, oldu 218
BOLTUQTA, olduğu zaman, olunması dolayısı ile 163
BOLUPAN, olunca 264
BOLZUN, olsun 388,389, ... gibi davransın 319, olmak üzere 396
BOOŞANINÇ, statik hal 426
BOŞ, statik 248
BÖRİ, kurt 223,224
BOZ, boz 430
BUDIL, millet 47
BUDUN, millet 431
BUĞ [< UB-OĞ], (1) *superior* [üstte bulunan, üst olan], üstünlük 172; (2) Tanrı Vekili 48
BUQ-ARIŞ, boğanın (ineğe) binmesi 210
BULIT, bulut 424,430,432
BULITLIĞ BOLTI, bulutlandı 424
BULUÑ, cemaat 102, bucak 232
BURUA, dönemdeki 537
BUZAĞU, buzağı 337
BUZAĞULAÇI, buzağılayacak 334
BÜ, bir halk ismi 80
BÜ-ÖG, Bü Kralı 116
ËB, (askerî) karargâh 451
ËB-ËDİZ, başarı 236,490
ËDGÜ, olumlu 7,1929,54,70,158,437
ËDGÜSİ, en olumlu 233
ËDGÜTİ, adamakıllı 109,169
ËDİGÜ, denilen 91
ËLİTİ, iletilerek 68
ËLİTİ-KËLİR ËTİR, iletilme sonucudur 68
ËMGEK, emek 470
ËMİG, emzirilmiş olma 203
ËMSİMİS, çare aramış 224
ËNİNİM ÏS, tahakkuk eden 132
ËR, (1) erişme, eriştirme 36,219,254; (2) erenler 95; (3) koca 65; (4) kişi 221; (5) er 286,288; (6) parçacık 423
ËR BUŞUŞLUĞ TEÑRİ, parçacık konfigurasionu yapan yoktan var ediliş 423
ËRDİMİLİG, erdemli 87
ËR-ËRİM, erdem 55
ËRİKLİG, yetkili 449, serbest 534
ËRKLİG, özgürlük 97
ËRMİS, (1) ermiş 57; (2) imiş 330
ËR OĞLI, er oğlu 448
ËRÜ, erme, erişme 116
ËS, ÏS, ruh 121
ËSİB ËDÜKİMİN, şeklindeki hatıramı 26
ËSİRİ, algıladığı 402
ËTİGÜ, tahakkuk 201
ËTİR, etmiş bulunuyor 123, ediyor 152
EYİYÜR MİN, ifade ediyorum 26
IÇĞINMIŞ, fırlamış, düşmüş 189
ID, sevk, feyiz 214
IDMIS, sevkedilmiş 166
IDUQLUQ, feyizli 337
IDUR MIN, sevkederim 179
IĞAÇ, (1) ağaç 33,458,459; (2) tenzor 33,107
ILIM, himayesi 326
IRAQ, ıraklık 469,532,532
IRAQ BİTİG, ıraklıklar yazılımı 532
IŞIN-ÜÇ, emniyete alınma 163
ITAÇUQ, mevzu 539
İÇİ, hali 155
İLİNMİS, ilişkin olarak 499
İÑLEYÜ-MİÑLEYÜ, inliyerek-minliyerek 399
İŞ-ËDİŞİÇİMİZ, operasyoncumuz 538
İT, impuls 1,116
İTİG ËRİT, impuls ile götürülme 411
İTİM ÏS, impulziv olarak 17
ÏDİSİ, sebebi 527
ÏDİSİNTE, induksionda 344,347
ÏGİNİ-İNTÜ, mahsulüne göre 158
ÏGKE, kendi sonuna 380
ÏKİ, iki 209
ÏKİNTİ AY, ikinci ay 535
ÏL, halk 34,231
ÏLİG ÏTMİS MİN, insanı yarattım 395
ÏLTİ-KËLİR, iletilerek gelmektedir 92
ÏNGEK, inek 333
ÏNİGÜ, inme 206
ÏÑİNİÑE, sözkonusu olması dolayısı ile 133
ÏRKEK, erkek 202,336
ÏS, (1) din, iman 1,84 (2) ruh 55,122; (3) denilen 13 (4) hal 15; (5) yad 62, hatırlama 152
ÏSEN, sağ-salim 225,348
ÏSEN-TÜKEL, sağ-salim tamamlanmış 225,348
ÏSİG-ASIÑUN, hatıralarına 539
ÏSİM ÏTİ YÏR, ismi verilmiş olan yer 127
ÏSİRİ, imanı 30, düşünceli 333
ÏŞİDTİ, bunu işidir 444, işitti 492
ÏTİPİN, edilerek 362
ÏTMİS, etmiş (yaratmış) 395
İTİZ, Qama Irmağının subasar yöresi 490

KËL, gel 266,281,451
KËLİR, gelir 266,281
KËLİYÜ-KËLİR ËDGÜ, gelin getirme 65
KËLMİS, gelmiş 50,347,427,475,478
KËLÜRMIS, getirilmiş 337
KENTÜ, kendi 533
KËÑİRENÜR, genişler, genişlemiş olur 191
KËS, kes 73
KËT, git 197
KİN, sonra 471
KİSİ, kişi 12,14,117,240,244
KİSİ-OĞLI, kişi-oğlu 12,117
KÏÇE, (1) geçerken, geçerek 2,9; (2) geçerli 190
KÏÇİK Dİ ATAR, geçmiş 537
KÏREKÜ, gerekli olma 155
KİRÜR, girer 176
KİSEMİS, meydana getirilmiş 322
KİSİ, kişi 436
KÏSİZİK, kesilerek 274
KÏYİK, (1) giymiş olan biri, giyinince 261, 398; (2) yabancı 115,375; (3) ... ïyesi 489
KİYİKİNKE, giyinince 261
KÖÇÜRÜ-QONTURU, göçürerek-konaklatarak 281
KÖK, gök 195
KÖL, göl 189
KÖPÜK, reliyef 173
KÖRÜKLÜG, görüntülü 157
KÖRİMİÑ, doğrultu 185
KÖRÜSMİS, görüşmüş 121
KÖZİNÜKKİ, görünüşü 157
KÖZİNÜSİN, gözüken 188
KÜÇ, güç 144
KÜÇLÜG, güçlü 27,180,494
KÜLEMİS, aklına getirmiş 210
KÜLİR, güler 454
KÜN, (1) güneş, gün 216; (2) ışık 425
KÜNEKİ, günleri 466
KÜN-İSKE, ışık kavramı 467
KÜN-ORTU, öğle 205
KÜÑERİ, kaderi 464
QALIYU, kalmak sureti ile 291
QALIYU BARMIS, baki kalmış 369
QALMIŞ, kalmış, oturmuş 316
QALTI, kaldı 376
QAMAĞ, her şey 217, herkes 433
QAMALMIS, mabet 96
QAMIŞ, kamış 316
QAMŞAYU, kanıncaya kadar 211, hırslı olarak 305
QAN, (1) han 20,229,279; (2) grup 184
QANĞI, (1) hanı 464; (2) hangi 465
QANAT, kanat 290
QANATLIĞ, kanatlı 20
QANINÇA, gruplar halinde 346
QANTA, nereye 205
QAÑ, baba 473,477
QARA (1) kara,417,432; (2) mensubluk 21
QARA QUŞ, kartal 417
QARA OQ-UŞ, Oq-Uşlar [Oq-Uş Milleti] 356
QARI, yaşlı (kart) 183,302,392
QATIĞ BOLTI, katı hale geldi 526
QATIĞDI, adamakıllı 276
QATIĞTI, kat-kat 108
QATUN, kraliçe 318
QAYA, kaya 403,418,419
QAYAĞ, kayarak, kaymak sureti ile 327
QAZĞANÇQA BARMIS, kazanmış 255
QILIÇ, kılıç 73
QILMA, kılma, erişme 79,143
QIŞLAĞIM, kışlağım 419,459
QIZIL, kızıl 419
QOBI [aslı, QOPI ARIĞ], fragmantasion 298
QODI, proto-, erken- 362,412
QODI YADRAT, proto-yabancılaşma 412
QOLUMIS, manipule etmiş 387
QONMIS, konmuş olduğu 498
QOÑ, koyun 221
QOP, (1) evet 121,251; (2) ve 122
QOPMIS, kopmuş, koparılıp alınmış 363
QOPUPAN BARMIS, (AT-İL'den) koparak uzaklaşmış 357
QORQMA, korkma 167
QUD-URUQIN, kurtulup çıkan tohumuna (çekirdeğine) 409
QUĞU, kuğu 288,289
QUL, kul 440
QULUN, nesil 201
QULUNLAMIS, nesli devam etmiş 39
QUMŞAYU, kum halinde bulunma 323
QUMURIŞĞA, karınca 304
QUNÇUY, öbürdünya 51
QUÑ, mezar 248
QURUĞ, (1) sonuna kadar 72
QUŞ, kuş 21,31,288,289,459,497
QUT, kut 17, 119,198,387,387; saadet 78
QUTLUĞ, invariant 457
QUTUÑ [aslı, QUT-QOLUNÇUÑ], sabiten
MAÑI, bana 427
MEÑİLİG, ebedî 55
MEÑİLEYÜR MİN, ebediyetteyim 421,461
MİÑ, bin 34,235,262,271
MİÑİLEYÜR, binlerce 235
MİN, MIN, -im/-ım 1, 71,72,74,84

MUÑ, keder 193
MÜÑREYÜR MİN, stabillendirmekteyim 491
NEÇÜK, nasıl 377
NELÜK, neden 465, ne ola ki 466
NE-TEG, nasıl 155,156
OD-OĞ, muzaffer insan 41
ODUQ, ODUĞ, zafer 25,55
ODIĞIÑ UQARIN, zafer gereği 58
ÖGİRİR, refere edilen 122
OĞ, (1) şeref 114; (2) unsur 177
OĞINQA ÖTÜGDE, katkıda bulunulmuş olduğu zaman 165
OĞLI, (1) temsilcisi 115,375, (2) vekili 249, *orunbasarı* 195; (3) oğlu 472
OĞLIN, dominyon 239,244
OĞLINIM, oğullarım 530
OĞ-OY, kişi 42
OĞRI, uğranılmak üzere 130
OĞUL, (1) varis, temsilci, *orunbasar* 40,254
OQ, (1) Erken Türklerin aldıkları isimlerden biri 15,16,21,81,85,133,353,356; (2) kuantum 414
OQ-AT, the quantum 414
OQUM-İÇ, Oq mensubu 102
OQUM UŞIYU, Oqlar üzerine 135
OQ-UŞ, (1) Oq yönetimi 21,31,360,364,367; (2) Oq majesteleri 114; (3) İskitler 356
OQ-UŞI, Oq statusu 353
OQ-UŞILAYU BARMIS, Oqlarca tahakkuk ettirilmiş (olmasına rağmen) 354
OL, o 7,19,29,54,64,77
OLURUR, teşekkül eder 467, hüküm sürüyor 500
OLURUW, (1) hüküm sürme 4, (2) oturma, idare etme 33; (3) tahta oturma 229
OMUĞ, dua 401,402
OMUĞQA, duacıya 401
ON-OĞ, kozmos honorisi 106
OÑ, başarı 27,27,494
OÑA, böyle 460
OÑIĞ, bu derece 180, başarılı olduğum için 27; olarak 86, muvaffakiyet 372
ORAL, Oral Dağları 488
ORATU, etrafı çevrili 400
ORDU, ordu 230
OŞ, konfigurasion 242
OŞ-İÇ, konfigurasiona tabi olma 242
OT, (1) ot 435; (2) ateş 11,113,245,247,355,376
OTIRU, bulunulan 129
OT-OZ, ateş aracılığı ile Tanrıya geçme 113,245, 247
OTŞUZ-ŞUBŞUZ, ateşsiz-talihsiz 376
OT-URU, (ölüyü) ateşe vurma 11,355
OY, (1) zekâ 36, akıl 103; (2) düşünce 74,75,239; 242; (3) rey 71
OYIBIZ, düşünce şeklimiz 208
OYIBLIQ, (1) seçim 77; (2) kıt düşüncelilik 301, 359
OYIĞLIĞ, düşünceli 101
OYILIĞ, inanan 11
OYIL-OYIRUMIZ, konu 184
OYIN, göre 376
OYINA, üzere 118, varsayımı ile 246
OYINIMA, dolayısı ile 168
OYIR, denilen yer 2,9
OYUR, düşünen 233
OY-OZ, aklın ozması 103
OYRAĞAY, oylama 49
OYUBLIQ, yorum 194
OYUL, olarak düşünülen 8
OYUR, düşünmüş olan 59
OYURTA-QILMIS, matuf 101
OY-UTUZ, missioner 250
OZ, (1) geçme, geçerek yer alma 103, 104,106,152; (2) kolonist 90;
OZIĞI, ozmuş olan 61
OZLI, ozmalı olarak 56
OZMIS, geçmiş 404, yer almış 338
OZUNTUNLUĞ, geçilebilinecek halde 188
OZUÑ, ozmak sureti ile 60
OZUPAN, geçince 405
ÖBKELEPEN, küsmüş 473
ÖÇİR-ÖGÜÑ, inkıraz bilinci (yani, stabilite) 414
ÖD, (1) çağ; (2) zaman 185
ÖG, (1) şeref 44; (2) ev 292,293; (3) krallık 368; (4) bilinç 414
ÖGİ-QAÑI, ev-babası 292,293
ÖGİM, annemin 476
ÖGİNTE, annesine 472
ÖGİRE-SEBİNÜ, sevincini ilân ederek 282,294, gayet sevinçli olarak 406
ÖGİRÜR, ilân eder 251,257,265,350
ÖGİRÜR-SEBİNÜR, ilân etmek üzere sevinir 350
ÖGRENÇ, bilim 297
ÖGRİÑE, referensinde 457
ÖGRÜNÇ, öğrenci 453
ÖK, (1) Rab 11,195; (2) kral 80; (3) krallık 131
ÖKÜN, güdüm 460
ÖKÜZ, öküz 209
ÖLGEY MİN, öleceğim 335
ÖLGEY OL, ölmüş olabilir ki? 465
ÖLMİS, ölmüş 464
ÖLÜM, ölüm 104, 151,404,405
ÖNÜP, çevrilip 403
ÖÑ, (1) bulunan 141; (2) öncelik 371

ÖÑDİ, meydana çıkdı 435
ÖÑİ, başlıyarak 345
ÖÑÜPEN, geliştirerek 490
ÖPİGÜK, küskünlük 183
ÖPİN, kırgınlık 128
ÖR, (1) yokuş 78; (2) transplantasion 123
ÖRÜ BARMIS, elde etmiş 43
ÖSİPEN, büyümesi 368, yücelmiye 371
OŞIĞI, işbu 273
ÖTİN, tavassut 476
ÖTÜN, geçilmiş olunması 168
ÖTÜNÜR, rica eder 441
ÖZ, (1) kendi 140
ÖZE, (1) *iye* [sahip] 175; (2) üzerine 217,431,433
ÖZİ SÜSİ, kendi ordusu 282
ÖZ İL ÖK AT, kendi halkımızın krallığı 140
ÖZE, (1) spesifik (kadir) 111; (2) olarak 3; (3) vasıtası ile 145; (4) ile 145,147; (5) üzerine 431
ÖZE TEÑRİ, üzerimizdeki Tanrı 444; kadir Tanrı 492
ÖZİ, kendisi, kendileri 452
ÖZİM, kendim 74
OZMIS, yer almış 338
ÖZÜÑ, bilincin 389
SAQINMIS, tedbirli olmuş 475
SANÇMIS, sançmış 280
SEBİNÜ, sevinme 258,266
SËPER MİN, dinlendiririm 393
SİMİZ, asil 525
SÖZ, söz 91
SÖZ UŞIB, söz verdikten sonra 67
SÜR, sür 10
ŞAB, nasihat 477
ŞOQMIS, sokmuş 274
ŞINUQIÑ, inlemeleri 393
ŞUB, su 274
SÜ, ordu 286,448,449
TABILQU, keşif 269,270,271
TABIŞĞAN [AT-BAŞIĞIN], tavşan 362,370
TAĞ, dağ 420
TALUY, Kore Denizi 24
TARIĞ, darı 434
TËGİ, kadar 79,80
TËGİ OYIĞ URIPIN, değinmiş bulunduğum 134
TËGMİSİG, basmış olanları 481,483
TËGÜR, değer 175
TËGÜRMİS,değirmiş [añlatmış,haber vermiş] 292
TËZİPEN BARMIS, uzaklaşmış 474
TËZKİN BOLTI, tezmek sureti ile 196
TEÑRİ, (1) yoktan var edici (- ediliş) 423; (2) Tanrı 8,97,100,119,144,175,317,361, 386, 392
TEÑRİGERÜ, Tanrıya 443
TIÑLAYIN, dinliyeyin 477
TIRNAĞI, azası 364
TİLEYÜR, diliyor, istiyor 203
TİRİSİ, hayatiyeti 370
TİTİR, ditilen (dağınık hale gelmiş olan) irilik ki, *molekül* demektir. 172
TİMİS, değmiş
TİP, diyerek 478
TİR, denilen 52; denmektedir 97,137, derler 81; bulunuyorlar 109
TİRİLİPEN, toplanarak 234
TİRİLMİS, toplanmış 103
TİRİLZÜN, hayat versin 416
TİRİTİRÜ, dirilterek 322
TİTİ, derler 380
TOĞDI, doğdu 216
TOĞMIS, doğmuş 425
TOQI, doku 275
TOÑMIS, donmuş 464
TOPU-ULIĞAN, toplu teşekkül 415
TÖBE, tepe 380
TURDI, hüküm süren 112; hüküm sürdü 113
TURĞIRU, durum 178
TURIÑU, hayat 497
TURU, hayat 460
TURU QILMIS, mümkün kılmış 143
TURUPAN, yaşamak sureti ile 420
TURUR, hüküm sürmüş bulunuyor 137, bulunuyorlar 306, bulunurlar 323, durur 211
TUYMATIN, duyulmamış olduğu hjalde 498
TÜGÜNÜKİ, tükenme hali 156
TÜGÜP, takılarak (düğümlenerek, kümelenerek) 410
TÜKEL, etraflı olarak 121
TÜMEN, onbin 271
TÜN-ORTU, geceyarısı 205
TÜRTMİS, (dilekçeye damga) vurmuş (dürtmüş) 450
TÜSMİS, inmiş 380
TÜSNEKİÑE, şeklinde 497
UB, Tanrı 45
UB-OZ, *Zeus* 99,
UB-URUŞ, Büyük Savaş 398
UB-UŞ, Yüce Majesteleri 86
UÇ, (1) lider 32,114,254; (2) uçma 197,500
UÇIRUĞLUĞ, uçurulacak 299
UDU, kozmik 216 (UDUM,"univerzum", UDUMBAR, "*cosmology, univesology*)
UDUĞ, strateji 177
UĞ-URU, zaman 538
UĞ-URU İŞ-ËDİŞİÇİMİZ, tarihçimiz 538
UQUDIM, bilinen 80

UQUR, identifikasion 100
UQUZIĞUN UŞUBI, aklı başında olanlar 442
UDURIŞUĞ, stratejik 133
ULAYUR MIN, birleştiririm 394
ULIM US, yüce kat 59
ULUĞ, büyük 78
UMA, Tanrı 136
UMATIN, umarak, ümit ederek 211,500; ümitsiz halde 306, konsepti ile 323
UMAZ, tasarı 527
UNAMADUQ, makbul [*acceptable*] olmıyan 317
UR, (1) vuruş 177,276; (2) hüküm 241; (3) tesir 326
URALIQ, defin 48
URDUŞIÑARU, resmî geçit 283
UR-ËRÜPİN, savaşarak elde olunan 147
URIĞ, tabi 89
URIQ, (1) ırk 15,16; (2) hakimiyet 126
URIP OÑU, fütuhat başarısı 142
URLIQ, soy 41
URILINMIS, (ateşe) vurulmuş 51
URUPAN, hüküm veren 241
URUPININ, vurarak 290
UŞ, (1) yönetim, idare 21,85; (2) majeste 57,89,92
UŞIBIÇ, idare 90
UŞIĞUN, Majesteleri 489
UŞIQ, aksioner 72
UŞIQINMIS, teçkil etmiş 343
UŞIM, egemenlik 13
UŞ-OQ, egemen-Oq 13,130
UŞ-OQ UŞ, Egemen Oq Egemenliği 13,130
UŞRA, yönetimde 112
UŞUBÇI, başvurulacak olan kişi 450
UŞUBI, egemenliğinde bulunduğu 440
UŞ-UÇULUNMIS, egemen liderlik teşkil etmiş 365
UŞ-UQIŞ ËMİS, Majeste gibi kabul olunarak 57
UŞUQUŞMIS, karşılaşmış 223, rastlamış 288, 386,tesadüf etmiş 401
UŞUB-İÇİPİN, hakimiyetime içerdim 150
UTMIS, kazanmış 249
UYILIB-UÇ, federe liderlik 91
UYŞIÑARU, yuvalanma 265
UYUBLIQ, (1) uyum, ayni gayeye hizmet 64; (2) federal 83,139; (3) birbirine tabi hale gelme 278
UYULAMIS, kazanmış, ütmüş 45
UYUL-BAR, birleşmiye götürme 169
UYUL-UŞUB [UYULIŞIB], toplanmak sureti ile 146
UYURIYU, katılmaları için 149
UYUŞ, federasion teşkil etme 148
UZUN, daim 389
ÜÇÜN, üzerine 540
ÜÇÜNÇ, (1) olduğu için 50; (2) üçüncü 120
ÜKÜS [aslı, ABITA BURQAN ÜKSİ], (gravitasional) diklenme 297
ÜLÜG, (1) hisse, pay 338,533; (2) grup 453
ÜMELEYÜ, imece için 385
ÜR, öbürdünya 30
ÜRKİPİN, ürkerek 222
ÜRKİTTİÑ, ürkütmüş bulunuyor 186
ÜR-ÖGİN, öbürdünya övüncü 3
ÜRÜÑ, ahırı-zaman 173, öbürdünya 333
ÜRÜÑ İN ÖGİ, ölenin şerefi 44
ÜRÜÑ İSİRİ, öbürdünyaya gitme düşünceli 333, 336
ÜYÜR, aile 34
ÜZÜKİÑİN, kopukları (birbirlerinden ayrılmış olanları) 394
TAÑIRAYUR, yeni durum 190
YABIQ, (gözleme) kapanık 384,418
YABIN İT, kapalı impuls 529
YABIZ, yavuz 379
YADRAT, yabancılaşma 412
YAĞDI, yağdı 431,433
YAĞI, düşman 280
YAĞIQ, yağışlı 458
YALAÑ-UŞ [YALAÑUQ], geri kalan kitle [*rest-mass*] 329
YALBARUR, yalvarır 443
YALIM, devamlı 403
YANA, (1) yanaşılmış hal (molekül hali) 343,347; (2) yanaşık (federativ) 366; (3) yine 471,475
YAR, yar 189
YARAĞAY, yararlı 338
YARAMIS, başarılı olmuş 256
YARUQ, aydınlık 218
YARUNÇA, parlayınca 326
YAŞ, (1) hayat 151; (2) yaş 435
YAŞIÇIN, hayat
YATIPIN TAPILA, yaşama 24
YAYLAĞIM, yaylağım 418,458
YAZUĞ, hadise 411
YIDITMAYIN, başarısız bırakmayın 482
YIL, yıl 120,132,481
YILQI, yılkı 436
YIPIN, yana sıçrıyarak 151
YIRA URUWIN, uzaklaşarak 328
YIS , konstitusion 147
YİMİS, yemiş 381
YİR, yer 127,141,176,400,449
YOQ, yok 207,298,299
YOL, yol 256,287,327,392
YORIDI, yürüdü 430,432
YORIYU, olarak 117
YORIYIN, sefer edeyin 377
YORIYUR, sefer eder 329, sefer etmiş 406
YÜGÜRÜ-BARMIS, tahakkuk etmiş 128; devam etmiş 372
YÜZ, yüz 269,270

Amerikanın Norveçli Türkler Tarafından Keşfi

Kâzım Mirşan *këgdesi*

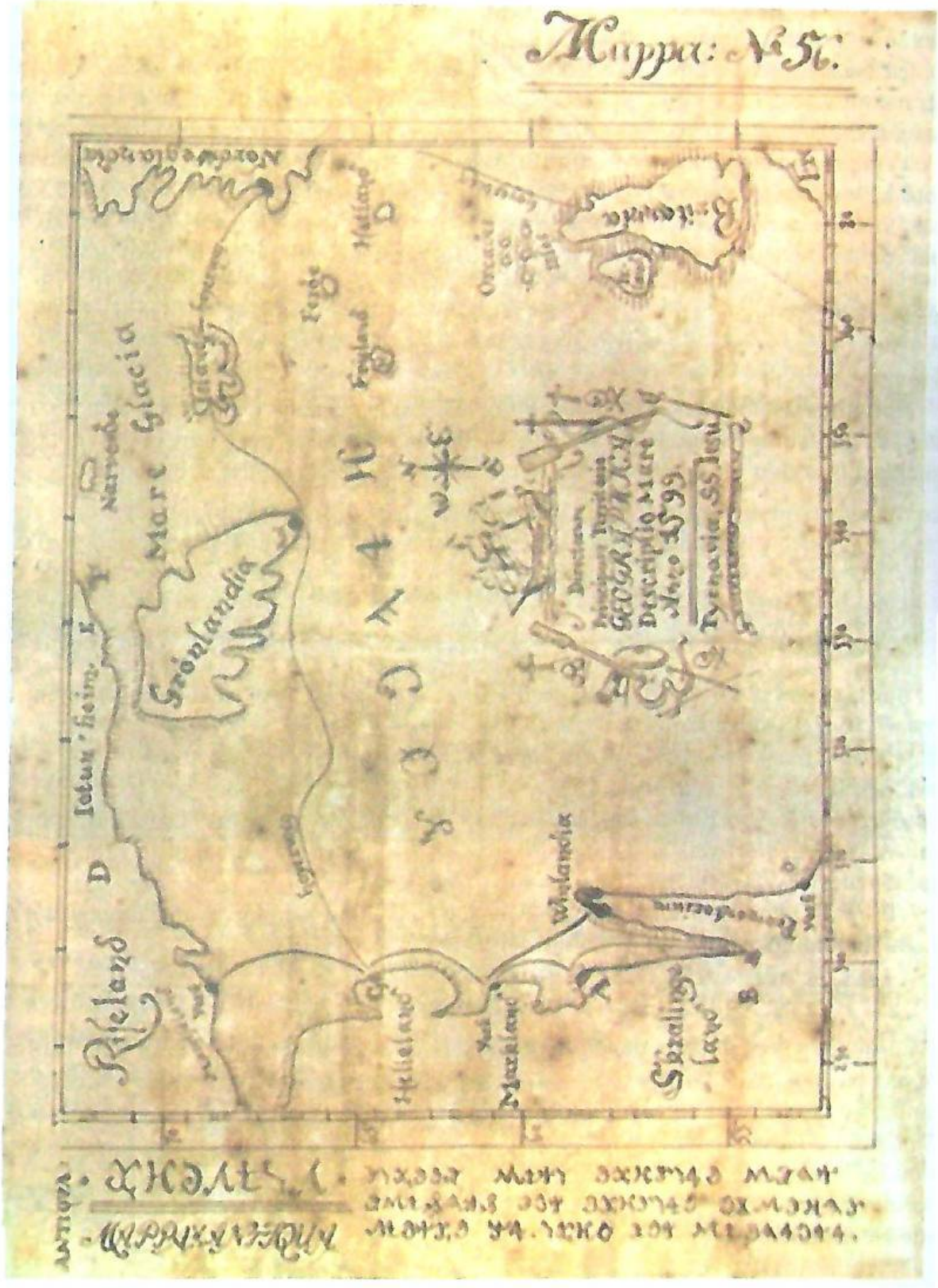

Şek.1. Norveç Türklerinin Amerikaya gidiş yolunu gösteren harita

Bu harita Estergomda, eski müze müdürü Géza Szepessy kolleksionunda bulunmuş ve halen Budapeştedeki Macaristan Millî Müzesinde saklanmaktadır.

Murad Adji, 2001, *Kıpçaklar ve Oğuzlar, Türklerin ve Büyük Dalanın Ortaçağ Tarihi;* Moskova; s.136,137,213.

Ingstad,H. 2001; *The Viking Discovery of America : The Excavation of a Norse Settlement in L 'Anse aux Meadows, Newfoundland;* p.120

Amerika Genovalı Kristof Kolomb [Christoph Kolumbus] tarafından 1492 yılında keşfolunmuş ve, Floransalı Amerigo Vespucci ismine göre, "Amerika" ismini almış bulunuyor.

Ancak, bu olayın diğer bir yüzü daha var. Onüçüncü yüzyılda yazılmış olan, İslanda Landnamabok'una [arazi edinme kitabına] göre, 985 yılında Kızıl Erik, keşif amacı ile, İslandadan yelken açar. Onun 25 gemisinden 14'ü sağ-salim Grönlanda ulaşır ve burada bir koloni kurulur.500 yıl baki kalan bu koloni, bilinmiyen sebebler ile, 15inci yüzyılda yok olur.

Efsaneye göre, Erikin oğlu Leif 986 yılında Grönlanddan yelken açar ve *Vinland* ismini verdiği memlekete erişir. Burda, *Skrælings* olarak tanıdıkları, bir halk ile ticaret yapılır. Daha sonraları ise, bu halk tarafından yapılan devamlı hücumlar dolayısı ile, tekrar Grönlanda dönülür.

Yapılan arkeolojik kazılarda, Baffin Adasında, göğsünde OQAÇ [haç] işareti olan, küçük bir ağaç heykelcik, Labrodorda bir terazi kısmı ve yün kumaş parçası gibi eşyalar; Newfoundlanddaki *L'Anse aux Meadows*'da bina temelleri, bronz ve kemik iğneler; ABD'nin küzey-doğusundaki Maine Devletinde 1067-1093 tarihli bir Norveç parası bulunmuş bulunuyor.

Olayların bir dördüncü yüzü ise şöyle. Elimizde şek.1'de gösterilen bir harita var. Bu haritada verilen KİDİN [güzergâh] üstünde, runik harfler ile, Türkçe olarak yazılan bir yazı görmekteyiz. Ayni tipten diğer bir yazıyı haritanın sol köşesinde, Amerika Kıtası üzerine yazılı olarak da görüyoruz.

Haritamız üstünde gördüğümüz 1599 tarihli Latince yazılar (şek.1) sonradan verilmiş olan izahatlar ve yakıştırmalardır. Buna karşılık, bu haritanın orijinal yazısının Erken Türkçe olduğu açıkça anlaşılmaktadır ki, bu yazıtlarda şöyle deniliyor (okunuşu sağdan sola doğru):

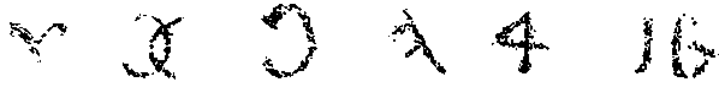

Şek.2. Gemi KİDİNİ [güzergâhı] yazısı (şek.1'e bkz)

AWIS ËRİBİN UW-ÏL *(Okyanusu) geçerek (yeni bir kıt'aya) erişen Mukaddes Halk.*

Burda geçen *UW-ÏL* [Mukaddes Halk] deyiminin biraz değişik şeklini biz Istanbul-Erenköy yazıtında *UW-ON* [Mukaddes ON Milleti] şeklinde görmekteyiz. *AW* sözü ise, Mirşan,K. 2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları* kitabının 52 numaralı Norveç yazıtında (' ve (> şekillerinde yazılmış olarak geçiyor. Adı geçen eserin 11 numaralı İsveç yazıtında, *UW* sözünü >< şeklinde görmekteyiz. Erenköy yazıtında ise, bu söz VV [UW] şeklinde yazılıyor. ***ÏL*** sözünü, ayni kitabın 2 ve 32 numaralı yazıtlarında, **Y** şeklinde görüyoruz. ***B*** tamğası 29 numaralı yazıtta, ***P*** tamğası 1 numaralı yazıtta ve ***I*** [s] tamğası 12 numaralı yazıtta geçiyor.

UW-ÏL [Mukaddes Halk] deyiminin bugün kullanılan karşılığı (yani, türevi) ***AWIL*** [köy] olmalı. Bu kabulümüze göre, cümlemiz şu şekli alır:

(Atlantis Okyanusunu) geçerek (yeni bir kıt'aya) erişen köylüler.

Haritamıza göre, Norveçden başlıyan *erişme* yolu, herhalde, şöyle devam etmiş olmalı:

1. Norveç, başlangıç noktası.
2. İslanda, her yeri Erken Türkler ile meskûn.
3. Grönlandın güneyi (ve batı kıyıları).
4. Labrador Yarımadasının küzey-doğu ucu;
5. ve ordan Baffin Adası,
6. ve de Newfoundland Adası.
7. Nova Scotia Adası.
8. Florida Yarımadasının karaya bitiştiği yer.
9. Florida Yarımadasının ucu,
10. Veya, buraya doğrudan-doğruya Nova Scotiadan geliş.

Tabii ki bu KİDİN için başka yorumlar da yapılabilir.

Şimdi de Amerika Kıtası üzerine yazılmış olan yazıyı okuyalım:

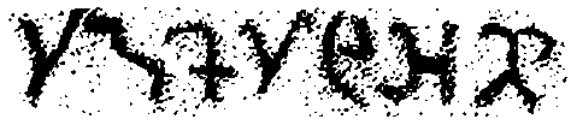

Şek.3. Sol üst köşe yazısı (şek.1'e bkz)

ËDİNİW ÜY UQUZUY *Edinilen Yurt (yani, "Amerika")*

Not: Mirşan,K. 2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları* kitabındaki yazıt numaralarından, *N* tamğası için No.3 ve 4'e; *Z* tamğası için No.12,23,48 ve 58'e bakınız.

Aslında, bu iki yazıt, ayrı-ayrı yerlere yazılmış iseler de, birbirinin devamı olarak okunmalıdır:

(Okyanusu) geçerek (yeni bir kıt'aya) erişen köylüler tarafından edinilen (yeni) yurt.

Yazıtın *añtuyusuna* [*date*] gelince, ilk önce şunu saptamalıyız ki, yazı---diğer runik yazılara nispet ile—kurziv bir karakter taşıyor, tıpkı (nasıl bir teknik ile imal edilmiş oldukları henüz añlaşılamamış olan üç yaprak kağıt üzerine fırça ile yazılmış olan) ALTI YARIQ TİGİN yazıtında olduğu gibi. Yazıtımızın bu yazıt ile olan diğer ortak yanı, her ikisinin de kâğıt üzerine ve fırça ile yazılmış olmalarıdır. Buna göre, eğer yazıtımız ALTI YARIQ TİGİN ile yaşdaş ise, d.ö.512 civarı sözkonusu olacaktır, çünki ALTI YARIQ TİGİN Dareius I tarafından yapılan İskit seferini sözkonusu ediyor.

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN*, s.111

İkinciden, Newfoundlandda bulunan kemik iğne üzerinde duracak isek, Başqurtstandaki Aq-İdil ve Sïm Irmaklarının birleştiği yerdeki Aqtaş Köyü mezarlığında bulunmuş olan kemik iğne gözönünde bulundurulmalıdır ki, bunun da *añtuyusu* 3-2^{inci} yüzyıllardır.

Mirşan.K. 1999: Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl, s.13.

Bütün bunlara göre Amerikanın Türkler tarafından keşfini d.ö.3-6^{inci} yüzyıllar olarak belirliyebiliriz.

Türkbükü, 22.09.2005

Not:

(1) ALTI YARIQ TİGİN metni Macarstanlı Aurel Stein tarafından1907 yılında İçki Türkistandaki Tun-Huañ mabetlerinde bulunmuştur ve halen Londra British Müzesindedir.

(2) Iraq Bitig *oqışıñupultı* [alfabesi] için sahife 49[a] bakınız.

(3) Skandinavya Yazıtları alfabesi için bkz:

Mirşan,K. 2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.39.

Transkrïpsïon Alfabesi

A	**F**	**Ï** (Almanca *i*)	kan *n*)	**U**
B	**G**	**J** (Rusça ж)	**O**	**Ü** (Almanca *ü*)
C (Arapça *cïm*)	**Ğ** (Arapça *ayın*)	**K**	**Ö** (Almanca *ö*)	**V**
D	**H**	**Q** (sağır *k*)	**P**	**W** (sağır *v*)
Ë (yalnız 1^{inci} hecede)	**X** (Rusça *x*)	**L**	**R**	**Y** (Almanca *j*)
E (1^{inci} hecede seyrek)	**I** (Rusça *ы*)	**M**	**S**	**Z** (Rusça *з*)
	İ (I'nın yumşak eşi)	**N**	**Ş** (İnglizce *sh*)	
		Ñ (burundan çı-	**T**	

Copyright © 2005 Türkbükünde oturan Kâzım Mirşana aittir—her hakkı saklıdır
(Tel.0090 252 377 51 31).

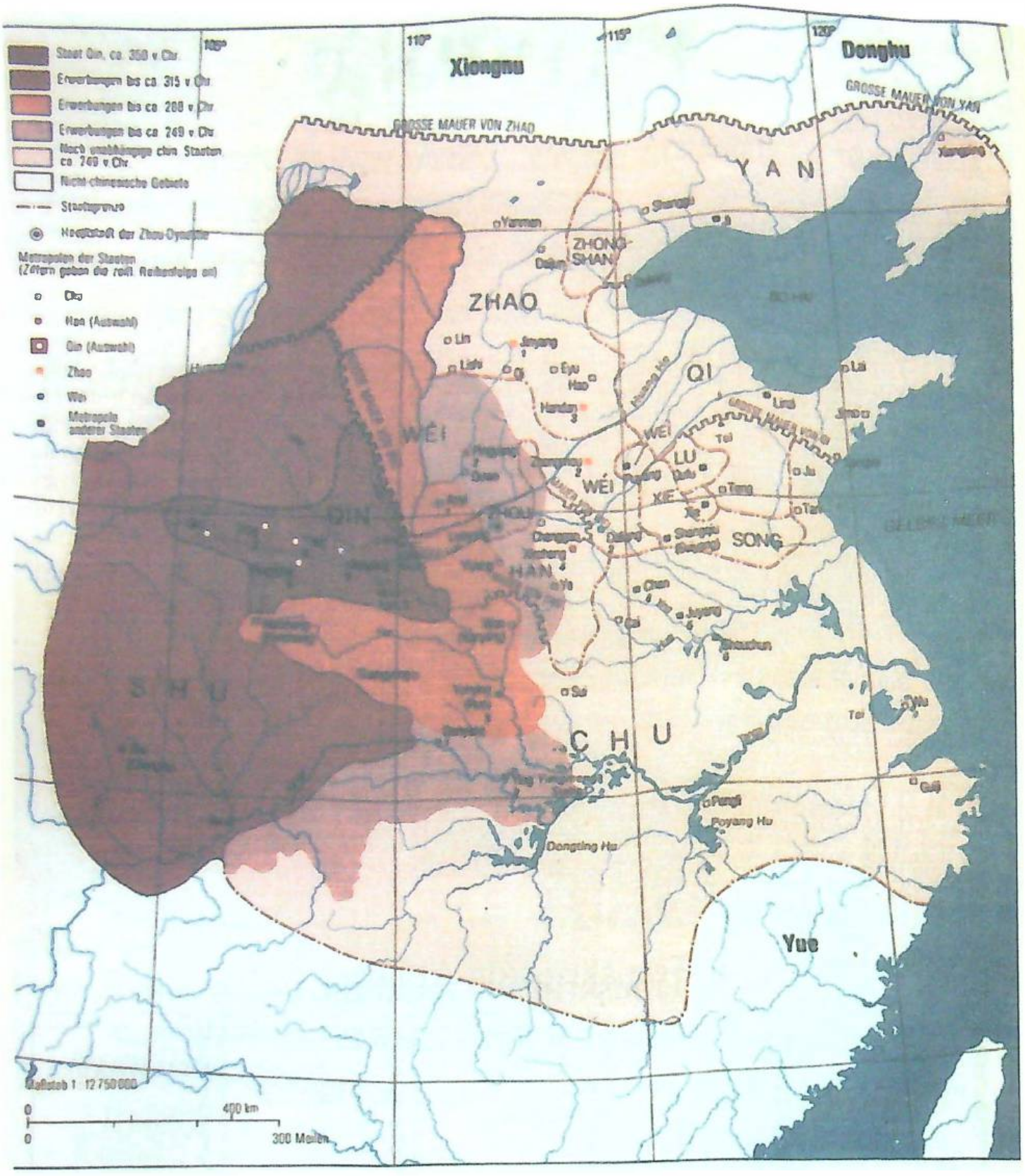

Şek.1. Orta İlin tarihî gelşimi.

'Orta İl' denilen yörede, MÖ tahminen 350de , Qin [Çin] Devleti (bugünkü *Şensi*'de) teşekkül eder (renk 1). MÖ 315'lere kadar bu devlet, Şu arazisi üzerinde, batıya, küzeye ve güneye doğru genişler (renk 2). MÖ 288[e] kadar, Çu [Chu] topraklarında, doğuya doğru da arazi kazanır (renk 3). MÖ 249'lara kadar biraz daha genişler (renk 4). Devletin doğu kısmı ise, bağımsız haldedir (Büyük Okyanusa kadar olan alan) ki, Türk tarihi burada yaşıyan halkı ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI [Üç Oq Irkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ ve Tatabı] diye isimlendirmektedir.

(*Weltatlas der alten Kulturen, CHINA.* Von C. Blunden und M.Elvin; München 1983, Seite 71).

Çin Haberleri ve Türk Tarihi

Şek.2. Bugünkü Çin

Bugünkü Çinde pek çok dil ve lehçe bulunuyor ve bunlar birbirlerinden çok farklılar.*Ësönük* olarak, bir Küzey Çinli bir Kantonluyu añlıyamaz. Ancak, *her söze bir işaret* tekabül eden Çin yazısı türlü dil ve ağızlarda konuşan Çin halkının birbirleri ile añlaşabilmelerini mümkün kılmış bulunuyor, çünki bu yazıdaki işaretler, sesleri değil, kavramlari ifade etmektedirler. Buna göre, ayni bir yazı işareti [ideografik sembol] iki ayrı dilde başka-başka şekillerde okunsa bile, onun ifade ettiği añlam aynıdır ve, buna göre, başka-başka dillerde konuşan iki kişi yazı aracılığı ile añlaşabilirler.

Aslında, ilk önce teşkil edilen ideogramlarda (Türk *tamğaları,*Sümer ve Hitit yazıları vb), sözkonusu şeyin söyleniş şekli (ses) değil, gösterdiği şekil (*sın*) önemli idi. Bu hal yazının halklar arasındaki kullanılış alanını genişleten bir tarzdır ve, buna göre, dilleri farklı olsa bile, birçok kabileler ayni bir yazıyı kullanabileceklerdir ki, en eski kemiklerde gördüğümüz, teşekkülünü tamamlamış, Türk *tamğaları* yerine, otokton Çin halkının geliştirdiği yazı şeklinin (şek.4) tutunmuş olmasının ana sebebi de budur.

"Han" zamanında (MÖ 206-MS 220) kançelarya yazısı *lïşu [lishu]* gelişmiş bulunuyor. Çinde kitap baskılarında kullanılmakta olan *kaïşu* [*kaishu*] ise, MS 500'lerde teşekkül etmiş bulunmaktadır. Bugün ise, Küzey Çin diline dayanan, genel bir dil yaratılmıya çalışılıyor. Putoñxua veya Mandarïn dili denilen bu dildeki bilinen yazı işareti (*tamğa*) sayısı 47.000 civarındadır.

Çinde kâğıt üzerine yazı yazılmıya Msïxa Teñriden sonra 2^{inci} yüzyıl başlangıcında başlanılmış bulunuluyor.

Bayerl, G.-Pichol, K. 1986; *Papier—Produkt aus Lumpen, Holz und Wasser;* Hamburg.

Çinlilerin anavatanı hakkında şek.1'e göre yargıya varır iken, şunu da göz önünde bulundurmalıyız ki, Türkler Çinlilerden en azından 500 yıl önce bile fırça kullenarak kâğıda yazı yazmış bulunuyorlar (ALTI YARIQ TİGİN,bundan önceki kısımlarda sözkonusu ettiğimiz, Iraq Bitig, Norveç Türkleri yazısı, vb). En eski Çin yazısının mühür yazısı [*zhuanşu*] olması da, onların, Türk yazısına kıyas ile, çok geç zamanlara ait olduğunu gösteriyor.

Kemik ve bronz üzerine yazılı en eski Çin yazıları arkeologlar tarafından Şañ [Shang, MÖ 1766-1122) ve Çou [Chou, MÖ 1122-255) Saltanatları çağlarına ait olarak değerlendirilmektedirler.

Mokusen Mïyukï 1972; *Kreisen des Lichtes* Weilheim, sahife 14,

Ancak, bu yazılar, Şek.3de görüldüğü gibi, tamamı ile Türk *tamğalarından* ibarettir:

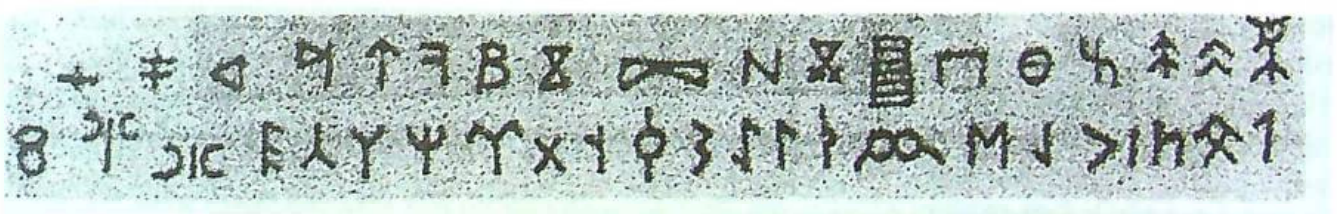

Şek.3. İlk Çin yazılarındaki Türk tamğalkarı.

Hopkins, L.C. 1911; *Chinese Writing in the Chou-Dynastie in the Light of Recent Discoveries—in the Journal of the Royal Asiatic Cociety, London; sahife 1025.*

Terrien De Lacouperie, 1894; Beginning of Writing; London; sahife 35.

Burada şunu da belirtmeliyiz ki, Pekinin 450 km güneyinde, bugünkü Anyañ'da buluna Yïn İline ait kemik üzeri yazıları bu yazıdan (şek.3) oldukça farklı şekiller göstermektedir (şek.4):

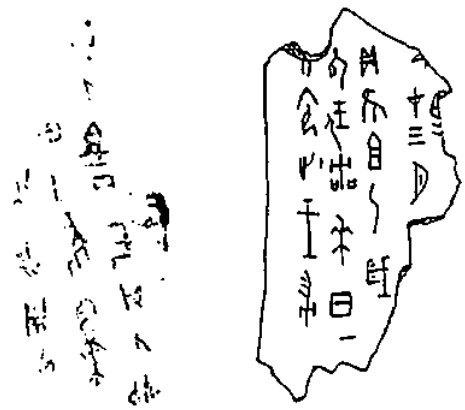

Şek.4. Yïn harebelerinde bulunmuş olan kemik ve kaplumbağa kabuğu üzerine yazılmış yazılar.
Haarmann,H. 1991; *Universalgeschichte der Schrift:* Zürich, s.107.

Erken Türk tarihine göre, bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyılarında ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI [Üç Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ ve Tatabı] yaşamış olduğuna göre, bu yazıyı (şek.4) geliştirenler de Oqlar (yani, Türkler) olmalı. Nitekim, s.50de verilen yazı da Qıtañlara (bügün kullanılan şekli ile *Qıtaylara*) aittir.Akira Nakanishi ise, Orta İldeki Yïn İmparatorluğu yazısının MÖ 1.400 yıllarına ait olduğunu söylüyor.
Akira Nakanishi 1980; *Writing Systems of the World:* Tokyo; sahife 96.

F.K. Ginsel Çin takvimi yıllarını, "Yen-hiung" unvanlı Kral Hvang-ti'nin saltanatının başlangıç yılı olduğu zannolunan, d.ö. 2697 yılını "sıfır" kabul ederek başlamaktadır.
Ginzel F.K. 1906; *Handbuch der mathematischen und technischen CHRONOLOGIE. Das Zeitrechnungswesen der Völker.* Band I, Leipzig; sahife 505.

Ancak, W. Eberhard bu hususta şöyle diyor:
Eberhard,W. 1987,Çin Tarihi, Ankara; s.12.

"Modern araştırmalar, yalnız bu raporların muahhar zamanlarda uydurulmuş olduklarını değil, böyle hikâyelerin neden yazıldıklarını da gösterdiği gibi, eski kronolojinin yalnış olduğunu ve eski zamanlarda yazılan tarih kitabının bütün tarihlerini M.Ö. 900 yılına indiren yeni bir kronolojinin kabul edilmesi gerektiğini de meydana koymaktadır. Şurası muhakkak ki, modern arkeoloji Çinin eski çağlar hakkındaki rivayetlerini ve raporlarını tamamı ile çürütmektedir. Arkeolji, M.Ö.3[üncü] bin yılda mevcut olduğu iddia olunan böyle yüksek bir kültürün hiçbir izi görülmediğini, ancak M.Ö. 1000 yılından itibaren bir hakiki 'Çin' kültüründen bahsedebileceğimizi göstermiştir".

Nitekim, H.Haarmann Çinde yazı kullanımının en eski evrakının d.ö.1.300 yıllarına ait olduğunu söylüyor.
Haarmann,H. 1991; *Universalgeschichte der Schrift;* Zürich, sahife 106.

"Tao" ismi olarak değerlendirilen Erken Chou Saltanatı çağına ait (MÖ 11[inci] yy) en eski ideogramm, bir bronz üzerne resmedilmiş olan,*"yol+baş+ayak"* olmak üzere, üç elementten ibarettir (Mïyukï, M., adı geçen eser, s.21) ve bu, belki de, ilk Çin (Orta Îl) yazısı şeklidir; çünki Türk TAMĞA'ları bu çağda artık *"ideogramm"* formunu çoktan geride bırakmış bulunuyor.

Yine Haarmann'a göre, Çinde tarih yazımı Han Saltanatı (MÖ 206-MS 220) çağında teşekkül etmiştir. Bu tarih mitolojik bir kral çağında (d.ö.2953-2205) başlatılmış bulunuyor (?). Esas tarih, kurucusu Büyük Yu olan, Xia Saltanatı (MÖ 2205-1751) ile başlamış ve, onu izleyen, Shang Saltanatı ile devam etmiştir. Bazı haberlere göre, Shang batıdan gelmiş bulunuyor, çünki o Orta İl'e savaş arabaları ve bronz dökümü san'atını getirmiş bulunmaktadır. Haarmann, kemikler üzerine yazılan ve fal aracı olarak kullanılan ideogrammlardan sonra, Çinde hakiki añlamda yazı yazılmasına d.ö.700'lerde (Chou Saltanatı çağında) başlandığını belirtiyor (adı geçen eser, s.106,108,110).

Chou Saltanatından Kral You'un uç beylerinden biri Çinli olmuyan bir halk ile dostluk antlaşması imzalar, sonra MÖ 771 yılında ölür. Buna göre, Chou Saltanatı Batı Chou Saltanatı (MÖ 1122-771)

ve Doğu Chou Saltanatı (MÖ 771-225) olarak ikiye ayrılarak ele alınmaktadır (şek. 1de adı geçen eser,s.61).

Bu anlatı yankısını Türk Tarihinde bulabiliyor: Hoytı Tamır gündeliklerine göre, Türkler Seleñeyi MÖ 879 yılında Türgislerden alırlar ve Peygamberimiz İçüüm Apam Buumın Qağan İstemi,MÖ 772de *uçtuktan* (öldükten) sonra, MÖ 771de Çinliler ile Oğuzlar arasında bir barış antlaşması imzalanır
Mirşan, K. 1983; *Urgun Seleñe Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden GözdenGeçirilmesi*; Türk Kültürü Dergisi, sayı 141, s.315

Buna göre, evvelemirde, Türkler ile Çinliler arasındaki ilişkiyi MÖ 880'lerden sonraları olarak başlatabiliriz, çünki burunlarının dibine kadar gelmiş olan Türklere karşı—UYUŞIL ÖGÜZ'ün [*Huang Ho* Nehrinin] büyük kıvrımı arasındaki dağlık arazide, yalnız doğudan değil, bu sefer batıdan da sıkıştırılmış olan—Qin [Çin] Devletinin (MÖ 350, şek.1) o zamanki halkı (yani, Çinlilerin ataçı) kendilerini toparlama durumunda kalmışlardır. Eberhard'ın MÖ 900 ve 1000 yıllarını ve Haarmann'ın MÖ 700 yılını ele alışları (s.62) haklıdır, çünki—Türklerin TABIĞAÇ dedikleri—Orta İl kültürü, bilhassa bugünkü Çin yazısının esası, ancak bu çağlarda gelişmeye başlamış bulunuyor.

Ondan önceki çağlarda ise, tarih sahnesinde, Qin'ler değil, QQ'lar bulunuyordu. MÖ 3000, veya 2953, veya 2697, veya 2205 yıllarından başlatılan (s.62) ve Chou (MÖ 1122-255) saltanatı ile devam eden, bu halkın Türk TAMĞA'larına dayalı kültürü, bugün "Çin Medeniyeti" olarak yorumlanan, cihanşümül (yani, yeryüzündeki bütün medeniyetlerin ataçı olan) bir kültür ve medeniyettir.

Bu ana kültürü biz, yalnız Çin'de değil, Orta Asyada, Güney Sibirde, Anadoluda, Yunanistanda, Avusturyada, İtalyada, Fransada, Portekizde ve, bilhassa, Pra-Mısırda görmekteyiz.

Moğulstan Türk Tarih yazılarına göre, "TABIĞAÇ" ismi verilen Pra-Çin (yani, Orta İl) Türük Bïlin güneyindedir (şek.1). TABIĞAÇ ile TALUY [Büyük Okyonus] arasında (yani, Türük Bïlin doğusunda) ise, 3 OQ ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ ve Tatabı yaşamaktadır (şek.1'deki *renk 5*) ve Türk TAMĞA'ları esasına dayanan yazı (şek.3) bu üç OQ'lara ait olmalı. At-Oy Bïl Oğuzları buralarda beylikler kurmuşlar ve buraları ile anavatanları arasında büyük çapta ticaret yapmaktadırlar. Oğuzlar buradaki Türk ırkından olan halklara OY-UTUZLAR [missionerler] de göndermiş ve bu sahildeki halklar (belki de Tabığaçların kendileri bile), d.ö. 789'dan 589'a kadar olmak üzere, 200 yıl Türk idaresinde kalmıştır.
Mirşan, K. 1999; *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bïl*; s.42

Diğer taraftan, MÖ 565'de Türk Bïli kuran, İL-ËTİRİŞ QAĞAN MÖ 542 yılında, Türk Devletinin tarihi yazılmak üzere, Başkent Urgunda bir taş, QAĞANIĞ BOLBOL, diktirir.
Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*, s..26 ve *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl*, s.63.

Bu taşa Türk Devletinin bütün halklarının tarihleri yazılacaktır. İlk olarak İL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın eylemleri yazılır. Bu hakan, Büyük Okyanus kenarlarına kadar ilerleyerek, TABIĞAÇ'ların çıkar alanlarını eline geçirmiş bulunmaktadır. Ancak, bu zamanlarda, nihayet 200 civarında klandan müteşekkil olduğu tahmin olunan Tabığaç Türklere karşı koyabilecek güçte değildi ve Türkler Büyük Okyonus kıyılarındaki halk tarafından (TABIĞAÇ'dan kurtarıcı olarak !) alkışlarla karşılanırlar. İL-Ëtiriş Qağanın—generali ve danışmanı Bïlge Atuñ Uquq ile beraber—geldiği bu bölgede 27 büyük şehir bulunmakta idi (o çağlar için büyük bir sayı).

Türkler Orta İlin doğusunda kalan devlete OQ UDURIQIN YIŞ [OQ Stratejisi Kostitusionu] demiş bulunuyorlar. Bugüm Çin Medeniyeti diye isimlendirdiğimiz her şey burda başlamış ve kurulmuştur. Bu arada şek.3'de söz konusu ettiğimiz alfabe de buranın halkı olan OQ'lara aittir ve OQ medeniyetinin tarihi—yukarıda söz konusu edildiği gibi (s.62)—MÖ 3000'lerden başlıyarak, MÖ 700'lere ve daha sonralarına kadar devam etmiş bulunuyor.

Buna karşılık, Türkler Orta İl halkına "Barbar" [TABIĞAÇ] demiş bulunuyorlar; çünki, OQ UDURIQIN YIŞ'a kıyas ile, Orta İlde medeniyet namına hiçbirşey yoktur. Nitekim günümüz turistleri *Çin (?) Medeniyeti* eserlerini görebilmek için OQ-UDURIQIN YIŞ'a giderler.

Diğer taraftan, Yoluğ Tïginin açıkça belirttiği gibi (Mirşan, K.1991; *Bolbollar*, s.65), Orta İl halkı barbardır, fakat sonradan onlar medenî OQ'lar üzerinde hakimiyet kurmuşlar. Tıpki Romalıların Büyük Etrüsk Medeniyeti, Yunanlıların Pra-Grek Medeniyeti, Arapların Büyük Pra-Mısır Medeniyeti ve Rusların Büyük Türk Medeniyeti üzerinde kurdukları "imha edici" hakimiyet gibi.

İL-ËTİRİŞ QAĞAN MÖ 565 QOÑ YIL'ında Türk devletini kurduktan ve MÖ 542 AT YIL'ında QAĞANIĞ BOLBOL [hakanlara mahsus tarih] taşı diktikten sonra, MÖ 538 İT YIL'ında ölür.Yerine, MÖ 537 LAĞZIN YIL'ında (MÖ 546 BARŞ YIL'ında doğan) oğlu QAĞÑIM TÜRÜK BİLGE QA-

ĞAN II tahta geçer ve İKİTİ ËTİGMİŞ BİL'in ikinci ilini kardeşi ÖKÜL TİGİN idare etmiye başlar.

Ancak, Türk Anayasasına göre, devleti (MÖ 536 KÖSİ YIL'ından itibaren) amcası ËÇİM QAĞAN yönetecek ve o devlet yönetimini amcasının ölümünden sonra ele alabilecektir.

ËÇİM QAĞAN MÖ 525 LAĞZIN YIL'ında ölür. QAĞANIĞ BOLBOL taşına onun bütün icraatları yazılır ve, ayrıca, QIRQIZ (yani, İKİTİ-ËTİGMİŞ BİL'in ikinci ili) hakanlarına mahsus olmak ve MÖ 524 KÖSİ YIL'ından başlamak üzere, BU TÜRÜK BİL için, ikinci bir *bolbol* taşı da dikilir.

Ancak, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin işleri, bu sefer, ters gider. BU TÜRÜK BİL [Türkistan] halkı kendilerini yönetmekte olan ÖKÜL TİGİN'in tahta geçmesini istemektedir. Hakan 4 kişilik bir konsey toplar ve bu konseyde, hakanın kanunî haklarına helâl gelmemek üzere, fiili yönetimin ÖKÜL TİGİN'e verilmesi kararlaştırılır.

ÖKÜL TİGİN MÖ 514 İT YIL'ında ölür. QAĞANIĞ BOLBOL taşına, neden QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın değil de, ÖKÜL TİGİN'in hakan olduğu hakkında açıklamalar yazılır, çünki QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN kanunî haklarını mahruz tutmak; yani, hakan olma hakkının kendisinde bulunduğunu dile getirmek istemektedir. Olup-bitenin birer hakikat olduğunu tarafsız bir merci (yani, yabancı bir ülke) tarafından tasdik ettirmek üzere, BARIQ İTGÜÇİ [noter] olarak TABIĞAÇ'dan bir heyet çağırırlar (MÖ 514). Çünki TABIĞAÇ bir dış ülkedir ve Türk tarihinde olup-bitenlerin bir dış ülke tarafından teyidi BARIQ İTGÜ'nün gereği olmaktadır.

O çağda Çinde ËTÜZ'ler [vak'alar] saltanat takvimine göre belirtilmekte, değişmeyen bir başlangıca göre yıl sayımı (yani, takvim) bilinmemekte idi. Takvim, Persler kadar, Yunanlıların da meçhulü idi. *Ësönük* olarak, Heredotusun takvimden haberi yoktu.

Çinliler için pekelâ geçerli olan bu saltanat takvimleri, Çinliler Türkler hakkında yazmıya kaklışınca kafalar karışır. Onlar şöyle bir çözüm bulurlar:

(1) İKİTİ ËTİGMİŞ BİL hükümdarı QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin tahta geçiş yılına (MÖ 537 LAĞZIN YIL) göre yapılacak yıl sayımına *Ta-T'ang* [Büyük Tañ] ismi verilir.

(2) İKİTİ ËTİGMİŞ BİL'in ikinci ilini İL-ËTİRİŞ QAĞAN zamanından beri yönetmekte olan ve, bu sefer, TÜRÜK BİL'in Hakan namına yönetimini eline alan ËÇİM QAĞAN'ın MÖ 536 KÖSİ YIL'ından başlıyan yıl sayımına *K'ai-yüan* derler.

Bu esaslara göre, QAĞANIĞ BOLBOL'umuzda noter olarak yazı yazan Çinliler ÖKÜL TİGİN'in ölüm tarihini (MÖ 514 İT YIL), *K'ai-yüan*'ın 22^{inci} ve *Ta-T'ang*'ın 23^{üncü} yılı olarak belirtmiş bulunuyorlar (MÖ 536'dan MÖ 514'e ve MÖ 537'den MÖ 514'e kadar geçen 22 ve 23 yıl). Yani, *K'ai-yüan* ve *Ta-T'ang* deyimleri Türk TAYDU'larının [sikluslarının] Çince isimleridir. Bunların Türkçe isimleri ise, ULUĞ ÖD [Kovariant Era] ve ULIQ ÖD [Kommunikativ Era]'dır ki, bu sonuncu eranın MÖ 524 KÖSİ Yıl'ında başlıyanına QIRQIZ QAĞANIĞ ÖD denmiştir.

Mirşan, K. 1999, *Türk Takvimi;* s.44

Çinliler tarafından yapılan bu tespitler, birinciden, Çinlilerin Özerk bir devletleri olduğunun kanıtıdır, çünki "noterlik" şartı bunu gerektirmektedir (yukarıya bkz). İkinciden, QAĞANIĞ BOLBOL'umuz üzerindeki Çince yazılar Çinlilerin artık kendilerine özgü bir yazıları olduğunu gösteriyor ki, Haarmann'a göre bu yazı MÖ 700'lerde gelişmiye başlamıştır (s.62). Buna göre, Çinliler Türklerden 13.000 yıl sonra, Sümerlerden 2.500 yıl sonra yazı yazmıya başlamış bulunuyorlar demektir.

Çinliler OQ-UDURIQIN YIŞ içindeki TATABI BUDUN'u idarelerine alırlar. Bunun üzerine, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II MÖ 503'lerde sefere çıkar. Çünki Çinliler OQ-ÜDURIQIN YIŞ yer-suyuna tecavüz etmiştirlerdir. UYUZ UŞI [Union Majestesi] Devletinin AT-UYUZ Irmağını geçerek, OQ Irqının kalabalık üç kişiliğine (yani, OT-OZ TATAR, QITAÑ ve TATABI'ya) ulaşır. Buradaki Çinliler teze-varırlar ve Hakan, "OQ'lar arası kavimlerin Hakanı geldi" denilerek, sevinç ile karşılanır. ÖG İL [Krallık Halkı] ismi verilen bölgeye kadar tünlü-günlü gittikten sonra, burdaki devlete SUB-USUZ geçer [su savunmsından geçer]. Üç Irka değerek onları bağımlı kılmış olması dolayısı ile, karşısına dikilen TABIĞAÇ'lar ile savaşa girişir. Onların 17.000 kişilik atlı ordusunu savaşın birinci günüde, yaya ordusunu ise, ikinci günde imha eder (MÖ 501).

Bundan sonra, Hakanımız Orta İli, Qıtañ ve Tatabıyı Türük Bïle katar ve OS-UDURILMIS UÇA USUNQIN UR [Uzay Stratejisi Tanrısına Korpulent Hakim] unvanını alarak, Çin ve OQ Devletinin Hakanı olur.

Mirşan, K. 1991; *Bolhollar;* s.55-57.

Mirşan, K. 1991; *Erken-TÜrk Devletleri ve Türük Bïï*; s.59-60.

QAÑIM TÜRÜK BÏLGE QAĞAN II MÖ 494 AT YIL'ında ölünce, artık Çinliler YUĞ merasimine, ve de (QAĞANIĞ BOLBOL yazılan tarihin tasdiki için) noter olarak da çağrılmazlar, çünki Çin artık Türük Bïlin sınırları içinde bir vilayettir. Bunları yöneten OĞUN TURQAN [Sancak Valisi] Hakanın ULUĞ OĞLI ve ÖKÜL TODI'nın İNİSİ'dir.

Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.57-58.

35° enlem ile 110° boylamın birleştiği (yani, Sarı Nehrin keskin kıvrım yaparak kuzeye yöneldiği) yerden itibaren, Qin [Çin] Devleti ile Weï devleti arasında kuzey-batıya bir büyük Duvar uzanır (şek. 1).Yani, Weï Krallığı kendilerini Batı Barbarlarından (Çinli akınlardan) korumak için bir duvar inşa etmiş bulunuyor. Türklerin ÖG İL [Krallık Halkı] dedikleri yer bu Weï Krallığıdır. Diğer taraftan, yukanda tarif ettiğimiz noktada Weï duvarı sona erer ve yerini Sarı nehrin kıvrımına bırakır. İşte, Türkler TABIĞAÇ'a bu noktadan girmiş bulunuyorlar: "SUB_USUZ geçtik" deyimi bunu ifade ediyor.

SUB-USUZ [Su Savunması] deyimine yakın bir deyimi Çinlilerde de görmekteyiz. Büyük duvarın Pekinin 415 km doğusunda ve Mançuryadan Koreye giden yol üstündeki ucu olan müstahkem mevkiye Çince *San-hai-kuan* [Dağ-Deniz Savunması] denmektedir; yani, USUZ *Çince "kuan"* demektedir.

Bugünkü Çindeki Uzun Duvarın ne zaman yapılmıya başlandığı tam olarak bilinmiyor. Başlangıçta bu duvar UÇ-UÇU, OQ, OĞUZ ve TABIĞAÇ BËGLER'i tarafından (lüzum görüldükleri yerde) inşa olunan USUZLAR [savunmalar] halinde idiler.Bu USUZ inşaatlarının birincisinin, MÖ 656 yılında, bugünkü Honan Vilâyetinin güneyinde, Ch'u (yani, UÇ-UÇU) Devleti tarafından (güney kavimlerine karşı) inşa edilmiş olduğu tahmin edilmektedir. MÖ 5^{inci} yüzyılda ise, Ch'i Devletinin (yani, OQ'ların) bugünkü Shangtung [Şañtuñ] kuzeyinde bir USUZ inşa ettiğini görmekteyiz. Bundan sonra ise, ÖG İL'in (yani, Weï İlinin) MÖ 361'de TABIĞAÇ'a (yani, Batı Barbarlarına) karşı (bugünkü Şensi'de) "Batı Duvarı" ismi verilen bir USUZ inşa ettiği söylenmektedir. Ancak, yukarıdaki bilgiler bize bu duvarın MÖ 501 yılında da varolduğunu kanıtlıyor.

Çinlilerin MÖ 249 yılına kadar ÖG İL'i [Weï Devletini] zaptetmelerinden sonraki Qin [Çin] Saltanatı (MÖ 221-207) çağında ise, USUZLAR birleştirilerek, Büyük Duvar oluşmuya başlamış bulunuyor ki, bu çalışmalar Han Saltanatı (MÖ 206-MS 220) ve ondan sonraki saltanatlar çağında da devam ettirilmiş bulunuyor.

Odijk, P. 1989; *The Ancient World: The Chinese;* Englewood Cliffs, Silver Burdett Press.

Waterlow, J. 1994; *Looking Into the Past: The Ancient Chinese*; New York, Thomsen Learning.

Blunden, C.—Elvin, M. 1983; *Cultural Atlas of China*, New York, Equinox.

Sahife 62'de belirttiğimiz gibi, Çin tarihi Han Sltanatı çağında (MÖ 206—MS 220) yazılmıya başlanmış, fakat tarihçiler MÖ 3.000 yılına kadar olan çağdaki mitolojik krallardan bahsetmiş bulunuyorlar. Meydan-Larosse (1970, III, s.242) bu hususta şöyle diyor: *"Eski Çin tarih yazarları, tarihlerinin başında, çok uzak devirlerde hüküm sürmüş sayılan hükümdarları anarlar. Bunları, birçok teknikleri ve kurumları icat etmiş olan, bilginler olarak gösterirler. Bu tarihçiler, gerçekte akılcı ve ahlâkçı bir görüş ile, bu hükümdarların masallaşmış yanlarını ne kadar silerler ise silsinler, gerçekte bunlar birer masal kahramanıdır".*

Türk Tarihi bu ifadedeki hakikatları açıkça sergilemektedir. Çin tarihi ancak MÖ 700'lerden başlatılabilir. Ondan önceki tarih, Çinlilere değil, üç OQ ırkından OT-OZ TATAR, QITAÑ ve TATABI'ya ait haberlerdir. Bunu Han Saltanatı çağına ait tarihçilerin bilebilmeleri imkânsızdır, çünki ellerinde hiçbir yazılı belge bulunmamaktadır. Buna karşılık, Türkler MÖ 800 yıllarından başlıyarak, bugün Çin diye bildiğimiz ülke halkları hakkında (İsadan önceki çağlarda) devamlı olarak yazmış bulunuyorlar. Ancak, şunu da belirtmeliyiz ki, bu yazıtların bazıları okunamaz haldedir (*ësöñük* olarak, Üçüncü Uygur Yazıtı gibi). Bazıları da yok edilmişlerdir (*ësöñük* olarak, ÖÑRE BIÑA BAŞI'nın Oral Dağlarında diktiği anıtlar gibi).

Çinlilerin Türkler hakkında yazdıklarına gelince, onlar Türleri hakiki anlamda ancak İsadan sonraki çağlarda tanımışlardır. Kendi tarihlerini de İsadan sonra yazmıya başladıklarına göre, İsadan önceki çağlarda yaşamış Türkler hakkında (OQ'lardan) duyduklarını da İsadan sonraki çağlara sıkıştırmaya çalışmışlardır.Yani, Çinlilerin Türker hakkında anlattıkları yarı hakikat, yarı masaldır. Buna ek olarak, Çinlilerin Türkçe sözleri telâffuz edememelerini, bunların çoğunu Çince olarak söylemeyi tercih ettiklerini ve hadiseleri Çinli gururunu okşayacak şekilde dile getirdiklerini görürüz. Bu hal ise, Türkler hak-

kındaki Çin haberlerini çözülemez muammalar haline getirmiş bulunuyor.

Doğu Türkleri hakkında Çinliler tarafından yazılmış olan bütün haberleri *"Doğu Türkelri Tarihi Hakkında Çin Haberleri"* (1958 Wiesbaden) isimli kitabında toplamış olan Çinli bilim adamı Lïu Mau-Tsaï Küzey Weï [MS 386-534], Batı Weï [MS 535-556] ve Kuzey Çou [MS 556-581] zamanlarına ait bilgileri sıralıyor. Verdiği en eski bilgi Çouşu'ya aittir ve şöyle başlıyor (s.5) :

'Türkler Hunların özel bir kavmidir. Onların aile adına A-şï-na denmektedir. Onlar öz-ërkine bir güruh teşkil ediyorlardı, fakat sonraları komşu bir devlet tarafından mağlup edildiler, ve, 10 yaşındaki bir ër-bala dışında, bütün mensupları yok edildi.

(Düşman) askerleri, onun henüz genç olduğunu görünce, öldürmeye kıyamadılar. Sonunda, onun ayaklarını kestiler ve onu çimen ile örtülü, bir bataklığa attılar. Burada bir dişi kurt bulunuyordu ve o çocuğu et ile beslemeye başladı. Çocuk büyüdü ve kurt ile ilişkide bulundu, kurt ta, sonunda, gebe kaldı.

(Komşu Devletin Kralı) çocuğun hâla hayatta olduğunu duyunca, çocuğu ödürtmek için, oraya yeniden adamlarını gönderdi. Görevliler çocuğun yanında bir kurt bulunduğunu görünce onu da beraber öldürmek istediler. Bunun üzerine, kurt, Kao-çañ Devletinin kuzeyinde bulunan, bir dağa kaçtı. Bu dağda bir mağara ve, onun içinde, adamakıllı çimen ile kaplı bir düzlük bulunuyordu. Bu ise, yüzlerce li, (tah.0,5364 km) büyüklüğünde idi ve etrafı dağlar ile çevrilmişti. Dişi kurt dağlarda gizlendi. Ondan sonra o ON ër-bala doğurdu. Bu çocuklar büyüyünce, dış-dünyadan kadınlar ile evlendiler; bunlar da dünyaya ër-balalar getirdiler. Bunların her birinin nesli kendilerine birer aile ismi koydular, ve onlardan biri kendine A-şï-na dedi. Onun çocukları ve çocuklarının çocukları zaman ile—birkaç yüz aile oluncaya kadar—çoğaldılar. Birkaç nesil sonra, hepsi beraber—Ju-ju [UÇ-UÇU] boyunduruğunda hiz-met etmek için— mağaradan çıktılar. Onlar Kïn-şan'ın güney eteklerinde yaşıyor ve Ju-ju için demirci olarak çalışıyorlardı.

Kïn-şan bir miğfer gibi gözüktüğünden, ve onlar miğfere "Tu-küe" [Türk] demeyi adet edindiklerinden, kendilerine, buna göre, "Tu-küe", dediler'.

Burada, ilkönce, şunu belirtmeliyiz ki, Lïu Mau-Tsaï'nin Türklere ait bilgilerin MÖ 386'lardan başladığını söylemesi (s.6) Hiçbir esasa dayanmıyor, çünki Çinliler ile Türkler arasındaki ilişki en azından MÖ 880-790'lardan başlamaktadır (s.63). Oğuzlar ile Çinliler arasındaki ilişkiyi ise, daha da eski tarihlere götürmemiz gerekir.

İkinciden, her masal *çın* [hakikî] unsurlar da taşır. Masalımızda geçen ON [Hun] sözü bunlardan biridir ve bu söz—halk ismi ve, ayrıca, "kozmos" añlamında olmak üzere—Orta Asya , Sibir, İdil-Oral, Anadolu, Yunanistan, İsviçre, Fransa, Pra-Portekiz ve Pra-Mısırda medeniyet bırakan bir halka (yani, Türklere) aittir.

Masalımızda geçen "kurt" sözünün de bazı dayanakları bulunuyor. Hoytı Tamır gündeliklerinde BÖRİ BİLGE BËĞ [Kurtlar Beldesi Beyi] deyimi geçiyor.

Mirşan K. 1991; Bolbollar; s.72.

YOLUĞ TİGİN, İL ËTİRİŞ QAĞAN'ın egemenlik savaşını başlattığı günler için, şöyle diyor: *'Babam Hakan "17 eri ile nam salmış, başkente yürüyor", diyerek işidip, kentteki at sürmüş, dağdaki inmiş, toplanarak 70 er olmuşlar. Tanrı güç verdiği için, Babam Hakanın ordusu böri [kurt] gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş'.*

Ancak, hakiki añlamda "kurt" sözüne Başkurtstan yazıtlarından Yürektaw yazıtında rastlamaktayız:*"Yüce halkı tarafından anılmak üzere, □urt (<OQ Ërt] şerefi yazısı olarak anılan yazı Atan-At trans-ferine özgüdür".*

Mirşan, K. 1999, *Erken- Türük Devletleri ve Türük Bïl;* s. 14,16.

Bu masalımızda geçen *A-şi-na* ve, buna bağlantılı olarak, *Ju-ju* [UÇ-UÇU] hakkında ise, şuna değinebiliriz :

Talasdan Romanyaya bir nota çeken ÖDÜS UÇU şöyle diyor: *ÖC-UÇU (KÏÑ-) ÖGÜZ AŞU ËL [Liderlik sahipliği Deniz* (herhalde, Karadeniz) *aşa halk]*. Gerçekten de, Romanyadaki Transilvaniada bulunan bir yazıtta UÇ-UÇU [Devlet] (yani, *Ju-ju*) deyimine de rastlıyoruz ve, bunlara göre, *A-şï-na* "(ÖGÜZ) AŞIWINA" olabilir. Böyle ise, ilk Türkler Karpat ve Bïhar Dağları ile çevrili otlak Transilvania yaylasındaki UÇ-UÇU devletinde yaşayan demircilerdir.

Bïhar Dağı Maros ve Szamos Nehirleri arasında bulunuyor. Maros Nehri civarındaki Aranyka Deresi yakınındaki Nagy-Szent-Miklos denilen yerde, "Atilla Hazinesi" diye bilinen, kap-çanaklar bu-

lunmuş bulunuyor ki, UÇ-UÇU denilen bir Türk devletinin varlığını bu kap-çanaklar üzerine yazılmış yazıtlardan birinden öğreniyoruz.

Elbette, masalımızdan bizim anlamamız gereken şey, Türklerin anavatanlarının neresi olduğu değil, Türklerin en eski çağlardan beri bugünkü Transilvaniayı tanıdıkları şeklinde olmalı. Nitekim, Türkler MÖ 516 yılında Transilvaniyaya İSİ YİR ve Tuna Nehrine İSKE ÖGİS demiş bulunuyorlar ki, İstros ismi burdan kaynaklanıyor.

Mirşan, K. 1999, *Erken-TÜrk Devletleri ve Türük Bïl*; s.18-51.
Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.41.

Lïu Mau-Tsaï anlatısına şöyle devam ediyor (s.5-6): "*Bir diğer intikale göre Türklerin ecdadı—Hïuñ-nu küzeyinde bulunan—So Devletinden neş'et etmektedir Onların Sü'lerinin [Horde'lerinin] kumandanı A-pañ-pu idi, ve onun 17 kardeşi vardı. Onların birinin adı İ-çi-ni-şi-tu idi ki, o bir dişi-kurt tarafından dünyaya getirilmiş bulunuyordu*".

Burda, YOLUĞ TİGİN metninde geçen 17 sayısını (yukarıya bkz) aynen bulabiliyoruz—bu, masalımızın birinci müsper yönü. İkinciden, ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde geçen SÜY OYUĞ BUDUN'a [Sevilen Kavim] *So-Devleti* denmiş olabilir. Üçüncüden, ve en önemlisi, *A-pañ-pu* deyiminin APAÑ BUW (yani, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ) olma ihtimali. Dördüncüden, *İ-çi-ni-şi-tu*, "(Tanrı) Hükmünde Olduğu Duyulmuş Olan" anlamında, İÇİN İŞİTÜ (yani, İÇÜÜM [APAM] olarak işitilmekte olan) olabilir ve BUUMIN QAĞAN'ın İNİSİ'nin [İNİSİ QAĞAN BOLMIŞ, ËRİNÇ] bu şekilde adlandırılmış olması olasıdır.

Mirşan, K. 1985: *Anadolu Prototürkleri*, s.53.
Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.14,120,21.

"*A-pañ-pu ve onun kardeşlerinin hepsi yaradılış itibarı ile kısıtlanmış* (QILINMADUQ) *durumda idiler* [aslında, İNİSİ ËÇİSİN TEG QILINMADUQ ËRİNÇ, OĞLI QAÑIÑ TEG QILINMADUQ ËRİNÇ]; *bundan ötürü, onların devleti, sonunda, yok edilmiş idi* [aslında, TÜRÜK BUDUN İLLEDÜK İLİN IÇĞINU IDMIŞ, QAĞANLADUQ AĞANIN YİTİRÜ IDMIŞ]".

Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.20,21.

"*Fakat ni-şi-tu'ya* (yani, İNİ İŞİTÜ'ye: QAÑIM İL ËTİRİŞ QAĞAN'a) *ruhlar nefesi değmiş* (yani, TÜRÜK TEÑRİSİ ANÇA TİMİŞ ËRİNÇ) *bulunuyordu, bundan ötürü, o yel ve yağmur çağırabiliyordu* (yani, TEÑRİ TÖPİSİNTE TUTI YÜGİRÜ KÖTÜRTİ ËRİNÇ)".

"*O, iki kadınla evlendi* [İKİTİ ËTİGMİŞ BİL'e telmih yapılıyor (MÖ 539)]. *Bu, bunlardan biri Yaz Tanrısının* (yani, Güney Bïlin) *kızı* ["ilk prosedürü", çünki İL ËTİRİŞ QAĞAN Türük Bïli ilk defa resmen ikiye ayırmış olan kişidir], *diğeri Kış Tanrısının* (yani Küzey Bïlin) *kızı, demektir*".

Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.23-26.
Mirşan, K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.67.
Mirşan, K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl*; s. 34,41,42,

Masallarımızn buraya kadar olan kısmında, Karpatlardan Büyük Okyonus'a kadar uzanan, BÖRİ BİL üzerinde durulmuş bulunuluyor. *Böri* [<ëb-öri] "(yüksek yerlere çıkarak bağırmak sureti ile) haberleşme sistemi" anlamına gelmektedir. Nitekim Tatarcada *böri boğaz* "çığırtkan" demektir. Buna göre, BÖRİ BİL "yüksek yerlere çıkarak seslenmek sureti ile, haberleşme sistemi ile yönetilen devlet" anlamındadır ki, bu da "Türük Bïl" demektir.

Buna karşılık, masalımızın bundan sonraki devamında, artık Türkler değil, Türk idaresindeki OQ'lar sözkonusudur. Bunların yaşadığı yerler de, Türklerinkinden geri kalmamakta, Hazar Denizinden Büyük Okyonusa kadar uzanmaktadır.

"*Bunlardan biri 4 oğul doğurdu ve bir oğlu beyaz bir kuğu kuşuna çevrildi. Diğer biri A-fu* [herhalde, TABU; yani, TABIĞAÇ*] ırmağı ile Kien* [herhalde, İKİN (yani, Maveraünnehir)] *Irmağı arasında bir devlet kurdu. Devlet K'ï-ku* [herhalde, OQ UQU (yani, Oqlar)] *ismini aldı. Üçüncü oğul Ç'u-çe* [herhalde, UÇ-UÇA] *Irmağında hüküm sürdü. Ve dördüncüsü Tsien-sse-ç'u çê-şï* [herhalde, Tsien, SİZE UÇ-UÇA YIŞ] *Dağında oturdu. O en büyükleri idi*".

Çinlilere Türk TAMĞA'larını öğreten bir yazıtta şöyle deniliyor : "*ON Milleti liderliğindeki 4 ÖGÜÑ'ü [Krallığı] temsil eden 5 halk*".

Mirşan, K. 1993: *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans*; s.37,39.

Türkler OQ'lara ait krallıklar için ÖG deyimini kullanmış bulunuyorlar ve, buna göre, sözü geçen ÖGÜÑ'ler OQ krallıklarıdır; yani, OQ-UQU'lardır (yukarıya bkz).Bu dört ÖGÜÑ'ün varlığını BUUMIN

QAĞAN'ın ÜÇ-OQ OĞ hakimi olarak tahta oturduğu alanlarda da tefrik edebilmekteyiz.
Mirşan, K. 1993; *Erken- Türk Devletleri ve Türük Bil*; s.42.

Bu bilgiler ışığında masalımızdaki 4 ÖGÜÑ'ü şu şekilde yorumlıyabliriz.

1. Hazar Denizinin doğusundaki QARLUQLAR ki, masalımız buna "beyaz kuğu kuşunu çevrilen oğul" diyor. Çünki, bu QARLUQLAR Sibirden gelerek bugünkü Türkmenstana yerleşmişler ve, daha sonraları (MÖ 523), oradan ayrılarak Anadolu'ya göç etmiş bulunuyorlar.
Mirşan, K. 1991; *Bolhollar*; s.36-37.

2. İçki Türkistanın (Bïs Balıqın) doğusundaki *A-fu* [TABU (yani, *Huañ-ho*] Nehri ile *Kien* [İKİN ARA (yani, Maveraünnehir)] arasındaki K'ï-ku [OQ UQU] devleti. Nitekim, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin BİS BALIQ seferinde (MÖ 508) "Kentten bana QQ OĞLI geldi" denmektedir.
Mirşan, K. 1991; *Bolhollar*; s.45.

Ayrıca, Bilge Atıñ Uquq, Samarkandı zaptetmesi dolayısı ile, şöyle diyor : "Sulhsever OQ şerefinin OQ egemenliğinin başkentini (yani, Samarkandı) guerilla savaşı ile alıca, o yerin kralının Zarafşan ırmağındaki Soğdaq Milleti tebrike geldi". Buna göre, İKİN ARA'nın OQ egemenliğinde olduğu añlaşılıyor (MÖ 6ıncı yy'ın ikinci yarısı).
Mirşan, K. 1999, *Erken Türk Devletleri ve Türük Bil*; s.45

3. Yañ-çe Irmağına [Gök Irmak] Türkler UÇ-UÇU [Çince *Ç'u-çe*] Irmağı demiş olmalılar, çünki Türklerin UÇ-UÇA dedikleri *Çu* Devleti bu nehrin küzeyinde yer almaktadır. Daha sonraki çağlarda, KÜL-TİGİN (MS 554-557) UÇ-UÇA seferine çıkar. İlk önce, AT-UDUQIN ÇUR ile; sonra, ISUB-URA OYIM TUR ile ve, üçüncü olarak, İYİGİN ESİLİG BEG'in ÖK İDİM İL'ine karşı savaşır.
Mirşan, K. 1991; *Bolhollar*; s.69-89.

4. *Tsin-sse-ç'u-çê-şi* Dağı deyiminin karşılığı olarak ele aldığımız *Tsien, SİZE UÇ-UÇA YIŞ Dağı*, "Tsien'e mahsus UÇ-UÇU Konstitusionu Dağı" añlamındadır, ve bu dağ Weï Krallığının idaresinde bulunan *Şan-si* Dağı (herhalde, UŞUNTUN YÜZ] olmalı. ÖG İL de denilen (s.65) bu dağlık arazi UŞUNTUN UYUZ'un [Union Devletin] bir krallığıdır.
Mirşan, K. 1991; *Bolhollar*, s.27,54,64.

UŞUNTUÑ UYUZ'da birçok Oğuz Beylikleri de bulunduğundan, aşağıdaki metnimiz "diğer SÜLER" deyimi ile bunu dile getiriyor. Bu Oğuzlar OY-UTUZ [Missioner] olarak da çalıştıklarından, ceset yakılmasını da öğretmiş olmalılar ki, metnimizde *"ateş sayesinde onlar kurtulabilmiş oldular"* deniliyor.

Buradaki Oğuz Beylerine İL ETİRİŞ QAĞAN özgürlük temin eder ve onlar da, bu sefer, "Türk Beyleri" olurlar ki, masalımız bu olayı *T'u-küe* [Türk] deyimi ile dile getiriyor:

"Bu dağda A-pañ-pu'nun (yani, APAÑ BUW'un) *diğer Süleri* [Horde'leri] *de oturuyorlardı. Orda çoğunluk ile büyük soğuklar hüküm sürdüğünden, büyük oğul onlara, ısınmaları ve hayatta kalabilmeleri için, ateş temin etti. Bu şekilde onlar kurtulmuş oldular ve onlar en büyük oğulu kendi başkanları olarak seçtiler ve ona T'u-küe* [Türk] *unvanını verdiler".*

Çindeki Oğuz Beyleri Oral Dağlarının küzeyindeki ON-UYUĞUR'dan gelmiş olamalılar ki,metnimiz onlara "ON ATALU UŞ" diyor ve, ON sözünün, ayni zamanda, 10 sayısını ifade etmesi dolayısı ile, ON ATALU UŞ'un 10 karısı olduğunu söylüyor:
Mirşan,K. 1999; *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bil*; s.17.

"O No-tu-lu-sê [ON ATALU UŞ] *idi. Onun ON karısı vardı* [çünki ON, aynı zamanda, 10 sayısını ifade ettiği için böyle deniliyor] *ki, onların çocukları kendileri için annelerinin soy ismini aldılar. A-şi-na* [herhalde, AŞ-INA (yani, ülkeler aşarak gelen sömürgeci, ındıklayıcı)] *onun oynaşının* [Konkubine (yani, yerli bir adam)] *çocuğu idi. No-to-lu'nun ölümünden sonra, 10 annenin çocuklarından biri onun orunbasarı olarak seçilmeli idi. Bunun için onlar büyük bir ağacın* (I-ĞAÇ'ın [tenzorun]) *altında toplandılar ve ağacın en yüksek yerine sıçrayabilenin başkan olmasını kararlaştırdılar. A-şi-na* [AŞ-INA] *doğumlu çocuk henüz çok genç idi, fakat o en yükseğe zıpladı. Bu şekilde onu diğer oğullar kendi başkanları yaptılar . O kendisine A-hien-şê dedi* [herhalde, AZ EKİN UŞ (yani, Bağımlı Başkan; çünki Türük Bïl'e tabi idi)]".

"A-hien-şe neslinin adı T'u-men (yani, QAPAĞAN) *idi ve onun SÜ'si zaman ile kuvvetlendi.Bundan sonra, onlar—ipek ve florett-ipeği satın almak için—ilk defa olarak Çin sınırına geldiler. Onlar Ç'in ile bağlantı kurmak istiyorlardı".*

T'u-men "arazi kapısı" demektir ve ipek yolu ile batıdan gelen malların, doğuya gönderilmek üzere, kapatıldığı (aktarıldığı) TEMİR QAPIĞ'a [Samarkanda] verilen isimdir. Bu ismin Türkçesi QAPA-

ĞAN [Çince *Po-huan*, Alm. *Sperre*] ve APARASI YAB'dır [aparılacak şeylerin (saray suru içine) kapatıldığı yer]. Bu sonuncu deyim Firdevsî'nin Şahnamesinde *Afrasıyab* şeklinde geçiyor. Bïlge Atuñ Uquq BU TÜRÜK BÏL [Türkistan] hakanına QAPAĞAN QAĞAN demektedir (MÖ 538'lerde.)
Mirşan, K. 1999; *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bïl*; s.46.

Metnimize göre, ipek yolunun güney kanadı MÖ 6^inci^ yy'da kurulmuş almalı. Ancak, bu yolun küzey kanadının çok daha önceleri (MÖ 800'ler) Oğuzlar tarafından işletilmiye başlanmış olması gerek.

Buraya kadar bir masal üslubunda añlatılan metnimiz, bu sefer hakiki tarih añlatısına geçiyor, ancak bu añlatı (Çinlilerin tarih yazmaya başladıkları) çok daha geç zamanları kapsıyor (İsanın doğumundan sonralarına zıplıyor):

"[Batı *Weï* Kralı *Wen-ti* Saltanatına ait] *Ta-t'uñ'un* 11^inci^ yılında [MS 545 UD yılı] [Küzey] *Çou* Kralı *T'aï-tsu, Tsin-ts'üan*'dan [Kansu'dan] bir *Hu* [Soğdaq, Barbar] olan, *An-no-p'an-t'o* isimli bir elçiyi *T'u-küe*'ye [Türkistana] *gönderdi. Orda herkes birbirini tebrik etti ve şöyle dediler:Devletimiz kalkınacaktır, çünki bugün bize Büyük Regnumdan bir elçi geldi*".

Burda sözü geçen "Büyük Regnum" İKİTİ ËTİGMİŞ BÏL'lerden biridir, ve bu BÏL'lerden [Regnumlardan] birine (yani, BU TÜRÜK BÏL'e) MS 544 KÖSİ yılında Hakan olan KÜL-TİGİN Kral *T'aï-tsu* tarafından tebrik edilmektedir. Buna göre, bu çağda Küzey Çou, ola ki, Türük BÏL sınırları içindedir.
Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.68-87.

Diğer taraftan, Türkler hakkındaki bu Çin haberlerinin KÜL-TİGİN tarihinin yazılış sırasını takip ettiğine de şahit olmaktayız. Yukarıda sözkonusu edilen kitabımızın 1^inci^ *şloq*'undan [bendinden] sonra gelen 2^inci^ *şloqu* konusunda şöyle deniliyor:

"*Ta-t'uñ'un 12^inci^ yılında* [MS 546 BARŞ YIL] *T'u-men, nihayet, memleketinin mahsüllerini götüren, bir elçi gönderdi* [Batı *Weï*'ye].

Bu zamanlarda [Bolbolumuza göre, MS 549'da, s.69) *Tie-lê*'ler [Türkçesi, TABIĞAÇ OÑITU AT OQ] *Ju-ju'ya* [Türkçesi, UÇ-UÇA ËSÑÜN] *hücum etme niyetinde idi. Bunun üzerine, T'u-men Tie-lê'ye askerleri ile bir baskın yaptı ve onların hepsini silip-süpürdü* [Bolbolumuza göre, OL SÜG ANTA YOQ UQIŞDIMIZ, "o orduyu orda yok ettik"] *ve tabiiyetine aldı* [bolbolumuza göre, OÑITU ATIĞ YORIÇIN UYURUQLIĞ İLİGİN TUTDI, "OÑITU AT denenlere tabi olanların memleketini hakimiyetine aldı"]. *Bunların sayısı 50.000 kişilik sü'den* [BÏŞ TÜMEN SÜ'den] *daha fazla idi*".

Ju-ju'lar UÇ-UÇU soyundan Türklerdir (s.66). Bundan dolayı, *T'u-men* bu soydaşları ile yakın ilişkiler kurmak ve onlardan bir gelin almak istemektedir. Çinli tarihçimiz onun bu amacını şöyle dile gitiriyor (Liu Mau-Tsaï, s.7):

"*Kendi gücüne dayanarak, T'u-men Ju-ju*'ya *evlenme dileğinde bulundu, fakat Ju-ju başkanı A-na-kueï buna çok kızdı ve, şu sövgüleri bildirmesi için, T'u-men*'e bir adam gönderdi : '*Sen bizim adî demircimiz* (s.66) *değilmisin, nasıl olur da sen böyle sözler söylemiye cesaret edersin*?' *T'u-men de kızdı, gelen görevliyi öldürdü ve Ju-ju ile olan münasebetlerini kesti. Bundan sonra o, sonunda, bir evlilik bağlantısı için Batı Weï'ye dilekte bulundu, ve Kral T'aï-tsu bu dileği kabul etti.*

Ta-t'uñ'un 17^inci^ yılının (MS 551 QOÑ YIL) *6^inci^ ayında, Kral T'aï-tsu* (*Wen-tï* = veya, daha sonraki Küzey-Çou zamanındaki, *Yü'wen T'aï*) *onu (Batı-) Weï prensesi Ç'añ-lo [Ebedi Saadet] ile evlendirdi. Ayni yıl, Batı- Weï kralı Wen-tï öldü. T'u-men taziye için bir elçi gönderdi ve, hediye olarak, 200 at götürttü*".

Türk *bolbolu* Tabığaç Oñıtu At'a karşı yapılan son savaşın KÜL-TİGİN tarafından MS 550 AT yılında yapıldığını ve KÜL-TİGİN'in bu zaferi QAĞAN'a (yani, *T'u-men'e*) müjdelediğini yazıyor.

Buraya kadar olan vak'alar Çinlilerin yazdığı *añtuyuslar* ile intibak ediyor. Ancak, bundan sonra, *Ju-ju*'ya karşı yapılan savaşın, Liu Mau-Tsaï—*T'aï-tsu*'nun MS 551'de ölümünden sonra gelen—MS 552^inci^ yılında yapıldığını söylüyor ki, bu tahminin, YOLUĞ TİGİN'in verdiği tarih olan, MS 554 İT yılı olarak düzeltilmesi gerekecektir :
Mirşan, K. 1991; *Bolbollar*; s.69.

KÜL-TİGİN yazıtının bu 3^üncü^ şloq'una tekabül eden Çince metin şöyle :

"*Batı- Weï kralı Feï-tï'nin 1^inci^ yılının (Lïu Mau Tsaï'ye göre, yalnış olarak, MS.552) 1^inci^ ayında T'u-men Ju-ju'ya* [UÇ-UÇA ËSİÑÜN'e] *hücum için kıt'alar gönderdi. Ju-ju*'lar *Huaï-huañ*'ın *küzeyinde ağır bir yenilgiye uğradılar* [bolbolumuza göre, OL SÜG ANTA YOQ UQIŞDIMIZ, "o orduyu orda bertaraf ettik"].

A-na-kueï [herhalde, Kül-Tïgin tarafından öldürülen, AT-UDUQIN ÇUR] *kendini öldürdü, ve oğlu An-lo-ç'en* [*holholumuza* göre, IŞUB-URA OYUM TUR] *(Küzey-) T's'i'ye kaçtı (549-577). Geri kalan Ju-ju*'lar, *A-na-kueï*'nin babasının *inisi Teñ-şu-tse*'yi [İYİGİN ËSİLİG BËGİÑ ÖK İDİM İLİ, "ziraatçılar beyinin krallık halkı"] *başkan yaptılar.*

Bu Çin haberlerinin hepsi, Kül-Tïgin anıtındaki haberlere o kadar uyuyor ki, olsa olsa, bunlar Türkçe metinden Çinceye tercüme edilmiş olmalılar. Böyle olunca, her şeyden önce, Kül-Tïginin MS 732'de ölmüş olduğu hakkındaki iddialar suya düşmüş olur.

"Bunun üzerine, T'u-men kendisine—(Hiuñ-nu'ların) San-yu lakabına takabül eden—İ-li Oağan [İlinin Hakanı] *unvanı verdi. Onun karısına K'o-ho-tun* (yani, QATUN [Kraliçe]) *denildi. Bu unvan eski (Hiuñ-nu unvanı) Yen-çi'ye tekabül ediyordu.*

T'u-men ölünce, oğlu K'o-lo [OQ OĞLI] *halefi oldu. Onun ünvanı İ-si-ki Oağan* [İÇİKİ QAĞAN; yani, İÇKİ Türkistan Hakanı] *idi. Diğer yandan, o—Mu-laï Dağında, Wu-ye küzeyinde—Teñ-şu-tse'yi vurdu.*

Kral Feï-ti'nin 2inci yılının (MS 553) 3üncü ayında, K'o-lo (Batı-Wei'ye) bir elçi gönderdi ve ellibin at teslim etti. K'o-lo ölünce, onun inisi Sse-kin [SİZE-KİN; yani, Kül-Tïgin] *varisi oldu; o kendisine Mu-han Oağan* [MUĞAN QAĞAN] *ismini verdi".*

Bu bilgilere göre, Lïu Mau-Tsaï *T'u-men*'in ölüm yılını MS 552 (ve, nihayet, 553) olarak (Lïu Mau-Tsaï, s.494) ve, buna dayanarak, *Sse-kin*'in MS 572'de ölmüş olabileceğini tahmin ediyor; çünki, *T'u-men*'in ölüm yılı olarak kabul olunan, 552'ye *Sse-kin*'in 20 yıllık yönetim zamanını katar isek, MS 572 elde olunmaktadır.

Lïu Mau-Tsaï 1958; *Doğu Türkleri Tarihi Hakkında Çin Haberleri;* s. 563-564, not no.83

Ancak, Lïu Mau-Tsaï'nin bilemediği bir şey var. MS 552 (veya, 553) yılı 90ıncı TAYDU'nun BİÇİN (veya, TAQIĞU) yılına rastlamaktadır ve, buna göre, Türkler *T'u-men* saltanatını MS 551 LAĞZIN yılına (yani, TAYDU sonuna) kadar olmak üzere kabul edeceklerdir. Yani, *Sse-kin* ancak MS 556 KÖSİ yılında Türük BİL hakanı olabilmiştir ki, buna 20 katar sak, MS 576 BİÇİN yılı elde olunur. Bu ise, *Sse-kin*'in (yani, KÜL-TİGİN'in) *holhol* taşının dikildiği ve, bu taşa noter olarak yazı yazan, Çin heyetinin Urqun Kentine geldiği yıldır. Yani, *Sse-kin* MS 575 QOÑ yılında ölmüştür ve bu *añtuyus*, Türklerin ve Çinlilerin *holhol* taşı üstündeki *añtuyus* tespitlerine ve, ayrıca, Bizans kaynaklarına göre sabittir.

Mirşan, K. 1999; *Türk Takvimi*; s. 48-51.

"Sse-kin kendisine Yen-tu da dedi. Onun özel bir görünüşü vardı: Yüzünün genişliği bir ayakdan daha fazla idi ve çok kızıl bir rengi vardı. Onun gözleri iki cam boncuk gibi parıldıyorlardı. O cüsseli ve acımasız tabiatlı idi. Kendisini "itaat altına alma" seferlerine adamıştı. Böylece, o askerlerini Teñ-şu-tse'ye hücum ettirdi ve onu yendi. Teñ-şu-tse geri kalan yandaşları ile tezi-vardı [kaçtı]".

Yukarıda *Teñ-şu-tse*'nin akıbeti söylenmiş idi,metnimiz bunu açıklıyor.Ancak,bu açıklama Türkçe metinden oldukça saptırılmış durumda:

"O nam (yani, *Teñ-şu-tse*) orda (yani, savaşırken) öldü. Onun bendelerinin ise, (KÜL-TİGİN) yüzden fazla askerini vurur-vurmaz, onlar da hakimiyete baş eğdiler". Yani *Teñ-şu-tse* yandaşları ile kaçmamış, öldürülmiş bulunuyor ve, ayrıca, onun yandaşları da hakimiyet altına alınmış bulunuyorlardı.

"Bunun üzerine Sse-kin batıda Hien-ta'yı [QIRQIZ'ları—*KM*] *vurdu, doğuda K'i-tan*'ları [QITAÑları—*KM*] *kovdu ve küzeyde K'i-ku*'ları [OT-OY BİL'i—KM] *devletine kattı. Gücü sayesinde, Çin sınırı dışındaki bütün devletleri boyunduruk altına aldı ki, bu mıntıka doğudaki Liao Denizinin* [TALUY'un —*KM*] *batısından, batıdaki Batı Denizine* [Hazar Denizine—*KM*] *kadar, 10.000 li* [5.000 km], *ve güneydeki çölün* [Taklamakan Çölünün—*KM*] *küzeyinden Küzey-Denizine* [Baykal Gölüne—*KM*] *kadar, 5 veya 6.000 li* [3.000 km], *büyüklüğünde idi. Bütün bu alan onun hükmü altında idi".*

Burda şunu belirtmeliyiz ki, Kül-Tïginin savaştığı kavimlerin hemen hepsi Avrasyanın türlü yerlerinde türlü isimlerle gözükmüşlerdir. Meselâ, aşağıdaki metnimiz—sahife 69 sonundaki metnimizden farklı olarak—*Ju-ju*'nun bir kısım halkına *T'u-yü-hun* demektedir:

"Hakan Feï-ti'nin 3üncü yılında (MS 554) Sse-kin T'u-yu-hun'a anî bir baskın yaptı, ve onu silip-süpürdü" (Lïu Mau-Tsaï kitabı, s.11).

Diğer taraftan, bu metinde verilen *añtuyus* YOLUĞ-TİGİN'in verdiğine tıpa-tıp intibak ediyor (yani, s.69'da verilen MS 552 *añtuyusu* yalnıştır).

"Küzey-Çou Kralı Miñ-ti'nin 2inci yılında (MS 558) Sse-kin elçiler gönderdi ve memleketinin

mahsüllerini takdim etti.

(Wu-tï kralı) Pao-Tïñ'in 1inci yılında (MS 561) Sse-kin, arkaarkaya 3 defa, memleketinin mahsulleri ile, elçiler gönderdi.

O zamanlarda (Küzey-Çou) Küzey-Ts'i ile tam da kavga etmekte idi (MS 550-577), ve her sene savaş arabaları harekete geçiriliyordu. Bundan ötürü (Küzey-Çou) T'u-küe ile—onlardan dışarıdan gelen yardım elde edebilmek için—ilişkiler tesis etmişti. Daha önceleri, Batı-Weï kralı Kuñ-tï zamanında (MS 554-556), Sse-kin Küzey-Çou kralı T'aï-tsu'ya (= Yü-wen T'aï) kendi kızını karı olarak vermeyi vadetmişti. Evlenme añlaşması henüz tamamlanmamış durumda iken, Kral öldü (MS 556). Bunun, üzerine, Sse-kin Kral Kao-tsu'ya (= Wu-tï, MS 561-577) diğer bir kızını vadetti. Fakat, evlenme henüz tahakkuk etmeden, Küzey-Ts'i de, Sse-kin'e evlenme teklif ederek, bir elçilik gönderdi. Sse-kin Küzey Ts'i'nin zengin hediyelerine tamahkâr idi ve (Kral Kao-tsu'ya karşı olan) kendi vadinden vazgeçmek istedi. Bunun üzerine, Kral—bu evlenme dolayısı ile onun ile (daha sıkı) bağlantı kurabilmeleri için—diğerleri meyanında, Lïañ-çou'dan yüksek memur Yañ-Tsïen'i, Wu-po (askerî) ünvanlı Wañ-K'iñ'i, Sse-kin'e gitmeleri için, bir tamim ile görevlendirdi. Elçiler oraya geldikleri zaman, Sse-kin'i sadakat ve görev hissi alanında bilgilendirdiler. Sonunda, o Küzey-Ts'i görevlileri ile olan görüşmeyi kesti ve (kendi kızının Kral Kao-tsu ile) evlenmesi kararını verdi. Bu arada Sse-kin, bütün gücü ile doğuya (Küzey-Ts'i'ye) karşı savaşması için, Krala ricada bulundu. Bu alanda, diğerleri meyanında, Yañ Tsïen biografisinde de bilgi verilmektedir.

Pao-tïñ'in 3üncü yılında (MS 563), Kral Kao-tsu Suï dükü Yañ Çuñ'a, 10.000 kişinin başında bulunarak, T'u-küe'ler ile beraber, Küzey-Ts'i'yi işgal etmesini emretti. Yañ Çuñ ordusu Kïñ-Lïñ Dağına çıkınca, Sse-kin 100.000 atlısı ile onunla çarpıştı".

Bu *şloqlar* hakikatlar ile bağdaşmıyor. Çünki Kül-Tïgin MS 560-568 yıllarında AT-OY BİL seferine çıkmış ve MS 563'de At-Omuğ Iduq Baş'da [Astarhan Kentinde] Qarluq Kavmine karşı savaşmaktadır.

"Bunu takip eden yılın 1inci ayında (MS 564), onlar Tsin-yañ'da Küzey-Ts'i kralına (yani, Wu-ç'eñ-tï'ye, MS 561-564) hücum ettiler, ancak onu yenemediler. Sonunda, Sse-kin genil [gen añlamda] bir yağma izni verdi. Bundan sonra, T'u-küe geri döndü".

Bu haberde asılsız, çünki MS 564'de Kül-Tïgin Azak Gölünde OZ BUDUN [Kolonist Kavim] ile savaşmakta idi.

Kül-Tïgin tarihinin başlangıç şloqları, Çou-şu (s.66) tarafından yazılan tarihe hemen-hemen aynen intibak eder iken, bu yazının son kısmının ancak *añtuyuslar* (MS 563, 564, 566, 567) bakımından intibak etmesi, şunu akla getiriyor : Tarihçi Çou-şu Kül-Tïgin anıtındaki haberleri önüne koyup okuduktan sonra, bunların Çinlilerce bilinen kısımlarını aynen aktarmış, fakat kim olduklarını bilemidiği At-Oy Bïl halkları hakkındaki haberleri, Çinlilerce bilinen Çindeki haberlere uydurarak añlatmış olabilir.

Kül-Tïginin MS 568'de tamamlanan At-Oy Bïl seferinden sonra, onun bitig taşı (MS 575'deki) ölümünü añlatmıya başlıyor. Bu hali, Çin habelerinde de aynen görüyoruz. Çou-şu, en son haber olarak —MS 569'da Sse-kin'in, elçiler aracılığı ile, hediye olarak atlar gönderdiğini söyledikten sonra—şu haberi veriyor :

"Sse-kin ölünce (s.11-12'ye bkz), onun inisi T'a-po Qağan onun halefi oldu. Sse-kin zamanından beri, T'u-küe Devleti gittikçe daha zengin ve daha da güçlü oldu. Onlar Çini ezip-geçmek istiyorlardı. Diğer taraftan, Kral sarayımız—evlilik dolayısı ile, onlar ile (sıkı bir) bağlantı içinde bulunduğu için —onlara her yıl 100.000 parça ipek, florett-ipeği, brokat ve çok renkli ipek gönderdi. Başkentte oturan T'u-küe'ler büyük bir önceliklilik ile muamele edildiler. Onlar, çok kere, binlerce idiler, ve brokat elbiseler, aldılar, et ile iaşe edildiler. Küzey-Ts'i'liler T'u-küe tarafından hücuma uğrayacaklarından ve yağma edilebileceklerinden korkuyorlardı. Bundan dolayı, hazine odalarını boşalttılar ve başkalarına dağıttılar. T'a-po gittikçe kibirli oldu. Sonunda o kendi yandaşlarını topladı ve onlara şöyle dedi: Benim güneydeki her iki oğlumun [Küzey-Çou ve Küzey Ts'i kralları kastediliyor] bana sadık ve itaatlı kalmaları halinde, benim herhangi bir şeyimin eksik olacağı hakkında hiçbir endişem olabilir mi?

Not: Sse-kin (yani, Kül-Tïgin) MS 575'de ölür (s. 70'e bkz). Ancak onun hükümdarlığı, ölüm TAYDU'su olan 92inci TAYDU'nun son yılı olan, MS 579'a kadar sürmüş sayılacak ve *orunbasarı* İNİNÇÜ APA OYIRIĞIN TURQAN ancak MS 580'de Qağan olabilecektir. Bu arada ise, kanuna göre, devlet işlerini kardeşi T'a-po yönetecek ve Qağan ancak onun ölümünden sonra devleti yönetebilecektir.

Türk ve Çinli Takvimleri

Kâzım Mirşan *këgdesi*

Mirşan, K. 1999; *Türk Takvimi;* Bodrum.
Mirşan, K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* MMB Yayını; s.137-171.
Mirşan, K. 1983; *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi* .Türk Kültürü Dergisi, Nisan ve Mayıs 1983 tarihli sayıları, Ankara.
Mirşan, K. 2001; *Çin Haberleri ve Türk Tarihi;* Bodrum.

Takvim UZANTQIN [*extended*] bir ŞÖGÜN TİGME BAŞ-BAŞLAĞ İÇİNTE [sıfır noktasından başlıyan başlangıç muhtevasında] IRWAN [zaman; UĞ] bildiren, zamanın ÖRGÜN [organize edilmiş] YAŞ ËRMEK'idir [yaş sistemidir].

Buna göre, ÇIN [hakikî] bir takvimde, behamehal, bir ŞÖGÜN [sıfır noktası; yani, tarih başlangıcı] bulunacak, fakat o, aynı zamanda, UZANTQIN olacaktır.

Ësöñük olarak, bir kralın saltanat yıllarına göre söylenen zaman belirlenmesinin (yani, saltanat takviminin) gerçi bir ŞÖGÜN'ü vardır, fakat o (ekseriyet ile), UZANTQIN değildir, çünki sözkonusu kral ölünce zaman tespiti onun yerine geçecek olan kralın—"Kral öldü, yaşasın Kral !" prensibine göre—saltanat yıllarına göre yapılacaktır. Buna karşılık, bazı krallar için uygulanan saltanat takvimi, onun ölümünden sonra gelen krallar çağında da devam ettiriliyor ise (meselâ, ÖKÜL-TİGİN için de kullanılmış olan, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN takvimi; TEÑRİ MANI BURQAN takvimi; ALEKSANDROS QAN takvimi gibi) bu yıl sayımı da bir UZANTQIN takvime göre yapılıyor demektir.

Bütün bunlara göre, takvimleri ikiye ayırabiliriz :

1. UZANTQIN (yani, ÇIN) takvimler;
2. saltanat takvimleri.

UZANTQIN takvim Türklere özgü (yani, ilk defa Türkler tarafından kullanılmış olan) bir takvim sistemidir. Türklerin TEÑRİ ÖD [kreasion erası] dedikleri takvim d.ö.1517 AT-BAŞIĞIN YIL'ından başlamakta ve bu takvimin—d.ö.329 AT-BAŞIĞIN YIL'ında AT-ÖG'ün [Büyük İskenderin] QAPAĞAN'ı [Samarkandı] alışına kadar—99x12 = 1188 yıl devam etmiş olduğu *kanıtlanmış* bulunmaktadır.
Mirşan, K. 1999; *Türk Takvimi;* s.37.

Türk takvimi iki astronomik TAYDU'ya [*cyclus*'a, dönemeye] dayanıyor :

- ✓ "Sene" añlamında da kullanılan, YIL [eşit seviye; İng. *con-*, Alm. *Ver-*] ki, yerin güneş etrafında dönmesi esasına dayanır;
- ✓ "planet" añlamında da kullanılan, ŞIPQAN [uyum gösteren, analojik] ki, Güneşin Galaksi Merkezi etrafında dönmesi esasına dayanır.

Zamanın bu iki temelinin her ikisi de değişmez değildir ve her ikisi de aynı bir ölçek le ölçülememektedir. Ancak, sınırları belirlenmiş bir zaman fasılasında Yerin Güneş etrafında dönme zamanlarının YIL'lar halinde olması kabul olunabilir ki, böyle zaman fasılalarının her birine ŞIPQAN [yani, Güneş Galaksi Merkezi etrafında dönerken, toplamı (1^{inci} koordinatta) "TAYDU" kadar olan YIL'ların teşekkül etmesini mümkün kılan (2^{inci} koordinattaki) zaman fasılası] denmektedir.

Bunlara göre, elimizde, YIL ve ŞIPQAN olmak üzere, iki akslı bir alan bulunuyor. Elbette, bu sistemin üçüncü bir aksı da vardır. Yani, Galaksi sistemimiz de "bir şey" etrafında dönmektedir; ancak bu üç boyutlu sistem (hatta alanımızın ikinci boyutu) bizim için pek de gerekli değil, çünki evren bir çerçeve gibi *statik* bir haldedir ve, buna göre, biz zamanı uzaydaki ËT'ÜZ [*event*]'lerimizi birleştiren bir tek çizgi halinde gözönünde bulundurabiliriz.

YIL ve ŞIPQAN'ların değişmez halde olmayışı ve birbirleri ile bağlantılı halde de olmamaları, bize evrenin bir MONQUL [keşmekeş] halinde olduğu intıbaını uyandırıyorsa da, aslında evren (yukarıda da sözü geçtiği gibi) statik bir haldedir. Bunu ben planetlerin kendi aksları etrafında dönme zamanlarını ve onların Güneşten olan uzaklıklarını, Güneş sistemini bir statik çerçeve halinde ele alarak hesaplamak suretiyle ispat etmiş bulunmaktayım.
Mirşan, K. 1986; *Is the Universe a Statical System Like a Frame ?*

Bu halin bizim için önemli olan sonucu, ŞÖGÜN'ümüzü istediğimiz her noktada alabilme olanağımızdır. Buna göre, bildiğimiz gibi, zaman tek dimenzionludur. Ancak o değişmez bir birim ile ölçüle-

memekte ve, buna göre de, Türkler zamanı iki akslı bir alanda ölçmek istemiş bulunmaktalar.

Türklerin iki akslı zaman ölçme sistemlerini daha yakından izleyelim.

12 yıllık hayvan siklusu (zaman alanının β-aksı)

Yıllar	Kodu	Sembolü
1. ÖK-ÖSİ [göğün büyümesi] 2. UD [strateji] 3. BAR-UŞ [majestik realite] 4. AT-BAŞIĞIN [atılma başl.] 5. BALIQ [aurora] 6. YILAN [konsensus] 7. AT [atılmış] 8. QOÑ [değişken] (<OQ-OÑ) 9. BÏÇİN [büyücü] 10. TAQIĞU [tekleme] 11. SUW QUTLUĞ ZİM İT YIL [elektromagnetik radiasion invariansh instabil impuls] 12. MANÇUŞIRI BODI-SATAW YAĞIZQA İNER-İR TOÑUZ KÜN [plazmanın elektromagnetizm tesiri altında kinetiklenmiye müteveccih iriliğinden ibaret, donmakta olan ışık]	1. KÖSİ [tarla faresi] 2. UD [sığır] 3. BARŞ [panter] 4.TABIŞĞAN [tavşan] 5. BALIQ [balık] 6. YILAN [yılan] 7. AT [at] 8. QOÑ [koyun] 9. BÏÇİN [maymun] 10. TAQIĞU [tavuk] 11. İT [it] 12. TOÑUZ [domuz]	1. Güneş 2. Merkür 3. Venüs 4. Yer 5. Mars 6. Jupiter 7. Satürn 8. Uranus 9. Neptun 10. Pluto 11. AQAŞ [arkayaka karaten radiasionu] 12. ULUĞ YİL [solar yel]

12 yıllık ŞIPQAN'lar siklusu (zaman alanının y-aksı)

ŞIPQAN	Sembolü
1. QUY ŞIPQAN [akıntı planeti] 2. QUTADAMIŞ QUTLUĞ TOPRAQ QUTLUĞ [leke invariansh olmak üzere toprak invariansh] 3. ANĞARAQ [parlak] 4. UWU ŞIPQAN [evolusion planeti] 5. QIZIL SAĞIZĞAN KİDİN [kızıl renk halinde reçinelenmiş planet güzergâhı] 6. BUWU ŞIPQAN [massiv planet] 7. ADRUQ ŞİM ŞIPQAN [mümeyyiz halde kandil planeti] 8. SİM SIÇĞAN KÜN [idrak olunabilme imkânını defetmiş olan ışık] 9. KÏY ŞIPQAN [(Plutoyu) giymiş planet] 10. TAQIĞU [tekleme] 11. KİÑ ŞIPQAN [kurtulmuş analoji] 12. TOÑIZ KÜN [donmakta olan ışık]	1. Quyaş (yani, güneş) 2. Merkür [güneş lekeleri halinde teşekkül etmiş olduğu dile getiriliyor !] 3. Venüs (göğümüzün en parlak cismi) 4. Yer 5. Mars 6. Jupiter 7. Saturn 8. Uranus 9. Neptun 10. Pluto 11. AQAŞ [madde içinden dışarıya akarak çıkan radiasion ki, *"background blackbody radiation"* demektir. 12. ULUĞ YİL [solar yel]

Zamanın tek dimenzionlu olması dolayısı ile, β-aksı zamanı şöyle sıralanacaktır :

TAYDDU 1 (KÖSİ, UD, ... , TOÑUZ) + TAYDU 2 (KÖSİ, UD, ... , TOÑUZ) + ...

Yani : (1, 2, ... , 12) + (1, 2, ... 12) + ...

Eğer biz bu β-aksı zamanını y-aksı zamanı ile ilişkilendirmek ister isek, *dualite teorisinin* differensial değizliğini dile getiren $dy/d\beta = y/\beta$ değizliğini $y/\beta = 1$ şeklinde sabitleştirmeliyiz.

Mirşan, K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN;* s.119.

Bu ise, *ŞIPQAN = TAYDU* demektir. Yani :

QUY ŞIPQAN (KÖSİ, UD, ... , TOÑUZ) + QUTADAMIŞ QUTLUĞ (KÖSİ, UD, ... , TOÑUZ) + ...

Birinci rakkam y-aksını (ŞIPQAN'ları), ikinci rakkam β-aksını (TAYDU'ları) göstermek üzere, bu değizlik şöyle de yazılabilir :

$$(1.1, 1.2, \ldots, 1.12) + (2.1, 2.2, \ldots, 2.12) + (3.1, 3.2, \ldots, 3.12) + \ldots + (12.1, 12.2, \ldots, 12.12) + \ldots$$

Bu ifadeye göre, Türk Takvimi, esas olarak, 12 yıllık TAYDU yıllarına göre işleyen bir sistemdir ve bu sistemde TAYDULAR ŞIPQANLAR sırasına göre sıralanırlar. ŞIPQAN 1'den 12'ye kadar devam eden yıllar toplamına "BAĞ" denmektedir, bu da 12x12 = 144 yıldır. Takvimin ŞÖGÜN noktası ise, takvimi yapılan kuruluşun işe başladığı günü dile getirir.

Türklerin en eski takvimi olarak bilinen TEÑRİ ÖD [Kreasion Erası] bu esaslara göre kurulmuş olan bir takvim sistemidir. Bu takvim, aslında, Galaksimizin ve onun içindeki Güneş Sisteminin kuruluş takvimi olarak düşünülmüş de olabilir, çünki YIL ve ŞIPQAN isimlerinin anlamlarını bu şekilde yorumlama olanağımız var.

Bu takvimin birinci YIL'ı olan ÖK-ÖSİ [gök-büyümesi] göğün (yani, galaksimizin), bir kitle halinde bulunur iken, gittikçe büyüyerek teşekkül etmiş olduğu anlamını veriyor. Ondan sonra gelen UD [strateji] böyle bir teşekkülün "planlı" olduğunu dile getiriyor olmalı. BAR-UŞ [majestik realite] ise, BARTUQ'un [*prosess*'in]—içinde yerimizin de bulunduğu—Güneş Sisteminin teşekkülü doğrultusunda gelişmiş olduğunu ifade etmek için kullanılmış olabilir. Çünki bundan sonra gelen AT-BAŞIĞIN YIL [atılma başlangıcı yılı] Güneş kitlesinden planetlerin atılmış olduğu anlamındadır. Nitekim,Türkler halen maddeden atılmakta olan AQAŞ kadar (11^{inci} YIL), Güneşimizin halâ dışarıya atmakta olduğu madde ve momentumu (solar yeli) de (12^{inci} YIL) birer "YIL" olarak kabul etmiş bulunuyorlar.

AT-BAŞIĞIN YIL'ından sonra gelen BALIQ [aurora] YIL'ı da bize yerimizin Van Allen Kuşakları aracılığı ile solar yelden teşekkül etmiş olduğunu ifade etmektedir.

Mirşan, K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s. 187-191.

Ayrıca, şu da ilginç. Güneş, Güneş Sisteminin merkezinde değil, onun biraz dışında yer almaktadır.

Mirşan, K. 1990; *Türk Bilginlerine göre Astrofizik;* s. 248.

Bu sebeb ile, Türkler Güneşimizi de bir "YIL" olarak değerlendiriyorlar ki, bizim bundan anlamamız gereken anlam, Galaksi Merkezinden dışarı atılmış olan Güneş Sisteminin başlangıçta büyük bir kompakt kitle halinde olduğu, fakat, zaman ile, planetler teşekkül etmiye başladıktan sonra, Güneş Sisteminin merkezinin Güneş merkezinin dışında kaldığı şeklinde olmalı.

Diğer taraftan, Merkür gezegenine *"Güneş lekesi invariansı"* denmiş olması, Merkür gezegeninin Güneş lekelerinin teşekkülü yöntemi ile teşekkül etmiş olduğuna işaret ediyor.

Türkler ÖK-ÖSİ YIL'ı ile başlıyan *ana takvim*'lerini Galaksimizin teşekkülü takvimi olarak değerlendirmiş olmak ile beraber (yukarıya bkz), Güneş Sisteminin (buna göre, yerimizin) teşekkül başlangıcını ifade eden AT-BAŞIĞIN YIL'ını (yuk. bkz), AT-OY BİL'in d.ö.1517'deki kuruluş yılı olarak ele almış bulunuyorlar. Bu takvimin 25^{inci} BAĞ'ı şu şekilde :

TEÑRİ ÖD (25^{inci} BAĞ)

(Üstteki rakkamlar Msïxa Teñri Öde, alttakiler Teñri Öde göredir; yılbaşı haziranın 22'sinde)

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
1	1939	1951	1963	1975	1987	1999	2011	2023	2035	2047	2059	2071
Tabışğ.	**3457**	**3469**	**3481**	**3493**	**3505**	**3517**	**3529**	**3541**	**3553**	**3565**	**3577**	**3589**
2	1940	1952	1964	1976	1988	2000	2012	2024	2036	2048	2060	2072
Balıq	**3458**	**3470**	**3482**	**3494**	**3506**	**3518**	**3530**	**3542**	**3554**	**3566**	**3578**	**3590**
3	1941	1953	1965	1977	1989	2001	2013	2025	2037	2049	2061	2073
Yılan	**3459**	**3471**	**3483**	**3495**	**3507**	**3519**	**3531**	**3543**	**3555**	**3567**	**3579**	**3591**
4	1942	1954	1966	1978	1990	2002	2014	2026	2038	2050	2062	2074
At	**3460**	**3472**	**3484**	**3496**	**3508**	**3520**	**3532**	**3544**	**3556**	**3568**	**3580**	**3592**
5	1943	1955	1967	1979	1991	2003	2015	2027	2039	2051	2063	2075
Qoñ	**3461**	**3473**	**3485**	**3497**	**3509**	**3521**	**3533**	**3545**	**3557**	**3569**	**3581**	**3593**
6	1944	1956	1968	1980	1992	2004	2016	2028	2040	2052	2064	2076
Bïçin	**3462**	**3474**	**3486**	**3498**	**3510**	**3522**	**3534**	**3546**	**3558**	**3570**	**3582**	**3594**
7	1945	1957	1969	1981	1993	2005	2017	2029	2041	2053	2065	2077
Taqığu	**3463**	**3475**	**3487**	**3499**	**3511**	**3523**	**3535**	**3547**	**3559**	**3571**	**3583**	**3595**

8	1946	1958	1970	1982	1994	2006	2018	2030	2042	2054	2066	2078
İt	**3464**	**3476**	**3488**	**3500**	**3512**	**3524**	**3536**	**3548**	**3560**	**3572**	**3584**	**3596**
9	1947	1959	1971	1983	1995	2007	2019	2031	2043	2055	2067	2079
Toñuz	**3465**	**3477**	**3489**	**3501**	**3513**	**3525**	**3537**	**3549**	**3561**	**3573**	**3585**	**3597**
10	1948	1960	1972	1984	1996	2008	2020	2032	2044	2056	2068	2080
Kösi	**3466**	**3478**	**3490**	**3502**	**3514**	**3526**	**3538**	**3550**	**3562**	**3574**	**3586**	**3598**
11	1949	1961	1973	1985	1997	2009	2021	2033	2045	2057	2069	2081
Ud	**3467**	**3479**	**3491**	**3503**	**3515**	**3527**	**3539**	**3551**	**3563**	**3575**	**3587**	**3599**
12	1950	1962	1974	1986	1998	2010	2022	2034	2046	2058	2070	2082
Barş	**3468**	**3480**	**3492**	**3504**	**3516**	**3528**	**3540**	**3552**	**3564**	**3576**	**3588**	**3600**

Elimizde TEÑRİ ÖD'ün ÖK-ÖSİ [KÖSİ] yılından başlıyan *ana takvim* belgesi yok. Fakat, d.ö. 525'de ËÇİM QAĞAN öldükten sonra, Türk Sarayı dışındaki Türk halkına mahsus olmak ve d.ö.524 yılından (dahil) başlamak üzere, bir takvim teşkil edilmiş bulunuluyor. **"Türük Takvimi"** diyeceğimiz bu takvime ULIQ ÖD ve de QIRQIZ QAĞANIĞ ÖD de denmektedir. İşte bu hal, Türklerin ÖK-ÖSİ yılından başlayan en eski takvimlerinin bilincinde olduklarına bir işaret olarak düşünülebilir.

Bu takvimi ben, *Anadolu Prototürkleri* (s.140) ve *Türk Takvimi* (s.45 ve 52) adlı kitaplarımda vermiş bulunduğumdan, onun yerine, d.ö.1923 ULUĞ-OZIN [LAĞZIN] yılından başlıyan *Türkiye Cümhuriyeti Takvimini* vereceğim.

Türkiye Cumhuriyeti Takvimi

(Üstteki rakkamlar Msïxa Teñri Öde ve alttakiler T.C.Takvimine göredir; yılbaşi Ocak ayının 1'inde)

	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**	**11**	**12**
1	1923	1935	1947	1959	1971	1983	1995	2007	2019	2031	2043	2055
Lağzın	1	13	25	37	49	61	73	85	97	109	121	133
2	1924	1936	1948	1960	1972	1984	1996	2008	2020	2032	2044	2056
KÖSİ	2	14	26	38	50	62	74	86	98	110	122	134
3	1925	1937	1949	1961	1973	1985	1997	2009	2021	2033	2045	2057
UD	3	15	27	39	51	63	75	87	99	111	123	135
4	1926	1938	1950	1962	1974	1986	1998	2010	2022	2034	2046	2058
BARŞ	4	16	28	40	52	64	76	88	100	112	124	136
5	1927	1939	1951	1963	1975	1987	1999	2011	2023	2035	2047	2059
Tabış.	5	17	29	41	53	65	77	89	101	113	125	137
6	1928	1940	1952	1964	1976	1988	2000	2012	2024	2036	2048	2060
Balıq	6	18	30	42	54	66	78	90	102	114	126	138
7	1929	1941	1953	1965	1977	1989	2001	2013	2025	2037	2049	2061
Yılan	7	19	31	43	55	67	79	91	103	115	127	139
8	1930	1942	1954	1966	1978	1990	2002	2014	2026	2038	2050	2062
At	8	20	32	44	56	68	80	92	104	116	128	140
9	1931	1943	1955	1967	1979	1991	2003	2015	2027	2039	2051	2063
Qoñ	9	21	33	45	57	69	81	93	105	117	129	141
10	1932	1944	1956	1968	1980	1992	2004	2016	2028	2040	2052	2064
Bïçin	10	22	34	46	58	70	82	94	106	118	130	142
11	1933	1945	1957	1969	1981	1993	2005	2017	2029	2041	2053	2065
Taqığu	11	23	35	47	59	71	83	95	107	119	131	143
12	1934	1946	1958	1970	1982	1994	2006	2018	2030	2042	2054	2066
İt	12	24	36	48	60	72	84	96	108	120	132	144

Çin takvimi de,

1. Türk takvimi gibi, *esas olarak*, 12 yıllık hayvan TAYDU yıllarından (BUDIQ'lar) oluşmakta;
2. ancak, ŞIPQAN sayısı (ÇIBIQ'lar), Türk takvimindeki gibi 12 değil, 10'dur;
3. ve ŞIPQAN'lar ile YIL'ların kombinasionları (ÇIBIQI-BUDIQI) Türk takvimindekinden farklıdır. Yani, bu iki takvimin BAĞ sayıları Türklerde 144 YIL ederken, Çinlilerde 60 YIL'dır.

Çinli Takviminin di zhi'leri [Yer BUDIQ'ları (branşları)]; yani, YIL'ları

1. *zǐ* [sıçan]; yani, KÖSİ	5. *chén* [ejderha]; aslı BALIQ	9. *shen* [maymun]; yani, BİÇİN
2. *chǒ u* [öküz]; yani, UD	6. *sǐ* [yılan]; yani, YILAN	10. *yǒ u* [tavuk]; yani, TAQIĞU
3. *yín* [kaplan]; yani, BARŞ	7. *wǔ* [at]; yani, AT	11. *xu* [köpek]; yani, İT
4. *mǎ o* [tavşan];yani, TABIŞĞAN	8. *wèi* [koyun]; yani, QOÑ	12. *hài* [domuz]; yani, TOÑIZ

UD [sığır] yerine *öküz*; BALIQ yerine *ejderha* denmesi gibi, önemsiz yorum farkları dışında, Çinli takviminin YIL'ları Türk takvimindeki yılların aynısıdır. Ancak, Çinli takviminin ŞIPQAN'larının sayısı Türklerinkinden farklı . Ayrıca, ŞIPQAN isimleri etraflı olarak İngizceye çevrilebilmiş de değil (*these words have no English equivalent*). Fakat bu çevrilerin bile Türklerin zaman belirlemelerinde geçen kavramlarına intibak ettiklerini gözlemliyebiliyoruz (Mirşan, K. 1985; *Anadolu Prototürkleri*; MMB Yayını, s.137-171'e göre; aşağıdaki cetveldeki deyimlere bakınız).

Çinli takviminin tian gan'ları [gök ÇIBIQ'ları]; yani, ŞIPQAN'ları

ÇIBIQ	Muhtemel karşılığı
1. *jiǎ* [orman]	KÜN-AY TEÑRİ [ışık periodları kreasionu] > Güneş, çünki ışıklar doğurur.
2. *yǐ* [orman]	QUTADAMIŞ QUTLUĞ [leke invarianslı] > Merkür, çünki Güneş lekelerinden olkunmuştur.
3. *bǐ ñ* [ateş]	OTÇUQTAQI OOT [magma] > Venüs, çünki, Yerimiz gibi, onun da magması var.
4. *diñ* [ateş]	OTÇUQTAQI OOT [magma] > Yer
5. *wù* [yer]	TOPRAQ QUTLUĞ [toprak invarianslı] > Yerin Ayı
6. *jǐ* [yer]	TOPRAQ QUTLUĞ [toprak invarianslı] > Mars
7. *geñ* [maden	BUSAT BAÇAĞ KÜN [artmış yoğunluğ ışığı] > Jupiter, çünki yoğunlaşmakta olan planet
8. *xin* [maden]	BUSAT BAÇAĞ KÜN [artmış yoğunluk ışığı] > Saturn, yoğunlaşmakta olan planet.
9. *rén* [su]	SUW [elektromagnetik radiasion] > AQAŞ
10. *guǐ* [su]	SUW [elektromagnetik radiasion] > ULUĞ YİL [solar yel]

Bu planetler listesini teşkil edenlerin, Marsın 2 ayı kadar, Uranus, Neptun ve Pluto gezegenlerinden de haberdar olmadıkları anlaşılıyor. Kaldı ki, Yerin ayının planetler listesine alınması da doğru değil.

Çinli takviminin ÇIBIQI-BIDIQI (BAĞ'ları)—ŞIPQAN numaraları (1^{inci} rakkamlar) *y*-aksını, YIL numaraları (2^{inci} rakkamlar) *β*-aksını göstermek üzere (s.2'ye bkz)—şu şekildedir :

1→	1.1+2.2+3.3+4.4+5.5+6.6+7.7+8.8+9.9+10.10+1.11+2.12+ (=12 YIL)
2→	3.1+4.2+5.3+6.4+7.5+8.6+9.7+10.8+1.9+2.10+3.11+4.12+ (=12 YIL)
3→	5.1+6.2+7.3+8.4+9.5+10.6+1.7+2.8+3.9+4.10+5.11+6.12+ (=12 YIL)
4→	7.1+8.2+9.3+10.4+1.5+2.6+3.7+4.8+5.9+6.10+7.11+8.12+ (=12 YIL)
5→	9.1+10.2+1.3+2.4+3.5+4.6+5.7+6.8+7.9+8.10+9.11+10.12 (=12 YIL)

Buna göre, Çinli takviminin BAĞ sayısı 5x12 = 60 eder.

Çinliler halen Gregoryen takvimi (d.s.1582'de düzenlendi) kullanmaktalar. Ondan önce kullandıkları Saltanat Takvimi (s.72) idi. Meselâ, Kül-Tïgin tarihi yazıt taşındaki Çince metinde, Kül-Tïginin YUĞ tarihi olarak tespit edilen d.s. 7.12.576 tarihi UZANTQIN bir takvime dayanmıyor.

Mirşan, K. 1999; ***Türk Takvimi;*** **s.50.**

Mirşan, K. 2001; ***Çin Haberleri ve Türk Tarihi;*** **s.4.**

Ayni şekilde, Liu Mau-Tsai tarafından Çinceden Almancaya tercüme edilen tarih tespitleri de Saltanat Takvimi cinsinden.

Liu Mau-Tsai 1956; ***Die Chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken (T'u-küe);*** Wiesbaden.

Ancak, Hàn Saltanatının $4^{üncü}$ BAĞ'ında (d.s.34 AT YIL- d.s.93 YILAN YIL), yaklaşık olarak d.s. 1^{inci} yüzyılda (Tung, 1960; Needham, 1969), bazı Çinli bilginler ANANTIMADI [antik] Çinli kronolojisini yeniden tertiplemiş, 60 YIL'lı Çinli Takvimini ithal etmiş ve, ayrıca, takvimin Sarı Hükümdar (*Huáñ Dì*) tarafından, yönetiminin 61^{inci} yılı olan, d.ö.2637 LAĞZIN YIL'ında bulunmuş olduğunu iddia etmiş bulunuyorlar. Ancak, birçok kimse yıl sayımını onun yönetiminin birinci yılı olan d.ö.2697 LAĞZIN YIL'ından başlatmaktadır (s.62'ye bkz).

Buna göre, UZANTQIN bir Çinli takvimi mevcut değildir ve ancak bir hayal ürünüdür. Sarı Hükümdar da olsa-olsa bir OQ hükümdarıdır (s.63,64).

Bu alanda şunlar söylenebilir :

1. Yukarıda açıklandığı gibi, Çinli Takvimi bir Saltanat takvimidir, UZANTQIN (yani, bir başlangıçtan itibaren devam eden bir takvim) değildir. Üstünde yazıtlar bulunan fal kemikleri d.ö.13^{üncü} yüzyıla götürülebilinmek le beraber, güvenilir tarih tespitlerinin d.ö.841 QOÑ (yani, OQ-OÑ) yılına kadar götürülebilindiği söylenmektedir ki, bu da Çinin Büyük Okyanus yakasındaki OQ egemenliğinin başladığı tarih olabilir. Nitekim Türkler Seleñeyi d.ö.879 yılında Türgislerden almış bulunuyorlar ve, buna göre, OQ'lara devletlerini kurmalarında yardımcı olmuş olabilirler.

   Saltanat takvimi Çinde ancak 1911 devriminde kaldırılmış bulunuyor.
2. BAĞ'ları 60 YIL olan UZANTQIN takvim Çinde 2 Şubat 1984 KÖSİ YIL'ından itibaren kullanılmıya başlanmış bulunuyor.
3. Oniki hayvanlı Çinli TAYDU'sundaki YIL isimleri Türk Takvimindekinin aynısıdır ve, Türk Takviminin kuruluş felsefesi dışında, neden her YIL'a bir hayvan ismi karşılık geldiğini anlamak mümkün değildir. Buna göre, YIL isimleri Çinceye Türkçeden tercüme edilmiştir.
4. Çin Takviminin hayvanlar TAYDU'su, d.ö. 524 YIL'ından başlıyan Türk Takvimi gibi, KÖSİ yı-

KÜL-TİGİN'in BİTİG TAŞ'ındaki Çince metnin tarih tespiti
(Tercümesi için bkz : Mirşan, K.1999; *Türk Takvimi;* s.50.)

lından başlamaktadır. Çinliler için örnek teşkil eden takvim bu olmalı, çünki Çinli takvimi ancak Han Saltanatı çağında yoktan var edilmiştir (yukarıya bkz).

5. Çinliler YIL sayımlarının başlangıç yılını "0" kabul etmektedirler. Halbuki bir yılın *0 değerli* olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bu da Çinli Takviminin *gerçek* bir takvim olmadığını götseriyor.

   Ësöñük olarak, ÖKÜL-TİGİN'in ölüm yılı olan d.ö.514 yılını Çinliler *Ta T'añ*'ın 23^{inci} ve *K'ai-yüen*'in 22^{inci} yılı olarak bildiriyorlar (*Ta T'añ*'a dahil *K'ai-yüen*'in 22^{inci} yılı). Bu ifadeye göre, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın tahta geçiş yılı olan 1^{inci} yıl "0" olarak kabul ediliyor demektir. Bu çok saçma.

Mirşan, K. 1999; *Türk Takvimi;* s.43,44; 49,50.

6. Çinli Takviminin ŞIPQAN'larının 10 adet olmasından, Çinlilerin Uranus, Neptun ve Pluto gezegenlerini bilmemiş oldukları anlaşılıyor. Yani, onlar Erken-Türklerin astrofizik alanındaki bilgilerine vakıf değildiler.
7. ÇIBIQI-BUDIQI hesabında Türkler her ŞIPQAN'a 12 YIL tekabül ettirirlerken,Çinlilerin *ŞIPQAN 1-YIL 1 + ŞIPQAN 2-YIL 2 + ...* şeklinde bir karşılıklılık kullanmalarını astrofizik bilimine dayanarak yorumlamak mümkün değil. Çünki Güneşin Galaksi Merkezi etrafında dönmek için geçirdiği zaman, Yerin Güneş etrafında dönmek için geçirdiği zamandan çok-çok fazladır. Buna göre, bir ŞIPQAN'ın bir YIL ile ayni uzunlukta olduğunun ifadesi olan *1.1 + 2.2 + 3.3 + 4.4 + ...* değizliği anlamsız bir hal alıyor. Bu da Çinlilerin, Türk Takvimini benimserken, hatalı bir yoruma giriştikleri anlamına geliyor.

   Nitekim, Türkler hakkındaki Çin haberlerinin çoğu Kül-Tïgin anıdındaki kuplelerin Çinceye çevirilerinden ibarettir (s.69,709).

Copyright © 2005 Türkbükünde oturan Kâzım Mirşana aittir—her hakkı saklıdır
(Tel.0090 252 377 51 31).
AÑTUYUS, 21 Ekim 2001

Erken Türk Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları

Qala, (1) stasyon, yerleşme; (2) şehir.
QURĞAN, (1) inşaat; (2) tesisat; (3) teçhizat. *Ësöñük* olarak, OMIĞI QURĞAN [İbadet Tesisatı, Kutsal İnşaat] (Omsk *Qalasının* ismi).
AT-OĞ, (1) hanedan; (2) başkent.
BOLIQ [*status*], (1) bir şeyin bulunduğu yer; *ësöñük* olarak, UR-BOLIQ [hüküm yeri]; UR için bak: Lat. *arbitrium* [hakim kararı]; *ësöñük* olarak, ATA-LAM UÇ UB-URUYIN [başkan olarak atanan hakimin yüce kararı]; İKİTÜÜS URUÑIZ [evlendirme hakimi]; (2) şehir; *ësöñük* olarak, AT-OĞI BOLIQ [hane-dan şehri; yani, başkent] (AT-OY Bïl başkenti); (3) site; *ësöñük* olarak, İB-İS BOLIQ [üniversite].
ËSÖÑÜK, misal.
MÖ, Msïxa Teñriden önce [İsadan önce].
MS, Msïxa Teñriden sonra [İsadan sonra].
OYUS-AS, *homo sapiens.*
URQIN, (1) Lat. *urbs* [çekirdek, başkent]; (2) Lat. *urbanus* [(büyük) şehir, ma'mure]; *ësöñük* olarak, URQIN BOLIQ, ma'mur *qala*; Tütük Bïl başkenti.
YÖ, ... yıl önce.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.168-194.

Yazılı Türk BOLBOL'u [tarihi] yerleşik hayat ile başlamaktadır. Bu yerleşik hayatın en eski şekilleri şunlardır :

1. Aman-Qutan Mağarası (Afganstan)
   → *Mousterian* (orta *palaeolithic*) çağı (160-40 bin yıl önce), 100 bin yıl öncesine ait OYUS-AS [*homo sapiens*] *qalası* [yerleşmesi]. Qalada bulunmuş olan eşya : taştan kurallar [silâhlar].
2. Teşiktaş Mağarası (Özbekstan)
   → *Mousterian* çağı (160-40.000 YÖ).
3. Tamğalı Say (Qazaqstan)
   → Üst *palaeoliticum* çağı (40-12 bin YÖ) . Bu çağın en güzel kanıtı Afganstanda aynı çağdaki *Aurignacian* kültürüne ait Qara Qamar *qalasıdır. "34.000 YÖ'sine ait bu kültürün Yakın Doğu* (aslında, Doğu Anadolu, KM) *ve Avrupaya da yayıldığını görmekteyiz. Aurignacian halkının Batı Avrupadaki fossil kalıntıları geniş alanlıdır; 30-20.000 yıl öncesine ait olan bu fossilleri Britan (Paviland), Fransa, Çekoslovakya, Baltıktaki Stettin, İtalyadaki Barme Grande ve Romanya qalalarında bulabilmekteyiz."*
   Weiner,J.S. 1971; *Man's Naural History;* London, s.115.
   Erken Türklerin bıraktıkları eserlerin başlangıcını Tamğalı Sayında görmekteyiz. Almatının 160 km küzey-batsında, Acı Su özenine dökülen bu *sayda* dünyanın en eski resimleri (30.000 YÖ), *piktogrammları* (20.000 YÖ) ve *petroglifleri* (15.000 YÖ) bulunuyor. Demek ki, *tamğalar* burda doğmuş; din, ÖG [felsefe], teknoloji ve bilim (astrofizik) tohumları buralarda ekilmiş olmalı.
4. Samarkand kalası OYIS-AS'ı (kent içinde!)
   → Yukarı (üst) *palaeolithicumun* (40-12 bin yıl önce) birinci yarısı (40-28 bin yıl önce). Bulunmuş eşya : taş baltalar.
5. Qara Qamar qalası OYUS-AS'ı (Afganstan)
   → *Aurignacian* kültürü, 34.000 bin YÖ (No.3'e bakınız).
6. Qızılyar *awılı* açık *kalaları*
   → Ofa vilayetindeki Qızılyar awılında [köyünde]—yapılan karbon-14 testine göre, 29.000 YÖ'ne ait olması gereken—iki adet açık *qala* bulunmaktadır.
7. Şölgentaş ve Qolyurt mağaraları

→Güney Orallarda, Aqïdil Yılğasında, Şölgen ve Aqbolat Awılları [köyleri] arasında, Şölgentaşda, 16 bin YÖ'ne ait *palaeolitic* mağara.
Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.24-26.

Buzul çağına ait bu yerleşmeler dışında, Türklerin en eski dil şekli olan YAWALDIRĞU [izole] dil şeklini gösteren ÜE [deve] yazıtında (Ulu Kem, Sülyek köyü) ÜY [ev] sözü geçiyor (yaklaşık olarak 9.000 YÖ). Buna göre, Türkler bu yazıt çağında yerleşik hayat yaşamıya başlamış olabilirler. Nitekim, bu yazıtın yazıldığı kayanın en üstünde şu başlığı görmekteyiz :

"ËB-OÑ ËMÜ UQ-ËS A"
—*"Karargâh perzoneli yönetimi için verilen ders".*
Bu kayadaki
"BU ËL ÜYİ ËM"
—*"Halkın kendi evleri"*
cümlesi de yerleşik bir hayata işaret ediyor.
Mirşan,K. 1993; *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans;* s.5-6.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.36, 104.

Ayrıca, bu kaya yazıtında
"ËMİÑ ÖKÜ UQ-ËS A"
—*"Yönetim için verilen ders"*
de deniliyor ve bu sözün hemen devamında yukarıda sözkonusu ettiğimiz ÜE yazıtı yeralıyor.

Burda ËB-OÑ [karargâh (düzen) perzoneli] ve de ËMİÑ ÖKÜ [yönetim] için verilen UQ-ËS [ders] sözkonusu edildiğine göre, ËB-OÑ'u "şehir" diye ele alabileceğiz demektir.

Diğer taraftan, diğer bir UQ-ËS yeri olarak Acısu Özenindeki Tamğalı Sayını (Qazaqstan) gösterebiliriz. Çünki burda kaya üstüne çizilmiş olan resimlerin pek çoğu "öğreti" için çizilmiş resimler. *Ësönük* olarak, aşağıdaki şekil bize *Ñ tamğasının—AÑ* ve *OÑ tamğaları* şekillerinde olmak üzere—nasıl yazılması gerektiğini öğretiyor:

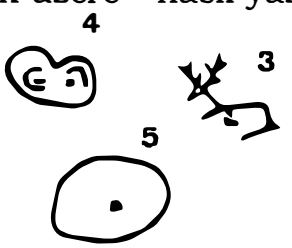

AÑ "av hayvanı" ve, ayni zamanda ,"zekâ" demektir. OÑ ise (No.5) "başarı" añlamındadır. Buna göre, bu BİTİG [yazı] ile şöyle denmek isteniyor : "*Av hayvanı yakalıyabilmek için zekânızı kullanabilirseniz başarıya ulaşırsınız*".

MÖ 7.000 yıllarına ait olduğu kesinlik kazanmış olan, Talas Özeni, Qırğız Silsilesi, Açıktaş Mevkiyi yazıtı olan ON-Notasında ËL [halk] *tamğasının* iki nehir arasındaki bir yerleşme alanını gösterecek şekilde çizilmiş olması da yerleşik bir hayata işaret ediyor. Buna karşılık, **Λ** [ËL] *tamğası* sadece "halk" añlamında kullanılmış bulunuyor.

Bütün bunlar bize Türk tarihinin yerleşik hayat ile başladığını yeterince kanıtlıyor. Yerleşik hayatın daha sonraki çağlarda da devam ettiğini ise şu şehir isimleri ile gösterebiliyoruz :

ATAB-UR, Ulan Batur Kenti.
OZ-AT yazıtında şöyle deniliyor : "OZ-AT ATAB-URDA" [OZ-AT'ların ATAB-UR Qalasında].
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar,* s.77.

ANT URUĞ, Samar Qalası (bugünkü Kuybïşev)

YOLUĞ TİGİN tarihi, MÖ 507: "İKİNT, ANT URUĞDA SÜÑÜŞDİM" [ikinci olarak, ANT URUĞ'da savaşdım].

AT-OĞ, başkent.

QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın (MÖ 565-538) maraşalı ve, ayni zamanda, yaptığı seferlerin tarih yazarı BİLGE ATUÑ UQUQ [Regnum Meşhuru] (tahminen MÖ 572-535) şöyle diyor : "İNİGİK KÖLİKİN AT-OĞILADA OĞUZ KËLTİ" [Baykal Gölünün başkentinde iken Oğuz (ordusu) geldi].

BİLGE ATUÑ UQUQ'dan diğer bir cümle : "UYUBALU İNTİMİZ. ON TÜNKE UYUNTIQI, AT-OĞ ËB-ËRÜ BARDIMIZ" [(Bundan sonra) uyumak üzere (attan) indik. Her seferinde bu şekilde "on tün" uyuduktan sonra, başkentine vardık].

Diğer bir cümle : "USUN OĞLI TÜSÜRTİMİZ, AT OĞIQA BUYU ËRTİMİZ" [Bölge yetkilisi ile karşılaştık ve başkentinin Buyuna eriştik].

AT-OĞI BOLIQ, "başkent" (eski Saray kenti, bugünkü Volgagrad).

YOLUĞ TİGİN, MÖ 507 : "ËÑ İLKİ, AT-OĞI BOLIQDA SÜÑÜŞDİM" [ilk önce, AT-OĞI BOLIQDA savaştım].

AT-OMUĞ IDUQ BAŞ ["AT" (yani, AT-OY BİL) duacısı bereketli topraklar başı], Astarhan Kenti (YOLUĞ TİGİN tarihi, MÖ 507).

AT UB-UÇUĞ, Asur Kenti (Hoytı Tamır gündelikleri; MÖ 516).

BËRMEZ [mustahkem mevki], Kiropolis (bugünkü Ura Töbe) (ALP ËRİN tarihi).

BİS BOLIQ, "Kentler Topluluğu" ki, İçki Türkistan Devletine verilen isimdir.

ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR (tahminen MÖ 596-516) tarihinde şöyle deniliyor : "BİS BOLIQDA TÖRT SÜÑİŞ SÜÑİŞDİKDE, ÖKÜLİ ÇUR UP-ULUYU TËGİP, ..." [BİS BOLIQDA 4 savaş savaştığı zaman, ÖKÜLİ ÇUR haşmet ile değip, ...].

YOLUĞ TİGİN:"OTUZ YAŞIMA BİS BOLIQ TAPA SÜLEDİM, ALTI YOLU SÜÑÜŞDİM" [MÖ 508'de BİS BOLIQ'a doğru ordu sürdüm, 6 defa savaştım].

BOLIQ, şehir.

BİLGE ATUÑ UQUQ'dan bir cümle : "USUNTIÑ BOLIQA, TALUY ÖGÜZKE TËGÜRTİM. ÜÇ-OTUZ BOLIQ ISIDI-USIN BUNTATU YURTDA YATU-QALUR ËRTİ" [Pekin Şehrine ve Kore Denizine değdirdim. Burası, 27 şehir olarak registre edilen, büyük bir yurtta bulunuyor idi].

BUQARAQ, Buhara (YOLUĞ TİGİN tarihi, MS 575).

BUUSIM-AL IDUQ AT, egemenlik vergisi alınan verimli kent, Amu Darya üstündeki Buxara Kenti ve vilayeti.

YOLUĞ TİGİN MÖ 520 yılında şöyle diyor : "BUUSIM-AL IDUQ AT, OĞIŞIM BUDUN ËRTİ, ARIQIŞ IDMAZ TİYİN SÜLEDİM" [BUUŞIM-AL IDUQ AT, medenî milletim olmasına rağmen, "vergi göndermez" diyerek ordu sürdüm].

ËB-BARIQ, yerleşme.

ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde bu deyim şöyle geçiyor : "... OQ-ARA İGİL BUDUNIĞ YOQ QILMADIM; ËBİN-BARIQIN, YILQISIN OLMADIM" [... OQ'lar ortamında feyizli bir millet olduklarından, onları yok etmedim; onları yerleşmelerinden ve yılkılarından etmedim].

İTİZ BAŞI, Qama Irmağının subasar alanı ve burdaki kent.

Qama Irmağının çok geniş olan subasar alanında kum tepecikleri (İTİZ'ler) teşekkül etmektedir. İTİZ BAŞI bu alanın başında yer alan bir kent olmalı.

İB-İS BOLIQ, (1] tertipli olarak düşünebilme yeteneği kazandıran *cite;* yani, üniversite; (2) ölen kişilerin canlarının cennet düzenine geçmelerini temin eden kuruluşu bulunan *site.*

"İP-İNÜÜZİNÇÜ AT-URUS KÜL-ÇUR, İB-İS BOLIQA BARIR BİZ, UMA QUTLUĞ BOLZUN" ["Sulhsever" olarak nam salan KÜL-ÇUR için, İB-İS BOLIQ'a varmaktayız, Tanrıda kut ile bulunması için] (Hoytı Tamır gündelikleri).

MÖ 519 yılındaki bir Hoytı Tamır gündeliğinde şöyle deniliyor:"İNÜÜZİNÇÜ [barışçı] İB-İS BOLIQ".

İDİZ, Saratov Kalası.

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN,* s.84.

İSKE ÖGİS OQ-AT UB-UÇUĞ, İster Irmağı OQ'larının başkenti (Hoytı Tamır Gündelikleri; MÖ 516).

İZGİNTİ OQ UDUZ, bugünkü Kazan Kenti (YOLUĞ TİGİN tarihi, MÖ 507).

QALI, şehir.

ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde (herhalde MÖ 550-493) bu söz "ÖK-ÜR BUD QALI" [daim krallar milleti kenti] deyiminde geçmekte ve onun Trakyadaki eski Flip Kenti olma ihtimali kuvvet le muhtemeldir.

QAPAĞAN, Samarkand.

BİLGE ATUÑ UQUQ'dan bir cümle : "QAPAĞAN QAĞAN—TÜRÜK İSİR BUDUN YİRİNTE—BUD YİME; BUDUN, YIME; KİSİ, YİME, İDİ YOQ ÉRTEÇİ ÉRTİ" [Samarkand Hakanı, Türk inancındaki kavim yerinde, millî iradenin de, kavmin de, kişiliğin de varlığını yok edecek idi].

OQA, Ofa (Başkurtstanın başkenti).

BİLGE ATUÑ UQUQ : "QIRQIZIĞ OQA BASTIMIZ" [Qırğızların OQA'sına baskın yaptık].

OQ-OMIQ BOLIQ [OQ'ların mukaddes kenti], Samarkant Kenti (ALP ÉRİN tarihi!).

OQ-UŞUY QARA OZIĞ, Romanya İskitlerinin Azak Denizi ötesindeki kenti (yani, bugünkü Kerç).

OMIĞI QURĞAN, Omsk Kenti (YOLUĞ TİGİN tarihi, MÖ 507).

[OT]-OĞIN [UB]-UR, Enerjik Kişiliğin Yüce Mamuresi ki, Pra-Mısır başkentine verilen isimdir (ÖKÜLİ ÇUR tarihinde geçiyor).

OY OĞ, başkent.

Bu deyim ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde şu cümlede geçiyor : "BUUŞIM İL OY OĞ IDIP, ÉBİM ÉRÜ BARDI" [Budinler başkentlerini bırakarak, benim askerî karargâhıma vardı].

OY URUM ATIN OY OĞI, mamur kentler kişiliği ki, Rum başkenti (Istanbul) demektir (ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihi, tahminen MÖ 516).

ÖC-ÜRE, herhalde, Aq-İdil *Yılğası* [Nehri] üzerinde bir kent.

ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde şöyle deniliyor : "AT [İLİMTE BUN], ÖCÜRE B[UN B]OLĞAYIN, TİMİS" ["AT-İL'imde bulunan, ÖC-ÜRE (Kent)'inde olacağım", demiş].

ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞI, ÖKÜGİMİN YIŞ'ın başkenti.

YOLUĞ TİGİN şöyle diyor (MÖ 511): "ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞ[I YORI]P, QIRQIZ BUDUNIĞ UDA BASDIM" [Ökügimin Yışın başkentine giderek, Kurgız milletini stratejik sefer ile (yani, savaşsız) basdım].

SELEÑE, (1) nehir adı; (2) şehir adı.

ÖÑRE BIÑA BAŞI şöyle diyor : "[SELEÑEKE AT YILUN] BİR YİGİRMİNÇ AY, YİGİRMİKE ..." [Seleñeye ait yılın bir yiğirminci ayının yiğirmisinde (MÖ 20.11.507) ...].

TÉMİR QAPIĞ, Samarkand.

BİLGE ATUÑ UQUQ şöyle diyor : "İYİNÇÜ ÖGÜZİG KÉÇE, İT-İNİSİ OĞLI YATIĞMA BEÑLİGİG TAĞIĞ [İRİTÜE], TÉMİR QAPIĞQA TÉGİ İRTİMİZ" [Sır Daryayı geçerek, İT-İNİSİ OĞLI'nın oturduğu BEÑLİGİG TAĞ'a erişince, Samarkanda kadar eriştik].

Bu isim ÖKÜLİ ÇUR tarihinde şöyle geçiyor : "[TÉMİ]R QAPIĞQA, İT-ÉZİKİNE TÉGİP ..." [Samarkanda, mukaddes impuls kentine değerek ...].

YOLUĞ TİGİN, MÖ 565'de Türük Bilin QAÑIM İL-ÉTİRİŞ QAĞAN tarafından kuruluşunu añlatır iken, şöyle diyor : "İLGERÜ, KÜN TOĞSIQA, BÜKLİ QAĞANQA TÉGİ SÜLEYÜ BİRMİŞ; QURUĞARU,*TÉMİR QAPIĞQA* TÉGİ SÜLEYÜ BÉRMİŞ"

[İleriye, gün doğsuğa doğru, bütün hakanlara karşı ordu sürüvermiş; kara yönünde, Demir Kapıya kadar ordu sürüvermiş].

UB-URUĞ, başkent.

ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde şöyle bir cümle geçiyor:"İRTİM, UBURUĞINDA YİTDİM" [onlara, başkentlerinde yetişerek, eriştim].

UÇUŞ BAŞI, BİR OY BİL başkenti (eski Bulğar Kenti).

URQUN, "Urqun Bolıq" da denilen, Türük Bil başkenti.

ÖÑRE BIÑA BAŞI şöyle diyor : "İKİN ARA ILIĞIM AT-URUĞLIĞIM İSİKİZ İSİLİÑE URQUN" [Mâvaraünnehirdeki hamimin (yani, ËÇİM QAĞAN'ın) hakimiyetinin tabi olduğu URQUN]. Yani, "ËÇİM QAĞAN'ın hakimiyeti Türük Bil başkenti URQUN'a tabidir", denmek isteniyor.

URQUN BOLIQ, Türük Bilin Urqun Nehrindeki başkenti.

ÖÑRE BIÑA BAŞI şöyle diyor : "ANTA YANA TÜSİP, URQUN BOLIQIĞ BİLTİRİNTE, ÖLÜRGİNİN ANTA ÜR-ÖGİPİN İTİDİM" [Bundan sonra, yine yola koyularak, URQIN BOLIQ'ın bulunduğu havzada, cephede ölmüş olanların dualarını kıldırdım].

USQA-US, vucutlar banisi vucut kenti; yani, Tanrı Kenti (Hoytı Tamır gündelikleri).

USUNTUÑ BOLIQ, Pekin.

BİLGE ATUÑ UQUQ şöyle diyor : "TÜRÜK QAĞAN OLURĞALI, USUNTUÑ BOLIQA, TALUY ÖGÜZKE TËGMİS YOQ ËRMİS" [Türk hakanı (tahta) oturalı Pekin Şehrine ve Kore Denizine kadar değmiş olan (hiçkimse) yok imiş].

ÜÇ BİRİKÜ, Uzboy (Araxes), Amu Darya ve bunların Aral Gölüne dökülen kolunun birleştiği yerdeki şehir ki, bugünkü Hive Kenti (yakınında) olmuş olabilir.

ÖÑRE BIÑA BAŞI (MÖ 530-493 devresi tarih yazarı) tarihinde bu isim şu cümlede geçiyor : "ÜÇ BİRİKÜDE QAN SÜSİ [ÖK İGİR] OQ-AT ALTIM" [Üç Biriküde Han (yani, Kyros) ordusu Krallık (yani, Tomyris) askerlerini esir almış idi].

ÜR-APA [öbürdünya Allahı kenti], Bugünkü Orïnburg Kenti; Yunancası *Oaros.*

ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde, okunabildiği kadarı ile, şöyle deniliyor : "Ü[R-APA BOLTIM ...]" [Ür-Apaya gelmiş olan (Dareios I)].

YOLUĞ TİGİN şöyle diyor (MÖ 512) : "İKİM KİÇE, ÇİK TAPA SÜLEDİM, ÜRAPANDA SÜÑÜŞDİM" [İşim Irmağını geçerek, Perslere (yani, Dareios I'e) doğru ordu sürdüm, ÜR-APANDA savaştım].

ÖÑRE BIÑA BAŞI (MÖ 530-493 devresi tarih yazarı), başkenti AT-OĞI BOLIQ olan, AT-İL'in MÖ 1517'de kurulduğunu söylüyor. Buna göre, bilinen en eski Türk *qalası* AT-OĞI BOLIQ olacaktır.

Mirşan,K. 1999; *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bil;* s.36

Ayrıca—yukarıda saydığımız mağaralar ile MÖ'sine ait 38 şehir adına da dayanarak—şunu ileri sürebiliriz : Türkler buzul çağından beri yerleşik bir hayat yaşamışlardır. Onların bazı boylarının, yakın zamanlarda, "göçebe" anlamında bir hayat sürmüş olmalarına gelince, şu iki gerçeği gözönünde bulundurmalıyız :

► Buzların erimesi ile teşekkül eden ve büyük Türk medeniyetini barındıran Orta Asya gölleri yavaş-yavaş kurumaya başlamış ve yerlerini çöllere bırakmıştır.

► Bunun sonucunda ortaya çıkan Kıpçak Dalası da [Step] "yay günleri yay-laya ve kış günleri kışlaya!" parolasını zorunlu hale getirmiş bulunuyor.

Bu şartlar altında Türkler *Qut-Yağa* [Avrupaya] göç etmiye başlamış ve, bu göçler sonucunda, bugünkü Avrupa Medeniyeti ortaya çıkmış bulunuyor. Nitekim, Avrupa Medeniyetinin , Orta Asyaya kıyas ile, daha geç bir çağda kurulmuş olduğunu Avrupanın bilinen en eski *qalalarını* gözden geçirdiğimiz zaman açıkça görebileceğiz :

→ Romanın Romulus ve Romus tarafından MÖ 21.4.753'de kurulduğu anlatılmaktadır. Fakat Roma bir Etrüsk *qalası* idi ve Etrüskler "Türk" idiler :

Etrüskçeden örnekler:

Tatar Tarihi

Kâzım Mirşan këgdesi

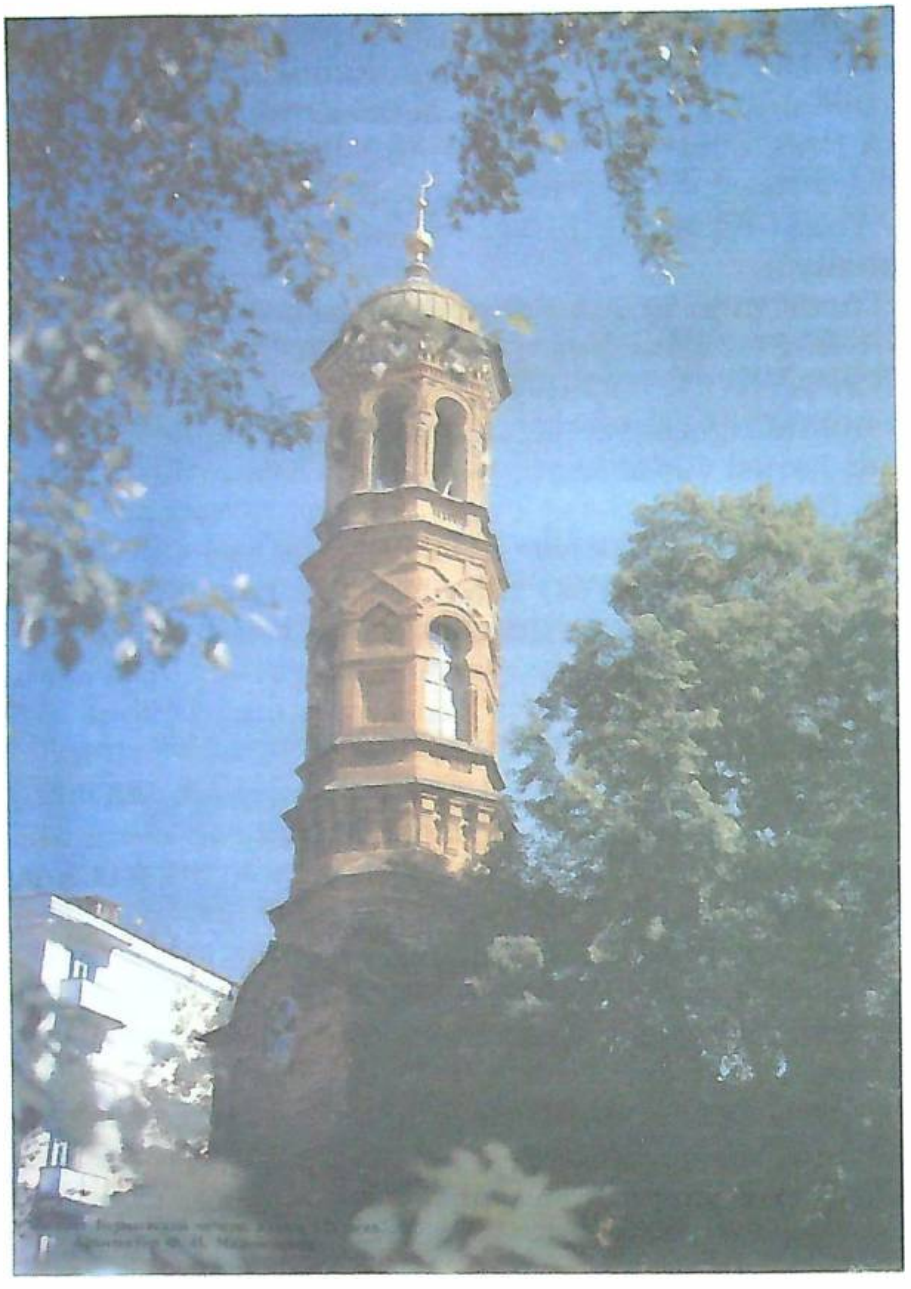

Burnay Mesçidi Minaresi, Kazan

MMB Yayını

Özet

Türkler buzul çağından beri yerleşik olarak yaşamış ve, İsadan önceleri bile, pek çok şehirler kurmuş bir halktır. Ancak, Orta Asya ikliminin, buzulların erimesinden sonra, hız la kuraklaşmıya başlamış olması bazı Türk boylarını yayla ve kışla hayatı yaşamıya zorlamış, fakat böyle bir zorunluluk olmuyan yerlerde onlar yerleşik hayatlarına devam etmiş bulunuyorlar.

Kâzım Mirşan
Tel.90-252-377.51.31

Türk Dünyası, Tarih,Kültür Dergisi, Aralık 2003, sayı 204'de yayınlanmıştır.

Hitlerin yanında Sovyetlere karşı savaşmıya karar veren Orıs [Rus] Vlasov ordusunun yayınlamıya başladığı Orısça gazetenin ilk sayısının birinci sözü "Tatarlara karşı savaş!" idi. Hitler de, biraz farklı bir nüans ile, Moğollara karşı savaşacağını ilân etmiş bulunuyordu.

Kırım Tatarlarını yurtlarından kovan ve yarısının açlık ve sefalet içinde ölmesine sebep olan Stalin zihniyeti de bunlardan farklı değildir. Tatarların bugün Rusya boyunduruğunda inlemeleri de böyle bir tutum sonucudur.

Ancak, kimdi bu, *Moğol* olarak da tanımlanan, Tatarlar? Bunu, bugün kendilerine "Tatar" ve devletlerine "Tatarstan" diyen, Tatarların kendileri de bilemiyor, çünki onlar kendilerine *Türik* demişlerdi (Bulğar Türkisi, Qazan Türkisi, İdil Boyı Türkisi)—"Ruslar bize *Tatar* diyorlar, buna göre, biz de kendimize *Tatar* demekteyiz"! Ancak, Ruslar Altaylara kadar olan bütün Sibiryalılara *Tatar* dedikleri kadar, Azerlere ve başkalarına da *Tatar* demişlerdi. Bunların birçoğuna bugün "Tatar" denilmemektedir.

Bütün Avrupa *Tatar* kavramının dehşeti içinde yaşamış bulunuyor, en çok da Ruslar! Fakat, onlar hangi halkın *Tatar* olduğunu şimdiye kadar bulabilmiş değiller. Hatta, Makro Polo, Tatarların nerde yaşadıklarını bulabilmek için, Çine ve Moğulstana kadar gitti, ve, onları bulamadı. Anlattığı masala göre, Tatarlar çok küzeyde bir yerlerde, insanların ulaşamıyacakları *boralar ülkesinde* yaşarlarmış. Fakat kendisi onlardan hiçbirini görememiş.

Halbuki, bugün biliyoruz ki, Tatarlar Avrupalıların ta kendisidirler, çünki orda yaşamışlar ve en çok orda bilinirler (bunu bu kitabımızda defalarca göreceğiz), Asyada ise, hemen-hemen bilinmiyorlar, Moğulların talî bir kabilesi olarak tarihe geçmiş bulunuyorlar ve, *ëzöñük* olarak,Tarançılar Tatarlara *Noğay* demekteler. Bu konuda şunu da zikredelim: Quman sözlüğünde *Tatar* sözü Almancaya "*Çuñge*" şeklinde tılmaçlanmaktadır:

(1) *Tatar tilge köneldi* [Tatar diline alıştı] → *he [ret] di Çuñge gerade* [o *Çuñgeyi* doğru konuşuyor].

Çinlilerce de bilinen, *Çuñge* sözünün aslı, büyük bir olasılık ile, UÇUÑĞA [edebî dil] şeklinde olmalı. Almanlar *Tatar* sözü manasının bu paralelini nereden biliyorlardı nasıl olur da, *Tatar* sözü kolaylık ile *Çuñge* şeklinde tılmaçlanabildi?

Var oldukları halde *yok* gözükmek bu gösteriyor ki, Tatarlar çok eski bir halktır ve biz onların kim olduklarını unutmuş durumdayız. İkinci hakikat ise, Tatarların bütün Avrupalılar tarafından tanınması, buna karşılık, onların Asyada bilinmemesi, veya, Moğulların talî bir kolu olarak tarihe geçmiş olmalarıdır. Tatarların bilinen en büyük kumandanı Attïlanın (buradaki "AT" sözü onun *Tatar* olduğunu gösteriyor) İskit ve Cermen Kralı olmasında, elbette, büyük bir keramet saklıdır. Bunu bize Tatarların bugünkü kalıntıları da açıkça gösteriyor (s.102).

(2) *Solus Scythica et Germanica regna possedit* [İskit ve Cermen krallıklarına sahip oldu].
Mirşan.K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.100 (Attïla sağusu).

Aslında batı âlimleri *Tata* sözünün *Tatar* şekline çevrildiğini düşünerek, Tatarların Asya kökenli olduklarını kabul etmiş bulunuyorlar.Ancak, bu yalnış, *Tatar* sözü *Tata*'dan türeyemez. İkinciden, henüz Çinliler ortalıkta yok iken, Çinin Büyük Okyanus kıyılarında OQ (yani, Türk, s.7) ırkından OT-OZ (s.25-26) TATAR, QITAÑ ve TATA BI yaşamakta idi. Burada söz konusu Tatarların, OT-OZ deyimi dolayısı ile (s.16), çok eski bir halk olduğu añlaşılıyor. QITAÑ ise "Oq Ataların" ve TATA "At Ataların" demektir (s.7,8,62,63,65,92).

Öñre Bıña Başı (Msïxa Teñriden Önce 6[inci] yüzyıl) Tatarları, Tatar Devletinin kuruluş yılını ifade eder iken, şöyle tarif ediyor (s.90):

(3) TATARIĞ OY ATADIM AT BAŞIĞIN YIL.
Tatar ismi verilen AT (Devleti) başlangıcı yılı (MÖ 1517). .

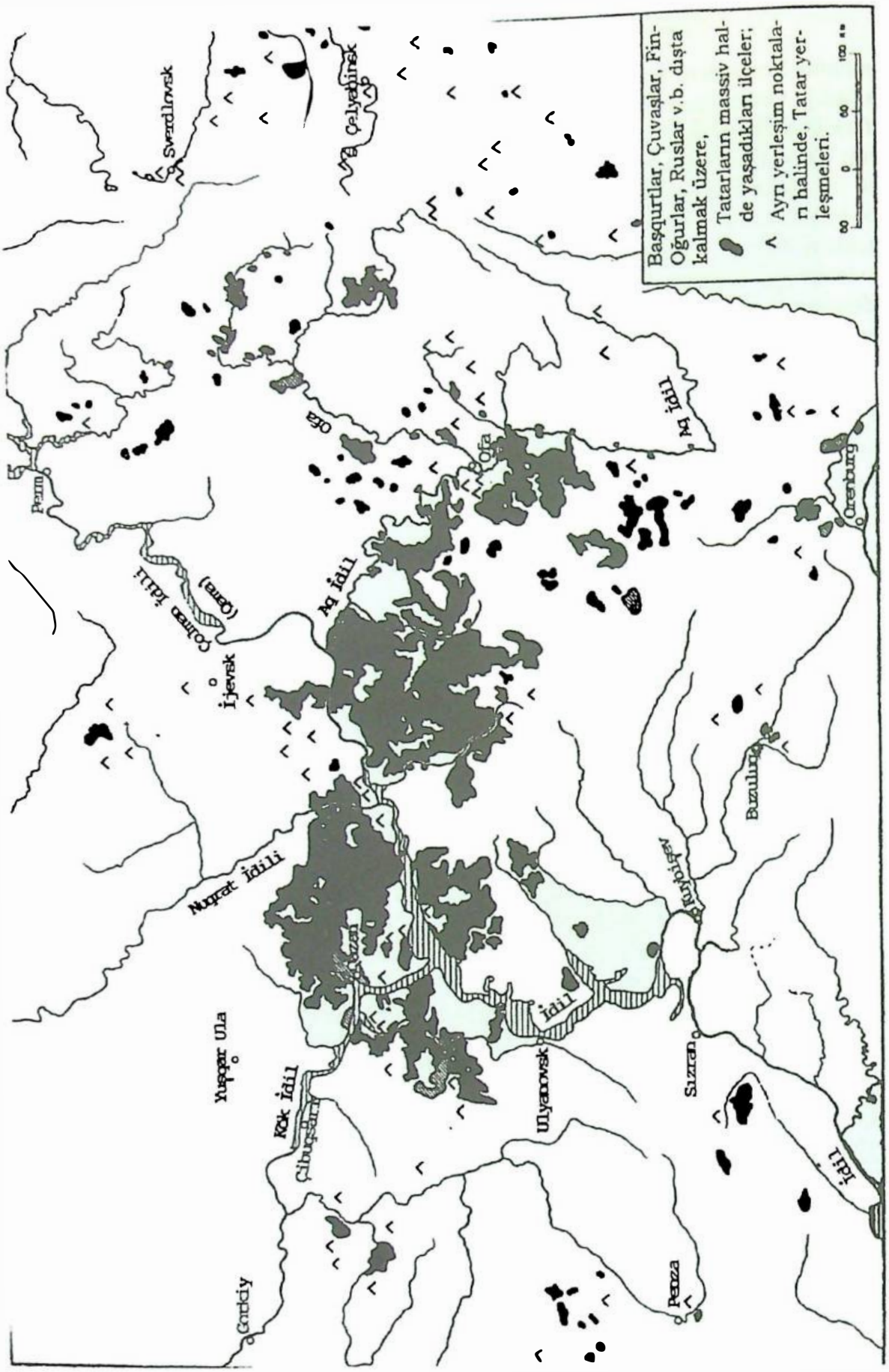

Bugünkü Tatarların İdil-Oraldaki yerleşim yerleri
"Nauka" Yayını, 1967; *Orta İdil ve Oral Tatarları* (Rusça); Moskova.

Buna göre, AT [*canın vucuttan atılması* (s. 31-32)] deyimi ile TATAR [< AT-ATA AR, yani, *öldükten sonra canın atalarımıza doğru uzaklaşması dinine mensup olanlar*] deyimi birbirlerinin alternatifidir. AT UQUZ TATAR [*AT denilen* Tatar] deyimi de ayni şeyi dile getiriyor (çer. No.3'e bkz). Bu söz AT UQUZ OĞUZ [*AT denilen* oğuz] şeklinde de kullanılıyor.Tatar-

ların Avrupadaki kalıntılarını gösteren yukarıdaki haritamız da diğer bir delilimiz (s.102)

Öñre Bıña Başının Tatarlar hakkındaki tariflerini onun aşağıdaki cümlesinde de aynen görebilmekteyiz:

(4) Teñrim Qanımın (yani, At-Ïl İmparatorunun) dominyonu olan regnum (bunun ile *Anadolu* kastediliyor) namına geçerli (yani, Anadoluya dahil) birinci dereceden regnuma (yani, *Phryg Devletine*) UÇUD sorumlusu olarak yer sorumlusu OD-URIĞIN [seferî ordu] amirinin—U-ÇUB UŞ [Lider Majesteleri (yani, Teñrim Qanım)] generalleri kavminin, tarafımızdan (yani, At-Ïl tarafından) yapılan atama ile amir bulundukları, OQ-AQIN askerleri camiasından hükümranlık yetkilileri olan—AT-UQUZ TATAR ["AT" (s.31-32) denilen Tatar] gibi kavimleri UÇUD kavimleridir.

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*, s.58

Buna göre Tatarlar bir OQ halkıdır (s.9, § 4) ve Teñrim Qanımın emri ile akınlar tertip ederler (yani, Teñrim Qanımın ordusuna "Tatar" denilir). Bu akınlar sonucunda zaptettikleri yerlerde UÇUD namı ile hanlıklar kurarlar ki, bu ismi biz Orta Anadoludaki Phryg yazıtlarında da görmekteyiz. Eskişehir İli, Çifteler İlçesi,Yazılı Kaya köyünde bulunan AT-UÇUQ [Phryg] yazıtında şöyle deniliyor:

(5) AT ËSİZ OZ	(Bedeninden) atılma yolu ile, (cennete) geçerek yer alan
AT ËRİK ËSİT,	atılma erki sahibi,
UÇUB ËTİGÜW	uçmak sureti ile
AT ËKİÇ, ÖTÜ OÑ.	(bedeninden) atılarak, (cennete) geçmiş bulunuyor.
AP-AT ËBİÑİZ	Atılarak aparılmak [götürülmek] üzere,
ËMİÑ ËLİTİS,	iletilmiş olan (yani, Tanrısına kavuşmuş olan)
AP-AT ËBİT,	—vucuttan atılarak aparılma düzenindeki—
ÖG ËSİTİÇ ÏS ËBİT	işbu kral canı
ÖTÜK ËSİÇ ÏS	(cennete) geçmiş olan candır,
UÇUD, AT UÇ OZ.	çünki o UÇUD [Allah tarafından tayin olunmuş lider] idi ve, atılarak uçmek sureti ile, (cennette) yerini almış bulunuyor.

Mirşan,K. 2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.34.

Bu yazıtın 1.700 m küzeyinde yer alan ve "Küçük Yazılıkaya Yazıtı" denen UÇUZ yazıtında ise şöyle deniliyor:

(6) ÏL ËP-ËSİÇ	*Halkımız*
ÖC AT-ÏL.	*kendi AT-ÏL'ine*
ÖT ËMİNÜ OÑ	*geçmiş bulunuyor (yani, kandi At-Ïl Devletimize ait topraklara yerleştik).*
ÖSİBİÇ ËMİÑ	*Bunu başaran kişi*
AP ËSİNÇ OZ ËKİÇ	*—"Allaha ozma"*
ËSİÇ ËB İÇ A,	*inancına göre içerilmek üzere,*
UÇ ËRİÇ ËS AT ËM	*(vucudundan) atıldıktan sonra (canı) uçarak erişen—*
ËSİS ËTİZ	*yadetmekte olduğun*
UÇUZUÑ A.	*UÇUZ'undur.*

Mirşan,K. 2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.40.

Buna göre, "Tatar" ismi AT-ÏL deyimi ile ilişkili bir söz olacaktır. AT sözü ise yazıtlarımızda AT-ATA, AT-ATAN, ATAN-AT şekillerinde de yer almaktadır ki, bunlar AT sözünün reduplikasionu [çiftelenmesi] ile husule gelmiştir. Buna göre, şöyle diyebileceğiz:

AT-ATA AR → TATAR (s.102).

AT ÏL imparatoruna "AT" denmiş bulunuluyor (s.9, § 4). AT ve ondan türeyen sözlere Avrupa ve Anadolunun bir çok yerlerinde de rastlamaktayız.

Bakınız: Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bil*, s.10-11.

Bir Proto-Grek yazıtı.

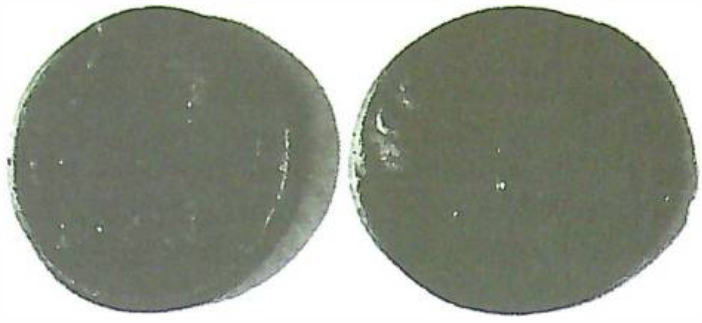

MÖ 2inci yüzyıla ait bir Trakya parası (British Museum)

Ësöñük olarak, bir Proto-Grek yazıtında şöyle deniliyor (soldaki resim):

(7) ATAN AT ËKİZ	*Atalarımızın AT'ı olarak*
ËSİDİT ËMİÑİZ	*bilinen şahıs,*
ODUÇUY ËKİZ	*yakılmış olarak*
ËSİDİT ËMİÑ,	*bilindiği için,*
ËSİÑ, ATAÑ AT	*canı, atalarımızın AT'ı*
ËKİZİTİÑ ËDİRİÑİSİÑ	*olarak kaim olan şahsın,*
UÇUY ËRİSİK.	*uçmak sureti ile (Tanrısına) erişmiş bulunuyor, ve,*
AT-ATA ËSİÇİÑ	*buna göre o, AT-ATA ruhu olarak,*
ÖKÜT ULUÑUZ.	*sizin sembolik ulunuzdur.*

Mirşan, K. 1973: *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften*, S.49.

Bir Trakya parasında ise şunlar yazılı (yukarıda sağdaki resim):

(8) ÖG ATIN ÏS ÏL	*ÖG AT kişisi.*

Bu alanda İngiltereden de örnekler verebilmekteyiz:

Bakewell (Derbyshire, İngiltere) bitigtaşı (Sheffield City Museum)

(9) ONIS ÖT ONIS Ü	*Kozmosa geçerek kozmoslaşan*
ËL ALT AT ËSİD.	*kişi olarak duyulan AT.*

Page, R.I. 1999: *An Introduction to English Runes*, p. 30.

AT'ların vatanı hakkında Iraq Bitig şöyle diyor (s.45):

(10) AT-UQUZ ORALI	*AT-denenlerin Oral (Dağları)*
UŞIĞUN KİYİKMİN.	*Majesteliği iyesiyim.*

ËB-ËDİZ İTİZ ÖZE ÖNÜPEN MÜÑREYÜR MİN.	*Başarılarımı İTİZ üzerinde geliştirerek, pekitmekteyim.*

İşte Türklerin (AT'ların) anayurdunu bulduk: İTİZ başı (s.45). Nitekim, Öñre Bıña Başı da, kendisinden bin yıl önce yaşamış olan, TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİS BİLGE QAĞAN [Kreasionda meydana gelmiş halkı kalkındırmış olan Regnum Hakanı]'nın anıdını İTİZ BAŞINTA yaptırmış bulunuyor (MÖ 517).

Sibirde bulunmuş olan (yani, Hunlara ait) *öz* yazıtında, İTİZ'li bir BÜ OYUĞ ULUÑ şöyle diyor:

(11) ÖZ CİRİM, IDUQ CİRİM, SİZE ÖGÜZ UÇ İLİM QANIM İL OÑ-OY İTİZ İL.
Kendi yerim, feyizli yerim, Allah Irmağının (yani, Aq-İdil, Qama, İdil Irmaklarının) *lider halkının başarılı halkı olan* İTİZ *halkı .*

İTİZ (Qama) Irmağının Atabay, Balım vb gibi *qalalarında* bronz çağına ait (MÖ 2.000-1.000) anıtlar bulunmuştur. Qama Irmağının subasar alanındaki (yani, İTİZ kısmındaki) kum tepeciklerinde bulunmuş olan ve Ananïn köyü yakınlarındaki mezarlığa nispet edilen *Ananin Kültürü* ise, erken demir çağına (MÖ 700-300) aittir.Bu kültüre ait 20'den fazla köy ve 10 mezarlık bulunmuş bulunuyor. Mezarlarda bulunan cesetlerin antropolojik özelliklerine göre, Ananin Kültürü halkının Türk ırkına ait olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Ananin Kültürünün İskit dünyası, Sibir ve tünortası Kafkasya ile bağlantısı da saptanabilmektedir.

Gökten yere inen AT'ın (yani, canın) yeryüzünde çektikleri (MÖ 5-4^{inci} yüzyıl, Sibir)
(Hermitage Müzesi)

Gökten yere inmiş olan "AT"ın yeryüzü hayatını yaşanılmaz hale getirenler.
(MÖ 4^{üncü} yüzyıl amphora'sı)

Soldaki resmimiz bize, gökten yere inmiş olan AT'ın yeryüzündeki *eziyet yaratığı* (üçerden altılı diş = ALTI YARIQ TİGİN; yani, madde dünyası) tarafından ısırılışını gösteriyor. Sağdaki şeklimiz ise, bu eziyetlerin kaynağını diğer bir şekilde belirterek, konumuza açıklık getiriyor.

MÖ 522 yılında yazılmış olan Iraq Bitig (s.5) ne Tatar, ne de Türük sözünü kullanmıyor, bunlar yerine OQ diyor. Çünki AT Halkı (yaniTatarlar) kendilerine OQ dedikleri kadar (s.9, satır 31), Türükler de kendilerinin OQ asıllı olduklarını söylemiş bulunuyorlar (s.7, § 1). Bu yazıtta, Sibir ve Moğulstan yazıtlarında geçen, QIRQIZ, BUY-URIQ gibi adlara da rastlamıyoruz. Türük idaresindeki Asya ve Avrupa kavimleri için ise Öñre Bıña Başı şöyle diyor:

(12) ÖZE KÖK TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN AŞRA YAĞIZ YİR İGTÜK ÜÇÜN,	*Kadir Gök Tanrısının verdiği karar gereğince, hükmü altındaki kinetik yeri eğitmemiz için,*

İLİMİZ-T●RÜMİZ TİZTİ.	*Anayasamız tezmiş bulunuyor, ve, buna göre,*
ÖÑRE KÜN-TOĞŞIQDIQI BUDUN,	*önce gün-doğsuktaki kavimler,*
KİSRE OY-TOĞŞIQDIQI BUDUN,	*sonra OY-TOĞŞIQ'daki kavimler olmak üzere,*
TÖRT BULUÑDAQI BUDUN	*dört modalitedeki kavimlerden*
İKÜÇ ËRÜR YAĞIM,	*ibaret düşmanlarımız*
BÖL UYUQ BOLMIS.	*bölük-börçük olarak bize tabi hale gelmişler.*

Mirşan,K.1986; *Bolbollar*, s.52-53.

OY-TOĞŞIQ sözü "*sapiens*", "akıllanan" anlamındadır. Ancak bu sözün "Türkçe konuşmuya başlamış Avrupalılar" demek için kullanılmış olacağı var-sayılabilir. Bu doğru ise, o zamanlar Avrupada medenî bir kavim yoktu. Nitekim, Avrupanın her yerinde, taş üzerine yazılmış olan yazıtların dilinin Türkçe olduğunu görmekteyiz, bunun hiçbir istisnası yok.

Eğer burada, Tatar tarihi dolayısı ile, AT İL'i göz önünde bulunduracak isek, İdil-Oral kavimleri hafızasında iz bırakmış olan, Bulğarlar üzerinda durmamız gerekecektir. Bu alanda Kemçik-Cırğaq yazıtı şöyle diyor:

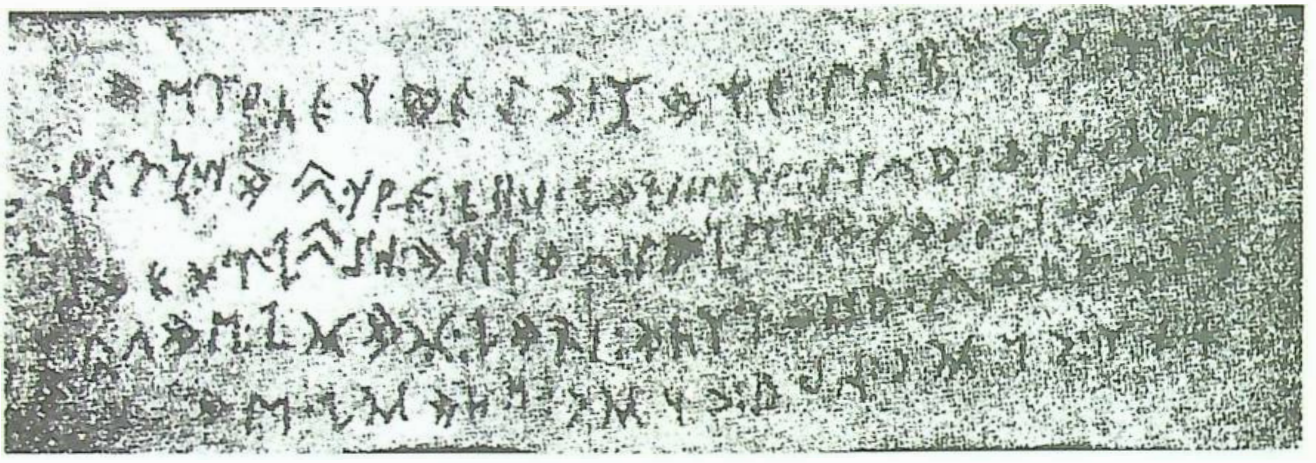

Kemçik-Cırğaq Yazıtı, Sibir.

(13) ËR-ËRDİMİM ODIQI ÖG-ÖCİM ÖD	*Erdemimin yakılmış olduğu krallık eramda,*
2.ONA ÖGİM ÖCİG İT AYRILTIM:	*Tanrı Kralı olmuş (yani, Tanrı namına krallık etmiş) olmamın impulsu ile (bu dünyadan) ayrıldım:*
3.UB-UŞ ÖCE OLIRIM UYUS İLE YILQI SİZİME.	*ön-aksion hadisesinden önceki ölüm hali [vakum] kondisionundaki Cenabı nıza,*
4.BUDA ÖG İYİN ATIM OQ ËMÜ ËRİGÜY.	*BUDA ÖG'den ATIM-OQ teşkil etmek üzere erişerek*
5.İL ÖC İRİGİÑE ÖGİDİM ËKİM ËR	*Halkın özgür iradesi şerefine erişen ve*
6.UŞIN OYI ËSİM-ËSİÑİRİM QANTA	*Majeste olarak anılan hanlığa*
7.ËR QAÑIM OQ ËSİÑİD,	*erişmiş olan babanın kuantumunu hatırla:*
8.YİTMİS YAŞIM ÖLTİM	*yetmiş yaşımda öldüm ve*
9.SİZİME OĞUMĞA ALTMIS AT BİNTİM	*Tanrıya karşı olan şerefim dolayısı ile 60 ata bindim.*
10.İDİZ İL URIĞIN OQ,	*İdiz Halkı ırkı OQ'larını,*
11.BUY-URIĞU URTIMQA ALTIM,	*BUY egemenliğine tabi kılmak üzere, savaşarak almış olmamdan dolayı*
12.OĞ UŞUĞA ATINIM	*adım OĞ-UŞU'dur.*

Orkun, H.N.1940; *Eski Türk Yazıtları III*, s.85..
Mirşan, K.1998; *Dinlerin Gelişimi*, s.8.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*, s.80.
Mirşan,K.1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik*, s.20

UB-UŞ, UYUS [vakum] halindeki uzayda meydana gelen "*ön-aksion*".
UYUS, "*vakum*" halindeki SİZ [integrasion, Cenap, Tanrı].
ATIM-OQ, "*yer değiştiren kuantum*"[*displacement quantum*].
BUDA ÖG, "*separe olan kral (yani,OQ)* ".
BUY, *dictio,* hukuka dayanarak şart belirleme.

BUY-URIQ, *hüküm ve karar yetkilisi, egemen boy (ırk), egemen.* Bu söz Moğulstan yazıtlarında BUYURUQ BËGLER [amir beyler] şeklinde geçiyor (MÖ 525, IID16 ve ID19; MÖ 489, IID14 ve de ID13).

Metnimiz başlangıçtaki UYUS kondisionunda husule gelen bir UB-UŞ ÖCE'den [önaksion üyeliğinden]; yani, BUDA-ÖG'den—SİZ diye isimlendirdiği—âlemlerin meydana gelmiş olduğunu ifade ediyor. Nasıl ki, BUDA-ÖG'den ATIM-OQ'lar doğmuş ise, kendisinin de öldükten sonra—bir ATIM-OQ halinde—SİZ'in "kendisine tahsis edilmiş" bir kısmına ulaşacağını söylüyor (satır 1-4).

Satır 8'de söz konusu edilen *60 at* ölen ile beraber mezara verilen atlardır.

Metnimizin son üç satırına göre ise, Buy-Urıqlar İdizleri yenmiş bulunuyorlar ve, Kül-Tïgin tarihine göre, onları MS 565'de İdil-Oral yöresinde görmekteyiz:

(14) İkinci molada, İdiz ile savaştık.
Mirşan,K.1991; *Bolhollar,* s.79.

Yoluğ Tïgin İdizlere OZ-OY [kolonist] diyor. Ancak, Buy-Urıq ismine daha MS 559'larda rastlamaktayız:

(15) Kül Tïgin 26 yaşında iken, Qırqızlara doğru süledik. Güneş batımındaki kırlıların Ökügimin Yışının başkentine yürüyüp, Qırqız Kavmini orda bastık.Hakanı ile işbu Yışda savaştık.

Kül Tïgin Buy-Urıqların Qud-Oğırlarına hücum ederek, haşmet ile değdi. "Bir er" değerinde *Oq* (asker, veya okçu) vurdu (ok ile!), "iki er" değerinde subay sançtı (kargı ile!).
Mirşan,K.1991; *Bolhollar,* s.73.

Qut-Oğırlar "*Kutigur*" diye bilinen bir Qırqız (yani, Bulğar) kavmidir. Buna göre, Buy-Urıqlar Bulgarların ataları olacaktır. Bu ismin *Buyulğar* ve *Buwulğar* şekillerinde söylendiğine de şahit olmaktayız:

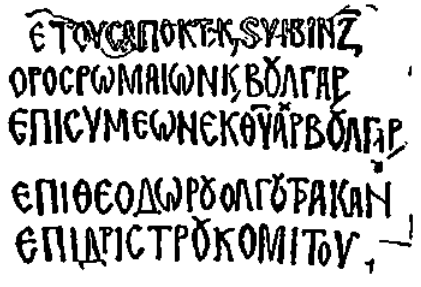

Selânikin 20 km güneyindeki Narış Köyü Yazıtı

ΙΤΟ ΔΕΟ ΚΙΡΟΣ ΟΤΑΝ ΕΚΤΙΣ-
ΤΙΝ ΒΟυΛΓΑΡΙΣΤΙ ΣΙΓΟΡ ΕΛ-
ΕΜ ΓΡΙΚΙΣΤΙ ΙΝΔΙΚΤΩΝΟΣ.

Çatalar Yazıtı

(16) *Narış Köyü yazıtı)*

AÑ TUYUŞA ÖP-ÖKÜTÜK ËSİYİBİNİZ,	*Zaman tespitine göre Öp-Ökütük hesabı ile,*
URUS-URUWUMA ÖWÜNÜK BUYULĞAR,	*savaş galibiyetine övünük Bulğar,*
AÑIP ÏSÜYİM AÑIWIN AÑIQ	*anarak ruhumu (yazı ile) anmak sureti ile,*
ÏZÜYASIR BUYULĞAR.	*beni hatırlıyan Bulğardır.*
AÑIP ÏZİÑ OD AWRIY,	*İşbu hatıra, yakılarak evrilecek ve*
ULUĞUY ATAÑA QAĞAN,	*atalarına ulaşacak olan Hakanı*
AÑIP İDİRİS TURUYQUM ÏTÜY.	*anarak saygı duruşu yapmak içindir.*

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar,*97-98.

(17) *Çatalar yazıtı*

ÏTÜW ËDİÑÜW,	*İcraat sahibi sıfatı ile,*
AQIRIWIZ-UTAN AÑIQTIZTIN	*ilân ederek açıklıyan*
BUWULĞARIZTI, ÖZÜGÜR AÑLAÑIM	*Bulğarların müteallik [respektive]*
GRÏQIZTI INDIQTIWINIZ.	*Grekleri boyunduruk altına almaları.*

Mirşan,K.1973; *Dechiffrierung der protogriechischen Inschriften,* S.32.

Qutyaq [Avrupa] alfabeleri (Bulgarca dahil)

Buchstabennamen	At / at	Okuduç / ök ü d ç	Ëb-Ël / ëb ë l	Uquñusuğ / quñ s g	Olumun / ol m	Oquşuñupult / n quş ñ p lt	Ësiñir / siñ r	Oz / oz
Skythisch								
Etruskisch								
Uw-On								
Protobulgarisch								
Protogriechisch								
Protobyzant.								

Buchstabennamen	Ëzisık / ëz s i k	Uquyusuñuc / uq y suñ c	Usuw / us w	O / U	A / E	O / U	I / I	it	Differenzierungen
Skythisch									
Etruskisch									
Uw-On									
Protobulgarisch									
Protogriechisch									
rotobyzant.									

Bulgarca "Köypeñ Üy" yazıtı alfabesi için "Mirşan, K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, şek.101"e bakınız.

Bulğarların 1[inci] vatanları olan Sibirde BUY-URIQ şeklinde olan isimleri, 2[inci] vatanları olan İdil-Oraldan sonraki, 3[üncü] vatanları olan Trakyada ULU BUYURUNUQUQAYQAN US [diktator] şekline çevrilmiş bulunuyor

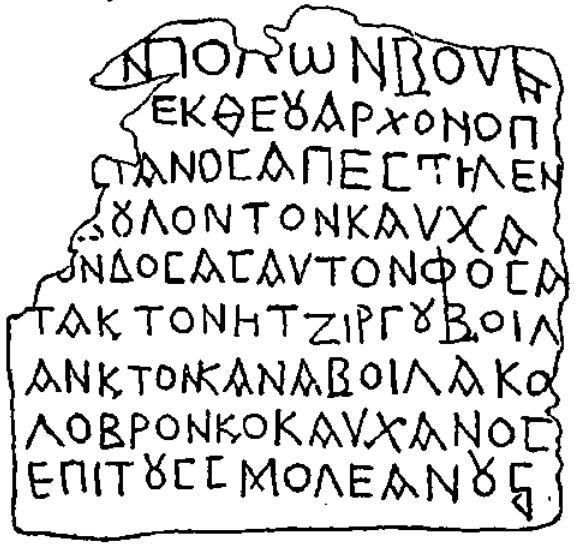

Kavalanın 12 km küzeyindeki eski Filip Kentinde bulunan yazıt.

(18) ANIP ULUYUN BUY-UYULA	*Ulaşımlı Buy-Uyula'yı anarak,*
ËSİÑÜK ËZİÑÜYE URUQUNUP	*hatırlamıya izafe edilen*
ASPAN US AP-AÑISTINILIÑIN	*Gök Tanrısı mabedinin*
—BUYULUN OTUNQAYQA UYUNUDUS	*—buyların yakılmasına mahsus olmak üzere,*
ASAYTUN ËZÜS USA ATAQ,	*Ëzüs katına adanarak verilen yemek ziyafeti ile,*
OTUNUN ÖTÜZÜRGÜY	*ateşten geçirilen*
BUYU ÖLE ANIQ—	*Buy cesedi hakkındaki—*
OTUNUQANA BUYU ÖLE UQUÑ,	*Buy cesedinin yakılması yazısı dolayısı ile,*
ULU BUYURUNUQUQAYQAN US	*ulaşım yaptırmıya muktedir*
AÑIP ÖTÜYÜSÜSÜM,	*Tanrıyı anışım, [Buy Uyulanın]*
ULUÑ ANIYUSUSUM.	*Ulaşımını anışımdır.*

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.98-99.

Bu metnimiz Türk dininin aldığı son şekli gösteriyor. Etrüsk ve Anadolu (Trabzon) yazıtlarında da buna yakın kavramlar ile karşılaşmaktayız.

Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri.*

Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*; şek.36, s.55-68.

Diğer taraftan bütün bu yazıtlar, Hıristiyanlığın temelinin Türk dinine dayandığını gösteriyor. *Ësöñük* olarak, yukarıdaki ËZÜS [yani, Yezus] kavramı gibi, aşağıdaki yazıtımızda da OQ ËMİR-ËZÜY [Oqların Ëmir-Ëzüyü (yani, Mariyası)] kavramını görmekteyiz:

Trakyada bulunmuş olan bir madalyon

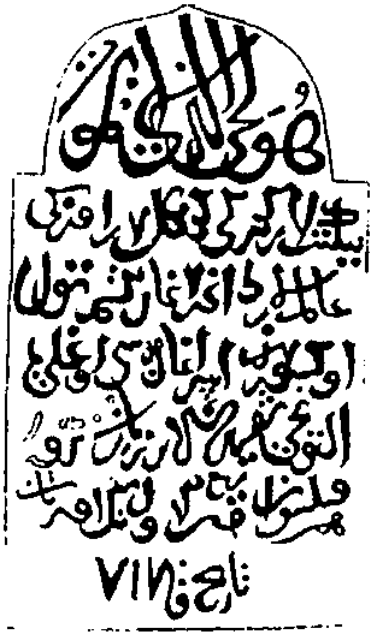

Altın ustası Şahidulla yazıtı (İdil havzası)

(19) OQ ËZİSİÑİRÜ ANIZIS	*Oq kutsallığını anmak üzere*
ANISIQIN OZIRIW:	*anmış olma ve*
ËZİSİL UQURISIS ATAW	*onu katsal yazı aracılığı ile*
ËDİÑİSİP ËDİTİN·**ATAW**	*sahiplenerek zikretme,*
BU ATANIÑIS ATIN:	*şu kavrama dayanır:*
OQ ËMİR-ËZÜY.	*Kuantumun varlık haline erişme transferi.*

Quantum transferini (yani, İsanın gökten yere inmesini) mümkün kılmış olan Oqların bu *Ëmir Ëzüyleri* on parmağı ile "kozmos" işareti yapıyor, çünki Erken Türklerde ON, ayni zamanda, "kozmos" demektir.

İdil-Oral Türkleri ve Bulğarları, Hıristiyanlığa önayak olan bu dinlerini bırakarak, islâmı kabul etmiş bulunuyorlar (yukarıda, sağdaki yazıt):

(20) Huwel xeyyïl ledzï lâ yamut.	*O canlı, ve, o ölmez.*
Yikitler körki, köñiller özegi,	*Yiğitler görünüşü, gönüller merkezi;*
ğalïmlerni ağırlağan, yetïm, tul,	*alimleri ağırlayan, yetim, dul,*
öksözlerni asrağan Musa Oğlı,	*ve öksüzleri koruyan Musa Oğlu,*
altunçı Şahïdulla ziyareti turur.	*altın ustası Şahidulla'nın ziyaretgâhı.*
Rahmet qılsun, amïn.	*Rahmet kılsın, amin.*
Rabïğul-evvelniñ ortası,	*Rabiülevvelin ortası,*
tarïxqa VIV.	*tarihi 717.*

Muxametşïn, D.Ğ.-Xakïmzänov, F.S.1987; *Bulğar Şehrinin Epigrafik Anıtları*, Kazan, s.82-83 (Orısça).

İl-Ëtiriş Qağanın (saltanatı MÖ 565-538) maraşalı ve, ayni zamanda, tarih yazarı olan Bïlge Atuñ Uquq, Qırqız Seferi dolayısı ile, İdil-Oralı şöyle tanımlıyor:

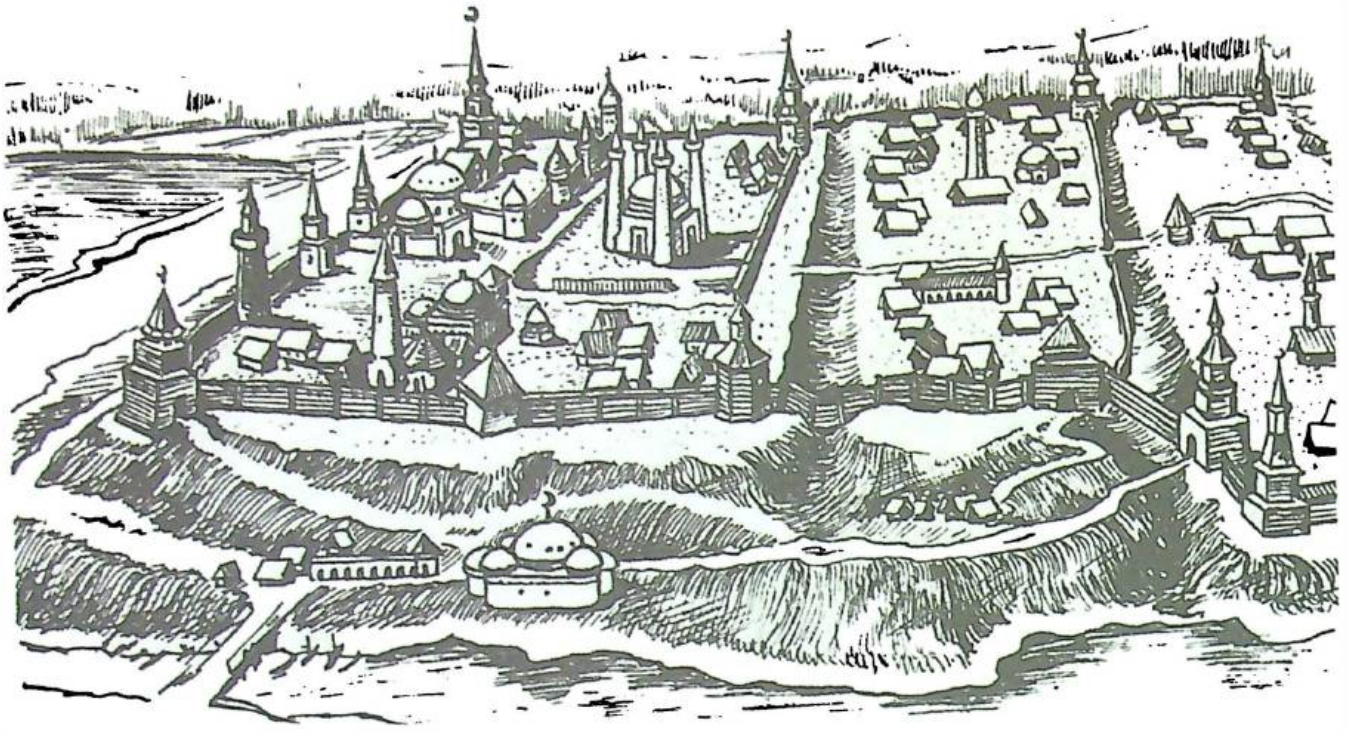

Eski Qazan Kenti
(İsxakî, Ğayaz 1992; *İdil-Oral*)

Mercanî Camïi, Qazan

(21) *Öküğimin (Oral Dağları Devleti) yolu bir tek imiş,—"donmuş diye işidip, "bu yoldan yürür isek, yaramıyacaktır" dedim.*

Usta rehber diledim. Üçül Ögiz [Tobol, Işim ve Irtiş] *kişisi buldum. Kendi kolonistlerimizin bulunduğu yerdeki ON'lar biltirinde, İt-Ög kişileri grubundan,BİR-namlılar hakimiyetinde ON'lar imiş meğer bunlar. Onlarda yatarak, BİR-namlıların bulunduğu yoldan At-İle gidilir ise, "dur bakalım!" diyerek, tedbirli oldum. Hakanıma rica ettim ve ordu YORITDIM.*

At-İl At'a değdim. Aq-İt-İrim-İl'i [Aq İdili] *geçer iken mola verdim. At üstünde geçmek sureti ile, akıntıyı sökdüm. Yukarı AT-İlde Yaya Kişiler* (hehalde, Finliler) *OĞ'una karşı nam kazanarak, bu AT-OĞ'ları vurdum. Sonra, onların öncü-asker liderlerine değerek, akın hücumu ile, egemenlik kurduk. Bundan sonra, uyumak üzere (attan) indik. Her seferinde bu şekilde, "on tün" uyuduktan sonra* (yani, 10 gün sonra), *At-Oğ Ebirü [Başkentine] vardık.*

Yerci yer göstererek bizi BUĞ'a (s. 10, sat. 48) *takdim etti. Bu şekilde,"Hakan" olan krala erişmiş olduk. "Onun su yolundan"*(yani, İdilden] *varalım", diyerek, o su yolundan askerî strateji ile vardık. Bölge yetkilisi ile karşılaştık ve başkentinin BUY'una* [Bulğar Beyine] *eriştik. Krala ise tüne doğru vardık.*

Kırğızların OQA'sını [herhalde, Ofa Kentini] *bastık.Derken, ordu öncüsü ile karşılaştık. Han ordusu toplanmış, savaştık, egemenlik kurduk. Hanını öldürdük.*

Qağana (yani, İl-Etiriş Qağana) *Kırğız Hanı ÖC-ÖKDİ, yükündü, tabi oldu. Öküğimin Yışı vergiye bağladık.*

Mirşan,K. 2000; *ŞÖLGENTAŞ Mağarası Resim ve Yazıları*, s.11-12.

Bilge Atuñ Uququn Üçül Ögüz üstünden geldiğini söylemesi, onun İdil-Orala küzeyden girdiğini gösteriyor. Nitekim, o Yukarı At-İli söz konusu ediyor ve "*at üstünde geçmek sureti ile, akıntıyı söktüm*" demesi de bunu kanıtlıyor, çünki Aq-İdil ancak küzey kısımlarda bu karakterdedir. Buralarda YADAĞIN KİSİ [Yaya Kişiler] ile karşılaştığını söylemesi de ayni şeyi dile getiriyor ki, Bilge Atuñ Uququn, "at kullanmıyan acayip kişiler" añlamında isimlendirdiği bu kişiler, küzey halkı olan Finliler olmalı. O bu acayip kişilere egemen olur.

Aq-İt [impulziv akıntı] "nehir" añlamındadır. *İrim-il* ise "öldükten sonra Tanrısına erişecek olan kişiler", demektir. Bu ismi bugünkü Başqurtstanda, Aq-İdilin kaynaklandığı İremel Dağı (1582 m) şeklinde görmekteyiz ve bu deyim Başqurtların,yazıtımızda söz konusu edilen, *İrim İl* [İremel] olduklarını kanıtlıyor. Yani, Başqurtlar MÖ 500'lerde bugünkü Başqurtstanda ve Bulğarlar da İdil Boylarında yaşamakta idiler. Bunu diğer bir yönden kanıtlıyan kaynaklar, MÖ 4üncü yüzyıldan itibaren yazımlıya başlandıkları tespit edilmiş olan, Başqurtstan yazıtlarıdır.

Ayrıca, Çur Tiginin aşağıdaki *holbolunda* da şöyle deniliyor:

(22) *Ökülü Çur yedi yaşında iken* (MÖ 531) *OZ-OĞIL'ların* [kolonistler ahfadının; yani, İskitlerin] *At-Uquz Biltirindeki Qırqızlar yönetimindeki otlakta, İtizde, savaştı.*

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*, s.95.

Bugün de İdil Boyunda yaşamakta olan Tatarlar ise MÖ 1517'den beri bu ülkede yaşamakta idiler (Yazıt No.3'e bkz).

Tatar tarihinden sözaçar iken, Orısları [Rusları] söz konusu etmemek olası değil. Bunlar, ayrıca, Çinliler ve Persler, Türük tarihinin geleceğinde çok etkili olmuş halklardır.

"*Müstefadil-exbar fi exvali Kazan ve Bulğar*" tarihinin yazarı Şihabetdin Mercanî (doğumu 16.01.1818 ölümü 1888) bu alanda şöle diyor (kitabın basıldığı yıl. Kazan 1897):

"*Şemsitdin ed-Dimeşqiy hem başkalarının beyan ettiklerine göre, Ruslar, esas itibarı ile, bir otrauda [adada] yaşamışlardır* [Novaya Zemlâ ve Vaygaç adaları; belki, Kolguyev Adası]; *tarlaları yoktur, ekincilik bilmezler; kiş* [samur], *tiyin* [sincap], *susar* [ağaçsansarı] *gibi hayvanları avlıyarak ve onların derilerini satarak geçinirler. Seqalibelere* [Oqlara; yani, bugünkü Tatarlara] *karşı savaşarak, (Saqalibeler) onlardan esir alıp, Bulğarlara, Xezerlere* [Hazarlara] *satmışlar.*

Rus halkı, aslında, üç topluluktan oluşmuş bulunuyor: biri Slaviya; yani, Slavyanlar, ikin-

cisi Barmanïya, üçüncüsü, Babarım.".

"Şihabetdïn Mercanï, *Müstefadil-Exbar fï Exvalï Qazan ve* Bulğar" kitabının *Kazan Tatarstan Kïtap Neşrïyatı* tarafından 1989 yılında yapılan kısaltılmış yayını, s.102 (ISBN 5-298-0009-6).

"Barman" [(hizmet etmek üzere) varıcı] ve "Babarım" [< *baba-arım,* (hizmet etmek üzere) bir *babasıra* (yöneticiye, başkana) varma] deyimleri Rusların sivil ve askerî alanlarda hizmet etmek üzere kullanıldıklarını ifşa ediyor. Nitekim Mercanïnin ve İbni Fazlanın şu sözleri de buna işaret ediyor:

"Ruslar hem Sekalïbaler—padïşahın (yani, At-İl hükümdarının) *kulları hem askerleri—Xezer* [Hazar] *memleketinde tacirler.Yüzdürdükleri kayık hem gemileri ile Burtas nehrinde seyri-sefer etmekteler. O nehir civarında ve Xezer memleketi içinde Türik* [Türk] *halkları var. Onların* (yani, Xezerlerin) *Şerhi-Bulğara vararak birleşen, imaretleri herzaman tüccarlar ile dolu oluyor".*

Yukarıda adı geçen eser, s.121.

"İbni Fazlan: Ruslar—ayrı bir halk. Onların illeri Sekalïbe hem Türik illeri ile sınırdaş. Onların kendi dilleri var. Onlar Sekalïbe ile savaşıyorlar. Bulğar ve Xezere satmak için, (Sakalibe) onları esir edip alıyor ve onlardan esïr satın alıyor, diye yazıyor".

Yukarıda adı geçen eser, s.63.

Mercaninin ilginç olan añlatılarından biri de şöyle (s.103):

"Rusya hükümdarı Ozın Qol Georgïy denen kişi 1147 yılında Meskew [Moskova] *Yılğası* [Nehri] *boyunda, Köçkey* [Göçmüşler] *Awılı* [köyü] *bulunan yerde, bir şehir inşa etmiş. Bu şehir bir müddet "Köçkey Qalğası* [şehri]" *ismini taşımış; sonra, kıyısında bulunduğu nehir ismine göre, "Meskew"* [Moskova] *denerek adanmış."*

Bütün bunlar gösteriyor ki, Ruslar Türkler sayesinde medenî bir millet haline gelebilmiş bulunuyorlar. Bunu, alfabelerini Türklerden almış olmaları yanında, Rusçadaki bazı sözlerin en eski Türkçe sözlere dayandığından da añlamaktayız:

(22) Erken Türkçe ËLÜ ËS AT [ehlî at] > Rusçası *loşat* [at]
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.37
Erken Türkçe MOĞOÇ [rahip] > Rusça *muj* [koca]
Mirşan,K. 1978; ALTI YARIQ TİGİN, s.116
Erken Türkçe AT-URUĞ [emir, tebligat, tebligat yolu, *Highway*] > Tatarca *daruğ*, Türkçe *doruk*, Rusça *doroga, dorog* [sokak, yol]
Erken Türkçe BUQA [boğa] > Rusça *bık* [boğa]
Erken Türkçe ve Türkçe *YÜK* > Rusça *вьюк* [*v'yuk;* yük]
Erken Türkçe ÇUR [kral] > *tsar* [*царь*, "çar", "kral"]
Tatarca ve Türkçe *adım* > Rusça *yedëm* [*едем*, "gitmek"]
Erken Türkçe ÖK [Rab] > Rusça *Bog* [Allah]
Erken Türkçe ËDİNİS [yavru] > Rusça *dïtya* {çocuk]
Erken Türkçe UD [dişi], UDU [dişilenme] > Rusça *rod* [nesil, soy]
Mirşan,K.1997; *Bugünkü Avrupa Dillerinde Prototürkçe İzleri*, s.13.
Erken Türkçe ULUS [populasïon] > Rusça *volost* [idare mıntıkası (birimi), vlâyet]
Erken Türkçe KÜN [ışık] > Tatarca *kün* [gün], Rusça *dyen* [gün]
Erken Türkçe QIR [kenar] > Tatarca *qırıy* [kenar], Rusça *kray* [kenar]
Erken Türkçe PARIŞQAR [çift] > Tatarca *par* [çift], Rusça *par* [çift]
Erken Türkçe PÏS [beş] > Tatarca *bïş*, Rusça *pât* [beş]
Tatarca *yılğa* [nehir] > Rusça *Volga* [İdil Nehri]
Tatarca *cïñgï*, *cïñge* ve Türkçe *yenge* > Rusça *jyena* [*жена*, "karı"]
Tatarca *cïñgï* [kendinden büyük bir kadına yapılan hitap tarzı] > Rusça *jyenşşïna* [kadın]
Tatarca *sala* [köy] > Rusça *syelo* [köy]
Tatarca *sabaq* [ders] > Rusça *sabaka* [köpek]
Tatarca *aşa* [ye] > Rusça *yieş* [ye, aşa]
Tatarca, Türkçe *saman* > Rusça *saloma* [saman]
Tatarca *türme* [hapishane] > Rusça *tyurmye* [тюрме, "hapishane"]

Tatarca *ıştan* [yani, *içten*, "don"] > Rusça *ştanı* [don]
Tatarca *yaxşı* [iyi] > Rusça *xaroşiy* [iyi]
Tatarca *Meskew* > Rusça *Moskva.*
Tatarca *Orıs* [Rus] > Rusça *Russkiy* [Rus]
Tatarca *buran* [bora] > Rusça *buran* [bora]
Tatarca *mïç* [soba] > Rusça *pveç* [*печь*, soba]
Türkçe *davar* > Rusça *dvor* [avlu]

Aşağıdaki kişi isimleri de konumuzu çok iyi kanıtlıyor.

Alfred Xasanovïç Xalïkovun, 1992 yılında Kazanda yayınladığı (ISBN 5-85840-260-7), "*Bulğar-Tatar çıkışlı 500 Rus Ailesi*" isimli kitabında saydığı isimlerden bazıları şunlar:

1.Abaşevlar, 1615 yılından beri soylular sınıfında.
2.Abdulovlar, *Abdullah* [Allah kulu] isminden yapılmış soyadı.
3.Avdulovlar, XVII'inci yüzyıldan *alpawıtlar* [toprak beyleri]
4.Agdewletovlar, XVII'inci yüzyıldan soylular. Altın Ordadan. Aqdewlet [ak zenginlik; yani, *aq kemik*] sözünden.
5.Agïşivlar, XII'inci yüzyıldan soylular.
6.Adaşevlar, XVI'inci yüzyıldan soylular.
7.Azançeyivlar, XVIII'inci yüzyıldan soylular. Soyadları *azançı* [ezancı] denen Tatar-müslüman sözünden yapılmış bulunuyor.
8.Azançeyivskïylar, XVIII'inci yüzyıl soyluları.
9.Aypovlar, 1557 yılında asilzadelik verilen Kazanlı İsmaïl Aypovdan.
10.Aydarovlar, görevli Aydarov Uraz 1578 yıldan soylu.
11.Aytïmirovlar, XVII'inci yüzyıldan.
12.Akïşevlar [Agïşevlar].
13.Aqsakovlar.
14.Aqçurïnlar, XV'inci yüzyıldan *murzalar* ve soylular, *Aq-Çura* [Aq Batır] sözünden.
15.Alabïrdiyivlar, *Allah verdi* sözünden.
16.Alabïnlar, 1636 yıldan soylular, *alaba* [hediyelenmiş] sözünden.
17.Alabışyevlar, 1428 yılında Yaroslavl kenti prensi Fedor F. Alabış anılmaktadır. Bu soyadı *ala baş* [akılsız baş] sözünden türetilmiş olabilir.
18.Alayıvlar.
19.Alalïkïnlar.
20.Alaçyevlar, 1640 yılından beri Moskova soyluları. Soyatları "alaça" sözünden.
21.Alaşyeyıvlar, XVI'ıncı yüzyıl ortalarından soylular. Soyatları *alaşa* [hadım edilmiş erkek at] sözünden.
22.Aleyivlar, XVI'ıncı yüzyıl sonundan soylular
23.Almazovlar, *Duma* sekreteri Almaz İvanoviçdan başlar.
24.Alparovlar, *alp ër-at* sözünden.
25.Altıqulaçevïçlar, 1371 yılında Rus [Râzan] hizmetine geçmiş ve Hıristiyanlaştırılmış.
26.Altışevlar, XVIII'inci yüzyıl asilzadeleri.
27.Alımovlar, 1623'inci yıldan soylular.
28.Alyabyevlar, XVI'ıncı yüzyılda Rus hizmetine giren Aleksandr Alyablevdan. *Alî Beg* [Ulu Bey] sözünden.
29.Amïnyivlar, XVI-XVII'inci yüzyıldan soylular.
30.Amïrovlar [Emïrevlar], XVI'ıncı yüzyıldan soylular. Arapça *Amïr [Emïr]* sözünden.
31.Anïçkovlar, XIV'inci yüzyılda Orda devletinden çıkan kişiler oldukları tahmin edilmekte. İNİÇ veya ANIÇ sözünden.
32.Appakovlar, 1519 yılında Qırım-Qazan *murzası* [soylusu] Appaq Ruslara hizmete geçer.
33.Apraksïnlar, 1371 yılında Altın Ordadan Olg Ryazanskïya geçen Suluxmïr [Sulh Emïr] torunu Andrey İvanovïç Apraksdan gelme.
34.Apseïtovlar, Arapça *Ebu Seït* [başkanın atası] sözünden gelme.
35.Arakçeyivlar, XV'inci yıl ortasında Rus hizmetine geçmişler.
36. Arapovlar, 1628 yılında soylular sınıfına alınmışlar.
37.Ardaşevlar, XVII'inci yüzyıldan soylular.
224.Korsakovlar, *qursaq* [karın] sözünden.Meşhur kompozitör *Rïmskiy Korsakov* nesli.
300.Musïnlar-Puşkïnlar, Rus şairi A.Puşkïn bu soydan.
347. Raxmanïnovlar , Arapça *rahman* sözünden. S.V.Raxmanïnov büyük Rus kompozitörü.
427.Turgïenïevler, Rus yazarı Ï.V.Turgïenïev bu nesilden.
499.Yanmusïnlar, 1564 yılında Kırımda elçi olmuş olan görevli Tatar Yanmusadan.
500.Yawışıvlar, 1568 yılında Kazan varoşunda yaşamış olan görevli Tatar Qadış Tawışıvdan.

İG BİLGÜ
[Olan Şeyleri Belirleme]

Akıl, zekâ 14,15
Akıllanan kavim 20
Aklı başında olanların dileği 41
Aq [aktiv] 10
Aq At 20
Aq Bïs 10
Aq-İt 111
Aq İdil 111
AL [Allah] 19
Ala At 8
Alfabe 49
Allah 13,16,19,36,39
Alp Ërin 82
Altay 9
Altı Yarıq Tïgin 8,16,17,34,37,
Altun At-Oy 10
Altun Yış 2,9
Altun Qan 9
Altun Qanat 9
Altun Ür-Ögin 7
At-Uquz 111
Anadolu 89,90,91,92,93
Ananïn Kültürü 105
Ant 10,15,20
Añtuyus 49,59
Apañ-pu 67
Askere gitme 42
A-şï-na 66
At 9,10,11,17,31,32,35,39,40, 45,102-105
At-Ata 35,102-104
At Başığın Yıl [tavşan yılı] 74, 90
At Bïl 92
At-İL 2,9,10,18,20,34,35,91, 92,96,103,106,111,112
At-Oğ 2,9,14,18
At-Oğıla Ögüz 34
At-Oğlar hukuku 2
Atom 20,21
At-Oñut 90
At-Ög 5
At Oy 10
At-Oy Bïl 13,14,19,63,71,74, 89,91
At-Oy tarihi 49
Atsañ 31,32,37
Attïla 101
Attïla hazinesi 66
At Ub-Uçuğ 91
At-Uquz Ërisin 13
At-Uquz Tatar 89,91,102,103
At ululama 20
At-Uyuz Irmağı 64
Aurel Stein 5
Avrupa 15
Babarım 112
Babilonya 89
Barbar 63
Barman 112
Barş 27
Bars Yıl 17,49
Başarı 45
Başkent 14
Başqırt [Başqurt] 88,111
Batı egemenliğine yönelme 20
Bëg 10
Bëgilig Yırağay 9,10
Bilim 29
Bin Buda Mağaraları 5
Bin halk ailesi 9
Bir 111
Bir Oy Bïl 19
Bir Öge 92
Bïlge Atuñ Uquq 63,68,81,82, 83,109,111,112

QAÑIM İL-ËTİRİS QAĞAN'ın maraşalı ve Trih yazarı. UÇUĞUY YIŞ'lı [İçki Türkistanlı] olan Bïlge Atuñ Uquq, MÖ 565'de QAÑIM QAĞAN'ın ÖTÜKİN YIŞ'ı yeniden kurma hareketine katılır ve, AT-OY BİL Oğuzlarını KÖLİKİN AT-OĞILA'da yenerek, Türük Bïlin temelini attıktan sonra, At-Oy Bïle tabi olan, Qıtañ, Tatabı, Oq-Urudun halklarını Türük Bïl idaresine almak üzere, Usuntuñ Bolıq [Pekin] ve Taluy Ögüze kadar giderek, 23 şehir zapteder. Bundan sonra, Sibir üzerinden Ökügimin Yış seferine çıkar ve, kraliçenin hastalanmış olması dolayısı ile, Altun Yışda qağanından ayrıldıktan sonra, Ayırıs Yüzde Türgis Qağanını yener ve At-Oy Bïl sancak valisi İt-İnisi Oğlının Beñligük Tağ-daki sarayını *tïzik at-oq urus* [guerilla savaşı] ile aldıktan sonra, Tëmir Qa-pığ'a girer ve, bu şekilde, Türük Bïle Bu Türük Bïli de katmış olur.

Fakat İl-Ëtiriş Qağan ölmüştür ve Bïlge Atuñ Uquq da, çok yaşlı olmsı dolayısı ile, tekaüde sevkedilir.

Bïlge Qağan 45
Bïs 10
Bïs Balıq 5,7,10,12,13,68
Bodrum 2
Böri Bïlge Bëg 66,67
Budïn 89
Buğ 10,111
Bulğar 89,101,106,107,109, 111,112
Burtas 112
Bu Türük Bïl 5,64,69
Buy [diktio] 47,106,108
Buy Urıq [Buy Urığu] 105-108
Buy Uyula 108
Bü 12,13
Bü Kralı 12,16
Büyük Savaş 38
Büyük Yokuş 12
Cennet 43
Çanakkale 91
Çatal Hüyük yazıtı 96
Çilgiri 14,35
Çin Haberleri ve Türk Tarihi 61
Çince 7
Çinde tarih yazılımı 62,65
Çin haberleri 70
Çinli 5
Çinli Takvimi 75,76,77,78
Çin-Oğuz barış añlaşması 63
Çin Takvimi başlangıcı 62
Çouşu 65
Çur Tïgin 111
Dareïos 87,88,92,94
Dolonklar 14
Dünyanın teşekkülü 48
Ebediyetteyim 40,43,46
Ëçim Qağan (I) 2,5,26,27,28, 64,87,88,89,90

Edinilen Yurt (= Amerika) 59
Ehlî geyik 46
En eski Çin yazısı 61,62
Erenler 14
Erkek çocuk 23
Erken Türk Qalaları, qurğan-ları ve bolıqları 79
Ësik Qurğanı 14
Eskişehir 91
Etrüskçe 83,84
Ëzüs 108,109
Federe Liderlik 13
Fenike Alfabesi 14
Finliler 111
Geçerli Konstitusion 7
Gelin 12
Gorgon tasfiri 49
Gök hukuku 47
Gradient 46
Grek 87
Güçlü 9,21,45
Hayat verme 40
Hazar [Xezer] 111,112
Herodotus 8,14,34
Hıristiyanlık
14 (§12),38(§48),108 (çerç.18)
temeli Başqurtstanda atılmış olan bir dindir.
Başqurtstandaki *Taşmurun* yazıtı dışında, bunu kanıtlayan en güzel belgelerden diğer birinde şöyle deniliyor:
[ULUĞ] İRKİN ÖC-OÑIN TİREKE YARIQIN
[Uluğ] İrkine mevcutluk başarısı için inen nur.
INİL [UR]-OÑU QA YARLIĞ BOLTI
İnilin [Kardeşliğin, barış'ın; yani, İsanın] yaradılış – başarısına vahiy oldu.
Türkler Hazar Denizi'nin kuzeyine Uluğ İrkin [Ulu Serbestlik] demiş bulunuyorlar. Metnimiz – bir nur inmiş olması dolayısı ile, peygamber olması gereken – İnilin burada yaşamış olduğunu söylüyor ki, bu "barış" motifini biz Msïxa Teñride de görmekteyiz. ("Sağ yanağına kim vurur ise, ona ötekinide çevir") Nitekim, aynı metinde "göğe geçme" olayına da değiniliyor;
OY- OÑIL TA AT
OY-OÑIL alanında nam kazanarak.
KÖK ËRMİS ËR KE
göğe ermiş ere
YARIQ YARLIĞ BOLTI
nur vahiy oldu.
Mirsan K. 2005: Erken Türklerin Anadolu Yazıtları, s.26, 55-68.

Burada üzerinde durmamız gereken önemli husus, Rusların Tatarları değil, Tatarların Rusları Hıristiyanlaştırdığıdır. Kuzeydeki bir adadan gelmiş olan ve hiçbir medeniyet izi taşımayan Rusların (s.111,112), Tatar şehirlerinde hizmet görmeye başladıktan sonra, "din" kavramı ile (s.108, 109) tanıştıkları muhakkaktır. Nitekim, Rusça *Bog* [Allah] sözünün Türkçe *Ök* [Rab] sözünden doğmuş olma ihtimali de buna işaret ediyor. Rus devletinin (devlet kurma alanında çok tecrübeli) Tatarlar tarafından kurulmuş bir devlet olduğunu ise, Rus devleti soylularının hemen hepsinin Tatar soyluları olduğundan anlamaktayız(s.113).
Nu 67
Hive 91
Hoytı Tamır Gündelikleri 19, 63,66,81,82,92
Xa [ışık teşekkülü] 24,33,34,48
Iduq Baş 20
Iğaç 9,15,16,43,68
In-Itıra Çal 21,37
Iraq Bitig 5,49
Irkî başarı 16,17
İçü Apa 8,14,89
İçüüm Apam Buumın Qağan
İstemi 8,18,63,67
İnisi Qağan 2
İt [impuls] 7,8,16,17,31,39,88
İtiz 39,45,105-107,111
İbni Fazlan 112
İdil 111
İdil-Oral 7,15,34
İkiti Ëtigmiş B'il 2,67,69
İl 9
İl-B'ilge Qatun Qağan 45
İl-Ëtiriş Qağan 25,26,63,66, 67,68,81
İman 13
İmece 37,38
İremel 111
İsinig [iman] 13
İsis 14
İsi Yïr 67
İske Ögis 67
İskit 34,96
İssedon 34
İtilkü 37
Ju-ju 66,69,70,96
K'aï-yüan 64
Kara bulut 41
Kara kuş 40
Keder 21,22
Keçe 27,28
Kendi halkımız 18
Keşif 27
Kılıç ile kesme 12
Kırgınlık 17,18,21
Kırmanç 93,94
Kisi Oğlı 8
Kolonist 13
Konstitusion 18
Koyun ve kurt 25
Kozmik Dünya [Ol-Onı] 16
Kozmos 15
Kozmos Honorisi 15
Köçkey Awılı [Qalğası] 118
Kök Qalıq 32
Kral [Ök] 19
Ksenophon 90
Kuğu kuşu 28,68
Kuman Sözlüğü 101
Kurt 66,88
Kül B'ilge Qağan 2
Kül-T'igin 68,69,70,71,87,95, 96
Kürt 87,94,95,96
Küsmüş 44
Kyros 2,28,30,87,90
Qağanığ Bolbol 63,64,65
Qañım İl-Ëtiriş Qağan 2
Qañım Qağan (II) 2
Qañım Türük B'ilge Qağan 2, 9,18,63,64,65,68,72,77,88
Qapağan 2,68-69,96
Qara Quş 9
Qarluq 68,88,89,90,91,92
Qatun [Kraliçe] 2
Qılıç ile kesme 12
Qırqız 64,87,105,107,109, 111
Qırqız Qağanığ Bolbol 5
Qırt 88
Qıtañ 5,7,8,50,62,65,70,89, 101
Qunçuy 10
Quş 9,16,28,43,46,47
Qut 8
Qut-Oğır [Kutïgur] 107
Leylek 2
Lïu Mau-Tsaï 66,67,70
Mabet 14
Maraşallar 11
Marko Polo 101
Massaget [< ËM-ËSİG AT, *Ben-lik Sahibi*] 8,87,88,89,90

Men 5,12
Menander Protektor 95
Mercanî 111,112
Miñ Îl Üyür 9
Missioner 26,63,68
Moğol 101
Molekül 33
Moskova [Meskew] 112
Msïxa Teñriden Önce [MÖ] 5,9
Mukaddes Halk 58
Nişanlanma 12
Noğay 101
Nom 19
Norveç Türkleri haritası 57
Noter 64
Od 10,11,16
Oduq 9
Oğ 10
Oğul [vekil] 22,23
Oğuz 63,65,68,89
Oq 2,5,7,8,9,12,13,14,15,16, 17,20,34,35,63,64,65,67,68, 89,90,91,95,101,103,105-107, 111
Oqa 110
Oq-At 91,93
Oq Ëmir Ëzüy 109
Oq Oğlı 68
Oq-Oñım Oğ 5
Oq Udurıqın Yış 18,63,64
Oq-Uş 2,9,16,17,34,35,40,46
Oq-Uşuy [Oquñ Uçı] 92,96
Olumlu olan tahakkuk etsin 45
Omuğ 38,39
On 15,66,67,68,80,92,95,110
On-Oğ 15
On Oğın Çur 8,16,17
On-Oq 89
On-Uyuğur 15,68
Oñ Budun 8,9
Oral Dağı 39,45,65,80,87,88, 104
Ordu 28
Orıs [Rus] 111
Orta Îlin tarihî gelişimi 60
Os-Udurılmış Uça Usunqun Ur 64
Ot-Oz 16,17,25,26
Ot-Oz Tatar 7,8,62,63,65,101
Ot-uru 8,34
Oy 10,14,15
Oy Toğşıq 106
Oyus As [Homo sapiens] 79
Oz [kolonist] 13,14,19
OZ-OĞIL 111
Öc-Ök 17,88,91,95
Ödüs Uçu(w) 66
Ög 67
Ög-Îl 64,65,68
Öğrenci 42
Ök 8,19,22
Ök At [krallık] 18
Ök Ërigün Uş-Oq Uşın 8,87, 89
Ök-Ösi [kösi] 74,75,77
Ökügimin 110
Öküli Çur 13,18,81,82,111
Ökül Tïgin 2,64,77,89,90
Öküz ve boğa 23
Ölüm hali, ölüm 14,15,16
Öñre Btña Başı [Mayor General, "tümgeneral"](ölümü tahminen MÖ 493). 8,13,20,38,39,45,65,81,82, 83, 88,89,90,91,101, 103,105.

Büyük Türk kumandanı ve tarih yazarı. Babası Qañım Kül Bïlge Qağan tarafından, Msïxa Teñriden öncc [MÖ] 530'da Öñre Bıña Başı [ÖBB] tayin edilir ve, Üç-Biriküye kadar sokulmuş olan, Tïgin Qan [Kyros] ordusunu yener (1inci savaş). MÖ 525'de *At-Oy Bïlge tutuquğ* Uy-Buğu [genel kurmay başkanı] atanır ve babası uçar.

MÖ 522'de iki oğluna *Uy-Buğu Uşud* [*governor general*] adını verir ve *Çïk tapa* yürür, 14. 2. 522'de *at-uqur* [anlaşma hasıl olur] (Dareius I'in tahta geçiş yılı).

ÜRÜÑ BËG'in İskit kralı olarak İstanbul tahtına oturması ve Dareios I'e karşı Qırqızlardan yardım istemesi üzerine başlıyan, Türk-Pers Savaşları-nın 3üncu safhasında, ilk önce Persleri, müttefiklerini ve, bilhassa, Fenike donanmasını 20. VII. 516'da Çanakkale-de yener. Ancak 516 yılı sonuna kadar Kafkaslar üzerinden Asura kadar yürümüş olan Isub-Ura Bïlge Öküli Çur yenilmiş ve şehit düşmüştür ve, bundan cesaretlenen, Dareios I İskit [Oq] seferine hazırlanmaktadır. Öñre Bıña Başı asker toplamak için gittiği Yedi-Sudan Kafkaslara gelir ve, Işub-Uruş Turuqa yardım ederek, Kafkas cephesini emniyete alır. Fakat Dareios, Kafkasları bırakarak, Kara Denize geçmiştir ve Türk ordusu At-Uyuğın Kölde toplanır. Burada *Ïril-Önte* [*deployment* lideri] seçilen Öñre Bıña Başı, Oq-Ara Oy nchrini geçmiş olan Darciosa karşı *Or-Uru* yürür Şünki Qañım Qağan II ancak—siklus başlangıcı olan—512'de tahta oturabilecek ve Öñre Bıña Başı o zamana kadar kesin savaş vermc olanağı bulamıyacaktır (savaşın Qağan tarafından kazanılma şartı). Bu sebeb ile, Öñre Bıña Başı Darciosa karşı yıpratma savaşı açar ve onu, Qañım Qağanın İkim üzerinden gelerek mevzilenmiş olduğu, ÜR-APA [Oaros] mevkiyine çeker. Darcios I Ür-Apayı geçmek isterken (ÖTÜKİNTE BUN), ordusu Qañım Qağan II tarafından 25. V. 512'de süngüden geçirilir.

Öñre Bıña Başı, MÖ 522'de çıktığı ÇÏK seferinden sonra OQ-UŞUĞ UR-DU ÜR-ÖG [şehitler için meşhul asker abidesi] yaptırdığını, 521'de Iduq Baş Ökide (Astarhan Krallığı) ÜR-ÖG *yaratıtdığını* ve At-Uquş Bïlin 1000 yıllık geçmişi hakkında *oy-ışı taşa* bitig-bilgi vurduğunu, 505'lerde isc, Urqun Bolıq *bïltirinde ÖLÜRGİNİN ÜR-ÖGİPİN ïtidiğini* söylemekte ise de, bu tarihî eserlerin hiçbiri elimize geçmemiş bulunuyor.
Ör 10
Ötükin Yış 7
Parçacık konfigurasionu 41
Pers Krallığı [Çïk Ök] 91
Peygamber 16,17,35,36
Phryg 91,103
Piramit 26
Prens [Uluğ Törün] 2
Proto-Grek 107
Proto-yabancılaşma 41
"r" sesi 15
Resmî geçit 28
Rey 12
Ruslar [Orıslar] 101,111,112
Sakınç 44
Saltanat takvimi 72,77
Samarkand 2
Sarı Uygurlar 13
Saygınlık 31
Seçim 12
Seqalïbeler 111,112; herhalde ËSİ OQ-ÏI.BA [Oqlar Memleketi] sözünden türemiş olmalı.
Selçuk 2
Sizabulos 95
Slav 111
So Devleti 67

Soğdaq 69
Sse-kin 70,71
Stabil element 39
Sub-Usuz 64,65
Süy Oyuğ Budun 67
Şerefname 94
Şerefhan Bitlisi 94
Şıpqan 72,73,74,75,76,78
Şögün 72,74
Tabığaç 63,64,65,89
Tabiat 19
Taluy 8,9,63
Tamğalı Sayı 80
Tanrı 14,15,17,18,20,23,31, 35,37,38,41,42,45
Talas Yazıtları 23
Tatabı 7,8,62,64,65,92,101
Ta-tang [Ta-tañ] 64,77
Tatar 90,91,92,93,94,101-103,105,106,
Tatarca 12
Ta-t'uñ 69
Tavşan 35
Taydu 71,72,73,74,75,77
Tëmir Qapığ 2,68
Teñri Öd 72,74,75
Teñritig Teñride Bolmış Türük Bïlge Qağan 2
Tïbet 12,13
Tïgin Qan 2
Tomyris 2,30,87
Transkrïpsïon alfabesi 59
Transmissiv 43
Tu-küe 66,68,71
T'u-men 68,69,70
Tun-Huañ 5,95
Türgis 10
Türk [Türük,Türik] 7,8,9,90, 112
Türk *bolbolu* 79
Türkiye Cumhuriyeti Takvimi 75
Türk-Pers Savaşı 38
Türk ve Çinli Takvimleri 72
Türük Bïl 2,5,7,8,18,19,95
Türük Bïlge Qağan 89
Türük takvimi 75
Ub 10
UB-OZ [Zeus] 14
UB-UŞ 13
Uç 9,13,96
Uç-Uçu, Uç-Uça 65,66,67,68, 69,96
Uçud 91,103
Uçuz 103
Ugarit 92,93
Ukraïna 87
Uma [Tanrı] 17,18,92
Urıq 8
Us 11
Uş 11,13,14,16,91
Uşınta Uş 20
Uşuntun Uyuz 68
Uş-Oq 2,7,8,17,18
Uygur 5,7,12
Uyum [uyublıq] 11
Uyur Ögüz Savaşı 30
Uzantqın 72,77
Uzay Temsilcisi 36
Üçler Savaşı 15
Üç Oq Urıq 7,8,62,63,65
Ür 9
Ürüñ [runik] 7,10
Üyür 9
Yadağın Kisi 111
Vinland 58
Weï Krallığı 65
Yararlı hisse 32
Yabancı 16,17
Yaş 72
Yarıdğu 32
Vekiller heyeti 12
Yazılış tarihi 5
Yeni bir hayat 43
Yerleşik hayat 79
Yer Yüzünü eğitme 20
Yıl 72,73,74,75,76,77
Yıs 18
Yïrtinçü [yercil gelişim] 31
Yoluğ Tïgin 5,8,13,30,63,65, 67,70,81,82
Yuğ 9
Zafer 10,11,16
Zaza 92,93
Zekâ, → akıl
Zeus [ZEYΣ] 14,91
"Gök Tanrısı" *Zεύς* [Dzeüs] sözünün temel basamağı [*Grundstufe*] *Zεϋ*'-dir ki, bunun *OZU* olduğu kolaylık ile añlaşılabiliyor. Nitekim Proto-Grekçede ona *OZU İÇÜY* [Öbürdünyaya geçme hükümdarı] denmekte ve bu deyim *İÇÜY OZ* [Öbürdünyaya geçme yetkilisi] şeklinde de söylenmektedir. Buna göre, *Zeus* deyiminin karşılığı da *OZU US* [Ozma Allahı] veya *OZ-UŞ* [Ozma Yetkilisi] olacaktır. Nitekim, *İÇÜY OZ OÑUR ËTÜ USUT* [Ozmayı gerçekleştiren Allah] cümlesi de bunu kanıtlıyor.
Mirşan,K. 1973; *Dechiffrierung der Proto-Griechischen Inschriften*..43-44.
Proto-Grekler Erken Türkçe konuşmuş olan halklardan biridir. Atina kentinin bulunduğu Attika Vilâyetinde bulunmuş olan bütün yazıtlar Türükçedir [Erken Türkçedir]. Anadolunun güneybatısında yaşamış olan İonlar [Yunanlılar] Proto-Grekçenin varislerinden biri olmak ile beraber, onlar Fenike alfabesini kabul etmiş bulunuyorlar ve bugün Proto-Grekçe ile Hellence arasındaki çelişki çoğunluk ile bundan kaynaklanıyor. Bir de buna Yunanlıların Erken Türklerin bıraktıkları yazıtları Fenike alfabesi ile okumuya kalkışmış olmalarını katar isek, konu içinden çıkılmaz bir karışıklık halini almış bulunacaktır,—*OZU* sözünü "*Zeü*" şeklinde okumak gibi. Ancak, şunu düşünür isek, bu halin (karmaşanın) hiçbir değeri kalmaz: Biz Proto-Grekçedeki sözleri diğer Erken Türkçe yazıtlarda da takip edebilmekteyiz.
OZ-UŞ APA [Öbürdünyaya geçme hakimi olan Allah].
(ÖBB [Öñre Bıña Başl § 4).
İÇÜ APA [Öldükten sonra egemenliğine tabi olunacak Allah].
(ÖBB § 7).
İÇÜÜM APAM [Öldükten sonra egemenliğine tabi olacağım Allah].
(Moğ.Yazıtları ID19, IID16).
UB-OZ [Yüce Ozma].
(S.45, sat. 99 ve Mirşan,K.; *Bolbollar*, s.17, 45)
İÇÜ OY OZUS US [Egemenliğine girilmek üzere, geçilen Allah]
(Mirşan.K.1994, s.85).
Zırh 27

FAKSİMİLE

Iraq bitiq kitabındaki qıtañca yazılar

1. Kitabın ön kısmındaki yazılar

Sahife III

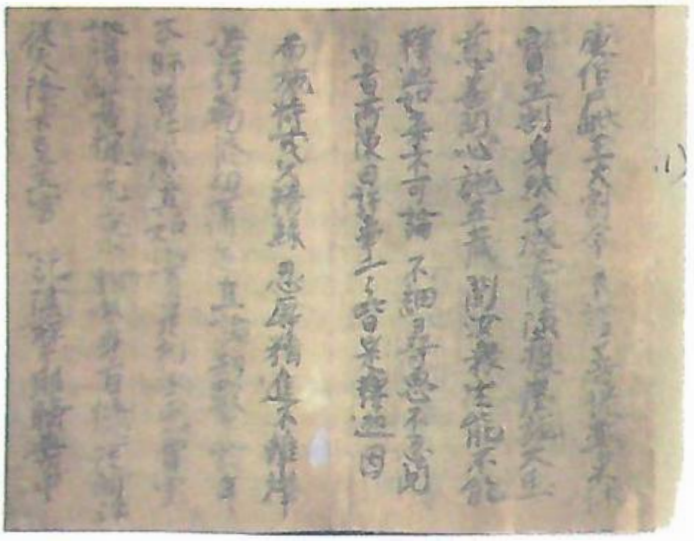

Sahife II

Sahife I

: 5212 (161)

Sahife VII

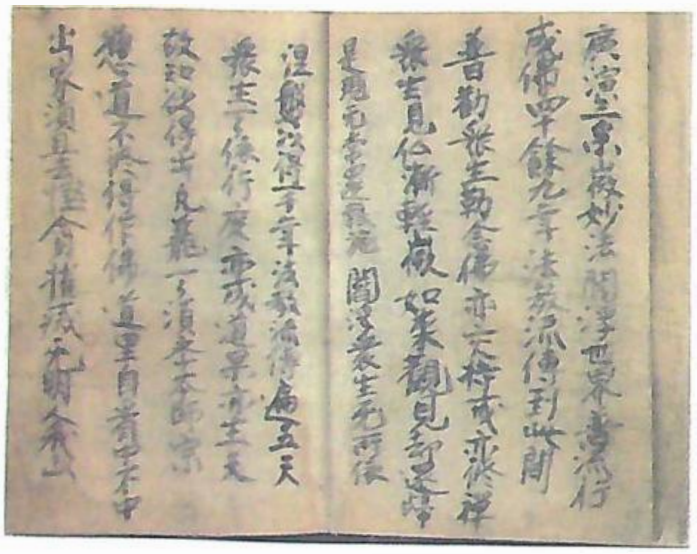

Sahife VI

Sahife V

Sahife IV

Sahife IX

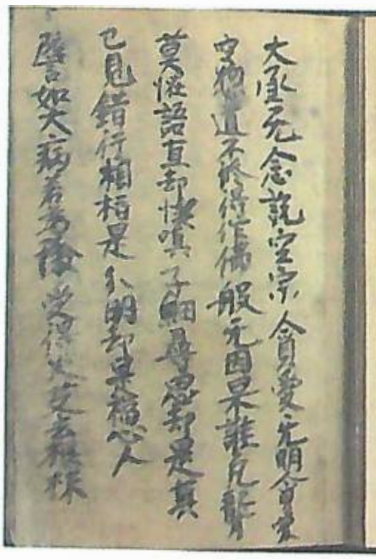

Sahife VIII

1. Kitabın arka kısmındaki yazılar

Sahife 104

Sahife 103

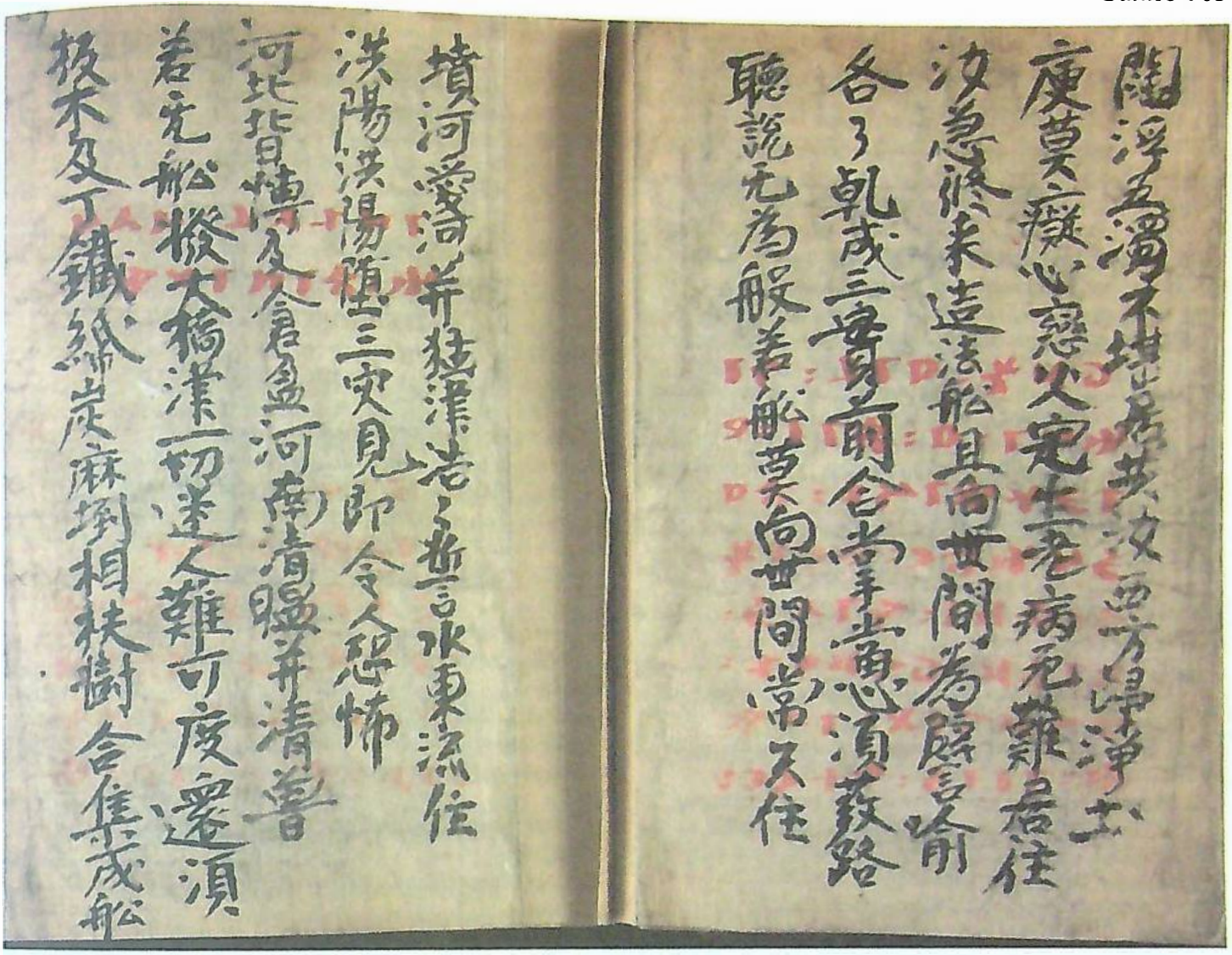

Sahife 108

Sahife 107

Sahife 106

Sahife 105

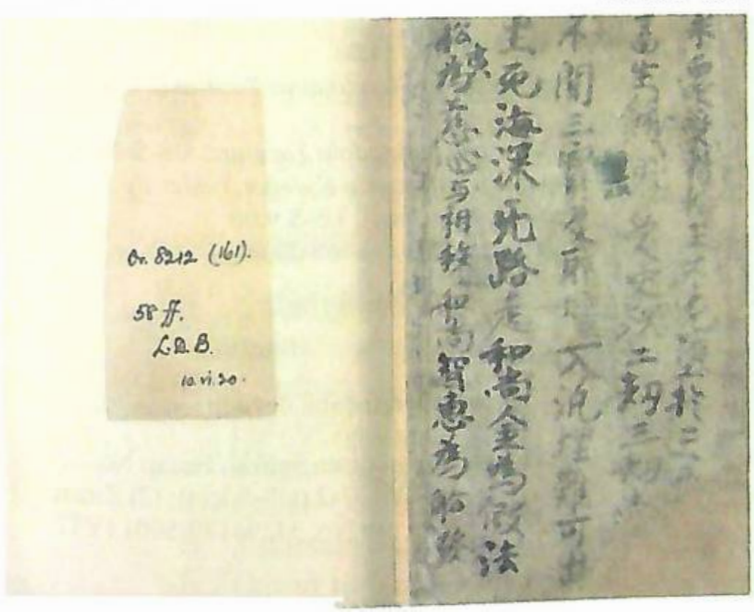

Kitap Dükkânı

Kâzım Mirşan tarafından yazılan kitaplar

The Books written by Kâzım Mirşan, Ms.C.E.

(Tel. 0-252-377.51.31)

(İnternet: *http://www.geocities.com/kazimmirsan/*)

İngilizce

1. 1986, *Is the Universe a Statical System Like a Frame? (Üniverzum bir Çerçeve gibi Statik bir Sistem midir?)* (46); **10,00 US-$**

2. 1992, *Pictogramms, Petroglyphs, ISUB-ÖG and UW-ON Inscriptions from Anatolia (Anadoludan Piktogrammlar, Petroglifler, ISUB-ÖG ve UW-ON yazıtları);* (29);
3. 1992, *The Manipulation of Cosmic Invariances According to Proto-Turkic Scholars (Proto-Türk Bilginlerine göre, Kozmik İnvariansların Manipulasionu);* (29);
4. 1996, *Traces of Etruscan in European Languages, in the Field of Nouns, Infinitives, Participles and Gerunds (Summery!) (Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ);* (kitap özeti!) (13)
∑= 10,00 US-$ (77)

5. 2000, *Egyptian Hieroglyphs, Dechiffert According to the Oldest Inscriptions of Europe, Siberia and Central Asia (Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ);* (27); **22,00 US-$**
6. 2002, *The Science of Physics and Astrophysics Accord-ing to Old Turkish Scholars (Eski Türk Bilginlerine göre, Fizik ve Astrofizik Bilimi);* **25,00 US-$**
7. 2003; *Scandinavian Inscriptions of Proto-Turks (Erken Türklerin Scandinavya Yazıtları)* **60,00 US-$**
8. *Anatolian Inscriptions of Proto-Turks* (in preparation)

Almanca

9. 1968, *Berechnung der statisch unbestimmten Tragwerke mit Ersatzlasten (Hiperstatik Sistemlerin Eşdeğer Yükler le Hasabı);* (65), **15,00 US-$**
10. 1973, *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften (Proto-Grekçe Yazıtların Deşifre Edilmesi);*(74), **17,00 $**

11. 1993, *Der Anfang des alphabetischen Schreibens und die Inschriften von Glozel (Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları);* (24),
12. 1993, *Prototürkische Grammatik (Prototürçe Gramer).*
13.1996, *Preportugiesische Inschriften (Pra-Portekiz Yazıtları),* (21)
14.1996, *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen (Türlü Dillerde Proto-Türkçe İzleri),* (24)
15.1997, *Etruskische Inschriften (Etrüsk Yazıtları);* (27)
∑= 16,00 US-$

Türkçe

16. 1996, *Türk Metriği,* (94); **7,00 US-$**
17. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;*(108). **16,00 US-$**
18. 1978, *ALTI YARIQ TİGİN,* (182). **22,00 US-$**
19. 1985, *Anadolu Prototürkleri;* (198), **16,00 $.**
20. 1990, *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* (336), **25,00 US-$**
21. 1991, *BOLBOLLAR;* (115), **12,00 US-$**
22. 1993, *Yazı İşaretleri;* (60), **6,00 US-$**
23. 1994, *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* (203), **17,00 US-$**
24. 1992, *Tatarcanın Türk Alfabesi ile Yazılması;* (12)
25. 1995, *Side Bitigtaşları;* (7)
26. 1995, *Öztürkçe "-sal" Eki;* (4)
27. 1996, *Pra-Portekiz Bitigtaşları;* (22)
28. 1996, *Barış Yolunda Eğitim;* (8)
29. 1997, *Bugünkü Avrupa Dillerinde Prototürkçe İzleri;*
∑= 6,00 US-$ (68)

30. 1996, *Fiil erin isim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ;* (61).
31. 2000, BİLGE ATUN UQUQ; *Türük Bilge Qağan İline Bitig;* (8)
32. 2000, *Moğulstandaki Kısa Yazıtlar;* (10)
33. 1983, *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye,* (50),
34. 1993, *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları;*(31)
35. 1983, *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geeçirilmesi,* (28).
∑ = 12,00 US-$ (171)

36. 1999, *Türk Takvimi;* (62), **9,00 US-$**
37. 1993, *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans.*(92) **5,00 US-$**
38. 1998; *DİNLERİN GELİŞİMİ, Erken-Türk Dininden Doğan Dinler, Side, Pra-Portekiz, Glozel, Pra-Mısır, Etrüsk, Protogrek ve Hinduuizm, Tevrat, İncil, İslam;* (140), **10,00 US-$**
39. 1998, *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* (101), **12,00 US-$**
40. 1999, *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bil;* (83 s. A4), **18,00 US-$**
41. 2000, *Şölgentaş Mağarası;* (35, A4), **30,00 US-$**
42. 2000; *Hieroglifler;* (107), **9,00 US-$**
43. 2000; *Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ;* (27), **14,00 US-$.**
44. 2001; *Makaleler;* **US-$ 14,00**
45. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* (78) **US-$ 30,00**
46. 2005, *Erken-Türklerin Anadolu Yazıtları;* **US-$ 40,00**
47. 2003, *Hiperstatik Sistemlerin Eşdeğer Yükler ile statik Hesabı;* (Almancadan tercüme), **US-$ 9,00**
48. *2007, At-Oy Tarihi (114),* **US-$ 20,00**

TOPLAMI : *İng. 127,00; Alm. 48,00; Türk. 359,00;*
∑ = 534,00 US-$

Not: Fiatlarımızda posta ücreti dahil değildir.

Banka Hesabı: (1) Akbank Bodrum Şubesi, Hesap No. 0077087-5 (YTL için) ve 136837-2 (US-$ için); (2) Ziraat Bankası Bodrum Şubesi, Hesap No. 34294179-5001 (YTL için).

Kapak resimleri

1. Kâzım Mirşanın Sïmïy Polat şehrinde ilk mektebine başladığı 1925 yılında çekilmiş resmi.
2. Avusturyanın Raxendorf köyünde Glazel Yazıtları hakkında verilen konferans (12.4.1993).
3. Şölgentaş Köyünde Mirşan Başqırt kızları arasında (24.6.1999).
4. Qazan Qalasında TV röportajı (18.6.1999).
5. Tatarstan Parlamentosu yemek salonundan ziyafet (18.6.1999).
6. Qazaq İlimler Akademisinde bir toplantı (Haziran, 2004).
7. Mirşan Türkbükü evinde çalışır iken (2006)
8. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfında konferans (Mart, 2001).
9. Mirşan ailesi.

ISBN: 978-975-01736-0-8

İskitler

Sibir San'atı (Hermitage Müzesi, MÖ 5. Yüzyıl)

Sibir San'atının Ukraynadaki Devamı (MÖ 4. Yüzyıl

Sümerler

İştar Kapısı, Babil (Berlin Müzesinde)

Yemenliler

Mavi cam gözünün etrafı makyajlı ve saçları Pra-Mısır stilinde kalsit-alabastır kadın başı (The British Museum)

İçdelik Göstergici

İskitler

1. İskit Tarihine Giriş (İskitler ve Diğer Halklar) 5
2. Yunanlılar Türklere "*İskit*" demiş bulunuyorlar 9
3. "*İskit*" sözü nerden çıkmış bulunuyor? 11
4. Oqlar 12
5. Oq dini 17
6. Oq [İskit, *Σκυθης*] yazıtları 21
7. Ündegiç [index] 28

Sümer Yazıtları

1. Oqıdu Söz 31
2. Sümerce Söz ve Cümleler 34
3. Sümerce Metinler 36
4. Sözlük Halinde *iyig bilgü* [index] 46
5. Sümer Ünlükleri *oqışıñupultu* 47
6. Sümer *Tamğaları* Oqışıñupultı 48

Yemen Yazıtları

1. *Oqıdu Söz* 51
2. Yazıtlar... 52
3. Yemen Alfabesi 59
4. Yemen tamğaları 59
5. Transkripsion alfabesi 59

Kitap dükkânı 60

İskitler

Bu
Kâzım Mirşan
këgdesi

Sayın Turgay Tüfekçioğluna

Türkbükü
20.11.2008

K. Mirşan

MMB Yayını

Copyright © 2008 by Kâzım Mirşan and Sons, Türkbükü, Sokak No.176, Ev No.17 , Turkey.

Printed in Turkey. Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), naşirin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (incoding those of translations into foreign languages). No part of this book may be reproduced in any form (by photostat, microfilm or any other means) withought written permision from the publishers.

İskit Tarihine Giriş
(İskitler ve Diğer Halklar)

Kısaltmalar:
TT→Somuncuğlu,S. 2008; *Taştaki Türkler;* İstanbul.
TÖİR→Peschlow-Bindokat; A. 2006; *Tarihöncesi İnsan Resimleri;* İstanbul
DİY→ Vadetskaya, Ë.,V.1967; *Drevnïyi İdolı Yenïseya;* Lenïngrad.
UGS → Haarmann,H. *Universalgeschichte der Schrift;* Frankfurt/Main.
ETY II → Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* İstanbul.

Bugünkü halkların geçmişi konusunda günümüzün aydınlanmamış problemlerinin en önemlisi İskitlerin kim olduklarıdır. Bilhassa, Erken Türkçe yazıtların okunmasından sonra, yep-yeni bir tarih görüşü çerçevesi ortaya çıkmakta ve bizim de İskitleri bu çerçeve içinde bulabilmemiz gerekmektedir.

Bu bakımdan, elimizi ilk önce Moğulstana atacağız:

Orta Moğulstan, Hangayn Dağları, Mandal Hayrhan mevkiyi yazıtı (TT, s.116)

ËR ATIM ULIÑ ÏLE OQ *Ben Ulu Ïle mensup Oqlardanım.* (ËR A T = mensup)

Türük Bïl tarihi Çinin Büyük Okyanus kıyılarına yerleşmiş olan Oqları şöyle añlatıyor:

ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI *Üç Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı.*
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.15, 25, 63

Eğer yazımızın kayaya tunç veya demir kalem ile yazıldığını kabul eder isek, tunç ve erken demir çağları söz konusu olur (MÖ 2.000-1.000). Bu şekilde, bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyıları için dile getirilen, *Şañ* (MÖ 1766-1122) Saltanatı yıllarını da elde etmiş oluruz ki, bu Oqlara metnimiz ULIÑ ÏL [Ulu Halk] diyor, çünki Oqlar Büyük Okyanus kıyılarından İdil-Orala kadar hüküm süren bir halk idi.

Nitekim, kemik ve bronz üzerine yazılı en eski Çin yazılarının alfabesi tamamı ile Türk *tamğalarından* oluşmaktadır:

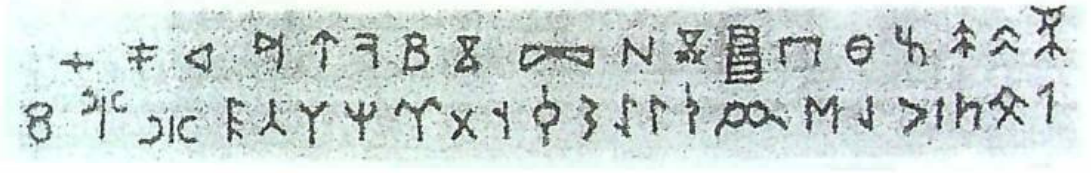

Oq Udurıqın Yışda [Oq Stratejisi Konstitusionu] *kullanılan tamğalar*
(Mirşan,K.2007; *At-Oy Tarihi,* s.61

Bu çağda Türkler henüz ortalıkta gözükmemekte iseler de, Erken Türkçe her yerde konuşulan bir dil idi.
Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi,* s.60,61,62.

Peki, bu *tamğalardan* bugünkü Çin yazısına nasıl geçildi?

Burda göz önünde bulundurmamız gereken esas, Ulığ İlde Türkçe konuşmuyan halkların da yaşamış olmasıdır. Bunların, Türk diline göre kurulmuş olan Türk alfabesi ile yazılan yazıları okumaları mümkün değildi. O halde, onların da okuyabilecekleri bir yazı sistemi bulunmalı idi ki, bu sistemin esası şuna dayanır: *Tamğalar* mana ifade etmeli (birer ideogramm olmalı) ve,

gözden geçirelim.

Yukarıda sözkosusu edilen yazıtımızın bulunduğu yerde, çok eski olma karakteri taşı pek çok kaya resimleri de bulunuyor.

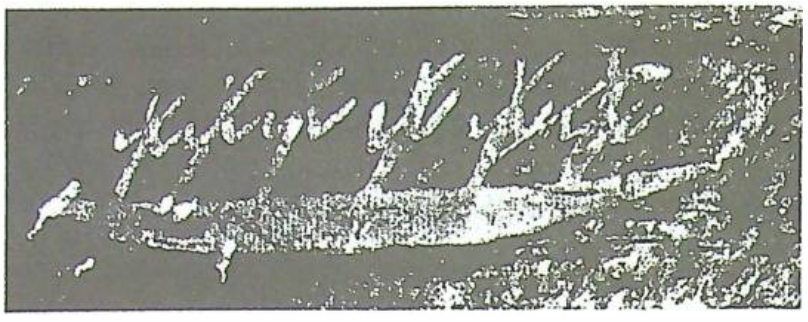

Uzay [cennet] *yolculuğuna çıkmış olan bir gemide altı insan* (Lena kaya resimleri, Sibir) (TT, s.40)

Bu figürleri şu şekilde okuyabiliriz: **6 W) (** [ONINIW ALT, *kozmoslaşma*]. Yani, bu resm pan kişi yazı yazmasını bilen biriydi.

Prototürkler tarafından yapılmış olan resimlerin çizgilerden şekillenmiş olması bund. kaynaklanıyor. Onlar, resimlerini *tamğalardan* oluşturarak, başka dilde konuşan insanların d añlıyabilecekleri kavramlar elde etmiye çalışmış bulunuyorlar. *Esöñük* olarak, aşağıdaki Le Nehri kayalarına çizilmiş olan (soldan birinci) resim "Tanrı" kavramını tarif eder iken, yazı masını bilen insanların okuyabileceği *tamğalar* kullanarak, manasını Türkçe bilmiyen insar da añlıyabileceği bir figür oluşturmuya gayret etmiş bulunuyor:

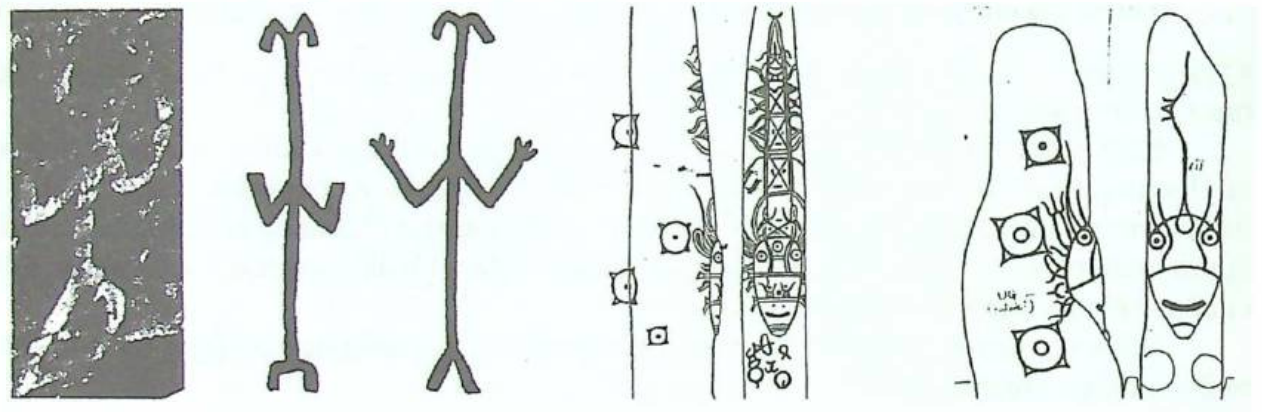

Lena-Sibir (TT, s . 4 *Bąşa Gölü küzeyi* (T Ö İR. 4 *Aḳ-Yüs sıntaşı*, Sibir (D Ï sY., 2 8) *Ulu-Kem*, Sibir (D Ï Y:, s .

ONIW US (soldan birinci şekil) *Kozmos instansı* (yani, Tanrı)

Soldan ikinci ve üçüncü şekillerimiz bu ifade şeklinin Batı Anadoludaki variantlarını göste (Latmos Dağı resimleri).

Kaya resimleri dışında, Abakan dalalarında [steplerinde] Türklerin "*sıntaş*" [plastik dikleri, pek çok dikili taş (*steleler*) görmekteyiz. Bu taşların dikiliş tarihleri 15.000 yıl öncel deki yazısız çağa kadar dayanıyor Nitekim, Ak-Yüs sıntaşının alt kısmında verilen *tamğa* s son derece kısıtlı ve sonuncu sıntaşımızdaki kişinin kulağına çizilen UQ [kavrama, kulak] *ğasının* henüz yeni ithal olunduğu añlaşılıyor. Bu resim bize aklın kişinin üçüncü bir gözü ğunu da izah ediyor: AÑ ËSİDİS [akıl ile duyuş].

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı,* s.10, 24, 26, 29

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bil;* s.28.

Tamğaların resim şeklinde manalandırılmalarına Anadoluda da örnekler gösterebilir

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı,* s.32-35.

Türkler, Çinde yaşıyan türlü halkların yazılarını ayni bir alfabe ile yazmalarını temin etme yolu ile, onların bir-birlerini añlamalarını nasıl temin ettiler?

Kullanılan usulün şöyle olduğu añlaşılıyor: Bazı *tamğaları* türlü boylardan halkların añlıyabilecekleri şekle sokmak. *Ësöñük* olarak, Türkçe 人 [UÇ] *tamğası* "lider" demektir. Bu *tamğa* 人 [*jıñ*] "kişi" ve 大 [*da*] (bel-bağlı kişi = "büyük"} şekillerinde empoze edimliye çok müsaittir. Eski Çince 木 ["ağaç"] *tamğası* "IĞAÇ" [≈ OĞ-AÇ (veya, AC), "ağaç"] şeklinde Erken Türkçe olarak okunabilmektedir.

Bu şekilde, Türk alfabesinin yerli halkların da añlıyabilecekleri şekle sokulması işlemine *Şañ Saltanatı* (s.5) çağında başlandığına şahit olmaktayız. Aşağıdaki şekil, kemik ve kaplumbağa kabuğu üzerine yazılmış olan binlerce yazıttan birini gösteriyor:

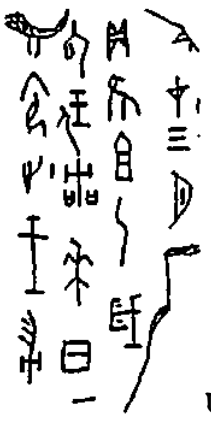

UGS, s.107.

Kemik üzerine yazılı Şañ Saltanatı çağı yazıtı

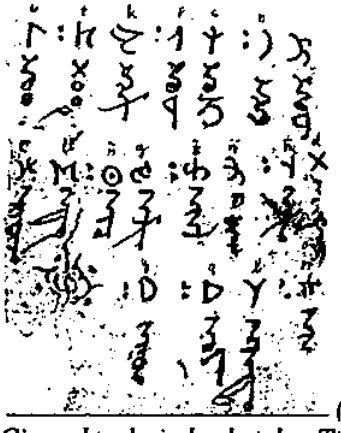

(ETY II, s.24)

Çin mekteplerinde okutulan Türk alfabesi

İkinci şeklimiz ise, Çin mekteplerinde okutulan Türk alfabesini gösteriyor. Ancak burda —üç satır halinde ele alınan Türk alfabesi *tamğaları* için verilen, "*lïao*", "*zı*" gibi Çince açıklamadan sonra—İskitler (Oqlar) tarafından teşkil edilen *yeni ideogrammlar* yer alıyor olsa gerek. Ayrıca, 3. satırın 3. karfi olan ▶ [q] *tamğası* için "*q lïao p*" [*q*'yı "*p*" gibi añla] deniliyor. Bunun sebebi Çincede "*q*" sesinin bulunmaması ve Çinlilerin *q*'yı *p* gibi okumalarıdır. *Ësöñük* olarak, "*Qapağan*" [Samarkand] yerine, "(*Ta* = Büyük) *Po-Huan*" denmesi gibi.

Üçüncü satır İskitçe *pïs*" [beş] *tamğası* ile başlamaktadır.Bu *tamğa,* Erken Türkçe 𐰚𐰃𐰠 [pïs] sözünden, 𐰚 şeklinde teşekkül etmiş bulunuyor. Eğer bu *tamğanın* kancalarından birini üste ve diğerini alta yerleştirecek olur isek, aşağıdaki Çince sayıların 5'incisi olan

一 二 三 四 五 六 七 八 九 十 百 千

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 100 1,000

vu (*yi, er, san, sı, vu, lu, ç i ḫa, cu, şı*) *tamğasını* elde ederiz. "*Şı*" denilen "10" *tamğası* ise, bizim bildiğimiz OQ *tamğasıdır.* Ona *şı* denmesinin sebebi, Çincede *q* sesinin bulunmaması. Oqların kendilerine, ayni zamanda, "*ON*" dediklerini de unutmamalıyız.

Bu şekilde, yukarıda söz konusu ettiğimiz *Şañ* Saltanatının Erken Türkçesinin "*OQ-OÑ* [Oq Başarısı] *Saltanatı*" olması gerektiğini de izah etmiş oluyoruz.Ancak Oqlar [yani, İskitler] bu çağlarda herkesin añlıyabileceği bir alfabe şekli teşkil etme yönünde önemli adımlar atmış bulunuyorlar ki, bu alfabe bugün "kaidesiz telâffuzlar" şekli gösteren alfabeler halindedir ve, bunların hiçbirinin Çinli bir ırka ait olduğu gösterilememiş olsa da, onların hepsini *Çin alfabeleri* şeklinde genelleştirmekteyiz. Halbuki bunlar Erken Türklere ait alfabelerdir.

Mirşan,K.2007; *At-Oy Tarihi*, s.60-78.

Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s. 87-93.

Bütün bu söylediklerimiz, batı dünyasınca çok az bilinen, Büyük Okyanus kıyılarında yaşamış olan İskitlere ait. Bu bakımdan ben, bilhassa Herodotus tarafından İskitler konusunda dile getirilen bilgileri, okuduğum yazıtlarda arayıp bulmuya çalıştım. Bunları kitabımızın bundan sonrakı kısımlarında göreceğiz.

Ï skitl ərıg ünun utulmuşbir ırkı temsil ediyorlar. F akat onların Avrasyada bı raktı kları iz leri,"*Türk Ulusu*" ismi altı ndabüyük bir alana yayı lmışhalde g örmekteyiz(cetvelde verilen nüfuslar 1992 yı lbaşında yapı lantespitl erə göre).

Samayev, G. 1993; *Telekeydiñ Türk Qalıqtarı* [Dünyanın Türk Halkları], Gorno-Altaysk (Rusya F .)

Az erler	Az erbaycanİ ran,Rusya F. Gürcüstan	17.000.000
Altaylılar	Altay (Rusya F .)	75.000
Afşarlar	İran, Afg anistan	700.000 . . . . .
Balkarlar	Qabardino-Balkarya (Rusya F)	92.000. . . .
Başq ırt lar	Başq urtstan(Rusya F .).	1.470,000 . . . . .
Gag avuz lar	Gag avuz ya(Moldova)	220.000. . .
Dolğ anlar	Tayı nı(Rusya F .).	8.000 . . . . .
Qacarlar	İran	37.000 . . . . .
Qaz aq lar	Qa z aq staÇin, ,Öz bekstan,Rusya F.	9.950.000
Qaradağ lılar	İran	25.000 . . . . .
Qarayımlar	Litvanya, U krayna	2.600. . . . .
Qaraq ʉpaq la r	Qa r aq alpaq(Öz bekstan),Afg ani stan)	505.000
Qarapapaq lar	Türkiye, İ ran.	100.000. . . . .
Qaraçaylılar	Rusya F.	160.000. . . . .
Qaşq aylar	İra n	720.000 . . . . .
Qırım Tatarları	Qı rı mÖz bekstan	500.000 . . . .
Qumuq la r	Dağ ı sta(Rusya F .)	300.000 . . . . .
Qırğ ı z la r	Qı rğ ı z ıÇin,Af ğ anı stan.	2.930.000. . . . .
Noğ aylar	Dağ ı sta(Rusya F .).	81.000. . . . .
S alarlar	Tsïnx ay,Gansu (Çin)	80.000 . . . .
S arığU yğ urlar	Gansu (Çin)	12.500 . . . . .
S ax a	S ax a[Yaq utstan](Rusya F .).	400.000 . . . . .
Tatarlar	Tatarstan ,Başq ırtstan(Rusya F . ,)Qaz aq stan. . .	6.860.000
Tofalar	Rusyan ı İnrkutskMı n tıkası	700. . . . .
Tuvalı lar	Tuva (Rusya F .)...	222.000
Türkler	Türkiye, Alman ya, ...	55.000.000 . . . . .
Türkmenler	Türkmen stanİ, ran,Afg antan, Irak	4.800.000
Öz bekler	Öz bekstan,Afg anistan,Tacikstan	18.400.000 . . . .
U yğ urla r	İ çkTü rkistan , Qa z aq staQarağ ı z sta n	7..160.000 .
U ryanx aylar	Moğ ulstan	30.000 . . . . .
Xaq aslar	Xaq asya(Rusya F .)	83.000 . . . . .
Xoton lar	Moğ ulstan	4.000. . . . .
Çuvaşlar	Çuvaşstan (Rusya F).	1.870.000
Şaxsevenler	İran	300.000 . . . . .
Şorla r	Rusya F ederasion un uK ë më rovsMıntık ası.....	17.000
		130.114.800

Bu Türük İ llerinintürlü ağ ı z larıkkı n fikir edinmek için şu cetveli verelim

Türkçe	*Tatarca*	*Başqırtça*	*Qırğızca*	*Xaqasça*
Altın	Altı n	Altın	Altın	Alton [Alt-on]
Beşik	Bï şik	Bï şik	Bëşik	Pï z ik
Çı k-	Çıq-	Sığ-	Çıq -	S ı x -
Gül-	K ül-	K ül-	K ül-	Kül-
Ir [şarkı]	Cır	Y ı r	Ir	Ir
Olsun	Bolsı n	Bolh ı n	Bolsun	Polz ı n
V ermişolan	Bï rg en	Bï rg en	Bë g ë n	Pï rg en
Y ıldız	Y uldı z	Y unduz	Cıldı z	Çıltıs

1. Yunanlılar Türklere "İskit" demiş bulunuyorlar.

Bu sorunun açık cevabını Öñre Bıña Başının (Büyük Türk Kumandanı ve tarih yazarı; "Öñre Bıña Başı" olarak göreve atanışı MÖ 530, ölümü tah. MÖ 493) Çanakkale seferi dolayısı ile Herodotusun düştüğü bir kayıtta görmekteyiz.

At-Oy Bïlge Tutuq Uy-Buğu [At-Oy Bïle rezerve genel kurmay başkanı] olan Öñre Bıña Başıya göre hadise şöyle cereyan eder: Oy Urum Atın Oy Oğıda (Istanbulda) tahta oturmuş olan Ürüñ Bëg [öbürdünya işlerine bakan lord) Orallı hemşerileri olan *Qırqızlara* Çïk Öge (Pers Kralına) karşı yardımcı olmaları için haber salar. Türk-Pers savaşlarında *İril Önte* [başkumandan] olan Öñre Bıña Başı Kırğızların *Çïk Öge* karşı sefere çıkmalarını onaylar—Ök Ür Bud Qalıda buluşmayı kararlaştırırlar. Öñre Bıña Başı Tutuq Başda (Çanakkale Boğazında) Oy Ögim İs Atlar tarafından müdafaa edilen mevkide Oz-Ër Itım Ökü Ër ile savaşır (MÖ 20.07.516, *Oq-İçin yıl*). Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN,* s.115.

Herodotusa göre bu tarihlerde Hellespontosun (Çanakkale Boğazının) Anadolu sahilleri Perslerin elinde bulunuyordu. Pers donanması Miletos (Söke ovasındaki Balat) yakınlarında kışlamış ve, herhalde Ürüñ Bëg olayından dolayı, Çanakkaleye doğru harekete geçmiş bulunuyordu. Ancak, Bysantion (İstanbul) ve karşısındaki Kalchedonlular—Fenike (Pers!) donanmasının gelmesini bile beklemeden—ülkelerini bırakıp kaçmışlardı (Herodotus VI/31-33). Fenike donanması nihayet Marmaraya gelir ve onun Avrupa yakasındaki şehirleri harap eder, ancak Kardia Fenikelilerin eline geçmez (her halde Öñre Bıña Başının işgalindedir!).

Buna göre, Türk ordusu ile Fenikeliler arasında bir savaş olmuş olmalı. Herodotusun şu cümlesi de Tutuq Baş savaşını Persler ile ilgilendirmektedir:

"Şu ulaştığımız dönemden (yani, MÖ 514'den) *iki yıl önce* (yani, MÖ 516'da) *Miltiades* (Oz-Ër Itım Ökü Ër; yani, Dolonklar hükümdarı) *İskitlerin önünden kaçmıştı. Çünki Kral Dareiosun kışkırtmış olduğu İskit göçebeleri Chersonesosa* (Gelibolu Yarımadasına) *kadar inmişlerdi"* (Herodotus VI/40).

Görülüyor ki, burada Herodotus Türklere "İskit" demektedir. Zaten Yunanlıların Türklere verdiği başka bir isim de yoktur, ve, Yunanlıların Türkleri tanımadığını iddia etmek ise büyük bir safsata olur. Elbette Türk ordusunda, *Oq Atlar* (hakikî İskitler), *Qarluqlar, Qırqızlar, Ök Ërigün Uş-Oq Uşın* (Massegetler), *İkim Oq Urığu* (İşim Irmağı Oqları), *Türgis* (Türkmenler), *Oz Ïl Öki* süvarileri vb gibi, pek çok kavimler bulunmaktadır ve Yunanlıların bunları tefrik ederek her birine ayrı isim vermesi, elbette, söz konusu olamazdı.

Yunanlıların Türklere "İskit" dediklerinin ikinci bir kanıtını Alp Ërin tarafından yazılan At-Ög (Büyük İskender) tarihinde bulmaktayız. At-Ög bugünkü Leninabad mevkiyinde İyinçü Ögüzü (Sırderyayı) geçmek ister iken karşısında Oğuzları bulur. Alp Ërin olayı şöyle añlatıyor:

BUL OTUQTA AT-UQUZ OĞUZ	*Bu otlakta At-Uquz Oğuz*
AT ÖG YAĞI ËRMİS,	*At-Ögün hasmı olmuş,*
BÜD ÖK ËRMİS.	*Büd de öyle olmuş.* (Bu itibar ile Qañım Buğa)
—TEÑRİKİN OYUR[MIS].	*Tanrı mutabakatını* (At-Öge) *tebliğ etmiş.* (At-Ög:)
OYUBIZ AP-ATIBIZ OZUĞ	*"Sizin hakimiyet alanınıza geçmemin sebebi*
ÜKÜSİG ÖKÜRTİ İRTİ,	*kesif bir kalabalık tarafından tehdit edilmiş olmamdır,*
SÜLETİM TİR ËRMİS.	*bundan ötürü süledim", der imiş.*
AMTI BËGLERİME TİR ËRMİS,	*Beylerine bundan ötürü emir vermiş imiş,*
BİZ AZBIZ TİYİN QORQ[MIS].	*"biz azız" diyerek korkmış.*

Mirşan,K.1991; *Bolbollar,* s.99-100.

Qañım Buğa Türk ordularının başkumandanıdır. At-Ög *Teñrikin İyine* (Türk Tanrısının isteğine,Tanrı onayına) uyacağını taahhüt etmiş bulunduğundan, Qañım Buğa kendisine "Usud" [strategist] unvanını vermiştir. Ancak, İskenderin Sırderyayı geçmek istemesi *Teñrikine* [Tanrı eşdeşliğine,Tanrı mutabakatına] aykırıdır ve Qañım Buğa ondan bunun hesabını sormaktadır.

İskender özür diler, suyu geçmiyerek geri çekilir ve Alexandreia-Esxate kentini Sırderya-

nın günbatsık sahilinde kurar.

Droysen tarihinde bu *ëtüz* [vak'a] şöyle teyit olunuyor:

"Bu arada İskit güruhları halâ nehrin karşı sahilinde toplanmış halde idiler. Harbe davet eder gibi, karşı tarafa ok atıyor, caka satarak gürültü yapıyorlardı: Ecnebiler, herhalde, İskitler ile harbetmeyi göze alamazlardı, eğer cesaret ederler ise, Fars korkakları ile çöl oğulları arasındaki farkı öğrenmiş olacaklardı. Alexander akıntıyı geçmiye ve onlara hücum etmiye karar verdi, fakat kurbanlar ona hiçte iyi işaret vermediler".

Anlaşılan, "kurbanlar" TEÑRİKİN ÏYİN'den başkası değildir."*Biz azız diyerek korktum"* sözü ise şu şekilde teyit olunmaktadır: *"Hücumda vahşi oldukları kadar, zamanında geri çekilmesini de iyi bilen İskitler onları kısa bir zaman içinde her taraftan kuşattılar,... çok daha az sayıda olan Makedonyalılara ağır bir darbe indirdiler".*

Droysen, J.G. 1954; *Geschichte Alexanders des Grossen,* München; sahife 296 ve 297.

Görülüyor ki, burada da Yunanlılar *At-Uquz Oğuzlara* (yani, Türklere) "İskit" demektedirler. "Pers korkakları" sözünden ise, İskitlerin Persler ile hiçbir ilişkisi bulunmadığı da açıkça belirmektedir.

Kün-toğşıqdıqa bilim adamları da (yani, *oy-toğşıqdıqa budun* [sonradan akıllanan Avrupalılar]) Türük Bïl çağına *bïrile* [ait] belgeleri "İskitlere *bïrile* belgeler" olarak değerlendirmektedirler. Bu hususta şu iki kitabı karşılaştırınız:

1. Die Ausstellung *"Im Zeichen des goldenen Greifen, Königsgräber der Skythen"* Berlin 2007 (Kunsthalle) S.23
2. Mirşan, K. 1999, *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bïlgesi* MMB Yayını.

Birinci kitapta İskit tarihi Msïxa Teñriden önceki [MÖ] 6^{ıncı} yüzyıldan başlatılmaktadır ki, bu da Türük Bïlin Ïl-Ëtiriş Qağan tarafından MÖ 565'deki kuruluş yılına tekabül ediyor. Ancak, Almanların Türük Bïlin ilk önce İdil-Oralda MÖ 1.7.879'da kurulmuş olduğu hakkında bilgileri yok.

Bu kitabın 23^{üncü} sahifesinde *Sauromatlar* hakkında şöyle deniliyor: *"Hakïkatta "Skyth Ïli"nin ne kadar doğuya erdiği Greklere meçhul kaldı.Karadeniz yöresine beñziyen kültür görüntüleri Oral güneyindeki dalalarda [steplerde] de arkiyolojik olarak saptanabilinmektedir ve —diğer kaynaklara göre—bunların Sauromatlar ile bağlantılı oldukları ileri sürülmekte".*

Bu ifadede geçen Sauromatlar Öñre Bıña Başı tarihinde geçen *[Os-?]Oy Urum At* [Tanrı Bïli Mamuresi] halkı olmalı: *"OY-URUM ATIN OY-OĞIDA* [Rum Başkentinde; yani, İstanbulda] *bulunan Ürüñ Bëgin* [ahiret işlerine bakan lordun] *Oqlar* (yani, İskitler] *arasındaki UB-ULUQIĞ ONI [Yüce kommunïkasïonun ON temsilcisi olarak] (tahta) oturması üzerine, kendisi* (yani, Ürüñ Bëg) *Qırqızlara haberci göndermiş: "Siz harekete geçin, Pers Kralına karşı hakimiyet tesis edin", demem üzerine, haberciye "harekete geçelim, Ök-Ür Bud Qalıda* (herhalde, Kavala küzeyindeki eski Filip kenti) *buluşalım" demişler.*

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri,* s.76-77.

Herodotus (tahminen MÖ 484-425) ise Sauromatlar konusunda şunları söylüyor: *"At-Uyuğun Ögüzü* [*Tanaisi* (yani, Donu)] *aşınca artık burası Skythia değildir. Buradaki İlk ulus Sauromatlardır. Bu Sauromatlar Palus-Maiotisin* [Karadenizin] *meydana getirdiği körfezin dibinden küzeye doğru onbeş günlük yol boyunca uzanır.*

Bütün bu ülke çıplaktır, ne elle yetiştirilmiş, ne de kendiliğinden yetişmiş ağaç vardır Daha küzeyde ikinci bir bölge gelir—Budinlerindir [BUUŞIM ÏL QARLUQ] *ve çok ağaçlıktır* (aşağı İdil-Oral), *baştan sona çeşitli ağaçlar ile kaplıdır"* (Herod.IV/21)."*Sauromatlar Skyth dili konuşuyorlardı*"(Herod.IV/117). *Skolatlara "Skyth" adını Yunanlılar takmışlardır* (Herod. IV/6).

Sauromat sözünün (yukarıda geçen OY-URUM AT deyimi muvacehesinde) [OS-] OY URUM AT [Tanrı Bïli Mamuresi] veya ËS OY URUM AT ["mamur" olarak bilinen yerler] deyiminden türemiş olabileceği kabul edilebilir. Diğer taraftan, Herodotusun ifadeleri Sauromatların ON-UYUL [ON Federasïonu] devletinin kurulduğu alanda yaşamış olduklarını gösteriyor. Öñre Bıña Başının UB-ULUQIĞ ONI [yüce kommunikasionun ON temsilcisi olarak] deyimini kullanması ise Sauromatların ON halkına mensup olduklarını gösterir ki, İstanbul-Eenköy yazıtı UW-ON da "ON" deyimi ile bunu kanıtlıyor.

(Mirşan,K. 2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları, s.* 24-25).

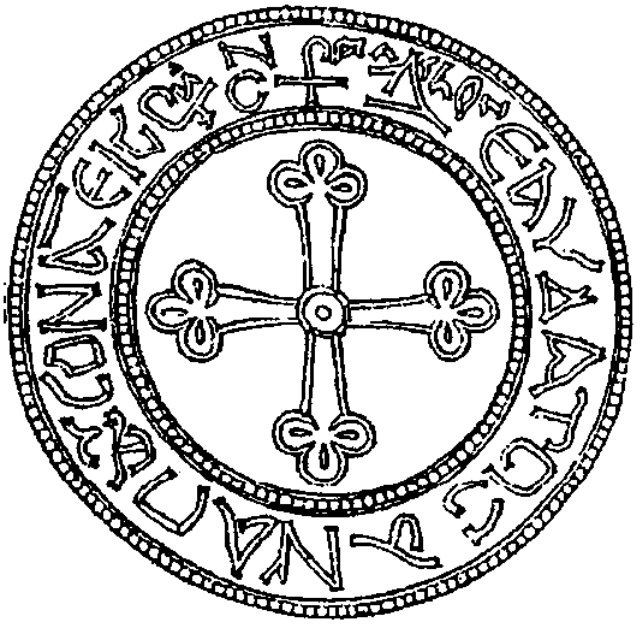

Maros Nehri, Aranyka Deresi yanındaki Nagy-Szent-Miklos denilen yerde bulunmuş olan iki tas yazıtı.
Soldaki yazıt sağdan sola ve sağdakisi soldan sağa okunacaktır.
Mirşan,K. 1070. *Prototürkçe Yazıtlar*, s.77,79 ve 79,98

"Attila Hazınesi" denilerek de isimlendirilen eşyalar arasında bulunan iki tas yazıtından soldaki yazıtta söyle deniliyor (sağdan sola):

(1) OQ ( ) ATU ( ) (2) OQ ÖZ ËKİ ( ) (3) UÇ ( ) Ë-SİG ( ) ËL ( ) (4) AT AÑIS () (5) UÇ-UÇUN ( ) (6) ËDİLİÑTÜ ( ) (7) EPPİN ( ) ËDİSİÑİL ËKİ ( ) (8) UYULUĞUTUÑUÇ ( ) (9) UÇ-U-ÇU ËD ( ).

(1) OQ ATU	*"Oq" isimli olarak*
(2) OQ ÖZ ËKİ	*Oq şerefini temsil eden,*
(3) UÇ ËSİG ËL AT	*AT [İL]'in lider halkına*
(4) AÑIS	*izafe edilen*
(5) UÇ-UÇUN	*devlet*
(6) ËDİLİÑTÜ	*edilmiş olmanın* (yani, devletin)
(7) EPPİN ËDİSİÑİL ËKİ	*özdeşleşme şekli*
(8) UYULUĞUTUÑUÇ	*federativ*
(9) UÇ-UÇU ËD .	*bir devlettir.*

Bu yazıtta geçen "*Uç Ësig Ël At*" deyimini Herodotus "*Skolat*" şeklinde naklediyor, anlamının "royal" olduğunu söylüyor ve "*Bütün İskitler kendilerine Skolat derler*"(Herod. IV/6); "*Skolatlara* [Σκολοτους] *İskit* [Σκυθης, Scyth, Скиф]*" adını Yunanlılar takmışlardır* (Herodotus IV/6) diyor. Yani, ona göre İskitlerin [Σκυθαι] ortak ismi "Skolat"dır.

Trabzon yöresindeki Maçkanın güneydoğusunda Kolat Dağları yükselmektedir. Amasyalı Strabon (MÖ 64-MS 21) bu dağı *İskit Dağı* şeklinde zikrediyor. Buna göre, *Kolat* sözü "Skolat"tan türemiş olmalı.

Bilgin,M.2007; *Doğu Karadeniz*, s.28 (ISBN 978-975-437-619-7)

3. Oqlar

Yukarıdaki metnimiz UÇ ËSİG ËL AT (yani, Skolat) halkının adının "OQ" (yani, İskit) olduğunu söylüyor. Bu tarifi ikinci şeklimizdeki yazıtta da görmekteyiz (soldan sağa):

OQ ÖKÜ[WÜ]YÜN ËLİZÜ[W] ËPPİN	*Oq kutsallığı halkına ait olmak üzere,*
AT AÑISIN ËD YAĞIÑTU,	*AT [İL]'e izafe edilen memleket,*
ÖGÜN ÖKÜ[W]ÜYÜTE	*şerefyab bir kutsallığa*
UYUL ÖZÜW ËPPİN ËTİG	*uyarak özdeşleşen*
URUĞUN	*bir ırkın*
ANTIZ ÖGÜN ËTİ[W]ÜSÜN.	yasal şerefine aittir.

Bu metne göre, *Oq* bir ırkın adıdır ve onlar kendi vatanlarında yasal olarak yaşamaktadırlar. Souromatların İskit olmaları ise, onlara Türklerin ON dediklerini kanıtlıyor, çünki ON-UYUL devletinin kurulduğu yer ile Herodotusun Sauromatların ana vatanı olarak tarif ettiği yer birbiri ile örtüşüyor. Nitekim, tıpkı Sauromatlar gibi, ON'ları da biz Avrasyanın birçok yerlerinde görmekteyiz: Orta Asyada ON-UYUL [ON Federasïonu], İdil-Oralda ON UYUĞUR [ON Devleti Üyesi], İstanbulda UW-ON [Mukaddes ON], İsviçrede ON [millî başarı], Doğu Anadoluda ON İSİLİS [ON'lar], Bezenya (Slovakya) yazıtında OQ ONIS ËD [Oqların ON devleti halinde birleşmeleri], Kårstadta (Norveç) ON [kozmos] vb.

ON sözü (1) kozmos, (2) millî başarı, (3) ulusal savunma, (4) devlet, (5) on, (6) bir çeşit sıfat-fiil, (7) On Türkleri, manalarına gelmektedir. Irak Bitig ON'lar hakkında şöyle diyor:

ON-OĞ [Kozmos Honorïsleri:yani, kozmostan gelmiş olan Türkler]

OQ OZIĞ ON-OĞ	*Oqlar arasına ozmuş olan On-Oğlar*
IĞAÇQA BA[R]MIS	*bir tenzora varmış bulunuyorlar;*
QATIĞDI BA[RÖIS]	*kat-kat (defalarca) varmış,*
ËDGÜTİ BA[RMIS], TİR.	*adamakıllı varmış, denmektedir.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s.15.

Burada söz konusu edilen *tenzor* ile Qut-Yaqta [Avrupada] yaşıyan Oqlar [İskitler] kastedilmektedir. Bu Oqlar hakkında ise Iraq Bitigde şunları okumaktayız:

AT-İL [İdil-Oral Devleti]

ÜRÜÑ İSİRİ AT-OĞIN	*Öbür Dünya imanı saltanatına ait*
OQ-UŞ MIN.	*Oq yönetimiyim.*
UÇIN ATIN	*Lideri olan AT'ın*
IĞAÇ ÖZE OLURUWIN	*idare ettiği tenzor*
MİÑ İL ÜYÜR MİN.	*bin halk ailesi içerir.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s.9.

Burada "AT" şeklinde geçen *AT-İL* MÖ 1517de İdil-Oralda kurulmuş olan bir devlettir. Metnimiz bu devletin halkının, tıpkı Türkler gibi, *Oq* asıllı olduklarını ve Avrupada kurulmuş olan bu devletin idaresindeki aile (yani, halk) sayısının *bin* olduğunu dile getiriyor. At İlin Dareios I'in İskit seferi çağındaki koşma devletlarini ALTI YARIQ TİGİN şöle belirtiyor:

(1) BİR ÖGE [BİR OY BİL] (küzey İdil-Oral ve Sibir),

(2) IQI YAĞUN [ÖKÜGİMİN YIŞ] (Oral Dağları),

(3) OQUÑ UÇI [OQ UŞUY] (Amu Derya ve Tuna Irınağı arasında yaşıyan İskitler).

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN*, s.114.

At-İl sözünün geçtiği yazıtlar ise şunlar:

1. Thames Bronz Muskası Yazıtı (İngiltere),
2. Romanyada bulunmuş olan altın halka yazıtı,
3. Küçük Yazılıkaya Yazıtı (Orta Anadolu),
4. Küzey Suriyedeki Ugarit Yazıtı.

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 34-35.

Ugarit Yazıtlarında *BİR İL* ve *BİR ÖG* [BİR Krallığı] sözlerinin geçmesi de çok ilgi çekici.

Bütün bunlar bize İskit sözünün Türkçe yazıtlardaki karşılığının "Oq" olduğunu açıkça belirtiyor. Bundan sonraki yazıt örneklerimiz de bunu gösteriyor. Ancak Yunanlılar İskit sözünü daha dar bir anlamda kullanmış bulunuyorlar (§ 2[ye] bakınız).

Nitekim Herodotus da şunları söylüyor: *İskitler Kimmerleri* [Κιμμεριος] *Avrupadan çıkarkdıktan sonra, onların peşine düşüp Asyaya* (yani, Anadoluya) *girmişlerdi ve işte şimdi de Media toprağına yürüyorlardı* (Herodotus I/103). *Medler Skythler ile savaşa tutuştular, yenildiler, güçlerini yitirdiler. Skythler bütün Asyaya* (yani, Anadoluya) *yayıldılar* (Herodotus I/104). "*Asya* (yani, Anadolu) *2 8yıl Skythlerin boyunduruğu altında kaldı*" (Herodotus I/106).

Kimmer adına ilk önce Homerusta (MÖ VIII. yüzyıl) rastlamaktayız. Buna göre, bu isim çok eskilere dayanmaktadır. Nitekim, Iraq Bitig bize Kimmerlerin göçünü anımsatan bir tablo çiziyor:

QARA OQ-UŞ [(At-İle) mensup İskit-Statusu (yönetimi)]

AT-OĞIN ÖGÜZ OQ-UŞI	*Başkent Nehri* (yani, İdil boyu] *İskit-statusu,*
OQ UŞILAYU BARMIS,	*İskitlerce gerçekleştirilmiş olmasına rağmen,*
OT-URU ALTIM	*(cesedi) ateşe vurma ile namdar*
QARA OQ-UŞ	*(At-İle) mensup İskit-statusu*
QOPUPAN BARMIS, TİR.	*(At-İlden) koparak varmış, denilmektedir.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 34.

Burada İskitlere "Oq" denmekte ve QARA OQ-UŞ deyimi ile, Küzey Karadenizden göç eden, Kimmerlerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Buradaki "koparak varmış" deyimi, onların kendi iradeleri ile göç ettiklerini dile getiriyor. Prof.Dr. Fïridun Ağasıoğlu ise onu, birçok verilere dayanarak, *Qamer* şeklinde yorumluyor.Ancak, bu şekildeki bir söz daha geç çağa ait olacaktır.

Ağasıoğlu,F. 2006; *Qədim Türk Eli*, Bakı {Azerbaycan).

At-İl Federasïonunun federe devletlerinin Altı Yarıq Tïgine göre tasnifini (s. 𝟘[a] bkz) teyit eden diğer bir kanıtı Iraq Bitigde görmekteyiz:

OQ-UŞ [Oq Yönetimi, Oq Majesteliği]

AT OĞIN OQ-UŞ	*AT [Bïl] mensubu OQ-UŞ,*
TEÑRİDEN	*Tanrı tarafından*
QODI TABIŞĞAN İTİPİN	*proto-tavşan edilerek (yani, At-İle ithal edilerek),*
QOPMIS. AT-OĞIN	*koparılıp alınmış, ve, AT [Bïl] mensuplarının*
OQ-UŞ [QUŞ] TIRÑAQI	*OQ-UŞ azası olarak,*
UŞ-UÇULUNMIS	*egemen liderlik teşkil etmiş.*
YANA AT ITINMIS	*Yanaşılarak (yani, federativ) AT [Bïl] teşkil etmiş olan*
AT OĞIN OQ-UŞUÑ	*AT [Bïl] mensubu OQ-UŞ'un,*
TIRÑAQI ÖG ÖSÜPEN	*aza krallık halinde, büyümesi*
QALIYU BARMIS	*baki kalmış ve*
TABIŞĞAN TİRİSİ	*tavşan hayatiyeti sayesinde,*
ÖÑ-ÖSİPEN	*öncelik ile, yücelmiye*
YÜGÜRÜ BARMIS OÑIĞ, TİR	*devam etmiye muvaffak olmuş, denmektedir..*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 35.

Metnimiz, AT-İL de denilen, AT-BİL'in *tabışğan* (tavşan; aslı AT-BAŞIĞIN) yılında kuruluşunu ve, OQUÑ UÇI [Oq Liderliği] de denilen, OQ-UŞ'un bu devletin bir azası olduğunu söylüyor. Hakikaten, AT-İL'in kuruluş yılı olan 1517 bir tavşan yılıdır. OQ-UŞ deyimi ise Doğu Anadoludaki Çilgiri Yazıtında da geçiyor:

ÖÑU UTUS ÖGİS	*Medeniyetlerin tekvinini temin eden peygamber*
OQ AT ÖGİS	*Oqların içinden çıkmış olan bir peygamberdir ve,*
OÑU-OÑ OQUÑ	*Oqların medenî olmalarını sağlamış olan o,*
AT-ATA OQ-UŞ ËSİS	*Oq Majestesi At-Ata olarak anılmaktadır.*
IŞI ÖZ-İÇİS BOLU	*Siper-i cennette olabilme*

UB-OZ BU AŞA ËKİNÇ, *Allaha ozma demektir ve, işte,*
İSİ ÖGİS AŞINÇ. *Peygamberin canı oraya aşmış bulunuyor.*

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.53-55,

Bu metne göre Doğu Anadolu da AT-İL'e dahil bulunuyordu.Oqların yaşadığı toprakları yöneten imparator hakkında ise şöyle deniliyor:

UB-UŞ [Yüce Majesteleri]

İSİNİGİN BARIŞ MIN; *İman yolunda giden kişiyim;*
OQIM UŞ ARA *Oqlar idaresi içinde*
UB-UŞIM OÑIĞ ALP MIN. *UB-UŞ olarak başarı sahibiyim,*
ËRDİMİLİG MİN. *erdemliyim.*

UB-UŞ [Yüce Majesteleri] AT-OY BİL imperatorudur. Bu deyim UB-UŞI AT-UŞI [Yüce Majestelerinin Anavatan Majesteliği], UB-UŞI UÇI AT [Yüce Majesteleri liderliği] şekillerinde de ifade edilmektedir. Öñre Bıña Başı bu son deyimdeki UÇI AT 'ı "Allah" manasında da kulanıyor ki, metnimizin birinci satırı da buna dair telmihte bulunuyor, çünki Türklerde Hakan, ayni zamanda,Tanrının yer yüzündeki temsilcisidir, ancak Tanrı için gerekli icraatları yerine getirir.

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.75 (UB-UŞ), 106 (UÇI AT), 195 (UB-UŞI AT-UŞI).

Sah.10da AT-İL devletini kuran ana devletin BİR OY BİL olduğunu ve AT-İL halkının OQ kökenli olduğunu görmüş bulunuyoruz. Bu hal Türükler için de aynen geçerlidir: *Dört bucak, evet, düşmanı imiş—ordu sürerek, dört bucaktaki milletleri, evet, almış, evet, "biz" kılmış. Başları yükündürmüş, dizleri sökürmüş: İleri yönde OQ-UDURUQUN YIŞ'a kadar, geri yönde Demir Kapıya kadar kondurmuş—bu ikisi arasında OQ asıllı imanlı Türk, eğitilerek, anca oturmakta imiş.*

Mirşan,K.1991; *Bolbollar,* s.14.

Aşağıdaki metnimiz, doğuda Büyük Okyanusa kadar, batıda Demir Kapıya kadar kondurmuş olan Oqların Altay çıkışlı olduklartını gösteriyor:

OÑ BUDUN [Altay Kavmi]

ALTUN QANATLIĞ [QAN ATLIĞ] ATALAM *"Yetkili Han" adı ile adanan*
QARA QUŞ [OQ UŞ] MIN. *Oq yönetimi mensubuyum.*
ATINIM İTÜSİ ATQI İTÜKE MİZ İKİN, *"Böyle bir mensubiyet mensubu olarak,*
TALUYDA YATIPIN TAPILA ODUQIMIN AT-UTAR MIN. *halen Taluyda yaşama zaferini kazanmış bulunmaktayım",*
ËSİB ËDÜKİMİN EYİYÜR MİN: *şeklindeki hatıramı ifade ediyorum:*
OÑIĞ KÜÇLÜG MİN. *Başarılı [OÑ mensubu] olduğum için güçlü oldum.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi,* s. 8,9.

Türkler Altay Koşma Devletlerine ALTUN YIS [Reprezentant Konstïtusïon] demiş bulunuyorlar ve metnimizdeki ALTUN sözü buna (Altaylara) işaret ediyor.

Bu yazıt bize Türklerin "Oq" dedikleri bazı halkların Altay çıkışlı olduklarını ve Taluya [Kore Denizine] daha sonraları yerleşmiş olduklarını kanıtlıyor.

Not: OÑ BUDUN Altay Kavmine verilen isimdir.

Mirşan,K. 2000; *Türük Bilge Qağan İliñe Bitig;* § 6.

Şimdi de bu Oñ Budunun Asyadaki yayılma alanlarına göz atalım:

UŞ-OQ UŞUM [Egemen-Oq Egemenliği]
ve
ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI [Üç Oq Irkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı]

ALA ATLIĞ OYUL TEÑRİ MİN, *(Canları) Alan isimli Tanrıyım",*
OYIRIN KİÇE, *denilen yeri [Ala Tawları] geçerek,*
SÜR MİN, *(atımızı) sürmiye devam eder isek,*
OT-URU ÖKİ OYILIĞ *(ölüyü) ateşe vurma Rabbine inanan*

KİSİ-OĞLIN	*kişi oğullarının*
UŞ-OQ UŞIM ÏS .	*"Egemen-Oq Egemenliği" denilen*
KİSİ.	*kişileri(-ne ulaşılır).*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 7,8.

Bu metnimizde "*Uş-Oq-Uşım*" deyimi ile Massagetler kastedilmektedir.ÖÑRE BIÑA BAŞI bu halka ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN [Erkli Krallığın Egemen Asker Egemenliği] diyor (Herodotusa göre "Massaget Krallığı).

Metnimiz, bu şekilde, Oqların kimliğini belirttikten sonra, devam ederek, şöyle diyor:

OQ URIQIM ÏS,	*İşte, bu Oq ırkından oldukları halde,*
OQ URIQIMA TÏMİS	*Oq ırkına değmiş*
—QUT BİRGEY MİN, İTİM ÏS.	*—kut vermesi için, impulziv olarak.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 8.

Burada, Oq ırkından olan Türklerin, ayni bir Oq ırkından olan, ancak dinleri Türük olmuyan, diğer Oqlara, onların kutlu olmaları için, *impulzïv* olarak (yani, ister-istemez) değmiş oldukları ifade ediliyor.

Yoluğ Tïgin Büyük Okyanus kıyılarında, Taluy [Kore] Denizi etrafında yaşıyan halkları *ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI* [Üç-Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı] diyerek sayıyor. Metnimizde sözkonusu edilen Oqlar bunlar olmalı. Nitekim, Altı Yarıq Tïgin de, burada geçen *İT* [impuls] ve Ot-Oz deyimlerini kullanarak, şöyle diyor:

İmpuls Rabbını erdem yapan namdar Ot-Oza,
Kozmos Şerefi Kralının nuru ile ırk başarısı
Zaferler Lideri Peygamberliğine vahiy oldu.

Mirşan,K. 1978; *ALTI YARIQ TİGİN*, s.112.

Bu peygamber, Türük Bïli kurma impulsu göstermiş olan, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi]'dir ve bu deyimdeki İÇÜ-APA [Allah] metnimizde ON OĞIN ÇUR [Kozmos Rex Honorisi] şeklinde geçiyor.

Oqların Orta Asya ve Sibire Afganistan üzerinden gelmiş olmaları muhtemeldir. Aşağıdaki metnimiz, Tibete işaret etmek sureti ile, bu teoriyi destekler mahiyette.

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.24-26.

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 79.

BÏS BALIQ [Kentler Topluluğu (Devleti), Doğu Türkistan]

ULUĞ ËB-ÖR ËTİNMİS QUTIÑA	*Büyük yokuş edinmiş saadetine[Tibete}*
TËGİ QILMADUQ	*kadar erişmiyerek,*
BÜ ÖKİÑE TËGİ	*"Bü kralına kadar*
UQUDIM OQ TÏR.	*bilinen Oqlar", derler.*
ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz bakalım,*
—UYUBLIQ OL.	*—federaldirler.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 79.

Bu metnin Yoluğ Tïgin tarihindeki paraleli şöyle: "*Beriye doğru, AT-UQUZ ËRİSİN'e [AT inancındakilerin eriştiği yere] kadar süledim, Tibete kiçicik değmedim".*

Metnimiz Tibet küzeyinde yaşıyan *Bü-Kisilere* [Sarı Uygurlar] kadar olan alanda yaşıyan Oqları [Uygurları] kastediyor ki, bunlar Türük Bïl Federasïonu içindedirler.

"Tibet Hakanlığından Bü Halkın geldi" cümlesi Tibeti idare edenlerin Büler olduğuna işaret ediyor. ÖKÜLİ ÇUR tarihindeki şu cümle ise, Bü Kisilerin Oqları da idareleri altına aldıklarını gösteriyor: "*... BÏS savaş savaştığı zaman,ÖKÜLİ ÇUR, Oq-Bïlinin tabi olduğu Haşmetmeab olan müdafi BÜ-KİSİ idi*" (tahminen MÖ 538). Oq-Bïlinin İçki Türkistan (yani, Bïs Balık Devleti) olduğuna bu cümledeki "BÏS savaş"[(Kentler) Topluluğu ile savaş] sözü işaret ediyor. Bu hali şu cümlede de görmekteyiz : "*... kentten bana Oq vekili geldi, Bï Balıq bu şekilde ozdı*".

Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s.82, 45.

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.94, 95.

Öñre Bıña Başı *"Tutuqbaşdaki* (Geliboludaki) *Perslere gidiş doğrultusunda, İsi Yïr [Romanya] üzerinden geçerek Oz Ër Itım Ökü Ëre değdim"* (MÖ 20.7.516) diyor. Hoytı Tamır gündeliklerinde ise şu cümleye rastlıyoruz: *"OQ-İçin* (yani, *bïçin) yılının yedinci ayının yirmisinde* (MÖ 20.7.516) *İSKE ÖGİS* (İster Irmağı) *Oq-Atlarının başkentine vardığımız yılın dokuzuncu ayında Oq-Uşuyların Qara Ozığında toplandım* (MÖ 1.9.516).

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri,* s.77.

Mirşan,K.1991; *Boılbollar,* s.41

Bu iki metnin Herodotus tarihindeki karşılığı ise şöyle: *İstros (yani, İske Ögis) bir İskit Irmağıdır* (Herodotus IV/51). Bu şekilde Herodotus sahife ~~dokuzda~~ verilen iki orijinal metnin içteliğini de teyit etmiş oluyor.

匈奴 *Hung-nŏ.* 淳維 *Sun(Šun)-ui.*

De Groot, J.J.M. 1921; *Die Hunnen der vorchrislichen Zeit,* S.1.

Oqların kim olduğunu,Yunanlılar dışında, en iyi bilenler Çinliler olmalı. Onların Erken Türkler için kullandıkları *Huñ-nŏ* adının

(1) Erken Türklerde sözlerin, çok az bir istisna ile, vokal ile başlaması;

(2) Çinlilerde *q* sesinin bulunmaması

dolayısı ile, OQUÑ-UNU [Oq modalitesi (tarzı)] olması olasıdır. Nitekim, *Huñ-nŏ* 'ların ataçlarının *Şun-ui* olduğunun söylenmesi (*Şi-ki,* kısım 110) ve bu sözün UŞUN-OY [majesteleri, egemenlik] şeklinde yorumlanabilinmesi de bu iddiamıza katkı sağlıyor; çünki Oq Majestelerine ve de Oq Yönetimine OQ-UŞ [egemen Oq] (s.~~11,12,13,1~~4) veya UB-UŞ [yüce majesteleri] (s.~~12~~) denmiş bulunuluyor.

Diğer taraftan, bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyılarında Üç-Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ ve Tatabı yaşadığını biliyoruz ve Çinlilerin bu halka *Huñ-nŏ* dedikleri ortaya çıkıyor. Bu halkların devletine UŞUNTUÑ UYUZ [Union Devlet] denmiş bulunmaktadır.

OQUÑ ismini Soğd mektuplarında *"Khun"* şeklinde görmekteyiz.

Râsonyi, L. 1971; *Tarihte Türklük;* s.68.

Huñ-nŏ 'lar ile ilişkili bazı yazıtlar şöyle:

Minusinsk Müzesindeki bir para yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.170)

ËM UR BÏSİN IL ËLİSİRİB. *Tarafımızdan basılan beş değerli değişim aracı* (yani, *para).*

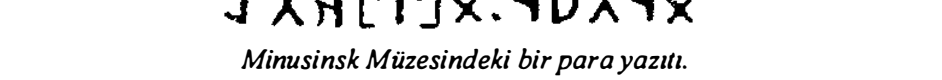

Minusinsk Müzesindeki bir para yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.170)

Köşeli kerre içindeki "*r*" *tamğası,* bulunması gerektiği düşünülerek, Radloff tarafından konulmuş bulunuyor; yani, yazının aslında bu *tamğa* mevcut değil. Buna göre okunuşu şöyle olur:

BİÑİÇÜYİÑ ËB AQÇA. *Binlik halinde tertiplenmiş para.*

Minusinsk Müzesindeki bir ayna yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.171)

ÖK-ÖD URUQ BÏK KÜZKÜSİ *Rab erasında gömülmüş olan beyin aynası.*

Minusinsk Müzesindeki bir ayna yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.171)

ËRİÑ UQIS TÜSİK KÜZKİM ÖZ ÖK. *Erleri benzer halde düşüren bu ayna bana aittir.*

4. Oq Dini

Burada biz Türük dininin erken hali olan *Oq* dininden bahsedeceğiz. Bu dinin ana prensibi şuna dayanıyor:

OY OZ [aklın (Tanrıya) ozması]

TEÑRİLİG UQUR ATIĞA	*Tanrı identifikasionu adına*
OYURTA-QILMIS OYIĞLIĞ,	*matuf düşünceli olmak üzere,*
OQUM-İÇ BULUÑIN	*Oqlar cemeatının*
OY OZ OYU TİRİLMİS	*aklın ozması için toplanmış olduğu*
ÖLÜMDE OZMIS TİR.	*"ölüm hali" ozar, deniliyor.*
ANÇA BİLİÑLER.	*Bunu bu şekilde biliniz.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 14.

Bu metinde eğer bir hakanın defin merasimine katılan cemaat, onun Tanrıyı idrak edebilmesi için, ANT içerler (yani, hakanları hakkında Tanrıya kefil olurlar) ise,merhum Tanrıya geçebilecektir, deniliyor.

Türk hakanlarının öldükten sonra Tanrıya kavuşabilmeleri için, kendi cemaatının, ANT denen, onayını (Tanrıya karşı verecekleri teminatı) alabilmesi gereklidir. Metnimiz Tanrıya kavuşabilmiye "*Teñrilig uqur*" [Tanrı idrakı] diyor ve cemaatın "aklın Tanrıya *ozması*" için gerekli olan bu şart dolayısı ile toplanmış olduğu belirtiliyor: Cemaat ant içmiş ise, merhumun OY'u [aklı] Tanrısına kavuşacaktır. Hakanın *ozabilmesi* için onun halkının onayının alınmasının gerekliliği ise, Türkleri hakan mezarlarına yazı yazmıya zorluyan en önemli gerekçedir.

Not: Metnimizde geçen OQ sözü şu manalara geliyor: (1) kuantum (enerji paketi); yani, Tanrısına kavuşacak olan can; (2) Erken Türklerin kendilerine verdikleri isim; (3) mızraklı asker.

Oq dininin tarihçesi olarak şunu görüyoruz:

ÖGİS [peygamber]	
ÖZE ATUMIN	*Spesifik (kadir) İsmim (yani, Allah) namına*
TURDI UŞRA	*hüküm süren yönetimde*
OT-OZ TURDI.	*OT-OZ üzerinde hüküm sürdü.*
OQ-UŞ [QUŞ] OĞI UÇA AZTI.	*OQ Majesteleri şerefi liderliğine bağımlı oldu.*
KİYİK OĞLI	*Onun yabancı temsilcisi ise,*
BÜ-ÖG İT ËRÜ, AZTI.	*kendisine BÜ-ÖG impulsu eriştikten sonra, bağımlı oldu.*
KİSİ OĞLI YORIYU,	*Kişi-oğlu olarak,*
AZTI OYINA,	*(Tanrıya) bağımlı olmak üzere,*
TEÑRİ QUTINTA,	*Tanrı kutunda,*
ÜÇÜNÇ YILTA,	*üçüncü yılda*(Msïxa Teñriden önce 772 yılı),
QOP, ËSİN TÜKEL KÖRÜSMİS	*evet, ruhu üzerinde etraflı olarak görüşülmüş bulunulan*
QOP, ÖGİRİR İSİBİN	*ve (Tanrıya) refere edilen ruhu,*
ÖR ËTİR.	*transplantasïon etmiş bulunuyor.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s. 16.

Not: OT-OZ, ölünün yakılması yolu ile ruhunun ON'a [kozmosa] geçmesi, demektir

Metnimiz Türklerin ilk önce OT-OZ adı altında meydana çıkarak (her halde BİR OY isimli) bir devlet kurduklarını, sonra "Oq yönetimi" [OQ-UŞ] adı altında federe bir devlet şekli oluşturduklarını, ondan sonra ise yabancı bir halkın---(Tibeti yuönetiminde bulunduran) *BÜ-ÖG* [Bü Krallığı] teşekkül ettikten sonra—bu Oq Yönetimine tabi olduğunu ve bu büyük alandaki halkları idare eden peygamberin *üçüncü yılda* Tanrısına kavuştuğunu söylüyor.

İdil-Oralda kurulan birinci Türük Bïlin MÖ.1517 (s.11[e] bkz) *tabışğan yılında* kurulmuş olduğunu düşünür isek, başkenti Seleñe Qalası olmak üzere, peygamberimiz İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ (s.13[e] bkz) tarafından kurulan ikinci Türük Bïlin de MÖ 773 *tabışğan yılında* kurulmuş olması gerekir. Diğer taraftan, peygamberimiz BUUMIN QAĞAN'ın ölüm tarihi MÖ 772 y ı dı ıvve bu tarih Türk takvimine göre MÖ 771 *yılan yılına* tekabül eder ki, bu da yukarıda sözü geçen *üçüncü yıldır.*

Mirşan,K.1999; *Türk Takvimi;* s.51.
Mirşan,K.1983; *Urqun-Seleñ Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi,* s.315.

Metnimizde geçen OT-OZ kavramını (s.13,14) İhi Xanın Nor yazıtında da görmekteyiz :

SİZ ÖK İYİME	*Rabbimin SİZ [Tanrı] olmanız dolayısı ile,*
UB OT-OZ OLUZUNA	*Pre Ot-Oz olarak*
BUNÇA QAZĞANU BİR[TİM].	*Bunca kazanı-verdim.*

Diğer taraftan, Yoluğ Tigin şöyle diyor: ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ TATABI. Bu cümle ise bizi Afganistan (s.13[e] bkz) ve Altaylar üzerinden Büyük Okyanus kıyılarına ulaştırmakta ve *Kïyik Oğlınn* [yabancılar zümresinden bir halkın] Tibetliler olduğu ortaya çıkmaktadır (s.14[e] bkz).

Erken Türk dininin oluşmasında önemli bir rolü olan kavram, "*kozmos*" anlamına gelen", ON sözüdür (s.10[a] bkz). Bu söz, sonradan, millet adı olarak da kullanılmış bulunuyor (s.10[a] bkz).

Sahife ~~onda~~ söz konusu edilen ON-OĞ deyimi Türklerin ON'dan [kozmostan] gelmiş olduklarına inanmış olmalarından kaynaklanıyor. *Ësöñük* olarak, OL-ONI İÇREKİ SÜDE KËLÜRMİS ÜÇ YARIQDA ÖGE [kozmos dünyası hükmündeki ordu ile getirilmiş üç nur sahibi]; ON ËRİG AT-OÑA [Başarılı kozmos askerleri] (yani, Türkler); YÜZÜN ALP TÜRGİS İL AT-UR, TEÑRİ [BOLU]Q AZ[IĞ S]Ü BUZ-URUBPIN Ü[Ç SÜÑİS QUT] BOLZUN [buradaki halk yüzlerinin alpı olan Türgis halkı hakimiyetini, *Tanrıda yaratılmış* kişilerden müteşekkil az bir ordu ile bozguna uğrattığımız, *Üçler Savaşı* kutlu olsun] (Hoytı Tamır gündelikleri), vb.
Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.5.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.32,36-37
Mirşan,K.2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.26.

Anadoluda da bir Peygamber yazıtı görmekteyiz:

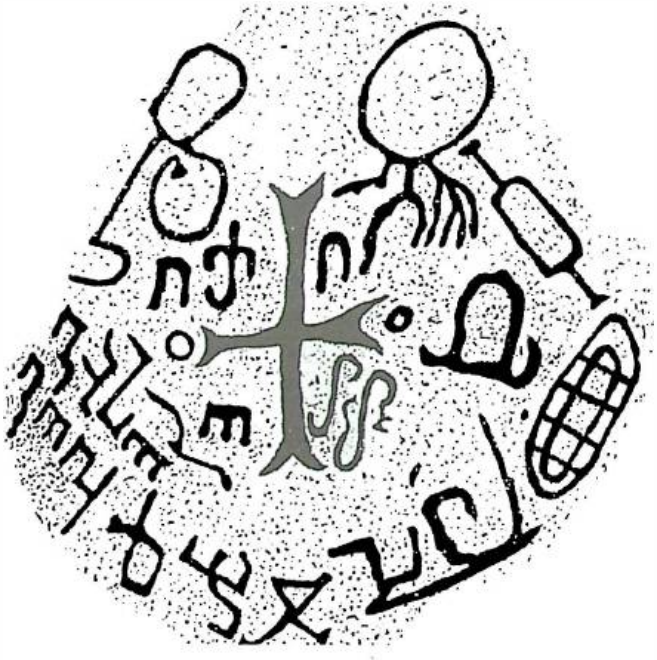

Doğu Anadoluda, Vanın güneyindeki Tirşin alanındaki Çilgiri Köyü yazıtı. Yazılar 45 cm çapındaki bir silindirik taşa yazılmış bulunuyor.
(Uyanık, M. 1968; *Van-Hakkâri Sınırında, Tirşin Yaylasında Bulunan Kaya Resimleri Hakkında Kollegium*; Belleten, cilt XXXII, sayı 125; Ankara; s.51).

1. OÑU UTUS ÖGİS — *Medeniyetlerin tekvinini temin eden peygamber*
2. OQ AT ÖGİS. — *OQ'ların içinden çıkmış olan bir peygamberdir ve*
3. OÑU-OÑ OQUÑ, — *OQ'ların medenî olmalarını sağlamış olan o,*
4. AT-ATA OQ UŞ ËSİS. — *OQ Majesteleri AT-ATA olarak anılacaktır.*
5. IŞI ÖZ-İÇİŞ BOLU — *Siper-i cennette olabilme*
6. UB-OZ BU AŞA ËKİNÇ, — *Allaha aşma demektir ve,*
7. ËSİ ÖGİS AŞINÇ. — *işte, peygamberin canı oraya aşmış bulunuyor.*

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.53-54.

Not: (1) Birinci satır *"OÑ UTUSU ÖGİS"* şeklinde de okunabiliyor. (2) ÖZ İÇİŞ [cennet] deyimi, cenneti tasfir eden bir Pra-Mısır yazıtında geçiyor.

Mirşan,K. 2000; *Pra-Mısır Hieroglifleri;* s.21.

Erken Türkler kişi canının akıldan ibaret olduğunu söylüyorlar (s.~~onda~~ bkz). Nitekim, bir Ulu-Kem *sıntaşı* şöyle diyor :

AÑ-ËS ËDİS — *Akıldan ibaret can haline gelme.*

Pra-Mısırlılar ise şu ızahatı da veriyorlar :

ÖG ËD-AT — *Yaradanın havarisi*
İKİM ON ËM, — *olan kozmos,*
AÑ-ËS — *akıldan ibaret canın*
IŞID — *korunması*
OM ËRİŞİM OÑIS — *konseptine göre,*
ÖZ İY ËD-AT. — *kişinin yaratıcısıdır.*

Diğer bir Pra-Mısır metninde şöyle deniliyor :

OÑ OQ-AT ËSÜ — *Kuantum-AT'ın (cennette) canlanma başarısı*
OÑ OQ TİYİN — *—başarılı kuantum haline gelerek,*
ONIB ÜYÜY — *kozmosta ev sahibi olmak üzere—*
UÇ OQ ÖT. — *uçan kuantum halinde (kozmosa) geçmektir.*

Mirşan,K. 2000; *Pra-Mısır Hieroglifleri;* s.19,15

Skandinavya yazıtlarında da şunları görmekteyiz:

- ÖC-ÖK AP UÇUS — *Tanrıya aparılmak üzere uçuş*
  OQ BU UW ËSİDİS. — *kuantum halinde mukaddesleşmedir.*

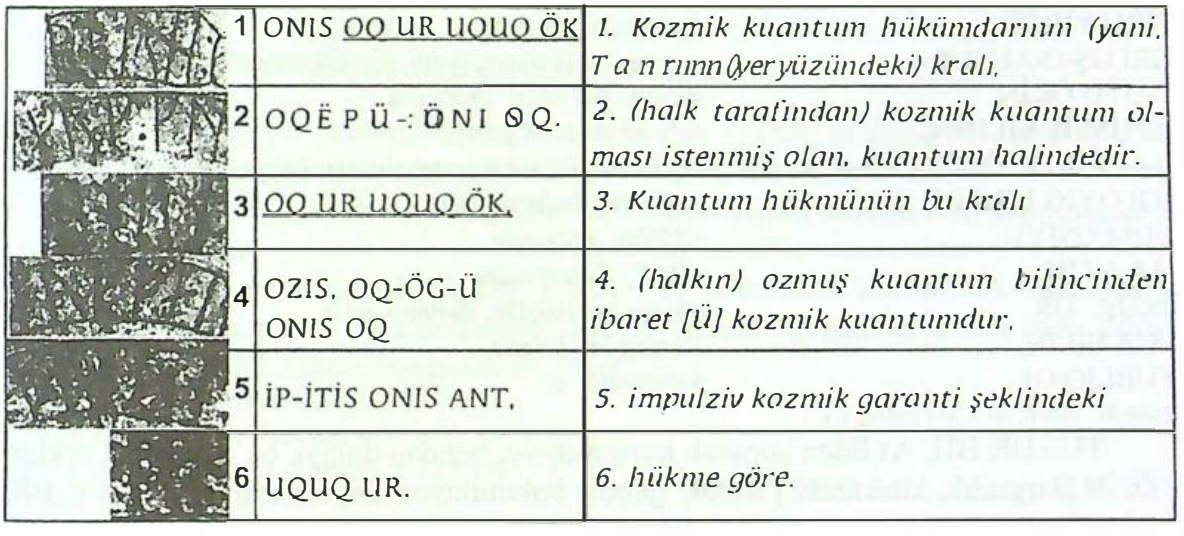

1 ONIS OQ UR UQUQ ÖK	*1. Kozmik kuantum hükümdarının (yani, Tanrının (yeryüzündeki) kralı,*
2 OQË P Ü -: Ü N I Ö Q.	*2. (halk tarafından) kozmik kuantum olması istenmiş olan, kuantum halindedir.*
3 OQ UR UQUQ ÖK,	*3. Kuantum hükmünün bu kralı*
4 OZIS. OQ-ÖG-Ü ONIS OQ	*4. (halkın) ozmuş kuantum bilincinden ibaret [Ü] kozmik kuantumdur.*
5 İP-İTİS ONIS ANT,	*5. impulziv kozmik garanti şeklindeki*
6 UQUQ UR.	*6. hükme göre.*

- ÜÇ ÜQUQ ONIS OZIS. — *Kozmosa uçarak ozma.*

- ËL AT OYISIC ATIZ UQUSUQ, — *"Halkın yadettiği nam" olması dolayısı ile,*
  UÇUSUB AT ËSİSÜYİB. — *uçup gitmiş olan namı anmaktayız.*

Mirşan,K. 2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.46, 53, 58, 64.

Oq dini Avrasyanın pek çok yerinde bulunmuş olan yazıtlarda dile getiriliyor. Bunlardan Glozelde (Fransa) bulunan bir yazıtta şöyle deniliyor:

ËLİTİLİM OY	*Nakletmekte olduğumuz şey*
UQUS US ULULUN ËSİL	*kommunikasion (yani, öbürdünyaya geçiş) hakkındaki*
ULU ËS.	*super kondisiondur.*
OŞ BUY OY URUQ	*"Konfigurasion şartlarını tespit etme"*
ËM ËSİL	*añlamında olmak üzere,*
ONUN UQ OY UYUNUS.	*kozmik dünyaya intisap etmek için, ölüm hakkında verilen izahattır.*
ËS ËZİÑİS, UYUS ËM	*Yani, ruhunu takdis etmek için, ölüyü methü-sena etmek ve, bu şekilde,*
İTÜY ËS UQUSUÑ OZ	*onun ÖZ'ünün uçması sureti ile [ÖZ UÇUSU], ruhunu impulziv olarak*
ÖZ UÇUSU,	*öbür dünyaya geçirmek; öyle ki,*
ÖGÜM ON-ONUL	*o kozmosta kozmoslaşabilsin.*
ÖK, UB-OŞUN	*Bu şu demektir: yüce konfigurasion*
ËSİLİN UQUSUP OÑ	*denilen yere başarılı bir*
UYUSU	*ölüm ile,*
ULU ËS-ËSÜ ONUL UQUS,	*"kozmik" olabilmek üzere, erişme*
ON ËL UB-OD UYUSUN OYUN.	*ve, bu sbeb ile, ON Halkı ölülerini yakmak istemektedirler.*
UQUÑ ONUN OĞ ONUN	*Erişilen bu yere "kuantlar halinde kozmik kişiler kozmosu"*
UQUL O Ş İK,	*denmektedir, ve o dual halde bir konfigurasiondur [OŞ İK],*
ÖGÜL OZ OÑUN ËSİS	*halkın methü-senası ile geçmiye muvaffak olan ruhların*
OZU ËSİN	*geçtiği yer.*

Erken Türklerin kendilerine verdikleri OT-OZ, ON ve OQ isimleri dışında, daha sonraki çağlarda, *Tatar* ve *Türük* isimlerinin de ortaya çıktığını görmekteyiz. Öñre Bıña Başı Tatarlar hakkında şöyle diyor:

OQ-AQIN OQ UYUB	*Oq-Aqın askerleri camiasından*
BUUŞIM-UŞ	*hükümranlık yetkilileri olan*
AT-UQUZ TATAR ...	*At-Uquz Tatarlar ...*

K.Mirşan, Anadolu Prototürkleri, s.58:

Buna göre, Tatarlar *Oq* asıllıdır ve At İle katılan (zaptolunan) ülkeleri yöneten kişilerdir. Yoluğ Tigin ise Türükler hakkında "Oq asıllı imanlı Türük" diyor (s.[illegible] bkz). Tatar isminin Türük askerlerinin dış ülkelerdeki hükümranlığı ile ilişkili olmasına karşılık, Türük isminin bir dinî kavram olduğu aşağıdaki metnimizden de añlaşılıyor:

AT-URIQ AT	*"AT Hakimiyeti AT'ı"*
İSİM İTİ YİRİN	*ismi verilmiş olan yerin*
ÖPİN YÜGÜRÜ-BARMIS	(Türük Bilin kuruluşu dolayısı ile) *kırgınlık tahakkuk etmiş*
OTIRU YİRDE,	*bulunulan yerinde,*
OĞRI UŞ-OQ UŞUP	*uğranılmak üzere* (yani, *Öc-Ök* halinde) *Uş-Oq Uş teşkil ederek*
AT-UTU ÖKİN	*kazanılmış olan krallığın*
ËMİNİM İS YILIÑA,	*tahakkuk ettiği yılda,*
OQ-UDURIŞUĞ İÑİNİÑE	*Oq stratejisi sözkonusu olması dolayısı ile*
TËGİ OYIĞ URIPIN	*değinmiş bulunduğum,*
OQUM UŞIYU	*OQ'lar üzerinde*
UMA ATIN	*UMA [Tanrı] namı*
TURUR, TİR.	*hüküm sürmüştür, denmektedir.*
ANÇA BİLİÑ,	*Buna göre biliniz,*
UYUBLIQ OL.	*federaldır, o.*

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s.17.

TÜRÜK BİL At İlden koparak kurulmuş ve, bundan dolayı, bu devrede Türkler arasında bir ÖPİN [kırgınlık, küskünlük] husule gelmiş bulunuluyor. Diğer taraftan, TÜRÜK BİL kurulur iken, bu devlet UŞ-OQ UŞ krallığını da kazanır, çünki Altaylarda geçerli olan UMA inanışı buralarda da hüküm sürmektedir. Metnin sonunda UŞ-OQ UŞ Krallığının Türük Bilin federal üyelerinden biri olduğu da belirtiliyor.

Anadolu Zazalarında da UMA "Tanrı" demektir (Uma, Umay, Humay). Yani onlar, Türkler arasında *Türük* sözünün yaygın olrak kullanılmasından önce Anadoluya gelmiş bulunuyorlar.

İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ Oq hakimiyetini
"Tanrı sembolü Türk"olarak eğitdi.
YOLUĞ TİGİN

Erken Türklere ait olan, ancak, mezarda Erken Türkçe bir yazıt bulunmuş olmasına rağmen, İskitlere (Σκυθαι; sözüm ona, *Perslere*) ait olduğu *inat ile* iddia edilegelmekte olan en eski yazıtlardan biri *Eşik Qurğanı yazıtıdır:*

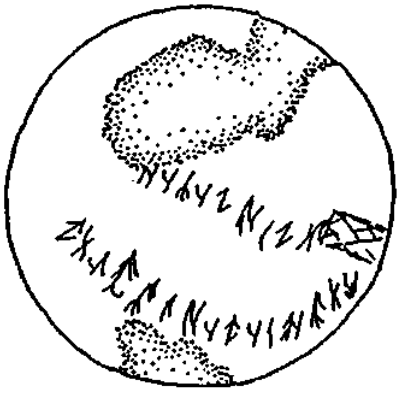

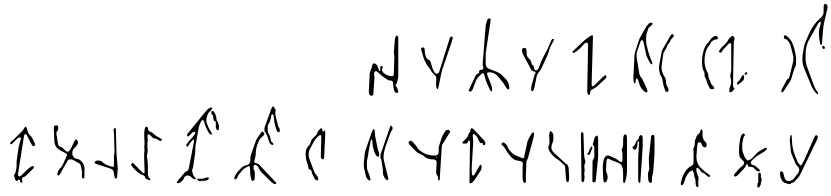

"Altın Elbiseli Adam Yazıtı" da denilen, Ëşik Qurğanı Yazıtı (Qazaqstan). Üstte yazıtın orijinali, altta ise, bu orijinalin elle yazılmış şekli verilmiş bulunuyr ki, burada ËSİTİS ve AL sözleri açılarak yazılmış haldedir.
(Akişev, Kemal, A. 1978; *Issyk Mound,* Moscow).

ÖGÜN AN	*Haşmetmeaplığını taziz etmekte olduğun kişi*
ONUY A	*kozmoslaşmış olan*
ÖCÜ OQ.	*bir savaşçıdır.*
UB-OZ UÇ ËSİTİS	*O, Zeus liderliğine*
OZ ÖTÜ	*geçmek sureti ile,*
ONUY OY	*kozmoslaşma*
ËKİÇ ËKİL	*mahalline*
ALIZ AT.	*alınmış olan namdır.*

Bir çanak (kadeh) üzerine yazılı olan bu yazıtın *añtuyusunu* [yazılış tarihini] belirlemek, elbette, mümkün değil. Ancak, *qurğanda—añtuyus* belirlemeyi mümkün kılan—kemik v.b. bulunuyor. Bunların ise, halen nerde oldukları belli değil.Büyük bir ihtimal ile, karbon testi yapıldıktan sonra, imha edilmiş olmalılar.

Buna göre, bizim yapabileceğimiz şey, Türk dil ve alfabesinin teşekkülü kurallarına göre *añtuyus* belirlemiye çalışmaktır. Bu etüdü matematik bir temele dayandırmak ister isek, *Altın Elbiseli Adam* yazıtı için MÖ 3380 *añtuyusunu* buluruz.

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri,* s. 35.
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar,* s.56.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı,* s. 112-116
Mirşan,K. 2002; *Makaleler,* s.10-11.

Bu yazıtta UB-OZ [öbür dünyaya geçişin yüce merciyi] şeklinde geçen *Zeusa* Türkler Msïxa Teñriden önce 500 yıllarında *İÇÜÜM APAM* demiş bulunuyorlar. Protogrekçede bu deyimi *İÇÜY OZ* veya OZU İÇÜY şekillerinde görmekteyiz. Burada geçen ÖGÜN sözünün Yunancada *ἐγών* şeklinde olduğunu da göz önünde bulundurur isek, yazıtın eskilik derecesi otomatik olarak ortaya çıkar, çünki Yunanca için kabul olunan tarih başlangıcı Msïxa Teñriden önce

(yani, MÖ) 800 yıllarıdır.

Mirşan,K.1973; *Dechiffrierung der protogriechischen Inschriften,* S.82.

Ayrıca yazıtımızda ***D*** [y] tamgasının da henüz teşekkül etmediğini görmekteyiz.

2004 yılında, Tuwada (Sibir), Arzan ovasındaki (Kızılın küzey-batısı) bir *qurğanda* ilgi çekici bir İskit mezarı (Arzan 2) bulundu. Bu mezar hafriyatında Alman ve Rus bilim adamları beraberce çalıştılar. Fakat, mezardan çıkan kemikler üzerinde yapmış olmaları gereken karbon testi sonuçlarını yayınlamadılar ve, ancak, karaçam kütükleri üzerinde yapılan *dendrochronolojik* analizlere göre, mezarın MÖ 618 ve 604 yılları arasına ait olacağını ifade ettiler. Fakat mezar 6000 yıl öncelerine ait ise, geçerli bir bitkisel-analiz şeklini bulmak mümkünmü?

Die Ausstellung *"Im Zeichen des goldenen Greifen, Königsgräber der Skythen"* Berlin 2007 (Kunsthalle), S.69, 70.

Konuyu Türk dili bakımından ele aldığımız zaman, bu tespitlerin anlamsız kaldıkları görülmektedir, çünki Ulu-Kem Bïltiri Erken Türkçe yazıtlar ile dolu, başka bir dilde hiçbir yazıt yok ve Apelgren_Kivalo, arkeolojik verilere dayanarak, bu yazıtların MÖ 3.000 yıllarına ait olduğunu söylemektedir:

Apelgren-Kivalo 1931; *Alt-Altaische Kunstdenkmäler,* Helsingfors, s.VII.

"Yenisey Nehrinin yukarı kısımlarında, Minusinsk civarında .... M.A.Castren (1847) ve W.Radloff'un (1860 yıllarında) tetkiklerine göre, bronz çağına ait olmaları gereken dört köşeli mezarlar bulunuyor. Bu arkeolojik bilgilere ve mezkûr halkın milliyeti hakkındaki ipotez doğru çıkmak şartı ile, Apselin mezar taşlarındaki mezkûr yazıtların Finn-Uğur ana dilini en azından üçbin yıl öncelerinde temsil etmesinin muhtemel olduğu kanaatındadır".

Ancak, söz konusu etmekte olduğumuz İskit *qurğanları* bu yazıtlardan çok-çok önceleri-ne aittir. Diğer taraftan, Türükler de buralara MÖ 879'larda gelmiş ve MÖ 565 yılında İl-Ëtiriş Qağan Türük Bïli kurmuş bulunuyor. MÖ 565 yılından itibaren başlıyan bu Türük Bïl çağında da bugünkü Moñğolstanın her tarafı Türükler ile meskûn idi. Moñğolstanda serpilmiş olan kaya yazıtları bunu kanıtlıror.

Mirşan,K. 2000; *Moğulstandaki Kısa Yazıtlar.*

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.38,41,48,51,58,72,77.

Türklerin bu anavatanı, ayni zamanda, Türük Bïlin yönetildiği özek [merkez] (yani, *Ötükin Yış* [Geçerli Konstitusion]) niteliği de kazanmış bulunduğundan, devletin arşivi de bu topraklarda saklanır idi. Yani, Türük Bïl tarihini yazan Yoluğ Tïginlere ait *bitigtaşlar* kadar, türlü ülkelerde görev alan generallerin ve *turqanların* [valilerin] tuttukları hatıralarına (tarihlerine) ait *bitigtaşlar* da (çoğunluk ile onların ölümlerinden sonra dikilen "mezar taşı" niteliğinde olmak üzere) bu topraklarda dikilir, devlet görevlilerinin ölüleri (nerede ölmüş olurlar ise olsunlar) Ötükin Yışa getirilerek gömülürler idi (daha doğrusu, cesetleri yakılırdı). Hatta, Soğdaqların bile *bitigtaşlarını* Moñğolstana dikmiş olduklarına şahit olmaktayız (Buğut Yazıtı).

Mirşan,K.1983; *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi; Türk Kültürü Dergisi 240,s.258.*

Sucin Dava Yazıtı

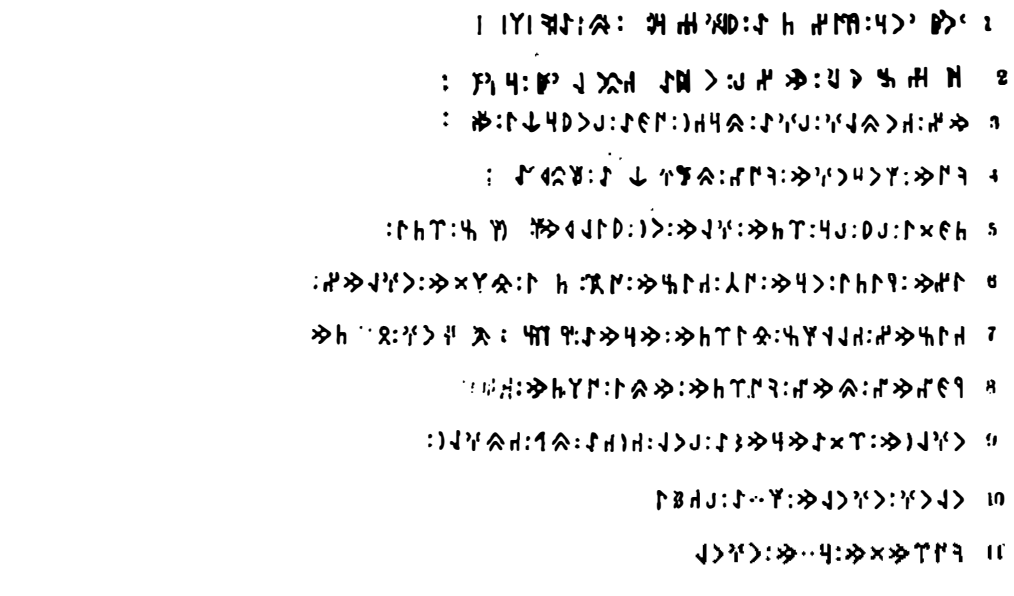

Moğulstan *bitiktaşlarından* İskit tarihinin aydınlatılmasında katkısı olabilecek olan en önemli yazıt Sucin Dava yazıtıdır (yukarıdaki yazıt):

Mi r ş a n , *Moğolistandaki Kısa Yazıtlar*; s.14.

1. UYIĞUR YÏRİNTE UYIĞLIQUR QAN-ATA KËL[TİM];
2 QIRQIZ OĞLI MIN, BUYILA QUTLIĞ UYURĞIN MIN,
3. QUTLIĞ BUĞA TURQAN ÖGE BUY-URIQI MIN.
4. KÜM ŞORUĞIM KÜN-TOĞŞIQA, BATŞIQA TËGDİ.
5. BAY-BAR ËRTİM, OĞLIM ON, YILQIM ŞONŞIZ ËRTİ.
6. İNİM YÏTİ, URIM ÜÇ, QIZIM ÜÇ ËRTİ.
7. ËBLEDİM OĞLIMIN QIZIMIN QALIÑŞIZ BÏRTİM.
8. MARIMA YÜZ ËR AT-URUĞ B[ËR]TİM.
9. YÏGENİMİN ATIMIN KÖRTİM, AMTI ÖLTİM.
10. OĞLINIM ËRDE MARIMINÇA BOL QUNQA TAP QATIĞLAN,
11. ULUĞ OĞULIM OŞ[UMQ]A BARDI,
12KÖRMEDİM UR[U]M OĞUL.

1 .Federasïon yerine fedare Han Ata olduğum için geldim.
(Yani, cesedim ÖTÜKİN YIŞ'a UYIĞLIQUR QAN-ATA olduğum için getirildi).
2 .Qırğız temsilcisiyim, BUYULA [Dekret] kutu etrafında toplananlardanım ve
3 .Qutluğ Buğa Turqan saltanatının (Krallığının) Buy neslindenim;
4. üzerine eğildiğim sorumluluk gün-doğsuktan bastığa kadar.
5. Bay idim, orunbasarımı da kozmosa geçirmiş olan, yılkılarım sonsuz idi.
[Zengin idim,—orunbasarım kozmasta ve yılkılarım sonsuzlukta idi].
6 .İnilerim [küçük kardeşlerim] yedi, erkek çocuğum üç, kızım üç idi.
7. Damadıma kızımı başlıksız verdim.
8. Marıma [qurğanıma] yüzlerce AT-URUĞ [kurban] verildi.
9 .Vektorumun yer-değişimini (yeryüzünden cennete gidişini) görmek üzere, indi öldüm..
10. *Konformasïonumun erdemi qurğanımca olmak üzere, krematorïomumu bulmak üzere rijitlenir iken (yani, ölür iken),*
11 .ulu oğlum konfigurasïonuma yardımcı oldu,
12 .bilmediğim mezar domïnïonuma [gider iken].

Bu yazıtta geçen UYIĞUR, QAN-ATA (sözündeki AT), QIRQIZ, BUY (BUYULA), BUĞ (BUĞA) isimleri Bïlge Atuñ Uquq yazıtının At-İl seferi kısmında ve UYIĞUR, AT-OY, AT-URUĞ, BUĞA TURQAN, BUY-URIQ (> Buyuruq), BUĞ, QIRQIZ isimleri Öñre Bıña Başının At-İl (İdil-Oral Devleti) tarihinde geçmektedir. Diğer taraftan, QIRQIZ, Türklerin Oral Dağında yaşıyanlara (BUY-URIQ'lara, yani, Başqırtlara, Erken Bulğarlara ve başkalarına) verdikleri isimdir. Yoluğ Tïgin şöyle diyor:

ËSÜÑÜK BATIMI QIRIĞ ËSÜKİN	*Güneş batımındaki kenar halkının*
ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞA YORIP,	*Öküğimin Yışlarının başkentine yürüyüp,*
QIRQIZ BUDUNIĞ UDA BASTIMIZ.	*Qırğız Kavmini orda bastık* (MS 539).

Buna göre, yazıtımızda söz konusu kişi bir Buy-Uyuladır [BUYULA, Bulgar]. Türük Bïl Federasïonunun Qutluğ Buğa Valiliğinde Han Ata olduğu için, cesedi (veya külü) Moğolstana [MON-QUL; yani, (Türklerden) "*ayrışmış*" (olan halk memleketine)] getirilerek gömülmüş bulunuyor.

Not :Yazıtta geçen UYIĞUR YÏRİ sözüne dayanarak, bilginler Uygurların önceleri Moğulstanda yaşadıklarını ve İçki Türkistana çok geç çağlarda göç etmiş olduklarını kabul etmiş bulunuyor-lar. Bu kabule dayanan Çinliler de, ellerinde (MÖ'sine ait) doğru-dürüst bir belge bulunmaması-na rağmen, Uygurların İçki Türkistana ancak 9^{u} ^{n} ÿüzyılda gelmiş olduklarını ileri sürmekteler.
Gömeç, K. 1999; *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü:* s.55-56

Yazıtımızda geçen QIRQIZ OĞLIMIN [Qırqız temsilcisiyim] sözüne dayanılarak, Qırğızların da ilk önce Moğulstanda yaşadıkları kabul edilmektedir. Ancak, Sucin Dava yazıtı ve diğer

Türük Bïl yazıtları dışında, buralarda yaşıyan *yerli halk* yazıtlarının hiçbirinde "QIRQIZ" sözü geçmiyor ve, buna göre, Qırğızların Moğulstanda devlet kurdukları ve burdaki Uygurları güneye sürdükleri şeklindeki yorumların doğru olabilme olasılıkları yok.
Gömeç, K. 1999; *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü:* s.56

Tuwadaki Arzan 2 *qurğanında* 14 at iskeleti bulunmuş bulunuyor. Metnimizde, söz konusu *qurğana* gömülmüş olanlar (yani, ölmüş olanın oğlu ve kardeşleri) için de, yüzlerce at kurban edilmiş olduğu söyleniyor.Üst-Qal-Cın 2, *qurğan* 3'deki kişinin omuzlarına yapılan dövmedeki resim (solda) bize bu atların neye yaradıklarını gösteriyor. Atın arka ayakları henüz yerdedir, fakat o ön ayakları ile göğe tırmanmıya başlamıştır ve, buna göre, atlar ölen kişilerin canlarının cennete gitmek için binecekleri araçtır.

Metnimizin birinci satırındaki, *Uygur* diye de okunabilen, *UYIĞUR* [federasïon] sözünün bugünkü Uygurlar ile ve ikinci satırında geçen QIRQIZ sözünün bugünkü Kırğızlar ile hiçbir ilişkisi yoktur. Bu isimler Ulu- Kem yazıtlarının hiçbirinde geçmiyor.Buna göre onlar, İskitlere değil, Türüklere ait sözler olacaktır ve, buna göre de, alfabesinden de belli olduğu üzere, geç tarihlidir.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl,* s.18-19.

İskit tarihi üzerinde durulur iken, karşılaşılan en büyük sıkıntı—bu yazıtların taş veya maden üzerine yazılmış olmaları dolayısı ile—İskitlerin Türkçe konuşmuş olduklarını belgeliyen yazıların *añtuyuslarının* [tarihlerinin] saptanamamasıdır (s.21,22).

Prehistorik malzemenin kesin olarak *añtuyuslandırılması* karbon içeren organizmaların (mangal kömürü, kemik, kabuk v.b.) radïokarbon testine dayanır. Bu tespitte yapılabilinecek hata, MÖ 1.000 yılı için 200 yıldan başlamak üzere, MÖ 5.000 yılına kadar 900 yıldır.
Mirşan, K. 1998; *Etrüskler,* s.68

Bu zorluklara karşın, kendilerine *OQ* demiş olan İskitler, birçok hallerde, san'at eserleri yanında, yazıt ta bırakmış bulunuyorlar. MÖ 337 yılına ait olan aşağıdaki Lykïa yazıtı "İskitçe" olarak yorumluyabileceğimiz yazıtlardandır.

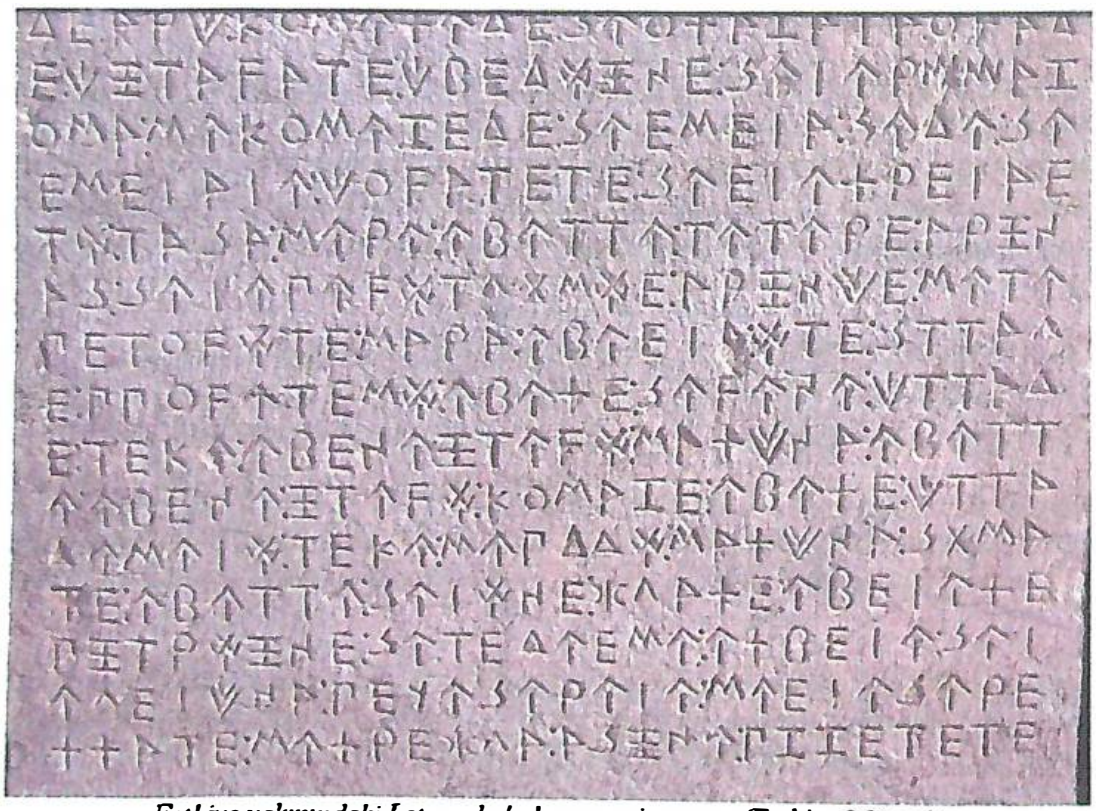

Fethiye yakınındaki Letoonda bulunmuş olan yazıt (Fethiye Müzesi)
(Laroche, D. Et Bernard, J.-F. 1998; *Un Project pour l 'aménagement des sites de Xanthos et du Létôon,* Anat.Ant.,6, p. 479-490)

Satır 1

ËDİÇİR ËR-AT ËKİÑIM	*ËR-AT'ın* [askerin]
USUQ-US ËDİÇ	*ozma başarısı için* (3.satır)
OZUS OÑUQ	*(Tanrıya) tevaf* (2. satır),
ËRİS-ËRİSİRİÑ ÖGİRİD	*onun (Tanrıya) erişmesi için yapılan beyandır.*

Satır 2

UÇ-AT ËSİTİRİB ËRİTİÇ	*Lider-Nama [Tanrıya] işittirilerek (ölüyü) eriştirme,*
AT-ÖK UÇUD ËBİS ËSÜÜÇ	*AT-ÖK UÇUD* [Tanrıya atılan lider] *olarak anılanın,*
OZUSUS US ËRİM ËMİRİ	*ozulan şahsiyetin* ËMİR'e [*yeni bir varlık şekli haline gelmiye*] *eriştirilmesi demektir.*

Satır 3

OÑIM ËR-ËM US ËKİÑİM	*Başarılı şahsiyet olarak*
US İÇİDİÇ	*huzura kabul edilen şahsiyet,*
OZUS UÇ ËMİÇİS ËR	*ozmuya erişen lider olarak,*
OZUS ËD US.	*ozmuş olan şahsiyettir.*

Satır 4

OZUS UÇ ËMİÇİS :ERİS US	*Ozan Liderin erişen şahsiyet olması,*
ATIÑ ËB-ËRİTİÇ ËTİÇ	*atılarak eriştirilmek sureti ile*
OZISIÇIS	*ozdurularak,*
US-OQ ËRİÇİS ËRİÇ	*Oq şahsiyeti haline erişmedir*

Satır 5

ËT AQIQIS ËTİR OZ-ËR	*Akıtılarak ozdurulan erişme*
ËM USURUS	*şahsiyetlendirir.*
US ÖK US ËTİT US	*Tanrı şahsiyetinin şahsiyetine mahzar olan şahsiyet*
ËT-US ËT-US ËRİÇ	*şahsiyetlendirilerek erişme yolu ile*
ËRİR ËSÜ	*eriştirilir.*

Satır 6

ËR-OZ OZUSIS	*Ererek ozma şeklindeki ozma*
US-ÖG	*Kral-Cenaplarının*
USIB ËBİS UTU	*şahsiyet kazanması şeklindedir.*
AQIQIM ËBİSİÇ ËRİR ËSÜ	*—Akmak sureti ile erişme*
UTUÇ ËM US ËT US	*şahsiyet kazanılarak şahsiyetlenmedir.*

Satır 7

ÖGİÇ ËTİÑİB ËBİS ËTİÇ	*Peygamber edilme yolu ile*
ËMİR ËRİR US-ÖK	*"ËMİR" olarak erişen Tanrı şahsiyeti,*
USIÇISID ËBİS ËTİÇ	*şahsiyetlendirilme yolu ile*
OZ ËTİT ËR U	*ozdurularak eriştirilendir.*

Satır 8

UÇ ÖGÜG OÑIB	*Lider-Kral olarak başarılı olmak sureti ile*
US ËTİÇİM ËBİS	*şahsiyet edinmiş olan kişi*
US ÖK US OQAÇ (sat.10)	*şahsiyet Tanrısının şahsiyet mabedine*
OZUSIB US Ü US	*ozan şahsiyetler şahsiyetine*
AT ËTİT ËRİD	*atılmak sureti ile erişmiş bulunuyor.*

Satır 9

UÇ ËTİÇİK US	*Lider olan şahsiyet*
US ÖK İÇÜ US	*US ÖK'e [Tanrı şahsiyetine] tabi şahsiyettir.*
ËSİT USIB ËBİS	*Onun bu şekilde şahsiyet olması*
ËMİR OQ ÜTÜ ËR	*yeni bir Oq varlığı olarak erişmedir,*
US ÖK US ËTİT	*Tanrı hakimiyetinin [ÖK] şahsiyeti haline.*

Satır 10

USUS ÖK İÇÜ US	*US-ÖK'e* [şahsiyet Tanrısına] *tabi şahsiyet olarak,*

ËSİT USIB ËBİS	*onun şahsiyet haline gelmesi ile* (satır 9)
ËKİÑİM ËRİÇ	*tahakkuk eden erişme*
US-ÖK US OQAÇ (sat.8)	*şahsiyet Tanrısının şahsiyet mabedine*
AT ËTİT ËR (sat.8)	*atılmak sureti ile ermedir.*
Satır 11	
ËD USUM USIS ËBİS	*Şahsiyet kazandırmak üzere*
USUS ËBİS ËTİÇİK US	*şahsiyet tahakkuk ettiren şahsiyet,*
ËM US ÖG ËDİD ËBİS	*şahsiyeti "şeref" yapmak ve*
ËMİR OQ ÜTÜ ËR (sat.9)	*yeni bir Oq varlığı haline eriştirmek üzere,*
OZ ËDİM AR	*ozdurarak ötelendirendir.*
Satır 12	
ËTİÇ US ÖK (s.10)	*Şahsiyet Tanrısı haline*
US ËTİT US	*şahsiyetlendirilen şahsiyet*
OZ USIS ËBİSÜÜÇ	*ozma şahsiyeti olarak bilinir.*
OĞU AR OQAÇ	*Şeref ile ötelenme mabedi*
US ÖK UÇIS US OQAÇ (s.8,9)	*şahsiyet Tanrısının liderlik şahsiyeti mabedidir.*
Satır 13	
ÖGİS ËTİR ËBİS ËSÜÜÇ	*Peygamber yapma hadisesi,*
OZIS ËTİÇ ËD USIÇIM US	*ozduran şahsiyet olan şahsiyetin (Tanrının),*
US OQ ÖK İÇİS US	*Oq şahsiyeti Tanrısına içerilen şahsiyet*
OZUS ËS	~~halide ozmadır.~~ *haline ozmadır.*
Satır 14	
USU İÇİS UT ÜR	*Şahsiyete içerilen yer olan ahirete girenler*
ÖGİÇİÑ US	*şerefli şahsiyetlerdir,*
OZUS AR USISUS	*ozmak üzere ötelenen şahsiyetler*
ËM USIÇ	*halinde şahsiyettirler,*
US OZ US URIÇ	*(Tanrının) şahsiyetin ozması kararına göre.*
Satır 15	
OQUQ ËRİTİÇ	*Oqlara iletilen*
ËM US OQ ARIÇ	*şahsiyetin Oq halinde ötelenmesidir;*
OĞU ËRİR	*—şerefe erişmenin* (kişinin)
OZ ÖSÜ US	*ozma şahsiyetinin* (Tanrısının)
ÖGİ İÇ ËTİÇİTİÇ	*kendi kralına bahşetmiş olduğu.*

Aşağıdaki Ermenek (Konya) ve Troya yazıtlarında da *Oq* ismi geçiyor:

Ermenek Yazıtı (Konya)

Konyanın Ermenek ilçesindeki bir ev temelinde bulunmuş olan yazıt
(Sayın Sühа Büyükışık, İzmir, 1828; 7 Sok., No.22/6 tarafından 24.04.2007'de bana gönderilmiş bulunuyor)

OQ UŞILIS OT UQ *Oq Majestelerini ateşleme yeri* (yani, krematorium)

Burada geçen OQ [UQ], UŞ [AŞ], O [U],ve ËS [İS] *tamğaları* Çilgiri Yaqzıtında da geçiyor.Buna göre, Konya Türkleri Van civarından gelmiş olmalılar.Ayrıca, Çatal Hüyüklülerin ON Türkleri olmaları muhtemel.

Mirşan, K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.53,54.
Mirşan,K. 2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları,* s.21
Mirşan, K. 2007; *At Oy Tarihi,* s.96.

Troya Yazıtı

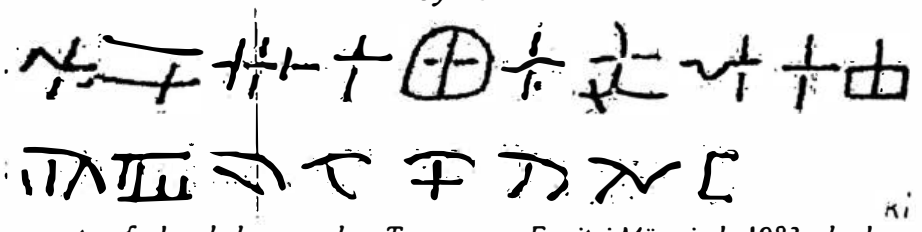

Heinrich Schliemann tarafından bulunmuş olan, Troya yasısı.Ermitaj Müzesinde,1983 yılında sergi kataloğundan
Envanter No.2444 (üst satır) ve 2445 (alt satır)

Env.2444:	OQ ONISIN AÑIQISI	*Oqun kozmoslaşmış olmasının açık delili*
	OQ ËSİÑ-IQIÑ	*Oq denenlerin*
	ËSİÇİ-ËS OQ USUŞ	*canı olan Oqun Allahlaşmasıdır.*
Env.2445:	ËSİTİL ÖGİŞİN ËT	*İşbu yazı*
	ÖK ËTİSİTİNİS	*Kral hatırasınadır.*

Anadolu medeniyetleri içinde, yazıları okunamamış olması dolayısı ile, kim oldukları belirlenememiş olan en önemli halk Hititlerdir (eski devletleri MÖ 1650-1350). Hititlerin en eski çağlarına ait aşağıdaki yazıtlar, onların Türklere paralel bir halk olduklarını gösterir. Yani, onlar çok eski çağlarda Türklerden ayrılmış (Kafkas dağlarında kala-kalmış) bir halk olmalılar.

Boğazköy [Hattuşa], bölme 2'de [hieroglifler bölmesi] bulunan bazı duvar yazıtlarını şu şekilde yorumlamamız mümkün olabilmektedir:

Birinci resim:	ËSİÑ UÇ	*Canın uçması.*
İkinci resim:	ËSİÑ ÖG ATIL	*Canın ÖG-AT* [canları Tanrıya ulaştıran kanatlı at, *griffin*] *aracılığı ile (kozmosa) atılması*
Üçüncü resim:	ËSİÑ TÖRT ATU	*Canın "dörde"* [kozmosa] *atılması*
Dördüncü resim:	ËSİÑ TÖRTİP UÇIS	*Canın dört haline gelerek uçması.*
Beşinci resim:	ËSİÑ TÖRT-ÜÇ	*Canın dört* (kozmos ortamı) *ve üç* (yeryüzü ortamı) *hallerine gelmesi*

Mirşan, K. 1970; *Astrofizik;* s.61.
Mirşan, K. 2004; *Erken-Türklerin Skandinavya Yazıtları,* s.16-18 (bknz: ÖG-AT)

Yedi ve altıncı resimler (mühür resmi):	OSU ÜÇ	*Üçlü Tanrı Bïli (uzay, mekân)*
Mirşan, K. 1970; *Astrofizik;* s.181,s.307→OS	OS İK	*Tanrı Bïli (uzay, mekân) dualitesi.*

Abakan 6
Alp Ërin 9
ALTUN YIS 14
Anadolu 6,12,13,14,18,27
Ant 17
At Oy Bïl [At-Ïl, At Uquş Bïl] 9,12,13,14,20, 23
At-Ög [Büyük İskender 9
Bïlge Atuñ Uquq 23
Bïs Balıq 15
Boğazköy (Hattuşa) 27
Budin [BUUŞIM ÏL] 10
Buğut (Sucin Dava) yazıtı 22,23
Bulğar 23
Bü-Kisi 15,17
Büyük Okyanus 5,7,14,15,18
Çanakkale 9
Çin 5,7,16,23
Dareios I 12
ËMİR 25, 26
Ëşik Qurğanı 21
Erken Türk 5,16,20,21,22
Ermenek (Konya) yazıtı 26
Fars [Pers} 10
Fenike 9
Firidun Ağasıoğlu 13
Glozel 20
GÖ 15.000 yıl, sah.6
Herodotus 7,9,10,11,12,13,15,16
Hitit 27
Hung-nŏ 16
Homer 13
Hoytı Tamır 16,18
Iraq Bitig 12,13
İçüüm Apam Buumın Qağan İstemi 15,17,21
Ïdil-Oral 5,17
Ïl-Ëtiriş Qağan 10,22
Ïske Ögis [Ïstros] 16
Ïskit [Skolat, UÇ ËSİK ÏL AT] 5,7,9,10,11,12, 13,16,21,22,23,24
Kaidesiz telâffuzlar 7
Kimmer 13
Qañım Buğa 9
Qırqız [Qırğız] 9,23,24
QITAÑ 5,14,15,16,18
Qut-Yaq [Avrupa] 12
Lena 5
Lykia (Letoon) yazıtı 24
Massagetler 15
Moğulstan 5,22,23,24
MÖ 20.7.516, sah.16
MÖ 565, sah.10,22
MÖ 772, sah.17
MÖ 773, sah.17
MÖ 1.7.879, sah.10,22
MÖ VIII. yy, sah.13
MÖ 1517, sah.13,17
MÖ 3.000, sah.22
MÖ 3380, sah.21
Msïxa Teñri [Ïsa] 10,17
Oğuz 9,10
OQ, Oq [kuantum, Türkçe konuşan bir halk ismi, Ïskit] 5,7,11,12,13,14,15,16,17*,18,19, 20,21,24,25,26
ON, On [kozmos, Türkçe konuşan bir halk] 7,10,12,18*,20
ON UYUL [On Federasionu] 10,12
Ot-Oz Tatar 5,14,15,16,17*,18,20
Oy Urum Atın Oy Oğı [İstanbul] 9,10
Öküli Çur 15
Öñre Bıña Başı 9,10,14,15,16,20,23
Pers 9,16,21
Radloff 16,22
Romanya 16
Samayev,G. 8
Sauromatlar 10
Sıntaş [plastik] 6
Sibir 5,6,15,22
Şañ Saltanatı 7
Tamğa [idfeogram, harf]
TATABI 5,14,15,16,18
Tatar 5,8,20
Tïbet 15,17,18
Trabzon 11
Troya yazıtı 27
Tunç ve erken demir çağı 5
Türgis 9,18
Türkler 5,12,14,15,18,22,24,27
Türük Bïl 10,15,17,20,22,24
Ugarit 12,13
ULIÑ ÏL 5
Ulu Kem (Yenisey başlangıcında) 5,19,22,24
UMA [Tanrı] 20
Uyğur [Uyığur] 15,23,24
Ürüñ Bëg 9
Uşuntuñ Uyuz 16
Yoluğ Tïgin 15,18,21,22,23
Yunan 9,10,11,12,16,21

Sümer Yazıtları

Bu
Kâzım Mirşan
këgdesi

MMB Yayını

Copyright © 2008 by Kâzım Mirşan and Sons, Türkbükü, Sokak No.176, Ev No.17 , Turkey.
Printed in Turkey. Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), naşirin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (incoding those of translations into foreign languages). No part of this book may be reproduced in any form (by photostat, microfilm or any other means) withought written permision from the publishers.

Bilinmiyen bir dilde yazılan yazıları okuma olasılığı yoktur. Buna göre, eğer Sümerce bir bilinmiyen dil ise, Sümerce yazıtları da okuma olanağımız yok demektir.

Batılılar daima bu hataya düşmüş bulunuyorlar. *Ësöñük* olarak, Batılıların Etrüskçeyi çözmüş olduklarını ileri sürdükleri alfabe şu şekildedir:

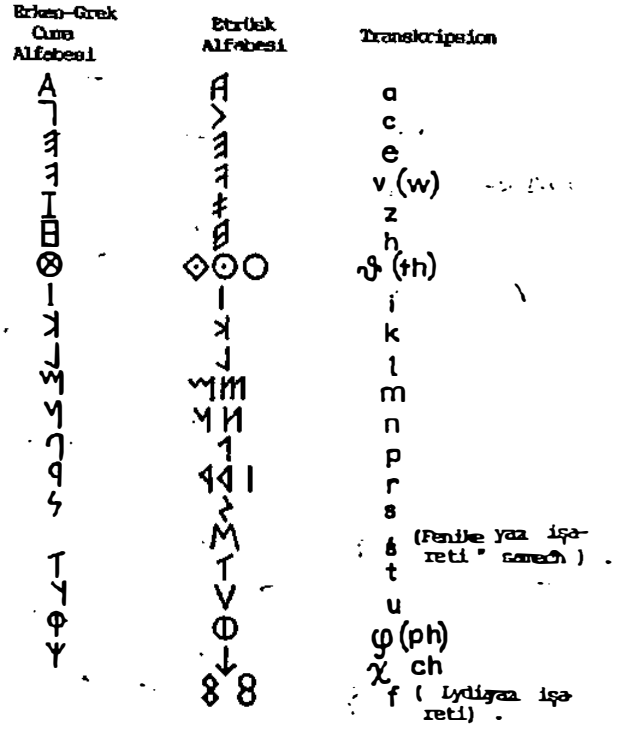

Bu tabloda, Etrüsk *tamğaları* Proto-Grek (yani, Erken Türk) *tamğaları* karşılığına yerleştirilmiş ve transkripsïonu için Latin, Yunan, Fenike ve Lydia alfebeleri kullanılmış bulunuluyor. Ancak, bu hayalî kabule göre şimdiye kadar hiçbir Etrüskçe yazıtın okunamadığını görmekteyiz.

Ayni şekilde, bilginler Skandinavya yazıtlarını da Latin alfabesi ile karşılamış bulunmaktalar:

ᚠ ᚢ ᚦ ᚨ ᚱ ᚲ ᚷ ᚹ ᚺ ᚾ ᛁ ᛃ ᛇ ᛈ ᛉ ᛊ ᛏ ᛒ ᛖ ᛗ ᛚ ᛜ ᛞ ᛟ

f u þ a r k g w h n i j p ë s t b e m l ŋ d o

Ancak, Skandinavya yazıtları bu alfebe ile okunamadı.

Champollionun Pra-Mısır hieroglifleriniı çözmek için kullandığı usul ise son derece dikkat çekici:

A, E = Fr. *avant-bras* [bilek].
A, Ë, E, Ï, O = Fr. *Plume d'autruche* [devekuşu tüyü]
B = (koyun res.) Fr. *brebis* [Tr. beren]
B = Alm. *Bein* [bacak]
H = Fr. *habitation* [oturma; mesken, ev, konut]
K = Fr. *corbeille* [sepet]
K = Fr. *colline* [tepe]
K = (yılan resmi) İng. *cobre* [kobra yılanı]
K = *Claudius* [isim]
L = (arslan resmi) Fr. *leon* [arslan]
L = (çiçek resmi) Fr. *lotus* [çiçek adı]
M = Fr. *moitié* [yarım, eş]
P = Fr. *poste* [orun]
S = (kaz resmi) Fr. *stupide* [kaz]
S = Fr. *sceptre* [asa]
S = Fr. *siphon* [sifon].

Yani, Pra-Mısırlılar Fransızcanı konuşmuş bulunuyorlar?

Ugarit yazıtlarının okunmasında da bunlara beñzer bir hal görmekteyiz.

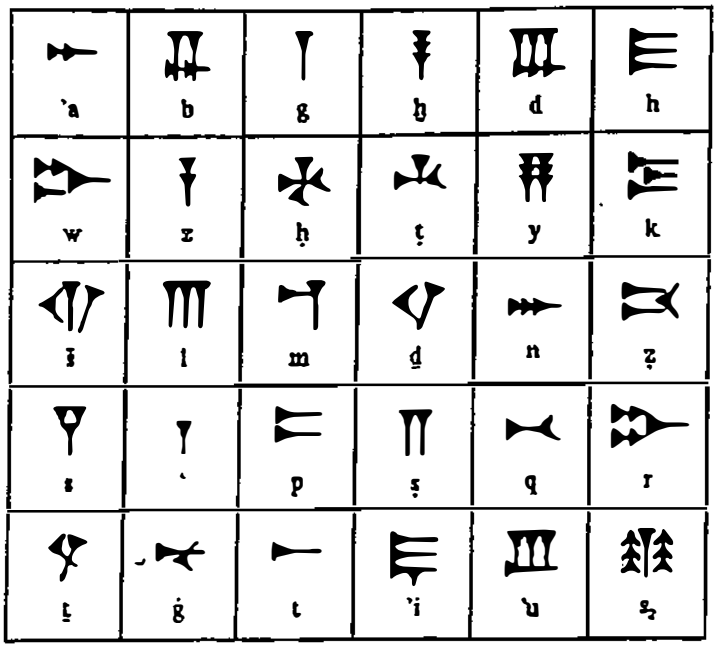

Ancak, bu levha birçok hakikatları da içeriyor. Çünki Ugaritte bulunmuş olan 30 *tamğalı* bir kil levhadaki harf sırası 22 harfli Proto-Samî alfabesine *büyük çapta* uymaktadır.
Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.7o.

Bütün bunlara rağmen, şunu vurgulamalıyım ki, batı bilginleri söz konusu alanlarda büyük bir özveri ile çalışmışlar, ele aldıkları konular üzeride ellerinden gelen her şeyi yapmışlar ve de büyük başarılar elde etmişlerdir. Eğer onların bu gayretleri olmasa idi, ben de eski yazıları okuma alanında hiçbir şey yapamıyacaktım. Onların hepsini saygı ve minnet ile anarım.

Asıl konumuza gelince, ben Sümer yazıtlarını deşifre etmek için Ugarit yazıtlarından yola çıktım. Bu arada, okuduğum yazıt çeşidinin pek çok olması da bana geniş çapta yardımcı oldu. Siz sayın okuyucularıma, benim Sümercede okuduklarım ile, şimdiye kadar bu alanda okunanlar arasındaki farkı belirtebilmek için, 1 ve 2 numaralı metinlerin, Sayın Nafiz Aydın Beyin "*Sümerce ve Akadçada İşaret Listesi*" isimli kitabındaki okunuş şekillerini vermek istiyorum:

Metin 1

1.1 ^{d}lugal-bán-da	*Lugal-banda'ya,*
1.2 dingir-ra-ni-ir	*tanrısına,*
1.3 ^{d}nin-sunâ	*Ninsuna'ya,*
1.4 ama-a-ni-ir	*annesine*
1.5 ^{d}sin-ká-ši-id	*Sinkāšid,*
1.6 lugal unu^{ki}-ga	*Uruk kralı,*
1.7 lugal-am-na-nu-um	*Amnanum kralı,*
1.8 ú-a é-an-na	*Eannanın yapımcısı,*
1.9 u-é-an-na	*Enna tapınağını*
1.10 mu-dú-a	*yaptığı zaman,*
1.11 é kankal é ki-tuš	*Ekangal'ı, mabedi,*
1.12 ša-húl-la-ka-ne-ne	*sevimli konutlarını da*
1.13 mu-ne-en-dú	*onlara yaptı.*
1.14 bala-nam-lugal-la-ka-né	*İdaresi süresinde*

Metin 2

2.1 3 še gur-ta	*3 gur arpa*
2.2 12 ma-na siki-ta	*1 2mine yün,*
2.3 10 ma-na urudu-ta	*1 0mine bakır,*

2.4 3 bán i-giš-ta	*3 ban katran,*
2.5 ganba-ma-da-na-ka	*ülkesinin ölçülerine göre*
2.6 kú-babbar 1 gin-e	*1 šeqel gümüş karşılığında*
2.7 hé-éb-da-sa	*satılsın.*
2.8 mu-a-ni mu-hé-gál-la	*Onun yılı bolluk yılları*
2.9 hé-a	*olsun.*

Görülüyor ki, bu iki metnin Erken Türkçe ile hiçbir ilgisi yok. Ayrıca, bu okunuşların hangi dile ait olduğu da belirtilmiyor. Bilinmiyen bir dildeki yazıtları okumak ise olanaksız.

Sümerler, bizim yol işaretlerinde kullandığımız gibi, bazı resimler yapmak ve bunların anlamlarını bazen yazı ile açıklamak gereği duymuş bulunuyorlar. *Ësöñük* olarak, 0.1-0.10 böyle resim ve resimli yazıları gösteriyor. Bunlara göre, öküz başı "öküz", balık resmi "balık", kaz resmi "kaz", ayak resmi "ayak" demek değildir.

Sümer yazısı, şimdiye kadar kabul olunduğu gibi, en eski yazı şekli değildir. Bu yazı, Avrasyanın her yerinde kaya ve taşlara kazınmış örnekleri bulunan, Erken Türkçenin bir dalıdır. Bu Erken Türkçe yazılar 17.000 yıl öncelerinden başlıyor ve kronolojik örnekleri, Avrasyanın her yanına saçılmış halde, bir devamlılık gösteriyor.

Mirşan,K. 2000; *Pra-Mısır Hieroglifleri,* s.9

Kitabımızda da açıkça görüleceği üzere, Sümer yazısı, mevcut bir Erken Türkçeye dayanılarak saptanmış olan, bir kama yazısı şeklidir.

Metin 2'de *[üç] gur arpa,* *[12] mine yün,* *[on] mine bakır.* *[üç] ban katran,* *[1] šeqel gümüş* deniliyor. Halbuki, modern çağımızda çok kullanılan bu gibi ifadelerin, eski çağlarda kullanma gereklikleri olmamıştır. *Ësöñük* olarak, bir av hayvanı yakalıyan köylüler onun etini tartı ile satmamışlardır. Çok eski çağlar için yazı ile ifade değeri taşıyan yegane şey dinî kavramlardır. Zaten benim okuduğum hemen-hemen bütün Erken Türkçe yazıtlar dinî yazılar.

Ayrıca, *tamğası* 1.1, 1.3 ve 1.5'de "*d*", 1.2'de "*Dïngir*", 1.8 ve 1.9'da "*An*" olarak okunmaktadır. Çinde yaşıyan pek çok ırkların ayni bir hieroglifi—ayni manada olarak anlamak ile beraber—türlü şekillerde seslendirdikleri gibi bir hal bu okunuşlarda da söz konusu. Ancak, eğer Sümerce bir Erken Türkçe idi ve türlü kabileler söz konusu değil ise, buna ihtimal vermek oldukça zor.

Sümer yazıtları hakkında dile getirilmesi gereken önemli bir husus, Yemen yazıtlarının Sümercenin bir devamı olduğudur. Bilhassa, OZ *tamğasını,* Sümerlerin şeklinde yazmış olmalarına karşılık, Yemenlilerin onu şeklinde yazmış olmaları bunu kanıtlıyor. Sibirde ise bu *tamğayı* biz şeklinde görmekteyiz. Bu *tamğanın* Pra-Mısırcadaki yazılışı ise ve . Şeklinde (Mirşan,K. 2000; HJieroglifler, 2000, s. 40 ve 56).

Sümer yazıtlarının mevcut bilgilerimizi teyit eden en önemli ifadesi OQ IW ËMİR ifadesidir. "*Quantumun varlık haline geçmesini temin eden mukaddes*" veya "*Oqların mukaddes Ëmiri [Maryemi]*" şekillerinde tercüme edebileceğimiz bu deyimi bir Trakya yazıtında OQ ËMİR ËZÜY ve bir Pra-Mısır yazıtında ËMİR ËZÜY APA şekillerinde görmekteyiz (6.9 notuna bkz.).

Sümer yazıtlarının en önemli özünçeliği (hususîyeti) ifadelerin *söz-grupları* (kavram birimleri) halinde yazılmış olmalarıdır. *Ësöñük* olarak, "**0.7**"de üç *tamğadan* oluşan bir kavram birimi görmekteyiz. Ancak, bu kavram birimindeki bazı sözler (*tamğalar*), diğer bir yerde, diğer bir söz ile değiştirilebiliyor. *Ësöñük* olarak, metin No.3'de, 3.8 sütununun başındaki *tamğa* ile 3.9 sütununun başındaki *tamğa,* bu iki birim ayni bir prensibe göre şekillendirilmiş olmak ile beraber, birincisinin en üstünde [OĞ] *tamğası,* ikincisinin başında ise [BİS] *tamğası* yer almaktadır.

Kısaltmalar:

UA = Ugarit alfabesi (Mirşan, K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.72) sıra No. ...
NA = Aydın,N.2001; *Sümerce ve Akadça İşaret Listesi,* Antalya; sahife No. ...
TY = Tosun, M. ve Yalvaç,K. 1981; *Sümer Dili ve Grameri,* I.cilt, Ankara, sahife No. ...
F P= Földes-Papp,K.1966; *Vom Felsbild zum Alphabet;* Stuttgart, sahife No. ...
H H Haarmann,H. 1990; *Universalgeschichte der Schrift;* Frankfurt/Main.,sahife No. ...
ET = Erken Türkçe
P M= Pra-Mısırca (Mirşan,K. 2000; Hieroglifler, sahife No....)
YY = Yemen Yazıtları
[ ] = y o run(UA'da kullanılan değişik şekil)

0.1 [öküz başı] = (Erken Babilonyaca) → > → ÖKÜ [*Rabbanî*] (yani, *kurbanlık)* veya ÖK U [*Rabba mahsus*] (yani, Tanrıya kurban edilen hayvan) (FP48, HH229)

FP48 bu *tamğanın* Assurcada kullanılan şeklini şeklide veriyor ki, bu da "*ÖKİZ*" (yani, öküz) olarak okunabilmektedir.

"ÖK" için No.0.16'ya ve "Z" için şu kitaba bakınız:
Mirşan,K.1970; *Prototürkçe Yazıtlar;*s.64, *z tamğası* için "özü" ve "ësiz" yazıtlarına bakınız.

Protogrekçede İÇÜY OZ [Zeus] ismi hem IEV , hem de IEV şeklinde yazılmaktadır.
Mirşan,K. 1973; *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften;* s.43 (satır 1) ve s.44 (satır 2) .

0.2 [balık] = = → ËB-ËDİP (Erken Türkçe, ËB-ËDİZ) [aksïon (hayvanı); yani, bol-bol tutulan "balık"]. (FP48, HH229)

0.3 [kaz resmi] = → + > → OQ U [kuantum] (FP48, HH229)

Kazın "kuantum" manası taşıdığını İsveç yazıtı "Sanda II"den de bilmekteyiz. Burada kaza AQ OZ [akarak ozma] deniliyor ki, bu da "kuantum" kavramının tarif şeklilerinden biridir.
Mirşan,K. 2004, *Erken Tüklerin Skandinavya Yazıtları,* s.52.

0.4 → → ET <) → ON [kozmos] (FP48, HH229)

0.5 = → ONUN AR [*Kozmosa ötelenme*] (FP48, NA75,76, HH229)
(UA27+UA38+"**AR**")

0.6 = + **O** → QOÑ [*koyun*] (UA8+UA20)
Knapp,A.B. 1988; *The History and Culture of Ancient Western Asia and Egypt;* Belmont, California; p.55.
Mirşan,K.191; *Bolbollar,* s.24'de QOÑ [koyun].

0.7 = → ËD ÏL OŞ İTİ [*halk tarafından şekillenmesi sağlanan itme*]; yani, Krallarının kozmosta şekillenmesi için, onun ruhunu bedeninden itmek (atmak) üzere, halkın toplanarak dua ettiği yer (FP48).

0.8 = → → OŞ ÖG ËM OS BÏS İTİBİB

[Şekillenme ïyeliğinin (sehabetinin) Tanrı Bïline beş defa itecek olan mahlûku] (FP48).
Not:
Burada "beş" sayısından kastedilen añlam, esas itibarı ile, kozmosumuz teşekkül ederken geçirmiç olduğu A,AW,OM,SWA,XA safhalarıdır."Eşek" sözü, belki de, OŞ-ÖG'den teşekkül etmiştir.

0.9 → İTİS [itilen yer] (yani, kadınlık uzvu) (FP48)

0.10 = → OĞIĞ OĞIĞ-IW [kişilerin kişiler haline

gelmesi; yani, kişilerin bir akar su kenarında yerleşme kurmaları] (FP48).

Burdaki IW [kutsal] "nehir" anlamındadır. Açıqtaş yazıtında biz bu *tamğayı*, bir yanardağını dile getirmek üzere, ⩓ şeklinde görmekteyiz. Ancak, Sümer ülkesinde yanardağı yok, onun yerine su problemi var. Nitekim yukarıdaki ifademizi teyit eden diğer bir Sümer yazıtı da görmekteyiz (FP48): . Burada gördüğümüz ve ağaç hissi uyandıran iki şekil, aslında, iki dağçayıdır, çünki Açıktaş yazıtında bunları, ÖZ [çay] diye okunan, şu şekilde görüyoruz: . Bu ise iki çay arasındaki *özeni* [nehir havzası] gösterir.

Burada şunu da belirtmekte yarar var. Herhalde, *su* sözü OS-IW'dan SUW > SU şeklinde türemiş olmalı.

0.11 → ÖC-İL OĞ [*vatan kişisi, vatandaş*] (FP76,NA213).

UA29+[UA14]+UA39

Földes-Papp bu *tamğanın*, Yeni Assurcadaki karşılığı olduğunu ileri sürdüğü 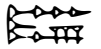 şekline dayanarak, LU [Mensch, Mann (kişi)] olarak okunması gerektiğini söylemektedir. Ancak bu iki şekil arasında, kama sayısının 10 olması dışında, herhangi bir benzerlik bulunmuyor.

UA *tamğa* şekilleri için şu esere bakınız:

Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.72, Ugaritçe *tamğa* No.29, 14 (elele tutuşup hora tepen ve ellerini yukarı kaldıran kişilerden biri; ancak, metnimizdeki *tamğada* bu kişilerden ikisinin yukarı kaldırılmış kollarını görmekteyiz), 39 (*tamğalar* yatık veya dik olarak çizilebiliyor)..

0.12 → 5 ÖC-İL OĞ [*5 vatandaş*]. (NA564).

Aydın,N.2001; *Sümerce ve Akadça İşaret Listesi;* s.564, No.8,381-II/4.

0.13 → OS AQIQ OS İTİT [*Tanrı Bïline akış Tanrı Bïli impulsu ile gerçekleşir*]. (NA569, No.21).

UA22+UA37+UA22+UA26+UA26.

Yukarıda geçen AQIQ sözünü aşağıdaki Çatalhüyük yazıtı şöyle yorumluyor:

0.14 = → O → OÑ AQ ËS AQ [*aqışın aqıtıldığı yer*]

Ateş,M.2001; *Mitolojiler ve Semboller;* s..112 (J.Mellart, *The Goddes from Anatolia;* Vol..I, s. 84-85)

Aşağıdaki Çatalhüyük resmine göre ise, AQ ËS AQ, aslında, doğacak çocuğu gökten yere getiren bir *erkek* kartaldır. Bu çocuğu geliştiren *dişi* kartala AQ I AQ, erkek ve dişi kartalların meydana getirdikleri çocuğa ON OŞ ËD denmektedir:

0.15 = (s akğa r ty a lz ı s AQ ËS AQ [*akan akıntı*]; 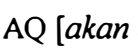 (sol kartal yazısı) → AQ I AQ [*akılan mekândakı akıntı*];) 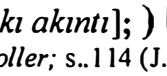 → ON OŞ ËD [*kozmik şekillenme kreasionu*].

Ateş,M.2001; *Mitolojiler ve Semboller;* s..114 (J.Mellart, *The Goddes from Anatolia;* Vol..I)

0.16 (NA565, No.15/8)

→ UN AT ÖG ATINÇ UQ ON-OĞ U AP ÖK.

Modal olarak adının (canının) atılmış olduğunu bildiğimiz kozmik kişinin kral olarak (veya, "Rab haline gelmek üzere) (Tanrı Bïline) aparılışı (merasimi).

. UA38+[UA30]+UA23+((Erken Türkçe)+UA39+UA32+UA21+[UA12].

0.17 → ÖGÜZ OZ ÖG ÖC İT [*Kral, uzay nehrini geçebilmesi için gerekli, impuls*

sahibidir]. (NA570, 17/12)
UA3+ΛΛ+ΛΛ+UA3+UA29+

0.18 → ANT ËM US AP-ÖC [*Allaha verdiğimiz ant dolayısı ile, kendisine aparılma*]. (NA566)
UG28+UG15+UG19+UG21+UG29

Földs-Papp *tamğasının* Yeni Assurcadaki karşılığı olarak *tamğasını* gösteriyor ve onu DÏÑİR [transkripsïonuna göre "yücede bulunan"] şeklinde yorumluyor ve söz konusu ettiği transkrïpsïonu 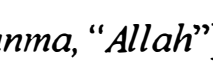 **A-N-U** = *A-nu* [*anma, "Allah"*] (FP76) şeklinde veriyor (geç Mezopatamya yazıtı) ki, bu yorumu son derece isabetli; çünki Erken Türkçedeki AN [taziz etme] sözü ANT [(Allaha karşı) taahhüt] sözü ile yakından ilişkili. Buna göre, "Sümercedeki A ve U *tamğalarını* da bulduk" diyebileceğiz.

0.19 (NA566, CT 21,7, sütun 1)

→ ANT OĞ ÖGİNÇ ARILIM — *Ant içen kişiler övüncü ile ötelendirilme.*
(UA28+UA39+UA3+UA34+UA24+UA14+UA15)

0.20 → AP OĞUN [*(Allaha) aparılan kişi*] (FP76)
Geç Mezopatamya yazıtı → "A"+UA21+UA39+UA38

0.21 Geç Mezopotamya yazıtı (FP76)
→ ËTİP APIL [*(Tanrıya) aparılma*].
"A"+UA26+UA21+UA21+UA14

0.22 → AT-ÖG ATINÇ İT AD [*At-Ögün atılış impulsu adımı*].(NA569,TY Lev.28)

Sümerce Metinler

Metin 1 (NA569; TY, Lev.28)

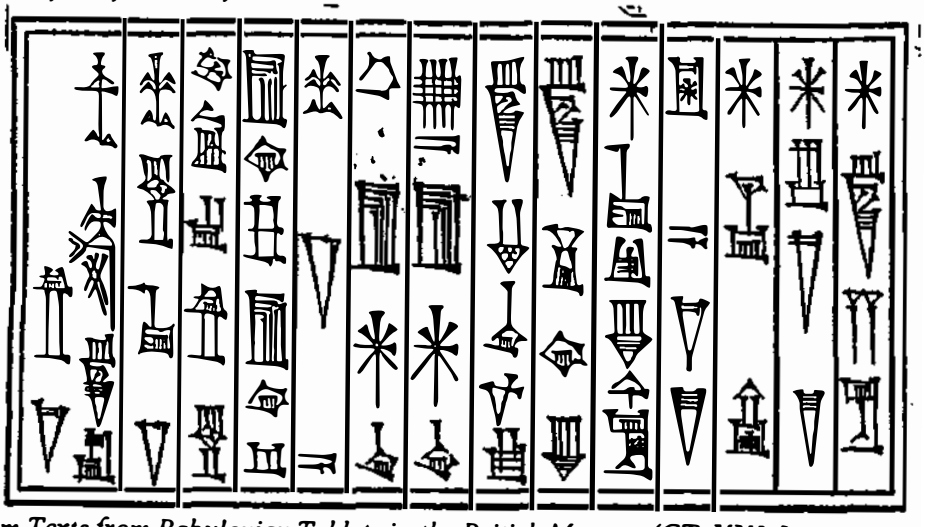

Metin 1: *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum* (CT, XXI, Levha 13, ön yazı), London 1896. (Yukarıdan aşağıya ve sağdan sola doğru okunacak.)

1.1
ANT — *Ant içerek,*
AR İLİN ËB-İTİB OY — *ötelenmesi için halkın impuls verdiği akıl (yani, can),*

I-AR OĞI ÖG UQ — *ötelenen kişi olan Kraldır.*

1.2

ANT ÏLİŞ İTİ İTİB — *—ant sayesinde iletilir iken impulsu impulziv hale gelerek.*

1.3

ANT ÖK OÑI AR OĞ ÖG, — *Ant içilen Rabba başarılı olarak ötelenen kişi olan Kral,*
U US AR OĞIS ÖG — *Allaha ötelenen kişi olan Kral haline gelecektir.*

1.4

UB AR ANT ÖG AD — *Yüceliğe ötelenmesi için ant içilen Kralın atacağı bu adım*
İTİ -İTİB — *(modalite, pekişme) impulzivdir.*

1.5

ANT ËM AR OĞ ÏY, — *Ant sayesinde kişi olarak ötelenen kişi,*
AR OĞIS ÖG, — *ötelenen kişilik sahibi Kraldır,*
OĞ İTİB — *—kişiliği impulzivdir*
UÇ I-AR OĞI ÖG — *Lider sıfatı ile ötelenen kişi olan Kral*
OTU-OTU UQ — *yakılmış bulunuyor*

1.6

AR İLİN ËB-İTİB, — *Otelenmek üzere halkın impuls verdiği,*
ËD AR OĞ ÖG, — *ötelenen kişi olan Kral,*
ARIĞIM, — *ötelenmiş olan,*
OĞ İTİB. — *impulziv kişidir.*

1.7

AR ÏLİN ËB-İTİB, — *Ötelenmek üzere halkın impuls vermiş olması dolayısı ile,*
OS İT OZU, — *onun Tanrı Bïline impuls ile ozması,*
OQ AR OĞ AD — *kuantum halinde ötelenen kişi adımının (modalitesinin)*
OS OŞIB — *Tanrı Bïlinde konfigurasïonudur.*

1.8 OĞIĞ AD — *Kişilik adımı (modalitesi, pekişimi),*
OŞ AL — *konfigurasiona alınması (konfigure olması) için,*
ÏL ANT UQ AR OĞ — *halkın, antı sayesinde, ötelendirdiği kişiye mahsustur.*

1.9 OS AR — *Tanrı Bïline ötelenme,*
OŞ AL ÏL — *konfigurasïona alınması için, halkın,*
ANT UQ AR OĞ — *antı sayesinde, ötelendirdiği kişiye mahsustur.*

1.10 AT ÖG ATINÇ İTİ AD. — *At-Ögün atılış adımı (pekişmesi) impulsu ile.*

1.11 OŞ AL ÏL (1.8 ve 1.9) — *konfigurasïona alınması için halkın*
ËM AR OĞ (1.6) — *ötelendirdiği kişi olması dolayısı ile,*
OŞ Ë (UA1) — *konfigurasïon tahakkuk eder,*
OŞ AL ÏL (1.8 ve 1.9) — *—konfigurasïona alınması için, halkın*
ARIĞIM (1.6) — *ötelendirdiği*
OŞ ÖG — *konfigure Kral için.*

1.12 OS AR AT (UA 42) — *Tanrı Bïline ötelenen AT [can],*
UL AR ÏL U — *ulaştırmak üzere öteliyen halkın*
OS OŞ OĞ — *Tanrı Bïlinin konfigure kişisidir.*
OS AQ OĞ — *O artık, Tanrı Bïline akmış olan kişi olarak,*

OŞ AR UQUQ	*konfigurasïon için ötelenmş olan,*
ÖG ËM US.	*Kral halinde Allahımızdır.*
1.13 AT ÖG ATINÇ AR UQUQ	*At-Ögün atılarak ötelenmesine sebeb olan şey,*
ÖG ËM US	*Kral halinden Allah haline geçer iken,*
ËM OĞ AR OĞ İT	*onu kişi halinde öteleyen impulsdur.*
1.14 ÖG ËDİNÇ	*Kral edinerek*
UQUB AT ËMİTİB	*kabul ettiğimiz AT'ımızın*
AR İLİN ËB-İTİB	*ötelenmesi için halkın impuls verdiği,*
AR OĞIS AQ OĞ ÖG	*ötelenen kişi halinde akan kişi Kral,*
AR AQ OĞ ÖK İTİ .	*ötelenerek akan kişi halinin Rabbanî impulsudur.*

Metin 2 (NA569; TY, Lev.29)

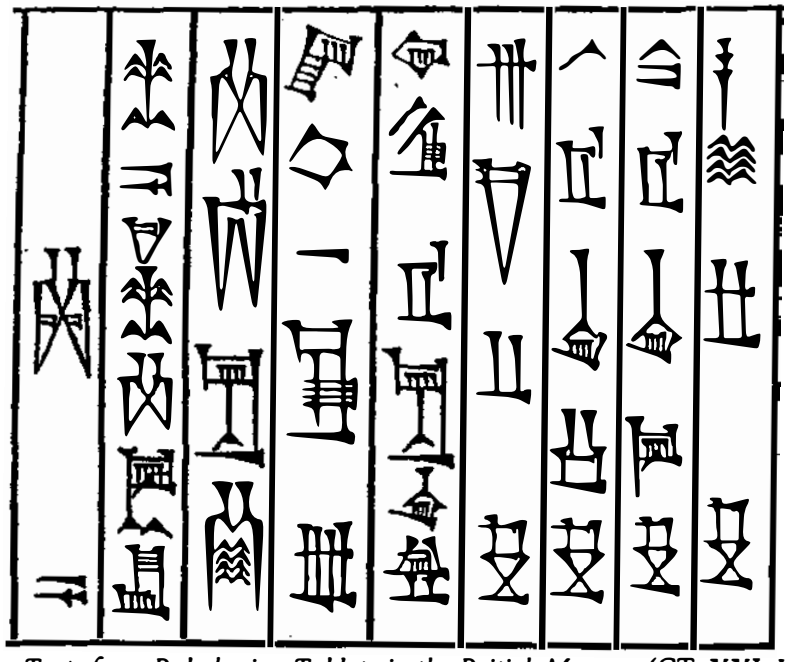

Metin 2: Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum (CT, XXI, Levha 14,arka yazı), London 1896. (Yukarıdan aşağıya ve sağdan sola doğru okunacak.)

2.1

ËD OTU-OTU OŞ OS AQIQ

Konfigurasïon [OŞ] *ateşte yakılma yolu ile Tanrı Bïline akılmadır.*

UA4+"OTU-OTU"+UA13+UA22+"I"+UA37.

2.2

UB ËM US	*Yani (U), Yüce Allahın*
OQ AR OĞ	*ötelemiş olduğu kuantum kişisi,*
OŞ-OĞ U	*—konfigurasïon kişisi olarak,*
OSI AQIQ	*Tanrı Bïline akmış bulunuyor.*

.2.3

U ËM US	*Yani, Allahın*
OQ AR OĞ,	*ötelemiş olduğu kuantum kişiliği,*
OS-UŞ	*Tanrı Bïli majestesi haline gelmek üzere,*
OSI AQIQ	*Tanrı Bïline akmış bulunuyor.*

2.4

ÖC İTİ US OSI AQIQ	*Allahın iïye olduğu impuls onu Tanrı Bïline akıtmaktadır.*

2.5

OŞ OĞ	*Konfigurasïon kişisi*
AP OĞ AR ÖG	*aparılan kişi olarak ötelenen Kraldır.*
ËM US	*Sahip Allah*
ËS AR	*ruhu ötelendiren*
OĞ ËMÜ ÖG	*varlık olan* (bir çeşit) *Kraldır.*
OQ AR OĞ	*Kuantum halinde uzaklaşan kişi şeklinde*
ARI OĞ	*ötelenen kişi olan*
ÖG US	*Kral, artık, Allahdır.*

2.6 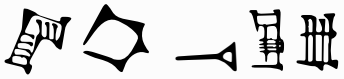

ËS AR ÏL	*Vatanından ötelenmek sureti ile,*
AR OĞ ÖG	*ötelenen kişi olan Kral,*
OŞ ON ËS AR	*konfigurasïon kozmosuna ötelenen*
OĞ ËM	*kişi olmayı gerçekleştiren*
ÖG OĞUN	*Kral modalitesidir.*

2.7

OS AQIQ OS İTİT *Tanrı Bïline akış, Tanrı Bïli impulsu ile gerçekleşir.*

2.8

AT ÖG ATINÇ AD İTİ	*At-Ög'ün atılış adımı (pekişmesi) impulsu*
AT ÖG ATINÇ	*At-Ög'ün atılarak*
OS AQIQ.	*Tanrı Bïline akmasıdır;*
ARI OĞ UQU	*—ötelenen kişinin,*
OSIB OĞ AR	*Tanrı Bïline kişi ötelenmesini temin eden,*

2.9 OS AQIQ ËBİB AD. *Tanrı Bïline akma adımı ile.*

Metin 3 (NA566, CT 21,7; TY, Lev.16)

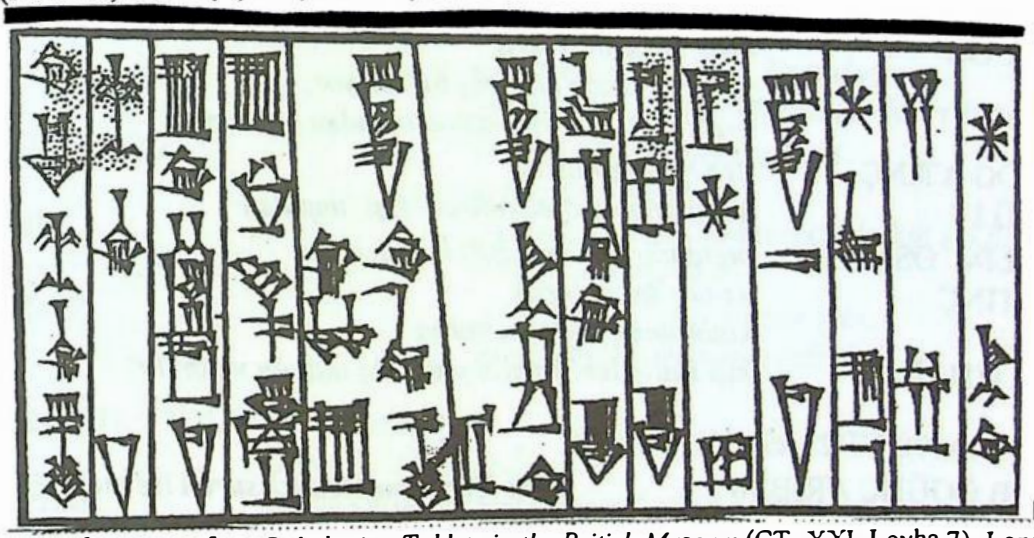

Metin 3: *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum* (CT, XXI, Levha 7), London 1896.
(Yukarıdan aşağıya ve sağdan sola doğru okunacak.)

3.1 ANT OĞ ÖGİNÇ	*Ant içen kişiler övüncü ile*
ARILIM	*ötelendirilen yer olan*
3.2 İTİT OS OŞ US	*İmpulziv Tanrı Bïli, Allahın konfigurasïon yeridir.*

3.3 ANT ËM US ÖC AP	*Tanrıya verdiğimiz ant dolayısı ile, kendisine aparılma,*
ON OŞ US ËM	*kozmik konfigurasïon Allahı olmasından dolayı,*
3.4 BÏS İTİB	*beş impuls halinde*
AL ËD İTİ	*tahakkuk eden impuls şeklindedir.*

Not: Burada söz konusu edilen beş impuls, galaksimizde görünür ışık teşekkül edinciye kadar geçen, A, AW,OM, SWA, XA safhalarıdır.
Mirşan,K. 1970, *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik,* s.144,151,152.

3.5 UB US ANT	*Zeusa ant*
OŞ ÖGİB.	*Kongigurasïonu övme demektir.*
3.6 ARIB OQ	*Ötelenen kuantum*
IWIS [IW-OS] ËD.	*kutsallaşır,*
BÏSİ İTİB	*—beş impulsu dolayısı ile.*
3.7 ËM AR [ËMİR] ÖC ÏL	*Ötelenmiş olanlar vatanı,*
ËM ÖG USI ÏL	*Kral-Allah vatanıdır,*
ARIĞIM	*—ötelenilmiş olunulan*
BÏSİ İTİB	*beş impuls dolayısı ile.*
3.8 OĞ İTİB AL	*Kişi impulsu halinde*
OĞ ÖGİNÇ	*kişi övüncü*
OŞ US ARILIM ËM US	*konfigurasïon Allahına ötelendiren Allaha mahsustur.*
3.9 BÏS İTİB AL	*Beş impuls halinde tahakkuk eden*
ARILIM	*ötelendirme,* (3.4 notuna bkz)
ËM AR [ËMİR] ÖC ÏL	*ötelenmiş olanın vatanı olan,*
UB ÖG OTU ËB ÏL	*yüce Kralın yakıldığı vatanda tahakkuk etmiştir ve bu,*
ARIĞIM ÖGİRİGİR	*ötelenme yetkilisi*
ON OŞ US	*kozmik konfigurasïon Allahının iradesidir.*
3.10 AR OĞIB	*Ötelenme ile yücelerek*
US AR ÖG	*Allaha ötelenen Kral,*
ËT ÖC ÖGİB	*bundan dolayı övmüş bulunuyor,*
OĞ AQIQI ALIS US	*—kişi akınışını temin eden Allahı.*
3.11 AR OĞIB	*Ötelenme ile yücelerek*
AR OĞIM	*ötelenen kişi*
UQUQ AR ÖG	*olan ötelenmiş Kral*
ÏL ËT	*yeni bir vatan edinmiş bulunuyor,*
US OŞI İTİ	*—Allahın konfigurasïon impulsu sayesinde.*
3.12 AT ÖG ATINÇ	*At-Ög'ün atılarak*
OQ AR OĞ İT	*kuantumunu ötelendiren kişi impulsu*
3.13 ARILIM OSIB İTİ.	*ötelendiren Tanrı Bïli impulsudur.*
AT ÖG ATINÇ	*At-Ög'ün atılarak*
OQ AR ÏL	*kuantumu ötelenen vatan*
OĞIB ÖG OTU ÏL	*kişi halindeki Kralın yakılmış olduğu vatandır.*

Metin 4 (NA570 CT 21,29; TY, Lev.27)

4.1 ANTIB ÖGÜNÇ ARIBIM	*Ant içerek methetmek sureti ile ötelediğimiz*
4.2 ÖG BÏS İTİB ÏY	*Kral beş defa impulslandırılmıştır [itilmiştir],*
ËD İTİ İTİB.	*imulziv olarak.*
4.3 ANT UL UQUQ US	*Ant sayesinde ulaşılındığı bilinen Allah*
ANT ËM AR [ËMİR,3.7] OZU ÖK	*ant ile ötelenerek ozulan Rabdır.*
4.4 ARIB AR A TËS Ë	*Ötelenme, atılmasıdır,*
ARIL İTİ ÖG.	*ötelenmesi için itilmiş olan Kralın.*

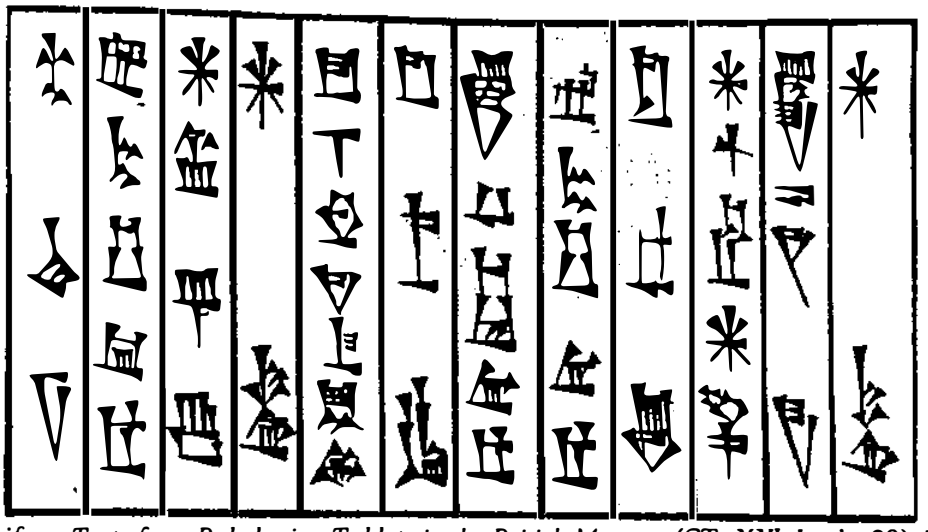

Metin 4: *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum* (CT, XXI, Levha 29), London 1896.
(Yukarıdan aşağıya ve sağdan sola doğru okunacak.)

4.5 OZ OŞ OQ	*Ozarak konfigure olan quantum,*
ÖZİZ ÖG	*Kralımızın,*
OSI US ËBİ	*Tanrı Bïli Allahının tertiplediği,*
US ATIS.	*Allaha atılması demektir;*
4.6 BÏS İTİB AL	*—beş impulsun [itmenin] temin ettiği*
ËB (UA2) ËT OSI US	*ötelenme atılımı ile,* (üçüncü satır !)
ARILIM ATIS.	*Tanrı Bïlinde adamakıllı [ËB ËT] vucutlanarak.*
4.7 OSIB İÇİB	*Bu şekilde içerilmiş olan,*
ÖGİZ ARIL	*(uzay) akıntısında ötelenerek*
OÑUQ.	*başarı elde etti.*
4.8 US AL ËM	*"Allaha alınma yolu ile*
USUS İTİ ALIÇ	*Allah haline gelme"*
UQUQ OY	*şeklindeki düşünce ile*
ARIB OMU	*ötelenmiş olmuya dua edelim!*
4.9 ANT AT ÖG U ARILIM.	*Ant, Kralın ötelenebilmesi içindir.*
4.10 ANT ËM U ÖG	*Ant içtiğimiz Kral*
AR ÏL	*ötelenmiş vatanımızın*
AR ÏL ÖG	*ötelenmiş olan vatan Kralıdır,*
AR ÏL OS.	*ötelenmiş vatanın bulunduğu Tanrı Bïlinde.*
4.11 ËM OZ OŞ ÖG	*Ozmuş olan konfigure Kral*
ÖZİZ ÖG	*bizim Kralımızdır;*
OSI US ËBİ	*—Tanrı Bïli Allahının tertiplediği şekilde*
ÖC ATIS.	*varlığı atılmış olan.*
4.12 ÖGİZ OZ	*Uzay nehrini geçebilmek için,*
ÖG ÖC İT.	*Kral, gerekli impuls sahibidir.*

Metin 5 (NA571, TY, Lev.57, ön yüz)

5.1 OŞ-OS	*Tanrı Bïlinde şekillenme,*
OQ ÖG AL ËM	*kuantum halindeki Kralın, (göğe) alınması ile*
OŞ ALTI	*tahakkuk eden şekillenmedir.*
5.2 ONIW ÖGİZ ËM	*Kozmosa ötelenme nehri*
ANT ËM	*için ettiğimiz ant.*
ON AR BÏS AT-ATU	*uzaya ötelenmenin beş safhası içindir,*
AR ËBİ OŞ ÖG ËM.	*ötelenme tertibi ile şekillenmiş Kralın.*
5.3 İTİB AL ANT ËBİS	*Bunun için gerekli, impuls hali için ant etme,*

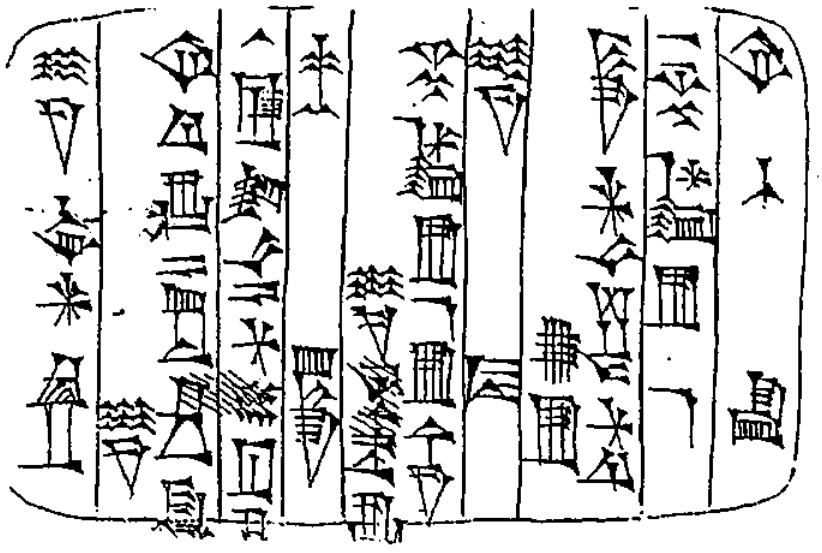

Metin 5: *Thureau-Dangin, IBID 289*

AQIQ US ËBİS	*Allaha doğru akmasını temin eder.*
AN UÇ (1.5)	*Kendisini anmakta olduğumuz liderin,*
OĞ ÏY OŞ AL.	*kişi halinde iken şekillenmesini ise,*
5.4 OTU OT-OT İTİ	*ateşte yakılma impulsu temin eder,*
OĞU ÖG.	*kişi halindeki Kralın.*
5.5 ÖGİZ ËM ANT ËM	*Nehir için ettiğimiz ant.*
ON AR OĞ AT-ATU	*uzaya ötelenen kişi olması içindir,*
AR ËBİ OŞ ÖG ËM.	*ötelenme tertibi ile şekillenmiş Kralın.*
AR OĞ ÏY	*Ötelenen kişi halinde iken,*
UÇ İTİ	*lider impulsunu*
OTU OTUTU İTİ	*ateşte yakılma impulsu temin eder.*
(yazının devamı silik!)	
5.6 AT-ÖG ATINÇ	*At-Ög halinde iken atılarak,*
AR OĞ ÖG	*ötelenen kişi olan Kral*
İTİB BİS	*impulziv beş halindedir.*
5.7 U AR ÖG OĞ ÖG	*Ötelenmiş olan Kral kişi halinde bir Kraldır;*
ÖC OĞ ÖG U.	*kişi hali kralıdır.*
ËBİS ËD AN	*Anmakta olduğun*
(devamı okunamıyor)	
OŞ-ÖG	*Şekillenen Kral*
(devamı okunamıyor)	
5.8 ARIBIM US ÖG	*Allaha ötelenen Kral*
ÖCİB AR ÖG ËD	*Sahibine ötelenmiş Kraldır,*
ARI BİS AR USUS	*ötelenmenin beş ötesindeki Allaha.*
(devamı silik!)	
OTU OTITU İTİ	*... ateşte yakılma impulsu.*
5.9 OTU OTITU İTİ	*Ateşte yakılma impulsu ile*
OQ ARIĞ ANT	*kuantumun ötelenmesi andı*
USI ÏL US	*Allah vatanının Allahı içindir.*

Metin 6 *(NA571; TY, Lev.58, arka yüz)*

6.1 U AR ËM OYI ÖG	*Ötelenmek istiyen Kral*
[veya, U OŞ OYI ÖG]	*[Komfigure olmak istiyen Kral]*
ARILIM ATI-AT	*ötelenmek için atılmış olan AT [ruh]*
ËBİS ËMİG İTİS	*olarak itilmiştir.*
(devamı silik!)	

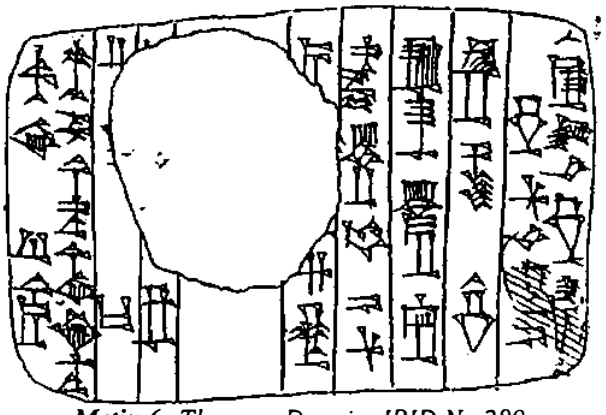

Metin 6: Thureau-Dangin, IBID No.289

ËMİG İTİS	*Bu itilme düzeni için*
AN ËBİS	*anma (merasimi) düzenlenmiş olunması*
(Devamı silik!)	
6.2 OŞ ËSİL US (3.8; 5.9)	*Allah [US] haline şekillenmiş olan*
UB-ÖG (3.9)	*yüce Kral*
AT OTUP	*yakılma şekli ile*
U OS İT	*Tanrı Biline itilmiştir.*
6.3 AR OŞ ËLİ	*Ötelenme yolu ile şekillenen kişi-oğlunun*
OŞ AR	*ötelenerek şekillenmesi*
OY ÖG Ë	*Krala mahsustur.*
OQ BİSİ OQ	*Beş kat kuantumdan ibaret kuantum*
ALIS US	*Allaha*
UÇ AR ÖG ÖC ÖG	*lider sıfatı ile ötelenen Kralın krallığı dolayısı iledir.*
6.4 ËB OQ EBİS OT AT	*Kuantum düzeni olan ateşe atılma ile*
BİS U ËM US	*beş Yüce Kata*
ARIRI ÖG ËD AN	*ötelenmesi için Kralı anma.*
(dört sütun silik!)	
6.9. AT ÖG ATINÇ	*AT-ÖG'ün atılmasının*
ËU-ËU (yani, ËDÜ)	*tahakkuku,*
UÇ ËBİSİW	*lider olması dolayısı ile,*
UÇ ËM ARIĞ	*lider olarak ötelenmiş olmadır.*
AR ËM İLİN ATIW	*Ötelenmesi için halkın onun atılmasını temin etmiş olması*
OQ IW ËMİR	*Oqların ËMİR'i olarak*
BİS US ÖG	*beş Yüce Katın Kralı olmasındandır*
UÇUB AR ÖG	*uçarak ötelenmiş Kral olarak.*

Not: Bizim "Maria" olarak bildiğimiz ËMİR "*(İsayı) varlık haline gelmiye eriştiren*" demektir. "Oq Ëmiri" deyimi yerine, bir Trakya yazıtı "OQ ËMİR ËZÜY" [kuantumun varlık haline erişme transferi" diyor ki, burdaki ËZÜY [transfer] deyimi ile kastedilen şey "Yezus"dur [İsa].

Bu deyim Pra-Mısır yazıtlarında da geçiyor: ËMİR ËZÜY APA [varlık haline gelebilmek için, gerekli transferi yapan APA [Aparıcı; yani, Allah].

Mirşan, K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.56.

Mirşan,K.2000; *Hieroglifler,* s.49.

Metin 7 (TY, Lev.14)

7. ANT İTİS OŞ-OS	*Ant etme sayesinde Tanrı Bilinde şekillenen*
ANIT ARIĞ OĞIS	*anmakta olduğumuz ötelenen kişidir.*
7. UB AR ÖG	*Tanrıya ötelenmiş olan Kral,*
OŞ-US	*artık, şekillenen bir Allahtır.*
ATI ËS Ë	*Atılmış olması*

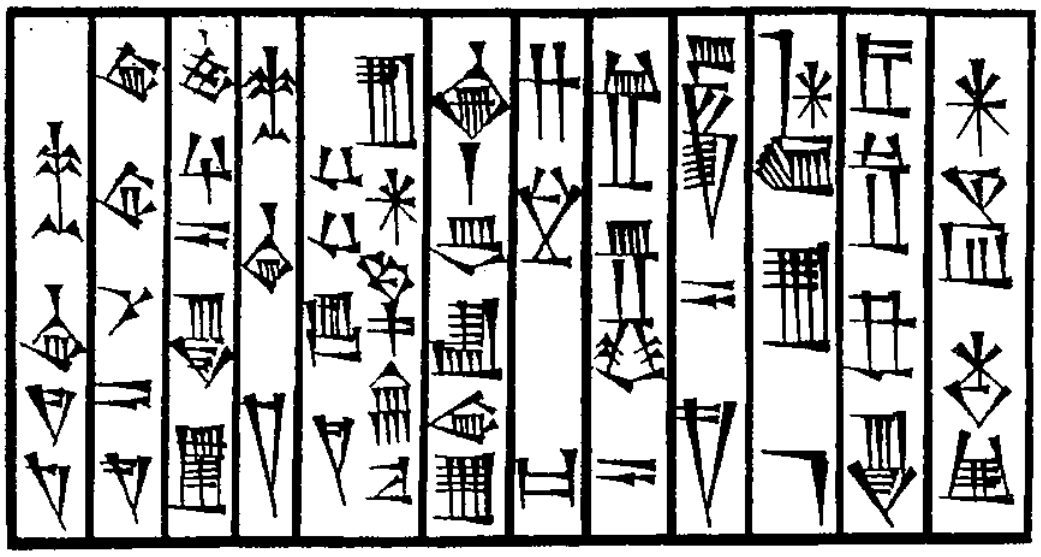

Metin 7: *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum* (CT,XXI,Levha 35,ön yazı), Lond. 1896.
(Yukarıdan aşağıya ve sağdan sola doğru okunacak.)

ÖG ËLİ İTİB.	Kral halkının *itmiş olmasındandır.*
7.3 ANT ËMİN	*Ant içtiğimiz*
AR OĞ BÏS	*ötelenen kişi "beşi"*
AR ÏY ÏL ËM	*ötelenmiş olan kişilere mahsustur.*
7.4 BÏS ËM İTİB ALTI	*(Onlar) beş defa itilmiş olma*
AD İTİ	*adımları ile itilmiş bulunuyorlar.*
7.5 OS BÏS US	*Tanrı Bïlindeki bu beş Yüksek Kat [Allah]*
BİS OŞ	*beş (türlü) şekillenmenin*
ARIB AR AT AD	*ötelenmek üzere atılma adımlarıdır.*
7.6 ATIS	*Atılma*
OS İTİS, OŞ	*Tanrı Bïline itilmesidir, şekillenmenin.*
7.7 OQ BÏS İT	*Kuantumun beş defa itilmesi*
ÖG BİS AD	*Kralın beş adımıdır.*
AR BİSİÑ	*Ötelenmenin beş halindeki*
OĞ ÖG	*kişisi olan Kralın*
ËM AR BÏS	*ötelenme beşi,*
AR BÏS ËL	*ötelenme beşidir, halkın (temin ettiği)i*
7.8 AR ÏY ËL	*Ötelenme konusunda halk*
ANT ËBİB	*antlaşmış ve*
OŞI OS	*Tanrı Bïlinde şekillenen*
UB ÖG [6.2]	*yüce Kral*
ÖG İLİM OŞ	*halk kralı olarak şekillenmiştir.*
OĞUĞ ËMİL İTİ	*Kişi halinin itilişi şeklinde,*
7.9 AT-ÖG ATINÇ	*At-Ög atılmıştır*
OQ ARIĞ (5.9) İT	*kuantumunun ötelenme impulsu ile.*
7.10 ÖG OŞ AR	*Kralın şekillenmek üzere ötelenmesi*
UÇ (5.3) AD	*onun lider olmuş olmasındandır,*
OĞI İTİB	*—kişi itilmesi şeklinde olmak üzere,*
OĞIM BÏS AR	*kişinin beş defa ötelenmesi.*
7.11 ËM AR OĞ (1.11)	*O, ötelenmiş kişi olması dolaysısı ile,*
ËM AR OS ËN	*ötelenmiş olduğu Tanrı Bïline*
AD İTİ	*itilmiş bulunuyor.*
7.12 AT-ÖG ATINÇ	*—At-Ög'ün atılarak,*
OQ ARIL İTİ-İT	*kuantumunun ötelenme impulsundan doğan impuls ile.*

Metin 8 (TY, Lev.25)

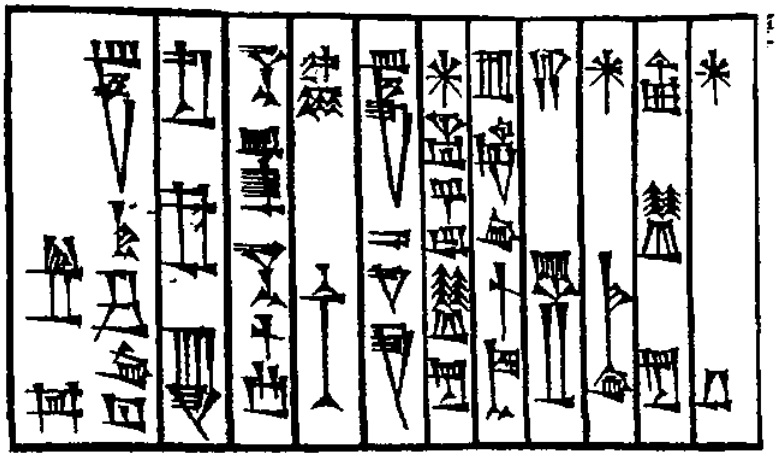

Metin 8: *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum* (CT, XXI. Levha 22. ön yazı). London 1896. (Yukarıdan aşağıya ve sağdan sola doğru okunacak.)

8. ANTIB	*Ant içilerek,*
8. UÇ ARIB OS ÖG	*liderlerinin ötelenmesi ve Tanrı Bili Kralı olması için,*
OTU-AT OTU-AT OĞI	*ateşte yakılan kişi*
AR ËLİ OQ ÖG.	*ötelendiren halkın kuantum halindeki Kralıdır.*
8. ANT ËLİGİZ	*Halkın ant içmesi*
AR OĞ	*kişinin ötelenmesi içindir.*
8. ËDİS ÖG OS	*Kralın Tanrı Bilinde var edilişi*
OÑ BİSİÑ OZ İS OZ US	*kutsal beşe ozan ruhun ozmasıdır Allaha.*
8. BAR ËLİ OŞ ÖG	*Halkından ötelenerek şekillenen Kral,*
İTİ ÏL ÖG	*halkından itilmiş olan kraldır.*
AR ËM OĞ UL	*Ötelenen kişinin ulaşımı ise*
AL OS U ÖGÜZ	*Tanrı Bili Irmağı aracılığı ile tahakkuk eder.*
8. ANT İTİS (7.1)	*Ant etme sayesinde*
OŞ-OS OĞ ËM	*Tanrı Bilinde şekillenen* (7.1) *kişinin*
ARIS AR	*ötelenmesi,*
OTU-OTU OĞIS	*ateşte yakılan kişi olarak*
ARIL ËM OQ	*ötelenmiş olan kuantum olmasındandır.*
8. BİS İTİBİN OY	*Beş itilmenin*
AD İTİ-İTİL	*adımları olan itilmelerin itilişi,*
8. BUB-OQ AT U	*Tanrı kuantumunun*
I-AT ATAT	*"atılmış" denilen*
OQI OQ	*kuantumu olan kuantumu komusundadır.*
8. BTİ ÖGİNÇ	*İtilme şerefi*
ÖG Ë BİSİL	*kral olarak beşliliğin (beş itilmenin)*
ÖG Ë İYİTİ	*kralına nasip oldu.*
İTİ ÖGİNÇ	*İtilme şerefi*
UL OS-OŞ	*ulaştırdı Tanrı Bili şekillenmesine.*
8. 1ARIB OQ	*Ötelenen kuantumun*
ATI ËS Ë (7.2)	*atılmış olması*
ÖG ËLİ İTİB (7.2)	*halk kralının itilmesine sebeb oldu.*
8 1 1OĞ İTİBİN ËLİGİZ	*Kişinin itilmesine sebeb olan halk (8.3) sayesinde,*
OŞ US	*şekillenme Allahına*
ËM AR [ËMİR] OĞ	*ötelenen k i ş i ,*
OŞ ÖG	*şekillenen Kraldır.*
OS OĞ OŞ	*Kişinin Tanrı Bilinde şekillenmesini temin eden,*
OŞ ÏL	*şekillenmiye sebeb olan halkdır.*

AD, adım, modalite, pekişme (0.22; 1.4; 1.7; 1.8; 1.10; 2.8; 2.9; 7.4)
AQ, akma (1.12, 1.14)
AQ ËS AQ, akışın akıtıldığı yer (0.14, 0.15)
AQIQ, akış (0.15, 2.7, 3.10); akmış bulunuyor (2.2, 2.3); akıtmaktadır (2.4); akması (2.8); akma (2.9)
AL, alınma (1.8, 1.9, 1.11, 4.8)
AL ËD, tahakkuk eden (3.4)
AL ËM, alınma yolu ile (4.8)
ALIS, temin eden (3.10)
ANT, (Allaha verilen) ant [taahhüt], ant içme (0.18, 0.19, 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5, 1.8, 1.9, 3.1, 3.5, 4.1, 4.3, 4.9, 4.10)
ANT İLİGİZ, halkın ant içmesi (8.3)
ANT ËM, ant sayesinde (1.5)
ANT ËM Lant içtiğimiz (4.10)
ANTIB, ant içilerek (8.1)
AP, aparılma (0.16, 0.18, 2.5, 3.3)
AP OĞUN, (Allaha) aparılan kişi (0.20)
AP-ÖC, kendisine aparılma (0.18)
AR, (uzaya) ötelenme (1.1, 1.3,1.4, 1.5, 1.6, 1.7, 1.8, 1.9, 1.11, 1.12, 1.13, 1.14, 2.2, 2.3, 2.5, 2.6, 2.8,3.7, 3.10, 3.11, 3.13, 4.4, 4.10)
ARIB, ötelenen (3.6), ötelenmesi (8.2)
ARIBIM, ötelendiğimiz (4 5.8)
ARIĞIM, ötelenmiş olunulan (3.7); ötelenme (3.9)
ARIL, ötelenerek (4.7)
ARILIM, (öbür dünyaya) ötelenme (0.19, 3.1, 3.8, 4.9); ötelendirme (3.9)
AR UQUQ, ötelenmesi (1.13)
AT, (1) ad, can (1.12, 1.14);(2) atılma (0.16, 1.14);
ATINÇ, atılış (1.10, 2.8), atılarak (1.13)
ATINÇ UQ, atılmış olduğunu bildiğimiz (0.16)
ATINÇ İT, atılış impulsu (0.22)
ATIS, atılması demektir (4.5); atılım (4.6); atılmış olan (4.11)
AT-ÖG, canı bedeninden atılan kral (0.16, 1.10, 1.13, 2.8, 4.9) (AT = "the")
BİS, beş (3.4, 3.6, 3.7, 3.9, 4.2, 4.6,8.4,8.9)
Ë, tahakkuk eder (1.11)
ËB, tertip (4.5, 4.11)
ËB-ËT, adamakıllı (4.6)
ËBİB AD, adımı ile (2.9)
ËBİS, etme (5.3; 5.7; 6.1)
ËB-İTİB, impuls verme (1, .1.6, 1.7, 1.14)
ËB-İL, vatanda tahakkuk etmiştir (3.9)
ËD, -ma, ile (2.1)
ËD AR, ötelenen (1.6)
ËDİNÇ, edinerek (1.14)
ËDİS, var ediliş (8.4)
ËD İTİ İTİB, impulziv olarak (4.2)
ËM, halinde (1.12, 1.13); olarak (1.13); -ın, in (2.2, 2.3); sahip (2.5); olmayı gerçekleştirme (2.6); dolayısı ile (3.3)
ËM-AR [ËMİR], ötelenmiş olan (3.7, 3.9, 4.3, 6.9, 8.11)
ËM-AR OĞ, ötelenen kişi olması dolayısı ile (1.11, 8.11);
ËMİTİB, -mızın (1.14)
ËM US, Allaha mahsustur (3.8)
ËMÜ, olan (2.5)
ËS, ruh (2.5); sureti ile, -en (2.6)
ËT, edinmiş bulunma (3.11)
ËTİP APIL, aparılma (0.21)
ËT ÖC ÖGİP, bundan dolayı övmüş bulunmuyor (3.10)
I-, sıfatı ile (1.5)
I-AR İLİ, halkından ötelenerek (8.5)
I-AR OĞI, ötelenen kişi (1.1)
IWIS ËD, kutsallaşır (3.6)
İÇİB, içerilmiş olan (4.7)
İT, impuls, itme (0.7, 0.8, 0.9, 1.1, 1.7, 1.10, 1.13, 1.14, 2.4, 2.7, 2.8, 3.4, 3.7, 4.4, 4.12)
İTİB, impulziv (1.5, 1.6); impuls halinde (3.4); impulsu dolayısı ile (3.6)
İTİB AL, impuls halinde (3.8); impuls halinde tahakkuk eden (3.9); impulsun temin ettiği (4.6)
İTİB İY, impuslandırmıştır (4.2)
İTİ İTİB, impulsu impulziv hale gelerek (1.2), impulzivdir (1.4)
İTİS, etme (7.1,8.6)
İTİT, impuls ile gerçekleşir (0.13, 2.7); impulziv (3.2)
İL, halk (1.1, 1.6, 1.7, 1.8, 1.9, 1.11, 1.12, 1.14); vatan (2.6, 3.7, 3.11, 3.13, 4.10)
İLİŞ, iletilir [elitilir] iken (1.2)
İYİTİ, nasip oldu (8.9)
QOÑ, koyun (0.6)
OĞ, kişi (1.3, 1.5, 1.6, 1.8, 1.9, 1.12, 1.13, 1.14, 2.2, 2.3, 2.5, 2.6, 3.1, 3.8, 3.10, 3.11, 3.13,8.2); varlık (2.5)
OĞIB, yücelerek (3.10, 3.11)
OĞIS, kişi halinde (1.14)
OĞI ÖG, kişi olan kral (1.5)
OĞIS ÖG, kişi olan kral (1.3); kişilik sahibi kral (1.5)
OĞ UQU, kişinin (2.8)
OĞUN, modalite (2.6)
OQ, kuantum (1.7, 2.2, 2.3, 2.5, 3.6, 4.5)

OĞUN, modalite (2.6)
OQ, kuantum (1.7, 2.1, 2.2. 2.3, 2.5, 3.6, 4.5)
OQIW ËMİR, Oqların ËMİR'i (6.9)
OMU, dua kılma (4.8)
ON, kozmos (0.6, 2.6, 3.3, 3.9)
ON-OĞ, kozmik kişi (0.6)
ONUNAR ,kozmosa ötelenme (0.15)
OÑ, başarı (1.3, 4.7)
OÑ BİSİÑ, kutsal beşe (8.4)
OS, Tanrı Bïli (0.3, 1.7, 1.9, 1.12, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.7, 2.8, 2.9, 3.2, 4.4, 4.5, 4.6, 4.10, 4.11,8.2)
OSIB, Tanrı Bïline ... temin eden (2.8); bu şekilde (4.7)
OS-OŞIB, Tanrı Bïlinde konfigurasïon (1.7)
OŞ, konfigurasïon [şekillenme] (1.7, 1.8, 1.9, 1.11, 1.12, 2.1, 2.2, 2.5, 2.6, 3.2, 3.5, 3.8, 3.9, 4.5, 4.11)
OŞ AL, konfigurasïona alınma (1.8, 1.11)
OY, akıl (1.1); düşünce (4.8)
OTU, yakıldığı (3.9, 3.11)
OTU-AT OTU-AT (8.2) Ateşte yakılma
OTU-OTU, ateşte yakılma (2.1)
OTU OTUTU, ateşte yakılma (5.5; 5.8; 5.9)
OTU-OTU UQ, yakılmış bulunuyor (1.5)
OZ, ozma [geçip yer alma] (0.8, 1.7, 4.3, 4.5, 4.11, 4.12)
ÖC, ïye (2.4, 4.12); kendisi (3.3); varlık (4.11)
ÖC-İT, impuls sahibi (0.8)
ÖC-İL, vatan (3.7, 3.9)
ÖC-İL OĞ, vatandaş (0.1 ,0.2)
ÖG, kral (0.8, 1 .. B ,1 6 .1.11, 1 1 ,21.14, 2 . 5 , 2.6, 3.7, 3.9, 3.10, 3.11 3.11, 4.2, 4.4, 4.9, 4.10, 4.11,8.2)
ÖGİNÇ, övünç (0.12, 3.1, 3.8. 4.1,8.9)
ÖGİP, övme demektir (3.5)
ÖGİRİGİR, yetkili (3.9)
ÖG UQ, kraldır (1.1)
ÖGÜZ [ÖGİZ], (uzay) nehri (akıntısı) (0.8, 4.7, 4.12,8.5)
ÖK, (1) Rab (0.6, 1.3, 1.14, 4.3); (2) (Rabbı temsil eden) kral (0.6)
ÖKİZ, öküz (0.7)
ÖZİZ ÖK, kralımız (4.5, 4.11)
U, (1) Uygurca "ğo", Tatarca "ğoy"(1.12); (2) – y a (1.3); olarak (2.2); yani (2.3)
UB, yüce (1.4, 2.2, 3.9)
UB US, Zeus (3.5)
UÇ, lider (1.5)
UQ, sayesinde (1.8. 1.9)
UQUB, kabul ettiğimiz (1.14)
UQUQ, olan (1.12, 3.11); bilinen (4.3), şeklindeki (4.8)
UŁ ulaşmak (1.12, 4.3)
UŅ modal (0.6)
US, Allah (0.11, 1.3, 1.12, 1.13,2.2, 2.3, 2.5, 3.2, 3.3, 3.7, 3.9, 3.10, 4.3, 4.5, 4.6, 4.8, 4.11)
US AR ÖG, Allaha ötelenen Kral (3.10)
USUS ÏTİ ALIÇ, Al ıhaline gelme (4.8)
UŞ, majeste (2.3)

Sümer Ünlükleri Oqışıñupultu

(Sümer *tamğaları* oqışıñupultu için s.20'ye bkz)

A		ET	O	>	ET >
B		1.1;1.4;ET	Ö		
C		ET ,UA 29	P		UA21
Ç		UA10, 4.7	R		ET P
D		UA36,4	S		UA31,22,19
Ë		UA1	Ş		UA13
E			T		ET
G		UA3	U		ET >, UA32
Ğ		UA39	Ü		
I,İ,Ï		ET	W		3.6
K		UA12	Y		UA11, 33
Q		ET ,UA8,23	Z		PM , YY
L		ET , ,UA14	AQIQ		UA37
M		UA 15, ET	ANT		ET
N		ET (,UA27,38	İNÇ		ET

E T[Erken Türkçe], **UA** [Ugarit alfabesi], sayılar yazıt No.larını gösterir

Á		ET	İQ		ET	*Ğ*		UA39
AD		UA36	İT		UA26	*I,İ,Ï*		ET 1
AQ		ET	İTİ		1.2	*Ö*		
AQIQ			İZ		PM	ÖC		UA29
AL		1.11	İL		ET	ÖC		ET
ALIS		3.10	İL		UA14	ÖG		UA3
AN		5.3; 6.1;	İY		UA33	ÖK		UA12
ANT		ET	*K*		UA12	*P*		UA21
AP		UA 21	*Q*		UA23	*R*		ET P
AP		UA21	*Q*		UA8	*S*		UA31
AR		ET P	*L*		UA14	*Ş*		UA13
AT		ET UA42	*M*		UA15	*T*		ET
B		1.1	OM		ET	*U*		ET ,1.3
C		ET	*N*		ET	*U*		ET
Ç		UA10, 4.7	*O*		ET	UB		ET ;1.4
İÇ		3.7	OĞ		UA39	UÇ		UA10
D		UA36	OQ		UA23	UL		ET
Ë		UA1	ON		ET	UN		UA 38
ËB		1.1, 7.8, 8.1	ON		UA27	UN		UA38
ËBİS		5.3; 5.7; 6.1	OÑ		UA20	UN		UA38
ËD		UA36	OS		UA22	US		UA19
ËD		UA4	OŞ		UA 13	UŞ		UA13
ËM		UA15	OŞ		FP76	*Ü*		
ËN		7.11	OTU			*IW*		3.6
ËS		UA31	OY		UA11,	*Z*		PM
ËT		E T	OZ		PM ,	*Z*		YY
G		UA3	OZ		YY			

Yemen Yazıtları

Bu
Kâzım Mirşan
këgdesi

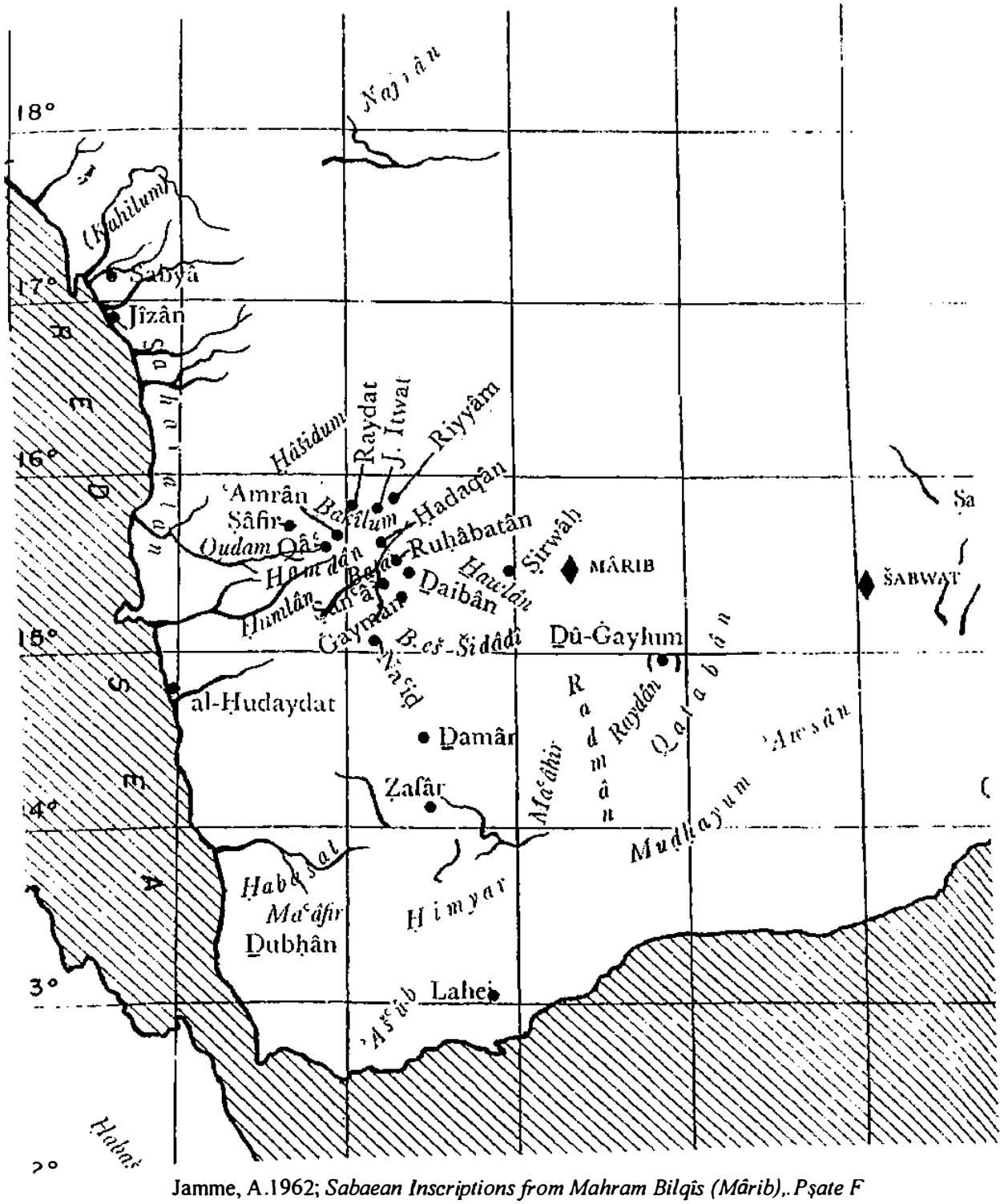

Jamme, A.1962; *Sabaean Inscriptions from Mahram Bilqîs (Mârib),. Pşate F*

MMB Yayını

Copyright © 2008 by Kâzım Mirşan and Sons, Türkbükü, Sokak No.176, Ev No.17 , Turkey.

Printed in Turkey. Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), naşirin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (incoding those of translations into foreign languages). No part of this book may be reproduced in any form (by photostat, microfilm or any other means) withought written permision from the publishers.

Kısaltmalar:
B M→ Simpson, St John 2002; *Queen of Sheba.* © 2002 The Trustees of The British Museum, ISBN 0 7141 1151 1
AJ → Jamme, A. 1962; *Sabaean Inscriptions from MAHRAM BILQİS (MÂRIB).*
S MV →Staatliches Museum für Völkerkunde, München 1999-2000; *Im Land der Königin von Saba.*

Türklerden önce Avrupada yazı yazmasını bilen bir halk yoktu. Bunu bize şu yazıtlar kanıtlıyor:
1.Vinça-Tartarïa Yazıtları (MÖ 5.300; KM 1994, *Alfabetik Yazı Başlangıcı,* s.11);
2. Skandinavya Yazıtları (MÖ 4140; KM, 2004; *Skandïnavïa Yazıtları;* s.31);
3. Glozel Yazıtları (S.Reinach'a göre MÖ 5.000 yıllarına kadar götürülebilir);
4. Val Camonika Yazıtları (Mirşan, K.1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar,* s.75);
5. İsviçre Yazıtları; (Mirşan, K.1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar,* s.80);
6. Etrüsk Yazıtları (Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri*);
7. Proto-Grek Yazıtları (Mirşan,K.1973; *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften*);
8. Britanya ve Portekiz Yazıtları (Mirşan,K.1996; *Pra-Portekiz* Bitigtaşları ve 2004, *Erken-Türklerin Skandinavya Yazıtları*).

Şimdi de karşımıza Yemen yazıtları çıktı, bunlar da Türkçe. Eski Ahitte geçen Seba Melikesi [Belkis] (yaklaşık olarak 8^{inci} yüzyıl öncesi, güney-batı Arabistan) bu Türklerin devamı olan bir halkın kurduğu devletin kraliçesi olmalı. Ancak, halen onlar da ana dillerini kaybetmiş durumdalar. Arap alfabesinin Yemenden kaynaklanmış olması da muhtemel.

Fakat, bizim için ilginç olan cihet "Yemen Mona Lisası" diye bilinen kadın başı saçının Pra-Mısır stilinde gözükmesi (kapak resmine bkz) ve bazı Yemen *tamğalarını* Pra-Mısırda görmemiz. Yemenlilerin şeklinde yazmış oldukları *tamğanın* Pra-Mısırcadaki yazılış şekli ve şeklinde.
Mirşan,K. 2000; *HJieroglifler,* 2000, s. 40 ve 56.

Ayrıca, Yunancada Π [p] olarak tanıdığımız harfi, aynen, Yemen yazıtlarında da görmekteyiz.Yemencede *L* harfini ve şekillerinde görmemize karşılık, en eski Yemen yazıtı olan yazıt 6'da onu (Urqun yazıtlarında olduğu gibi) şeklinde görmemiz de çok ilginç. Arapça "*Rap*" [(1) the Lord, God. (2) master, lord; ruler. (3) possessor, owner, proprietor] sözünün Proto-Yemence UP (yazıt 7) sözünden türemiş olma ihtimali ise, Arapçadaki Yemen etkisini kanıtlar nitelikte. Bu yazıttaki UP-ÖK [Yüce Allah] sözünü biz Rusçada *Bog* [Allah] şeklinde görmekteyiz.

UP-ÖK yerine İskitler UB-OZ (s.12,17,19) demiş bulunuyorlar. Benim *Proto-Grekçe* dediğim ve Herodotusa göre *Pelask* olması gereken Erken-Yunancada bu kavramı OZU İÇÜY [ozmak sureti ile içerilme] ve İÇÜY OZ [içerilmek üzere ozma] şekillerinde görmekteyiz. *Pelask* ismini ise "ËB-ÏL [> BÏL] ÏSİK" [bïle tabi] sözünden türetebilmekteyiz. Böyle ise, burdaki BÏL, herhalde, BİR OY BÏL olmalı, çünki Ugarit yazıtlarında BİR ÏL [BİR halkı] ve BİR ÖG [BİR kralı] deyimleri geçiyor.
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları,* s.87.

"Saba Melîkesinin Kral Salamonu ziyareti" gibi, yakın çağ verilerine dayanarak, erken Yemen *añtuyusu* MÖ 1000-400 yıllarından başlatılmaktadır (BM, s.68). Ancak, bu hususta, Yemende bugün konuşulan dilin, Türkçe değil, Arapça olduğunu da göz önünde bulundurmalıyız.

Ayrıca, yazıt 1'de ËL sözü, hayvanlar için, "populasïon" *añlamında* kullanılmaktadır. Aynı *añlamın* Efesteki Artemïsïonda domuz için kullanıldığını da görmekteyiz.
Mirşan,K. 1993; *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans,* s.29.

Yazıt 3'de geçen [ÖGİS = övünç] sözünü biz ALTI YARIQ TİGİN'de de ÖGİS [doktrin, peygamber] şeklinde görmekteyiz. Bu sözün, yazıt 3'de olduğu gbi, bir tek *tamğa* halinde yazılmış şeklini ise, Doğu Anadoludaki Çilgiri yazıtında [ÖGİS = peygamber], Güney Anadoludaki Side yazıtlarında [ÖGİS = havarî] da görmekteyiz. Troya yazıtında ise bu deyim ÖGİŞ [ ] şekline çevrilmiş bulunuyor. Bu da Yemen *tamğalarının* geniş çapta kullanılan bir Erken Türk yazısı sınıfına girdiğini kanıtlıyor.

Yazıtlar

Yazıt 1 Kalsit-alabastr tütsü yakıcısı (BM, s.97)

OZIP İLİG ÖGİSİP OZ *Ozan kişiler şeref ile ozsunlar,*
ONINIÑ ËLİP OZIP ÖG *kozmosa iletilerek ozan Kral gibi.*

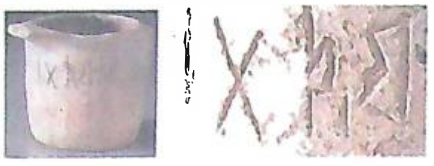

Yazıt 2 Kül kabı (**BM,** s.190)

ÖK OZIP ËDİS *Rabbe ozma.*

ÖK sözü hem "Rab", hemde "Rabbı temsil eden Kral" anlamlarında kullanılabilmektedir. Buna göre, bu yazıtın ikinci bir tercüme şekli "*Ozan Kral*" olur.

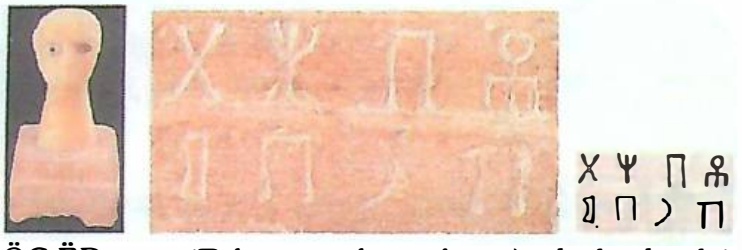

Yazıt 3 Kalsit-alabastr baş heykeli (**BM,** s.196)

AÑIŞIP ÖC ËD (Tebaasının başarılarını) *idrak ederek* (onları) *sahiplenen,*
ÖGİSİNİP ÖK. *övünce mahzar Kral* (yani, Kraliçe)

ÖGİSİNİP ÖK yerine, Kül-Tïgin tarihinde ÖGİM QATUN [övüncüm kadın] denmektedir. Öñre Bıña Başı ise, bu deyim yerine, İL-BİLGE QATUN QAĞAN [İl ve Regnuma Kadın Hakan] demektedir.

Bu isimlerdeki QATUN [katmer] "*hakandan sonra gelen hakan*" [kraliçe] anlamındadır.

Yazıt 4 Oturan bir kişinin kireçtaşı heykeli, The British Museum (**BM,** s.193)

UP U *Tanrı haline çevrilmek üzere,*
OZ ÖK *ozan Kral.*

Yazıt 5 Kireçtaşından mezar taşı (**BM,** 199)

OÑ AQIQIQ *Başarılı olarak (kozmosa) akmış olan.*

Yazıt 6

MÖ 8'inci yüzyıla (?) ait olduğu tahmin olunanü 31,5-107-23 cm'lik en eski Yemen yazıtı (**BM**, s.158)

ONINIZIP ÖGİP	*Kozmosa geçmiş olanı öğerek*
ÖK İLİÑİ AÑ	*(ordaki) Allah halkını idrak et!*
ËSİÑ OZ OĞISIP OZIS	*Canın ozması kişi ozmasıdır.*
APAÑ OÑ OZIP	*(mezarına) aparılmak sureti ile ozdurmak üzere,*
ÖKİNİSİP OZ	*ozma merasim tertipliyerek,*
AÑISIÑ OĞIÑ OZ	*söz konusu ettiğin kişi ozmuş bulunuyor.*

Yazıt 7

Kireçtaşından boyalı kübik tütsülük (**BM**, s. 9 3)

UP-ÖK UP-ÖK *Yüce Allah, yüce Allah.* (UP > Rap).

Yazıt 8

Dökme bronz kap (**BM**, s.134)

OÑIÑ ANT ËSİL	*Başarı için ant içtiğimiz*
ÖC ËSİP UP ËD	*Sahib Yücelik* (yani, Allah).

Yazıt 9

Bir bronz QOPI ARIĞ [fragment]. Mārib, Bar'ān Tapınağı (**BM**, s. 60)

Yazının başlığı: OZIÑ ÖKİZ → *Ozduran (kanatlı) öküzler*

Bu başlığın altında, ALTI YARIQ TİĞİN sembolüne doğru yürüyen, iki kanatlı-öküz resmi görmekteyiz. Onların altında ise, ellerinde yılan [konsensus] tutan ALTI kişi resmi yapılmış ve altlarına şunlar yazılmış bulunuyor:

ÖK İL AÑIÑ ËSİZİP	*"Allah halkı dininin takdis ettiği*
ËSİÑ OZIPPIÑ	*ruhun ozmuş olacağı*
AÑIÑ ËDİSİP OZIS	*dine göre ozma"*
AÑILIÑ OZISIÑ	*şeklinde ozmuş olma,*
ËL ÖK AÑIZIS	*halkın Allah dini gereğidir.*

Yazıt 1_0

OÑ ÖKÜÑ APAÑ	*Başarılı olarak Rabbe aparılmış olan*
ËSİL İL U ÖC-ATAP	*kişiye mahsus heykel.*

Yazıt 1_1

Bir Yemen yazıtı
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/7/71/Panel_Almaqah_Louvre...

11.1. OÑUNÇ İKİNÇ	*Başarı,*
ONISIP OZISIB	*kozmosa ozmuya*
OÑ ËSÜP	*muvaffak olarak,*
ON ËPPİS ËLİÑ.	*kozmoslaşmakta olan kişiye mahsustur ,*
11.2. OÑ BİRİÑ	*Başarılı "bir"*
	[kişi dualliğinin kozmosa geçmiş olan kısmı; yani, "can"]
İK ËL ËSİP ÖG	*dual halk Kralının* (yani, Allahın)
ONIS ËLİSİÑ ËKİ	*kozmik halkına*
OZIPISIÑ OZ.	*ozmuş bulunuyor.*
11.3. OÑIÑ ËD ON	*Başarıya ulaştıran kozmosu*
ËSİÑ ËPPİS	*aklında tut,*
OZIP ÖG ËB-ËSİÑ	*çünki o, ozan Kralını*
ËLİS ËSİÑ ËPPİS İLİD.	*orada halkı olması için iletti.*
11.4. OÑ OZUS	*Başlarılı olarak ozma*
OÑ ËPPİS ËD	*başarısı*
İL ËSİP	*halkın*
ËSİÑ ËSİKİÑ ËKİC.	*aklında tutulacaktır.*
11.5. OÑUNÇ ËS-ËSİÑİP	*Başarılı can*
USUZUP ONIP	*haşmet kozmosuna*
OZIP ÖGİS	*ozan Kralın*
ËSİÑ ËPPİS	*canıdır.*
11.6. ËSİP ËB.	*Hatırlamakta olduğun kişi [düzenek],*
ËSİÑ AÑ ÖKİÑİN	*aslında, hatırlamakta olduğun Rabdır;*
İKİÑ OZIP	*ve o, dualiteye ozmuş olması dolayısı ile,*
ËSİÑİSİÑ ËKİÑ İL.	*onu idrak etmekte olan halkına aittir.*

11.7. AÑ ËL	*İnsan zekâsı*
ON ÖC ËBİS OZIP.	*kozmos iyeiliğine ait olur imiş, ozmak sureti ile*

Yazıt 12 *Aksum yakınında bulunmuş olan bir Yemen yazıtı*
(Anfray, F. 1967; *Ancient Sites of Northern Ethiopia*, photography by Kebbede Bogate).

12.1 ËS-ËSİÑİS ÖG	*Taziz etmekte olduğunuz Kralın*
ÖC-AÑ ËSİP OZ	*ruhu ozmuş bulunuyor:*
OĞ ËS-AÑ ÖK	*kişi ruhu halinde Rabbına, ve*
12.2 ËS-AÑ OZISIÑ İL	*ruhunun ozduğu vatan,*
ËSİPPİÑ	*şöyledir ki,*
ON-ÖK İLİS ÖK	*kozmos Rabbının vatanı olan Rabdir (Rab vatanıdır), ve*
12.3 OZIP ÖG	*ozan Kral*
ÖKİSİÑ İLİS	*Rab vatanının*
ÖG İSİŞ ÖGİS.	*Kralı olmak üzere (ozmuş bulunuyor).*

Yazıt 13 *Almaqah mabedi yazıtı, Mārib (cat 206) (BM, s.164)*

13.1. AÑINÇINÇ ËSİÑ OZIP,	*Hatırlanmak üzere, canı ozarak,*
ËS-ËSİP OZISIP ONUN	*canı idrak olunmak sureti ile, kozmosa ozmuş bulunuyor.*
13.2. AÑIZ ËSİÑ ËLİSİZ AÑ,	*Hatırladığın canın vatanını (yani, öbürdünyayı) hatırla,*
ÖKİN ËPPİS ÖK	*Rab olan Rabbımızı.*
13.3.OZISIB ËSİÑ ONIS OÑIBINÇ	*Ozmış olan canın kozmosda*
OĞ ËSİÑİS AÑ	*kişi canı halinde olduğunu hatırla.*
13.4. ËLİS ÖK ËSİÑ AÑ,	*Vatan-ı Rabda olan canı hatırla,*
ËSİÑİS ËSİÑİNÇ ON OŞ ËSİÑ	*hatırlanmak üzere kozmosta konfigure olan canı.*
13.5. ËSİÑ OĞIN USIB	*Kişi canı halinde Allahlaşma,*
ËSİÑ OĞIN ËDİS OZIPIS.	*kişi canı haline geldikten sonra ozma ile mümkün olur.*
10.6. OZIP ËPPİS AÑILIP,	*Ozmuş olma anılmış bulunuyor,*
OZIP ËPPİS ËLİSİÑ ÖK	*ozulmuş olunulan Rab vatanına.*

13.7 ÖG-UB ËSİÑ ËLİS ËSİÑİPİS UP-ONIP OZIP. *Kral yüceliği canının vatanı olarak idrak etmekteyiz, yüce kozmosa ozulan yeri.*

13.8. ËSİÑ OĞ AÑISIŞ, ËP OZISIP ËSİÑ-ËSİ. *Başarılı kişi demek, şüphesiz ozmuş olarak hatırlanandır.*

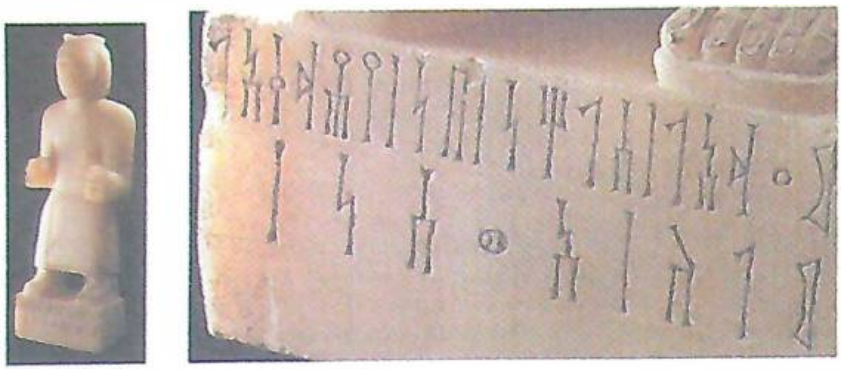

Yazıt 14

Ma'ad'īl Salhān'daki kalsit-alabastr heykel (BM, s.66)

ÖKŪÑ ANT OZIPIS ËSİPİC OZISIP OZISIÑ AÑIŞ ANT ËSİÑ OZIPI ÖKİ UP-US OZIP ONINIÑ ËSİP OZIS

Kralın ant sayesinde ozmuş olması aşikâr bir ozmadır. Bu ozmayı idrak ant sayesinde ozulmuş olunmasındandır. Kralı Yüce-İnstansa (yani, Allaha) ozdurma kozmosa ozma şeklinde tahakkuk eder.

Yazıt 15: Kabirtaşı (SMV, s.281)

ËSİÑ ÖG ON-ËS ËSİÑ-ËSİÑİÑ ËS ON-ËS OZIP ËSİÑİSİP ËLİZ OZIPI ËDİSİP OZIS ËSİP OÑ ANT ËSİP OZIS UŞ ËSİP ANT ËDİS ÏL OZIPI ËSİÑ ANT OÑ ËPPİS ÏL OZIPI ËSİNÇ ËSİÑ ÏL ËPPİS

Kralın kozmosta bulunması hatırası. Onun kozmosa ozmasını yadeden halkız. Ozmuş olması, ozmasının başarısı için ant içilmiş olan, Majestenin ozmuş olmasındandır. "Ant" eden halk ozması için ant içmiştir. Başarılı halk ozanın hatırasında olan halktır (yani, biz günün birinde kozmos halkı haline geleceğiz ve o da bizim kralımız omluya devam edecektir).

Yazıt 1 6 Monogramm yazıt (SMV, s.281, tahm.MÖ 1.yüzyıl).

ÖCİZİÇ [< ÖC OZIÇ] AQ — *Sahiplenilme* (elektromagnetik radiasion) *akıntısı* (canın uzayda akması) *ile*

OĞIÑ ÖCİQIÑ — *kişinin sahiplenilmesi* (Tanrıya geçmesi)

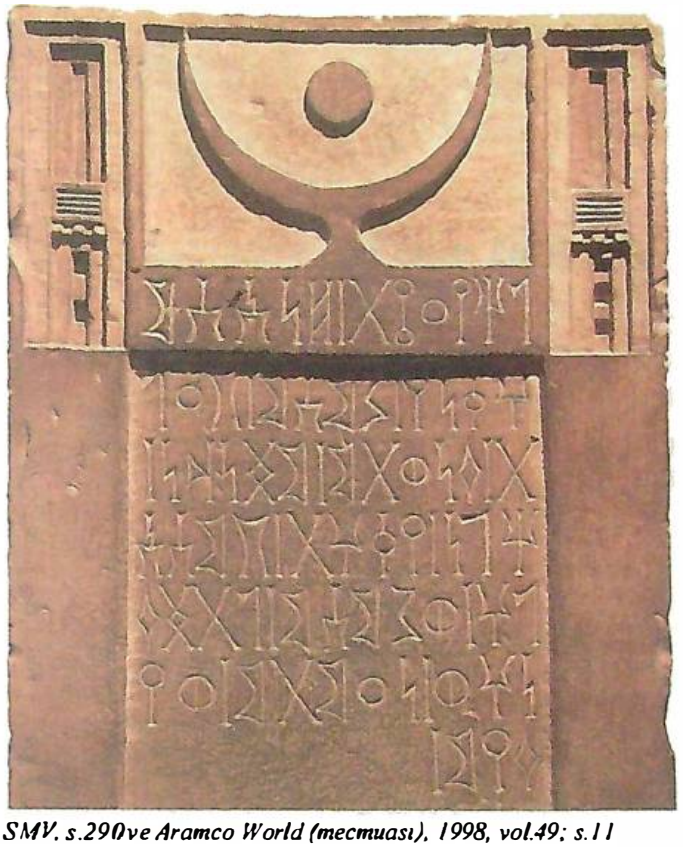

Yazıt 1 7

SMV, s.290ve Aramco World (mecmuası), 1998, vol.49: s.11

Yazı Başlığı

ÖG-ÖC AÑ OÑ	*Krala mahsus işbu iman yazısı*
AÑIÑ ËDİSİL OZ	*onun ozmuş olduğu hakkındadır,*
OZIP ËSİP ÖK	*—ozmuş olduğunun hatırası içindir.*

Metin

ÖC ËSİÑ OZ AÑISINÇ	*Sahibe ozmuş olmayı idrak ettikten sonra*
ÖK ËSİP ÖKİSİP	*Rabbe tabi hale gelme,*
ËSİÑÜ ËDİS OĞIZ ËSİÑİD	*"transformasion" demektir,*
ÖKİS ÖK ËZİS OZIS	*—yöneten Rabbe mukaddes ozmadır.*
ÖC-ÖK OZISIÑ	*Sahip Rabbe ozmayı*
ËSİÑİL ËDİSİP	*hatırlıyarak*
ÖK ËSİP OZIP	*Rabbe ozmayı*
ÖGİLİS ËSİÑİNÇ	*övme,*
ÖK ËSİP	*Rabbı hatırlamak sureti ile*
ÖKİSİD ËZ	*ilâhî tevaftır.*
OZIL-ËSİÑ ESİZİÑ	*Ozma*
ÖKİD-ÖKİS ËSİÑ AÑ	*Rabbı idrak etme sureti ile tahakkuk eder,*
OĞIÑ ÖKİS	*—onun transformasion (yani, kişilerin) Rabbı olması dolayısı ile.*

Yazıt 1 8 OÑ ÖKİP ONIP *Hakikî kral haline gelme,kozmoslaşarak* (SMV, s.10)

Yazıt 1 9 (SMV, s.7)

OÑ ÖK AÑ	*Kralı* hatırlama
ÖKÜKİS ÖKİSİÑ ËD	*kederi ile kederlenme,*
İSİÑ AÑIZ	*onun ruhunu hatırlamadır.*

Yazıt 2 9 :

Bir kalsit-alabastır heykel (Aden Müzesi,BM, s.65)

ËSİÑİŞ ANT ËSİÑ OZIP	*Kendisine ant içilen varlığa ozan*
ÖGİS ËSİÑ U	*şerefli ruh [peygamber ruhu]*
OÑ ÖKİSİNÇ U	*başarı sembolüdür,*
ÖCİÑ ÖDİS	*—Sahibin devletine*
ÖKİGİSİP ËS OZIP	*sembolik ruh olarak ozmış olması dolayısı ile.*
ONINIÑ ËSİP OZ	*Kozmos idrakı ile ozma* ~~(2.satır)~~
ËSİP OZIS ÖKİÑ ANT OZIP	*şeklindeki ozma* (halk tarafından) *Tanrıya ant içilmiş olması dolaysısı ile tahakkuk eden* om^{zm}*zadır,*
ÖGİS ËSİP ÖG-ÖC OZIS	*ve de peygambere mahsus şerefli bir* om^{zm}*zadır,*
ÖKÜG UP-ËS OZIP	*—Rabbin yüce varlığına ozma şeklinde,*
ONINIÑ ËSİP	*kozmos idrakı ile.*

Yemen Alfabesi

A		I,İ,Ï		P, PP	
B		K		S	
C		Q		Ş	
Ç		L		T	
D		M		U	
Ë		N		Ü	
E		Ñ		W	
G		O		Y	
Ğ		Ö		Z	

Yemen Tamğaları

AQIQ		ËSİP		OŞ	
ANT		I İ Ï		OZ	
AÑ		IB		OZIP	
AÑIÑ		ISIŞ		ÖC	
AÑIŞ		IŞ		ÖG	
AP		İNÇ		ÖGİP	
AT		ÏK		ÖGİS	
BİR	—	ÏKİ		ÖK	
ËB		ÏL		U	
ËD		OĞ		UB	
ËL		ON	(,)	UP	
ËS-AÑ		ONIN	) (	US	
ËSİÑ		OÑ	O	Ü	

Transkripsion Alfabesi

A **B** **C** (Ar.*cīm*) **Ç** (Rus.*ч*) **D** **Ë** (yalnız 1inci hecede)	**E** (1inci hecede seyrek) **F** **G** **Ğ** (Ar.*ayın*) **H** **X** (Rus.*x*)	**I** (Rus.*ы*) **İ** (I'nın yumşak eşi) **Ï** (Alm.*i*) **J** (Rus.*Ж*) **K** **Q** (sağır *k*)	**L** **M** **N** **Ñ** (burundan çıkan *N*) **O** **Ö** (Alm.*ö*)	**P** **R** **S** **Ş** (İng.*sh*) **T** **U** **Ü** (Alm.*ü*) **V**	**W** (sağır *v*) **Y** (Alm.*j*) **Z** (Rus.*з*)

Kitap Dükkânı

Kâzım Mirşan tarafından yazılan kitaplar

The Books written by Kâzım Mirşan, Ms.C.E.

(Tel. 0-252-377.51.31)

İnglizce

1. 1986, *Is the Universe a Statical System Like a Frame? (Univerzum bir Çerçeve gibi Statik bir Sistem midir?)* (46); **10,00 US-$**

2. 1992, *Pictogramms, Petroglyphs, ISUB-ÖG and UW-ON Inscriptions from Anatolia (Anadoludan Piktogrammlar, Petroglifler, ISUB-ÖG ve UW-ON yazıtları);* (29);
3. 1992, *The Manipulation of Cosmic Invariances According to Proto-Turkic Scholars (Proto-Türk Bilginlerine göre, Kozmik İnvariansların Manipulasionu);* (29);
4. 1996, *Traces of Etruscan in European Languages, in the Field of Nouns, Infinitives, Participles and Gerunds (Summery!) (Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ);* (kitap özeti!) (13)
∑= 10,00 US-$ (77)

5. 2000, *Egyptian Hieroglyphs, Dechiffert According to the Oldest Inscriptions of Europe, Siberia and Central Asia (Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ);* (27); **22,00 US-$**
6. 2002, *The Science of Physics and Astrophysi s According to Old Turkish Scholars (Eski Türk Bilginlerine göre, Fizik ve Astrofizik Bilimi);* **25,00 US-$**
7. 2003; *Scandinavian Inscriptions of Proto-Turks (Erken Türklerin Scandinavya Yazıtları)* **60,00 US-$**
8. *Anatolian Inscriptions of Proto-Turks* (in preparation)

Almanca

9. 1968, *Berechnung der statisch unbestimmten Tragwerke mit Ersatzlasten (Hiperstatik Sistemlerin Eşdeğer Yükler le Hasabı);* (65), **15,00 US-$**
10. 1973, *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften (Proto-Grekçe Yazıtların Deşifre Edilmesi);* (71), **7,00 US-$**

11. 1993, *Der Anfang des alphabetischen Schreibens und die Inschriften von Glozel (Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları);* (24),
12. 1993, *Prototürkische Grammatik (Prototürçe Gramer).*
13. 1996, *Preportugiesische Inschriften (Pra-Portekiz Yazıtları),* (21)
14. 1996, *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen (Türlü Dillerde Proto-Türkçe İzleri),* (24)
15. 1997, *Etruskische Inschriften (Etrüsk Yazıtları);* (27)
∑= 16,00 US-$

Türkçe

16. 1996, *Türk Metriği,* (94); **7,00 US-$**
17. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* (108). **16,00 US-$**
18. 1978, *ALTI YARIQ TİGİN,* (182). **22,00 US-$**
19. 1985, *Anadolu Prototürkleri;* (198), **16,00 $.**
20. 1990, *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* (336), **25,00 US-$**
21. 1991, *BOLBOLLAR;* (115), **12,00 US-$**
22. 1993, *Yazı İşaretleri;* (60), **6,00 US-$**
23. 1994, *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* (203), **17,00 US-$**

24. 1992, *Tatarcanın Türk Alfabesi ile Yazılması;* (12)
25. 1995, *Side Bitigtaşları;* (7)
26. 1995, *Öztürkçe "-sal" Eki;* (4)
27. 1996, *Pra-Portekiz Bitigtaşları;* (22)
28. 1996, *Barış Yolunda Eğitim;* (8)
29. 1997, *Bugünkü Avrupa Dillerinde Prototürkçe İzleri;*
∑= 6,00 US-$ (68)

30. 1996, *Fiillerin isim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ;* (61).
31. 2000, BİLGE ATUN UQUQ; *Türük Bilge Qağan İliñe Bitig;* (8)
32. 2000, *Moğulstandaki Kısa Yazıtlar;* (10)
33. 1983, *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye,* (50),
34. 1993, *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları* (71)
35. 1983, *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geeçirilmesi,* (28).
∑ = 12,00 US-$ (171)

36. 1999, *Türk Takvimi;* (62), **9,00 US-$**
37. 1993, *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans,* (92) **5,00 US-$**
38. 1998; *DİNLERİN GELİŞİMİ, Erken-Türk Dininden Doğan Dinler, Side, Pra-Portekiz, Glozel, Pra-Mısır, Etrüsk, Protogrek ve Hinduuizm, Tevrat, İncil, İslam;* (140), **10,00 US-$**
39. 1998, *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* (101), **12,00 US-$**
40. 1999, *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bil;* (83 s. A4), **18,00 US-$**
41. 2000, *Şölgentaş Mağarası;* (35, A4), **30,00 US-$**
42. 2000; *Hieroglifler;* (107), **9,00 US-$**
43. 2000; *Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ;* (27), **14,00 US-$.**
44. 2001; *Makaleler;* **US-$ 14,00**
45. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* (78) **US-$ 30,00**
46. 2005, *Erken-Türklerin Anadolu Yazıtları;* **US-$ 40,00**
47. 2003, *Hiperstatik Sistemlerde Eşdeğer Yükler İle Hasabı;* (Almancadan tercüme), **US-$ 9,00**
48. *2007, At-Oy Tarihi (114),* **US-$ 30,00**
49. *İskit Yazıtları, Sümer Yazıtları, Yemen Yazıtları (60),* **US-$ 30,00**
50. *Kaybolan Irk,—Türklerin Ataları. (Yazılıyor)*

TOPLAM: *İng. 12,70; Alm. 480,0; Türk. 390,0;*
∑ = 574,00 US-$

Not: Fiatlarında posta ücreti dahil değildir.

Tel. 0-252-377.51.31

Uluğ Kem (üstte) ve Urqun-Seleñe Bïltirleri

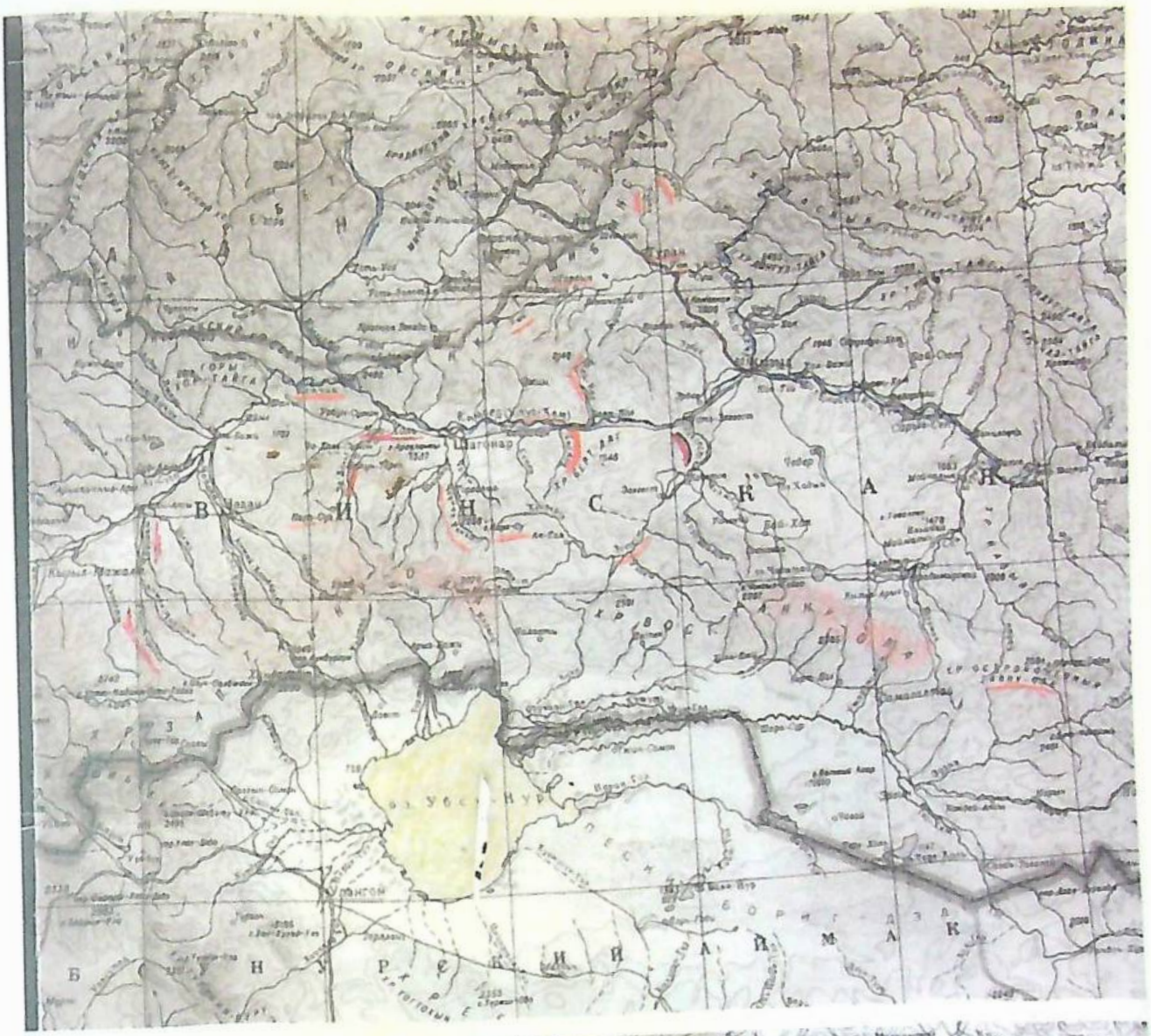

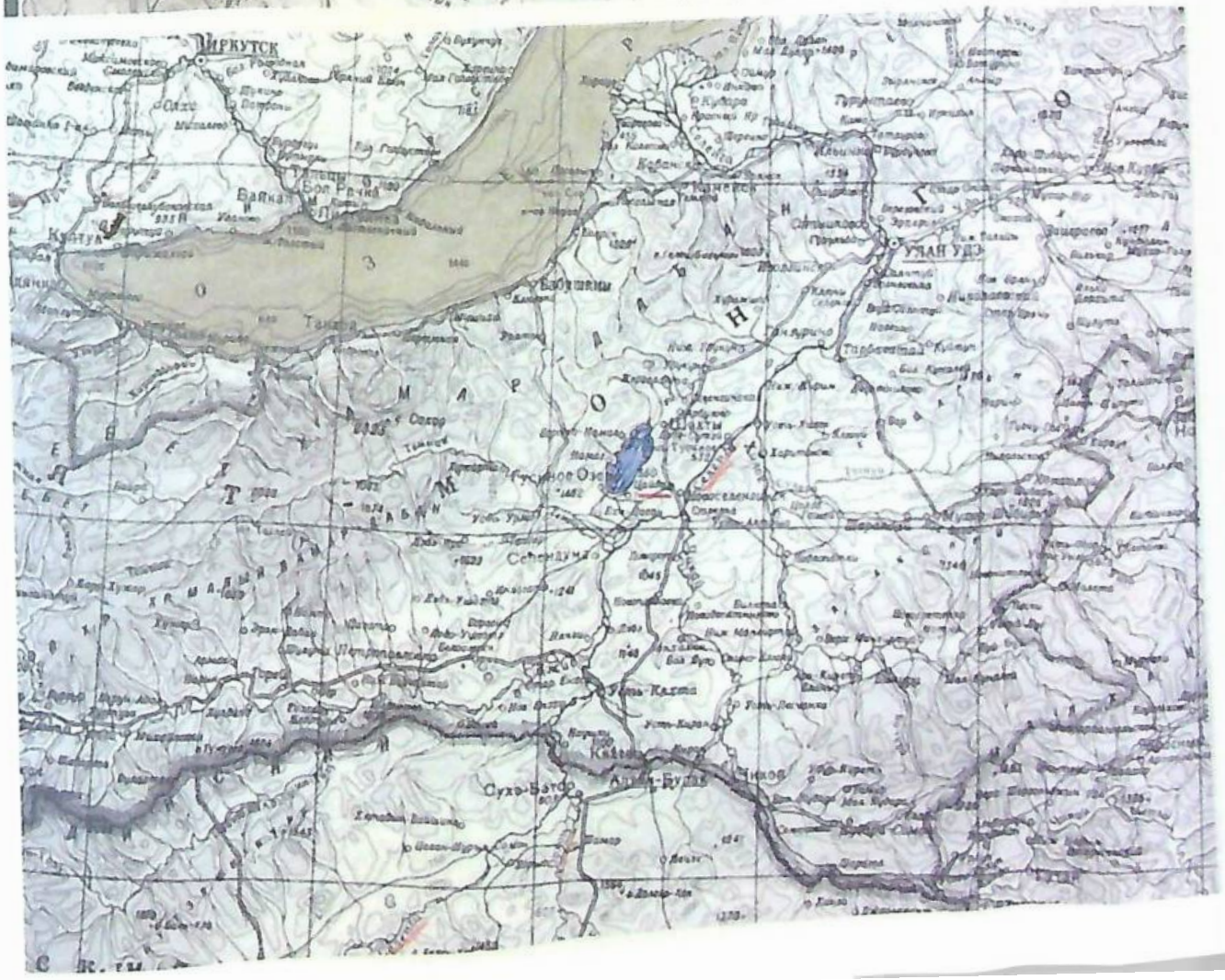

İştar

Kapısı

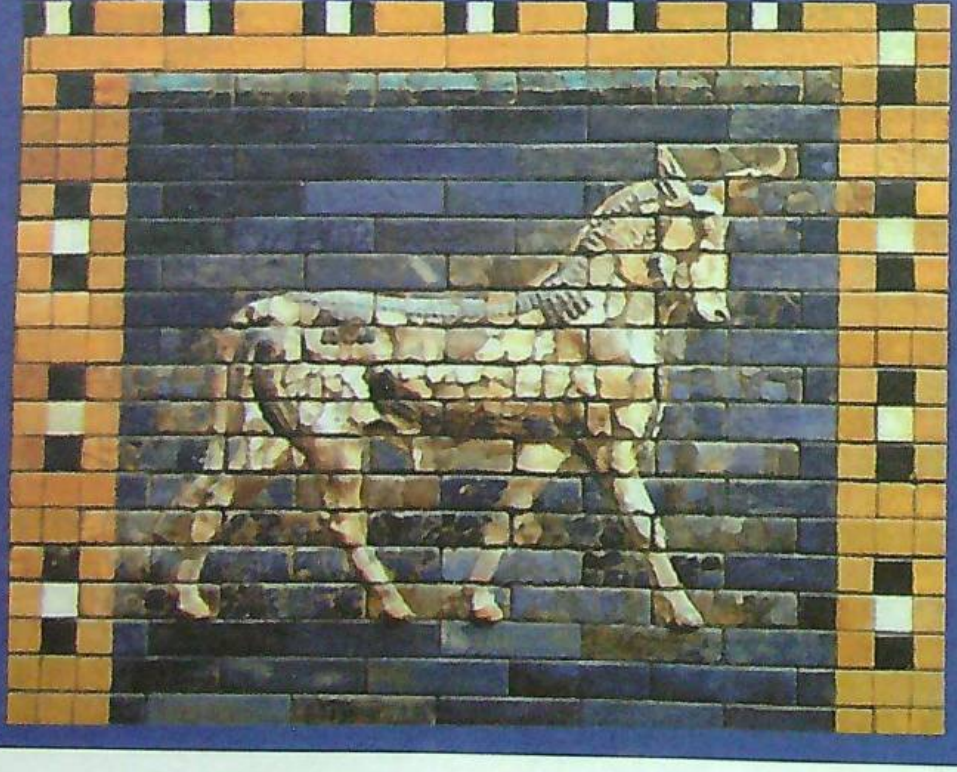

San'atı

TÜRÜK BİLGE QAĞAN

Bu Kâzım Mirşan Këgdesi

MMB Yayını

İçdelik göstergici

(Sahife numaraları her *tëgzinç* [kitap] için ayrı)

Oqıdu Söz [epilogue] 1-12

Tëgzinç I: Türük Bïlge Qağan Ëb-Ëdizleri 1-50
Şloq 1: *İçüüm Apam Buumın Qağan İstemi* 3
Şloq 2: *İçüüm Apam Buumın Qağan İstemi İnisi ve Oğlı Qağanlar* 6
Şloq 3: *Qañım İl-Ëtiriş Qağan (d.ö.565-538)* 7
Şloq 4: *Ëçim Qağan (yani, Qañım Kül Bïlge Qağan) (d.ö.538-525)* 8
Şloq 5: *Ökül Tïgin (d.ö.524 kösi yıl-d.ö.514 it yıl, doğumu d.ö.545 tabışğan yıl)* 11
Şloq 6: *Qañım Türük Bïlge Qağan (d.ö.512 kösi yıl-d.ö.494 at yıl, doğ. d.ö.546 barş yıl)* 14
6.1 ÇİK BUDUN Seferi (d.ö.512 KÖSİ YIL) 14
6.2 BİS BOLIQ (veya, BİS BALIQ) Seferi (d.ö.508 BALIQ YIL) 16
6.3 AT OY BİL Seferi (d.ö.507 YILAN YIL) 17
6.4 Oğuzların Çini İstilâsı (d.ö.505-504) 19
6.5 ÜÇ URUQ Seferi (d.ö.503 TAQIĞU YIL) 20
6.6 QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın Uçuşu ve Yuğu (d.ö.494 AT YIL, ve d.ö.489 LAĞZIN YIL)..... 22
6.7 YOLUĞ TİGİN'in *sabı* 23
Şloq 7. *Teñritig Teñride Bolmış Türük Bïlge Qağan (d.ö. ?-362)* 24
Şloq 8. *Beñigü Qağan* 27
Şloq 9. *Teñride Qut Bolmıs Alp Bïlge Teñri Uyuğur Qağan* 27
Şloq 10. *Kül-Tïgin (d.s.529 TAQIĞU YIL-d.s.575 QOÑ YIL)* 28
10.1 Giriş (ID30'un devamı; yani, 5.1'in sonundan devam) 28
10.2 TABIĞAÇ OÑITU AT seferi (d.s.549-550)..... 28
10.3 UÇ-UÇA ËSİÑÜN seferi (d.s.554-557) 29
10.4 QIRQIZ seferi (d.s.558-559) 30
10.5 TÜRGİS seferi (d.s.559 TABIŞĞAN YIL) 31
10.6 AT-OY BİL seferi (d.s.560-568) 32
10.7 KÜL-TİGİN'in ölümü (d.s.17.9.575 QOÑ YIL) 33
Şloq 11. *Yararlanılan eserler* 38
Şloq 12. *Fin Atlası 1892'ye göre bolbolların orijinal yazılış şekli* 39

Tëgzinç II: Bïlge Atuñ Uquq, *TÜRÜK BİLGE QAĞAN İLİÑE BİTİG*, transkrïpsïon ve tercümesi Kâzım Mirşan tarafından (Ayrıca,"Dr. W.Radloff, 1899, *Atlas der Altertüme der Mongolei*, St. Petersburg" kitabına göre, iki taş üzerindeki yazıtlar) 1-16

Tëgzinç III: Öñre Bıña Başı, *ÖTÜMİN KÜNLİG BİTİG BİLGÜ*, ... 1-21
Kısım I : *TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİL*, (Tariat Yazıtı) 3-10
Kısım II: *TÜRÜK BİL* (Şine-Usu Yazıtı) 11-21

Tëgzinç IV: Qağan İnisi Oyı Çur Tïgin, ulayu tört Tïgin, *ISUB URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR* 2-7

Tëgzinç V: Alp Ërin, *BOLBOL UQUS* 2-8

Tëgzinç VI: Kâzım Mirşan, *Moğulstandaki Kısa Yazıtlar* 1-6

Tëgzinç VII: *Ündegiç* [İndex]..... 3-9

Transkrïpsïon Alfabesi 9

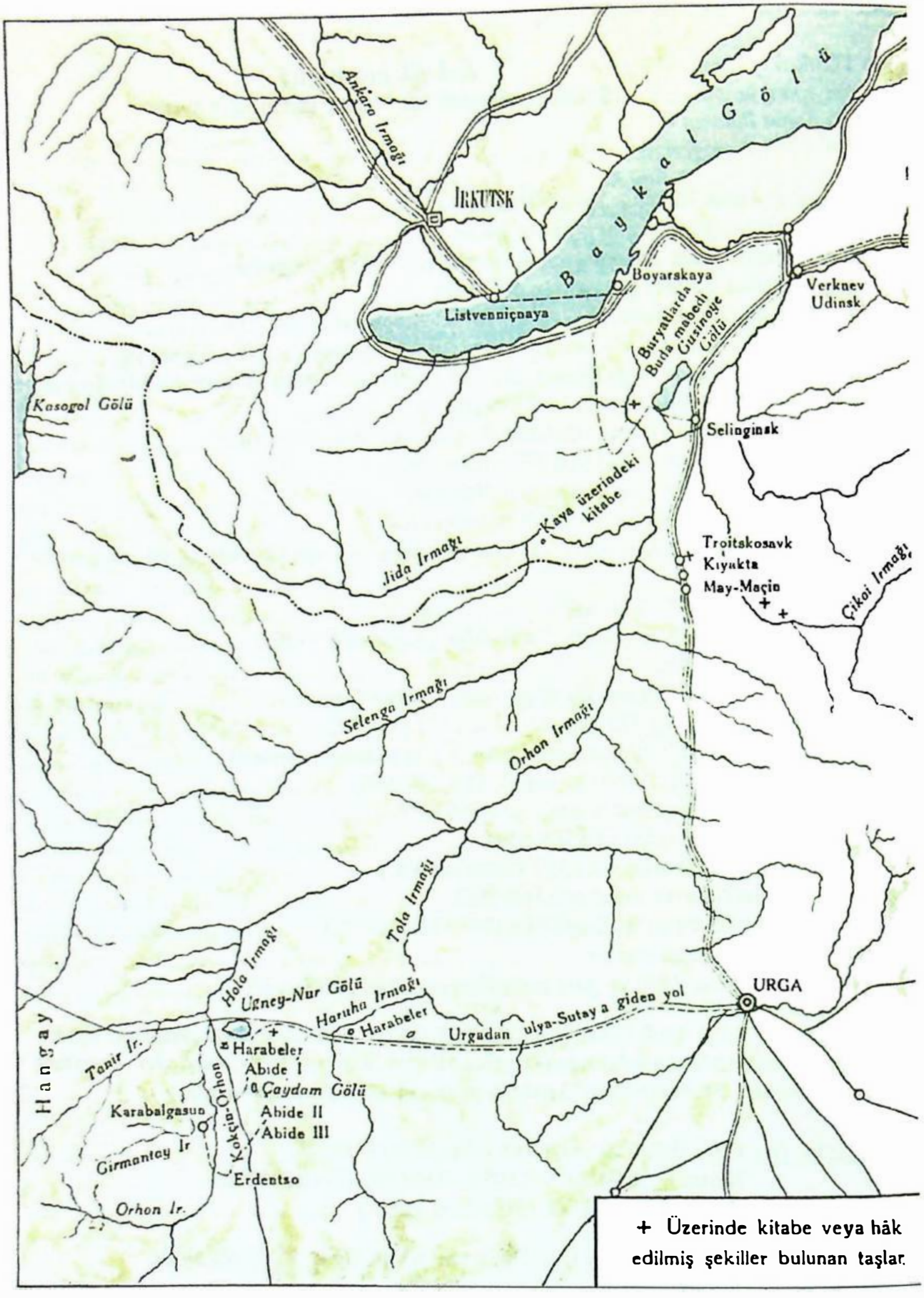

ÖTÜKİN YIŞ

Orkun,H.N. 1936: *Eski Türk Yazıları:* s.86,

Oqıdu Söz

[Okumayı Teşvik Edici Sözler]

Kısaltmalar

İABQİ→ İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi]. Türük Bïlin kurucusu ve, ayni zamanda, Türk peygamberi. Yaklaşık olarak MÖ 889da doğmuş ve MÖ 879da Seleñeyi alarak *Birinci Türük Bïli* kurmuş ve, 100 yıl hüküm dürdükten ve MÖ 774, veya, 779 yılında Seleñeye yerleştikten sonra, MÖ 772de ölmüş bulunuyor.

YT→ YOLUĞ TİGİN [Vak'anüvïs, saray tarihçisi] (türlü çağlarda türlü kişiler, genellik ile *Uluğ Törün* [prens])

BAU→ BİLGE ATUÑ UQUQ [Bïl namdarı]; İL-ËTİRİŞ QAĞAN I[in] maraşalı ve , ayni zamanda, tarih yazarı. MÖ 565de Qañım Qağanın Ötükin Yışı yeniden kurması eylemine katılır ve hakanının ölümünden (MÖ 538) sonra, yaşlı olması dolayısı ile, emekli olur.

ÇT→ QAĞAN İNİSİ OYI ÇUR TİGİN [Hakanın küçük kardeşi olan *Çur Tïgin*]; tarih yazarı.

ÖBB→ ÖÑRE BIÑA BAŞI [Tümgeneral]; büyük Türk kumandanı ve batı tarihi yazarı .Babası *Qañım Kül Bïlge Qağan* tarafından MÖ 530da "ÖBB" olarak atanır, ölümü yaklaşık olarak MÖ 493.

AË→ ALP ËRİN [mustahkem mevki müdafii], AT-OY [Büyük İskender, MÖ 356-323] tarihi yazarı Ölümü MÖ 322. Devletin resmî kayıtlarındaki ismi BİLGE ÖKÜLÜG ËR [Regnum Namına Yönetici].

D.ö.750-500 yılları arasında Grekler Akdenizde kolonizasïon hareketine girişerek günbatsığa doğru yayılırlar iken, Dağ ile Irmak [Oral Dağı ve İdil Irmağı] arasındaki Türkler de, gündoğsuğa doğru yayılmak sureti ile, kolonïzasïon hareketine girişirler.

Mirşan 1985, *Anadolu Prototükleri,* s .52,67. ALP ËRİN tarihi ," OQIDU SÖZ " kısmı.

D.ö.800 yıllarında başlıyan bu hareket d.ö.565'de TÜRÜK BİL'in kurulması ile anavatandan kopar, daha doğrusu, anavatanı kontrolü altına alır.

Yeni vatan, eskiden TÜRGİS hakimiyetinde bulunan, SELEÑE *bïltiridir.* Ancak Türkler — BÜKLİ ÇÖLÜG İL'in de [Moğulların] dahil olduğu — bu bïltirin, yalnız dört-bir yanında değil, çok-çok uzaklarında da meskûn bulunduklarından, TÜRÜK BİL'in hakimiyet alanı ve hakimiyet iddiası daha kurulduğu gün bile cihamşümüldür. Türk hakanı, daha devletini kurduğu günden başlıyarak, TÖRT BULUÑ 'da savaşma zorunluluğundadır. Ancak, bu harplerin varukuna [neticesine] bakarak şunu söylüyebiliriz ki, Türk dünyasını idare etmiye uygun yer, TÜRÜK BİL'i kuran Türklerin eski başkentleri olan UÇUŞ BAŞI değil, SELEÑE'dır, URQUN'dur.

Küçük Yazıt: " Ötükün Yışdan daha iyi olan bir yer yok imiş, illeri (halkları) idare edecek yer Ötükün Yış imiş".

Burda cihanşümul savaşlar planlanmış, buradan cihanşümül bir devlet idare olunmuştur. Yani, seçim gayet isabetlidir ve Türkler için dünyanın çatısı Tibet değil, SELEÑE'dir.

TÜRÜK BİL'in İLİGİ [merkezi] olan SELEÑE *bïltiri;* yani, ÖTÜKÜN YIŞ, dağlar, çöller, ırmaklar, göller, ve de kuzey kutbu ile, genellik ile kışın geçilmiyecek şekilde, korunmuş durumdadır.Bu demektir ki Türkler UŞUNTUÑ UYUZ'da, Çinde, Tibette, İranda, hatta Trakyada ani olarak ortaya çıkabilecekler, buna karşılık, düşman onların nereden geldiğini ve ne zaman geleceğini bilemiyecektir. Buna ilâveten, Türklerin yabancı halklar ile olan münasebetlerini — ËS-TABIĞAÇ QANI QAĞAN, AT-UQUZ ËRİSİN, ÖK İRİGÜN UŞ-OQ UŞIN, BU-UŞIM İL, ÖG-ÖDÜS, ÖK-ÜR BUD gibi — tampon (peyk) devletler aracılığı ile yaptıklarını da göz-önünde bulundurur isek, yabancı halkların çoğunun Türk devletinin varlığından bile haberleri olamıyacaktir. Nitekim, Heredotus bile Kyros ve Dareiosun (OÑUR AT-OÑIM ve ÖKÜ OL İLİK US UŞ-OĞI'nın) Türkler karşısında yenik düşmüş olduğunu bilememiş, bu yenilgi için masalvari gerekçeler ileri sürme durumunda kalmıştır.

Kullanılan Prototürkçe sözler için "Mirşan 1978, 1985, 1990 "kitaplarında verilen sözlüklere bakınız !

Aslında, AT-OY BİL'i yakından tanıyan URUM ve PURUM [Rumlar ve Romalılar] için ÖTÜKÜN YIŞ yabancı değildir.Aristeas SELEÑE kentine kadar gitmiş ve her şeyi uzun-uzun añlatmıştır, ancak Herodotus çağında bunların hepsi birer masal haline çevrilmiş bulunuyor :

Prokonnesos'lu [Marmara Adası] *Kystrobïos oğlu Arïsteas, bize, Tanrı gücü etkisi ile, ne şekilde İssedon'lara* (yani, İZİGİL BUDUN'a) *kadar gitmiş olduğunu, epik bir şiirinde, şu şekilde añlatıyor* :

Türk Kültürü dergisi No.241, s.315'de verilen izahata göre. Aristeas İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ'nin teşviki ile SELEÑE'ye kadar gitmiştir. Bu hakanın isminin "Allahımın Neslimin Hakanı İradesi" şeklindeki manasını Aristeas'in "Tanri Gücü Etkisi" şeklinde tercüme ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, Aristeas "TEÑRİKİN" [Tanri *Conformity*'si] deyimini böyle tercüme etmiş olabilir.

İssedon' ların öbür tarafında, diyor, tek gözlü kişiler olan, Arimaspu'lar yaşarlar;

Arimaspu'ların ötesinde altın güden Grayflar otururlar (yani, ALTUN YIŞ !) *ve Grayfların Ötesinde, bir deniz ile* (TALUY) *sınırlanan Hyperborea'lar* (OD-UDURUQIN YIŞ olmalı!).*Bu halklardan biri diğeri arkasından komşularına karşı sefer açmışlar, ancak Hyperborea'lar hariç. İlk önce Arimaspu'lar tarafından İssedon'lar yurtlarından kovulurlar, sonra İssedon'lar tarafından İskitler; sonra da, İskitler tarafından sıkıştırılan Kimmer'ler, Güney Denizindeki* (Kara Deniz!) *yurtlarını bırakmıya mecbur olurlar* (Heredotus IV/13).

İdil-Oral mıntakasındaki İssedon (yani, İZİGİL BUDUN) yurduna Grekler (ÖG-ËRİG'-ler, GRİQ'lar) deniz yolu ile kolayca ulaşabilmişlerdir. Bunların arkasında QARA (aslında, OQ-ARA) YÜZLER (meselâ, QARA TÜRGÜS'ler, QARA QAN idaresindeki halklar v.b.g.) otururlardı: *Arimaspu'lar!* (Mirşan 1973, s.21). QARA YÜZ de denilen bu OQ-ARA YÜZLER [OQ lar ortamındaki halklar] QARA ÇUR'a veya QARA QAN'a, onlar da QAGAN'a *qaramış* [tabi olmuş] bulunuyorlar (Mirşan 1970, s.67). Buna göre, İskitler (UÇ ËSİG ËL ATAÑIS'lar) onlara *Arimaspu'lar* [tek gözlüler] demiş olmalı.

QARA YÜZ'ler İssedon'ların devleti olan AT-UQUŞ BİL'den ALTUN YIŞ'a kadar meskûn olmuş bulunuyorlar. Buna göre, Arimaspu'ların ötesinde yaşıyan "*Altın Güden Grayflar*" ALTUN YIŞ'dır. Prototürkçede ALTUN,"altın" ve "temsilci" olmak üzere, iki manalıdır. ALTUN YIŞ "temsilci anayasa" anlamındadır. Diğer taraftan, Grekler milli sembolleri olan grayfa ÖG ATIN [şerefin] demiş bulunuyorlar. Bir milletin anayasası onun milli sembolü ve şerefidir. Buna göre, Arïsteasın YIŞ sözünü "grayf" diye tercüme ettiği anlaşılıyor. Bu ÖG ATIN ise, ALTUN'ları [anayasaya tabi halkları] gütmektedir ve, buna göre, ALTUN YIŞ 'in manası "*Altın Güden Grayf*" olur (yukarıya bakınız!).

Boreas'ın [Yunanca "kuzey yeli"] Türkçedeki karşılığı bora ve boran'dır [şiddetli karlı yel]. Onun en etkili şekilde hissolunduğu yer ise, elbette, Gobi Çölüdür (BÜKLİ ÇÖL!). Buna göre, Hyperboreas [boralar ötesi] deyimi OQ-UDURUQUN YIŞ için kullanılmış olmalı. Nitekim, Aristeas buranın bir deniz (yani,TALUY) ile sınırlandığını söylemeyi de ihmal etmiyor.

Aslında Türk tarihi "müspet olarak yazılmış" durumdadır ve Greklerin yukarıdaki tipten "masalvari" tarih haberleri Türk tarihinin ancak teyidi bakımından önem kazanabilir, yoksa başkaca bir gerekleri yoktur: SELEÑE biltiri Türk tarihinin en eski çağlarına ait BOLBOL'ları bugüne kadar saklıyabilmiş bulunuyor!

Burda, birbirlerinden yaklaşık 1 km uzaklıkta, Ögey Gölü ile Qaraqurum harabelerinin ortalarında, Ulan-Batur *qalasından* yaklaşık 400 km uzaklikta, Kökşin Urqun ırmağının sağ kıyısında ve Qoço-Çaydam *özeninde* bulunmakta olan (47,5° kuzey enlemi ve 102,5° doğuw boylamı) iki büyük Türk yazıtı Türk Sarayı YOLUĞ-TİGİN'i [vak'anüvisi] tarafından telif edilmiş bulunmaktadır. Bu BOLBOLLAR bize—d.ö.565'de başlıyarak d.s.575'e kadar devam etmek üzere—1140 yıllık bir geçmişi añlatıyor. Eğer tarih başlangıcınızı masalvari olarak anlatılan BUUMIN QAĞAN'dan başlatır isek, bu devre 879+575 = 1454 yıla çıkmaktadır.

Türk Kültürü dergisi No.241, s.313, Mirşan 1978, s. 104.

Ancak,TÜRÜK BİL tarihi dışında kalan Türk tarihi çok daha eskidir ve d.ö.1517'den başlamaktadır. Bu ÖD'e göre 1990'inci yil 3508'inci yıla tekabül etmektedir

Türk Kültürü dergisi No.241, s.312; Mirşan 1985,s. 15, 51, 52, 75-76, 137, Mirşan 1978, s.78, 104.

BOLBOL yazarlarımız yalnız YOLUĞ-TİGİN'lerden ibaret değillerdir . TÜRÜK BİL'in türlü yerlerinde görevli maraşallar da kendi alanlarındaki BOLBOL'ları kaleme alarak ÖTÜKÎN YIŞ'da BİTİG TAŞ'lar halinde ebedileştirmiş bulunuyorlar. Bunlar içinde TÜRÜK BÎL'in kuruluşundan başlıyan BOLBOL Maraşal BİLGE ATUÑ UQUQ'a aittir. Onun kendi seferlerine ait bu yazısı, yukarıda sözü geçen iki BİTİG TAŞ'ın 300 km doğusunda, Bayın-Çoqto mıntıkasında, Tola Irmağının yukarı mecrasında bulunmaktadır (yaklaşık olarak 48° kuzey enlemi ve 107° doğu boylamı).

BİLGE ATUÑ UQUQ ile çağdaş diğer bir maraşal da, TÜRÜK BİL'in Kafkas orduları başkumandanı ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR'dur. Ancak onun BOLBOL'ları (Mirşan 1985, s.93-96), kendisi tarafından değil, onun ölümünden sonra, hakan temsilcisi ÇUR TİGİN ve diğer 4 TİGİN'den ibaret bir heyet tarafından yazılmış bulunuyor. *İkе-Xuşotu*'da dikilmiş olan bir BİTİG TAŞ 'daki bu yazılar, maalesef, son derece silik durumdadır.

YOLUG TİGİN BOLBOLLAR'ı gibi, Türk tarihini çok geniş çapta aydınlatan diğer bir eser olarak, Tümgeneral ÖÑRE BIÑA BAŞI BOLBOL'unu zikredebiliriz. Bu eser, (1) Tariat yazıtı, (2) Şïne-Usu yazıtı olmak üzere, iki BİTİG TAŞ halinde elimize geçmiş bulunuyor ve TÜRÜK BİL'in en parlak günlerini dile getiriyor.

Mirşan 1985, *Anadolu Prototürkleri*, s.50-87

TÜRÜK BİL hakkında geniş bilgi verdiği tahmin olunabilen, ancak kırık ve silik durumda olduğundan okunamıyan bir yazıtımız da Qara Balğasun BİTİG TAŞ'ıdır. Bu yazıtın başlığı şu şekilde okunabilmektedir:

[B]U—TEÑRİKİN[İÑ] TEÑRİDE Q[U]T BOLMİS—AL[P] BİLGE TEÑ[R]İ UYIĞUR Q[AĞANIÑ BİTİGİ].

İşbu Pozessiv [mekân ve zamanda lokalize] Bïlin (yani,Türkistanın]—Tanrı eşdeşliğinin (yani, Tanrı namına krallık etmenin) *Tanrıda "değişmiyen şekil" haline gelmiş olan— Tanrıya uyumlu hakanı hakkındki yazı.*

Burda geçen UYIGUR sözü dolayısı ile, yazıya"Uygur Yazıtı" ismi verilmiş ise de, TEÑRÎ UYIĞUR QAĞAN [Tanrıya Uyumlu Hakan] cümlesini göz ölünde bulundurur isek, yazıya bu ismin verilmiş olması, elbette, hatalıdır. Bundan dolayı, biz bu yazıtı TEÑRİDE QUT BOLMİS ALP BİLGE TEÑRİ UYUĞUR QAĞAN şeklinde isimlendirmiş bulunmaktayız (Mirşan 197 8, s.108) . BU TÜRÜK BİL [Türkistan] deyiminde olduğu gibi, burda geçen BU ALP BİL sözü "Türkistan" añlamında kullanılmıştır ve, buna göre, yazı Türkistan Türklerine mahsustur

Buraya kadar söylenen yazıtların çoğunun çok silik halde bulunmalarına karşılık, Onğın Irmağı ve Manitu Dağı yöresinde, YOLUĞ TİGİN yazıtlarından yaklaşık olarak 160 km, BİLGE ATUN UQUQ yazıtından 400 km uzaklıkta bulunan ve ALP ERİN tarafından iki taş üzerine yazılmış olan yazıt—tıpkı YOLUĞ TİGİN'in Taş-I yazıtı ile Teriat Yazıtı gibi—silinmeden kalabilmiş olan yazıtlardandır. Bunun sebebini taş cinsinde aramak olası ise de, elbette,ana sebeb bu değildir, bu iki taş çok daha geç çağların BİTİG TAŞ'larıdır.

Türklerde *Yoluğ Tïginler* [vak'anüvisler] tarafından yazılan resmî tarihleri, bir *öz-ërkine* [mustakil] devlet tarafından gönderilecek BARIQ İTGÜÇİ [noter] tarafından, yazılı olarak tasdik ettirme geleneği var. Anadolu Türklerinde (Friglerde) bu tasdik yazılarının Türkçe olduklarını görmemize karşılık, Türük Bïl bu iş için Tabığaçları (QIN'ları; yani, Çinlileri) davet ermiş ve onlar da, Türk tarihine ait Türkçe yazıtları, yazıt taşının en sonuna gelmek üzere, tasdik eder iken, Türkler hakkında bildiklerini Tabığaç yazısı ile Tabığaççа olarak dile getirmiş bulunuyorlar. Bunun sebebi, Türklerin ancak *öz-ërkine* bir devletin noter olabileceğini düşünmeleri ve— bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyılarının Türklerin idaresinde olmuş olması dolayısı ile—ancak *Uyuşıl Ögüzün* (Sarı Irmağın) ilk kıvrımını yaptığı yerin ötesinde kalan QIN (yani, Tabığaç) devletinin "özerk" bir devlet olarak kabul edilebileceğidir.

Mirşan,K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s.60'daki haritaya bakınız.

Ancak, Yoluğ Tïgin yazıtları ile Qarabalğasun yazıtlarının noter tasdiki mahiyetindeki Tabığaççа yazılmış kısımları yeterince değerlendirilebilinmiş değiller.Halbuki Çince metinler ile Türkçe metinler arasında beñzerlikler bulmak mümkün olabilmektedir. *Ësöñük* olarak, Yoluğ Tïgin yazıtının başlangıcı ile Qara Balğasun yazıtının Çince kısmının başlangıcı birbirlerine çok beñziyorlar:

Üçüncü Uygur Yazıtının Çince Metninin tercümesi

İşitildiğine göre, gök ile yer birbirlerinden ayrılıp, güneş ve ay feyzini saçmağa başlayınca, Tan-rıdan buyruk alan bir oymak başı (yani, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ) *bütün dünyayı kendi çevresinde alâkalandırıyor, fazileti ile kamaştırıcı şekilde ışıklandırıyor ve dört bucaktan ona sı-ğınıyorlar. Onun [cezaları gayet haşmetli idi. Hudut dışında olan halk, ona bağlanmak] için dönüyor-lardı....*

İç ve dışta selâmeti teminden sonra, Dağ ile Irmak ortasında (yani, İdil-Oralda) *paytaht kurdu* (UÇUŞ BAŞI!). *[Kutluk Boyla'nın babası Hu-Su (=?Us)] zamanında iken, bütün satvetini Kuzey köşeye [yamaca]*(ÖTÜKÜN YIŞ'a!) *göç ettirdi,ve paytahtı Or[hun] ovasında kurdu. Dirayeti ile yurdunu iyi idare etti ve böylece yıllar sürdü. Oğlu [Kutluk Kağan] onun yerine geçti* (yani, OĞLI TA QAĞAN BOLMIŞ ERİNÇ).

O yaradılıştan atılgan ve başarıcı idi. Bütün oymaklar kendi dilekleri ile ona [bağlanıyorardı] ... Kağan mevkiyini muhafaza ettiği müddetçe, [kuluçkadaki yumurtalarını muhafaza eden bir tavuk gibi], tebaasını koruyordu.[Basmıl Kağanı olan A]şina'nın isyanından itibaren, birkaç sene zarfında gene eski

devletimizi [meydana getirdi]. Dolayısı ile, o zamanki dokuz oymaklı Uygurlara "Basmıl" adı ihsan edildi. Üç oymaklı Karluk ve diğer oymakların hepsi dediler ki: Bizim eski sülâlemiz tekrar ikbale erdi. Biz kağanımızı yine [bulduk] (kağanımız tekrar göründü). ....(devamı var).

Türk soyundan Pekinli müsiüman olan Nimetullah Ma tercümesi;bak H.N. Orkun 1938; *Eski Türk Yazıtları II*,s.41

YOLUĞ TİGİN metninde İKİ İL ETİBİRLİK BUDUN şeklinde geçen kavramın bu metinde İKİTİ ETİGMİŞ BİL olarak ifade edilmiş olması,ÜÇ QARLUQ yerine "Üç Oymaklı Qarluq" denmesi ve,nihayet, ALTI YARIQ TİGİN'den kaynaklanarak,"ışık dini"nin sözkonusu edilmesi de göz önünde bulundurulur ise, Qara Balğasun yazıtının Çince metninin "önemli bir kaynak" olduğu ortaya çıkacaktır.

Diğer taraftan, *Iraq Bitigteki* [Iraklıklar Yazılımı] (MÖ 522) noter yazısının *Qıtañca* [Qıtayca] olduğunu görüyoruz (henüz deşifre edilememiş durumda). Buradan da, MÖ 522'lerde *Tabığaçın* (Orta Çinin) artık özgür bir devlet olmadığı sonucu çıkar.Yani, yönetim Qıtañlara geçmiş bulunuyor. Nitekim, H.Haarmann'a göre Çinde tarih yazımı Han Saltanatı (MÖ 206-MS 220) çağında teşekkil etmiştir G.Bayerl ve K.Pichol'a göre ise, kâğıt üzerine yazı yazılmıya MS 2^{inci} yüzyıl başlangıcında başlanılmış bulunuluyor. "Han" zamanında Orta Çinde kançelarya yazısı *lïşu* gelişmiş ve, kitap baskılarında kullanılan, *kaïşu* MS 500'lerde teşekkül etmiş bulunmaktadır.
Mirşan,K. 2007: *At-Oy Tarihi*, s.5,50,61,62.

Bütün bunlardan dolayı, Çin kaynaklarında Türük Bïlin Msïxa Teñriden önceki (MÖ'ki) tarihi hakkında bilgi yok.

Buna karşılık, Iraq Bitigde Türkler hakkında geniş çapta bilgi edinebilmekteyiz. Öğrenciler için imtihan soruları tipinde yazılmış olan bu kitabın ilk paragrafında Türük Bïl şu şekilde tarif ediliyor:

§ 1. TÜRÜK BİL [Türk Regnumu]

1. İTİN İSİ MİN,	*"İmpuls Dininden olanlar",*
2. OYIRIN KİÇE,	*denilen yeri geçerek (geride bıraktıktan sonra),*
3. ALTUN ÜR-ÖGİN ÖZE.	*"Öbürdünya-Övüncü Yetkilisi" olarak*
4. OLURUWIN MIN,	*hüküm sürmüş bulunuyorlar;*
5. İL-ÜYÜR MİN.	*halk aileleri halindedirler.*
6. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
7. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Metnimiz, İdil-Oral küzeyinden gelerek, ALTUN ÜR-ÖGÜN [Öbürdünya-Övüncü Yetkilisi] sıfatı ile ÖTÜKİN YIŞ [Geçerli Konstïtusïon] teşkil ettikten sonra, Türük Bïli kurmuş olan Türükleri (yani, *impuls dininden* olanları) kastediyor. Metni yazan ve *öz-ïrkine kisiler* [özgür kişiler] olan Oqlar (Bïs Balıq Devleti vatandaşları) da Türk oldukları için, metnin sonunda "*ëdgü ol*" deyimi kullanılıyor. Ancak kitabımızda "Türk" sözü geçmiyor ve, onun yerine, daha eski bir deyim olması dolayısı ile, daima *Oq* deniliyor ki, zaten Türükler de kendilerinin OQ soyundan geldiklerini söylüyorlar.Yani, Oqların Türk olmadıkları iddiasında bulunmak mümkün değildir.
Mirşan,K. 1991, *Bolbollar;* s.14 : OQ USUZ ÖKÜK TÜRÜK [Oq asıllı imanlı Türk].

§ 2. UŞ-OQ UŞUM [Egemen-Oq Egemenliği] ve
ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ,TATABI [Üç Oq Irkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı]

8. ALA ATLIĞ OYUL TEÑRİ MİN,	*(Canları) Alan isimli Tanrıyım",*
9. OYIRIN KİÇE,	*denilen yeri [Ala Tawları] geçerek,*
10. SÜR MİN,	*(atımızı) sürmiye devam eder isek,*
11. OT-URU ÖKİ OYILIĞ	*(ölüyü) ateşe vurma Rabbine inanan*
12. KİSİ-OĞLIN	*kişi oğullarının*
13. UŞ-OQ UŞIM İS .	*"Egemen-Oq Egemenliği" denilen*
14. KİSİ.	*kişileri(-ne ulaşılır).*

Bu metnimizde "*Uş-Oq-Uşım*" deyimi ile Massagetler kastedilmektedir. ÖÑREBIÑA BAŞI bu halka ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN [Erkli Krallığın Egemen Asker Egemenliği] diyor (Herodotusa göre "Massaget Krallığı).

Metnimiz, bu şekilde, Oqların kimliğini belirttikten sonra, devam ederek, şöyle diyor

15. OQ URIQIM ÏS,	*İşte, bu Oq ırkından oldukları halde,*
16. OQ URIQIMA TİMİS	*Oq ırkına değmiş*
17. —QUT BİRGEY MİN, İTİM ÏS.	*—kut vermesi için, impulziv olarak*
18. ANÇA BİLİÑ,	*Buna göre bilin,*
19. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Burada, Oq ırkından olan Türklerin, ayni bir Oq ırkından olan, ancak dinleri Türük olmuyan, diğer Oqlara, onların kutlu olmaları için, *impulzïv* olarak değmiş oldukları ifade ediliyor.

Yoluğ Tïgin Büyük Okyanus kıyılarında, Taluy [Kore] Denizi etrafında yaşıyan halkları *ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI* [Üç-Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı] diyerek sayıyor. Metnimizde sözkonusu edilen Oqlar bunlar olmalı. Nitekim, Altı Yarıq Tïgin de, burada geçen *İT* [impuls] ve Ot-Oz deyimlerini kullanarak, şöyle diyor:

İmpuls Rabbını erdem yapan namdar Ot-Oza,
Kozmos Şerefi Kralının nuru ile ırk başarısı
Zaferler Lideri Peygamberliğine vahiy oldu.

Bu peygamber, Türük Bïli kurma impulsu göstermiş olan, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi]'dir ve bu deyimdeki İÇÜ-APA [Allah] metnimizde ON OĞIN ÇUR [Kozmos Rex Honorisi] şeklinde geçiyor.

§ 3. OÑ BUDUN [Altay Kavmi]

20. ALTUN QANATLIĞ [QAN ATLIĞ] ATALAM	*"Yetkili Han" adı ile adanan*
21. QARA QUŞ [OQ UŞ] MIN.	*Oq yönetimi mensubuyum.*
22. ATINIM ÏTÜSİ ATQI	*"Böyle bir mensubiyet mensubu*
23. İTÜKE MİZ ÏKİN,	*olarak,*
24. TALUYDA YATIPIN TAPILA	*halen Taluyda yaşama*
25. ODUQIMIN AT-UTAR MIN.	*zaferini kazanmış bulunmaktayım",*
26. ËSİB ËDÜKİMİN EYİYÜR MİN:	*şeklindeki hatıramı ifade ediyorum:*
27. OÑIĞ KÜÇLÜG MİN.	*Başarılı [OÑ mensubu] olduğum için güçlü oldum..*
28. ANÇA BİLİÑLER,	*Buna göre biliniz,*
29. ËDGÜ OL.	*olumludur.*

Türkler Altay Koşma Devletlerine ALTUN YIS [Reprezentant Konstitusïon] demiş bulunuyorlar ve metnimizdeki ALTUN sözü buna (Altaylara) işaret ediyor.

Bu yazıt bize Türklerin "Oq" dedikleri bazı halkların Altay çıkışlı olduklarını ve Taluya [Kore Denizine] daha sonraları yerleşmiş olduklarını kanıtlıyor. Kuplenin sonundaki "ëdgü ol" ifadesi, burada sözkonusu olan Oqların da Türk olduklarına işaret ediyor.

Not: OÑ BUDUN Altay Kavmine verilen isimdir.
Mirşan,K. 2000; *Türük Bïlge Qağan İlïñe Bitig;* § 6.

§ 4. AT ÏL (İdil-Oral Devleti)

30. ÜRÜÑ İSİRİ AT-OĞIN	*Öbür Dünya imanı saltanatına ait*
31. QUŞ [OQ-UŞ] MIN	*Oq yönetimiyim.*
32. UÇIN ATIN	*Lideri olan AT'ın*
33. IĞAÇ ÖZE OLURUWIN	*oturduğu (idare ettiği) IĞAÇ [tenzor, ağaç]*
34. MİÑ ÏL ÜYÜR MİN.	*bin halk ailesi içerir.*
35. ANÇA BİLİÑLER..	*Bu şekilde bilmelisiniz.*

Msïxa Teñriden Önce 494 AT yılında ölen Qañım Türük Bïlge Qağanın YUĞ merasimi için At-Oy generalleri prezidentlerinden 500 Ërinin [mustahkem mevki müdafiinin] gelmiş olması, yukarıda geçen IĞAÇ ve MİÑ ÏL ÜYÜR ifadelerinin hiçte abartılı olmadıklarını gösterir.
Mirşan,K.1991; *Bolbollar;* s.60.

§ 9. BÏS BALIQ [Kentler Topluluğu (Devleti), Doğu Türkistan]

78. ULUĞ ËB-ÖR ËTİNMİS QUTIÑA	*Büyük yokuş edinmiş saadetine[Tibete}*

79. TËGİ QILMADUQ — *kadar erişmiyerek,*
80. BÜ ÖKİÑE TËGİ — *"Bü krainа kadar*
81. UQUDIM OQ TİR. — *bilinen Oqlar", derler.*
82. ANÇA BİLİÑLER, — *Buna göre biliniz bakalım,*
83.—UYUBLIQ OL. — *—federaldirler.*

Bu metnin Yoluğ Tigin tarihindeki paraleli şöyle: "*Beriye doğru, AT-UQUZ ËRİSİN'e [AT inancındakilerin eriştiği yere] kadar süledim, Tibete kiçicik değmedim*".
Mirşan,K. 1001; *Bolbollar*, s.64

Metnimiz Tibet küzeyinde yaşıyan *Bü-Kisilere* [Sarı Uygurlar] kadar olan alanda yaşıyan Oqları [Uygurları] kastediyor ki, bunlar Türük Bïl Federasïonu içindedirler.

"*Tibet Hakanlığından Bü Halkın geldi*" cümlesi Tibeti idare edenlerin Büler olduğuna işaret ediyor. ÖKÜLİ ÇUR tarihindeki şu cümle ise, Bü Kisilerin Oqları da idareleri altına aldıklarını gösteriyor: "... *BİS savaş savaştığı zaman,ÖKÜLİ ÇUR, Oq-Bïlinin tabi olduğu Haşmetmeab olan müdafi BÜ-KİSİ idi*" (tahminen MÖ 538). Oq-Bïlinin İçki Türkistan (yani, Bïs Balık Devleti) olduğuna bu cümledeki "BİS savaş"[(Kentler) Topluluğu ile savaş] (§ 5 notuna bkz.) sözü işaret ediyor. Bu hali şu cümlede de görmekteyiz : "... *kentten bana Oq vekili geldi, Bïs Balıq bu şekilde ozdi*".
Mirşan,K.1991; *Bolbollar*; s.82, 45.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*; s.94, 95.

§ 11. OZ [kolonist]

89. UŞ-URIĞ ATLIĞ, — *"Majestelerine tabi" isimli olarak*
90. UŞIBIÇI OY OZIĞ ATLIĞ; — *idare edilen şey OZ [kolonist] isimli olmak üzere,*
91. UYILIB-UÇ ËDİGÜ SÖZ, — *"Federe Liderlik" denilen söz,*
92. UŞIB İLTİ-KËLİR TİR. "*majestelerden-majestelere iletilerek gelmektedir*", denmektedir.
93. ANÇA BİLİÑ, — *Buna göre bilin,*
94. AÑIĞ ËDGÜ OL. — *son derece olumludur.*

Metnimizde, AT-OY BİL Federasïonundaki OZ BUDUN, OZ ËR ITIM ÖKÜ ËR (Heredotusa göre, *Dolonklar*), OZ-QIRĞIZ, OZUM ON-OQ gibi, kolonist halklar sözkonusu ediliyor. Satır 92[ye] göre, AT-OY BİL'de koloni teşkil etme Türklerin majestelerden-majestelere devam eden bir geleneğidir

§ 17. İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi}

140. ÖZ İL ÖK AT — *Kendi halkımızın krallığı*
141. ÖÑ YİRDE — *bulunan yere,*
142. URIP OÑUW — *futuhat başarısını*
143. TURU QILMIS — *mümkün kılmış olan*
144. TEÑRİ KÜÇİÑE — *Tanrı gücü etrafında*
145. AT-OĞ ÖZE — *saltanat vasıtası ile*
146. UYUL-UŞUB — *toplanmak sureti ile,*
147. UR-ËRÜPİN YIS ÖZE — *savaşarak elde olunan konstitusïon ile*
148. UYUŞ ËB KÖRÜPİN — *federasïon teşkil etme tertibine*
149. UYURIYU BARIPIN — *katılmaları için vararak,*
150. UŞUB İÇİPİN — *(bu halkımızı) hakimiyetime içerdim:*
151. YAŞ YIPIN ÖLÜMDE — *Hayatım yana sıçrayarak öldüğümde*
152. OZIM İS ËTİR. — *(Tanrıya) ozmuş olmamı hatırlasınlar diyerek.*
153. ANÇA BİLİÑLER, — *Buna göre biliniz,*
154. EDGÜ OL. — *olumludur o.*

ÖZ İL ÖK-AT OÑ YİRDE [kendi halkımızın krallığı bulunan yere] cümlesinde sözkonusu olan yerin neresi olabileceği hakkında fikir vermesi olası, şu bilgiler var: QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN II'nin MÖ 494de ölümünden sonra yapılan YUĞ merasimine gelenler arasında ÖZ OY YIŞ [kendi kuruluşumuz konstitusionu] da sayılıyor. Bu YIŞ, her halde, Büyük Okyanus kıyısındaki OQ-UDURIQIN YIŞ olmalı.

ÖKÜLİ ÇUR *bolbolunda* da ÖZ İL ÖKİ [Kendi Halkımız Krallığı] sözkonusu ediliyor. Öñre Bıña Başı *bolbolında* da ÖZ BİL [Kendi Regnunumuz] sözü geçiyor.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar,* s.61.

Metnimiz Türük Bilin, Hoytı Tamır gündeliklerinde kayıtlı, kuruluş yıllarını dile getiriyor:

1. AL-ËSİS ULUS	*Allaha inanan populasïonun*
2. QUTU UYULUP,	*mukaddesatı etrafında toplanılan yılın* (yılan yıl)
3. YİTİNÇ AY,	*yedinci ayında* (MÖ 1.7.879),
4. İRİM OZ ARA	*kolonistler arasında*
5. AT-ATAL ËK[İN] İL	*nam kazanan halkın* ("Türklerin" demektir)
6. UŞ-ËD ÖKÜG İL	*Majesteleri Kralının halkı olarak*
7. ONÇ AT-URIQIN AT BİZ	*nam salanlarız*
8. TÜRGİS SÜ ÖK-USU ËRE	*ve Türgis ordusu krallığını bertaraf ederek,*
9. AT-OĞ ÖZ-UÇI OYUQ İR.	*onları saltanatın kendi liderliğine kattığı askerleriz.*

Bu metne göre Türük Bïl, ilk önce, AT-OY BİL içindeki BİR OY BİL'de, MÖ 1.7.879 *yılan yılında* kurulmuş bulunuyor.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar,* s.51.

§ 14. ON-OĞ [Kozmos Honorisi]

106. OQ OZIĞ ON-OĞ	*Oqlar arasına ozmuş olan On-Oğlar*
107. IĞAÇQA BA[R]MIS	*bir tenzora (§ 5'e bkz) varmış bulunuyorlar;*
108. QATIĞTI BA[RMIS]	*kat-kat (defalarca) varmış,*
109. ËDGÜTİ BA[RMIS], TİR.	*adamakıllı varmış, bulunuyorlar.*
110. ANÇA BİLİÑLER,	*Onları bu şekilde biliniz.*

OQ'lar [İskitler] Avrupa Türkleridir. ON'lar ise, Orta Asyada ON-UYUL devletini kurduktan sonra, ilk önce İdil-Oral küzeyine yerleşmiş (ON-UYUĞUR'lar) bulunuyorlar. Sonra onları Avrupanın her tarafında (Bratislava, Skandinavya, İsviçre, Erenköy-Istanbul ve Doğu Anadolu) görmekteyiz.

Metnimiz Avrupa OQ'larının teşkil ettiği bünyeye IĞAÇ [*tenzor*, ağaç] diyor ve, ON-OĞ dediği, ON'ların, bu genel bünyeyi altederek, Avrupa ve Anadoluya yerleşmiye muvaffak olduklarını söylüyor.

ON-OĞ deyimi Türklerin ON'dan [kozmostan] gelmiş olduklarına inanmış olmalarından kaynaklanıyor. *Ësöñük* olarak, OL-ONI İÇREKİ SÜDE KËLÜRMİS ÜÇ YARIQDA ÖGE [*kozmos dünyası hükmündeki ordu ile getirilmiş üç nur sahibi*]; ON ËRİG AT-OÑA [*Başarılı kozmos askerleri*] (yani, Türkler); YÜZÜN ALP TÜRGİS İL AT-UR, TEÑRİ [BOLI]Q AZ[IĞ S]Ü BUZ-URUBPIN Ü[Ç SÜÑİS QUT] BOLZUN [*buradaki halk yüzlerinin alpı olan Türgis halka hakimiyetini, Tanrıda yaratılmış kişilerden müteşekkil az bir ordu ile bozguna uğrattığımız, Üçler Savaşı kutlu olsun*] (Hoytı Tamır gündelikleri), vb.

İçki Türkistanlılar, genellik ile,"r" harfini telâffuz edememektedirler. *Ësöñük* olarak, Küçar (şehir adı) yerine, *Küçā* derler. Bu hali metnimizde de görmekteyiz. *Barmıs* yerine, *bāmıs* deniliyor. Hatta, yazıyı yazan talebenin, bu yüzden, *bāmıs* (barmış) sözü tekrarlanırken, onu *bā* diyerek geçiştirdiğine de şahit olmaktayız.

Metnimizde geçen I-IĞAÇ hakkında şu güzel metni verebiliriz:

YİR-SUB QUTI İRİNÜR TİYÜR,	*Sub-terrestry invariansı irilenir, denmektedir,*
I-ĞAÇ QUTI ULIYUR TİYÜR;	*tenzor invariansı kommunikativ hal alır, denmektedir;*
OT-SUB QUTI IĞLAYUR TİYÜR;	*sub-substansial enerji invariansı gerilimleşir, denmektedir;*
ÖLÜM QUT-QOLUPAN BOLMAZ TİYÜR.	*ölüm invarians manipulasionu temin eden şey değildir, denmektedir.*

Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları;* s.5.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.32,36,37
Mirşan,K.2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.26.
Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.162-163.

§ 16. UMA [Tanrı]

126. AT-URIQ AT *"AT Hakimiyeti AT'ı"*
127. İSİM İTİ YİRİN *isimi verilmiş olan yerin*
128. ÖPİN YÜGÜRÜ-BARMIS (Türük Bïlin kuruluşu dolayısı ile) *kırgınlık tahakkuk etmiş*
129. OTIRU YİRDE, *bulunulan yeride,*
130. OĞRI UŞ-OQ UŞUP *uğranılmak üzere* (yani, ÖC-ÖK halinde) *UŞ-OQ UŞ teşkil ederek*
131. AT-UTU ÖKİN *kazanılmış olan krallığın*
132. ËMİNİM İS YILIÑA, *tahakkuk ettiği yılda,*
133. OQ-UDURIŞUĞ ÏÑİNİÑE *Oq stratejisi sözkonusu olması dolayısı ile*
134. TËGİ OYIĞ URIPIN *değinmiş bulunduğum,*
135. OQUM UŞIYU *OQ'lar üzerinde*
136. UMA ATIN *UMA [Tanrı] namı*
137. TURUR, TİR. *hüküm sürmüştür, denmektedir.*
138. ANÇA BİLİÑ, *Buna göre biliniz,*
139. UYUBLIQ OL. *federaldır, o.*

TÜRÜK BÏL At İlden koparak kurulmuş ve, bundan dolayı, bu devrede Türkler arasında bir ÖPİN [kırgınlık, küskünlük] husule gelmiş bulunuluyor. Diğer taraftan, TÜRÜK BÏL kurulur iken, bu devlet UŞ-OQ UŞ (§ 2[ye] bakınız) krallığını da kazanır, çünki Altaylarda geçerli olan UMA inanışı buralarda da hüküm sürmektedir. Metnin sonunda UŞ-OQ UŞ Krallığının Türük Bïlin federal üyelerinden biri olduğu da belirtiliyor.

Anadolu Zazalarında da UMA "Tanrı" demektir (Uma, Umay, Humat).

§ 28. İL-ËTİRİŞ QAĞAN [Halk Kurucu Hakan, MÖ 565-538]

229. QAN OLURIWIN, *Han olarak tahta oturunca,*
230. ORDU YAPMIS *ordu teşkil etmek üzere,*
231. İLİ AT-URMIS *halkının hakim olduğu*
232. TÖRT BULUÑTAQI *dört bucaktaki*
233. ËDGÜSİ OYURI *en olumlu düşünenler*
234. TİRİLİPEN *toplanarak,*
235. MİÑİLEYÜR *binlerce*
236. ËB-ËDİZLEYÜR, TİR. *başarı göstermişler, denilmektedir.*
237. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz,*
238. ËDGÜ OL. *olumlu o.*

Metnimiz Türük Bïlin kurucusu İl-Ëtiriş Qağanı sözkonusu ediyor.

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar*; s.22.

§ 30. ËÇİM QAĞAN (MÖ 538-525)

254. UÇIĞIÑ ËR OĞLI *Liderliğe erişmiş orunbasar*
255. QAZĞANÇQA BARMIŞ *kazanmış.*
256. YOLI YARAMIS *(Halkı onun) yolunun başarılı olmuş olduğunu*
257. ÖGİRE *ilân etmek sureti ile,*
258. SEBİNÜ KËLİR, TİR. *sevinerek gelmektedir, denmektedir.*
259. ANÇA BİLİÑLER, *Buna göre biliniz,*
260. ËDGÜ OL. *olumlu o.*

Metnimiz UÇIĞIN ËR OĞLI'nın Türük halkının teşekkülünü temin etmiş ve Türük Halkı onun tuttuğu yolun başarılı olduğunu ilân ederek, bugüne kadar gelinmiş olunduğunu söylüyor.

Türüklerde bir QAĞAN öldükten sonra, hakanlığa onun büyük oğlu gelir. Ancak o kanunî hükümdardır, fiilî hükümdar ise, ölen hakanın büyük kardeşidir ve ona "Ëçim Qağan" [Amcam Hakan] denilir ki, metnimiz buna "Liderliğe Erişmiş Orunbasar" diyor.

Yazıtımızın birinci satırında sözkonusu edilen kişi İL-ËTİRİŞ QAĞAN I[in] ölümünden sonra devlet yönetimini eline almış olan ËÇİM QAĞAN I[dir]. Bu metin Yoluğ Tïginin ËÇİM QAĞAN I hakkında söylediği şu sözler ile paralellik gösteriyor:

"ËÇİM QAĞAN tahta oturunca, Türük Milletini iyice kalkındırdı, iyice eğitti. UÇIĞANIĞ BAY QILTI, AZIĞ ÜKÜŞ QILTI [liderleri zengin kıldı, subordineleri kesif kıldı]".

Tëgzinç I

Türük Bïlge Qağan Ëb-Ëdizleri

Bu Yoluğ Tïgin Këgdesi

Transkripsïon ve Tercümesi
Kâzım Mirşan tarafından

MMB Yayını

Copyright © 2008 by Kâzım Mirşan and Sons, Türkbükü, Sokak No.176, Ev No.17 , Turkey.
Printed in Turkey. Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), naşirin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (including those of translations into foreign languages). No part of this book may be reproduced in any form (by photostat, microfilm or any other means) withought written permision from the publishers.

Şloq 1

İçüüm Apam Buumın Qağan İstemi

Allahımın Neslimin Hanlar-Hanı İstemi OQ'ları "İmanlı Türk" olarak eğitdi.
YOLUĞ TİGİN

Türk Sarayı vak'anüvisi (analist'i, tarih yazarı) manasında olan YOLUĞ TİGİN tarafından yazılan BOLBOLLAR [historialar, tarih olayları], esas itibarı ile, 1140 yıllık bir zamanı kapsar (Oqıdu Söz, s. 6) ve, buna göre, sözkonusu eserimiz bir tek kişi tarafından yazılmamıştır. Eserin 2 taş halinde elimize geçmiş olduğunu gözönünde bulundurur isek, onun için en azından iki *bitigiñüçi* [yazar] ileri sürebiliriz.

"Taş II" diye isimlendirilen BİTİG TAŞ daha eski, ve yazıları da Taş I'e göre çok daha silikdir. Onda sözkonusu edilen *et'üzler* [vak'alar] ise ancak Msïxa Teñriden [İsanın doğumundan] öncesine aittir. Taş I ise Taş II'nin kopyasından ve, ayrıca,. Taş II metnine ilâve olunan KÜL TİGİN *bolbolu* [tarihi] metninden ibarettir. Buna rağmen, Taş II'deki bazı sözlerin Taş I'de değiştirilmiş olduğunu da görmekteyiz. Buna göre biz, metinlerin transkrïpsïonu için Taş I (yeni!) yazısını esas alacağız ve Taş II'nin bundan farklı sözlerini ( ) içinde göstereceğiz. Ayrıca, metinlerdeki boşluklar (okunamıyan silik kısımlar) [ ] ile gösterilecek ve eksiklik tahmini olarak doldurulacaktır.

YOLUĞ TİGİN yazdığı *et'üzlerin* [vak'aların] *añtuyuslarını* [tarihlerini] devrin hakanının cari yaşı cinsinden *aytmaktadır*. Bunların karşılıklarını bulabilmek için bakınız:
Türk Kültürü Dergisi No.240 (Nisan 1983), s.256 ve No.241 (Mayıs 1983), s.319.

Taş I, Doğu 1 ve Taş II, Doğu 2 [ID1 ve IID2]

ÖZE KÖK TEÑRI ASRA YAĞIZ YÏR QILINTUQDA,	*İye gök kreasionu tahtında kinetik yer kılınınca,*
İKİN ARA KİSİ-OĞLI (IID2) QILINMIS[1].	*ikisi arasında kişi-oğlu kılınmış[1].*
KİSİ-OĞLINTA ÖZE İÇÜÜM-APAM	*Kişi-oğlu üzerinde Allahımın*
BUUMIN QAĞAN İSTEMİ QAĞAN OLURMIŞ.	*Neslimin Hakanı iradesi hakan oturmuş.*
OLURUPAN (IID3), TÜRÜK BUDUNUÑ İLİN-TÖRÜSİN	*Oturunca, Türk Milletinin anayasasını*
TUTA BÏRMİS, İTİ BÏRMİS	*yasayıvermiş, yürütüvermiş.*
(ID2) TÖRT BULUÑ, QOP, YAĞI ËRMİŞ,	*Dört bucak, evet, düşmanı imiş,*
—SÜ SÜLEPEN, TÖRT BULUÑDAQI BUDUNUĞ	*—Ordu sürerek, dört bucaktaki milletleri,*
QOP, ALMIŞ, QOP, BİZ QILMIS.	*evet, almış, evet, "biz" kılmış.*
BAŞLIĞIĞ YÜKÜNTÜRMİS, (IID4)	*Başları yükündürmüş,*
TİZLİGİG SÖKÜRMÎS[2]:	*dizleri sökürmüş[2]:*
İLGERÜ, OQ-UDURUQUN YIŞQA TEGİ,	*İleri yönde, OQ-UDURUQUN YIŞ'a kadar,*
KİRÜ TEMİR QAPIĞQA TËGİ QONTURMIS;	*geri yönde Demir Kapıya kadar kondurmuş;*
—İKİN ARA (ID3) İDİ OQ-USUZ ÖKÜK TÜRK,	*—bu ikisi arasında OQ asıllı İmanlı Türk,*
([İG] İTİ), ANÇA OLURUR ËRMIS[3].	*eğitilerek, anca oluşmakta imiş[3].*
BİLGE QAĞAN ËRMİS, ALP QAĞAN ËRMİS;	*Halklar-refahma hakan olarak, alp hakan imiş ;*
BUYURIQI, YÏME, BİLGE ËRMİS ËRİNÇ[4],	*buyrukları, buna göre, halk refahı için imiş erinç[4],*
—ALP ËRMİS ËRİNÇ.	*—alp [possessiv] imiş erinç.*
BËGLERİ, YÏME, BUDINI, YÏME, TÜZ ËRMİS;	*Beyleri de, milleti de asil imiş ;*
—ANI ÜÇÜN İLİG ANÇA TUTMIS (-Ş) ËRİNÇ;	*—onun için halkını anca yönetmiş erinç;*
(IID5) İLİG TUTUP TÖRÜG İTMİS	*halkı yöneterek kanun yürütmüş,*
— ÖZİ ANÇA (ID4) KËRGEK BOLMIS.	*—kendisi bu şekilde gerekli olmuş[5] (ölümü MÖ. 772).*
YUĞÇI-SIĞITÇI,	*Matemci-ağıtçi olarak,*
ÖÑRE, KÜN-TOĞSUQDA BÜKLİ ÇÖLÜG İL,	*önce, gün-doğsukdaki Gobi Çölü halkı,*
TABIĞAÇ, TÖPÜT, APAR, PURUM, QIRQIZ;	*Çin, Tibet, Avar, Roma, Kırgız;*
ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI;	*Üç-OQ ırkından, Ot-Oz Tatar, Kıtañ, Tatabı;*
BUNÇA BUDUN KËLİPEN	*bunca kavimler gelerek*
SIĞTAMIS (-Ş), YUĞLAMIS (-Ş),	*ağıt tutmuş, yas tutmuş ;*
ANTAĞ KÜLİG QAĞAN ËRMİS !	*bu derece mes'ut hakan imiş!*

[1] Söz sonundaki "-S" ekleri Taş II'de genellik ile "-Ş" şeklindedir. Ancak bu farklılık, eğer yazı Taş I' den okunabiliyor ise, belirtilmiyecektir.

[2] dizleri — dizlenivermek üzere — sökük (çözük, gevşemiş) hale getirmiş.

[3]İmanlı Türk" olmak üzere eğitilerek.Taş I'de ise İGİTİ sözü bulunmuyor.
[4]Taş II'de: BUYURIQI BİLGE ËRMİS ËRİNÇ.
[5]ÖZİ ANÇA KËRGEK BOLMIS [kendisi bu şekilde gerekli olmuş] veya ÖZİQI OSIĞI KËRGEK BOLTI deyimleri "öldü" manasının ifadesi için kullanılmış bulunmaktadır, çünki Eski Türkler büyük mevkilerdeki kişiler için "öldü" demek istememişlerdir. Hakanların ölmüş olmalarının ifadesi için kullanılan diğer bir deyim de UÇA BARMIS [uçarak varmış], UÇA BARDI , UÇDI'dır. Kraliçelerin ölümü için UYUQ BOLMIS [uyumuş] denmiştir.

Kişi-Oğullarının ilk Hanlar-Hanı (Hakanı) olmuş olan İÇÜÜM-APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ'ye, büyük Türk kumandanı ve tarihçisi ÖÑRE BIÑA BAŞI "TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİLGE QAĞAN" (Mirşan 1985,s.50) ve ALP-ËRİN ise "İÇÜÜMİZ APAMIZ UYUMI QAĞAN" demektedir.Bu deyimler onun ALTI YARIQ TİGİN'de söz konusu edilen AT-ODUN UÇI ÖGİSİ [Zaferler Liderliği Peygamberi] olması gerektiğini kanıtlamaktadır.Yani, BUUMIN QAĞAN yeryüzündeki ilk Hanlar-Hanı ve Peygamberdir. Nitekim, ÖÑRE BIÑA BAŞI onun İT-ÖG'ü [impuls bilincini], kendi suyunun (İdil Nehrinin) bulunduğu yerde 100 yıl hüküm sürdükten sonra, SELEÑE'ye getirmiş olduğunu söylüyor.

"Yaradılış Efsanesi" diyebileceğimiz bu ËT'ÜZ [vukuat] yalnız TÜRÜK BİL'de anlatılmamış, Anadoluya da sıçramış bulunuyor. Van'ın güneyindeki Tirşin alanındaki (Hakkârinin kuzey-*batı*sındaki) Çilgiri Köyü yakınlarında ISUB-ÖG [krallık registrasionu] alfebesi ile yazılmış olan önemli bir yazıt bulunmuş bulunuyor:

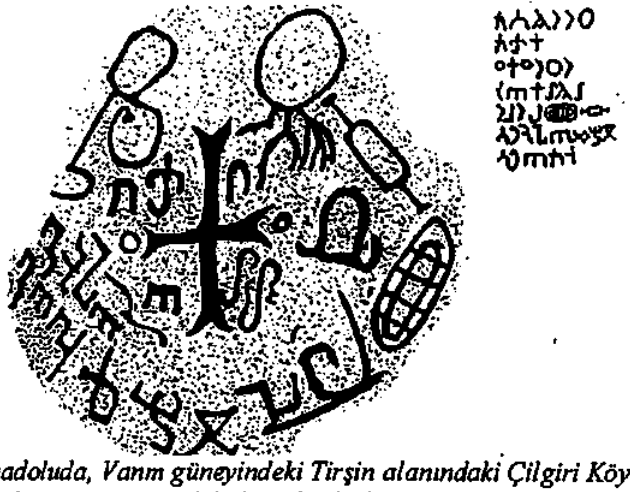

Doğu Anadoluda, Vanın güneyindeki Tirşin alanındaki Çilgiri Köyü yazıtı.
Yazılar 45 cm çapındaki bir silindirik taşa yazılmış bulunuyor.
Uyanık, M. 1968; *Van-Hakkâri Sınırında, Tirşin Yaylasında Bulunan Kaya Resimleri Hakkında Kollegium.* (Belleten, cilt XXXII, sayı 125; Ankara; s.51).

1. OÑU UTUS ÖGİS	*Medeniyetlerin tekvinini temin eden peygamber*
2. OQ AT ÖGİS.	*OQ'ların içinden çıkmış olan bir peygamberdir ve*
3. OÑU-OÑ OQUN,	*OQ'ların medeni olmalarını sağlamış olan o,*
4. AT~ATA OQ UŞ ËSİS	OQ Majesteleri AT-ATA olarak anılacaktır.
5. IŞI ÖZ-İÇİŞ BOLU	Siper-i cennette olabilme
6. UB-OZ BU AŞA ËKİNÇ,	Allaha aşma demektir ve,
7. ËSİ ÖGİS AŞINÇ.	işte, peygamberin canı oraya aşmış bulunuyor.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*; s.53-54.
Not:
(1) Birinci satır "OÑ UTUSU ÖGİS" şeklinde de okunabiliyor.
(2) ÖZ İÇİŞ [cennet] deyimi, cenneti tasvır eden bir Pra-Mısır yazıtında geçiyor.
Mirşan,K. 2000; *Pra-Mısır Hieroglifleri*; s.21.

Ancak, Çilgiri metni cenneti bir alan (ev) içindeki yumurta (veya yumurta sarısı, özü) şeklinde tasvir ediyor ve bu evin "yeniden doğum (reinkarnasïon) deposu" olduğunu, yumurta kavramı ve "klasik 4 çizgi" ile, belirtiyor. Cennetin bir ÜY [ev, yığınak] olarak dile getirildiğini ise, birçok yazıtlarda müşahede edebilmekteyiz.
(3) ÖGİS [peygamber] sözü ALTI YARIQ TİGİN'de de geçiyor (KM, 1978; s.112).

Burda, s.3'deki metnin ilk 6 satırında kullanılan deyimler değişmiş, fakat anlatılan konu değişmeden kalmış bulunuyor. Çilgiri yazıtında OQ şeklinde geçen ve "quantum", "mızraklı asker","münevver","İskit" manalarında kullanılmış olan söz yerine URQUN yazıtında KİSİ-OĞLI;

AT-ATA yerine BUUMIN QAĞAN, UB-OZ yerine İÇÜÜM APAM, ÖGİS yerine İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ deyimleri kullanılmaktadır.

Çilgiri Yazıtında geçen ÖZ-İÇİŞ "cennet" demektir. Bu deyimi cenneti tasfir eden bir Pre-Mısır tablosunda da görmekteyiz (Mirşan 1978, s.21!). OQ'ları bu cennete götüren şeye ÖÑRE BI-ÑA BAŞI "İT ÖG" [impuls bilinci], veya "İT ËSİZ" [impuls imanı] demektedir (Mirşan 1985,s.66 ve 79). Bu deyimin manası ÖZ ÖZ-BİLİGLERİ TUTA [spesifik olarak zati bilinç sahibi olma] şeklinde olmalı (Mirşan 1990, s.195!). Nitekim "spesifik" anlamında olan ÖZ sözünün bir Pre-Mısır yazıtında "göz" işareti ile yazılmış olduğunu görmekteyiz. Çilgiri yazıtı ise bu sözü içinde ırmaklar bulunan bir arazi parçası şeklinde yazıyor, ve İÇİŞ sözünü bu arazi parçası içine bir yumurta (yani, ileride canlanacak olan şey) resmi çizmek sureti ile açıklıyor: Pre-Mısır yazısında ise, yumurta yerine, "civciv" resmi yapılmış bulunuyor.

Çilgiri yazıtındaki dört ırmaklı arazi parçasının ÖZ şeklinde okunması gerektiğini Açıqtaş yazıtından da bilmekteyiz. Burda da, içinde dört ırmak bulunan arazi parçası ÖZ demektir (Mirşan 1970, s.64; 𐤉). "Doğum" manasında olan bu dördü, Orta Asyada olduğu kadar (Mirşan 1985,s.127 ve 130), *Doğuw* Anadoluda dahi görmekteyiz. Cunni Mağarasındaki "4 çizgi" (Mirşan 85, s.131!) "doğum" kavramını ifade etmek üzere kullanılıyor: Burda "doğum" bir penis üzerine çizilmiş dört çizgi ile ifade ediliyor. Diyecek şudur ki, Prototürklere göre cennet yeni bir hayatın başlıyacağı yerdir.

Çilgiri Yazıtında geçen OZ harfini Pre-Mısır yazılarından *Sinai Sphinx'i* üzerinde de görmekteyiz. Bu yazının Hyksos'ça okunuş şekli de verilmiş bulunuyor. Yazıtın birinci satırı OT-OĞ [Pre-Mısır] harfleri ile yazılmış ve 2. satırında bunun okunuşu verilmiş:

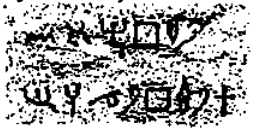
Pre-Mısırcası ve
okunuşu: OQU AS OŞ UÇ-US ËM.

"Bu [OŞ] "UÇ-US" [Sphinx] isminin [ËM] okunuş tarzı [OQU AS] (yani, işbu yazı Pre-Mısırca UÇ-US sözünün nasıl okunacağını belirtmek için yazılmıştır).

Bu ifadeye göre, Pre-Mısırca 𐤀 sözü 𐤉𐤕 şeklinde, 𐤏 sözü 𐤏 , 𐤁 sözü 𐤁 , 𐤔 sözü 𐤔𐤉, 𐤎 sözü 𐤉 ve 𐤌 sözü 𐤔 şeklinde okunacaktır.

OZ sözü "yeniden teşekkül etmek üzere Öbürdünyaya geçme" manasındadır ve Türkler bu söz yerine UÇU [uçma] sözünü de kullanmış bulunuyorlar (s. 4). Buna göre, UÇ-US (yani, Sphinx) heykellerinin Pre-Mısırcadaki manası "Cennete uçma (cennete girme) instansı" olur.

Sözkonusu etmekte olduğumuz yazıtlar insanlık tarihinin en eski çağında yazılmış bulunuyor. Güney Fransanın Vichy kenti yakınındaki Glozelde de böyle bir yazı görmekteyiz.

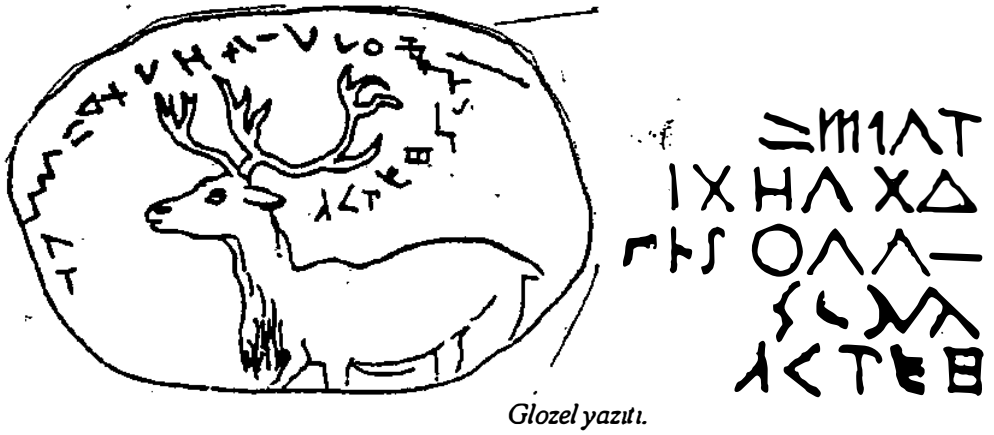

Glozel yazıtı.
Jean-Pierre Adam 1988, *Le Passe Recomposé:*

İtalyanın Piacenza kenti yakınındaki Settina'da bulunmuş olan bir bronz yazıtta Etrüskler, bir göz resmi etrafında, altı coğrafi doğrultu göstermiş bulunuyorlar (Mirşan 1970,s.89-90). Bunlardan OQ-ULUYUZU (yani, Etrurya) ile UZATIQÑIR UCUZ (yani Kuzey Kavimleri) arasında kalan ve Fransanın Vichy kentine bakan doğrultuya ËSİBİZ-ËS UÇULUSU [bize tabi hanlık ciheti] denmiş lunuluyor. İşte, Etrüsklerin ËSİBİZ-ËS dedikleri bu halk, Glozel çakıltaşı yazıtında, Etrüsklere ËSİ-

LİM-ËS demek sureti ile, Piacenza yazıtının teyidini dile getiriyor:

ËSİLİM-ËS ÖDUQ ËLİN UQUS ËL-ËLİÑ AÑU UÇ-UÇU OZ ÖZ ËB-ËS UL.

Anayurdumuz sakinlerince [ËSİLiM-ËS] *"muzaffer halk" olarak bilinen* [ODUQ ËLİN UQUS] *halk-halkına* (yani, Etrüsk halkından olan Glozel halkına) *mensup* [ËL-ËLİÑ AÑU] *devlet teşekkülüne* [UÇ-UÇU OZ] *mahsus* [ÖZ] *yazı* [ËB-ËS UL].

Not: BUUMIN QAĞAN hakkında "*Oqıdu* Söz, s.10, § 17"ye de bakınız.

K.Mirşan BUUMIN QAGAN'ın d.ö.889'daki QOÑ yılında doğduğunu, d.ö.1.7.879 YILAN yılında —UÇUŞ BAŞI merkez olmak üzere—İdil-Oralda TÜRÜK BİL'i kurduğunu, kendisinin İT-ÖG peygamberi olması dolayısı ile, peygamberlik *era*'sının d.ö.1.1.874 İT YIL'ından başlatılması gerektiğini, d.ö.779 TAQIĞU yılında hükümet merkezini SELEÑE kentine taşıdığını, ve d.ö.772 BALIQ yılında ölmüş olacağını tahmin etmektedir.

Şloq 2

İçüüm Apam Buumın Qağan İstemi İnisi ve Oğlu Qağanlar

ANTA KİSRE,	*Ondan sonra,*
İNİSİ QAĞAN (ID5) BOLMIS (-Ş), ËRİNÇ,	*inisi hakan olmuş, erinç,*
OĞLI TA QAĞAN BOLMIS, ËRİNÇ.	*Oğlu da hakan olmuş, erinç.*
(IID6) ANTA KİSRE,	*Ondan sonra,*
İNİSİ EÇİSİN TEG QILINMADUQ, ËRİNÇ,	*inisi abisine beñziyen yapıda olmadığından, erinç,*
OĞLI QAÑIÑ TEG QILINMADUQ, ERİNÇ,	*oğlu babasına beñziyen yapıda olmadığından, erinç,*
BİLİGSİZ QAĞAN OLURMIS (-Ş), ËRİNÇ,	*hakikatta, bilgisiz hakan oturmuş bulunuyor, ernç,*
YABLAQ QAĞAN OLURMIS (-Ş), ËRİNÇ,	*işe yaramaz hakan oturmuş bulunuyor, erinç.*
BUYURUQI, YİME, BİLİGSİZ (ËRMİŞ), ËRİNÇ,	*Buyrukları, buna göre, bilgisiz imiş, erinç.*
YABLAQ ËRMİS (-Ş), ËRİNÇ	*işe yaramaz imiş, erinç.*
(ID6) BËGLERİ BUDUNI TÜZSÜZ ÜÇÜN,	*Milletinin beyleri asil olmadıkları için,*
TABIĞAÇ BUDUN	*Çin Milleti*
—ËTİBLİGİN KÖRLİG (KÖRLİGİN) ÜÇÜN—	*—ettiği açıkça görüldüğü veçhile—*
ARIMAQÇISIN ÜÇÜN,	*birbirlerinden ayırmak amacı ile,*
İNİLİ-ËÇİLİ İKİKSÜRTÜKİN ÜÇÜN	*inili-abili ikiksürttüğü (ikilemleştirdiği) için,*
BËGLİ-BUDUNLIĞ YOÑŞURTUQIN ÜÇÜN,	*beyli-milletli olarak yanılttığı için,*
(IID7) TÜRÜK BUDUN,	*Türk Milleti,*
İLLEDÜK İLİN IÇĞINU IDMIS (-Ş)	*illedik ilini ıçğını vermiş,*
(ID7) QAĞANLADUQ QAĞANIN YİTİRÜ IDMIS (-Ş)	*hakanladık-hakanını yitiri-vermiş.*
TABIĞAÇ BUDUNQA:	*Çin Milletine:*
BËGİLİK URI OĞLIÑ QUL BOLTI (QILTI),	*bey olmuya lâik erkek oğulların hizmet ettiler ve*
ËSİLİK QIZ OĞLIÑ KÜÑ BOLTI (QILTI)	*nişanlı kız oğullarını kedere boğdular.*
TÜRÜK BËGLER TÜRÜK ATIN ITI	*Türk Beyleri Türk adı yerine*
TABIĞAÇĞI BËGLER	*Çindeki beylerin*
TABIĞAÇ ATIN TUTUPAN,	*Çin adlarını tutmak sureti ile,*
(IID8) TABIĞAÇ QAĞANQA (ID8) KÖRMİS,	*Çin Hakanına tabi olmuş,*
ËLİG YIL İSİG-KÜÇİG BİRMİS (-Ş).	*elli yıl (boşu-boşuna) güç ve iman vermişler.*

Not: Mirşan. K.1985; *Anadolu Prototürkleri,* s.60'a göre d.ö. 615-565 (50 yıl).

Mirşan, K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Tütük Bil,* s.41-42.

Bu metnin son satırı "*Çinlileşmeden kalabilmek üzere, ellerinden geleni yapmışlar*" manasında olmalı. Nitekim, ÖÑRE BIÑA BAŞI bu konuya şöyle değiniyor: "*Türklüğe ait olarak* (yani, Türk benliğini muhafaza ederek) *50 yıl oturmuş Türk İli*" (Mirşan 1985,s, 67!). BİLGE ATUÑ UQUQ ise şöyle diyor: "*Hanı olmadığından dolayı, Türk Kavmi Tabığaçdan ayrıldı,—kendi hanı oldu*".

Bu motifler bize şunu açıklıyor: (1) Türk Beyleri "istiyerek" Çin hizmetine girmişler ve Çinde beylikler edinmişlerdir. (2) Türklerin çoğu Çinlileşmiştir. Çinlileşmek istemiyen Türkler ise, Çinden ayrılarak kendi devletlerini kurabilecek durumdadırlar.

Bu hal bize d.ö.505 ve 504 yıllarında Oğuzların, vatanlarını bırakarak, Çine yerleşmelerini hatırlatıyor.Türk Hakanı bu Oğuz akınına karşı çıkmış olmasına rağmen, baş edemiyor ve

Türk Devleti adeta yıkılma tehlikesi geçiriyor. Her halde, d.ö.771'de imzalanan Türk-Çin antlaşması (şloq 3'e bkz) Oğuzlara Çine yerleşme hakkı temin etmiş ve—Çinde beylikler ve hanlıklar elde etmek üzere—yapılan akınlar Türk ÖDÜS'üne [Birinci Türük Bïle] de son vermiş olmalı, çünki Türk Devletinin Çinliler tarafından "istilâ" edilmiş olabilmesi için hiçbir veri ve gerekçe sözkonusu olamamaktadır.

Şloq 3

Qañım Il-Ëtiriş Qağan (d.ö.565-538)

Il-Ëtiriş Qağanın oyğuçusu ben idim, düşmanlarına karşı gönderdiği ordularının lideri,—yine, ben idim.
Bïlge Atuñ Uquq

İLGERÜ; KÜN-TOĞSIQDA (TOĞSIQA),	*İleriye, gün doğsuğa doğru,*
BÜKLİ QAĞANQA TËGİ SÜLEYÜ BÏRMİS (-Ş),	*bütün hakanlara kadar ordu sürüvermiş,*
QURIĞARU, TËMİR QAPIĞQA TËGİ	*kara yönünde, Demir Kapıya kadar*
SÜLEYÜ BÏRMİS,	*ordu sürüvermiş,*
TABIĞAÇ QAĞANQA	*ve Çin Hakanının*
İLİN- TÖRÜSİN ALI-BÏRMİS (-Ş);	*anayasasını* (elinden) *alıvermiş;*
TÜRÜK QARA QAMUĞ (ID9) BUDUN ANÇA TİMİS:	*Türk olan kavimlerdeki herkes şöyle demiş:*
"İLLİG BUDUN ËRTİM, İLİM AMTI QANI ?	*"İli olan bir kavim idim, ilim şimdi nerde?*
(IID9) *KİMKE İLİG QAZĞANURMIN"* TİR ËRMİS.	*kim sayesinde ilimi tekrar kazanırım?", der imiş;*
"QAĞANLIĞ BUDUN ËRTİM, QAĞANIM QANI ?,	*"hakanı olan bir kavim idim, hakanım nerde ?,*
NE QAĞANQA İSİG-KÜÇİG BİRÜRMİN ?".	*hangi hakana iman ve gücümü vereceğim ?",*
TİR ËRMİS (-Ş). ANÇA TİP,	*der imiş. Böyle diyerek,*
TABIĞAÇ QAĞANQA YAĞI BOLMIS (-Ş),	*Çin Hakanının düşmanı olmuş.*
(ID10) YAĞI BOLIP, İTİNÜ-YARATINU	*Düşmanı olarak, eden-yaradan olarak*
OMUDUQ OYUNA İÇİKMİS (ÖC-ÖKMİŞ).	*dua ettiğimiz tahayyüle sığınmış.*
BUNÇA İSİG-KÜÇİG BİRTÜKGERÜ	*Çünki, iman ve güçlerini*
(BİRTÜKİRÜ) SAQINMATI,	*(Çinlilere) bunca vermiş olmalarına rağmen,*
"TÜRÜK BUDUN (BUDUNUĞ)	*(Çinliler) "Türk Kavmini*
ÖLÜREYİN, URUĞSIRATAYYIN" TİR ËRMİS (-Ş),	*öldüreyin, imha edeyin", der imiş,*
(IID10) YOQADU BARIR ËRMİS !	*bu derece ileri gider imiş!*
ÖZE TÜRÜK TEÑRİSİ,	*İye (Sahip) Türk Tanrısı,*
TÜRÜK IDUQ YİRİ (ID11)-SUBI,	*Türklerin saik yer-suyundaki,*
—ANCA TİMİS (-Ş ËRİNÇ) —	*—öyle demiş erinç—*
"TÜRÜK BUDUN YOQ BOLMAZUN", TİYİN,	*Türk Kavmi yok olmasın, diyerek;*
"BUDUN BOLÇUN", TİYİN,	*kavim olarak kalsın, diyerek,*
QAÑIM İL-ËTİRİS (-Ş) QAĞANIĞ,	*QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN'ı [Babam Halk-Kurucu Hakanı]*
ÖGİM İL-BİLGE QATUNIĞ	*ÖGİM İL-BİLGE QATUN'ı*
TEÑRİ TÖPİSİNTE TUTI	*Tanrı hakkı ile*
YÜGİRÜ KÖTÜRMİS (-RTİ) ËRİNÇ.	*başarılı kılmış, erinç.*
"QAÑIM QAĞAN YİTİ YİGİRMİ ËRİN	*"Babam Hakan, yedi yigirmi [17] eri ile*
AT-UŞUQMIŞ, AT-OĞUĞA (ID12) *YORIYUR",*	*nam salmış, başkente yürüyor!"*
TİYİN KÜ ËSİDİP,	*diyerek işidip,*
BALIQDAQI AT-AŞIQMIŞ, TAĞDAQI İNMİS (-Ş),	*kentteki at sürmüş, dağdaki inmiş,*
(IID11) TİRİLİP YİTMİS (-Ş) İR BOLMIS (-Ş).	*toplanarak yetmiş er olmuşlar.*
TEÑRİ KÜÇ BİRTÜK ÜÇÜN, QAÑIM QAĞAN	*Tanrı güç verdiği için, Babam Hakan*
SÜSİ BÖRİ TEG ËRMİS (-Ş),	*—ordusu kurt gibi imiş,*
YAĞISI QOÑ TEG ËRMİS(-Ş);	*düşmanı koyun gibi imiş—*
İLGERÜ*, QURIĞARU SÜLEP,	*ileri yönde*, kara yönünde sürerek,*

*İLGERÜ olan yön, TALUY, UYUŞUL ÖGÜZ, ve UŞUNTUÑ UYUZ'un bulunduğu, *gündoğusuk*; BİRİGERÜ olan yön, TABIĞAÇ, AT-UQUZ ËRİSİN, ve TÜPÜT'ün bulunduğu, *günortası*, QURIĞARU ise, TËMİR QAPIĞ, ÖKÜGİMİN YIŞ, ve OQ-URUDUN'un bulunduğu, *günbatısık*, ve YIRAĞARU olan yön, AT-UQUZ OĞUZ, YİR-BUYURQU YİR, ve KÖK-ÖÑİG OYUĞIR'ın bulunduğu, *tünortası* (kuzey) yönüdür.

TİRMİS (-Ş), QOBARTMIS (-Ş)	*derlemiş, kopartmış,*
QAMAĞI (ID13) YİTİ YÜZ ËR BOLMIS (-Ş).	*tamamı yediyüz er olmuş.*
YİTİ YÜZ ËR BOLIP,	*Yediyüz er olunca,*
İLSİREMİS, QAĞANSURAMIS BUDUNIĞ,	*ilsiremiş, hakansıramış kavmi,*

Not: "İlsiremiş", "*bir ili olmasını dilemiş*" demektir.

KÜÑ ËDMİS, QUL IDMIS BUDUNUĞ,	*acı çekerek hizmet vermiş kavmi,*
(IID12) TÜRÜK TÖRÜSÜN (-İN) IÇĞINMIS BUDUNIĞ,	*Türk Töresini ıçğınmış kavmi,*
İÇÜÜM APAM TÖRÜSİNÇE	*Allahım Töresince*
YARATMIŞ (-Ş) BOŞĞURMIS (-Ş):	*yaratmayı başarmış:*
ÖTÜLİS AT-URUDUŞ BUDUNIĞ	*Geçerli Vekiller Heyetini*
ANTA İTMİS (-Ş),	*bu sebeb ile teşkil etmiş.*

Not: Bu tarih d.ö.542 olmalı, çünki söz konusu başbakanın *BİLGE ÖKÜLİ ÇUR* olduğu anlaşılıyor. (Mirşan 1985; *Anadolu Prototürkleri,* s.94). D.ö.532'de ise, *QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN* başbakan olur.

(ID14) UY-BUĞUĞ UŞUDUĞ ANTA BİRMİS	*Genel Kurmay Başkanını işbu sebeb ile tayin etmiş.*

Not: D.ö.539 (Mirşan, K. 1985, *Anadolu Prototürkleri,* s..67!) .

BİRİYE, TABIĞAÇ BUDUN YAĞI ËRMİS (-Ş);	*Beride, Çin kavmi düşmanı imiş;*
YIRAYA, BİZ QAĞAN,	*yırada, bizlere ait Hakan,*
AT-UQUZ OĞUZ BUDUN YAĞI ËRMİS(Ş),	*AT-UQUZ OĞUZ kavmi düşmanı imiş;*
QIRQIZ, OQ-URIQIÑ OT-OZ TATAR,	*Kırğız, OQ ırkından OT-OZ TATAR,*
QITAÑ, TATABI; QOP, YAĞI ËRMİS.	*QITAÑ, TATABI; evet, düşmanı imiş.*
QAÑIM QAĞAN BUNÇA [BUDUNQA] (BUDUNIĞ)	*Babam Hakan bunca kavme karşı*
(ID15) QIRQ ARTUQI YİTİ YOLI SÜLEMİS (-Ş),	*kırk fazlası yedi defa (47 defa) ordu sürmüş,*
YİGİRMİ SÜÑÜS SÜÑÜSMİS (-Ş).	*yirmi savaş savaşmış.*
TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN,	*Tanrı yarlıkadığı için,*
İLLİGİG İLSİRETMİS (-Ş),	*ili olanı ilsiretmiş,*
QAĞANLIĞIĞ QAĞANSURATMIS (-MIŞ),	*hakanı olanı hakansıratmış,*
YAĞIĞ "BİZ" QILMIS (-Ş).	*düşmanı "biz" kılmış.*
TİZLİGİG SÖKÜRMİS (-Ş),	*Dizleri sökürmüş,*
BAŞLIĞIĞ YÜKÜNTÜRMİS (-Ş)	*başları yükündürmüş olan*
QAÑIM QAĞAN, [INÇA İLİG] (ID16) TÖRÜG	*Babam Hakan, subjeksional anayasa*
QAZĞANIP, UÇA BARMIS.	*kazandıktan sonra, uçarak varmış (d.ö.538).*

Çin tarih haberlerinde d.ö.771 YILAN yılında *Shen* [Çinliler] ile *Ch'üan-Jung* [it sembollü Batı Barbarları; yani, Oğuzlar] arasında bir antlaşma yapıldığı bildirilmektedir (Eberhard 1947). Oğuzların Çine yerleşme isteklerine cevap vermiş olması gereken, bu antlaşma (s.7) TÜRÜK BİL'in yıkılmasının ana sebebini teşkil etmiş olmalı. Çünki Maraşal BİLGE ATUÑ UQUQ, TÜRÜK BİL'i yeniden kurmuş olan İL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın Çinde 17 defa, QITAÑ'da 7, ve OĞUZ'da 5 defa savaştığını söylüyerek, kurtuluş savaşının nelere yönelik olduğunu ortaya koyuyor.

BİLGE ATUÑ UQUQ, İl-Ëtiriş Hakanın İT yılında, yirmiyedi yaşında OT-OZ'duğunu (yakılmak sureti ile öbür-dünyaya geçtiğini) söylüyor. Buna göre TÜRÜK BİL'in 2. defa kuruluşu d.ö.565 QOÑ yılına rastlayacaktır, çünki "27 yaş" tahtta geçen yıllardır. 47 defa ordu sürerek kazandığı INÇA İLİG-TÖRÜG'ün [subjeksional; yani, INDIQTAW neticesi olan, anayasanın] temel prensipleri ise şu şekilde belirmektedir:

- İL-ËTİRİŞ QAĞAN, d.ö.542 (yuk. bkz) AT yılında, Geçerli Bakanlar Heyeti (veya Büyük Millet Meclisi) teşkil eder;
- d.ö.539 TAQIĞU yılında kardeşi ËÇİM QAĞAN'ı (yani, QAÑIM KÜL-BİLGE QAĞAN'ı) UY-BUĞU UŞUD [Genel Kurmay Başkanı] tayin eder;
- yani, TÜRÜK BİL artık İKİTİ ËTİGMİŞ BİL [İkiye Ayrılmış Bil], diğer bir deyim ile, İKİ İL ËTİBİRLİG BUDUN [İki Halk Haline Çevrilmiş Kavim] halindedir ve "iki başlı kartal" sembolü, her halde, bu devletin sembolü olmuş olmalı.

Şloq 4

Ëçim Qağan (yani, Qañım Kül Bilge Qağan) (d.ö.538-525)

Üzerimizdeki Tanrımız bizi basmasa, ve, böylece, altımızdaki yer delinmese,
ey Türk Milleti,
senin anayasanı kim iptal edebilir ve milletlerin liderliğini Türk Milletinden kim alabilir!?

ËÇİM QAĞAN

(IID14) QAÑIM QAĞANQA BAŞLAYU,	*Babam Hakandan başlıyarak,*
BİZ QAĞANIĞ BOLBOL TİKMİS.	*Qağanlarımız için tarih taşı dikmiş olan*,*

*Bu ifade bize Taş II'nin d.ö.542'lerde dikilmiş olduğunu, bu tarihten sonraki BOLBOL'ların ise bu taşa yazılmak sureti ile ilâve olunduklarını gösteriyor.

[QAÑIM] QAĞAN UÇDUQDA	*Babam Hakan uçtuğu zaman*
ÖZÜM SËKİZ YAŞDA QALTIM,	*kendim 8 yaşda kaldım**,*

**D.ö.538. YOLUĞ TİGİN burda QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın ağzından konuşmaktadır ve, buna göre, onun d.ö.546 BARŞ yılında doğduğu anlaşılıyor.

OL TÖRÜDE ÖZE	*ve, bu hususiaki kanuna göre,*
ËÇİM QAĞAN OLURTI	*ËÇİM QAĞAN tahta oturdu***.*

***D.ö.537. ULUĞ OZIN (LAĞZIN!) YIL (Mirşan 1983,s.316).

ËÇİM QAĞAN OLURUPAN, TÜRÜK BUDUNIĞ	*Amcam hakan olarak oturunca, Türk Milletini*
İYİÇE İTDİ, İYİÇE İGTİ;	*iyice kalkındırdı, iyice eğitti;*
UÇIĞANIĞ BAY QILTI, AZIĞ ÜKÜS (-Ş) QILTI	*liderleri zengin kıldı, subordineleri kesif kıldı.*
(IID17) ËÇİM QAĞAN OLURTUQDA (-TUQA)	*Amcam Hakan tahta oturduğu zaman*
ÖZÜM (TİGİN ËRK[Lİ TİYİN,	*kendim, prens yetkisine iye olduğumdan,*
ËÇİM QAĞANQA İSİG-KÜÇİG BİRTİM)].	*Amcam Hakana iman ve güç verdim.*
(IID15) TEÑRİ YARLUQADI ËRMİS ËRÎNÇ,	*Tanrı inayeti ile,*
TÖRT YİGİRMİ YAŞIMQA	*dört yigirmi (14) yaşıma*
AT-URUDUŞ BUDUN ÖZE	*Vekiller Heyeti üzerine*
UŞUD ËRTİM (OLURTIM).	*Başbakan oldum (d.ö.532).*
ËÇİM QAĞAN BİRLE, İLGERÜ	*Amcam Hakan ile, ileri yönde*
UYUŞUL ÖGÜZ UŞUNTUÑ UYUZIQA TËGİ	*UYUŞUL Nehir UŞUNTUÑ UYUZ'ına kadar*
SÜLEDİMİZ, QURIĞARU TËMİR QAPIĞQA	*ordu sürdük, kara yönünde Demir Kapıya*
TËGİ SÜLEDİMİZ; ÖKÜGİMİN UŞA	*kadar sürdük; Öküğümün Uş'da*
QIRQIZ YİRİÑE TËGİ SÜ[LEDİMİZ].	*Kırgız yerine kadar ordu sürdük.*
(ID18) QAMAĞI BİŞ OTUZ SÜLEDİMİZ,	*Toplam olarak 25 defa ordu sürdük,*
ÜÇ YİGİRMİ SÜÑÜŞDİMİZ;	*13 defa savaştık;*
(IID16) İLLİGİG İLSİRETTİMİZ,	*ili olanı ilsirettik,*
QAĞANLIĞIĞ QAĞANSURATTIMIZ,	*hakanı olanı hakansırattık,*
TİZLİGİG SÖKÜRTİMİZ,	*dizleri sökürdük,*
BAŞLIĞIĞ YÜKÜNTÜRTİMİZ.	*başları yükündürdük.*
TÜRGİS QAĞAN	*Türgis Hakanı*
TÜRKÜMİZ (TÜRÜKÜM) BUDUNIM ËRTİ	*Türk Milletine mensup olduğunu*
BİLMEDÜKİN (ID19) ÜÇÜN, BİZİÑE(-KE?)	*bilmediği için, ve bize*
UYUÑULQIN (UYUÑULTUQIN UYUZUNTUQIN) ÜÇÜN,	*federe olduğu için,*
QAĞANI ÖLTİ,	*hakanı öldü,*
BUYURUQI BËGLERİ, YİME, ÖLTÜ,	*buyruk-beyleri de öldü,*
ON-OQ BUDUN ËMGEK KÖRTİ !	*—On-Oq Kavmi cefa çekti !*
İÇÜÜMİZ-APAMIZ TUTMIS YİR-SUB	*Allahımız tutmuş yer-su*
İDİSİZ BOLMAZUN (QALMAZUN) TİYİN,	*yönetimsiz kalmasın, diyerek,*
(IID17) OZ BUDUNUĞ İTİP YAR[ATIP]	*Oz Kavmini kalkındırarak yaratan*
(ID20) UB-URUS BËG ËRTİ	*Büyük Savaş Beyine*****

****d.ö.534, BARS yılı. UB-URUS [Büyük Savaş] sözü BARS şeklinde de okunabilmekte ve, buna göre, UB-URUS BËG'ine ËÇİM QAĞAN "BARS" ismini vermiş olabileceği gibi, BARS yılı isminin "Büyük Savaş" isminden alınmiş olması da ihtimal içindedir.

QAĞAN AT (ATIĞ), BUNTA, BİZ BİRTİMİZ,	*"Hakan" ismini, bu sebeb ile, biz verdik,*
SİÑİLİM QUNÇUYUĞ BİRTİMİZ.	*ve siñlimi hayat arkadaşı olarak verdik.*
ÖZİ UYUÑULTI (UYUZUNTI),	*Kendisi boyunduruk altına giren,*
QAĞANI ÖLTİ, BUDUNI	*Hakanı öldürülen, kavmi*
KÜÑ-QUL BOLTI	*esaret-hizmeti verme durumuna düşen,*
ÖKÜGİMİN YİR-SUB,	*Öküğimin Yer-Su*
İDSİZ QALMAZUN TİYİN,	*yönetimsiz kalmasın, diyerek,*
OZ-QIRQIZ BUDUNUĞ, ANÇA, YARATIP,	*Oz-Kırgız kavmini, aynı şekilde yaratmak üzere,*

KËLTİM[İZ], SÜÑÜŞ[TİMİZ];	*geldik ve savaştık;*
[İLİN] (ID21) YANA BİRTİMİZ.	*ilini tekrar geri verdik* (d.ö.531 YILAN yılı).
İLGERÜ, OQ-UDURUQİN YIŞIĞ	*İleri yönde, OQ-UDURUQIN YIŞ*
UŞA BUDUNIĞ, ANÇA	*hakimi kavmini de, aynı şekilde*
QONTIRTIMIZ, ANÇA İTDİMİZ	*kondurduk, aynı şekilde kalkındırdık*.*

*BUD "halktan separe olarak yaşıyan zümre"; yani,"millet" demektir. Buna karşı, BUDUN "milletin unadığı, gönükdüğü zümre "; yani, "millet temsilcileri", "millet vekilleri", ve, nihayet, "kavim" demektir. Bir milleti temsil eden kişilerin fikir birliği, ayni zamanda, milletin fikri olacağından, BUDUN "millet" (yani, BUD) yerine de kullanılmış olabilecektir.

(ID18) KËÑÜ OTIRUMINQA (-BINQA) TËGİ	*KËÑÜ-OTIRUBIN'a kadarki*
TÜRÜK BUDUNUĞ, ANÇA QONTURTIMIZ,	*Türk Milletini, anca kondurduk,*
ANÇA İTDİMİZ. OL ÖDKE	*anca kalkındırdık. O çağda*
QUL QULLIĞ BOLMIS (yalnız taş I'de),	*hizmet hizmetçilik olmuş,*
KÜÑ KÜÑLÜG BOLMIS ËRTÎ;	*acınanlar acıtıcı olmuşlardı.*
İNİSİ [OYJUN [Bİ]LMEZ ËRTİ;	*Mümessil selâhiyetini bilmez olmuş,*
OĞLI QAÑIN BİLMEZ ËRTÎ:	*vekil müvekkilini tanımaz olmuştu:*
(ID22) ANÇA QAZĞANMIS [~Ş],	*Eğer bunların hepsini tekrar kazanmış,*
(ANÇA) İTMİS (-Ş),	*tekrar kalkınmış isek,*
İLİMİZ-TÖRÜMİZ ËRTİ,	*bunu anayasanıza medyun olduğumuzu,*
TÜRÜK OĞUZ BËGLERÎ BUDUN ËSİDİÑ (ËSİD)!	*Türk Oğuz beyleri kavimleri işidin!*
(ID19) ÖZE TEÑRİ BASMASAR,	*Sahip Tanrı bize basmasa,*
ASRA YÏR TİLİNMESER,	*ve, böylece, altımızdaki yer delinmese,*
TÜRÜK BUDUN, İLİNİN TÖRÜÑİN (TÖRÜGİN)	*---ey Türk Milleti, senin anayasanı*
KİM (ËKİM) UR-TUTI, BUD-UÇI [AT]I	*kim iptal edebilir, ve milletlerin liderliğini*
TÜRÜK BUDUN_ËRTİZ!	*Türk Milletinden kim alabilir?!*
(ID23) ÖKÜN ËKÜRGÜÑİN ÜÇÜN,	*Emniyet içinde bulunmanı temin etmek üzere,*
İG-ËDMİS (-Ş) BİLGE (yalniz taş I'de!)	*eğitilmiş bir Regnum*
QAĞAN (QAĞANIÑA)	*hakanına sahip olmanı temin etme amacı ile,*
ËRMİS BARMIS (-Ş)	*onun müdafaa niyeti ile varmış olduğu*
ËDGÜ İLİNE ËKİNTÜ	*ilinin hayrı için*
UYUÑULTIĞ UYUBLIQ KİGÜRTİG.	*Federasiona bağlılık gidirdik.*
OYURUQLIĞ QANTAN KËLİP,	*O, kâmil bir kandan gelerek,*
OYUÑA (OYUNA) İL ËTDİ,	*kendi kemaletinde bir halk yarattı;*
ËS-ÖÑÜGLİG QANTAN KËLİPİN,	*o, örnek bir kandan gelmek sureti ile,*
ËSÜ-ËRE İL ËTDİ;	*ideal bir halk yarattı;*
IDUQ ÖTÜKİN YIŞ BUDUN BARDIĞ,	*saik ÖTÜKİN YIŞ milleti namına varmak sureti ile,*
İLGERÜ BARIĞMA (ID24) BARDIĞ,	*ileri yönde varığma vardık,*
QURIĞARU (IID20) BARIĞMA BARDIĞ,	*kara yönünde varığma vardık,*
BARDUQ YİRDE ËDGÜG OL ËRİNÇ.	*ve vardığımız her yere hayır getirdik.*
QANİÑ SUBÇA (ÖGÜZÇE) YÜGÜRTİ,	*Kanın suculayın (İrmak gibi) boşalırken,*
SÖÑÜKİN (SÖÑÜKÜG) TAĞÇA YATDI,	*kemiğin dağcılayın yatar iken (dağ teşkil eder iken),*
BËGİLİK URI OĞLIÑ (OĞLININ) QUL BOLTI (QILTIĞ)	*prensinin hizmetçi kılınması dolayısı ile,*
ËSİLİK QIZ OĞLIÑ (-IN) KÜÑ BOLTI (QILTIĞ),	*prensesin kedere boğdurulur iken**,*
BİLİM ËDÜK ÜÇÜN (OL BİLİM ËDÜKİGİN ÜÇÜN),	*beldemiz (orası kendi beldemiz) olduğu için,*
UYUBLUQIÑIN ÜÇÜN,	bize bağlılık göstermiş olmanızdan dolayı***,
ËÇİM QAĞAN UÇA BARDI (ID25) BAŞLAYU,	*ËÇİM QAĞAN'ın uça-varmasından başlamak üzere****,*
QIRQIZ QAĞANIĞ BOL-BOL TİKDİM.	*Kırgız Qağanlarına mahsus BOLBOL diktim.*

**ËSİLİK QIZ OĞIL, yadolunmaya mahsus (yani, doğum evinden gitmiş olmasına rağmen, daima hatırlanacak olan) kız oğul. Bu deyim "prenses" manasındadır. BËGİLİK URI OĞIL [lord olmuya mahsus erkek oğul] deyimi ise "prens"demektir.

***D.ö.529 savaşında ËÇİM QAĞAN'dan istenen yardım kastediliyor.

**** D.ö.525 ULUĞ OZIN (yani, LAĞZIN) YIL

Metnin son yedi satırında YOLUĞ TİGİN'in kısaca değinmiş olduğu savaş hakkında ÖÑRE BIÑA BAŞI etraflı bilgi veriyor (Mirşan 1985, s.61-62,67-69). Herodotus ise, bu savaşı masalvarî bir üslup ile anlatmaktadır. Onun, Pers Kralı Kyros, kocasının ölümünden sonra tahta geçerek Massaget'leri yöneten Kraliçe Tomyris, ve Massagetlerin kumandanı olan Tomyris'in oğlu Spargapises dediği kişilere, ÖÑRE BIÑA BAŞI, sırası ile, OÑUR AT OÑIM (ve TİGİN QAN) [Başarılı Namül Muvaffak (ve Mütecaviz Han)] , ÖKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ AT UTDIM QATUN [Kral Selâhiyeti Namına Sahip Olma Hakkını Kazanan Kadın] demekte ve Spargapises'i sözkonusu etmemektedir. YOLUĞ TİGİN ise, TİGİN QAN ismini söylememeksizin savaşın dehşetini dile getirdikten sonra,

kraliçeyi ve oğlunu genel nakaretleri (meselâ, s.6'daki gibi!) meyanında saymakta ve Tomyris'-in oğluna BEGİLİK URI OĞIL ve Kraliçeye ESİLİK QIZ OĞIL sözleri ile telmihte bulunmaktadır.

Heredotus'a göre Kyros, Araxes'i (UYUR ÖGÜZ!) geçtikten sonra bir günlük yol gider ve Massaget'ler ile savaşır, onları yener (birinci savaş!). Savaştığı yerde (Ö.B.BAŞI'ya göre ÜÇ BİRİKÜ kentinde) bir kısım askerlerini bıraktıktan sonra, vurucu birlikleri ile beraber Araxes'e geri çekilir (Herodots 1/211). Massaget ordusunun üçte biri çıka gelir ve Kyros'un bıraktığı askerleri, karşı koydukları için, öldürür. (ÖÑRE BIÑA BAŞI'ya göre, ÖÑRE BIÑA BAŞI'nin ÜÇ BİRİKÜ'yü Perslerden geri alması!). Herodotus Pers askerlerinin geri dönerek Massaget'leri kılıçtan geçirdiğini ve de Spargapises'i esir aldıklarını söylüyor. Ancak bu havadis Herodotus'un şölen hikâyesinin bir gereği olarak anlatılmış olmalı, çünki ÖÑRE BIÑA BAŞI böyle bir şey añlatmıyor. Massaget ordusunun kumandanı olan Spargapises, her halde, ÜÇ BİRİKÜ savaşında esir alınmış olmalı.

Tomyris bütün ordusunu Araxes'de bulunan Kyros ordusu üzerine sürer (ÖÑRE BIÑA BAŞI'ya göre EÇİM QAĞAN ordusu gelir ve Kyros savaş alanında ölü düşer). Başlangıçta uzaktan uzağa ok atılır. Oklar bitince, kargı ve hançerler ile bir-birleri üzerine saldırıp, göğüs-göğüse vuruşmuya başlarlar. Massagetler kazanırlar ve Tomyris savaş alanında Kyros'un başını bulur (Herodotus 1/214) (2. savaş!).

ÖÑRE BIÑA BAŞI Massaget'lere OQ-OÑULIĞ AT-UQUZ İLİM [asker bulunduran (ordu sahibi) kendi halkımız] diyor ve onların ÜÇ-AT OĞULUĞ TÜRÜK BUDUN Krallığının ön tarafında (yani, UYUR ÖGÜZ'ün günortasında) yaşadıklarını söylüyor. Metnimiz ise, onları Kırğız zümresine sokuyor. TİGİN QAN (Kyros) ordusu Krallığa tabi arazi başındaki ÜÇ-BİRİKÜ (Hive!) kentindeki krallık askerlerini (Herodotus'a göre Massaget ordusunu) yenerek şehiri işgal eder. QAÑIM KÜL-BİLGE QAĞAN (yani, EÇİM QAĞAN) öncü kuvvetlerinin başına ÖÑRE BIÑA BAŞI'yı getirir ve o da ÜÇ-BİRİKÜ'yü geri alır (d.ö.530 AT YIL'ı). Bunun üzerine, Krallıkta, Krallık askerleri karargâhında, UYUR nehrinde ÜÇ-AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUN'una ordu sürmüş, nehri geçmiş olan TİGİN QAN'a karşı EÇİM QAĞAN ordu sürer (d.ö.529, QOÑ YIL) ve TİGİN QAN bu ikinci savaşta ölü düşer.

YOLUĞ TİGİN'in "kanlarınız nehircileyin akmış, kemikleriniz dağcılayın yığılmış idi" dediği savaş, herhalde, TİGİN QAN'ın Krallığa hücum ederek Massaget ordusunu UYUR ÖGÜZ'de imha ettiği savaş olmalı, çünki ÖÑRE BIÑA BAŞI'nın birinci ve ikinci dediği savaşlarda Türk ordusu savaşmış, Massaget'ler savaşmamış bulunuyor.

EÇİM QAĞAN'ın ölümünden sonra, QANIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'in QIRQIZ [devletin bir kenar semtinin prosedürünü olkunduran halk] hakanlarına mahsus BOLBOL diktirmiş olması dolayısı ile, QIRQIZ olan Türkler (meselâ, BİŞ BALIQ Türkleri) tarihlerini d.ö.524 ÖK-ÖSİ (veya KÖSÎ) yılından başlatmış bulunuyorlar. Buna karşılık, QIRQIZ olmuyan Türklerin (yani, ÖTÜKÜN YIŞ) hakanları (meselâ, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN) tarihlerini d.ö.537 ULUĞ OZIN (yani, LAĞZIN) yılından itibaren tespit etmiye devam etmiş bulunuyorlar.Yani, TÜRÜK BİL, artık, İKİTİ ETİGMİŞ BİL [ikiye ayrılarak idare edilen belde] ve TÜRÜK BUDUN, artık, İKİ İL ETİBİRLİK BUDUN [iki halkdan müteşekkil millet] halindedir. Ancak, ÖTÜKİN YIŞ hakanı her iki BİL'in hakanıdır.

Türk töresine göre, bir hakanın varisi onun büyük oğludur. Ancak, hakan öldükten sonra, onun inisi oğlunun mümessili olarak hükümdar olur, ve, bu EÇİM QAĞAN'ın ölümünden sonra, ölen hükümdarın oğlu tahta geçer. Ancak, konumuzda, EÇİM QAĞAN'in ölümünden sonra, İKİTİ ETİGMİŞ BİL problemi ortaya çıktığından, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN—kanuni haklarından feragat etmemek ile beraber— fiilî QAĞAN'lık hakkını inisi ÖKÜL TİGİN'e devreder, ve kendisi d.ö. 532 yılında tayin olunduğu (s. 9) başbakanlık görevine devam eder ve bu görevini, ÖKÜL TİGİN'in ölüm yılı olan d.ö.514 yılına kadar, 19 yil sürdürmüş bulunuyor..

Şloq 5

Ökül Tigin (d.ö.524 kösi yıl - d.ö.514 it yıl, doğumu d.ö.545 tabışğan yıl)

Tanrı halkını Tanrı hakanlığında sembol haline getirdim;
dört bucaktaki kavimleri buğ kıldım, özgür kıldım.
QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN

5.1 İKİTİ ETİGMİŞ BİLGE QAĞAN & ÖKÜL TİGİN

TÜRÜK BUDUNUĞ (BUDUN)	*Türk Kavminin*
ATI-KÜSI YOQ BOLMAZUN TİYİN,	*adı ve gücü yok olmasın, diyerek,*
QAÑIM QAĞANIĞ, (IID21) ÖGİM QATUNIĞ	*Babam Hakanı ve Haşmetmaabım Kadını*

KÖTÜRMİŞ (KÖTÜRİGME) TEÑRİ,	*başarılı kılmış Tanrı,*
İL BİRİGME TEÑRİ,	*onlara halk vermiş Tanrı,*
TÜRÜK BUDUN ATI-KÜSİ	*Türk Kavminin adı ve gücü*
YOQ BOLMAZUN TİYİN,	*yok olmasın diyerek,*
ÖZİMİN OL TEÑRİ (ID26) QAĞAN	*bizzat bana Tanrı hakanı*
OLIRTDI ËRİNÇ,	*olma hakkını vermiş olmasına rağmen,*
İNİÑ UYULISIĞ BUDUNQA (BUDUNTA ÖZE)	*inime tabi kavim üzerine*
OLURMADIM,	*hakan olmadım*,*
İÇRE UŞSUZ, TIŞRA ATUNSIZ,	*içte idaresiz, dışta namsız kalmış, fakat*
OYUBIZ UYUBLIQ .	*irademiz etrafında toplanmış olan*
BUDUNTA ÖZE OLURTIM	*kavme hakan oldum**,*
İNİM ÖKÜL TİGİN,	*İnim ÖKÜL TİGİN hakkındaki bu kararı,*
(İKİ UŞUD, İNİM ÖKÜL TİGİN)	*iki UŞUD ve inim ÖKÜL TİGİN*
BİRLE SÖZLEŞDİMİZ.	*ile beraber verdik***.*
QAÑIMIZ ËÇİMİZ (IID22) QAZĞANMIŞ BUDUN	*Babamız ve amcamızın kazanmış olduğu kavmin*
ATI-KÜSİ YOQ BOL[MAZUN] (ID27) TİYİN,	*adı ve gücü yok olmasın diyerek,*
TÜRÜK BUDUN ÜÇÜN	*Türk Milleti için*
TÜN UDIMADIM, KÜNTÜZ OLURMADIM,	*gece uyumadım, gündüz oturmadım,*
İNİM ÖKÜL TİGİN BİRLE,	*inim ÖKÜL TİGİN ve*
İKİ UŞUD BİRLE (yalnız taş 1'de)	*iki UŞUD ile beraber*
ÖLÜ-YİTÜ QAZĞANTIM.	*her şey kaybedilmek üzere iken kazandım.*
ANÇA QAZĞANIP,	*Anca kazanarak,*
BİRİKİ BUDUNIĞ UTUSUB QILMADIM.	*birleşik kavmin dağılmasını önledim.*
MËN [ÖZÜM QAĞAN OLURTUQIMA],	*Ben kendim hakan oturduğum zaman****,*
(YİR SAYU) (ID28) BARMIŞ BUDUN	*ancak yer edinmek üzere varmış kavim iken,*
ÖLÜ-YİTÜ (ancak taş 1'de)	*ancak ölmek üzere iken*
OYUDUĞIN-UYULUÑIN OYINA KİLTİ	*irademiz etrafında toplanmamız aklına gelen*
BUDUNIĞ (ÖLÜ-YİTÜ ÖLTİ (IID23)-KËLTİ BUDUNIĞ),	*kavmi, yani, ölmek üzere iken ölümden dönen kavmi,*
İGİDEYİN TİYİN, YIRAĞARU OĞUZ BUDUN	*eğideyin diyerek yıraya doğru OĞUZ Kavmine*
TAPA, İLİGERÜ QITAÑ (yalnız taş I'de),	*karşı, ileriye doğru QITAÑ ve*
TATABI BUDUN TAPA, BİRİGERÜ	*TATABI kavmine karşı, beriye doğru*
TABIĞAÇ TAPA, ULUĞ SÜ İKİ YİGİR[Mİ	*Çine karşı, seignorial orduyu oniki defa*
SÜLEDİM], (YİTİ YİGİRM[İ ULUĞ SÜÑUŞ]	*sürdüm, yedi yiğirmi (17) seignorial savaş*
SÜÑÜŞDİM). ANTA (ID29) KİSRE,	*savaşdım. Ondan sonra,*
TEÑRİ YARLIQAZU QUTIM BAR ÜÇÜN,	*Tanrı yarlıkamış olmak üzere,*
ÖLÜGİM BAR ÜÇÜN	*ölüme karşı kutum olduğu için,*
(TEÑRİ YARLUQADUQ ÜÇÜN,	*(Tanrı yarlıkadığı için,*
QUTIM-ÖLÜGİM BAR ÜÇÜN),	*ölüme karşı kutum olduğu için),*
ÖLTEÇİ BUDUNIĞ	*ölüme mahkûm olan kavmi*
TİRGİRÜ İGTİM,	*bir araya toparlıyarak eğittim,*
UYULUÑ BUDUNIĞ ATUNLIĞ (QILTIM),	*ferede kavmleri namdar kıldım,*
UÇIĞIÑ BUDUNIĞ BAY QILTIM,	*lider kavmleri zengin kıldım,*
AZ BUDUNIĞ ÜKÜŞ QILTIM	*subordine kavimleri kalabalık kıldım*
(UÇUĞIÑ BUDUNIĞ UYUQI	*(lider kavme tabi*
(IID24) AZ BUDUNIĞ ÜKÜŞ QILTIM);	*subordine kavimleri kalabalık kıldım);*
IĞAR İLLİGDİ	*Tanrı halkını*
[IĞAR] QAĞANLIĞDA ÖKÜD QILTIM;	*Tanrı kağanlığında sembol haline getirdim,*
TÖRT BULUÑDAQI (ID30) BUDUNIĞ, QOP,	*dört bucaktaki kavmi, evet,*
BUĞ QILTIM, UYUĞSIZ QILTIM,	*buğ kıldım, özgür kıldım.*
QOP, MAÑA KÖRTİ (yalnız taş I'de!).	*evet, bunların hepsi benim yaptığım işler idi.*

*ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihine göre bu kararın asıl sebebi ÖK ËRİGÜN UŞ OQ UŞ'un—herhalde ÖKÜL TİGİN'in QAĞAN olmasını talep ederek—isyan etmiş olmaları olsa gerek. (Mirşan, K. 1985, *Anadolu Proto-Türkleri*, s.72).

**Bu kavim (herhalde İçki Türkistan Türkleri de dahil olmak üzere) ÖTÜKİN YIŞ [Cari Konstitusion] kavmidir.

***Bu UŞUD [vali]'lerden birinin AT-OY BİLGE TUTUQUĞ UY-BUĞU olan ÖÑRE BIÑA BAŞI ve diğerinin BİLGE ATUÑ UQUQ olmuş olmaları kuvvet ile muhtemeldir

****yani, ÖKÜL TİGİN'in ölümünden (d.ö. 514) sonra, d.ö. 512.

Not: Taş I'de bundan sonra KÜL-TİGİN tarihi başlıyor (Şloq 10).

5.2 ÖKÜL TİGİN'in Seferleri

Bu kısımda, taş II'nin kopyası olan taş I yerine, orijinal metin olan taş II (daha eski!) okunacaktır.

(IID24) OYIĞIZ OQ İLİMİZ QARLUQ	*İrademiz altındaki OQ halkımız QARLUQ'ların*
ÜKÜŞ ANTA ERTİ	*kütle halinde orda bulundukları yıldaki*
YİTİ YİGİRMİ YAŞIMA	*17 yaşıma (d.ö.519)*
AT-OÑUT TAPA SÜLEDİM,	*AT-OÑUT'lara karşı ordu sürdüm,*
AT-OÑUT BUDUNIĞ BUZDIM,	*AT-OÑUT kavmini bozdum,*
OĞLIN OYU[ĞUZ]IN	*vekilinin*
YILQISIN BARIMIN ANTA ALTIM.	*yılkı varlığını gaspettim.*
SEKİZ YİGİRMİ YAŞIMA	*18 yaşıma (d.ö.520)*
ALTI-UÇUB [SOĞDAQ] (IID25) TAPA SÜLEDİM,	*ALTI-UÇUB SOĞDAQ'lara karşı ordu sürdüm,*
BUDUNIĞ ANTA BUZDIM.	*kavmi hemen bozguna uğrattım.*
T[ABIĞAÇ O]ÑITU AT-OQ	*TABIĞAÇ OÑITU AT-OQ'ların*
BİS TÜMEN SÜ KELTİ,	*50.000'lik ordusu geldi,*
IDUQ BAŞDA SÜÑÜSDİM,	*IDUQ BAŞ'da savaştım,*
OL SÜG ANTA YOQ UQIŞDIM.	*o orduyu oracıkta imha ettim (d.ö.519 YILAN YIL).*
YİGİRMİ YAŞIMA, BUUSIM-AL IDUQ AT	*20 yaşıma (d.ö.518 AT YIL), BUUSIM-AL IDUQ AT*
OĞIŞIM BUDUN ERTİ,	*medenî kavmim olmasına rağmen,*
ARIQIŞ IDMAZ TİYİN SÜLEDİM.	*"mal göndermez", diyerek ordu sürdüm.*
ÖC-ÖG ERTİM, BİRÜ KELÜRTİM.	*"tabi krallık" haline getirdim, vergiye bağladım.*
İKİ OTIZ YAŞIMA TABIGAÇ (IID26) TAPA SÜLEDİM.	*22 yaşıma (d.ö.516) Çine karşı ordu sürdüm.*
UÇ-UÇA ESİÑÜN SEKİZ TÜMEN [SÜ] BİRLE	*UÇ-UÇA generalinin sekiz tümen ordusu ile*
SÜÑİŞDİM, SÜSİN ANTA ÖLÜRTİM.	*savaşdım, ordusunu oracıkta öldürdüm.*

"*QARLUQ'ların kütle halinde orda bulundukları 17 yaşıma*", deyimi QARLUQ'ların sonradan başka bir yere (ÇİK BİL'e!) gittikleri anlamını vermektedir. Bu olayı ÖÑRE BIÑA BAŞI şöyle iletiyor: "*Tatarlara tabi OQ-AT'lar ile* (yani, QARLUQ'lar ile) *uzlaştım. Soylardan biri ÖC-ÖKDİ, diğeri...ya* (her halde ÇİK BİL'e) *girdi*". Bu hadise d.ö.522'den hemen önce nakledilmektedir. Buna göre, Qarluqlar Anadoluya göçmeden önce uzun müddet İdil-Oralda kalmış olmalılar.

YOLUĞ TİGİN'in sözkonusu ettiği TABIĞAÇ OÑITU AT-OQ seferi Miran (≈ *Tun-Huang* ki, bu Çince isim o zamanlar mevcut değildi) Ateş Evi UYUB-OÑUŞ AT OTUQ'un İSİZ OYIBIZ QUL'u (rahibi) tarafından yazılmış olan şu OT-OZ bitiği ile de teyit olunmaktadır:

İOQ. YİM OÑ BİSİNÇ AY SEKİZ YİGİRMİCİN, BİLİ ÖG İÇÜÜÑÜLÜN ED OÑUN UB-UŞULUÑUB KELTİ, UYUB OÑUŞ AT-OTUQUB OZUÑUÇ.

AT-OTUQ ÖTÜÑ, BÜ ERT AT OTUQ, OÑ-ALTUN AT-UYUŞ UÇUN OYUR AT OMULIQ ERÜR OÑTI; ÖZÜÑ-APAÑ AT-OTUQ OL OÑTI.

OQ-OÑIM OĞIÑ ATLIĞ YÜZÜG OT-OZ İR KELÜRİMİZ BİR-ÖKÜÑ BİŞ OQUÑ İKİKÜP BEGİNİ BİTİGİÑÜÇİ İSİZ OYIBIZ QUL BİTİDİM ITIM BUĞUN TUR İÇİGİSİ.

Takvimin OÑ yılının beşinci ayının sekiz yirmincisinde [d.ö.18.5.519],"Beldesinin Kralı olarak Sahib-i Muvaffakı" teşyi olunarak geldi, canlı-ruh olabilmek üzere, namının yakılması sureti ile Tanrıya geçebilmesi için.

Ateşte yakılmak sureti ile geçmiye, BÜ olarak yakılmış olması dolayısı ile,"muvaffak olarak ölen namın uçurulması" amacı ile yapılan dua sebebi ile muvaffak oldu; ateşin Allahımız namına yakılmış olması dolayısı ile muvaffak oldu

OQ-OÑIM OĞIÑ isimli halk yüzünün OT-OZ askeri olarak gelen, bir tek Rabbe inananların beş ordularının beyi hakkındaki işbu yazıyı Dinimizin Hizmetkârı olarak yazan BUĞUN-TUR ["Superiority; yani, Dini Kurum] mensubudur (Orkun 1938, s.100).

Bu yazıdan ÇIN [hakiki] adlarının OQ-OÑIM OĞ olduğunu öğrendiğimiz halka YOLUĞ TİGİN "*TABIĞAÇ OÑITU AT OQ*", veya, kısaca, "*OÑITU AT*", BİLGE ATUÑ UQUQ ise "*AT OÑIRA*"; ÖKÜLİ ÇUR "*UÇUB-OÑ*" demektedir. *BİR ÖKÜÑ BİŞ OQUÑ* [Allahın birliğine inanan Beş Oq'lar] deyimine ise, BİS SÜÑİS, BİS TÜMEN SÜ şekillerinde telmih yapılmakta ve, buna göre, bu OQ'ların yaşadıkları memleketin adının BİŞ BALIQ olacağı anlaşılmaktadir. Nitekim BİS BALIQ için yapılan müzakereler için "*OQ OĞLI KELTİ*" denmesi de bunu teyit ediyor.

ÖLÜLİ ÇUR tarihinde bu OQ BİL'inin tabi olduğu Haşmetmaab olan müdafiyin (ALP'ın) "*BÜ KİSİ*" olduğu söyleniyor (Mirşan 1985, s.95). YOLUĞ TİGİN'in "*Tibet Kağanlığını temsilen BÜ -*

Halka geldi" demesinden Tibetin de OQ BÏL'e tabi olduğu anlaşılmaktadır, çünki YUĞ merasimlerine TÜRÜK BEGLERİ BUDUN gelmekte, buna karşılık, dış ülkelerden ancak "temsilci" gönderilmektedir (bak: Mirşan 1978, s.14,98;1985, s.63,95,186).

BİLİ ÖG'ün [Belde Kralının] ölümü Hoytı Tamir gündeliklerinde de kaydolunmuş bulunuyor, buna göre o, TÜRÜK BİL için şehit düşmüş milli kahramanımızdır:

HT VII. YILAN YILUN AT-UYUQ, İNÜÜZİNÇÜ İB-İS BOLIQA BARIP OMUN ON ÖG İTİGE, İLİP QUT BOLZUN, ALIP BAR (Orkun 1938, s.112).

Yılan yılında (d.ö.519) ölmüş olması dolayısı ile, sulhsever İB-İS BOLIQ'a (esas itibarı ile Tun-Huañ ile Miran; BİS BOLIQ diye de okumak mümkün) vararak Kralın "kozmik" hale gelmesine dua, halk için kutlu olsun, onu alıp vardığından (Allaha varmasını temin ettiğinden!) dolayı.

Yani, YILAN [konsensus] YIL'ında ölmüş olan BÜ ÖG: (1) BÜ olarak yakılmış olması, (2) ateşin Allah namına yakılmış olması, (3) ve halkın kendisi için dua etmiş olması dolâyısı ile, ÖZÜÑ APAÑ'a (Allaha) erişmiş bulunmaktadır.

Slog 6

Qañım Türük Bilge Qağan (d.ö.512 kösi yıl-d.ö.494 at yıl, doğ. d.ö.546 barş yıl)

6.1 ÇİK BUDUN seferi (d.ö.512 KÖSİ YIL)

(IID26) ALTI OTUZ YAŞIMA ÇİK BUDUN
QIRQIZ BİRLE YAĞI BOLTI, İKİM
KEÇE, ÇİK TAPA SÜLE DİM.
ÜR-APANTA SÜÑÜŞDİM. SÜSİN SANÇTIM,
OZ [BUDUNIĞ ÖLÜRTİ]M,
[İLİN] ÖC-ÖG ERTİM.
YİTİ O[TUZ YAŞIMQ]A
QIRQIZ TAPA SÜLEDİM.
ESÜÑİG İLİGİM (IID27) QIRIĞ ESÜKİN
ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞ[U YORL]P,
QIRQIZ BUDUNIĞ UDA BASDIM.
QAĞANIĞ BİRLE OSUÑA YIŞDA SÜÑÜŞDİM,
QAĞANIN ÖLÜRTİM, İLİN ANTA ALTIMIS.
OL YILQA, TÜRGİS TAPA, ALTUN YIŞIĞ AŞA,
İRTİS ÖGÜZİG KEÇE YORUDIM,
[TÜRGİS BUDUNIĞ] UDA BASDIM.
TÜRGİS QAĞAN SÜSİ OTÇA, BORAÇA KELTİ,
(IID28) OBUL UÇUDA SÜÑÜŞDİMİZ
QAĞANIN, UY-BUĞUSIN UŞUDIN
ANTA ÖLÜRTİM, İLİN ANTA ALTIM.

26 yaşıma (d.ö.512) Pers Kavmi
Kırgızlar ile düşman oldu, İkim (yani, İşim)
Irmağını geçerek, Perslere doğru süledim.
ÜR-APAN'da savaşdım. Ordusunu sançdım,
yörük kavmi imha ettim,
halkını ÖC-ÖG ettim.
27 yaşıma (d.ö.511 UD YIL)
Kırğızlara karşı süledim [ordu sürdüm].
Kır-tutumlu olarak tanınan bu halkımın
ÖKÜGİMİN YIŞ'ının başkentine sefer ederek,
Kırğız Kavmini stratejik sefer ile basdım.
Hakanı ile işbu YIŞ'da savaşdım,
hakanını öldürdüm, memleketini böyle aldık.
O yıl, TÜRGİS'lere karşı, ALTUN YIŞ'ı aşarak,
İrtiş Nehrini geçerek sefer ettim,
Türgis kavmini bir stratejik sefer ile basdım.
Türgis Hakanının ordusu ot gibi, bora gibi geldi,
OBUL UÇU'da savaştık.
hakanını, genel kurmay başkanını, ve valisini
orda iken öldürdüm, İLİNİ orda iken aldım.

EÇİM QAĞAN'ın ölümünden sonra tahta oturması gereken QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN—bilinen tarih haberlerinden yorumlanabildiği kadarı ile—ÖK ERİGUN UŞ OQ UŞIN isyanı dolayısı ile, tahtından feragat etmek zorunda kalır (s.12). Bir heyet kararı ile tahta geçirilen ÖKÜL TİGİN'in d.ö.514 *it yılında* ölümünden sonra, tekrar tahta oturması gereken QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN Türk Töresine göre d.ö.512 KÖSİ YIL'ını beklemek durumundadır, çünki Türk Hakanları TAYDU'nun ancak birinci yılında tahta geçebilmektedirler. Fakat, bu arada, Dareios I TÜRÜK BİL'in içlerine kadar ilerlemesine devam etmektedir, ve, savaşın QAĞAN tarafından kazanılma şartına göre, AT-OY BİL genel kurmay başkanı ÖÑRE BIÑA BAŞI Dareios'a karşı kesin savaş veremiyecek, onu, tahta geçtikten sonra, Hakanının savaşabileceği ÜR-APA'ya doğru çekmiye devam edecektir (oyalama savaşıl).

Herodotus'un "*Dareios (d.ö.522-486) Babili aldıktan sonra (d.ö.521), İskitlere karşı sefer açtı* (Herodotus III/150 ve IV/1)" cümlesi ile belirttiği gibi, Dareios I'in d.ö.513-512'de yaptığı İskit seferi Persler ile İskitler arasında çok daha önceleri başlamış olan çatışmaların bir varukudur [neticesidir]. AT-OY BİLGE TUTUQ UY-BUĞU olan ÖÑRE BIÑA BAŞI Persler ile yapılan savaşlar hakkında şunları dile getiriyor:

URUM ATIN OY OĞI'da (Istanbulda!) tahta oturmuş olan ÜRÜÑ BEG Orallı hemşerileri olan Kırğızlara ÇİK ÖG'e [Pers Kralına] karşı yardımcı olmaları için haber salar. İRİL ÖNTE [başkumandan] olan ÖÑRE BIÑA BAŞI Kırğızların ÇİK ÖG'e karşı sefere çıkmalarını onaylar ve ÖK-ÜR BÜD

QALI'da buluşmayı kararlaştırırlar. ÖÑRE BIÑA BAŞI Çanakkale Boğazında (TUTUQ BAŞ'da) OY ÖGİM İS AT'lar (Mirşan 1978, s.15 ve 1985, s.76-77) tarafından müdafaa edilen mevkide, Perslerin müttefiki olan, OZ-ËR ITIM ÖKÜ ËR ile savaşır (d.ö.20.7.516).

Herodotus'a göre bu tarihlerde Hellespontos'un (Çanakkale Boğazının) Anadolu sahilleri Perslerin elinde bulunuyordu. Pers donanması ise Miletos [Söke ovasındaki Balat] yakınlarında kışlamış ve—herhalde, ÜRÜÑ BËG olayından dolayı—Çanakkaleye doğru harekete geçmiş bulunuyordu, ancak Byzantion (İstanbul), hem de karşısındaki Kalchedon'lular—Fenike (Pers!) donanmasının gelmesini bile bekliyemeden—ülkelerini bırakıp çıkmışlardı (Herodotus VI/31-33).

Fenike donanması nihayet Marmaraya gelir ve onun Avrupa yakasındaki şehirleri harap eder, ancak Kardiya Fenikelilerin eline geçmez (herhalde, Ö.B.B.işgalindedir)

Buna göre, Türk ordusu ile Fenikeliler arasında bir savaş olmuş olmalı. Herodotus'un şu cümlesi de TUTUQ BAŞ savaşını Persler ile ilgilendirmektedir: "*Şu ulaştığımız dönemden (yani, d.ö.514'den) iki yıl önce (yani, d.ö.516'da) Miltiades (OZ-ËR ITIM ÖKÜ-ËR, yani, Dolonklar Hükümdarı) İskitlerin önünden kaçmıştı. Çünki Kral Dareios'un kışkırtmış olduğu İskit göçebeleri Chersonesos'a (Gelibolu Yarımadasına) kadar inmişlerdi*" (Herodotus VI/40).

Hoytı Tamir gündelikleri ise hadiseyi şöyle ifade ediyor (Orkun 1938, s.115):

HT X. OQ-İÇİN YIL,YÏT[İ]NÇ AY, YİGİR[MİKE], İSKE ÖGİS OQ-AT UB-UÇUĞQA BARTUĞ YİLUN[QA] TOQİSUNÇ AY, OQ-UŞUY QARA OZIĞ UYULTIM. KÜZTE AT UB-UÇ[UĞQA] SÜLEDİM. ËDGÜ-ON ANÇA BÜ-AT ÖGİMİ SÜLEP YORIMAZUN, ÖKÜ-OL İLİK US UŞ-OĞI (Mirşan 1985, s.78).

OQ-İÇİN (yani, BİÇİN) yılının yedinci ayının yirmisinde (d.ö.20.7.516), İster Irmağı OQ-AT'larının başkentine vardığımız yılın dokuzuncu ayında, OQ-UŞUY'ların QARA OZIG'ında toplandım (d.ö. 1.9.516). Güzün Başkent Asur'a sürdüm. Bu şekilde, BÜ-AT ÖGİM'e karşı ordu sürmesini önledim, Dareios'un.

Anlaşıldığı kadarı ile, IŞUB URUŞ TURIQ kumandasındaki QARLUQ'lar Kafkas cephesinde (Media'da!) Perslere yenilirler. Bunu öğrenen ÖÑRE BIÑA BAŞI Çanakkale işgalini kaldırır ve asker toplamak üzere ilk önce İşim Irmağı OQ'larına gider. Fakat bu OQ'lar UB-UŞI AT Majestelerine tabidirler ve teklifi kabul etmek istemezler. Bunun üzerine, o İli Nehrindeki ÜÇ QARLUQ' lardan asker alarak (d.ö.18.11.516) Kafkas cephesine gelir ve AT UB-UÇUQ'a [Asur'a] bir akın düzenliyerek IŞUB URUŞ TURUQ'un intikamını alır (Mirşan 1985, s.78-80). Neticede, Çanakkale ve İstanbul Türk işgalinden kurtulmuş; buna karşılık, TÜRÜK BÏL'in Kafkas ve Doğuw Anadolu cephesi Dareios'a karşı emniyete alınmış olur.

Ancak, Türklerin Babile akın yaparak Dareios'u cezalandırmış olmalarına karşılık, Dareios da İskitleri cezalandırmayı aklına koyar (Herodots IV/1). Bunun için, ilk önce, d.ö.515'de Babili (Türklerden!) alır ve d.ö.513'de Susa'dan yola çıkar.

Dareios I Samos'lu Mandrokles'e Bosphoros [İstanbul Boğazı] üzerine bir köprü yaptırıyor ve imparatorluğundaki ULUŞ'ların hepsinden cem'an 700.000 kişilik bir ordu ve 600 gemi topluyor. İonialılara, donanmaları ile Kara Denize geçerek, İSKE ÖGİS [İstros,Tuna] üzerine bir köprü kurmalarını emrettikten sonra, Avrupaya geçerek—İSKE ÖGİS ağzından itibaren 2 günlük mesafedeki—köprübaşına geliyor. Ancak, buraya gelmeden önce, ÖK-ÜR BUD'u imha eder ki, Herodotus bu sözün manasını "*ölmek istemiyen halk*" şeklinde belirtmektedir (Herodotus IV/94) ve ALTI YARIQ TİGİN bu katlıyamı "*Tanrıda ebedileşmiye kılıç-ruhu ile varma*" şeklinde manalandırmakta ve bunun"*ÖK-ÜR için verilen BİR hükmü*" olduğunu söylemektedir (Mirşan 1978, s.117).

Bu haber ÖÑRE BIÑA BAŞI'ya ulaştırılınca, o Türk ordusunu AT-UYUĞIN KÖL'de [Zïmlânskaya Gölünde] toplar ve bu toplantıda kendisine ÏRÏL ÖNTE [başkumandan] görevi verilir. Ancak, bu tedbir Dareios ile karşı-karşıya gelerek savaşmayı henüz mümkün kılacak nitelikte değildir, sebebi şöyle.

D.ö.514 İT YIL'ında ÖKÜL TİGİN ölünce,Türk Tahtına QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN oturacaktır. Ancak, Türk Töresine göre, onun QAĞAN olabilmesi KÖSİ YIL'ından (yani, d.ö.512'den) itibaren mümkündür. Bu sebeb ile, eğer Dareios'a karşı kazanılacak zafer TÜRÜK BÏL zaferi olacak ise, QAĞAN tarafından kazanılmış olması gerekeceğinden, ancak d.ö.512'den sonra (yani, TAYDU başlangıcında) kazanılabilinecektir. İşte, ÖÑRE BIÑA BAŞI KÖSİ YIL'ını beklemek üzere, Dareios'u hareketlerinde serbest bırakır. Bu arada, İskitler Dareios'a türlü hediyeler gönderirler. Bunlardan kuş "İskitelinde serbestçe uçabilen Dareios", fare "KÖSİ YIL", kurbağa "zafer" manasında gönderilmiş olmalı (Herodotus IV/131).

AT-OY BÏL'in başkenti AT-OĞU BOLIQ İdil Dirseği üzerindedir ve bu kentin hemen yanıbaşmdaki AT-UYUĞUN KÖL Türk ordularının karargâhıdır. Dareios OQ-ARA OY'a [Don Irma-

ğına"] gelince, ÖÑRE BIÑA BAŞI onun bu nehrin sahili boyunca giderek AT-UYUĞIN KÖL'e ulaşacağından korkar ve, Pers ordularının gözü önünde, OQ-ARA OY'u atlı ordusu ile geçerek Dareios'u Astarhan Kentine doğru çeker:"*İskitler Tanais'i [OQ-ARA OY'u] aştılar ve Persler de onların peşlerinden Tanaisi geçtiler. Öyle ki, sonunda Sauromat'ların ülkesini aşarak Budinlerin [BUUŞIM İL'lerin] ülkesine vardılar*" (Herodotus IV/22). Nitekim, ÖÑRE BIÑA BAŞI da "*OQ- ARA OY'u atlı olarak geçmek sureti ile, Dareios karargâhını peşimden gelmiye devam ettirmek üzere— tahta geçilen yılda (yani, d.ö.512'de) sefer icra ettim (yani, geri çekilmiye devam ettim)* " diyor (Mirşan 1985, s. 81). "*İranlılar Budinlerin ülkesine geldiklerinde tahtadan yapılma bir kent (Astarhan Kenti) buldular. Budinler kenti bırakmışlardı, tek kişi kalmamıştı. Kenti yaktılar*" (Herodotus IV/123). Bu ifadeyi ÖÑRE BIÑA BAŞI bolbolunda "*BUUŞIM İL başkentlerini bırakarak karargâhıma vardı ve onları ÖC-ÖK askeri ettim*" (Mirşan 1985, s.81-82) şeklinde görmekteyiz.

ÖÑRE BIÑA BAŞI Dareios'u QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'in önceden gelerek mevzilenmiş olduğu ÜR-APA mevkiyine çeker. QAĞAN'ın merkez cenahında ÜÇ QARLUQ'lar vardır. Dareios nehri geçmek üzere iken hücum edilir, ve hakim bir savaş ile askerleri imha edilir (d.ö. 26.5.512 KÖSİ YIL).

Bu savaş bize, ayni zamanda, QAĞAN'lara mahsus ATÇAN hesabını da mümkün kılmaktadır. Eğer QAĞAN'ımızın tahminen 10.1.512'de sefere çıktığını ve tahminen 10.5.512'de savaş yerine ulaştığını kabul eder isek, QAĞAN'lara mahsus ATÇAN = 4140 km/120 gün = 34,50 km/gün bulunur. Buna karşılık, AT-ÖG'e [Büyük İskendere] ait YOÇAN [yaya ordu için bir günlük yol] 7,1277 km/gün'dür (Mirşan 1990, s.250).

Herodotus İskitlerin—İstros üzerinde İonialılar tarafından inşa olunan ve İonialıların muhafazası altında bulunan—köprüye Perslerden daha önce vardıklarını söylüyor (Herodotus IV/ 136). Nitekim, ÖÑRE BIÑA BAŞI da İonları hakimiyeti altına aldığını bildiriyor. Ancak, Dareios —İskitleri celbedebilmek üzere—karargâhını ışıkları yanık halde, olduğu gibi, bırakarak köprüye doğru kaçmış (Herodotus IV/134-136) ve TÜRGİS'ler karargâhı yağma etmişlerdir [ËBİN YULUP BARMIS]. Bu yağmacı askerler, ayni zamanda, orduyu da terk etme mecburiyetinde kaldıklarından, ÖÑRE BIÑA BAŞI Dareios'un—kaçış yolunu tıkayarak—kalan ordusunu imha etmekten vazgeçer ve UYULA KÖL'e döner. OY-OĞIRA'da kaçakları hakimiyeti altına alır; on günlük bir mesafede bulunan karargâhlarını da zaptırapta aldıktan sonra, İRİL ÖNTE'lik mevkiyi de sona er-miş olur. Çünki duruma QAĞAN'ın bizzat kendisi müdahele eder ve TÜRGİS'leri—Balkaş Gölü yönünden gelmek suretile—tedip eder (d.ö.511 UD YIL) (Mirşan 1985, s.80-84).

6.2 BİS BOLIQ (veya BİS BALIQ) seferi (d.ö.508 BALIQ YIL)

(IID28) OTUZ YAŞIMA BİS BALIQ TA PA	*Otuz yaşıma (d.ö.508 BALIQ YIL) BİS BALIQ yönünde*
SÜLEDİM. ALTI YOLI SÜÑÜŞDİM,	*süledim. Altı defa savaştım,*
[ANTA SÜSİ] ËKİSİN, QOP, ÖLÜRTİM.	*oralarda bulunan ordusunu, evet, imha ettim.*
[ANTA ÖZ] İRKİNE KİŞİ Tİ[YİN]	*Orda, "Özgür Kişi" kalmak şartı ile,*
[TÜR]ÜK UYUQ ÜÇÜN ËKİSİ,	*Türklere tabi olmak üzere,*
BALIQ[DA MA]ÑA OQ-OĞLI KËLTİ,	*kentten bana OQ-Vekili geldi,*
BİS BALIQ ANI ÜÇÜN OZDI.	*BİS BALIQ bu şekilde ozdı.*

BOLIQ [yazılışı QLB] "site" demektir; *ësöñük* olarak, AT-OĞU BOLIQ,"hanedanın bulunduğu yer" anlamında, "başkent" demektir. Bu söz "BALIQ" şeklinde de okunabilmektedir. Bu ise, bildiğimiz "balık" manası dışında,"elektrikden doğan aydınlık" (*ësöñük* olarak, kutupta veya balıklarda görülen ışık); yani, "aydın (münevver) mıntıka" manasında "site" demektir. BİS BOLIQ beş adet şehirden müteşekkil bir koşma devlettir.

İB-İS BOLIQ (veya BALIQ) deyimi iki mana ifade etmektedir: (1) "Tertipli olarak düşünebilme yeteneği kazandıran site"; yani,"üniversite", (2) "ölen kişilerin canlarının cennet düzenine geçmelerini temin eden kuruluşu bulunan site", yani "ateşevi sitesi". İSİZ OYIBIZ QUL (yani, rahip) tarafından yazılmış olan ateşevi yazıtının (s.13) ve ALTI YARIQ TİGİN'in (Mirşan 1978, s.13-16, 111-117) Miran Kenti yakınında bulunmuş olması, bu kentin İB-İS BOLIQ'lardan biri olduğunu kanıtlamaktadır. Bu kentte bulunan *Miñ Üy* [Bin Ev] kentin, ayni zamanda, bir üniversite kenti olabileceğini de gösteriyor. Turpan'da [Turfan'da] bulunmuş olan aşağıdaki yazıt bu kentin de bir İB-İS BOLIQ olduğunu kanıtlıyor:

AO. .UB-OZULIN'DA "İYİME ÖKÜP, OĞ-URULUNIÑ İYİME, İÇ ËTÜR ÖLÜG OMUN UÇUQUÑ ATAOĞA URIÑ ËRDE-ËBİ!

Tanrıda olmama yönelik olarak, fizikal unsurumun (OĞ'umun!) gömülmüş olması dolayısı ile, Tanrıya içerilmek üzere edilen ölü duası lider ATA-OĞ'un [Asli Sultanın, Mütecelli Ata-nın, Aslî cüz'ün, insanlık evolusionunun esasını teşkil eden unsurun] gömülme erdemidir.

BİL ÖGÜLÜG OZ BOLUR İS İYİME, KÖK YÜRÜÜÑ ATA-İS AT-İR ETÜZLÜG OL.

BİL şerefini temsilen Tanrıya ozacak olan ruh olması dolayısı ile, o gökde yürüyecek (yaşıyacak) olan ATA ruhu icraatının sahibi olmuya lâyıktır.

İNTİN YÜRÜÜÑ ATA-OĞ URUMIZ AT ETÜZLÜG OL.

Ademaleyhüsselâmın mezar alâmeti edilmiye lâyıktır.

OZ-URUĞ ATA-OĞ ONA OĞID ETÜZLÜG OL.

Tanrıya ozmak üzere gömülen ATA-OĞ kozmosa substans olmuya lâyıktır.

OQ-ARA ATA-OĞ KİSİ-U ETÜZLÜG OL.

OQ ortamının ATA-OĞ'u kişi evolusionu liyakati sahibidir

İT-IĞ ATA-OĞ OMUĞ ETÜZLÜG OL.

İmpuls olkunuşlu ("proceeding") ATA-OĞ olarak dua edilmiye lâyıktır.

İYİME APAQA OMUĞ, ATA-OG OLURIÑ İKİNTÜ, KENTÜ İRDEMİ-BİLGÜSİ BAR İYİME QILTI.

Bu sebeb ile, Allaha dua, onun ATA-OĞ olarak mevcut olan, kendi erdem-inancı olduğu için kılındı.

YÜRÜG ATA-OĞIĞ ULUZIR-QIZ İL, OZIĞ-OZIÑ İYÜN İSİR OLTA, OĞIĞ ÖZİ-ÖZE TUTZAR UQ-UPQA OTUĞUY İYİME-İNE, İS-YARLIĞ YARLIQAZUR, QOP, İSİ YARIQ BOLĞAY

Yürüyen ATA Substansının ulaşmasını temin eden halk, onun ozacağı yere ozmasına iman ederek, bu substansı kendileri üstünde tutmak sureti ile, yakmış olmaları dolayısi ile, ruh-u vahiy vahiy olarak, evet, ruhu spektrum olsun

[YÜRÜJÜÑ ATA-OĞIĞ ULIP, KÖK [YÜRÜÜJÑ İR OÑ İYÜN İSİR OL.

Yürüyen ATA-OĞ maksadına ulaşarak, "gökte yürümüye muvaffak olan" olarak anılacaktır.

AT-ASIĞ ÖZİNTE TUTUZUR, UYUT-KİSİ ADA URTU-UMIZ UÇINA—BEG EDİME-KE-TE EGİR İYİME—ULUĞ ATA-OĞIÑ OZUBI OYA İSİL BOLZUR İKİM ÖZİNTE TUTZUR-IĞ ULUĞ-QURUT-QUÑUZ ADRITU-UMA OZ, OQ-ARA ATA-OĞIÑ ATA-OĞ OĞIÑ (Orkun 1938, s.97).

Gravitasiyon kendinde tutundurur,—ölü-varlık radiasionlarından, mezarına gömdüklerimiz-den uçurulan şeylerden, teşekkül etmek sureti ile; yani, o—BEG [sağlam] olmuya müteveccih olarak, kommunikativ ATA-OĞ'ların ozmalarına matuf olmak üzere—kendinde tutunduran gerilimlerin (veya olkunmaların) süper (yani, galaktik) hale gelmek üzere ayrılmasına refere eden ozmanın OQ-Vasatı ATA-OĞ'larının ATA-OĞ substansıdır (yani, AQAŞ'dır).

Bu metin bize Türklerin dini kavramlarının astrofizik ilmi esaslarına dayandığını göstermektedir. Nitekim, Turpan Kenti de Üniversitelerinde astrofizik tedrisi yapılan önemli bir ilim merkezidir. Turpan kentinin batısındaki Yar Nehirciğindeki Yar-Hoto harabelerinde BİŞ TÜRLÜG YARUQ ÖÑ gibi, son derece eski ve son derece önemli bir fizik metninin bulunmuş olması Turpanın çok eski bir üniversite kenti olduğunu kanıtlıyor. TİTİR, DİYAN, SUWLAR, ERDİNİ MUNÇUQLAR, ABITA BURQAN gibi pek çok fizik metni (Mirşan 1990) de bu kentte bulunmuş bulunuyor.

Diğer taraftan, yazıtımızdaki EDİME-KE-TE, ULUĞ-QURUT-QUÑUZ, ULUZIR-QIZ gibi ifadeler yazının son derece eski bir yazı olduğunu kanıtlamaktadır. Türklerin dini inançları ise, bu eski çağlardan beri ilmin gösterdiği yönde olmuştur. Türklerdeki BİR ÖKÜÑ [bir tek Rap] kavramı ise, o çağlardan bugüne kadar süre gelmektedir.

Hoytı-Tamır gündeliklerinden öğrendiğimiz kadarı ile, İB-İS BOLIQ'larda yapılan dua merasimlerine TÜRÜK BİL'in dört bir yanından insanlar gelmiş olmalı. Sah.14'de verilen örnek dışında, bu hususta şu iki Hoytı-Tamır kaydını da gösterebiliriz (Orkun 1938, s.108,109):

HT I: İNÜÜZİNÇÜ YIL, İP-İNÜÜZİNÇÜ AT-URUS KÜLÇUR İB-İS BOLIQA BARIR BİZ, UMA QUTLUĞ BOLZUN.

İNÜÜZİNÇÜ yılında, Sulhsever" olarak nam salan KÜLÇUR için, İB-İS BOLIya [cennetlik ruh olma yerine] varmaktayız, Tanrıda kut ile buluşması için

HT II: BİÇİN YILQA, TOQIZ[UNÇ] AY, USQA-US BARDI BİZ, AP[A] İB-İS BOL, QUTLUĞ ALP İYÜ [İRİM] SÜÜ URUZU İL ÖK İL[İ İS]İK BOLZUN, UMA QUTLUĞ ERİS.

BİÇİN yılının dokuzuncu ayında, USQA-US'a vardık, Allaha ait cennetlik ruh olması için, QUTLUĞ ALP isimli erimin. Onun ordusuna mensup halk olan Krallık Halkına iman olsun, Allaha kut ile erişmiş olması.

6.3. AT-OY BİL Seferi (d.ö.507 YILAN YIL)

OTUZ ARTUQI (IID29) BİR YAŞIMA QARLUQ BUDUN,	*31 yaşıma (d.ö.507) QARLUQ Kavmi,*
BUÑUSIZ ERÜR BARUR ERKLİ,	*sorumsuzca göç etmek sureti ile,*
YAĞI BOLTI,	*taraf tuttu (yani, düşman oldu),*

AT-OMUĞ IDUQ BAŞDA SÜÑÜŞDİM,	*AT-OMUĞ IDUQ BAŞ'da savaşdım*
QARLUQ BUDUNIĞ ÖLÜRTİM.	*Karluk Kavmini imha ettim.*
ANTA OL ATIM BUUSIM AL,	*Oranın hakimi BUUSIM AL*
[AT ÏL BU]D ÖD[ÜSİG]	*AT-ÏL Kavmi Devletine tabi*
QARLUQ_BUDUN TİR[İP KËLÜRTİ] UŞUNÇDIM	*QARLUQ Kavmini idarem altında topladı.*
[ÖZİMİN ÏLİM] AT-[UQUZ OĞU]Z,	*Kendi halkım AT-UQUZ OĞUZ,*
MËNÏÑ BUDUNIM ËRTİ	*benim kavmimden olarak*
TEÑRİ YÏR BOLĞUQIN ÜÇÜN,	*Tanrı yerinde yaşadığı için,*
ÖDÜSİK[İN] (IID30)	*devletine*
ÖKÜNÏ TËGDÜK ÜÇÜN,	*değme zorunluğunda kalmış olmam dolayısı ile,*
YAĞI BOLTI.	*taraf (düşman) oldu.*
BİR YILQA TÖRT YOLI SÜÑÜŞDİM.	*Bir yılda 4 defa savaşdım.*
ËÑ İLKİ, AT-OĞU BOLIQDA SÜÑÜŞDİM.	*İlk önce, AT-OĞU BOLIQ'da savaştım.*
AT-OĞULA ÖGÜZİG YÜZİTİ KËÇİP,	*AT-OĞULA ÖGÜZ'ü yüzerek geçip,*
SÜS[N ANTA BUZDIM].	*ordusunu hemencecik bozguna uğrattım.*
İKİNT, ANT-URIĞUDA SÜÑÜŞDİM,	*İkinci olarak, ANT-URIĞU'da savaşdım,*
SÜSİN SANÇTIM, [ÏLİN ALTIM].	*ordusunu mızrakdan geçirdim, yurdunu aldım.*
ÜÇÜNÇ, [UÇUŞ BAŞINTA] SÜÑÜŞDİM.	*Üçüncü olarak, UÇUŞ-BAŞI'nda savaşdım.*
TÜRÜK BUDUN ADIQIQMIŞTI,	*Türk Kavminin yorgun düşmüş olduğunu,*
UYUBLIQ (IID31) BOLTAÇI ËRTİ OZA OYIÑA,	*bu sebeb ile, tabiiyet altına gireceğini düşünerek,*
İKİLİGME SÜSİN,	*iki kısımdan ibaret ordusunu,*
OĞ-ATIM ÜKÜŞ	*hakimiyetim altında bulunanları kütle halinde*
ÖLTEÇİ, ANTA, TİRİLTİ.	*imha etmek üzere, derledi.*
ANTA, AT-OÑIRA ÏYÏL,	*Bunun üzerine, "kurtuluşum!" olmak üzere.*
APAĞUTI, BİR-OĞUŞUĞ AT-OÑA,	*Başarılı BİR-OĞUŞ devletinin Allah Vekili [APAĞUTI]'nın*
TÏGİN OYIGINTA ÏGİRE AT-UQIDIM.	*hücum etme niyetinde olduğuna dair haber aldım.*
TÖRTİNÇ, ÏZGİNTİ OQ-UDUZTA SÜÑÜŞDİM.	*Dördüncü olarak, ÏZGİNTİ OQ-UDUZ'da savaştım.*
SÜSİN, ANTA, SANÇTIM, OY BARITDIM...	*Ordusunu, buna binaen, süngüden geçireceğimi bildirerek haber saldım...*
[OTUZ ARTUQI İKİ YAŞI]MA	*32 yaşıma (d.ö.506 AT YIL)*
OMUĞI QURĞAN QIŞLADUQTA,	*OMUĞI QURĞAN'da kışlar iken,*
UYUT BOLTI OY OZIÑA,	*bizim talimsiz olduğumuzu zanneden,*
(IID32) OĞUZ TAPA SÜLEDİM.	*OĞUZ yönünde süledim.*
İLKİ SÜ AT-AŞIQMIŞ ËRTİ,	*Ordusunun bir kısmı seferber halde, fakat*
İKİN SÜ ËBDE ËRTİ	*diğer kısmı karargâhta idi.*
İÇ OĞUZ SÜSİ BASA KËLTİ,	*"Uyuyanlar-uyuruğumuz olacak, diye,*
UYUDIĞ-UYUBIZ BOLTI, TİP,	*İÇ OĞUZ ordusu baskın yaptı" diyerek,*
ALĞILI KËLTİ. SIÑAR SÜSÎ	*ordu öncüsü geldi. Ordusunun bir kısmı,*
BËG BARDIĞ YOLIĞ ULA BARDI,	*beylere mahsus yolu gitmek sureti ile, savaşmadı;*
SIÑAR SÜSİ, SÜÑÜŞİGLİ KËLTİ.	*diğer kısmı ise, savaşmak üzere geldi.*
BİZ AZ ËRTİMİZ, UYUBIZ ËRTİMİZ.	*Biz az idik, istirahat halinde idik.*
[TEÑRİ] KÜÇ BÎRTÜK ÜÇÜN,	*Tanrı güç verdiği için,*
ANTA USUNÇTIM, (IID33) YUÑDIM.	*hemencecik hakimiyet tesis ettim ve yendim.*
TEÑRİ YARLUQADUQ ÜÇÜN,	*Bu savaşı ben, Tanrı yardımı ile,*
MËN QAZĞANTUQ ÜÇÜN,	*kazanmış olduğum için,*
TÜRÜK BUDUN QAZĞANMIŞ, ËRİNÇ.	*o, benim değil, Türk Kavminin kazanmış olduğu bir zaferdir..*
MËN İNİLİGÜ	*Eğer ben sulhu*
BUNCA UB-UŞULIYU QAZĞANIM[IN],	*bu kadar gayret ile kazanmamış olsa idim,*
TÜRÜK BUDUN ÖLTEÇİ ËRTİ,	*Türk Kavmi ölecek idi,*
YOQ BOLTAÇI ËRTİ,	*yok olacak idi;*
[TÜRÜK] BËGLERİ [BUDUN],	*—Ey Türk Beylerinin kavmi,*
[ANÇA] SAQINIÑ, ANCA BİLİÑ!	*böyle sakının, böyle bilin!*

ÖÑRE BIÑA BAŞI "AT-ATA UR" [AT-ATA Hakimiyeti] (yani, TATAR) isminin d.ö.1517 AT-BAŞIĞIN YIL'inda kurulan Türk devletine verildiğini, d.ö.517 QOÑ YIL'ında söylemektedir: D.ö. 1517'den d.ö.521'e kadar 996 YIL, d.ö.521'den (dahil) d.ö.517 QOÑ YIL'ına (hariç!) kadar 4 YIL; buna göre 996 + 4 = 1.000 YIL (Mirşan 1985, s.75-76). "Bin yıllık geçmişi" olduğunu söylediği bu devletin hakanına o UB-UŞ AT-UQUŞ BÏL demekte, buna göre, bu devlete AT-UQUŞ BÏL de denebileceği anlaşılmaktadır (Mirşan 1978, s.96,104; Mayıs 1983, s.312).

ALTI YARIQ TİĞİN'de (Mirşan 1978, s.113-114) ve diğer tarih haberlerinde verilen bilgilere göre, AT-OY BİL başlıca şu devletlerden müteşekkil bir koşma devlettir: (1) Avrasya Sibir'inden ibaret, BİR OY, veya BİR OĞUŞUĞ AT-OÑA, veya BİR ÖGE Devleti; (2) Oral Dağları mıntakasındaki, QIRQIZ'lar ile meskûn, ÖKÜGİMİN YIŞ, veya IQI YAĞUN Devleti; (3) Hazar Denizinin gündoğsuk ve günbatsık karalarını, ve Hazar ile Karadenizin tünortası karasını kapsıyan OQUŞUY, veya OQUN UÇI İL devleti. Bu sonuncu devletin en önemli parçası, Kafkasları ve, Hazar De-nizine kadar, Gündoğsuk Anadoluyu içine alan, ISUB URA BİL'dir. Hazar Denizinin gündoğsuğunda kalan kısma ise "Tatar Birile Oq At" denmiş bulunuluyor (Mirşan 1978, s.84). BİR OY devletinin başkenti UÇUŞ BAŞI, ÖKÜGİMİN YIŞ'ınki ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞU, ve OQ UŞUY'unki AT-OĞU BOLIQ'dır. YOLUĞ TİGİN'in konu edindiği TÜRÜK BİL—ilk önce, AT-OY BİL içindeki BİR OY BİL devletine ait olmak üzere—d.ö.1.7.879 YILAN YIL'ında kurulmuş bulunuyor:

HTV. AL-ËSİS ULUS QUTU UYULUP, YİTİNÇ AY, İRİM OZ ARA AT-ATAL ËK[İN] İL UŞ-ËD ÖKÜG İL ONÇ AT-URUQUN AT BİZ; TÜRGİS SÜ ÖK-USU ËRE AT-OĞ ÖZ-UÇI OYUQ İR.

Allaha inanan populasionun mukaddesatı etrafında toplanılan yılın (yani, YILAN YIL'ın) yedinci ayında (yani, d.ö.1.7.87 9 YILAN YIL'da) İskitler arasında nam kazanan halkın ("Türklerin" demektir) Majesteleri Kralının halkı olarak nam salanlarız; ve Türgis Ordusu Krallığını bertaraf ederek, onları dinastinin kendi liderliğine kattığı askerleriz (Orkun 1938, s.111).

Burda sözkonusu edilen yılın YILAN YIL olması gerektiğinin teyidini QAÑIM QAĞAN'ın AT-OY BİL seferine YILAN YIL'ında çıkmış olmasında görmekteyiz (s.17), çünki Türkler, Türk kavimlerini, TAYDU [siklus] yılları ile ilişkilendirmiş ve bu kavimler ile ilgili girişimlerine, onların ait oldukları TAYDU yılında, başlamıya önem vermiş bulunuyorlar. Nitekim, QAÑIM QAĞAN'ın BİŞBALIQ seferine de BALIQ YIL'inda çıkmış olduğunu görmekteyiz (s.16), ve Herakles bile AT-OY BİL'i YILAN ile ilişkilendirmektedir (Mirşan 1978, s.75).

ÖÑRE BIÑA BAŞI TÜRÜK BİL'in kurucusunun TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİLGE QAĞAN; yani, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ (s.3), veya İÇÜÜMİZ APAMIZ UYUMI QAĞAN olduğunu ve onun kendi suyunun bulunduğu yerdeki (İdildeki!) milleti olan ON-UYUĞUR ve AT-UQUZ OĞUZ üzerinde 100 yıl hüküm sürdükten sonra, İT-ÖG'ü [impuls bilincini]—askeri bir sefer ile—Seleñe'ye getirdiğini söylemektedir (Mirşan 1985, s.66-67).

6.4 Oğuzların Çini İstilâsı (d.ö.505-504)

[BUD] IDIM OYIN ËTİ UYUZ [USUNÇTIM?],	*Milletimizin bütünlüğü için ilhak etmek üzere,*
(IID34) ËBİN-BARIQIN BUZDIM,	*karargâh ve barınaklarını tahrip etmiş olduğum,*
[OĞUZ] BUDUN AT-UQUZ TATAR	*Oğuz Kavminin AT-UQUZ TATAR ile*
BİR[İKE ËTİM UŞA OĞ ËT]İ OĞUDA	*ortak hakimiyetinin başkentinde*
İKİ ULUĞ SÜÑÜŞ SÜÑÜŞDİM,...	*2 seignorial savaş savaşdım,*
SÜSİN [BUZ]DIM, İLİN ANTA ALTIM.	*ordusunu bozguna uğrattım, ilini, buna binaen, aldım.*
ANÇA QAZĞAN[IP]	*Bu şekilde kazandıktan sonra ....*
TEÑRİ YARLUQADUQ ÜÇÜN,	*Tanrı yarlıkadığı için,*
Ö[DÜM] OTUZ ARTUQI Ü [Ç YAŞIMA],	*erama göre 33 yaşıma [d.ö. 505 QOÑ YIL]*
[OQ ËRTİ] ÖDÜSİG ÖTÜLİG KÜÇ(IID35)İGİDMİŞ	*—OQ devletlerini geçerli güç halinde eğitmiş olan*
Q[AĞAN ÖLÜRTİ Ö]ZE, TEÑRİ IDUQ YİR-SUB	*hakanın ölümü üzerine, Tanrının saik yer-suyunun*
ËÇİM QA]ĞAN QUTI	*ËÇİM QAĞAN kutuna*
ATAP ALMADI ËRİNÇ,	*adanmış olduğunu gözönünde bulundurmıyarak,*
AT-UQUZ OĞUZ BUDUN, YİRİN-SUBIN IDIP,	*AT-UQUZ OĞUZ kavmi. kendi yer-suyunu bırakarak,*
TABIĞAÇĞARU BARDI,	*Çin yönünde vardı, ve,*
T[ABIĞAÇ BUDUN TAPA YORIP],	*Çin Kavminin bulunduğu yere sefer ederek,*
BUDUN YİRİDE KËLTİ.	*bu kavim yerine kaim oldu.*
İGİDEYİN TİYİN...BUDUN...(IID36) UYUZ[UQUL AT]	*Onları eğideyin diyerek...Kavim...ilhak.....*
[BİRİY]E TABIĞAÇDA	*Fakat berideki Çinde*
AT İKÜSİ UYU[L] BOLTI,	*bir federasion teşkil etmiş olsalar bile,*
BU YİRDE MAÑA QUL BOLTI.	*aynı yerde benim hizmetimde yaşadılar .*
MËN ÖZÜM QAĞAN OLURTIQIM ÜÇÜN,	*Çünki Hakan olan ben idim,*
TÜRÜK BUDUNIĞ.... QILMADIM,	*ve, bu itibar ile, Türk Kavmini...kılmadım,*
[İLİG] TÖRÜG İYİGDİ QAZĞANTIM.	*anayasamızın geçerli olmasını temin ettim.*
D...TİRİLİP...Y... (IID37)...UŞUDUM,	*... derilip... başardım,*
SÜSİN SANÇDIM;	*ordusunu süngüden geçirdim, ve,*
İÇİKİGME ÖC-ÖKTİ BUDUN BOLTI,	*bana tabi ÖC-ÖK kavmi oluncaya kadar,*

ÖLÜGME ÖLTİ.	*imha ettim.*
SELEÑE OQ-UDI YORIPIN,	*OQ-Stratejisi ile Seleñeye sefer etmiş olan*
OQ-URIĞINQI USULTA ËBİN-BARIQIN,	*OQ-ırkı hakimiyetinin karargâh ve barınaklarını,*
ANTA BUZDIM....	*buna binaen, bozdum*...*
[ÖTÜKİN] YIŞQA OĞ-UDI	*ÖTÜKİN YIŞ'ın hakimiyet stratejisine*
UYUĞUR İYÜGİR YÜZÇE ËRÜ...	*uyan (tabi!) camiadan olan halk yüzüne erişince...*
(IID38) [TÜRÜ]K BUDUN AÇ ËRTİ,	*bu Türk Kavminin aç olduğunu görerek,*
OL YILQIĞ ALIP İGTİM.	*onları, o durumlarında sahiplenmek sureti İle, eğittim.*
OTUZ ARTUQI TÖRT YAŞIMA	*34 yaşıma (d.ö.504 BİÇİN YIL)*
OĞUZ TİZİP TABIĞAÇQA KİRTİ,	*Oğuzlar tezerek Çine girdi,*
ÖKÜNÜP SÜLEDİM, USUQIN...	*istemiyerek süledim, hakimiyetlerini.....*
[OĞ]LIN OYU AT-OZIN ANTA ALTIM.	*vekili olarak hüküm süreni, mevkiyinden aldım (indirdim!).*

*Burda, d.ö.524 SELEÑEKİ ËDİN YIL'ında (Mirşan 1985, s.72) isyan ederek Seleñeye kadar gelen ve ÖÑRE BIÑA BAŞI tarafından Seleñede iskân edilen Massaget'ler kastediliyor.

TABIĞAÇ [Bulunca] deyimi "Barbar" anlamındadır. Bunun ile—Hintliler, Tibetliler, Choresmliler, Soğdaqlar meyaninda—bilhassa, Orta Çin Halkı kastedilmiş bulunuyor. Buna karşılık, bugünkü Çinin Büyük Okyanus kenarlarında ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ,ve TATABI yaşamaktadır (s.3). Bu ülkeler ÖTÜKİN YIŞ'ın İLGERÜ'sünde (s.7), TABIĞAÇ ise BİRİGERÜ'sündedir. Diğer bir deyim ile, UŞUNTUN UYUZ'un [Union Devlet] yer aldığı UYUŞUL ÖGÜZ [Federasion Nehri,"*Huangho*"]'ün aşağı kısımları Çinliler ile meskûn değildir, çünki TABIĞAÇ bugünkü "*Şensi*"ye tekabül etmektedir. Onun hemen tünortasında, Çin Şeddi ötesinde ise.BÜKLİ ÇÖLÜG İL (yani, Moğullar) yaşamakta, ve günbatsığında ËS-TABIĞAÇ QANI QAĞAN bulunmaktadır (bugünkü *Ning-hsia-Hui*). Burası ise, İpek Yolunun UYUŞUL ÖGÜZ (s.9) ile kesiştiği yerdir ve, buna göre, bu noktadaki bugünkü "*Lanchow*"— tıpkı Samarkand, Buhara, ve Astarhan gibi—daima Türk idaresinde kalmış bulunuyor (Mirşan 1978, s.84).

İpek Yolunun TÜRÜK BİL için olan "hayati" ehemmiyeti dolayısı ile, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın Çine yerleşmek isteyen AT-UQUZ TATAR ve AT-UQUZ OĞUZ'lara (yani, AT-OY BİL halkına) karşı cephe aldığını ve, hatta, Oğuzlar Cinde bir Federal Devlet kurduktan (yani, AT İKÜSİ UYUL BOLTI'dan) sonra bile onları tedip etmiye devam ettiğini görmekteyiz. ÖÑRE BIÑA BAŞI da bu hususta "*konfigure olmak üzere, Çindeki Oğuz-Türk hakimiyet tesis etmiş*", diyor ve, silik olan yazıdan anlaşıldığı kadarı ile, onun da Oğuzlar ile savaştığı neticesi çıkıyor (Mirşan 1985,s.84).

Metnimizde "*OQ devletlerini* (yani, OT-OZ TATAR, QITAÑ,ve TATABI'yı) *geçerli güç halinde eğitmiş olan hakanın ölümü üzerine*" şeklinde geçen cümlenin paralelini ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde "*ËS TABIĞAÇ QANI QAĞAN..Ö[TİRİ]L BARMIS*" (Mirşan 1985, s.86) şeklinde görmekteyiz. Buna göre, bu QAĞAN Çine Oğuzların yerleşmesine mani olan orduların sahibi olmuş olmalı,ve onun ölümü Oğuzlara Çin yolunu açık bırakmış olsa gerek.

6.5 ÜÇ URIQ Seferi (d.ö. 503 TAQIĞU YIL)

İKİ İL İTİBİRLİG [BU]DUN**	*İki halkdan müteşekkil kavim**...*

**Bu deyim ile TÜRÜK BİL'in ikili idaresine dahil halk toplulukları kastedilmektedir (s.8 ve *Oqıdu Söz*, s.8)

...(IID39) [TATAB]I BUDUN....	*TATABI Kavminin*
TABIĞAÇ QAĞANIÑA KÖRTİ	*Çin Hakanına tabi olmasının*
OYUL-BUÇI ËDİGÜ, SABI ÖTÜGİ	*sebebini teşkil eden, informativ geçerlilik*
KËLMEZ TİYİN OYUYIN SÜLEDİM	*gelmemiş olması dolayisile süledim [ordu sürdüm].*
BUDUNIĞ, ANTA, BUZDIM,	*Kavmi, buna göre, bozdum,*
YILQ[ISIN BARIMIN ANTA ALTIM.]	*ve yılkı varlığını, buna göre, zaptettim.*
SÜSİ TİRİLİP KËLTİ	*Ordusu derlenip gelmiş olan*
OQ-UDURUQIN YIŞ OQUN ...(IID40)–ĞIQIÑA	*OQ-UDURUQIN YIŞ OQ'larının [askerlerinin]...-deki*
YİRİÑERÜ, SUBIÑARU QONTI. "BİRİYE	*yerine, suyuna kondu. "Berideki (s.7)*
QARLUQ BUDUN TAPA SÜLE" TİP	*QARLUQ Kavmine süle" diyerek***,*
AT-UDUN OYUM AT-URUĞ İTTİM BARDI...	*stratejik emrimi tebliğ ediverdim....*
UYUQ BOLMIŞ İNİSİ BİR. ...(IID41)	*ölmüş olan kardeşi bir .....*
[UYUZ] UŞI İYİLİM ÖDİ[Sİ]NİN	*UYUZ UŞI denilen devletinin*
AT-UYUZ ÖTİP SÜLEDİM.	*AT-UYUZ Irmağını geçerek süledim.*
OQ-URIĞU ÜKÜŞ ÜÇ KİSİLİGÜ***.	*OQ Irkının kalabalık üç kişilikliği*****
TİZİP BARDI. "OQ-ARA BUDUN	*tezerek vardı (yani,kaçtı). "OQ'lar Arası Kavimlerimizin*

***Berideki QARLUQ'lar Balkaş güneyindeki ÜÇ QARLUQ'lardır.

****yani, OT-OZ TATAR, QITAÑ, ve TATABI.

QAĞANIM KËLTİ" TÏP ...	*Hakanı geldi" diyerek ...*
AT BÏRTİM, ÖK İLİG ATALIĞ ...	*namını vermiş olduğum, "Krallık Halkı" isimli*
(IIGD ... İG OYUĞIRU SÜ YORIP,	*...düşüncesi ile ordu sevkedip,*
TÜNLİ-KÜNLİ YÏTİ, ÖDÜŞKE SUB-USUZ	*tünlü-günlü giderek, devlete köprüden*
KËÇTİM. ÜÇ URIQQA TËGİP,	*geçtim. Üçlü Irka değerek,*
UYULUĞ [ËTİGİZİG, veya UÇA] ...	*onları tabi [kaldıktan sonra] ....*
ËKİÇİNKE TËGİ ...	*.... ye kadar ...*
(IIG1) [TABI]ĞAÇ ATLIĞ SÜSİ,	*Çinlilerin atlı ordusunu,*
BİR TÜMEN ARTUQI YÏTİ MİÑ SÜ,	*bir tümen fazlası yedibinlik [17.000'lik] orduyu,*
İLKİ KÜN ÖLÜRTİM. YADAĞ SÜSİN,	*birinci gün imha ettim. Yayan ordusunu,*
ÏKİNTİ KÜN, QO[P, ÖLÜRTİM].	*ikinci gün, evet, imha ettim (d.ö.501).*
(IIG2) ...-ULIP SÜLEDİM.	*... süledim.*
OTUZ ARTUQI SËKİZ YAŞIMA,	*38 yaşıma (d.ö.500 KÖSİ YIL),*
QIŞIN QITAÑ TAPA SÜLEDİM, ... MA,	*kışın QITAÑ'a doğru süledim, ...ma (d.ö.499 UD YIL?),*
YAZIN TATABI TAPA SÜ[LEDİM] (IIG3)	*yazın, TATABI' ya doğru süledim,*
... ÖLÜRTİM, OĞLIN OYU ATIZ[İN]	*imha ettim, "Han Vekili" namının*
[YI]LQISIN BARIMIN [ANTA ALTIM] (IIG4) ..	*yılkı varlığına, bu sebeb ile, el koydum...*
[OYU] ATIZIN UYUQ QILTIM. (IIG5-6) (IIG7)	*[Han Vekili namını] tabiiyetim altına soktum...*
[ÇUR TÏGİN] ÖLÜRİP, BOLBOL QILU BÏRTİM.	*ÇUR TİGİN'in ölümü dolayısı ile, bolbol kılıverdim*.*
ÏLİG UYUŞ[URI] TATA[Bİ BUDU]N	*Halklarının federasionuna tabi TATABI kavmi*
QITAÑDA AD[RILDI] ... -İR AT-OĞUQA ...	*QITAÑ'dan ayrıldı ... başkentinde ...*
(IIG8) UDU TÖRT TÜMEN SÜ KËLTİ,	*stratejikman 40.000'lik ordu geldi,*
ÖTÜÑKİŞ AT-OĞUDA TËGİP, AT UQIDIM.	*ÖTÜNKİŞ Başkentine değerek, sulhettim.*
ÜÇ TÜMEN SÜG ... TATABI ... (IIG9)	*30.000'lik ordu...TATABI...*
ULUĞ OĞLIM AĞIRIP UYUQ BOLUÇA,	*Büyük oğlum hastalanarak ölünce,*
OQ-OĞ ËSİÑÜNİG BOL-BOL TİKE BİRTİM.	*OQ-OĞ hatırasına bolbol dikiverdim.* .

*D.ö..498BARŞ YIL, buna göre,ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR d.ö.498'den daha önce ölmüş olmalı (Mirşan 1985, s.92,93,96).

D.ö.507 yıllarında TABIĞAÇDAQI OĞUZ-TÜRÜK konfigure olmak (yani, bir federasion teşkil etmek) üzere teşebbüse geçmiş bulunuyor (Mirşan 1985, s.84). Ayni yılda, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN AT-OY BİL seferine çıkmış (s.17), ve d.ö.506 yılında Sibirdeki OMUĞI QURĞAN kenti yakınlarında AT-UQUZ TATAR ve AT-UQUZ OĞUZ'lar ile karşı-karşıyadır.Tanrı güç verdiği için, Türk ordusu yener, fakat d.ö.505 yılında ËS TABIĞAÇ QANI QAĞAN öldürülünce (s.20) AT-UQUZ OĞUZ'lar—ËÇİM QAĞAN tarafından kurulmuş olan nizamı çiğniyerek—Çine akın ederler ve Çin Kavmi yerine kaim olurlar (yani, Cinde yerleşirler). Bu akını, d.ö.504 yılında, yeni bir Oğuz akını izler, ve QAĞAN'ımız d.ö.503 yılında Çin seferine çıkma zorunluluğunda kalır (s.20).

Çin Hakanı TATABI kavmi yurdunu işgal etmiştir, bu sebeb ile, ilk önce oraya ordu sürülür (s.20). Fakat ÜÇ OQ URIQIN problemi 2-3 sene daha devam eder, ve d.ö. 501 LAĞZIN YIL'ında QAÑIM QAĞAN—birinci günü Çinlilerin 17.000 kişilik atlı ordusunu, ve ikinci günü de yaya ordusunu imha etmek sureti ile—Orta Çini ve, sonra, QITAÑ ve TATABİ'yı işgal ederek, bütün Çinin hakanı olur, OS-UDURULMIS UÇ [*T 'ien-ming*] adını alır.

Bu ËT'ÜZ'ü [olayı] ÖÑRE BIÑA BAŞI da "TABIĞAÇQA SELEÑEDE UB-UYUBLIQ YAPTI-BİRTİM" [Çinde iken, orasını Seleñeye bağımlı kılı-verdi] şeklinde bildiriyor (Mirşan 1985, s.87). Fakat bu hususiaki teferruatlı haberi Qoşo-Çaydam havalisindeki İhe-Aşete'de bulunmuş olan bir mezar lâhdi yazıtında görmekteyiz (Orkun 1938, s.121-127). Bu yazıtı YOLUĞ TİGİN "*Büyük oğlum hastalanarak ölünce, OQ-OĞ hatırasına BOLBOL dikiverdim*" diyerek bildiriyor (yuk. bkz). Bu metin şöyle:

LÏL İT-ÖKÜŞ, ÖKÜL TODIN İNİSİ İYİKİN İR İKİN ËB-ËDİZİM, OZUĞIN-OZ ËR, OĞ-UR ËB-ËDİSMİS.

İT yılında (yani, d.ö.514'de) ölen ÖKÜL TODİ'nın (yani, ÖKÜL TİGİN'in) İnisi olan erin başarıları—ozacağı yere (yani, cennete) ozmuş olduğu için— OĞ-UR'unda [lâhtinde] ifade olunmuş bulunuyor.

ÖKÜL TODIN İNİSİ—ALTUN ATIM OĞUN TURQAN OYUĞI OMUDIQ ÜÇÜN, OD-URULTIMIZ ULUQ ULULIMA—ÖLÜG OYIRULIĞ ËRMİS.

ÖKÜL TODİ'nın İnisi'ne—Atalarım Hakimiyetinin Sancak Valisi mevkiyine sahip [OMUDIQ] olduğu için, ateşte yakılmış olan yüce-yüceliğine—ölüm nasip olmuş imiş.

OQ ULUSUMA ÖK OĞUL-URI TURĞUL İYİLİGİK ULUQ OZIN YIL OLURDİÑIZ SİZ, OS-UDURULMIS UÇA USUQUN UR ËRTİMİZ, OD-URUL.

OQ Populasionuna Kral Naibi olarak durmak üzere, LAĞZIN YIL'ında [dö.50 'de] tahta oturdunuz,—Gök Bi'li Stratejisi Liderliği Hakimi olarak, ve de zafer neticesinde.

ÖZE TEÑRİ ËRİKLİG OM[UDIQ] OQUM US OD-URULMIS ÖLİGİME İT-UR[US] YUĞLAYU BİRTİM. UÇUN İR ËB-ËDİZMİŞ.

Kadir Tanrı erkliliğine sahip OQ instansı için ateşe vurulmuş ölüme, İT YIL'ındaki (d.ö.502) savaş dolayısı ile, ağlayı verdim.

UÇUN İR tarafından telif edilmiştir.

OS-UDURULMIS deyimi, Çindeki *Chou* AT-OĞ'u (d.ö.1122-221) çağında dini nitelikte kullanılan, "*t'ien-ming*" deyimini hatırlatmaktadır. *T'ien* "gök" manasındadır ve eski çağlarda—ULUQ [*ta*] manasını vermek üzere—"kozmos" manasına da gelen, demonstrativ almaşlık ON [orda bulunan] manasında kullanılmış ve, buna göre, TÜRÜK'çe OS [Tanri Bïli] kavramını ifade etmiştir. *Ming*, OM [momentum, belirlenme, sahip, kanun], ÖC [mevcutluk; Almanca, *das Sein*] ve "hayat" manalarındadır.

Buna göre, *t'ien-ming* deyimi "gök hakimiyeti","nizam" ve "kanun","gök mandalığı" manalarına gelir ki, şu cümle de bu manayı açıklamaktadır*: "*Gök kişi-oğlunu yaratınca, bütün ËBËDİZLER'i* [Alm.*Taten*] *için ona kendi kanunlarını kullanma kabiliyeti verdi*".

*Chung-yüan Chang, *Creativity and Taoism,* New York 1963, s.396. Ayrıca: The New Encyc. Brit. 1980, Macr.,v.4, p.415.

Bütün bunlara göre, t'*ien-ming'i* "ON-OM" (yani, NOM) diye tercüme edebilirdik. Ancak, NOM tabiat kudretinde bulunan bir şey, kişilere mahsus bir özünçelik değildir. Buna göre, deyimden kastedilen mana şöyle olur: OS UDURULMIS UÇA USUQUN UR [Uzay Stratejisi Tanrısına** Korpulent Hakim].

** "Lider" manasında olan UÇ sözü, ayni zananda, Tanrı manasında da kullanılmış bulunuyor (Mirşan 1985, s.196)

Bu ise, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın— OT-OZ TATAR, QITAÑ, ve TATABI yurdu da dahil olmak üzere—bütün Çinin hakanı olmuş olduğunun (s. 21) diğer bir delilidir.

Altun Atım Oğun Turqan'in ölümü dolayısı ile yazılan bu yazıt BOL-BOL olarak dikilmiş olduğuna göre (s.21), burda geçen ULUQ ULULIMA deyimi ile UB-ULUQ (yani, BALIQ) yılı kastedilmiş, yani, BOL-BOL d.ö.496 yılında dikilmiş olmalı (Mirşan, Mayıs 1983, s.317-318).

6.6 QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın Uçuşu ve Yuğu (d.ö.494 AT YIL ve d.ö.489 LAĞZIN YIL)

(IIG9) MËN TOQIZ YİGİRMİ YIL UŞUD OLURTIM,	*Ben 19 yıl (d.ö.532-514) başvekil oldum,*
TOQ[UZ YİGİR]Mİ YIL OAĞAN OLU]RTIM.	*19 yıl (dö 512-494) hakan oturdum.*
İL AT-UTDIM OTUZ ARTUQI BİR [YAŞIÑA]	*Halk arasında nam kazanmış olduğu 31 yaşında (538 + 7 – 31 = dö 514 İT YIL)*
[İNİM ÖKÜL TİGİN UÇA BARDI] (IIG10)	*inim ÖKÜL TİGİN öldü ve*
TÜRÜKİ]ME BUDUNİMA İYİGİN ANCA	*Türk Kavmine anca*
QAZĞANU BİRTİM BUNÇA QAZĞANIP,	*kazandırdıklarını bunca (yani, aynen) kazandırmıya devam etmiş olan,*
[QAÑIM QAĞAN] AT YIL ONUNÇ AY,	*Babam Hakan AT YIL'ının 10'uncu ayının*
ALTI OTUZQA UÇA BARDI,	*26'sında uçarak vardı (dö 26.10.494) ve*
ULUĞIZIN (veya LAĞZIN) YIL, BİSİNÇ AY,	*domuz yılının (dö 489) 5'inci ayının*
YİTİ OTUZQA YUĞ İRTÜRTİM.	*27'sinde (dö 27.5,48) YUĞ*** ettirdim.*
UB-UQUĞ AT-OTUQ (IIG11)	*Yüce kavramımıza (yani, dinimize) göre AT-OTUQ****...
MAÑA İLİ İSÜN AT-OY ESİÑÜN UB-UŞUDU	*Halkı beni sayan AT-OY generalleri prezidentlerinden*
BİS YÜZ ËRİN KËLTİ.	*500 müdafi geldi.*
OQ UQULIQ Ü[Ç BİRİKÜDE] ALTUN.	*OQ'lar ile meskûn ÜÇ BİRİKÜ'de reprezentant,*
KÜMİS ÖK-ËRİG KİSİN KËLÜRTİ.	*KÜMİS***** Kral Selâhiyetli Kişi geldi.*

***YUĞ, ölüm kederi seremonisi, defin merasimi; yas (s.3).

****AT-OTUQ, ölünün ateşte yakılması (s.13), OD-URULU (s.21), OTUĞUY (s.17), URUĞ KËLİRÜ (s.22).

*****KÜMİS; (1) gümüş; (2) ferman: BËGLÜK KÜMÜS ËS BËRTİMİZ [beylik fermanı verdik], TÜRÜK UC A KÜMÜSÜG ËR [Türk lideri ya fermanlı er], ALTUN-KÜMÜS [vekillik fermanı] (Mirşan 1970, s. 68, 69, 74, 75, 108; Mirşan 1983,s.14); (3) hakan fermanı yazılı gümüş eşya.

YUĞ IYIP, URUĞ KËLÜRİP,	*Yas tutup, ateşe vurma işlemi tertipliyerek,*
TİKE BİRTİ,'UÇ-INTA IĞAÇ KELÜRİP.	*diki (istif edi) verdiler,baş ucuna ağaç getirerek.*
ÖZ OY YIŞ [IMA] ... (IIG12)	*Kendi kuruluşumuzdan ...*
BUNCA BUDUN SAÇIN-QULAQQIN [YULIP B]İÇDİ.	*Bunca kavimler saçlarını-kulaklarını yoldu-biçtiler.*
ËDGÜ ÖZ İLİK ATIN OQ-ARA KİSİN,	*Öz halkımızın ËDGÜ* namı için, OQ'lar ortamı kişileri,*
KÖK TİYİÑİN, SANSIZ KËLÜRİP,	*—göğün yere değdiği yerlere kadarki—*
	sayılamıyacak miktarlarda, gelerek,
QOP, QUTI ...	*evet, onun kutuna....*

*ËDGÜ, (1) başarılı vasıf, başarı; feyiz; (2) "*gony*"; (3) olma, kılma.

Yunanistandan Altay Dağlarına kadar olan Türk boylarını idaresi altında bulunduran AT-OY BİL'den—QAÑIM QAĞAN'in "uça-varmış" olması dolayısı ile—500 ËRİN [müstahkem mevki kumandanı] gelmiş olması, hakikaten, TÜRÜK BİL sınırlarının "ufuklara kadar" [KÖK TİYİÑİN] devam ettiğini göstermektedir. Ancak, AT-OY BİL, ÖK-ËRİG KİSİ, ve ÖZ OY YIŞ temsilcileri dışında, gelenlerin hepsi—Türk ve OQ olmak üzere—halk tabakasındandır, ve YOLUĞ TİGİN QAĞAN'ımızın YUĞ'u için gelen bu (diğer!) temsilcilerin isimlerini bildirmemektedir. Çünki TABIĞAÇ, OT-OZ TATAR, QITAÑ, ve TATABI'nın hiçbiri birer müstakil devlet değildir artık, ve QIRQIZ gibi halklar AT OY BİL idaresindedir.

ÖZ OY YIŞ, herhalde,Ulu Kem Bİltiri olmalı (Mirşan,1978, s.84). ÖKÜLİ ÇUR bolbolunda da ÖZ İL ÖKİ süvarileri sözkonusu ediliyor. ÖÑRE BIÑA BAŞI bolbolunda da ÖZ BİL sözü geçiyor (Mirşan 1985, s.95 ve 87). ÖK ËRİG KİSİ ise Massaget Kralı olmalı.

6.7 YOLUG TİGİN'in *sabi*

(IIG13) TEÑRİTİG TEÑRİ YARATMIŞ	*Tanrımız olan Tanrı tarafından var edilmiş*
TÜRÜK BİLGE [OQ-OĞU] USUBIM QAÑIM	*Türük Bilinde asker kişilikliği temsil eden babam*
TÜRÜK BİLGE QAĞAN OLURTIQINTA,	*Türük Biline Hakan olduğu zaman,*
TÜRÜK ËM-ATI BËGLER İSRE AT-URUDUŞ BËGLER,	*Türk olan beyler namına vekil beyler,*
KÜL ÇUR BAŞLAYU,	*tüm ÇUR'lardan başlıyarak,*
ULAYU UŞUD ËPİT BËGLER;	*rütbe sıralarına göre UŞUD ËPİT BËGLER; ...*
ÖÑRE ËTÜLİS BËGLER;	*ve ÖÑRE ËTÜLİS BËGLER;*
APA-TUR[QAN] (IIG14) BAŞLAYU,	*APA-TURQAN'lardan başlıyayarak,*
ULAYU UŞUD ËPİT BËGLER:	*rütbe sıralarina göre UŞUD ËPİT BËGLER; ...*
ATIMIN ATARQIN ATINUY UQUQ	*QAĞAN namına hareket etmiye yetkili*
BUYULA BUĞA TURQAN,	*BUYULA BUĞA TURQAN, ve*
ULAYU BUYURUQ BËGLER;	*onu rütbe sıralarına göre takip eden BUYURUQ BËGLER;*
İL-BUYURIQI İSİBBİG,	*İL-BUYURIQI olarak anılan,*
[KÜL Q]IRQIZ BAŞLAYU, ULAYU BUYURUQ,	*tüm Kırgızlardan başlıyarak, ULAYU- BUYUURUQ;*
BUNCA ËM-ATI BËGLER QAÑIM QAĞANQA	*bunca yetkili lordlar QAÑIM QAĞAN'a*
ËRİTİÑÜ [ËTİ OMUĞ İTDİ].	*matuf olarak dua ettiler,*
(IIG15) ËRİTİNÜ ËTİ OMUĞ UŞUD ...	*ve bu, ona matuf dualar, Başkan ...*
TÜRÜK BËGLERİN BUDUNIN	*Türk beyleri kavimlerine*
ËRİTİÑÜ ËTİ OMUĞ İTDİ.	*matuf olarak dua ettiler.*
ÖG-ÖD[ÜSİG AT] QAĞAN ...	*ÖG-ÖDİS'in Hakanı ...*
[AT UŞUĞ UYUĞINIP],	*adına niyet etmiş olduğu,*
TÜRÜK BËGLERİ BUDUN [İTİ] ... ËRTİ.	*Türk Lordları kavimlerini kalkındırmış olan ...idi.*
ÖZÜME BUNÇA ...	*Kendisine bunca...*
(IIGB) YOLUĞ TİGİN BİTİDİM.	*Vak'anüvis olarak yazdım.*
BUNÇA BARIQIĞ ËB-ËDİZİG OZIĞ ...	*Tahakkuk etmiş olan bunca hakiki icraatları ...*
[QA]ĞAN A T İSİ YOLUĞ TİGİN MİN.	*Hakan namına vak'anüvis'im.*
AY ARTUQI TÖRTKÜN [OLU]RIP	*34 gün oturarak*
BİTİDİM ËB-ËDİZTİM. (IIB1)	*telif ettim.*
(IIB1) [TÜRÜK TEÑRİ BUDUN] ÖZE	*Türk Tanrısı Kavmi üzerinde*
[OQ-OĞU OLURMIŞ] (IIB2) BİLGE QAĞAN	*"askeri kişilik" olarak oturmuş Beldeye Hakan*
U[ÇA BARDL] (IIB3) UYUYUB ULUSUR ÖZE.	*uçarak vardı,— uyuyarak yücelmek sureti ile.*
T[EÑRİ OZIĞ QAĞANIM] (IIB4) ÖKÜB,	*Tanrıya ozma Hakanıma nasip olarak,*
ËR-ÖGİSİ ËTİRİÇE,	*"erişme doktrini" tahakkuk edilmek üzere,*
İD[UQ YİR-SUB] (IIB5) AT-OĞIDA	*Saik Yer-Su Başkentinde*

ÏSİ OĞUN ËTİS ËR[KİNE]	*ruhu OĞUN [modal kişi] edilmek sureti ile,*
[BUDUNIM] (IIB6) USUQIN URUMIN,	*milli irade ile gömüldü,*
QAÑIM QA[ĞAN. ULUĞIZIN YIL],	*Babam Hakan. LAĞZIN YIL'ında (d.ö.489).*
(IIB7) AT-UŞIN, ÖZÜM QAĞAN	*Majestelerine, kendim hakan*
[OLURTUQTA YUĞ ËRTÜRTİM] .	*olunca, YUĞ ettirdim.*

Şloq 7

Teñritig Teñride Bolmış Türük Bilge Qağan (d.ö.?-362)

(IG1) (IIK1) TEÑRİTİG TEÑRİDE BOLMIŞ	*Tanrımız olan Tanrıda yaratılmış*
TÜRÜK BİLGE QAĞAN BU ÖDKE OLURTIM,	*Türk Bili Hakanı olarak bu erada oturdum,*
SABIMIN TÜKETİ ËSİDGİL (ËSİD).	*SAB'ımı sonuna kadar dinleyin!*
ULAYU İNİYİGÜNİM, OĞLINIM;	*Rütbe sıralarına göre beni takip eden mümessil ve vekillerimin*
BİRİKİ OĞUŞIM BUDUNIM :	*birleşik olarak mütecelli kavmi:*
BİRİYE, UŞUD-ËPİT BËGLER; YIRAYA,	*Berideki, UŞUD ËPİT BËGLER; yıradaki,*
TURQUT-BUYURUQ BËGLER; OT-OZ TATAR,	*TURQUT BUYURUQ BËGLER; OT-OZ TATAR,*
(IG2) AT-UQUZ OĞUZ BËGLERI BUDUNI,	*AT-UQUZ OĞUZ Lordları kavmi,*
BU SABIMIN ËDGÜTİ ËSİD, QATIĞDI TIÑLA!	*bu SAB'ımı feyizli olarak işid, adamakıllı dinle!*
ÎLGERÜ, KÜN (IIK2) TOĞSIQA (TOĞSIQIÑA)	*ileriye, gündosuk yönünde;*
BİRİGERÜ, KÜN-ORTUSIÑARU;	*beriye, günortası yönünde;*
QURIĞARU, KÜN-BATSIQIÑA	*karaya, günbatsık yönünde;*
YIRAĞARU, TÜN-ORTUSIÑARU;	*yıraya, tünortası yönünde;*
ANTA İÇREKİ BUDUN, QOP, MA[ÑA KÖRÜR;	*—oraları içindeki kavim, evet, bana tabidir;*
ANÇ]A BUDUN, (IG3) QOP, ÏTDİM.	*bu kadar kavmi, evet, kalkındırdım.*
OL AMTI, AÑIQ YOQ, TÜRÜK QAĞAN;	*Buralarda Türk Hakanı gibi bir kimse yok;*
ÖTÜKİN YIŞ OLIRSAR, İLTE BUÑ YOQ !	*ve o ÖTÜKİN YIŞ'da olunca, memlekette keder yok!*
İLGERÜ, UŞUNTUÑ YÜZİKE TËGİ SÜLEDİM,	*İleriye doğru, UŞUNTUÑ YÜZ'e kadar süledim,*
TALUYQA KİÇİG TËGMEDİM;	*—Talıya küçücük değmedim;*
BİRİGERÜ, AT-UQUZ (IIK3) ËRİSİNKE TËGİ	*beriye doğru, AT-UQUZ ËRİSİN'e kadar*
SÜLEDİM, TÜPÜTKE KİÇİG TËGMETİM;	*süledim, —Tibete küçücük değmedim;*
QURIĞARU, ÏYİNÇÜ ÖGÜZ (IG4) KËÇE,	*karaya doğru, İyinçü Nehrini geçerek,*
TËMİR QAPIĞQA TËGİ SÜLEDİM,	*Demir Kapıya kadar süledim;*
YIRAĞARU, YÏR-BUYURQU YÏRİÑE TËGİ SÜLEDİM.	*yıraya doğru, YÏR-BUYURQU Yerine kadar süledim.*
BUNÇA YÏRKE TËGÏ YORITDIM,	*Bunca yere kadar sevkettim, fakat*
ÖTÜKİN YIŞDA YİG ÏDİ YOQ ËRMİS (-Ş),	*Ötükin Yışdan daha iyi olan bir yer yok imiş,*
İL TUTSUQ YÏR ÖTÜKİN YIŞ ËRMİS (-Ş),	*halkları idare edecek yer Ötükin Yış imiş;*
BU YÏRDE OLIRIP, TABIĞAÇ BUDUN BİRLE	*—bu yerde oturup, Çin Kavmi ile*
(IG5) TÜZELTİM. ALTUN-KÜMÜŞ İSİGTİ	*düzeldim. Altın-gümüş hatıralı rütbeleri* (Oğuzlara),
(IIK4) QUTUY, BUÑUSUZ, ANÇA BÏRÜR	*pervasızca, onca veren*
TABIĞAÇ BUDUN SABİ SÜÇİG, AĞISI	*Çin Kavminin sabı akıcı, hediyeleri*
YIMIŞAQ ËRMİS (-Ş) .SÜÇİG SABİN, YIMIŞAQ	*yumşak (ipekten) imiş. Akıcı sab ve yumşak*
AĞIN ARIP, IRAQ BUDUNIĞ	*hediyeler göndererek ırak kavimleri*
ANÇA YAĞUTIR ËRMİS (-Ş)	*kendisine yakınlaştırmasını bilir imiş.*
YAĞRU QONTUQDA KÏSRE,	*Yakına kondukdan sonra ise,*
AÑIĞ BİLİG (BİLİGİN) ANTA ÖYÜR ËRMİS (-Ş)	*kendi bildiklerince düşünürler imiş.*
(IG6) ËDGÜ BÏLGE KİSİG, ËDGÜ ALP KİSİG	*Başarılı Belde kişisine, başarılı alp kişiye*
YORITMAZ ËRMİS (-Ş).	*hareket imkânı bırakmaz imiş.*
BİR KİSİ YAÑILSAR, OĞUŞI-BUDUNI,	*Bir kişi yanılır ise, onun mensup olduğu kavmi,*
BİSÜKİÑE TËGİ, QIDMAZ (IIK5) ËRMİŞ.	*beşiktekilere kadar, barındırmaz imiş.*
SÜÇİG SABIÑA, YIMIŞAQ AĞISINA ARTURIP,	*Akıcı sabına, gönül alıcı hediyelerine kapılarak,*
ÜKÜS (-Ş) TÜRÜK BUDUN ÖLTİG.	*Türk Kavmi kütleler halinde imha olunma olasılığında kaldı.*
TÜRÜK BUDUN ÖLESİKİÑ,	*Ölüm tehdidi karşısında kalmış olan Türk Kavmi,*
BÏRİYE, UÇUĞUY YIŞ TÖGÜLTİN (IG7) YÜZİ	*beri yöndeki, UÇUĞUY YIŞ'a tabi yüze*
QONAYIN, TÏSER, TÜRÜK BUDUN ÖLESİKİG.	*iskân olmak isteyince de, Türk Kavminden olması dolayisı ile, ölüm tehdidinden kurtulamadı.*

ANTA AÑIĞ KİSİ ANÇA BOŞĞURUR ËRMİS (-Ş) :	*Böyle düşünen bir kişinin başarısı da ona göre olur:*
"IRAQ ËRSER, YABLAQ AĞI BÏRÜR,	*"Irak yaşarken feyizsiz hediye verenler,*
YAĞUQ ËRSER, ËDGÜ AĞI BÏRÜR", TÏP,	*yakın iseler, feyizli hediye verirler", diyerek,*
ANÇA BOŞĞURUR ËRMİS (-Ş) .	*bu şekilde bir tutuma girişir imiş.*
BİLİG (IIK6) BİLMEZ KİSİ,	*Bu şekildeki bilgileri bilmiyen kişiler,*
OL SABIĞ ALIP,	*(Çinlilerin) bu nasihatini alarak,*
YAĞRU BARIP,	*onların yakınına varmak sureti ile,*
ÜKÜŞ KİŞİ ÖLTİG.	*kütleler halinde kişi öldü.*
(IG8) OL YÏRGERÜ BARSAR, TÜRÜK BUDUN,	*eğer sen o yerlere varırsan, Ey Türk Kavmi,*
ÖLTEÇİSİN; ÖTÜKİN YÏR OLIRIP,	*imha edileceksin ;ÖTÜKİN YIŞ'da oturarak,*
ARIQIŞ-TÏRİKİŞ ISAR,	*sevkiyat vergilerini tahakkuk ettirir iseniz,*
NEÑ BUÑUĞ YOQ,	*hiçbir kederiniz olmıyacak, ve*
ÖTÜKİN YIŞ OLURSAR,	*ÖTÜKİN YIŞ'da otururs anız,*
BEÑGÜ ÏL TUTA OLURTAÇISIN.	*ebediyen, halkların hakimi olarak oturacaksınız..*
TÜRÜK BUDUN, TOQ-ARIQ OQ SIN,	*Ey Türk Kavmi, sen bazan tok, bazan da arık idin;*
AÇSIQ-TOSUQ ÖMEZSİN;	*fakat, hiçbir zaman, açsık doyuk olmadın ve,*
BİR TODSAR, AÇSIQ ÖMEZSİN.	*doyduktan sonra, açsık olmadın.*
ANTAĞIÑIN (IG9) ÜÇÜN ÏGİTMİŞ	*Siz, sizi bu gibi haller için eğitmiş,*
QAĞANIÑIN (IIK7) SABIN ALMATIN,	*Hakanınızin sabını almadan,*
YÏR SAYU BARDIĞ, QOP,	*oraları yer sayarak vardınız, ve*
ANTA ALQINTIĞ, ARILTIĞ.	*orda assimile oldunuz, bizden ayrıldınız.*
ANTA QALMIŞI, YÏR SAYU,	*Orda geri kalmış olanlarınız, oraları yer sayarak,*
QOP, TURU-ÖLÜ YORUYUR ËRTİG,	evet, *hayat ve ölüm mücadelesi verdiğiniz sıralarda,*
TEÑRİ YARLUQADUQIN ÜÇÜN,	*Tanrı inayet ettiği ve*
ÖZİM QUTIM BAR ÜÇÜN, QAĞAN OLURTIM.	*kendimin de kutum olduğu için, Hakan oldum.*
QAĞAN OLURIP, (IG10) UYUQ-UÇIĞIÑ BUDUNUĞ,	*Hakan olarak, Federasiona tabi lider kavimleri,*
QOP, (IIK8) QOBARTDIM: UÇIĞIÑ BUDUNUĞ	*evet, yücelttim: Lider kavimleri*
BAY QILTIM, AZ BUDUNIĞ ÜKÜŞ QILTIM.	*zengin kıldım, subordine kavimleri massiv kıldım.*
AZU, BU (IIK8) SABIMDA ÏGİD BAR ĞU,	*Az olsa da, bu sabımda bir eğitme payı var muhakkak,*
TÜRÜK BËGLERİ BUDUN, BUNI ËSİDİÑ!	*ey Türk beylerinin kavmi, bunu işidin!*
TÜRÜK [BUDUNIĞ TÏ]RİP, ÏL	*Türk Kavmini toparlıyarak, halklar*
TUTSIQIÑIN BUNTA URTIM,	*hakimi kılmış olduğumu buraya vurdum;*
YAÑILIP ÖLESİKİÑİN	*yanılıp, ölme tehlikesine düşmüş olanları da,*
YÏME (IG11) BUNTA URTIM	*yine, buraya vurdum.*
NEÑ-NEÑ SABIM ËRSER, BEÑGÜ TAŞQA URTIM;	*Her ne sabim var ise, ebedi taşa vurdum;*
AÑAR KÖRÜ BİLİÑ, TÜRÜK ËM-ATI BUDUN	*ona göre biliniz, ey Türk olan kavmin*
BËGLER, BÖDKE KÖRÜGME BËGLER,	*lordları ve bu eradan sonra gelecek lordlar,*
GÜ YAÑILTAÇI SİZ!	*sakın yanılmıyasınız!*
(IIK14) MËN [TABIĞA]Ç QAĞANTA ËB-ËDİZÇİ	*Ben Çin Hakanlığından ëb-ëdizçi [eylemci]*
KËLÜRTİM, ËB-ËDİZTİM.	*getirdim, (eylemleri) kaydettirdim.*
MËNİÑ SABIMIN SIMADI ... (IG11'in sonu)	*Benim sabımın sığmamış olduğu yere (yani, noter yazısı için tahsis etmiş olduğum yere)*
(IG12) TABIĞAÇ QAĞANIÑ İÇREKİ ËB-ËDİZÇİG ITI,	*Çin Hakanlığına ait ëb-ëdizçiye* [recorder'e],
AÑAR ADINÇIĞ BARIQ OY YARATURTIM;	*Ona* (yani, merhum Qañım Qağana) *mahsus olmak üzere, BARIQ OY* [noter yazısı} *teşkil ettirdim;*
İÇİN AT-UŞIN ADINÇIĞ ËB-ËDİZ URTURTIM..	*içeriği AT-UŞ* [Majesteleri] *namını dile getiren eylemler (başarılar) yazısı vurdurdum,*
AT-UŞ AT UQITDIM, KÖÑİLTEKİ SABIMIN	*Majestelerini tanıttırdım. Gönüllerdeki sabımı,*
(IIK15) O[N-OQ OĞLIÑ]A TUTUÑA TËGİ	*On-Oq temsilcileri hakimiyetine kadar*
BUNI KÖRÜ BİLİÑ, BEÑİGÜ	*bunu görerek bilsinler, diyerek; ebediyete geçmiş olan*
AT-UŞ (IG13) AT-UQITDIM.	*majestemi* (noter aracılığı ile) *tanıttırdım.*
[BU ËRİG] ËRSER, ËM ATQA ËRİG YÏRTE	*Buna göre, Tanrıya erişilen yere erişmek*
ËRSER, ANÇA ËRİG YÏRTE	*sureti ile, erişilen yerde (yani, mezarda)*
BEÑGÜ AT-UŞ AT-UQITDIM,	*ebediyete kavuşmuş olan Majestelerini tanıtan*
BİTİDİM. ANI KÖRİ, ANÇA BİLİÑ,	*yazı yazdırdım.Bunları görerek öyle biliniz ki,*
OL AT-UŞ [BİTİ]DİM BU BİTİG-BİTİGME	*Sayın Majesteleri için bu cümleleri yazmış olanın*
ATISI YOLUĞ T[İGİN MİN].	*ismi Toluğ Tigindir.*

Burada geçen *AT*-UŞ sözü "*TAŞ*" diyerek de okunabilmektedir. Nitekim, yukarıda *BEÑGÜ*

TAŞ da denmektedir.

Taş II'de ise bu alanda şunları okumaktayız:

[QAÑIM] (IIK9) QAĞAN, ËÇİM QAĞAN	*QAÑIM QAĞAN olarak* (onun TAYDU'sında), *ËÇİM QAĞAN*
OLURTIQINTA, TÖRT BULUÑDAQI BUDUNIĞ	*oturduğu zaman, dört bucaktaki kavmi*
[ANCA İTİ OLURMIS].	*anca kalkındırarak oturmuş.*
TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN, ÖZÜM	*Tanrı inayeti ile, kendim*
OLURTIQIMA, TÖRT BULUÑDAQI	*oturduğum zaman, ben de dört bucaktaki*
BUDUNIĞ İTDİM-YARATDIM.	*kavmi (yani, Türk Milletini) kalkındırarak yarattım.*

Bu metinden QAÑIM QAĞAN'ın ölümünden sonra ËÇİM Hakanın tahta geçtiği (d.ö.488 KÖSİ YIL; bak, s.23), ve onun ölümünden sonra ise, TEÑRİTİG TEÑRİDE BOLMIŞ TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın hakan olduğu anlaşılmaktadır.

ALP ËRİN tarihinde "*ÖZE TEÑRİ QAN* (yani, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN)*'ın öldüğü yılın* (dö 494 AT YIL) *yedinci ayında KÜÇLÜG ALP QAĞAN'ımızdan* (yani, TEÑRİTİG TEÑRİDE BOLMIŞ TÜRÜK BİLGE QAĞAN'dan) *ayrılmış bulunuyoruz*",denmektedir. Bu alandaki tefsirimize göre, Hakanımız d.ö. 362 AT YIL'ında ölmüş olacaktır. Metnimiz şu şekilde devam ediyor:

(IIK9)...QILTIM ËMİN, TÜRGİS QAĞANQA QIZIMIN,	*...kılarak, Türgis Hakanına kızımı,*
[OĞLIN] ËR-ËTİÑÜ, ULUĞ TÖRÜN	*oğlunu er ederek, onun ULUĞ TÖRÜN'üne*
ALI-BİRTİM. TÜR[GİS QAĞAN] (IIK10) QIZIN,	*alı-verdim; Türgüs Hakanının kızını,*
ËR-ËTİÑÜ, ULUĞ TÖRÜN OĞLIMA ALI-BİRTİM...	*er ederek, ULUĞ TÖRÜN olan oğluma alı-verdim...*
BAŞLIĞIĞ YÜKÜNTÜRTİM, TİZLİGİG SÖKÜRTİM.	*Başları yükündürdüm, dizleri sökürdüm.*
ÖZE TEÑRİ ASRA YİR YARLUQADUQ ÜÇÜN (IIK11).	*Spesifik yaradılış ağırlığında [Kadir Tanrı hükmünde] yer vahiy olduğu için...*
KÖZÜN KÖRMEDÜK, QULAQQIN İSİDMEDÜK	*göz ile görülemiyen, kulak ile işidilemiyen*
BUDUNIMIN,	*(uzaklıklara yayılmış olan) kavmimin,*
İLGERÜKÜN TO[ĞSIQA]; BİRİGERÜ,	*—ileri yönde, gündoğsuğa; beri yönde,*
[KÜN ORTISIQIN]QA;QURIĞARU [KÜN BATSIQIÑA];	*günortasına; kara yönünde, günbatsıkına;...*

Ergin, M.1970; *Orhun Âbideleri;* s.150.

ÜRÜÑ-KÜMÜŞİN QIRIĞIĞLIĞ,	*(Ölü ile beraber mezara konulan) öbürdünya gümüşünün (bize göre) QIR (yani, bu dünya hayatının kenarına gelmek sureti ile, öbürdünyaya geçme yeri) sağlamasına benzer şekilde,*
OQ-OTUYIN ËKİNLİG ËSİGİN,	*OQ'larını [askerlerini] yakmak sureti ile nam salan*
ÖZ İLİG ATIN, OD-OĞURIN QARA K[İSİN]	*ve kendi halkımızdan olan, OD-OĞUR [Bizanslılara göre, Utigur] adlı bize tabi kişilere kadar olan*
(IIK12) KÖK TİYİÑİN TÜRÜKİMË BUDUNIMA	*gök ufkunu Türük kavmine*
QAZĞANU BİRTİM, İTİ BİRTİM.	*kazandırdım ve onları kalkındırdım.*

Orkun, H.N.1936; *Eski Türk Yazıları I*; Istanbul; s.57,59.

Burda, OD-OĞUR'ların KÖK TIYIN'de [göğün yere değdiği yerde; yani, gök ufkunda] yaşadıklarının söylenmesi Türük Bilin batı sınırının Oral Dağına kadar uzandığını ifade eder. Nitekim, :

"Kül-Tigin 26 yaşında iken (d.s.559) Kırğızlara doğru ordu süledik. ËSÜÑÜG BATIMI [güneş batımı]'ındaki QIRIĞ ËSÜKİN [kırlıların] ÖKÜGİMİN YIŞ'ının başkentine yürüyüp, Qırğız Kavmini orda bastık.."

Mirşan, K. 1991; *Bolbollar;* s.72-73.

cümlesi de bize Qırğızların (yani, Qut-Oğur ve Od-Oğurların) güneşin battığı yerde yaşadıklarını söylüyor (halbuki, bugünkü Qırğızlar Türük Bilin güneyinde bulunuyorlar).

(IIK13) YİMË, İGİDİÑ ËMİG ËTİRİÑ,	*Buna göre, (Türkleri) eğitmiş olmam dolayısı ile,*
AT-ULUĞ ATIMIÑ OLURTIM.	*nam-ululuğu namı ile (tahta) oturdum;*
TÜRÜK BËGLER TÜRÜK BUDUNIM	*Türük beylerini "Türük Kavminin*

[QAĞAN] AT BİRTİM...	*Hakanı" namına iye kıldım.*
ËM ATIQA, AT-UŞUĞ QAZĞANMIŞ	*Bu unvana, Majesteleri kazanmış*
OĞIMIN TÜRÜK BUDUN ...	*OĞ'uma, Türük Kavminin ...*
BU QAĞANIÑDA BU BËGLERİG TÜRÜK	*Siz, bu hakanlıktaki beylerin Türük-*
(IIK14) ËMİNİ ËDİGÜ KÖRTEÇİSİN BIÑA	*lüğe sahip olduğunu gösterterek*
KİRTEÇİSİN, BUÑISIZ BOLTAÇISIN.	*vurgulamak sureti ile, özgür olabileceksiniz.*
[ANTA] KİSRE, TABIĞAÇ QAĞANTA	*Ondan sonra, Tabığaç Hakanlığından*
ËB-ËDİZÇİ, [QOP], KËLÜRTİM, ËB-ËDİZTİM.	*ëb-ëdizci, evet, getirtdim, olanları kaydettirdim.*
MËNİÑ SABIMIN SIMADI ...	*Benim (yani, Yoluğ Tiginin) sabımın sığmamış (yani,*
	yazılmamış) olduğu [yerlere],
İÇREKİ ËB-ËDİZÇİG ITI,	*yazı içeriğinin ëb-ëdizleri hakkında,*
AÑAR ADINÇIĞ	*Ona (yani, Qañım Qağana) mahsus olmak üzere,*
BARIQ YARATDIM; İÇİN	*BARIQ [noter yazısı] teşkil ettirdim; (onlara) içeriği*
AT-UŞIN ADINÇIĞ ËB-ËDİZ	*AT-UŞ [Majesteleri] namını dile getiren ëb-ëdiz*
UR[TURTIM] ... (IIK15) ON-OQ OĞLINA	*vurdurdum. "On-Oq nesillerinin*
TUTUÑA TËGİ, BUNI KÖRÜ BİLİÑ",	*tuttuğu yerlere kadar, bunu (yani, bu tasdiki)*
	görerek bilsinler", diyerek,
BËÑGÜ TAŞ AT-UQITDIM ...	*ebedî taş hakkında at-uqudum* (açıklama yaptırdım).
...ATQI ATADIM, BİTİDİM, AT-UŞ BARIQIN	*... namına adatarak yazdırdım, Majesteleri hakkın-*
	daki olayları.

Engin,M.1970; *Orhun Âbideleri;* s.150.

Şloq 8

Beñigü Qağan

İKİNT TÜRÜK BİL'in kurucusu İl-Ëtiriş Qağan, Türük hanlarının tarihlerinin yazılabilmesi için, kendinden başlamak üzere, bir QAĞANIĞ BOLBOL (taşı) diktirir (s. 9). Bu taş, onun ÖTÜLİS AT-URUDUŞ BUDUN [geçerli bakanlar heyeti] teşkil ettiği, d.ö. 542 AT YIL'ında dikilmiş olmalı.

Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.24,26.

Mirşan,K. 1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.94.

Türük hakanları ËB-ËDİZ'lerini bu taşa, sıra ile alt-alta, yazmış bulunuyorlar. Bu yol ile, Türük tarihinin "*devamlı*" olduğu kanıtlanmış olacaktır. Ancak, Teñritig Teñride Bolmış Türük Bilge Qağanın tarihinin taşın küzey alnına yazılmasından sonra, ("taş II"diye adlandırılan) bu taş tamamı ile dolmuş, artık yazı yazacak yer kalmamış bulunuyor. Buna göre, Türük Bil tarihinin yazılmıya devam edilebilmesi için, ikinci bir taşın dikilmesi zorunlu olmaktadır.

Ancak, böyle bir taş bulunamadı, veya, bulundu ise de, silik olduğundan okunamadı. Buna rağmen, tarihçi Alp Ërin *bolbolunun* yazılmış olduğu taşa düşülen kayda göre, birinci taş d.ö. 542'lerde At-Uçum (İl-Ëtiriş Qağan) tarafından dikilmiş iken, ikinci taşı dikmek sureti ile bu görevi devam ettiren kişi Beñigü Qağandır.

Mirşan,K.1991; *Bolbollar;* s.105.

Şloq 9

Teñride Qut Bolmış Alp Bïge Teñri Uyuğur Qağan

Türük Bil hakkında geniş çapta bilgi verdiği tahmin olunabilen; ancak, kırık ve silinmiş durumda olduğundan okunamıyan bir yazıtımız da, Urqun Özeni biltirindeki üç *bitig-taşdan* biri olan, Qara Balğasun *bitigtaşıdır.* Yazıtın okunabilen kısmı, taşın en üstünde yer alan, 6 satırlık yazıdır:

[B]U TEÑRİKİN[İÑ] TEÑRİDE Q[U]T BOLMIS AL[P] BİLGE TEÑ[Rİ UYUĞUR Q[AĞANIÑ BİTİGİ].

Bu yazı, Tanrı eşdeğerliğinin Tanrıda" değişmiyen-şekil" (yani, cennete girmiş ruh) oluşturma imkânına iye yönetiminin, Tanrıya uyumlu hakanının yazısıdır.

Mirşan,K.1991;*Bolbollar;* s.11.

Buna karşılık, yazıtın Çince kısmı oldukça iyi okunabiliyor ve burda Çinlilerin Türük tarihini oldukça iyi añlatabildiklerini görmekteyiz: *İşitildiğine göre, gök ile yer birbirlerinden ay-*

rılıp, güneş ve ay feyzini saçmıya başlayınca, Tanrıdan buyuruk alan (yani, Tanrıya Uyumlu) bir oymak başı (yani, İçüüm Aptım Buumın Qağan İstemi) bütün dünyayı kendi çevresinde ilgilendiriyor, fazileti ile kamaştırıcı şekilde ışıklandırıyor ve dört bucaktan ona (Türükler!) *sığınıyorlar. ... İç ve dışta selâmeti sağladıktan sonra, dağ ile ırmak arasında* (veya, ortasında) *paytaht kurdu* [Uçuş Başı!] ... *zamanında iken bütün satvetini Küzey Köşeye* (yani, Ötükün Yışa) *göç ettirdi ve paytahtını Ur[qun] ovasında kurdu. Yeteneği ile, yurdunu iyi idare etti ve böylece yıllar sürdü. Oğlu ... onun yerine geçti* (yani, OĞLI TA QAĞAN BOLMIŞ ËRİNÇ).

Orkun,H.N. *Eski Türk Yazıtları;* I-1936; s.85; II-1939, s.40.

Şloq 10

Kül-Tigin (d.s.529 TAQIĞU YIL-d.s.575 QOÑ YIL)

Urqun Bïltirinde bulunan ve "taş I" diye adlandırılan *bolbol* "taş II" metninin (s.9,27) kopyasından ve, ayrıca, taş II metnine ilâve olunan Kül Tïgin *bolbolu* metninden ibarettir.

Bu taşdaki Kül Tïgin bolbolu metni, sah.13'deki "Ökül Tïginin Seferleri" başlığına kadar devam eden Taş II metninden sonra başlamaktadır.

10.1 Giriş (ID30'un devamı; yani, 5.1.'in sonundan devam)

İSİG-KÜÇİG BİRÜR BUNÇA TÖRÜG QAZĞANIP,	*İman ve güç veren bunca töre kazanıp,*
İNİM KÜL-TİGİN ÖZİNÇE KËRGEK BOLTI.	*inim KÜL-TİGİN* kendisince gerekli oldu.*
QAÑIM QAĞAN UÇDUQTA,	*Babam Hakan uçtuğu zaman,*
İNİM KÜL-TİGİN YÏ[Tİ YAŞDA QALTI].	*inim KÜL-TİGİN 7 yaşında kaldı (ds 536).*
[ON YAŞIÑA] (ID31) OMUY ËTİG	*10 yaşında (d.s.539 QOÑ YIL) Sayın*
ÖGİM QATUN QUTIÑA.	*Ögüm Kadın [Prenses Kadın] saadetine,*
İNİM KÜL-TİGİN, ËR-AT BOLTI.	*inim KÜL TİGİN, er-at [koca] oldu.*

*Kül-Tïgin hakanımızın "saray ismi"dir. Onun "görev isimleri" şunlar: (1) BİGİ MAĞAN TİKİN, (2) SİZE BOLUS (Mirşan, Nisan 1983, s.254).

Kül-Tïginin babası d.s.536 BALIQ YIL'ında ölmüş bulunuyor. Buna göre, d.s. 532'den d.s. 543'e kadar devam eden 88[inci] TAYDU ona aittir;yani, Kül-Tîgin ancak d.s.544 yılında resmen hakan olabilecek, d.s.537-543 arasında, ölmüş olmasına rağmen, onun babası hakan sayılacaktır.

Diğer taraftan,Türk Sarayı veliahtlarının hakan olabilmeleri için evlenmiş olmaları gereklidir. Kül-Tïgin d.s. 539'da (10 yaşı dolunca) evlenmiş, buna göre, d.s. 540'da hakan olabilme yetkisini kazanmıştır. Ancak, bu yıl babasının saltanat TAYDU'suna mensup olduğundan, onun 11[inci] yaşı d.s.544 yılına kaydırılmak sureti ile, Kül-Tïgin için "resmi *sağış*" tespit edilmiş bulunuyor (Mirşan, Mayıs 1983, s.320-321). Bu *sağışa* göre, *ësöñük* olarak, Kül-Tïginin 16'inci yaşı d.s. 549 olacaktır.

10.2 TABIGAÇ OÑITU AT Seferi (d.s.549-550)

ALTI YİGİRMİ YAŞIÑA, ËÇİM QAĞAN	*16 yaşında (d.s.549 YIL.YIL), ËÇİM QAĞAN*
İLİN-TÖRÜSİN ANÇA QAZĞANTI,	*Anayasasını anca kazanmak üzere***
ALTI-UÇUB SOĞDAQ TAPA SÜLEDİMİZ,	*ALTI-UÇUB SOĞDAQ'lara doğru süledik, ve*
BUZDIMIZ. TABIĞAÇ OÑITU AT OQ	*onları bozduk. TABIĞAÇ OÑITU AT OQ'un*
BİS T[ÜMEN SÜ KËLTİ, SÜÑİSDİMİZ]. (ID32)	*5 tümenlik ordusu geldi, savaştık (d.s.550 AT YIL).*
KÜL-TİGİN YADAĞIN UP-ULUYU TËGDİ,	*Kül-Tigin "yayalara" karşı haşmet ile değdi, ve*
OÑITU ATIQ YORIÇIN UYURIQLIĞ İLİGİN	*"Oñıtu At" denenlere tabi olan halka*
TUTDI. UYURUQLIĞDI QAĞANQA	*hakim oldu. Hakimiyeti Hakana*
ANÇULADI, OL SÜG ANTA YOQ UQIŞDIMIZ.	*müjdeledi, bu orduyu bertaraf etmiş olduğumuzu.*

Türklerin d.s.550'de Orta Asyada kuvvetli bir devlet kurmuş oldukları Batı kaynaklarınca da bilinmektedir. Bulgar (yani, BUY-URUQ) asıllı OÑITU AT'lar ise Bizansın Balkan vilâyetlerine kadar değmiş ve, hatta, İstanbul önlerine kadar gelmiş bulunuyorlar***.

**ËÇİM QAĞAN'in Türk Anayasasına göre idare ettiği yerleri tekrar Türk Biline katmak üzere.

***P.Lemerle, *Revue Historique*, CCXI, 1954, s.282-284'e bakınız.

TABIĞAÇ OÑITU AT'larin kendilerine OQ-OÑIM OĞ dediklerini, ve "beş tümen" deyiminin, aslında, BİŞ OQUÑ kavramına tekabül ettiğini, buna göre de, OÑITU AT'ların 5 boydan ibaret olduklarını İSİZ OYIBIZ QUL bitiginden de bilmekteyiz (s.13).

10.3 UÇ-UÇA ËSİÑÜN Seferi (d.s.554-557)

BİR OTUZ YAŞIÑA UÇ-UÇA ËSİÑÜNKE	*21 yaşında (d.s.554 İT YIL) UÇ-UÇA ËSİÑÜN ile*
SÜÑÜŞDİMİZ. ËN İLKİ, AT-UDUQIN ÇURIÑ	*savaştık. İlk önce, AT-UDUQUN ÇUR'a*
BUZ [ATIĞ BİNİP TËGDİ, OL AT ANTA] (ID33) ÖLTİ	*BUZ-AT* hücumu ile değdi. O nam orda öldü.*
İKİNTİ, IŞUB-URA OYUM TUR	*İkinci olarak, IŞUB-URA OYUM TUR'a*
BUZ ATIĞ BİNİP TËGDİ, OL AT ANTA] ÖLTİ.	*BUZ-AT* hücumu ile değdi, o nam orda öldü.*
ÜÇÜNÇ, İYİGİN ËSİL[İG] BËGİÑ	*Üçüncü olarak, İYİGİN ËSİLİG BËG'in*
ÖK-ËDİM İLİG AT-URUĞ AT-BİNİP	*Krallık Halkına karşı "Nam Savaşı" hücumu ile*
TËGTİ, OL AT ANTA ÖLTİ.	*değdi, o nam orda öldü.*
UYURUQINTA-UYULMISINTA, YÜZ ARTUQ	*(Beyin) bendelerinin ise, yüzden fazla*
OQUN URTI İYİ[ZKE],	*askerini vurur-vurmaz,*
UB-UŞIÑA BİRİT[İLTİ].	*onlar da hakimiyete baş eğdiler.*
(ID34) TËGDÜKİN, TÜRÜK BËGLER, QOP,	*Bu değmeler sonucunda, Ey Türk beyleri, evet.*
BİLİRSİZ, OL SÜG ANTA YOQ UQIŞDIMIZ.	*bilirsiniz ki, o orduyu orda bertaraf ettik.*

*BUZ-AT, bozguna uğratma atılımı, yani, ordu kumandanları arasındaki yeke-yek atlı savaş.

UÇ ËSİG ËL [Kral Halkı, Herodotus'a göre "*Königliche*"], ÖC-UÇU ÖGÜZ AŞU ËL [Liderlik Sahipliği deniz aşa'il] (Mirşan 1970, s.79 ve 65) deyimlerinin de tanımladıkları gibi, metnimizde geçen UÇ-UÇA kavramı İskitler'i telmih eder, ve UÇ-UÇU birçok metinlerde "devlet" añlamındadır (s. 6; Mirşan 1970, s.79,94). Bu deyimin Çincedeki karşılığı "ju-ju" şeklindedir, ve Menander Protektor tarihinde UÇ-UÇA ËSİÑÜN "Ephthalit" olarak geçiyor.

D.s.568 yılında—SİZE BOLUS [*Your Achiever*] olması gereken—Sizabulos**, Soğdaq beyi Maniach'ın ricası üzerine, Türk ipeğine pazar yeri temin etmek için , Bizans kralı Justinian'a bir Türk heyeti gönderiyor (Menander,18 M) ve kendilerine, krala verilmesi için, birkaç mektup veriyor. Bizansa gelen heyet kral tarafından kabul olunuyor, ve kral İskit dilinde yazılmış olan mektupları mütercimlere okutuyor, ve heyeti içtenlik ile karşılıyor. Onların devlet şekilleri, Türk memleketleri hakkında sorular soruyor. Onlar da, dört beylikleri bulunduğunu, bütün halklar üzerindeki hakimiyetin ise, yalnız Sizabulos'a ait olduğunu, Ephthalitleri de idareleri altına aldıklarını ve vergiye tabi kıldıklarını izah ediyorlar. Kral da "*Ephthalitlerin gücünü tamamile kırmış bulunuyorsunuz demek*", diyor. Heyetin bunu teyit etmesi üzerine,"*Ephthalitler kentlerde mi, yok ise, köylerde mi yaşarlar?*", diye sorar ve "*kentlerde, beyim!*", cevabını alır. "*O halde siz onların bütün kenlterinin hakimi bulunuyorsunuz*", deyince, "*evet*" cevabını alır.

**Menander tarihinde *Silzibulos* seklinde de geçiyor.

Sizabolus (yani, SİZE BOLUS)'un KÜL-TİGİN olduğu, onun ds 559'da QUDOĞUR'ları (yani, Kutigurları) yenmesinden sonra, Bizans kaynaklarının da Mart 559'da Kutigurların Tunayı geçmiş olduklarını teyit etmesi ve, bilhassa, KÜL-TİGİN'in ölüm tarihi olan d.s.575'in Bizans kaynakları tarafından da teyit olunması ile de anlaşılmaktadır.

Kül-Tigin İKİTİ ETİGMİŞ BİL'in "Türkistan+İdil-Oral" hükümdarıdır, ve onun (asıl Hakan olan!) abisine YOLUĞ TİGİN "QAĞAN" demektedir (s. 28'deki "QAĞANQA ANÇULADI"), çünki Kül-Tigin QAĞAN'in inisidir (yani, mümessilidir). İşte, Türk Bilinin asıl hakanı olan bu QAĞAN'a Çinliler *T'u-men* demektedirler:

Bati-Wei sultanı Fei--ti'nin birinci yılının (d.s.552), birinci ayında T'u-men Ju-Ju'ya (yani, UÇ-UÇU'ya) hücum için kıt'alar gönderdi. Ju-Ju'lar Huai-huang'in [Ta-t'ung-fu'nun kuzeyinde, Çin Seddinin dışında, şimdiki Feng-tschen] kuzeyinde ağır bir hezimete uğratıldı.
(Liu Mau-Tsai 1958, s.7).

Buna göre, QAĞAN (yani, *T 'u-men*) 552 yılında KÜL-TİGİN'nin TABIĞAÇ TAPA [Çin yönünde] sefere çıkmasını emretmiş, ve o da—Tawğaççа *Huai-huang* olması gereken—İYİGİN ËSİLİG BËG ile yaptığı üçüncü savaş (s.28) ile, UÇ-UÇA ËSİÑÜN'ü yenmiş bulunmaktadır. Bu BËG hakkında ise, Hoyti Tamir gündeliklerinde şöyle bir haber görmekteyiz (Orkun 1938, s.114):

BA. B[Ü İLİN] İT ON-ÖLİK OT-OZUN KE OÑA İTİÑ BÜ-AT. ONÇUB ËD BÖRİ BİLGE BËG AT UÇ-UÇU B[Ü] AT-OĞ UÇ İRİK.

BÜ halkının impulsu olan Kozmik-Ölü (yani, BÜ AT) OT-OZ yolu ile muvaffakiyete ulaşan impulsun BÜ-atılımıdır. Bu itibar'ile, Böri Bïline Bey olarak AT UÇ-UÇU [nam-ı devlet etme], ancak, BÜ Dinastisi Lideri olan kimse için mümkündür.

Bu metne göre, BÖRİ BİL'inin UÇ-UÇU [devlet]'ini yöneten bey BÜ-dinastisinden bir OT-OZ* mensubudur. Bu diyarın sınırının Tibet ve Hindistana kadar uzandığı ise, "TÜPÜT QAĞANTA BÜ İ-LİN KELTİ" cümlesinden anlaşılmaktadır. ÖKÜLİ ÇUR BOL-BOL'unda ise, BÜ-KİSİ hakkında şöyle deniliyor: "*ÖKÜLİ ÇUR QITAÑ ve TATABI'da beş savaş savaştığı zaman, OQ-BİL'inin tabi olduğu haşmetmaab olan müdafi Bü-Kişi idi*".(Mirşan, 1985, s.95). Buna göre, UÇ-UÇU "OQ BİL" manasındadır (s.13-14).

*OT-OZ, yakılarak geçmek sureti ile, öbür dünyada teşekkül etme (yer alma),

10.4 QIRQIZ Seferi (d.s.558-559)

ANTA KİSRE, YİR BUYURQU ULUĞ İRKİN	*Ondan sonra (d.s.558), YİR BUYURQU ULUĞ İRKİN***
YAĞI BOLTI. ANI YAÑIP,	*(Kül-Tiginin) düşmanı oldu.Onu yenerek,*
TÜRGİ AYIRĞUN KÖLTE BUZDIMIZ.	*TÜRGİ AYIRĞUN KÖL'de bozguna uğrattık.*
ULUĞ İRKİN AZQIÑA ERİN TEZİP BARDI.	*ULUĞ İRKİN (yani, Awarlar) azıcık askeri ile tezip-vardı (kaçarak uzaklaştı).*
KÜL-TİGİN, [ALTI OTUZ] (ID35) YAŞIÑA, QIRQIZ	*Kül-Tigin, 26 yaşında iken (d.ö.559),Kırgızlara*
TAPA SÜLEDİMİZ. ESÜÑÜG BATIMI	*doğru ordu sürdük. Güneş batımındaki*
QIRIĞ ESÜKİN ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞA	*kırlıların ÖKÜGİMİN YIŞ'ının başkentine*
YORIP, QIRQIZ BUDUNIĞ UDA BASDIMIZ.	*yürüyüp, Kırgız Kavmini orda bastık.*
QAĞANIN BİRLE OSUÑA YIŞDA SÜÑÜŞDİMİZ.	*Hakanı ile işbu YIŞ'da savaştık.*
KÜL-TİGİN BUY-URIQUN[IÑ QUD-OĞURUĞ]	*KÜL-TİGİN Buy-Uruq'ların Qud-Oğur'larına*
(ID36) BİNİP UP-ULUYU TEGDİ. BİR ERİG	*hücum ederek haşmet ile değdi. "Bir er"*
OQUN URTI, İKİ ERİG OD-UŞURU SANÇDI.	*değerinde okçu vurdu (ok ile!), "iki er" değerinde subay sançtı (kargı ile).*
OL TEGDÜKDE, BUY-URUQUNIÑ	*O değdiği zaman ise, Buy-Uruqların*
QUD-OĞURIĞ OD-ULIQIN	*Qud-Oğurlarının General-Ululuğunu*
OS-ULIYU URTI.	*yüce-ululuk ile vurdu. Bundan sonra,*
QIRĞIZ QAĞANIN ÖLİRTİMİZ, İLİN ALTIMIZ.	*Kırgız Hakanını öldürdük ve memleketini aldık.*

** Seigniorial Serbestlik (yani, APAR'lar) Mıntıkası Hakimi.

Türklerin ULUĞ İRKİN [Ulu Serbestlik] dedikleri mıntıkada yaşıyan "*Ërür Barur Ërkli*" [Göç Etme Serbestisine Sahip] Halk Herodotus tarihinde "Serbest İskitler" ve Menander Protektor tarihinde "Awar" [Türkçesi, APAR] şeklinde geçmektedir, ve Türkler onlara bazan "QARLUQ" da demektedirler. Ancak, bu İRKİN'lik Türkler ile ilişkili kentler dışında kalan yerler için söylenmekte; *ësöñük* olarak, Astarhan kenti için böyle bir "serbestlik" sözkonusu değildir. Hatta, ËRÜR BARUR İRKLİ'ler bu kenti, AT-OMUĞ IDUQ BAŞ'ı, tehdit ettikleri zaman, Türk Hakanının onlar ile savaştığına da şahit olmaktayız (s.17-18).

Kül-Tigin tarafından yenilen ve "tezip varan" Bayanos idaresindeki Awarlar d.s.558'de (s.29) Justinus'a bir QANDIQ [elçi] gönderirler ve—Bizansın düşmanlarına karşı Awarlar ile bir ittifak antlaşması yapmasının faydalarından bahsettikten sonra, bunun karşılığında— zengin hediyeler, yıllık haraç, ve mümbit bir toprakta iskân yeri isterler.

Bizanslılar ile bir antlaşmaya vardıktan sonra, Awarlar, ilk önce, Utigurlari, sonra, Hun Boyu Zal'ları tabi kılarlar ve, sonunda da, Sabir'leri imha ederler. Bundan sonra ise, Ant'lar ile savaşirlar.

Bizans tarih yazarlarının d.s.460 yıllarından beri tanıdıkları Türk boylarından Sabir'lerin Kafkasya kuzeyinde yaşadıklarını ve Kuban mıntakasına da hakim olduklarını bilmekteyiz. Bizans tarihçisi Prokopios 5. yüzyılda Sabirler hakkında şöyle der: "*Yerin sırtında insanlar yaşamıya başlıyalıdan beri, ne Yunanlıların, ve ne de İranlıların kafasından Sabirlerin kullandıkları silâhlar çıkmadı*". Bizans İmparatoru Anastasios (d.s.491-518) çağında Sabirler Kappadokiya'ya kadar sokulurlar, ve d.s.527'de I. Justinianus (d.s.527-565) onları Perslere karşı müttefik yapar. Ancak, Sabirler, 558 yılındaki Türk hücumu sonucunda "tezip varan", Awar'lara karşı yenilerek (s.29) tarih sahnesinden silinirler.

Sabir sözünün, ISUB-UR şeklinde, bir ISUB-URA BİL kentinin ismi olmuş olması muhtemeldir. Ësöñük olarak, o Tereğin üst kısmındaki "Kafkas Kapısı" olmuş olabilir. Bu kent Prokopios'da "Tzur", Menander'de "Tzon-Geçidi" şeklinde geçmektedir ki, onun aslı ÇUR olmalı. Nitekim, doğu kaynaklarında bu ad "Çor"(Widengren, s.73) şeklinde gözükmektedir (Mirşan 1985,s.93-96).

Kül-Tiginin 559'da yendiği QUD-OĞUR'lar [Kutigurlar] ise, aynı yılın Mart ayında, don-

muş olan, Tuna Nehrini geçerek, bir kısmı Thermopyl'e, diğer kısmı Gelibolu Yarımadasına, ve üçüncü kısmı da Bizans başkenti surlarına kadar değerler. Ancak—QUD-OĞUR'ların dönüş yolunu tehlikeye sokacak şekilde—Tuna Ağzında Bizans donanmasının gözükmesi, onların 559 yılı güzünde geri çekilmelerine sebeb olur. Fakat QUD-OĞUR'ların tekrar Trakyaya değebileceklerinden korkan imparator Justinian, Utigur (yanı, OD-OĞUR) beyi Sandlichos'a müracaat ederek, onu QUD-OĞUR beyi Zabergan'a karşı kışkırtır ve, QUD-OGUR'ları yenmesi halinde, onlara vermekte olduğu yıllık haracı kendisine vermeyi vadeder. Bizanslılara yaranmak istiyen Sandlichos ise, İmparatora şu haberi iletir: "*Boydaşlarımızı yok etmek, ne Tanrı karşısında, ne de başkaca bir şekilde, yakışıklı değildir. Onlar bizim ile, yalnız dil bakımından akraba, bizim vatandaşımız, ve bize aynı bir giyim ve hayat tarzı ile bağlı değiller, aynı zamanda—başka bir beyin idaresi altında bulunuyorlar ise de—bizim ırkdaşımız bulunuyorlar. Buna rağmen, ben—Justinianus'un arzusu üzerine—QUD-OGUR'ların—Bizansa baskın yapacak atlıları olmaması için—bütün atlarını ellerinden alacağım, ve onları kendi malım edineceğim.*"

10.5 TÜRGİS Seferi (d.s.559 TABIŞĞAN YIL)

OL YILQA, TÜ[RGİS TAPA, ALTUN YIŞIĞ]	*O yıl (d.s.559), Türgislere karşı, Altun-Yış*
AT-(ID37) OĞA, İRTİS ÖGİZİG KÈÇE	*Başkenti üzerinden, ve İrtiş Irmağını geçerek*
YORIDIMIZ. TÜRGİS BUDUNIĞ UDA	*yürüdük. Türgis Kavmini, bu şekilde, stratejikman*
BASDIMIZ. TÜRGİS QAĞAN SÜSİ,	*bastık. Türgis Hakanının ordusu,*
OBUL-UÇUDA, OTÇA-BORAÇA KÈLTİ,	*Obul-Uçu'da, ot gibi, bora gibi geldi*
SÜÑÜŞDİMİZ. KÜL-TİGİN, UB-UŞUĞU,	*—savaştık. Kül-Tigin, Ub-Uşuğuya karşı,*
BUZ-AT BİNİP TÈGDİ. UB-UŞUĞU	*BUZ-AT hücumu ile değdi. Ub-Uşuğu*
BUZ-AT ÈK[ÜSİN] ... (ID38)	*bozguna uğradıktan sonra, ...*
AT-UTUZ AT[IĞ] KİSİN ÖZİ ALTIZDI.	*Xorazmia'lılar da teslim oldular.*
ANTA, YANA KİRİP, TÜRGİS QAĞAN	*Sonra, yürümemize devam ederek, Türgis Hakanının*
BUYURIQI OZ-AT OTIQUĞ İLİGİN	*buyuruğu altındaki Oz-At Otıqu* Halkını*

*Ölünün Öbür Dünyada yeniden teşekkül edebilmek üzere yakılması ; OT-OZ (s.29); AT-OTUQ (s.22); buna göre, bir Türk kabilesi.

TUTDI. QAĞANIN ANTA ÖLÜRTİMİZ,	*idaresine aldı. Hakanını orda öldürdük,*
İLİN ALTIMIZ. QARA TÜRGİS BUDUN,	*yurdunu aldık. Qara Türgis Kavmi*
QOP, İÇİKDİ, OL BUDUNIĞ	*idaresinde iken idaremize giren bu kavmi*
[ATAB-URDA QCNTIRTIMIZ].	*Atab-Ur Kentinde iskân ettik.*
[YANA YORIP], (ID39) SOĞDAQ BUDUN	*Seferimize devam ederek, Soğdaq Kavmini*
İTEYİN TİYİN, İYİNÇÜ ÖGÜZİG KÈÇE,	*kalkındırmak üzere, İyinçü Irmağını geçerek,*
TÈMİR QAPİĞQA TÈGİ SÜLEDİMİZ.	*Demir Kapıya (Samarkanda) kadar süledik.*
ANTA KİSRE, QARA TÜRGİS BUDUN,	*Bundan sonra, Qara Türgis Kavmi,*
YAĞI BOLMIŞ, İKİN ÈRİS TAPA BARDI.	*düşmanları haline gelmiş olan, İKİN ÈRİS'e doğru vardı.*
BİZİN SÜ ATI TURUQ, AZUQI YOQ ÈRTİ,	*Bu şekilde, bizim ordumuzun atlarının talimsiz, iaşelerinin bitmiş olduğunu,*
UYUBLIQ KİSİ ÈR[Tİ], (ID40) "ALP ÈR",	*buna göre de, tabiiyetlerine alınabileceğimizi zannederek, bir "kahraman" edası ile,*
BİZİNE TÈGMİŞ ÈRTİ.	*bize tabi yerlere değmiş oldular.*
ANTAG ÖDKE ÖKİNİP, KÜL-TİGİNİG	*Maalesef, bu şartlar altında, Kül-Tiginin*
AZ ÈRİN İRTÜRÜ ITIMIZ,	*bir kısım askerlerini geri çekilmiye mecbur ettiler,*
ULUĞ SÜÑİŞ SÜÑİŞMİŞ.	*—büyük bir savaş neticesinde.*
ALP UŞUL UÇI OQ ATIN BİNİP TÈGMİŞ,	*Fakat (Kül-Tigin, buna rağmen) Alp-Uşul Uçı'nın okçularına hücum etmiş,*
QARA TÜRGİS BUDUNIĞ ANTA	*ve Qara Türgis Kavmini oracıkta*
ÖLÜRMİŞ-ALMIŞ. YANA YORIP, (IK1)	*imha edip almış. Seferine devam ederek,*
Ö(K Y)İRDE, UŞU-TUTUQ BİRLE SÜÑÜŞMİŞ.	*Krallık Yerinde Massaget'ler ile savaşmış.*
ÈRİN, QOP, ÖLÜRMİS; ÈBİN-BARIMIN	*Askerlerini imha etmiş ,ve karargâhlarındaki*
QILIĞIN, QOP, KÈLÜRTİ.	*varlıklarını gelir olarak almış.*

OZ-AT OTIQUĞ İL (yuk.bkz.) adı Macarca ve Yunancada "*Uz*" şeklinde geçmektedir. Rus salnameleri onları "Tork"(yani,Türk) diye adlandırırlar.

İdil ötesinde yaşıyan Uzlar, Don ve Dnyepr arasında yaşıyan Peçenekleri yendikten sonra, Balkanlara ve Macaristana akınlar yaparlar ve, nihayet, 1068'de Kief Prensliğinin güney sınırını işgal ederler ve Ruslaşırlar.

Metinden anlaşıldığı üzere, Kül-Tigin göç etmeden kalan Uzları Atab-Ur Kentine yerleştirmiş bulunuyor. Bu kentin Ulan-Batur (Urga) olduğunu—Urga-Qalğan yolunun doğusunda, Bağa-Sansar Dağının eteğinde bulunmuş olan—aşağıdaki *bolbol* yazısı teyit ediyor:

OA. ATIĞ ËMİM OZ ËRİMİM UÇ ATQA BİTİDİM, IRAQ UÇUY OĞ-OQ QAÑ OD-URILIM, OZ-AT ATAB-URDA. ÖG-ÖZÜG ËSİB ËRT UB-URUÑ (Orkun 1938, s.164).

OZ adını alanların lideri için yazdığım bu yazıyı—ırakta bulunan memleketimiz liderinin OĞ-OQ [Kişilikli Asker] Babamız (Origo'muz) olarak ateşe vurulduğu—OZ-AT'ların Atab-Ur Kentinde yazdım.

"Peygamber" olarak gömülenin mezar taşı.

OZ-ÏL'ler ÖKÜLİ ÇUR bolbolunda da sözkonusu ediliyor (Mirşan 1985, s.94). Bunların ilk başkentlerinin Topraq-Qala olmuş olması muhtemeldir.

10.6 AT-OY BİL Seferi (d.s.560-568)

KÜL-TİGİN, YİTİ OTUZ YAŞIÑA, QARLUQ	*Kül-Tigin, 27 yaşında iken (d.s.560), Karluk*
BUDUN, ËRÜR-BARUR ËRKLİ,	*Kavmi, "göç etme serbestisine sahip çıkmak" sureti ile,*
YAĞI BOLTI. AT-OMUĞ IDUQ BAŞDA	*onun düşmanı oldu. At-Omuğ Iduq Başda*
SÜÑİSDİMİZ. (IK2) [KÜ]L TİGİN OL SÜÑÜŞDE	*[Astarhan!] savaştık. Kül-Tigin o savaşda*
OTUZ YAŞAYUR ËRTİ. ALP-UŞUL UÇI	*otuz yaşıyor idi (d.s.563). Alp-Uşul Uçı'ya*
AQIN BİNİP, UP-ULUYU TËGDİ,	*"akın hücumu" yaparak haşmet ile değdi,*
İKİ ËRİG OD-UŞURU SANÇDI,	*"İki er" değerinde subay sançdı (kargı ile),*
QARLUQUĞ ÖLÜRTİMİZ-ALTIMIZ.	*ve Karlukları imha ederek aldık (s.13,15,17).*
OZ BUDUN YAĞI QALTI, QARA KÖLTE	*OZ Kavmi düşmanı olarak kaldı, Kara Gölde (Azak*
SÜÑÜŞDİMİZ. KÜL-TİGİN BİR QIRQ.	*Gölü) savaştık. Kül-Tigin 31*
YAŞAYUR ËRTİ. ALP-UŞUL UÇI	*yaşıyor idi (d.s.564). Alp-Uşul Uçı*
AQIN (IK3) BİNİP UP-ULUYU TËGDİ,	*"akın hücumu" yaparak haşmet ile değdi, ve*
OZ-ÖLTİBİRİG AT UTDI.	*"Ozların İmhacısı" namını kazandı.*
OZ BUDUN ANTA UYUQ BOLTI.	*Oz Kavmi bu şekilde tabi oldu.*

Burda sözü edilen Karlukların Menander'in "*Türkler Medyaya akın etmiş, ve memleketlerini harabeye çevirmişlerdi*" cümlesindeki Türkler olması gerekir. Nitekim, Rusların da Uz'lara "Türk" dediklerini zikretmiş idik (s. 31) .Ayrıca, QAÑIMQAĞAN'in Dareios'a karşı yaptığı seferde Karlukları askere almış olduğunu (s.16) bilmekteyiz ki, bu da Bizanslıların onlara "Türk" demiş olmalarına sebeb olmuş olabilir. Oz Kavmi ise, Kül-Tigin'in 559 yılında yendiği Oz-Atların göç eden kısmı olmalı (s.31) .

ËÇİM QAĞAN İLİ OQUM-UŞUĞ BOLTIQINTA,	*Ëçim Qağan halkı Oq'lara hakim olduğu vakit,*
BUDUN İLİĞİ ËKİGÜ BOLTIQINTA,	*"kavmimize mensup halklar camiası"na katılmış olmaları dolayısı ile,*
İZİGİL BUDUN BİRLE SÜÑÜŞDİMİZ.	*İzigil Kavmi ile savaşdık.*
KÜL-TİGİN ALP-UŞUL UÇI AQIN BİNİP (IK4)	*Kül-Tigin Alp-Uşul Uçı'ya, akın hücumu ederek,*
[UP-ULUYU TËGD] İ ,—OL AT ANTA TÜS [Tİ]	*haşmet ile değdi,—o nam orda düştü,*
İZİGİL [BUDU]N ÖLTİ.	*İzigil Kavmi mahvoldu!*
AT-UQUZ OĞUZ BUDUN KENTÜ BUDUNIM ËRTİ,	*At-Uquz Oğuz Kavmi kendi kavmimizden idi.*
TEÑRİ YİR BOLĞAQIN ÜÇÜN,	*Tanrı Yerinde bizim ile beraber yaşaması gerektiğinden,*
YAĞI BOLTI BİR YILQA BİŞ YOLI SÜÑÜŞ DİMİZ.	*düşmanı oldu. Bir yıl içinde 5 defa savaştık.*
EÑ İLK, AT-OĞU BOLIQDA SÜÑÜŞDİMİZ.	*İlk önce, AT-OĞU BOLIQ (Saray!)'da savaşdık*.*

*At-Uquz Oğuz [Kendi Oğuzunuz] ile yapılan bu savaş—İT ÖD erası takvimi dolayısı ile (Mirşan, mayıs 1983, s.313)—d.s.566 İT YIL'ında yapılmış olmalı.

(IK5) KÜL-TİGİN OZUM ON-OQIĞ BİNİP,	*Kül-Tigin Ozum On-Oq'a hücum ederek,*
UP-ULUYU TËGDİ, ALTI ËRİG SANÇDI.	*haşmet ile değdi, altı asker sançdı ve,*
SÜ [T]ËGİSİNTE, YİTİNÇ ËRİG QILIÇLADI.	*ordunun hücumu esnasında, yedinci askeri kılıçladı.*
İKİNTİ QUŞLAĞAQDA, İDİZ BİRLE	*İkinci molada, İdiz ile*
SÜÑÜŞDİMİZ. KÜL-TİGİN OZ OYIĞIZIN	*savaşdık. Kül-Tigin Oz-Oy'lara*
BİNİP UP-ULUYU TËGİP, BİR ËRİG SANÇDI,	*hücum ederek haşmet ile değdi. Bir asker sançdı,*
(IK6) AT-UQUZ ËRİG ËGİRE AT-UQIDI,	*"Namdar"ların askerlerinin hadlerini bildirdi,*
—İDİZ BUDUN ANTA ÖLTİ.	*—İdiz Kavmi orda harab oldu!*
ÜÇÜNÇ, BU[L OTUQD]A, OĞUZ BİRLE	*Üçüncüsünde, bu otlakda, Oğuz ile (s.18)*
SÜÑÜŞDİMİZ. KÜL-TİGİN, OZUM ON-OQIĞ	*savaşdık. Kül-Tigin, Ozum On-Oq'lara*

BİNİP, TËGDİ-SANÇDI.	*hücum ederek, değdi-sançdı.*
SÜSİN SANÇDIMIZ, İLİN ALTIMIZ. ·	*Ordusunu sançdık, yurdunu aldık (d.s.566, İT YIL).*
TÖRTİNÇ, UÇUŞ BAŞINTA SÜÑÜŞDİMİZ.	*Dördüncü defa, UÇUŞ BAŞI'nda (Bulgar Kenti) savaştık.*
TÜRÜK (IK7) BUDUN, ADIQIQMIŞ ITDI,	*Türk Kavmi, yorgunluk yüzünden,*
UYUBLIQ BOLT[AÇ]I ËRTİ OZA,_	*teslim olacak hale gelmişken,*
[İKİ]LİMİS SÜSÎN KÜL-TİGİN—	*onların iki kısımdan ibaret ordularını, Kül-Tigin*
OĞ-ATI AT-OÑIRA, BİR OĞUŞ	*—şerefini muvaffak etmek üzere, BİR OĞUŞ*
AL-APAĞU ON-ËRİG AT-OÑA	*AL-APA'nın muvaffak ON-askerlerinin*
TİGİN OYUĞINTA İGİRİP, ÖLÜRTİMİZ.	*hücum edecekleri kanaatini uyandırarak, imha etti (s.18).*
BİSİNÇ, İZGİNTİ OQ-UDUZDA OĞUZ	*Beşinci olarak, İzginti 0q-Uduz'unda, Oğuz*
BİRLE SÜÑÜŞDİMİZ. KÜL-TİGİN	*ile savaşdık. Kül-Tigin*
(IK8) OZ OYUĞIZIN BİNİP TËGDİ, İKİ ËRİG	*Oz-Oy'lara hücum ederek değdi; iki asker*
SANÇTI, BOLIQI BARMADI, [OL] SÜ ANTA Ö[LTİ].	*sançdı; derken, o ordu orda imha oldu .*
"OMIĞI Q]URĞA[N} QIŞLAP, YAZ ÎLE,	*Omığı Qurğan'da kışlayıp, yaz başlangıcında,*
OĞUZĞARU SÜ AT-AŞIQDIMIZ.	*Oğuz yönü ordusuna at sürdük.*
KÜL-TIGÎN, BEG UB-UŞULIYUQI ATIMIZ,	*Kül-Tiginin karargâhını, BËG UB-UŞULIYU [Beylik] adını verdiğimiz,*
OĞUZ YAĞI ORDUĞ BASDI. KÜL-TÎGÎN	*Oğuz taraftarı karargâh basdı. Kül-Tigin,*
(IK9) ÖG-USUZ AQIN BÎNÎP, AT-UQUZ ERÎN	*ÖG-USUZ akını hücumu ile, AT-UQUZ askerlerini*
SANÇDİ, ORDUĞ Bİ'RMEDÎ.	*sançdı, karargâhı vermedi (d.s.567 yılının sonu)*

AT-UQUZ [tabi] Oğuzlara karşı yapılan bu savaşlar TÜRÜK Anayasasının"*Oq asıllı sembol Türk iman ve gücünü Türk Hakanına versin*" ve "*Türk Bili Hakanı Türk olan kavimleri bize tabi kılarak tutsun*" (Mirşan 1978, s.107) maddelerine dayanmaktadır. Bu savaşlarda Kül-Tiginin bazı Oğuz boylarını BİR OĞUŞ AL-APA'nın [Tek Olan Tanrının] ON-ËRİG'lerinin [kozmik askerlerinin] hücum edecekleri savı ile korkutması, Türk Bil'in bu Oğuzların memleketinden gelerek Seleñeye yerleşen bir peygamber tarafından kurulmuş olduğunu belirtmek için ileri sürülen bir argumentasiondur (s.4). Nitekim Kül-Tiginin ÖG-USUZ [Peygamber] akını ile hücuma geçmesi de böyle bir dayanağa işaret ediyor.Yani, bu savaşların asıl amacı Oğuz memleketlerini *Türük İsirYir* [BAU, Türk imanına sahip halkların yaşadığı yer] haline getirmekdir.

Kemçik Cırğaq yazıtında geçen şu cümleden İDİZ'lerin OQ oldukları anlaşılmaktadır:

İDİZ İL URUĞİN OQ, BUY-URUĞU URTUMQA ALTIM OĞ-UŞUĞA ATINIM [*İdiz halka ırka OQ'larını, Buy-Irkına tabi kılmak üzere, savaşarak almış olmamdan dolayı, adım OĞ-UŞU'dur*].

10.7 KÜL-TİGİN'in ölümü (d.s.17.9.575 QOÑ YIL]

ÖGİM QATUN, ULAYU ÖGLERİM,	*Övüncüm Kadın, müteakip Övünçlerim,*
KËLİRİM KËLİÑÜNİM, QUNÇUYLARIM :	*dışarıdan gelen gelinlerim, hayat arkadaşlarım:*
BUNÇA YÏME, TİRİGİ KÜÑ BOLTAÇI ËRTİ ;	*Siz hepiniz, "diri" olarak birer biçare olacak,*
ÖLÜGİ, YURTDA-YOLTA YATU QALTAÇI	*"ölü" olarak ise, yurtda-yolda yata-kalacak*
ËRTİGİZ, (IK10) — KÜL-TİGİN YOQ ËRSER,	*idiniz,—eğer Kül-Tigin olmamış olsa,*
QOP, ÖLTEÇİ ËRTİGİZ.	*evet, imha olacak idiniz.*
İNİM KÜL-TİGİN KËRGEK BOLTI,	*Buna göre, İnim Kül-Tiginin sizin için gerekli oldu-*
ÖZÜM SAQINTIM!	*ğuna karar vermek sureti ile, tedbirli oldum*.*

*yani, babamın ölümünden sonra Hakan olma hakkını kullanması için inimi görevlendirdim.

KÖRÜR KÖZİM KÖRMEZ TEG, BİLİR BİLGİM	*Görür gözüm görmezmiş gibi, bilir bilgimi*
BİLMEZ TEG BOLTI,—ÖZÜM SAQINTIM.	*bilmemiş gibi kabul ederek sakındım!*
ÖD TEÑRİ YASAR KİSİ-OĞLI,	*Eralar Tanrısı tarafından yapılan kişi-oğlunun,*
QOP, ÖLGELİ TÜRÜMİS, (IK11)	*evet, günün birinde ölmek üzere türemiş olduğunun*
—ANÇA SAQINTIM!	*bilinci içinde, anca sakındımi*
KÖZDE YAŞ KÏLSER İTİDE,	*Gönüle düşen kederin, gözlerde yaş getirecek*
KÖÑİLTE SIĞIT KÏLSER,	*kadar, büyük olabileceğini bilerek,*
—YANTIRU SAQINTIM, QATIĞDI SAÇINTIM!	*"acı bilinci" içinde acımasız sakındım!*
İKİ UŞUD, ULAYU İNİYİGÜNİM, OĞLINIM,	*Beni temsil eden Mümessil ve Vekilimden ibaret iki*
BËGLERİM BUDUNIM ËKÜZİ	*Valimin idaresindeki beylerin kavminden müteşekkil*
OQ-UŞI UYUBLIQ BOLTAÇI TİP SAQINTIM!	*OQ Hakimiyeti istilâ görmesin diyerek sakındım!*
YUĞÇI-SIĞITÇI, QITAÑ,TATABI BUDUN	*Ağlayıcı-sızlayıcı olarak, Qıtan ve Tatabı Kavimlerinin*
UB-UŞULIYU (IK12) OD-UR ËSİÑÜN KËLTİ.	*Ub-Uşulıyu'sı Od-Ur Paşa geldi.*
TABIĞAÇ QAĞANTA İSİYÜ İLİK[İ] KËL[Ü],	*Çin Hakanlığından "Halk Temsilcisi" gelerek,*

BİR TÜMEN AĞI ALTUN-KÜMİŞ KÉRGEKSİZ KÉLÜRTİ. TÜPÜT QAĞANTA BÜ-İLİN KÉLTİ. QURIY A KÜN-BATSIQDAQI, SOĞUD BİRÇİKİR, BUQARAQ ULUS BUDUNTA İNİN ÉSİÑÜN OĞUL TURQAN KÉLTİ.

*10.000 kişiye yetecek ağırlıkta "mezar altın-gümüşü"nü aşırı derecede çok getirdi (s.22,24). Tibet Hakanlığından Bü-Halkın geldi. Kara Tarafında gün-batsıkdaki, —Soğudların tabi oldukları—Buqaraq Ulus Kavminde, "Mümessil Paşa"nın Vekili Sancak Valisi geldi**

*Alp Érin tarihinde BUQARAQ ULUS BUDUNTA İNİN ÉSİÑÜN yerine "ISUB-URA ATIM OĞUN ÇUR", ve vekiline "ISUB-URA ATIM OĞUN TURQAN" deniliyor.

(IK13) ON-OQ OĞLIM TÜRGİS QAĞANTA OMUQ-URUÇ ATIM-OĞ UÇI; OĞUZ BİLGE ATIM-OĞ UÇI KÉLTİ. QIRQIZ QAĞNTA AT-URUDUŞ İNİNÇU ÇUR KÉLTİ. BARIQ İTGÜÇİ, ÉB-ÉDİZ UYUR AT-OĞIMA BİTİG TAŞ İTGÜÇİ TABIĞAÇ QAĞAN UÇIQANI, UÇUÑ ÉSİÑÜN KÉLTİ.

On-Og'lardaki temsilcim Türgis Kağanlığından OMUQ URUÇ [Rahip] Dinasti Lideri; OğuzBeldesinden (yani, At-Oy Bilden) Dinasti Lideri geldi. Kırgız Hakanlığından At-Uruduş İninçu Çur geldi. Noter olarak, ve başarı ile ölen dinastıma yazılı taş edicisi olarak, Çin Hakanı lideri Lider-Paşa geldi.

(IKD) KÜL-TİGİN QOÑ YILQA,YİTİ YİGİRMİKE UÇDI TOQIZINÇ [AY], YİTİ OTUZQA YUĞ ÉRTÜRTİMİZ.

Kül-Tigine QOÑ YIL'ının 17'sinde uçmuş olduğu 9'uncu ayın (17.9.575) 27'sinde YUĞ ettirdik (27.9.575).

BARIQIN ÉB-ÉDİZİN] BİTİG TAŞ[IN, B]İÇİN YILQA, YİTİNÇ AY,YİTİ OT[UZQA]; QO[P, ULU]Q [ÖD TOQUZ-ON ARTUQI BİR] ÖLTİ[GİN KÜL-TİGİNKE] QİRQ ARTUQ[I Y]İTİ YAŞIÑ BO[LTI] , AT-UŞUP [URIĞ TİKDÜMİZ].

Hakiki başarılarının yazılı olduğu taşını, biçin yılının yedinci ayının yedi otuzunda (27.7.576); yani, Uluq Öd'ün dokuz-on fazlası birinde (91) ölen Kül-Tiginin kırk fazlası yedi yaşında (47), namına vurarak diktirdik.

Uluq Öd'ün 91'i d.s.568 Kösi Yılından başlamakta ve d.s.579 *Lağzın* yılında bitmektedir. Bu TAYDU'daki QOÑ YIL d.s.575, ve BİÇİN YIL d.s.576'dır. Ancak, Kül-Tiginin yaşı cinsinden verilen sayıyı değerlendirebilmemiz için, onun yalnız ölüm yılını bilmemiz yeterli değildir, babası öldüğü zaman kaç yaşında kaldığını da bilmemiz gereklidir; çünki,"yaşa göre tarih tespiti" esaslarına göre, onun hakiki yaşı *"resmi* yaşı" cinsine çevrilmiş bulunmaktadır (s.28; Mirşan, Nisan 1983, s.256, ve Mayıs 1983, s.320-322). Yoluğ-Tigin Kül-Tiginin bu yaşını 7 olarak bildiriyor (s. 28). Buna göre, Kül-Tigin 575-46 = d.s.529'da doğmuş, ve babası 529+7 = d.s.536 yılında ölmüş bulunuyor [Kül-Tigin d.s.575'de 46 yaşını doldurmuş ve 47'inci yaşına basmış bulunuyordu].

Yazılı taş edicileri meyanında yazı yazan Çin Paşasının Çince yazısında (yuk.bkz.) Kül-Tigin ismi *K'üe T'e-k'in* şeklinde telâffuz ediliyor ve şöyle deniliyor:

T'ang Hanedanı (çağı), K' ai-yüan'in 20'inci yılı [d.s.576] , *sene sırasına göre Jen Shen* [K'ai-yüan'in 20'inci yılının diğer bir söyleniş şekli], *12'-inci ay, Hsin Ch'ou'ın* [12'inci ayın dönem hesabi ile söyleniş şekli] *7' inci günü, Ting Wei* [7'inci günün diğer bir söyleniş şekli].

Yani, d.s.7.12.576'de Çince metin yazılmış bulunuyor. Halbuki, yazılı taşın dikiliş tarihi ise 27.7.576'dır. Buna göre, Çinliler yazılarını, ya taş dikildikten sonra yazmış bulunuyorlar, veya Çinlilerin ay hesabı ile Türklerinki arasında büyük bir fark vardır.

BUNÇA ÉB-ÉDİZÇİG AT OYIĞIN ÉLİTİBİR KÉLÜ ÉTİ , (IGD) BUNÇA BİTİG-BİTİGME KÜL-TİGİN ATISI YOLUĞ-TİGİN BİTİDİM.

Bunca başarıların sahibi ebedi istirahatgâhına verildikten sonra, bunca söz-inşalarını (cümleleri) Kül-Tigin namına Yoluğ-Tgin olarak yazdım.

YİGİRMİ KÜN OLIRIP, BU TAŞQA, BU TAMQA, QOP, YOLIĞ TİGİN BİTİDİM.

20 gün oturarak, bu taşa bu harfleri, evet, Yoluğ-Tigin olarak yazdım.

IĞAR OĞLINIÑIZDA AT OYIĞUNIÑIZDA İKÜGDE İGİDÜR İRTİGİZ, UÇA BARDIĞIZ. TEÑRİ TİRİG ÉDKİÇE, (IGB) KÜL-TİGİNİN ALTUNIN-KÜMİŞİN OĞIŞIN BARIMIN, TÜR[ÜK UÇIĞIÑ] (IB) OQ [URUĞI]NIN, OYIĞMA AT UYUĞ, AT B[UDUNTA ÖZE] BÉGİM TİGİN YÜGİRÜ, TEÑ[RİKÖTÜRTİ ÉRİNÇ] ... AT UŞ[I] BİTİDİM YOLUĞ-TİGİN[MİN].

O, onu Tanrı Vekili olmuya lâyık [İGİDÜR ÉRTİGİZ] görmüş olduğunuz için, uçarak vardı. Onu Tanrı diriltinceye kadar; Kül-Tiginin "mezar altın-gümüşü" ile Tanrıda tecelli etme varlığı, Türk liderliğindeki Oq ırkının, etrafında toplanmış oldukları, namlı kavmin beyi olması dolayısı ile, onun Tanrı tarafından makbul karşılanmasına sebeb teşkil etmektedir. ... namına yazan Yoluğ-Tiginim [Vak'anüvis'im].

(IB) OQ-URUDINIĞ [BUDUNTA ÖZE] İNİM ÖKÜL-TİGİN ÖLTİ [İKÜZİÑE] , [TEÑRİKİNKE]

Oq Irkı Kavmini idare eden inim Ökül-Tigin öldükten sonra,Tanrıya uygunluğa

İSİG-KÜÇİG BİR TÜK ÜÇÜN, TÜRÜK BİLGE QAĞAN OYIQIQA İNİM ÖKÜL-TİGİNİG ÖK-ÖZİDÜ OLURT[I] (IB)İNİNÇU APA-OYIRIĞIN TURQAN AT-OĞ [QAĞAN TURDI].	*iman ve güç verdiği için, Türk Bili Hakanı namına inim Ökül-Tiginin* [Rab nasibinin] *Krallık verasetine İninçü Apa Oyırığın Turqan Dinasti Hakanı durdu (d.s.580!).*

Burada adı geçen İninçü Apa Oyırığın Turqan'ın—Menander tarihine göre Sizabulos'un (s.29) oğlu, At-İlde sancak beyi *Turxanthos* (yani, TURQAN AT-US) olması gerekir.

D.s.575'de, Valantinos başkanlığında Türklere gönderilen Bizans heyeti, ilk önce, ona mülâki olmuş, ve Kül-Tiginin ölümü haberini ondan öğrenmiş bulunuyor.

Kül-Tigin, bütün Türk Hakanlıklarını birleştirerek, büyük bir BİL kurduktan sonra, Türk ipeğinin İran pazarlarında "serbestçe" satılması için, ÇİK BİL Kıralı Chosrau'a (d.s 531-579) bir heyet gönderir.

Bu hadise, o zamanlarda Kül-Tigin-Chosrau ilişkilerinin çok dostane bir seviyede olduğuna işaret etmektedir. Çünki d.s.557'de Kül-Tigine yenilen Ephtalitler (s.29) d.s.558'de Sasani'lere hücuma geçmişler ve, zayıf düşmüş olduklarından, kolaylık ile yenilebilmiş bulunuyorlardı. Fakat, İrana göç etmiş, ve orda Persleşmiş bir Ephtalit olan, Katulphos'ın entrikaları yüzünden, Türk heyeti hiçbir varuk [netice] alamıyarak geri döner. Buna rağmen, Türk-İran ilişkilerine önem veren Sizabulos [SİZE BOLUS] ikinci bir heyet daha gönderir. Fakat, İran Sarayında devam eden entrikalar yüzünden, Türk heyetinin bazı azaları zehirlenerek öldürüldükten sonra, Türk elçilerinin İranın sıcak ve kuru iklimine dayanamadan öldükleri ileri sürülerek, mazeret beyanına çalışılır. İran Sarayında olup bitenler "akıllı" Sizabulos'un keskin görüşünden gizlenemez ve, bu şekilde,Türkler ile Persler arasında düşmanlık doğar.

Bunun üzerine Sizabulos—Türk ipeğine pazar bulabilmek üzere—Bizansa bir Türk heyeti gönderir (d.s.568), ve heyet, Bizans İmparatoru Justinus ile (d.s.565-578), Türkler ile Bizanslılar arasında bir savunma ve dostluk antlaşması imzalar. Bu antlaşma üzerine, Justinus da, aynı yıl, doğu kentleri strategi Zemarchos idaresinde, Türklere bir Bizans heyeti gönderir (ağustos 568)

Sizabulos tarafından kabul olunan Zemarchos şöyle der: *Ey Halklar Hakimi ve, iyiliklerini Senin de yürekden istediğinden emin olduğum, Bizanslıların dostu, Sana İmparatorumuz benim ağzımdan selâm eder ve iyi dileklerini bildirir! Tüm kutlar Sana her zaman yardımcı ola! Yoluna çıkanları her dem bertaraf edesin, ve düşmanlarından zafer ganimetleri alasın! Bizlerden, bütün dostlukların düşmanı olan ria uzak ola! Türkler ve onların idaresinde bulunan halklar benim de dostlarım ve akrabalarımdır,ve siz de bize karşı aynı hisleri taşımalısınız (M* 20).

Sizabulos ta, aynı şekilde mukabelede bulunarak, Bizanslıların dostlarının kendisinin de dostu, düşmanlarının ise, düşmanı olacağını, ve bunun kendisinin kesin ve yitirilmez kararı olduğunu söyler (M 43).

Bu şekilde başlıyan Türk-Bizans dostluğu neticesinde, Türkler ile Bizanslılar arasında karşılıklı olarak pek çok elçiler gidip-geldiğini görmekteyiz ve, en son olarak ta, d.s.575'de Valentinos idaresinde bir Bizans heyeti gönderilir ve, beraberlerinde, Istanbulda yerleşmiş olan 106 Türkü de götürürler. Ancak, Başkomutan Turxanthos'a ulaşan heyet—Bizansın Türkler ile yaptığı antlaşmaya sadık kalmadığı, bilhassa,Varchonit'ler (Awarlar) ile bir antlaşma yapmış oldukları söylenerek— iyi karşılanmaz ve Turxanthos—Bochanos idaresinde bir ordu göndererek ve oralarda mevzilenmiş olan Anagaios idaresindeki diğer bir Türk ordusunun da yardımı ile—Bosporos (Kerç!) kentini işgal eder, ve Bizanslılar ile savaşır. Ancak, babası Sizabulos'un ölmüş olması dolayısı ile, onun dostu olan Bizanslıların elçisine fazla haşin davranmaz ve, hatta, Valentinos'un, İçasyada bulunan.kardeşi Tardu'yu ziyaretine dahi izin verir.Turxantos ile Valentinos arasında geçen görüşmelerde, Turchantos'un, babası Sizabulos'un ölümü dolayısı ile, onun *bilinin* ve servetinin varisi olduğunu söylemesi, kendisinin İNİNÇÜ APA OYIRIĞIN TURQAN olduğunu göstermektedir (yukarıdaki metnin sonu!).

Çin kaynakları Türk bolbollarına şöyle başlıyor:

LMT. *Bir diğer intikale göre, Türklerin ecdatları—Xunnu** [Hiuñ-nu, OÑ-ONU; yani, ONUYUL] *kuzeyinde bulunan---So-Devletinden* (yani, SÜY-OY BUDUN'dan) *neş'et etmektedir.* (Mirşan 1985, s.53). *Onların SÜ'lerinin* [Horde] *kumandanı A-pañ-pu idi**, *ve onun 17 kardeşi var idi. Onlardan birinin adı İ-çi-ni-şi-tu idi ki, o bir BÖRİ* [kurt] *tarafından dünyaya getirilmiş bulunuluyordu**** (LMT 1958,s.5-6).

*Onların ecdatları Batı (yani, Hazar) Denizinin sağ yakasında yaşıyorlardı (Liu Mau-Tsai 1958, s.488).

**APAÑ BUW; yani, İÇÜÜM APAM BUWMIN OAĞAN İSTEMİ (s.3). Bu isim APAĞU ve AL-APA (s.18,

33) şekillerinde de intikal etmiş bulunuyor.

*** "*17 kardeş*" deyimi Türk bolbolunda "*17 eri ile nam salmış* "şeklinde geçiyor (s.7). BÖRİ hususunda ise şöyle deniliyor: "*Onun ordusu BÖRİ gibi, düşmanı ise koyun gibi imiş*" (s.7). Bunlara göre, *İ-çi-ni- şi-tu* QAÑIM İL-ËTİ RİŞ OAĞAN olmalı (s.7). Bu isimdeki *İ* (*I* şeklinde) Türkçe "mekân" demektir (LMT 1958, s.499)

Eski çağları (doğumdan öncelerini) masalvarî olarak anlatmak ile işe başlıyan bu yazı, sonunda, bilinen tarih haberlerini de vermek üzere, şöyle devam ediyor:

LMT. *Ta-tuñ'un 11'inci yılında* [d.s.545] (Küzey) *Tshou imparatoru T'ai-tsu, Tsiu-ts'üan'dan bir barbar olan, An-no-p'an-t'o isimli bir elçiyi T'u-küe'ye* [TÜRÜK BİL'e] *gönderdi. Orda herkes birbirini tebrik etti ve şöyle dediler: Devletimiz kalkınacaktır, çünki bugün bize Büyük Regnumdan bir elçi geldi* (Liu Mau-Tsai 1958, s.6-7).

Burda sözü geçen "Büyük Regnum" İKİTİ ËTİGMİŞ BİL'lerden biridir, ve bu BİL'lerden (Regnumlardan) diğerine d.s.544'de Hakan olan KÜL-TİGİN İmparator *T'ai- tsu* tarafından tebrik edilmektedir (s.28). Kül- Tigin tarihinin bu I. ŞLOQ'undan sonra gelen 2. ŞLOQ'u (§10'den sonra gelen §10,2}—Çin tarih haberlerinin de birbirlerini takip eden ËT'ÜZ'leri olarak—şu şekilde dile getiriliyor (Liu Mau-Tsai 1958, s.7)

LMT. *Ta-t'uñ'un 12. yılında* [d.s.546 BARŞ YIL] *T'u-men, nihayet, memleketinin mahsullerini getiren bir elçi gönderdi* (Bati-Wei'ye). *Bu zamanlarda* (bolbolumuza göre d.s.549'da,s. 28) *Tie-lé'ler* (yani,TABIĞAÇ OÑITU AT OQ, s.28) *Ju-ju'ya* (yani, UÇ-UÇU'ya; s.29) *hücum etme niyetinde idi. Bunun üzerine, T'u-men Tie-lé'ye askerleri ile bir baskın yaptı, ve onların hepsini silip-süpürdü* (yani, OL SÜG ANTA YOQ UQIŞDI), *ve tabiiyetine aldı* (yani, UYURIQLIĞ İLİGİN TUTDI). *Bunların sayısı 50.000'lik SÜ'den* [BİŞ TÜMEN SÜ'den] *daha fazla idi.*

T'u-men [Arazi Geçidi, Arazi Kapısı] deyiminin Türkçede kullanılan karşılıkları: (1) QAPAĞAN ve (2) APARASI-YAB [Afrasiyab]'dır. Bu sözlerin her ikisi de "İpek Yolu ile gelen malların aktarılmak üzere depolandığı yer" anlamındadır ve—Çince "*Ta-po-huan-ç'eñ*" [Büyük *Po-huan* Kenti] deyiminden de anlaşılacağı üzere—Çincesi *Po-huan* olan QAPAĞAN, ve Afrasıyab Samarkand kentine verilen isimlerdir ve BİLGE ATUÑ UQUQ BU TÜRÜK BİL [Türkistan ve İdil-Oral] Hakanına QAPAĞAN QAĞAN demektedir. §10.2'de ise. *T'u-men* yerine QAĞAN (yani. BİLGE QAĞAN) deniliyor. Bütün bunlara göre, *T'u-men* yerine QAPAĞAN QAĞAN diyebileceğiz demektir.

Bu metni takip eden, ve 10.3'ün karşılığı olan metni s.29'da vermiş bulunuyoruz.Bu metinde geçen *Huai-huang*—bugünkü *Sui-yüan* ve *Çahar* vilâyetlerinde— d.s. 429'da inşa olunan 6 *Çen* [garnizon]'dan biridir.

Metnimizde, birinci savaşın yapıldığı yer ÇUR [Mustahkem Mevki] olarak belirtiliyor. Bu savaşta *Ju-Ju* kumandanı *A-na-kuei* intihar eder. Metnimize göre ise, bu kişinin adı AT-UDUQIN ÇUR olmalı, ve onu Kül-Tigin öldürür. Onun oğlu *An-lo-ç'en* [metnimize göre IŞUB-URA OYUM TUR] Küzey-*Ts'i'ye* kaçar. Nitekim, metnimiz de bu"*nam*"ın yok edildiğini söylüyor. Mütebaki *Ju-Ju*'lar harpten sonra *T'ie-fa*'yı kendilerine lider yapan i'ldir ki, metnimiz bu i'le İYİGİN ËSİLİG BËGİÑ [ziraatçılar beyinin] ÖK İDİM İLİ [Krallık Halkı] diyor ve onların Türk hakimiyetine baş eğmiş olduklarını söylüyor. Bu savaşlardan sonra ise, *T'u-men* kendisine artık *İ-li Qağan* (yani, BİLGE QAĞAN) demiş bulunuyor.

LMT. *T'u-men* [QAPAĞAN QAĞAN] *ölünce, oğlu K'o-lo** [OQ-OĞLI] *halefi oldu, ve İ-si-ki Qağan unvanını aldı* (yani, yeni bir görev üstlendi!).

*K'o-lo ölünce, küçük kardeşi Sse-kin*** [SİZE-KİN] *halefi oldu, ve kendisine Muğan Qağan**** [MUĞAN QAĞAN] dedi (Liu Mau-Tsai 1958, s.7-8).

*Eberhard 1942, s.202'ye göre "Uygur Hanı"; buna göre, OQ-OĞLI [OQ-Vekili], çünki Uygurlara "OQ" denmiştir.

**Eğer Kül-Tigine verilen SİZE BOLUS (s.28,29) ismini gözönünde bulundurur isek, Çinlilerin bu sözünün karşılığının SİZE-KİN [sizin için Gelen, Size Mahsus; yani,"prezident"] olması gerekir.

***Soğdagça (ve Türkçe) MUĞAN QAĞAN (Mirşan, Nisan 1983,s.259)

İKİTİ ËTİGMİŞ BİL'in I-QAĞAN'ı (yani, ÖTÜKIN YIŞ, UÇUĞUY YIŞ, ve BİŞ BALIQ Hakanı) olarak, her halde, d.s.544 de hakan olan ve MUĞAN QAĞAN (yani, AT-OY BİL=İdil-Oral ve Batı Türkistan Hakanı) olma hakkını Kül-Tigine tanıyan, *T'u-men* d.s.553 TAQIĞU YIL'ının 2. ayında uça varır, ve yeni hakan, ancak, TAYDU başlangıcı olan, d.s.556 KÖSİ YIL'ında tahta geçebilecektir. Diğer taraftan,T*'u-men*'in yerine geçecek olan *K'o-lo* da d.s.553 de ölür. Çinlilerin *Ssekin*'in 20 yıl hüküm sürdüğünü söylediklerini gözönünde bulundurur isek, d.s.556 KÖSİ YIL'ında Kül-Tiginin Her İki BİL'e Hakan olarak tahta geçmiş olduğu anlaşılacaktır.

Bütün bunlara göre. Kül-Tigin d.s.544-555'de ancak Batı Hakanıdır (yani, MUĞAN QA-

ĞAN'dır), ve 556-575' de ise, hem batı, hem de doğu hakanıdır (yani, I-QAĞAN'dır).

Diğer taraftan, metnimizde OQ-OĞLI'nın [*K'o-lo'nun*] *T'u-men'*in *oğlu* olduğu söyleniyor ise de, OĞLI sözünün "vekili" manasında kullanıldığı (yani, OQ-OĞLI'nın bir makam ismi olduğu) aşağıdaki metinden anlaşılmaktadır, çünki burda *K'o-lo*'nun T'u-men'in İNİSİ olduğu söyleniyor (Liu Mau-Tsai 1958,s.494) :

L.M.T. *İ-li** (yani, *T'u-men) öldü, ve İNİSİ* (oğlu değil!) *İ Qa-ğan*** (yani, *K'o-lo) başkan oldu. Kısa bir zaman sonra, o da öldü. O kendi oğlu Şé-t'u'yu itmiş, ve İNİSİ Sse-kin'i kendi halefi tayin etmişti.*

**İ-li Qa-ğan*,"Türk Koşma Devletleri Hakanı" olarak, BİLGE QAĞAN. Bu ismin aslının *İ-kan* [ ] (yani, BİR-OY Ham) olmuş olması da muhtemeldir (Mirşan 1985,s.185).

***İ Qa-ğan*, I-QAĞAN (s.35, not ***). I [mekân] sözü I-IĞAÇ, I-BAR AQIN sözlerinde de geçmektedir.

Buraya kadar gördük ki, Çinlilerin Kül-Tigin tarihini yazış sıraları ve yazdıklarının içteliği YOLUĞ TİGİN bolbollarınınki ile hemen-hemen aynıdır. Bu hali gözönünde bulundurunca, aşağıdaki haberde sözkonusu edilen *Teñ-şu-tse*'nin YİR-BUYURQU ULUĞ İRKİN (s.30) olması gerekir (Liu Mau Tsai 1958,s.8) :

Eberhard'a göre (1942, s.201) *İ* "*Doğu Barbarları Klanı*"nı ifade eder. Bu isim *"A-i"şek*linde de yazılmaktadır, ve Eberhard (1942, s.195) *A-i-to*'nun "Türkistanda bir klan" olduğunu söylüyor. "*A-i*" belki AT-İL'dir.

İ-Qa-ğan'a İ-si-ki Qa-ğan [ESİKİ QAĞAN] da denmiş bulunuluyor (s.36). Diğer taraftan, "*siyah*"ın Türkçe karşılığının *K'o-lo-pien* olduğu söylendiğine göre, *K'o-lo* "QARA" [TÜRÜKBİL'e tabi] manasında olacaktır.

LMT. *O* (Sse-kin) *faal bir şekilde işgal seferleri ile iştigal etti. Böylece, o askerlerini Teñ-şu-tse'ye hücuma SÜLEDİ, ve onu yendi* (s.30, ANI YAÑIP). *Ten-şu-tse mütebaki taraftarları ile kaçtı* (s.30, ULUĞ İRKİN AZQINA ERİN TEZİP BARDI). *Bunun üzerine, Sse-kin batıda Hien-ta'yı* vurdu, doğuda K'i-tan'ı kovup çıkardı, ve kuzeyde K'i-ku-yu*** işgal etti. Gücü sayesinde Çin sınırı dışındaki bütün devletleri boyunduruk altına aldı ki, bu mıntaka, doğudaki Liao-Denizinden* [TALUY'dan] *batıya doğru batıdaki Batı-Denizine* [Hazar Denizine!] *kadar, onbin li* [5.000 km] , *ve güneydeki çölden* (Taklamakan Çölünden) *kuzeye doğru kuzeydeki Kuzey Denizine* [Bayqal Gölüne] *kadar, beş veya altı-bin li* [3.000 km"] *büyüklüğünde idi. Bütün bu alan onun hakimiyetinde idi.*

****Hien-ta, K'i-tan, ve K'i-ku* YOLUG TİGİN tarihinde geçen QIRQIZ (s. 30), TÜRGİS (s. 31), ve AT-OY BİL (s.32) kavimleri olmalı.

Burda şunu da belirtmeliyiz ki, Kül-Tiginin savaştığı kavimlerin hemen hepsi Avrasyanın türlü yerlerinde türlü isimler ile gözükmüşlerdir. *Ësöñük* olarak, aşağıdaki metnimiz—s.29'daki Metinden farklı olarak—UÇ-UÇA ESİÑÜN'ün bir kısım halkına *T'u-yü-hun* demektedir:

LMT. *Hakan Fei-ti'nin 3.yılında* (d.s.554) Sse-kin *T'u-yü-hun'a ani bir baskın yaptı, ve onu silip süpürdü* (Liu Mau-Tsai 1958, s.11).

Çin tarih haberlerinden öğrendiklerimize göre,10.1 ve 10.7'yi yazan ve, *K'o-lo*'dan sonra hakan olması gerektiği halde, bu makamı İNİSİ Kül-Tigine bırakan kişi *T'a-po* Hakandır ve Bizanslılar ona *Tardu* demiş bulunuyorlar (s.35):

LMT. *Sse-kin ölünce* (d.s.575), *onun İNİSİ T'a-po Qa-ğan halefi oldu. Sse-kin zamanından beri T'u–küe Devleti gittikçe daha bay* [zengin] *ve daha da kuvvetli oldu. Onlar Çini ezip-geçmek istiyorlardı* (Liu Mau-Tsai 1958,s.13). *Onun* (yani, Sse-kin'in) *oğlu Ta-lo-pien atlandı, ve yerine İNİSİ Hakan seçildi****, *bu da T'a-po Qağan idi. T'a-po Şé-t'u'yu Ör-fu Qa-ğan atadı, ve ona Doğuyu idare ettirdi; o da İNİSİ Jutan Qağan'ı Pu-li Qağan yaptı ve onu Batıda ikamet ettirdi******* (Liu Mau-Tsai 1958,s.504).

*****Yani,"Doğu Hakanı" olarak *T'a-po* seçildi. "*Atlandı*" ise, Türk Anayasasına göre, hakanın ölümünden sonra devletin idaresinin İNİSİ tarafından üstleneceğinin ifade edilmesi için söylenmektedir.

****** "İkamet ettirdi" denmesi Batı Hakanının *Ta-lo-pien* olduğuna delâlet ediyor.

Sse-kin'in ölüm yılı *Küzey-Tshou* (d.s.556-581) Hanedanı yıllarına göre ifade edilmektedir. O 20 yıl hükümdar olmuştur. Bu takvimin birinci yılı olan 556 yılı "0" ile gösterilmektedir. Bunlara göre, o 556+19 = 575 yılında ölmüş bulunuyor (s.34). *Sse-kin*'in 575'de ölmüş ve yerine *T'a-po*'nun hakan olmuş olduğu şu yazıdan da anlaşılıyor (Liu Mau-Tsai 1958, s.13):

LMT. *Küzey-Ts'i imha edilince* (d.s.577), *Fan-yañ prensi ve Tiñ-Çou Prefekt'i, "Ma-i"li Kao Şao-i T'a-po'ya kaçtı. O da Kao Şao-i'yi Küzey-Ts'i Hakanı yaptı.*

Türk tarihine ait Çince metinlerin—yazılış sırası ve münderecatı bakımından yaptığımız

karşılaştırmalara göre—YOLUĞ TİGİN bolbollarına uygunluğu, Türkler hakkındaki Çin haberlerini yazanların da aynı bir YOLUG TİGİN olacağı şüphesini uyandıracak mertebededir.

Kül-Tigin Çağı Hakanları

QAÑIM QAĞAN
? – d.s.536

QAPAĞAN QAĞAN
T'ı-men
BİLGE QAĞAN
İ-li Qa-ğan
544 ? – 553

OQ OĞLI
QARA QAN
K'o-lo
ESİKİ QAĞAN ?
İ-si-ki Qa-ğan
I-QAĞAN
İ Qa-ğan
? – 553

İKİTİ ETİGMİŞ
BİLGE QAĞAN
T'a-po
[Diğer Bïl Hakanı]
Tardu
580 - ?
Τάρδου

KÜL TİGİN
K'ue T'ê-k'in
SİZE-KİN ?
Sse-kin
SİZE BOLUS ?
Sizabulos
BİGİ MAĞAN TİGİN
MAĞAN QAĞAN
Mu-ğan Qa-ğan
Doğumu 523
Saltanatı 544-555 ve
556-575

İNİNÇÜ APA
OYIRIĞIN TURQAN
AT-OĞ QAĞAN
Turxantos
Ta-lo-pien
Saltanatı 580 - ?

Şloq 11

Yararlanılan Eserler

Arat,R.R.,1965; *Eski Türk Şiiri,* Türk Tarih Kurumu yayınlarından,VII.seri, No.4 5; Ankara..
Bang,W.,-Gabain,A.von, 1929-1931; *Türikische Turfan Texte,*Cilt 1-11/1929,III-IV/1930,V/1931, Berlin.
Çağatay,S.-Tezcan,S.,*1975-1976; Soğutça Buğut Yazıtı,*Belleten Dergisi 1975-1976. Ankara.
Doblhofer,E.,1955;*Byzantinische Diplomaten und östliche Barbaren,*Graz-Wien-Köln.
Droysen,J.G.,1954; *Geschichte Alexanders des Grossen,*München.
Eberhard,D.W.,1942; *Çinin Şimal Komşuları,*Türk Tarih Kurumu yayınlarından,VII.seri,No.9;Ankara.
Eberhard,W.,1947; *Çin Tarihi,*Ankara.
Ergin,M., 1970 -.*Orhun Abideleri,* İstanbul.
Heredot,1963; *Historien,* Stuttgart.
Inscriptions de l'orkhon,recueillies par l'expedition finnoise 1890 et publiees par la Societe finno-ougriene, Helsingfors 1892.
Le Coq,A.,*1909;Köktürkische aus Turfan.* Berlin.
Malov,E.S.,*1951;Eski Türk Yazıları Anıtları.* Moskova.
Mau-Tsai,Liu,1956; *Die chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken(T'u-küe).* Wiesbaden.
Mirşan,K.,*1970; Proto-Türkçe Yazıtlar,* Ankara.
,1973; *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften,* Ankara.
,*1978; ALTI YARIQ TİGİN,* Ankara.
,1985; *Anadolu Prototürkleri,* Ankara.
,1991, *BOLBOLLAR* [Tarihler], MMB Yayını
,1999, *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl,* MMB Yayını
,2007, *At-Oy Tarihi,* MMB Yayını
,2010, *BOLBOLLAR,* MMB Yayını
Orkun.H.N.,1936-1941; *Eski Türk Yazıtları,*Cilt 1/1936, II/1938, III/1940, IV/1941; İstanbul.
Radloff,W.,1892-1899, *Atlas der Altertümer der Mongolei,* Petersburg.
Rasonyi,L.,1971; *Tarihte Türklük,*TKAE yayını, Ankara.
Rufus Quintus Curtius,1961; *Geschichte Alexanders des Grossen,* München .

Şloq 12

Fin Atlası 1892'ye göre bolbolların orijinal yazılış şekli

Şloq 1, Taş I ,yazıt doğu cephesinde başlıyor (Fin Atlası 1892)

ID1

ID2

ID3

ID4

Şloq 2, Taş I. (Fin Atlası 1892)

ID5

ID6

ID7

Şloq 3, Taş I, (Fin Atlası 1892)

ID8

D9

ID10

ID11

ID12

ID13

ID14

ID15

Slog 4. Tas I. (Fin Atlas 1892)

ID16

ID17

ID18

ID19

ID20

ID21

ID22

ID23

ID24

Şloq 5, Taş I, (Fin Atlası 1892)

(Satır ID25→ Şloq 4'ün devamı veşloq 5'in başlangıcı)

ID25

ID26

ID27

ID28

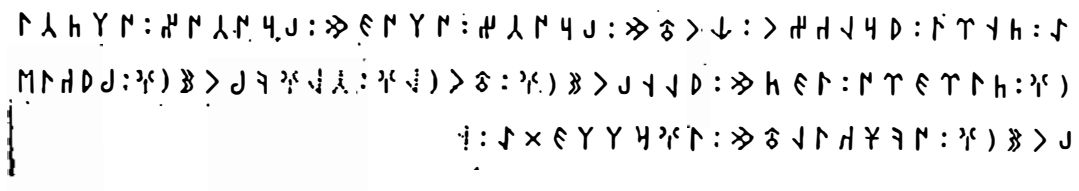

ID29

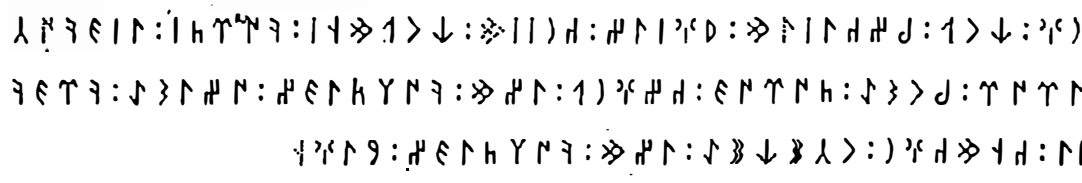

ID30

Yukarıdaki satır—ID30'daki BUDUNIĞ, QOP, BUĞ QILTIM, UYUĞSIZ QILTIM, QOP, MAÑA KÖRTİ deyiminden sonra Taş I KÜL TİGİN tarihini başlatmakta (Şloq 10) ve İSİG-KÜÇİG BİRÜR BUNÇA TÖRÜG QAZĞANIP, İNİM KÜL-TİGİN ÖZİNÇE KÈRGEK BOLTI. QAÑIM QAĞAN UÇDUQTA İNİM KÜL TİGİN ... demektedir. Taş I'de bu şekilde devam eden metni Taş II, satır IID24'de şu şekilde görmekteyiz: YİTİ YİGİRMİ YAŞIMA AT-OÑUT TAPA SÜLEDİM, AT-OÑUT BUDUNIĞ BOZDIM, OĞLIN OYU[ĞUZ]IN YILQISIN BARIMIN ANTA ALTIM. SËKİZ YİGİRMİ YAŞIMA ALTI-UÇUB [SOĞDAQ]

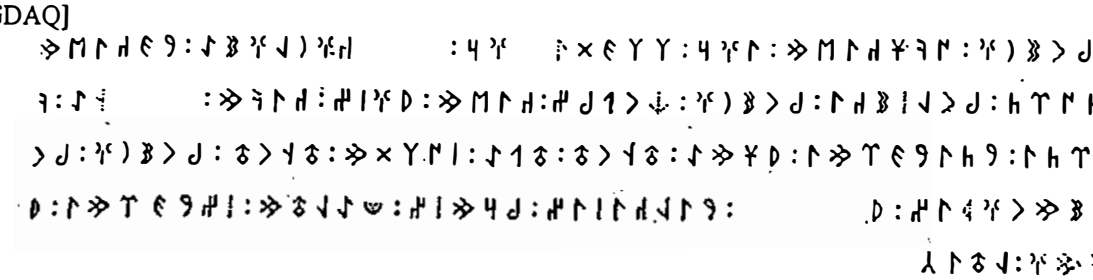

IID24

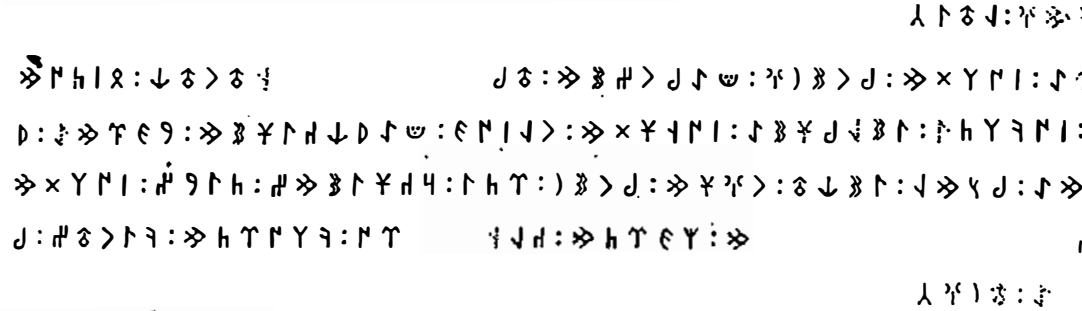

IID25

Şloq 6. Taş II. (Fin Atlası 1892)

(Satır IID26'nın ALTMIŞ OTUZ YAŞIMA ÇİK BUDUN ... kısmından başlıyan devamı)

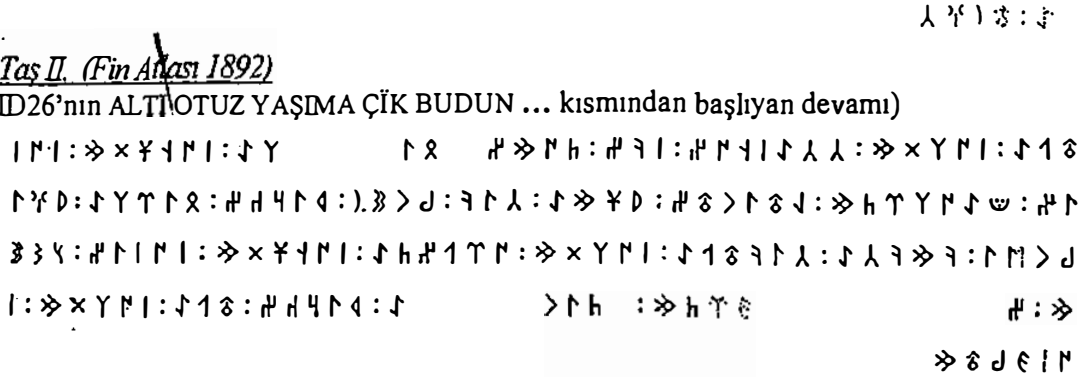

IID26

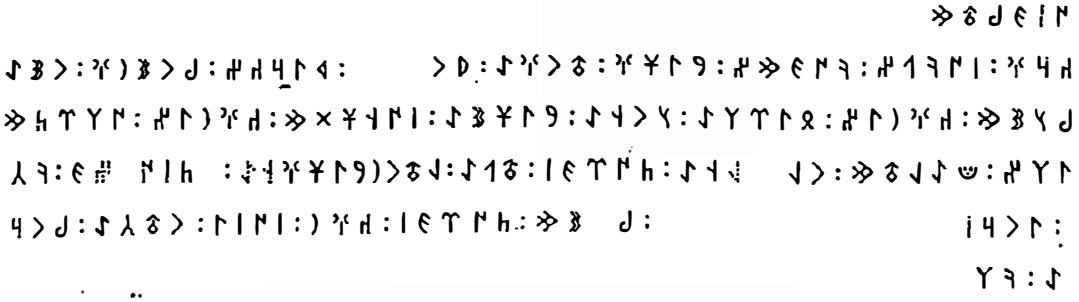

IID27

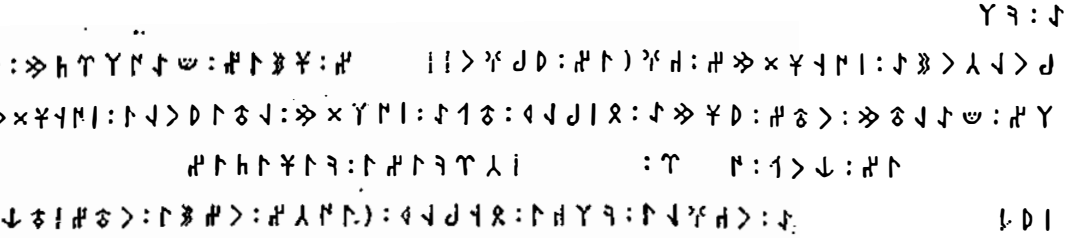

IID28

IID29

IID30

IID31

IID32

IID33

IID34

IID35

IID36

IID37

IID38

IID39

IID40

IID41

IIGD

IIG1

IIG2

IIG3

IIG4

IIG5

IIG6

IIG7

IIG8

IIG9

IIG10

IIG11

IIG12

IIG13

IIG14

IIG15

IIGB

IIB1-IIB2-IIB3 IIB4 IIB5

IIB6 IIB7

Slog 7, Tas I, (Fin Atlası 1892)

IG1

IG2

IG3

IG4

IG5

IG6

IG7

IG8

IG9

IG10

IG11

IG12

IG13

Şlog 7. Taş II'den bazı satırlar

IIK9

IIK10

IIK11

IIK12

IIK13

IIK14

IIK15

Şloq 9, Taş III (Fin Atlası 1892)

Şloq 10, Taş I (Fin Atlası 1892)

ID31

ID32

ID33

ID34

ID35

ID36

ID37

ID38

ID39

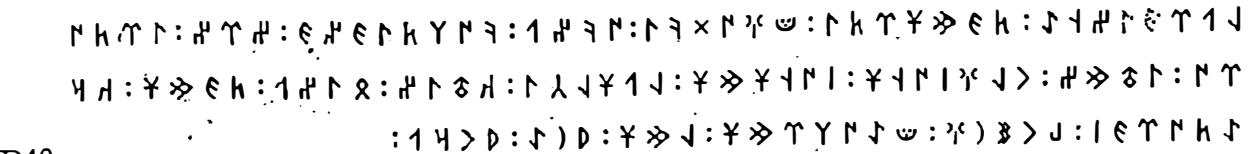

ID40

Taşın güney cephesini, güneyde bulunan ve noter görevi görecek olan, *Tabığaç* yazısına bırakmak üzere, yazıtımız güney cephesinden küzeye geçmiş bulunuyor:

IK1

IK2

IK3

IK4

IK5

IK6

IK7

IK8

IK9

IK10

IK11

IK12

IK13

IKD

IGD

IGB

IB

Bu metin V.V.Radlov atlasında ve H.N.Orkun kitabında şöyle geçiyor:

Tëgzinç II

TÜRÜK BİLGE QAĞAN İLİÑE BİTİG

Bitigiñüçi

Bïlge Atuñ Uquq

Transkripsïonu ve tercümesi

Kâzım Mirşan tarafından

MMB Yayını

Copyright © 2010 by Kâzım Mirşan and Sons, Türkbükü, Sokak No.176, Ev No.17 , Turkey.
Printed in Turkey. Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), naşirin yazılı izni olınadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (including those of translations into foreign languages). No part of this book may be reproduced in any form (by photostat, microfilın or any other means) withought written permision from the publishers.

"Dr. W. Radloff, 1899; *Atlas der Altertümer der Mongolei,* St.Petersburg" kitabına göre, iki taş üzerindeki yazıtlar

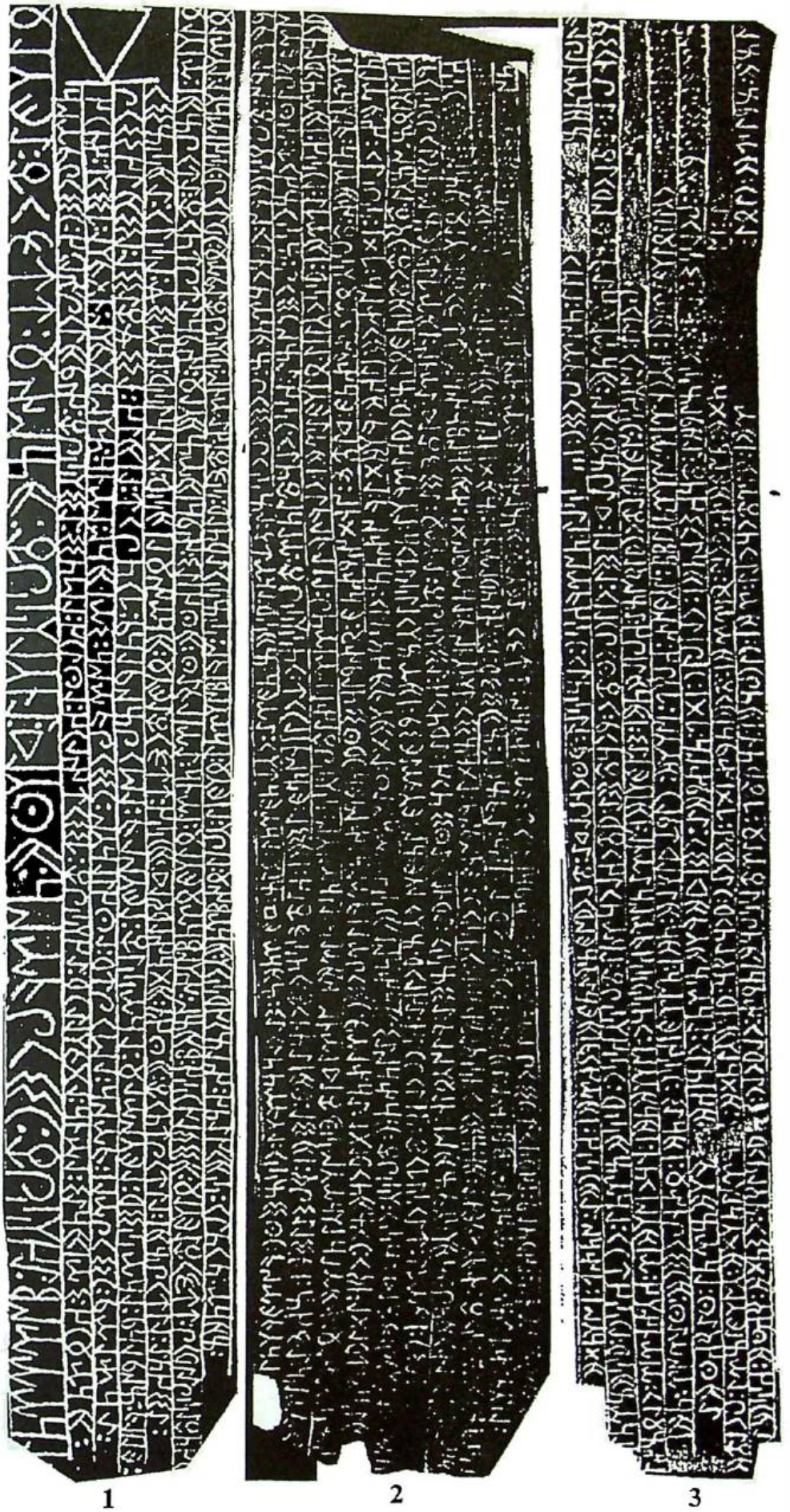

1 2 3

4

5

6

7

8

1. Bitigtaş yüzü No.1 detayı (taşın üst kısmı, batı tarafı).

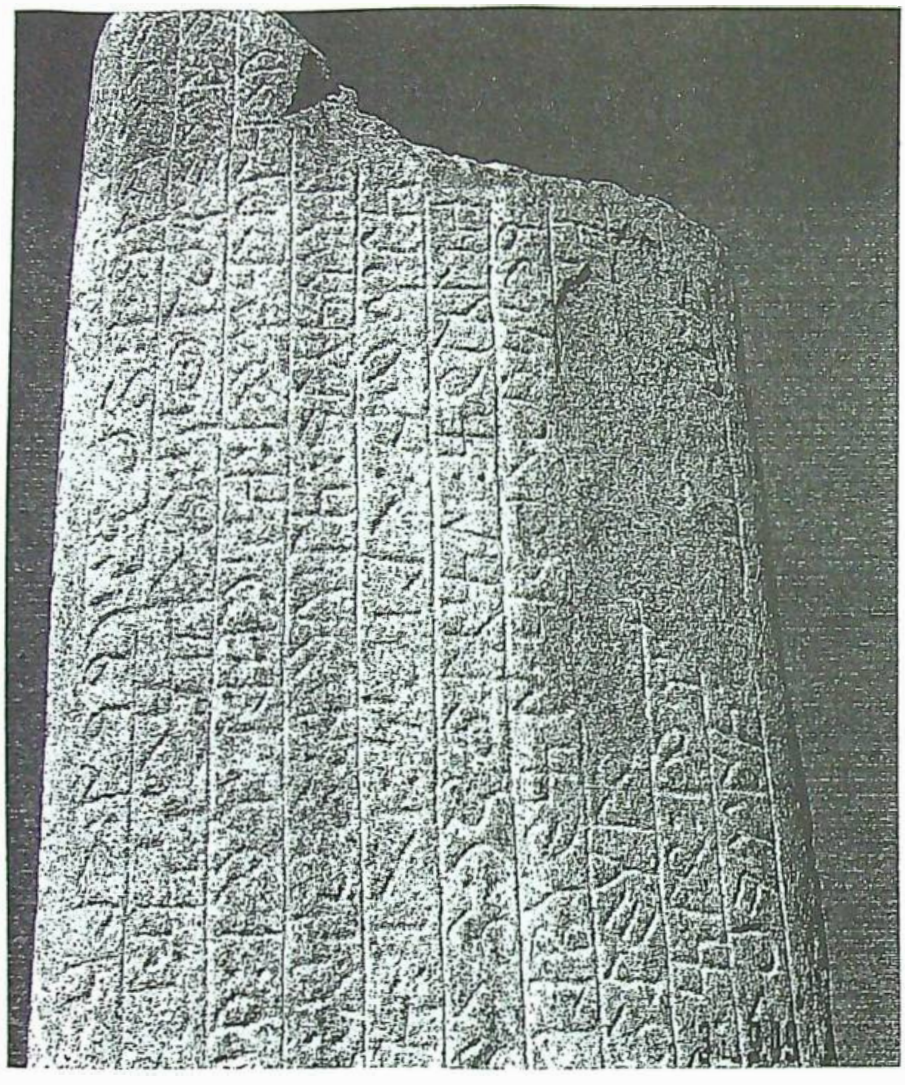

1. Bitigtaş yüzü No.2 detayı (taşın üst kısmı, güney tarafı)

No.2, sütun 1: KÏYİK YÏYÜ : TABUSĞAN YÏYÜ : OLIRU... (§ 3)
No.2, sütun 2: KÖRÜK SABI ANTAĞ: "AT-UQUZ OĞUZ : B ... (§ 3)
No.2, sütun 3: YORIYUR ËRMİS : QAĞANI : ALP ËRMİS : OY ... (§ 3)
No.2, sütun 4: ÖLÜRTEÇİ ÖK : TÏRMİN : TABIĞAÇ : ... (§ 3)
No.2, sütun 5: TÏRMİN : OL SABIĞ : İSİDİP : T ... (§ 3)
No.2, sütun 6: 'QALIÇI BİZ : ÖZ İÇE ATASIN : TUT ... (§ 3)
No.2, sütun 7: YOĞAN BOLSAR : ÜZGELÜK ALP ... (§ 3)
No.2, sütun 8: Q[AĞANIM BIN ÖZÜM] BİLGE AT ... (§ 4)
No.2, sütun 9: [SÜSİ ÜÇ BİÑ] ËRMİS : BİZ : ... ... (§ 4)
No.2, sütun 10: [KËLÜRTİM ÖK] : TÜRÜK BU ... (§ 4-5)

Mirşan, K. 1999; *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bïl,* s.41-48
Mirşan, K. 2000; BİLGE ATUÑ UQUQ, *Türük BİLGE QAĞAN İLİÑE BİTİG.*
Inscriptions de l'Orkhon, recueillies par l'expédition finnoise 1890 et publiées par la Societe finno-ougrienne, Helsingfors 1892.
Radloff,W. 1892-1899; *Atlas der Altertümer der Mongolei,* Petersburg.
Orkun,H.N. 1936; *Eski Türk Yazıtları I;* Istanbul, s. 97-124

NOT: Radloff, atlasında, bitigtaşlarda okunamıyan (silik olan) sözleri de yorumlamış bulunuyor. Ancak ben, onun bu yorumlarını—onları Fin Atlasındaki orijinal şekli ile karşılaştırdıktan sonra —birçok yerde değiştirmiş bulunmaktayım.

Taş I, Batı Tarafı, Yazıt Yüzü No.1

§ 1. BİLGE ATUÑ-UQUQ BIN ÖZÜM,
TABIĞAÇ İLİÑE QILINTIM,
TÜRÜK BUDUN TABIĞAÇQA KÖRÜR ÈRTİ

Ben kendim "Bilge Atuñ Uquq"um ["Bïl Namdarı"yım],
—senin (yani, sana tabi) *Tabığaç memleketine* (İl-Ètiriş Qağan tarafından) *tayin olundum, çünki (ordaki) Türk Kavmi* (yani, Büyük Okyanus kıyılarında beylikler kurmuş olan Oğuz beyleri halkı) *Tabığaç* [Barbarlar] *çıkarına görev yapar (hizmet eder) idi.*

Bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyılarında Üç Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ ve Tatabı yaşamaktadır. Devletlerinin ismi, *Oq Udurıqın Yış* [Oq Stratejisi Konstitusionu].

Diğer taraftan, bu yörede, *Oq Udurıqın Yış* ile *Tabığaçların* yaşadığı alan arasında kalan topraklarda, Oğuz beyleri (yani, At-İl Türkleri) de yerleşerek beylikler kurmuş bulunuyorlar. Bunlardan en önemlisi, Çince *Weï* denilen, ÖG İL'dir [Krallık Halkı]. İşte, Bïlge Atuñ Uquq ve İl-Ètiriş Qağan, MÖ 565'de Türük Bïli (ilk kuruluşundan sonra) tekrar kurar iken, Büyük Okyanus kıyısındaki Türkleri Tabığaç halkına hizmet etmekten kurtarma eylemlerine girişmiş bulunuyorlar.

Bu konuda etraflı bilgi edinmek için şu kitaplara bakınız:
Mirşan, K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* sah.41-42.
Mirşan, K. 2007; *At-Oy Tarihi;* sah.63-65.

TÜRÜK BUDUN, QANIN BOLMAYIN,	*Hanı olmadığından dolayı, Türk Kavmi*
TABIĞAÇDA ADRILTI,—QANLANTI;	*Tabığaçdan ayrıldı,—kendi hanı oldu.*
QANIN QODIP, TABIĞAÇQA YANA İÇİKTİ,	*Hanını bırakarak, yine Tabığaça (Tabığaç halkına) dahil oldu,*
—TEÑRİ ANÇA TİMİS ÈRİNÇ, "QAN BİRTİM"!	*—Tanrı anca nasip etmiş èrinç, "sana han verdim" dedikten sonra.*

Büyük Okyanus kıyılarında yaşıyan Türkler İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ tarafından *Tabığaç* boyunduruğundan kurtarılmış (QANLANTI) olmalarına rağmen, Oğuz beylerinin tekrar *Tabığaça* (Türklere değil, *Tabığaç* halkına) dahil olmak istemelerinin sebebi, Urqun-Seleñede bir Türk devletinin kurulması halinde, Oğuz beylerinin AT OY BİL ile olan ticaretlerinin sekteye uğrayacağı endişesidir ve, ayrıca, zaten Büyük Okyanus kıyıları (bu arada TABIĞAÇ) AT İL'in (Oğuzların) yönetimi altındadır, buna göre, ikinci bir Türk yönetimine gerek yoktur. Türük Bïl kurulur iken ilk önce Oğuzlar ile harbedilmiş olunmasının sebebi burada yatıyor. Yani, Çinliler tarafından yapılan bir istilâ söz konusu değildir.

Oğuz beyleri, Türkler için çalışmaları gerektiği halde, Tabığaç halkı için (bu halkın çıka-

rı için) çalışmış bulunuyor. Bu hal, İl-Ëtiriş Qağanın MÖ 539'da buralara bir Uy-Buğu [genel kurmay başkanı] tayin etmesine kadar, 50 yıl sürer.

QANIÑIN QODIP	*Hakanını bırakarak*
İÇİKDİÑ,	*İÇİKDİÑ [barbarlara dahil oldun],*
İÇİKDÜK ÜÇÜN TEÑRİ	*İÇİKDÜK için Tanrı seni*
ÖLİTMİS ËRİNÇ;	*ÖLİTMİS [durağan hale getirmiş], erinç.*
TÜRÜK BUDUN	*Türük Kavmi*
ÖLTİ-ALQINTI,	*durağan hale gelerek assimile oldu,*
UYUQ BOLTI.	*ölü düştü.*
TÜRÜK İSİR BUDUN YİRİNTE	*"Türük" inancındaki kavim yerinde*
BUD QALMADI.	*BUD [millî irade] kalmadı.*
IDA-TAŞTA QALMIŞI,	*Hareketli [motive] taşlarda (yani, "dağlarda") kalmış olanları*
QOBARINIP YİTİYÜZ BOLTI,	*kabararak yediyüz oldu;*
İKİ ÜLİGİ ATLIĞ ËRTİ,	*bunun üçte ikisi atlı idi,*
BİR ÜLİGİ YADAĞ ËRTİ,.	*üçte biri yaya idi.*
YİTİYÜZ KİSİG,	*Bu yediyüz kişinin*
—ODUZ OĞIMA OLIĞI	*—kazanılacak zaferin*
UŞUD ËRTİ	*başkanının (yani, hakanın)*
OYUĞUL TİDİ—	*danışmanı olmak üzere—*
OYUĞMASI BIN ËRTİM.	*danışmanı ben idim.*
§ 2. BİLGE ATUÑ UQUQ,	*Ben, Bilge Atuñ Uquq,*
QAĞANIM UQISAYIN TİDİM,	*Hakanımın fikrini alayım dedim,*
SAQINTIM.	*—tedbirli oldum.*
"TURUQ BUQALI	*Çünki "zayıf boğalı*
SËMİZ BUQALI	*semiz boğalıyı*
ARQADA BİLSER;	*kendi arkasında bilir ise,*
SËMİZ BUQA	*semiz boğa bunu*
TURUQ BUQA	*zayıf boğa*
TİYİN BİLMEZ ËRMİS",	*derecesinde bilmez imiş",*
TİYİN, ANÇA SAQINTIM.	*diyerek, anca sakındım.*
ANTA KİSRE,	*Ondan sonra,*
TEÑRİ BİLİG BİRTÜK ÜÇÜN,	*Tanrı bilgi verdiği için,*
ÖZÜM ÖK QAĞAN UQISDIM :	*bizzat kendim hakanımın fikrini aldım:*
"BİLGE ATUÑ UQUQ,:	*"Bilge Atuñ Uquq,*
BUYULA BUĞA TURQAN BİRLE,	*BUYULA BUĞA TURQAN ile beraber,*
İL-ËTİRİS QAĞAN BOLAYIN."	*İl-Ëtiriş Hakanda bulunayın", demek sureti ile.*
§ 3. BİRİYE TABIĞAÇIĞ,	*Berideki [güneydeki] Tabığaçları,*
ÖÑRE QITAÑIĞ,	*öñdeki [öndeki ve de doğudaki] Qıtañları,*
YIRAYA OĞUZUĞ	*yıradaki [uzaktaki ve de küzeydeki] Oğuzları*
ÜKÜS ÖLİRTİ,	*kitleler halinde imha eden*
BİL ÖGİSİ-UÇUBISI	*regnumun iye-lideri (yani, kumandanı)*
BIN ÖK ËRTİM.	*ise, ben idim.*
UÇUĞUY UQUZIN	*Uçuğuy Yış [İçki Türkistan] denilen yerin*
QARA QUMIĞ	*Qara Qumunda*
OLIRUR ËRTİMİZ.	*oturur idik.*

(Yazıt yüzü No.1'in ve batı tarafının sonu)

KİYİK YİYÜ, TABUSĞAN YİYÜ	*Geyik yiyerek, tavşan yiyerek*
OLIRUR ËRTİMİZ.	*oturmakta idik.*
BUDUN BOĞIZI TOQ ËRTİ	*Kavmin boğazı tok idi,*
YAĞIMIZ.	*düşmanlarımız ise,*
TİGERE UÇUQ TEG ËRTİ,	*etrafı saran kuşlar gibi idiler.*
BİZİÑİG ËRTİİMİZ	*Kendi kendimize*
ANÇA OLIRUR ËRİKLİ,	*anca oturmakta iken,*
OĞUZDANTIN KÖRÜG KËLTİ.	*Oğuz yönünden tanık geldi.*
KÖRÜG SABI ANTAĞ:	*Tanığın haberi şöyle:*
"AT-UQUZ OĞUZ BUDUN ÖZE	*"AT-UQUZ OĞUZ üzerinde*
QAĞAN OLIRTI", TİR,	*hakan oturdu", diyor.*
TABIĞAÇĞARU	*(Bu hakan) Tabığaçlara*
OQ-ONI ËSİÑÜNİG IDMIS;	*OQ-ONI generalleri göndermiş,*
QITAÑĞARU	*Qıtañlara*
AT-OÑIRA ËSİM ÖG IDMIS.	*AT-OÑIRA Kralını göndermiş.*
SABINÇA IDMIS :	*Şu inancı dalayısı ile göndermiş :*
AZQINA TÜRÜK BUDUN	*Ortalıkta azıcık Türük Kavmi*
YORIYUR ËRMİS,	*dolaşıyor imiş;*
QAĞANI ALP ËRMİS,	*ancak, hakanı alp imiş,*
OYĞUÇISI BİLGE ËRMİS.	*danışmanı yurtsever imiş.*
OL İKİ KİSİ BAR ËRSER SİNİ,	*Öyle ki, bu iki kişilik var olunca,*
'TABIĞAÇIĞ ÖLÜRTEÇİ', TİRMİN,	*"Tabığaçları imha edecektir", diyormuş,*
'ÖÑRE QITAÑIĞ	*"öñdeki [doğudaki] Qıtañları da*
ÖLÜRTEÇİ',TİRMİN,	*imha edecektir", diyormuş,*
'BİNİ,	*"Bunun üzerine,*
OĞUZUĞ ÖLÜRTEÇİ ÖK', TİRMİN.	*Oğuzları da imha edecektir", demiş.*

At-Oy Bïl ile *Uyuşul Ögüz* [Huang Ho] arasında büyük çapta ARIQIŞ [mal gönderme] ilişkileri bulunmuş olmalı. Bundan dolayı, *At-Uquz Oğuz* beyleri buralara gelip yerleşmiş ve, yazıtlarımıza göre, beylikler kurmuşlardı. Bu beyler *Türük Bïlin* güçlü bir devlet olmasını istemiyorlardı, elbette. Memleketlerinde çok sayıda Oğuz beylerini barındıran, *Qıtañ* da. İşte, *Bïlge Atuñ Uquq,* yazısına devam ederek, *Türük Bïlin* düşmanlarının kimler olduğunu şöyle açıklıyor :

—"TABIĞAÇ, BİRİDEN İYİN TËG;	*"—Eğer Tabığaç beriden değer,*
QITAÑ, ÖÑDEN İYİN TËG BIN,	*Qıtañ önden değer iken,*
YIRADANYAN TËGEYİN;	*ben yıradan değer isem,*
TÜRÜK İSİR BUDUN YİRİNTE,	*Türük inancındaki kavim yerinde*
İDİ YORMAZUN,	*—yönetim bulunmaması için—*
USUR İDİ	*yönetim yetkililerini,*
YOQ-UQISALIM, TİRMİN."	*artık yok bilelim, diyormuş".*
OL SABIĞ İSİDİP	*O haberi işidip;*
TÜN, UDUSIQIM KËLMEDİ;	*tün iken, uyuyasım gelmedi;*
KÜNTÜZ, OLURSIQIM KËLMEDİ.	*gündüz iken, oturasım gelmedi.*
ANTA ÖTÜRÜ,	*Bundan dolayı,*
QAĞANIMA ÖTÜNTİM,	*Hakanıma ötündüm [ricada bulundum];*
ANÇA ÖTÜNTİM :	*şöyle ötündüm :*
"TABIĞAÇ, OĞUZ, QITAÑ,	*"TABIĞAÇ, OĞUZ VE QITAÑ,*
BU ÜÇEGÜ	*—bu üçü ile*
QABISIR QALTAÇI BİZ,	*kapışıp kalacağız,*
ÖZ İÇE ATASIN	*kendi içimizdeki ateşi*
TUTMIS TEG BİZ."	*tutmuş gibi olacağız."*

"YUYQA ÏRİKLİG	*"Halbuki, yufka olan şeylerin*
TOPLAĞAL'U UÇUZ ËRMİS,	*toplanması ucuz (kolay) imiş;*
YİNÇGE İRİKLİG	*ince olan şeylerin*
ÜZGELİ UÇUZ;	*koparılması ucuz.*
YUYQA QALIN BOLSAR	*Yufka kalın olur ise,*
TOPLAĞULIQ ALP ËRMİS;	*bunun toplanması alp [güç gerektirir] imiş;*
YİNÇGE YOĞAN BOLSAR	*ince büyük olur ise,*
ÜZGELÜK ALP ËRMİS :	*onun koparılması alp imiş :*
"ÖÑRE QITAÑDA,	*buna göre, öñdeki Qıtaña,*
BİRİYE TABIĞAÇDA,	*berideki Tabığaça,*
QURUYA OQ-URUDUNTA,	*kara yönündeki Oq-Uruduna,*
YIRAYA OĞUZ-DA,	*yıradaki Oğuza (peşi-peşine hücum etmeliyiz,—K.M.),*
İKİ-ÜÇ BİÑ	*çünki iki-üç binlik*
SÜMİZ KİLTEÇİMİZ BARMU,NE? ",	*ordu teşkil edecek kadarımız ancak var",*
ANÇA ÖTÜNTİM.	*diyerek, anca ötündüm.*

§ 4. *Oğuzlar ile savaş*

QAĞANIM BIN	*Hakanım,*
ÖZÜM BİLGE ATUÑ UQUQ	*kendimin "Bilge Atuñ Uquq" olarak*
ÖTÜNTÜK ÖTÜNÇİMİN	*ötündük ötüncümü [rica ettiğim ricamı]*
İSİDÜ BİRTİ;	*işidi verdi;*
KÖÑLİÑÇE ODUZ TİDİ.	*Gönlünce [eğilimince] ODUZ [maraşallık] nasip etti.*
KÖK-ÖÑİG OYUĞIRU	*Kök-Öñig Oyuğır yönünde,*
ÖTÜKİN YIŞĞARU ODUZTIM.	*Ötükin Yışa doğru ODUZTIM [nizamî ordu gönderdim].*
İNİGİK KÖLÜKİN	*İnigik Gölün [Bayqal Gölü]*
AT-OĞILADA	*At-Oğılasında [Başkentinde] iken*
OĞUZ KËLTİ.	*Oğuz geldi.*
SÜSİ ÜÇ BİÑ ËRMİS.	*Ordusu 3.000 imiş.*
BİZ İKİ BİÑ ËRTİMİZ, SÜÑİSDİMİZ.	*Biz 2.000 idik, savaştık.*
TEÑRİ YARLIQADI, YAÑDIMIZ.	*Tanrı yarlıkadığı için, yendik.*
ÖGÜZKE TÜSDİ, YAÑDUQ;	*Öğüze düşenleri de yendik.*
YOLTA YEME ÖLTÜ ÖKÜK.	*(Transit) yolda da imha edilmiş. bulundular.*
ANTA ÖTÜRÜ,	*Bundan dolayı,*
OĞUZ QOPUN KËLTİ,	*Oğuzlar esir geldiler,*
[KËLÜRTİM ÖK].	*esir geldirdim.*

§ 5. *Usuntuñ Bolıq Seferi*

TÜRÜK BUDUNIĞ	*"Türük Kavminin*
ÖTÜKİN YİRTE BIN ÖZÜM.	*Ötükin [Geçerli] Yerindeyim, kendim artık.*
"BİLGE ATUÑ UQUQ,	*"Bilge Atuñ Uquq*
ÖTÜKİN YİRİG QONMIS" TİYİN ËSİDİP,	*Ötükin Yerine konmuş", diye işidip,*
BİRİYEKİ BUDUN, QURUYAQI,	*berideki kavim, kurudaki,*
YIRAYAQI, ÖÑREKİ BUDUN KËLTİ.	yıradaki, öñdeki kavim (tebrike) geldi.

(Yazıt yüzü No.2'nin güney tarafının sonu ve taş 2'nin doğu tarafı başlangıcı)

ÏKİ BİÑ ËRTİMİZ BİZ	*İki bin idik biz,*
—İKİ SÜG BOLTI !	*—bundan iki ordu oldu ve*
"TÜRÜK BUDUN [OLUR]ĞALI,	*"Türük Kavmi oturalı;*
TÜRÜK QAĞAN OLURĞALI,	*yani, Türük Hakanı (tahta) oturalı,*
USUNTUÑ BOLIQA [BALIQA]	*Usuntuñ Bolıqa,*
TALUY ÖGÜZKE TËGMİS	*Taluy Ögüze değmiş (olan hiçkimse)*
YOQ ËRMİS",	*yok imiş", demek sureti ile,*
—QAĞANIMA ÖTİNİP SÜLETİDİM.	*—Hanımdan ötünerek sülemiş idim :*
USUNTUÑ BOLIQA [BALIQA],	*Usuntuñ Bolıqa,*
TALUY ÖGÜZKE TËGÜRTİM.	*Taluy Ögüze değdirdim.*
ÜÇ-OTUZ BOLIQ [BALIQ] ISIDI-USIN	*"27 bolıq (veya, balıq)" olarak registre edilen bu bölge,*
BUNTATU YURTDA	*böyle büyük bir yurtta*
YATU-QALUR ËRTİ.	*bulunuyor idi.*

§ 6. *Qırqız'lar ile savaş*

TABIĞAÇ QAĞAN YAĞIMIZ ËRTİ,	*Çin Hakanı düşmanımız idi,*
ON-OQ QAĞAN YAĞIMIZ ËRTİ,	*On-Oq Hakanı düşmanımız idi,*
ARTUQ, QIRQIZ—KÜÇLİG QAĞAN,	*ve de Qırqızlar, güçlü hakan,*
YAĞIMIZ BOLTI.	*düşmanımız oldu.*
OL ÜÇ QAĞAN ÖGLESİP,	*O üç hakan nasihatlaşıp,*
"ALTUN YIS ÖZE QABISALIM",TİMİS.	*"Altun Yışda birleşelim", demişler*
ANÇA ÖGLESMİS :	*ve şöyle bir düşünceye varmışlar :*
"ÖÑRE TÜRÜK QAĞANĞARU	*"İlk önce Türük Hakanına*
SÜLELİM", TİMİS.	*süleyelim", demişler.*
"AÑARU SÜLEMESER,	*"Eğer ona karşı sülemez isek,*
QAÇ NEÑ ËRSER, OL BİZNİ,	*her ne hal ise; o bizi*
'QAĞANI ALP ËRMİS, OYĞUÇISI	*—hakanı alp imiş, danışmanı*
BİLGE ËRMİS', QAÇ-NEÑ ËRSER,	*yurtsever imiş, her ne hal ise—*
ÖLÜRTEÇİ, ÖKÜK	*imha edecek", diyerek,*
—ÜÇEGÜN QABISIP SÜLELİM,	*"üçümüz birleşerek süleyelim,*
ANI YOQ-UQISALIM", TİMİS.	*onu yok edelim", demişler.*
TÜRGİS QAĞAN ANÇA TİMİS BUN :	*Türgis Hakanı anca demiş :*
"OÑ BUDUNIM ANTA	*"Oñ Kavmim orada* (Altun Yışda,—K.M.)
ËRÜR", TİMİS;	*bulunuyor", demiş.*
"TÜRÜK BUDUN	*"Türük Kavminin durumu*
YEME BULĞANÇ OL", TİMİS;	*yine karışık", demiş;*
"OĞUZI YEME TARQANÇ OL",TİMİS.	*"Oğuzu ise, yine de dağınık durumda", demiş.*
OL SABIĞ İSİDİP,	*Bu haberi işidip,*
TÜN YEME,	*tün iken, yine de,*
UDUSIQIM KËLMEZ ËRTİ,	*uyuyacağım gelmemiş bulunuyor,*
OLURSIQIM KËLMEZ ËRTİ	*oturacağım da gelmemiş bulunuyor,*
—ANTA SAQINTIMA, ...,SÜ ... TİDİM.	*—bu sakıncadan ötürü, ordu ile değdim.*
§ 7. ÖKÜGİMİN YOLI BİR ËRMİS.	*Ökügimin yolu birtek imiş,*
TOMIS TİYİN İSİDİP,	*—"donmuş" diyerek işidip,*
'BU YOLIN YORISAR,	*"bu yoldan yürür isek,*
YARAMAÇI !', TİDİM.	*yaramıyacaktır", dedim.*

[US] YİRÇİ TİLEDİM,	*Usta rehber diledim.*
[ÜÇÜL ÖGİZ İRİ BOLTIM.	*Üçül Ögüz kişisi buldum.*
ÖZİM-OZ YİRİM	*Kendi kolonistlerimizin bulunduğu yerdeki*
ONI BÏ[LTİRİNTE	*ON'lar biltirinde,*
İT-ÖG] ÏRİM US	*İT-ÖG kişileri grubundan,*
BİR-AT URUQI ËRMİS,	*BİR-Namlılar hakimiyetindeki*
ONIN BARMIS.	*ON'lar imiş, meğer bunlar.*
AÑAR YATUP,	*Onlarda yatarak,*
BİR-ATLUĞ BARMIS TÏYİN,	*BİR-Namlıların bulunduğu yoldan*
OL YOLIN [AT-ÏL] YORISAR,	*At-İle gidilir ise,*
"ONÇ", TÏDİM, SAQINTIM.	*"dur bakalım", diyerek,tedbirli oldum.*
QAĞANIMA	*Hakanıma*

(Yazıt yüzü No.3'ün ve taş 2'nin doğu tarafının sonu)

ÖTİNTİM	*rica ettim ve*
—SÜ YORITDIM	*ordu gönderdim.*
AT[-ÏL] AT TÏDİM.	*At[-Ïl] At'a değdim.*
AQ-İT ÏRİM-ÏL KİÇE	*Aq İt Ïrim Ïli [Aq İdili] geçer iken*
OĞRAQLATDIM.	*mola verdim.*
AT ÖZE [ÖTÜZİ]RE	*At üstünde geçmek sureti ile*
AQ-URUĞ [SÖKDİM].	*akıntıyı söktüm.*
YOQADU AT[-ÏL]TE	*Yukarı At-İlde*
YADAĞIN KİSİ [OĞ-İT] AT-UTINU,	*"Yaya Kişiler" OĞ'una karşı nam kazanarak,*
OĞ-AT URTIM.	*bu OĞ-AT'ları vurdum.*
ÖÑREKİ ÏR-OYUĞUR UÇ [TËGİRİP],	*Onların Öncü Asker Liderlerine değerek,*
I-BAR AQIN USUDIMIZ.	*akın hücumu ile, egemenlik kurduk.*
UYUBALU ÏNTİMİZ.	*Bundan sonra, uyumak üzere (attan) indik.*
ON TÜNKE UYUNTIQI,	*Her seferinde bu şekilde "on tün " uyuduktan sonra,*
AT-OĞ ËBİRÜ BARDIMIZ.	*At-Oğ Ëbirü [başkentine] vardık.*
YİRÇİ YİR OYIÑILIP,	*Yerci yer göstererek,*
BUĞ OZILINTI.	*bizi BUĞ'a takdim etti.*
BU OÑIDIP,	*Bu şekilde,*
QAĞAN ÏYİL ÖK ËRTİMİS.	*"Hakan" olan krala erişmiş olduk.*
"ANI SUBUĞ BARALIM",	"Onun su yolundan varalım", diyerek,
OL SUB OQ-UDI BARDIMIZ.	*o su yolundan askerî strateji ile vardık.*
USUN OĞLI TÜSÜRTİMİZ,	*Bölge yetkilisi ile karşılaştık ve*
AT-OĞ IQA BUYU ËRTİMİZ.	*başkentinin BUY'una eriştik.*
ÖKÜN ÏYİME,	*Krala ise,*
TÜN ÏYİME ÏYİLÜ BARDIMIZ.	*tüne doğru vardık.*
QIRQIZIĞ OQA BASDIMIZ.	*Qırğızların OQA'sını [Ofa Kentini] bastık.*
SÜ ÖÑİGİN UÇADIMIZ.	*Derken, ordu öncüsü ile karşılaştık.*
QANI-SÜSİ TİRİLMİS	*Han ordusu toplanmış,*
—SÜÑİSDİMİZ, USUNÇDIMIZ.	*savaştık, egemenlik kurduk.*
QANIN ÖLÜRTİMİZ.	*Hanını öldürdük.*
QAĞANQA QIRQIZ BUDUN	*Hakana Qırğız kavmi*
ÖC-ÖKDİ, YÜKÜNTİ, UYUNTIMIZ.	*ÖC-ÖKDİ, yüküntü, tabi oldu.*
ÖKÜGİMİN YISIĞ BÏRÜ KËLİRTİMİZ.	*Ökügimin Yışı vergiye bağladık."*

§ 8. *Türgisler ile savaş*

QIRQIZDA UYUNTIMIZ,	*Qırğızda uyuntu iken,*

TÜRGİS QAĞANTA KÖRÜG KËLTİ.	*Türgis Hakanlığından tanık geldi.*
SABINTEG :	*Haberine göre :*
"ÖÑDEN QAĞANĞARU	*"Öñce Hakana karşı*
SÜ YORILIM", TİMİS.	*ordu çıkartalım", demiş;*
"YORIMASAR, BİZNİ	*"çıkartmaz isek bizi*
—QAĞANI ALP ËRMİS,	*—hakanı alp imiş,*
OYĞUÇISI BİLGE ËRMİS,	*danışmanı yurtsever imiş;*
QAÇ-NEÑ ËRSER—	*her ne hal ise—*
BİZNİ ÖLÜRTEÇİ ÖK", TİMİS.	*bizi imha edecektir", demiş.*
"TÜRGİS QAĞANI AT-USUQMIS", TİDİ,	*"Türgis Hakanı at binmiş", dedi;*
"ON-OQ BUDUNI, QALISIZ, AT-USUQMIS",TİR.	*"ON-OQ Kavmi de at binmiş", der.*
TABIĞAÇ SÜSİ BAR ËRMİS.	*Tabığaç ordusu da varmış.*
OL SABIĞ İSİDİP QAĞANIM BUN,	*O haberi işiten Hakanım*
"BËG-ËRÜ TÜSEYİN", TİDİ.	*"buna beyler gibi karşılık vereyin", dedi.*
QATUÑ UYUQ BOLMIS ËRTİ,	*Kraliçe ölmüş idi,*
"ONI YUĞLATAYIN", TİDİ,	*"onun YUĞ'unu yaptırayın", dedi.*
"SÜ BARIÑ", TİDİ,	*"Siz ordu vardırın", dedi ve*
"ALTUN YISDA OLIRIÑ", TİDİ	*"Altun Yışda oturun", dedi.*
."SÜ BASI İNİL QAĞAN AT-URUDIS,	*"Ordu Başı İnil, Qağan namına,*
USUD BARZUN", TİDİ.	*strateg (olarak var) olsun", dedi.*
BİLGE ATUÑ-UQUQ, BAÑA AYDI :	*"Bilge Atuñ Uquq" olarak, bana eytdi:*
"BU SÜG İLT", TİDİ.	*"bu orduyu ilet", dedi.*
"QIYINIĞ KÖÑLİÑÇE OY BUN,	*"Zorluklar safhasında bulunduğunu biliyorum,*
SAÑA NE OYIYAYIN?", TİDİ.	*sana nasıl bir fikir versem ki", dedi.*
"KËLİR ËRSER ÖKÜG ÖKÜLİR,	*"Gerçekleşir ise, Rab anılır;*
KËLMEZ ËRSER,	*gerçekleşmez ise,*
TILIĞ-SABIĞ ALI-OLUR", TİDİ.	*dilinin dersini alır-otursun", dedi.*
§ 9. ALTUN YISDA OLURTIMIZ,	*Altun Yısda otururiken,*
ÜÇ KÖRÜG KİSİ KËLTİ,	*üç tanık kişi geldi;*
SABI BİR :	*verdikleri haber ayni :*
"QAĞANI SÜ-AT USUQDI,	*"Hakanı atlı ordu vucuda getirdi;*
ON-OQ SÜSİ, QALISIZ,	*ON-OQ ordusu da, bundan geri kalmıyarak,*
AT-USUQDI", TİR.	*atlılar vucuda getirdi", demek suretiy le,*
AYIRIS YÜZİDE TİRİLELİM, TİMİS.	*"Ayırıs (Irmağı) alanında toplanalım", demişler.*
OL SABIĞ ËSİDİP	*O haberi işiderek,*
QAĞANĞARU OL SABIĞ ITTIM.	*hakana doğru o haberi gönderdim.*
QANTAYIN SABIĞ YANA KËLTİ.	*Bu añlamda, haber tekrar geri geldi :*
"OLURUÑ", TİYİN, "TİMİS İYİLİME,	*"oturuñ", diyerek, "demiş olmama,*
—OQ-URUĞU ËDGÜTİ URĞIL,	*—OQ Soyunu adamakıllı vurasın,*
BASITMA!", TİMİS.	*baskın yaptırma !", demiş.*
BÜ-ÖG QAĞAN	*BÜ-ÖG Hakanı*
BAÑARU ANÇA AYIDMIS :	*benim hakkımda anca eytmiş :*
"APA-TURQANĞARU ÖCÜRE [ÖC-İRE]	*"APA-TURQAN hakimiyetine*
SUB IDMIS	*su yolu ile gitmiş olan*
BİLGE ATUÑ-UQUQ	*Bige Atuñ Uququn*
AÑI OĞUL ATI OZUL	*bu dominyon (yani, AT-OY BİL) namı altında*
"SÜ YORILIM ËTİDİÇİ UNAMAÑ."	*ordu çıkartmasını kabul etmeyin,"*
OL SABIĞ ËSİDİP, SÜ YORITDIM.	*O haberi işitince, ordu çıkarttım.*
ALTUN YISIĞ YOLSIZIN ASDIM,	*Altun Yısı yolsuz yerlerinden geçtim,*
ËRTİS ÖGÜZİG KËÇİGSİZİN KËÇDİMİZ.	*İrtis Ögüzünü köprüsüz geçtik.*

TÜN QATDIMIZ, *"Tün" kattıktan sonra,*
OBUL-UÇUQA TAÑ ÖNTİRÜ TËGDİMİZ. *Obul Uçuya tañ gelişir iken değdik.*
(Yazıt yüzü No.4, taş 2, küzey tarafı sonu)
TILIĞ KËLÜRTİ SABI ANTAĞ *Dile getirilmiş [yayılmış] olan haber şöyle:*
"AYTRIS YÜZİDE *"Ayırıs (Nehri) alanında*
ON TÜMEN SÜ TËRİLTİ", TİR. *on tümenlik [yüzbin kişilik] ordu toplandı", der.*
OL SABIĞ ËSİDİP, *O haberi işiterek :*
"BËGLER, QOPIN UYUNILIM *"Beyler, buna göre, hepiniz esir düşürülerek*
ARIĞUBTI İYİN", TİDİ BUN *götürülmüş bulunuyorsunuz !?", dedim.*
—ANÇA TİRMİN BIN : *Aslında ben anca demekteyim :*
"BİLGE ATUÑ-UQUQ, *"Bilge Atuñ Uquq olarak,*
ALTUN YISIĞ ASA KËLTİMİZ, *Altun Yısı aşarak geldik,*
ËRTİS ÖGÜZİG KİÇE KËLTİMİZ *İrtis Ögüzünü geçerek geldik*
—KËLMİSİ ALP", TİDİ AT-OYUMDI, *—gelmişi alp !", denen düşüncemi,*
"TEÑRİ OMUY IDUQ YİR-SUB *"Tanrı, saygın ve feyizli yer-suyunu*
UB-USA BËRTİ ËRİNÇ. *pre-varlığına (yani, Türüklere) vermiş bulunuyor.*
NİKE TÖZERBİZ *Neden tahammül ediyoruz,*
ÜKÜS TİYİN, *onların çok olduklarını düşünerek;*
NİKE QORQARBIZ AZ TİYİN? *niye korkuyoruz, bizim az olduğumuzu düşünerek?*
—İNE, BASINALIM, TËGELİM", TİDİM. *—İşte, baskın yapalım, değelim", dedim.:*
TËGDİMİZ, YAYIDIMIZ. *Değdik, dağıttık.*
İKİNTİ KÜN ÖRTÇE QIZIP KËLTİ *İkinci gün kor gibi kızarak geldi,*
—SÜÑİSDİMİZ. *—savaştık.*
BİZİNTE İKİ UÇI *Bize göre iki ucu [cenahı],*
SIÑARÇA ARTUQ ËRTİ. *bizimkinin eşi olmak üzere, fazla idi.*
TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN, *Tanrı yarlıkadığı için,*
ÜKÜS TİYİN [BİZ], QORQMADIMIZ, *"bizden çoklar" diye korkmadık,*
SÜÑİSDİMİZ. *savaştık.*
AT-URUDUS USUD-URA [USUDURA] BUDI *Namdar stratejist milleti*
YAYDIMIZ; QAĞANIN TUTDIMIZ; *dağıttık; hakanını esir aldık,*
UY-BUĞUSIN USUDUN *Uy-Buğusunu, Usudunu*
ANTA ÖLÜRTİ[MİZ]; *oracıkta öldürdük.*
ËLİGÇE İR TUTDIMIZ. *Elli kadar asker esir aldık.*
OL OQ TÜN BUDUNIN SAYU-ALTIMIZ. *Ayni tün kabilesini sayımdan geçirdik.*

§ 10. *TËMİR QAPIĞ [Samarkand] seferi*

OL SABIĞ ËSİDİP *O haberi işidip,*
ON-OQ BËGLERİ-BUDUNI, QOP, *ON-OQ beylerinin milleti, evet,*
KİLTİ, YÜKÜNTİ. *(tebrike) geldiler, yükündüler.*
KËLİGME BËGLERİN-BUDUNIN İTİK OY *Gelen beylerin milletinin impulsu olarak*
[İNİ-İT OZUÇA], *İNİ-İT geçince,*
BUDUN TËZMİS ËRTİ *kavim tezmiş [kaçışmış] idi,*
—ON-OQ SÜSİN SÜLETDİM. *—ON-OQ ordusunu sületdim.*
BİZ, YEME SÜLEDİMİZ *Biz kendimiz de süledik ve*
—ONI İRTİMİZ. *onlara eriştik.*
İYİNÇÜ ÖGÜZİG KİÇE *İyinçü Ögüzü [Sır Darya] geçerek,*
İT-İNİSİ OĞLI YATIĞMA *İT-İNİSİ OĞLI'nın yattığı [oturduğu]*
BEÑLİGİG TAĞIĞ [İRİTÜE], *BEÑLİGİG TAĞ'a erişince,*
(Yazıt yüzü No.5, taş 2'nin batı tarafının sonu)
TËMİR QAPIĞQA TËGİ İRTİMİZ, *Tëmir Qapıya kadar eriştik, ve*

ANTA UYUNTURTIMIZ.	*orda kaldık.*
İNİL OQ-[OĞIQA	*İNİL OQ Şerefinin*
OQ-URUDIN AT-OĞIQA]	*OQ-egemenliğinin başkentini*
TİZİK AT-OQ URUSIN,	*TİZİK AT-OQ URUS [gerilla savaşı] (ile alınca),*
ANTA YİR ÖKİ SUUQ BASLIĞ	*o yerin Kralının SUUQ BAŞ'ındaki [Zarafşan Irma-*
SOĞDAQ BUDUN, QOP, KËLTİ.	*ğındaki] Soğdaq Milleti, evet, (tebrike) geldi.*
OL KÜNTE TËGİTİ, TÜRÜK BUDUN,	*O güne kadar, Türük Kavmi dışında,*
TËMİR QAPIĞQA, İT-İNİSİ O[Q ÏL]İ	*Tëmir Qapığ'a, İT-İNİSİ OQ ÏLİ'nin*
İT-İNİSİ OĞLI YATIĞMA TAĞQA	*İT-İNİSİ OĞLI'nın oturduğu dağa*
TËGMİS ÏDİ YOQ ËRMİS.	*değmiş olan hiçkimse yok imiş.*
OL YİRKE BIN, BİLGE ATUÑ-UQUQ,	*O yere ben, Bïge Atuñ Uquq,*
TËGÜRTÜK ÜÇÜN, [OZUĞ] ATUN	*değdirdiğim için, OZUĞ ATUN için*
ÜRÜÑ-KÜMİS, QIZIQ,	*ahiret gümüşü olmak üzere, kızlar,*
ODUZ ÖG-ËRİTİ[Bİ]İ	*zafer şerefi için eriştirdikleri*
AĞI, BUÑUSIZ KËLÜRTİ.	*hediyeleri bol-bol getirdiler.*

§ 11. *ÏL-ËTİRİS QAĞAN'ın ölümü*

İL-ËTİRİS QAĞAN BİL-ÖGİSİN ÜÇÜN,	*Ïl-Ëtiris Hakan bil kralı olduğu için,*
ALPIN ÜÇÜN,	*alp olduğu için,*
TABIĞAÇQA YİTİ YİGİRMİ SÜÑİSDİ,	*Tabığaça karşı 17 defa savaştı,*
QITAÑQA YİTİ SÜÑİSDİ,	*Qıtaña karşı 7 defa savaştı,*
OĞUZQA BİS SÜÑİSDİ.	*Oğuza karşı 5 defa savaştı.*
ANTA OYĞUÇI YÏME BIN ÖK ËRTİM,	*Bu savaşlarda onun danışmanı ben idim,*
YAĞI-[UÇI] Y[ÏME BIN ÖK] ËRTİM.	*düşmanlarına karşı (ordusunun)*
	lideri de ben idim.
İL-ËTİRİS QAĞAN [İYİL]	*Ïl-Ëtiris Hakan gibi,*
TÜRÜK BËGÜ QAĞANQA,	*Türük beyi olan hakana,*
TÜRÜK BİLGE QAĞAN[QA	*Türük Bïl Hakanına,*
(Yazıt yüzü No.6, taş 2'nın güney tarafı sonu)	
İT YILU]N YİT[İ OTUZQA OT-OZU] ...	*İT YIL'ının 27'sinde OT-OZU [yılı*
	nasip oldu] (d.ö.538 İT-YIL)
[ANTA BIN İT-OĞ UB-OZU URDI].	*ve İT-OĞ ile UB-OZU [yüce geçiş] husule geldi.*
TÜN UDUMATI,	*Tünleri uyumuyarak,*
KÜNTÜZ OLURMATI.	*gündüzleri otumuyarak,*
QIZIL QANIM TÖKTİ,	*kızıl kanımızı dökerek,*
QARA TËRİM YÜGRÜTİG	*kara terimizi yügürterek*
KÜÇİGİMİ BİRTİM ÖK,	*gücümüzü vermiş olduğumuz ve,*
OZUN İYİLİM ÖG	*şimdi de, öbürdünyaya geçmiş olan Kralı-*
İYİME ITIM UR-UQU	*ma mahsus gömülmenin*
UYUQUR OĞUĞ OLUĞUR ATADIM.	*ona ölüm şerefi vermesini dilerim.*
OQ-USUN OĞIMA YAĞIĞ	*OQ menşeli kişiler yönüne*
KËLÜRİ ÏR-ÏRTİM,	*erdem getirmek için,*
QAĞANIMIZ SÜLETDİMİZ.	*Hakanım ile beraber süledik.*
TEÑRİ YARLIQAZU,	*Tanrının yarlıkaması için,*
BU TÜRÜK BUDUNUMA	*BU TÜRÜK [Türkistan] Kavmime,*
UYURUQLIĞ-YAĞIĞ KËLTÜRMEDİM,	*eğemenliğinden edecek olan, düşman*
	sokmadım,
İT-ÖGÜZLİG ATIĞ YÜGRİTMEDİM.	*İT-ÖGÜZ'lü namları yügürtmedim.*
İL-ËTİRİS QAĞAN QAZĞANMASAR,	*Ïl-Ëtiris Hakan kazanmamış olsa idi,*
UDU BIN ÖZÜM QAZĞANMASAR,	*ve de ben kendim kazanmamış olsa idim,*

İL ÏYİME, BUDUN İYİME YOQ ËRTEÇİ ËRTİ.	*—il de, kavim de yok olacak idi.*
QAZĞANTUQIN ÜÇÜN,	*Kazandığı için,*
UDU ÖZÜM QAZĞANTUQIM ÜÇÜN,	*ve kendim de kazandığım için,*
İL YÏME İL BOLTI,	*—il yine il oldu,*
BUDUN YÏME BUDUN BOLTI.	*kavim yine kavim oldu.*
ÖZÜM QARI BOLTIM, ULUĞ BOLTIM.	*Kendim ihtiyar oldum, ULUĞ oldum.*
İNİÑ YİRDEKİ QAĞANLIĞ BUDUNQA ...	*İNİÑ YİR'deki hakanlı kavimde...*
ËBİN ËTİGİ BAR ËRSER,	*bir düzeni bulunan kimsenin*
NE BUÑI BAR ËRTEÇİ ËRMİS.	*hiçbir kederi olmaz imiş.*
TÜRÜK BİLGE QAĞAN İLİÑE	*Türük Bil Hakanının halkı hakkında*
BİTİTDİM BİN, BİLGE ATUÑ UQUQ.	*yazan : Bilge Atuñ Uquq.*
(Yazıt yüzü No.7'nin sonu)	
İL-ËTİRİS QAĞAN QAZĞANMASAR,	*İl-Ëtiris Hakan kazanmamış olsa,*
YOQ ËRTİ ËRSER BIN;	*"yok" olmuş olsa idi;*
ÖZÜM, BİLGE ATUÑ UQUQ,	*ben kendim,Bilge Atuñ Uquq,*
QAZĞANMASAR BIN,	*kazanmamış olsam,*
YOQ ËRTİM ËRSER,	*"yok" olmuş olsam,*
QAPAĞAN QAĞAN	*QAPAĞAN QAĞAN,*
—TÜRÜK İSİR BUDUN YİRİNTE—	*Türük inancındaki kavim yerinde,*
BUD, YÏME; BUDUN, YÏME;	*millî iradenin de, kavmin de,*
KİSİ, YÏME, İDİ YOQ ËRTEÇİ ËRTİ.	*kişiliğin de varlığını yok edecek idi.*
İL-ËTİRİS QAĞAN,	*İl-Ëtiris Hakan ile*
BİLGE ATUÑ-UQUQ QAZĞANTUQ ÜÇÜN,	*Bilge Atuñ Uquq kazandıkları için,*
QAPAĞAN QAĞAN	*QAPAĞAN QAĞAN,*
TÜRÜK İSİR BUDUN YORIDIQI	*Türük imanındaki kavim bünyesindeki*
BU TÜRÜK BİLGE QAĞAN,	*BU TÜRÜK BİL'e [Türkistana] hakan olarak,*
TÜRÜK İSİR BUDUNIĞ,	*Türük inancındaki kavmi,*
OĞUZ BUDUNIĞ İGİDÜ OLIRUR.	*Oğuz Kavmini eğiterek oturuyor.*
(Taş 2'nin küzey tarafının sonu)	

Bïlge Atuñ Uququn bu etraflı açıklamaları yanında, Yoluğ Tïgin Türüklerin egemenlik savaşları hakkında şöyle diyor :

"İleriye, gündoğsuğa doğru, bütün hakanlara kadar ordu sürüvermiş; kara yönünde, Demir Kapıya kadar ordu sürüvermiş ve Çin Hakanının anayasasını elinden alıvermiş.Türük olan kavimlerdeki herkes şöyle demiş : "İli olan bir kavim idim, ilim şimdi nerde? Kim sayesinde ilimi tekrar kazanırım ?", der imiş. "Hakanı olan bir kavim idim, hakanım nerde? Hangi hakana iman ve gücümü vereceğim?", der imiş. Böyle diyerek, Çin Hakanının düşmanı olmuş. Düşmanı olunca, eden-yaradan olarak dua ettiğimiz tahayyüle sığınmış. Çünki, iman ve güçlerini (Çinlilere) bunca vermiş olmalarına rağmen, (Çinliler) "Türük Kavmini öldüreyin, imha edeyin", der imiş; bu derece ileri gider imiş! İye Türük Tanrısı, "Türüklerin saik yer-suyundaki—öyle demiş erinç —Türük Kavmi yok olmasın", diyerek; "kavim olarak kalsın", diyerek, QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN'I, ÖGİM İL-BİLGE QATUN'u Tanrı hakkı ile başarılı kılmış erinç.

"Babam Hakan yedi yiğirmi [17] eri ile nam salmış, başkente yürüyor", diyerek işidip, kentteki at sürmüş, dağdaki inmiş, toplanarak 70 er olmuşlar. Tanrı güç verdiği için, Babam Hakanın ordusu kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş; ileri yönde, kara yönünde sürerek, derlemişler, kabartmışlar, tamamı 700 er olmuş. Yediyüz er olunca, ilsiremiş, hakansıramış kavmi, acı çekerek hizmet vermiş kavmi, Türük töresini içkınmış kavmi, Allahım Töresince yaratmayı başarmış : Geçerli vekiller heyetini bu sebeb ile teşkil etmiş, genel kurmay başkanını işbu sebeb ile adamış.

Beride, Çin Kavmi düşmanı imiş; yırada, bizlere ait hakan, At-Uquz Oğuz Kavmi düşmanı imiş; Kırgız, OQ ırkından OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI, evet, düşmanı imiş. Babam Hakan bunca kavme karşı kırk fazlası yedi defe [47 defa] ordu sürmüş, yirmi savaş savaşmış. Tanrı yarlıkadığı için, ili olanı ilsiretmiş, hakanı olanı hakansıratmış, düşmanı "biz" kılmış. Dizleri sökürmüş, başları yükündürmüş olan Babam Hakan, subjeksional anayasa kazandıktan sonra, uçarak varmış (d.ö.538 İT YIL)".

Mirşan, K.1991; Bolbollar; s.22-25.

Tëgzinç III

ÖTÜMİN KÜNLİG BİTİG BİLGÜ

Bitigiñüçi

Öñre Bıña Başı,

Kısım I : *TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİL* (TarïatYazıtı)

Kısım II: *TÜRÜK BİL* (Şine-Usu Yazıtı)

Transkrïpsïon ve Tercümesi

Kâzım Mirşan tarafından

MMB Yayını

Copyright © 2010 by Kâzım Mirşan and Sons, Bodrum-Türkbükü, Sokak No.176, Ev No.17 , Turkey.
Printed in Turkey. Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (including those of translations into foreign languages). No part of this book may be reproduced in any form (by photostat, microfilm or any other means) withought written permision from the publishers.

Kısım I : *TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİL* (Tarïat Yazıtı)

[Kreasïonda Meydana Gelmiş Halkı Kalkındırmış Olan Yöñetim]

Şloq 1

Bolbolların orijinal yazılış şekli

Şekil 1

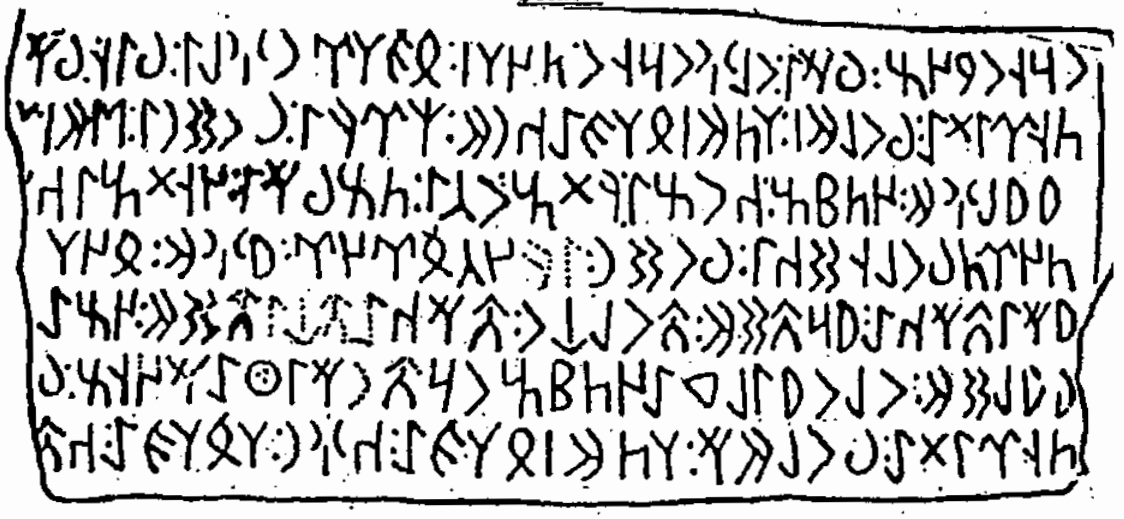

Şekil 2

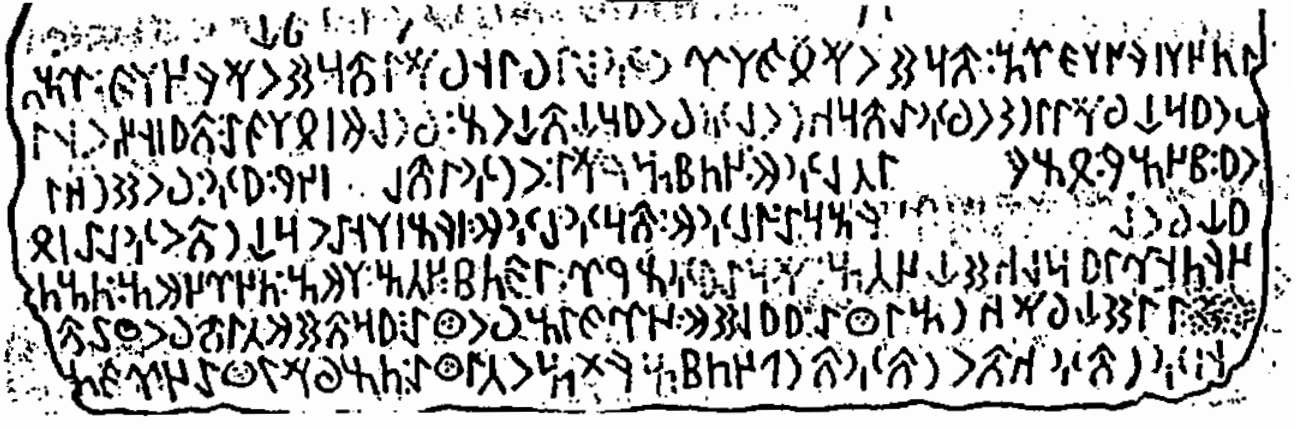

Şekil 3

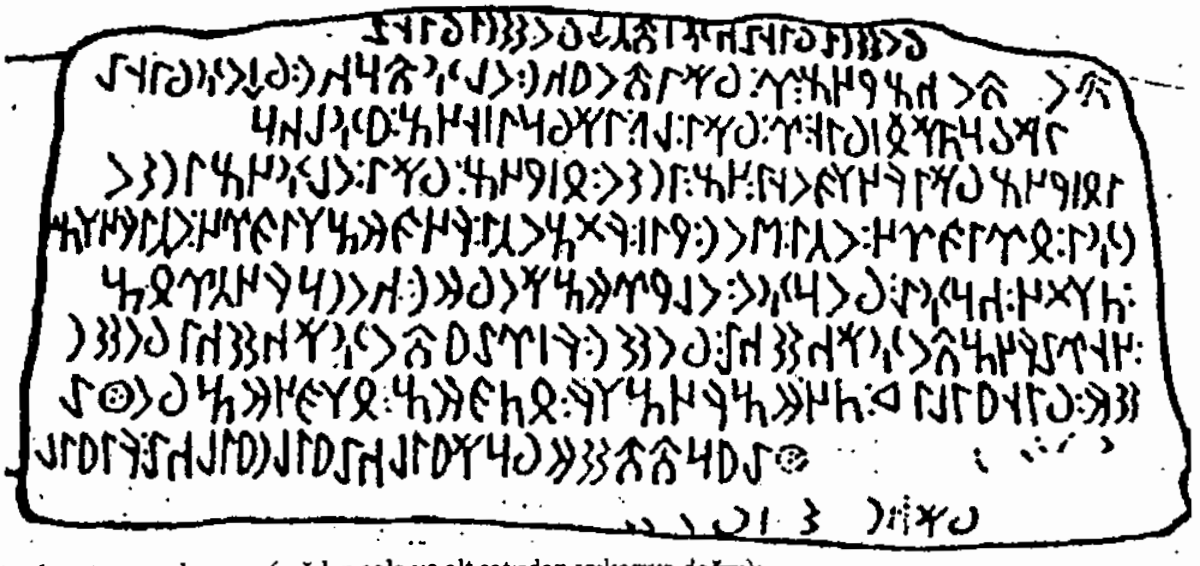

Yazıtın 1. satırının okunuşu (sağdan sola ve alt satırdan yukarıya doğru):

(Şekil 1) TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİS BİLGE QAĞAN İL-BİLGE QAT[UN]

(Şekil 2) QAĞAN AT-OĞ QATUN AT-OĞ ATANIP ÖTÜKİN KİDİN UÇINTA İTİZ BAŞINTA ÜR-ÖGİN

(Şekil 3) [İTİTİDİM] ... ANTA OY URUTUTDIM BARŞ YILQA YILAN YILQA İKİ YIL

Şloq 2

At-Uluq Utuş [Genel Tekvin]

Kreasionda meydana gelmiş halkı kalkındırmış olan Regnum yazıtı Moğul Halk Cumhuriyetinin Arxangay aymağının Tariat bölgesindeki Terhingol Irmagı vadisinde 1969 yılında bulunmuş bulunuyor. Yazıt, kaplumbağa heykelinden ibaret bir kaide üzerinde oturan üç parça taş üzerine yazılmıştır ve, birçok yerlerinde Şine-Usu yazıtı ile ayni cümleleri ihtiva ettiginden, ÔNRE BIÑA BAŞI tarafından yazıldığı añlaşılmaktadır. Nitekim, Şine-Usu yazıtında Ö.B.BAŞI, ."*bin yıllık geçmiş günlere ait tarihimi orda memorandum yazısı taşına yazdırdım*" demek sureti ile, Tariat yazısının kendisine ait oldugunu söylemektedir. Yazıt için Bakınız:
T.Tekin, 1982; *Kuzey Mogolistanda yeni bir Uygur anıtı: Taryat (Terkin) Kitabesi*, BELLETEN. Cilt XLVI, No.164.

TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİS BİLGE QAĞAN	*Kreasionda meydana gelmiş (ezelden beri var bulunan) halkı kalkındırmış olan Regnum Hakanının,*
İL-BİLGE QATUN QAĞAN	*ve İl ve Regnuma Kadın Hakan olan*
AT-OĞ QATUN AT-OĞ ATANIP	*hanedan kadınının hanedana atanmalarından sonra*
ÖTÜKÜN KİDİN UÇINTA	*geçen güzergâhları* (d.ö.1517-517) *liderliğindeki*
İTİZ BAŞINTA ÜR-ÖGİN (İTİTİDİM],...	*İTİZ başında abidelerini yaptırdım*
ANTA, OY-URUTUTDIM BARŞ YILQA,	*Orda, yazı yazdırmış olduğum BARŞ (d.ö.522) ve*
YILAN YILQA, İKİ YIL. YAYLADIM.	*YILAN (d.ö. 519) olmak üzere, iki yıl yayladım.*
ULU YILQA ÖTÜKÜN	*Ondan sonra, ULU YIL'a (d.ö. 1517) geçerken*
URITU UŞINTA UŞ ÖÑİN BUDUNI	*şehit düşmüş UŞINTA UŞ ÖÑİN BUDUN'un*
IDUQ-BAŞIQIN ÖÑİNTE YAYALADIM.	*IDUQ BAŞ gelişiminde yayladım,*

İTİZ {Qama) Irmağının Atabay, Balım v.b. gibi stasyonlarında bronz çağına [d.ö. 2000-1000) ait anıtlar butlunmuştur. Qama Irmağının subasar sahasındaki (yani, İTİZ kısmındaki) kum tepeciklerinde bulunmuş olan, ve Ananïn köyü yakınındaki mezarlığa nispet edilen, Ananïn Kültürü ise erken demir çağına [d.ö.700-300) aittir. Bu kültüre ait 20'den fazla köy ve 10 mezarlık bulunmuş bulunuyor .Mezarlarda bulunan cesetlerin antropolojik hususiyetlerine göre Ananïn Kültürü halkının Türk ırkına ait olduğu añlaşılmaktadır. Nitekim Ananïn Kültürünün İskit dünyası, Sibir ve Tünortası Kafkasya ile bağlantısı da izlenebilmektedir.

Qama ırmağının bronz çağı ile akraba diğer bir kültürü de, Çuvaşstandaki Abaş Köyü yakınındaki QURĞAN'lara izafe edilen, Abaş Kültürüdür [d.ö. 2000-1000). Bu kültürün, Aq İdil'deki Balambaş köyü ile Magnetogorsk yakınlarında da meskun olduğu görülmektedir .

Sibirde bulunmuş olan (yani, Hunlara ait olan) ÖZ yazıtında ise, İTİZ'li bir BÜ OYUĞ ULUN şöyle diyor: ÖZ CİRİM, IDUQ CİRİM, SİZE ÖGÜZ UÇ İLİM QANIM İL OÑ OY İTİZ İL, *"kendi yerim, feyizli yerim, Allah Irmağının* (yani, Aq-İdil-Qama-İdil'in) *Iider halkının hanının halk mayoru olan İTİZ Halkı* (-nın yaşadığı yerim)".

İTİZ Kültürü hakkında bakınız: Büyük Sovyet Ansiklopedisi, 2nci baskı, cilt 2, sah. 355 {Ananïn Kültürü); cilt 1, sah. 10 [Abaşev Kültürü); cilt 41, sah. 644 {Tatarıstan Avtonomiyalı Sovet Sosïalïstïk Respublïkası, tarih özeti).

ÜR-ÖGİN BUNTA OY-URUTUDIM, UÇI-AT	*abidelerine burda yazı yazdırdım, Allahı*
BUNTA AT-UQUTDIM, BİÑ YILLIQ	*burda haberdar (taziz) ettim, bin yıllık*
ÖTÜMİN KÜNLİK BİTİGİMİN-BİiLGÜMİN	*geçmiş günlere ait tarihimi*
BUNTA OY-IŞI TAŞQA OY-URUTIDIM,	*burda memorandum-yazısı taşına yazdırdım,*
AT-ULUQ UTUŞQA AT-UQITIDIM.	Ve, bu şekilde, genel tekvinimizi taziz etmiş oldum (d.ö. 517 QOÑ YIL).

Şloq 3

Qurığa Ub-Urığu [Günbatsık Hakimiyati)

ÖZE KÖK TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN ,	*Kadir Gök Tanrısının verdiği karar gereğince,*

AŞRA YAĞIZ YÏR ÏGTÜK ÜÇÜN,	*hükmü altındaki kinetik yeri eğitmemiz için,*
ÏLİMİZ-TÖRÜMİZ TİZTİ,	*anayasamız tezmiş bulunuyor; ve buna göre*
ÖÑRE KÜN-TOĞŞIQDIQA BUDUN,	*—önce gündoğsuk kavimleri,*
KÏSRE OY-TOĞŞIQDIQI BUDUN,	*sonra Avrupadaki kavimler olmak üzere—*

OY-TOĞŞIQ, sapiens [akıl, *Einsicht*], OY-TOĞŞIQDIQI [akıllanan] deyimi, ÖÑDÜN KİDİN BUDUN [önceıki halden müdavim kavim] diyebileceğimiz, gündoğsuk kavimnlerinin TOĞŞIQDI'larından [meydana gelmelerinden] sonra, onların etkisi ile OY-TOĞŞIQDIQI (akıllanan) kavimler kastedilmektedir ki, bunlar da Afrikadan gelerek Avrupaya yerleşen Zencilerin ve Homo-Alpin cücelerinin Kızılderililer ve Türkler ile karışmasından meydana gelen Avrupa kavimleridir (Cermenler, Ruslar v.b.). Türkler (Tatarlar) bütün bu kavimleri idareleri altında bulunduruyorlardı ve buna göre, metnimiz *QURIĞA UB-URIĞU* deyimini kullanıyor.

TÖRT BULUÑDAQI BUDUN	*dört bucaktaki (mevcutluktaki, modalitedeki) kavimlerden*
[ÏK]ÜÇ ËRÜR YAĞIM	*ibaret düşmanlarımız*
BÖL UYUQ BOL[MIS].	*harab halde (yani, yenilerek) bize tabi hale gelmişler .*
ÏKİN ARA ILIĞIM AT-URUĞLIĞIM	*Mâveraünnehirdeki (Transoxania) hamimin hakimiyetinin*

Şïne-Usu gölü yazıtında, bu haminin QAÑIM KÜL-BÏLGE QAĞAN olduğu ifade edilmektedir (Şloq1 1).

ÏSİKİZ ÏSİLİÑE URQUN, AT-OĞILA	*tabi oldugu URQUN'un—AT-OĞILA'ya*
ÏSİB ÏTİLDÜ QURIĞA UB-URIĞU	*tabi olmak üzere—günbatsık hakimiyetinin*
OL YÏRİMİN-ŞUBIMIN QONUR KÖÇER BUN,	*işbu sub-yerinde konup göçmekte olduğum mıntıka,*
YAYLAĞIM ÖTÜKÜN QUZI KİDİN UÇI	*halen yaylamakta olduğum yere geçerek*
	dökülen (taşan) güzergâh liderliğinde bulunan,
İTİZ BAŞI ÖÑDÜNİQUNÇUY ÖKÜNÜYBİZ...	*İTİZ başından itibaren hüküm süren ve hayat yoldaşımız (veya ahiretliğimiz) olarak hürmet ettiğimiz,...*
ÏL-ILIĞIM ÖTÜKİN YIŞI	*halk hamisi geçerli konstïtusïonun,*
ON OĞI ATAL[QIN] SÜY OYUĞ BUDUNQI	*ON OĞI şeklinde bilinerek sevilen kavmin*
[QAĞ]ANĞI BÏRİGERÜ UÇI	*hakanlığı ve onun günortasındaki liderliği ile*
ALTUN YIS .KİDİN UŞI	*ALTUN YIS güzergâhı liderliğinin*
ÖKÜGIMİN ÏLİG ËRÜ UÇI KÖLTİ.	*ÖKÜGİMİN halkma varan liderliği konsentrasïonundan müteşekkildir.*

Şloq 4

Öc-Ërki Budun [Özerk Kavim]

TEÑRİDE BOLMIS	*Kreasionda meydana gelmiş (yani, ezelden beri var olan)*
ÏL ÏTMİS BÏLGE QANIM	*halkı kalkmdırmış olan BÏLCE QAN'ımın*
ÖC-ËRKİ BUDUNI	*özerk kavmi*
ALTMIS [ÏL]-BUYURUQ BAŞI	*60 ÏL-BUYURUQ'unun BAŞI (şefi, kaptanı) olan*
INANÇU BUĞA TURQAN;	*INANÇU BUĞA TURQAN;*
ULUĞ BUYURUQ	*seigniorial (rütbe sırasına göre hükümran) amir olarak*
AT -UQUZ BOLMIS,	*maruf olmuş,*
BÏLCE AT-OY ËSİÑÜN OÑI	*Anavatan Regnumu generalleri kanonundan*
BİS YÜZ BAŞI;	*5 YÜZ Başı;*

BÏLGE AT-OY [Regnuma Anavatan; yani, "*Anavatan Regnumu*"] kavramı, BÏLGE ATUÑ UQUQ [BAU, *"Regnum Marufu"*] kavramı (rütbesi!) ile ayni olmalı. YOLUĞ. T'ÏGİN bu sonuncu kavramın añlamını şöyle açıklıyor (IID14): *ATIMIN ATARQIN ATINUY UQUQ* [*Qağan namına hareket etmiye yetkili*'].

OÑI, kanon [kaidelere uygunluk gösteren hal], "camia" ki, bunu ULUĞI-KİÇİGİ KÖÑÜLÇE [*rütbe sırasında büyüklük-küçüklük verisine göre*] añlamında da açıklıyabiliriz.

K.Mirşan,1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* s. 153.

KÜLÜG OÑI ÖZ-INANÇU BİS YÜZ BAŞI;	*gerçekleşen kanondan zatî yed-i emin 5 YÜZ Başı;*
ULUĞ ÔZ-INANÇU UR-OÑU YÜZ BAŞI	*seigniorial zatî yed-i emin, UR-OÑU YÜZ-BAŞI,*
ULUĞ UR-OÑU ËTÜLİS BËGLER;	*ve ULUĞ UR-OÑU ËTÜLİS BËGLER;*
OĞLI BIÑ BAŞI ËTÜLİS	*OĞLI BIÑ BAŞI edilen*
KÜLÜG ËRİN AT-URUDUŞ BËGLER;	*gerçekleşmiş olan müdafaa ile namdar beyler;*
OĞLI BIÑ BAŞI AT-URUDUŞ,	*OĞLI BIÑ BAŞI olarak maruf,*
KÜLÜG ËRİN [AT-URUDUŞ],	*gerçekleşen müdafaa namdarları meyanında*
IŞUB-URIŞ ËSİBİÑ ËR BAŞILIP,	*—registre edilmek isteyen (yani gönüllü) askerlerden başlamak üzere—*
IŞUB-URA ËSİÑÜN OYUĞLUQUR	*registrasïona riayet edenlerin*
[AT-OY] AT-UQUZ YÜZ ËR BAŞI	*AT-OY'a tabi bölgelerinin asker başları, ve*

IŞUB-URA sözünün kullanılmasından anlaşılacağı üzere, AT-OY AT-UQUZ YÜZ [At-Oy Devletine Tabi Bölge] deyimi ile Gündoğsuk Anadolu kastedilmektedir. Bu *OĞIL* [dominion] OQ'lar ile (Türkler) meskûndür ve bu Türkler kendilerini düşmanlarından koruyabilmek için gönüllü o-larak Türk QAĞAN'ı ordusuna yazılmaktadırlar .

AT-OYQIN ULUĞ ATARQIN	*AT-OY'un buraya seigniorial rütbe ile tayin ettiği*
BUQ-OĞ BIÑA,... BUDUNI BIÑA	*BUQ-OĞ ... ve onun kavmi olan*
OQ-OĞIS AT-UÇUQ BUDUNI BIÑA.	*OQ-OĞIS AT-UÇUQ, kavimlerinden ibarettir .*

Şloq 5
At-Uquz Tatar

TEÑRİM QANIM, TËMİR TËGİLİG	*TEÑRİM QANIM, demire bile müessir olacak derecede*
AT-OTIN BİRTİ,	*enerjisini vermek sureti ile,*
UYUĞUR AT-URUDUŞ [BUDUN] ...	*UYUĞIR ("Federasion ") namı ile namdar kavmin ...*
ULUĞ İÇİGİSİ, QUNÇU	*hakimiyetine tabi olmak, hayat yoldaşımız olarak*
ALP-BİLGE İÇİGİSİ ...	*posessive regnuma tabi olmak üzere,...*
OQIN URDI. OĞUZ İÇİGİSİ	*OQ'ları hakimiyetine aldı. Bu şekilde, Oğuzlara tabi*
YÜZ ËSİÑÜ İT BİRTİMİZ BUDUN QAZĞANTI.	*bölgeye impuls vererek kavmi kazandırdı.*
TEÑRİ QANIM AT ALIĞI	*Bunun üzerine, "Tanrının Hanı" namına hareket eden*
AT-UQUZ TATAR YİTİ YİGİRMİ OZ	*AT-UQUZ TATAR'ı 17 OZ*
BUYURUQ ATUÑ URA ËDİ ËSİÑÜ ËD BİÑ.	*amirinin hakimi olarak idrak etmekteyiz.*
[TEÑRİ QANIM] BUDUNI	*Bu şekilde, TEÑRİ QANIM'ın kavmi*
İT-ÖG İTİM OZ-BU BİTİDÜKTE	İT--ÖG impulsunu tahakkuk ettirince,

İT-ÖG (şloq 10; Mirşan,K.1983, sah.313,*"impuls bilinci"*) Türklerin dinî kavramlarındandır ve ALTI YARIQ TİGİN *"İmpuls gnosisini erdem yapan namdar OT-OZ'a, ON-OĞIN ÇUR nuru ile ırk başarısı Zaferler Lideri Peygamberliğine vahiy oldu"* cümlesi ile başlamaktadır. Bu cümledeki AT, OT [*substansial enerji*], OZ, ON, OĞ gibi kavramların metnimizde de geçtiğini görmekteyiz ve ALTI YARIQ TİGİN'in AT-ODUN UÇI dediği İT-ÖG liderliğinin metnimizde geçen AT-OY olması gerekiyor.

QANIMA AT-URUĞ İT BAŞI OQ-OĞIS	*Hanıma tabi yönetimlerden OQ-OĞIS*
AT-UÇUQ BËGİZİK ËR İÇİGİSİ BİLE,	*AT-UÇUQ Beyliğinin asker mensupları ile beraber,*
BUĞA TUQAN, ÜÇ YÜZ AT-URUĞ	*BUĞA TURQAN, ÜÇ YÜZ namı ile maruf*
OQ-AT URTI,	*OQ-AT'ları hakimiyetine aldı.*

BUĞA TURQAN deyimi ALP ËRİN bitiginde QAÑIM BUĞA şeklinde geçiyor ve buna göre BUĞA TURQAN İKİN-ARA (Mâverâünnehir) garnizonu kumandanı olmalı.

ÜÇ-YÜZ [üç topoloji] deyiminin paralelini ÜÇ-AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUN (Şloq 7 ve 11) şeklinde görmekteyiz. ÜÇ BİRİKÜ [*üç nehrin biriktigi yer*] (Şloq 11,15) deyiminin de ÜÇ YÜZ ile iliş-

kili olması gerek, Nitekim, bu deyimden hemen sonra, tıpkı metnimizde olduğu gibi, OQ-AT sözü de kullanılmaktadır.

OQ-AT: TATAR'lara tabi olarak üç birikü'de yaşıyan (Şloq 11,15) bu halka Herodotus *Massaget* demektedir. Bunlar ile, yukarıda OQIN şeklinde geçen, OQ'lar arasında fazla bir fark olmasa gerek.

TEÑRİM QANIM OĞLI BİLGE	*TEÑRİM QANIM'ın dominionu olan regnum namına*
AT-URUDUŞ ULUĞ BİLGE	*hüküm süren seigniorial regnumu*
UY-BUĞUQU ATLIĞI İSİG	*"UY-BUĞU'landırma" ismi ile anılan*
Y[İR] QUTLIĞI [İL]-BUYURIQI	*yer-sorumlusu İL-BUYURIQ'ının*
OZ-UŞ APA	*—ÖZ-UŞ Tanrısının*
AT-OY ËSİÑÜN BUDUNI	*Anavatan generalleri kavminin*
AT-OÑIRADA [BUYURIQ]	*ön-haklı olarak amir bulundukları*
AQ-AQIN OQ UYUB	*AQ-AQIN askerleri camiasından*

AQIN sözünün geçtigi en eski yazıt Talas Özeni, Açıktaş Sayı yazıtıdır (K.Mirşan, 1970, sah.65). Buna göre, metnimizde AQ-AQIN OQ şeklinde geçen kavmin Talas menşeli bir kavim olması gerekir ki, Bizanslıların *Leükoy Hunnoy* [Beyaz Hun] dedikleri kavim bunlar olmalı.
L.Rasonyi, 1971, *Tarihte Türklük*, Ankara,

AQIN, ÜÇ QARLUQ , BUNÇA BUDUN	*akıncılar olan—ÜÇ-QARLUQ gibi kavimleri*
UY-BUĞU BUDUNI,	*UY-BUĞU kavimleridir.*
TEÑRİM QANIM OĞLI BİLGE	*TEÑRİM QANIM'm dominionu olan regnum namma*
ÖTÜLİS ULUĞ BİLGE	*geçerli seigniorial regnuma*

AT-URUDUŞ ULUĞ BİL'in TÜRÜK BİL olmasına karşılık, *ÖTÜLİS ULUĞ BİL* ancak AT-OY BİL olabilecektir. Buna göre, AT-URUDUŞ ULUĞ BİL.in TEÑRİM QANIM OĞLI BİL'inin İKİN ARA (Mâverâünnehir) ve ÖTÜLİS ULUĞ BİL'in TEÑRİM QANIM OĞLI BİL'inin "Gündoğsuk Anadolu" olması gerekecektir,

UÇUD QUTLIĞI	*UÇUD sorumlusu olarak*
[YİR] QUTLIĞI OD URIĞIN BUYURIQI	*yer sorumlusu OD-URIĞIN BUYURUQ'ının*
UÇUB-UŞ ËSİÑÜN BUDUNI	*—UÇUB-UŞ generalleri kavminin*
AT-UQUZ BUYURUQ	*tarafımızdan yapılan atanma ile amir bulundukları*
OQ-AQIN OQ UYUB	*OQ-AQIN askerleri camiasından*
BUUŞIM-UŞ, AT-UQUZ TATAR,	*hükümranlık yetkilileri olan—AT-UQUZ TATAR*

AT-UQUZ TATAR (kendi Tatarımız} deyimindeki AT-UQUZ (bizce maruf) sözü bunları bir Uzak Şark kavmi olan OT-OZ TATAR'lardan ayırmak için kullanılmaktadır, Şu kadar ki, bu sonuncular da Uzak Şarka İdil-Oraldan gitmiş bulunuyorlar.

BUNÇA BUDUN UÇUD BUDUNI,	*gibi kavİmleri UÇUD kavimleridir.*
... BİTİGME BUNI OY-URUTIĞIMA,	*... telif ettiğim bu yazımı,*
BİLGE QUTLUĞ TURQAN ËSİÑÜN	*regnuma karşı sorumlu vali generallerin*
BUNÇA BUDUNIĞ	*bunca kavimlerinin*
ATIN-OYULIN OYIĞIMA	*denominasionunu ifade etmek üzere,*
ULUM ÖCİ [OQ-ÖG) İSİKİ YOR-TİDİM	*ulaşımlı olarak var bulunan, OQ*
(veya YORTIDIM)	*bilincini anarak istidlal ettim ve*
QUTLIĞ BİLGE ËSİÑÜN,	*sorumlu regnum generalleri ile*
URIŞU QUTLIĞ TURQAN ËSİÑÜN(İN)	*savaş sorumlusu olan vali genarellerin*
OL İKİ YOR OYIRILIQDI:	*şu iki yorumu meydana çıkmış bulundu:*
BUYURIQ OT-URUDUŞ BİLGE	*Amir olarak enerjik regnuma*
TURQAN QUTLIĞ OYIĞMA.	*vali olarak sorumiu irade ve*
TABIĞAÇ UŞUĞDIQ BAŞI	*barbarlara hakim olmak sureti ile yönetilen*
BİLGE ËSİÑÜN OZILIRIN ËRKİN.	*regnumların genarellerinin teşkilat tarzları.*

Şloq 6
Üç Oq Oğın

YOLUĞ QAĞAN ... BUUMIN QAĞAN	*Tarihimizi başlatan Hakan olan BUUMIN QAĞAN*
ÜÇ OQ OĞIN OLURMIS.	*ÜÇ-OQ OĞ'un hakimi olarak tahta oturmuş*
İKİ YÜZ YIL OLURMIS,	*ve hakimiyeti 200 yıl devam etmiş.*
BUDUN QIZA BARMIS	*Kavmin teşkildtlanmasını ve*
UÇ[UDUM ÖC-ËR]Kİ AT-ALIĞIN	*Tanrımızın bahşettiği özerkliğe sahip*
İTÖKE BARMIS	*olmalarını realize etmek üzere,*
OQ-UDURUQIŞIR ËDİ ËRİSİL	*OQ-UDURIQIŞIR'a kadar erişmiş olan*
OY-UTUZ OĞUZ	*missioner OĞUZ ise,*
OL İÇÜÜM APAM	*sözkonusu İÇÜÜM APAM ("Tanrı") inancı ile*
SËKİZ-ON YIL OLURMIS.	*80 yıl hüküm sürmüş.*

YOLUĞ TİGİN *BUUMIN QAĞAN* ismini İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ (Şloq 1, s.1) [*Allahımın neslimin Hanlar-Hanı iradesi*] şeklinde veriyor.

BUUMIN QAĞAN d.ö.772'de ölmüş olduğundan (ALTI YARIQ TİGİN, sah.100-101 ve K. Mirşan,1983, Türk Kültürü Dergisi, No.241, s.315), onun ÜÇ-OQ üzerinde kurduğu hakimiyetin 772-200 = d.ö.572'ye kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN d.ö.565 yılında tahta geçmiş olduğundan, onun TÜRK BİL'i kurabilmek için 7 yıl savaşmış olduğu da ortaya çıkıyor.

BUUMIN QAĞAN'ın d.ö.772'de ölümünden sonra (yani, d.ö.771 'de) Çinliler ile Oğuzlar (yani, AT-OY BİL) arasında bir barış antlaşması imzalanmış bulunuyor (Mirşan,K.1983, Türk Kül-türü Dergisi, sah. 315). Buna göre, Çindeki Oğuz *missionerliğini* bu tarihten başlatır isek, bu missionerliğin 771-80 = d.ö.691 UD yılında sona erdiği anlaşılacaktır. Yani, bu tarihten sonra Çinde artık her kes İT [*impuls*], diğer bir deyim ile, İÇÜÜM APAM [Allah] dinini kabul etmiş durumdadır.

Bu Oğuz Beyleri, Çinde *missionerlik* yapar iken, ayni zamanda, Çinlileşmiye de başlamış bulunuyorlar.Bu hali YOLUĞ TİGİN şu şekilde dile getiriyor:*"Türk beyleri Türk adını iterek, Çindeki beylerin Çin atlarını tutmak sureti ile, Çin Hakanına tabi olmuş, 50 yıl iman ve güçlerini boşu-boşuna harcamışlar*"(Tëgzinç I/2).

Ancak, metnimizin ilk üç satırından anlaşıldığı üzere, Oğuz Beylerinin yavaş-yavaş Çinlileşmelerine rağmen, ÜÇ-OQ'un (Çinin Büyük Okyanus sahillerinin) bir Türk yurdu olarak kalmıya devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu oluşumları göz önüne serebilmek için, şöyle bir tablo teşkil edelim:

Buumın Qağanın (Tëgzinç I/1)

doğumu	d.ö. 889 QOÑ YIL	
10 yaşına basması için geçen zaman	10 yıl	
tahta geçişi ve Türgis seferi	d.ö. 879 YILAN YIL [konsensus yılı]	
İT [İmpuls] dininin kuruluş yılları	5 yıl	
İT dininin ilân tarihi	d.ö. 874 İT YIL	
İdil-Oral saltanatı	100 yıl	
Seleñeye gelişi	d.ö. 774 BARŞ YIL	
Seleñe Başkentli saltanatı	2 yıl	
Ölümü ..	d.ö. 772 BALIQ YIL	
ÜÇ-OQ OĞ'da Türk yönetimi	200 yıl	
Çindeki yönetiminin sonu (1. sütun)	d.ö. 572 KÖSİ YIL	..... d.ö. 572 KÖSİ YIL
Ötükin Yış savaşları	- 7 yıl ...	+ 17 yıl
TÜRÜK BİL'in kuruluşu (1. sütun)	d.ö. 565 QOÑ YIL	d.ö. 589 QOÑ YIL
Çindeki Oğuzların Çinliler ile beraber yaşadıkları yıllar		50 yıl
İL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın Çine UY-BUĞU UŞUD ataması		d.ö. 539 TAQIĞU YIL

Şloq 7

Oñır At Oñım

ÖTÜKİN İLİ ÖG-ER ESİLİ ÖKÜN URA,	*Geçerli (yani ana) halkına haşmetmeap olarak krallık tahtına oturmayı,*
URQUN ÖGÜZDE YIL OLURINTA	*URQIN Irmağı yılı (yani,* KÖSİ) *olduktan sonra gelen*
[UD] YIL BARMIŞ ATIMIN,	*UD yılında* (d.ö. 559) *gerçekleştiren,*
ÖZE KÖ)K TEÑRİ AŞRA	*Kadir Gök Tanrısı tahtındaki*
YAĞIZ YİR OYINA OÑUR-AT-OÑIM,	*kinetik yer namına OÑUR AT-OÑIM* (Kyros),
SEKİZ-OTUZ YAŞIMA, YILAN YILQA	*28 yaşında, yılan yılında* (d.ö.531)

OÑUR AT-OÑIM (Kyros) d.ö.559 UD YIL'ında tahta geçmiş olduğundan, 28 yaşı d.ö.531 YILAN YIL'ına tekabül etmektedir. Ona "Medler Kralı" diyen Herodotus (1/206), "*Kyros, Babil işini bitirdikten sonra* (d.ö.539!), *Massaget'leri de boyunduruğu altına almak istedi*", diyor (Herodotus I/201), fakat onun ne zaman harp ilân etmiş olduğunu bildirmiyor.

TÜRÜK İLİN ANTA BOLĞADIM,	*Türk İlinde bulunduğu vakit,*
ANTA UR-AT ATADIM.	*savaş de-nöminö (ilân) etmiş bulunuyor.*
ATLIĞIN OYUM UŞIDI BIÑA YORIDI	*Süvari alayıma hakim olmak üzere sefer ederek*
OZMIŞ TİGİN OD-URUĞINTA	*(sınırı) geçmiş olan karargahına*
YORIYOR TİDİM, ANILĞIL TİDİM İRTİM :	*sefer ederek* (l'inci sefer!), *unutamıyacakları şekilde derslerini vermiş bulunuyordum ki* (şloq 12):
QARA QUM AŞMIS,	Qara Kumu aşarak gelmiş olduğu
ÖKÜGÜRDE, ÖKÜM ER OTUĞDA	*—Krallıkta, Krallık askerleri otağında,*
UYUR ÖGÜZDE	*UYUR (Araxes) Irmağında bulunan—*
ÜÇ-AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUNQA,	*Üç-Nam descendant'lı Türk Kavmine,*
ANTA YİTİNÇ AY TÖRT YİGİRMİKE	*zamanın yedinci ayının 14'ündeki* (d.ö.4.7.529)
ANTA AT-UQUTTIRTIM QAN,	*esnada haddini bildirmiş olduğum Han (Kyros),*
... ANTA UYUQ BOLTI.	*... tahaddüs ettiği veçhile, ölü düştü.*

Burada, QAÑIM KÜL BİLGE QAĞAN tarafından yapılan 2[inci] sefer, hürmetsizlik olacağından, ismi söylenmiyerek afilatılmaktadır .Bu gibi halleri QAĞAN'ın hoşgörü ile karşılamasının sebebi ise, aslında, bütün zaferlerin QAĞAN tarafından kazanılmış olacağı prensibinden kaynaklanmaktadır .

TÜRÜK BUDUNIĞ ANTA İÇİGİRTİM	*Türk Kavmini tekrar hakimiyetime aldıktan sonra,*
ANTA YANA ... [OĞLI]	*tekrar ... [varis]*
AT-UQUZIM İSİTİGİN QAN	*namzedinin Han olmuş olduğu*
BOLTI, QOÑ YILQA YORIDIM.	*QOÑ YIL'ında* (d.ö.529) *sefer ettim.*

OÑUR AT-QÑIM'dan sonra yerine han olan OĞLI *Kambyses*'dir (d.ö.529-522).

[İ]KİNTİ, BİÇİN YILQA YORIDIM	*İkinci defa olmak üzere; BİÇİN YIL'ında sefer ettim*
SÜÑİSDİM, UŞUNÇDIM,	*ve savaştım, hakimiyet tesis ettim,*
QANIN ANTA TUTDIM.	*hanını orada esir aldım* (d.ö.528).
ANTA KİSRE UB-UŞ KİLTİ ...	*Bunun üzerine UB-US geldi ...*

UB-US [Yüce Majesteleri] AT-OY BİL imparatpruna verilen isimdir (şloq 15). Metinden afilaşıldığı kadarı ile, UB-UŞ, Kambyses'in OÑRE BIÑA BAŞI tarafından esir alınması üzerine, İKİN ARA'ya gelerek onun serbest bırakılmasını temin etmiş bulunmaktadır. Onun bu teşebbüsünün sebebi *Kambyses*'in, Pers değil, Med olmasından kaynaklanmış olmalı,

[ANTA KİSRE] TAQIĞU YILQA YORIDIM	*Bunun üzerine TAQIĞU YIL'ında* (d.ö.527)
YILLIDIM BİSINÇ AY ÜÇ YİGİRMİKE	*sefer etmiş olduğum yılın 5'inci ayının 13'ünde* (d.ö.13.5.527)
QILIŞDI SÜÑİSDİM, ANTA UŞUNÇDIM,	*kılıçlı olarak savaştım, hakimiyet tesis ettim,*
BEG ETİM İÇİGİRİP İGİDÜR BÜ BİN.	*ve beylik hakimiyetine Iâyık BÜ Iakabını aldım.*

Şloq 8

Uşub Ërmis [Majesteliğe erişmiş]

Qañım Kül Bilge Qağanın ölümü

ANTA KİSRE İT YILQA ÜÇ QARLUK	*Ondan sonra İT YIL'ında* (d.ö.526) *ÜÇ-QARLUK*
UYUBLIQ IŞQINIP TİZE BARDI,	*Federasiondan koparak teze vardı,*
QURIYA ON-OQQA KİRTİ	*ve kara yönünde ON-OQ'a girdi.*
ANTA ... ÜÇ QARLUK ËR	*Sonra ... ÜÇ QARLUK askerleri*
LAĞZIN YILQA AT-UQUZ TATAR,	*LAĞZIN YIL'ında* (d.ö.525) *AT-UQUZ TATAR,*
AT-UQUZ BUYURIQ [ËT]İ ËSİÑÜ ËT	*AT-UQUZ Amir olarak anılmak üzere,*
OQ-ARA BUDUN TURAYIN	*OQ-ARA kavmi üzerinde durmamı*
QAÑIM QANQA ÖTİNTİ,	*QANIM QAN'dan diledi,*
İÇÜ-APA ATI BAR, TİDİ	*o da "İÇÜ-APA* (İÇÜÜM-APAM) *namına var!" diyerek*
ÖTÜKİN İLİ ËSİZDE BËRTİ.	*bu mevkiyi Geçerli Halk* (yani ÖTÜKİN YIŞ) *namına bana verdi,*
[ANTA] ÜR-ÖGİNTE UY-BUĞU ATADI.	*ve, ahiret ihtişamına erişirken, beni UY-BUĞU atadı.*

ÜR-OG (1) Ahiret ihtişamına erişme; (2) Meçhul asker abidesi (şloq 15) (3) Abide (şloq 2); (4) ÜR-ÖGİPİN İTİDİM halinde "*dualarını kıldırdım*" anlamında (şloq 19).

ANTA KİSRE, KÖSİGÜ YILQA,	*Ondan sonra, KÖSİGÜ YIL'ında* (d.ö.524),
İSİN-İLİGDE KÜÇ	*ruhsal müstanidatta (temelde) güç vererek,*
OQ-ARA BUDUN İTMİS,	*OQ'lar ortamındaki kavmi kalkındırmış,*
İSİN-SİZDE KÜÇ	*ruhsal integrasionda güç vererek,*
OQ-ARA UŞUB ËRMİS,	*OQ'lar ortamında UŞUB ËRMİS* [Majesteliğe erişmiş zat'],
OQ-ARA BUDUN TURAYIN	*OQ'lar vasatı kavmi üzerinde duracak olan*
QAĞAN ATAOI	*Hakanı atadı;*
TEÑRİDE BOLMIS İL-İTMİS BİLGE	*kreasionda meydana gelmiş* (yani ezelden beri var olan)
QAĞAN ATADI,	*halkı kalkmdırmış Regnuma Hakan atadı,*
İL-BİLCE QATUN ATADI	*İL-BIL'e Kadın atadı.*
QAĞAN ATANIP, QATUN ATANIP	*QAĞAN atanması, QATUN atanması hususundaki*
ÖTÜKİN UR-AT, UŞINTA-UŞ ÖÑİN	*geçerli kararın, Majasteler Majestesi öncelikli*
UB-UŞ QAN IDUQ UB-UŞ KİDİNİN	*UB-UŞ QAN'ın feyizli (mustahsil) UB-UŞ güzergâhmm*
ÜR-ÖGİN BUNTA TİDİM.	*ÜR-ÖG'ini (ihtişammı) bu şekilde sözkonusu etmiş oldum.*

Şloq 9

Yazıtın Kaplumbağa Kaidesi Yazısı

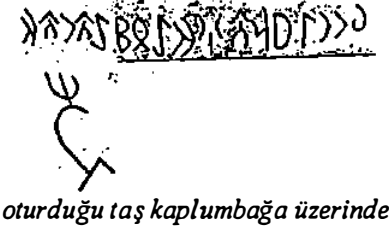

Tarîat yazıtının oturduğu taş kaplumbağa üzerindeki yazıt (kısım I)

BUNI OY-URUTIĞIMA UB-ÖKE TUTAM ÖCİ A. *Bunu yazan Allaha tutunmuş olan zattır.*

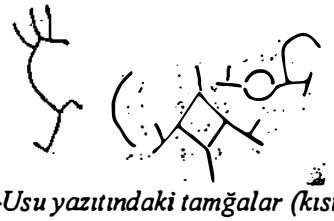

Şine-Usu yazıtındaki tamğalar (kısım II)

APAÑ ÖC BUN ÖCİ A *Allaha inanan Zat.*

Kısım II: *TÜRÜK BİL* (Şïne-Usu Yazıtı)

Bu yazıt, Moğulstanda, Mogoïtu Irmağı, Şïne-Usu gölü, Örgötü Dağı havalisinde, Finlilerin bir sefer heyeti tarafından 1909 yılında bulunmuş ve Ramstedt tarafından 1918'de yayımlanmıştır. Orkun, H.N. 1936; *Eski Türk Yazıtları I*, s.165-183.

Yukarıda, Şloq 9'da, verilen, Tarïat ve Şïne-Usu yazıtlarının her ikisinin sonundaki *tamğalar* birbirinin aynısı. Buna göre, ayni bir ÖCİ A [zat] sözünün kullanılması, yazıtların her ikisinin ayni bir kişiye (ÖÑRE BIÑA BAŞI'ya) ait olacağını gösterir niteliktedir, çünki Türklerde isim söylememek saygı gereğidir. Ayrıca, Tarïat Yazıtı, birçok yerinde, Şïne-Usu yazıtı ile ayni cümleleri içermektedir ve, bundan da, onun ÖÑRE BIÑA BAŞI tarafından yazıldıgı añlaşılıyor. Şïne-Usu yazıtında Ô.B.Başı, "*bin yıllık geçmiş günlere ait tarihimi orda memorandum yazısı taşına yazdırdım*" demek sureti ile de, Tarïat yazısının kendisine ait oldugunu söylüyor.

Şloq 10
Türük Bïlin Kuruluşu

Çok silik yerlerdeki okunamıyan yazılar [ ] ile gösterilecek ve eksiklik tahmini olarak doldurulacaktır.Tarnamı ile silik olan veya tahmini olarak okunması mümkün olmıyan yerler ise, ...ile gösterilecektir.

(K1) TEÑRİ[DE B]OLMIŞ ÏL ÏTMİŞ	*Kreasionda meydana gelmiş halkı kalkındırmış*
BÏLGE QAĞAN B[UN] ...	*olan Beldeye Hakan* (Bak: Şloq 1) ...
(K2) Ö[ZİÑÏ]N [ANTA İT] ÖG ËRİSİ	*Kendisinin, ordaki, impuls bilincini (dinini) eriştirmiş*
ÏLİ ËKİNTÜ O[LU]R[MIS) [Ş]UBI	*olduğu halkını idare ettiği yerdeki suyu*
SELEÑE ËRMİS. ANTA ÏLİ	*Seleñe imiş. Ordaki halkı*
...[ËRMİS], BARM[IS].	... *imiş, oraya varmış.*

ŞUB [YÏRİ]NTE (K3) QALMISI BUDUN, *Kendi suyunun bulunduğu yerdeki milleti olan*

Bu yer, Üçüncü Uygur Yazıtına göre, Dağ ile Irmak ortası (bak:*Oqıdu Söz,* s.7); yani, .İdil Nehri ve Oral Dağı arasıdır .

ON-UYUĞUR, AT-UQUZ OĞUZ ÖZE	*ON-UYUĞUR, AT-UQUZ OĞUZ üzerinde*
YÜZ YI[L OLURUP], S[ELEÑE	*yüz yıl hüküm sürdükten sonra, Seleñeye*
OQ-UDU BARDI BUN].	*askeri-strateji ile varmış bulunuyor .*
[ANT]A URQUN ÖGÜZ O ..	*Orda URQUN nehrinde ...*
(K4) TÜR(ÜKİME] BOLUQ ËLİG YIL OLURMIS	*Türklüğe ait olarak 50 yıl oturulmuş*
TÜRÜK ÏLİÑE ALTI OTUZ YAŞIMA	*Türk Ïline, 26 yaşıma* (yani, d.ö.539'da),
ID[U]Q O[ĞILI]Ğ [AT] BÏRTİ.	*IDUQ OĞIL* [ayrı Konfigurasion] *namını verdi.*

YOLUĞ TİGİN bu konuyu QAÑIM ÏL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın UY-BUĞU UŞUD tayin etmiş olması şeklinde ifade ediyor (Tëgzinç I, taş IID12, ID14 ve tëgzinç III, şloq 6 sonu).

Şloq 11
Qañım Kül-Bïlge Qağan

ANTA BU[YURUQ QAÑIM QAĞAN]	*Orda buyuruk, ve QAÑIM QAĞAN*
(K5) OYUNA [İNİSİ], AT-UQUZ OĞUZ	*namma mümessil, ve AT-UQUZ-OĞUZ*
BUDUNUMIN TÏRÜ UQUB URTI- ALTIM	*milletimi toparlamak amacı ile vurup-alınış olan,*
QAÑIM KÜL-BÏLGE QAĞAN (K6) SÜ YORIDI.	*babam KÜL-BİLGE QAĞAN ordu sevketti.*
ÖZİMİN ÖÑRE BIÑA BAŞI ITI,	*Kendimi ÖÑRE BIÑA BAŞI tayin ederek,*
ÖK ÏYEREDE ÖÑİDİN OYUNTUÇ[UN]DA	*Krallığa tabi arazinin öñ kısmındaki*
OQ-OÑULIĞ AT-UQ[UZ ÏLİMİN] ...	*OQ-OÑULIĞ AT-UQUZ halkını ...*
(K7) İÇGİRİP OYUNA YORIDIM.	*istilâ etmiş olması dolayısı ile harekete geçtim.*

ÖK-İYERE BAŞINTA, ÜÇ BİRİKÜDE, *Krallığa tabi arazi başında, Üç-Biriküde*

ÜÇ BİRİKÜ, UYUR ÔGÜZ (Uzboy, Araxes), Amu Derya ve bunların Aral Gölü kollarının birleştikleri yerde bulunan şehir.

QAN SÜSİ [ÖK İGİR] OQ-AT ALTIM, *Han (yani, Kyros) ordusu krallık askerlerini esir almış idi,*
ANTA [ANILĞIL TİDİM] (K8) İRTİM, *orda hadlerini bildirmiş bulunuyordum ki,*

Herodotus'un masalvarî olarak anlattığı hikayeye göre, Kyros'un UYUR ÖGÜZ'deki karargâhından bir günlük mesafede bulunan, Üç-Biriküyi Kyros işgal etmiş ve, bir kısım askerlerini orda bıraktıktan sonra, tekrar karargâhına çekilmiştir. Massaget ordusunun üçte biri çıkagelir ve Kyros'un bıraktıklarını, bunlar karşı koydukları için, savaşarak öldürürler (Herodotus, 1/211).

OQ-ARA (veya, QARA) QUM AŞMIS, *OQ-ARA (veya, QARA) Kumu aşmış,*
ÖKÜGÜRDE, ÖKÜM ER OTUĞDA, *Krallıkta, Krallık askerleri karargahında,*
UYUR ÖGÜZDE, ÜÇ-AT OĞILIĞ *UYUR (Araxes) Nehrinde bulunan ÜÇ-AT OĞILIĞ [üç nam descendant'lı)*

TÜRÜK BUDUN[QA SÜLEMİS,ÖGÜZÜG] *Türk Kavmine ordu sürmüş, nehiri*
(K9) OZMIS, TİGİN QAN BOLMIS, *geçmiş olan TİGİN QAN'a (Kyros'a) karşı*
OQUÑ (veya QOÑ) YILQA YORIDIM. *QOÑ yılında* (d.ö.529) *aksiona geçtim.*
İKİNTİ SÜÑİS, ÖKİ OY ALT OYILIQI AT *İkinci savaşta, ÖKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ*
[ALIĞ] (K10) AT-UTDIM QATUNIN *AT-UTDIM QATUN'ı* (yani, Kraliçe Tomyris'i)
ANTA ALTIM, TÜRÜK BUDUN *yenmiş olan zat, Türk Milleti karşısmda*
ANTA-ANIĞIRU UYUQ BOLTI. *" orda ve o şekilde!"* ölü düştü.

Bodrumlu Herodotus'a göre, ikinci savaş Tomyris'in bütün kuvvetlerini Kyros üzerine sürmesi ile başlar. Kyros ordusunun büyük bölümü oldukları yerde erir ve Kyros, savaş meydanında, başı kesilmiş olarak Tomyris tarafından bulunur (Herodotus I/214).

ANTA KİSRE, TAQIĞU YILQA *Ondan sonra, Tavuk yılmda* (d.ö.527)
... BUDUN ...[ON] AT U[YU]P ... ... BUDUN ... ON-AT UYUP ...
[ANTA KİSRE İT YILQA] (K11), ÜÇ QARLUQ *Ondan sonra, İT YIL'ında* (d.ö.526), *ÜÇ QARLUQ*
UYUBLIQ IŞQINIP TİZE BARDI, *tabiiyetten koparak teze vardı,*
QURIYA ON-OQQA KİRTİ. ve kara yönünde (batıda) ON-OQ'a girdi (şloq 8).
LAĞZIN YILQA AT-[UQUZ TATAR] *LAĞZIN YIL'ında (d.ö.525) ise, A T-UQUZ TATAR*
[BUDUNIM ÖZE], AT-OY BİLGE *kavmim üzerine, AT-OY BİL'e*
TUTUQUĞ (K12), UY-BUĞU ATADI, *mensup olmak üzere, UY-BUĞU atadı,*
ANTA KİSRE QAÑIM QAĞAN UÇDI. *ve, ondan sonra, QAÑIM QAĞAN uçdu (d.ö.525).*

ÖÑRE BİÑA BAŞI'nın AT-OY BİL'e UY-BUĞU [Genel Kurmay Başkanı] atanması, AT-OY BİL kabilelerinin "*itaat altlna alınması*" manasına gelmektedir (bak:şloq 12).

Şloq 12

At-Oy Bilin İçirigitilmesi

OQ-ARA (veya QARA) BUDUNQI OLUNÇ .. *OQ'lar ortamı kavmine mensup*
K[ÖSİG]Ü YIL Q[IRQIZ] ... KÖSİGÜ YIL'ında [d.ö.524), QIRQIZ ...
UŞUDUM (D1) AT-UTDUM (veya TUTDUM) ... *Hakimiyet tesis ettim ...*
BİRİL[E] ... [ANTA BÜ-ÖKÜGK]E tabi ... , *Orda BÜ-Krallığına*
YİTDİM KİÇE UY[URUQ] [B]ATUR ERİKLİ *yetiştiğim gece, uyku vaktinde kahramanca*
SÜÑİSDİM, ANTA UŞUNÇDIM. KÜN ... MİS, *savaştım, ve hakimiyet tesis ettim. Gündüz... miş,*
TÜN TİRİLMİS ÖK-ÖGÜKDE *geceleyin toplanmış oldukları ÖK-ÖGÜK'de,*
İSİKİZ OĞUZ, AT-UQUZ TATAR QALMADUQ *İSİKİZ-OĞUZ, ve AT-UQUZ TATAR dahil olmak üzere,*
İKİ YAÑIQA KÜN TOĞIRU SÜÑİSDİM. *iki cihetde, gün doğarken savaştım.*

QULIM-KÜÑİM BUDUNIĞ TEÑRİ (D2)YÏR AYU BÏRTİ, ANTA UŞUNÇDIM,
UYUZIQLIĞ ATLIĞ ... TEÑRİ TUTA BÏRTİ
OQ-ARA ÏGİL BUDUNIĞ YOQ QILMADIM.
ËBİN-BARIQIN, YILQISIN OLMADIM.
QIYIN AYADIM TURĞUR QUTUM ËKİNTÜ
BUDUNIM, T'ÏDİM; UDU KËLİÑ, TÏDİM,
OQ-UDUP BARDIM. KËLMEDİ-YİÇE,(D3) ÏRTİM
UB-URUĞUDA YÏTDİM. TÖRTÜNÇ AY,
AT-UQUZ OYIÑIQA SÜÑİSTİM, UŞUNÇDIM.
YILQISIN-BARIMIN, QIZIN,
OQ-ODIZIN KËLİRTİM.
BÏSİNÇ AY UDU KËLTİ, ËSİKİZ OĞUZ,
AT-UQUZ TATAR QALMADI KËLTİ.
SELEÑEKİ ËDİN YILUN QUL BÏRDİN,
OŞIÑAR UŞIP-BAŞIÑA TËGİ İÇİRİGİTTİM.

Ağır hizmet üyesi milletime Tanrı "yer" deyü verdiği için, orda hakimiyet tesis ettim,
Federasïona dahil ... Tanrı yardım ettiğinden,
OQ'lar ortamında feyizli milleti yok etmedim.
Yerleşmelerinden ve yılkılarından etmedim.
'Son derece esirgediğim kutum olan milletim', diyerek, 'stratejïniz ile bana katılın' dedim ve askeri strateji ile vardım. Gelmeyince, erdim, başkentlerine yetdim. Dördüncü ayda, AT-UQUZ OY'a karşı savaştım, hakimiyet tesis ettim. Yılkı varlığını ve kızını, askeri zafer karşılığı olarak getirttim. Beşinci ay stratejik olarak geldi, ËSİKİZ OĞUZ ve AT-UQUZ TATAR'ın her ikisi de katıldı. SELEÑE'ye ait yılda (d.ö.524 QOÑ YIL) *hizmet vermiş olduklarından, ancak UŞIP BAŞI'na kadar ilhak ettim.*

Şloq 13

Ök-Ërigün Uş-Oq Uşın yüre-gelmesi [isyanı]

(D4) ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN
UŞIP BAŞIN YÜRE KËLTİ,
... UÇI SELEÑEKE TËGİ ÇËRİG İTDİ.
BÏSİNÇ AY AT -UQUZQA SÜÑİSDİM,
ANTA UŞUNÇDİM. SELEÑEKE UŞIQA
UŞUNÇDIM, UYUZI QILTIM.

Öz-Ërkine Krallığın Hakim-Asker Hakimiyeti UŞIP BAŞI'na yüre-geldi ve ... lideri Seleñe'ye kadar asker itdi. Beşinci ayda bu AT-UQUZ'lar ile savaştım ve derhal hakimiyet tesis ettim. Seleñe hakimiyetine hakim olmak istiyenleri federasiona tabi kıldım.

ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞ isyanı ÖKÜL-TÏGİN'in Qağan olması talebi ile meydana çıkmış ve QAÑIM TÜRÜK BÏLGE QAĞAN II'yi tahtından feragat etmiye zorlamış olan isyan olmalı (Tëgzinç I, Taş IID21-22). Tarihi, her halde, d.ö.524, SELEÑEKİ ËDİN YIL (KÖSİ YIL) (Tëgzinç I, Taş IID37).

Şloq 14

Bir-Oy Seferi

ÖK ÏSİ SELEÑE OQ-UDU BARDİ BUN,
SELEÑE KÏÇE UDU YORIDIM. SÜÑİSDE
AT-UTUP ON-ËRİ ATIM, (D5) AT-OY BÏLGE
TUTUQ UYUBLIQIN ÜÇÜN, BİRİKİ ATLUĞ
UYUBLIQIN ÜÇÜN, OQ -ARA BUDUNIM,
ÖLTİN-YÏTDİN OYUNA, ÖC-ÖK
ÖLMEÇİ-YÏTMEÇİ SİN, TÏDİM, ÏYİÇE
İSİG-KÜÇİG BÏRGİÇ, TÏDİM.
İKİ AY KÜTDİM, KÏLMEDİ; SËKİZİNÇ AY
BİR OYIÑA SÜ YORIDIN, TÏDİM.
AT-OĞ AT-UŞUQIR ÏRİKLİ (D6) ÏYİLİME ËRİ
KËLTİ, "OYIĞI [KËLÜ]R" TÏDİ, OYIĞIN BAŞI
OYIRIYU KËLTİ.

Krallık mensupları Seleñe askeri stratejisini tahakkuk ettirdikten sonra (yani, Seleñe askeri olunca) *Seleñeyi geçerek stratejik sefer ettim. Savaşlarda nam kazanmış olan ON-ËRİ ATIM, AT-OY BÏL'e tabi oldukları için, BİRİKİ-AT'lılara tabi oldtikları için, OQ- ARA milletime, "ölüm-kalım meselesinde, ÖC-ÖK olarak baki kalmalısınız" dedim, " adamakıllı iman ve gücünüzü vermelisiniz", dedim, İki ay haber bekledim, fakat gelmedi. Sekizinci ay BİR OY'a "ordu sevkedin", dedim. Dinasti namına hareket etmiye yetkili eri geldi, "mesajı geliyor!", dedi, Mesajcı Başı izahatı ile geldi.:,*

Şloq 15

Çïk Bïl Seferi

SËKİZİNÇ AY, İKİ YAÑIQA, UÇIĞILTIR KÖLTE OQ- UŞUY ËKİZÜ SÜÑİSDİM, ANTA UŞUNÇDIM. ANTA UDU YORIDIM. OL AY BİS YİGİRMİKE ÖK İYERE BAŞI ÜÇ BİRİKÜDE, TATAR BİRİLE OQ-ATI AT-UQUDUM. UŞUÑIRI BUDUN (D7) ÖC-OKDİ, UŞUÑIRI B[UDUN] ...[Q]A KİRTİ. ANTA YANA TÜSDİM, ÖTÜKÜN İRİN [Q]İŞLADIM OYIĞIDA, UB-UŞUNA UB-UŞUN ALDIM: İKİ OĞLIMA, UY-BUĞU UŞUD AT BİRTİM, AT-URUDUŞ ÖTÜLİS BUDUNQA BİRTtM. ANÇAP, UB-URUŞ (veya BARŞ) YILQA ÇİK TAPA YORIDIM. İKİNT AY, TÖRT YİGİRMİKE İKİMDE (D8) AT-UQUDİM.

Sekizinci ay her iki yanında olmak üzere, UÇIĞILTIR KÖL'de hakim OQ'lar ile (OQ-UŞUY) *savaştım, ve hemen hakimiyet tesis ettim. Ondan sonra stratejik sefer ettim. Aynı ayın 15 inde Krallığa tabi arazi başındaki ÜÇ-BİRİKÜ'de Tatarlara* tabi OQ~AT'lar ile uzlaştım. *Soylardan biri ÖC-ÖK'dü, diğeri ...ya girdi. Ondan sonra, tekrar yola koyularak, geçerli askerlerim ile kışlamak isteriken, UB-UŞUNA UB-UŞUN payesini aldım, ve , iki dominiona UY-BUĞU UŞUD namının verilmesini, geçerll vekiller heyetine arz ettim* (Taş IID12,15). *Neticede, UB-URUŞ (veya BARŞ) yılında* (d.ö.522) *Perslere karşı sefere çıktım, ve ikinci ayın dört yiğirmisinde <u>añlaşma hasıl oldu.</u>*

<u>AT-UQUDİM</u>, sulh aktettim (uzlaştım, haberdar ettim). D.ö.14.2.522 tarihinde yapılan bu sulh Dareios I'in tahta geçmesi dolayısı ile yapılmış olmalı.

OL YIL [İTİ]Z BAŞI ANTA OQ-UŞURIĞ URDU ÜR-ÖGİN ANTA İTİTİDİM, UÇI AT ANTA AT-UQITDIM, YAY ANTA YAYLADIM, UYUQA ANTA UYUQLADIM, BİLİGÜMİN-BİTİGİMİN ANTA YARATUTDIM. ANÇAP, OL YIL KÜZİN İLİGERÜ YORIDIM.

O yıl {İTİZ] başında, orda şehit olanlar için meçhul asker abidesini orda yaptırdım, Allahı orda haberdar ettim, yayı orda yayladım, uyumaya orda uyukladım, tarihimi orda yaratıddım. Neticede, o yıl güzün, ileri doğru (yani, gündoğsuğa doğru) *sefere çıktım.*

TATARIĞ OY ATADIM AT-BAŞIĞIN YIL, (D9) BİSİNÇ AYQA İT-ÖG ... QA, Ö[KÜGİMİN YIŞ B]AŞI, ANTA ... İÑİZ BAŞI, ANTA, IDUQ BAŞ ÖKİDİNTE OY UB-UŞ AT-UQUŞ BİLTİRİNTE ANTA YAYLADIM. ÜR-ÖGİN ANTA YARATUTDIM, UÇI-AT ANTA AT-UQITDIM. BİÑ YILIJK ÖTÜMİN KÜNLİG BİTİGİMİN-BİLGÜMİN ANTA OY-IŞI TAŞQA (D10) OY-URUTUTDIM. AT-UQUZ OĞUZ ...

Tatar devletinin kurulmuş olduğu AT-BAŞIĞIN [TABUŞĞAN= tavşan] *YIL'ının (d.ö. 521) beşinci ayında İT-ÖG ...da, ÖKÜGİMİN YIŞ başı olan yerde, ... başı olan* yerde, IDUQ BAŞ *hakimiyetinin UB-UŞ AT-UQUŞ havzesinde yayladım. Meçhul asker abidesini orda yaratıddım. Allahı orda haberdar ettim. Bin yıllık geçmiş günlere ait tarihimi orda memorandum-yazısı taşına yazdırdım. AT-UQUZ OĞUZ ...*

Şloq 16

Tutuq Baş seferi

... ÏYİME, OY-URUM ATIN OY-OĞI[DA] [ËR]MİS [ÜRÜÑ BËGİG OQ-ARA UB-ULUQI]Ğ ONI OLIRMIS,

... de olan, Rum Başkentinde bulunan ÜRÜÑ BËG'in Oqlar Arasındaki Yüce Kommunikasionun ON temsilcisi olarak {tahta} oturması üzerine,

Herodotus'a göre, bu tarihlerde Hellospontos'un (Çanakkale Boğazının) Anadoiu sahilleri Perslerin elinde bulunuyordu. İoni'a'dan kalkan Pers donanması Hellospontos'un Avrupa yakasını da egemenliği altına alır. Ancak, Byzantïon (Istanbul) ve karşısındaki Kalchedon'lular (Kadıköylüler) Fenike {yani, Pers) donanmasının gelmesini bile beklemeden, ülkelerini bırakıp çıkmışlar ve Karadenize açılarak orda Mesembria (Burgaz yakını!) kentini kurmuşlardır (Herodotus VI/33). Bu ifade bize İstanbulun, hakikaten ÜRÜÑ BËG tarafından işgal edilmiş ve, bunun üzerine, Pers donanmasının harekete geçmiş olacağını kanıtlamaktadır,

ÜRÜÑ BËG'in, başkenti ÖK-ÜR BUD QALI (herhalde, Kavala küzeyindeki eski Fïlïp Kenti) olan, ÖK-ÜR BUD'un kralı olmuş olması gerekir. Bu bakımdan, onun Trakya Kralı Oloros olma

ihtimalı da vardır (Herodotus VI/39,41). "*Daim Krallar Milleti Kenti*" manasında olan ÖK-ÜR BUD QALI'yı Herodotus "*ölmek istemiyen halk*" şeklinde nakletmekte (Herodotus IV/94) ve ÖK-ÜR'ün, ayni zamanda, "*Öbürdünya Kralları*" manasına gelmesi dolayısı ile, "*Yer altı Evi*" şeklinde bir masal da ortaya atmaktadır (Herodotus IV/95,96). ALTI YARIQ TİG!N'de de geçen bu deyim (Mirşan,K.1978; *ALTI YARIQ TİGİN*, s.117), Herodotus'a göre, Getaï'lere (Herodotus IV/93, 96,118, V/3) olduğu kadar, Apsïnthïa'lılara (Herodotus VI/34,36,37, IX/119) da tekabül etmektedir. Ancak, bu sonuncular, OY ÖGÜM İS AT olmalılar (AYT, s.115). Buna göre de, ÖZ ËR ITIM ÖKÜ ËR'ler ancak Dolonk'lar olabilir (Heredotus VI/34-36,40).

QIRQIZ TAPA ËR IDMIS. "SİZ	*kendisi QIRQIZ'lara haberci göndermiş. "Siz*
AT-AŞIQIÑ, ÇİK-ÖG AT-UŞUĞIRIÑ,	*harekete geçin, Pers Kralına karşı hakimiyet tesis edin",*
TİMİS MİN, AT-AŞIQAYIN, TİMİS,	*demem üzerine, (haberciye), "harekete geçelim", diyerek,*
ÖK-ÜR BUD QALIDA (D11) QABIŞALIM,	*ÖK-ÜR BUD QALI'da buluşalım",*
TİMİS ... ÖT ... TİMİS ... ANI ...	*demişler. ...*
SÜ YORIDIM...TUTUQ BAŞIN, ÇİK TAPA	*ordu sürdüm, TUTUQ BAS'da*, ÇİK'e gidiş*
BIÑA ITIM, İSİ YİR TAPA	*doğrultusunda, İSİ YİR* [İstros Havzası] *üzerinden geçerek,*
OZ-ËR ITIM ÖKÜ-ËR TİDİM,	*OZ ËR ITIM ÖKÜ ËR'e değdim***[d.ö.20.7.516).

*TUTUQ BAS [mustahkem mevki] ismi *ALTI YARIQ TİGİN*'de OY ÖGÜM İS AT'lar tarafından TUTUQ [tutulmuş bulunan mevki] (*ALTI YARIQ TİGİN*, 1978; s.115) ve Herodotus tarihinde *"Kardïa ile Paktïa arasında çekilen duvar*" (Herodotus Vl/36) şeklinde geçiyor. Herodotus'un *"Dolonklar bir savaşta Absïnthïa'lılara karşı yenilmişlerdi*", şeklindeki ifadesine göre (Herodotus Vl/34), TUTUQ BAŞ'ın bu iki halk arasındaki sınır olması mümkün ise de, Türklerin Çanakkale Boğazına TUTUQ BAŞ demiş olmaları da muhtemeldir.

**Bu savaşı Herodotus şu şekilde añlatıyor:*"Şu ulaştıgımız dönemden* (yani, d.ö.514'den) *iki yıl önce* (yani, d.ö.516'da) *Miltïades İskitlerin önünden kaçmıştı; çünki Kral Dareïos'un kışkırtmış oldugu İskit göçebeleri Chersonesos'a* (Gelibolu Yarımadası) *kadar inmişlerdi*" (Herodotus Vl/40). Hoytı Tamır gündeliklerinde ise, bu savaş şöyle añlatılıyor:

OQ-İÇİN YIL, YİT[İ]NÇ AY,	*OQ-İÇİN* (yani, BİÇİN) *yılının yedinci ayının*
YİGİR[MİKE] İSKE ÖGÜS	*yirmisinde* (d.ö.20.7.516) *İster Irmağı*
OQ-AT UB-UCUĞQA BARTUĞ	*OQ-AT'larının başkentine vardığımız*
YILUN[QA], TOQISUNÇ AY, OQ-UŞUY	*yılın dokuzuncu ayında, OQ-UŞUY'ların*
QARA OZIĞ UYULTIM.	*QARA OZIĞ'ında (Azak Gölünde) toplandım* (d.ö.1.9.516).
KÜZTE AT-UB-UÇ[UĞQA] SÜLEDİM. .	*Güzün Başkent Asur'a sürdüm.*
ËDGÜ-ON ANÇA BÜ-AT ÖGİMİ	*Bu şekilde, BÜ-AT ÖGİM'e karşı*
SÜLEP YORIMAZUN,	*ordu sürmesini önledim,*
ÖKÜ-OL İLİK US UŞ-OĞI.	*Dareïos'un.*

ÖÑRE BIÑA BAŞI'nın ÖK-ÜR BUD QALI dediği kente, bu gündelik, OQ-AT UB-UCUĞ, ve OZ-ËR ITIM ÖKÜ ËR'in (Dolonk'ların) düşmanı olan OY ÖGİM İS AT'lara (Apsïnthïa'lılara), veya ÖK-ÜR BUD'a, BÜ-AT ÖGİM diyor ki, bunlar BUY-URUQ'ların (bugünkü Bulgarların) atalarıdır. .

Şloq 17
Qarluqlar

QIRQIZ QANI ÖKÜGİMİN İRİNTE,	*Kırğız hanı: "ÖKÜGİMİN eratı üzerindeki*
(D12) [ËB-BARIQINTA ËR]MİS İYİLİM ËSİNİS	*—yerleşmelerinde bulunmakta olduğum işbu*
YİRİÑERÜ IDMIS, İYİLİM ËSİN,	*yere doğru (asker) sevketmiş olan, ve*
MİNİÑ İRİNTE UB-UŞUMIŞ, AT-İL TUTMIS	*benim (eski) eratım üzerinde (halen) hakimiyet tesis etmiş bulunan— AT-İL "e tabi*
QANIÑA (G1) İSİÑE-İR KËLTİ, QARLUQ	*hana haberci geldi, "QARLUQ'lardan*

İSİÑE KËLMEDÜK, TİDİ. *haber çıkmamış" dedi.*
[İRİÑ] SÜ QARLUQ TAPA [SÜLEDİM] ... *Erat-ordusunu QARLUQ'lara doğru süledim ...*

"QARLUQ'lara doğru süledim" deyiminin manası "*QARLUQ'lara yardım edebilmek üzere harekete geçtim"*, añlamındadır. ÖÑRE BIÑA BAŞI, Medïa'da Perslere karşı yenilmiş oldukları añlaşılan, QARLUQ'lara yardım edebilmek için, Çanakkale işgalini kaldırıyor ve, asker getirebilmek üzere, Orta Asyaya hareket ediyor. Herodotus ise, ayni olayı şöyle añlatıyor:*"Dareïos İskitleri cezalandırmayı koymuştu aklına. Medïa üzerine ilk atılanlar onlardı. Savaş açmışlar, düşmanlarını yenmişler, haksız savaşlara önayak olmuşlardı*" (Herodotus IV/1).

...Ğ [İKİM OQ-URIĞU URJDI, İRTİS. *İKİM* (Irmağı) *OQ-Irkını vurmuş olan ve İRTİS*
Ö[GÜZİG] URQUR UB-UŞI AT UŞI *Irmağını tesir alanında tutan, UB-UŞI AT Majesteleri*
ANTA İRTİM UŞULTIN. ANTA UŞ ... *ordaki eratlara hakim idi. Bu sebeb ile,*
KİÇTİM, BİR YİGİRMİNÇ AY SEKİZ YİGİRMİKE *...yı geçerek, 11^inci ayın 18^inde* (d.ö.18.11.516'da)
[YOLIKDIM O]BUL UÇU ÖGÜZDE *uğramış olduğum, OBUL UÇU Irmağındaki*
ÜÇ-QARLUQIĞ (G2) ANTA AT-UQIDIM. *ÜÇ-QARLUQ'lar ile añlaştım* (yani, onlardan asker aldım).
ANTA, YANA TÜSDİM. ÖCİK *Ondan sonra, yine yola koyuldum. Bana tabi olmuş*
BUDUNIĞ BIÑAM SÜRE KËLTİ ... *olan soyun (ordu) sürerek gelmiş olduğu...*
İTËSİZ UB-UŞI UÇI ATIMIN YAYLADIM. *İTËSİZ'lerin UB-UŞI UÇI AT'ında yayladım.*
YUQA ANTA YUQLADIM. ÇİK BUDUNQA *Uykuya orda uyukladım. Ondan sonra, Perslere*
TUTUQ BİRTİM IŞUB URUŞ TURUQ AT *esir vermiş olan ISUB URUS TURIQ'ın*
ANTA ANÇULADIM (veya ONÇ-ULADIM). *intikamını aldım.*

ISUB URUŞ TURUQ, Türklerin Kafkasya valisidir. Türklerin Kafkas orduları kumandanının ISUB URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR olması ve kendisine ait BİTİG'de onun bir hücum esnasında ölmüş olduğunun söylenmesi dolayısı ile, Kafkaslarda yenilmiş olan ordunun ÖKÜLİ ÇUR ordusu olacağı akla gelir ise de, bu kabul, yalnız ÖÑRE BIÑA BAŞI'nın ifade şekline uymamak ile kalmamakta, ÖKÜLİ ÇUR tarihi de onun d.ö.516'dan çok daha önceleri ölmüş olacağı kanaatını uyandırmaktadır.

Hoytı Tamır gündeliklerindeki kayda göre ise, ÖÑRE BIÑA BAŞI d.ö.19.5.516'da Azak Gölüne gelmiş ve buradan, asker temin etmek üzere, 18.11.516'da Balkaş Gölüne kadar gitmiş ve, geri döndükten sonra (yani "güzün"), Asur'a hücum tertiplemiştir ki, buna göre *ANÇULADIM* [öc aldım, hatırlattım, ikazda bulundum] deyimi bu hücumu ifade etmektedir

Şloq 18
Ür-Apa Savaşı

...S ËR KËLTİ OQ-OZ ULIQ KÖLTE ... *... askerlerinin gelmiş olduğu OQ-OZ ULIQ Gölde ...*
(G3)... ĞIDA KÖRTİ, OYUĞ ... *... ya tabi olduğu kanaatı ile ...*
İLİTİP OYU KËLTİ BİS YİGİRMİKE *habercisinin gelmiş olduğu 15'inde ...*
AT-UYUĞIN KÖLTE TİRİLTİM. *AT-UYUĞIN Gölünde (Zimlanskaya Gölü) toplandık.*

AT UYUĞUN KÖL'e Herodotus "At Meydanı" demektedir (Herodotus IV/76). Bugün "*Zimlanskaya Gölü*"denilen bu göl, AT-OY BİL'in başkenti olan, AT OĞI BOLIQ'ın (Volgagrad'ın) hemen yanıbaşındadır ve, buna göre, Türk Ordusunun AT-OY BİL başkentinde toplandığı añlaşılmaktadır.

ËBİ-ËDİGÜ UÇI-ËR ANTA *Lider karargahın (Dareïos karargahının!) oraya*
IT[İM ÖKÜ-ËR K]ËLTİ. *doğru yöneldiğine dair Kral Eri* (İskit habercisi) *geldi.*
OQ-ARA OYU ATLIQIN *Bunun üzerine, OQ-ARA OY'u* (Don Irmağını) *atlı olarak*
KËÇİP-KËLİRTİ BUN, *geçmek sureti ile,* (Dareïos Karargahını) *gelmiye devam ettirmek üzere,*
OTURU YORIDIM. *tahta geçilen yılda* (yani, d.ö.512'de) *sefer icra ettim*
(yani geri çekimliye devam ettim).

OQ-ARA OY Herodotus'un Tanais dediği Don Irmagıdır .Herodotus bu hususta şöyle diyor: "*İs-*

kitler Tanais'i aştılar ve Persler de onların peşinden Tanais'i geçtiler, Oyle ki, sonunda Sauromatların ülkesini aşıp Budinler'in ülkesine vardılar" (Her. IV/122).
OTURU YORIDIM, *tahta oturulan yılda* (yani,d.ö.512'de) *sefer icra ettim.* Diğer bir deyim ile, Qañım Türük Bïlge Qağanın sefere çıkabilmesi için, "*geri çekilmiye devam ettim*", çünki generallerin yabancı düşmanlara karşı sefere çıkma yetkileri yoktur. Ayrıca, burda şunu da belirtmeliyiz ki, Türk generalları kendi görüşlerinin *devlet görüşü* olarak algılanmaması için, hakanlarının ismini söylemiyerek, siyaset dışı kalmıya önem vermiş bulunuyorlar. OTURU (tahta oturulan yıl) deyimi bu añlamda kullanılmış bulunuyor.

... BOLTI. QARLUQ (G4) (İLİTİB] ËR IDMIS,	...*oldu.* (Qañım Türük Bïlge Qağan II) *QARLUQ'lara haberci göndermiş,*
AT [İLİME BUN,] TİMİS, ÖC-ÜRE B[UN	*"At-İlimde", demiş, ÖC-ÜRE'de*
B]OLĞAYIN, TİMİS; AT-UŞUDUNTIN [TİMİS	*olacağım", demiş, "seferber olmanızı söylediğim*
İYİLİME UŞUY]IN, TİMİS.	*şekilde seferber olun", demış.*
BUUŞİM. İL OY-OĞ IDIP, ËBİM ËRÜ BARDI,	*Buusım İl başkentlerini bırakarak karargahıma vardı*

BUUSIM İL Herodotus'un *Budin* dedigi halktır: "*İranlılar Budinlerin ülkesine geldiklerinde tahtadan yapılma bir kent buldular. Budinler kenti bırakmışlardı,tek kişi kalmamıştı. Kenti yaktılar*" (Herodotus, IV/123).

ON[I ÖC:]-ÖG ËR ËMİDİM.	*ve onları ÖC-ÖG askeri ettim.*
AT-UŞUDUNTİN ÜÇ-QARLUK ÜÇ IDUQ	*Seferber olmuş olan ÜÇ-QARLUQ, merkez cenahına*
AT-[ATI :ËL]T Ü[R-APA BOLTIM.].	*AT-ATI'yı* [icraatler icraatını, namlar namını ki, "QAĞAN" demektir] *getirdiler, ÜR-APA'ya gelmiş olan.*
... [ÖT]ÜKÜN[TE] B UN (G5) ËRT]İ ANTA	... (ÜR-APA'yı) *geçmek üzere oldukları esnada,*
OT[URU YIL BİSİNÇ AY ALTI] OTIZQA	*tahta oturulan yılın beşinci ayının altı otuzunda* (d.ö.26. 5.512 KÖSİ YIL)
SÜÑİSDİM, ANTA UŞINÇDIM.	*savaştım ve hemencecik hakimiyet tesis ettim.*
İÇÜY ÖK ...ÖG AT-OĞURU UŞUNÇTIM.	*Yunanistan ... İonları hakimiyet altına aldım.*

Herodotus İskitlerin İstros üzerinde İonïalılar tarafından inşa olunan ve İonïalıların gözetimi altında bulunan köprüye Perslerden daha önce vardıklarını söylüyor (Herodotus IV 136).

ANTA ÖT ËRÜ, TÜRGİS QARLUQIĞ	*Ordaki koprüyü geçer iken, TÜRGİS, QARLUQ'lara ait*
TABARIN ALIP, ËBİN YULIP BARMIS,	*ganimeti alıp, (Pers) karargahını yağma etmiş ve*
ËBİME TÜS[MİS}...	*kendi karargahlarının yoluna koyulmuşJar.*

Herodotus'a göre Dareios İskitlerden kurtulabilmek üzere, karargâhını—İskitleri celbedebilmek üzere—ışıkları yanık halde bırakarak, güçlü askerlerini alarak İstros'daki köprüye doğru kaçar (Heredotus IV/134,135,136). Bu karargâhı yağma etmiş olan TÜRGİS'ler, herhalde, cezalandırılmaktan korktuklarından, orduyu terk ederler ve bu yüzden ÖÑRE BIÑA BAŞI köprü başındaki işgalini kaldırarak, Dareïos ile çarpışmaktan vazgeçer.

(G6)...[YAĞI] BOL[TI] ... AT-URUP,	... *düşman oldu ... (Dareïos) duruma hakim olarak*
YİRİN TAPA BARDI, ONI UDU	*memleketine doğru gittiği zaman, bu sebeb ile,*
[ÖG AT]-OĞUR OYIĞUR ODIQIN,	*İonlara karşı kazandığım zaferden sonra,*
SËKİZİNÇ AY BUN UDU YORIDIM.	*sekizinci ayda, stratejik sefer ettim* (→ harpten vazgeçtim)
ËBİMİN ËRİSİGÜNTE,UYULA KÖLTE,	*ve karargâhımın yanıbaşındaki UYULA KÖL 'de*
QUTUM ANTA [İRTİ]M.	*kutuma tekrar kavuştum* (d.ö.512 Ağustosu).
(G7) UB-UŞUM ULUĞ URU[S YIL	*Haşmetmeabın yüce meydan savaşı yılının* (d.ö.512 Kösi Yıl)
...]NÇ AY BİR OTUZQA QARLUQIĞ	... *inci ayının 21'inde QARLUQ*
BİTİÑTE ... DI OY-OĞIRA AYIRIŞDA	*havzesinde ... dı OY-OĞIRA AYIRIŞ'ında*
SÜSİN ANTA UŞUNÇDIM.	*ordusuna hemencecik hakim oldum.*

ËBİ ON KÜN ÖÑRE ÜRKİP BARMIŞ,	*Karargâhı, korkularından, on günlük yola gitmiş,*
ANTA YANA YORIP TÜSDİM ...	*o yana sevkiyat yaparak, peşlerine düştüm ...*
(G8) BİR YİGİRMİ[KE] UŞUNÇDIM.	*Bir yiğirmisinde hakimiyet tesis ettim.*
KENTÜ BUDUN[IM] ... İRTİM.	*Kendi milletim ... eriştim.*
İRİL-ÖNTE ATALQIM ANTA YİTDİM.	*İRİL-ÖNTE (Başkumandan] namını orda nihayet buldurdum*
	(d.ö.511 UD YIL olmalı; bak:Yoluğ Tïgin, taş IID26,27).

Şloq 19

Tabığaçtaqı Oğuz-Türük

OŞINUQI TABIĞAÇDAQI OĞUZ-TÜRÜK	*Konfigure olmak üiere, Çindeki Oğuz-Türk*
AT-[UŞUQ]MIS, ANTA OQ-AT ULUM-UŞ,	*hakimiyet tesis etmiş, ve OQ-A T ULUM-UŞ*
ANTA BËGLER[İ] ... (G9) MËNİÑ SÜM ÜÇ ...	*ve beyleri ... benim ordum üç ...*
BİRTİ, AT-OĞ [UN] ... BİS YÜZ ËKİDİMLİG	verdi, başkentini ... *Beşyüz civarında*
YADAĞ BİRİKİŞ-UŞUP KËLTİ. ÖKÜÑİM	*yaya birikişerek geldi. Zavallı hizmetkar*
(veya, ÖK-ÖÑİM) QULUM BUDUNIĞ TEÑRİ	*{veya ÖK-ÖÑİM hizmetkârı) soya Tanrı*
YİR ANTA AYU [Bİ]RTİ, ANTA U.ŞUNÇDIM.	*ordayer nasip etmiş olacak ki, hakimiyet tesis ettim.*

"Konfigure olmak üzere, Çindeki Oğuz-Türk hakimiyet tesis etmiş" ifadesi Yoluğ Tïgin, taş ID36' da "BİRİYE TABIĞAÇDA AT İKÜSİ UYUL BOLTI" [*Güneydeki Çinde bir federasion teşkil etmiş olsalar bile*] şeklinde geçiyor. OÑRE BIÑA BAŞI'nın *"zavallı hizmekâr soy"* dediği Oğuzlar, d.ö. 505 yılındaki Oğuz akınından önce, Çinde yaşıyan Oğuzlardır ve bu Oğuzlara karşı Çinlilerin giriştiği mezalim Sibir Oğuzlarını galeyana getirmiş ve d.ö.505 yılındaki Oğuz akınına sebep olmuş olmalı.

... (G10) ANTA BUDUN ÖC-ÖKD[İ].	... ve ordaki soy tabi krallık haline geldi.
... UYUR ... [-RÜ ËDGÜLÜK. L.] QARLUQ	*... UYUR ... etmek üzere, QARLUQ'lara*
TAPA TËZİP KİRTİ. ANTA YANA	*doğru tezerek girdi. Bundan sonra yine*
TÜSİP, URQUN BOLIQIĞ BİLRİRİNTE,	*yola koyularak, URQUN BOLIK havzesinde,*
ÖLÜRĞİNİN ANTA ÜR-ÖGİPİN İTİDİM.	*cephede ölmüş olanların dualarını orda kıldırdım.*
İL-ËBİ ... (G11) [SELEÑEKE AT YILUN]	*Halk tertibi ... Seleñeye ait YILIN* (= YILAN YIL)
BİR YİGİRMİNÇ AY YİGİRMİKE	*bir yiğirminci ayının yiğirmisinde* (d.ö.20.11.507)
OQ-ARA BOLIQ ÖÑ [İDİ]N UŞUQUQ	*OQ halklarına mahsus öncelikli hakimiyet*
UYULI ANTA [İÇİGİL] TUTUQ ...	*konfigurasionunu hakimiyeti altında tutan...*
(G12) AT.OĞ URUĞUĞ KÜÇ-ÜRÜ ...	*AT-OĞ (dinasti) boylarını güçlendirmek üzere...*
UŞUNÇDIM OQ. BUUŞIM AL ...	*hakimiyet tesis ettim. BUUŞIM AL ...*

TİRİLİP... (G13) -M URUQ,,, AT-OZ... TÜSDİM... BUUŞIM ALQA... (Ga) ËSİGİR...ATIÑIL İKİDİTİM APA-OBA (veya ABA) UM-ÖC ATI OLTUMIS... BİLİMDE...BARÇA İT-ÖKİP TİZE...(Gb) [YÜGÜRGİ-ME]...[ÖK-ÖGİN]İG BUN... T[OĞ] ...İTİDİM BUNÇA BİTİGİG...BİTİG...

(B1) [KËLTİ]...[QARLUQ BUDUN]...	*Geldi... QARLUQ BUDUN...*
[ANÇAP [SËKİZİNÇ AY] ÜÇ YAÑIQA	*Nihayet, sekizinci ayın üçüncü gününde*
[YORIDIM] [QAR]LUQ, TİRİGİ-BARI,	*sefere çıkabilen QARLUQ,, toplu olarak,*
TÜRGİSKE [KİLTİ]	*TÜRGİS'lerin yaşadıkları yere geldi* (d.ö.3.8.506).
YANA TÜSİP,(B2) ONUNÇ AY [ÖKİ] OYIÑIQA	*Yine yola koyularak, onuncu ayda Krallığa*
BAR[DI]M. AT-[İL] TİMİSİ...AT-[UQIDIM],	*vardım. AT-İL'e değmiş olanları...tedip etmek üzere,*
TÜSDİM, ANTA OQUĞ-URU BUUŞIM İL	*yola koyuldum ve OQUĞ-URU BUUŞIM İL*
QARLUQ [UYUQ BOLTI].	*QARLUQ tabi hale geldi* (d.ö.506 AT YIL).
OQUÑ (veya QOÑ) YILQA...(B3) [BİL]...	QOÑ YIL'da (d.ö. 505)...BİL...
ËS-TABIĞAÇ QANI Q[AĞAN]...Ö[TİRİ]L BARMIS...	*ËS-TABIĞAÇ QANI. QAĞAN... öldürülmüş...*

Bu ifade YT, IID34,3S'de OQ ËRTİ ÖDÜSİG ÖTÜLİG KÜÇ İGİDMİS QAĞAN ÖLÜRTİ şeklinde geçiyor;

OĞ[UZ AT-UTUDIM]... YANA...	*Oğuzlara nam kazandırdım...Yine,*
[ÖKİ] BUDINIĞ ALIP, T[OQUZUNÇ AY	*Krallık soyuna gelince, dokuzuncu ayda .*
ÖKÜ]NİG AT-UQIDIM,	(d.ö.1.9.505 QOÑYIL) *Rabbe haber saldım, ve*
ANTA OLIRIP ËBİÑE ITIM, QUT YARATUĞ .	*orda bulunan karargahımda, yani kut halinde yara-*
AT-OĞIN (**B4**) ËB[İM ËDİ ANTA...	*tılmış başkentimde bulunan karargahımda...*
[OQ-URUL] İY[İGİL]...[B]UDUN[IĞ]...	*OQ ırkından olan soyu ...*
[ULU]Ğ UÇQA BUY-[URUQ]... ËBİME İKİNTİ	*Ulu Liderlik BUY-URUQ... karargahıma*
OY-ALTI OYIÑIQA, [TÜS]DİM.	*göz dikmiş olduklarmdan, yola koyuldum.*
AT-O[Q OĞ]U (veya TAQIĞU) YILQA...	*TAQIĞU YIL'ında* (d.ö.503)...

BİR[MİS] OĞ-UŞUNIĞ UYUQ QILMIS. ANÇAP KİLTİ, İKİ QIZIN TAPIĞ B[İRTİ]...(**B5**) TAPIĞ B[İRTİ]...[B]ARMIŞ OL AT ... OYIZIM OYIN TİDİ...TİDİ...İÇİK[İM İDİ]...TABIĞAÇQA SELEÑEDE UB-UYUBLIQ YAPTI BİRTİM (d.ö. 501 LAĞZIN YIL)...(**B6**) ANTA...[AT-OĞIN] [ATLIĞ]... OQ-BAŞI (veya QABIŞI)... BİR OTUZQA [BUN] [ÜÇ OTUZQA] ANTA UŞUNÇDIM. UYUR UŞIĞULIĞ ARA [ÖK-İT] BAŞI ANT-URA (**B7**) ÜÇ TÜMEN ... UŞUNÇDUQ YİRD[E] [UŞIQINMIS]...İKİNTİ AY ALTI YİGİRMİKE (herhalde d.ö. 16.2.500 KÖSI YIL) ÜÇ-AT OĞILIĞ (**B8**) [TÜRÜK BUDUN]...[-MİS] QUTUN İYİGİNİ ÖZ-BİLGE BÜ-OÑİN... (**B9**) [BİÑ] YONT T[ÜRÜK T]ÜMEN OQ-OÑ IQIMIS. (**B10**)...

Kenara düşülen kayıt :

...[S]UB-UŞI BUN B[İTİG] İTİBİR, BİÑ YONT TÜMEN OQUÑ BUN, OT...ÖLİRTİM.

...*SUB-UŞI* [sub-lider; yani, *lider orunbasarı*] *olarak yazı yazmış olan, Bin Atlı Tümen askeridir, ateş[de yakılmak üzere] ölmüş bulunuyor.*

Bu kayda göre, babası tarafından ÖÑRE BIÑA BAŞI [Tümgeneral] olarak tayin edilmiş olan generalimize, devletin resmî kayıt memuru SUB-UŞI [sub-lider] demektedir.

Şloq 20

Orijinal Yazı

Orkun,H.N., 1936; *Eski Türk Yazıtları I,* s.165-183'e göre.

Taşın küzey yüzü (bak: şloq 10)

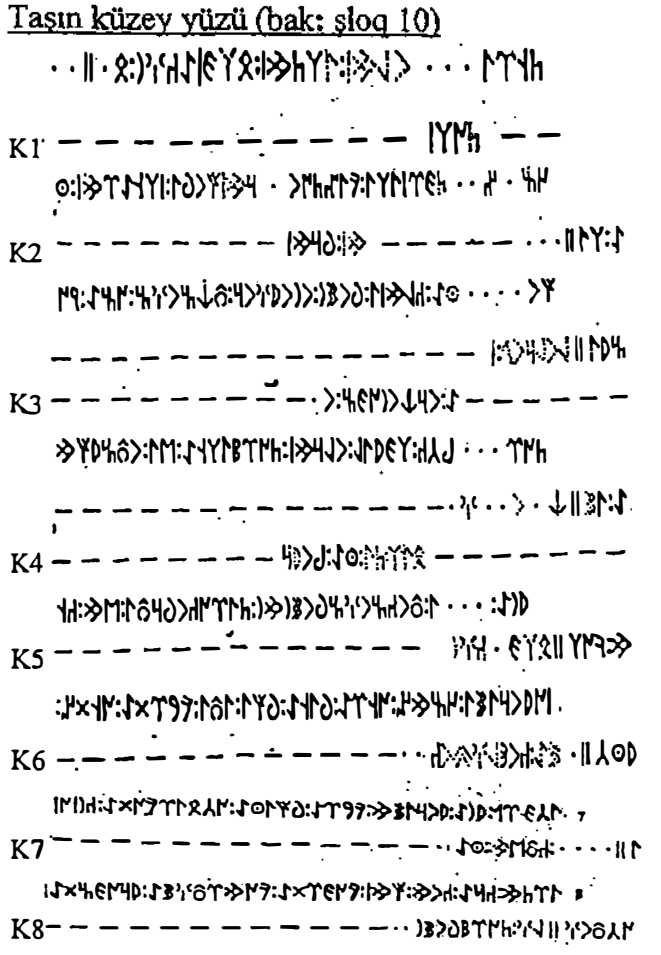

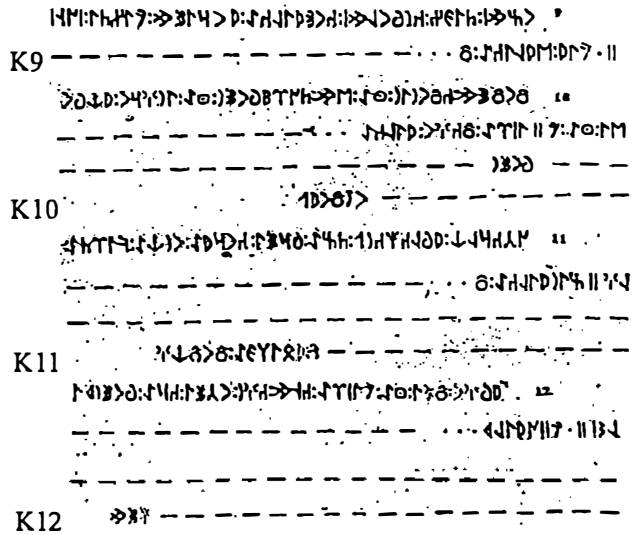

Taşın doğu yüzü (bak: şloq 12)

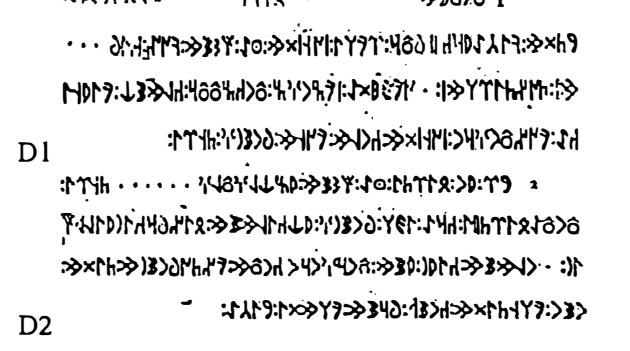

Taşın Güney Yüzü (bak: Sloq 17)

Ga

Gb

Batı Yüzü (şloq 19)

B1

B2

B3

B4

B5

B6

B7

B8

B9

B10 (Bu satır okunamamıştır)

Kenarda :

Şloq 21

Oquşuñupultlar [Alfabeler]

Açıqtaş Alfabesi (en eski alfabe)

		Geniş				Dar			
		Kapalı		Açık		Kapalı		Açık	
Ünler	Arka	>	O	?	A	>	U		I
	Ön	?	Ö		Ë	?	Ü		İ
Ünükler	Gevşek	D	Y	>	W	?	R		L
	Gergin		Ñ		G	?	M		N
Ünülenler	Sesli		B	X	D		Z		C
	Sağır	1	P	?	T		Ş	?	K
Türev Sesler		?	Ğ	?	Q		S		Ç

NÇ LT BU UÇ AQIN ANT ËKİ

Ulu-Kem Alfabesi

				G X N İ Ş				D A R			
				Kapalı		Açık		Kapalı		Açık	
ÜNLER	ARKA DAMAK		Avurtsuz	>	O		A	>	U		I
	ÖN DAMAK		Avurtlu								İ
			Avurtsuz		Ö		E		Ü		İ
ÜNLÜKLER	ÜNÜKLER	TAM	Gevşek Arka d.	D	Y				R		L
			Gevşek Ön damak								
			Gergin Arka d.		Ñ		M				N
			Gergin Ön damak								
		YARI	Sesli Arka d.		W						Z
			Sesli Ön damak								
			Sağır Arka d.				Ş				S
			Sağır Ön damak								
	ÜNÜLENLER	SÜREKLİ	Arka d.				Ğ				G
			Ön damak								
			Arka d.				Q				K
			Ön damak								
		ANI	Sesli Arka d.		B		D				C
			Sesli Ön damak								
			Sağır Arka d.		P		T				Ç
			Sağır Ön damak								

Mürekkep harfler:

NÇ → NÇ LT → LT ANT → ANT

AQIN → AQIN

Not: Urqun (Orhon) yazıtlarının en önemli özünçeliği çift ve dik W'nin "d" olarak okunmasıdır.

Şloq 22

En eski uzun metin (şeffaf resimli!)

(Ulu-Kem, Sülyek)

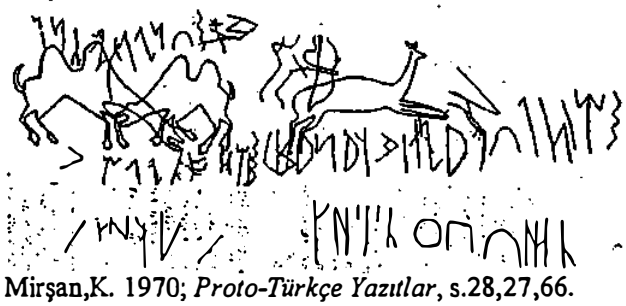

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.28,27,66.

Tëgzinç IV

𐰇𐰃𐰺𐰉𐰋:𐰋𐰏𐰺𐰚 𐰋𐰇𐰖𐰇𐰺

Isub-Ura Bïlge Öküli Çur

Bitigiñüçi

Qağan İnisi Oyı Çur Tïgin, Ulayu Tört Tïgin

Regïstrasïon Beldesi Krallık Çuru

Yazan

Hakan Temsilcisi Çur Tïgin ve, Rütbe Sıralarına göre,
Onu Takip Eden Dört Tïgin

MMB Yayını 2010

Her hakkı saklıdır

Şloq 1
Isub-Ura Bïl

ISUB-URA BÏL [regïstrasïon regnumu] Kafkaslar ve Doğu Anadülu beldesidir , ve bu BÏL'in bilinen lideri ISUB-URA BÏLGE ÖKÜLİ ÇUR'dur. ÖÑRE BIÑA BAŞI bu beldenin valisine IŞUB-URUŞ TURUQ (Tëg.III/17) demektedir ki, bu ifadeyi URUUA-TURU [regïstrasïon ameliyesi; yani, regïstrasion yetkisi] şeklinde söyler isek, Asur kaynaklarında geçen Uruatru (yani, Urartu) elde.olunur ki, buna göre Urartu Devleti başkanının ayni zamanda TÜRÜK BÏL valisi olmuş olması muhtemeldir

Bu şekilde, D,Anadolu konusu *'Türk askerleri ve yerli halk"* olarak belirir ki, H.H. von der Osten* de, Alacahüyük gibi QALA'arı [stasïonları] sözkonusu eder iken, hakim tabaka ve halk tabakası olmak üzere, birbirinden farklı iki kültürün yaşadığını kabul etmektedir. Ancak Osten'in sözkonusu etliği BOLBOLLAR [historïalar] d.ö.3000 yıllarına ve bizimki ise ancak 500 yıllarına aittir, fakat buna rağmen, añlaşılan Doğu Anadolu tarihinin ana karakteri değişmemiştir. Nitekim, Osten tırnak izleri ile süslenmiş çanak-çömlek nev'inin Günortası Rusya (yani, İskit) ile Orta Türkistana (yani, OQ'lara) işaret ettiğini söylemektedir ki, bizim de konumuz bundan farklı değildir: OZ'ların (göç eden İskitlerin) iskân alanları ve Asura karşı TÜRÜK BÏL'in sınırlarını emniyete alan Türk askerlerinin kışlaları.

Bu yorum, Sümer, Asur ve Bizans gibi güçlü devletler arasında, nasıl olup ta Urartu gibi küçücük krallıkların baki kalabilmiş olduğu gözönünde bulundurulur ise, elbetle, önem kazanacaktır. Nitekim, ALTI YARIQ TÏGİN'in eşetolojik tahakkuk metni—BİR ÖGE, IQI-YAĞUN ve OQUÑ-UÇI ÏL-ÏR hükümdarı AT-OY ÖGE için şöyle diyor (ALTI YARIQ TÏGİN, 1978, s.113-114): *"AT-OY ÖGE'ye, BİR KÖK'ünü temsil edebilmesi için, nur vahiy oldu"*. BİR yerine *"Rab"* diyen Tevrat ise, Hezekïel, Bap 38'de, ayni konuyu şu şekilde açıklıyor: *"Ve bana Rabbin şu sözü geldi: Adem oğlu, Ma-Gog*** (yani BİR KÖK) *diyarından olan Roşun* (yani, BİR ÖGE'nin), *Meşekin* (yani, IQI-YAĞUN'un) *ve Tubalın* (yani, OQUÑ-UÇI ÏL-ÏR'in) *beyi* (yani, Sultanı) *Gog'a* (yani, KÖK'e) *yönel* (yani, Tanrıya yönel!) *ve ona karşı peygamberlik et, ve de : Rab YHWH şöyle diyor: Roşun, Meşekin, ve Tubalın beyi Gog* (KÖK), *işte, ben sana karşıyım; ve seni geri çevireceğim, ve çenelerine çengeller takacağım* (yani, Gog TÜRÜK BÏL'e tabi olacak), *seni ve bütün ordunu, atları ve atlıları, hepsi ağır esvap giyinmiş, büyük kalkanlı, ve küçük kalkanlı, hepsi kılıç kullanan büyük bir cumhuru, onlar ile beraber, hepsi kalkanlı ve miğferli Farsı, Kuşu, ve Putu; Gomeri* (herhalde OĞIŞIM ËR'i, yani Türkleri), *ve bütün ordularını, küzeyin sonlarından Toğarma evini* (her halde AT-OĞUR'ları), *ve bütün ordularını, senin ile beraber çok kavimleri çıkaracağım"*.

Bu metinden añlaşıldığına göre, Doğu Anadolu, Suriye, Filistin ve belki de Asur AT-OY BÏL hakimiyetindedir ve ."*duvar* (yani, hisar) *ve mal kazanmış ve dünyanın göbeğinde oturmakta olan*" (Bab 38) AT-OY BÏL'i şimdi de Rab buralardan çıkaracaktır. Bu çıkış ise, İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ'nin (bak: ALTI YARIQ TÏGİN, 1978, s.100 ve Mirşan 1983, s.313) doğu seferi ile ilişkilidir: Bir Peygamber İT-ÖG'ü [impuls bilincini], çadırda yaşıyanlar diyarına götürmek üzere, AT-OY BÏL'den çıkmış ve onun ÖGİS'liği [peygamberliği] sayesinde, d,ö,565'de kurulan TÜRÜK BÏL (bak: ALTI YARIQ TÏGİN, 1978, s.108), QAÑIM ÏL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın KÖK-ÖÑİG OYUĞIRU (Tëg. II, § 4, s.10: *KÖK-ÖÑİG dininden!*) ÖKÜGİMİN YIŞ seferi ile AT-OY BÏL hakimiyetine son vermiştir.

Bu hadiseyi Tevrat şöyle añlatıyor (Hezekïel, bab 38 / 11): *"Duvarsız köyler diyarına çıkayım, rahatta olanların, emniyette oturanların üzerine gideyim, hepsi duvarsız* (kalesiz veya massiv evsiz) *oturmaktalar, ve kapı sürgüleri ile kapıları yok"*. İşte Peygamberimiz BUUMIN QAĞAN'ın geldigi SELEÑE böyle bir yer idi! Tevrat, ÏL-ËTİRİŞ QAĞAN tarafından SELEÑE'nin alınış tarihini de, bilir gibidir.Yukarıdaki vak'aların añlatıldığı 38 ve 39'uncu bablardan sonra gelen 40'ıncı babda şöyle deniliyor:*"Sürgünlüğümüzün 25'inci yılında* (yani, 586-25 = d.ö.551 yı-

*Prof. H.H. von der Osten (Ankara), 1943, *Anadoluda Milâttan önce Üçüncübin yıl*; 1937 yılında yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi, Kenan Matbaası, İstanbul, Sahife 151-157.

**Prototürkçede, Türkçenin sözsonu eklerinin sözbaşına da gelebildiği görülmektedir. Meselâ, LIN-XUA ("XUA'lanma" yerine), DI-YAN ("YAN-DI" yerine), ma-qal (Arapçada da "maqal","qal-ma" yerine) sözlerinde olduği gibi. Buna göre, Ma-Gog de bir Prototürkçe terkiptir , *Maqal* sözünü "kalıcı ifade" şeklinde değerlendirebileceğimize göre, *ma-gog* "Bakî Gök" manasını verecektir.

lında), *yılın başında, ayın onuncu gününde, şehrin* (yani, SELEÑE'nin) *vurulmasından, sonraki 14'üncü yılda*" (yani, 565-14 = d.ö. 551).

Tevrat devam ederek şöyle diyor:*"Roşun, Meşekin, ve Tubalın beyi Gog, seni İsraïl dağları üzerine getireceğim, ve sol elinden yayını ve sağ elinden oklarını vurup düşüreceğim. Sen, bütün orduların ile ve yanında olan kavimler ile, İsraïl Dağları üzerinde düşeceksin* (yani, öldürüleceksin); *Geçitler Deresinde* (veya Abarim Deresinde) ... *Gogu ve bütün cümhwunu gömecekler; ve oraya Hamon-gog* [Gog Cümhuru] *Deresi denilecek*". Ancak ÖKÜLİ ÇUR bitigine göre, bu hadise d.ö.551 'den (yukarıya bakmız!) öncesine değil, d.ö. 531'den sonrasına aittir. Tevratın Gog dediği ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, OT-OĞIN UB-UR (Pra-Mısır Başkenti) için savaşır iken, d.ö. 522'de, düşmana yalnız başına saldırıya geçerek ölü düşer.

TİGİN QAN'm (Kyros'un) d.ö.529 yılında QAÑIM KÜL BİLGE QAĞAN'a (Mirşan, 1983, s. 260) yenilmesinden sonra İran tahtına geçen Kyros oğlu Kambysos d.ö.525'de Mısır üzerine yürür iken, Gog ordusu (İskitler!) de Mısır Kralı Amasïs'in (d.ö. 565-525 yıllarında hüküm sürmüştür) yardımma koşuyordu. Çünkü Amasïs çok önceleri kendi temsilcisini Gog'a (ÖKÜLİ ÇUR'a) göndererek yardım istemişti. Bu şekilde Kyros'un ölümünden, Mısırın d.ö. 525'de tekrar İran topraklarına katılmasına kadar geçen 7 yıllık dönemi Tevrat *"7 yıl silahlar ile ateş yakacaklar ve kendilerini yağma etmiş olanları yağma edecekler*" (bab 39) şeklinde belirtiyor ki, böyle bir deyim, her halde, OT-OZ kavramını açıklamak için söylenmiş olmalı.

UB-URUS [Büyük Savaş] denilen bu savaştan sonra, ÖÑRE BIÑA BAŞI, ÇİK (İran) ile d.ö. 14.2.522 günlü barış antlaşması imzalar ve Dareïos I tahta geçer. İranın bu şekilde doğuşunu ise, ALTI YARIQ TİGİN şu şekilde formüle ediyor :"*İran ruhunun ışığı Büyük Savaşın* (d.ö.522) *kazanılması dolayısı ile vahiy oldu*" (ALTI YARIQ TİGİN, 1978, s.114, nokta 3.22).

Büyük Zafere kadar olan dönemin başlangıcını ise, ALTI YARIQ TİGİN'de şu şekilde görmekteyiz:"*OQ zaferi etrafında toplanılarak gösterilen yaradılış başarısına vahiy oldu*" (ALTI YARIQ TİGİN, s.14, nokta 3.21). Tevrat ise, Yeremya (d.ö.640-586) bahsinde şöyle diyor (bab 1): *"Ve Rab bana dedi : Memlekette oturanların hepsi üzerine küzeyden belâ patlıyacak. Çünki işte, küzey ülkelerinin bütün aşiretlerini ben çağıracağım, Rab diyor; ve gelecekler, ve Yeruşalïm kapılarına girilecek yere, ve çepçevre bütün duvarlarına karşı, ve bütün Yahuda şehirlerine karşı, herbiri kendi tahtını kuracak*". Bu konuyu Herodotus'da (I/104,105) şu şekilde görmekteyiz: "*Medler İskitler ile savaşa tutuştular , yenildiler , güçlerini yitirdiler, İskitler bütün Asyaya yayıldılar. Oradan Mısır üzerine yöneldiler; Filistinde Suriyeye girdikleri sırada Mısır Kralı Psammetikos* (d.ö.663-609) *çıktı karşılarına, armağanlar sundu, yalvarıp yakardı ve daha ileri yürümekten alıkoydu*".

Bu vak'anın bir önceki vak'a ile hemen-hemen ayni olması şaşırtıcıdır .Acaba Herodotus, Amasis diyecek yere, Psammetikos demekte ve Tevrat da ayni bir vak'ayı iki muhtelif tarihlerde mi anlatmaktadır? Bunun varit olması için elimizde hiçbir gerekçe bulunmadığından, Türklerin, doğumdan önce 7'inci yüzyıl sonlarından, d.ö.522 yılına kadar Doğu Anadoluyu hakimiyetleri altında bulundurduklarını kabul etmeliyiz.

Prof. Dr.A.Zeki Velidi Toğan*, Asur kitabelerinde, hükümdarlarının ismi Gog şeklinde yazılan, Sakaların d.ö.665'de Kuzey Azerbaycana girdiklerini söylemekte ve Asur kaynaklarının, Gog'un Sarati ve Parati isminde iki oğlunun d.ö. 662'de Asur ülkesine taarruzundan bahsettiğini bildirmektedir. Necdet Sevinç** ise, Gürcü vak'a nüvislerinin d.ö.4'üncü yüzyılda Bunturki (yani, BUN-TÜRKİ) ve Qıpçak isimli iki Türk kavminden bahsettiklerini ve bu iki Türk kavminin bu tarihte Kür boyuna yerleşmeleri ile ilgili rivayetleri naklettiklerini bildirmektedir.

Doğumdan önce 522 yılında, 80 yaşında şehit düşen, ÖKÜLİ ÇUR tarihi 5 kişilik bir TİGİNLER heyeti tarafından yazılmış bulunuyor. Maalesef, bu yazıt okunamıyacak derecede silik durumda Buna rağmen, bu tarihin Doğu Anadolunun karanlık geçmişine büyük çapta ışık tutacağı da muhakkak ki, şimdi de bu tarihi TİGİNLER Heyetinin kaleminden okuyalım.

---

*Prof. Dr. A. Zeki Velidî Toğan, 1970; *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Cilt 1, İstanbul sahife 166.

** Sevinç, N. 1983, *Gaziantepde Yer Adları ve Türk Boylar, Türk Aşiretleri. Türk Oymakları*. Türk Dünyası Araştırmaları Yayını 7. İstanbul, sahife 2.

Şloq 2

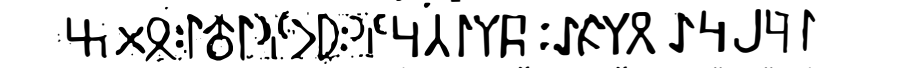

ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ-ÇURUĞ OYUĞI ATI ËB-ËDİZ

Isub-Ura Bilge Öküli Çurun Şahsî Başarıları

Bu BİTİGTAŞ Moğulstanda, İhe-Huşotu denilen yerde, Kottwitz tarafından bulunmuş ve 1928'de yayımlanmıştır. Yazıt Türklerin en eski yazılarından biridir ve, buna göre de, son derece siliktir . Orkun, H.N. 1936; *Eski Türk Yazıtları I,* s.135-151.

Not: Orijinal yazı satırları sağdan sola ve alttan yukarıya doğru okunacaktır. Tırnak içine alınan rakamlar yazıtın satır numaralarını gösterir

Batı Yüzü

(1) ... ÖKÜLİ ÇURIĞ, UÇIQUN ATUN	*...Öküli Çura, "Oq Liderliğine* (yani, AT-İL'e)
OYUQ OQ ATIĞ BİRMİS.	*tabi Oq" unvanını vermiş.*
(2)... ATADUQTA BÜ-ÖG ETÜRMİS	*...Adanınca, BÜ-Kralı edilmiş olarak,*
IŞUB-URA UÇ İTÜN	*IŞUB-URA UÇ [lideri] olan (kişi)*
ÖKÜLİ ÇUR BOLMIS (3)...[QA]Ğ[AN] İLİNTE QARIP,	*ÖKÜLİ ÇUR olmuş...Hakan ilinde karıyarak,*
ËDGÜ ËBİNİ KÖRTİ, ULIĞ ÖKÜLİ ÇUR	*onun iyi tertibini gören, ULUĞ ÖKÜLİ ÇUR*
SËKİZ ON YASAP UYUQ BOL[TI]. ...	*seksen yaşıyarak vefat etti ...*
(4) ÖC-İL ÖKİ BUZ AT İRİTİ ËKİDİM ...	*Kendi halkı emniyetinin gerektirdiği hücum eratı* (bozguna uğratıcı erat) *olan ...*
ALPI ËRDİMİ, ANTA [ÖC-ÖK]Dİ,TÜRÜK BUDUNQA...	*Sahip olduğu erdem, orada emniyetli hale gelen Türk Milletine ...*
(5) OĞUR UÇULUĞIN YAĞI OTUQDA	*OĞUR Liderliği tarafındaki otlakta*
[ÖKÜLİ] ÇUR ...P ÖLİRİP, OĞLIN KİSİSİN BOLINQI...	*[ÖKÜLİ] ÇUR... öldürerek, vekil kişisi olan...*
(6) B U OZ İLİG TUT[DI].... YR...Z...[BUDUN]	*burdaki OZ halkına hakim oldu... (millet)*

Not: "*Ordaki Türük Milleti*", OĞUR ve OZ [Kolonistler] deyimlerinden anlaşıldığı üzere, söz konusu edilen yer AT-İL'dir. "*Ordaki Türük Milleti*" deyimi ile ise, Türük Bïl kurulmadan (d.ö.565'den) önceki Türükler kastediliyor.

ËRTİ, ÖKÜLİ ÇUR TÜRÜK BUDUN BËGLER...	*olduğundan, ÖKİLİ ÇUR Türk Milleti beylerini...*
(7) BİLGE ËSİN ÜÇÜN, ALPIN ËRDİMİN ÜÇÜN...	*Beldeye tabi olduğu için, sahiplik erdemi için...*
(8) ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR KİSİ ... ËRTİ...	*ISUB-URA BILGE ÖKÜLİ ÇUR kişi ... idi.*
(9) SÜÑİS BOLZAR ÇËRİG İTER ËRTİ BOLZAR,	*Savaş olunca asker temin ettiğinden,*
ËRİM İLİ TEG ËRTİ	*oraları askerlerimizin vatanı gibi idi...*

Not: Bu cümleden Kafkasların AT-İle asker veren kaynaklardan biri olduğu anlaşılıyor. Buna karşılık, aşağıdaki cümle, Türük-Bïlin kuruluşundan sonraki hadiseleri anlatıyor.

(10) USUNÇDI İKİÇİNDE, İTİM-AT İSÜKE	*hakimiyet tesis edince,İTİM- AT İSÜ'ye karşı*
SÜÑİSDİ. ÖKÜLİ ÇUR UP-ULUYU TİGİP,	*savaştı. ÖKÜLİ ÇUR haşmet ile değerek,*
SÜSİN ... (11) BİS BALIQDA TÖRT SÜÑİS	*ordusunu... BİS BALIQDA dört savaş*
SÜÑİSDİKDE, ÖKÜLİ ÇUR UP-ULIYU TËGİP,	*savaştığı zaman,ÖKÜLİ ÇUR haşmet ile değip,*
UP-ULIĞIYU... (12) TABIĞAÇTA BUNÇA SÜÑİSİP,	*haşmet ile ...TABIĞAÇ'da bunca savaşıp,*
ALPIN ËRDİMİN ÜÇÜN KÜ, BUNÇA TUTDI...	*erdem üyesi olduğu için, bu şekilde kazandı.*

Not: İtim At İsü, Samarkandı yöneten At-İl valisidir. Bïlge Atuñ Uquq bu valinin Türük Bïle hizmet etmesini temin etmiş, fakat onu görevinden almamıştır.

Burda "*BİS BALIQDA* [İçki Türkistanda] *dört savaş savaştığı zaman*" deniliyor. Halbuki, diğer metinlerde *BİS SÜÑİS* denmektedir [(17)'ye bakınız]. *BİS BALIQ* deyimi "*Kentler Topluluğu*" anlamına da gelmektedir. Mirşan, K. 2007; *At-Oy Tarihi*, s.10,12,13.

Doğu Yüzü

(13)...İN ODUZ AT-UQ[IDIM] ...	*...zafer idrak ettim* (veya, *"general oldum"*)...
(14) [BİLGE ÖK]ÜLİ [Ç]UR AT-URUDUŞ BUDUNIĞ	*BİLGE ÖKÜLİ ÇUR Vekiller Heyetini*

İTİ-OYU OLURTI...P,

teşkil ederek, (başbakan) oturdu (d.ö.542, bak,Tëg.I, s.8, taş IID12) ...

(15) ÜÇ ËRİG SANÇDI. İT...[SÜ]ÑÜSDÜKDE
ÖKÜLİ ÇUR, ÖZ İL ÖKİ İYİGİRİN AT BİNİP...
(16) [TËMİ]R QAPIĞQA, İT-ËZİKİÑE TËGİP, S...A

üç askeri mızrakladı. İT ... savaştığı zaman
ÖKÜLİ ÇUR, ÖZ-İL-ÖKİ atlısı ile hücuma geçerek,
TËMİR QAPIĞ'a, İT-ËZİKİ'ne değip, S...A

Not: İT-ËZİKİ dendiğine göre, Tëmir Qapığ [Samarkand] henüz At-İl idaresinde bulunuyordu.

QAZĞAN[T]I. AT-UQUZ OĞUZQA YİTİ
SÜÑÜS SÜÑÜSDÜKDE (17) İTİKDİ (veya, İT-ÖKDİ).

kazandı. AT-UQUZ OĞUZ'lara karşı yedi
Savaş savaşır iken (İL-ËTİRİŞ QAĞAN] itlendi
(yani, İT yılmda öldü, d.ö.538).

(QITAÑ, TATA[BI]...DE BİS SÜÑİS SÜÑÜSDÜKDE
[ÖKÜLİ Ç]UR, OQ-BİLGE ËSİ
UÇUB-OÑ ËRTİ ALPI BÜ-KİSİ ËRTİ.
(18) ÖKÜLİ ÇUR YİTİ YAŞIÑA İYIGİR...ËRTİ, ...
OZ-OĞULUĞ AT-UQ[UZ BİL] ËRTİ... QIRQIZ
YAĞI] OTUQDA, İTİZDE SÜÑÜSDÜKDE...
(19) [BİLG]E ÖKÜLİ ÇUR, ANTA KİSRE, QARLUQ...
İDİL [İS]İN BİNİP, UP-ULUYU TËGİP,
SANÇA IDIP, AT UP-ULU ÖNTİ. YANA OĞ UÇUP

QITAÑ-TATABI...de beş savaş savaştığı zaman,
ÖKÜLİ ÇUR, OQ-BİL'inin tabi olduğu
Haşmetmeab olan müdafi BÜ-KİSİ idi.
ÖKÜLİ ÇUR, yedi yaşında iken, (d.ö.531)...
İskitlerin AT-UQUZ BİL'indeki...QIRQIZ'lar
cihetindeki otlakta, İTİZ'de savaştığı zaman...
BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, ondan sonra, QARLUQ...
hücum ederek, haşmet ile değerek,
mızraklıyarak, namını yüceltti. Tekrar
duruma hakim olarak (teşebbüse geçerek)

(20) SÜ SÜRTİ. QARLUQIĞ KÜÇİGİN İT
TAPA... OĞLI BARIP,
OZU ËR AT OYUNA ËBİÑE SÜ[ÑİS] KËGÜRTİ.
QARLUQ AT-ALIÑA ANÇA ËSÜN, (21) [Q]ARLUQ.
İYER [ËB]İÑ ËRİMLİG OZUQA KİSİN,
Q[ARLUQ]...N OT-URU...ËLİTİD (veya ËLİTİB}-ËR
ÖZİ KËLTİ, İSİ-ËR İRİKİN

ordu sürdü. QARLUQ'ların KÜÇÜGİN İT...
doğru... vekili olarak varmak sureti ile,
OZU ËR AT karargâhına savaş giydirdi.
"QARLUQ" oldukları halde, QARLUQ'lara
tabi karargah personelinden ozmuş kişiler...
Q[ARLUQ]... OT-URU... haberci er olarak
temsilci geldi, onun ("ÖKÜLİ ÇUR'un" mana-
sında!} *eratının*

OĞLI ÖKİGİN ÇUR KËLTİ.
(22)...[OZU}NÇDI, İLİN ALTI, OĞLIN KİSİ ËSİN
BU[D]UN... [OT]-OĞIN [UB]-UR

vekili olarak, ÖKÜGİN ÇUR geldi.
...geçerek ilini aldığı, ve vekil tayin ettiği
milletin... (baş kenti) *OT-OĞIN UB-UR'a*

Not: OT-OĞİN UB-UR'un Pra-Mısır Başkenti olma ihtimali var.

ISUB URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, (23) ÖLİGİ ANÇA
ËRMİS ËRİNÇ, YAĞIQA YALIÑUS
UP-ULUYU TËGİP, UP-ULUYU KİRİP,
ÖZİQI OSIĞI KËRGEK BOLTI.
(24) [QAĞAN] İNİSİ [OYI] ÇUR Tİ[GİN KELİP],
UL[AY]U T[ÖR]T TİGİN
KËLİP. 𐰴𐰃𐰺𐰇:𐰉𐰍𐰺 𐰉𐰴𐰃𐰺 ,UĞ
UYUĞIL ATI, ËB-ËDİZİN EB-ËEDİZTİ OL URTI
(veya, OLURTI)....
(25) OQ-OZIĞ, ANTA, AT-İL İYİL OQIĞ İĞTİ...

ISUB URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, ölümü böyle
nasip olmuş erinç, düşmana yalnız başına
haşmet ile değip, haşmet ile (şehire!} *girip,*
kendisi bu şekilde gerekli oldu.
QAĞAN temsilcisi ÇUR TİGİN gelerek,
rütbe sıralarına göre onu takip eden 4 Tigin
gelerek, ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR'un
ölümii dolayısı ile, başarılarını başarıları
olarak kaydettiler. ...
OQ-OZ'ları (herhalde, "rahipleri") *ise, ordaki,*
AT-İL'e tabi, OQ'ları eğitti.

Küzey Yüzü

(26)...N KËLTİ...ÇUR{UN] OĞLI ÖKİGİN
ÇUR KËLTİ.(27) ÜÇÜN BUNÇA BUDUN OQ
UB-URIS YUĞLADI BUN (veya, BİN) [OZUP] B...
(28) BİLİMİZ, BËLGÜMİZ ÖDÜKİMİZ,
BUNÇA BİTİG BİTİDİM.

...geldi. ÇUR'un vekili ÖKİGİN (veya, ËKİGİN}
ÇUR geldiği için, bunca millet OQ'ların
Büyük Savaşı (d.ö.522} *için ağladı ...*
...Bilimizin belgesi olarak geçerli,
bunca yazı yazdım.

Şloq 3

M. Joldasbëkov ve K.Sartqojaulı, 2004; *Orxon Ëskërtkiştëriniñ Tolıq Atlası,* Astana kitabında verilen metin (sağdaki numaralar satırları gösterir)

Bu metin ile H.N.Orkun tarafından verilen metin arasında bazı farklar var. Ancak, doğru okunuşun nasıl olacağı yerinde yapılacak araştırma sonucunda belirlenebilinecektir.

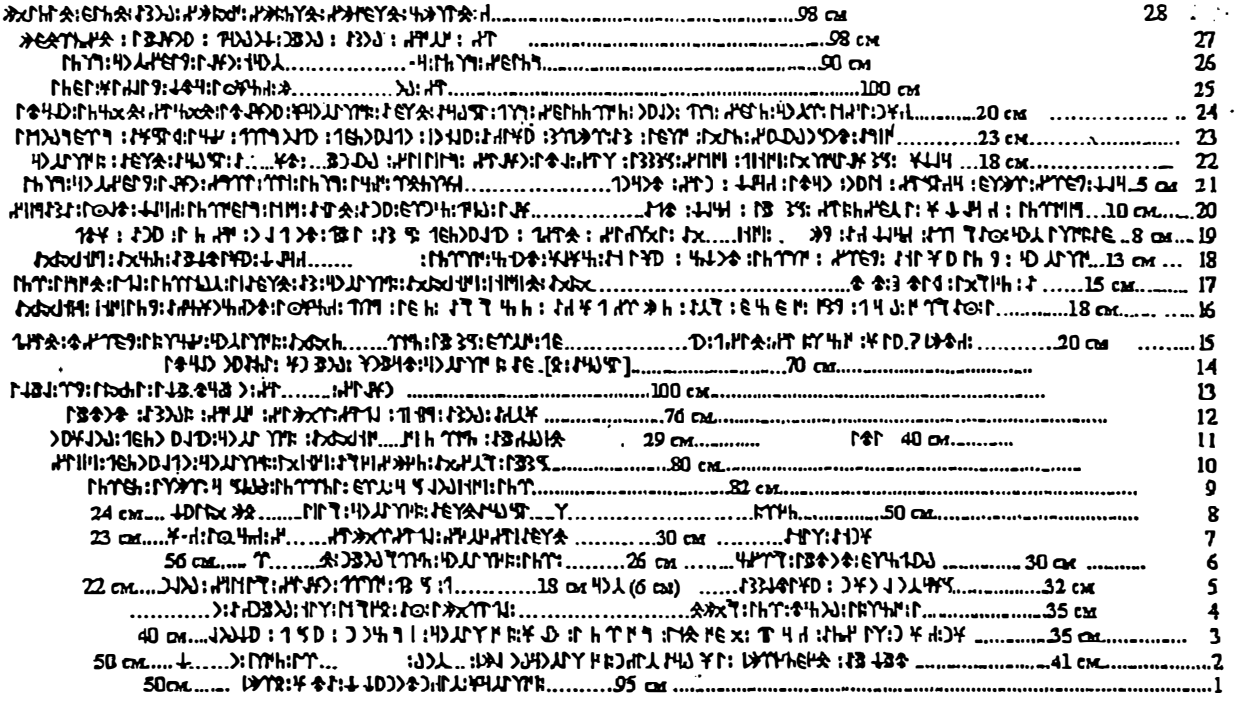

Şloq 4

Faksimile

BÜ, (1) muhteşem; (2) lâkab (tëg.III/şloq 7).

BÜ-AT ÖGİM, (tëg.I/sah.15)

BÜD, *representative* (tëg.V/sah.5) (K.Mirşan 1985, *Anadolu Prototürkleri.* Sah.116)

BÜ-ËRT AT-OTUQ, *"Bü" olarak yakılmış olma* (tëg.I/sah.13)

BÜ-İL, (tëg.I/10.7), **BÜ-KİSİ,** (tëg.IV/satır 17).

BÜ-ÖG, Bü-Kralı (sah.5)

BÜ-ÖKÜG, Bü-Krallığı (tëg.III/şloq 12).

ÇËRİG, asker (sah.5)

ISI [IŞI], taş üzerine yazı yazma, *regïstrasïon.* Pra-Mısırcada bu söz—(1) koruma, (2) taşa yazı yazma añlamlarına gelmek üzere—IŞI şekline çevrilmiş bulunmakta ve IŞUBIQ "*yazı*" añlamında kullanılmış bulunuyor.

Mirşan,K. 2000: *Hïeroglïfler,* Kâzım Mirşan Yayını.

ISUB URA BİL, Regïstrasïon Beldesi ki, Kafkaslar ve Doğu Anadoluya verilen addır (sah.5).

ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, Regïstrasïon Beldesi Krallık Çuru [Çarı] (sah.5).Kendisi hakkında yaklaşık olarak şunlar söylenebilir:

Türük Bïlin Kafkas orduları maraşalı (d.ö.596-516). D.ö.522'de Medyayı aldıktan sonra, Mısır başkenti OT-OĞIN UB-UR'u alır ve Türük-Pers savaşlarında (d.ö.530-512) YAĞIQA YALIÑUS TËGİP, UP-ULUYU KİRİP şehit olur (AT UB-UÇUĞ savaşı, d.ö.516 güzü). Bolbolu QAĞAN İNİSİ OYI ÇUR-TİGİN, ULAYU TÖRT TİGİN'den oluşan bir heyet tarafından yazılır.

ISUB-UR TURQAN, Gümrük Regïstrasïonu Sancak Valisi (tëg.V/şloq 5).

ISUW, taş üzerine (sert taş ucu veya madenî kalem ucu) sürterek (IŞI'yarak) yazı yazma.

IŞUB-URA UÇ, regïstrasïon lideri (sah.5)

IŞUB URUŞ TURUQ, regïstre eden memur ki, Türklerin Kafkasya valisidir (tëg.III/16)..

IŞI, siper (tëg.I/sah.4)

Tëgzinç V

Bolbol Uqus

Bitigiñüçi

Alp Ërin

Transkrïpsïon ve Tercümesi

Kâzım Mirşan

tarafından

İSUB-URA TURQAN BOL-BOLI

Gümrük Regïstrasïonu Sancak Valisi Tarihi

MMB Yayını

Türkler BOLBOL [historia] sözünü TÜRÜK BİL'de ortaya çıkan "*olağanüstü vak'alar*" için kullanmış, ancak ve ancak böyle vak'aları—kendilerinden sonra gelecek olan nesillere iletilmek üzere —kaleme almış bulunuyorlar. İşte, böyle nadir *et'üzlerden* biri AT-ÖG [Büyük İskender] eylemidir, ve General ALP-ËRİN, hemen kaleme sarılarak, Onğın Irmağının Taramel Kolu kenarında bir BİTİG TAŞ diker. Gerçi, bu taş dikildiği zaman "henüz" *bitilmiş* ["clausula"sı tamamlanmış] durumda değildir, fakat *et'üzler* [vak'alar] geliştikçe taşın sahifeleri de dolacak ve, hatta, ALP-ËRİN öldükten sonra bile, bu sahifelere kayıtlar düşülecektir.

AT-ÖG Büyükkral Dareios III'ü kovalamış ve, onun Bessos tarafından öldürülmesinden (d.ö.330) sonra ise—elinde Asya Kralı unvanını ifade eden Tiara bulunduğundan, krallara mahsus *Artaxerxes* ismini alarak Büyükkralın yerine geçmiş olduğunu iddia eden—katilin peşine düşmüştür. Her halde, bir Xorezm'li (yani, TABIĞAÇ) olmuş olmalı ki, Bessos BUQARAQ ULUS'dan yardım ümit eder. Ancak, Pers boyunduruğunun ne demek olduğunu iyi bilen, bu ulus katile yardım etmez,—Makedonya askerleri onu alıp götürürler ve, tersine, d.ö.329 baharında Samarkand yolunda gözüken AT-ÖG "USUD" diye alkışlanır.

AT-ÖG'e USUD [Strategist] payesinin verilmiş olması, onun Tanrı yolunda yürümek sureti ile halklar refahına hizmet edeceğini vadetmiş olmasındandır ki, bu da TÜRÜK BİL'in ana gayesidir. Ancak, Samarkandı kanlı bir şekilde işgal etmiş olduğu yetmiyormuş gibi, YİTİ ËRIN'i de işgal ettikten sonra, Sır Daryayı da geçmek isteyen AT-ÖG'e QAÑIM BUĞA "*Hani sen Tanrı hizmetinde idin ?!*" sorusunu yöneltme durumunda kalır. Oğuzlar tarafından sarılmış olan AT-ÖG "*özür diliyerek*" imha olunmaktan kurtulur, fakat—Sır Daryayı geçmekten vazgeçmiş olmak ile beraber—YİTİ İRİN'den çekilmez ve, hatta, Sır Darya sahilinde bir BËRMEZ [müstahkem mevki] inşa etmiye girişerek, Tanrı yolunda yürümüye devama pek de niyetli olmadığını belli eder.

Durum fazlası ile anlaşılmış olduğuna göre, ALP-ËRİN BËRMEZ'i işgal ederek YİTİ ËRİN halkının isyanına önayak olur. Bu BËRMEZ'in Alexandreïa-Esxata mı, yok ise Kiropolis mi olduğunu kesin olarak belirlememiz mümkün değil; fakat belirlenmesi mümkün olan BOLBOL bir guerilla savaşına girişen ALP-ËRİN'in, bu ilk darbesini vurduktan sonra, bu kentte yapışıp kalmıyarak, Samarkandı işgal etmiş olmasıdır. Guerillacımız bu sefer Samarkandı da terk eder, ve peşine düşen Makedonyalıları, Zarafşan Irmağındaki küçük bir adaya sığınmıya zorluyarak, imha eder. Bu şekilde harp de sona ermiş olur, ve AT-ÖG Hindistana doğru sefere çıkar.

TÜRÜK BİL'in sahibi olan kavme Menander Protektor d.s.550 yıllarında "*Tourkoi*" demiş bulunuyor. Grekler Türkleri çok daha önceleri de tanımış bulunuyorlar ise de, onları "İskit" ismi altında zikretmiş bulunmaları (Mirşan 1985, s.111-113) büyük bir talihsizlik olmuştur. Çünki İskitler Türklerin, çoğu kerre OQ diyerek kendilerinden ayrı tutmak istedikleri, buna rağmen onların Türk olduklarını (daha doğrusu, Türklerin de OQ olduklarını) pek çok vesileler ile teyit ettikleri bir kavimdir.

Böyle olmak ile beraber, batı tarihçileri İskitleri, Eski Farsça ile akraba bir dil konuşan, İndo-Avrupalı bir kavim olarak kabul etme temayülü gösteriyorlar. Halbuki, bıraktıkları yazılı eserlerden İskitlerin Prototürk ailesine mensup oldukları açıkça belirmiş olduğu gibi (Mirşan 1970, s.76-79; 1985, s.35), Greklerin de Türklere "İskit" dedikleri görülmektedir. *Ësöñük* olarak, Herodotus Geliboluda savaşan Türklere, Makidonyalılar ise YİTİ ËRİN Oğuzlarına "İskit" demekteler.

Şloq 1

Metnin Oqıdu Sözü

İÇÜÜMİZ-APAMIZ UYUMI QAĞAN	*Allahımıza Uyum Gösteren Hakan*
TÖRT BULUÑUĞ QISMIS,	*dört bucağı sıkıştırmış,*
—YIĞMIS, YAYMIŞ, BASMIŞ.	*—esir almış , dağıtmış, basmış.*
OL QAN YOQ BOLTUQDA KİSRE,	*O Han yok olduktan sonra,*
İL YİTMİS, IÇĞINMIS, QAÇIŞMIS.	*—Halk yitirmiş,elindekileri kaybetmiş, kaçışmış.*

İÇÜÜMİZ-APAMIZ UYUMI QAĞAN ismi YOLUĞ-TİGİN tarihinde İÇÜÜM-APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ şeklinde, ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihinde TEÑRİDE BOLMIŞ İL ÏTMİS BİLGE QAĞAN (Mirşan 1985, s.50 ve 66), Soğutça Buğut Yazıtında OĞURUĞ APA-İNT ESİNKÜNT AT-ODUNT ĞAĞAN ve BİG BUUMIN ĞAĞAN şeklinde geçiyor. Bu kavramın daha eski şeklini AT-ATA olarak görmekteyiz (Mirşan 1970, s.79,92; 1973, s.49). Bu deyimdeki AT, her halde, AL-AT [Allah"] manasında olmalı (Mirşan 1970, s.94) ki, bu da AL-APA'nın diğer bir söyleniş şeklidir (Tëgz.I,s.32). Tanrıya AL-ESİS (Tëgz.I, s.19), UB-OZ, UÇI-AT, SORIĞ UÇ dendiğini de görmekteyiz (Mirşan 1985, s.35, 196).

Metnin bu ilk dört satırında YOLUĞ TİGİN metninin ilk iki paragrafında verilen bilgilerin bir özeti yapılıyor. Bundan sonra gelen ikinci dört satırda ise, Türk Devletinin—YOLUĞ TİGİN tarihine göre QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN ile başlıyan—yeniden kuruluşunun bir özeti yapılıyor:

QAĞANLADUQ QAĞANIN IÇĞINI-IDMIS TÜRÜK BUDUN, ÖÑRE, KÜN-TOĞSIQIÑA, KİSRE, KÜN-BATSIQIÑA TËGİ , BİRİYE, TABIĞAÇQA, YIRAYA YIŞ[QA TËGİ QONTURMIS] .	*Hakanladık Hakanını ıçğını-vermiş olan Türk Kavmi, önce, gündoğsuğuña , sonra, günbatsığıña kadar, berideki Çine, ve yıradaki (kuzeydeki) YIŞ'a kadar kondurmış.*

Yazının ana gayesi ise şöyle belirtiliyor:

ALP-ËRIN BOL-BOL UQUSDI: TÜRÜK BUDUN ATI YOQ BOLU-BARMIS ËRTİ; TÜRÜK BUDUN YİTMEZÜN TİYİN, YOLUQ ËRMEZÜN TİYİN, ÖZE TEÑRİ TİR ËRMİS.	*ALP-ËRİN vukuatı tavsif etti: Türk Kavminin namı yok omluya yüz tutmuş idi; ancak, Türk Kavminin imkânları tükenmesin diyerek, tarihini devam ettirmemezlik etmesin diyerek, İye Tanrı buyurmuş imiş.*

Şloq 2

*At-Ög [Büyük İskender] (d.ö.*356-†323)*

QAPAĞAN, İL-ËTİRİS QAĞAN İLİÑE QILINTIM, İL ËTMİS UY-BUĞU OĞLI	*QAPAGAN olarak, İL-ËTİRİS QAĞAN'ın halkına tayin etmiş olduğu, "Memleket Kurucusu UY-BUĞU" selâhiyetini haiz*
ISUB-URA ATIM OGIN ÇUR OYUĞA ÎNÎSÎ, BİLGE ISUB-URA ATIM OĞIN TURQAN, OYUM OĞILIĞ BAS YİTMİS UÇIM ATIM.	*ISUB-URA ATIM OĞIN ÇUR namına hareket eden, regnuma ISUB-URA ATIM OĞIN TURQAN, nam-ı selâhiyetini amir olarak yitirmiş bir lider durumunda idi.*

QAPAĞAN, (Malları Depoya) Kapatma Yönetimi Efendisi; yani, TËMİR QAPIĞ [Samarkand] Hanı. Çincesi *Ta-po-huan-ç'eñ* (Tëgz.I, s.35), Tacikçesi—şair Firdevsînin Şahnamesinde geçen—*Afrosi-Yab* (yani, APARASI-YAB [götürülecek olan şeylerin kapatıldığı yer]): Turanın masalvarî hükümdarının ve, aynı zamanda, Samarkand Kentinin ismi.

Almanca *Sperre* manasına gelen QAPAĞAN adı İpekyolu kervanlarının Samarkandda ISIB-URA [vergi registrasïonuna] tabi olmaları dolayısı ile verilmiş olmalı.

Samarkandda bulunmuş olan en eski keramik malzemeinin d.ö.birinci bin yılın ortalarına ait olduğu tespit edilmiş bulunmaktadır. Şehrin Nawbuxara Kapısının bulunduğu batı kısmında yapılan kazılarda reliyefli alabastr paneller, budizm freskleri, ve büyük bir saray kalıntısı bulunmuş bulunuyor.Burdaki binaların büyük bir kısmında emme kuyulu kanalizasïon bulunduğu tespit edilmektedir. Her halde TËMİR QAPIĞ Samarkanddaki Yeni Buhara Kapısının en eski ismi olmalı. Şehrin tarihinin d.ö.VI-IV inci yüzyıllara götürülebilmesi ve, bu devrede, QAPAĞAN'ın TÜRÜK BİL hakimiyetinde bulunması, diğer kanıtlar meyanında, QAPAĞAN Sarayı duvar resmindeki hakanların QAÑIM QAĞAN ve ËÇİM QAĞAN olduklarını kanıtlamaktadır.
(Mirşan,K.,1983, kitabın kapak resmi).

ISUB-URA ATIM OĞIN TURQAN, AT-OĞ [dinast] namına vergi registrasionu yapan sancak valisi. Bu isim Büyük İskender tarihinde SOĞUD *Spitamenes* şeklinde geçmektedir. "*Soğutların tabi olduğu Buxara populasionu kavminde İNİÑ ESİÑÜN* [Hakan Mümessili General] *yetkisine sahip TURQAN*" cümlesine göre (Tëgz.I, s.33), Spitamenes Buxara Hanını temsil eden bir TURQAN'dır ve,metnimize göre, Buxara Hanının adı ISUB-URA ATIM OĞIN ÇUR'dur.

Metnimiz Spitamenes'in TÜRÜK BİL camiasındaki yetkilerini AT-ÖG karşısında yitirmiş olduğunu söylüyor; yani, o AT-ÖG ile başedememiştir!

BU TABIĞAÇDA YIRAYA, AT-ÖG, OĞUZ	*Büyük İskender, BU TABIĞAÇ kuzeyinde, Oğuz*
ARA YİTİ ËRİN YAĞI BOLMIS.	*ortamındaki Yedi Müstahkem Mevki ile hasım olmuş.*
QAÑIM BUĞA, TEÑRİKİN İYİN	*Bunun üzerine, QAÑIM BUĞA Tanrı mutabakatını,*
ANTA OYURMIS, —İSİG-KÜÇİN BİRMİS ...	*(AT-ÖG'e) hemen tebliğ etmiş, o da bu yönde iman gücünü vermiş...*
TEÑRİKİNKE İSİG BİRTİÑ TİYİN,	*"Tanrı mutabakatına iman verdi", diyerek,*
YARLIQAMIS,	*(QAÑIMBUĞA) onu yarlıkamış (affetmiş), ve*
USUD ATIĞ ANTA BİRMİS.	*(AT-ÖG'e) "USUD" namını, bu sebeb ile, vermiş.*

BU TABIĞAÇ, Hindukuş ["*Paropamisus*"] ile Amu Darya arasında bulunan , ve merkezi Belh [*Baktra Zariaspa*] olan Baktria

AT-ÖG, Eylemci Kral, "*Büyük İskender*" demektir. ÖGÜÑ OY (Mirşan 1973, s.51) Proto-grekçede "Kral" manasında kullanılmaktadır. Bu sözün Türkçe karşılığı ÖK'dür, fakat ÖG İYİN ATIM-OQ ESÜ ERİGÜY (Orkun 1940, s. 85'de altta bulunan yazıtın 2. satırının sonu); yanı, ÖG-ËRİG (*Grek*); ÖG ÖDÜS (Tëgz.I, s.23; Kırım), ÖG-AT OĞUR [İon], ve Pers halklarının krallarına ÖG denmiş bulunuluyor. ÖG sözünün "Türkçe" manası ise, (l) övünç, (2) Haşmetmaab [ÖG-ËR], ayrıca, (3) felsefe, (4) düşünme yeteneği, (5) düşünce, (6) tarif, (7) bilinç, (8) müsebbib şekillerindedir.

YİTİ ËRİN [Almanca "*Sieben Festen*"] , ÖKİ SUUQ BAŞ [Zarafşan,"*Polytimetos*"] Biltirinde TEMİR QAPIĞ'dan (Samarkanddan) *Alexandreia Esxate*'ye [bugünkü Leninabad] giden yol üzerindeki, Küropolis dahil olmak üzere,Yedi Müstahkem Mevki.

USUD, strategist [harp yönetme ustası]. QAÑIM BUĞA tarafından AT-ÖG'e USUD ünvanının verilmiş olduğunu Droysen (1954, s.298) tarihindeki şu ifade teyit eder mahiyettedir: "*Alexander onlara (İskitlere!)—tahminen 150 civarındaki—çarpışmada esir düşenleri tazminatsız olarak serbest bıraktı...ve onlar onun adına, insan yüceliğinden daha fazla olan bir nimbus (itibar, şanlılık; yani, USUD ismi) verdiler*". Ancak, ALP-ËRİN, bu kavramın AT-ÖG'e, onun Türkler ile düşman olmadığını aytmış olması, ve Türk Devletine hizmet edeceğini söylemesi dolayısı ile verildiğini söylüyor, çünki TEÑRİKİN'e iman etmenin manası budur.

BUL OTUQDA AT-UQUZ OĞUZ AT-ÖG	*Bu otlakta AT-UQUZ OĞUZ AT-ÖG'ün*
YAĞI ËRMİS, BÜD ÖK ËRMİS,	*hasmı olmuş, BÜD de öyle olmuş.Bu itibar ile,*
TEÑRİKİN OYUR[MIS].	*(QAÑIM BUĞA) Tanrı mutabakatını (AT-ÖG'e) tebliğ etmiş.*
OYUBIZ AB-ATIBIZ OZUĞ,	*(AT-ÖG:) "Sizin hakimiyet alanınıza geçmemin sebebi,*
ÜKÜSİG ÖKÜRTİG İRTİ,	*kesif bir kalabalık tarafından tehdit edilmiş olmamdır,*
SÜLETİM TİR ËRMİS,	*—-bu sebeb ile süledim, der imiş.*
AMTI, BËGLERİME TİR ËRMİS,	*İndi, beylerine buna göre emir vermiş imiş,*
"BİZ AZBIZ" TİYİN QORQMIS...	*—"biz azız!" diyerek korkmuş.*
QAÑIM, USUD ANÇA ÖTÜNMİS,...	*QAÑIM USUD'a, bu sebeb ile, rica etmiş,*
TEÑRİKİN OLMAZIN TİYİN.	*Tanrı mutabakatını incitmemesi gerektiğini.*

BÜD [*Representative*] deyimi ile, her halde, *Toxorlar* kastedilmiş olmalı (Mirşan 1985, s.116).

QAÑIM BUĞA Türk ordularının başkumandanıdır. AT-ÖG, TEÑRİKİN İYİN'e [Türk Tanrısının arzusuna] riayet edeceğini taahhüt etmiş bulunduğundan, QAÑIM BUĞA kendisine USUD unvanını vermiştir. Ancak, AT-ÖG'ün Sır-Daryayı geçmek istemesi TEÑRİKİN'e aykırıdır, ve QAÑIM BUĞA

ondan bunun hesabını sormaktadır. AT-ÖG özür diler, suyu geçmiyerek geri çekilir, ve *Alexandreïa-Esxate* Kentini Sır-Daryanin günbatsık sahilinde kurar.

Droysen tarihinde bu vak'a şöyle teyit olunuyor: *Bu arada İskit* (yani, AT-UQUZ OĞUZ) *gürühları halâ nehrin karşı sahilinde toplanmış halde idiler. Harbe davet eder gibi, karşı tarafa ok atıyor, caka satarak gürültü yapıyorlardı: Ecnebiler herhalde İskitler ile harbetmeyi göze alamazlardı, eğer cesaret ederler ise, Fars korkakları ile çöl oğulları arasındaki farkı öğrenmiş olacaklardı. Alexander akıntıyı geçmiye ve onlara hücum etmiye karar verdi, fakat kurbanlar ona hiçte iyi işaret vermediler.*

Anlaşılan "*kurbanlar*" TEÑRİKİN İYİN'den başkası değildir. "*Biz azız diye korktum*" sözü se, şu şekilde teyit olunuyor (Droysen 1954, s. 296-297) *Hücumda vahşi oldukları kadar, zamanında geri çekilmesini de iyi bilen İskitler onları, kısa bir zaman içinde, her yandan kuşattılar, çok az sayıda olan Makedonyalılara ağır bir darbe indirdiler.*

Bütün bunlara göre, AT-ÖG suyu geçemiyerek geri çekilmiş ve *Alexandreïa-Esxata* Kentini İYİNÇÜ ÖGÜZ'ün batı sahilinde kurmuştur:

....[BU]DUN ANTA BËRMEZİÑE	*...Kavminin ordaki müstahdem mevkisine*
AT-USUL ... OQ-OMIQ BALIQQA TËGDİM,	*hakim olduktan sonra ....OQ-OMIQ Kentine değdim,*
QONILDIM, ALTIM. SÜSİ KËLTİ,	*muhasara ettim, ve aldım. ordusu geldi,* —
QARASIN YIĞDIM, BËGİ QAÇDI ...	*—askerlerini esir aldım, beyleri kaçtı ...*
[OYUM OĞULI]Ğ ËRTİ TABIĞAÇ BUDUN..	*Türk Sarayına tabi TABIĞAÇ kavimlerine (yani, Soğut ve Xorezmlılara)*
AT-UQIDUTTIM,	*haber saldım,*
—YIĞDIM, BASDIM, YAYDIM ...	*—"esir aldım, baskın yaptım, ve dağıttım", diyerek*

BËRMEZ, müstahkem mevki. Her halde, Kïropolïs [bugünkü Ura-Töbe] olmalı. QAÑIM BUĞA'nın Sır-Daryayı geçmemesi ihtarına riayet eden AT-ÖG, Sır-Daryanın batı yakasında tutunmak ister. Bunu gören YİTİ-ËRİN halkı isy n eder, ve ËRİN'lerinin en BËRMEZ'i [müstahkemi] olan *Kïropolïsi* son nefeslerine kadar müdafaa ederler.

AT-ÖG tarihinin yazarlarından *Flavius Arrian* isyana iştirak eden YİTİ ËRİN halkından hiçbirinin sağ kalmadığını söylüyor.

Metnimize göre, Kiropolis'i işgal ederek isyanı başlatan ve, sonra da, şehrin müdafaasını yerli halka bırakarak, Samarkandı da işgal etmek üzere yola koyulmuş olan kişi ALP-ËRİN'dir.

OQ-OMIQ BOLIQ (veya **BALIQ**), OQ'ların Mukaddes Kenti. Her halde, Samarkand Kanti olmalı; çünki, YİTİ-ËRİN isyanından hemen sonra, Samarkandda bırakılmış olan Makidon garnïzonu (ALP-ËRİN tarafından!) muhasara edilir, ve, şehir kalesi alındıktan sonra, sağ kalabilmiş olan Grekler şehirden çıkartılır. Bunu duyan ve *Alexandrïa-Esxate* kentini tahkim etmek ile meşgul bulunan AT-ÖG 3000 kişilik yaya ve 800 atlıdan ibaret bir orduyu yardıma gönderir. Metnimiz bu hususta "*AT-ÖG'ün gönderdiği ordu geldi, askerlerini esir aldım, beyleri kaçtı*", diyor. Buna karşılık, Grek tarihçilerine göre, Spitamenes (halbuki,"ALP ËRİN" demeli idiler) muhasarayı kaldırır, ve Zarafşanın aşağı vadisine iner, ve Grekler onu takip ederler. Eğer ALP-ËRİN'in bir guerilla [TİZİK AT-OQ URUS] savaşçısı olduğunu gözönünde bulundurur isek, her iki hikâyenin de doğru olduğu anlaşılacaktır. ALP-ËRİN, tıpkı BËRMEZ'i [*Kïropolïs*'i] işgal ettikten sonra şehrin müdafaasını yerli halka bırakarak Samarkanda yöneldiği gibi; Samarkandı aldıktan sonra da, şehrin müdafaasını yerli halka (her halde *Spitamenes*'e) bırakarak, İKİN ARA'ya yönelir (ANÇA KËLÜR ËRTİMİZ!). Bunun başlıca sebebi, ALP-ËRİN'in ancak BİÑ YONT [bin atlı] kumandanı olmuş olması, ve kendisinden en az on misli daha kalabalık olan bir ordu ile savaşma durumunda kalması olabilir. Nitekim, onun, Samarkandı alır almaz, TABIĞAÇ kavimlerine haber salarak şehirden uzaklaşması, kendisinin bir TİZİK URUS ustası olduğunu açıkça kanıtlamaktadır (Mirşan 1985, s.115).

_.BOZIQU, ANCA KËLÜR ËRTİMİZ,	*...bozguna uğratarak anca gelmekte idik ki,*
İKİN-ARA AT-ÖG YAĞI BOLMIS,	*İki Irmak Arası (yani, BUQARAQ ULUS) AT-ÖG'ün hasmı (düşmanı) olmuş,*

TËGMEÇİMİN TİYİN SAQINTIM.	*değmem gerektiğini düşünerek tedbir aldım.*
TEÑRİ BİLGE QAĞANQA SAQINU,	*Tanrı Beldesi Hakanına* mahsus bir tedbir olarak,*
İSİG-KÜÇİG BİRGİSİM BAR ËRMİS ËRİNÇ,	*iman ve gücümü veresim var imiş erinç,*
TËGDÜKİN ÜÇÜN [ANTA Y]IĞDIM,	*bize değmiş olanları hemencecik esir aldım,*
—ËBKE TËGDÜKİM URUŞ QILIP TËGİP.	*—karargâhlarına değdiğim savaşı kılıp değerek.*

*TEÑRİ BİLGE QAĞAN [Tanrı Beldesine Hakan] (s.4'de sözkonusu edilen) TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİLGE QAĞAN'dır

ALP-ËRİN Samarkandı terk ederken, Makedonları tuzağa düşürmek üzere, tedbir alır. Buna göre, AT-ÖG'ün gönderdiği askerlerin şehre yaklaştığını gören, Spitamenes şehirden uzaklaşarak, peşine düşen Grekleri Zarafşan Irmağının ALP-ËRİN'in mevzilenmiş olduğu yerine çeker.

Arrian'ın anlattıklarına göre, Spitamenes ve İskit atlıları "*Makedonyalıların harekete geçtiklerini görünce, geçiş yolunun her iki yanından, atları ile beraber, nehire atlamıya başlarlar. Bunlardan bir kısmı, ÖGÜZ'ü geçerek ordan uzaklaşmış olanların peşine düşer, diğerleri ise—ÖGÜZ'ü geçmek istiyenlere karşı cephe teşkil ettikten sonra—onları gerisin-geri suya atarlar, veya onlara oklarını kanatlardan yöneltirler, veya nehre girmek isteyenlerin arkasından atılırlar. Bir çıkmaz ile karşı-karşıya bulunduklarını gören Makedonyalılar, ÖGÜZ'ün ortasında bulunan ve pek de büyük olmıyan bir adaya sığınırlar. İskitler ve Spitamenes askerleri onları kuşatır, ve hepsini yay ile vururlar*".

İşte, metnimizde geçen ËB (karargâh, tertip] sözü ile Makedonyalıların Zarafşan adasında "teşkil ettikleri karargâh" (aldıkları tertip) kastedilmiş olmalı.

İNİME OĞLIMA ANÇA ÖTLEDİM,	*Vekillik Selâhiyeti Sahihibine, olup bitenler dolayısı ile, telkin ettim,*
— OQ-ULUYURUP İL-ËTİRİS QAĞANQA	*OQ'ları yüceltmiş olan İL-ËTİRİS QAĞAN'ın*
ADRILMADUQ, YAÑILMADUQ;	*—yolundan ayrılarak yanılmıyalım diyerek;*
TEÑRİ BİLGE QAĞANTA ADRILMALIM	*TEÑRİ BİLGE QAĞAN'dan ayrılarak*
.AZMALIM TİYİN, ANCA ÖTLEDİM.	*azmıyalım diyerek, bu sebebler dolayısı ile, telkinde bulundum.*

İNİME OĞLIMA, Vekil Selâhiyetlisine; QAĞAN'ın selâhiyetlerini haiz olan kimsenin (QAĞAN OĞLI'nın) vekiline (İNİSİ'ne) ki, Spitamenesin TURQAN'lık mevkiyinin diğer bir ifade şeklidir.

Metnimizden anlaşıldığı kadarı ile, ALP-ËRİN AT-ÖG'e karşı giriştiği eylemlerin sonuçlanmış olduğu kanaatındadır ve, buna göre, *Spitamenes*'e gerekli nasihatlarda bulunduktan sonra, siyaset alanından çekilmek niyetindedir. Nitekim, AT-ÖG de, ÖKİ SUUQ BAŞ savaşından sonra, YİTİ ËRİN'i terk ederek, Hindistana doğru sefere çıkmış bulunuyor:

KİRİ BARIĞMA BARDI, BİLGE QAĞANNIÑ	*O* (AT-ÖG) *geri varığma vardı, ve BİLGE QAĞAN*
BUDUNI....[AT-ÖG] BARDI ÖLÜGIN ATQA	*kavmi...AT-ÖG tarafından imha edilmiş nama*
İSİG-KÜÇİG BİRTİ.	*(yani, tepelenmiş halka) yeniden iman ve güç verdi.*

Şloq 3

Tarih Tespiti

ÖZE TEÑRİ QAN ÖLÜİ YILQA, YİTİNÇ AY	*ÖZE TEÑRİ QAN'ın öldüğü yılın 7. ayında* (dö 494 *at yılı*),
KÜÇLÜG ALP QAĞANIMDA ADRILU BARDIÑIZ.	*KÜÇLÜG ALP ÇAĞAN'ımızdan ayrılı vardınız**.*
BİLGE AT-UÇUM OYUĞIÑ OLURIĞIÑIN	*BİLGE AT-UÇUM*** namına hüküm sürenin ("AT" demektir!)*
QAZĞANTIM [SU]B-YİR	*SUB-yer [yer-sop] kazandığı zaman,*
TEÑRİ ÖD, [YÜZİN]Ç KİRÜR ËRTİ.	*TEÑRİ ÖD, 100^{inci} girmekte idi**** (d.ö.329 at yılı).*

**Tëgzinş I, s. 26'da verilen izahata göre, bu yıl d.ö.362'dir.

***BİLGE AT-UÇUM [Regnuma isim veren Lider]; yani, QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN (Tëg.I,s.7) (Mir.1978,s.108).

**** Tarih tespitleri için Türk Kültürü Dergisi 1983, sayı 240, s.252-263, ve sayı 241, s.312-327'ye bakınız. TEÑRİ ÖD

d.ö.1517'de başladığından (aynı eser, sah. 312), 1517- 99xl 2 = d.ö. 329 TABIŞĞAN YIL'ı bulunur, bu da AT-ÖG tarafından Samarkandın alınış tarihidir

Şloq 4

ALP-ËRİN'in ölümünden sonra düşülen kayıt

[AT-UÇUM]QA BİTİG TAŞIĞ [QİL]DİM	*AT-UÇUM* (yani, QAÑIM İL-ËTİRİŞ QAĞAN, yukarıya bakınız) *namina **BİTİG TAŞ** yaptıran*

BİTİG, İnglizce "*clause*" [bir iye, ve bir haber sözü ihtiva eden söz grubu; yani, cümlelerin "en küçük" şekli], Latince "*clausula*" [bitim, son]. BİTİG-BİTİGME "*cümle*" demektir (Taş IGD). "*Sözlerin yazılmasının, en azından bir konuşma şekli elde edilecek şekilde, bitirilmiş hali*" manasma gelmesi dolayisı ile, BİTİG'in diğer bir manası "yazı"dır. Buna göre, **BİTİG TAŞ** "yazılı taş" olur.

BEÑİGÜ [QAĞAN]IM AT UCUM.	*AT-UÇUM varisi BEÑİGÜ ÇAĞAN'dır.*
BİLGE AT-UÇUM ÖLÜÜ YILQA	*BİLGE AT-UÇUM'un öldüğü yılda (d.ö.538 İT YIL)*
BİLGE ÖKÜLÜG-ËR, EDGÜQIN AT-UÇUM ÖLTİ.	*Regnum Namına Yönetici, Hadim-ül AT-UÇUM öldü (d.ö.322 İT YIL).*

Bu kayıtta ALP-ËRİN'e BİLGE ÖKÜLÜG-ËR [Regnun Namına Yönetici] ismi verilmektedir (ölümü d.ö.322 İt yıl).

Şloq 5

Yazıtın Adı

ISUB-UR TURQAN BOL-BOLI.	*Gümrük Registrasionu Sancak Valisi tarihi (s.5).*

Şloq 6

Runik metin

H.N.Orkun, 1936; *Eski Türk Yazıtları I,* s.129-131'e göre

Şloq 1

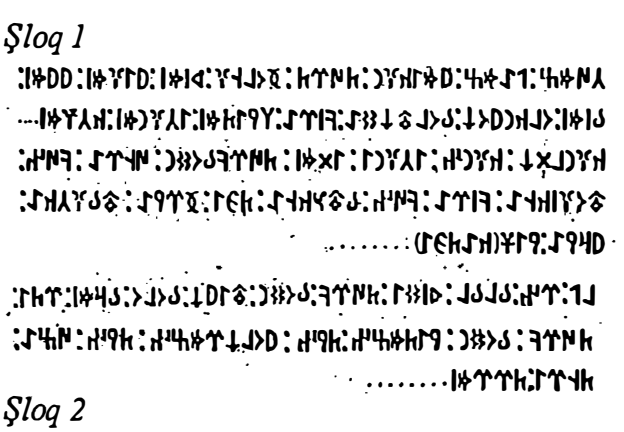

Şloq 2

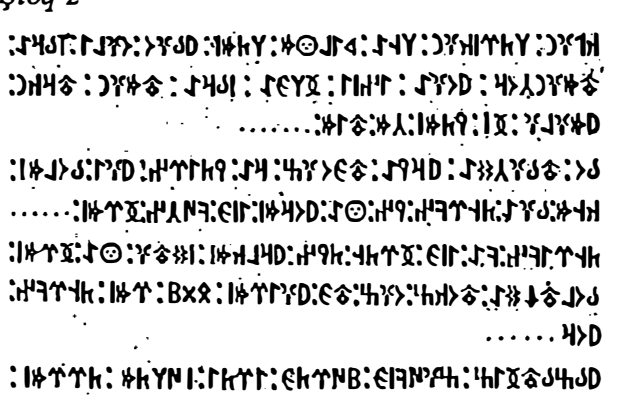

Şloq 3

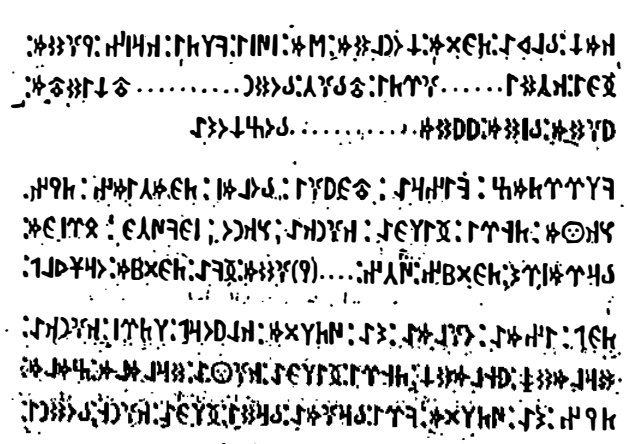

Şloq 4

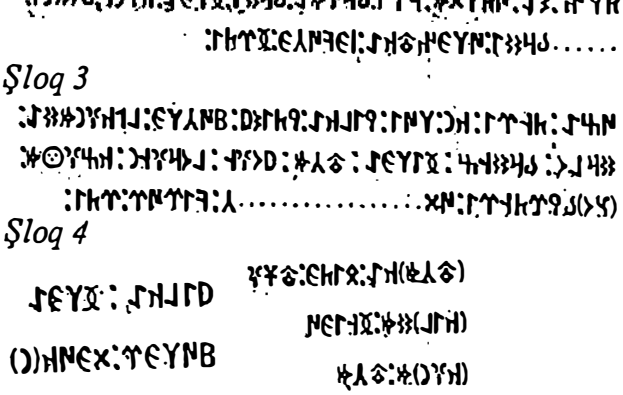

Şloq 5

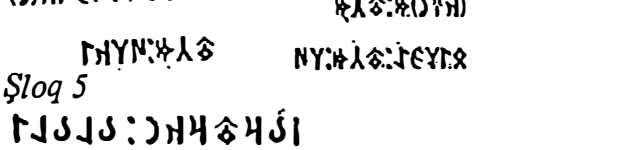

Tëgzinç VI

Moğulstandaki Kısa Yazıtlar

Bu

Kâzum Mirşan

Këgdesi [katkısı]

MMB Yayını 2010

Her hakkı saklıdır

§ 1. Övörhangai ilinin bugünkü Bayan-Ulaan mevkiyinde, Taats gölü vakınındaki Xutağ Uulın yazıtı.

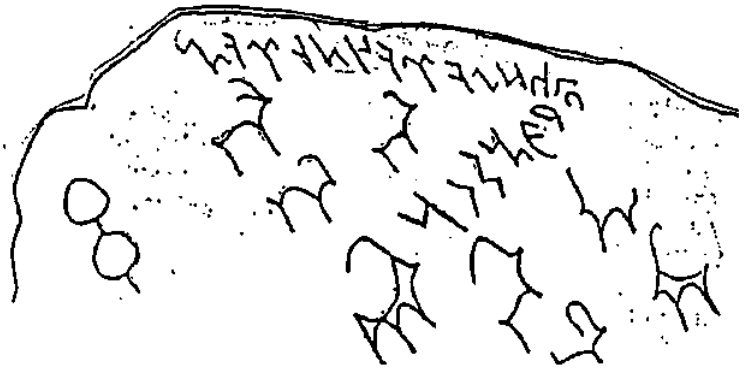

ATIQ UR A KÖRKÜ TEÑRİKİN İYİGİN ANÇ UR.
AT'ınm {namının] vurulmuş olduğu abide Tanrı namına vurulmuş bulunuyor.
Bold, L. 1990; *Moğul Ülkesindeki Taş yazıtlar*; Bilimler Akademisi Matbaası, Ulanbaatar; s.135.

§ 2. Xovd ilinin Gov-Altay ilçesindeki Xanan Taşı yazıtı.

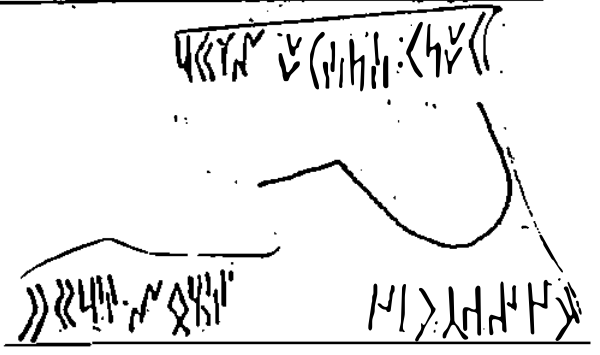

KÜN UQIÇU ËSÜ, OĞUZ BİN OĞUR ATAB İTİBİÇİN, AT OĞURUĞ UR ATAB.
İşbu gündelik, Oğuzlara mahsus lâhtın, lâhtı mezara verme merasimine mahsustur (a.g.e.,s.118).

§ 3. Bulğan ilinin Dasınçılan köyünün Lax mevkiyindeki Xangıdayn Taşı yazıtı.

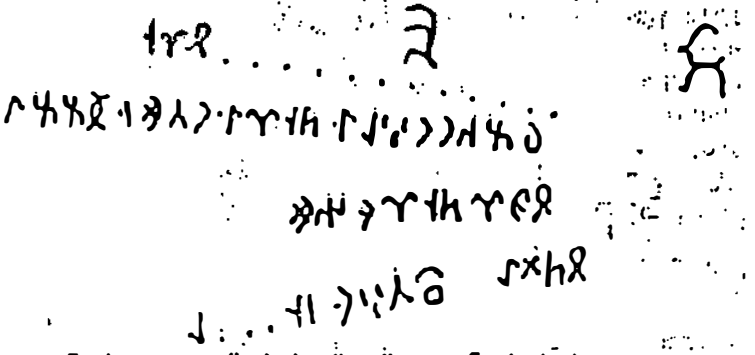

...UB-OZ OQUN OĞLI TEÑRİ UÇIBIS ËZİZİ BËG ËR TEÑRİKİNİM BİTİDE AT-UÇIĞU İSİÑ ...L
Yüceliğe geçmiş olan OQ-Oğlunun Tanrı liderliğine transfer edilen bey olarak erişişi hakkında, onun, Tanrıya uyumu dolayısı ile yazılmış yazısında belirtildiği üzere, canının uçması ...(adı geçen eser,s.121)

§ 4. Xovd kentindeki, Övör Dörtgen Kuyusu yazıtı

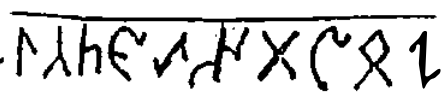

RÜ ËDİN A, ÖG ËTİÇİP A. *Halkının BÜ'si olan Kral* (adı geçen eser, s.81)

İli müzesindeki 2,6x2,6 cm'lik bronz damga yazıtı.

İT OT ËSİS OĞ
"İmpuls Enerjisi" Islmll *kişi* (adı geçen eser, s.69).

§ 6. Xovd şehrinin Darvi köyündeki Şar Bulaq dağının güneyinde bulunmuş olan yazıt

KÜLÜG AT APA BİTİDİM
Tanrı sitayişkârı olarak yazdım (adı geçen eser, s.28).

§ 7. Bogd [Xovd] kentinin 20 km doğusundaki Tevşi tepesi [Xobdu] yazıtı.

TUĞÇI-BURĞUÇI YAĞIZ ÇUR TOĞARAĞI
Tuğ-burucusunun Yağız-Çur köyü [TOĞARAĞI] (adı geçen eser, s.110).

§ 8. Raşaan Taşı yazıtı.
ËLİK ATAQ UÇ ËRTİ

Halkça maruf lider idi (adı geç.eser, s.86).

§ 9. Oryuq Taşı yazıtı

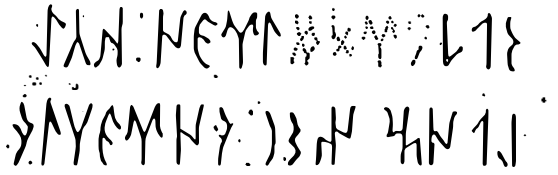

UP-ULUY ËRDİM, ÏR-ÖGÜ QUÇA-ALIP:
ÜÑ-İNİNÇİN ËKÜ, ËRİG ËLİG (adı.geçen eser, s.78)..
Up-ulu erdemdir er şerefini kucaklıyabilme: Ünlü sulhsever olarak özgür halkız.

§ 10. Gurvan Mandalin yazıtı

İTİBİZ UQIS: ËR-AT ONULIÑ İLE OQ
İmpulsumuz: Erlik müdafii OQ'lar (adı geçen eser, s.25).

§ 11. Gurvalcın Dağı yazıtı (adı g.e., s.23)

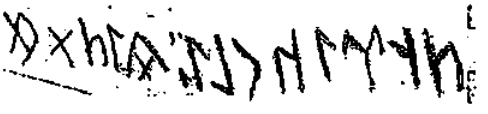

TEÑRİ QULI BİTİDİM *Tanrı kulu olarak yazdım.*

§ 12. Moğül alimi A.Luvsandendev tarafından bulunan yazıt, 3,3x2,2x0,4 cm

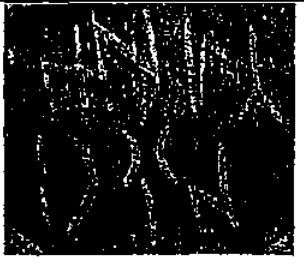

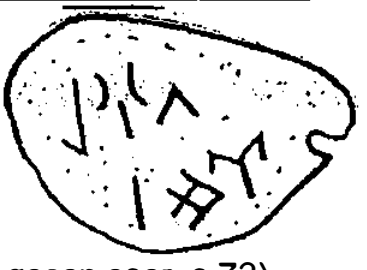

1. İÇİSİÑİN QAĞAN 2. OĞIL ËRİM ËS
1.Tabi olduğun hakanın *2. varisi [oğlu]* (adı geçen eser, s.72).

§ 13. Bïlge Atuñ Uquq yazıtı civarında bulunmuş olan yazıt

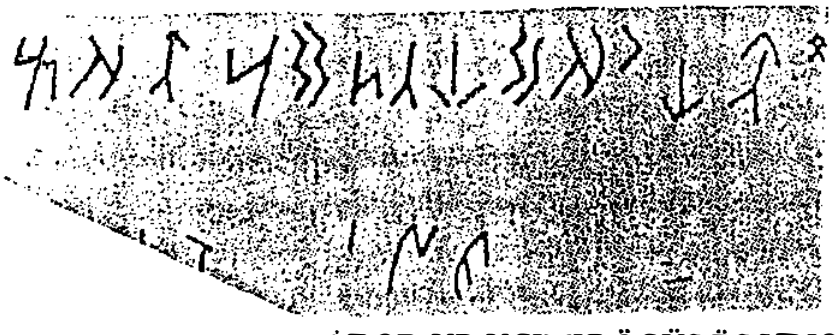

T OD-UR UÇIMIZ ÖGÜS ËS URIQ.
olması için ateşe vurulan liderimiz "apostel" {Tannya elçi] olarak
yor (§ 1'de adı geçen kitap, s.107],
Bilge Atuft-Uquq olması dolayısı ile, yazıtın yazılış tarihi d.ö.535'ler civarı olacaktır.

§ 14. Ulu Xanuy gölü yazıtı

KÜLÜG ONI OÑUL UYUR ATI..
Kozmos [Tanrı] *sitayişkârı başarı ile ölmüş bulunuyor* (adı geçen eser, s.21).

§ 15. Ulu Xanuy gölü yazıtı

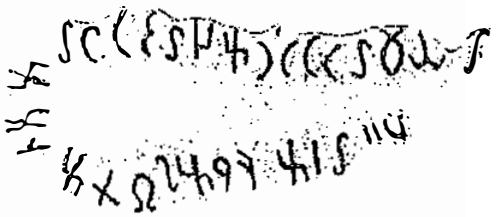

[OZUZ] A SİZ KÏYİZE, ËB-ËDİZ OÑUZ-OZ A, BUNÇA QAZĞANU A BÏR A.
Ozarak Cenabınız "coherence"ine [bağımlılığına] başarılı bir geçiş eylemi ile, bunca kazanı-verdim (adı geçen eser, s.38).

§ 16. İhi-Hanım Nor gölü yazıtı

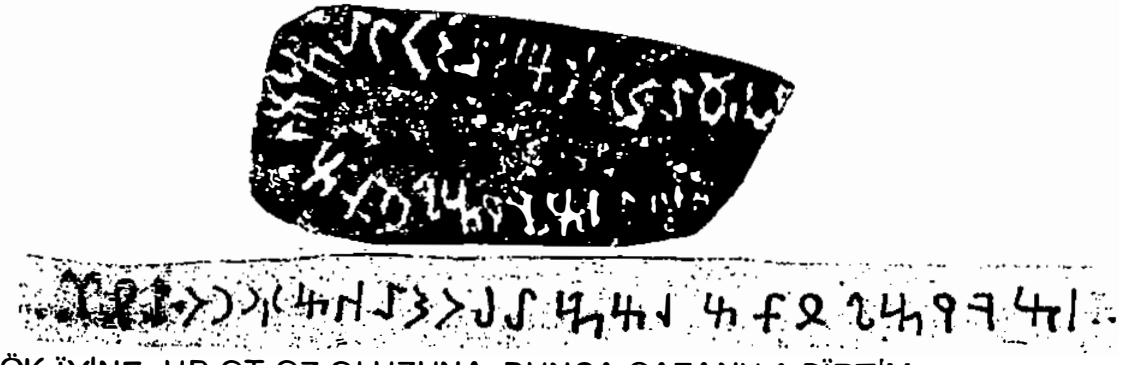

SİZ ÖK ÏYİNE, UB OT-OZ OLUZUNA, BUNÇA QAZANU A BÏRTİM,
Siz *Rabbımıza, yüceliğinize ateş aracılığı İle geçmiş olmam dolayısı ile, bunca kazançlı oldum.*
Orkun, H.N. 1938; Eski Türk Yazıtları, s.103.

§ 17.KÜL-TİGİN ismi geçen bir yazıt

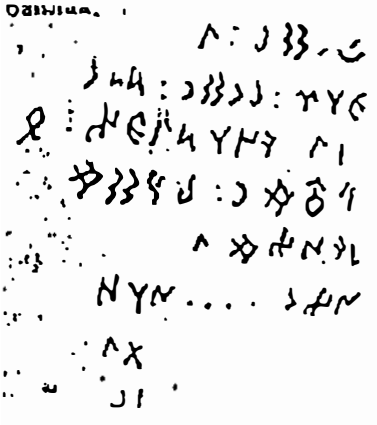

OS ODUB Ï[Y]

ÖGİLİR BUDUN ÏTİTÜ
İSİ KÜL-TİGİN
ËB-UR ATIMIN
BASIDIM İSİK,
ÖZÜM AT ÜÇÜN İDİ
ËSİN.

Tanrı Bïline geçmesi için yakılmış olunması dolayısı ile övünçlü kavmin
Kül-Tigin hatırası olarak,
bana verilen adın
baskısı,
bana isim olması için idi,
onun söz konusu hatırası.

(Adı geçen eser, s.52'ye bakınız).

18. Zooson Deerx yazıtı.

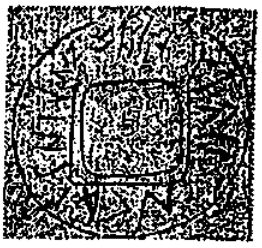

OQ OMIS BUQ ÏSİ UL ATAL OĞIN ËLİ ATIN A (adı geçen eser, s.31).
OQ'ların kutlu BUQ'u [Buğu] ulaşımlı şahıslardan müteşekkil halk namdarıdır.

19. Orta Moğulstan, Hangayın Dağları, Mandal Hayrhan mevkiyi yazıtı
Mirşan, K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler;* sah.5.

ËR ATIM ULIÑ ÏLE OQ *Ben Ulu İle mensup Oqlardanım.* (ËR AT = mensup)

Türük Bïl tarihi Çinin Büyük Okyanus kıyılarına yerleşmiş olan Oqları şöyle añlatıyor:
ÜÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI *Üç Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı.*
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.15, 25, 63

§ 20. Büyük Okyanus kıyıları ve Moğulstan ile ilişkili olabilecek OQ yazıtlarından bazıları şöyle:

Minusinsk Müzesindeki bir para yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.170)

ËM UR BÏSİN IL ËLİSİRİB. *Tarafımızdan basılan beş değerli değişim aracı* (yani, *para).*

Minusinsk Müzesindeki bir para yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.170)

Köşeli kerre içindeki "*r*" *tamğası,* bulunması gerektiği düşünülerek, Radloff tarafından konulmuş bulunuyor; yani, yazının aslında bu *tamğa* mevcut değil. Buna göre okunuşu şöyle olur:

BİÑİÇÜYİÑ ËB AQÇA. *Binlik halinde tertiplenmiş para.*

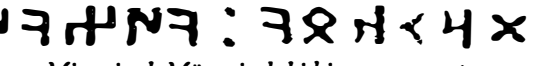

Minusinsk Müzesindeki bir ayna yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.171)

ÖK-ÖD URUQ BÏK KÜZKÜSİ *Rab erasında gömülmüş olan beyin aynası.*

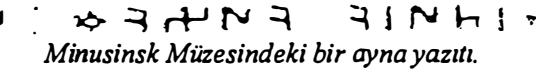

Minusinsk Müzesindeki bir ayna yazıtı.
(Orkun,H.N. 1939; *Eski Türk Yazıtları II;* s.171)

ËRİÑ UQIS TÜSİK KÜZKİM ÖZ ÖK. *Erleri benzer halde düşüren bu ayna bana aittir.*

Tëgzinç VII

Ündegiç [İndex]

(I,II,III,IV,V, VI, VII→*Tëgzinç* [kitap] numaraları)

Abaş Kültürü III/sah.4;
Açıqtaş Yazıtı I/sah.5
Afrasiyab I/sah.35, V/sah.4
AQ-AQIN III/sah.7;
AQ İT ÏRİM ÏL [Aq İdil] II/s.12;
AL-APA I/sah.32, V/sah.4
AL-AT V/sah.4
Alexander V/sah.5,6
Alexandreia-Esxata V/sah.3,5-6
AL-ËSİS I/sah.19, V/sah.4
ALĞIL I/sah.18
ALP ËR I/sah.31
ALP-ËRİN I/sah.4,25,33,
V/sah.3,5,6,7 5
ALP-UŞUL UÇI I/sah.31
ALT I/sah.10
Altay Dağları I/sah.23
ALTI-UÇUB SOĞDAQ I/13,28
ALTI YARIQ TÎGÎN *Oqıdu Söz*
/sah.8, I/sah.4,15,16,18; II/sah.6;
III/sah.15, IV/3,4,
ALTUN I/sah.22
ALTUN-ATIM OĞUN TUR-
QAN I/sah.21
ALTUN-KÜMÜS I/sah.22,24,34
ALTUN ÜR-ÖGÜN II/sah.8,
ALTUN YIŞ II/sah.11,13,14;
I/sah.14,30; III/sah.5;
ALTUN YIŞIĞ AT-OĞA I/s.30
Anadolu I/sah.4,5; III/sah.6,14,
IV/sah.4,
Anagalos I/sah.35
Ananïn Kültürü III/sah.4;
Anastasïos I/sah.30
ANTA AÑIĞIRU UYUQ BOLTI
III/sah.12,
Ant'lar I/sah.30
AÑ-TUYUS I/sah.3
ANT-URIĞ I/sah.18
APA I/sah.3,13,17,35, VI/sah.3,
APAĞU I/sah.18,35
APAÑ BUW I/sah.35,
A-pañi-pu I/sah.35
APAR I/sah.3,30,
APARASI-YAB I/sah.36,V/s.4,
APA TURQAN I/sah.23, II/s.13;
Araxes I/sah.11,
ARIQIŞ IDMAZ I/sah.13,
ARIQIŞ-TİRİKİŞ I/sah.25
Arïmaspu *Oq.Söz* /sah.6
Arïsteas *Oq.Söz*/sah.5,6,
Arrïan V/sah.6,7,
Artaxerxes V/sah.3,
Astarhan I/16,20,30,
astrofizik I/sah.17,
Asur I/15, III/sah.16, LV/sah.3,4,
ATA I/sah.16,17
ATAB-UR I/sah.31,32,
ATA-ÏS I/sah.17,
ATA-OĞ I/sah.16,17,
AT-ASIĞ I/sah.17,
AT-ATA I/sah.4,5, V/sah.4,
AT-ATA UR I/sah.18,
ATÇAN (=34,50 km/gün) I/s.16
ateşevi I/sah.13,16,
ATIMIN ATARQIN ATINUY
UQUQ I/sah.23, III/sah.5;
ATIM-OĞ UÇI I/sah.34,
ATIZ I/sah.21,
AT ÎKÜSÎ UYUL BOLTI
I/sah.19,20,
AT-ÏL *Oq.*söz/sah.9; I/35,37, II /
sah.12; III/sah.15,17,18,IV/s.5,6,
AT-ÎL BUD I/sah.18,
AT-ÏR I/sah.17,
ATLIĞ SÜ I/sah.21,
AT-OĞ I/sah.19,29,34,35,
III/sah.13,18,19, V/5,
AT-OĞA I/sah.31,
AT-OĞ QAĞAN I/sah.35,38,
AT-OĞU I/sah.7,14,21,23,
AT-OĞI II/sah.12;
AT-OĞILA III/sah.5;
AT-OĞU BOLIQ I/sah.15,16,18,
19, 32, III/sah.16,
AT-OĞULA ÖGÜZ I/sah.18,
AT-OMUĞ IDUQ BAŞ I/sah.18,30,32,
AT-OÑIRA I/sah.13,18,33,
AT-OÑUT I/sah.13,
AT-OTUQ. I/sah.13,22,31,
AT-OY BÏL I/sah.14,15,17, II/sah.6;
19,20, 21,36,37, III/sah.6,7,8,12,13,16,
IV/sah.3,
AT-OY BİLGE TUTUQUĞ UY-
BUĞU I/sah.14,
AT-OY ËSÎÑÜN I/sah.22,
AT-OY ÖGE IV/sah.3,
AT-ÖG I/16,V/sah.3,4-7,
AT UB-UÇUĞ I/15, III/sah.15, [Asur],
AT UÇ-UÇU I/sah.29,30,
AT-UÇUM V/sah.8,
AT-UDUQIN ÇUR I/sah.29,36,
AT-UDUN OY I/sah.20,
AT-UQIDIM I/21, II/sah.14,
AT-UQUŞ BÏL I/sah.18,
AT-UQUZ BÏL IV/sah.6,
AT-UQUZ ËR [OY] I/sah.32,33,
III/ sah.13,
AT-UQUZ ËRİSİN Oqıdu
Söz/sah.5, I/sah.7,24,
AT-UQUZ OĞUZ I/sah.7,8,19,
20,21,24,32, II/sah.9; III/sah.
11,14, IV/sah.6, V/sah.5,6,
AT-UQUZ TATAR I/19,20,21,
III/sah.6,7,10,12,13,
AT-URUDUŞ BUDUN
[BËGLER, BÏL, ÖTÜLİS BU-
DUN] I/sah.8,9;23,III/s.7;14,
AT-URUDUŞ BUDUN ÖZE
UŞUD I/sah.9,
AT-URUDUŞ İNİNÇÜ ÇUR
I/sah.34, III/sah.6;
AT-URUĞ I/sah.20,
AT-UŞ I/sah.24,34,
AT-UŞUQMIŞ I/sah.7,
AT-UTUZ ATIĞ KİSİ I/sah.31,
AT-UYUĞUN KÖL I/sah.15,
III/sah.16,
AT-UYUQ I/sah.14,
AT-UYUZ I/sah.20,
Awar I/sah.30,35,
AYIRIS YÜZ II/sah.13;14,
AZ I/sah.9,
AZ BUDUN I/sah.12,25,
Babil İ/sah.14,15,
Bağa Sansar Dağı I/sah.32,
Baktria V/sah.5,
BALIQ I/sah.7,16,
Balkanlar I/sah.31,
Balkaş gölü I/sah.16,
Barbar I/sah.20,
BARIQ I/sah.19,23,34,
BARIQ ÎTGÜÇİ I/sah.34,
Batı Denizi I/sah.35,37,
Batı-Weï I/sah.29,
Bayanos I/sah.30,
Bayqal Gölü I/sah.37,
BEG I/sah.6,9,18,
BËGİLİG URI OĞIL I/s.10,11,
BËG UB-UŞULIYU I/sah.33,
Belh V/sah.5,
BEÑGÜ TAŞ I/sah.25,
BEÑİGÜ QAĞAN V/sah.8,

BEÑLİGİG TAĞ II/sah.14;
BËRMEZ V/sah.3,6,
Bessos V/sah.3,
BİLİGSİZ QAĞAN I/sah.6,
bin yıllık geçmiş I/sah.18,
BİÑ YILLIQ ÖTÜMİN KÜN
{bin yıllık tarih} III/sah.4;
BİÑ YONT V/sah.6,
BİR ATLUĞ II/sah.12;
BİR AT URUQI II/sah.12;
BİR hükmü I/sah.15,
BİRİKİ BUDUN I/sah.12,
BİR OĞUŞ AL-APA I/sah.33,
BİR OĞUŞUĞ AT-OÑA
I/sah.18,19,
BİR OY BİL I/sah.19,
BİR OY Hanı I/sah.37, III/s.13,
BİR ÖGE Devleti I/sah.19,
BİR ÖKÜÑ I/sah.13,17,
birtek Rab I/sah.13,17,
BİTİDİM I/sah.34,
BİTİG-BİTİGME I/sah.34,V/8,
BİTİG TAŞ. *Oq.Söz*/sah.6,7,
I/sah.3,34,V/sah.3,8,
BİG BUUMIN QAĞAN V/s.4,
BİGİ MAĞAN TİKİN I/s.28,38,
BİL I/sah.10,17,
BİLGE AT-OY III/sah.5;
BİLGE AT-UÇUM V/sah.7,8,
BİLGE ATUÑ UQUQ *Oq.Söz*/
sah.6,7, I/6,7,8,12,13,36, II/sah.5,
7,8,10,13,14,16; IV/sah.5,
BİLGE QAĞAN I/sah.3,10,23,
36,37,38, III/sah.11, V/7,
BİLGE ÖKÜLÎ ÇUR I/sah.8,
BİLGE ÖKÜLÜG-ËR V/sah.8,
BİLİ ÖG I/sah.13,14,
BİS BALIQ I/sah.16,19, IV/s.5,
BİS BOLIQ *Oq.*söz/sah.9;I/14,16,
BİS SÜÑİS I/sah.13,
BİS TÜMEN SÜ I/sah.13,28,36,
BİŞ OQUÑ I/sah.13,29,
BİŞ TÜRLÜG YARUQ ÖÑ
I/sah.17,
Bïzans I/sah.28,29,30,31,32,35
Bochanos I/sah.35,
BOLBOL *Oq.Söz*/sah.6, I/sah.9,
10,11,21, 22,Vsah./3,4,
BOLIQ I/sah.16,
Boreas *Oq.Söz*/sah.6,
Bosphoros I/sah.15,35,
BÖRİ I/sah.35,
BÖRİ BİL I/sah.29,
BUD I/sah.10,19,
Budin I/sah.16, II/sah.17,
BUDUN I/sah.9,10,
BUĞ I/sah.12,13, II/sah.12;
BUĞA TURQAN III/sah.6;
Buxara Hani V/sah.5,
BUQARAQ ULUS BUDUN
I/sah.34,V/sah.3,
BUQ OĞ III/sah.6;
Bulgar I/sah.28,
BULUÑ *Oq.*Söz/sah.5, I/sah.3,
BU TABIĞAÇ V/sah.5,
BU TÜRÜK BİL (veya BUDUN)
*Oq.Söz./*s.7, I/sah.36, II/s.15,16;
BUUMIN ÇAĞAN *Oq.*Söz/sah.
6, I/sah.3,4,5,6, III/sah.8,
BUUSIM AL I/sah.13,18,
BUUŞIM İL *Oq.*Söz/sah.5,I/16,
III/sah.17,
BUYULA BUĞA TURQAN
I/sah.23, II/sah.8;
BUY URUĞU I/sah.33,
BUY-URUQ I/sah.28,30,
III/sah.15,19,
BUYURUQ BËGLER I/sah.9,23,
BUZ-AT I/sah.29,31,
BÜ I/sah.13,15,29,34, II/sah.13,
III/ s.4;9,12,19, IV/s.5-7, VI/s.2,
BÜ AT III/sah.15,
BÜD V/sah.5,
BUKLİ ÇÖL *Oq Söz*/sah.6,
BÜKLİ ÇÖLUG İL *Oq.*Söz/sah.
5, I/sah.3,20,
Büyük İskender V/sah.3,5,
Byzantïon I/sah.15, III/sah.14,
cennet I/sah.4,5,
Chersonesos I/sah.15,
Chorasm [Xorazmïa] I/sah.31,
Chosrau I/sah.35,
Çanakkale I/sah.15,
ÇINĞIZ QAĞAN VI/sah.4,
Çilgiri Yazıtı I/sah.4-5,
ÇİK BİL I/sah.13,35, III/sah.16,
ÇİK ÖG III/sah.15,
Çïn I/sah.6,7,8,29,21,22,35,36,37,
III/sah.8,
Çïnce metinler *Oq.Söz/*s.7, I/s.37,
Çïnliler I/sah.7,20,34,37,
Çïnlileşme I/sah.6,
Çïn sınırı I/sah.37,91
ÇUR I/sah.23,30,36,
ÇUR TİGİN *Oq.Söz*/sah.6,I/21,
Dareïos I, *Oq.Söz*/sah.5, I/sah.14,
15,16,32, III/sah.14-17, IV/sah.4,
Dareïos III, V/sah.3,
"doğum" I/sah.5,
Dolonklar I/sah.15,
Don Irmağı I/sah.15,
Droysen V/sah.5,6,
ËB I/sah.18,19,31,V/sah.7,
ËB-BARIQ I/sah.19,20,
ËB-ËDİZ I/sah.21,22,23,34,
ËB-ËS UL, *yazı,* I/sah.6,
ËÇİM ÇAĞAN I/sah.8,9,10,11,
14,19,21,26,28,32, V/sah.4
ËDGÜ I/sah.10,23,24,
ËM-ATI BËGLER I/sah.23,
ËMGEK I/sah.9,
ËRİG ËL VI/sah.4,
ËRİN I/sah.22,23, V/sah.101
ËRTİS ÖGÜZ II/sah.13,14;
ËRÜR-BARUR ËRKLİ
I/sah.17,30,
ËSİBİZ-ËS UÇULUSU I/sah.5,
ËSİKİ QAĞAN I/sah.37,38,
ËSİLİK QIZ OĞIL I/sah.6,10,11,
ËSİLİM-ËS I/sah.5,6,
ËSİÑÜN I/sah.22,34, III/sah.5,7,
ËS-ÖNÜG I/sah.10,
ËS-TABIGAÇ QANI QAĞAN
*Oq.*Söz/sah.5, I/sah.20,21,
ËSÜ-ËRE I/sah.10,
ËSÜÑÜK BATIMI I/sah.30,
Ephthalit I/sah.29,35,
Etrurya I/sah.5,
Etrüskler I/sah.5,
Fars V/sah.6,
Farsça V/sah.3,
Fenike III/sah.14,
Firdevsî V/sah.4,
Fransa I/sah.5,
Gelibolu Yarımadası I/sah.15,31,
V/sah.3,
Glozel Yazıtı I/sah.5,
Gobi Çölü *Oq.Söz*/sah.6, I/sah.3,
grayf *Oq.*Söz/sah.6,
Grekler *Oq*Söz/sah.5,6,
V/sah.3,5, 6,7,
Güney Denizi *Oq.*Söz/sah.6,
Hazar Denizi I/sah.35,37,
Hellespontos I/sah.15, III/sah.14,
Herakles I/sah.19,
Heredotus *Oq.*söz/sah.5,6,
I/sah.10,11,14,15,16,30,
III/sah.9,12,14,15,16,17, V/sah.3,
Hindistan I/sah.30, V/sah.3,
Hindukuş V/sah.5,
Hiung-nu I/sah.35,
Hive I/sah.11,
Hoytı Tamir gündelikleri
I/sah.15,17,19,29, III/sah.15,
HT [Hoytı Tamir], *bak*: Hoytı
Tamır Gündelikleri.
Hyksos I/sah.5,
Hyperborea *Oq.*söz /s.6, I/s. 36.

Xorazmialılar I/sah.31,
Xunnu I/sah.35,
IDMAZ I/sah.13,
IDUQ A T I/sah.13,
IDUQ BAŞ I/sah.13,18, III/4;14,
IDUQ OĞIL III/sah.11,
IDUQ ÖTÜKİN YIŞ I/sah.10,
IDUQ YİR-SUB I/sah.19,
IĞAR İLLİG I/sah.12,
IĞAR QAĞANLIĞ I/sah.12,
IĞAR OĞLINIÑIZ I/sah.34,
I-QAĞAN I/sah.36,37,38,
IQI YAĞUN I/sah.19,
INANÇU BUĞA TURQAN III/sah.5;
INÇA İLİG-TÖRÜG I/sah.8,
INDIQTAW I/sah.8,
Istanbul I/sah.15,28,
ISUB-ÖG I/sah.4,
ISUB-URA ATIM OĞIN ÇUR I/sah.34, III/sah.6; V/sah.4,5,
ISUB-URA ATIM OĞIN TURQAN V/sah.4.5,
ISUB-URA BİL I/sah.19,30, IV/sah.2,3,5,7,
ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR *Oq.*söz/sah.6, I/sah.21, III/sah.16, IV/sah.2-7,
ISUB-UR TURQAN V/sah.8,
IŞUB-URA OYUM TUR I/sah.29,36
IŞUB-URUŞ TURIQ I/sah.15, III/sah.6,
İB-İS BOL[BOLI, BOLIQ] I/sah.14, 16,17,
İÇ OĞUZ I/sah.18,
İÇÜ APA III/sah.10,
İÇÜÜM APAM I/sah.6,9, III/sah.8,
İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMÎ *Oq.söz*/sah.5,7,10; I/sah.3, 4,5,6,19,35, II/sah.7; III/sah.8; IV/sah.3,V/sah.4,
İÇÜÜM APAM TÖRÜSÎ I/sah.8,
İÇÜÜMİZ APAMIZ UYUMI QAĞAN I/sah.4,18, V/sah.3,
İLGERÜ I/sah.7,9,10,12,
İli Nehri I/sah.15,
İNİGİK KÖL II/sah.10;
İNİL II/sah.15;
İNİME-OĞLIMA V/sah.7,
İNİNÇİN VI/sah.4,
İNİNÇÜ-APA OYIRIĞIN TURQAN I/35,38,
İNİÑ ESİÑÜN I/sah.34, V/sah.5,
İNİÑ UYULISIQ BUDUN I/sah.12,
İNİSİ I/sah.10,20,
İNİSİ QAĞAN I/sah.6,
İNÜÜZİNÇÜ I/sah.14,
İT- I/sah.9,24,
İT-ESİZ I/sah.5,
İT-IĞ I/sah.17,
İTİMAT IV/sah.5,
İT İNİSİ OĞLI II/sah.14,15;
İTİZ III/sah.4,5; IV/sah.6,
İTİZ BAŞI III/sah.14,
İT İSİZ III/sah.16,
T-ÖG I/sah.4,5,6,10, III/sah.6,11, 14, IV/sah.3,
İT-ÖKÜŞ I/sah.21,
İT ÖGÜZLİG II/sah.15;
İdil Nehri I/sah.17,43,77
İdil-Oral I/sah.6,36,
İDİSİZ I/sah.9,
İDİZ I/sah.32,33,
İG- I/sah.9,10,12,19,
İGİR I/sah.18,
İKİ İL ETİBİRLİG BUDUN *Oq.*söz/sah.8, I/sah.8,11,20,
İKİKSÜRTÜ I/sah.6,
İKİM I/sah.14,
İKİN-ARA III/sah.7; V/sah.6,
İKİN ERİS I/sah.31,
İKİTİ ETİGMİŞ BİL *Oq.*söz/ sah.8. I/sah.8,11,29,36,38,
İL-BİLGE OATUN I/sah.7, III/sah.10,
İL-BUYURIQI I/23,
İL-ETİRÎŞ QAĞAN *Oq.*söz/sah. 12; I/sah.7,7, 8, II/sah.7,8,15; V/ sah.4,7,
İL-TÖRÜ I/sah.3,8,10,19,28,
İndo-Avrupalı V/sah.3,
İNTİN YÜRÜÜÑ ATA-OĞ I/sah.17,
İonïalılar I/sah.15, III/sah.14,17,
İpek Yolu I/sah.20,36, V/sah.4,
İran I/sah.35,
İranlılar I/sah.16,
İRİL-ÖNTE I/sah.14,15,16, III/sah.18,
İRİM-OZ I/sah.19,
İRTİS ÖGİZ I/sah.14,31,III/s.16,
İS I/sah.17,
İSİG-KÜÇİG I/sah.6,9,35,
İSİKİZ OĞUZ III/sah.12,13,
İSİ YİR III/sah.15,
İSİYÜ İLİK'i I/sah.33,
İSİZ OYIBIZ QUL I/s.13,16,29,
İSKE ÖGİS I/sah.15, III/sah.15,
İskitler *Oq.*söz/6, I/sah.14,15,16, 29,30, IV/sah.4, V/sah.3,5,6,7,
İssedonlar *Oq.*söz/sah.5,6,
İstros I/sah.16, III/sah.17,
İSÜN I/sah.22,
İtalya I/sah.5,
İYİME APA I/sah.17,
İYİNÇÜ ÖGÜZ I/sah.24,31, II/ sah.14;V/sah.6,
İYİGİN ESİLİG BEGİÑ I/sah.29,36,
İZGİNTİ OQ-UDUZ I/sah.18,33,
İZİGİL BUDUN *Oq.*söz/ sah.5,6,32,
Ju-Ju I/sah.29,36,
Justinian I/sah.29,31,
Justinianus I/sah.30,31,
Justinus I/sah.34,35,
Kafkas cephesi I/sah.15,
Kafkas Kapısı I/sah.30,
Kafkasya kuzeyi I/sah.30,
Kambyses III/9, IV/sah.4,
Kaplumbağa kaide III/sah.10,
Kardiya I/sah.15,
Katulphos I/sah.35,
KEÑÜ OTIRUMIN I/sah.10,
Kerç I/sah.35,
KİSİ OĞLI I/sah.3,4,
Kïef I/sah.31,
Kïmmerler *Oq.*söz/sah.6,
Kiropolis V7sah.3,5,6,
KİYİZ VI/sah.5,
K'o-lo I/sah.36,37,38,
KÖK ÖÑİG OYUĞIR I/sah.7, II/sah.10;
KÖK TEÑRİ I/sah.5,
KÖK TİYİÑİN I/sah.23,
KÖK YÜRÜÜÑ ATA-İS I/s.46
KÖK YÜRÜÜN İR I/sah.17,
Kubarı I/sah.30,
Kutigur I/sah.29,30,
KÜ [gü] I/sah.7,25,
KÜÇLÜG ALP QAĞAN I/sah.26, V/sah.7,
K'üe-t'e-k'in I/sah.34,38,
KÜL-ÇUR I/sah.17,23,
KÜL-TİGİN I/sah.3,28,29,30,31, 32,33,34,36,37,38, VI/sah.5,
KÜMİS I/sah.22,
KÜÑ I/sah.6,10,
KÜÑ-QUL I/sah.9,
Küzey Kavimleri I/sah.5,
Kyros *Oq.*söz/sah.5, I/sah.10,11, III/sah.12,
QAĞAN I/sah.3,6,7,8,11,12,14 vb; II/8-16;
Kalchedon I/sah.15,
QAMAĞ I/sah.9,

QAMUĞ I/sah.7,
QAN I/sah.10,
QAÑ I/sah.10,12,
QANDIQ I/sah.30,
QAÑIM BUĞA V/sah.3,5,6,
QAÑIM İL-ËTÎRÎŞ QAĞAN I/sah.7,36, III/8; V/sah.4,7,8,
QAÑIM QAĞAN I/sah.7,8,9,11,19, 21,22,23,24,26,28,32,38, V/sah.4,
QAÑIM KÜL BİLGE QAĞAN I/sah.8,11, III/sah.5;10,11, IV/sah.4,
QAÑIM TÜRÜK BİLGE 'QAĞAN I/sah.8,9,11,14,15,16,20,21,22,26, III/sah.13,17,
QAPAĞAN I/sah.36,38, V/sah.4,
QAPAĞAN QAĞAN I/sah.36,38, II/ sah.16,
Kappadokiya I/sah.30,
QARA I/sah.37,
Qara Balğasun *Oq.*söz/sah.7,
QARA ÇUR *Oq.*söz/sah.6,
QARA QAMUĞ BUDUN I/sah.7,
QARA QAN *Oq.*söz/sah.6, I/sah.38,
QARA QUM II/ssh.8, III/sah.9,12,
QARA KÖL I/sah.32,
Qaraqurum *Oq.*söz/sah.6,
QARA OZIĞ I/sah.15, III/sah.15,
QARA TÜRGÎS *Oq.*söz/sah.6, I/s.31,
QARA YÜZ *Oq.*söz/sah.6,
QARLUQ I/sah.13,15,17,20,30,32, III/sah.15-18, IV/sah.6,
QATUN II/sah13;
QIPÇAQ IV/sah.4,
QIRIĞ ËSÜKİN I/sah.14,
QIRQIZ I/sah.8,9,10,11,14,19,23,23 ,30,34,37, II/sah.12; III/sah.12,15, IV/sah.6,
QIRQIZ QAĞAN I/sah.34,
QIRQIZ seferi I/sah.30,
II/sah.11;III/sah.15,
QIRIĞ ËSÜKİN I/sah.30,
QITAÑ [Qıtay] *Oq.*söz/sah.8, I/sah.3,8,12,20,21,21, 22,23,30, 33, II/sah.8-10,15, IV/sah.6,
QOP I/sah.3,8,12,16,23,34,
QUD-OĞUR I/sah.29,30,
QUL I/sah.6,10,10,19,
QUNÇUY ı/sah.9,
QURĞAN I/sah.I/18,33,
QURIĞARU I/sah.7,9,10,
QURIĞA UB-URIĞU III/sah.4;
QUTLUĞ ALP I/sah.17,
Leninabad V/sah.5,
Leükoy Hunnoy III/ sah.7,
Makedonya askeri.V/sah.3,
Makedonyalılar V/sah.3,6,,7,
Mandrokles I/sah.15,
Manïach I/sah.29,
Marmara I/sah.15,
Massaget I/sah.10,11,23, III/sah. 9,12,
Media I/sah.15,32, III/sah.15, IV/sah.4,
Menander Protektor I/sah.29,30,35, V/sah.3,
Miñ Üy I/sah.16,
Mïletos I/sah.15,
Mïltiades I/sah.15, III/sah.15,
Mïran I/sah.16,
Moğullar I/sah20,
MUĞAN QAĞAN I/sah.36,38,
Naw-Buxara Kapısı V/sah.4,
Nimetullah Ma *Oq.söz*/sah.8,
NOM I/sah.22,
OBUL UÇU I/sah.14,31, II/sah.14; III/sah.16,
OD-OĞUR I/sah.30,
OD-UDURIQIN YIŞ *Oq.*söz/sah.6,
OD-ULIQ I/sah.30,
OD-UR I/sah.33, VI/sah.4,
OD URUĞIN BUYURIQI III/sah.7,
OD-URULMIS ÖLİGİM I/sah.22,
OD-UŞURU I/sah.30,32,
OĞ-AT I/sah.18,33; VI/sah.3,
OĞ-ËTİ OĞU I/sah.19,
OĞIŞIM BUDUN I/sah.13,
OĞLI I/sah.6,10,16,21,
OĞ-UDI UYUĞUR I/sah.20,
OĞUL TURQAN I/sah.34,
OĞIL III/sah.6; VI/sah.4,
OĞLI BİÑ BAŞI III/sah.6;
OĞUL-URI TURĞIL I/sah.21,
OĞUN I/sah.24,
OĞ-UR I/sah.21,
OĞUR IV/sah.5,
OĞURUĞ APA-INT V/sah.4,
OĞ-URULU I/sah.16,
.OĞUŞI BUDUNI I/sah.24,
OĞ-UŞU I/sah.33,
OĞUZ I/sah.6,8,10,12,18,19, 20,32, 33, II/sah.8-11,15,16; III/sah.6; V/sah.3,5,
OĞUZ BÎL I/sah.34,
OQ I/sah.4,5,13,15,19,20,21,22,23, 29,32,33,34,36,38, III/sah.6;10,18,19, V/sah.3, VI/sah.4,6,
OQ AQIN III/sah.7,
OQ-ARA ATA-OĞ I/sah. 17,
OQ-ARA BUDUN I/sah.20, III/s.12,
OQ-ARA KİSİ I/sah.23,
OQ-ARA OY I/sah.15, III/sah.16,
OQ-ARA YÜZ *Oq.*söz/sah.6,
OQ-AT I/sah.4,13,15,31, III/7,
OQ-AT UB-UÇUĞ I/sah.15,
OQ-BİL I/ 7, sah.30,
OQIDU SÖZ *Not:* Bu deyim "Mirşan,K.1999; *Astrofizik* " metninde "OQIDU SÖZLELİM" şeklinde geçiyor (sah.46).
OQ-İL I/sah. 13,
OQ-OĞ ËSİÑÜNİG L/sah.21,
OQ-OĞLI I/sah.13,16,36,37,38,
OQ-OĞU I^sah.23,
OQ-OMIQ BALIQ V/sah.6,
OQ-OÑIM OĞIÑ I/sah.13,29,
OQ-OÑULIĞ AT-UQUZ İLİM I/sah.11, III/sah.11,
OQ-OZ ULIQ KÖL III/sah.16,
OQ-UDI I/sah.20, II/sah.12;
OQ-UDURUQUN YIŞ *Oq.*söz/ sah.6, I/sah.3,10,20,
OQ-UDURUŞIQIR III/sah.8,
OQ-UDUZ I/sah.33,
OQ ULUSUMA ÖK I/sah.21,
OQ-ULUYURUP V/sah.7,
OQ-ULUYUZU [Etrurïa] I/sah.5,
OQUM US I/sah.22,
OQUM-UŞUĞ I/sah.32,
OQUN UÇI İL I/sah.19,
OQ-URIĞU ÜKÜŞ ÜÇ KÎ-SİLİGÜ I/sah.20,
OQ-URIĞ [URUĞ] I/sah.20, II/sah.13;
OQ-URUDU I/sah.7,34,
OQ-USUZ ÖKÜK TÜRÜK I/sah.3,
OQ-UŞI I/sah.33,
OQ-UŞUY I/s.15,19, III/s.14, 15,
OM I/sah.22,
OMUDUQ I/sah.7,21,
OMUĞ I/sah.17,23,,
OMUĞI QURĞAN I/sah.18,33,
OMUQ-URUÇ ATIM-OĞ UÇI I/sah.34,
OMULIQ I/sah.13,
OMUN I/sah.14,
OMUY ËTİG I/sah.28, II/sah.14;
ON *Oq.*söz/sah.11; I/sah.14,15, 17,29, III/sah.14,
ON ËRİ AT III/sah.13,
ON ËRİG I/sah.33,
ON-OĞI III/sah.5;
ON-OQ III/sah.12,
ON-UYUĞUR III/sah.11,
OÑ BUDUN *Oq.söz*/sah.9,

II/ sah.11;
OÑITU AT I/sah.13,28,
ON-OĞ *Oq.söz*/sah.11, III/s.10,
ON-OQ I/sah.9,32,34, II/sah.13;
II/sah.11;
ON-OM I/sah.22,
OÑI III/sah.5:
OÑU I/sah.4,
ON-UYUĞUR I/sah.19, III/s.11,
OÑUR AT OÑIM *Oq.*söz/sah.5,
I/sah.10, III/sah.9,
ON-UYUL I/sah.35,
Osten,H.H. IV/sah.3,
OS-UDURILMIS UÇA USU-
QUN UR I/sah.21,22,
OTÇA-BORAÇA I/sah.31,
OT-OĞ I/sah.5,
OT-OĞIN UB-UR IV/sah.4,6,7,
OT-OZ I/sah.8,13,29,31,
IV/sah.4, VI/sah.5,
OT-OZ TATAR I/sah.3,8,24,
OTUĞUY I/sah.17,22,
OT-URU YORIDIM III/sah.17,
OY BARITDIM I/sah.18,
OY-OĞIRA I/sah.16, III/sah.17,
OY-TOĞSIQ III/sah.5;
OY ÖGİM ÏS AT III/sah.15,
OYUBIZ UYUBLIQ BUDUN
I/sah.12,
OYUDUĞIN-UYULUNIN
I/sah.12,
OYUĞA İNİSİ V/sah.4,
OYULBUÇ I/sah.20,
OYUM OĞIL V/sah.4,
OYURUQLIĞ QAN I/sah.10,
OY URUM ATIN OY OĞI
III/sah.4,
OY-UTUZ III/sah.8,
OY ÖGÎM ÏS AT I/sah.15,
OZ *Oq.*söz/sah.10; I/sah.5,9,14,
17, 32,33,
OZ-ARA I/sah.19,
OZ-AT I/sah.31,32,
OZ-AT OTIQUĞ ÏL I/sah.31,
OZ-BUDUN I/sah.9,14,32,
OZ-ËR İTİM ÖKÜ-ËR I/sah.15,
OZIĞIN-OZ ËR I/sah.21,
OZ-QIRQIZ BUDUN I/sah.9,
OZ-ÏL IV/sah.5,
OZUM ON-OQ I/sah.32,
OZUNUÇ I/sah.13,
OZ-UŞ III/sah.7,
ÖC I/sah.32,
ÖC-ÖG I/sah.13,14, III/sah.17,
ÖC-ÖK I/s.7,16,19, III/s.13, 14,
ÖD I/sah.10,19,33,34, V/sah.7,
ÖDÜS I/sah.7,18,19,20,21,
ÖDÜSÜG ÖTÜLÎG KÜÇ
I/sah.19,
ÖC-ËRKİ BUDUN III/sah.5;
ÖG I/sah.13, V/sah.5, VI/sah.2,
ÖG-ATIN *Oq.*söz/6,
ÖG-AT OĞUR III/sah.17, V/s.5,
ÖG-ËRİG *Oq.*söz/6, V/sah.5,
ÖGİM ÏL-BÏLGE QATUN
I/sah.7,
ÖGİM QATUN I/sah.11,28,33,
ÖGİS I/sah.4,5, VI/sah.4,
ÖG ÏL [Çince *Wei*] II/sah.7;
ÖG-ÖDÜS *Oq.*söz/5, I/sah.23,
V/sah.5,
ÖG-ÖZÜG I/sah.32,
ÖG-USUZ AQIN I/sah.80
ÖGÜÑ OY V/sah.5,
ÖGÜZ I/sah.9,14,18,24,31,
ÖK I/sah.19,21,22,23, II/sah.12;
13, V/sah.5,
ÖK-ËRİG KİSİ I/sah.22,23,
ÖK-ËRİGÜN UŞ-OQ UŞIN
I/sah. 12,14, III/sah.13,
ÖK ÏDÏM ÏL I/sah.29,36,
ÖK ÏL I/sah.19,21,
ÖKİ OY ALT OYILIQI AT
ALIĞ AT UTDIM QATUN
I/sah.10, III/sah.12,
ÖKİ SUUÇ BAŞ V/sah.5,7,
ÖK-ÖZİDÜ I/sah.35,
ÖK-USU I/sah.19,
ÖKÜGİMİN ÏL III/5;
ÖKÜGİMİN ÏR III/sah.15,
ÖKÜGİMİN UŞ I/sah.9,
ÖKÜGİMİN YIŞ I/sah.7,14,19,
II/sah.11;12;
ÖKÜGİMİN YIŞIĞ AT-OĞU
I/sah.14,19,30,
ÖKÜGİMİN YÏR-SUB I/sah.9,
ÖKÜLİ ÇUR *Oq.*söz/sah.11; I/
sah.13,30,32, IV/sah.4-6,
ÖKÜL-TÏGİN I/sah.11,12,13,
14,22, III/sah.13,
ÖKÜL TODI I/sah.21,
ÖKÜN I/sah.10,
ÖKÜ OLÎL ÎKUS UŞ OĞI
*Oq.*söz/sah.5, I/sah.15, III/sah.15,
ÖK-ÜR BUD *Oq.*söz/sah.5,
I/sah.15,
ÖK-ÜR BUD QALI I/sah.14-15,
III/sah.14,15,
ÖÑRE BIÑA BAŞI *Oq.*söz/sah.7,
11; I/sah.4,5,6,10,11,12,13,14,15,
16,18,19,20,21,23, III/sah.1,4,
11,12,15-17, IV/sah.3,4,
ÖÑRE ËTÜLİS BËGLER
I/sah.23,
ÖTÜKİN ÏL III/sah.10,
ÖTÜKİN YIŞ *Oq.*söz/sah.5,6,7,8,
I/sah.10,11,12,29,25,36, II/s.10;
ÖTÜKİN YÏR I/sah.25, II/sah.10;
ÖTÜLİS AT-URUDUŞ BUDUN
I/sah.8,
ÖTÜLİS ULUĞ BÏL III/sah.7,
ÖTÜÑKİŞ I/sah.21,
ÖZ I/sah.5,
ÖZ BÏL I/sah.23,
ÖZ BİLİG I/sah.5,
ÖZE KÖK TEÑRİ III/sah.9,
ÖZE TEÑRİ III/sah.4; V/sah.4,
ÖZE TEÑRİ QAN I/sah.26,
V/sah.7,
ÖZİ ANÇA KËRGEK BOLMIS
I/sah.3,
ÖZ-İÇİŞ I/sah.4,5,
ÖZ ÏL ÖKİ I/sah.23,
ÖZ ÏRKİNE KİŞİ I/sah.16,
ÖZ OY YIŞ I/sah.23,
ÖZÜÑ-APAÑ I/sah.13,14,
Peçenekler I/sah.31,
Pers I/sah.10,14,15,16,30,35,
III/sah.14, V/sah.3,
Pre-Misır I/sah.5,
prens, prenses I/sah.10,
Prokopïos I/sah.30,
Prototürk V/sah.3,
PURUM *Oq.*söz/sah.5, I/sah.3,
resmî sağış I/sah.28,
Ruslar I/sah.32,
ruslaşırlar I/sah.31,
SABİ ÖTÜGİ I/sah.21,
Sabir I/sah.30,
Samarkand I/sah.20,36, V/sah.3,
4,5,6,7,8,
Sandlichos I/sah.31,
Sasanî I/sah.35,
Sauromat I/sah.16, III/sah.17,
SELEÑE *Oq.*söz/sah.5,6, I/sah.4,
6,19,20,21,33, III/sah.11,13,
IV/sah.3,4,
Serbest İskitler I/sah.30,
Sır Darya V/sah.3,5,6,
SİÑİL I/sah.9,
Sizabulos I/sah.28,29,35,36,38,
SİZE BOLUS, *bak:* Sizebolus.
SİZE-KİN I/sah.36,38,
SOĞDAQ [SOĞUD]
I/sah.13,28,29,31,34,36, V/s.4,5,
SOĞUD BİRÇİKİR BUQARAQ
ULUS BUDUN I/sah.34,
SOĞDAQ BUDUN II/sah.15;

SORIĞ UÇ V/sah.4,
Spargapïses I/sah.10,
Spïtamenes V/sah.5,6,7,
Sse-kin I/sah.36,37,38,
SUB-USUZ I/sah.21,
SUB-UŞI III/sah.19,
Susa I/sah.15,
SUUQ BAŞ II/sah.15;
SÜ I/sah.35,
SÜY-OY BUDUN I/sah.35,
Şe-tu I/sah.37,38,
Şïne Usu III/sah.1,4,5,11;
TABIĞAÇ *Oq.*söz/sah.7, 8; I/sah. 3,6,7,12,13,19,20,21,23,24,28,29, 33,36, II/sah.8-19,13,15; III/sah.7; IV/sah.5, V/sah.3, 4,5,6,
TABIĞAÇ BUDUN I/sah.6,8,19,24, V/sah.6,
TABIGAÇDAQI OĞUZ-TÜRÜK I/sah.21, III/sah.18,
TABIĞAÇ QAĞAN I/sah.33,
TABIĞAÇ OÑITU AT-OQ I/sah.13,28,36,
Taklamakan Çölü I/sah.37,
TALUY *Oq.*söz/sah.6, I/sah.7, 24,37,
TALUY ÖGÜZ II/sah.11
TAMQA I/sah.34,
Tanaïs I/sah.16, III/sah.17,
Tanrı [TEÑRİ, UB-OZ, İÇÜ-APA] I/sah.3,7,8,9,12,16,18,22, 23,24, V/sah.3,
Tardu [T'a-po, TURDI] I/sah.35, 37,38,
Tarïat III/sah.11,
TATABI I/sah.3,8,12,20,21, 22,23,30,33, IV/sah.6,
TATAR I/sah.8,13,18,19,20,21, 22,23,
TATAR BIRİLE OQ-AT I/sah.19, III/sah.14,
TATARIĞ OY ATADIM AT-BAŞIĞIN YIL III/sah.14,
Tawğaç I/sah.29,
TAYDU I/sah.14,15,19,
TËMİR QAPIĞ I/sah.3,7,7,9, 24,31, II/sah.14,15; IV/sah.6, V/sah.4,5,
TEÑRİ, *bak:* Tanrı.
TEÑRİ BİLGE QAĞAN V/sah.7,
TEÑRİDE BOLMIŞ İL İTMİŞ BİLGE QAĞAN I/sah.4,19, III/sah.1,3,4,5;10, V/sah. 4,7,
TEÑRİDE QUT BOLMIS ALP BİLGE TEÑRİ UYUĞUR QAĞAN *Oq.*söz/sah.7,
TEÑRİ QAĞAN I/sah.12,
TEÑRİ QANIM III/sah4;
TEÑRİKİN *Oq.*söz/sah.5, I/sah.34, V/sah.5,6, VI/sah.2,
TEÑRİM QANIM III/sah.7,
TEÑRİ ÖD V/sah.7,
TEÑRİTİG TEÑRİ YARATMIŞ TÜRÜK BİL I/sah.23, II/sah.1;
TEÑRİTİG TEÑRİDE BOLMIŞ TÜRÜK BİLGE QAĞAN I/sah.24,25,
TEÑRİ UYIĞUR QAĞAN *Oqsöz*/sah.7,
Terek I/sah.30,
Teriat III/sah.1,4;
Tevrat IV/sah.3,4,
Thermophyl I/sah.31,
Tïara V/sah.3,
Tïbet [TÖPÜT] I/sah.30,
TİGİN QAN I/sah.10,11, III/sah.12, IV/sah.4,
TİZİK AT-OQ URUS II/sah.15; V/salı.6,
Toxarlar V/sah.5,
Tomyrïs I/sah.10,11, III/sah.12,
Topraq Qala I/sah.32,
Toürkoï V/sah.3,
TÖRT BULUÑ *Oq.*söz/sah.5, I/sah.3,12,
TÖRÜ I/sah.3,8,9,19,28,
Trakya I/sah.31,
T'umen I/sah.29,36,37,38,
T'u-küe I/sah.36,37,
Turan V/sah.4,
Turchantos I/sah.35,38,
TURQAN I/sah.21,35,38, V/sah.5,7,
TURQUT BUYURUQ BËG I/sah.24,
Turpan [Turfan] I/sah.16,17,
TUTUQ BAŞ I/sah.15, III/sah.15,
TÜPÜT (veya TÖPÜT) I/sah.7,24,30,34,
TÜRGİ AYIRĞUN KÖL I/s.30,
TÜRGİS I/sah.9,14,16,19, 31,34, 37, II/sah.11-13; III/sah.17,18,
Türk-Çin Antlaşması I/sah.7,
Türk Sarayı I/sah.28,
TÜRÜK BËGLER I/sah.6,29,
TÜRÜK BËGLERİ BUDUN I/sah.14,18,23,25,
TÜRÜK BİL.*Oq.*söz/sah.5,6,8; I/sah.4,8,8,11,15,17,19,20,23,33, 36, II/sah.7; III/sah.7: IV/sah.3, V/sah.3,5,
TÜRÜK BİLGE ÇAĞAN I/sah.23,35,
TÜRÜK BUDUN I/sah.6,7,9,10, 11, 12,18,19,24,25,33, II/sah.7-9,15; III/sah.9, V/sah.4,
TÜRÜK ËM-ATI BËGLER I/sah.23,25,
TÜRÜK İSİR BUDUN II/sah.16
TÜRÜK İSİR YİR I/sah.33,
TÜRÜK QAĞAN I/sah.24,
TÜRÜK TEÑRİ BUDUN I/sah.23,
TÜRÜK TEÑRİSİ I/sah7,
TÜRÜK TÖRÜSİ I/sah.8,
TÜRÜK UÇIĞIÑ I/sah.34,
TÜZ I/sah.3,6,
Tzon Geçidi I/sah.30,
Tzur I/sah.30,
UB-OZ I/sah.4,5,16, V/sah.4,
UB-UÇUĞ I/sah.15,
UB-UQUĞ I/sah.22,
UB-URUS BËG I/sah.9,
UB-UŞ III/sah.9,
UB-UŞ AT-UQUŞ BİL I/sah.18, III/sah.14,
UB-UŞI AT I/sah.15,
UB-UŞI UÇI AT III/sah.16,
UB-UŞUDU I/sah.22,
UB-UŞUĞU I/sah.31,
UB-UŞUNA UB-UŞUN III/sah.14,
UÇ I/sah.22,
UÇA BARMIS (veya BARDI) I/sah.4,22,34,
UÇ ËSİG ËL ATANIS *Oq.*söz/salı.6,
UÇI AT V/sah.4,
UÇIĞAN I/sah.9,
UÇIĞILTIR KÖL III/sah.14,
UÇIĞIÑ BUDUN I/sah.12,25,
UÇU I/sah.5,
UÇUB-UŞ III/sah.7,
UÇ-UÇA ËSİÑÜN I/sah.13,29,37,
UÇUB ON I/sah.13,
UÇ-UÇU I/sah.6,29,30,36,
UÇUD III/sah.7,
UÇUĞUY YIŞ I/sah.24,36, II/ sah.9;
UÇUN İR I/sah.22,
UÇUÑ ËSİÑÜN I/salı.34,
UÇ-US I/sah.5,
UÇUŞ BAŞI *Uq.söz.*/sah.5,7, I/sah.6,16,19,33,
UDU I/sah.21,
Ulan Batur *Oq.söz*/sah.6, I/s.32,
ULUQ ÖD I/sah.34,

ULUQ-ULULIMA I/sah.21,22,
ULUĞ BÏL III/sah.7,
ULUĞ ÏRKİN I/sah.30,37,
ULU YIL III/sah.4;
UMA *Oq.*söz/sah.1; I/sah.17,
Urartu IV/sah.3,
UR-AT III/sah.9,
Ura-Töbe V/sah.6,
Urga-Qalğan I/sah.32,
URI I/sah.10,21,
URIQ I/sah.3,30,
URQUN [Orhon] *Oq.*söz/5,7,
III/sah.11, III/sah.18,
URQUN ÖGÜZDE YIL
III/sah.9,
URUĞ I/sah.7,23,
URUM *Oq.*söz/5,
URUM ATIN OY OĞI I/sah.14,
USQA-US I/sah.17,
USUD V/sah.3,5,
USUN OĞLI II/sah.12;
USUNTUÑ BOLIQ II/sah.11;
UŞ I/sah.10,12,20,
UŞ-ËD ÖK I/sah.19,
UŞINTA UŞ ÖÑİN BUDUN III/
sah.4;
UŞIP BAŞI III/sah.13,
UŞ-OQ UŞUM *Oq.söz*/sah.8;
UŞUD I/sah.8,9,12,22,23,33,
II/sah.8;
UŞUD ËPİT BËGLER
I/sah.23,24,
UŞUDUM I/sah.19,
UŞUNTUN UYUZ *Oq.*söz/5,
I/sah.7,9,20,
UŞUNTUN YÜZ I/sah.24,
Utïgur I/sah.31,
UY-BUĞU I/sah.8,14, II/sah.
8;14; III/sah.7,10,12,14; V/sah.4,
UY-BUĞU UŞUD 8,14,
UYIĞUR *Oq.*söz/sah.7,
UYUBLIQ I/sah.10,18,33,
UYUB-OÑIŞ AT-OTUQUB
UYUĞSIZ I/sah.12,
UYUĞUR III/sah.6;
UYUQ BOLMIS I/sah.4,
UYULA KÖL I/sah.16, III/s.17,
UYULUÑ BUDUN I/sah.12,
UYUÑULTIĞ UYUBLIĞ
I/sah.10,
UYURIQLIĞ ÏL I/sah.28,
UYUR ÖGÜZ I/sah.11, III/sah.9,
UYUŞUL ÖGÜZ I/sah.7,9,20,
UYUZ UŞI I/sah.20,
Uz I/sah.31,
UZATIQIÑIR UÇUZ I/sah.5,
ÜÇ AT OĞULUĞ TÜRÜK
BUDUN I/sah.11, III/sah.9,12,
III/sah.19,
ÜÇ BİRİKÜ I/sah.11,22,
III/sah.12,14,
ÜÇ QARLUQ I/sah.15,16,
III/sah.7,10,12,16,17,
ÜÇ OQ OĞ III/sah.8;
ÜÇ-OQ URIQIN I/sah.3,20,21,
ÜÇ URIQ I/sah.20,21,
ÜÇÜL ÖGİZ II/12;
ÜÇ YÜZ III/6;
ÜKÜŞ I/sah.12,13,
Üniversite I/sah.17,
ÜÑ VI/sah.4,
ÜR-APA I/sah.14, III/sah.16,17,
ÜR-ÖG III/sah.10,14,
ÜRÜÑ BËG I/sah.14, III/sah.14,
ÜZE (veya, ÖZE) TEÑRİ QAN
I/sah.26,
Valantïnos I/sah.35,
Varchonït I/sah.35,
YABLAQ I/sah.6,
YADAĞIN KİSİ II/sah12;
YADAĞ SÜ I/sah.21,
YAĞIZ YÏR I/sah.3, III/sah.5;
Yaradılış Efsanesi I/sah.4,
YARIQ I/sah.17,
YILQI I/sah.20,
YIRAĞARU,YIRAYA I/s.7,24,
YIRAYA YIŞ V/sah.4,
YIŞ I/sah.14, V/sah.4,
YÏR BUYURÇU ULUĞ ÏRKÎN
I/sah.30,37,
YÏR BUYURQU YÏR I/sah.7,24,
YÏTİ ËRÎN V/sah.3,5,6,7,
YÏTİ YÜZ II(sah.8;
YOÇAN I/sah.16,
YOLUĞ TİGİN *Oq.*söz/6,7,8,
I/sah.3,9,10,11,13,19,21,23,23,29
34,37,38, II/sah.16; III/sah.5,8,11,
V/sah.4,
YUĞ I/sah.14,22,23,24,34,
Yunanistan I/sah.23,
Yunanlılar I/sah.30,
YÜRÜG ATA-OĞ I/sah.17,
YÜZ BAŞI III/sah.5;6;
Zabergan I/sah.31,
Zal I/sah.30,
Zarafşan II/sah.15; V/sah.3,5,6,7,
Zemarchos I/sah.35,

Transkripsïon Alfabesi

A	**F**	**Ï** (Almanca *i*)	kan *n*)	**U**
B	**G**	**J** (Rusça ж)	**O**	**Ü** (Almanca *ü*)
C (Arapça *cïm*)	**Ğ** (Arapça *ayın*)	**K**	**Ö** (Almanca *ö*)	**V**
D	**H**	**Q** (sağır *k*)	**P**	**W** (sağır *v*)
Ë (yalnız 1[inci] hecede)	**X** (Rusça *x*)	**L**	**R**	**Y** (Almanca *j*)
E (1[inci] hecede seyrek)	**I** (Rusça *ы*)	**M**	**S**	**Z** (Rusça *з*)
	İ (I'nın yumşak eşi)	**N**	**Ş** (İnglizce *sh*)	
		Ñ (burundan çı-	**T**	

KÂZIM MİRŞAN

Türklerin Kaybolan Ataları

Ön ve arka kapak resimlerindeki *yorum denemesi*:
En eski çağlarda Türklerin kendilerine ON ve OQ dediklerini ve ON UYUL [On Federasïonu] şeklinde devletler kurduklarını görmekteyiz. D.ö.1517'de ise, bir Tatar devleti kuruluyor ve kendinden bin yıl önce kurulmuş olan bu devletin kuruluş şenlikleri için Orallara gitmiş ve ilk Türk Devletinin tarihini yazmış olan büyük Türk tarihçisi Öñre Bıña Başı şöyle diyor:

TATARIĞ OY ATADIM AT BAŞIĞIN YIL. (Bolbollar III/s.4).
Tatar Devletinin nam başlangıcı (yani, *kuruluş*) *yılı.*

Türklerin "*Türük*" deyiminden 1.000 yıl önce kullanmış oldukları "*Tatar*" isimli halkın, bugün *Polonya Tatarları* olarak gözükmeleri, kitabımızın konusu olan *kaybolan atalarımızın* kimler olabileceğini açıklayan kavramlardan biridir, fakat bir-teki değil.

Türklerin Kaybolan Ataları

Bu

Kâzım Mirşan Këgdesi

MMB Yayını

ISBN: 978-975-01736-1-5

Copyright © 2011 by Kâzım Mirşan and Sons, Türkbükü. Sokak No.176, Ev No.17. Turkey.

Printed in Turkey .Bütün hakları, bilhassa yabancı dillere tercüme hakkı, saklıdır. Bu kitabın herhangi bir kısmı, herhangi bir şekilde (fotokopi, mikrofilm veya diğer usuller ile), naşirin yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kitaptan alıntı da yapılamaz. All rights reserved (including those of translations into foreign languages). No part of this book rnay be reproduced in any form (by photostat, microfilm or any other means) withought written permission from the publishers.

Basım Yeri :
F. Özsan Matbacılık LTD. ŞTİ.
Adres: Üçevler Mah. İzmir Cad. Tanay Sokak. No:13
Tel.: 0 224 441 33 82

İçtelik Göstergici

I. Oqıdu söz, s.7
II. Konuşma sesleri, s.9
III. Dil sınıfları, s.11
IV. Yazıt çağları, s.13
V. En eski yazıtlardan örnekler, s.18
VI. Erken Türk alfabeleri, s.35
VII. Rusça, s.51
VIII. İngilizce, s.57
IX. Almanca, s.59
X. Fransızca, s.61
XI. Latince, s.62
XII. Yunanca, s.65
XIII. Retoromanca, s.67
XIV. Sırpça, s.68
XV. Gaelic (Skotça), s.69
XVI. Arapça, s.71
XVII. Farsça, s.72
XVIII. Sanskritçe, s.73
XIX. Erken Türkçe, s.74
XX. Erken Türkçede kasus'lar, s.86
XXI. Erken Türkçe söz ve cümleler için ündegiç, s.96
XXII.Türklerin Ataları, s.99
XXIII. Ulus Genetiği, s.125
XXIV. Çince, s.129
XXV. Tükçe Sayıların Yazılışı, s.131
XXVI. Erken Türkçe Yazıtlar, s.135
XXVII. Erken Türkler ve Yazı, s.147
XXVIII. Amerika Bitigtaşları, s. 153
XXIX. Amerika Bitigtaşları için Glossar, s.159
XXX. Greonland Bitigtaşları, s.161
XXXI. K.Mirşan tarafından 16.6.1998 günü Kazanda verilen konferans, s.164
XXXII. Şekiller göstergici, s.167
XXXIII. Ündegiç (iyig bïgü), s.169
Kitap Dükkânı, s.175

Cetveller

Cet.1. Kürtçedeki Rusça Sözler, s.7
Cet.2. Konuşma Sesleri, s.9
Cet.3. Türkçenin Gelişler Sistemi ve Yasağıçları [*affiksları*], s.13
Cet.4. Elektromagnetik Spektrumun A,AW,OM,SWA,XA,ŞI,SI hallerinin, *globular clusterlerden* birinin detayını veren Hertzsprung-Russel diyagramına göre tarihlendirilmesi (sağdaki skala), s.14
Cet.5. Avrupada Arkeoloji ve İklim Safhaları, 15
Cet.6. Açıqtaş Alfabesi, s.35
Cet.7. Ulu-Kem Alfabesi, s.35
Cet.8. ISUB-ÖG Harfleri ve

Hieroglifler, s.36
Cet.9. Pra-Mısır Tamğaları, s.36
Cet.10. Sümer Alfabesi, s.37
Cet.11. Sümer Tamğaları, s.38
Cet.12. Etrüsk Alfabesi, s.38
Cet..13. Ugarit, Erken-Türk ve Proto-Samï alfabeleri, s.39
Cet.14. Yemen alfabesi, s.40
Cet.15. Yemen tamğaları, s.40
Cet.16. Glozel harflerini Proto-türk ve Kärnten harfleri ile karşılaştıran cetvel,. s.40
Cet.17. Proto-Samï alfabesi ve Açıqtaş alfabesinin devamı olan UW-ON alfabesinden doğan alfabe şekilleri, s.41
Cet.18. Avrupa alfabeleri, s.41
Cet.19. Proto-Portekiz alfabesi, s.42
Cet.20. Side alfabesi, s.49
Cetk.21. Phryg alfabesi, s.49
Cet.22. Başqırtstandaki Taşmurın ve Yürektaw yazıtlarının alfabeleri, s.49
Cet.23. Köypeñ Üy yazıtı alfabesi (Bulğaristan), s.49
Cet.24. Erken Bizans alfabesi, s.49
Cet.25. At-Oy Bïl alfabesi (d.ö. 522), s.50
Cet.26. Uygur alfabesi, s.50
Cet.27. İnglizcedeki Türkçe asıllı sözler, s.58
Cet.28. Yunanca ve Latince şahıs zamirleri, s.67
Cet.29. Yunanca ve Latince iyelik zamirleri, s.67
Cet.30. Kağşarlı Mahmuta göre, Türkçe ile Oğuzca arasındaki fark, s.74
Cet.31. Bugünkü Türkçe ağızlarından örnekler, s.75
Cet.32. Prototürkçe ile Tatarca ve Türkçe sözlerin karşılaştırılması, s.75
Cet.33. Dillerin cümle yapıları, s.99
Cet. 34. Söz sesleri, s.101
Cet.35. Dillerin oluşum yöntemleri, s.102
Cet.36. F.Ş. Fattaxov'a göre Rusçadaki Türkçe kökenli sözler, s.114
Cet.37. Rus ve Tatar Alfabeleri, s.115
Cet.38. Rusya Devletini kuranlardan 500 Tatar ailesi, s.119
Cet.39. Ulusların ABO, M N ve Ph sistemlerinin genleri, s.125

Şimdiye kadar yazmış olduğum 32 Türkçe, 7 İngilizce ve 7 Almanca kitaptan çıkan sonuç,—dünyamızdaki bütün uygarlıkların.Erken Türkler tarafından oluşturulduğudur; çünki Avrasyanın neresinde taş üzerine yazılı eski bir yazıt var ise, bu Türkçedir ve Türkler, astrotizik ve astrokimya alanlarında da, Msıxa Teñriden [İsadan] çok önceleri, müspet eserler bırakmış bulunuyorlar .

Peki, bu halka ne oldu?

Dil, din, kültür, ve medeniyet kadar, ırklar da devamlı bir gelişim içindedirler, zamanımızda da ırklar oluşmaktadır ve, bunu kabul etmeden, sorumuzun yanıtını bulabilmemiz olanaksız.

Bu bakımdan, Erken Türkçe ile bağlantılı dünya dilleri alanında şöyle örnekler verelbiliriz:

(1) Bugünkü Moğulstanda [belki " Mon-Qul'. Türklerden ayrışmış olan halk] bulunmuş olan bütün yazıtlar Türkçedir. Fakat Moğullar ilinde, kısmî bir Kazak yerleşimi dışında, Türk yok. Bunun sebebi ilmî olarak yazıla-gelinemediğinden, Moğulstan Türklerine ne olduğunu keşfedebilmemiz olanak dışı. Moğullar dışarıdan mı gelip yerleştiler, veya, onlar hakiki Türk mü idiler, böyle ise, neden *ayrıştılar?*

(2) Bu gibi sorulara cevap bulabileceğimiz gelişim izini, "*Kürt*" diye tanımladığımız halkın dilinde de görmekteyiz:

- *"Kırmanç"* ismi *Qırqız* [kenar halkı] sözü ile ayni anlamlıdır.
- Anadolu Kürtlerinin bir kısmının ismi olan, "*Qırt*" deyimi *"Başqırt"* isminde de geçiyor.
- Yani, (At İle tabi) Qırtlar, Altaydan Türkmenistana indikten sonra, buradan kalkarak Oral Dağı bölgesine gitmiş olmalılar ve, hatta, İdil-Oralda dillerine Oris [Rus] sözleri de yerleşmiş bulunuyor .Bugünkü Zazaca ve Kırmanççada şu Orısça sözlere rastlamaktayız:

Cet. 1. Kürtçedeki Rusça sözler

Zazaca	Kırmançça	Rusça	Rusçanın anlamı
tı	tu	tı	sen
ma	ćm	mı	biz

ayno	—	anï	onlar
mezg	mejï	mozg	beyin
zımısto	zıvıstan	zïma	kış
dıjn	—	doj	yağmur
—	baran	buran	bora
nuha	ïka	nu, nuka	haydi, şimdi
dewıra	—	derevnâ	köy

Yani, Anadolu Kürtlerin anavatanı değildir. Ben **70** adet Kürtçe sözün Proto-Türkçe kökenli olduğunu, 10 adet Kürtçe sözün, Türkçenin söz yapma kaidelerine göre teşkil edilmiş sözler olduğunu, **40** adet Kürtçe sözün, bilhassa Tatarcada var olan sözler olduğunu, **40** adet Kürtçe sözün Türkiye Türkçesinde var olan sözler olduğunu saptamış bulunmktayım. Kürtçe ile ilişkili Erken-Türkçe sözler olarak ise, 52 söz saptadım.

Mirşan, K.1999; *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye*, s.IV ve 11.

(3) Erken Türkçe ile Rusça arasında da, çok eski çağlara ait, ilişkiler bulunuyor: ËLÜ ËS AT [ehli at] → *loşat* [at]; AT-URUĞ [tebligat yolu, *highway*] → Tatarca *daruğ*, Türkçe *doruk*, Rusça *doroga*, *dorog* [sokak, yol]; *Yılğa* [Tatarca, nehir] → Volga [İdil nehri]; *Qıray* [Tatarca, *kenar*] → *kıray* [Rusça, *kenar*].

Mırşan,K.2007; *At-Oy Tarihi*, s.112-113.

(4) Ayni şey Cermence için de sözkonusudur: ËL ANT [ülke] → *Land* [ülke]; ËSİ BİN [Tatarca *min min*] (Settina yazıtı) → *ich bin* [benim]; ALQU [BIRATYA ŞIRI, ATSAÑ; *kâinat*] → *All* [kâinat];

(5) İnglizceden şu ömekleri gösterebiliriz: QUT → *good*; BÜK → *bend*; BADIL [BRATYA ŞIRI, *belirsiz*] → *bad*; TİP → *deep;* ÖG ERİG' (BOLB.1991, s.99) → *Greek*; ËSİ ËM (Bayqal-Lena yazıtı) → *I am.*

Konumuzu coğrafya bakımından ele alır isek, şunları görürüz: Erken Türkçenin en eski yazıtları **(1)** Tamğalı Sayı ve çevresinde, **(2)** Ulu Kem Bïltirinde, **(3)** Güney Oral Dağlarında, **(4)** Doğu Anadoluda. **(5)** ve Avrupadaki buzul çağı mağaralarında bulunmaktadır .

Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl*; s.52.

Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*; s.7 -9 .

I I Konuşma sesleri

Türkçenin artikulasïon temcli yüksck dereceden funksïonaldir. Bu sebeb ile, Türk dilinin konuşma sesleri hakkında fikir edinebilmek, onların morfolojik-funksïonal pozisyonlarım añlamak ile mümkün olur. Elbette, pozisyonlar oppozisïonlar vc bu oppozisïonların bertaraf edilme şartları ile añlaşılır .Bu bakımdan, bir yandan, ses hassalarında *sïnharmonık relevantlık* [seslerin verilen arhifonemlerin allafonlarını seçme hassaları], diğer yandan, bu olasılığın gerçekleşememe şartları, yani ses grupları arasındaki paralellik, başlıca haraket noktamızı olkunduracaktır .

Biz paralelliği *polïsïntezïs-kinetiği imkânsızlığı* olarak tarif edeceğiz. Buna göre, Türkçede sesleri, kinetik olasılığa göre, bir yandan sözlerin birleşme olasılığına göre, *geniş-dar*, diğer yandan, bitişme olasılığına göre *kapalı-açık* olmak üzere, tasnif edelim:

Cet.2. Konuşma sesleri

					Geniş		Dâr	
					kapalı	açık	kapalı	açık
VOKAL-LER (Ünler)	arka damak	dudaklı			O		U	
		dudaksız		Avurtlu			Ï	
				Avurtsuz		A		I
	ön damak	dudaklı			Ö		Ü	
		dudaksız		avurtlu	Ë		İ	
				avurtsuz		E		İ
KONSO-NANTLAR (Ünlükler)	ünlükler	tam ünlükler(damak)		gevşek	Y		R	L
				gergin	Ñ	M		N
		sürekli ünülenler (ant)	gergin gevşek	sesli	W		H	
				sağır			X	
				sesli		J	V	Z
				sağır		Ş	F	S
	ünülenler	sürekliler (damak)		sesli		Ğ		G
				sağır		Q		K
		anlıer		sesli	B	D		C
				sağır	P	T		Ç

Mirşan,K.1986; *Türk Metriği*, s.16

Bu özelliklere *iye* [sahip] seslerin söz veya sözlerdeki funksïonal yerlerini bulabilmek için, *söz potansïelleri* ve bu potansïellere ait türlü seslerin ayni bir locada bulunabilme olasılıkları tefrik olunmalıdır. *Alqu* [umumî] manada bu loca arka-arkaya söylenebilmedir. Bu bakımdan *vokal-konsonant* [VK], *konsonant-konsonant* [KK] ve *vokal-vokal* [VV] locaları tefrik olunur. Bu sonuncu locadaki vokaller arasında konsonant veya konsonantlar da bulunabilir .

Bu tariflerimizi VV locasına göre bir misalle izah edelim. **Oğul** sözü, "*geniş o'dan sonra dar u gelir*" kaidesine göre, birleşik bir sözdür ve bu sözde *o* ile *u*, birbirlerine paralel olmadan, ayni bir locada ve, ayni zamanda, birleşik bir söz birimi içinde, ayni bir potansielde, bulunuyorlar .

Mirşan,K.1966. *Türk Meriği*. bkz: s.23. Sinormonïk sıralanma

Bu sözün *polisintezis*'i, tahminimize göre, ***o-ğu + bol > o-ğul*** şeklindedir. Sözün bu ilk şeklinde iki muhtelif potansïel bulunmaktadır, çünkü ***u'dan sonra o gelmez***. Ayrıca, ***oğu*** sözünün $o^{\check{g}}+a >$ ***o-ğu*** şeklinde türemiş olabileceğini kabul eder isek, ***oğul*** sözünün üç çekirdeğin, üç potansïelin, birleşmesi ile teşekkül eden, iki çekirdekli bir söz olduğu anlaşılır, Hakikaten $o\text{-}ğu^{l} >$ ***oğ-lu*** türevi ile sözün çekirdekleri meydana çıkmaktadır .Diğer taraftan, ***oğul*** sözünün $o^{\check{g}}$ çekirdeğinin ***ğ*** sesinin $bo^{l} > o^{l} >$ ***lu*** çekirdeğine g e ç m e s i sureti ile birleştigini anlamaktayız ve, sözün ***oğ -lu*** şeklinde, bu birleşiklik keyfiyeti kaybolmuş değildir, çünkü *o*'dan sonra *u* gelmektedir, Buna karşılık, ***oğ-lu-ma*** sözünde ***ma*** eki [*affiksi*] birleşik ***oğ-lu*** sözüne yaslanmakta, bitişmektedir ki, bu keyfiyet *kapalı u'dan sonra açık a gelir* kaidesi ile de anlatılabilinmektedir .

Türk dilinin diğer bir *oppozisïon* şekli olmak üzere, *arka ve öndamak paralelliğini* gözlemleriz. Esöñük olarak, $tü^{n} + a\text{-}ya^{q} >$ ***tu-ya***^{q} [atın tırnağı] türevinde ***ü*** sesinin ***a***'ya karşı olan damak paralelliği, bu sesin ***u***'ya çevrilmesi sureti ile yok edilerek, birleşik bir söz teşekkül etmektedir. Vokallerin olduğu kadar, bütün konsonantların da damağa göre paralel söyleniş şekilleri vardır. Ancak, bunlar ayni bir harf ile gösterilirler ve bundan yalnız ***k-q*** ve ***g-ğ*** ayrıcalıkları istisna teşkil eder.

Ses kaliteterini tarif edebilmek için, Türk dilinin söz çekir-

değini aşağıdaki formül ile dile getireceğiz:

$$E = (s_N + s_M)\ z^{s_K + s_L} \quad \text{..... (1)}$$

Bu fonnülde:
z = vokal,
s_N = *çekirdek girişi (Anlaut) konsonantı* [ÇGK],
s_L =*çekirdek çıkışı (Auslaut) konsonantı* [ÇÇK],
s_M=*çekirdek girişi iç konsonantı* [ÇGİK],
s_K= *çekirdek çıkışı iç konsonantı* [ÇÇİK] dir.

s_L = ***0 olmamak şartı ile***, (1)'deki s_K seslerine *sağır ünükler* diyeceğiz (y,r,l,ñ,m,n,x,ş,f,s),

Bütün bu ünüklerin *sesli*, ve konsonant locasında paralel, *allafonları* [diğer ses şekilleri] mevcuttur .Anî ünükler [sürekli ünülen ünükler] için bu birer *öz-erkine* [mustakil] ses (h,j,v,z) ve, damak ünükleri için ise, bunların sesli olarak da söylenilebilinme olasılığı halindedir (y,r,l,ñ,m,n,w,ğ,g,j,v,z).

s_K = ***0 olmamak*** şartı ile, (1)'deki s_L seslerine sağır diyeceğiz (x,ş,f,s,q,k,p,t,ç),
s_K = ***0 olmak*** şartı ile, (1)'de bulunabilen s_L seslerine (gevşekler dahil) *sesli* diyeceğiz (y,r,l,ñ,m,n,w,h,j,v,z,ğ,g,b,d,c),

s_L = ***sağır iken***, (1)'deki z vokallerine *sağır*, ve, *sesli* iken de, *sesli* diyeceğiz (***t̲a̲rt***, ***a̲q*** çekirdeklerindeki ***a̲*** sağır, ***da̲r***,***a̲ğ*** çekirdeklerindeki ***a̲***.seslidir). .

Mirşan.K. 1966 *Türk Yazığı*, s.14-18.

III Dil Sınıfları .

Bir halkın dili bu halkın kullandığı sözlerin ve konuşma şekillerinin milli hazinesidir .Ancak, halklar birbirleri ile münasebette bulunarak yaşadıklarından, bütün halkların dillerinde anadil sözleri yanında,yad-sözler de bulunur. Bu yad-sözlerin kaynaklarının bulunması ise, bu halkın diğer hangi halklar ile temas ettiğini gösterecek, yani o halkın tarihinin daha iyi aydınlanmasına yardımcı olacaktır. .

Dillerde bulunan yad-sözlerin tespiti dışında, dillerin kuru-

luş şekillerinin etüdü de dil ailelerini, buna göre, bir halkın hangi uluslar ile beraber yaşadığını, belirtebilecek bir ölçüdür .Bu bakımdan diller, YAWALDIRĞU [*isolating*] diller , TÜÜ-EVINI [*holomorphik*, tam manası ile söz-elementli] diller ve BODIN [fusional] diller olmak üzere, başlıca üç şekilde tetkik olunabilirler .

1. YAWALDIRĞU [izole edici] diller.

Bazen *analitik diller* de denilen bu dillerde söz şekli değişmez veya çok az değişir .Cümle kuruluşu; söz düzenleri, söz grupları, ve özel *grammatik* sözler (*esöñük* olarak, ËSİS gibi) veya parçacıklar (*ësöñük* olarak, *A* ve *AW* gibi) ile ifade edilir Vietnamca ve klasik Çince bu tipten diller için örnek teşkil ederler .Ancak, Proto- Prototürkçe de bu tipin en güzel örneğini vermektedir. *Esöñük* olarak, ÜE UQ ËL ËS [*ÜE* yazıtı; *deve-anlaşılma-halk-hatırlama*] cümlesi "*deve resmi aracılığı ile halka hatıra edilmiştir*" anlamında kullanılmaktadır.

2. BODIN [fuzional] diller.

Tasrifi diller [*inflecting languages*] de denilen (Rusça ve Arapça gibi) BODIN [*şarj subjeksïonu*; yani, *fuzion*] dillerinde sözlerin grammatik kategorilere (geliş, şahıs, sayı ve zaman hallerine) tekabül eden BOD [şarj] halleri (yani, söz formları) her sözün kendine özgü *IN*'ına [ındığına, subjeksionuna] göre başka-başka türlüdür. *Esöñük* olarak, Latincede yukarıda sözkonusu ettiğimiz *servum* [kölesi} sözünün *-um* yasağıçı dışmda, ayni BİRTEMLEDİ [tekil] ve düşüm gelişine tekabül eden, *fabulam* [tarihi], *turrim* [kuleyi] ve *mare* [denizi] sözlerindeki *-am, -im,* ve *-e* yasağıçlarını da görmekteyiz. Türkçeden de bu hale şu örnekleri gösterebiliriz: *söz/süylemek* (Tatarca), *at/ëtim* (Uygurca, "*beygirim*").

BODIN dillerin en güzel örneğini ise Arapça teşkil etmektedir: *Kïtab* [kitap], *'uktub* [yazmak], *takâtabü* [mektuplaştılar], *maktab* [yazıhane], *kutub* [kitaplar], *kuttab* [kâtip], *maktub* [mektup].

3. TÜÜ-EVİNİ [*holomorphik*, tam manası ile söz elementli] diller .

Agglutïnatïv [kümelenen] diller de denilen bu dillerde (Moğulca ve Türkçe gibi) söz şekilleri, herbiri birtek grammatik katagori göste-

ren EV'lere [*mor ph*ara, *morfem*'lere, söz elemcntlerine] parçalanabilir Yani, burda, herbiri tam manası ile *g r ammat* bir funksion gösteren, mütevali (*suc c ess*)i EV'ler bir vücut (yani, *sö z* h)alinde bağlanırlar .

Türkçe bu dil sınıfının en güzel örneğini vermektedir. *Ësö-ñ ü* klarak, *QUL-QULI-QULLARI* sözlerindeki **QUL**, **-I**, ve **-LAR**'ın her biri birer "hakikî" EVdir. Buna karşılık, Latincedeki *ser* v[Q U kö] künden *s er vu*[mQ U lve *s*]*r vō*[s Q U L L sözlerindeki **-um** ve **ōs**'un hiçbiri birer TÜÜ [tüm olarak] *EV* değillerdir .Bunlardan **-um** hem BİRTEMLEDİ [*s ing ular* hali], hem de düşüm gelişini [*ac c usat i - v u*shalini], **-ōs** ise hem çokluk [*plur al*]ini, hem de düşüm gelişini ifade etmektedir .

Cet.3, Prototürkçenin YAWALDIRĞU şeklinden hareket ile, bugünkü TÜÜ-EVİNİ .şeklini geliştirmiş olan dilimizin tasrif usulünü gösteriyor:

Cet. 3 .Türkçenin gelişler sistemi ve yasağıçları [affiksları]

Gelişler (Casus'lar)			sual şekli	Tasrif 1		Tasrif 2	
				Tatarca	Türkçe	Tatarca	Türkçe
1	Nöminatïvus	Baş geliş	Kim?, ne?	kök	gök	ata	ata
2	Genetivus	İyelik gelişi	kimin?, neyin?	köknïñ	göğün	atanïñ	atanın
3	Datïvus	Yöneliş gelişi	kime?, neye?	kökkä	göğe	atağa	ataya
4	Accüsätivus	Düşüm gelişi	kimi?, neyi?	köknï	göğü	atanı	atayı
5	Locativus	OS-UĞ gelişi	kimde?, nerde?	kökdä	gökde	atada	atada
6	Ablätivus	Çıkış gelişi	kimden?, nerden?	kökdän	gökden	atadan	atadan

IV. Y az Çtağ ları

Bazı kavramlar:

A *(1) radiasion* (kozmik ışınlar) *erası ki, bu erada çok kısa dalgalı kozmik ışınlar teşekkül etmektedir. Bize kadar gelebilen bu ışınlara A UZAQ URU* [A-uzak tesiri] *denilmektedir. (2) Angstrom = 1 cm'nin 100 müyonda biri.*

AQAŞ, *madde içinden dışarıya akarak çıkan şey anlamında olan AQAŞ [flux] arkayakadaki karaten radiasïonu [background blackbody radiation] demektir .*

AW, *(1) conversion, bir halden diğer bir hale geçme, devrilme, çevrilme; (2) gamma ışını [EÑREYÜK NOMLUĞ YARUQ] veren şey.*

Aşağıdaki cetvelimize göre, yerimiz ve insan canı, 29.000 milyon yıl önce, AW Ç A Ğ I N D a şekkül etmiye başlamış bulunuyor.

Mirşan,K.1990; *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik*. s.143.
Mirşan,K.1998; *Dinlerin Gelişimi*. s.29.

Cet.4. Elektromagnetik spektrumun A,AW,OM,SWA,XA,ŞI,SI hallerinin, globular clusterlerden birinin detayını veren Hertzsprung-Russell diyagramına göre tarihlendirilmesi (sağdaki skala!).

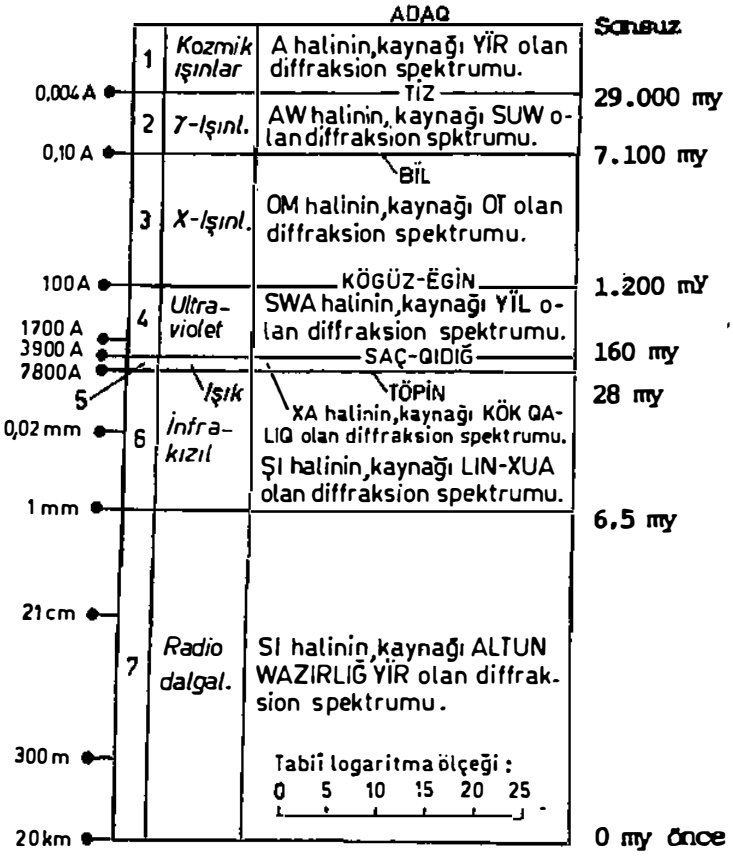

Cet.4 yerimizin teşekkülü çağlarını gösterir iken, aşağıdaki cet.5 OYUS AS [*homo sapiens*] çağlarını gösteriyor. Öñre Bıña Başı, tarihî çağlarda bile (yaklaşık olarak d.ö.1517' de!) OYUS AS halinde ya-

şamakta olan Avrupalılar için, OY-TOĞŞIQDİQİ BUDUN [akıllanmakta olan halk] diyor.

Cet.5 Avrupada arkeoloji ve iklim safhaları
(Neugebauer-Simperl 1979, s.14'de *Avusturya için verilen kronoloji cetveli esas alınmıştır)*
(Mirşan,K.1998; *Etrüskler*, s.12).

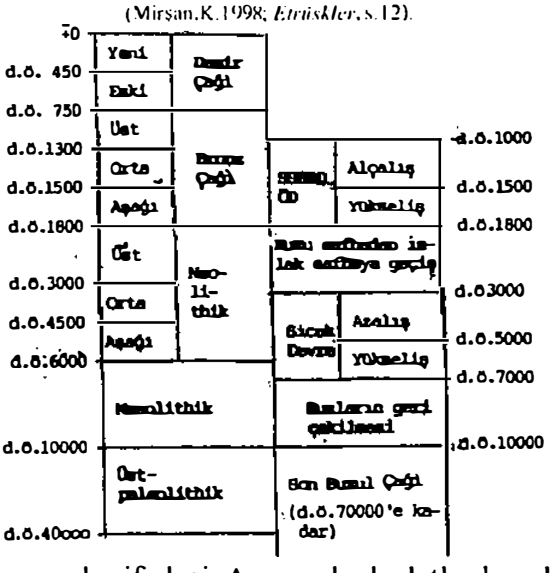

Öñre Bıña Başının bu ifadesi, Avrupada devletler kurulması çağının söz konusu olması bakımından ele alınmalıdır. Fakat,Avrupada Türklerin yaşamıya başladığı çağlardaki durum aşağıdaki gibidir Dünyamızda:

(1) resim yapılmıva 35.000 yıl önce başlanmıştır:

•Chauvet Mağarası (Ardèche, güney-doğu Fransa), 32.410-30.340 yıl önce
•Cosquer Mağarası (Bouches-du Rhône,güney-doğu Fransa), 27.110-18.010 y.ö.
•Cougnac Mağarası (Lot., güney Fransa), 25.120-13.810 yıl önce.
• Pech-Merle (Lot., güney Fransa), 24.640 yıl önce.
Bak : Chauvet, J-M.; Deschamps, E.B.; Hillaire, Ch. 1995; *CHAUVET CAVE.* Paris, s.131

(2) *piktogramm*'lara 20.000 yıl önce başlanmıştır:

• Tamğalı Sayı (Qazaqstan,*galaksimiz ve kişi-oğlu*) (tarih saptanması yapılmadı)
Mirşan,K. 1978; *Altı Yarıq Tigin*, s.144
• Tamğalı Sayı (Qazaqstan, *y aradıl taş ƒ i* (tarih saptanması yapılmadı).
Mirşan,K. 1978; *Altı Yarıq Tigin*, s.51
• Tamğalı Sayı (Qazaqstan; *T ürklerin devlet yönetic ilrine T anrı tan fıedan veri leşetki)* (tarih saptanması yapılmadı).
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazılar*, s.18

• Quersy Mağarası (Lot., güney Fransa; *ölü cesedinin yakılması*), 18.000 y.ö.
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.29
• Lascaux Mağarası (Dordogne, güney-batı Fransa; *kuş resmi*), 17.000 y.ö.
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.30
• Les Trois Frères Mağarası (Ariége, Fransız Pireneleri), *resim yolu ile düşünce aktarma*, 14.000 yıl önce.
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.30
• Fransız Pirenelerindeki Les Trois Frères Mağarasında bir avcı resmi (Dèpartement Ariège), 13.000 yıl önce.
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.29

(3) *petroglyph*'lere 18.000 yıl önce başlanmıştır:

• Tamğalı Sayı (Qazaqstan; *üzerinde bir TAMĞA bulunan taşfir*)
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazılar*, s.14
• Tamğalı Sayı (Qazaqstan; *Üstünde UB-AÑ [pre-zekâ] yazılı bir mahlûk*)
Mirşan,K. 1978; *Altı Yarıq Tigin*, s.165
• Abaqan (Ulu Kem Irmağı) Steplerinde üzerinde TAMĞALAR bulunan bir SINTAŞ, *Aq Yüs* stelesi (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K. 1998; *Dinlerin Gelişimi*, s.10.
• Üzerinde *tamğalar* bulunan bir Ulu-Kem *sıntaşı* (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.26
• Kâhn-ı Melikân kaya üstü resimleri (Güneydoğu Anadolu, 17.000-9.000 y.ö.)
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.32-33
• Biria/Tasmin SINTAŞI üzerindeki TAMĞALAR (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K. 1998; *Dinlerin Gelişimi*, s.18.
• Üçüncü göz üzerinde AÑ ËS ËD ËS [akıl halinde can] yazısı ve başın yan tarafında, UQ diye okunan bir kulak resmi bulunan bir Ulu Kem SINTAŞI.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.26.
• Hazar Denizinin doğu koltuğundaki Mañğıstawda bir keçi resmi yanında yazılmış olan TAMĞALAR (Qazaqstan) (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.103
• Lascaux Mağarasında (Dordogne) üç inek ve bir at arasına yazılmış olan bir TAMĞA (güney-batı Fransa), 17.000 yıl önce,
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.31
• Şölgentaş Mağarasında (Başqırtstan) bir öküzün ağzına ve de başının altına yazılmış TAMĞALAR, 16.000 yıl önce.
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.31
• Mas d'Azil Mağarasındaki (gün. Fransa) iri çakıltaşları yazıtları, mesolitikum.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.17
• Altamira Mağarasında (küzey İspanya) böğüren bir inek resmi üstüne ve altına yazılmış TAMĞALAR, 14.330 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.99
• İgnatievka Mağarası (Oral Dağı, Sïm Irmağı başlangıcı) hayvan resimleri ve TAMĞALARI, 14.000 yıl önce.
Şçelinskiy,V.E.-Şirokov,N. 1999; *Höhlenmalerei im Ural*; s.87-135
• Güney Fransadaki Marsoulas Mağarasında bir bizon resmi üzerine yazılmış

olan TAMĞALAR, 14.000 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.110
• Trois Frères Mağarasında (Fransa) bir koşu atı *tamğaları*, 14.000 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.100
• Niaux Mağarasında (Fransa) iki bizon resmi üzerine yazılmış TAMĞALAR, 13.850 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.98
• Tirşin yaylasının 8 km küzeydoğusunda bulunan Taht-ı Melik zirvesi yazıtı, 8.000-7.000 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.34

(4) Gerçek anlamda yazı yazılmıya 14.000 yıl önce başlanmıştır

• Sülyek Köyündeki Yazılıkaya yazıtları (Ulu Kem,Sibir) (tarihi tespit edilmedi)
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.66
• Doğu Anadoludaki Çilgiri Köyü yazıtı (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.54
• Doğu Anadoludaki Cunnî Mağarası yazıtı (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*, s.131
• La Pasiega Mağarası yazıtı (küzey İspanya), 14.000 yıl önce
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.109
• Rochebertiér ve Gourdon Mağaralarında (Haute-Garonne, Fransa) kemik üzerine yazılan yazıtlar, 14.000-12.000 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.110
• Çatal Hüyük yazıtı (Orta Anadolu), 8.000 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.39
• Vinça yazıtları (Sırbıstan), 7.300 yıl önce.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.42
• On Notası, Açıktaş yazıtı (Talas Özeni) (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.64
• Wescr Irmağı (Almanya) yazıtları, 6.140, 3720, 4380, 1630 yıl önceleri.
Mirşan,K.2004; *Skandinavya Yazıtları*, s.31

(5) 5.000 yıl öncesinden başlıyan *yeni çağ*

• Uruk IV'de bulunmuş olan Sümer piktogrammı, 5.200 yıl önce
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.59
• Pra-Mısır hieroglifleri, 5.000 yıl öncesinden beri.
Mirşan,K.2000; *Pra-Mısır Hieroglifleri*, s.11
• Bir Girit mührü, 5.000-4.000 yıl önce
Mirşan,K.2006; *Anadolu Yazıtları*, s.107
• Bir *Linear- A* tableti, Girit, 4.000 yıl önce
Mirşan,K.2006; *Anadolu Yazıtları*, s.111
• Ugarit Yazıtları (Küzey Suriye), 3.500 yıl önce (kama yazısı)
Mirşan,K.2006; *Anadolu Yazıtları*, s.69
• Erenköy mermer sarayı yazıtı (tarih tespiti yapılmadı)
Mirşan,K.1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.79.
• Altı Işık Nasibi (İçki Türkistanda bulunmuş olan çok eski bir felsefe yazıtı)
Mirşan,K.1978; *Akınış Mekaniği Altı Yarıq Tigin*; s.111-117,

V. En eski yazıtlardan örnekler

Piktografi, düşünceyi resim veya semboller (*tamğalar*) aracılığı ile añlatan yazı.
Piktogramm, piktografik yazı unsuru (*tamğası*).
Petroglyph, yazı elementleri taşıyan resim.

(1) Resimler (35.000 yıl öncesinden beri)

Şek.1. Şölgentaş mağarasında bir at resmi, 16.000 yıl önce (IV-3)

Avrupadaki diğer resimli mağaralar için IV-1'e bakınız. Asya Türkleri, genellik ile, düşüncelerini *piktografik* olarak añlatmayı tercih etmiş bulunuyorlar (aşağıya bakınız).

(2) Piktogrammlar, 20.000 yıl öncesinden beri

Şek.2.Tamğalı Sayı piktogrammı (IV-2)

Yedi kat göğü ve güneş sisteminin 9 uydusunu temsil eden spiral kollu bir mahlûk (yani, galaksimiz) *ve* UB-AÑ [pra-zekâ]

Şek.3. Tamğalı Sayı, yaradılış tasfiri (IV-2)

Resmimiz üç kompozisï ondanteşkil edilmiş bulunuyor. En üstteki kompozisï ondaAÑ'ın henüz teşekk üledememiş olduğu çağ gösteriliyor. Orta kısımda ise. AÑ'ın nasıl teşekk ülettiği hikâ yædiliyor. Alt kısımdaki kompozisionda, artık—AÑ TAMĞA' sınıbir kişi başına çizilmiş olmasından añ laşılacağüzere— AÑ teşekk ületmiştir ve kişi, hayvanlar arasında, mes' ıbir hayat yaşamaktadır.

Şek.4. Tamğalı Sayı piktogramm (IV-2).
Buğ ve *Qatunun,* Tanrıyı temsil eden, güneş ve ay tarafından takdisi.

Şek.5. Lascaux mağarasında (Dordogne, Güney Fransa) *bir kaya resmi* (IV-2).
17.000 yıl öncesine ait bu resme *"avcı trajedisi"* ismi verilmektedir: Bir avcı mızrağı ile bir bizona öldürücü bir darbe vurur. Bizonun barsakları bile dışarı fırlamıştır. A ncak, bizon kuyruğu ile havayı kamçılar, tüyleri dikleşmiş, gözleri parlamıştır ve son deminde avcıyı boynuzlar, öldürür!

Avcının beklenmedik bir darbe ile öldürülmüş olduğunu (yani, onun öbürdünyaya "*UÇ'muş*" olduğunu) belirtmek üzere, ressam onun başını bir *kuşbaşı* şeklinde çizmiştir ve, ayrıca, keyfiyeti avcının hemen yanıbaşına çizmiş olduğu "ËS-kuş" [*can-uç*; yani, "canı uçtu"] resmi ile de canlandırmaktadır.

(3) *Petroglyphler. 18.000 yıl öncesinden beri (IV-3)*

Şek.6. ON-OĞ [kozmik kişi] ve OQ [kuantum], *Tamğalı Sayı* (IV-3)

Şek.7. [UB-AÑ, *Pre-zekâ*], *Tamğalı Sayı* (IV-3)

Şek.8. Kızların Mağarası (Doğu Anadolu)
Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük* Bil, s.7

Şek.8/1. Kızlann Mağarasında (Doğu Anadolu) bir piktogramm [sözkonusu edilen şeylerin doğrudan-dogruya resimlerini veren yazı] : AT [erkek resmi] + OĞ [kadın resmi] = AT-OĞ [aile] ve de TOĞ [doğum].

Şek.8/2. Kızların Mağarasında *ideogrammlı* [söz işaretli] yazı : AT [at ideogramı] + OĞ [kadın piktogrammı] = AT-OĞ [aile] ve de TOĞ [doğum].

Şek.8/3. 3 Kızlann Mağarasında bir *petroglif* [içinde harf bulunan *piktogramm*: "*T-tamğası*" + OĞ [kadın *piktogrammı*] = TOĞ [doğum].

Bu üç resim bize bir TAMĞA'nın gelişim safhalarını gösteriyor → piktogram, ideogram, TAMĞA.

(4). İlk yazılar, 16.000 yıl öncesinden beri

Şek.9. Şölgentaş yazısı, 16.000 yıl önce (IV-3 ve şek.1).
Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası*, s.31

Öküz başı [aş] önünde yazılmış olan yazı, bu başın altında şu şekilde takrarlanmaktadır: AŞ ËL İT [halk yemeği olan impuls (yani, *can*)]. Yazı AŞ ËL AT [halk yemeği] şeklinde de okunabilmektedir.

Şek.10. Mas d'Azil mağarasında bulunmuş olan iri çakıltaşları yazıtı (IV-3)

Soldan 1.yazı→UÇ [lider]; 2.yazı→BU UÇ-UÇUS [beyin lider olması]; 3.yazı→UÇ ALTI [liderlik yetkisi].

(5) Olğun yazılar, 14.000 yıl öncesinden beri (IV-4).

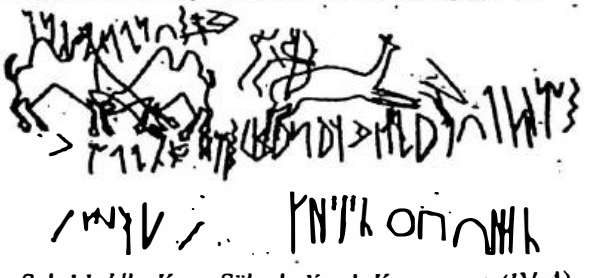

Şek.11. Ulu-Kem, Sülyek, Yazılı Kaya yazıtı (IV-4)

Bu yazıt Türkler tarafından kaleme alınan en eski *uzun* metindir:

BUQUQUN ONÇ ËS ÜE,	*Beyine bu şekilde hatıra edilen deve,*
İÇ AW UÇ ÜEW.	*onun sahip olduğu liderlik devesidir.*
ONÇ BU ËSİTİS OY A ËSİS,	*Bu şekilde hatırlanmak üzere,*
BU ËL OY A ÜYÜ ËM ËSİS,	*halk tarafından benimsenilerek hatırlanış,*
ONÇ ËS BU ËSİTİS ËÑ	*hatırayı bu şekilde algılayanların*
UÇ ËKİ BU UW.	*şerefli kutsal lideri yapmaktadır;*
UÇ ËSİTİS,	*çünki onun lider oluşu,*
OŞUÑ UÇ,	*devlet lideri olarak,*
UĞUQ ËL	*halkınca onaylanmış bulunuyor ki,*
ËS ËSİS	*bunun hatırası*
ÜE UQ ËL ËS.	*deve resmi yardımı ile halka hatıra edilmiştir.*

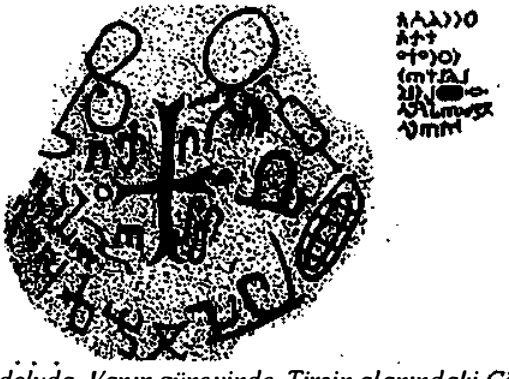

Şek.12. Doğu Anadoluda, Vanın güneyinde, Tirşin alanındaki Çilgiri Köyü yazıtı.
Yazılar 45 cm çapındaki bir silindirik taşa yazılmış bulunuyor (IV-4)..
Uyanık,M.1968; *Van-Hakkâri sınırında, Tirşin yaylasında bulunan kaya resimleri hakkında. kollegium* (Belleten, cilt XXXII, sayı 125; Ankara; s.51).

OÑU UTUS ÖGİS	*Medeniyetlerin tekvinini temin eden Ögis,*
OQ AT ÖGİS.	*OQ'ların içinden çıkmış olan bir Ögisdir ve*
OÑU-OÑ OQUÑ,	*OQ'ların medeni olmalarını sağlamış olan o,*
AT-ATA OQ UŞ ËSİS	*OQ Majesteleri AT-ATA olarak anılacaktır.*
IŞI ÖZ-İÇİŞ BOLU	*Cennet siperinde olabilme,*
UB-OZ BU AŞA ËKİNÇ,	*Allaha aşma demektir ve,*
ËSİ ÖGİS AŞINÇ.	*işte, Ögisin canı oraya aşmış bulunuyor.*

Şek.13. Çatal Hüyük yazıtı (Anadolu), 8 bin yıl önce (IV-4)

OĞ [insan] ON AT [kozmostaki] UW İT [kutsal impulsudur] ËD-ËD [yaradılışın].

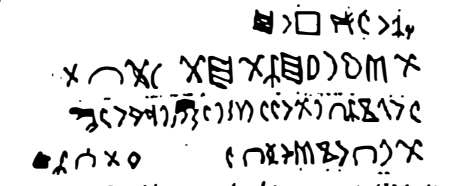

Şek.14. On Notası, Açıktaş yazıtı (IV-4)

ÖC-UÇ'U ÖGÜZ AŞU ËL:	*Liderlik sahipliği deniz aşa halk:*
BU ALTIÑ ON-UYUL UÇ BU,	*işbu yetkilin ON-UYUL lideridir,*
ËL BU, ËS BU ËSİD.	*halkım adına söylüyeceklerimi dinle.*
ÖGÜ AP-AQIN UÇ ISIP BUY.	*Krallığı savaşlarda şöhret bulan lider yazdı bu yazıyı,*
İP-İNİNÇ'İP,	*sana barış teklif ederek ki,*
İNİNÇ'İN AP-ANTI BU ÖGÜÇ.	*bu barış şartları için yüce andım teminattır.*
BU ÖP-ÖSÜ AQIN ALT AW ËS,	*Bunu yazan ordu akını yetkilisinin*
ÖG[ÜÇ BU ËSİD] ËKİ.	*haşmetmeab namı*
ÖDÜS UÇ'U.	*Devlet Lideridir.*

(soldan sağa doğru okunacak)

Şek.15. British Museum'da bulunan bir Sümer tabletinin 7. sütunu yazısı (IV-5)

Mirşan,K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler*, s.37.

AR İLİN ËB-İTİB,	*Ötelenmek üzere halkın impuls vermiş olması dolayısı ile,*
OS İT OZU,	*onun Tanrı Bi'line impuls ile ozması,*
OQ AR OĞ AD	*kuantum halinde ötelenen kişi adımının (modalitesinin)*
OS OŞIB.	*Tanrı Bi'linde konfigurasi'onudur.*

Şek.16. "Altın elbiseli adam" da denilen Ëşik Qurğanı yazıtı (Qazaqstan)
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*, s.35.

ÖGÜN AN *Haşmetmeaplığını taziz etmekte olduğun kişi*
ONUY A *kozmoslaşmış olan*
ÖCÜ OQ. *bir savaşçıdır.*
UB-OZ UÇ ËSİTİS *O, Zeus liderliğine*
OZ ÖTÜ, *geçmek sureti ile,*
ONUY OY *kozmoslaşmış olanlar*
ËKİÇ ËKİL *yerine*
ALIZ AT. *alınmış olan namdır.*

Şek.17. Erenköy sarayı mermer yazıtı (IV-5)

UW-ON: *Kutlu ON'lar hakkında beyan:*
AT-ATA UÇ *AT-ATA lider*
ËTİLİS ËSİS. *ediliş hatırası*

Şek.18. Eskişehir İli, Çifteler İlçesi, Yazıhkaya Köyündeki mezar yazıtı.
(1) Soldaki ve ortadaki yazı: Mezarın en üstündeki yazıt
(2) Sağdaki yazı: Mezarın sağ yanındaki dikvi noter yazıtı
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.30

Şeklin sağ tarafındaki dikvi yazıt (noter yazıtı):

ÖK ÖTÜK AT	*Rabbe geçmek üzere (vücuttan) atılma*
ËMİÇ-ËMİÇ	*nasibine erişilen*
ËBİT ËSİNÇ	*düzendeki*
ÖG ËRİN	*"Kral" olarak*
ËSİTİBİÑ ONÇ	*bilinen*
İK USUÑ	*dual* ["can" ve "ten"den ibaret] *vücut*
İS AT Ü,	*"can" edilmiştir,*
ATAB UÇA OÑUNÇ.	*(vücuttan) atılarak uçmuya muvaffak olmuş olması hesabı ile.*
ONÇ ËSİKİÇÜ,	*Bu şekildeki bir tecelli ile,*
UÇUM ËTÜ,	*onun uçurulmuş olması,*
UÇ İL-AT	*halk lideri olması dolayısı ile, vücudundan atılarak*
UÇUNÇ.	*uçabilmiş olmadır.*

Öldükten sonra hakan canının cennete geçebilmesi için onun bendelerinin Tanrıya ANT SİZİME [Tanrımıza ant ediyoruz], veya, ÖKÜK ANT ALTU [Tanrıya ant olsun], veya, ÖC ËSİP ÖK ANT [kralımızın Tanrı vekili olduğuna ant] demeleri; yani, ÖCÜK ËDİS ANTIS ËSİS [Sahip olana ant etme] şarttır.

Ancak-ve-ancak bu hallerde ANT URUS ÖG AQINIS AT [ant edilen savaş haşmetmeabının (gazi kralın)] AT (yani, *can*) halinde akınışı (cennete eriştirecek olan uzay yolculuğu) tahakkuk edebilecektir.

Elbette, halkın ant içtiğinin *bitaraf* bir merci tarafından teyidi zarurî olacaktır. Türükler, ancak özerk bir devletin bu hususta bitaraf olabileceğini düşünerek, hakanlarının YUĞ merasimine, *"noter"* olarak Çinlileri davet etmişler ve onlar da, Türklerin kendi hakanlarının tarihini yazdıkları taşların en sonuna, yazılanların doğru olduğunu bir Çince yazı ile teyit etmişlerdir.

Ancak, yukarıdaki UÇUD [Tanrı mutabakatı, Tanrı eşdeşliği] yazısını tasdik eden yazının Türkçe olduğunu görmekteyiz. Buna göre, bu yazıyı yazanlar özerk bir Türk devleti yetkilileri idi, veya, o çağda makbul olan dilin Türkçe olduğu añlaşılmaktadır.

Şeklin orta (ve de sol) kısmındaki ana yazıtta ise şöyle deniliyor:

AT ËSİÇ OZ	(Bedeninden) *atılma yolu ile* (cennete) *geçerek yer alan*
AT ËRİK ËSİT,	*atılma erki sahibi,*
UÇUB ËTİGÜW	*uçmak sureti ile*
AT ËKİÇ, ÖTÜ OÑ.	(bedeninden) *atılarak,* (cennete) *geçmiş bulunuyor.*
AP-AT ËBİÑİZ	*Atılarak aparılmak* [götürülmek] *üzere,*
ËMİÑ ËLİTİS,	*iletilmiş olan* (yani, Tanrısına kavuşmuş olan)

AP-AT ËBİT, —(vucuttan) *atılarak aparılma düzenindeki—*
ÖG ËSİTİÇ ÏS ËBİT *işbu Kral canı*
ÖTÜK ËSİÇ ÏS, (cennete) *geçmiş olan candır,*
UÇUD, AT UÇ OZ. *çünki o UÇUD* [Allah taraftndan tayin olunmuş lider] *idi ve, atılarak uçmak sureti ile,* (cennette) *yerini almış bulunuyor.*

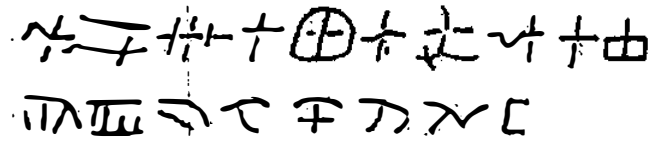

Şek.19. Troya yazıtı
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.104

OQ ONISIN AÑIQISI *Oqun kozmoslaşmış olmasının açık delili*
OQ ËSİÑ-IQIÑ *Oq denenlerin*
ËSİÇİ-ËS OQ USUŞ *canı olan Oqun Allahlaşmasıdır.*
ËSİTİL ÖGİŞİN ËT *İşbu yazı*
ÖK ËTİSİTİNİS. *Kral hatırasınadır.*

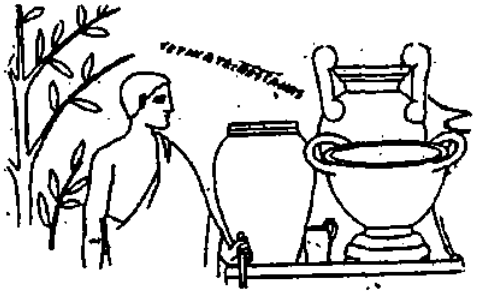

Şek.20. Etrüsklerin tıp alanındaki bir yazıtı (soldan sağa)
Mirşan,K.1998, *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri*, s.43

ËSİÇ ËSİSİNİT ËSİÇ *Geçerli itibarımız*
ËLİÇİZ OTUNUTUZ. *İnsan doktorluğudur.*

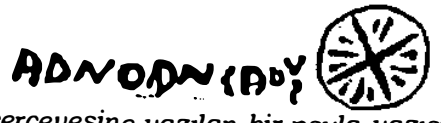

Şek.21. Ayna çerçevesine yazılan bir psula yazısı (sağdan sola)
Mirşan,K.1998, *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri*, s.43

ËZÜY ÊDİTİZ *Hediye edilen*
UNULT OÑUNUDUT. *Sapan doğrultuyu düzelten alettir.*

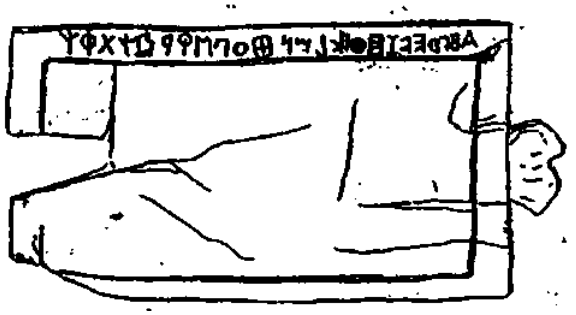

Şek.22. Bir yazı tahtası üzerine yazılmış olan Etrüsk alfabesi
Mirşan,K.1998, *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri*, s.43

AT ÖKÜDÜÇ	*Düşünceleri*
ËB-ËL	*halka*
UQUÑUSUĞ OLUMUN,	*añlatmayı mümkün kılan,*
OQUŞUÑUPULT ÊSİÑİR	*"alfabe" denilen*
ËZİSİK UQUSUÑUÇ.	(yazı yazmak üzere) *transfer edilecek harfler.*

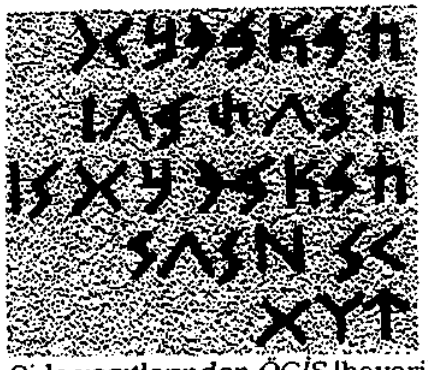

Şek.23. Side yazıtlarından ÖGİS [havari] *yazıtı.*
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.48

ÖG!S ATIQ ATAR OĞ,	*ÖGİS ismi ile anılan kişi*
ÖGİS ATALIQ ATALIS,	*ki, ÖGIS babalı olarak maruftur,*
ÖGİS ATIQ ATAR OĞ-OZIS,	*ve* ÖGİS *isimli büyük babalıdır,*
ÖZ ANIZILIZ	*kendi heykelini*
ËTŰY OĞ.	*takdim eden kişidir.*

Şek.24. Bir Yemen yazıtı.
Mirşan,K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler*, s.58

OÑ ÖK AÑ	*Kralı* hatırlama
ÖKÜKİS ÖKİSİÑ ËD	*kederi ile kederlenme,*
İSİÑ AÑIZ	*onun ruhunu hatırlamadır.*

Şek.25. Sinuhe 3 yazıtı (Pra-Mısır)
Mirşan,K.2000; *Hieroglifler*; s.29.

AÑIN OÑ 313, SUB IDID ÖD; AYIN OÑ 7 .
Su baskını erasına göre, tarih 313 ve 7inci ay .

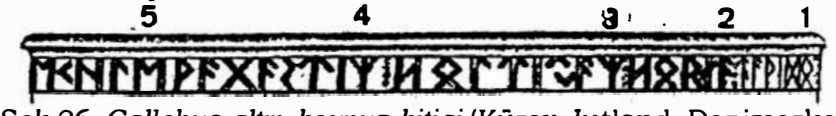

Şek.26. Gallehus altın boynuz bitigi (Küzey Jutland, Danimarka)
Mirşan,K.2004; *Skandinavya Yazıtları*, s.70

1. BU AQINIS ËRİK AT	*1. İşbu akınış sahibi*
2. ÖK OQ UR BUN	*2. OQ'lar Krallığı savaşçısıdır,*
3. ÖC-ÖK UW ËSİTİP BUN	*3.o Tanrı Krallığını kutlu olarak anar.*
4. ÖÇİS ATIZ ËKİDİK ËR	*4. Tanrı bendesi olan bu eri*
5. ALTIP ANU ALT	*5. yadediniz. .*

Şek.27. Northumbria sınbitiği, İngiltere (yazısı sağdan 2. adamın üstünde)
Mirşan,K.2004; *Skandinavya Yazıtları*, s.67
ÖK ËDİS ËPİS *"Kral ediş" tertibatı.*

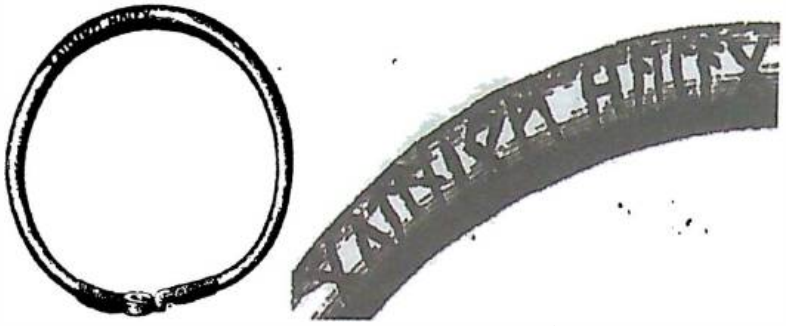

Şek.28. Altın halka bitigi (Buzeu, Wallachia, Romanya)
Mirşan,K.2004; *Skandinavya Yazıtları*, s.72

1. ËDİKİP ËSİK	*1.Sahiplenerek hediyeyi*
2. AN	*2. an,*
3. ËSİR BU ËS-ËSİK	*3. esine getirerek bu hediye*
4. AT-İL ËD	*4. AT-İL varlığını.*

Şek.29. Thera'dan bir kaya resmi, d.ö.7. yüzyıl (özel bir yazı) (IV-5)
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.110

ËRİÇİK ALT A (←)	*Erişmiş olan* (sağdan sola okunacak)
OÑ ËR (←)	*başarılı er* (yani, Kral)
AT ËRİK ËL A	*dua eden halk*
ÖGİÇ ËSİT ALT (→)	*tarafından öğülmüş bulunuyor;*
UP-ODUÑ ÖKÜP	—(cesedini) *ateşte yakan*
ËL ALT (→)	*halk tarafından—*
ÖKİP-İÇİT ÖGÜÑ	*göğe kavuşacak olan Kralın*
ËRİT ALT (←)	*erişmesi için.*
UP-UÇ	*Yüce Lider* (bu sayede)
ËRİT OZIÇUY ALT.	*eriştirilmek üzere ozdurulmuş bulunmaktadır.*

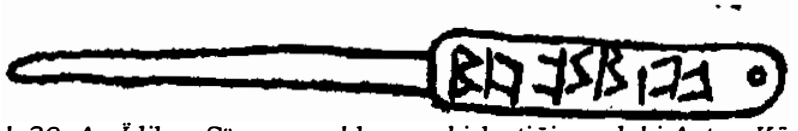

Şek.30. Aq İdil ve Sïm ıramaklarının birleştiği yerdeki Aqtaş Köyü bitişiğindeki mezarlıkta bulunmuş olan kemik iğne, d.ö.400-d.s.300
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl,* s.13

ÖK AT UB-OZ	*Tanrıya yüce ozuş* [geçme]
ÖK ATAB	*Tanrıya adanarak gerçekleşir.*

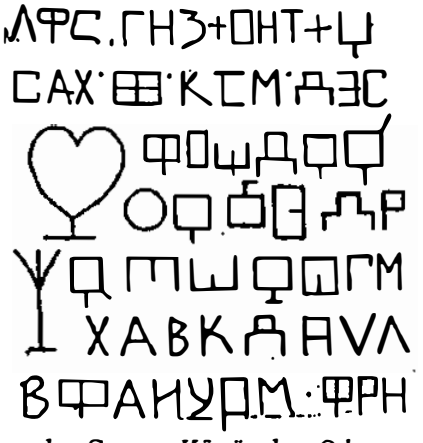

Şek.31. Başkırtstanda, Sapay Köyünden 2 km uzaklıkta, büyük bir dağın ayağında, massiv ve kompakt bir dağ burnu uzanır, "Taşmurun" [Taşburun]. *Üstü düz olan bu kayanın yan kısmında yukarıdaki yazıtımız yer almaktadır.*
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl,* s.13

ËL-ËSİŞ	*Halkın anmakta olduğu*
ÖG-ÖGİNİZ	*Haşmetmeab hakkında*
UQUŞINIT UQ ËSİS	*güven belirten*
SAQ UQUŞ	*tedbirlerin*
ËKİSİM ËDİÑİS:	*alınmış olması.*
OY-ËS	*ona,*
ËSİŞIŞ ËSİS ËD	*bu hususun sahiplenilerek*
ISIŞ ISIŞU,	*yazılması yolu ile,*
OÑISIŞ UŞIŞ ËDER:	*başarı temin eder :*
ÖCİ ISIŞU	*Kendisi hakkında yazı yazma*
ËSİSİS	*şeklindeki*
ËSİS ËSİŞ	*yetenek ifadesi*
IŞIS ÖGİM	*onun siperde olma* [cennete girme]
	şerefi içindir;
UQA, ÖKÜK ËD,	*onun, işbu tevaf* [halkın tevafı]
AYIL, ÖKİSİŞ ANUY	*dolayısı ile, Tanrı anılarak*
ËRİM ËSİŞİRİN.	*erişmesi içindir.*

Bu yazıt bize Bizans ve Rus alfabesinin orijinini gösteriyor ve onda bu alfabelerin şu harflerini görmekteyiz: АГДЗН–КΛМNРСТЎVХ.

Şek.32.Oqların Meryem Anası (Trakyada bulunmuş olan bir madalyon)
Mirşan,K.1973. *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften*, s.58
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bil*, s.56

OQ ËZİSİÑİRÜ ANIZIÑIS	*OQ kutsallığını anmak üzere,*
ANISIQIN OZIRIW:	anmış olma ve

ËZİSİL UQURISIS ATAW	onu kutsal yazı aracılığı ile
ËDİÑİSİP ËDİTİN ATAW	*sahiplenerek zikretme,*
BU ATANIÑIS ATIN	*şu kavrama dayamr :*
OQ ËMİR ËZÜY	*kıuantumun varlık haline erişme transferi.*

Bu yazıtta ËZİS sözünü "*kutsal*" diye tercüme etmiş bulunmaktayız. Ancak, Etrüskçede ËZİÇ ËSİP ATAB *"transfer olanlar"* demektir (1998, s.8). Buna göre, ËZÜY sözünü "transfer" diye ele alır isek, bizim Meryem Ana diye bildiğimiz, ËMİR [< ËM-ËR] ËZÜY *"varlık haline erişme transferi"* añlamına gelecektir (yani, Tanrı tarafından yeryüzüne transfer edilen İsanın Meryem Ana tarafından doğurulması).

ËMİR ËZÜY'e Leon VI (MS 886-912) *solidusundan* beri "*Maria*" denmektedir. Bu söz, **M-P** ΘEOY şeklinde yazıldıktan sonra, *Mhetep Θeoy* [Tanrı Anası] denilerek okunmaktadır. Ancak, orijinal yazıda "*meter*" sözündeki "*t* " harfi ve *ΘEOΣ* sözündeki *E* ve *O* harfleri yok.

Hiristiyanlık dininin, Türkler tarafından, *Taşmunın* yazıtından (şek.31) geliştirilmiş bir din olduğunu şu Bulgar yazıtı da kanıtlıyor:

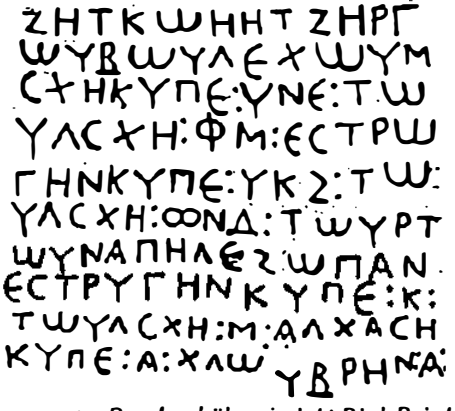

Şek.33. Bulgaristanda, Preslav bölgesindeki Bjal-Brjak klisesi yazıtı.
Mirşan,K.1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl*, s.56

UZANTQUN ANTIZIN	*Yüce imanımın*
ARĞUYUB LAÑ	*saflığı saikı ile,*
QOYAM	*koyuyorum*
ASQAN KÖYPEÑ ÜYÜNİÑ	*—gök mabedi evinin*
TOYLASQAN ËSÜSİM	*mukaddes Esüs'ün* [Allahın]
AÑIS TURUĞININ	*anıldığı*
KÖYPEÑ ÜYÜKİZ	*mabet olmasından dolayı*
TOYLASQAN: OP-ONUD	*takdis olunan*
TOYIR TOYIN	*yemek ziyafeti*
APPIN LAÑ	*verilmek sureti ile,*
OZUPPAN AÑIS TURUYĞININ	*göğe geçişin hatırası olarak*
KÖYPEÑ ÖK	*mabette yapılan*
TOYLASQANIM AL	*ayin ile—*
OQASIN KÖYPEÑE	*işbu gök mabedinin haçını*
QOLUYIB ORNINA	*yerine.*

Yazıtımıza göre, *haç* sözünün *oqaç*'dan türediği anlaşılmaktadır. Ayrıca, KÖYPEÑ ÜY sözündeki *köy*, herhalde, ÖK ÜY'den [Rap evi] türemiştir; yani, *köy* mabedi bulunan bir yerleşmedir.

Hıristiyanlığın kaynaklandığı yerin Başqırstan olduğu ALTI YARIQ TİGİN'den de anlaşılıyor:

[ULUĞ] İRKİN	*[Uluğ] İrkine*
ÖC-OÑIN TİREKE YARIQIN	*varlık başarısı için inen nur*
İNİL [UR]-OÑUQA	*İnilin yaradılış başarısına*
YARLIĞ BOLTI.	*vahiy oldu.*

Mirşan,K.1978: *ALTI YARIQ TİGİN*, s.115.

Burda söz konusu edilen ve "*Barış*" anlamına gelen *İnil*, herhalde, Trabzon kilisesini kurmuş olan bir peygamber olmalı, bu kilisedeki bütün yazılar Türkçe:

IC XC	*İSIS UQUS*	*İsis Uqus.*
ΟΦΙ ΘΡW	*OÑUZIS ËZİRİW*	*başarılı-ozma transferi*
ΛΑΝ ΠΟC.	*ULUTIN ËPİÑİS.*	*meleği* (Mirşan 2 0 0 6 ,b).

Bu metinde geçen *İsis Uqus* bizim "İsa" dediğimiz peygamberdir.
Mirşan,K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.61

VI. Erken Türk Alfabeleri

Çizelge 6. Orhun Yazıtları Alfabesi
(en eski alfabe)

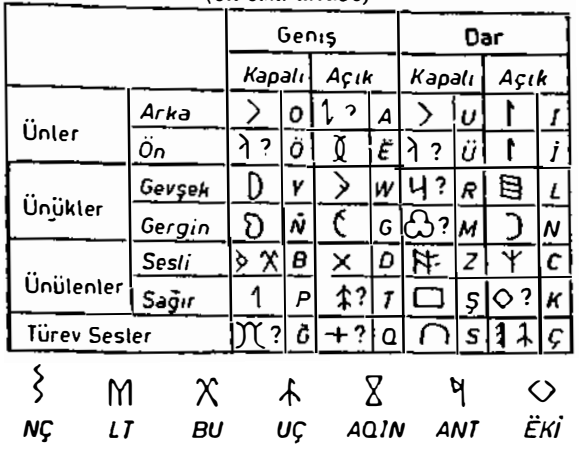

Mirşan,K.1970: *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.28

Çizelge 7. Ulu-Kem Alfabesi
(ikinci dereceden eski alfabe)

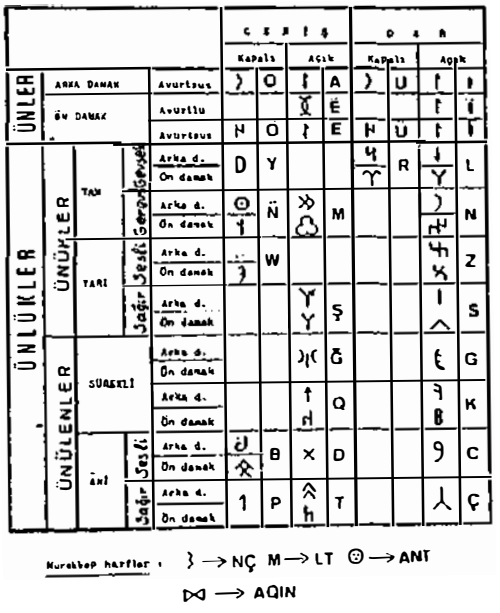

Mirşan,K.1970: *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.27

Cet.8. ISUB-ÖG harfleri ve hieroglifler

ISUB-ÖG	Hiero.	Proto-Yürk	Okunuşu	ISUB-ÖG	Hiero.	Proto-Türk	Okunuşu
			AQ				AÑ
			ïSIS				UQ
			UÇ				ON
			ÖG				AT
			BU				OŞ
			UB				AŞ
			OÑU				OQ
			OZ				ËK
			UL				A

Mirşan,K.1933; *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları* (Almanca), s. 8

Şek.9. Pra-Mısır Tamğaları

AT	ÖK	Ö/Ü	ËD	İÇ	ËB	İL	UQ
OÑ	ÏS	ÏK	UL	ËM	ON	OQ	OŞ
AÑ	AP	ALT	ËS	ËÑ	ËR	AÑ	AS
ÖG	UQ	US	AÑ	ÖC	OY	UW	A
AD	AD	AQ	AQ	AQIŞ	APA	AR	ASISIŞ

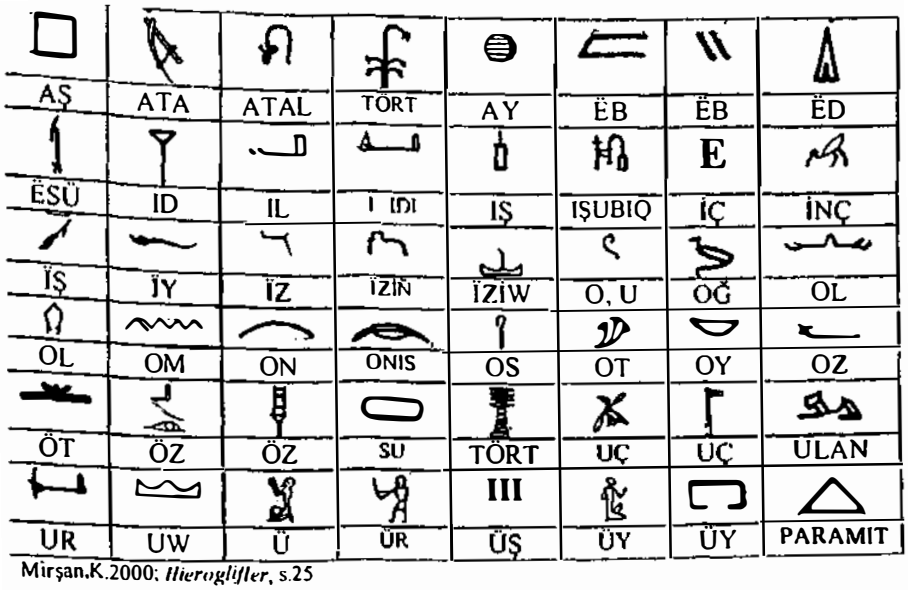

Mirşan,K.2000; *Hieroglifler*, s.25

Şek.10. Sümer Alfabesi

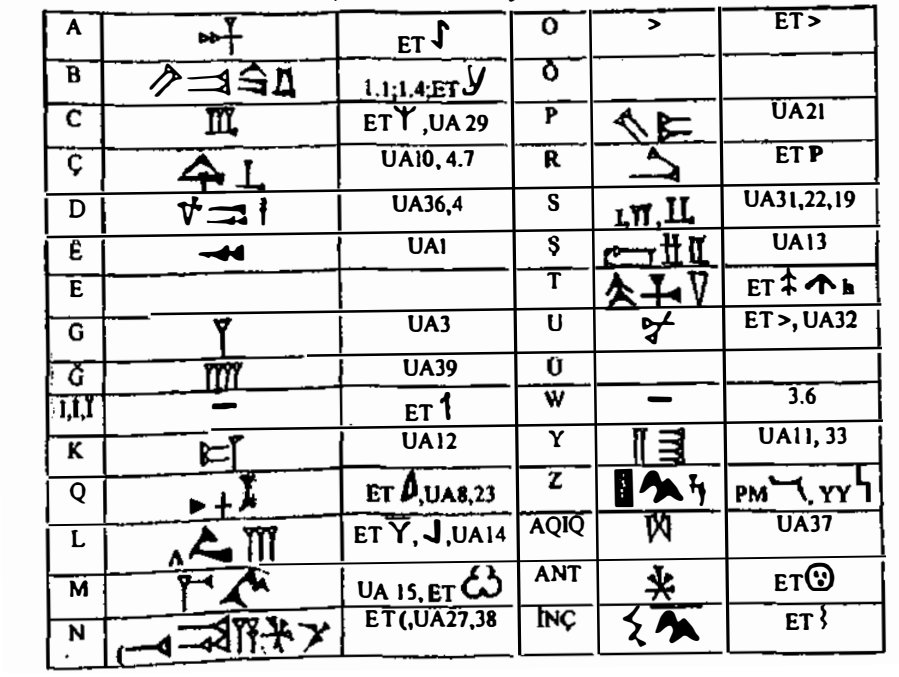

Mirşan,K.2008; *İskitler. Sümerler. Yemenliler*, s. 47

Çet.11. Sümer Tamğaları

ET (Erken Türkçe), UA (Ugarit alfabesi) (sayılar yazıt No.larını gösterir)

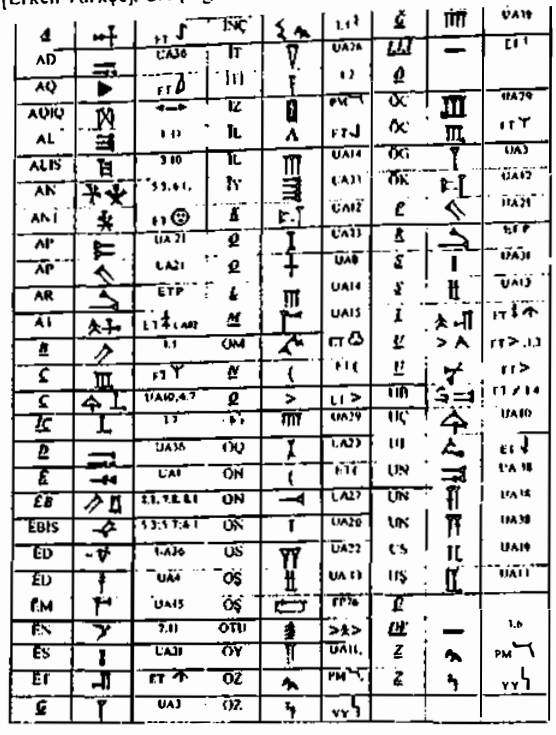

Mirşan.K.2008; *İskitler. Sümerler. Yemenliler*, s.48

Çet.12. Etrüsk alfabesi

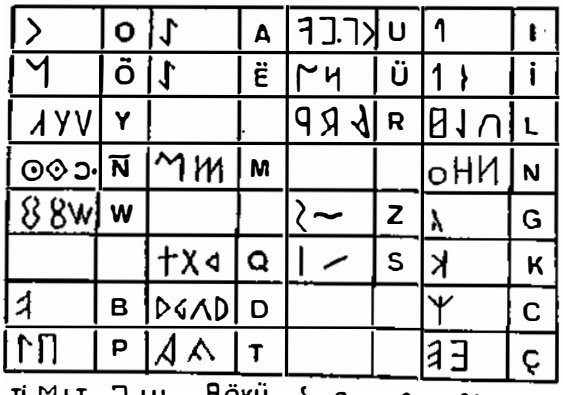

Mirşan.K.1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.34

Şek.13. Ugarit, Erken-Türk ve Proto-Samî Alfabeleri

Ugarît	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	a	b	g	d	ht	ü	z	q	t
Pr.-Türk	Ë	ËB	ÖG	ËD	ALT	Ü	OZ	OQ	AT
Pr.-Samî	ālef	bet	gaml	delt	he	waw	zaï	xet	tet
Ugarît	10	11	12	13	14	15	16	17	18
	ç	y	k	ş	l	m	w	n	aç
Pr.-Türk	UÇ	OY	ÖK	OŞ	ÏL	ÊM	AW	ON	ONÇ
Pr.-Samî		yod	kaf		lamd	mem		nun	
Ugarît	19	20	21	22	23	24	25	26	27
	ẓ	ñ	p	s	q	r	z	t	n
Pr.Türk	US	OÑ	AP	OS	UQ	ÊR	UZ	ÏT	IN
Pr.-Samî	semk	'ayn	pe	sade	qof	roš	šin	taw	
Ugarît	28	29	30	31	32	33	34	35	36
	nt	c	ata-at	' s	u.w	ẖy	aç	tat	d
Pr.-Türk	ANT	ÖC	ata-at	ËS	U	ÏY	ANÇ	at-at	AD
Ugarît	37	38	39	40	41	42			
	Aqın	n	ġ	y	at-ata	t			
Pr.-Türk	AQIN	UN	OĞ	ÏY	at-ata	at			

Mırşan K.2006; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.72

Cet.14. Yemen Alfabesi

A		I,I,I	٦ ٢	P, PP	
B		K		S	
C		Q		Ş	
Ç		L		T	
D		M		U	
E		N		ū	
E		Ñ		W	
G		O		Y	
Ğ		Ö		Z	

Mirşan,K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler*, s.59

Cet.15. Yemen Tamğaları

AQIQ		ESİP		OŞ	
ANT		IIF		OZ	
AÑ		IB		OZIP	
AÑIÑ		ISIŞ		ÖC	
AÑIŞ		IŞ		ÖG	
AP		İNÇ		ÖGİP	
AT		İK		ÖGIS	
BİR		İKİ		ÖK	
EB		İL		U	
ED		OĞ		UB	
EL		ON		UP	
ES-AÑ		ONIN		US	
ESİÑ		OÑ		Ü	

Mirşan,K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler*, s.59

Cet.16. Glozel harflerini Prototürk ve Kärnten harfleri ile karşılaştıran cetvel

Harf	Proto-Türk	Glozel	Kärnten	Harf	Proto-Türk	Glozel	Kärnten
a				ub			
b				k			
ç				l			
d				m			
g				n			
ğ				on			
i				n	Buradan		
q				r			
l				ss			
n				at			
ñ				o/u			
o				y			
p				z			
s				ve [uç-uçu].			
ş							
t				[alt] (yalnızcana Kärnten'de).			
u							
z							

Mirşan,K.1993; *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları* , s.26

Cet.17. Proto-Samî alfabesi ve, Açıqtaş alfabesinin devamı olan, UW-ON alfabesinden doğan alfabe şekilleri

Proto-Samî		UW–ON		Pr.-Etrusk.		Ion		Pr.-Gr.	
ʾalf	a,ʾ	A,E		a,ʾ	A	a	–	–	
bēt	b	B	B,ß	b	B	b	F	b	
gaml	g	G	Γ	g	Γ	g	Γ	g	
delt	d	D	Δ	d	Δ	d	Δ	d	
hē	h	Ç	E	ç	E	e	E	ç	
waw	w,o,u	U,Ü	W	w	–	–	Ϝ	ü	
zaj	z	OZ	θ,Φ	z	Ζ	dz	ϟ	z	
ḫēt	x	–	–	–	H	e	Θ	i	
ṭēt	t	AT	Λ,a	t	Θ	th	A	t	
yōd	y,i	OY	Y,¥	y	I	i	V	y	
kaf	x,k	K	K	k	K	k	K	k	
lamd	l	UL	Λ	l	Λ	l	Λ,Λ	l	
mēm	m	M	M,M	m	M	m	M	m	
nūn	n	N	N,H	n	N	n	N,H	n	
semk	s	S	I	s	Ξ	ks	I	s	
ʿayn	o,u	O	O	o,u,ñ	O	o	O	ñ	
pē	p,f	P	Π	p	Π	p	Ϟ	p	
ṣādē	s	US	C,ϛ	s	Ψ	ps	D	ss	
qōf	q	QQ	ϯ,X	q	X	x	ϯ	q	
rōš	r	R	P,R	r	P	r	P	r	
šin	s,š	ESIS	Ϸ	ss	Σ	s	–	–	
ṯaw	th,t	IT	T	t	T	t	T	ds	

Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri*, s.24

Cet.18. Avrupa alfabeleri

Buchstabennamen	Af	Ök ü ğüç			Ëb-Ël			Uguñusuğ			Olumun			Oguşuñupult			Ësiñir		Oz
	af	ök	ü	d	ç	ëb	ë	l	guñ	s	g	ol	m	n	oguş	ñ	p	lt	siñ	r	oz
Skythisch	⊥	B	ϟ	X	1	⅄	I	Y	⋈	I	϶	ϟ	⅄	⊃	□	ⅅ	⅄	M	Θ	Ч	Σ
Etruskisch	A	⊟	⅂	O	1	⅂	I	⊟	⊕	I	϶	J	⅂	⅂	⊞	Θ	⅂	M	⍜	⍜	ϟ
Uw-On	A				⅄		⅂	⅄		I				N		O					
Protobulgarisch	T		I	⏢	⊁	B	◇	⋀		⊏	Γ	⋌	M	N	Ш	Ε	Π			P	Z
Protogriechisch	A	B	⋈	⏢	E	F		⋀	⊕	I	Γ	L	⋈	N		Θ	⅂	M		P	⟨
Protobyzant.	A		⌐	Δ	€	B	~	⋀		I	Γ	⋒	M	N		O	Π			P	
Buchstabennamen	Ëzisik				Uguyusuñuc			Usuw			O	A	Ö	I	Jt	Differenzierungen				
	äz	s	I	k	ug	y	suñ	c	us	w	U	E	O	I							
Skythisch		∩	ϟ	⅂	+	D	Φ	Ψ		⅄	ϟ	ϟ	ϟ	1	N	OΘ(s) W(w) A(t)					
Etruskisch	⅄	⊥	1	ϟ	+	V	Φ	Ψ	↓	⅄	ϟ	ϟ	⅂	1	T	⅂(u) ⅆ(d) Π(l) n(n)M(ya)					
Uw-On					X	y				W	C	I				} (ks/s)					
Protobulgarisch	◆	S	ϟ	K	X	Y			И	W	O	Δ	⋈	1		ω(o,u) H(n) I(i,i)					
Protogriechisch		T		K	+	V			D		⟨		⋈			Ω(o,u) H(n) η(ö,ü)					
Protobyzant.	Θ	C	—	K	X	Y				W	⌒	⌙	⊁	—	T	n(u) ϒ(üy) τ(t)					

Mirşan,K. *Protogrekçe Yazıtların Deşifre Edilmesi* (Almanca), s.

Cet.19. Proto-Portekiz Alfabesi

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
a		AU	[a] (ALTI YARIQ TİĞİN). ['] ('Abdo Fragmenti,Fen.). [a] (Dipylon İbriği,Yun.). [AŞA](Çilgiri,Doğu An.). [US A] (Proto-Portekiz). [AT-A,ATA](Lemnos).
-a		-A	[ASA,ASIS](Proto-Port.). [ATĀN] (Proto-Portekiz). [ATA] (Vinça). [AT-ATA] (Erenköy). [ATA] (Pre-Mısır).
c		ÖC	[ÖC-UÇ] (ON Notası). [ËL ÖC] (Grit). [ÖC AP] (Proto-Port.). [ÖC UÇ] (Guria,Avusturya). [UQUSUÑUC](Marsil.Taht.).
ç		UÇ	[UÇ] (ISUB-ÖG,Doğu An.). [UÇ] (ON Notası). [İÇÜ] (Gurina,Avusturya). [ËSÜWİÇ](Etrüsk). [UÇ ËSİÑ](Proto-Port.).

Cetvelin devamı

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
d	X	ËD	[ËSÎD](ON Notası). [ËD-ËD] (Çatal Höyük). [ËDÎ] (Lena). [ËD-AT,"Tanrı"](Pr.-Port.) [ALT ËD] (Proto-Prtekiz).
d	D	OD	[ODUÑUÇ](Proto-Portekiz). [OÑ ÖDÎS] (Etrüsk). [d]('Abdo Fragmenti,Fen.). [d](Şapatba'al,Fenike).
-d		-D	[ËLÎD](Proto-Portekiz). [UL ËDÎS](Glozel). [d](Thera,Yunanistan).
ë	V,)	Ë	[ËSÎT](Proto-Portekiz). [ËLÎP](Proto-Portekiz). [ËSİTİRÎÑ](Proto-Portekiz)
g	⅂	ÖG	[ÖGÜ](Lena). [ÖGÜZ](ON Notası) [ÖG](Issıq) [ÖGÎS](ALTI YARIQ TİĞİN). [ÖGÎS](Proto-Portekiz). [ÖGÎS](Çilgiri).

Cetvelin devamı

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
ģ		OĞ	[OĞ ËS](Proto-Portekizce). [UĞUQ](Sülyek). [OĞ](Side). [OĞ](Vinça). [OĞ](Side). [OĞ](Glozel|. [OĞUW](Ulu-Kem).
I		ÏS	[ÏL] (Etrüsk). [BÏS] (Tun-Huang|. [ÏS] (Glozel). [ÏS] (Ulu-Kem). [ÏSÎN] (Proto-Portekiz). [ÏSÎS] (Proto-Portekiz). [ÏSÎS] (Pre-Mısır).
y		OY	[BUY] (ON Notası). [OZUS OY](Proto-Portekiz). [OZ OY] (Glozel). [USUY OĞ](Side). [y]('Abdo Fragmenti). [y] (Thera). [OY](Etrüsk). [ÏY](Pre-Mısır).

Cetvelin devamı

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
k		ÏK	[ÏK](Kızların Mağarası). [ÏK,ÏKÎ] (Vinça). [ÖK](Vinça). [ÏKÎP](Proto-Portekiz). [ÖKÜÑÜ](Proto-Portekiz). [k](Thera).
q		AQ	[AQ](Cunni Mağarası). [UÇUQ](Hamorodkaracsoni) [AQ](Vinça). [AQ](Proto-Portekiz). [q](Meşa Taşi). [UĞUQ](Sülyek).
l		ËL	[ËL](Sülyek). [ËL](Proto-Portekiz). [ËL](Side). [ËLÎT](Proto-Portekiz). [l](Thera). [ATALIS](Side).
m		ËM	[ËM](Lena). [ËSÎM](Proto-Portekiz). [m](Meşa Taşı). [m](Etrüsk).

Cetvelin devamı

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
n	(	ON	[ON](Cunni Mağarası).
			[ON](Glozel).
			[ON](Trabzon Mağarası),
			[n](Şapatba'al).
			[ANUR](Proto-Portekiz).
			[ONUÑ](Proto-Portekiz).
n̄		ON̄	[ON̄IP](Proto-Portekiz).
		AÑ	[AÑU(W)](Proto-Portekiz
o		O	[OÑIP](Proto-Portekiz).
u		U	[USUP](Proto-Portekiz).
ö		Ö	[ÖT](Proto-Portekiz).
ü		Ü	[ËRÜ](Proto-Portekiz).
		ÜW	[ÜW](Proto-Portekiz).
p		AP	[AP-US](Proto-Portekiz)
			[APAN](Proto-Portekiz).
r		ËR	[ËR](Proto-Portekiz).
			[ATAR](Proto-Portekiz).
r		UR	[URUÑ](Proto-Portekiz).
			[UR](Proto-Portekiz).

Cetvelin devamı

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
s	↑	OS	[OS ËM](Proto-Portekiz)
s	≠	US	[USUP](Proto-Portekiz).
s	⊕	AS	[ON AS ËM](Proto-Port.) [ËSÍ (veya ASI)ËM](Petrov).
s	∩	ÖS	[ASA](Proto-Portrkiz). [ÖS-ON](Sağan Zaba). [ÖP-ÖSÜ](ON Notası).
s	|	ËS	[OĞ-ËS](Proto-Port.). [ÖGÍS](Proto-Portekiz).
ş	□	OŞ	[OĞUW OŞ](Uyuq-Malinov) [OŞ AT](Val Camonica). [UB-OŞ](Glozel). [OŞUS](Proto-Portekiz).
t	A	AT	[ATAP](Proto-Portekiz). [t](Proto-Sami).
t	h	ÍT	[ËSÍT](Proto-Portekiz). [ËSİTİS](Issıq). [ËSİTİS](Sülyek). [ËTÜY](Glozel).

Cetvelin devamı

Harf	Proto-Port.	TAMĞA ismi	Örnek
w		UW	[UW](Çatalhöyük). [OĞUW](Uyuq-Malinov). [UW-ON](Erenköy). [ÜW](Proto-Portekiz). [ËR USUW](Proto-Port.).
w		AW	[AW](Sülyek). [AW](ON Notası). [ËSÍS AW](Proto-Portekiz
z		ÖZ	[ÖGÜZ](ON Notası). [ÖZ ËR-AT](Proto-Port.). [ÖZ](Glozel).
z		OZ	[OZ](Issıq). [OZUS](Proto-Portekiz). [z](Proto-Sami).
alt		ALT	[ALTIÑ](ON Notası). [ÖCÜM ALT](Proto-Port.).
aqin		AQIN	[AQIN ALT](ON Notası). [AQ AQIN](Proto-Port.). [AQ AQIN](Uyuq-Arxan).
ësis		ËSÍS	[ËSÍS](Proto-Port.). [s](Proto-Sami).

Mirşan,K.1996; *Pre porkiæBitigi aş las.*

Şek.20. Side Alfabesi

harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.
b	b	k	K	ñ	y, o	r	>◦	ü	Ч, >
ç	λ	q	X	o	Ч, >	s	I	w	ε
g	Γ	l	Λ, L	ö	<	t	τ, ↑	y	У, V
ğ	><, Ω	n	N	p	⌈	u	Ч, >	z	Z

Mirşan K. 2000 *Türk ve Türk leri Runa da lu Yazıtları*, s.88

Şek.21. Phryg Alfabesi

harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.
a	⅂	d	Δ	ï	⅂	m	⌈	p	⌈	u	<	aq	∩	oq	↑
b	F	e	⅂	k	K	n	⌈	r	P	ü	⌈	añ	ρ	os	∩
c	Ψ	g	Γ	q	+	ñ	y,o	s	I	w	e	ës	T	up	∞
ç	E	ğ	<>	l	⌊,Λ	ö	⌈	t	A	z	Z	nç	Σ		

Mirşan K. 2000 *Türk ve Türk leri Runa da lu Yazıtları*, s.88

Çet.22. Başqırtstandaki Taşmurın ve Yürektaw yazıtlarının alfabeleri

Taşmurun Kayası Yazıtı								*Yürektaw Yazıtı*	
a	A	k	K, B	n	H, N	ş	O, Ш	b	Ғ
c	Ψ	q	+, X	ñ	0, E	t	T	ñ	E
d	Д	l	Λ	r	P	y	V, У	p	П
g	Γ	m	M	s	I, C	z	З, ϕ	z	ϕ

Mirşan K. 2000 *Türk ve Türk leri Runa da lu Yazıtları*, s.55

Çet.23. Köypeñ Üy yazıtı alfabesi (Bulğaristan)

a	A	k	K	ñ	Э	t	T
b	B	q	X	o	ω	w	ω
d	Д	l	Λ	p	∞, П	y	Y
e	A	m	M	r	P	z	Z
ğ	Γ	n	H, N	s	C, I		

Mirşan K. 2000 *Türk ve Türk leri Runa da lu Yazıtları*, s.57

Çet.24. Erken Bizans Alfabesi

harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.
a	⅂	ë	/	iy	Ï	m	M	p	П	u	U	s	S		
b	B	g	Γ	k	K	n	N, H	r	P	w	ω,ε	z	Z, Σ		
ç	Э	ı	/	q	X,+	ñ	O	s	⌊, C	y	Y,V	üy	γ		
d	Δ	i	/	l	Λ	o	∩	t	A, T	z	θ, Φ	us	Ч		

Mirşan K. 2000 *Türk ve Türk leri Runa da lu Yazıtları*, s.88

Şek.25. At-Oy Bil Alfabesi (d.ö.522)

harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.	harf	tam.
a,e		ë		k		ñ		s		z	
b		g		q		o,u		ş		nç	
c		ğ		l		ö,ü		t		ök	
ç		x		m		p		w		oq	
d		ı,i,ï		n		r		y		oñ	

Mirşan.K.2007; *At-Oy Tarihi*,s.49

Cet.26. Uygur Alafabesi

A		(Orkun 1938,s.97,sat.1:UB-OZULINDA). (Mirşan 1978,s.111,sat.21:TENLİG APA).
B		(s.64,sat.4 vs).
Ç		(s.64,sat.2 ve 4).
D		(Orhon 1938,s.37,sat.25: BEG ÖDÜME KE). (s.64,sat.3: ED); (s.64,sat.11:BİTİDİM).
F		Yani,P : , (Orhon 1938,s.99,sat.6 ve 7).
X		"Q"dan türeme!
K		(Mirşan 1978,s.111,sat.6 ve 8). (s.64,sat.1).
Q		(s.64,sat.7).
L		(s.64,sat.2,3); (s.64,sat.8).
M		(s.64,sat.2); (s.64,sat.9).
N		(s.64,sat.3).
P		(s.64,sat.6); (Mirşan 1993,s.87,sat.3).
S		(Mirşan 1978,son satir,s.111).
Ş		(Orkun 1938,s.99;alt sol şekil,sat.7).
T		(s.64,sat.4); (Orkun,1938,alt sol şek.;s.99)
W		Yani,Ü : P [ü] (Mirşan 1978,s.111,sat.2).
Y		(s.64,s.1).
Z		(s.95); (Mirşan 1978,s.111,sat.19:QUT-OZ).

Mirşan.K.1994; *Alfabe ve Yazı Bilgisi*,çn.c.s.1:60

Tarifler:
Bir cümledeki bir sesin, konuşma organının her hangi bir elemanına göre, ilk söylenilen şeklinden—sesin yutulması dahil—daha başka bir şekilde söylenmesine bu *sesin türemesi* denilir. Sesin türevi söz veya cümledeki yerini vasıtasız komşularına göre değiştirmemiş ise, o sese *stabil* denilir, —*ö – küş* > *ö– gis*'deki *k* '= *g* gibi.

Konsonantlar, söz çekirdeğinin vurgusunu vokal üzerinden kısmen kendilerine çekmek üzere, seslilenmek, *k'* = *g* gibi, veya süreklileşmek, *bar* > *var* gibi ; vokaller ise daha az vurgulu olarak söylenebilmek üzere, *ö – gis* > *ö – güş* gibi, sözü stabilleştirirler.

Eğer türev ses kendi söz çekirdeğindeki vasıtasız komşuları arasından kaybolur ve kendine stabil bir denge yeri (sesin yutulması dahil) arar ise, bu sese *labil* denilir,—*qart + bol – ğan* > *qar – tal – ğan*'daki *t* ve, sözden kaybolan, *b* gibi.

Eğer ses cümledeki yerine göre türetilemez ise, o sese *indifferant* denilir—*tüp + a – yaq* > *tı – yaq* türevindeki *y* gibi. .

Eğer "*tarih ve medeniyet yazı ile başlar* " der isek, şimdiye kadar sergilediğimiz tabloya göre, her şey Türkler ile başlamıştır.

Peki, bu halka ne oldu, neden onlar bugün sahnede yok?

Bunu anlıyabilmek için, biz Türklerin komşuları üzerinde durmalıyız. Bu komşulardan onlara en yakın olanı, Çinliler değil, fakat Ruslardır.

İleride Çinliler üzerinde de duracağız. Fakat burda, Türkleri arama bakımından, Ruslar üzerinde durur iken, ele alabileceğimiz biricik konu Rus dilidir, çünkü *Rus tarihi* diye bir şey yok, konumuz olan eski tarihlerde onları göremiyoruz. Buna göre burada, Ruslar hakkında elimizdeki biricik veri olan, *Rus dili* üzerinde duracağız.

Aslında, Roma tarihi dışında, Avrupalıların tarihi yok, Avrupa medeniyetinin temelinde Türkler yatar.

İlk önce Rusçanın *labil* bir dil olduğunu gösteren delilleri sıralıyalım.

1.Rusçada ünlerin [*vokallerin*] yutulması
o→sıfır: *posol* [elçi]—*poslat* [gönderme]; *son* [uyku, düş]—*sna*

[uykuyu, düşü];
e→sıfır: *sobeːru* [toplıyorum]—*sobrat* [toplamak].

2.Rusçada ünlüklerin [*konsonantların*] söylenmemesi
t→sıfır: *izvestnıy* [belli] (**t** okunmaz).
d→sıfır: *Pozdno* [geç] (**d** okunmaz).

3.Rusçada söylenmiyen *vokallerden* sonra *ün erupsïonu*
o→sıfır ve o→a: *golova* [baş]—*glava* [baş]; *zdorovıy* [sağlıklı]—*zdravie* [sağlık]; *zoloto* [altın]—*zlato* [altın]
o→sıfır ve o→e: *moloçnıy* [sütlü]—*mleçnıy* [sütçül].
e→sıfır ve e→e: *bereg* [sahil]—*bezbreginıy* [sahilsiz]

4.Rusçada ünlerin [*vokallerin*] *eruptivliği* [BODIN hali]
o→a: *sprosït—spraşïvat* [sormak].
o→ı,u: *zasoxnut—zasıxat* [kuruma]—*suxo* [kuru].
e→ï: *vıçest—vıçïtat* [okuyup bitirme]
e→a: *umeret—umïrat* [ölme]
e→o: *vezti* [alıp varma]—*voz* [yük]
a (eski Rusça)→ï (modern Rusça): *Reşat—reşït* [karar verme, -etme, -kılma].
ï→ı: *ïskat* [arama]—*obıskïvat* [didik-didik etme, araıyıp-tarama]

5.Rusçada ünlüklerin [*konsonantların*] eruptivliği [BODIN hali]
b→bl; p→pl; v→vl; m→ml; f→fl: *lyubït* [любить, *sevmek*]—*lyublyu* [seviyorum] vb
d→j: *vodït* [yürütme]—*voju* [yürütüyorum]
d→jd: *vodït* [yürütme]—*vojd* [lider]
g→j: *dolg* [borç]—*doljnïk* [borçlu]
g→z: *drug* [dost]—*druzya* [dostlar]
x→ş: *uxo* [kulak]—*uşï* [kulaklar].
k→ç: *ruka*[kol]—*ruçka* [kolcuk]
k→ts:*lïk* [yüz, görünüş; alm. *Blick*]—*lïtso* [bet, yüz]
s→ş: *nosït* [taşıma]—*noşu* [taşıyorum]
sk→şş: *do ska* [tahta]—*doşşeçka* [tahtacık]
st→şş: *mest* [yer]—*pomeşşenie* [yerleştirme]

sk→st: *puskat* [bırakma]—*pustït* [bırakmal.
t→ss: *sokratït* [kısaltma]—*sokrassu* [kısaltıyorum]
z→j: *nïzkïy* [alçak]—*nïje* [aşağıda]

6.Rusçada unutulmuş bir tasrif

Я ЄСМЬ, ТЫ ЄСИ, ОН ЄСТЬ, МЫ ЄСМЫ, ВЫ ЄСТЄ, ОНИ СУТЬ

Rusça	Almanca	Türkçe	Rusça	Almanca	Türkçe
ya yesm	ich bin	benim	*mı yesmı*	wir sind	biziz
tı yesï	du bist	sensin	*vı yeste*	ihr seid	sizsiniz
on yest	er ist	odur	*onï sut*	sie sind	onlardır

Bu örnekler bize Rusçanın *labil* (s.51) bir dil olduğunu gösteriyor. Labil bir dil, ayni zamanda, *geçmişi karanlık* olan bir dil demektir, çünki böylc bir dil yad-sözleri kolaylık ile benimser ve benimsediği sözleri de *tanınmıyacak bir hale* getirir. Böyle olmak ile beraber, Rusçadaki pek çok Türkçe kökenli sözleri tanımlamamız da mümkün olabiliyor:

7.Türkçe-Rusça söz benzerliği

Bütün Avrupa dilleri kadar, Rusça da BODIN [*fusional langueges*] dillerdendir Türkçe ise, TÜÜ-EVİNİ diller [*holomorphic langueges*] ailesine girer (s.12).

bez→siz: bez ognya—ateşsiz
bık [boğa]→**BUQA** [boğa]
bog [Allah]→**ÖK** [Rab]
dïtya [çocuk]→**ËDİNİS** [ediniş, yavru]
dorog, doroga [sokak,yol]→**AT URUĞ** [emir, tebligat, tebligat yolu, *highway*]→Tat. ***daruğ***→Türkçe ***doruk***
dyen [gün]→**day** [İng. *gün*]→**KÜN** [ışık]
dvor [avlu]→**davar**
glaza [göz]→**göz**
xod [adım, yürüyüş, varıma, varış, yol; Alm. *Gang*]→**AD** [adım, yol] ve de **OD** [zafer, şarj]
xoroşıy [iyi]→**yaxşı** [iyi]
xoroşo [iyi, yakışıklı]→qaraşu [Tat.*bakışma*]

ïdu [gidiyorum]→**kïtü** [Tat. *gitme*]
jena [karı]→ **cïñge** [Tat. *y enge*]
kak [nasıl]→**qalay** [Kırğ.*nasıl*]→**kalaïsï** [Rumca, *nas ı ls ın*]
katolïk→qatılıq [(Romalılar ile Kıpçaklar arasındaki) katılım (ittifak) mensubu]; **Katalonïa→qatıl**[anlar?]
kray [kcnar]→**qırıy** [Tat. *kenar*]→**Q ı** [kcnar]
loşat [at]→**ËLÜ ËS AT** [ehlî at]
mne [bana]→**mïña** [Tat. *bana*]
muj [koca]→**MOĞOÇ** [rahip]
na→da: **na** telegï—araba**da**
nad→üstün**de:** **nad** gorodom—şehir **üstünde**
par [çift]→**PARIŞQAR** [çift]→**par** [Tat. *çift*]
pât [beş]→**PÏS** [beş]→**bïş** [Tat.*beş*]
poçemu [ne için]→**nï üçin;** yani, **po→nï**
pyat [beş]→**bïş→penç** (Farsça)→**fünf** (Almanca)→**five** (İng.)
reka [nehir] (<ARIQA)→**arıq**
rod [nesil, soy]→**UD** [dişi], **UDU** [dişilenme]
sabaka [köpek]→**sabaq** [Tat. *d ars*]
soloma [saman]→**saman**
syelo [köy]→**sala** [T akä y]
syever [север, *küzey*]→**sibir** [Sibirya]
slovo |söz|→söz
ştanı [donlar]→**ışţan** [Tat. *d ın*]
tavar [товар, *mal*]→**TABAR** [mal] (Bolbollar,tëg.Il,şloq 18, s.17)
tot [şu,o,bu]→**ATI-AT** [işbu]→**that** [İn g „ uşardaki,işh u.] ËSÖÑÜK [misal]: BUÏLİ ATI-AT [beyi bulunduğu **işbu** halk] (**qarç** yazıtı)
tsar [царь, *çar*]→**ÇUR** [kral]
tyurme [тюрме, *h ap i sh anı*]→**türme** [Tat. *h ap is hane*]
veçer [вечер, *gece*]→**kïç** [gece]
Volga [Ïdil Nehri]→**yılğa** [Tat. *neh ir*]
volost [idare mıntıkası (birimi), vilâyet]→**ULUS** [populasïon]
voyna [savaş]→ **ur,ura,uruş** [vuruşma, savaş]→**wor** [İngl.*savaş*]
v'yuk [вьюк, *yük*]→**YÜK**
yedem [едем, *gitmek*]→**adım** (Türkçe, Tatarca)
yeş [сшь, *y eşa*]→**ye, aşa**

8.Türkçe-Rusça söz eki benzerliği (*postpozitiv* gelişim)
bogatıy [zengin]→qalmıy, kïlmiy (Tatarca) sözlerindeki ***ıy, iy***
kuşat [yemek]→aşïq [yiyelim]

Xod→AD'dan (VII-7) şunlar elde olunur:

xadï [yürü]→ADI [adım at, yürü]
xadït [yürümc]→ADI ËT [yürüme], veya
xodït [yürümc, varma, gitme]→AD İT [impulziv yürüyüş]
xodataY [kollayıcı, avukat]→ADITAY [adım attırıcı, yol gösterici]
xodba [yürüme, yürüyüş, yol]→AD ËBİ [yürüme terdibi]
xodı [yollar]→AD [yol, yollar]
xodı [yolları]→ADI [yolları]
xodı [yolları]→ADIN [yolların]
xodkïy [tez yürüyüşlü]→ADQIY [tez yürüyüşlü]
xodok [yaya yürüyücü]→AD-UQ [yürüyücü olarak bilinen]
xodyaçiy (ходячий) [yürüyebilen]

9.Rusça ön-ekler ve Türkçe karşılıkları (*prepozitiv* gelişim)
ne znaet→Tatarca *bilmï, bilmïdi, bilmït*; Kazakça ***bilmeyt***
ne znayu, ne znam →Tatarca *bilmïm*
ne znaeş→Tatarca *bilmïsiñ*
v xode [varışında, vaktinde]
vıxod [çıkış]
vıxodït [çıkma]
očevïdno [açıkça]→açıkça
Türkçedc ön-ekler hemen-hemen hiç kullanılmamaktadır. Rusçada ise, bunlar çok kullanılır. Rusçadaki ön-eklerden bazıları şöyle:
ïzxodït [dağılma, alınma]
otxodïte [uzaklaşınız]
poxodka [yürüyüş]
prïxodite [gcliniz, giriniz]
rasxod [masraf]
vxodïte [giriniz]
vıxod [çıkma, çıkış yolu; Alm. *Ausgang*]
vıxodïte [çıkınız]
zaxadït [girme]

10.Affikslar [yasağıçlar] (Mirşan 1997, s.33'e bkz)
-a/-ya→Rus. *slış-a* [duy-a duy-a]; Rus. *duma-ya* [düşü-düşü] →Erken Türkçe *KËÇE* [geçerken, geçerek]
-ënn→Rus.*unesënnıy* [götürülmüş olan, Alm. *weggetragen*] → Erken Türkçe *KËLGEN* [gelmiş; Alm.*gekommen*] Türkçe *seven* [Alm. *liebend*]; İng. *broken bottls* [kırılmış şişeler; Alm. *zerbrochene Flaschen*]
-ïst/-ast→Rus.*kamenïstıy* [taşlı]→Erken Türkçe *-SİT*: AT OÑUÇ'UN ËTİSİT [Athena] (Protogr. Insch. s.50)
-ot→Rus.krasota [güzellik]→Erken Türkçe *-IT*: ÜÇ BASIT [üç başlıklı; Alm. *drei köpfig*] (Mirşan 1970, s.75)
-t→Rus. *Slışat* [duyma; Alm. *zu hören*]; Rus.*nesti* [getirme; Alm. *bringen*]; *stroït* [inşa etmek]→Proto Türkçe *-İT*: UQUS ËRİKİT [anlayışlı olma; Alm. *einsichtsvoll zu sein*] (Mirşan 1973, s.17)
-ya→Rus.*podprıgïvaya* [sıçnıya-sıçnıya]; *dumaya* [düşüne- düşüne]; *slışa* [duya-duya]
-ı/-ï→Rus. *Volnı* [dalgalar]; *zëmlï* [yerler]; *okna* [pencereler]; *polya* [kırlar]. Bu ekin Erken Türkçedeki karşılığı *I* [genellik] olabilir.

11.Rusçada konsonant yutulması (konsonantların söylenmeme hali için, VII-2'ye bkz)
xoǰdenïe [хождение, *yürüme*]→xodït [ходит, *yürüme*]
Bunu, sah.11'deki formüle göre,
$$xo^{j}+de+nï+ye \rightarrow xo+dï^{t}$$
şeklinde yazar isek, şunu görürüz: *rïjït* di çekirdeği *j*'nin çekirdeğe girmesini önlemekte ve yutulmasına sebeb olmaktadir.

Diğer taraftan, bu değizliğe göre xo^{j} çekirdeğinin *passiv* yönünün solda ve *aktiv* yönünün sağda olmasına karşılık, $dï^{t}$ şeklinde teşekkül eden çekirdeğin passiv yönü ($^{d}ït$ şeklinde) sağda bulunuyor . Rusçadaki bu hali, yani çekirdeğin aktiv yönünün passivleşmesini, aşağıdaki türemede de gözlemliyebilmekteyiz (VII-3):
$$mo+lo^{c}+nï^{k} \rightarrow mlo^{c}+nï^{k}.$$
Burda da *mo* çekirdeğinin passiv yönünde bulunan *m* aktivlenmektedir: *Türkçede bir çekirdeğin passiv ve aktiv yönlerinin türemelerde değişmemesine karşılık, Rusçada böyle bir değişim mümkün o-*

labilmektedir ki, bu da Rusçanın labil bir dil olduğunun kanıtlarından biridir.

Şimdiye kadar gördüklerimizi özetlemek üzere, şu sözleri ele alalım:

raz-de-vatsya [**soy**-un-ma]→**o**-de-vatsya [**giy**-in-me]
ot-krıvat [**aç**-ma]→**za**-krıvat [**kapat**-ma]

Bunlara göre, çok eski Rusçada **raz** "*soyunmak*", **o** "*giyinmek*", **ot** "*açmak*", **za** "*kapatmak*"demektir ki, bu sözler hiçbir dilde yok. Bu sözlerin Türkçe ile ilişkileri olmadığı kadar, bunları biz İngilizce, Almanca gibi Avrupa dillerinde de göremiyoruz.Yani Rusça, Türkçe gibi, yaygın bir dil değil, bir kabilenin yaşadığı sınırlar içinde kalan *iptidaî* bir dildir ve bugünkü zenginliğini Türkçeye borçludur. Nitekim Şihabetdïn Mercanï şöyle diyor:
Ruslar, esas itibarı ile, bir adada yaşamışlardır, tarlaları yoktur, ekincilik bilmezler; samur, sincap, ağaçsansarı gibi hayvanları avlıyarak ve onların derilerini satarak geçinirler. Seqalïbelere (Oqlara, yani bugünkü Tatarlara) *karşı savaşırlar iken, Seqalïbeler onlardan esir alıp, Bulğarlara, Hazarlara satmışlar.*
Mirşan,K.2007; *At-Oy Tarihi*, s.111

VIII. İngilizce

İngilterede biz, İngilizcenin kökeni olarak, Türkçe yazıtlar görmekteyiz. Bunlardan *Thames Bronz Muskasında*, Türklerin Avrupadaki devletleri olan, *ATÏL* ismi de geçiyor:

1. OÑ AN	2. *Rabbanî akın*
2. ÖKİK AQIN	1. *anıdı olan ve*
3 .ËKİL ARILT	3 . *"talih getirici"*
4. OÑ	4. *denen,*
5. OÑ ËSİK ËT	6 .*Rabbin AT-ÏL*
6 .ÖK A AT ÏL	5. *muskası*
7. AQIN İK	7. *akınlara.*
8. ARILT ÖKİN.	8. *Rabbin talih getiricisidir.*

İngilterede Erken-Türkçe olarak en azından 4 yazıt görmekteyiz .
Mirşan,K.2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları*, s.55,63,65,67 (bak:s.30)

Ayrıca, Bayqal-Lena yazıtlarından *ÖZÜ* yazıtındaki ËSİ ËM [benim] sözünün İngilizce *I am*'e karşılık gelmesi v.b. da İngizcede pek çok Türkçe söz olması gerektiğini gösteriyor:

Cet.27. İngilizcedeki Türkçe asıllı sözler

Erk.Türkçe	İngilizce	Erk.Türkçe	İngilizce	Erk.Türkçe	İngilizce
ANT	engagement	ËSİ ËM	I am	Tat. *sav*	save
Tat.*añlaw*	know	ËSİS,ËSİÇ	sense	Tat.*stılıq*	Sterling
ATI	the	İDİ	inductive	söylemek	to *say*
ATI-AT	that	KÖNI	conventional	-SUB	sub-
ATI-ËS	this	QUT	good	TARŞIN	shorten
BADIL	bad	qaz	goose	taş	stone
BİG, BËG	big	LUQİDA	looking	TËGRİK	tangent
BUD	bud	NAMAN	name	TİK-Vİ	ver-tical
BÜK	bend	OT	hot	TİP	deep
BRATYA	brotherhood	ÖG AT	God	TÖP	top
çare	care	ÖG ËRİG	Greek	WAÇIR	watch
ËD	to do	ÖRGÜN	organ	YİR	earth
ËL-ANT	land	PIRAY	free		

Mirşan,K.1996; *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen*, s.14
Mirşan,K.1996; *Bugünkü Avrupa Dillerinde Etrüskçe İzleri*; s.7
Mirşan,K.2002; *The Science of Physics and Astrophysics according to Old Turkish Scholars*; p.6

Bunlar dışında, Çuvaşca *sı ltı*sözünü İnglizcede *s ta*şeklinde görmekteyiz ve *postpoz i tg ielv şia*lanında da şu misalleri verebiliriz: İKİ**Tİ** ËTİGMİŞ [iki**ye** ayrılmış]→ beu**ty;** UYUŞ**UL** →feder**al.**

Z an i rl er

I [ben]→ Erken Türkçe ***ËSİ*** [ben]: ÖZÜ ËSİS ËD BUĞ BU **ËSİ** ËM [**ben** kendisi (işbu anıt ile) hatırlatılmış olan BUĞ'um]
(Mirşan,K. 1970, *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.67)

that→Erken Türkçe **ATI-AT**; BU ËLİ **ATI-AT**, ON UÇ UYUN A [beyi **bulunduğu** halk, On Federal Devletine dahildir; Alm. *di es laser, das V dk, i sdoc hdi O N sc B anlesfüh run g*(Mirşan,1970, s.67)

this→Erken Türkçe **ATI-ËS [-nın]:** OĞLI **ATI ËS** OĞUP OĞUR OTI A [(defin) ateşi (halk) evlâdının şerefi içindir;Alm. *das F ater i s t für di G elob und***es** ***[dieses]*** *V dkssoh n ds estfim t* (Mirşan 1970, s.68)

Art i kell[k]arfi tarifler]

the [der,die,das:die (çokluk)]→Erken Türkçe **ATI** [es ist ihm bewußt: d.h.**the**]: ULI **ATI** A ON UWUÑ [**onun** ululuğu ON Mukaddesatına mahsustur: Alm. *die* (d..h*e i Lie h) ab enh gehtö kde ON'schen Heil gkeit*] (Mirşan 1970, s.67) .

Kapula

am→Erken Türkçe **ËM:** ÖZÜ ËSİS Ë DBUĞ BU ËSİ **ËM** [**-im, -um;** Alm. *ic hbin der F ü rsder sich erinnern l ies*(s:58'e bkz)

Affikslar

-al→Erken Türkçe **-IL,-İL:** UYUŞ**IL** ÖGÜZ [Feder**al** Nehir]

-en→Ësöñük olarak, *brok**en** b o t t*[Kırılmış ola**n** şişeler; Alm. *zerbroch**en**e Fl schen*]→gel**en** kişi vb

-ut→Erken Türkçe **-İT:** İK**İT** ËSİTÜ [dual**lik**, yani *evl i l* (Prototgrekçe **pg** 7), İng. *beau**ty***

IX. Al manc a

S ölzer

All [kânat, universum]→**AL**QU [univerzum] .

Atta [baba] (Codex Argenteus)→**ATA** [baba] .

biege [bük]→**BÜK** [bük] .

Bruder [birader]→**BRATYA** [biraderlik] .

esse [ye, aşa]→**aşa**

frei [serbest]→**PIRAY** [serbest]: ABI-**PIRAY** [açılma, çözülme, meydana çıkma; hürriyet] (Astraofizik, s.172).

gut [iyi]→**QUT** [emniyet, talih, mükemmellik].

ich sei (veya, **ich bin**) [benim]→**ËSİ BİN** [**benim**]; UW-ULUNUZ ËSİ **BİN** [**ben** kutsal ulunuz**um**] (Etrüskler, s.27).

Bohrer [burgu]→**burgu**

Fahren [gitmek, yürümek]→Tatarca **bar**maq [girmek, yürümek]

Ochse [boğa]→**BUQA** [boğa, öküz], Erken Türkçe **BOS** [**bis**on], Latince ***bös*** [öküz].

Ort [mevki]→Erken Türkçe **OYIR** [denilen yer]: **OYIR**IN KËÇE [denilen yeri geçerek] (At-Oy Tarihi. S.7,8)

paar [çift, eş]→Tatarca **par** [çift], Erken Türkçe **PARIŞQAR** [çift], Türkçe **parça**

sagen[söylemek]→**söylemek**.
Stein [taş]→**taş**
Stern [yıldız]→Çuvaşça **sıltır** [yıldız]
Tante [hala, teyze]→Tat. ***tete, tetey*** [hala]; Rus. *tëtya* [hala, teyze]
tief [derin]→**TİP** [temel, dip]; Tat. ***türen*** [derin].

Gelişler (cet.3'e bkz)
Baş geliş:
der→Erken Türkçe **ËR** [erişme]: TÜRÜK UC A KÜMÜSUC **ËR** [**işbu** madalya sahibi Türk lideridir; Alm. ***der*** *Würdenträger ist doch türkischer Führer*] (Mirşan 1970, s.75)
das (eşya için) (İngilizce *that*)→Erken Türkçe **ATI AT** [Alm.*das heißt*]: BU, ËLİ **ATI-AT**, ON UÇ UYUN A [Alm. *dieses hier,* ***das*** *Volk, ist doch die ON' sche Bundesführung]* .
die (kadın için) [İnglizce *the*]→Erken Türkçe **ATI** [Alm. *seines Namens hin*]: ULI **ATI** A ON UWUÑ [Alm. ***die*** (d.h. *seine*) *Erhabenheit gehört der verehrten QN'schen Heiligkeit]* .
die (çokluk)→Erken Türkçe **AP-AT** [Alm. ***die*** *betreffende Berufung* (das ist *Gott*); *eine höhere Instanz*]: BASINIÑ USUTUL **AP-AT** UQUSUT OY OLUÇUZ [Alm. ***die*** *die Hinrichtung Beglaubigenden* (d.h. ***die*** *Geschworenen*]. .

İyelik gelişi
des (erkek veya eşya için), **der** (kadın için) →**AT-ËR** [tayin etme] (veya **ATAR**) [Nennung, Bestimmung; Ernennung]: ËSİNİTİLT **AT-ËR** UQUQUNUTULUL [hatıra yazısı, Alm. *das Schreiben* ***des*** *Erinnern-Lassens*] (Etrüskler, s.49); OYUNUS ËL **AT-ËR** [ATAR]" [Halkın sesi; Alm. *die Stfume* ***des*** *Volkes*] (Etr. s.27)
→**ATI ËS** [ismi **olarak**; Alm. ***des*** *Namens* ***hin***]: OĞLI **ATI-ËS** [oğlu**nun**; Alm. ***des*** *Sones*]; OĞLI **ATI-ËS** OĞUP" OĞUR OTI A [*dieses Feuer* (d.h. *Leichenverbrennung*) *ist für die Gelobung* ***des*** *Volkssohnes bestimmt*] (Mirşan 1970, s.68)
→Erken Türkçe **ËS** [Alm. *Erinnerung, Angehörigkeit, Eigentümer zu sein*]: İKİRİT **ËS** İÇİSİT [*Ermöglichung* ***des*** *Beischlafens* (d.h. *die Braut*); oder auch: *Inhaber* ***der*** *Zweitheit* (d.h. *die :Braut*)]

İyelik zamirleri

meines, meiner→Erken Türkçe **-IM AT ËS** [Alm. ***meines*** *Rufes hin*]: ATIM AT ËS [Alm. ***meines*** *Namens*]→Erken Türkçe **-IM ËS** [Alm. ***meines***]: ËRİM ËS UB-URUNUSUMUN [Alm. ***meiner*** *Beerdigung*

Kapula

İst→Erken Türkçe **A** [Alm. *ist doch*]: AP-ATIM QARA-ÇUR **A** [Alm. *mein guter Ruf* ***ist*** *QARA ÇUR*] →Erken Türkçe **ËD** [vollgezogen]: UYULUTUĞUÇ UÇ-UÇU **ËD** [Alm. *es* ***ist*** *ein grosser Staat*]

bin,sei→Erken Türkçe **BİN** [**im**]: UW-ULUNUZ ËSİ **BİN** [ich **sei** (od. **bin**) eure heilige Hoheit].

Affikslar

-e→Erken Tü,rkçe **A** [ist doch]: AM **A** [Liebe] (Latince *amą*); İNİ ËL-ËRİ **A** [Alm. *Volksfriede*]; ULU ATI **A** [Alm. *seine Erhabenheit*]

-en→Erken Türkçe **-UN**: BU OQ UQ**UN** [Alm. *des Fürsten*]; Uygurca *könülün içre* [Alm. *in seinem Herzen*]; Türkçe *gönlünde.*

-er (çokluk eki; Alm. *Häuser, Bilder* gibi)→Erken Türkçe **ËR** [zu erreichen (die Personen des Stammes)]: OĞLIN **ËR** [die (d.h. *meine*) Söne]; ËLİŞİM **ËR** [meine Landsmänner]

-heit→Erken Türkçe **İT** [leisten]: İKİRİT ËS İÇİSİT [Inhaber der Zweit**heit** (d.h. *die Braut*)].

X. Fransızca

adulte [(adült) reşit]→Erken Türkçe **ODUQ** [liderlik ederek]

ardeur [(ardör) çaba]→Erken Türkçe **ËRÜ ËR** [gayretlilik] .

boeuf [(böf) öküz]→ Erken Türkçe **BOS** [bizon]

casannier [evcil]→Erken Türkçe **ÖZÜ ON** [talimli] .

ce [(sö) işbu]→Erken Türkçe **OŞ** [işbu, odur] .

chef [şef]→Erken Türkçe **UÇ** [lider]

ciel [(syel) gök, cennet]→Erken Türkçe **ËSİ ËL** [kişi canı]

donnée [(donne) done]→Erken Türkçe **ËS OÑ ËDÜ** [bir şeyi yeniden tertiplemek] .

élite [(elit) seçkinler]→Erken Türkçe **ËL-ËSİS** [seçkinler] .

enceinte [(añseñt) gebe]→Erken Türkçe **ËS-ËSİS** [gebelik]
guenon [(gönoñ) disi maymun]→Erken Türkçe **ÖGÜGÜN** [maymun].
moi [(mua) ben]→Erken Türkçe **ËM AT** [ben, İngilizce *me*]: **ËM AT** ODUÇ ULU USUNUTUZ [**ben** başbuğ**um**]; **ËM AT** [yetkili]; BUNÇA **ËM ATI** BËGLER [bunca **yetkili** lordlar]
mon, mïen, ma, á moi [benim]→Erken Türkçe **ËM OY** [benim]; **ËMÜY** [aitlilik]: EM UÇ UQUQUYUÇ, **ËM OY** ËLİTİYİZ [benim liderliğim hakkındaki yazı, **benim** halk tarafından defnedilmiş olmamdan dolayıdır].
nature [(natür) tabiat]→herhalde **ON TUR**: Erk.Türkçe **ONUN** [tabiî]
osé [(oze) cüretli, küstah]→Erken Türkçe **OS-OS** [kızgın, Tat. *osal*]
se háter [(sö :ate) acele ebnek]→Erken Türkçe **ËS ARU AT** [koşmak, koşan at].
sens [(sañs) his, añlam, idrak]→Erken Türkçe **ËSİS** [manası ayni]

XI.Latince

ab-nuo [reddetme]→Erken Türkçe **ABINĞU** [birinin üstünc yürüme, abınmak]
ac-cēdo [düşmanca yaklaşma]→Erken Türkçe **AQIN** [hücum, akın]
acrōasis[konferans, okuma]→Erken Türkçe **AQIRIWIZ-UTAN** [ünlü şekilde (exclamatory) izah ederek; açıklıyarak]
altus [yüce]→Erken Türkçe **ALTUÇ** [kıral]
ama [sevgi]→Erken Türkçe **AMA** [sevgi]
amātrix [sevgili, oynaş]→Erk. Türkçe **AMRAQ** [sempatik, sevimli]
ambio [istemek, talip olmak]→Erken Türkçe **AMITA** [tendens]
antiquitus [eskiden beri gelmekte olan, eski zamanda]→Erken Türkçe **ANANTIMADI** [çok **eski** zamanda, antik]
atavus [ecdat]→Erken Türkçe **ATA** [ecdat]
atque [ilâveten]→Erken Türkçe **ADAQ** [son değer]
attāctus [temas]→Erken Türkçe **TAQI** [takı]
attribūtiō [attribut]→Erken Türkçe **ATRUQ** [attributiv]
bōs [öküz]→Erken Türkçe **BOS** [bizon]
circulus [daire, muhit]→Erken Türkçe **SOLA** [kapalı hacim]

co-gnōsco [algılamak, tanımak]→Erken Türkçe **KÖGÜZ** [algılama, tanıma]
Diana [Doğum Tanrısı, Ay Tanrısı]→Erken Türkçe **DİYAN** [laser]
dūcō [liderlik etme, çekme]→Erken Türkçe **ODUQ** [liderlik ederek]
ē-gloria [meşhur]→ Erken Türkçe **ANĞARAQ** [parlak]
ē-rigō [erme, yapma]→Erken Türkçe **ËR** [erme]
genus [cins]→Erken Türkçe **ËGİN** [cins, çekirdek]
habeō [elde bulundurma, sahip olma]→Erken Türkçe **XA** [bir sistem içinde değişmeden kalma]
momentum [harcket ettirici güç]→Erken Türkçe **OM** [hareket ettiren (omqıran) kuvvet (omaq)]
ōsor [nefret edici]→Erken Türkçe **OS** [şerir, Tat.*osal*]
ovāriō [bir küçük zafer]→Erken Türkçe **ÖVKE** [müşahede olunabilir kalite (miktar)]
pār [çiftlenmiş,, eşit]→Erken Türkçe **PARIŞQAR** [çiftlenmiş, eşit]
sabulum [kaba kum, çakıl]→Erken Türkçe **SWA** [granulasïon]
sata [ekin, bitki dikme]→Erken Tü,rkçe **SAÇ** [tohum saçma, atma]
sē-cedō [gitmek, uzaklaşmak]→Erken Türkçe **ËS-ARU** [koşma]
sensus [his]→Erken Türkçe **ËSİS** [his]
suf-fundo [dökerek üstelcme, içine dökme, dökerek ilâve etme]→ Erken Türkçe **SUW** [su]
ululo [uluma]→Erken Türkçe **UL ËDİS** [uluma]

Hissî ifade kesekçeleri [emotional-expressive Partikeln] A ve AW
Erken Türkçe hissî ifade keseksçelerinin izi, Latincenin kök teşkil edici art-eklerinde tanımlanabilinmektedir:
(1) şimdiki halin yasalma sözü [Alm. *der Präsensstamm*]; *ësöñük* olarak, **AM** (kök) + **A** → **am** (kök) + **-a-** → **amā-,**
(2) tamamlanmış halin yasalma sözü [Alm.*der Perfektstamm*], *ësöñük* olarak, **AMA AW→amā** (kök) + **v** → **amāv-,**
(3) geçmiş zamanın tamamlanmış sıfat-fiili [Alm. *Part.Perf.Pass.*]; *ësöñük* olarak, **AMA AT US →amā** (kök) + **-tus** → **amatus.**
Ësöñükler: Latince ***ama*** [sev]; *facile est factu* [Tat. *qıluğa oñay* (kılmıya kolay)]; *pōns fierī coeptus* est [köprü yapımlıya başlanmıştır] (burda **-tus** eki **-mış** añlamındadır).

Bunlara göre Erken Türkçenin **-A, -W, -Ş/S** karşılığını Latincede **–a, -v/-u, -s** şeklinde görmekteyiz. Ayrıca bu üç halin Kazan Türkçesindeki karşılıkları da Latince ile uyum halinde:
(1) Şimdiki hal, *süyerge* [Alm. *zu lieben*]→amare [ayni mana];
(2) Tamamlanmış hal: *süyüw* [sevme, geliebt zu haben]→amav-isse [geliebt zu haben].
(3) Part.Perf.Pass.: *süymiş* [geliebt]→amatus [geliebt]

Şahıs zamirleri
ego [ben]→Erken Türkçe **ÖGÜ** ALTI AT [ben (yani, şerefli olan)]
-met. *Ésöñük olarak,* **egomet** [Alm.*ich* ***meinerseits***]→Erken Türkçe **ËM AT** [ben kendim]: **ËM AT** ODUÇ ULU USUNUTUZ [**ben kendim** zaferlerin ulu şahsiyetiyim] (Etrüskler,1998, s.40).
tuted > tute [sen]→Erken Türkçe **ATADINIÑ AT** [senin]: AL AT ËDİSİZİTİL UP-UÇUZUS UÇUZ **ATADINIÑ AT** ËLİSİLT ATALI T [namının Tanrıya alınması şerefine erişen, yüce Han-Katı Hanı **senin** halk olarak Tanrıya ulaştırdığın kişidir] (Etr. 1998, s.36)
is [o]→Erken Türkçe **ËSİS** [o (yani, kendisini hatırladığımız kişi)]: ÖCÜC **ËSİS** OQ UQUN [**o** bir Oqdur]
nōs [biz]→Erken Türkçe **AÑIYIS** [bizim tarafımızdan]: ËLİT ODUÑ UB-UÇUL USUTUZ **AÑIYIS** ËL ATAR OQ UÇUÑ ËBİL [iletilmek üzere yakılmak sureti ile,Tanrıya *Yüce Lider* halinde **bizim tarafımızdan** uçurukmuş bulunuyor] (Etrüskler 1998, s.90)
vōs [siz]→Erken Türkçe **OYUNUS** [fikriniz]: UW-ATANIS ONUNÇ **OYUNUS** ËL ATAR OQ UÇUÑ [mukaddes olarak adanmıya lâyik olmak üzere, halkın **fikrini** kazanan Oq Hanı] (Etrüskçe 1998, s.27)
iī [onlar]→Erken Türkçe **ËSİSİS** [hasbıhal, **onlar**]: ËZÜSİÑ IQUSUY AT-ALTI ËSİDİT **ËSİSİS** ËMİNİS [Ëzüs dinine mensup olanları **hasbıhali** (yani, ***onlar*** *Ëzus dinine mensuptur*)] (Etrüskler 1998, s.35)

İvelik zamirleri
meused>meus [benim, benimki olan]→Erken Türkçe **ËM USULT AT** [benim, benimki olan]: ATAÑ OY **ËM USULT AT** [atan olan **benim**] (Etrüskler 1998, s.50)
tuus [senin]→Erken Türkçe **ATILILTIQ US** [söz konusu şahsiyet] (Etrüskler 1998, s.49)

suus [onun]→Erken Türkçe **USUS** [onun]: **USUS** UYUSUÇ [**onun** toplantısıdır] (Etrüskler 1998, s.49,50)

Yardımcı fiil "esse"
İndikativ hali ***sum*** [benim], konyunktiv hali ***sim*** [ben olmalıyım] →Erken Türkçe **ËSİ ËM** [benim] (s.58'e bkz)

Affixlar [yasağıçlar]
Niyet masdarı art-eki [suffixi] ***-ere***; ësöñük olarak, ***legere*** [okuma] →Erken Türkçe **-Ü(W) ËRE** ; ësöñük olarak, ËS**ÜW ËRE** [ideal] (Bolbollar 2010, I, s.10); Tat. **-ırğa**; ësöñük olarak, ***oqırğa*** [okumuya].
-it; ësöñük olarak, *pulchritūdō* [**güzellik**]→Erken Türkçe **-İT;** ësöñük olarak, ÏKİT ËSİTÜ(W) AT USUN [evlilik] (pg 7)
-n; ësöñük olarak, *amāns* [Alm.*liebend*]→ Türkçe **-en**: *seven*
-nt: ësöñük olarak *amāntis* [severek]→Erken Türkçe **-UNUT;** ësöñük olarak, UNUT OÑUT**UNUT** [psula] (Etrüskler 1998, s.43)
-isti; ësöñük olarak, *amavisti* [sen sevdin; Alm. *du hast geliebt*] ***sit*** [odur]→Erken Türkçe **-SİT;** ësöñük olarak, ÏKİRİT ËS İÇİSİT [nişanlı kız] (pg 4);UQUÇ ËLÜTİP ËSÜY ËDİTİLSİT [yazı göndererek hatırlamış olma](Etrüskler 1998, s.44)
-is ile yapılan i-deklinasïonunda iyelik teşekkülü; ësöñük olarak, *animalis* [canlılar]; *mari-* (kök) [deniz], tekil iyeliği halinde *maris*→Erken Türkçe ATI-**ËS** ve **ËS**; ësöñük olarak, OĞLI ATI-**ËS** [oğlu**nun**] (Mirşan 1970, s.68) ve ÏKİRİT **ËS** [çiftleşme**nin**] (pg 4)

XII. Yunanca

agathos [iyi]→Erken Türkçe **ËGİTİS** [iyileştirme] (pg 20)
agon [savaş]→Erken Türkçe **ÖGÜÑ** [saygıdeğer] (pg 31,32,33)
andrias [heykel]→ Erken Türkçe **AÑIQIÑ ËTİRİS** [anıt ediş]: AL ÖTÜSÜÑ AÑIQIÑ ËTİK AÇUR ËS [göğe geçiş **anıdını** açma dolayısı ile] (Etrüskler, s.79)
astron [yıldız]→Çuvaşça **sıltır** [yıldız]
boreas [küzey yeli]→Tatarca **boran,** Türkçe **bora**
edo [yemek]→Türkçe **ye**
egon [ben]→Erken Türkçe **ÖGÜÑ** [şerefli olan] (pg 15,32, An.Yaz

2010, s.43)
eidolon [resim]→Erken Türkçe **UQUTULUÑUZ** [tasfîr] (pg 22)
eimi [benim]→Erken Türkçe **ËSİ ËM** [benim] (s.58, 65)
eitheos, etheos [delikanlı, oğlan]→Erken Türkçe **ËDİNİS** [yavru] (Bugünkü Avrupa Dillerinde Prototürkçe İzleri, 1997 s.11)
elegos [ağıt]→herhalde Erken Türkçe **ËL ÖKÜS** veya **ËL ÖGÜS**
episteme [bilgi]→herhalde **ËP-ËSİS ËMİTÜ** (Erk.Türkçede **BİLİG)**
epos [söz, konuşma]→Erken Türkçe **ËPPİS** [olmuş olduğundan] (An.Yaz.2006, s.63,64), **ËPPİN** [bulunduğundan] (Mirşan 1970, s.99)
epta [yedi]→ Erken Türkçe **YİTİ** [yedi]
ergon [eser]→herhalde Erken Türkçe **ËR ÖGİN**
eros [sevgi]→**ËRİNİS** [erişme] (Ugarit Yazıtları 130/10)
eu [iyi]→Erken Türkçe **ËDGÜ** [iyi] (Bolbollar 2010, I/s.10,23,24)
genea [nesil]→herhalde Erken Türkçe **ÖGÜN A**
gerüs [bağırış]→Erken Türkçe **ÖGÜRÜT ËSİÑ** [bağırış] (pg 4)
kalaīsī [nasılsın?]→Kırgızca **qalaysıñ** [nasılsın?]
kirios [bey, iye]→Erk.Türk.**OQ-ËRÜY** [**beyin** evine dönüşü] (pg.1)
laos [halk]→ herhalde, Erken Türkçe **ËL US** [halk şahsiyeti]
logos [söz, konuşma]→herhalde Erken Türkçe **ËL UQUS**
oikos [ev]→Erken Türkçe **ÜY (UQUS)** ve **ÖG** [ev] (pg.1)
pater [baba]→herhalde **AP-ATA ËR**
palaios [yaşlı]→herhalde Erken Türkçe **UP-ULU US**
protos [birinci]→herhalde, Erken Türkçe **BİRİTİS** veya **BİR AT ËS**
pyr [ateş]→herhalde Erken Türkçe **UP-UR** [cesedi ateşte yakılmak üzere, mezara konulma]: **UB-URUNUSUMUÑ** [gömülüşümün] (Mirşan 1970, s.99)
selaxos [köpek balığı]→Erken Türkçe **SU AT ANIQIL** (pg 28), herhalde, **SU ËL UQUS** [su halkı]'da denmiş olmalı
sos [sağ]→**herhalde** Erken Türkçe **SAW ËS** [sağ]
sthenos [güç]→Erken Türkçe **ÖÇ ËSİÑİZ** [güç] (pg 25)
thalatta, thalassa [deniz]→ Erken Türkçe **TALUY**[Kore denizi]
thanatos [ölüm]→Erken Türkçe **OTUÑUT** [yakılma] US (Etr.s.27)
Theos [Tanrı]→ Erken Türkçe **ËDİS OÑ** [var edici] (pg 76)
Thoine [ziyafet]→Erken Türkçe **TOYIR TOYIN** [yemek ziyafetini] (Anadolu Yaz.2010, s.57)

tu [sen]<**tune** [sen]→Erken Türkçe **ATIN** [sen]: ONUÑ OQ AT ËS **ATINITIS** [**senin** askerî başarı madalyonun] (pg 16); BU ATANIÑIS **ATIN** [**senin** şu kavramına dayanır] (pb 3)
uranos [gök]→Erken Türkçe **UB-URUNUS** [cesedi yakılmak sureti ile, göğe uçmak üzere ***mezara verilme***] (Proto-Türkçe Yazıtlar 1970,s.99)

Cet 28. Yunanca ve Latince şahıs zamirleri

Şah. Zam.	Protogrek	Yunan	Proto-Latin	Latin
ben	ÖGÜN pg15.32	έγόν	ÖGÜ ËM AT s.64	egomet
sen	ATIN pg15.pb3	τύνη	ATADINIÑ AT ëtr24	tuted > tute
o	ËSİÑ pg7.12.34.	-	ËSİS öcç	is
biz	ËMİS pg3	άμμες	AÑIYIS ëtr69	nōs
siz	ËMİÑ pg21.38	ὕμμες	OYUNUS ëyr50	vōs
onlar	ËSİÑİS ?	σφεῖς	ËSİSİS ëtr46	ïï

Not: **ëtr** numaraları ve **öcc,oqş** gibi kısaltmalar için Mirşan,K.1970; *Prototürkçe Yazıtlan* kitabına , **pg** ve **pb** numaraları için Mirşan,K.1973; *Dechiffrierung der protogriechischchen Inschriften* kitabına bakınız.

Cet.29. Yunanca ve Latince iyelik zamirleri

İy.zam.	Protogrek	Yunan	Protolatin	Latin
benim	ËMİM pg45.52	έμή έμός έμόν	ËM USULT AT ëtr54	meused
senin	ATINITIS pg16	τεός τιός	ATILILTIQ US ëtr54	tuus
onun	ËSİÑİZ pg12	ός Homer έός	USUS ëtr54	suus
bizim	ËMİS pg62	άμμος έμμέων	AÑIYIS ëtr72	nosterus
sizin	ËMİÑ pg56	υμμεων ύμός	UW-ËSİÑİTİZ ëtr50	vesterus
onların	ËSİÑİN g64.117	σφείων	ËL-ËRİM klgti	eōrum

Mirşan,K.1973; *Dechiffrierung der protogriechischen Inschriften*; s.62, 63.

XIII. Retoromanca

Kuoni, M. 1886; *Überreste der romanischen Sprache in den Thälern der Landquart und der Plessur*; Chur; kitabına göre.

asma [Alp barınakları veya köylü evlerindeki basit konstruksïonların iskelesi]→Qırğızca ***asma*** [asılı tutan iskele; ësöñük olarak, ateşte su kaynatmak için kullanılan üçayak]
bûha [keskin (alkalili) su ile yıkama]→Erken Türkçe **YUWU A** [yıkama]

blädärä [konuşma, çene çalma]→Tatarca ***bildire*** [bildiriyor] veya ***bidire-bildire*** [bildire-bildire bitiremiyor]
canalja [kötü kadın]→Tatarca ***qanala*** [aybaşı kanaması]
férgga [getirmek, alıp gelmek]→Tatarca ***berirge*** [vurmuya, dövmüye], veya ***cïberirge*** [göndermiye]
gada (çoğulu *gädä*) [dağ ahırları]→Tatarca ***kütüw*** [gütme, sürü]; Rusça ***gurt*** (ayni şey)
glâra [tetkik etmek, adamakıllı bakmak]→Tatarca ***köre*** veya ***köre-köre*** [görerek, göre-göre]
pôrta [kapı, giriş, gitmek]→Tatarca ***barıta*** [vardırıyor]
sâla [otlak]→Tatarca ***sala*** [köy; bırakıyor]; Rusça ***selo*** [köy]; Qırğızca ***talaa*** [step]
sôsa [et suyu]→Erken Türkçe **SUUSIÑA** [sos verme]; Tatarca ***soslı***
spülsig [güvey]→Etrüskçe **USU-UÇULUSUQ** [güvey] (ëtr 48)
stâfel [Alp hayvanlarının toplanma ve dinlenme yerleri]→Tatarca ***ast awıl*** [aşağı köy]
sötşgi[yağ]→Tatarca ***süt üsti*** [kaymak]
tatta [çocuğun "baba" yerine kullandığı ilk söz]→Tatarca ***tete*** [hala; Rusça ***tetka***]
çéra[çehre]→Tatarca ***çıray*** [çehre, yüzün aldığı ifade şekli]
çiégga [mutad olmuyan şekilde gitme]→Tatarca ***aşığa*** [acele ediyor]
totş [ahşap parçası]→Türkçe ***tutuşma***
titaliera [nam verme, isim verme]→Erken Türkçe ATIM ËL-TOĞAN **TUTTUQ** BUN [benim ismim Ël-Toğandır]
widala [gebe kalamıyan inek]→Erken Türkçe **UDULA** [halâ çiftleşebilecek olan inek] (1996, Bugünkü Av.Dil. Etr.İzl.,s.11)

XIV. Sırpça

bunar [pınar]→Türkçe ***pınar***; Almanca ***Brunnen*** [pınar]
dom [ev]→Kırğızca ***tam*** [duvar; ev; dolu şekli ***tam üy***]; Türkçe ***dam*** [çatı; ev}
haika [tepe]→Kırğızca ***küyük*** [yangın kalıntısı]; Türkçe ***hüyük*** [tepe; tumulus]
kirtinak [köstebek]→Türkçe ***köstebek***; Erken Türkçe **KÖSİ** [sıçan].

Kırğızca ***kirtildek*** [çıtırdatan]
konşi [komşu]→Türkçe ***komşu***; Kırğızca ***konıştaş*** [komşu]
kuça [ev; yığın]→Uygurca, Tatarca ***köçe*** [sokak]; herhalde ***köç-*** [göç-] kökünden türemiş olmalı. Kırğızca ***köçö*** [sıralar arasında bir geçit bırakmış olan ve yüz-yüze duran iki insan sırası; sokak]
silyek [birden iki yaşına kadar olan koyun]→Tatarca ***tişlek*** [dişlek, ısırıcı]
slama [saman]→Türkçe ve Tatarca ***saman***; Rusça ***soloma*** [saman]
syas [ışık]→Rusça ***sïaniyi*** [parlaklık, ışık, aydınlık, parıltı]; Pra-Mısırca ***ISI*** [koruma, saklama]; Tatarca ***ışık*** [koruma,saklama]; Türkçe ***ışık***;
şala [şaka]→Rusça ***şutka*** [şaka]; Qırğızca ***şaq*** [beklenmiyen tutum]; Tatarca ***şaqqatıw*** [hayret etme, şaşırma]; Türkçe ***şaka***
şator [çadır]→Türkçe ***çadır***; Tatarca ***çatır*** [çadır]
tetka [hala]→Tatarca ***tete*** [hala]; Türkçe ***teyze***; Rusça ***tyetya*** [hala];Alm.***Tante*** [hala]
yedi [ye]→Rusça ***yies*** [ye]; Türkçe ***ye***

XV. Gaelic (Skotça)

Munro,J. *Gaelic Vocobulary and Phrase Book*; GAIRM Publications kitabına göre.

ach'qrus [açlık]→Türkçe ***acıkış***; ***açlık*** Tatarca ***açığıw*** veya ***açığış*** [acıkma]; ***açlıq*** [açlık]. Herhalde ***açqırış***'dan **ach'qrus**
ah'êr [İng. *father*]→Erken Türkçe AT ËR [teninden ayrılarak Tanrıya erişecek olan]
ah'êr kélu [kaynata]→ **ah'ér** [baba] **kïliw** (Tatarca) [olarak kabul gören, yani, *baba yerine konulan*]
âïr'tŭu tüą [küzey], **ghû tüą** [küzey yeli]→Tatarca ***ayrı tuvıw*** [ayırt edilen] **tüą** [küzey]→Tatarca ***tünyaq*** [küzey]
âigl'glŭu [güzellik]→Herhakde **AYIĞIL** [*expressive*] **ÖGÜLİW** [güzellik]
ar'ân [ekmek]→Erken Türkçe **ARAN** [çekirdek]; Qırğızca ***arandaw*** [kuvvetlenme]; Tatarca ***aran*** [kutu, (at ahırı) hücresi]
brâ'êr ké'lu [kayın birader]→ **brâ'êr** [birader] **kïliw** (Tatarca) [olarak kabul gören, yani, *birader yerine konulan*]
dïu, dïa [Tanrı]→Erken Türkçe **ËDİS OÑ** [yoktan var edici], **ËD AT**

[Tanrı], **ËD AÑ** [yoktan var etme]. Herhalde **diu** < **ËDİW** [var etme]
druim [dam]→Türkçe ***dam*** [çatı, ev]
dў̆al'lan [parlıyarak, *lightening*]→Erken Türkçe **DİYAN** [laser].
dў̆é [dün]→Türkçe ***dün*** . .
dў̆ess [güney]→Tatarca ***tüş*** [günortası, öğle] .
gâĭr-u [gülme, *laugh*]→Tatarca ***küldiriw*** [güldürme]
gial [*white*]→Tatarca ***ağal*** [*to becane white*].
glў̆ên'uv [*child*]→Erken Türkçe **ÖG ËSİÑİL** [*son*];Türkçe ***ogul*** [*son*] .Herhalde **glў̆ên'uv** < ***ögüliniw*** [*to take pride*].
gnîur [batı]→herhalde ***küniy ur*** [gün sonu];Tatarca ***kün batış*** [batı].
gnў̆éll [bulut]→herhalde ***küniy ël*** [gün sakïni olan bulutlar)] .
gnў̆êr [doğu]→herhalde ***küniy ër*** [günün gelişi]; Tatarca ***kün çığış*** [east].
gnў̆êr'ir [*the day after tomorrow*]→herhalde ***küniy ër yır(aq)*** [*after the arrival of the day*].
gў̆ôp'ak [*dog-fish*]→Türkçe ***köpek*** [*dog*]
gor'om [*blue*]→Tatarca ***kögerim*** [*to be blue*], ***kök*** [*blue*].
gў̆üll'an [boy]→Türkçe ***oğlan*** [*boy*] .
îŭsq [*fish*]→Erken Türkçe **SU AT ANIQ** [delphin] .
kllaĭsh'tў̆uchq [*hearing*]→ Herhalde **kllaĭsh TUYUQ** [*to hear the* **kllaĭsh**]; Tatarca ***tuyuw*** [*to perceive, to hear*] ***tuymaq*** [*to hear*]; Türkçe ***duyuk*** [*information*] .
kllŭą̈s'un [*ears*]→ Herhalde **UQULUSUN** [*to hear, ears*]; Erken Türkçe **UQ** [*ears;to conceive*],**UQUSUN** [*conceived as*]
kreq [*rock*]→Tatarca ***qaya*** [*rock*]; Türkçe ***kayraq*** [*flat and wide stone (rock)*].
kў̆ô [*fog*]→Tatarca ***quyıw*** [*to pour out*] .
llânhv [*hand*]→Tatarca alınıw [*to be taken*]; Çuvaşça ***ala*** [*hand*]; Türkçe ***el*** [*hand*]
mânh'er ché'lu [*mother in law*], bak **"ah'êr ké'lu"** .
mê'ėr, mânh'ėr [*mother*]→Türkçe ***emdir*** [*give to suck!*], ***emzir*** [*suckle*]; Tatarca ***ïmiw*** [*to suck*].
ô'r-daq [*thumb*]→Tatarca ***barmaq*** [parmak]
spé'rr [*sky*]→Erken Türkçe **ASPAN, ASQAN** [*sky*]

tah'êr [*father*]→Herhalde ATA ËR [*father*] ; Erken Türkçe **ATAN ES** [*father*]; bak "**ah'er**".
tal'uv [yer]→Erken Türkçe TALUY [okyanus]; Tatarca ***dala*** [step]; Qırğızca ***talaa*** [step].
tɒil'uch-us [*pleasure*]→Tatarca ***tuygı*** [his]; Qırğızca ***tuylatış*** [*to make feeling*] ..
trŭih [ayak]→Tatarca ***turıw*** [ayağa kalkma; *to_stand up*] .
trўo'ïr [binalar]→Erken Türkçe TURĞUR- [inşa etma]; Tatarca ***turıw*** [durma; yani **trўo**]+Erken Türkçe ËR [çokluk eki; yani ***–s***]
tshir-mōr [*continent*]→Tatarca ***cïr omır*** [*part of the earth*] .
tuĭh, taih [ev]→herhalde Erk.Türk.**AT ÜYİW** [*the* (AT) *house*].
tüă [küzey]→Tatarca ***tünyaq*** [küzey] .
tўëng-gu [*tongue*]→Erken Türkçe **TİL ●ÑĞU** [*in order to make successful the language*].
Tўess [*heat*]→Erken Türkçe **OT** [*heat, hot*]; **OT ËS** [*the heat*]
ŭish'kўu [su]→Tatarca ***yüwiş quyuw*** [*to pour wet*]; karşılaştır: Erken Türkçe **AQILIÇ** [*that what flows*; i.e. ***water***", Lat. ***aqua***].
uĭsh'kўu [*rain*]→Tatarca ***yüwiş quyuw*** [*to pour wet*]; .
ung klĭuv [*chest*]→Tatarca ***oñ küliw*** [*to be suitable*]
ü'sh [*age*]→Erken Türkçe **YAŞ** [*age*]
üăïgh [*grave*]→Erken Türkçe **ÜRÜÑMİ** [*grave*] ve ÜR [*permanency, the other world*].
üï-um [*clothes*]→Tatarca ***kiyim*** [*clothing,clothes*] .

XI'I. Arapça

amud [takviye, direk]→Erken Türkçe **UMUĞ** [*referens*]
atalet →Erken Türkçe **AĞILIQ** [atalet]
'ayş [hayat]→Erken Türkçe **YAŞ** [ilâve zaman, yaş]
battal →Erken Türkçe **BADIL** [geçersiz, kullanılamaz halde]
beka→Erken Türkçe **BAQA** [baki kalma]
beyan→Erken Türkçe **BUYAN** [*manifestasïon, deklarasïon*]
eda [ödema, *performans*]→Erken Türkçe **ËD** [*artikel*]
his→Erken Türkçe **ËSİS** [his]
ivaz, awwaze [*Ersatz,Vergütung,Austausch*]→Erken Türkçe ***AWIŞ*** [değiştirme]

kadud [çalışkan]→Erken Türkçe **KÜTİDMİŞ** [kontrollü]
kül [hepsi]→Erken Türkçe **KÜL** [hepsi]; Qazaqça ***bükül*** [hepsi]
quwwe [kuvvet]→Erken Türkçe **QU(W)A** [kuvvet]
setir [koruma]→Erken Türkçe **SETİREK** [korunmuş]
sevk [*dispatch*]→Erken Türkçe **SEVİGLİG** [*dispatched*]
sıdık [realite, doğruluk]→Erken Türkçe **SIDIĞ** [realite, mükemmellik]; Sanskritçe ***siddhi*** [tamamlama, perfeksion, kontrol]
sudur [emenasïon]→Erken Türkçe **SUDUR** [*emenation*]; Sanskritçe ***sutra*** [*discourse*]
şık [alternatiV]→Erken Türkçe **ŞI** [yeni bir durum, yeniden bina]; Çince ***şih*** [prensip]
terk [terk etme]→Erken Türkçe **TERK** [tahakkuk ettirme, teşekkül]
yağīz [kızginlık, hiddet]→Erken Türkçe **YAWIZ** [sert, sağlam, yüksek enerjili; yabanî, acımasız, korkunç]
yaqız [uyanık]→Erken Türkçe **YAĞIZ** [kinetik]
zuhŭk [imha edilmiş olma]→Erken Türkçe **YOQ** [yok etme]

XVII. Farsça

alâyiş [*pomp, display, show*]→Erken Türkçe **ALASIZ** [karaktersiz, istisnasız]
alûde [kirletmek, bulaştırmak]→Erken Türkçe **ALQATMIŞ** [relativ]
ân [güzellik]→Erken Türkçe **AN** [anma]
ant [yemin]→Erken Türkçe **ANT** [yemin]
âsa [benzer]→Erken Türkçe **AS** [bağımlı]
asüman [gök]→Erken Türkçe **ASPAN** [gök]
aşam [içme]→Erken Türkçe **AŞ** [yemek]
ateş [ateş]→ Erken Türkçe **ATAS** [ateş]
azade [serbest]→ Erken Türkçe **AZ** [(hakana) bağımlı]
bahadir [kahraman]→Erken Türkçe **BATIR** [kahraman]
baht→ Erken Türkçe **QUT** [baht]
beraber→ Erken Türkçe **BİRGERÜ** [beraber]
birader→ Erken Türkçe **BIRATYA** [biraderlik]
humayun [*royal*]→ Erken Türkçe **UMAMAQ** [konsept]
hun [kan]→ Erken Türkçe **QAN** [kan]
köhne→ Erken Türkçe **KÖNİ** [konvensïonal]

nam→ Erken Türkçe **NAMAN** [meşhur]
sergerde [şef, lider]→Erken Türkçe **SERGÜRÜ** [saygınlık]
sitayiş→ Erken Türkçe **SİTİ** [egemen]
ümit→ Erken Türkçe **UMUĞ** [referens]
Yezdan [Tanrı]→ Erken Türkçe **YAZTIN** [tahaddüs]

XVIII. Sanskritçe

amitābba [parlaklığı ölçülemiyecek derecede olan]→Erken Türkçe **AMITA-ABA** [abınma temayülü gösteren]
amitāyus [hayatın sahibi]→Erken Türkçe **AMITA-AYUSI** [ifade (dönüştürme) temayüllü]
amrta [ölümsüzlük usaresi]→Erken Türkçe **AMITA** [temayül neticesi]
antarāyika [engelli]→ Erken Türkçe **ANTIRNI** [angajman]
ārya [*loyal*]→ Erken Türkçe **ARYA** [tertibat]
ásmi [benim]→ Erken Türkçe **ËSİ ËM** [benim]
asura [can, ruh]→ Erken Türkçe [ilk madde]
bhavāgra [univerzumun en yüksek noktası, varlık sınırı]→ Erken Türkçe **BAWAĞIR** ["ağırlık bağı" añlamında *proton*]
bodhicitta [aydınlanma düşüncesi]→ Erken Türkçe **BODI-ÇİT** [şarj aşırılığı; yani, ïonïzasï'on şarjı]
dhvaja [işaret, bayrak]→Erken Türkçe **TUWAÇA** [radyo patlaması]
kārikā [*concise statement in verse of doctrines*]→ Erken Türkçe **QARÏQ** [ansiklopedi]
mahāyāna [büyük tekerlekli (büyük araba)]→ Erken Türkçe **MA-XA-YAN** [madde dünyası]
mandala [teşekkül eden benek, leke]→ Erken Türkçe **MANTAL** [düzeltme, kızıla veya maviye kayma]
nāgārjuna [dünyayı aydınlatan dört oğuldan biri]→ Erken Türkçe **NAGARÇUNI** [nukleon]
paramanu [en küçük parça, atom tozu]→ Erken Türkçe **PARAMA-NU** [polarizasï'on]
paramitā [her BODI-SATAW'ın gittiği patikaya ait 6 esas erdem]→ Erken Türkçe **PARAMIT** [polarize orïentasï'onlar]

pariskāra [teçhizat, alet-edevat, şahsî eşya]→ Erken Türkçe **PARIŞQAR** [uygun, çift]
sakhāvatī [müsebbib saadet, *causing bliss*]→ Erken Türkçe **SUQAWADI** [(sil-baştan) teşkil edilen cazibe populasïonu]
samādhi [derinleşme]→ Erken Türkçe **SAMADI** [çekirdeklcşme]
samsara [değişmeler dünyası, doğumlar dünyası, yeniden doğumlar perïodu]→ Erken Türkçe **SANSAR** [tasrif]
sumeru [her kâinatın merkezini teşkil eden dağ]→ Erken Türkçe **SUMIR TAĞ** [prostetik]
nirvāna [ne yer, ne su, ne ateş, ne hava, ne ölüm, ne doğum bulunmuyan; doğmuyan, olkunmuyan, yaradılmıyan şekilsiz ve hareketsiz UYU-USUQ [vucut idtirahatı)]→ Erken Türkçc **NI-IRWAN** [geriye dönme]
Mirşan,K.1990; *Prototürk Bilginlerine göre* ***Astrofizik*** kitabına bakınız.

XIX. Erken Türkçe

Türkçenin nasıl bir dil olduğunu añlamak için başvurabileceğimiz çarelerin en önemlisi Türk ağızlarlını ele almaktır.Bu yol ile,"*Türkçe deyimler böyle söylense de olur, böyle söylense de*" tarzında,büyük bir liste elde olunabilinecektir. Bu bakımdan, d.s.1073'de yazılmış olan, Kağşarlı Mahmudun Divanü Lügat-it-Türk'ünden şöyle bir örnek verebiliriz:

Cet.30. Kağşarlı Mahmuta göre, Türkçe ile Oğuzca arasındaki fark

Söz	Türkçe	Oğuzca	Söz	Türkçe	Oğuzca
aldırdı	aldurdı	aldurdı	hançer	bügde	bükte
av	aw	av	ïğde	yiğde	yikte
ben	mën	ben	ılık	yılığ	ılığ
çorba	mün	bün	qayın	qadın	qayın
delik	öt	öd	varan	barğan	baran
deve	tewe	deve	yolcu	yëklin	ëlkin
ev	ew	ev	damak	tamğaq	tamaq
gidecek	barğu	barası	alakarğa	çumğuq	çumuq

Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.93

Kağşarlı Mahmut Türklerin 20 boyu olduğunu söylüyor: Tatar, O-

ğuz, Qırqız, Uyğur, Qıfçaq, Beçenek, Başğırt, Bulğar, Suwar, Basmıl, Yemek, Qay, Yabaqu, Çigil, Toxsı, Yağma, Iğraq, Çaruq, Çomul, Tanğut [<AT-OÑUT], vb.

Cet.31. Bugünkü Türkçe ağızlarından örnekler

Türkçe	*Tatarca*	*Başqırtça*	*Qırğızca*	*Xaqasça*
Altın	Altın	Altın	Altın	Alton [Alt-on]
Beşik	Bïşik	Bïşik	Bëşik	Pïzik
Çık-	Çıq-	Sığ-	Çıq-	Sıx-
Gül-	Kül-	Kül-	Kül-	Kül-
Ir [şarkı]	Cır	Yır	Ir	Ir
Olsun	Bolsın	Bol*ın*	Bolsun	Polzın
Vermiş olan	Bïrgen	Bïrgen	Bërgën	Pïrgen
Yıldız	Yulduz	Yunduz	Cıldız	Çıltıs

Asıl konumuz olan Erken Türkçe alanında ise, şöyle bir karşılaştırma yapabiliriz:

Cet 32. Prototürkçe ile Tatarca ve Türkçe sözlerin karşılaştırılması

Proto-Türkçe	Tatarca	Türkçe	Proto-Türkçe	Tatarca	Türkçe
AĞIR	Avır	Ağır	SŪNÎS	Soğış	Savaş
ALTUN	Altın	Altın	SÜY	Süy	Sev
ANÇA	Ança	Anca	TAMQA	Tamğa	Damga
BĒĞ	Bük	Bey	TĒMÎR	Tïmir	Demir
BĪŞ	Bïş	Beş	TENRÎ	Tañrı	Tanrı
ĒMGEK	Ïmgek	Emek	TĪGĪN	Tïgin	Değin
ĪDÎ	Ïdi	Idi	TÖRÜ	Töre	Töre
ĪS	Ïs	Es	ULUĞ	Ulı	Ulu
KĒL	Kïl	Gel	YAD	Yat	Yad
KĪN	Kïñ	Gen	YADAĞ	Ceyev	Yayan
KÖK	Kök	Gök	YAPIRĞAQ	Yafraq	Yapraq
KÜMÎS	Kümiş	Gümiş	YASUQ	Yasaq	Yasaq
KÜN	Kün	Gün	YAŞ	Yeş	Yaş
OĞLI	Olı	Oğlu	YĪL	Cïl	Yel
OYUBIZ	Oyıbız	Oyumuz	YĪP	Cip	Ïp
SOĞAN	Soğan	Soğan	YĪTÎ	Cïdi	Yedi

Mirşan,K.1992; *Tatarcanın Türk Al fabe sil ekarş ı l aştırı mı*s.7

Konuşma sisteminde Erken Türkçe söz—anadil tarafından verilmiş olan kendine özgü *semantik* ve *formal* ilgi alanında—Erken Türkçenin *assosïatïv* alanında bulunur ve kendine özgü *semantïk* ve *formal* uyuşma şekli gösterir. Kıyaslayınız: **BU** ËL [**işbu** halk], ËL **BU** [**das** Volk], ËL **ËDİL** [halk **olma,** ***das*** *Volk* ***zu sein***].

Başlangıçta bağımlılık yan-yana gelme ve ses tonunun basamaklandırılması ile ifade olundu; *ësöñük* olarak, İÇ AW UÇ ÜEW [lider devesi = *develenmenin lidere aitliği*] ki, burda ÜWE AW'dan ÜEW türemiş bulunuyor.

Bu devrede *substantïvler* [varlık hali gösteren isimler] yalnız *casus rectus* [bükülmüyen bağımsız hal] halinde ifade edilmiş bulunuyorlar ve casus'ların [tasrif hallerinin] sentaktik funksionları ilişki belirten şu yardımcı sözler ile dile getirilmiş bulunuyor: BU, UW, OŞ; ÖC, ËS, AT; ËM, ON; ËR, ËL; OÑ, ËÑ; US, UQ; A, AW; *ësöñük* olarak, **BU** ËL OY **A** [halkın **bu** düşünce**si**] ve ËL **BU**, ËS **BU**, ËSİD [halk**ımın** ses**ini** dinle; *höre* ***die*** *Meinung* ***meines*** *Volkes*].

Yardımcı sözlerin *casus rectus* ile birleşmeleri sonucunda ise, ses değişimi yolu ile, bir *substantiv bükülmesi* husule gelmiş bulunuyor, UÇ A→UÇU gibi.

İlişki belirten yardımcı sözler zayıf ifadeli olduklarından, bunlardan belirgin çekim hali *artikelleri* [(söz sınıfını belirten) ËD'-ler] ve tasrif hali *suffiksları* [söz funksionlu (yani, yeni bir söz yapan) art-ekler] gelişmiş bulunuyor. *Ësöñük* olarak, *prepozitiv* [isim önü] konumlu *demonstrativ* zamir BU [burdaki, işbu]'dan *post-pozitiv* [isim sonu] konumlu BU artikeli oklunmuş bulunuyor (*ësöñük* olarak, ËL BU) ki, Erken Türkçede *artikellerden*, cins ve sayı şekillerini değil, fakat *kazusları* belirliyen ilgi parçacıkları añlaşılmalıdır. Bunlar ancak *substantivin* kendisi belirleyici karakterde olmadığı, *formal* ve *semantik* olarak funksïon belirtisi (bükülme eki, karakteristik yer) göstermediği, ve diğer ilgi belirtici sözlerin kullanılmıyacağı veya kullanılamıyacağı hallerde kullanılırlar. *Ësöñük* olarak, OQUŞ ËS / UÇUÑ ONIÑ / ËSİS ËS [şeref ON liderine mahsustur] cümlesinde UÇUÑ ONIÑ bükülme yöntemi ile belirgin haldedir. Buna karşılık, OQUŞ ËS'de OQUŞ sözü ËS *artikeli* ile tanımlanmaktadır. Karşılaştır, *domus patris* ***est*** [Lat., *ev babama* ***ait***].

Türk sentaksının temel *phonolojik* birimi *segment*'lerden teşekkül eder. ***Segmentler***, final bağlantılar bakımından, *reksional* [***reksïon***, iki sözün bağlanma tarzı] cümle azalarıdır ve içerik bakımından cümlenin çerçevelenmiş bir basamağını teşkil ederler. Anlatım konusu olarak, bir *segmentin* öne çıkarılması ile Türkçede anlam hareketleri elde olunabilir. *Ësöñük* olarak, üç *segmentten* teşekkül eden yukarıdaki cümle, üçüncü segmentin öne çıkarılması ile, "*şerefli ON liderinin* ***hatırlanması***" [***die Erinnerung*** *des würdigen ON'schen Führers*] ve üçüncü segmentin ËS artikeli ile *artikulativ* tanımlanması ile "*şerefli ON liderinin* ***hatırlanması dolayısı ile*** [ËSİS ËS]" [***wegen der Erinerung*** (ËSİS ËS) *des würdigen ON'schen Führers* (errichtet)] şeklinde tercüme olunabilir.

İlişki belirten refakat sözleri Erken Türkçede başlangıçta *autosemantika*.[kavram sözleri] idiler, "*bey*" [*der Fürst*] anlamındaki BU ve "*isim*" [der Name] anlamındaki AT gibi; ve, ancak bundan sonra *synsemantika* [şekil sözleri] halinde geliştilar,"*burdaki*" [dieser hier] veya "*der, die, das*" anlamındaki BU gibi. *Ësöñük* olarak karşılaştır: ÖZÜ ËSİS ËD BUĞ **BU** ËSİ ËM [*ich bin* ***der*** *Fürst, der sich erinnern liess*]. ve "olarak" [*als*] anlamında AT gibi; *ësöñük* olarak, karşılaştır: QARA **AT** ULU A QULUÑIB [*durch seine erfolgreichen Dienste war er eine Erhabenheit* ***als*** *Gouverneur*].

Refakat sözlerinin az sayıda olmaları dolayısı ile, türlü *kazus*'lar [*die syntaktische Funktionen der Nennwörter*] için ayni bir *artikel* kullanılma durumunda da kalınmış bulunuyor; *ësöñük* olarak, BU ALTIÑ ON UYUL UÇ **BU**, ËL **BU**, ËS **BU** ËSİD [*dieser Bevollmächtigte ist* ***der*** *Führer der ON'schen Föreration, höre* ***die*** *Meinung* ***meines*** *Volkes* (der doppelte Akkusativ)] cümlesinde ËL BU [***das*** *Volk*] semantik olarak "*benim halkım*" şeklinde tercüme olunmalıdır, çünki BU ALTIÑ [ayni zamanda = ben] "*onun*" halkının yetkilisidir ve ayni bir BU *artikeli*, ËS BU şeklinde, tekil düşüm gelişi [*accusativus*] halinde de kullanılmaktadır.Diğer taraftan, bir çok *kazus*'ların bir çok teşekkül şekilleri vardı; *ësöñük* olarak, tekil düşüm gelişinin BU ile (yuk.bkz) ve AP-AT ile ifade olunabilmesi gibi; *ësöñük* olarak, BASINIÑ USUTUL **AP-AT** [baş kesme] ve ALTUN OŞUĞU UÇ **ËS** BËG ËSİS [*durch Seine Majestät* ***der*** *Führer Fürst be-*

*nannt:*eigentlich UÇ ËS = ***des*** *Führers*] hallerinde olduğu gibi.

Erken dillerin grammatik görünüşlerini tetkik eder iken,söz, söz gurubu (*segment*) ve cümle arasında onların yapı birimleri bakımından büyük farkların hiç de zorunlu olmadığına bilhassa dikkat edilmelidir; *ësöñük* olarak, birinci hecesi ünlenerek söylenen *ulular* (Mirşan 1996, s.32) "onlar ulu" [*sie sind gross*] (*predikat* olarak bir sıfat ile söylenen ifade) ve de üçüncü hecenin ünlenmesi ile *"die Grossen"* (bir *substantiv!*) demektir. Bundan başka, bir sözün *indikator*'larında leksikal ve grammatik anlamların üst-üste binmesi de olanak dışı değildir. *Ësöñük* olarak, Türkçe "ulu" sözündeki *indikator* "***-u***" iyelik gelişi işareti olarak (karşılaştır, ÖDÜS UÇ***U*** [***der*** *Führer des Staates*]), ayni zamanda, yöneliş gelişi olarak da (karşılaştır, ÖGÜZ AŞ***U*** ËL [*das Volk hinter* ***dem*** *Meer; das Volk jenseits* ***des*** *Meeres*]) hizmet alır ve somutluluğun, *substantiv*'lere özgü olan, genişletilmiş grammatik anlamını (***der*** *Grosse*) de içerir. Türk fiilinin aşağıdaki hallerinde de sayı ve şahıs anlamları tabakalanır: *ala-****mın*** [Tat. ***ben*** *alıyor****um***]—tekil AMTI [*prezens*] halinin 1.şahsı; *ala-****bız*** [Tat. ***biz*** *alıyor****uz***]—çoğul AMTI halinin 1.şahsı. İfadenin bu şekli SAB [*prädikat*] halindeki sıfatlarda da baki kalır: *ulu-mın, ulu-bız.*

"-a/-e" *indikatoru* tasrif sisteminde 3. şahsın *sıfır göstergici* olarak önemli rol oynar ki, (1) bu araç ile, konuşma zinciri açısından, bu şeklin grammatik anlamları bağlanırlar (Mirşan,1996; s.33-34); *ësöñük* olarak, Tatarcada *ala-mın, ala-sıñ, ala*, (2) ve bu göstergiç sözün AMTI kökünün aktiv haline biner: *ala* veya *ala-dı* [*er nimmt*, präsens!], *ala-ïdi* [*er nahm*, imperfect (Türkçede *alırdı*→ ALA ËRTİ)], *ala-çaq* [*er wird nehmen*, Futurum I von Präsensstamm], *ala-sı (yol)* [*bevorstehehender* (Weg), das Partizip Futur Aktiv] ki, bu hal, şahıs işaretleri dışında,Latince ile de bağdaşmaktadır: *amā-t* [*er liebt*], *amā-ba-t* [*er liebte*], *amā-b-i-t* [*er wird lieben*], *amā-tūrus* [*im Begriff zu lieben*, yani AMA TURUS].

Eğer, söz, AYI [*phrase*] ve cümle arasında fark gözetmez isek, bütün dillerin ana becerisi aülam, ayırdetme ve funksïondur: ËL / BU ËL / BU ËL A, veya ËL / ËLİ / ËLİM. Erken Türkçede cümle, bu üç karşılıklı ilişki momenti ile, 4 söz cinsinden teşekkül eder:

1. *cāsus indefinītus* [bir ismin eksiz kökü], AT, ËR, ËL gibi.
2. *ā verbō* [emir halinde dinamik fiiller], AL,UQ,ËD,AN,OÑ,UR gibi.
3. A.S. [konuşma aktının *kommunikativ* aitlik sözleri]: (1., 2. ve 3. dereceden en eski zamirler; nispet tesis etmenin *-dır-cümleleri* için statik fiiller), ËM (1. şahıs), ËÑ (2. şahıs), ON (3. şahıs) gibi.
4. E.E.P. [*emosïonal expressïv partïkeller*], A ve AW.

İndefinita, nihayetsiz, bükümsüz olarak, vurgulu bir *mana [añlam] sözü* şeklinde kullanılır ve konuşmacıya—onun etraflı olarak dile getirmek istemediği, veya buna mecbur olmadığı, veya bunu yapamadığı—büyüklüklerin (Lat. *kuantların*) genel veya belirli olmuyan ifadeleri için hizmet eder; *ësöñük* olarak, bir *elliptik* ifade şeklinde *vokativus indefinitivus* halinde ifade olunmuş bulunan AN ËL [halk tarafından hatırlanan (yani, resim aracılığı ile añlatılmış olan Atina)] (Mirşan 1973, s.56, pg 125).gibi ki, burda ifadenin *relasïonu* yalnızcana añlam sözlerinden ve resim halindeki tasfirden *identifike* edilebilmektedir; iyesiz [*subject*, fail] olarak, *vokativus indefinitivus* halinde dile getirilen UW ON [millî mukaddesat beyanı (çünki konu yazılı halde durmaktadır)] (Mirşan 1970, s.79); *nominativus* [baş geliş] *indefinitivus* ODUZ [zafer] ile ifade olunan ALTUÇUN ●DUZ [kralın zaferi] (Mirşan 1970, s.88). Burda iyelik gelişi [*genetivus*] ALTUÇUN ifade elementine yakın bir münasebette duruyor, çünki, iki *substantivi* bağlıyan, iyelik gelişinin ifade ettiği şey sıfatlı veya "*ait olma*"lı bir ifade ile de açıklanabilir: *kralın zaferi = krallık zaferi = Krala ait olan zafer.*

Ayni *relasïon* bir *kompozitum* [bir araya getirilmiş söz] ile de ifade olunabilir: ODUZ ALTUÇ [*Königssieg*; vgl. *Vaterliebe, Vaterhaus*] ki, burda mana, dilcil bir belirgenlik olmadan, *implisit* olarak añlaşılabilmektedir; karşılaştır, Yahudice *melach mizraim* [Mısır kralı].

Buna göre, eski zamanlarda söz manası her özel halde kendi kullanılış şekli ile belirlenmiş bulunuyor ki, anadil halinin *reksion*'unda, *subyekt* [cümle konusu] olarak başgelişin [*nominativ*] yerinin grammatik konstruksïonlar ile tek añlamlı olarak belirlenmiş durumda olduğu, bilhassa göz önünde bulundurulmalıdır. Burda onun, yalnız *kazus identifikasïonlarına* ve *flexionlarına* gereksinimi ol-

maması ile kalınmaz, *vokativ* ifadelerde onun "*var olarak bulunmakta olduğu*"da kabul olunabilir: Athena = o Athena(dır). Burda Athena *predikat* halinde bir *substantiv*'dir ki, *ësöñük* olarak, Almancada *substantiv* ve sıfata, *kopula* denilen, *bin, bist, ist* vb da ilâve olunur.

Bu bakımdan *vokativ* [seslenme, çağırma ve hitabın *nominal* şekli], tesir etme *fenomeninin dominant* olduğu, *imperativ* ile akrabadır. Ancak, *predikat* olarak bulunabilen *imperativ*'e karşılık, *vokativ subyekt* olarak da bulunabilir: "*Sokrates!*", —"*Sokrates, bana bak ve beni dinle!*", demektir.

Subyekt ve *predikat* arasında bir AZ'lık [madunluk, *subordination*] *relasïonu*, veya "karşılıklı tertip" bulunan ve anadilinde *no*minativ'i *predikativ olarak* içine alma funksionu alışkanlığı bulunan ve, bu yol ile, añlaşılabilmeyi garanti eden Türkçede *nominativ predikat reksïon*'unda kalabilir, *nominativ*'in *identifikasïon*'u *predikat*'a yapışmış olabilir (yani, *nominativ predikat* arkasında, onun bir parçası imiş gibi ifade olunabilir ve mustakil bir söz olarak bulunmaz): ONAY İLİTDİ [es wurde die Einberufung mitgeteilt]; BËG ËRTİM [ich war der Fürst] ki, bu aslında BËG ËRTİ BUN şeklinde olmalı idi ve, buna göre, *subyekt*'in *inharent* [yapışmış] şeklini göz önünde bulundurmaz isek, tekrar Türk anadilinin *vokativ* ifade şekline geri geliriz: *başlangıçta olan, sonda da benzer hal alır.* Mirşan 1973, *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften*, s.34.

Subyekt ve *predikat*'ın karşılıklı halde yer almaları, yalnız "baş gelişin fiil aracılığı ile kavranması" şeklinde değil, ayni zamanda, "*nominal predikat*" şeklinde de tecelli edebilir: BU ATIMIZ OMAY BËG BİZ [bizim bu ismimiz OMAY BËG'dir] ki,buda BİZ [*wir*] "*-dır*" [*ist*] olarak tercüme edilmelidir. Baş geliş, eğer cümlede *subjekt* funksïonunda bulunuyor ise, *finit* fiil şeklinde mecburî ilâve üst alır: AT-I-M [benim atım = at (subjekt) benimkidir; *das Pferd* (*Subjekt*) *ist meines*].

Türkçede fiil temeli *ā verbō, predikat* olarak, *imperativ* ifadeye dayanır ki, burda *imperativum* daima vurgulu bir añlam sözüdür, ve, *imperativ* dolayısı ile, cümle bir tesir aracı şeklini alır, *ësöñük* olarak, ËR-ËRİM BU ËSİD [benim şahsiyetimi bu şekilde duy],

ËM AT ËZİZ ËT [takdis olunmuş ol (resimdeki bu arslan gibi!)] ki, bu hali, grammatik veriler bakımından,AN ËL (s.79) ile kıyaslıyabiliriz

Buna göre, cümlenin esas ifade hacminin yalnızcana *cāsus indefīnītus* ve *ā verbō*'dan (s.79) kaynaklandığını ve, sözlerin, ancak cümlelcr var oldukça, *substantiv*, fiil, ve sıfat olarak ayrıldıklarını görürüz. *Substantiv*, fiil, ve sıfatın birbirinden faklı *añlam* veya *his* ifadc etmcleri, onların, konuşur iken var olan bir şeyin tasfirini, bir tcsiri, veya bir hissi elde etmek için, türlü añlamlarda alet olduklarını ifadc etmez. Onların funksionlarındaki bu fark daha çok cümlcnin tümünde, daha açık söyler isek, (*substantiv*, fiil, sıfat halindeki) *predikatta* yatmaktadır: cümle, *imperativ* ifade şekli ile bir tesir aracı halinc gelir, *indikativ* fade şekli ile öncelikli olarak bir tasfir aracı halinc gclir ve, eğer ifade aracı bir *finitum* ise, bu hal bildiri tcmcli olur: *ola-yım* [Alm. *ich will (so) werden*], *gel-sin* [Alm. *er soll kommen*] gibi.

Eğer grammatik görünümler yapısının yasallığına genel bir belirlilik verilmek istenir, ve o "*grammatik birimlerin alan yapısı*" olarak isimlendirilir ise, birçok söz sınıflarının (sıfatlar, *partisipler*, *aoristler* vb) *kualitativ* işaretlerinden uzaklaştıklarını ve başka grammatik alanlar çekirdeğine geçtiklerini görürüz (s.10). *Ësöñük* olarak, (1) *partisipler* fiil ismi (çekimli *finit fiil*) haline yaklaşırlar: karşılaştır, Kazantürkçesinde *nomina agentis* alıwçı [alıcı, *der Abnehmer*]; *partisip prezens aktiv* alıwçı (bala) [almakta olan (çocuk), *abnehmendes (Kind)*]; *verbum finitum* alıwçı, ve çekim fiili alıwçı [o alıcıdır, *er ist der Abnehmer*]. (2) Demonstrativ zamirler şahıs zamirleri haline yaklaşırlar: karşılaştır, BU ON [diğer añlamları içinde, her haldc, *burda bulunan*; Alm. *dieses hier*] → BUN [-im, Alm.*hin*] → BİN / BIN [Alm. *bin*] → MËN [ben]; ve BU → BÏ [Mançuryacada *hen*], vb. Bu bize, türlü alan yapılarının konuşma parçacıklarının birbirlcri ile kesiştiklerini ve, bu şekilde, bir erken-dilin bir sözünden türlü grammatik görünümler okunabileceğini gösterir. Buna göre, ayni bir proto-dilden doğmuş olan, Grekçe, Latince, ve Türkçe grammatik görünümlerin bu dillerin, gramerin *paradig matik* sisteminde, muhakkak surette bir identiklik gösterme zorunluluğunda oldukları beklenmemelidir.

Buna rağmen, ekseriyet ile, bir proto-dilin türlü grammatik görünümlerinde egemen işaretler ortaya çıkar ve, *ësöñük* olarak, tarihî Hellencede de Erken Türkçenin tanımlanabilir artıkları yer almaktadır. İlk önce, Protogrekçede (Erken Hellencede) ON [ων] *partisipinin* izi bulunuyor ki, bugünkü Hellencede bu *partisipin* terk olunmuş olduğunu görmekteyiz: *ate xaxourgos* ***on*** → *a di xaxourgos.*

Bu *partisipin* konstruksionu UW ON [mukaddes olarak kabul olunan (yazı veya ifade)] cümlesi ile verilmiş bulunuyor, çünki bur-da, *substantiv* halindeki erken *partisip* ON ile, *cāsus indefinītus* halindeki añlamını (= BUDUN, millet) henüz kaybetmemiş olsa bile, gerçek, sarih, ve, halen önümüzde duran şey dile getirilir,.ve OÑUN OY ËRİS ON [ËRİS ON = erişmekte olan, Alın. *erreichende*] cümlesinde ise, *cāsus indefinītus* ON çın [hakikî] *partisip* işareti haline dönüşür. .

Bugünkü Türkçede kök söz ON'u aşağıdaki Kırğızca sözler-de görebilmekteyiz: ***on*** *nëmnësi onun* [ona ne oluyor, *was ist mit ihm los!*] ki, bunun yerine "***ol*** *nëmnësi onun*" da denebilirdi; ***on****ow-dan këtpëyt këwlërin* [senin sözlerini unutmak olası değil] ki, burda ***on****o-* "hatırlama","düşünce","hatıra" añlamındadır. Karşılaştır, Fin-ce ***on*** veya *hän* ***on****, se* ***on*** [odur]

Biz *potensïal optativ* parçacığı ***an***'ı AN ile ve ***xen***'i ËKİN

an*, bazı hallerde, yerine göre*; (yeni Grekçede) *ne zaman ki*; Alm. *unter Umst-änden, allenfalls*; im Neugrch. *wenn.*

Karşılaştır, Qırğızcada ***an*** *üçün* [bundan ötürü].

AN, *mukaddes olanı, mukaddes hale gelmiş olan gaziyi* (kahramanı) *anımsa, mukaddesatı hatırla*, vb.

Karşılaştır: (ANUM şeklinde yazılan) Sümer-Akat Gök-Tanrısı AN.

xen, Helencede *an* ile *xen* arasındaki añlam farkı belirgin değildir.

ËKİN, olmakta olan.

ile karşılaştırabilirız ve, bu şekilde, bu model parçacıkların añlam farklarını kavrıyabiliriz, ve, ayrıca, Homer'de *an*'ın neden negativ cümlelerde, ve, buna karşılık, *xen*'in neden relativ cümlelerde daha sık görüldüğünü açıklıyabiliriz, çünki ËKİN bir pozitiv ifade oklun durur.

-

Prototürkçede potansial parçacık AN geleceğe ve zamansıza

yönelir: ÏKİT ËSİTÜ AT ËSİÑ **AN** [*onun karısı daima hatırda kalmalıdır* veya *onun* (ölmüş olanın) *anmakta olduğu karısı*] (pg131).ve, buna karşılık, ËKEN bir fiil içteliğinin gerçekleşme olasılığını dile getirir; *ësöñük* olarak, Kazantürkçesinde *ol awrıw* ***ïken*** [*onun hasta olduğu belli oluyor*; *o hasta*].Ayrıca, ***otan*** [ne zaman ki, *als*] AT AN ile, ***os an → san*** [gibi, *wie*] UQUS AN ile kıyaslanabilir, ve ***mi / mı*** negasïonu Türkçe ***me/ma*** ile uyum gösteriyor. Dilek *optativi* ***os***'ı Protogrekçe (yani, Erken Türkçe) US veya UQUS ile karşılaştırabiliriz, çünki, evrensel kudret US'a [*instans*, vücut] veya UQUS'a [aklı selim] inanan kişinin dileklerinin gerçekleşmiyeceği genel olarak düşünülmez. Bunlar dışında, Kazantürkçesindeki "*-esi,/-ası*"lı *optativi* ve "*-se,/-sa*"lı *konyunktiv* de göz önünde bulundurulmalı.

. Erken Türkçe *substantiv*'leri ve *ā verbō*'ları biz YAWALDIRĞU dillerden tanımaktayız. Sözün cümledeki yeri dışında, burada grammatik kategorilar arasındaki farklar çok azdır. İnglizce "*steam boat blows wistle*" cümlesi bu hususta *ësöñük* [misal] olarak ele alınabilir. Burdaki her söz İnglizcede hem *substantiv*, hem de fiil olarak kullanılabilir. Bu cümlede, *subyekt*'in tekil 3. şahıs olması dolayısı ile, *blow*'a bir *–s* eklenmiş olması (bunu Çinliler ve de Erken Türkler yapmazlardı!) AS'in (s.79) (yani, var olma ifadesinin) gerekliliğine işaret eder.

Bir BOLTI'nın [tahakkukun, vakıanın; Alm. *Geschehen*] veya BAR ËRTİG'in [mevcutluğun; varlığın; Alm.*Sein*] bir cümle içinde şekillendirilmesi Erken Türkçede, añlamlı sözler (*substantivler* ve *ā verbō* 'lar), aracılığı ile lojik-grammatik yapıda ele alınmış bulunuyor ve A.S.'ler, bu añlam-sözlerine, konuşma aktı için gerekli aitlik semantiğini kommunikativ-grammatik karakterde vermiş ve cümlenin bütün *kommunikasïon prosessini* konuşanın ifade tarzına göre sağlamlaştırmış bulunuyorlar: *ësöñük* [misal] olarak, eğer biz BU ËL OY A ÜYÜ ËM ËSİS cümlesindeki ËM'i BU ËL'e [işbu halk] nispet eder isek, cümle "*bu halka ait olan hatıra*", ÜY'e nispet edilince ise "*halkın kendi evleri olması hakkındaki düşüncesi*" añlamını alır. Erken Türkçe zamirler ile zamirlerin bugünkü añlamları arasındaki farkın belire-bilmesi için, şu olkunuş göz önünde bulundurulmalıdır: ÖGÜ ËÑ [haşmetliniz]→ ÖGÜÑ [ben] → *egon* → *ego* [Yu-

nanca *ben*] ki, burada, aslında "hakkında konuşulanı" ifade eden, 2. tertipten erken zamir ËÑ'den (s.76,79), konuşma atkına göre, konuşanın kendisi ortaya çıkmaktadır.Buna karşılık, ÖGÜ ËM AT → *ego-met* [Latince *ben*] gramer yönünden doğru olarak olkunmuş bulunuyor.

-dır [Alm.-ist]-cümlelerinin kullanılışı, sözü geçen iki klasik dile ve de, Türkçeye kıyas ile, Almancada oldukça faklı bir anlam taşır:, "*Sokrates bir bilgin idi*" cümlesi Almancada "*S. war ein Weiser*", Yunancada "*S. sophòs en*" (*en* = o idi), Latincede "*S. sapiens fuit*", Erken Türkçede "*S. ÖG-OÑ ËRTİ*" (ËRTİ = o idi), Tatarcada "*S. oñğan kişi idi*".

Almancanın bu dil tipinin ana çizgileri Erken Türkçeden kaynaklanmaktadır: ESİÇ AT ÖGÜÑ**ÜZ** [ich **bin** die sinnliche Eigenschaft] (**-ÜZ** = **bin**); ËSİÑ ËSİTİN**İM** [er **ist**] (**-İM** = **ist**); karşılaştır: ËSİ **ËM** [ich ***bin*** → *I* **am**], ËSİ **BİN** [ich **bin**] (**BİN** = *ist*); ËP-**PİN** [*er **ist***]_ ËS**ÜY** [*es **ist***] UYULUĞUTUÑUÇ UÇ-UÇU **ËD** [**o** bir büyük devlet**tir**] (ËD = *es ist*), AT ÖGÜTÜM **ËSİÑ ËR** [şerefli olan **odur**], **ËSİÑ** ËSİTİNİM [**o**dur], UP-ULIĞI BUY **ËP-BİN** [**ben** büyük bir derebeyi-**yim**], OÑUN **ATIN-ITIS** [başarı **senin** (**ATIN**)'**dir** (**ITIS**)].

Bu *ësöñüklerden* anlıyoruz ki, zamirli ifadeler yalnız A.S.'lerden değil, *substantivlerden* (*ësöñük* olarak *ËD*) ve *ä verbõlardan* (*ësöñük* olarak *ËD*) da yapılmaktadır, çünki A.S.lerin kısıtlı miktarları, daha zengin ve daha incelmiş ifade şekillerini teşkil etmiye yetmemektedir. Erken Türk A.S.'lerinin izlerini biz bugün Kırğızcada gözlemliyebiliyoruz: *aytqan sözü curtqa ëm* [söylediği sözü yurda faydalı], *on* [o; Alm. *dasjenige, jenes*], *ëm tabıw* [(hastalığa karşı) çare bulma], *on nëmnësi onun* [ona ne oluyor?!].

Çerçevemizden dışarı çıkmamak için, burada Sanskritçe *asmï* [ËSİ ËM] sözüne değinmiyeceğiz.

Dördüncü söz cinsi, E.E.P. (manası bulunmuyan saf funksïon sözleri, s.79), Erken Türkçenin özel bir söz varlığı halindedir. Bunlar *vokativ*'lerdir ve, türlü funksïonlu olarak, *segment* belirleyici işlev görürler; *ësöñük* olarak, *partisipium presentis* şeklinde *A* ve, *parizipium preteriti* şeklinde, *AW*

Erken Türkçe E.E.P.lerin [hissî ifade kesekçelerinin] izine

Latince fiillerin kök teşkil edici *suffixlarında* rastlamaktayız:
• AMTI [şimdiki zaman] kökü, *ësöñük* olarak, AM A → ***am*** [kök] +-*a*- [kök teşkil edici *suffiks*] = ***ama-*** (yasalma söz).
• *perfekt* [tamamlanmış] kök; *ësöñük* olarak, AMA AW → **ama** + -v- → ***amav-*** (yasalma söz);
•Part. Perf. Pass. [geçmiş zamanın tamamlanmış sıfat-fiili], *ësöñük* olarak, → ***ama*** (kök) + ***-tus*** = ***amatus*** (yasalma söz).

Ayni şekilleri Tatarcada da *verbum infinitum* [şahıs belirtmiyen fiiller] halinde görebilmekteyi:
• AMTI: *sü-yer-ge* [sevme, *zu lieben*], Latince karşılığı *ama-re*,
• ***perfekt*** [tamamlanmış hal], *sü-yüw* [sevmiş olma, *geliebt zu haben*], Latince karşılığı *amav-isse* [sevmiş olma],
• **Part.Perf.Pass.** *süy-miş* [sevmiş, *geliebt*]; karşılaştır: *ama-tus* [sevmiş].

Erken Türkçenin UB-dili [*Ursprache*] cümlelerin *substantivler* ile inşasını tanımaktadır. Cümle unsurları *reksïonal subordïnasïonlardan* olkunur ve *subordïnasïon yapan* cümle unsurları (basit cümleler) birbirlerine daha sonra yapılan *subordïnasïonlar* ile bağlanırlar. Üç türlü cümle unsuru ayırd edilebilir:
• Basit bir cümle şekli olarak, *attributiv* cümle unsuru: UÇUÑ (*substantiv*) ONUÑ (*predikat*) = *o ON liderindir*, veya, *senin ON liderin*,
• Basit emir cümlesı halinde *predikativ* cümle unsuru: OQUŞ (*subyekt*) ËS (zamir) [şerefi an]
• *Attibutiv* ve *predikativ* ifade şekilleri ile, *attibutiv* ve *predikativ* cümle azalarından olkunan, *kompleks* cümle unsuru: OQUŞ ËS UÇUÑ ONUÑ (*subyekt*) ËSİS ËS (*predikat*) [*şerefli ON liderini hatırla*, veya, *şerefli ON lideri ha*tırası].

Erken Türk dili cümle koordinasïonunu (cümle bağlantısı ve cümle sırası) tanımaz, ve cümlede *subordïnasïon* unsuru ayrı bir kısım olkundurmaz, *ësöñük* olarak, İngilizcede *this is the book* (ana cümle kısmı) *that I want* (*subordine* cümle kısmı) cümlesinde olduğu gibi. Ayrıca, cümlelerde mana hareketliliği ve *cōnstrŭctō ad sēnsum* vardır; *ësöñük* olarak, cümleler, ayni bir yapı ile, hem cümle, hemde AYI [*phrase*] şeklinde añlaşılabilmektedirler (UÇUÑ ONUÑ gibi).

1.0 Vokativ

Çağırma, seslenme ve hitap etmenin *nominal* [itibarî, söylenmiş olan] şekli.

1.1 Vokativus indefinitivus

İndefinita, eksiz, bükümsüz olarak, vurgulu bir anlam sözü şeklinde kullanılır ve konuşmacıya—onun etraflı olarak dile getirmek istemediği, veya buna mecbur olmadığı, veya bunu yapamadığı—*kuantların* genel veya belirli olmuyan ifadeleri için hizmet eder; *ësöñük* olarak, *vokativus indefinitivus* ON ile dile getirilen, UW-ON [ON mukaddesatı, veya millî mukaddesat hakkında beyan] ki, bu kavramın daha etraflı olarak tanımlanmasına gerek yoktur ve, buna göre, bir anlam sözü olarak tanımlanabilmektedir; UÇ ËSİP BUY [bu ifadeyi lider yazdı]; ALTUÇUN ODUZ [kralın zaferi.]

Türkçede *vokativus indefinitivus* baş geliş [*nōminātīvus*]: ***ben*** *bir elma aldım*; ve, genel ve—belirsiz ifade şekli için, *individual* belirsizlik halinde—düşüm gelişi [*accüsātīvus*]: ***bir elma*** *aldım* [*ich habe* ***einen Apfel*** *genommen*] ve, *kollektiv* belirsizlik halinde, *elma aldım*, ve de iyelik gelişi [*genetīvus*]: ***bahçe*** *elması* [*der Apfel* ***des Gartens***] şekillerinde kullanılır.

Genel olarak bilinen ve, buna göre, semantik olarak belirli bir söz olan ON [Erken Türk Milleti] 'dan Türkçede "**-n**" şeklinde bir *obliquus* [temayül, BAĞ] olkunmuş bulunuyor: ONUL ËT ËSİNÇİ**N** [ON ittifakı], BUQUQ**UN** (veya BU OQ UQ**UN**) [BUQ'**un**; veya, OQ beyi**n**]; UYUL BU ONU**N** [federe ON'**un**].

Ayni hal Türkçede de baki kalmış bulunuyor: *köñül**in** içre*, veya, *gönl**ün**de*. Latincede '***-n***' ile biten sözler, tekil baş geliş halinde, n-ekini atarlar; *ësöñük* olarak, *nātiō**n**(is)*, tekil başgeliş halinde *nātiō* ve, buna göre, yukarıdaki konuda Latince Türkçe ile ilişkilidir.

1.2 Vokativus praesentis

1.21 *artikel* **A** [-ya, Alm.*ist doch*] ile:

AP-ATIM QARA ÇUR **A** [namım Qara Çur **ya**]; TÜRÜK UÇ **A** KÜMÜSÜG ËR [madalya taşıyan Türük lideri **ya**].

Karşılaştır, Latincede "**-e**" ile biten vokativ: *amīc**e*** [sevgili dostum], ve a-tasrifinin *vokativ* olark söylenen tekil baş geliş sözleri: *fābul**a*** [tarih, Alm. *die Geschichte*].

Kazan Türkçesinde de—Latince AMA AT→ *am**a**-t* [o seviyor] karşılığında—ïndïkatïv praesēns *süy**e*** [o **seviyor**]; ve, kök şekli **1.1**'e göre, Kazan Türkçesindeki *süy* [sev] ile, kök şekli **1.21**'e göre, Latincedeki imperativ şekil *am**a*** [sev] yakın bir ilişki halindeler.

1.22 *artikel* **-I A** ile

OĞLI ATI ËS OĞUP OĞUR OT**I A** [bu defin ateşi halk-evlâdını methüsena **etmek içindir**;Alm.*dieses Feuer der Beerdigung ist für die Gelobung des Volkssohnes **bestimmt***]; QARA AT UL**I A** QULUÑUB [yaptığı hizmetler ile valilik unvanını ul**u** **etti**; Alm. *mit seinen Diensten **ist er eine** Erhabenheit als Gouverneur **gewesen***]; İNİ ËL ËR**İ A** [o sulhsever halk asker**i** **ya**; veya (biraz değişik şekli ile), Alm. ***seine** Persönlichkeit **sichert** den Volksfriede*].

Karşılaştır, Yunanca çoğul baş geliş *cor**ai*** ve Latincede çoğul baş geliş halinde erken dil sözçıkışı *fabul**ai*** [tarihler], *tenebr**ae*** [karanlık, Alm. *die Finsterniss*].

1.23 *artikel* **ATI A** ile

ULI AT**I A** ON UWUÑ [ON kutsallığında ulu nam; veya, (biraz değişik olarak) Alm. ***seine** Erhabenheit **gehört** der ON'schen Heiligkeit*]

1.3 vokativus perfectus

1.31 *artikel* AW ile

ON ÖZÜ ËSİD **AW** ËL URUB [ON denen halk tarafından gömüldü;Almanca. *durch das ON **genannte** Volk begraben*]; İÇ **AW** [sahip bulunduğu] (ÜE yazıtı); (ALT) **AW** ËS [(selâhiyet)**li**si] (ON notası); ONUZ UYUN **AW** [bizim ON devletimiz; Alm. *unsere ON'sche **Vereinigung***].

1.32 *suffiks* **-W** ile

UÇ ÜE**W** [uçluk deve**sidir**; Alm. *des Führers **Kamelung**]*; OĞI**W** OŞ ËSİZ BU OŞ [ögülüşümüz şu şekilde olmuştur; Alm. *wir wurdwn wie folgt **gelobt***].

1.33 *suffiks* **-WI** ile

ËS OĞIWI [anımsatış; Alm. *die Gelobung*]; ËSİD ËSÜ(W)Ü [anması].
1.34 *artikel* AWA ile
ALTMIŞ YASIM AWA [altmış yaşımda].

2.0 Baş geliş [nominativus]

Gramer *subyektini* ifade eder..

2.1 nominativus indefinitivus (bak 1.1)

Türkçede baş gelişin cümle konusu [*subyekt*] olarak ycri tek anlamlı olarak yer almış durumdadır. O, cümle ifadesinde, *var olarak* kabul edilmiş durumdadır ve, buna göre, diğer *kazus-identifikasïonlarına* ve *flexïonlarına* ihtiyaç göstermez. *Subjekt* ve *praedikat* arasında bir *subordinasïon relasïonu veya karşılıklı tertip* bulunduğundan, baş geliş *praedikat reksïonu* altında kalır vc baş gelişin *identifikasïonu praedikata inhere* olur: *o bize geldi, ben evden geldim, o gelir,* ONAY İLİTDİ [celp iletildi], QUTLUĞ İÇİGİSİ BIN [QUTLUĞ mensubuyum], BU ATIMIZ OMAY BËG BİZ [bizim bu namımız OMAY BËG'dir], Buna göre, bu *kazusa* "*praedikativ olarak kapsanan baş geliş*" demek daha da uygun olurdu; ancak, *praedikattaki identifikasïon affiks ve -suffikslarının* indirgenmiş veya tamamile atılmış (*synkoplar*') olmaları hallerinde de, başgeliş kavramı, bunlara rağmen, *praedikata inhere* olmaktadır.

Baş gelişin *praedikativ* olarak kapsanması şeklindeki funksïon alışkanlığı, Türkçeye erken dilce verilmiş olduğu ve, bundan dolayı, añlaşma temin ettiği için, baş geliş de, *praedikat* arkasında, onun bir kısmı olarak, ifade olunabilmekte ve ayrı bir söz olarak bulunmuyabilmektedir: BËS QIRQ ËR YAŞ ËRTİM [35^{inci} hayat yaşında idim], *Vok.ind.* (1.1) ve *nom.ind.*(2.1) arasındaki fark, birincisinin "*vokativ*" ve sonuncusunun "*praedikativ*" olarak kavranacağıdır.

2.2 kuvvetli ünlemli tasfirler için, demonstrativ artikel BU ile

Praepozitiv orunlu [mevkili] *demonstrativ zamir* BU [burdaki, işbu], *postpozitiv orunlu artikel* BU'ya, kuvetli ünlemli *demonstrativum* halinde gelişti: ÖZÜ ËSİS ËD BUĞ BU ËSİ ËM [kendisini anmakta olduğunuz bey benim; veya, (tercümesi biraz değişik olarak) Alm. *ich bin der Fürst, der sich erinnern liess*], BU ALTIÑ ON-UYUL UÇ

BU [bu yetkilin ON-Federal Milletinin lideridir; Alm. *dieser hier, der Bevollmächtigte, ist **der** Führer der ON'schen Föderation*].

2.3 Aktiv tasfirler için *appozitiv artikel* ATI AT ile:

Artikel seçimi anlatılan olayın veya şeyin tasfir şeklini belirler. ATU AT *substantivli* bir baş gelişin (*ësöñük* olarak, *kapula* "i"li ËLİ'nin) (özgün cümle azası halindeki) *praedikativ attributunda* cümle uzvu olay taşıyıcısının etkisi olarak ifade olunur, konu anlatıcının *manifestasïonu* olarak kavranır: BU, ËLİ **ATI AT**, ON UÇ UYUN A [Beyi bulunduğu halk On-Federasïonuna dahil ya; Alm. *dieses hier, **das** Volk, ist doch die ON'sche Bundesführung*].

2.4 ALP [*possessiv*] tasfirler için, nispet-*artikeli* –I AT *ile*

Attribut –I AT ile cümle uzvu "*iyelik nispeti*" haline getirilir; uzaktan bakıldığında ise, tasfir uzaklaşmış ve perspektiv haldedir: OTI AT UR ASIÑ [ateşte yakılma ziyafeti; Alm. ***das** verbrennend Begrabungsmahl*], İTİ AT ËSİTİT OQUÑ [iti nam yaparak duyulan Oq milleti; (veya, diğer bir ifade şekli ile) Alm. *die volkische Instanz, "**der** impuls" benannt*], ËR AT BU OĞU AT ËSİZ [asker olarak şerefli bir nama sahibiz; veya (diğer bir tercüme şekli ile) Alm. *als die Persönlichkeit **die** Würde habend*],. Karşılaştır, Latincede **"ad"** *praepozisïonu*: *Urbs **ad** Tiberim sita* [Tiber**deki** şehir].

2.5 praedikativ tasfirler için kalite artikeli AT ile

Praedikativ attribut AT ile cümle uzvu bir durum taşıyıcısının esaslı bir kısmı olarak kavranır, konu *içdelik* [münderacat] olarak ifade olunur:UP-UYULUNUW **AT**, ODUÇUZ **AT**, AP-ATIZ (Etrüskler 1998, s. 41) [Millî ordu generalleriyız; Alm. *wir sind **die** Generale **der** nationalen Vereinigung*], ËL AT OÑUNUT [halk başarısı; Alm. ***der** Volkserfolg*], ËM AT ODUÇ ULU USUNUTUZ [sahib-i generallik yüce makamı: veya, (diğer bir tercüme şekli ile) Alm. ***der** Besitzer ist die grosse Instanz der Siege*], OĞ ON AT UW İT ËD-ËD (Mirşan 2006, s. 20) [kişi kozmos**taki** kutsal impulsudur kreasïonun]; ËSİÇ AT ÖGÜÑÜZ (Mirşan 1973, s.20) [kok**u**; Alm. ***der** Geruchsdasein*].

Karşılaştır, Latince *prepozisïon **ad** [**için**,* Alm. ***zu**]*: ***ad** agendum nati sumus* [biz faal olmak **için** doğmuş bulunuyoruz; Alm. ***zur** Tätigkeit sind wir geboren*].

2.6 "*cāsūs oblīquī* [diğer cümle kısımlarına bağımlı kazus]" halinde, fiil *artikeli* ile

Diğer anlamları yanında, *praedikat* bir şeyin veya şahsın *subjekt*'e olan nispetini gösterir: OQUŞ ËS UÇUÑ ONUÑ ËSİS ËS [*şeref* (*subyekt*) *ON liderine* (şahıs) *aittir* (*praedikat*) veya (diğer bir tercüme şekli ile) *öğüşlü lideri olan* (şahıs) *ON milletini* (*subjekt*) *hatırla* (*ptaedikat*);]. Buna göre, *praedikat,* belirli bir hacimde, *subjekt*'in sentaktik funksïon işaretini de taşır. Diğer taraftan, bir fiil *cāsūs oblīquī* halindeki bir *substantiv* tarafından da belirlenebilir ve, bu şekilde, aksïon şeklini açıklandırabilir: BUW-ONUNA ËSİZ A [ON beyini (*substantiv*) yadederiz (fiil)].

Bunlara göre, *prepozitiv artikelli verbal-nominativin* teşekkülü için gerekli bütün şartlar verilmiş durumdadır ve, cümlenin funksïon ve şekline göre, kendisine sağlam bir yer ve sağlam bir imkân tahsis edilmiş bulunulmaktadır: **ËS** OĞUWI [yadettiren (bu anıt), veya (diğer bir tercüme şekli ile) Alm. ***die*** *Würdigung*], **ËS** ËSİS [hatırası; veya (diğer bir tercüme şekli ile) Alm.***die*** *Anerkennung*].

2.7 elde etme *artikeli* **ËR ile,**

ësöñük olarak, KÜMÜSÜG **ËR** [ferman verilen (er); Alm. ***der*** *Würdenträger*];

2.8 düşünme artikeli **OY ile,**

ësöñük olarak , ËB-ËS **OY** [yazı; Alm. ***die*** *Schrift*]

3.0 **Düşüm gelişi [akkusativ]**

Akkusativ [*casus accusativus*, iddiaya mahsus hal] durumundaki bir *nomen* [ad, isim] ancak TUDMAQ [objekt, mef'ul] olabilir. Düşüm gelişi verbal olayın genliğini, doğrultusunu veya hacmini dile getirir, yapılanı (baş geliş ise yapılıp duranı, olup duranı), yönelmiş hareketi; *subjekt* eyleminin doğrudan-doğruya tesir alanında bulunan şahıs veya şeyi belirler, cümlede belirtilen eylem ile neye tesir edildiğini açıklar. Baş geliş TUDMAQ'ı, maddî veya ideal olan, gayret edilecek veya elde edilmiş olan anlamlarını verebilir.

3.1 kuvvetli ünlemli tasfirler için , *demonstrativ artikel BU ile*

ËL **BU**, ËS **BU,** ËS ËD [(l) *halkımın* (iyelik gelişi) *isteklerini* (düşüm

gelişi) *kabul et* veya (2) *halkımın* (iyelik gelişi) *isteklerine* (yöneliş gelişi) *itaat et*]. Karşılaştır, Latincede **i**-tasrifinin *ablativ-çokluk* hali: *pāstoribus* [çobanlar (düşüm gelişi); Alm. *die Hirten*] ve *separativ* halde *ablativ* (çıkış gelişli) *ab* prepozisïonu: *pecuniam petere ab amico* [arkadaştan (çıkış gelişi) para isteme; Alm. *den Freund um Geld bitten*].

3.2 aktiv tasfirler için, appozitiv artikel AP-AT ile.

BASINIÑ USUTUL **AP-AT** UQUSUT OY OLUÇUZ [baş kesme kararını (düşüm gelişi) onaylıyanlar (yani, *jüri*); Alm. *die Geschworenen, die die Hinrichtung beglaubigen*]. Karşılaştır, Latincede şahıs zamiri *ego*'nun [ben] eklenmiş olan *–met* ile kuvvetlendirilmesi: *proximus sum ego-met* (→ ÖGÜ ËM AT) *mihī*, ve *indikativ imperfektum* halinde şimdiki zaman kökünün aktiv tasrifi: *amabat* [Alm. *er liebte*] → AMA **AP-AT.**

3.3 ALP [possessiv] tasfirler için, nispet artikeli *–I ATI* ile

OĞLI **ATI** QAR-ÇUR [QAR-ÇUR onun evlâdıdır (düşüm gelişi)]; karşılaştır, *obliquus* kök **-un** ile Türkçede: (OĞLI ATI yerine) *oğlumun* (iyelik gelişi) *adı* ve **o/a**-tasrifinin ïyelik gelişi eki *–ī* ile Latincede: *servī* [kölenin (iyelik gelişi)] ve *rogāre pānem* [eski (anadil) añlamı, *ekmeğe uzanma*:Alm.*nach dem Brote hin langen* (Objektsakkusativ); modern añlamı, *ekmeği* (düşüm gelişi) *isteme*].

3.4 praedikativ tasfirler işçin kualitativ obliquī kök –Ñ- ile

UÇ-UÇUÑUZ (düşüm gelişi) ANIZIZIÑ (SAB) [devletlini (düşüm gelişi) anışın]; ÖKÜÇ ÖKÜÑ (düşüm gelişi) TUTTUQ SİZİME AWRILIWIM [Al-lahın himayesine evrilir iken, bunun için gerekli keder merasimi yapıldı]. Karşılaştır, Latince: *Lūcius beātam vītam* (iç obje akkuza-tivi) *vīxit* (SAB) [Lucius mes'ut bir hayat yaşadı].

3.5 bir zamirin bitaraf hali ile münderecat(İşdelik) akkuzativi

OS-ODUYUNUTUZ [**işbu** (zamir) orduyuz (düşüm gelişi)]; Karşılaştır, Latince: *id gaudēre* [**bu** (zamir) hususta sevinme; Alm. *sich über dieses freuen*].

4.0 İyelik gelişi |genetivus| (partitiv nispet ve aitlik gösterir)

4.1 kuvvetli ünlemli tasfirler için demonstrativ artikel BU ile genetivus subiectivus

Attributive genetivus subiectivus fiile subjekt olan şeyin genetividir, ve bir şey olkunduran şahıs veya şeyi gösterir: ËL **BU**, ËS BU. ËSİD [halkın (iyelik gelişi) oyunu işid].

4.2 aktiv tasfirler için appozitiv artikel ATI-ËS ile *genetivus subiectīvus*

OĞLI **ATI-ËS** OĞUP, OĞUR OTI A [bu defin (veya mezar) ateşi (halk) evlâdının ("ALP geliş" de denilen, iyelik gelişi) met'hü-senasına tahsis edilmiştir; Alm. *dieses Feuer ist für die Gelobung des Volkssohnes bestimmt*]. Karşılaştır, Latincede i-tasrifi (OĞLI ATI-ËS gibi): tekil iyelik gelişi *mari-* (kök)'den, *maris*. Ayrıca *pater familias* [*familia ATI-ËS*], *mater familias*, ve *amatus* [*ama ATI-ËS*].

4.3 pozessiv tasfirler için *-IM (AT) ËS* nispet artikeli ile *genetīvus subiectivus*

ATIM AT ËS UB-UÇUZUS OTULUÇ OZUÇUÇUÑ [namımın (iyelik gelişi) Yüce Tanrıya, ateşte yakılma sureti ile, geçişi]; ËRİM ËS UB-URUNUSUMUÑ [benim (nispet artikeli) gömülüşümün]. Karşılaştır, Latince: *amīcus meus* [benim (iyelik zamiri, *meus*) arkadaşım].

4.4 praedikativ tasfirler için, kualitativ artikel ËS ile genetīvus subiectīvus

ONUL ËT ËSİÇİN ËS UÇ OQUŞ ËL [ON milleti halinde teşekkül etme hatırası liderinin (iyelik gelişi) ögüşlü halkı]; ËSİBİZ-ËS UÇULUSU [bize tabi krallık]; ALTUN OŞIĞI UÇ ËS BËG ËSİS [selâhiyet-i devletli liderlik tarafından *bey* olarak adanış]; BUQUQUN ONÇ ËS ÜE, İÇ AW UÇ ÜEW [beyine bu şekilde hatıra edilmek üzere kayaya resmedilen deve onun sahip olduğu liderlik (iyelik gelişi) devesidir].

4.5 aktiv tasfirler işin, appozitiv artikel ATI-ËR→ATAR ile genetīvus obiectīvus

Attributiv *genetīvus obiectīvus* öyle bir şey genetiğidir ki, o, fiil yanında, *akkuzativ* halde durabilecek ve, kendisine bir muamele veya duyu yönelmiş olan, şahıs veya şeyi ifade edecektir: ËSİNİTİLİT ATAR UQUQUNUTULUL [Alm. *das Schreiben des Erinnernlassens* (genetīvus) = *er schreibt das Erinnernlassen* (akkuzativ)]; OYUNUS ËL ATAR [halkın (*genetīvus*) sesi]. Karşılaştır, Latince Akk.Sg. *fabulam*'a karşılık Gen.Pl. *fābulārum*.

4.6 ALP [*possessive*] tasfirler için, nispet artikeli ËRİ [-M, -Ñ, A]

ile genetīvus obiectīvus.

İNİ ËL-**ËRİ A,** QARA BARS A [QARA BARS ***des*** (*genetīvus*) *Volksfriedens* = *da* QARA BARS ***das*** *Volksfriede* ***zugesichert hat***]; QIZ KËLEN ËL-**ËRİM** BÜKMEDİM [***meiner*** *Schwiegertochter* (*genetīvus*) *bin ich ehrerbietig*]; ËR-**ËRİMÇÜN** [*wegen* ***meiner*** *Persönlichkeit*]; ÖKÜ ËR-**ËRİN** → ÖKÜ**RÜRÜÑ** [***der*** *Trauerernden*]. Karşılaştır, Latince: *mātr**is** amo**rem*** [*die Liebe zur Mutter*]; *pote**ram*** [*ich konnte*]; ve *ama**rem*** [*ich würde lieben*].

4.7 praedikativ tasfirler için ËR artikeli ile genetīvus obiectīvus

BUQ OĞUS **ËR** AT [say**ın** bey]; ÖKÜŞ **ËR** BÜKMEDİM [yas tutanlara **saygılıyım**]; BİR-BİRTİGİME SËKİZ **ËR** ËRDİM [yalnız başıma 8 kişi değerinde **idim**]; TÜRÜK UC A KÜMÜSÜG **ËR** [Türk lideri olduğundan, ölünce gümüş eşya ile gömülmüş bulunuyor]. Karşılaştır, Latincede → *am**er*** [*möge ich geliebt werden*], *ama**or*** [ich werde geliebt].

4.8 İzafet terkibi teşkil eden (yani, praedikat halinde ve bir attributiv nötrli) obliquus kök Ñ ile genetīvus possessīvus

Genetīvus possessīvus iye gösterir: ONUL ËT ËSİNÇİN ËS UÇU**Ñ** OQUŞ ËL [ON Federasïonunu gerçekleştirmiş olan lider**in** şerefli halk**ı**]. Karşılaştır, Latince *hī agrī amnēs sunt Sabīno**rum*** [bu tarlaların hepsi Sabinler**in** mal**ı**dır] ki, burada **esse**'li (Erken Türkçede ËS) *genetiv* atributiv olarak bağımlıdır. Ayrıca bak, Tatarcada ***kişiniñ*** *qol**ı***

ËL-ËLİ**Ñ** [halk-halk**ın**]; TÜRÜK BUDUNU**Ñ** İLİN-TÖRÜSİN [Türk Halkın**ın** anayasasın**ı**]; UB-UÇULU**Ñ** ËSİNİT [Majestelerin**in** hatırlanmas**ı**]; OP-OY ORUNUÇUSU**Ñ** [rey makam**ı**]; UP-UÇULU**Ñ**USUN [Majeste**n**].

Karşılaştır, Latince → *Rōmānī **agros*** (akk.pl.) *Sabīnō**rum*** (gen.pl.) *vāstant* [Romalılar Sabinler**in** tarlalarını harab ettiler].

5.0 Yöneliş Gelişi [*dativ*]

Casus dativus [aslında, vermiye yönelik hal], uzakta bulunan şeylerin hali, başvurma hali, hadisenin veya bulunulan durumun ait olduğu doğrultu olarak meydana çıkar, kendisine bir şey ilâve olunacak, verilecek veya alınacak şeyi ve de muamelenin hizmet ettiği gayeyi gösterir.

5.1 kuvvetli ünlemli tasfirler için, demonstrativ artikel *BU* ile
UB-OZ **BU** AŞA ËKİNÇ [Tanrı**ya** aşacaktır].
5.2 tranzitiv fiiller halinde dativ
5.21 *Aktiv tasfirler için, appositiv artikel A ile, Datīvus subjectīvus*
Datīvus subjectīvus, ifadeye subjekt olabilen, şey datividir: AT OSIN A (subjekt) ON OSIN **A** (dativ), ULI ATI A ON UWUÑ [bu ON'**daki** bu taltif, onu ON mukaddesatında yüceltti]; TÜRÜK UC **A** KÜMÜSÜG ËR [Türk liderliğ**ine** nişan ile taltif edilmiş bulunuyor = nişan ile taltif edilmiş bulunması dolayısı ile Türk lideridir],
5.22 Possessiv tasfirler için, nispet artikeli *-A* ile *Datīvus subiectīvus*
5.221 kim? sorusuna cevap→ SİZİM**E** AWRILIWIM [Allah**a** evrilir iken]; BUÑ **A** [bun**a**]; Karşılaştır, Latince *quīn-e* → *quīn* [neden hayır?, niçin hayır?] ve, Tatarcada *buña mı?*
5.222 ne zaman? sorusuna cevap → BİR OTUZ YAŞAMAW**A** [21 yaşım**da**];
5.223 nereye? sorusuna cevap → ËL-ËSİS OT OZUĞU**MA** ËRDİB [el (halk) tarafından ateşte yakılına **yerime** eriştirilip]. Karşılaştır, Latince, **nereye?** Sorusuna cevap veren *doğrultu akkuzativi*: *Gāius Flōrentiam proficīscetur* [Gāius Floransa**ya** seyahat edecek].
5.224 niçin? Sorusuna cevap→ BUÑA, YAĞI**QA** KİRTİM [buna, yakılım**ya** girdim]. Karşılaştır, Latince gösterici partikel *–ce*: *ecce* [bak hele]; ve *huiusce, hīsce* gibi teşekküller.
5.3 *datīvus obiectīvus* şeklinde, intransitiv fiiller dativi
5.31 *aktiv tasfirler için, appozitiv artikel ËSİ-ËL ile*
OSUQ ÖCÜM ÜN ËSİTİL ÖKÜK **İSİL** (<ËSİ-ËL) [devletteki yetkilerim ünlü olduğundan, şeref **ile** anılıyorum]. Karşılaştır, Latince *studēre litteris* [kendisini ilm**e** gayretli olarak hasretmek].
5.32 *possessiv tasfirler için nispet artikeli –I (-u) ËL ile*
ÖGÜZ AŞ**U** ËL [deniz ötes**i** (deniz aş**a**) halk].Karşılaştır, Latince *parcere hosti* [duşman**a** koruma temin etme]; yani, dativin *attributiv nötri* ve fiilin *praedikativ flexïoni –I* ile *dativus cum a* verbo: ÖGÜZ AŞ**U** [deniz ötes**i**]
5.4 çift halde kualitativ obliquuskök *–Ñ* ile dativus possessivus
Dativus possessivus, kendisi için bir şey bulunan, bir şeyi olan, bir

şeye sahip olan şahıs veya şeyi ifade eder: OQUŞ ËS, UÇUÑ ONIÑ Ë-SİS-ËS [*şeref ON liderine aittir*]; UB-UÇULUÑ USUNUTUÑ OY ËRİ-TİLT ËT ËRİTİLTİPİÇ [*liderin Tanrıya geçme ümidinin tahakkuk etmesi için*].

6.0 *ËSİS* konstruksïonu

"*Añlamlı olarak algılama*"yı ifade eden **ËSİS** fiilinin—*praedikativ* olarak kullanılmak sureti ile—bir substantiv (artikelli veya artikelsiz) haline getirilmesi yolu ile, birçok fiiller ve objeler birbirleri ile bağlantılı hale getirilebilir ve, buna göre, ËSİS konstruksïonlu aza cümleye, üst cümle (esas cümle veya yüksek dereceden yan cümle) ile, türlü funksïonal ve semantik uyum olanakları verilebilir:

SİZİM ËSİS KİTEM ÖKÜB [*Tanrıma gitmeyi* (doğrultu akkuzativi) *arzuluyarak* veya *Tanrıma* (dativ) *gidebilmem için*]. Karşılaştır, Latincede *accūsatīvus cum īnfīnītīvō → Tribūnus suōs fugere vidēbat* ki, burda *suōs* [*onun, onunkiler*], funksïonal ve semantik olarak, ËSİS ile akrabadır, ve *vidēbat*, (1) obje akkuzativi *suōs*; (2) objekt mastarı olmak üzere, iki obje ile bağlantılıdır, ve ayrıca karşılaştır, geçerli fiilin passive konması halinde, *a.c.i.*dan *nominātīvus cum īnfīnītīvō* teşekkül edebilecektir.

ËL ËSİS OT OZUĞUMA ËRDİB OĞLI BUN [*halkımın, ateş aracılığı ile öbür dünyaya geçeceğim yere götürdüğü oğluyum*]; ËR-AT BU, OĞU AT ËSİS [*er olarak şerefli bir nama sahibiz* veya *er olduğum için şeref ile anılmaktayım*].

7.0 Sosiativ instrumentalis

7.1 Suffix *-B* ile esas sosiativus

Esas *sosiativus* refakat ifadesi için kullanılır: QARA AT ULI A QULUÑUB [*halka yaptığı hizmet ile valilik unvanını ulu etti*]; ÖKÜB ËZİSİÑİS [*mersiye ile tevaf*]. Karşılaştır, Latince: *imperātor omnibus cōpiās hostēs secūtus est* [*başkumandan bütün birlikleri ile düşmanı takip etti*].

ON ÖZÜ ËSİD AW ËL URUB [*ON denen halk tarafından gömülmüş bulunuyor*]; ÖKÜÇ ËZİÑİZ ÖKÜB, ÖKÜK AÑIDIÑ UDUQ [*ke-*

derli tevaf mersiyesi ***ile*** *anılan mukaddes anıt*].

7.2 LAÑ artikeli ile *ablātīvus modī*

ablātīvus modī, bir şeyin *nasıl* (*ne ile*) husule gelmiş olduğu, tarz ve usulü ifade eder: UZANTQIN ANTIZIN ARĞUYIB OY **LAÑ** [*yüce imanımın saflığı* ***saiki ile***].

7.3 ablātīvus quālitātis

bir şahıs veya şeye bağımlı, ona beraberce refakat eden özelliği dile getirir.

7.31 AT artikeli ile

QARA **AT** ULI A QULUÑUB [*halka yaptığı hizmet ile valilik unvanını ulu etti*]; BUĞ **AT** ESİGİT ESİÑ ["bey" **olarak** anılan şahsiyet]; ER **AT** BU [şahsiyet **olarak**]. Karşılaştır, Latince: ***erat*** [o **idi**] (< ER-AT) ve *genetīvus quālitātis* "*Dumnorix māgnae inter Gallōs auctōritātis erat*" [*Dumnorix, Galliler arasında büyük bir itibare sahipti*]; *Classis* ***erat*** [*..dan teşekkül ediyordu, sayılıyordu*] *quīngentārum nāvius.*

7.32 ĒM AT artikeli ile

AT-ATA **ĒMİT** UB-UÇULUÑ ESİNİT ATAWUYUNUYUÑ [(1) *ATA namına sahip yüce devletlini hatırlamana matuf* veya (2) *liderin ATA-ATA olarak atanması*]→ AT-ATA **ĒMİT** [*Koşma Devletler prezidenti*].

XXI. Erken Türkçe söz ve cümleler için ündegiç

ALTMIŞ YA'3IM AWA (Mirşan,1970, S.69} 88
ALTUÇUN ODUZ (Mirşan, 1970,S.88) 79,86
ALTUN OŞUĞI UÇ ES BĒG ESİS (Mirşan 1970,S.68} 77.92
AN EL (Mirşan, 1973,S.56,pg 125) 79.81
AP-ATIM QARA ÇUR A (Mirşan, 1970,S.67) 86
AT-ATA ĒMİT UB-UÇULUÑ ESİNİT ATAWUYUNUI'UN (Mirşan 1970, S.92) 96.
ATIM AT ES UB-UÇUUZUS OTULUÇ OZUÇUÇ (Mirşan, 1970,S.94) 92
AT ÖGÜTÜM ESİÑ ER (Mirşan 1973,S.62) 84
AT URUĞ (Mirşan 2008, s.20,29), 8
AW ES (Mirşan 1970, s.65), 87
BASINIÑ USUIUL AP-AT UQUSUD OY OLUÇUZ (Mirşan 1970,S.84), 91
BĒG ERTİM (Mirşan 1970,S.69) 80
BES QIRQ ER-YAŞ ERTİM (Mjrşan 1970,S.69), 88
BIR-BIRTİGİME SĒKİZ ER-ĒERDİM (Mirşan 1970,S.73), 93

BU ALTIÑ ON-UYUL UÇ BU, ËL BU, ËS BU ËSİD (Mirşan 1970, 65),77,89
BU, ËLİ ATI-AT ON UÇ UYUN A (Mirşan 1970, s.67-68), 89
BU ALTIÑ ON UYUL UÇ BU, ËL BU, ËS BU ËSİD (Mirş. 1970,s.65), 77, 88
BU ATIMIZ OMAY BËK BİZ (Mjrşan 1970, s.72), 80,88
BU, ËLİ ATI-AT, ON UÇ UYUN A (Mırşan 1970, s.67-68),
BU ËL OY A ÜYÜ ËM ËSİS (Mirşan 1970, s.65), 76,83,
BUĞAT ËSİGİT ËSİÑ (Mirşan 1970, s.75), 96
BUQ OĞUS ËR AT (Mirşan 1970, s.65), 93
BUÑA, YAĞIQA KİRTİM (Mirşan 1970, s.59), 94
BU OQ-UQUN |BUQUQUN| ONÇ ËS ÜE, İÇ AW UÇ ÜEW (Mirşan 1970, s.65), 22, 92
BUW ONUNA ËSİZ A (Mirşan 1970, s.67), 90
ËB-ËS OY (Mirşan 1970, s.20), 90
ËL AT OÑUNUT (Mirşan 1970, s.86), 89
ËL BU, ËS BU ËSİD (Mirşan 1970, s.65), 77,92
ËL ËSİS OT OZUĞUMA ËRDİB OĞLI BUN (Mirşan 1970, s.75), 94,95
ËLÜ ËS AT (Mirşan 1994, s.37), 8
ËM AT ËZİZ ËT (Mirşan 1970, s.53), 81
ËM AT ODUÇ ULU USUNUTUZ (Mirşan 1970, s.81), 89
ËPPİN (<ËP-BİN) (Mirşan 1970, s.79), 84
ËR AT BU, OĞU AT ËSİZ, ËR-ËRİM BU ËSİD (Mir.1970, s.68), 80,95, 96
ËR-ËRİM BU ËSİD (Mirşan 1970, s.68), 80
ËR-ËRİMÇÜN (Mirşan 1970, s.72), 93
ËRİM ËS UB-URUNUSUMUÑ (Mirşan 1970, s.99), 92
ËSİ BIN (Mirşan 1970, s.88),(Mirşan 1998, s.27), 8,84
ËSİBİZ ËS UÇULUSU (Mirşan 1970, s.90), 92
ËSİÇ AT ÖGÜÑÜZ (Mirşan 1970, s.20), 84,89
ËSİD ËSİ(W)Ü (Mirşan 1970, s.67), 88
ËSİ ËM (Mirşan 1970, s.67), 84
ËSİÑ ËSİTİNİM (Mirşan 1973, s.62,70), 84
ËSİNİTİLİT ATAR UQUQUNUTULUL (Mirşan 1970, s.90), 92
ËSİS ËS (Mirşan 1970, s.65), 77,90
ËS OĞIWI (Mirşan 1970, s.67), 88,90
ËSÜY (Mirşan 1970, s.25), 84
-I- (Mirşan 1970, s.90), 87,89,91,94
İÇ AW, UÇ ÜEW (Mirşan 1970, s.65), 76,92
İKİT ËSİTÜ AT ËSİÑ AN (Mirşan 1970, s.56(, 83
İNİ ËL-ËRİ A, QARA BARS A (Mirşan 1970, s.67), 87,93
İTİ AT ËSİTİT OQUÑ (Mirşan 1970, s.75), 89
QARA AT ULI A QULUÑUB (Mirşan 1970, s.67), 77,87,95,96
QIZ KËLEN ËL-ËRİM BÜKMEDİM (Mirşan 1970, s.71), 93
QUTLUĞ İÇİGİSİ BUN (veya BIN) (Mirşan 1970, s.72), 88

KÜMÜSÜG ËR (Mirşan 1970, s.75), 90
LAÑ (Mirşan 1970, s.99), 96
OĞ, ON AT, UW İT, ËD-ËD (Mirşan 2006; s.20), 23,89
OĞLI ATI ËS OĞUP OĞUR OTI A (Mirşan 1970, s.68), 87,92
OĞLI ATI QAR-ÇUR (Mirşan 1970, s.66), 91
OĞUW OŞ ËSİZ BU OŞ (Mirşan 1970, s.68(, 87
OQUŞ ËS UÇUÑ-ONUÑ ËSİS ËS (Mirşan 1970, s.65), 76,85,90,95
ONAY İLİTDİ (Mirşan 1970, s.71), 80,88
ON ÖZÜ ËSİD AW ËL URUB (Mirşan 1970, s.67), 87,95
ONUL ËT ËSİNÇİN ËS UÇ OQUŞ ËL (Mirşan 1970, s.65), 86,92,93
OÑUN ATINITIS (Mirşan 1970, s.23), 84
OÑUN OY ËRİS ON (Mirşan 1973, s.52), 82
ONUZ UYUN AW (Mirşan 1970, s.65), 87
OS ODUYUNUTUZ (Mirşan 1970, s.81), 91
OSUQ ÖCÜM ÜN ËSİTİL ÖKÜK ËSİL (Mirşan 1970, s.69), 94
OŞ-OŞUZ (Mirşan 1970, s.65),
OTU AT UR ASIÑ (Mirşan 1970, s.88), 89
OYUNUS ËL ATAR (Mirşan 1970, s.88), 92
ÖC UÇU ÖGÜZ AŞU ËL, BU ALTIÑ ON UYUL UÇ BU, ËL BU, ËS BU, ËSİD (Mirşan 1970, s.65), 23,76,90
ÖDÜS UÇU (Mirşan 1970, s.65), 78
ÖGÜ ËM AT (Mirşan 1973, s.62), 84
ÖGÜ ËÑ > ÖGÜÑ (Mirşan 1973, s.40), 83
ÖKÜB ËZİSİÑİZ (Mirşan 1970, s.81), 95
ÖKÜÇ ËZİÑİZ ÖKÜB, ÖKÜÇ AÑIDIÑ UDUQ (Mirşan 1970, s.94), 95
ÖKÜÇ ÖKÜÑ TUTTUQ, SİZİME AWRILIWIM (Mirşan 1970, s.69), 91
ÖKÜRÜRÜÑ (Mirşan 1970, s.67), 93
ÖKÜŞ ËR BÜKMEDİM (Mirşan 1970, s.71), 93
ÖZÜ ËSİS ËD BUĞ BU ËSİ ËM (Mirşan 1970, s.67), 77,88
SİZİM ËSİS KİTEM ÖKÜB (Mirşan 1970, s.74-75), 95
TÜRÜK UC A KÜMÜSÜG ËR (Mirşan 1970, s.75), 86,93
UB-UÇULUÑ USUNUTUÑ OY ËRİTİLT ËT ËRİTİLTİPİÇ (Mirşan 1970, s.90), 95
UÇ ISIP BUY (Mirşan 1970, s.65), 86
UÇ-UÇUÑUZ ANIZIZIÑ (Mirşan 1970, s.94), 91
ULI ATI A ON UWUÑ (Mirşan 1970, s.67), 87
UP-ULIĞI BUY ËPPİN (Mirşan 1970, s.99), 84
UW-ON (Mirşan 1970, s.79), 24,79,82,86
UYUL BU ONUN (Mirşan 1970, s.65), 86
UYULUĞUTUÑUÇ UÇ-UÇU ËD (Mirşan 1970, s.79), 84
UZANTQIN ANTIZIN ARĞUYUB OY LAÑ (Mirşan 1970, s.99), 96

Bütün belgelerimizi ortaya koyduktan sonra, şimdi de sorumuza yeniden dönelim: Türklerin atalarına ne oldu?

İlk önce şunu belirtelim: Türkçe kökenli sözler Skotçada 49, Yunancada 48, Rusçada 44, İnglizcede 38, Latincede 37, Sanskritçede 22, Arapçada 21, Farsçada 21, Retoromancada 19,. Almancada 18, Fransızcada 17, Sırpçada 12 (s.53-74). Bu dillerin çoğunun gramer yöntemleri de Erken Türkçeye beñziyor; hatta, Yunanca ve Latincedeki şahıs zamirleri Türkçe asıllı (s.67).

Elbette, dillerdeki bu beñzerlik Erken Türkçeye (XIX, XX ye bakınız) dayanıyor ve ona mahsus. Fakat Erken Türkçede bulunan şeyler bugünkü dillerden bazılarında bir türlü, diğerlerinde ise başka türlü. Bu hal bugünkü Türk lehçeleri için de geçerli. *Ësöñük* olarak, *Etrüskçe* UQUT [yazı, *Etr., s.27*], USUÇUN USUZUÇ [kişi, *Etr. s.50*], OQUQUPULT [alfabe, *Etr. s.61*] ve *Proto-Grekçe* İÇÜY UQUZUÑ [içki, *pg.1*}, ÏKİÇÜW ËTİLİÑİZ [çiftleşme, *pg.2*], ÏKİTÜÜS URUÑUZ [evlendirme hakimi, *pg.4*], AT ËRİÇ [süvari, *pg.9*], OÑURUÇSIÑIZ [öğretmen, *pg.11*], OÑUQSUÑUZ [tedavi, *pg.20*] ; *Erken Türkçe* ÜE [deve] (Mirşan 1994, s.38), OĞ [kişi] (Mirşan 1994, s.39), US [yüce kat] (Mirşan 1994, s.44), İT [impuls] (Mirşan 1994, s.46) gibi sözler bugünkü Türkçe ağızlarda yok.

Bu alanda önem ile durabileceğimiz husus, her dilin kendine özgü kaideler (söz ve cümle çeşitleri) geliştirmiş olmasıdır. Bunu biz, söz çeşitleri kadar, dillerin cümle yapılarında da müşahede edebilmekteyiz:

Cet.33. Dillerin cümle yapıları

Poz.	1	2	3	4	5
Türkçe	neden	siz	böyle	kılıyor-	sunuz
Tatarca	nïge	siz	bulay	qıla-	sız
Rusça	poçemu	vı	tak	dela-	ete
	1	3	4	2	5
Uygurca	nïmïşqı	mundaq	qılı-	si- [=siz]	le [=ler]
	1	2	4	3	
İnglizce	why	you	do	so	

	1	4	5	2	3
Almanca	warum	tu-	en	Sie	so
Poz.	**1**	**2**	**3**		
Türkçe	bil	mi	yorum		
Tatatca	bil	mï	ımin		
Uygurca	bil	mey	me		
	2	**1**	**3**		
Rusça	ne	zna	yu		
	3	2	1		
İnglizce	I	dont	know		
	3	1	2		
Almanca	ich	weiβ	nict		

Böyle olmak'la beraber, ve pek çok dillerdeki sözlcrin Türkçc kökenli olmalarına rağmen, bugünkü Avrupa dillerinde, içinde Türkçenin bulunmadığı, bir beraberlik de gözlemliye-bilmekteyiz:

İnglizce **kitchen** [mutfak] → *Almanca* **Küche** [mutfak] → *Rusça* **Kuxnâ** [**кухня**, *mutfak*];

Latince **unus, duo, trës [tria]** ve **decem** [bir, iki, üç ve on] → *Rusça* **odïn, dva, trï** ve **desât** [bir,iki,üç ve on;], → *İnglizce* **one, two, three,** ve **ten** → Almanca **ein, zwei, drei** ve **zehn**..

Kitchen ile *Küche*'yi; ve de *unus* ile *odin* vs'yi tclif edebilmek için, bir aracıya ihtiyaç var, = *Erken Türkçe.* Yani, bu Avrupa serileri Etrüsklerin (Erken Türklerin) İtalyaya yerleşmiş olmalarından kaynaklanmış olmalı. Nitekim, Erken Türkçc söz olkundurma yolu ile de, Avrupa dillerine mahsus seriler teşkil edebilmekteyiz;

ËB ËT → *Rusça* **bıt** [olmak]→ *İngilizce* **to be** [olmak] → *Almanca* **be-** [fiil ön eki] (***bewässern*** = **sulamak**).

SÜT ËM-ATIN → SÜT ËMİTİN [süt özü, süt benliği] → *Rusça* **sme- tan**(a) [krema].

Bu gibi ön kabullere gerek kalmadan da, *ësönükler* vcrıne-miz mümkün olabiliyor:

UR AT, URUS [savaş, *Mirşan2008, III/s.9; II/15*] → *İtalyanca* guerra [Latince *bellum,* savaş]; *Almanca* Krieg [savaş]; *İnglizce*

war [savaş] → *Rusça* **война** [*voyna*, "savaş"];

ATI-AT (s 58,89,97) → *İnglizce* **that** [ordaki] → *Rusça* **tot** [orda] → *Latince* **id** [o] ve *Latince* **idem** [söz konusu olan şey].

Beş → *Yunanca* **πέντε** [beş] → Farsça **penç** [beş] → *Rusça* **пять** [*pât*, bcş] → *Almanca* **fünf** [beş] → İnglizce **five** [beş].

Bu scriler, Erken Türkçenin tesir alanının genişliğine de işaret ediyor.

Cet.33 ile dillerin cümle yapılarını karşılaştırmış bulunuyoruz. Bu karşılaştırmamızı söz yapıları alanına da teşmil etmek ister isek, evvelemirde, şunu görürüz:

C et.34. Söz sesleri..

1. *Türkçede* ***o,u,ë,ı*** ünlerinin karşıtı ***ö,ü,ï,i*** şeklindedir. Ayrıca, ***ñ,ğ, c,ç*** var, ***h*** yok; ***j,v,f*** Erken Türkçede yok (cet.2).
2. *Rusçada* ***ı,ï,x,ц*** var, fakat ***ö,ü,i,ñ,w,h,ğ,c*** yok.
3. *İnglizcede*, kısaca, ***ë*** [yani, ***a***], ***ï,y,w,h,z*** var, ***ö,ü,ı,i,ñ,x,ğ,q*** yok.
4. *Almancada,* ***ö,ü,ï,h*** var, fakat ***ë,ı,i,y,ñ,w,x,j,ğ,q,c*** yok ve ***z*** *Rusça* ***ц*** [*ts*] gibi.

Bu dillerdeki bir çok diğer özellikleri kitabımızın pek çok yerinde belirtmiş bulunmaktayız (*ündegiçe* bakınız).

Türkçenin ana seslerinden olan ***ı*** sesini biz ancak *Rusçada* (bir *Slav* dilinde) görebilmekteyiz. Bu ses *Türkçede mekân* gösterir: ***I*** = *mekân, bir şeyin içinde bulunduğu bütün; genel.*

Ësönük olarak, I-BAR AQIN USUDIMIZ [akın hücumu (genel akın) ile egemenlik kurduk] (BOLBOLLAR II, s.2). *Rusça* ***ви*** [siz] sözünde de böyle bir "genellik" anlamı var.

-ım ekindeki ***–ı-*** = "o" ve ***–m*** = "ËM" anlamındadır. Buna göre, ***geldim*** [gelen kişi benim] sözündeki vurgulu ***–im***'de "*ben*" anlamı gizlidir. Bu anlamı ayrı olarak vurgulamak ister isek "***ben*** geldim" demeniz gerekir.

Ayni şekilde, ***atalarımız*** sözünde ***biz*** anlamı da vardır.Bundan dolayı, ilk önce, grammatik bir vurgu ile söylenen bu anlam üzerinde duralım.

Bizim atalarımız, der isek, cümledeki ***–mız*** eki, bir sentaks

kaidesi olarak, yerini korur, ve anlamını, kuvvetli bir vurgu ile söylenmek üzere, "***bizim***" prepozitivine aktarır. Cümle başındaki bu kuvvetli vurguyu biz, "*Türkçenin temel yapısı*" olarak, *Türkçe* sözlerde de görmekteyiz: **TÜR**-ÖK [Rab Türü, Rabbanî Türk] → **Türk**.

Bu sözde **TÜR** *prepozitiv* olarak yer almakta ve kuvvetli bir vurgu ile söylenmektedir. Bu deyimi biz, **TÜRÜK** anlamında kullanılmış olan, aşağıdaki cümlede de görmekteyiz:

TÜRGİ AYIRĞUN KÖL [*Türk* **türlerini** ayıran göl (yani, Hazar Denizi)] (BOLBOLLAR I, s.30).

Dillerin oluşumunda şu yöntemler sözkonusudur:

Cet.35. Dillerin oluşum yöntemleri (Mirşan 1966; *Türk Metriği*)

1.*Bitişik söz* **oluşturma:** QARA ÇUR (Mirşan 1970;s.67) → QAR-ÇUR; güzel idi →.güzeldi (Mirşan 1966; s.32-33).
2.*Birleşik söz* **oluşturma:** QIZ KËLEN ËL-ËRİM [kız olarak gelen yabancılarım] (Mirşan 1970, s.71) → Qız *këlinlerim* → këlinlerim [gelinlerim].Yani, **ËL-ËR** → ***-ler.*** *Almancada* **ÖG-AT** sözü ***Gott*** [Allah] ve **ËL-ANT** sözü ***Land*** [memleket, arazi] (s.8), şeklini almış olmalı (Mirşan 1966; s.32-33).
3.Vokal yutma: KÖKMEKİG → *Tatarca* kïyik [geyik]; QATIN ATAM → *Tatarca*, qayın atam → qaynatam (Mirşan 1970, s.45,47); ËLÜ ËS AT [ehlî at] (Mirşaml994;s.37)→ *Rusça* **loşat** [at].*Türkçede* çok nadir olan bu olkunuşu *Rusçada* sık-sık görebilmekteyiz (s.51-54)
4.Vokal değiştirme: ÖGÜN → *Yunanca* egon [ben] (s.67); ËSİ ËM → eïmï [*Yunanca*, benim] (s.66).
5.Konsonant yutma: **LAÑ** [ile] (Mirşan 1994, s.73) → **la** [ile]. SUB → su. *Türkçede* seyrek olan bu hali, *Rusçada* daha sık görebiliyoruz (s.52'ye bakınız).
6.Konsonant değiştirme: SUB → SUW [su]; ËRTİ → ïdi; AWRILTIM → AYRILDIM; YAS → YAŞ; KÜMÜS → gümüş; QANQA → *Tatarca* xanğa [hana]; ËLTİ → elçi (Mirşan 1970, s.45,46,47); *Tatarca* yılğa [nehir] → *Rusça* Volga [İdil Nehri] (s.8); ïYİN [-ün] (Mirşan 1993, s.11) → *Tatarca* ïken [imiş], *Tümenlikçe* ïyin [imiş]; *Tatarca* waq [ufak] → ufak
7.Uzak urma: ***vinum*** (*Latince*) sözü *Almancaya* ***Wein*** şeklinde

geçmiş bulunuyor. **ËSİ ËM** [benim] → *Sanskritçe* **ásmi** [benim]; **KÖNİ** [konvensïonel] → *Farsça* **köhne; BUUMIN QAĞAN** [neslimin hakanı] añlamına gelen, *Latince* **atavus** sözü, **AT-ATA US** veya **ATAW US** sözünden oklunmuş olabilir.

8.Söz başına konsonant ekleme: **IRAQ** [ırak] → *Tatarca* **y**ıraq; **ÖK** [Rab] → **K**ÖK [gök] (Mirşan 2000, s.25); *Rusça* **B**og [Allah]; **AD** [adım, yol] → *Rusça* **xod** [yürüyüş, varma].

9. Postpozitiv gelişim (arkadan gelen çekirdeği atma veya alma): **ALQU** [kâinat] → *Almanca* **All** [kâinat] (s.8); *Rusça* **xod** (No.8'e bkz) → **xodatay** [bir kimsenin işini halletmiye çalışan kişi;avukat]

10. Prepozitiv gelişim (Türkçede yok): *Rusçada* "xod"dan (No.8) → **vıxod** [çıkma, çıkış] = *Almanca* "gang"dan **ausgang** [çıkış].

11. Avrupa dillerinde yad illerden alınan sözler tanınmıyacak hale gelirler. *Esöñük* olarak, "***Cebel-ü Tarık***" sözünü "***Gibraltar***" şeklinde görürüz. Rusçada, *Almanca* **Halstuch** [boyunbağı] sözü **galstuk** [kravat] ve *Türkçe* **batır** sözü **bogatır şekline çevrilmiştir**

Irkların *en açık* göstergesi olan,diller konusunda bu yöntemlerin uygulanması alanında, Türkçede çok az *ësöñük* verilebilmesi, veya, bazı haller için, hiçbir örnek verilememesi (cet.35, no.10), Türkçenin **stabil** bir dil olduğunu gösterir.Buna karşılık Rusça çok **labil** [oynak] bir dildir."*İnglizce, Türkçeye karşılık, stabil bir dildir*" der isek, Almanca Rusçaya karşılık stabildir.

Türkçenin çok eski bir dil olduğu, birçok halk ve coğrafya isimlerinin Erken Türkçeye dayandığından da añlaşılıyor: **AT-ATA AR** [devlet başkanının öbürdünyaya geçmek üzere uzaklaşması] (Mirşan 1999, 9) → **TATAR** [savaşan Türklerin kendileri için kullandıkları isim], **OĞUZ** [kişi transformasïonu = öbürdünyaya geçmek için gerekli şartları gerçekleştirmiş olan kişi] (Mirşan 1999, s.16) → **Oğuz** (kabile adı); **QIRQIZ** [(devletin) kenar kısmı tutumunu oluşturan halk] (Mirşan 1999, s.18) → **Qırğız; UÇ ËSİG ËL AT** [lider halk] (Mirşan 1999, s.18) → **Skolat** [*royal*] (Herodotus IV/6) → **İskit** (Yunanlılara göre *Sküt*) (Mirşan 2008, s.9); **OY URUM AT** (Bolbollar III, s.14) → **Rum; ÖG ËRİG** [krallık sahibi] (Mirşan 1978, s.74; 1993, s.11) → **GRÏQ** (Mirşan 1999, s.21) →

Greek; **BUY-URUQ** [hukuka dayanarak şart belirliyen kişi = hüküm ve karar yetkilisi] (Mirşan 1999, s.19) → **BUY- UYULĞAR** [bey milleti] (Mirşan 1970,s.97)→ **BUYULĞAR** [Bulğar] (Mirşan1970, s.97) → **BUWULĞAR** (Mirşan 1999, s.21)→ **Bulğar**; **ĒZÜS** (Mirşan 1970, s.97,99) → **İsa**; **OQAS** (Mirşan 1970; s.99) → **haç**; **ÏSKE ÖGİS** (Bolbollar I, s.15; III, s.15)→ ***İstros, İster*** [Tuna]; **ÏSİ YÏR** (Bolbollar III, s.15)→ ***İstros*** **Havzası**; **UYUR ÖGÜZ** [*Araxes*] (Mirşan 2008, I/s.11, III/s.9); **TÜPÜT** (BOLBOLLAR I/s.7,24,30,34) → **Tibet**; **ATAB-UR** (Mirşan 2007, s.80) → **Ulan Batur**; **BUQARAQ** (Bolbollar I/s.34; II/s.3) → **Buhara**; **QAPAĞAN** [Samarkant] (Bolbollar I/s.36,38;V, s.4) → *Çince* (Ta) **Po-huan**; **OQA** (Bolbollar II/s.12) → **Ofa** (Başqırtstanın başkenti); **OMUĞI QURĞAN** (Bolbollar I/s.8,33)→ **Omsk kenti**; **ÜR APA** (Bolbollar I/s.14; III/s.16,17) → *Yunanca* **Oaros** (Orienburg); **UYUŞUL ÖGÜZ** [Federasïon Nehrı; *Huangho Nehri*] (BOLBOLLAR I/s.7,9,20); **TALUY** [Kore Denizi; *Liao-Denizi*] (BOLBOLLAR I/s.7,24,37); **TALUY ÖGÜZ** [**TALUY** Nehri] (BOLBOLLAR II/s.11);*Tatarca* **Sibir** [süpür] → **Sibirya**; **ORAYU YÏR** [etrafı çevrili yer = şehitler abidesi] (AT-OY Tarihi 2007, s.38) ki, *Oral Dağları* ismi böyle bir temele dayanmış olmalı.

UÇIĞANIĞ BAYQILTI, **AZIĞ** ÜKÜS QILTI [liderleri zengin kıldı, **subordineleri** kesif kıldı] (Bolbollar ı, s.9 ve de s.12,25) ifadesine dayanarak, şöyle bir tefsirde bulunabiliriz: **Qazaq** → Oq Azaq [Oq Yönetimi; azaq = yönetmek] **Oq azan** [Oqları yöneten] → **Oazan** [yöneten];

Rusçaya özellikle Tatarcadan, pek çok soz geçtiği anlaşılıyor; yani. Rusca yeni bir nesildir: *posılka* [gönderme, yani, *paket*] → *Tatarca* **sıylaw** [ıkram etme]; **krenit** [yan yatır. – *Tatarca* **qırın** [yan]; **oçevidn**e – *Türkçe* ve *Tatarca* **açık**; *Rusça* **mal'çik** [çocuk] → *Tatarca* **balaçıq** [çocuk], *Rusça* **ïdtï** [gitme] → *Tatarca* **kïtti** [gitti]; *Rusça* **kuşït** [yemek] →*Tatarca* **aşïq** [yiyelim]. *Rusça* **kudrâ** [kıvırcık saç] → *Tatarca* **büdre** (*bürmek* sözinden); *Rusça* **grâz** [kir] → *Türkçe* ve *Tatarca* **kir** (İnglizce *dirt*); *Rusça* **saxranït** [muhafaza etmek]→ *Tatarca* **saq** [mahfuz] **qorınıw** [ağ, korunma] (yani, **SAQ QORUNUT**); *Rusça* **tavar** [mal] → **TABAR** [Bolbollar III, s. 17, *ganimet*] (Tatarca *tapmaq* = bulmak); *Rusça* **pervıy** → *Tatarca*

birinçi; *Proto-Grekçe* ËDİS OÑ [Tanrı, *pg.76*]→ *Slavca* ëdïn, ëdna, *Rusça* odna [*bir*],

Elbette, bu gibi benzerlikler diğer bazı Avrupa dilleri için de sözkonusudur. *Ësöñk* olarak, İnglizcede şu örnekler verilebilir:

ANANTIMADI → ***antiquity***; ÏDİŞ → ***induction***; TARIQUW → ***contract***; ÖTRÜ → ***transitive***; ASRA AT → surname; ASQAN → ***sky***; TAĞ → ***attach*** (*theses*); BARIQ → ***reality***.ANT → ***engagement***; ŞOLA → ***circle***; BÏRİLE [ait] (Mirşan 1978; s.97) → ***belonging***.

Türkçenin tarihî kapsamını sergilemek üzere, şu tarihî isimleri de belirtmeliyiz:

Türkler Massaget Krallığına ÖK ËRİGÜN UŞ-OQ UŞUN [Özerk Krallığın Hakim Asker Hakimiyeti]; Kyros'a OÑUR AT OÑUM [Tanrıya Mahsus Becerilerin Temsilcisi Olan Başarılı Nam], Dareios I'e ÖKÜ OL ÏLİK US UŞ OĞI [Krallık Halkları Majesteleri], Kraliçe Tomyris'e ÖKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ AT-UTDIM QATUN [Kral Selâhiyeti Namına Sahip Olma Hakkını Kazanan Kadın], ve Tomyris'in oğluna BËGİLİK URI OĞUL [Lord Omluya Namzet Erkek Orunbasar] demiş bulunuyorlar Bolbollar (I/s.10,11,15,23;III/s.9,12).

Burda, Rusçanın, genel olarak Tatarcaya dayanmasına karşılık, İnglizcenin Erken Türkçe sözlere dayandığını görmekteyiz; yani, Rusça *labil* [oynak], İnglizce *stabil* (çok eski) bir dildir.

Labil demek, *oynak, genç*;ve de, *geçmişi karanlık* demektir. Nitekim, şimdiye kadar ele aldığımız dillerin en labili olarak sergilediğimiz Rusçanın [*Orusçanın*] ve Rusların tarihi bilinmiyor.

Slavlar, 6. yüzyıl başında, Orta-, Doğu- ve Küzey-Avrupada gözükürler. David M.Wilson'a göre (1980, *The Northern World*, London), Slavların anavatanı Vïstül (Wisla,Weichsel] ağzından Kiel Körfezine (aşağı Danimarka) kadar olan alanda aranmalıdır (5.-6. yüzyıllar). Burdaki **Rügen** Adasındaki Ralswiek'de 2270 adet 9. yüzyıla ait Ortaasya veya Arabistan parası bulunmuş olması Slavların Dnyeper Nehri üzerinden yaptıkları ticareti kanıtlıyor.

Dnyeper'e kadar ulaşabilmiş olan Doğu Slavlarının, 8-9'uncu yüzyıllarda, Fin Körfezi güneyindeki Fin-**Oğur** kavimlerini assimile etmesi sonucunda, **İlmen** Gölü Slavları teşekkül eder ve **Novgorod** [Yeni Şehir] bu Slavların çıkış yeri olarak yerini alır.

Oğur sözü Türk tarihinde şu şekillerde geçiyor:

(1) **OĞUR** UÇULUĞIN YAĞI OTUQDA **[Oğur** Liderliği tarafındaki otlakta] (bu cümlenin yazarı, d.ö.522 yılında, 80 yaşında, şehit düşmüş olan, ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR!dur);

(2) KÜL-TİGİN BUY-URIQUNIÑ QUD-**OĞURUĞ** BİNİP UP-ULUYU TEG-Dİ [Kül-Tigin Buy-Uruqların **Qud-Oğurlarına** hücum ederek, haşmet ile değdi] (d.s.559) (Bolbollar IV/s.5; I/s.30).

(3) Moğulstanda, *Buğut*'ta, bulunmuş olan Soğdaq yazıtında şöyle deniliyor: **OĞURUĞ** APA-İNT ESİNKÜNT AT-ODUNT ĞAĞAN [Oğur Allahı zaferinin sahibi Qağan] (d.s.6. yüzyıl) (Mirşan 1999, s.8).

Birinci metnimize göre, d.ö.6'ıncı yüzyıldan beri Finlandiya körfezi güneyinde yaşamakta olan ve 9'uncu yüzyılda Slavlar tarafından assimile edilen Oğurlar (yani, Buy-Uruqlar) Türk boylarından biridir. Kemçik-Cırğaq yazıtı (Mirşan 2007, s.106) ve, yukarıda geçen, Türkçe **İlmen** ismi bunu kanıtlıyor. Ancak, bu kavim, bugünkü Bulgaristana, Slavlar tarafından assimile edildikten sonra, OZU ÖGÜZ [Dnyeper nehri] (Mirşan 1994,s.8) üzerinden gelerek yerleşmiş olmalı, çünki bugünkü Bulgarca bir Slav dilidir.

İkinci metnimizde söz konusu olan ve, Qırqız boyuna (Oral Dağlarına) mensup Kutigurlar olarak bilinen, Qut-Oğurlar ise, d.s. 6'ıncı yüzyılda, Bulgaristana *Türkçe konuşarak* gelmiş olmalı. Nariş Köyü ve Çatalar yazıtları bunu gösteriyor (Mirşan 2007, s.107).

Üçüncü metnimizin Soğdaqlara [Soğutlara] ait olması Oğur sözünün kullanılış alanının genişliğine işaret ediyor.Bu söz, **OĞUZ** (s.103) meyanında, çok kullanılmış olan bir isimdir. **Oğur** sözünün metinlere göre incelenme olasılığı şöyle:

(1) ÖG-AT OĞURU UŞUNÇTIM **[İonları** hakimiyet altına aldım] (Bolbollar III/s.17).

(2) OT-URU ÖKİ OYILIĞ [(ölüyü) **ataşe vurma** Rabbine inanan] (Bolbollar, Oq.Söz, s.8).

(3) ÜÇ OQ **URIQIN** [üç Oq **ırkından**] (Bolbollar, Oq.Söz, s.3).

(4) UB-URUĞUDA [başkentinde] (Bolbollar III, s.13).

(5) **AT-URIP**,YİRİN TAPA BARDI [(Dareios) **duruma hakim olduktan sonra,** memleketine doğru gittiği zaman] (Bol-bollar III/s.17).

(6) UB-OZULINDA IYİME ÖKÜP, **OĞ-URULUNIÑ** İYİME, İÇ ËTÜR Ö-LÜG OMUN, UÇUQUÑ, ATA-OĞA **URIÑ** ËRDE-ËBİ [Tanrıda olmama yönelik olarak, **fizikal unsurumun** (oğumun) **gömülmüş olması** dolayısı ile, Tanrıya içerilmek üzere edilen ölü duası, lider Ata-Oğun **gömülme** erdemidir] (Bolbollar I/s.16).
(7) OZIĞIN OZ ËR, **OĞ-UR** ËB-ËDİSMİS [ozacağı yere (yani, cennete) ozmuş olduğu için, **lâhtında** ifade olunmuş] (Bolbollar I, s.21).
(8) OL YIL, İTİZ BAŞI ANTA, OQ-UŞURIĞ **URDU**, ÜR-ÖGİN ANTA İTİ-TİDİM, UÇI AT ANTA AT-UQITDIM [o yıl, İtiz (Qama) Başında iken, Oq egemenliği dolayısı ile **vurulmuş olanlar**; yani, şehitler] için, meçhul asker abidesini orda (yani, İtiz Başında) yaptırdım, Allahı orda haberdar ettim (Bolbollar III/s.14).
(9) OS-**UR** [Tanrı Bïli **yargıcı**] (Mirşan 1998, s.82).
(10) UR [karar](Mirşan 1998, s.82).

Bu verilenre göre, **OĞUR** sözünün ana añlamını "***kişi yazmışı***"(yani, *alın yazısı*) olarak kabul edebiliriz ki, bu añlam **OĞUZ** sözü (s.103) añlamının hemen-hemen aynısıdır.Bunların her ikisi, tıpkı **TÜRÜK** [Tür-Ök, *Rab türü*] kavramı gibi, dinî kavramlardır.

"*Müstefadil-exbar fi exvali Kazan ve Bulğar*" tarihinin yazarı Şïhabetdïn Mercanï (doğumu 1818) bu alanda şöle diyor:

"*Şemsitdïn ed-Dïmeşqıy hem başkalarının beyan ettiklerine göre, **Ruslar**, esas itibarı ile, bir otrauda* [*adada*] *yaşamışlardır* (herhalde s.105'de geçen **Rügen** Adası dile getirilmek isteniyor). *Tarlaları yoktur, ekincilik bilmezler; kiş* [samur], *tïyin* [sincap], *susar* [ağaçsansarı] *gibi hayvanları avlıyarak ve onların derilerini satarak geçinirler.Seqalïbelere* [Oqlara; yani, Sakalara] *karşı savaşarak,* (Saqalïbeler) *onlardan esir alıp, Bulğarlara, Xezerlere* [Hazarlara] *satmışlar.*

Rus halkı, aslında, üç topluluktan oluşmuş bulunuyor: biri Slavïya; yani, Slavyanlar, ikincisi Barmanïya, üçüncüsü, Babarim.
Bakınız: "Şïhabetdïn Mercanï, "*Müstefadil-Exbar fi Exvali Qazan ve Bulğar*" kitabının, *Kazan Tatarstan Kïtap Neşrïyatı* tarafından 1989 yılında yapılan kısaltılmış yayını, s.102 (ISBN 5-298-0009-6).

"*Barman*" [(hizmet etmek üzere) varıcı] ve "*Babarım*" [*baba-arım,* (hizmet etmek üzere) bir *babasıra* (yöneticiye, başkana)

varma] deyimleri Rusların sivil ve askerî alanlarda hizmet etmek üzere kullanıldıklarını ifşa ediyor. Nitekim Mercanî'nin ve İbni Fazlanın şu sözleri de bunu teyit ediyor:

"Ruslar hem Sekalïbaler—padïşahın (yani, At-İl hükümdarının) *kulları hem askerleri— Xezer* [Hazar] *memleketinde tacirler. Yüzdürdükleri kayık hem gemileri ile* ***Burtas*** *nehrinde seyrisefer etmekteler. O nehir civarında ve Xezer memleketi içinde Türik* [Türk] *halkları var. Onların* (yani, Xezerlerin) *Şehri-Bulğara vararak birleşen, imaretleri herzaman tüccarlar ile dolu oluyor".*

Bakınız: Yukarıda adı geçen eser, s.121.

"İbni Fazlan: Ruslar—ayrı bir halk. Onların illeri Sekalïbe hem Türik illeri ile sınırdaş. Onların kendi dilleri var. Onlar Sekalïbe ile savaşıyorlar. Bulğar ve Xezere satmak için, (Sakalibe) onları esir edip alıyor ve onlardan esïr satın alıyor, diye yazıyor".

Bakınız: Yukarıda adı geçen eser, s.63.

Mercaninin ilginç olan anlatılarından biri de şöyle (s.103): *"Rusya hükümdarı Ozın Qol Georgïy denen kişi 1147 yılında Meskew* [Moskova] *Yılğası* [Nehri] *boyunda, Köçkey* [Göçmüşler] *Awılı* [köyü] *bulunan yerde, bir şehir inşa etmiş Bu şehir bir müddet "**Köçkey Qalğası*** [şehri]" *ismini taşımış; sonra, kıyısında bulunduğu nehir ismine göre, "Meskew"* [Moskova] *denerek adanmış."*

Oğur kabilelerinin (s.105,106), Slavların gelmelerinden çok önce, Fin Körfezine yerleşmiş olmalarını göz önünde bulundurursak; yörede Slavca isim bulunmuyacağı anlaşılacaktır. Nitekim, Mercanî Moskovanın ***Köçkey Awılı*** üzerine kurulduğunu söylüyor. Buna göre, Neva ismi, Türkçe olarak **INA** şeklinde ve, Mercaninin sözkonusu ettiği, ***Burtas*** ismi, *ësöñük* olarak, **UB-URTAS** şeklinde olmuş olabilir.

IN sözü Erken Türkçede (1) *subjeksïon, boyunduruk altına alma;* (2) *bende* anlamlarına gelmektedir.Buna göre, ***INA*** ismi, *"Fin Körfezindeki büyük dalgaları boyunduruk altına alan* (nehir)" anlamında kullanılmış olabilir.

Neva Nehrinden Lodoga Gölüne çıkılır. Ona dökülen, Wolchow Nehri ağzının küzey tarafında Eski Ladoga şehri bulunur. Daha içerilere doğru gidilince, **İlmen Gölü** kenarında **Nowgorod** şeh-

rine gelinir (s.105). Bu gölden güneye doğru giden Loval Nehrinden Dnyepr, Düna ve Volga nehirleri kaynaklarına ulaşılabilir

UB-URTAS sözünü—s.106-107'de verilen *ësöñüklere* göre ve **UB** sözünün "*yüce*" (Mirşan 1994, s.181) anlamına da gelmesi dolayısı ile—"*yüce lahit taşı*" şeklinde yorumluyabiliriz ki, Mercanî bu ismi bir nehir adı olarak kullanıyor.

Herhalde bir nehir kenarında bulunmuş olması gereken bu yer, Heredotus'un *Kral Mezarları* dediği yer olabilir (Heredotus IV/71):

Kral Mezarları *Gerrhos [7. ırmak]* (İdil) *topraklarında; yani, Borysthenes [5. ırmak]* (Dnyepr) *üzerinde* ***gemilerin gidebildikleri son bölgedir.*** *Kralları öldüğü zaman, o bölgede, eni-boyu bir dörtgen, büyük bir mezar kazarlar ve, hazır olduğu zaman, ölüyü getirirler. Gövde mum ile kaplanmıştır. Önceden karnı yarılmış, içi boşaltılmış ve maydanoz tohumu, anason ve dövülmüş saparna ve kokulu maddeler ile doldurulmuş, sonra dikilmiştir. Ölü bir arabaya konur ve başka bir halk topluluğuna götürülür. Teslim alanlar* ***Şahane İskitlerin*** *geleneklerini uygularlar:* ***bir kulağının memesini*** *keserler, başını çepe-çevre traş ederler, kollarının etini çizerler, alnını ve burnunu yırtarlar, sol eline ok saplarlar.Sonra, arabanın içindeki* ***kral*** *ölüsü, gene kendi uyruğunda olan bir başka halk topluluğuna götürülür. İlk olarak, götürüldüğü yerin ahalisi de peşinden gelir. Bütün halk toplulukları dolaştırıldıktan sonra, ölü, imparatorluğun en uzak ülkesi olan,* ***Gerrhos*** *ülkesine götürülür.*

Bu tasfire göre, Gerrhos'un **İTİZ BAŞI** [Kama ırmağının çok geniş olan subasar alanı] olmuş olması çok muhtemeldir; çünki burası Türklerin *Anayurt* olarak belledikleri yerlerden biridir. Şahane İskitler ise, ancak **AT-İL** halkı [bugünkü Tatarstan halkı] olabilir.

İTİZ, "*iteklenen alan*" demektir. Qama Irmağının çok geniş olan *subasar* alanında kum tepecikleri oluşmakta ve bunlara İTİZ [yerinden oynuyan kum yığını] denmektedir. **İTİZ BAŞI** bu İTİZ alanının yukarısında kalan Qama Bïltiri olabileceği gibi, bu bïltirde [havzada] bulunan bir kent de olabilir.

Öñre Bıña Başı d.o. 517 yılında İTİZ BAŞında bulunur iken, d.ö. 1517'de **AT-OY BİL**'i kurmuş olan QAĞAN ve QATUN QAĞAN'-

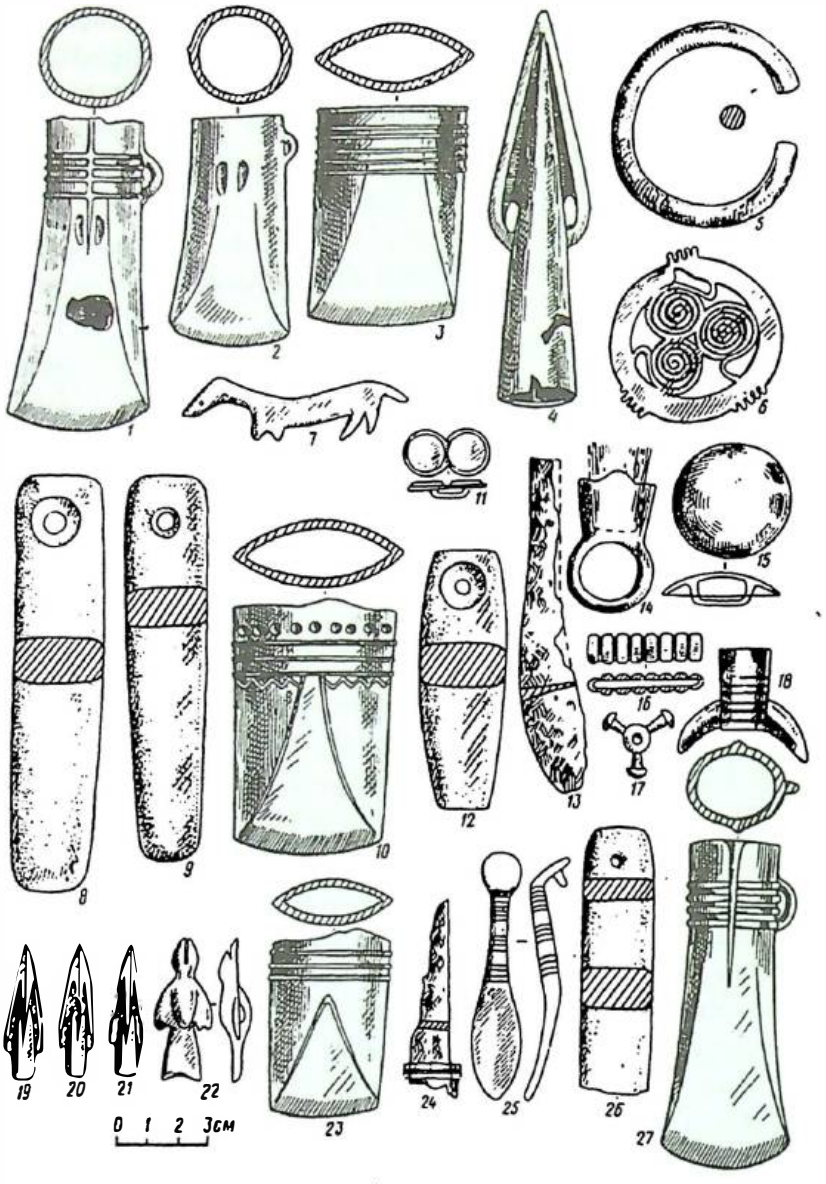

Şek.34. 1962 yılında Ananïnde (İTİZ BAŞINDA) *bulunmuş eserler*
(1-7,10-11,14-23,25-27 → bronz, 8,9,12→taş, 13→demir,24→demir ve bronz, 10-27→kuvars)
V.S.Patruşev ve A.X.Xalïkov 1982, *Volga Ananïnlıları*, Moskova

larının abidelerini diktiriyor ve tarihlerini yazdırıyor.

Bütün bunlara göre, Gerrhos'u **ÖG-URUS** [kral kararı] diye yorumluyabiliriz; çünki Etrüskçede **UP-URUY** "meslek hakimi" demektir. Ayrıca, **URUS** da "*gömülme, ölüyü ateşe vurma*, (Tanrı) *kararı*" anlamlarında kullanılmış bulunuyor (Mirşan 1998, s.46, 50):

AT-ATA** olan yüce devletlini hatırlamana matuf düşünce ile, onun* (Tanrıya) *uçuşu hakkında verdiğin **URUS [halk kararı] *ile, Allahını hatırlamak üzere yaptığın toplantı, ateş aracılığı ile* (Tanrıya) *uçuş dolayısı ile toplanmadır.*

Burda geçen ***AT-ATA*** yerine, yukarıda **ÖG** [kral] deniliyor ki, ikisi de ayni şey.

Bu alanda İngiltereden de örnekler verebilmekteyiz:

Şek.35. Bakewell (Derbyshire, İngiltere) bitigtaşı (Sheffield City Museum)

ONIS ÖT ONIS Ü	*Kozmosa geçerek kozmoslaşan*
ËL ALT AT ËSİD.	*kişi olarak duyulan AT.*

Page, R.I. 1999; *An Introduction to English Runes*, p. 30.

AT'ların vatanı hakkında *Iraq Bitig* şöyle diyor:

AT-UQUZ ORALI	*AT-denenlerin Oral (Dağları)*
UŞIĞUN KÏYİKMİN.	*Majesteliği iyesiyim.*
ËB-ËDİZ İTİZ ÖZE ÖNÜPEN	*Başarılarımı İTİZ üzerinde geliştirerek,*
MÜÑREYÜR MİN.	*pekitmekteyim.*

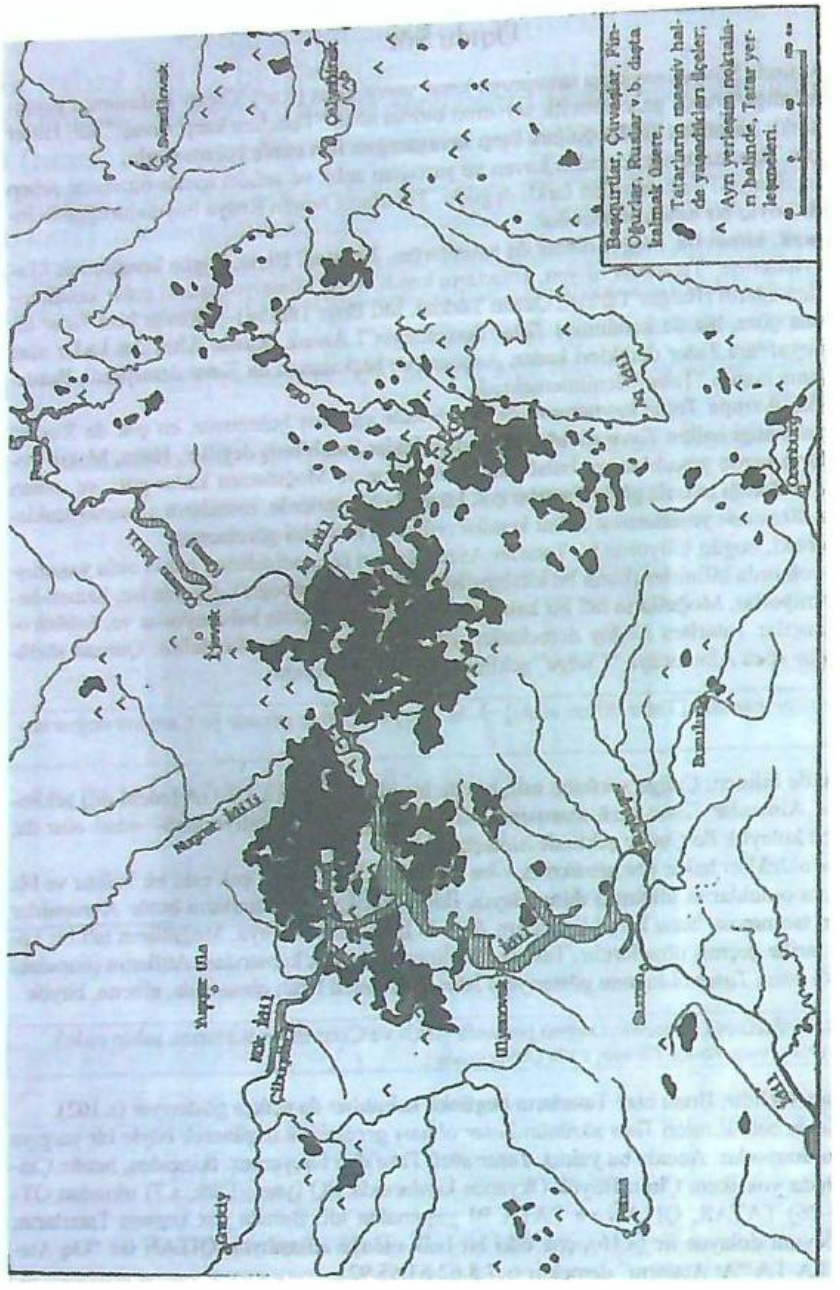

Şek.36. Bugünkü Tatarların İdil-Oraldaki yerleşim yerleri
Mirşan,K.2007; *At-Oy Tarihi*, s.103.

İşte Türklerin (AT'ların) anayurdunu bulduk: **ITIZ** başı. Nitekim, Öñre Bıña Başı da, kendisinden bin yıl önce yaşamış olan, TEÑRİDE BOLMIŞ İL ÏTMİS BİLGE QAĞAN [Kreasionda meydana gelmiş halkı kalkındırmış olan Regnum Hakanı]'nın anıdını **İTİZ BAŞINTA** yaptırmış bulunuyor (MÖ 517).

Sibirde bulunmuş olan (yani, Hunlara ait) *öz* yazıtında, İTİZ'li bir BÜ OYUĞ ULUÑ şöyle diyor (şek.37):

ÖZ CÏRİM, IDUQ CÏRİM, SİZE ÖGÜZ UÇ ÏLİM QANIM ÏL OÑ-OY **İTİZ ÏL**. *Kendi yerim, feyizli yerim, Allah Irmağının* (yani, Aq-Ïdil, Qama, Ï-dil Irmaklarının) *lider halkının başarılı halkı olan ITIZ halkı.*

İTİZ (Qama) Irmağının Atabay, Balım vb gibi *qalalarında* bronz çağına ait (MÖ 2.000-1.000) anıtlar bulunmuştur. Qama Irmağının subasar alanındaki (yani, İTİZ kısmındaki) kum tepeciklerinde bulunmuş olan ve **Ananïn** köyü yakınlarındaki mezarlığa nispet edilen ***Ananin Kültürü*** (şek.34) ise, erken demir çağına (MÖ 700-300) aittir.Bu kültüre ait 20'den fazla köy ve 10 mezarlık bulunmuş bu-lunuyor. Mezarlarda bulunan cesetlerin antropolojik özelliklerine göre, ***Ananin Kültürü*** halkının Türklere ait olduğu añlaşılmak-tadır. Nitekim, Ananin Kültürünün İskit dünyası, Sibir ve tünortası Kafkasya ile bağlantısı da saptanabilmektedir.

D.M.Wilson (2003 baskısı, s.170) şöyle diyor: *Letonyadaki (Lettland, Latvïa) Gorbin'de yapılan kazılar, 800 yıl önce burada bir nevi İsveç kolonisi bulunduğunu göstermiş bulunuyor. Ladoga Gölü mıntakasındaki kurğanlarda ise, Skandinavya halkına veya Skandinavya tesiri altında kalmış olan bir halka işaret eden pek çok belge bulunmuş bulunuyor. Kurğan sunuları tipik İsveç karakteri gösteriyor.*

No.	3,16	7	8,31	9	10	11	12	14,25	17	19	30	34	36
Kyl.	ᛘ	ᛏ	ᛅ, ᚲ	ᛟ	ᛒᚴ	ᚮ	ᚨ	ᚬ, ᛋ	ᛌ	ᛊ	X	ᚾ	ᚠ
Aç.	ᛘ	ᛏ	>	>ᛜ	ᛝ	ᚮ	ᛁ	ᚬ	ᛎ	ᛊ	X	ᚺ	ᛍ
oku.	ALT	UÇ	O,U	BU	AQIN	OŞ	AP	ON	AW	NÇ	ED	ANT	ÖG

Şek.37. Gotland/Kylver ve Açıktaş yazıtlarının birbirlerine benziyen tamgaları

Bürda şunu belirtmeliyiz ki, Letonya karşısındaki **Gotland**

adasındaki *Kylver*'de Avrupadaki en eski Türk yazıtını görmekteyiz (Mirşan 2004, s.25). Bu yazıtın *tamğaları* Ortaasyadaki Açıktaş yazıtındeakilerin (şek.14, s.23) hemen-hemen aynisi (şek.37).

Buna göre, yukarıda söz konusu edilen karakterler genel olarak Türklere aittir; yani, bunlar, İsveçlilere ait olduğu kadar, **Oğurlara** da ait olmuş olabilirler.

D.M.Wilson, diğer b,r yerde (2003 baskısı, s.201), şöyle diyor: *Arap ve Baltık illeri tüccarlarının buluşma yerlerinden biri, Volga ve Kama nehirlerinin birleştiği yerdeki, Volga Bulğarlarının başkenti* ***Bulğar*** *idi. Bu kentte Baltık Denizi doğusundan ve Arabistandan mal getiren tüccarlar buluşurlardı.*

Bir Arap coğrafyacısı olan, Muhammed Muğaddesî getirilen mallar meyanında "*Slav esirleri*"ni de zikrediyor (985 yılı)..Şïhabettïn Mercanî de ayni şeyi söylüyor (s.107 ve 108).

VII/7'ye (s.53) ilâve

Prof.Dr. Mïrfatïh Zekïoğlu Zekïyev 1995, *Tatar Halkının lïngvïstïk-etnïk Tarihi* (Kazan) isimli kitabında, F.Ş.Fattaxov Rusçada bulunan Türkçe söz örnekleri veriyor (s.86):

Cet.36.. F.Ş.Fattaxova göre Rusçadaki Türkçe kökenli sözler

Rusça	Türkçe	Rusça	Türkçe
выюк	yük	высь	üs
верига	örüg [витый]	вязать	(yün) yazu
вымя	emü [сосать]	ворота	arata
ватага	otağ	вилы, вилка	elü, ilü
внук	onuq	вурдалак	urdalıq
волость	ulus	вор	uru
верх	ür	слово (s.92)	süylewi (Tat.)

Türkçe **ËR / ÏR** kökünün diğer bazı dillerdeki söz şekilleri ise şöyle gösteriliyor (adı geçen eser, s.88):

Macarca ***ferï*** [koca], Latince ***vir*** [koca, erkek],Yunanca ***(h)eros*** [kahraman], Rusça ***geroy*** [kahraman] vb.

Metinlerimizde geçen Rusça sözler için gerekli Rus alfabesi şöyle:

Cet.37. Rus ve Tatar Alfabeleri

Türk	Rus	Tatar	Türk	Rus	Tatar	Türk	Rus	Tatar
A	А	А	I	Ы	Ы	P	П	П
B	Б	Б	İ		Э,Е	R	Р	Р
C		Җ	Ï	И	И	S	С	С
Ç	Ч	Ч	J	Ж	Ж	Ş	Ш	Ш
D	Д	Д	K	К	К	T	Т	Т
Ë	Э		Q		К	U	У	О
E	(Е)	Ә	L	Л	L	Ü		Ө
F	Ф	Ф	M	М	М	V	В	В
G	Г	Г	N	Н	N	W		
Ğ		Г	Ñ		Ң	Y	Й	Й
H		Һ	O	О	У	Z	З	З
X	Х	Х	Ö		Ү		Ь	

Not: Rusçada *ïotasï'on* [harflerin *y*'li olarak söylenmesi] hali bulunuyor. *Ësöñük* olarak, *ECTЬ* [var] sözündeki ***E*** harfi *"ye"* gibi okunur.***Ь*** harfi ise *yumşak söyleniş* belirtir.Rus alfebesinde, cetvelimizde gösterilmiyen, **Ц** [ts], **Щ** [şş], Э [ie], Ю [yu], ve Я [ya] harfleri de bulunuyor.

Cetvelimizdeki Tatar alfabesinde ***O*** harfinin **U**, ***U*** harfinin **O**, ***İ*** jarfinin **E** şeklinde gösterildiğini görmekteyiz. Bu hal, Tatarstan, Başqırtstan, Çuvaşstan gibi, Rusya Federasïonuna dahil devletlere mahsus bir uygulamadır, Qazaqstan,Qırğızstan, Özbekstanda uygulanmaz ki, bu yüzden Tatarca yayınların diğer ülkelerde takibi imkânsız hale gelmektedir. *Ësöñük* olarak, Tatarstan devlet başkanının Türkiyeyi ziyaretinde, Türk gazeteleri başkanın ismindeki ***Timir*** [Demir] sözünü *Timer* şeklinde yazdılar.

Türkler Ruslara ***Orus*** demektedirler: **OR-US** [(etrafı Türkler ile) oralmış (yani, çevrilmiş) yer] → **Orus → Rus.**

Şek.38 Rusları ***oramış*** [çevirmiş] olan Bulğarlardan Anadoluya gelmiş olanlarının bir mezar taşını gösteriyor ki, Rusların bol bol kullandıkları Türkçe sözler de (s.53,114) *"Orus → Rus"* gelişi-

minin diğer bir kanıtı.

Şek.38. Sıvas yakınındaki Karlı Köyünde bir mezar taşı.
(Lemverder köyünden Sayın Baki Pek tarafından çektirilen resim)

ON-OQ [On-Oqlar]

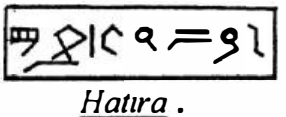

AÑIS ËSÜ	*Hatıra* .
ËSİÑ-ON ËS	*Buy-Uş* [Lord] (3. satır)
BUY UŞ	*olarak anılanın* (2. satır)
wafat eyledi	vefat eylediği
ÖD-ÏS ١٢١٧	tarih: 1217.

Yazıtın en üstündeki tamğayı biz Nagy-Szent-Miklos (Mirşan 1970, s.98), Çilgiri Köyü yazıtında (Mirşan 2008, I/s.4), Ermenek yazıtında (Mirşan2006, s.102) da görmekteyiz. Şek.39 ise bize bu *tamğanın* en güzel izahını veriyor :

Şek.39. Pazırıkda 5 No.lu kurğanda bulunmuş olan bir yün halı (MÖ 5. yüzyıl).

Altayda bulunmuş olan bu halıda, arka planda ON ve önde OQ yazısı görmekteyiz. OQ *tamğası* kollarının 4 olması ***dört buluña*** [dört bucağa] işaret ediyor. Yani, OQ'ların dört bucağa yayılmış olduklarını söylüyor.Buna göre, yazımızı ***"dört bucağa yayılmış olan ON asılı OQ'***lar" şeklinde değerlendirmemiz gerekecektir.

Diğer taraftan, OQ'un başka bir manası daha var: ***kozmik kuantum*** ve, OQ kollarının her birinde gördüğümüz 4 çizgi *öbür-dunyaya* (Mirşan 1998,s.10,14-1719,2178,82) işaret eder ki, bundan dolayı da, OQ *tamğası* mezar taşları üzerine yazılmaktadır.

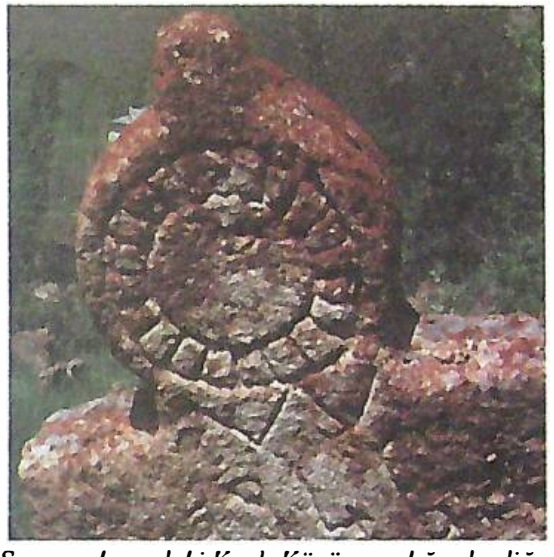

Şek.40. Sıvas yakınındaki Karlı Köyü mezalığında diğer bir taş.

ON *tamğası*) > şeklinde yazılır. Bu simetrik olmuyan yazı şeklini mezar taşları için *simetrik* hale getirmek ister isek, onu ya ( ) veya < > şekline çevirmemiz gerekecektir. Ancak, şek.40 başka bir yöntem kullanıyor. Sol tarafa *10 dörtgen* ve sağ tarafa da *10 dörtgen* koyuyor.

Bu mezar taşında OQ *tamğası* için de yeni bir yöntem kullanılmış bulunuluyor: ┼ *tamğasının* 4 doğrultu işaretlerini **VV** *tamğası* şekline getirmek. Aslında bu *tamğanın* okunuş şekli ***UW*** [kutsal]'dır; fakat onun Σ [oz] şeklinde añlaşılmış olması da olasıdır.

Yani, mezar taşımız kavramları kendine göre añlatmıya çalı-

şıyor ki, bu usulün yaygın bir hal almış olduğu şek.41'den de añia-şılıyor.

Şek.41. Sıvas yakınındaki Karlı Köyü mezalığındaki diğer bir taş.

Gelelim atalarımızın kaybolmasının son basamağı olan Rus hakimiyetine.

Her şey (labil dilli; yani, *genç*) (s.105) barbarların—büyük tarihçimiz Öñre Bıña Başıya göre, OY TOĞŞIQDIQI BUDUN'un [yeni-yeni akıllanmıya başlıyan milletlerin]—Türkleşmesi (Türkler ile karışması) sonucu olarak başlamış bulunuyor.Volga üzerindeki **TÜRÜK** pazarlarına gelmiye başlamaları ve esir olarak satılmaları (s. 107,108,114) ayrıca, At-İl yönetimince askere alınmaları (erken yeni-çeriler!) bu başlangıcın ilk basamakları.

UÇUĞANIĞ BAY QILTI, AZIĞ ÜKÜS QILTI (s.104) zihniyeti ile, 8-9. yüzyıllarda Fin Körfezinin güneyine kadar ulaşmış bulunan, Slavları kuşatan Türkler (s.106), buralarda kurdukları devleti yöneteceğim der iken, kendileri Slavlaşırlar ve bu yönetimden Novgorod menşeli bugünkü Ruslar doğar..

Aşağıdaki kişi isimleri de konumuzu çok iyi kanıtlıyor.

Alfred Xasanovïç Xalïkovun, 1992 yılında Kazanda yayınladığı (ISBN 5-85840-260-7), "*Bulğar-Tatar çıkışlı 500 Rus Ailesi*" isimli kitabında saydığı isimlerden bazıları şunlar:

1.**Abaşevlar,** 1615 yılından beri soylular sınıfında.
2.Abdulovlar, *Abdullah* [Allah kulu] isminden yapılmış soyadı.
3.Avdulovlar, XVIII'inci yüzyıldan *alpawıtlar* [toprak beyleri]
4.Agdewletovlar, XVII'inci yüzyıldan soylular. Altın Ordadan. Aqdewlet [ak zenginlik; yani, *aq kemik*] sözünden.
5.Agïşivlar, XII'inci yüzyıldan soylular.
6.Adaşevlar, XVI'inci yüzyıldan soylular.
7.Azançeyivlar, XVIII'inci yüzyıldan soylular. Soyadları *azançı* [ezancı] denen Tatar-müslüman sözünden yapılmış bulunuyor.
8.Azançeyivskïylar, XVIII'inci yüzyıl soyluları.
9.Aypovlar, 1557 yılında asilzadelik verilen Kazanlı İsmaïl Aypovdan.
10.Aydarovlar, görevli Aydarov Uraz 1578 yıldan soylu.
11.Aytïmirovlar, XVII'inci yüzyıldan.
12.Akïşevlar [Agïşevlar].
13.Aqsakovlar.
14.Aqçurïnlar, XV'inci yüzyıldan *murzalar* ve soylular, *Aq-Çura* [Aq Batır] sözünden.
15.Alabïrdiyivlar, *Allah verdi* sözünden.
16.Alabïnlar, 1636 yıldan soylular, *alaba* [hediyelenmiş] sözünden.
17.Alabışyevlar, 1428 yılında Yaroslavl kenti prensi Fedor F. Alabış anılmaktadır. Bu soyadı *ala baş* [akılsız baş] sözünden türetilmiş olabilir.
18.Alayıvlar.
19.Alalıkïnlar.
20.Alaçyevlar, 1640 yılından beri Moskova soyluları. Soyatları "alaça" sözünden.
21.Alaşyeyıvlar, XVI'ıncı yüzyıl ortalarından soylular. Soyatları *alaşa* [hadım edilmiş erkek at] sözünden.
22.Aleyivlar, XVI'ıncı yüzyıl sonundan soylular
23.Almazovlar, *Duma* sekreteri Almaz İvanoviçdan başlar.
24.Alparovlar, *alp ër-at* sözünden.

25.Altıqulaçevïçlar, 1371 yılında Rus [Râzan] hizmetine geçmiş ve Hıristiyanlaştırılmış.
26.Altışevlar, XVIII'inci yüzyıl asilzadeleri.
27.Alımovlar, 1623'inci yıldan soylular.
28.Alyabyevlar, XVI'ıncı yüzyılda Rus hizmetine giren Aleksandr Alyablevdan. *Alî Bey* [Ulu Bey] sözünden.
29.Amïnyivlar, XVI-XVII'inci yüzyıldan soylular.
30.Amïrovlar [Emïrevlar], XVI'ıncı yüzyıldan soylular. Arapça *Amïr [Emïr]* sözünden.
31.Anïçkovlar, XIV'inci yüzyılda Orda devletinden çıkan kişiler oldukları tahmin edilmekte. İNİÇ veya ANIÇ sözünden.
32.Appakovlar, 1519 yılında Qırım-Qazan *murzası* [soylusu] Appaq Ruslara hizmete geçer.
33.Apraksïnlar, 1371 yılında Altın Ordadan Oleg Ryazanskïya geçen Suluxmïr [Sulh Emïr] torunu Andrey Ïvanovïç Apraksdan gelme.
34.Apseïtovlar, Arapça *Ebu Seït* [başkanın atası] sözünden gelme.
35.Arakçeyivlar, XV'inci yıl ortasında Rus hizmetine geçmişler.
36. Arapovlar, 1628 yılında soylular sınıfına alınmışlar.
37.Ardaşevlar, XVII'inci yüzyıldan soylular.
224.Korsakovlar, *qursaq* [karın] sözünden.Meşhur kompozitör *Rïmskiy Korsakov* nesli.
300.Musïnlar-Puşkïnlar, Rus şairi A.Puşkï'n bu soydan.
347. Raxmanïnovlar , Arapça *rahman* sözünden. S.V.Raxmanïnov büyük Rus kompozitörü.
427.Turgïenïevler, Rus yazarı Ï.V.Turgïenïev bu nesilden.
499.Yanmusïnlar, 1564 yılında Kırımda elçi olmuş olan görevli Tatar Yanmusadan.
500.Yawışıvlar, 1568 yılında Kazan varoşunda yaşamış olan görevli Tatar Qadış Tawışıvdan.

Bu cetvel bize, Rusların kurduğu devleti yönetenlerin Türkler olduğunu, bugünkü Rusyanın Tatarlar sayesinde bakî kalabildiğini kanıtlıyor. Bunun sebebi, elbette, Türklerde bulunan devlet kurma ve yönetme yeteneğinin Ruslarda bulunmadığıdır. Ruslarda

bulunan şey ise, onların medeniyeti değil, onlrın *çok ve barbar* olmaları: (1) Kazakstan televizionu 7 [Orta Asya] yayınından öğrendiğime göre, Kazakstandaki Sïmï Polat poligonunda yapılan atom çekirdeği tecrübeleri, bu felâketten kurtularak sağ kalabilmiş olanlarda bile, dehşet verici izler bırakmış bulunuyor.Amerikanın Japonlara uyguladıklarının diğer bir şeklini, Ruslar Altay Türklerine uygulamış durumdalar. Sïmï'de benim yakın akrabalarım yaşıyordu, şimdi onların hiçbirinden haber yok. (2) İkinci dünya savaşından sonra, Kırım Türklerinin hepsi Özbekstana sürgün edilmiş bu-

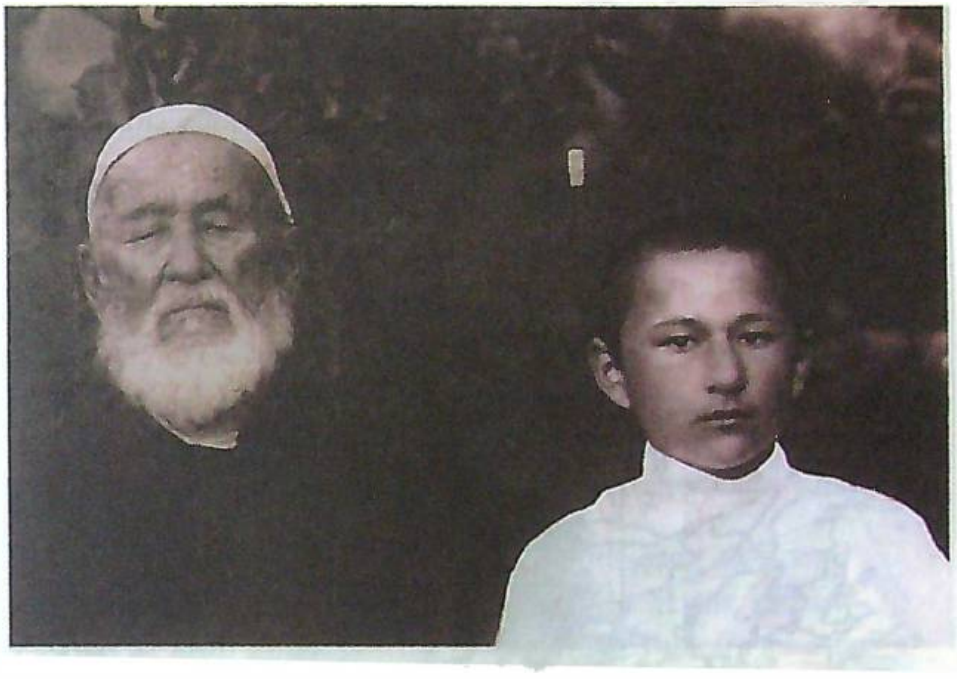

Çek.42. 100 yaşındaki Tümenli dedem Mirkasım Hacı Mirzan ve ben 1934 yılında (Kulca)

lunuyorlar. Onlardan çoğunun yolculuk esnasında telef olduğu söyleniyor, çünki geri dönebilmiş olanların sayısı çok az. (3) Rus yayını RTG sık-sık Tümeni gösterir, fakat Türkçe konuşan bir ***Tümenlik*** [Tümenli] göstermedi, halbuki orası benim anayurdum! Tümenin tarihî ahşap süslemelerini yapan kişiyi de Rus olarak gösterdi,

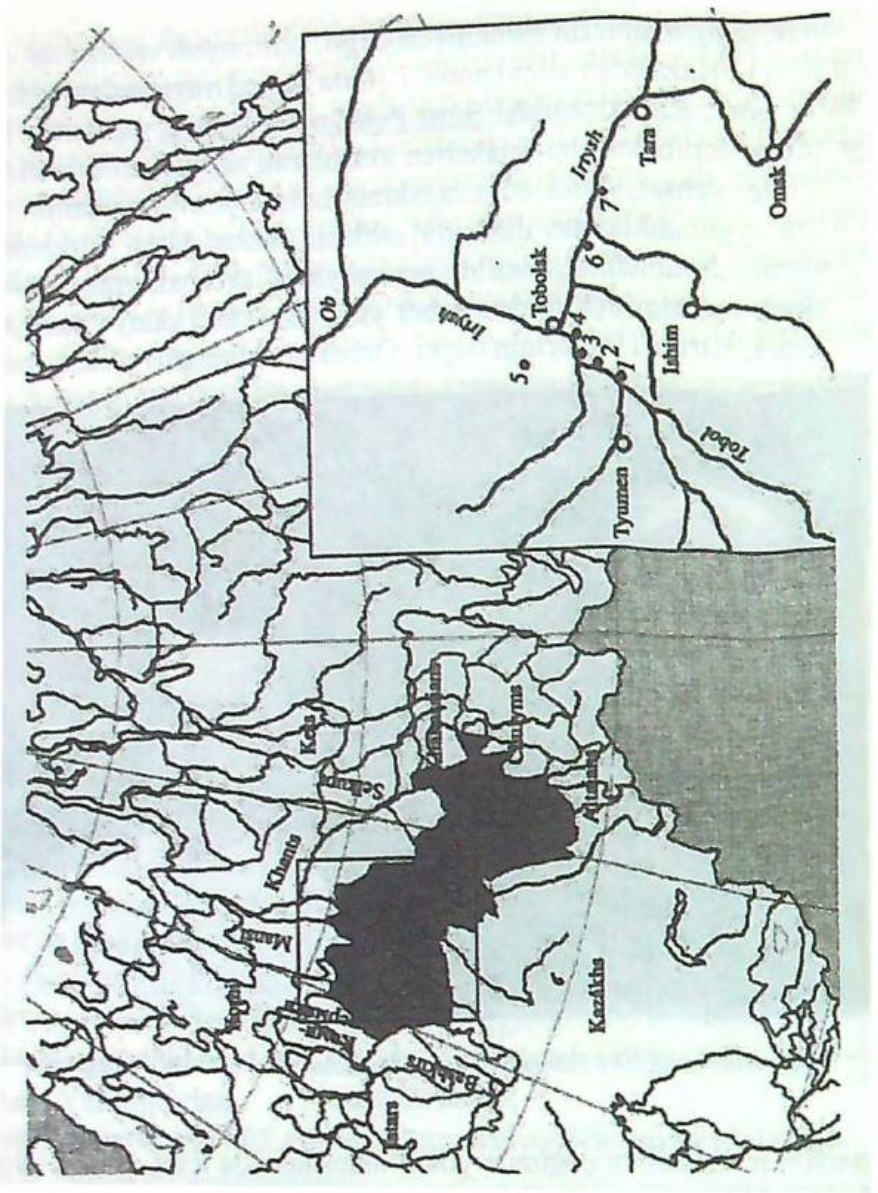

Şek.43 *Ethnic range of Siberian Tatars (ST), surrounded by the ranges of the other populations of Eurasia. In the inset localization of Tatar populations of Tobol-Irtysh bassin is demonstrated; settlements: 1, Yurtobor and 2, Varvara (Tymen Tatars); 3, Kutarbitka and 4, Toboltura (Tobolsk Tatars); 5, Achiry (Zabolotny Tatars); 6, Saurgachi and 7, Utuzy (Tevriz Tatars).*

(Russian Journal of Genetics, 2009; Vol.45, No.9, pp. 1107-1116)

Bir Tatar şairi şöyle diyor:

Mïn kïñ xayat tilep ïlge çıqtım,
—albastılar kïsti yolımnı;
mïn "azatlıq!", dïdim, —alar küçlep,
beylep qoydı iki qolımnı.

Ben gen hayat dileyip ïle çıktım,
—kötü ruhlar kesti yolumu;
ben "hürriyet!", dedim,
—onlar zorlayıp bağlayıp koydu iki kolumu.

Sibirya demiryolu treninde doğan, Kazanda az maaş verdiklerinden Moskovada çalışmıya başlıyan, Ahmet Sïmay'ın *isyanını* dile getiren bu güzel şiirinin ahenk ve añlamını devam ettirebilmek için, ben de şöyle bir şiir kaleme aldım:

Yazdığım kitapların özeti

Ben söyleyip ïle çıxtım,
—kalem kırdı parmaklarımı!
Ben haykırdım, "olmaz", dedim,
—onlar ezip geçti beni!

Ben söyleyip yola çıxtım,
—yolu kesilmiş, dediler!
Ben at sürdüm, süngüleştim,
—"ganimet bizim", dediler.

Dedim, beri gel, huzura çıx!
—malı yağmalanmış, dediler.
Dedim, ok atar, kılıç sallarım!
—mecali çoktan tükenmiş, dediler.

Dedim, sana eydürem!
—sözü yoxtur, dediler.
Dedim, ben size ne eyledim?
—bak, yalvarıyor, dediler.

Dağlı ilim, sulu ilim,
ben seni çok severim!
Eller neyi dese desin,
sen benim kalbimdesin.

Şiirde takt metrik-ritmik ana prensiptir ve vezin taktlanmış konuşma olmalıdır.

İşte, bu özelliği kale alabilmek için, zaman ölçüleri ile ***toniko-temporal*** vezin teşkil edilir ki, bu usule göre, yukarıdakı şiirimizin vezni şöyle olur:
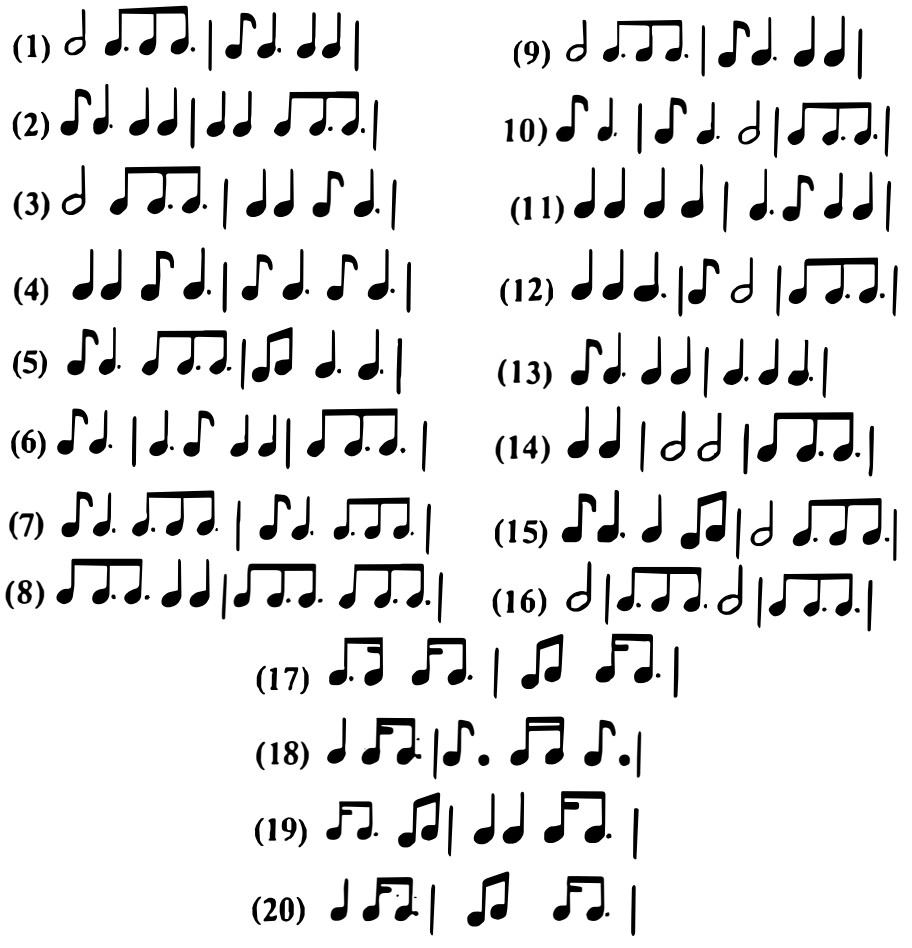
Mirşan K. 1966; *Türk Metriği*, s.57

Sonuç olarak şunu söylüyebiliriz: Avrasya Türklerinin çoğunluğu barbarların tahakkümü altında yok olup gittiler.

XXIII. Ulus Genetiği

Kişilerin kan sınıfı doğumlarından ölümlerine kadar ayni kalmaktadır. Bu alanda

Mirşan,K. 1978; *Altı Yarıq Tigin*, Baylan Matbaası, Ankara

kitabında geniş bilgi verilmiş bulunuluyor (s.160-170). Bu eserden alınan Cet.39'a göre, uluslar *gorilla gd* 'den *gorilla go*'ya kadar belirli bir vasfa göre sıralanmış, ve kişi ulusları *spider* maymunundan *baboona* ve *Gibbon hl*'den *geladese* kadar olmak üzere, 2 gruba ayrılmış bulunuluyor.

Cet.39. Ulusların ABO, M,N ve Ph sistemlerinin genleri

Ulus	A	B	M	R_0	R_1	R_2	r	$\frac{1}{2}(1-3A)$	R_1-A
Gorilla *gd*	1	0	0,75					-1	
Orangutan	0,9038	0,0962	0,50					-0,8558	
Şimpanze	0,8901	0	1					-0,835	
Squirrel	0,75	0						-0,625	
Spider	0,6666	0,2667						-0,500	
Andaman	0,540	0,080	0,610	0	0,920	0	0	-0,310	+0,380
Finlandia	0,4823	0,2061	0,6425	0,01435	0,41585	0,1844	0,3609	-0,2235	-0,0665
İsviçre	0,4810	0,1110	0,5355	0,0040	0,4290	0,1395	0,3905	-0,2215	-0,052
Nemçe	0,470	0,160	0,552	0,026	0,439	0,137	0,378	-0,205	-0,031
Türkiye	1,40/3	0,80/3	3,40/6	0,10/9	3,80/9	1/6	3,50/9	-0,200	-0,4/9
İngiltere	0,455	0,085	0,546	0,028	0,431	0,136	0,389	-0,1825	-0,024
Fransa	0,445	0,125	0,559	0,039	0,410	0,131	0,408	-0,1675	-0,035
Baboon	0,3989	0,6067						-0,0833	
Gibbon *hl*	0,375	0,625	0,4038					-0,0625	
Eskimo	0,333	0,027	0,913	0,021	0,725	0,220	0	0,0005	+0,392
Tibet	0,283	0,343	0,600	0,009	0,643	0,348	0	0,0755	+ 0,360
Av.Yer. *ay*	0,211	0,023	0,176	0,085	0,564	0,201	0	0,1835	+0,353
Kongo *bkc*	0,198.	0,249	0,468	0,630	0,074	0,194	0,101	0,2030	−0,124
Afrika *bay*	0,157	0,150	0,533	0,599	0,069	0,085	0,211	0,2645	−0,088
Papua *p*	0,075	0,139	0,102	0,030	0,850	0,119	0	0,3875	+0,775
Navajo *n*	0,013	0	0,917	0,069	0,326	0,356	0	0,4805	+ 0,313
Gelades	0	0						0,500	
Rhesus	0	1						0,500	
Gorilla *go*	0	1						0,500	

Bu cetvelde Avrupadaki en önemli uluslar yer almış olmakla beraber, Türkler bakımından çok önemli olan Ruslar bulunmuyor.İşte, biz burda bu noksanı gidermek istiyoruz.

Konumuz olan Ruslar Novgorod menşeli (s.105,118) olduklarından, Erken Rus genini buralarda aramalıyız ki, 9.-12. yüzyıllardaki Slav dünyasının (s.105, 118) küzey-batı ucunu temsil eden ***Pskov*** mıntakasının yerli Ruslarının etnogenetiği bu bakımdan çok önemlidir. Pskov mıntakasının Rus halkının gen havuzunu şu esere göre dile getireceğiz:

Russian Journal of Genetics, Vol.38, No.11,2002, pp.1322-1326.

Teste tabi tutulan kişi sayısı = 116

A= 40,5/116 = 0,3491379 (cet.39'a göre *Eskimo üstü*),

B= 32,5/116 = 0,2801724

O= 43/116 = 0,3706897

$\sum$= 1,0000000

M = 69,5/ 116 = 0,5991379

N = 46,5/ 116 = 0,4008621

$\sum$= 1,0000000

Rhesus geni $R_1 = -R_2$ = CcD(E-) + Ccdd(E-)

= -38/116-6/116 = -44/116 = -0,3793103

$4R_0$= 2xCcD(E+) + ccD((E+) = 2x8/116 + 7/116 =23/116

A geni Cet.39'da verilen **Eskimo** geninin üstünde kalmaktadır (0,3491> 0,3333). Bu ise Rus matrisinin Eskimo matrisini tahkik etmesi gerekeceği anlamındadır. Mirşan 1978, s.165'e göre:

$$(BÜ\text{-}ÖK)_{Eskimo} = \begin{vmatrix} O\text{-}A & -R_2 \\ A & A+B+R_2 \end{vmatrix} = \frac{N}{M} = N+M = 1$$

$$O + A+B = 1$$

Eskimo için N = (O-A) – R_2 = 0,307 – 0,220 = 0,087

M = 0,333 + 0.580 = 0,913, N+M = O+A+B = 1

Rus matrisi için (A+B+R_2) yerine (A+B+R_1) yazmamız gerekiyor:

N_{Rus} = (0,3706897-0,3491379)+0,3793103 = 0,400862

M_{Rus} = 0,349138 +(0,349138+0,2801723-0,3793103) = 0,599138;

$M_{Rus} + N_{Rus}$ = 0,599138+0,400862 = 1

Burda Eskimo genlerinin şu özelliği üzerinde duralım:

$\blacklozenge = (N+A+R_2)-O = (2A+B+R_2)-M = 0$

Eskimo için: $(\blacklozenge)_{Eskimo}$ = (0,087+0,333+0,220)-0,640

= (2x0,333+0,027+0,220)-0,913 = 0

Rus geni için ise, Eskimo denklemindeki R_2 yerine R_1 genini almalıyız:

Rus genleri için: $(\blacktriangleright\spadesuit)_{Rus} = (0{,}4008621+0{,}3491379+ R_1)-0{,}3706897$
$= 0{,}3793103+ R_1 = 0$

Buradan $R_1 = -0{,}3793103$ bulunur ve buna göre, bir *Rhesus* genini *ana genler* cinsinden elde etmiş bulunuyoruz.

Konu bununla da kapanmıyor, Rus genlerinin ***Batı Afrika yerlileri*** [***bay***] matrisini de tahkik ettiğini görmekteyiz:

$$\Phi_{Bay} = \begin{vmatrix} 2A & (R_1+B) \\ N+(R_1+B) & -(R_1+B) \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \Big| \begin{matrix} M_{Bay} \\ \\ Bay\ N_{Bay} \end{matrix} = \text{-------} = M_{Bay} + N_{Bay} = 1$$

• Batı Afrika yerlileri için:

$2A+N+(R_1+B) = 2x0{,}157+0{,}467+(0{,}069+0{,}150) = 1$

$M_{Bay} = 2A+(R_1+B) = 2x0{,}157+(0{,}069+0{,}150) = 0{,}533$

• Rus genleri için:

$2A+N+(R_1+B) =$

$2x0{,}3491379+0{,}4008621-0.3793103+0{,}2801724 = 1$

$M_{Rus} = 2xA+(R_1+B) =$

$2x0{,}3491379-0{,}3793103+0{,}2801724 = 0{,}5991379$

Rus genlerini yerleştirirken, Eskimo matrisinde bir *rhesus* geninin işaretini değiştirmek (+'den –'e geçmek) zorunda kalmış olmamıza karşılık,Batı Afrika matrisinde böyle bir değişikliğe gerek kalmamış olduğundan, Rusların anavatanının Batı Afrika olduğunu rahatlıkla iddia edebiliriz; yani, $\Phi_{Bay} = \Phi_{Rus}$.

Köz'den [gözden) ***glaz*** [глаз] sözünü, ***kir'***den ***grâz*** [грязь], ***ON BU'***dan[kozmos] ***nebo*** [gök] sözünü teşkil edebilmek için Batı Afrikalı olmak gerekeceği añlaşılıyor. Bundan dolayıdır ki, büyük Türk askeri, bilgini ve edibi Öñre Bıña Başı, Avrupa kavimleri için, OY TOĞŞIQDIQI BUDUN [düşünce doğurmuya başlıyan milletler] deyimini kullanıyor (Mirşan 2010, III/sah.5).Yani, Avrup kavimleri o çağlarda (MÖ 517'ler civarı) henüz barbardırlar ve, aşağıdaki cümlemiz onların Türkçe öğrenerek medenileşmiye başladıklarına işaret **ediyor:** (Buumın Qağan) SÜ SÜLEPEN, TÖRT BULUÑDAQI BUDU-

NUĞ ,QOP. ALMIŞ, QOP. "*BİZ*" QILMIŞ [ordu sevkederek, dört bucaktaki kavimleri, evet, almış, evet, "*biz*" kılmış] (Mirşan 2008, I/.3).

Ancak, zamanımız Ruslarının dil bakımından Türkçeden uzaklaşmış olmalarına karşılık, fizikal yapı bakımından onlar büyük çapta Tatarlara beñzemiye başlamış bulunuyorlar.

"***BİZ***" kılınılan halklar içinde yalnız Ruslar bulunmuyor ve bunlar içinde Afrika çıkışlı—buna göre, matrisleri Rus genleri ile tahkik edilebilen—(Batı Afrika ve Andaman Adaları yerlileri ile ilişkilili) İngiliz ve (Batı Afrika,Belçika Kongosu cüceleri ve Türklerle ilişkili) Almanlar da bulunuyor:

$$\Theta_{ing} = \begin{vmatrix} 1/2 & -R_2+(1-2A) \\ 0 & (R_1+A)-4B \\ 1/2 & 1/2 \end{vmatrix} \begin{matrix} N_{ing} \\ = \text{--------} = M_{ing} + N_{ing} = 1 \\ ing\ M_{ing} \end{matrix}$$

• <u>İngiliz genleri için</u> (Mirşan 1978; s.168):

N_{ing}= 1/2 – 0,136 + (1-2x0,455) = 0,454

M_{ing}= (0,431 + 0,455) - 4x0,085 = <u>0,546</u>
1,00

ve 0,454 – 1/2 + 0,546 = 1/2

• <u>Rus genleri için:</u>

R_1= 1+O = 159/116 ve R_2= N olmak üzere

N_{Rus}= 1/2 – 46,5/116 + (1 – 2x40,5/116) = 46,5/116

M_{Rus}= 159/116 + 40,5/116) - 4x32,4/116 = <u>69,6/116</u>
1,00

$$\Theta_{Alm} = \begin{vmatrix} 1/2 & -2\,R_0 \\ 0 & 1/2+2\,R_0 \\ 1/2 & 1/2 \end{vmatrix} \begin{matrix} N_{Alm} \\ = \text{-------} \\ M_{Alm} \end{matrix}$$

• <u>Alman genleri için (Mirşan 1978; s.170):</u>

N_{Alm} = 1/2 – 2x0,026 = 0,448

M_{Alm}= 1/2 + 2x0,026 = 0,552

• <u>Rus genleri için</u>

N_{Rus}= 1/2 - 11,5/116 = 46,5/116;

M_{Rus}= 1/2+11,5/116 = 69,5/116

Çinde, kemik üzerine yazılmış 100.000'lerce yazıdaki (MÖ 1.900'-ler civarı) , bir milyondan fazla işaretin çoğu devamlı olarak tekrarlanmaktadır. Bunların birbirlerinden farklı işaretleri ise 2-3.000 civarındadır ve bunların tahminen yarısı *zor-belâ* manalandırılabilmiş bulunuyor.

Üzerinde TAMĞALAR bulunan kemiklere Çinliler "*ejderha kemikleri*"demiş ve bunları ***orakel*** [fal, bulmaca] yazıları olarak kabul etmişler ve kemikleri *ilâç* olarak kullanmışlardır.

Bunlara göre, bu yazıların Çinliler tarafından yazılmış olduğunu kabul etmemiz mümkün değildir. Tarihte buna benzer hallerin pek çok örneği var. *Ësöñük* olarak, Ugaritliler ve Sümerler Ortadoğuya gelince Erken Türk alfebesini *kama yazısı* şekline çevirdiler.
Mirşan, K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları; s.69-78*
Mirşan,K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler* s.5-7, 34-48.

Çinliler iç kısımdaki dağlık arazide yaşamaktadırlar ve bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyıları tamamı ile Türkler ile (**OQ**'lar ile) meskundur.
Mirşan,K. 2007; *AT-OY Tarihi*; s.60.

OQ'lar, kullanmakta oldukları Türk alfabesini yerli halkın da anlıyabileceği bir yazı haline çevirme gayreti içindedir. Bunların bazıları *piktogrammlardır* [resim yazıları] ve çoğunluğu Türk alfabesinin tefsir edilmiş şekilleridir. Ësöñük olarak, 人 damgası "**UÇ**" [lider] demektir. Böyle bir kavram Çinlilerde henüz teşekkül etmemiş olduğundan, **OQ**'lar bu damgayı 人 [*jıñ*, "*kişi*"] diye lanse etmişler ve belbağı bağlamış olan kişiye 大 [*da*, "büyük"] demişler.

Çince yazı işaretleri sesler ile ilişkili değildir ve, buna göre, türlü diller için ayni bir yazı tipi kullanılabilmektedir:Çindeki halklar yazı sayesinde Çinlileşmişlerdir. Ësöñük olarak,*kaplanın* en eski yazılış şekli şöyle, 𠂇 , ve bunun, kaplana Çinlilerin ne dedikleri ile hiçbir ilişkisi yok. Ayrıca Çince söyleniş *ton*'a bağlıdır ve ton değiştikçe sözün manası da değişir.Bu bakımlardan şu örneği de gözden geçirmeliyiz.

Erken Türkçede □ [**OŞ**] "konfigurasion, tecelli" demektir. Bu

damğadan türemiş olan diğer bir söz şekli de [AŞ; kinetik enerji, aşmak, yemek]'dır.Konumuz ile ilgili diğer bir söz de **IN**'dır.*Yönetim sistemine* **INANÇU** deniliyordu (Mirşan 2008, III/s.5) **INÇA** [*subjeksïon*; boyunduruk altına alma] demektir (Mirşan 2008;I/s.8).

AŞ-INA (Mirşan 2007; s.66) **AT-İL**'den gelerek, Çinin Biyük Okyanus kıyısına yerleşmiş olan **OQ**'lara [*kuantumlara*, enerji paketlerine; yani, Erken Türklere] verilen isimdir.Bu sözdeki **AŞ, OT-OZ** sözündeki **OZ** [geçerek yer alma] sözü ile yakından ilişkilidir ve, buna göre,**OT-OZ TATAR** (Büyük Okyanus kıyılarına) gelip yerleşenlerin adıdır: **UÇ OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI** [Üç Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı].

İşte bu Oqlar kendi tarihlerini ifade eden **AŞ** sözünü şeklinde yazarak Çinlilere öğretmek istemişler. Fakat Çinliler bir yerleri ***aşarak*** gelmiş değiller.

Işınları uzaktan gelerek yeryüzünde yer almakta olan bir şey var, *güneş*! İşte, bundan dolayı, **OQ**'lar yukarıdaki damganın "*güneş*" (Çince "***ri***") demek olduğunu ileri sürmüşler. Nitekim, Tatarca "*quyaş*" [uzaktan gelerek yeryüzüne dökülen şey], Türkçe "*güneş*" [uzaktan gelen ışınlar] sözlerinde de ayni bir **AŞ** sözüne rastlamaktayız.

OQ'lar, ayni bir mantık ile,"***sabah güneşi***"sözünü (Çincesi "***loñ***") (yeni) veya (eski) şeklinde ve "***yıldız***" (Çince "***xiñ***") sözünü şeklinde yazmışlar.

Çince "***ma***" [at] damgasının, Erken Türkçe [**AT** = öldükten sonra canı vucudundan ***atılarak*** cennete gidecek olan başkan] damgasından esinlenilerek şekillendirilmiş olduğu añlaşılmaktadır ki, bu damgayı ,"***ma***" [anne; baştaki damğa "*kadın*"], , "***achat***" [bir nevi süs taşı], sözlerinde de görmekteyiz.

Bu alanda etraflı bilgi edinmek için, şu kitaplara bakınız:

Mirşan,K. 2007; *Iraq Bitig*, s.60-71 ve 72-78.
Mirşan,K. 2002; *Makaleler*; s.47-51; 53-55.
Mirşan,K. 2008; *BOLBOLLAR*; s.7, 19,34-38
Mirşan,K. 1999; *Türk Takvimi*, s.43-44, 50-53..
Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl*; s.46,58-59.

XXV. Türkçe Sayıların Yazılışı

İçki Türkistanın Hoten Vilâyetinin Lob Nahiyesinde, Taklamakan Çölünün kumlarına gömülü, ve halen, ancak 4 m yüksekliğe kadar görülebilen, bir *Sïpil* [*sëpil*, sur] bulunuyor, **Aq Sïpil.**

Mavuriye Hanlığı (MÖ 312-185) devrine ait olarak kabul edilen, bu surun yapı *kïseklerinde* [*keseklerinde*, taşlarında], ilk defa olarak, Türkçe sayıların yazılış şekillerini görebilmekteyiz. Bilinen diğer Türkçe yazıtlarda ise, rakkamlar harfler aracılığı ile yazılmakta idi.

Türklerden kalan en eski yazı örneklerinden añlaşıldığı kadarı ile, "***ilk yazı***" şeklinin "*sayı benzeri sözler*" ile başladığı; yani, sözlere nokta adedi ile telmih edildiği añlaşılmaktadır (ësöñük olarak, UÇ sözü yerine "*üç nokta*" konması gibi). Türkçe sayı ve rakkamları araştırır iken, dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, bir sayının *erişeceği* (yani, kendisinden sonra gelecek olan) sayı cinsinden ifade edilmesidir. Ësöñük olarak, Türkler *yirmibir*'i [bir otuz] şeklinde ifade etmiş bulunuyorlar ve bu ifade şeklinde "*birin otuza erişmesi*"; yani, "*yirmibir*" sözkonusudur. Pra-Mısırda da, ësöñük olarak, "**2**" sayısı [AS AR] (yani, *üç namzedi*) şeklinde ifade edilmektedir ki, bu sayıya [ËR] (yani, *erişilen hal*) de denmektedir. Ayni kaidenin Tenoxa dili için de geçerli olduğunu görmekteyiz [sağda **1**, solda **2**] (Mirşan 1978, s.119). Pra-Mısır yazıtlarında ise bu kavramı [ËB = 1] şeklinde görmekteyiz. Burda üstteki daire ("*tertip*" añlamında olmak üzere) "*askerî karargâh*"ı (yani, hakanı) ve, ordan çıkan iki kol, "*bir ordunun sağ- ve sol cenahları*"nı ifade eder.. Bu daireyi biz [ANT] damgasında da görmekteyiz. Bu dairenin ortasındaki ***3 nokta*** UÇ'u [ölen lideri] ve onun etrafına çizilen daire, ***ant*** içmek üzere, onun mezarı etrafında toplanan halkı ifade ediyor (Mirşan 1970, s.74, Tör-Apa yazıtı).

Pra-Mısırcada biz "**1**" rakkamını ve [OÑ] şekillerinde de görmekteyiz ve bütün bunlara göre Türkçedeki [bir] sözünün erken halini "**ËB-ËR**" şeklinde yorumluyabiliriz. Nitekim Çincede "***yi*** (yani, ËB) ***er***" "bir, iki" demektir.

Aq Sïpil kïseklerindeki (duvar taşlarındaki) damğalarda, maalesef, ancak şu rakamları tefrik edebilmekteyiz:

• — [bir] = . Eğer Pra-Mısırcadaki damgasını ve Tenoxacadaki damğasını = **I** [İKİ ËS] şeklinde değerlendirir isek, **1** rakkamının "***ikiden SIÑAR***" [iki olan şeyin teki] manasında olması gerekir, çünki mutlak olarak tek olan şey tabiatta mevcut değildir. Sanskritçedeki ***ekas*** [1] sözü de ***ÏK ÏS***'den türemiş olabilir.

• = [ïki,]. ALTI YARIQ TÏGİN "***Ü'Ç-ON***"ları (yani, uzaydan gelmiş olan 3 OT-OZ'u) "***iki ağaç***" ile temsil ettiriyor (Mirşan 1978; s.2,42, 58,112,115); yani, burada da "***erişme kaidesi***"sözkonusudur (yukarıya bkz.). İnsanın **2** gözünün **3** göz olarak resmedilişi de böyle bir felsefeye dayansa gerek (Mirşan 1968; s.2,9,13). Pra-Mısırcada da bu hali görmekteyiz, = **2** (yukarıya bkz).

• [yani, = üç] ki, "ÜÇ" damgasının bir tek TAMĞA haline getirilerek kısaltılmış şeklinden ibaret olduğu görülüyor.

Erken Türkçede ***üç*** sayısı ***UÇ*** [öbür dünyaya uçma ve lider] añlamlarında kullanılmış bulunuyor (Mirşan 1970; **ëtr** 1,2,3,43,87; 1973,**pg** 14,45,46,47,58,60,61,67,69,70). **"Uçmaq"** sözünün diğer bir añlamı da **ARMAQ**'dır. Buna göre, Pra-Mısırlılar "***üç çizgi***" veya "***üç nokta***"ile gösterdikleri damgaya "***AR***" demiş bulunuyorlar (Mirşan 1978; s.119,121,131). "*Öbür dünyada yer alma*" añlamında olan **OZ** sözünü ise, Pra-Mısırlıların "*bir masa etrafında* (yani, **OS**'da) *yer alan 3 sandalya*" ile gösterdiklerini görmekteyiz (Mirşan 1978, s.132)..

• **x** [, dört]. Bu rakam "***doğum***" (Mirşan 1978; s.11,17) ve ***TÖRT BULUÑ*** [madde dünyasının teşekkülünü mümkün kılan **dört** KİRTGÜNÇ; yani, H,He,Ne,Ar asil gazları] añlamlarında kullanılmış bulunuluyor.

BULUÑ "*element*"añlamındadır ve,**TÖRT BULUÑ**, halk ağzında, "*dört bucak*" demektir. Bu arada, TÖRT TOĞMAQ, TÖRT İÇERMEK, TÖRT İLİK TEÑRİLER, TÖRT ULUĞ TÜŞ, TÖRT QORQINÇSIZ EÑREYÜK gibi, terminuslar da kullanılmakta ve bunlardan añlaşılması gereken añlam, tabiatın "***dört esas şey***" üzerine kurulmuş olduğudur. Ësöñük olarak, canlılık dünyasının esasını teşkil eden DNA 'da şu

dört baz bulunur: G,C,A,T ve U. Bundan dolayı, Türkler **TÖRT TOĞMAQ, BİŞ YOL** [yaradılışın beş safhası] deyimini kullanıyorlar.

• **BİŞ.** Bu sayı karşılığındaki rakkam Aq Sïpil harabelerinde henüz bulunamamış bulunuyor. Belki daha sonraki araştırmalarda medyana çıkar.

Bu sayı 𐰋𐰃𐰢 [BËS] şeklinde yazılmaktadır (Mirşan 1970, s. 69) ve, buna göre, sözün **ËB-ËS**'den [tabiiyet] türemiş olması olasıdır. Nitekim, Toxarcada da bu sayı ***pïs*** (yani,ÏP-ÏS) şeklindedir ve bu sözü Sanskritçede ***pañca***, Farsçada ***penç,***Yunancada ***pente*** şeklinde görmekteyiz.

ËB-ËS sözxünün pratikte kullanılan añlamı, "*daha yüksek bir otoriteye* (Qağana) *tabi*" şeklinde olmalı. Diğer yandan, Türkler ***5 ACUN*** [hilkat, malzeme ailesi] bılunduğunu söylemekteler ve bu hilkatlar *5 adet kafatası* ile gösterilmektedir (Mirşan 1978, s.2). Türklerin **MAXA ŞAR-WAQLAR**'ına göre, hakikaten, 5 çeşit **ACUN** tefrik etmemiz mümkün olabilmektedir (Mirşan1990, s.8). **ACUN** sözünün añlamı "*tabiat modası*" şeklinde olduğundan; yani, bir moda günün birinde diğer bir modaya "*tabi*" olacağından, **ËB-ËS** sözü **ACUN** sözü ile bir analoji teşkil edecektir.

Şek.44. Çin mekteplerinde öğretilen Türkçe

ÜÇ ON ÖCÜP İKİTİ,	*ON Milletinin Üç (yani, lider)'liğine sahip,*
TÖRTİÑ İÑİZ ALT ËR,	*dört krallığın temsilcisi*
BİS IQ OY.	*Beş halk.* (Mirşan 1993, s.39)

Aq Sïpil harabelerinde görülememiş olmakla beraber, "Mirşan 1978, s.90"da verilen tablonun (Şek.44) birinci satırı **3** ile, ikincisi **4** ile başladığına göre, üçüncü satırın ilk damgası **5** olmalı. Nitekim, Çincede de ***wu*** [5] 五 şeklinde yazılmaktadır; yani, Türkçe damgada Çince damganın ancak alt çizgisi yoktur: 𐰋𐰃 [PÏS]'den 𐰚 [beş].

- 𐰴 [on]. Bu damga, ayni zamanda, "*kozmos*" anlamındadır ve Erken Türkler kendilerinin "*kozmostan gelen* OQ *'lar* [kuantumlar]" olduklarına inanmış bulunuyorlar (Mirşan 1970; s.14'deki resim).
- 𐰾 [onbir]
- 𐰺 [oniki]
- 𐰻 [21] (yani, BİR OTUZ).

Sayıların yazılışları şöyle:

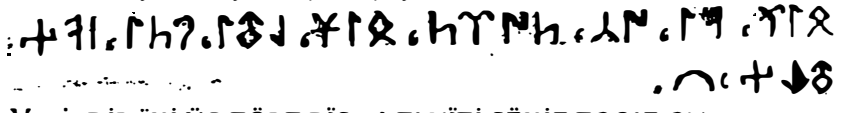

Yani, BİR,İKİ,ÜÇ,TÖRT,BİŞ,ALTI,YİTİ,SEKİZ,TOQIZ,ON.

Bundan sonraki sayılar İKİ YİGİRMİ [12]. ÜÇ YİGİRMİ [13], TÖRT YİGİRMİ [14], ALTI YİGİRMİ [16], YİTİ YİGİRMİ [17], BİR OTUZ [21], BİŞ OTUZ [25], YİTİ OTUZ [27], BİR QIRQ [31] (Mirşan 2008, I/s. 9,13,28,29,32,34) şeklinde devam etmektedir.Ancak, 10'-dan 20'ye kadar olan sayıların daha geç çağlarda, 𐰾 [11], 𐰺 [12], 𐰼 [12], şekillerinde söylendiklerine de şahit olmaktayız.

Aq Sïpil çağından (yani, MÖ 312'den) daha önceki zamanlarda yazılan yazıtlarda rakamlara rastlanmıyor, sayıların harfler ile yazıldıklarına şahit olmaktayız: İKİ YİGİRMİ [12],YİTİ YİGİRMİ [17], YİTİ OTUZ [27], OTUZ BİŞ [35], QIRQ ARTUQI YİTİ [47], TOQIZ ON ARTUQI BİR [91] (Mirşan 2008, I/s.34); İKİ YARTIM [1/2], ALTI YİGİRMİ [16],TOQIZON ALTI [96],YÜZ MİÑ SEKİZON SEKİZ [100.088], ULUĞ MİÑ [bir million],SEKİZ TÜMEN TÖRT MİÑ [84.000], YÜZ MİÑ [100.000], TÜMEN TÜMEN [10^8], YÜZ MİÑ TÜMEN [10^9],ÜÇ MİÑ ULUĞ MİÑ [$3x10^9$], MİÑ MİÑ TÜMEN TÜMEN [10^{14}].
(Mirşan 1990,.13,22,27,38,44,75,154,156,166,183,254,255,296

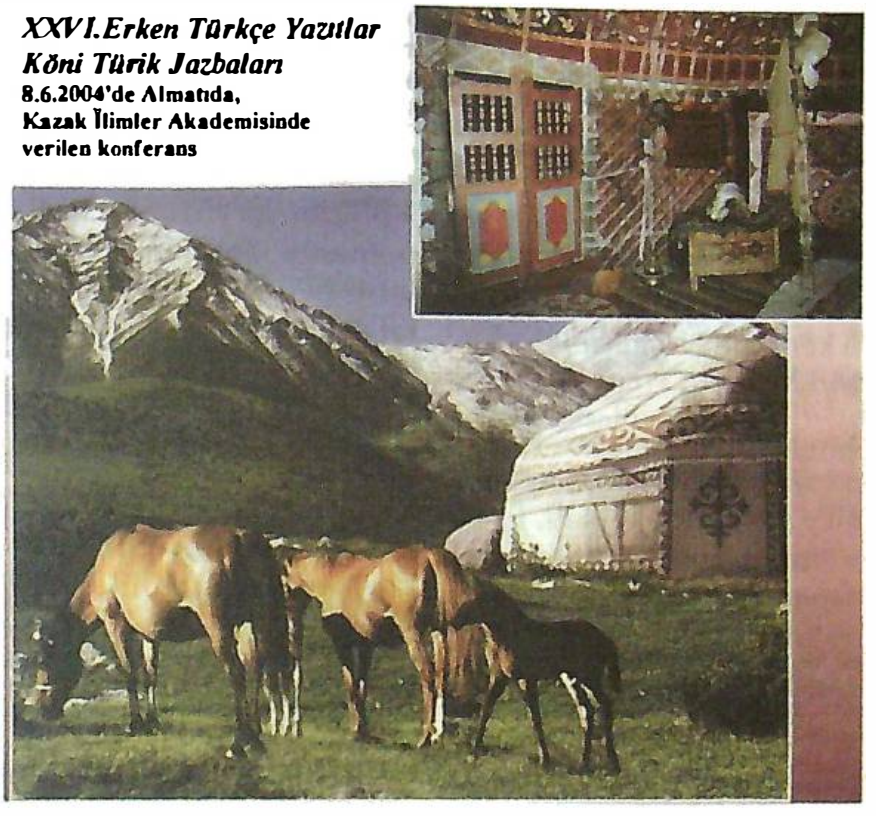

Şek.45. Bir Qazaq evi

1.Qurmëtti jïnalğan qawım,
2.özimdi tanıstırmastan burın, qısqaşa sözimdi bılay bastağım këlip tur.
3.Mën:

• Ulı-Këm, Bayqal-Lena, Altay, Talas, Moğolstan, Başqırtstan, İskitëli, Val Kamonïka, Anadolu, Şvëtsïya, Ëtrusk, Grëtsïya, Makedonïya, Frantsïya, Portugalïya,Pra-Mısır, jenë, Skandïnavïya jazbaların oqıdım.

1.Sayın dinleyicilerim,
2.kendimi sizlere tanıtırken, sözlerime kısaca şu şekilde başlamak istiyorum:
3.Ben:

• Ulu-Kem, Bayqal-Lena, Altay, Talas, Moğulstan, Başqurtstan, İskiteli, Val Camonica, Anadolu, İsviç-re, Etrüsk, Yunanistan, Makedonya, Fransa, Portekiz, Pra-Mısır ve Skandinavya yazıtlarını okudum;

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* MMB Yayını, Ankara.

• Ën alğaş rët jazu jazğan Türiktër bolğanın;

Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası;* Bodrum.

• bügin jër jüzindë qoldanılıp jatqan alfavït eriptëriniñ barlığı Türiktërdiñ oylap tapqan eriptëriniñ kömëgimën şıqqanın;

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* MMB Yayını, Ankara.

Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* MMB Yayını, Ankara

• Qıtay medïnïyëti sïyaqtı, Ëvropa medïnïyëtin dë Türiktërdiñ qurğanın;

Mirşan,K.1996; *Füllerin İsim ve Mastar Halleri ile, Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında bugünkü Avrupa dillerinde Etrüskçe izleri,* MMB Yayını.

Mirşan,K.2003; *Makale Eleştirisi;* Makaleler, s.84-89.

Mirşan,K.1996; *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen;* MMB Yayını.

Mirşan,K.2000; *Türkoloji Alanında Bazı Sorular ve Cevapları;* Makaleler, s.7-14.

• Türiktërdiñ birnëşë küntizbëk qoldanğanın, jenë, alğaşqı küntizbëkti (-1517 jılı) olardıñ oylap tapqanın,

Mirşan,K. 1999; *Türk Takvimi;* MMB Yayını.

Mirşan,K.2001; *Türk ve Çinli Takvimleri;* Makaleler, s.28-33.

• Pra-Mısırlılardan basqa, Qıtaylardıñ da, Parsılardıñ da, Grëktërdiñ de (saltanat küntizbëgin qospağanda) küntizbëktëri bolmağanın,

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* MMB Yayını, Ankara.

• ilk defa yazı yazanların Türkler olduğunu;

Mirşan,K. 2000; *Şölgentaş Mağarası;* Bodrum.

• bugün yeryüzünde kullanılmakta olan alfabetik yazıların hepsinin Türklerin teşkil ettikleri alfabetik yazıdan kaynaklandığını;

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* MMB Yayını, Ankara.

Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* MMB Yayını, Ankara.

• Çin medeniyeti kadar, Avrupa medeniyetinin de Türkler tarafından kurulduğunu;

Mirşan,K.1996; *Füllerin İsim ve Mastar Halleri ile, Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında Bugünkü Avrupa Dillerinde Etrüskçe İzleri,* MMB Yayını.

Mirşan,K.2003; *Makale Eleştirisi;* Makaleler, s.84-89.

Mirşan,K.1996; *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen;* MMB Yayını.

Mirşan,K.2000; *Türkoloji Alanında Bazı Sorular ve Cevapları;* Makaleler, s.7-14

• Türklerin birkaç takvim sahibi olduklarını ve ilk takvimi (İÖ 1517) onlara borçlu olduğumuzu;

Mirşan,K. 1999; *Türk Takvimi;* MMB Yayını.

Mirşan,K.2001; *Türk ve Çinli Takvimleri;* Makaleler, s.28-33.

• Pra-Mısırlılar dışında, ne Çinlilerin, ne Perslerin, ne de Yunanlıların (saltanat takvimlerini saymaz isek) takvimleri olmadığını,

• Qıtaylardıñ küntizbëkti Türiktërdën alğanın,
Mirşan,K. 2001; *Türk ve Çinli Takvimleri;* Makaleler, s.28-33.

• Döñgëlëkti (Tañbalı Sayı, Saymaluu Taş, tağı basqaları), kompastı, açqıçtı, sağattı, qağazdı, jenë tïpografïyanı Türiktërdiñ oylap tapqanın,
Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* s.43 (yazıt No.41); s.44 (yazıt No.43)
Mirşan,K. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.54 (yazıt No.69,70).
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.157-158.
Mirşan,K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre ASTROFİZİK;* s.19-20.
Mirşan,K. 2002; *Türk Yurdu Dergisi için Kâzım Mirşan ile Mülâkat;* Makaleler, s.76.

• Ulı Qıtay qorğanın alğaşqı rët ÖG-ïL'niñ (Türiktërdiñ) Qıtay "*varvarlarınan*" qorğanu üşin qalağanın,
Mirşan,K. 2001; *Çin Haberleri ve Türk Tarihi;* Makaleler, s.18,19.

• Türik tarïxınıñ jërlëskën turmısımën bastalğanın, bul turmıstıñ këyingi şağımızda da jalğasqandığın; jenë, Türiktër yağından qurulğan taw qowışı medënïyëttëri tışında, Ğeyseden alda ëñ az Türiktërdiñ 38 qalası bolğanın,
Mirşan,K. 2003; *Erken Türk Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları;* Makaleler, s.90.

• jër jüzindëgi ëñ ëski mëmlëkëttërdi (ON-UYUL, AT-ÏL, tağı basqa) Türiktërdiñ qurğanın;

• Çinlilerin takvimlerini Türklerden aldıklarını;
Mirşan,K. 2001; *Türk ve Çinli Takvimleri;* Makaleler, s.28-33.

• tekerleği (Tamğalı Sayı, Saymalı Taş vb), pusulayı, anahtarı, saatı, kâğıdı ve matbaayı Türklerin bulduklarını;
Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* s.43 (yazıt No.41); s.44 (yazıt No.43)
Mirşan,K. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.54 (yazıt No.69,70).
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.157-158.
Mirşan,K. 1990; *Prototürk Bilginlerine göre ASTROFİZİK;* s.19-20.
Mirşan,K. 2002; *Türk Yurdu Dergisi için Kâzım Mirşan ile Mülâkat;* Makaleler, s.76.

• Çin seddini ilk defa ÖGïL'in (Türklerin) *"barbar"* Çinlilere karşı inşa etmiş olduklarını;
Mirşan,K. 2001; *Çin Haberleri ve Türk Tarihi;* Makaleler, s.18,19.

• Türk tarihinin yerleşik hayat ile başladığını, bu hayatın sonraki çağlarda da devem ettiğini, ve, Türkler tarafından kurulan mağara medeniyetleri dışında, İsadan önce Türklerin en azından 38 şehirleri bulunduğunu;
Mirşan,K. 2003; *Erken Türk Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları;* Makaleler, s.90.

• yeryüzünde kurulan en eski devletlerin (ON UYUL, AT-ÏL, vb) Türkler tarafından kurulduğunu;

Mirşan,K. 1999; *Erken-Türk Devletler ve Türük Bil;* s.32-42.

• bıraq, Türiktër Ëurazïyanıñ (Qıtaynıñ Okëan jağalawrı mën Anadolu aymağın qosa alğanda; bıraq, Qıtaydıñ oñtüstigi mën Ündïstandı qospağanda) barlıq jërinë jayılğandığın; jenë, *jërlës xalıqqa qızmët körsëtü tilëgi* tasığandıqtarından, tildërin assïmïlïyatsïyadan joğaltqanın;

• munı, Ëurazïya xalqınıñ tildërindë Türikşë sözdërdiñ köp bolğandığınıñ körsëtkëndigin, jenë Mirşan,K. *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen;*MMB Yayını.

• Proto-Türiktër Ëurazïanıñ barlıq cërindë ömir sürgën bolğandığından, bütin alfavïttıq jazbalardıñ Türikşë tamırlı bolğanın körsëttim.

Mirşan,K.1993; *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 2004; *Erken Türklerin Ana-dolu Yazıtları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1996; *Pre-Portekiz Bitiktaşları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 2000; *Hieroglifler;* Bodrum.

4. Türik medënïyëti 35.000 jıl burın Aşısıw Özëni boyında,Tañbalı Sayında bastalğan. Munda biz sörët, pïktogramm jenë pëtroglifter körip turmız.

Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletler ve Türük Bil;* s.32-42.

• fakat, Türkler Avrasyanın (Çinin B.Okyanus kıyısı ve Anadolu dahil, ancak güneyi ve Hindistan hariç) tümüne yayılmış halde yaşadıklarından, ve *yerli halklara hizmet verme* amacı taşıdıklarından, assimile olarak dillerini kaybettiklerini;

• bu halin Avrasya halklarının dillerinde bulunan çok sayıda Türkçe sözler ile ortaya çıktığını ve,

Mirşan,K. *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen;*MMB Yay.

• Erken Türkler Avrasyaya yayılmış halde yaşamış olduklarından, bütün alfabetik yazıtların Türkçe kökenli olduğunu gösterdim.

Mirşan,K.1993; *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 2004; *Erken Türklerin Ana-dolu Yazıtları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1996; *Pre-Portekiz Bitiktaşları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* MMB Yayını.
Mirşan,K. 2000; *Hieroglifler;* Bodrum.

4. Türk Medeniyeti, 35.000 yıl önce, Acısu Özeni, Tamğalı Sayında başlamış bulunuyor. Burda biz resim, piktogramm ve petroglyphler görmekteyiz.

Mirşan,K.2000; *Pra Mısır Hieroglifleri;* 9,
Mirşan,K. 1970; *Prototürkçe Yazıtlar;*
s.14,18,21.

5. Türikşëniñ YAWALDIRĞU tilini, Ulı Këm, Sülyëk awılı aymağındağı jazbalı tasta körip turamız (ÜE jazbası, jobalap aytqanda 9.000 jıl burın jazılğan).

Mirşan,K. 1970; *Prototürkçe Yazıtlar;*s.66.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.35,36,37,38.
Mirşan,K. 2003; *Erken Türk Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları;* Makaleler, s.91
Mirşan,K. 2002; *Erken Türk Tarihi;* Makaleler, s.64.

6. Türiktërdiñ BODIN tilini Talas Özëni boyında, Qırğız Tizmësindëgi Aşıqtas jaqındarında bastalğanın körip turamız.

Mirşan,K. 2002; *Erken Türk Tarihi;* Makaleler, s.64,65.

7.000 jıl burınğı Aşıqtas jazbasında bılay jazılğan:

Mirşan,K.2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.22,18-21.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;*s s.115 s.115.

ÖC UÇU ÖGÜZ AŞU ÏL,
BU ALTIÑ ON-UYUL UÇ BU,
ÏL BU, ËS BU, ËSİD !
ÖGÜ AP-AQIN UÇ ISIP BUY,
İP-İNİNÇİP,
İNİNÇİN AP-ATI BU ÖGÜÇ.
BU ÖP-ÖSÜ AQIN ALT AW ËS,
ÖG(ÜÇ BU ËSİD) ËKİ
ÖDÜS UÇU.

Basşılığı Tëñgiz aryağındağı ël,
mundağı xuquqlıñ ON-Fëdëratsïyası başsısı,
xalqımnıñ tileginë qurmët körsët!

Mirşan,K.2000; *Pra-Mısır Hieroglifleri;* 9;
Mirşan,K. 1970; *Prototürkçe Yazıtlar;*
s.14,18,21.

5. Türkçenin YAWALDIRĞU dil safhasını ise, Ulukem, Sülyek Köyü yakınındaki *Yazılı Kaya* yazıtında görmekteyiz (ÜE Yazıtı; yakl. olarak 9.000 yıl önce).

Mirşan,K. 1970; *Prototürkçe Yazıtlar;*s.66.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.35,36,37,38.
Mirşan,K. 2003; *Erken Türk Qalaları, Qurğanları ve Bolıqları;* Makaleler, s.91
Mirşan,K. 2002; *Erken Türk Tarihi;* Makaleler, s.64.

6. Türklerin BODIN dil safhasına Talas Özeni, Qırğız Silsilesi, Açıqtaş mevkiinde başladıkları anlaşılıyor.

Mirşan,K. 2002; *Erken Türk Tarihi;* Makaleler, s.64,65.

7.000 yıl öncesine ait olduğu kesinlik kazanmış olan Açıktaş yazıtında şöyle deniliyor:

Mirşan,K.2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları;* s.22,18-21.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;*s s.115 s.115.

ÖC UÇU ÖGÜZ AŞU ÏL,
BU ALTIÑ ON-UYUL UÇ BU,
ÏL BU, ËS BU, ËSİD !
ÖGÜ AP-AQIN UÇ ISIP BUY,
İP-İNİNÇİP,
İNİNÇİN AP-ATI BU ÖGÜÇ.
BU ÖP-ÖSÜ AQIN ALT AW ËS,
ÖG(ÜÇ BU ËSİD) ËKİ
ÖDÜS UÇU.

Liderlik sahipliği deniz aşa halk,
işbu yetkilin ON-Federasionu lideridir,
halkımın isteklerine itaat et!

Ataqlılığın aqındardan alğan jolbassı jazdı, bul jazuwnı, barıssşıl bolıp,
bul barıs şarttarı üşin
joğarı antım ısanıştır!
Bul (jazuwdı jazğan) armïya aqını xuquqlısınıñ
maqtaw bilën işitilgën ataqlılığı, "Dewlët Jolbassısı"dır.

7. Mundan këyin bir qarañğılıq şağı bastağan ("SOBIQ ÖD", suwıq ëra). Bıraq, jobalap aytqanda, ÊSİS UQUS'dan burın 3.500 jıldarında Türik medënïyëti jañadan jarıq ëtip şığa këldi: Issıq Qurğanı medënïyëti.

Kâzım Mirşan, 1993: *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans;* s.9,10.
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.115.

ÖGÜN AN,
ONUY A, ÖCÜ OQ.
UB-OZ UÇ ÊSİTİS OZ ÖTÜ,
ONUY OY ÊKİÇ ÊKİL,
ALIZ AT.

Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.27,28.

Körkëmdigin ëskë alğanıñ kisi
kozmoslaşıp, OQ [kuantum]
xalinë këlgën.
Ol, UB-OZ [Teñri] basşılığına ozıp ötip,
kozmoslaşıw üşin,
alınğan AT'dır [tënindën atılğan jan]

Namı akınlarda şöhret bulan lider yazdı, bu yazıyı, barışsever olarak,
bu barış şartları için yüce andım teminattır!
Bu (yazıyı yazan) ordu akını yetkilisinin
öğüç ile duyulan namı "Devlet Lideri"dir.

7.Bundan sonra ise,bir karanlık çağ geliyor (SOBIQ ÖD, "soğuk *era*"). Ancak, tahminen İSİS UQUS'dan önce (İÖ) 3.500 yıllarında, Türk medeiyeti yeniden Parlıyor: "Issıq Qurğanı" medeniyeti.

Kâzım Mirşan, 1993: *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans; s.9-10.*
Mirşan,K.1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.115.

ÖGÜN AN,
ONUY A, ÖCÜ OQ.
UB-OZ UÇ ÊSİTİS OZ ÖTÜ,
ONUY OY ÊKİÇ ÊKİL
ALIZ AT

Mirşan,K. 1999; *Erken Türk Devletleri ve Türük Bïl;* s.27,28.

Haşmetmeaplığını anmakta olduğun kişi
kozmoslaşarak,OQ [kuantum] haline gelmiş bulunuyor.
O,UB-OZ [Tanrı] liderliğine ozarak geçmek sureti ile,
kozmoslaşmak üzere,
alınmış olan AT'dır [vucundan atılmış olan candır].

Bul ëndi, Türik tiliniñ TÜÜ-EVİ-Nİ [*holomorphic*] tiline ësik aşılğan këzi.

Mirşan,K. 2002; *Erken Türk Tarihi;* Makaaleler, s.65,66.

Ulı Türik tarïxşısı ÖÑRE BIÑA BAŞI'dıñ aytuwına qarağanda, ËSİS UQUS'dan alda 1517jılında Ëdil-Oral Aymağında AT-ÏL [AT OY BÏL, AT UQUŞ BÏL, AT OY ÖGE, AT OY ÏL] attı bir Türik dewlëti qurılğan. Ëndi, osı alañdağı bëlgilërgë qaralıq.

8. Orta Anadoludağı 6x5 mëtrlıq UÇUZ (Kişi Jazulıtas) ëskërtiwi jazbası:

ÏL ËP-ËSİÇ *Xalqımız*
ÖC AT-ÏL *öz AT-ÏL'ine*
ÖT ËMİÑÜ OÑ. *ötti.*
(Yağnï, biz özibizdiñ toprağımızğa ornalastıq).

9. Rumunyadağı (Buzeu, Wallachia) altın şëñbër jazbası:

ËDİKİP ËSİK AN
Ïyëlënip bul sıylıqtı an,
ËSİR BU ËS-ËSİK
ësir qılıp bul sıylıq
AT ÏL ËD.
AT-ÏL'*diñ barlığın.*

10. Anglïyadağı Thames bronz talïsmanı (**AT-ÏL** sëmvollü jılan) jazbası:

OÑ AN *Rabbanï aqın*
ÖKİK AQIN *ëskërtmësi bolğan,*
ËKİL ARILT *"adamğa bexıt bërë"*
OÑ *dënilë turğan*

Burda artık, Türk dilinin TÜÜ-EVİNİ [*holomorphic*] dil Safhasına adım atmasının kapıları açılmış durumdadır.

Mirşan,K. 2002; *Erken Türk Tarihi;* Makaaleler, s.65,66.

Büyük Türk tarihçisi ÖÑRE BIÑA BAŞI'ya göre, İÖ 1517 yılında Ïdil-Oralda AT-ÏL [AT OY BÏL, AT UQUŞ BÏL, AT OY ÖGE, AT OY ÏL]isimli bir Türk devleti kurulmuş bulunuyor. Şimdi, bu alandaki şu haberlere bakalım:

8. Orta Anadoludaki 6x5 m 'lik UÇUZ [Küçük Yazılıkaya] anıtı yazıtı :

ÏL ËP-ËSİÇ *Halkımız*
ÖC AT ÏL *kendi AT-ÏL'ine*
ÖT ËMİÑÜ OÑ *geçmiş bulunuyor* (yani. "biz kendi AT-ÏL'imize ait topraklara yerleştik).

9. Romanyada (Buzeu,Wallachia) altın halka yazıtı

ËDİKİP ËSİK AN,
Sahiplenerek bu hediyeyi an :
ËSİR BU ËS-ËSİK
esine getirerek bu hediye
AT IL ËD.
AT ÏL varlığını

10. İngilteredeki Thames bronz muskası (AT-ÏL sembolü olan "yılan") yazıtı :

OÑ AN *Rabbanî akın*
ÖKİK AQIN *anıdı olan ve*
ËKİL ARILT *"talih getirici"*
OÑ *denen,*

OÑ ËSİK ÖK *AT-ÏL* (alttağı jol!)
A AT-ÏL *tılsımı*
AQIN ÏK *aqındarğa*
ARILT ÖKİN. *jol aşıq ërër*

Bulardıñ barlığı bizgë Türktërdiñ adamdıq işindë qurmëtti jëri bolğandığın körsëtëdi. Olar, bütin tarïxtëri boyınşa osınday bir mïrastıñ qorğawşıları bolğan. Mısalğa, Kïrostıñ Massagët [ÜÇ AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUN, "üş ataq *descendant*'tı Türik mïlleti"] jol jöni turalı aytıp, YOLUĞ TÏGİN [vak'anüvïs] bılay deydi:

QANIÑ SUBÇA YÜGİRTİ,
SÖÑİKİN TAĞÇA YATDI,
BËGİLİK URI OĞLIÑ
QUL BOLTI,
ËSİLİK QIZ OĞLIÑ
KÜÑ BOLTI,
BÏLİM ËDÜK ÜÇÜN,
UYUBLIQIÑ ÜÇÜN,
ËÇİM QAĞAN BAŞLAYU,
QIRQIZ QAĞANIĞ
BOLBOL TİKDİM.
Qanıñ suşa jügirgëndë,
süyegiñ tawşa yatqanda,
Spargrpïses'diñ
qul ëtilgëndiği üşin,
prïnsësiñ
qayğığa tüskëndë,
(Türik) Bïldi öz bïliñiz bilgëndigiñizdën,
bizgë baylanış körsëtkën bolğanlığıñızdan

OÑ ËSİKÖK *AT-ÏL* (alttaki satır!)
A AT ÏL *muskası*
AQIN ÏK *akınlara*
ARILT ÖKİN. *talih getiren muskadır.*

Bütün bunlar bize Türklerin insanlık içinde *saygın* bir yeri olduğunu gösteriyor. Onlar, bütün tarihleri boyunca, böyle bir asaletin koruyucuları olmuşlardır. Meselâ, Kyros'un Massaget [ÜÇ AT OĞILIĞ TÜRÜK BUDUN, "üç nam *descendant*'lı Türk Milleti] seferini kastederek, YOLUĞ TÏGİN [Vak'anüvis] şöyle diyor :

QANIÑ SUBÇA YÜGİRTİ
SÖÑİKİN TAĞÇA YATDI,
BËGİLİK URI OĞLIÑ
QUL BOLTI,
ËSİLİK QIZ OĞLIÑ
KÜÑ BOLTI,
BÏLİM ËDÜK ÜÇÜN,
UYUBLIQIÑ ÜÇÜN,
ËÇİM QAĞAN BAŞLAYU,
QIRQIZ QAĞANIĞ
BOLBOL TİKDİM.
Kanın suculayın boşanırken,
kemiğin dağcılayın yatarken,
prensinin (yani, *Spargepïses*'in)
esir edilmesi dolayısı ile,
prensesin
kedere boğulur iken,
(Türük) Bï'li kendi bïliniz olarak kabul etmek sureti ile,
bize bağlılık göstermiş olmanız dolayısı ile,

ËÇİM QAĞAN'dan bastap QIRQIZ qağandarı üşin BOLBOL tiktim.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.30.
Bul jërdë, *ËÇİM QAĞAN* :
"Sizdiñ şağırıwıñız boyınşa, mën siz üşin soğıstım, jenë sizgë bos-tañdıq bërdim" dëydi.
Şınımën ulı tarïxşımız ÖÑRË BIÑA BAŞI osı soğısta OÑUR AT OÑUM'dıñ [Kïrostıñ] ölgënin [UYUQ BOLTI] aytadı (ËSİS UQUS'dan alda 529).
Tarïxdë, joğarıdağıday, basqa bir xalıqtıñ bostandığı üşin soğısqan bir xalıqtı tabıw mümkin bë ?
11. Türiktërdiñ bulay ïtiwdëri olardıñ kontïtusïyasınıñ kërëgi ëdi. (1) ÖZE KÖK TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN, (2) AŞRA YAĞIZ YÏR İGTÜK ÜÇÜN, (3) İLİMİZ-TÖRİMİZ TÏZTİ.
(1) *Qadïr Kök Qudayınıñ bërgën qararı boyınşa,* (2) *xükmi astındağı kïnetïk jërdi terbïyelëwimiz üşin,* (3) *konstïtusïyamız xajët qıldı.*
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* 52.
12. Muña qarşı, Türiktër Kïros'qa TİGİN QAN [agrëssïv Qan] da dëgënder, we Qıtaylar turalı mınanı aytadı: BËGLERİ-BUDINI TÜZSİZ ÜÇÜN,TABIĞAÇ BUDUN ...
Milletiniñ bïydëri zatlı bolmağandığınnan, Qıtay ...

ËÇİM QAĞAN'dan başlamak üzere,QIRQIZ hakanları için tarih taşı diktim.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.30.
Burda ËÇİM QAĞAN : "Davetiniz üzerine, ben sizin için savaştım ve size özgürlüğünüzü iade ettim" demek istiyor ki, hakikaten büyük tarihçimiz ÖÑRE BIÑA BAŞI bu savaşta OÑUR AT OÑUM'un [Kyros'un] "ölü düştüğünü" [UYUQ BOLTI]söylüyor (İÖ 529).
Tarihte, başka bir halkın özgürlüğü için savaşmış olan, diğer bir halk göstermemiz mümkün mü?
11. Türklerin bu davranışları onların anayasaları gereği idi: (1) ÖZE KÖK TEÑRİ YARLIQADUQ ÜÇÜN, (2) AŞRA YAĞIZ YÏR İGTÜK ÜÇÜN, (3) İLİMİZ-TÖRİMİZ TÏZTİ.
(1) Kadir Gök Tanrısının verdiği karar gereğince. (2) hükmü altındaki kinetik yeri eğitmemiz için, (3) anayasamız tezmiş bulunuyor.
Mirşan,K.1985; *Anadolu Prototürkleri;* s.52.
12. Bunlara karşılık, Türkler Kyrosa TİGİN QAN[Mütecaviz Han] da demekte ve Çinliler hakkında şunları söylemekteler : BËGLERİ-BUDINI TÜZSİZ ÜÇÜN, TABIĞAÇ BUDUN ...
Milletinin beyleri asil olmadıkları için, Çin ...

xalqı ...
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.21.

(1) ALTUN-KÜMİS İSİGTİ QUTUY, (2) BUÑISIZ, ANÇA BİRÜR TABIĞAÇ BUDUN (3) SABI SÜÇİG, AĞISI YIMIŞAQ ËRMİŞ. (4) SÜÇİG SABIN, YIMIŞAQ AĞIN ARIP, (5) IRAQ BUDUNIĞ ANÇA YAĞITUR ËRMİŞ. (6) YAĞRU QONTUQDA KİSRE, (7) ANIĞ BİLİG, ANTA OYUR ËRMİŞ: (8) ËDGÜ BİLGE KİSİG, ËDGÜ ALP KİSİG YORITMAZ ËRMİŞ. (9) BİR KİSİ YAÑILSAR, OĞIŞI-BUDUNI, BİSÜKİÑE TËGİ, QIDMAZ ËRMİŞ.

(1) Altın-kümis ëstëlikti rütbëlerni (2) qorqısızşa, şonşalıq birgen Qıtay milletiniñ (3) nesïxattarı ağıwşan, bölekteri jumşaq [jipëktën] ëkën. (4) ağıwşı nesïxat, jumşaq bölektër jïbërip, (5) uzaqtağı millëttërdi özinë yaqınlaştırıwnı bilë ëkën.(6) Jaqınğa qonğandan këyin, (7) özdërinşë oylanadı ëkën.(8) Oñışlı il kişisinë, jaqşı kişidërgë xarëkët mümkinşiligi qaldırmaz ëkën. (9)Bir kisi yalğısşa, bëşiktëgi balağa dëyin, aralarında jasatmaz ëkën.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.64.

Jazbamız, Qıtaylardıñ bulay nasïxattarına aldanıp, "ÜKÜŞ TÜRÜK BUDUN ÖLTİG" [Türik millëti massëdar xalindë

milleti ...
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.21.

(1) ALTUN-KÜMİS İSİGTİ QUTUY, (2) BUÑISIZ, ANÇA BİRÜR TABIĞAÇ BUDUN (3) SABI SÜÇİG, AĞISI YIMIŞAQ ËRMİŞ. (4) SÜÇİG SABIN, YIMIŞAQ AĞIN ARIP, (5) IRAQ BUDUNIĞ ANÇA YAĞITUR ËRMİŞ. (6) YAĞRU QONTUQDA KİSRE, (7) ANIĞ BİLİG, ANTA OYUR ËRMİŞ: (8) ËDGÜ BİLGE KİSİG, ËDGÜ ALP KİSİG YORITMAZ ËRMİŞ. (9) BİR KİSİ YAÑILSAR, OĞIŞI-BUDUNI, BİSÜKİÑE TËGİ, QIDMAZ ËRMİŞ.

(1) Altın-gümüş hatıralı rütbeleri, (2) pervasızca, onca veren Çin Milletinin (3) nasihatları akıcı,hediyeleri yumşak [ipekten] imiş. (4) Akıcı nasihat ve yumşak hediyeler göndererek, (5) uzak milletleri kendisine yakınlaştırmasını bilir imiş.(6) Yakına konduktan sonra ise, (7) kendi bildiklerince düşünürler imiş:(8) Başarılı belde kişisine, iyi vasıflara sahip kişilere, hareket imkânı bırakmaz imiş.(9) Bir kişi yanılır ise, onun mensup olduğu milleti, beşiktekilere kadar, barındırmaz imiş.
Mirşan,K. 1991; *Bolbollar;* s.64.

Metnimiz, Çinlilerin böyle nasihatlarına kanarak, "ÜKÜŞ TÜRÜK BUDUN ÖLTİG" [Türik milleti kütleler halinde

öldi] dëydi.

13. Türiktërdiñ osılay tañdawlı bir xalıq bolıwınıñ sëbëbi osında jatır: (1) (ËÇİM QAĞAN), OYURIQLIĞ QANTAN KËLİP, (2) OYIÑA ÏL ËTDİ; (3) ËS-ÖÑÜGLİG QANTAN KËLİPİN, (4) ËSÜ-ËRE ÏL ËTDİ.

(1) (ËÇİM QAĞAN) ülgërgën bir qandan këlip, sılıw bir xalıq jarattı; (2) örnëk bir qandan këlip ïdëal bir xalıq jarattı.

Mırşan,K. 1991; *Bolhollar*, s.30..

14. Türiktër özdërinë, Türik atamastan burın, ON, OQ, TATAR, OĞIZ, ÏDİZ dëpti. Bulardıñ ON sözindë toqtap këtëyik: "ON" sözün Orta Azïya, Ïdil-Oral, Pressburg, Skanïnavïya, Erzurum, Fransïya, Attika (Grëtsïya) we İstanbul jazbalarında körip turamız.

ON UYUL [ON Fëdëratsïyası]→ A-şıqtas jazbası (Qırğızstan).

ON ÏL ËT [ON xalqı xelindë] we **ONUZ UYUN** [ON Fëdëratsïyası] → Mïnusïnsk Müzesi jazbası, ënvëntar No.2164.

ON UYUĞUR [ON UYUL işindëgi federatsïyalıq mëmlëkë]→ AT-ÏL jazbası (ÖÑRE BIÑA BAŞI tarïxı).

ON ËRİG AT OÑA [oñğan ON eskërlëri]→ AT ÏL turalı Yolığ Tïgin tarïxı..

ON OQ [ON'dar içindëgi OQ'tar] → Yoluğ Tïgin tarihi.

ON BÏLTİRİ [ON'dar mëmlëkëti] → BÏLGE ATUÑ UQUQ tarïxı.

öldü] diyor.

13. Türklerin bu şekilde *seçkin* bir halk oluşlarının sebebi şurda yatıyor: (1) ËÇ İM QAĞAN, OYURIQLIĞ QANTAN KËLİP, (2) OYIÑA İL ËTDİ; (3) ËS-ÖÑÜGLİG QANTAN KËLİPİN, (4) ËSÜ-ËRE ÏL ËTDİ.

(1) (ËÇİM QAĞAN) kâmil bir kandan gelerek, (2) mükemmel bir halk yarattı; (3) örnek bir kandan gelerek, (4) ideal bir halk yarattı.

Mırşan,K. 1991; *Bolhollar*, s.90.

14. Türkler, TÜRÜK demeden önce, ON, OQ, TATAR, OĞUZ, ÏDİZ demiş bulunuyorlar.Bunlardan ON sözü üzerinde duralım: **ON** sözünü biz Orta Asya, Ïdil-Oral, Pressburg, Skandinaviya, Erzurum, Fransa, Attika (Yunanistan) ve İstanbul yazıtlarında görmekteyiz:

ON-UYUL [ON Federasionu]→ Açıktaş yazıtı (Qırğızıstan).

ON İL ËT [ON halkı halinde] ve **ONUZ UYUN** [ON Federasiyonu] → Minusinsk Müzesi yazıtı, envanter No.2164;

ON UYUĞUR [ON-UYUL'a dahil federe devlet]→ AT-ÏL yazıtı (ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihi);

ON-ËRİG AT-OÑA [başarılı ON askerleri]→ AT ÏL hakında Yoluğ Tïgin tarihi;

ON-OQ [ON'lara mensup OQ'lar] → Yoluğ Tïgin tarihi.

ON BÏLTİRİ [ON'lar beldesi]→ BÏLGE ATUÑ UQUQ tarïhı.

OQ ONIS ËD [OQ'lardıñ "ON" (dëwlëti) xalindë birlëskën këzi]→ Bratïslava jazbası (Slovakïya).
AP-AQ ON-ÏS ALT AW [ON-canı xelindë Qudayğa qaray aqqan] →Kylvër jazbası (Skandïnavya).
ON ÏSİLİS [ON atdılar]→Cunnî üngiri jazbası (Türkiye).
ON ÏL [ON xalqı]→ Glozël jazbası (Fransïya).
ON OY[mïllî]→Attika (Grëtsïya)
UW-ON [ïzgi ON]→ Erenköy

Sözdërimdi ayaqtamastan burın,sizgë—bulkünki Türki tildës xalıqtarınıñ tilinë uqsağan wë satqan aşqışınıñ propagandasın qılğan— Etruskşë bir ölën oqıp bërësim këlëdï:

(1) ËLİTİP ËSÜZİÇ ALTUÇ ËLİG, (2)ULQUP AÇILUÇ ËTÜY (3)UYUP-. PI-ÜYÜPPİ ËDİSİTİP, (4) UB-UQ AP-PARUYA ALTITIL, (5) ALIRITIP APPARUY ËDİTİLSİT (6) UQ ËSİKİÇÜY YATASIZ. (7) ÖZÜK ÜY ËSİTİD (8) APPARTUCUÇ, (9) ULUDUTUB YATAALIZ ÜY.

(1) Jëbërip ëskë tüsirgën Patşa xalqı,(2)—kënëttën aşılıw ët[illegible]
(3)"Üyimë tura këlë më ëkën[illegible] dëp
(4) ratsïonal oylap alıp këtk[illegible]
sañızda,(5) alıp këtkën bolgan[illegible]
(6) mağinësin añlayaşaqsıñız:[illegible]
üygë ëgë bolıw üşin (8) kötiriwiñizgë sëbëb bolğan,(9) ulu bir xïs bilëñ jatabilëşëgiñiz bir üyigiz bolaşaq.

Mirşan,K. 1998; *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* s.44.

Mëñi sabır minën tıñdağanıñız üşin rexmët.

OQ ONIS ËD [OQ'ların "ON" (devleti) halinde birleşmeleri) → Brtislava yazıtı (Slovakya).
AP-AQ ON-ÏS ALT AW [ON-canı halinde Allaha doğru akmış bulunuyor] → Kylver yazıtı (Skandinavya);
ON İSİLİS ["ON" isimliler] → Cunnî Mağarası yazıtı (Doğu Anadolu);
ON İL [ON halkı] → Glozel yazıtı (Fransa);.
ON OY [millî] → Attika (Yunanistan) yazıtı.
UW ON [Mukaddes ON] → Erenköy (Istanbul) yazıtı.

Sözlerime son verir iken, size—bugünkü Türk lehçelerinden biri imiş gibi algılanabilen ve sattığı anahtarların propagandasını yapan—bir Etrüskçe şiir okumak istiyorum (ana metin için sağ sütuna bakınız !):

(1).Göndererek hatırlatan Krallık halkı,(2).ki o (yani, anahtar) birdenbire açılmayı mümkün kıla:
(3)."Uyacakmı evime ?", diyere!
(4)rasïonal bir düşünce ile götürmüş olmanıza rağmen,(5).alıp götürmüş olmanın (6).manasını kavrayacaksınız: (7).Bir eve sahip olmak üzere, (8).götürmenize sebep olan, (9).ulu bir his ile yatabileceğiniz bir eviniz olacak.

Mirşan,K. 1998; *Etrüskler,* s.44.

Beni sabır ile dinlemiş olmanızdan dolayı teşekkürler

XXVII. Erken Türkler ve Yazı

Yakın *ödlere* (zamanlara] kadar en eski yazının d.ö. 3.200 yıllarından beri yazılmıya başlanan Sümer yazısı olduğu *öyülüyordu* [zannolunuyordu]. Bugün İse, yep-yenİ keşifler ortaya çıkmış ve yazının— gündoğsukta Ulu-Kem ve Lena özenlerinden başlıyarak,günortasında Issıq Köl, Anadolu ve Mısıra, günbatsıkta günortası Fransaya ve Portekize kadar dayanan geniş alanlarda—son buzul çağının sonundan başlıyarak kullanılmıya başlandığı añlaşılmış bulunuyor. Esönük olarak, :

1. Fransadaki Lascaux (Dordogne) Mağarası yazıtı, 17.070 y.ö.
2. Başkurtstandaki Şölgentaş Mağarası yazıtı, 16.000 y.ö.
3. Tünortası İspanyadaki Altamira Mağarası yazıtı, 14.330 y.ö.
4. İgnatïevka Mağarası (Oral Dağı) yazıtı, 14.000 y.ö.
5. Günortası Fransadakİ Marsoulas Mağarası yazıtı, 14.000 y.ö.
6. Fransadaki Troïs Freres Mağarası yazıtı, 14.000 y.ö.
7. Tünortası İspanyadaki La Pasïega Mağarası yazıtı, 14.000 y.ö.
8. Fransadaki Rochebertïer ve Gourdan Mağaraları y., 14.000 y.ö.
9. Fransadaki Nïaux Mağarası yazıtı, 13.850 y.ö.
10. Günortası Fransadaki Mas d'Azïl'deki boyanmış çakıl yazıtları, 12.000-7.000 y.ö.
11. Gündoğsuk-Günortası Anadoludaki Kahn-ı Melikan ve Taht-ı Melikdeki kayaüstü petroglïfleri- 17.000-9.000 y.ö.
12. Sırbıstandaki Vïnça-Tartaria yazıtları, 7.300-5.500 y.ö.
13. Reinach'a göre Glozel (Orta Fransa) yazıtları, 6.000-5.000 y.ö.

Kâzım MİrşAn bize bu alanda şu añtuyusları veriyor :

I. Resim yapılmıya 35.000 yıl önce başlanmıştır (s.15),
II. piktogrammlara 20 .000 yıl önce başlanmıştır (s.15),
III. petrogliflere 18.000 yıl önce başlanmıştır (s.16),
IV. çın (gerçek] añlamda yazı-yazılmıya 14.000 yıl önce başlanmıştır (s.17).

Bu añtuyusları verir iken Mirşan Erken-Türkleri şöyle sınıflandırıyor:

A. ON'ların, OQ'ların, Erken-Etrüsklerin, OT -OĞ'ların [Pra-

Mısırlıların] dili olan ***eski anadil.***

B. TÜRÜK'lerin (yani,Eski Türklerin), Erken-Grekl erin [bunlar bugünkü Hellenler değiller!], Erken Bulğarların dili olan ***Orta Türkçe;***

C. TÜÜ-EVİNİ [*holomorphic*] dil üyüründen (ailesinden] olan ***Geç-Türkçe.***

Mirşan.K. 2000; *Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ*, s.9.

MİRŞAN.K.2001: *Türkoloji Alanında Bazı Sorular ve Cevaplar*, s.1.3.

Şimdi de yazı-yazmanın uzun *holhollarının* belgelerini resimler ile gözden geçirelim.

1. Avrasyanın OY-TOĞSIQ (homo sapïens] haritası.

2. Anadoludakİ Erken Türk yazıtlarının bulunduğu yerler.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.8-9 ve 12-13.

3 .Güney Fransadaki Lascaux [Lasko] Mağarasının "avcı trajedisi" isimli çokrenkli olarak yapılmış kaya resmi (s.19-20).

4. Lascaux Mağarasındaki yazı: UÇ ËSİ EL [kişi canının uçması] ve

5. Mas d'Azil [Mas Dazïl] Mağarasında bulunmuş olan çakıl taşları yazıtı (s.21).:

Soldaki: UÇ / ÜÇ [Lider / üç].

Ortadaki : BUUÇ-UÇUS [beyin lider olması].

Sağdaki : UÇ ALTI [liderlik yetkisi].

6. Almatının 160 km küzey-batı doğrultusundaki Acısu Özeninin Tamğah Sayı galerisindeki bine yakın resim, pïktogramm ve petroglïflerden biri. Bu resim bize *tamğalarm* gelişimi hakkında oldukça açık bir fikir veriyor (s.19).

7. Tamğaları doğuran davranış şekilleri:

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.20.

8. Hora tepen insanlar ile (s.19) ifade olunan *tamğa* şekilleri.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.20.

9. Tamğalı Sayı galerisinde (Qazaqstan) Ñ *tamğasının*—**AÑ ve ●Ñ** şekillerinde olmak üzere—nasıl yazılacağını öğreten bir resim:

Mirşan,K. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar*, s.21.

10. Tamğalı Sayında felsefî bir eser (s.20, şek.6).

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.21.

11. Qazaqstanda, Tamğalı Taşda felsefî bir kompozisïon (şek.3).

12. Tamğalı Sayı galerisinde bir UB-AÑ [pra-intelligens] tasfiri (s.20, şek.7).

13. No.11 ve 12'de gösterilen UB-AÑ'ımızın Tamgalı Sayındaki diğer bir tasfiri (şek.2).Bu tasfirdeki diğer mahlûk, 7 (yani, *7 kat gök*) ve 9 (yani, *güneşin 9 planeti*) sayılarını taşıdığına .ve spiral kolları bulunduğuna göre, "*galaksi*" manasında çizilmiş olmalı. Yani, *"galaksimizdeki .preintelligens*".

14 .Qazaqstanda bulunmuş olan bir yartaş resmı. Bu tasfir ËD [eylem] durumunda olan, yani, "*ehlileştirme*" işlemi yapan; bir kişiyi ve onun yularından çektiği bir atı .gösteriyor .

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.22.

Bu resim köpeğin, devenin (Sülyek yazıtı!) ehlileştirildiği ve ÜY [ev, külube] inşaatının yapıldığı (Sülyek yazıtı!) *mezolithikum* çağına ait olacakdır (herhalde devenin ehlileştirilmesinden sonra, d.ö.7.000'lerde).

15. Qazaqstanda Acı-Su'da bir tamğalıtaş.No.14'deki ËD'imizi [eylemimizi] burda artik atın üstünde görmekteyiz.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.23.

16. Tamgalı Sayından bir kompozïsïon. Bu resimde biz Tamgalı Sayı insanının ruhlar dünyası hakkında da geniş tasavvurları bulundugunu görüyoruz.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.24 (soldaki resim).

17. Ulu-Kem alanında, Aq-Yüs Irmağında, beyaz granitten imal olunan bir SIN-TAŞ [*şekil venne, yazı yazma ve resim yapma , heykel yapma yolları ile, bir añlam ifade edecek hale getirilmiş olan taş*].

Yunancası "*plastik*". SIN = *mana ifade eden görünüş, şekil; heykelcilik san'atı.*

Burda verilen TAMGALAR listesinde OT-OZLAR çağında TAMĞA sayısının çok az oldugu añlaşılmaktadır.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.24 (sağdaki resim).

18. Biri Nehri stelesi.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*, s.25.

19. Bica Irmagından bir SINTAŞ (Xaqasstan), üstte koyun başı, altta kişi başı..

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*; s.26 (üstteki resim).

20. Bir Ulu-Kem SINTAS'ı.

Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı*; s.26 (alttaki resim).

Üç gözlü kişi tasfiri. Bunlardan KÖGÜZ-ËGİN denen ikisi hakiki gözlerimizin bulunduğu yerde gösterilmekte ve proton ile neu-

tronu temsil etmektedır .AÑ ËSİLİS [*akıl duygusu*] denen 3. göz ise, elektronu temsil ediyor, çünki elektron serbest bir parçacıktır; protonun tesir alanında kalabildiği gibi (yani, atom içinde bulunabildiği gibi). ondan ayrılarak atomundan uzaklaşabilmektedir
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.26 (alttaki resim).

Bu resimde biz, ayrıca, kulak yanında çizilmiş olan [UQ; *kavrama, kulak*] TAMGA'sını da görüyoruz. TAMAGA' sı ise, ASA AS: "*asan kuvvet*", yani, "*gravitasion*" şeklinde okunabiliyor.

21. Uybatta bulunmuş olan TÜRÜK QAN BOL-BOLI yazıtı.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.27.

No.17'deki Aq-Yüs stelesinde verilen *tamğalar* listesinden, OT-OZ sıntaşları çagında TAMĞA sayısının cok az olduğu añlaşılmaktadır. Buna göre ,TÜRÜK QAN BOL-BOLI yazısının, "*yazılmıya hazır*" durumdaki OT-OZ sıntaşı üzerine daha sonraki çağda yazılmış olması gerekir .

22. Uybatta bulunmuş olan YALBAÇ yazıtı.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.27.

Tıpkı No.21 gibi, bu yazıtın da bir OT-OZ sıntaşı üzerine, daha sonraki çağlarda yazıldığı añlaşıiıyor.

23. Uyuq-Arxanda bulunmuş olan AQIN yazıtı.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.27.

Tıpkı No.21 ve 22 gibi, bu yazıt da bir OT-OZ sınataşı üzerine daha sonraki çağlarda yazılmış olmalı.

24. Biria / Tasmin sıntaşı ve yazıtı. Yazıtın altındaki saçayak üstünde şu yazı var: [ESİÑ ÖD ËSİÑ] [*onun* (ölenin) *ruh erası*].
Mırşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.30.

25. Güneydoğu Anadoludaki Kahn-ı Melikân ve Taht-ı Melikdeki kayaüstü resimleri. Ortadaki AT UÇ OÑ [*Muvaffak Hükümdar Lider*] deyimi, Istanbui-Erenköy yazısındaki AT-ATA UÇ'u [Lider At-Ata] 'yı çağrıştırıyor.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.32 (Taht-ı Melik)..

26. Kahn-ı Melikândan ve Taht-ı Melikden yazı şekilleri. .
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.33..

27. Ulu-Kem, Sülyek Köyünde bulunan bir yazılı kayadaki yazıtlardan biri, ÜE yazrtı. Bu yazrt çağında ÜY'lerde [klübelerde] yaşanılmakta ve deve ehliÏeştirilmiş bulunulmaktadır (10.000 yıl önce) (s.21, şek.11).

28. Sülyek Köyündeki yazılı kaya ve Sülyek yazılı kayasındaki yazı örnekleri.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.36,37..
29. Antalya yakınındaki Beldibi Mağarasındaki TAMĞALAR ve cümle şekilleri..
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.38, 39. .
30. Güneydoğu Anadoluda Put Köyü yakınındaki Kızların Mağarasında petroglifler (s.20, şek.8).
31. Orta Anadoludaki Çatalhüyük yazıtı: OĞ ON AT UW İT ËD-ËD [*insan kozmostaki kutsal impulsudur kreasionun*] (s.23, şek.11)
32. Doğu Anadoludaki Başet Dağı (3.720 m) yazıtları.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.40..
33. Erzurumun Karayazı İlçesinin Salyamaç Köyü yakınlarındaki Cunnî Mağarası *petroglifleri.*
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.41..
34. Vïnça-Tartarïa yazıtları (Sırbıstan).
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.42, 43..
35. Val-Camonica yazıtları (Italya Alpleri).
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.44-47. .
36. Açıktaş Alfabesi (s.35, cet.6).
37. Doğu Anadoluda, Vanın güneyindeki Tirşin alanındaki Çilgiri Köyü yazıtı.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.54.
38 .Etrüsk alfabesi (s.38, cet.12)..
39. Marsïlïana yazı tahtası (Etrüsk alfabesi) (s.28, şek.22).
40. İlk Sümer yazısı.
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.59.
41. ODUQ ËL [*muzaffer halk*] yazıtı (Glozel, Fransa).
Mirşan,K. 1994; *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* s.61
42. Phryg yazıtları.
Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.27
43. İzmir çevresi yazıtları.
Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.47
44. Yemen yazıtları.
Mirşan,K.2008; *İskitler, Sümerler, Yemenliler*; s.49.
45. Ugarit yazıtları.
Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s.69.
46. Girit Yazıtları
Mirşan,K.2005; *Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*, s. 105.

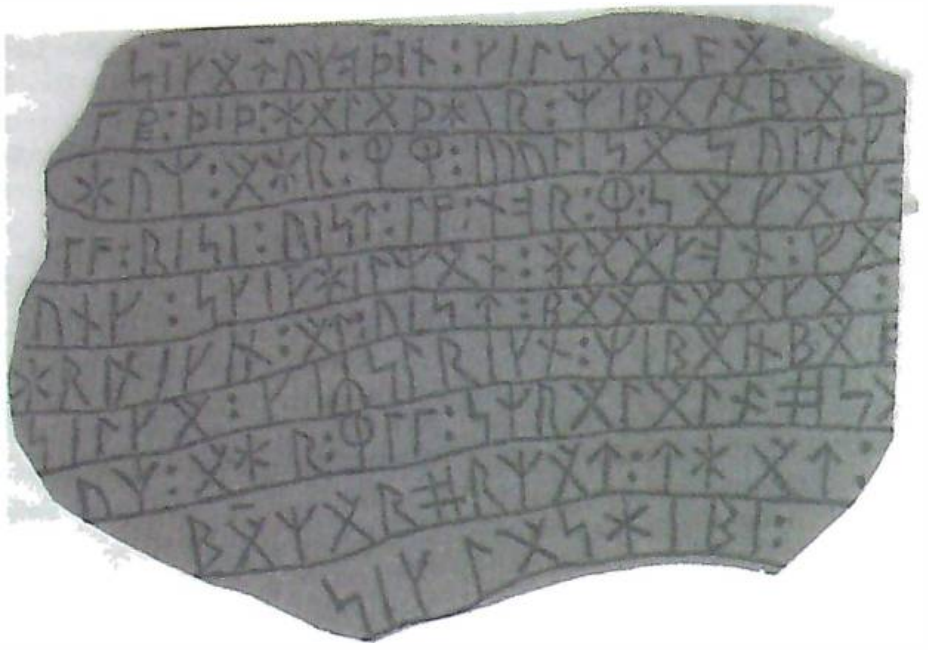

Ön yüz

Arka yüz

Şek.46. Maine'de (ABD) bulunmuş olan,3 No.lu "Spirit Pond" BTİGTAŞ'ının ön ve arka yüzü yazıtları

Not:

Yazıtların alfabesi için şu kitaba bakınız:
Mirşan,K.2004; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları*, s.39.

XXVIII. Amerika BİTİGTAŞ'ları

Şek.46, (sağdan sola okunacak):

Satır 1

:UDIS ËKİT:	*Stratejik sefer*
OD ËTİSÜ:	*"zafer" haline gelince,*
OQ ËSİÑİS ÏKİC'İNİS	*Oqlara*
ATIS OD	*zafer atılımı yaptıran kişi*
USIS ËT	*başkan oldu.*

Satır 2

AÑ ÖD	*Bu zaferi anarak*
ÖK ËDİS ËD	*Tanrıya*
ÖKİS ÖC:	*dua et ki,*
URIS USU AÑ	*girişimin*
UDIS-OD USU:	*"stratejik zafer" ola,*
AÑISIÑ: ËRİB U:	*senin onu anman kendisine erişerek.*

Satır 3

:UÇ ATIS	*Liderini*
ONIS ËT	*kozmosa lâyık olarak kabul et,*
OD ËT ËSİS	*—"onun elde ettiği zafer", dolayısı ile:*
ONIS ONISIS:	*Kozmosta kozmoslaşma*
OÑISISIÑ:	*başarısının*
UR-USU OD:	*"mücadele edilerek elde olunan zafer" oluşunu*
ÖC ONIS USU	*kozmosun mümkün kılmış olması hesabı ile.*

Satır 4

OQIS ÖC	*Oqların*
UDU OD ËT:	*stratejik zafer elde etmelerindeki*
OÑIS:	*başarı,*
URIB OQ:	*Oqların bu alanda mücadele etmiş olmaları sonucudur;*
ÏKİP:	*yani,*
AT ËTİS ONIS:	*kozmik nam kazanma*
ËSİTİS UR: ÏKİP	*mücadelesinin sonucudur bu.*

Satır 5

: OQ UD ÖG:	*Oqların strateji bilinci*

OQ ÏBÜ	*Oqları organize edince,*
OD UDISU:	*zafer stratejisi*
OQ OD ÖCİSİS USU	*Oq zaferine nasip oldu,*
USISU ËT: UQ ODIS	*—egemenlik stratejisi.*

Satır 6

: UDU OD UDIS	*Stratejik zafer stratejisinin*
UDUD ÖK:	*strateji Tanrısı,*
AT ËTİS ONIS:	*kozmik nam kazanma* (→ str 4)
AT OD:	*zaferi adımını atan*
ËDİS US	*başkana*
ËDİS UR USU	*mücadele nasip etmiştir.*

Satır 7

USU AÑ	*Başkanı anma,*
OD ÖK ËDİS	*Zafer Tanrısının*
OD ÖKİS **ÖC:**	*zafer duasını*
UQU ËS	*kabulü için*
URIS ËT	*bir girişimdir;*
UÇISU:	*liderin*
OD USIS ËT	*zafer elde etmesi içindir.*

Satır 8

: OD ËT ÏL	*Zafer halkı*
OQ ËS	*Oqlardır.*
UDIS OD	*Stratejik zafer*
ONIS ÖC ËT:	*kozmik tesahüp*
ËPİP OÑIS:	*sayesinde başarıdır.*
USU OD:	*Lider zaferinin*
ÖC ONIS	*sahibi kozmostur.*

Satır 9

AT OD USU AT:	*Zafer denilen tesahüp*
AT ODUÇ UR ÏL	*halkın zafer mücadelesi sonucudur.*
UR ODUC	*Zafer için mücadele*
ODIS ÖK	*Zafer Tanrısı içindir.*

Satır 10

: Ë S ÖKİS USU ËT	*Aklında Tanrını tut ve*
ODIS US ËT	*zaferi baş tacı et.*

Satır 11

ËS UR.	*Mücadelenin devamı.*

Satır 12

ODUD ÖK:	*Zafer stratejisi Tanrısı*
UB ATU OD	*yüce zaferi*
OQ USUD UÇ	*Oqlara nasip etmiştir.*

Satır 13

: USU AÑIS ONIS:	*Kozmosu idrak hakkında*
ÖKİS USU ËT:	*Tanrıyı yetkili gör;*
OD OQIS ONIS:	*kozmostaki Oq zaferini*
ÖKİS ÖC	*Tanrıdan bil.*

Satır 14

: OD ONIS USIS	*Kozmik zafer*
ÏB USU	*tertibi*
UD USU AÑ USU	*strateji idrakı ile temin olunur*
ÏSİB ÖK:	*ve o Tanrıyı anarak*
ËRİB U:	*erişilen*
USUS OD	*yüce zaferdir.*

Satır 15

URUS USU AÑ	*Mücadele etme bilinci*
UDIS OD USU:	*stratejik zafer temin eder.*
UDIS UQIS OQ	*Oq denenlerin stratejisi*
UDIS ÖK:	*Tanrı stratejisidir,*
UQ UDU OD	—stratejik zafer denen şey için
ËTİSİS ÏBÜ	*organize olmuş olmak şartı ile.*

Satır 16

:ËPİP ÖC:	*Sahip çık,*
UR USU OD	*girişim zaferine,*
ÖC ONIS USU	*kozmos yüceliğinin*
AÑ ODIS ÖK	*Zafer Tanrısını anma yolu ile,*
OQ USUD ÖKİS ÖC	*Oqların Tanrısının (zaferine)..*

Şek.47. Oklahoma'daki "Heavener Rune Stone"

AP-ÖK	*Götürülen (ölen) kral*
AQIN ALT	*Akmış bulunuyor,*
:ERİR BIÑ ËD	*(Tanrıya) erişebilmek üzere.*

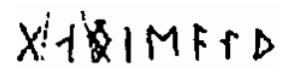

Şek.48. Poteau bitigtaşı (ABD)

OS AP	*İşbu götürülüş*
ÖK ALT	*krala mahsustur,*
ËS BIÑ ËD	*akılda tutmak üzere.*

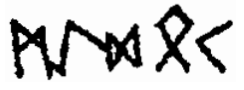

Şek.49. Shawnee Runestone (ABD)

UB AQIN	*Yüce akın*
İLİ ËRİR	*halkı.*

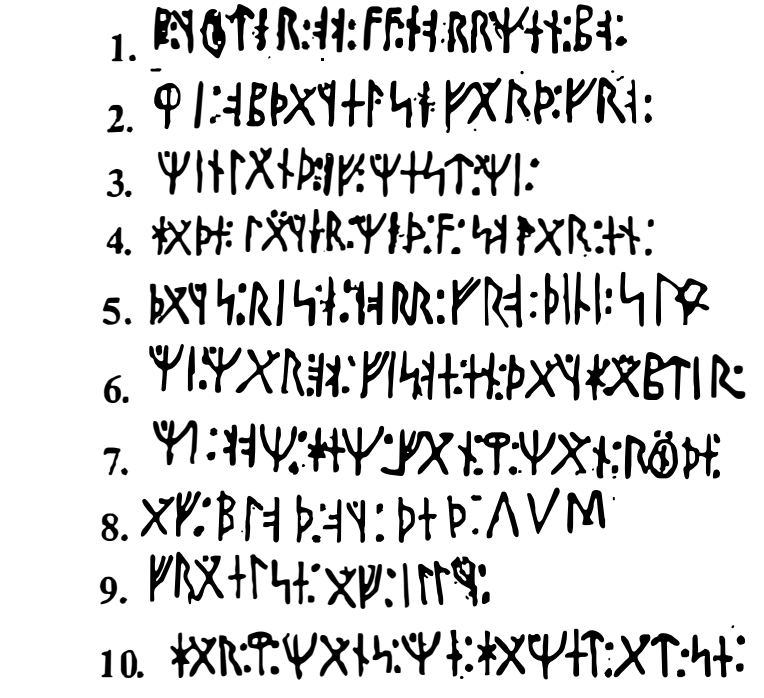

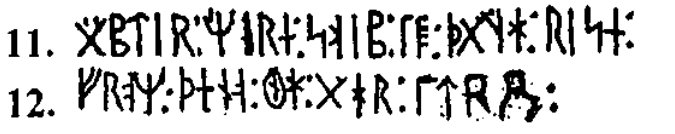

Şek.50. Kensington Yazıtı (ABD)

Satır 1 (şek.50)

ÏB-ÖK:	*Tanrı*
OQUQ ÖC	*Oqların*
URUR	*mücadelesinin*
ÏB-UÇ:	*lideri*
ËKİK:	*olması dolayısı ile*
USU ÏB:	*yücelik ifade ettiğinden,*
URIS AT:	*(ölen liderin) mücadelesi*
AÑISU: ËRİB	*anıt olmuya erişmiş bulunuyor.*

Satır 2

ËS-UR ÖG:	*(Bu bitigtaş ile) hatırlanan kral*
AÑ UR	*mücadele edilen*
OD ÖG	*savaşın (savaş mücadelesinin) kralıdır.*
ËSİTİS	*(Bu yazı ile) hatıra edilen şey*
OQ UD	*Oq stratejisine*
AÑ ÖKİB:	*dayanan*
ËS OÑIS	*aklın başarısıdır.*

Satır 3

:ËS ÖC:	*Bu hatıranın*
AT ËT	*konusu*
OQ ÖC:	*Oqlar*
ÖGİS	*kralının*
AÑIQ	*açık*
ODIS	*zaferini*
UQISIC	*izah eder.*

Satır 4

:UQUQ:URIDIS	*Sözü geçen mücadeleyi*
USU ËT:	*temin eden*
ÏK:	*"tahakkuk"*
AÑISIC:	*denen*
URUS	*girişim*

UDIS:	*stratejisi*
OQIÑ OD USU	*Oq zaferidir.*

Satır 5

:UB ONIS ËT:	*Yüce kozmostaki*
ËS UÇUS AÑ:	*lider canı dolayısı ile,*
ÏB UR ÖG:	*kralın mücadelesini*
URUR ÏBİS:	*dile getiren*
ËSİTİS UR: ËT	*mücadele için*
OD ANT	*zafer andı içilmiştir.*

Satır 6

: URIS AT ÖK	*Girişim Tanrısının*
OD USU	*zafer konusundaki*
UD AÑ : UÇUQ :	*stratejik liderliği altında,*
OQ USU ËTİS ÖG :	*Oq kralının*
USU ÏB :	*organize ettiği*
UR OD ÖC :	*zafer girişimini*
ËS ÖC	*yadederiz.*

Satır 7

OQ ANT OÑIS UR :	*Oq antının başarısı*
UQU OD ÖC : AÑIS :	*—zaferi anmadır.*
UQU OD ÖC :	*Bu zaferin*
ÖC OQ USU :	*Oqlara mahsus*
ÖC ÏB USU :	*sahibini (yani, kralı)*
ËS ÖC	*yadederiz.*

Satır 8

: ALT OY ÏL : ANT	*Halktan teminat alan ant*
OQ ANT UB	*Oqların ulu antıdır;*
ANTIBIS ÖK :	*Tanrıya ant içerek,*
ÖG OD	*kral zaferi için.*

Satır 9

: ÖG ËSİSİS :	*Kralın*
ÖG OD :	*krallık zaferini*
UQ ËTİS	*dile getiren yazı,*
OQ OD UR ÖG	*"Oq zaferi kralı" hakkındadır.*

Satır 10

OQ ËTİS UR:	*Oqların mücadelesi*
USU OD ANT:	*sonucunda içilen "zafer andı"*
İKİKİP :	*dolayısı ile,*
ÖK ËS USU ËT :	*Tanrıya saygı duruşu edilen*
OQ UR ËS ÖC :	*Oq mücadelesi,*
AT ÖK OD UR ËS	*aslında, Tanrı zaferidir.*

Satır 11

OQ ËTİS UR :	*Oqların mücadelesi*
USU OD ANT :	*sonucunda edilen "zafer anıdı"*
İKİKİP :	*dolayısı ile,*
ÖK ËS USU ËT :	*Tanrıya saygı duruşu edilen*
OQ UR ËS ÖC :	*Oq mücadelesi,*
UR ËS AT ÖK OD	*aslında, Tanrı zaferidir.*

Satır 12

: UB-UR ATIP :	*Lâhit (mezar) başına*
UR USU OD :	*—zafer mücadelesinden*
USU OÑIS :	*başarı elde olunur ise—*
İB UÇU OQ ANT :	*Oq antını yazma*
ÖC İB UR ÖG	*kral talimatıdır.*

XXIX. Amerika Bitigtaşları için Glossar [söz açıklamaları]

AQIN, *akınış* (şek.47); *akın* (şek. 49)

ALT, *bulunuyor* (şek.47); *mahsustur* (şek.48)

ANT, *yemin* (şek.50,str 5,7,8,10,11,12).AÑ ile (yarı daireli) ANT (üç-genli) sözleri bir-biri ile karıştırılabilmektedir (Mirşan 2004, s.39).

AÑ, *anarak; bilinç, anıt, açıklık, denme, dolayısı ile* (şek.46, str 2,4, 14; şek.50, str.1,3,4,5,6,7)

AÑIS, *İdrak, olma, anma* (şek.46, str. 13; şek.50, str1,7)

AP-ÖK, götürülen (ölen) kral (şek.47)

AT, *nam, konu* (şek.46, str 4,6,9); (şek.50, str 1,3,6,10,11)

ATIS, *atılım,* (şek.46, str 1)

ËD, *et,* (şek.46, str 2)

ËDİS ËD, *ediş et,* (şek.46, str 2)

ËRİM BIÑ ËD, *eriştirilmek üzere* (şek.47)

ËS, *akıl, hatıra* (şek.48) (şek.50,

str 2,3,5,6,7,10,11)
ËS BIÑ ËD, *akılda tutmak üzere* (şek.48)
İB, *tertip* (şek.50, str 1,5,6,7,12)
İB UÇU, *yazma* (şek.50, str12)
İBÜ, *organize olma,* (şek.46, str 5,15)
İL, *halk* (şek.49) (şek.50, str 8)
OD, *zafer,* (şek.46, str 1,2,3,4,5; şek.50, str 2-12)
ODIS, *zafer,* (şek.46, str 10). Etrüskçede ODUZ [zafer], Bilge Atuñ Uquq tarihinde ODUZ [maraşallık] ve ODUZTTIM [nizamî ordu göderdim] şekillerinde.
ODIS ÖK, *Zafer Tanrısı,* str 9
ODUD ÖK, *zafer stratejisi Tanrısı,* (şek.46, str 12)
ÖK, *kral* (şek.48) (şek.50, str 1,6, 8,10,11)
OQ, *Oqlar,* (şek.46, str 4,5,8,13, 15; şek.50, str 1-4,6-12)
OQ ËS, *Oqlardır,* (şek.46, str 8)
OQIS, *Oqlar,* (şek.46, str4)
OQ ËSİÑİS, *Oqlar,* (şek.46, str 1)
ONIS, *kozmik, kozmos, kozmosu, kozmostaki,* (şek.46, str 3,4,13)
OÑIS, *başarı,* (şek.46, str 3,4) (şek.50, str 2)
AP, *götürülüş* (şek.48)
OS, *işbu* (şek.48)
ÖC, *sahip, mümkün kılma,* (şek. 46, str 2,3,8,13) (şek.50, str 1,6, 7,10, 11,12)
ÖK, *Tanrı,* (şek.46, str 2,9,15; şek.50, str 1,6,8,10,11)
ÖKİS, *Tanrım, Tanrıdan, Tanrıyı,* (şek.46, str. 10,13)
ÖKİS ÖC, *dua,* (şek.46, str 2)
UB, *yüce* (şek.49) (şek.50, str 5, 12)
UB-UR, *lâhit* (şek.50, str 12). Mirşan, K. 2008; *Bolbollar,* l/s.21'de bu kavram OĞ-UR şeklinde geçiyor.
UÇ [Ⱡ], *lider,* (şek.46, str 3; şek 50, strt.1,5,6,12). Prototürkçe ve Çincedeki kullanılış şekli için s.129'a bakınız.
UD, *strateji* (şek.46, str 1,2,4,5, 6,8,14,15, şek.50, str 4,6)
UDIS, *(1) stratejik sefer, strateji,* (şek.46, str. 1,2,5,15. Öñre Bıña Başı tarihinde UDI YORIDIM [stratejik sefer ettim] şeklinde..
UQ, *idrak, denen şey,* (şek.46, str 5;15) (şek.50, str 3,4,7,9)
UR, *(1) mücadele, girişim* (şek. 46, str. 2-4,9,15İ şek.50, str 1, 4-7,9-12). Bu sözün türlü anlamları için bakınız: Mirşan 1994, s.191.
URIS USU AN, *girişim,* (şek.46/2)
US, *baş tacı* [en yüce], *konu* (şek. 46, str 10;şek.50, str 1,4,6,10-12)
USIS ËT, *başkan oldu,* (şek.46/1)
USU, *ola, hakkında, yetkili, temin eder,* (şek.46, str 2,13); *yücelik, konu, sonuç, elde olunma (şek.* 50, str 1,4,6,10,11,12).

XXX. Greonland Bitigtaşları

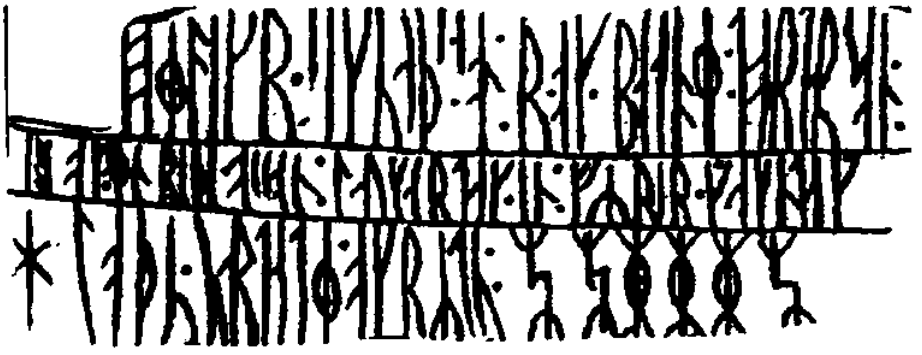

Şek.51. Küzey-Batı Greonlandda bulunmuş olan Kingigtorssuaq bitigtaşı

Satır 1

:UÇ USU	*Lider komutasında*
URIS UR ÏLİS:	*girişim yapan halkız.*
ÖÑIS ËKİÑİÑ ÖK•	*Başarı temin eden Rab,*
UB •UR: ATIÑIS:IS	*"başarı yüceliği" denen*
AÑIÑ [=ANTIÑ] UÇUSIS:	*anının [= antın] lideridir,*
URU ËSİK AÑIS ÏL	*başarı elde eden halkın.*

Satır 2

USIS UÇU AÑU•	*Komutan lider*
URIS-UR	*girişim yapan*
ÖC-ÖG:	*kraldır.*
UÇIS•USIS	*Lider,*
URIÑU ONISIS:·	*girişim kozmosunun*
UÇIÑISIS	*lideridir.*
ËKİS	*Aslında,*
AÑIS-UR UÇIÑIS:	*söz konusu lider*
UB ËBİBİS (veya, ËKİBİS).	*Tanrının kendisidir.*

Satır 3

ÖCİTİÇ	*Sahiplik,*
ÖCİÑİSİÇ ÖCİÑİSİÇ	*sahiplenme sahipliliğidir;*
ÖCİÑİSİÇ	*sahiplenme ise,*
ÖCİTİS-ÖCİTİS:	*sahiplik sahipliliğidir.*

UÇIS-UÇ URIB•	*—lidere liderlik vererek*
AÑIS (=ANTIS) ËSİT	*hatırlanan (= ant içilen)*
URIÇ• ËTİÑİSİB ËS	*girişimci olan*
USU	*Yüce Kat (= Tanrı).*

Şek.52. Brottahlið bitigtaşı (Greonland)

:UR İL	*Başarı namzedi halkın*
URIÑIS	*başarısı için*
ÖK ËSİLİSİS	*Rabbı*
AÑISIÑIS	*anması.*

Şek.53. Gardar bitigtaşı (Greonland)

Satır 1

USU :	*Konu,*
ONIS ÖC :	*kozmoslaşmanın*
ËSİSİS	*ifadesi yolu ile*
US ONIS	*Yüce Katı kozmoslaştırmadır.*

Satır 2

ATU :	*Canın vucuttan atılması*
URIS USU :	*bir başarıdır,*
URIS ËSİS	*başarılar*
ONIS	*kozmosunda.*

Satır 3

İS USU ËS-ËSİS:	*Canın hatırlanması,*
ANT ONISU :	*kozmik ant yolu ile,*
İS ONIS UR ËSİÑ	*canın kozmik başarısıdır.*

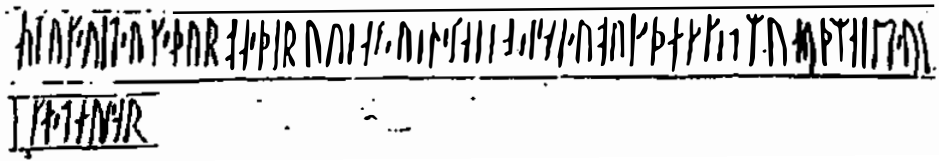

Şek.54. (Kaybolmuş olan) Hønen bitigtaşı yazıtı (Greonland)

ËSİNİSİÑ ALT	*Yazılan işbu*
ËSİÑ ÖC	*yazı*
ANT (= AÑ) ONISIÑ	*kozmik ant (= anı)'dır,*
ONIS ÖC	*Kozmosta bulunan hakkındaki.*
AP (şek.47) ËS	*bu, (Tanrıya) götürülene*
UQUQ AÑU	*matuf, anış*
ONIS UB ONISIÑ	*kozmik yüce kozmosa matufdur.*
ËSİT ËSİSİB ËSİSİÑ	*İnancımıza göre,*
AP-ËS	*(Tanrıya) götürülme,*
US ONISIS	*kozmik başkan (yani, Tanrı)*
ËSİÑ ËSİNİS	*nezdinde*
ONIS URIS AÑ	*kozmik başarıdır.*
UB-URUNIS	*Bu yüce başarı*
AÑIÑ ÏL	*halkı,*
ONISIÑ ËSİS	*kozmoslaşmış olan*
ONISIÑ ÏL	*kozmos halkı,*
ONIS ËSİT	*kozmosta bulunmak üzere,*
URIÑIP ONIS	*kozmoslaşmayı başaran*
OQ ËSİS OQ US	*Oq'ların Oq halkıdır.*

XXXI. Tatarstan Fenler Akademisi Prezidenti Sayın Akademik M. Hasanov tarafından yapılan 22.05.1998 gün ve AN-32 ve sayılı davetiye dolayısı ile,

K.Mirşan tarafından 16.6.1998 günü Kazanda verilen konferans

Sayın Başkan,
Sayın Misafirler,
Bayanlar, Baylar:

Size çok önemli haberlerim var. Bu haberlerim, bilhassa, Tatarları çok yakından ilgilendiriyor ve şu alanları kapsıyor:

- Tatarların en eski tarihi,
- Tatarların en eski dili,
- Eski Tatarların yaşadığı mıntıkanın coğrafyası.

Tatarlar hakkında vereceğim bütün bu bilgilerin kaynağı okuduğum yazıtlar; yani, bu bilgilerin hiçbiri teorik veya yorumcu değil.

"***Tatar***" sözü "***Türk***" sözünün teşekkülünden çok öncelerine ait bir söz. Bu sözün kaynağı şu deyimlere dayanıyor:

AT-OY ["AT" denen halk] (Mirşan 1991, s.60; 1985, s.50,54,57).
AT-İL-BUD ["AT" halkı milleti] (Mirşan 1991, s.48).
AT-İR [icraat, atılım sahibi, nam] (Mirşan 1991, s.46).
AT-OĞ [hanedan, dinasti] (Mirşan 1991, s.72,82,84,98).
ATA QAN [hükümran han (Proto-Bulgar yazıtı)] (Mirşan 1970, s.97).
AT-OY ÖGE [icraat (vede anavatan) sahibi:"*İdil-Oral Devletinin hakimi*" demektir] (Mirşan 1978, s.114).
AT-OĞILA ÖGÜZ [Dinasti Irmağı (yani, *İdil*)] (Mirşan 1991, s.49).

Erken-Türkçede "A" interjeksïonu ile fiillerden teşekkül eden ve "*lider*" anlamı veren isimler bulunuyor: AP [götürmek]'den AP<u>A</u> [Tanrı]: AT [atılım yapmak, icra etmek, girişimde bulunmak]'dan AT<u>A</u> [devlet başkanı, babalar ruhu, baba], gibi. Bu söz çıkışını biz Yunancada da görebilmekteyiz: *Theos* [Allah]'dan *The<u>a</u>* [Tanrıça]; *basïleüs* [kral, Qazaqçası *bolus*]'dan *basïleï<u>a</u>* [kraliçe]; *kreas* [et parçası]'dan *kre<u>a</u>* [et]; Latincede *locus* [mahal, mıntıka, mevki] ve *loc<u>a</u>* [mıntıkalar].

Yukarıda izah olunduğu şekilde teşekkül eden ***ATA*** sözü, ***AT***

meyanında,*Tatar* sözünün teşekkülünde önemli bir rol oynamış bulunuyor. Bu sözün "çifte **t**'li" şekline şu örnekler verilebilir:

AT̲UN-AT̲IM OĞ [atalarım dinastisi] (Mirşan 1991, s.58).

AT̲AN-AT̲ [ata namı] (Mirşan 1973, s. 49; 1998, s.39).

AT̲-AT̲A [devlet başkanı] (Mirşan 1978, s.104; 1994, s.53).

Bu şekilde, "*Tatar*" isminin üçte ikisini belgeliyebildik. Geri kalan üçte biri için ise, şu örnekler gösterilebilir:

UÇUQUN ATA-OĞA URIÑ ËRDE-ËBİ [Lider **ATA-OĞ** hakimiyetinin erdemi dolayısı iledir] (Mirşan 1991, s.45).

ATUÑ-URA ËDİ [hakimi olarak] (Mirşan1985, s.56).

AT-URUĞ İT [tabi] (Mirşan 1985, s.56).

Buna göre, bu çok eski deyimlerden, modern "*Tatar*" sözünü **AT-ATA UR** [AT-ATA hakimiyeti; AT-ATA'ya tabi] veya **AT-ATA AR** [öldükten sonra canın atalarımıza doğru uzaklaşması] şekillerinde yorumluyabiliriz; çünki, metinler Tatarların çok köklü bir **İL** olduğunu gösteriyor, ve de Erken Türkçede böyle bir kökü AT-ATA sözü temsil etmektedir, şüphesiz. Bu deyimlerden birincisi bu dünya, ikincisi ise öbür dünya ile ilgilidir. Buna göre, *Tatar* sözünün yorumunda **AT-ATA AR** daha ağırlıklı olarak yer almakatadır. Niterim, bu ağırlığı *Türk* sözü etimolajisinde de görmekteyiz.

Ben ***Türk*** isminin "**TÜR-ÖK**"[Rabbanî Tür, Rab Milleti] sözünden türediği varsayımını benimsemekteyim, çünki, Türkler gökten gelmiş olduklarına inanmış bululuyorlar (Mirşan 1998, s. 36), bu bir. İkinciden, kreasïonda yaratılmış olduklarını, buna göre, üstün bir ırk teşkil ettiklerini söylüyorlar (Mirşan 1998,s.37) ve,üçüncüden,Türklerin ***İT-ÖKÜ*** [Rabbanî İmpuls] diye bir dinleri olmuş.

ALTI YARIQ TİGİN: "***İT-ÖKÜ'yü*** *erdem yapan namdar* ***OT-OZ*** *'a* ***ON OĞIN ÇUR*** *[kozmik kişi modalitesinin mustahkem mevkiyi] nuru ile ırk başarısı zaferler lideri peygamberliğine vahiy oldu*" diyerek başlıyor. ÖÑRE BIÑA BAŞI tarihine göre, bu zaferler "*dağ ile ırmak arasından*" (yani, İdil-Oraldan) doğuya doğru başlamıştır ve bu zaferler ile **İT-ÖKÜ** bugünkü Çine kadar ulaştırılmış bulunuyor. Yalnız bu değil, Türklerin kendileri de bu dinlerinin impulsu ile Seleñeyi Türgislerden almış ve oraya yerleşmiş bulunuyorlar. Ancak, peygamberimiz İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [Allahimin

neslimin hanlar-hanı istemi] TÜRÜK BİL'i []Türk Regnumunu], başlangıçta İdil-Oralda kurmuş ve, sonra, ona Seleñeyi ilhak etmiştir. O öldükten sonra ise, TÜRÜK BİL —Urqun Kenti başkent olmak üzere—İL-ETİRİŞ QAĞAN tarafından Urqun-Seleñede yeniden kurulur ve, YOLUĞ TİGİN tarihine göre, d.s.580'lere kadar devam eder.

Bütün bunlar bize İT-ÖK sözünden, dinî bir kavram olarak eş añlamlı, **TÜR-ÖK;** yani, **TÜRÜK** sözüne ulaşmamız gerekeceğini gösterse gerek. Fakat, konumuz olan "*Tatar*" sözü bu vak'alardan çok öncelerine aittir.

D.ö. 521 **TABIŞĞAN** yılında ÖÑRE BIÑA BAŞI İskitleri [Oqları] tedip ettikten sonra, d.ö. 522 BARS yılında—İskitleri Türklere karşı kışkırtmış olan---ÇİK'lere [Perslere] karşı sefere çıkar. Ancak, Türklerin **ÖKÜ-OL İLİG US UŞ OĞI** [Krallık Halkları Majesteleri] (Mirşan 1985, s.78) dedikleri, Dareïus I'in tahta geçişi dolayısı ile, d.ö.14.2.522'de **AT-UQU**'r [sulh akteder].**İTİZ BAŞI**'na (Qamanın İdile döküldüğü yere) gelerek meçhul asker abidesi diktirir ve Tanrıya dua eder. Bundan sonra o, Tatar Devletinin kuruluş yıldönümü olan, AT-BAŞIĞIN YIL'ında (d.ö.521), daha güneye inerek, **UB-UŞ AT-UQUŞ BİLTİRİNTE** [Yüce Majestelerinin anavatan havzasında] yaylar, meçhul asker abidesi diktirir ve Tanrısına dua eder.

Şimdi sıkı durun, Tatar devletinin kuruluş tarihini ÖÑRE BIÑA BAŞI şu şekilde veriyor: "*AT-UQUS BİL'inin 1.000 yıllık geçmişine ait tarih kitabımı, memorandum yazısı taşına yazdırarak tamamladım*".Yani,d.ö.1571'deki AT-BAŞIĞIN YIL'ından d.ö. 521'deki AT-BAŞIĞIN YIL'ına kadar 996 yıl ve d.ö.521'den, memorandum yazısını yazdırıp bitirdiği, d.ö.517 QOÑ YIL'ına (hariç!) kadar, 4 yıl olmak üzere, 994 + 4 = 1.000 yıl (Mirşan 1992, s.50).

Şimdi şunu söylüyebiliriz: Tatar devleti 3515 yıl önce İdil-Oralda kurulmuş bulunuyor. Bu devletin azametini göz önüne sermek için, QAÑIM TÜRÜK BİLGE QAĞAN'ın d.ö.27.5.489'da yapılan YUĞ merasimi [ölüm seremonisi] dolayısı ile, AT-OY generalları prezidentlerinden 500 müdafi gelmiş olduğunu söylememiz yeterli olacaktır.

Şimdi ise, Türklerin bu muazzam tarihleri hakkında, dialar halinde, müspet deliller sunacağız.

XXXII. Şekiller Göstergici

Şek.1. *Şölgentaş mağarasında bir at resmi, 16.000 yıl önce*(IV-3), 18

Şek.2.*Tamğalı Sayı pitogrammı* (IV-2), s.18

Şek.3. *Tamğalı Sayı, yaradılış tas-fîri* (IV-2), s.18

Şek.4. *Tamğalı Sayı piktogrammı* (IV-2).s.19

Şek.5. *Lascaux mağarasında* (Dordogne, Güney Fransa) *bir kaya resmi* (IV-2). S.19

Şek.6. *ON-OĞ* [kozmik kişi] ve *OQ* [kuantum], *Tamğalı Sayı* (IV-3), s.20

Şek.7. [UB-AÑ, *Pre-zekâ*], *Tamğalı Sayı* (IV-3), s.20

Şek.8. *Kızların Mağarası (Doğu Anadolu)*, s.20

Şek.9. *Şölgentaş yazısı, 16.000 yıl önce* (IV-3 ve şek.1), s.21

Şek.10. *Mas d'Azil mağarasında bulunmuş olan iri çakıltaşları yazıtı* (IV-3), s.21

Şek.11. *Ulu-Kem,Sülyek, Yazılı Ka- ya yazıtı* (IV-4), s.21

Şek.12. *Dogu Anadoluda, Vanın güneyinde, Tirşin alanındaki Çilgiri Köyü yazıtı, s.22*

Şek.13. *Çatal Hüyük yazıtı (Anado-lu), 8 bin yıl önce* (IV-4), s.23

Şek.14. *On Notası, Açıktaş yazıtı* (IV-4),23

Şek.15. *British Museum'da bulu-nan bir Sümer tabletinin 7. sütunu yazısı* (IV-5), s.23

Şek.16. *"Altın elbiseli adam" da denilen, Eşik Qurğanı yazıtı (Qa-zaqstan)*, s.24

Şek.17. *Erenköy sarayı mermer ya-zıtı* (IV-5), s.24

Şek.18. *Eskişehir İli,Çifteler İlçesi, Yazılıkaya Köyündeki mezar yazıtı.* S.25

Şek.19. *Troya yazıtı,* s.27

Şek.20. *Etrüsklerin tıp ala-nındaki bir yazıtı* (soldan sa-ğa), s.27

Şek.21. *Ayna çerçevesine yazılan bir psula yazısı* (sağ-dan sola), s.28

Şek.22. *Bir yazı tahtası üze-rine yazılmış olan Etrüsk al-fabesi*, s.28

Şek.23. *Side yazıtlarından ÖGİS* [havari] *yazıtı*, s.28

Şek.24. *Bir Yemen yazıtı*, s. 29

Şek.25. *Sinuhe 3 yazıtı* (Pra-Mısır), s.29

Şek.26. *Gallehus altın boynuz bitigi* (Küzey Jutland, Danimarka), s.29

Şek.27. *Northumbria sınbitigi, İngiltere* (yazısı sağdan 2. ada-mın üstünde), s.30

Şek.28. *Altın halka bitigi* (Buzeu, Wallachia, Romanya), s.30
Şek.29. *Thera'dan bir kaya resmi, d.-ô.7. yüzyıl (ôzel bir yazı)* (IV-5), s.30
Şek.30. *Aq İdil ve Sïm ıramaklarının birleştiği yerdeki Aqtaş Köyü bitişiğindeki mezarlıkta bulunmuş olan kemik iğne*, d.ö.400 -d.s.300, s.31
Şek.31. *Başkırtstanda, Sapay Köyünden 2 km uzaklıkta, büyük bir dağın ayağında, massiv ve kompakt bir dağ burnu uzanır, "Taş-murun"* [Taş-burun]. Üstü düz olan bu kayanın yan kısmında yukarıdaki yazıtımız yer almaktadır, s.31
Şek.32. *Oqların Meryem Anası* (Trakyada bulunmuş olan bir madalyon), s.32
Şek.33. *Bulgaristanda, Preslav bölgesindeki Bjal-Brjak klisesi yazıtı.* s.33
Şek.34. *1962 yılında Ananïnde* (İTİZ BAŞINDA) *bulunmuş eserler*, s.110
Şek.35. *Bakewell bitigtaşı* (İngiltre), s.111
Şek.36. *Bugünkü Tatarların İdil-Oraldaki yerleşim yerleri*, s.112
Şek.37. *Gottland/Kylver ve Açıktaş yazıtlarının birbirlerine benziyen tamgaları*, s.113
Şek.38. Sıvas yakınındaki Karlı Köyünde bir mezar taşı, s.116
Şekj.39. *Pazırıkta 5 No.lu kurğanda bulunmuş olan, bir yün halı* (MÖ 5. yüzyıl, Altaylar), s.116
Şek.40. *Sıvas yakınındaki Karlı Köyü mezarlığındaki diğer bir taş*, s.117
Şek.41. *Sıvas yakınındaki Karlı Köyü mezarlığında diğer bir taş*, s.118
Şek.42. *100 yaşındaki Tümenli dedem Mirkasım Hacı Mirşan ve ben 1934 yılında (Kulca)*, s.121
Şek.43. *Sibir Tatarlarının yaşadığı etnik bölge*, s.122.
Şek.44. *Çin mekteplerinde okutulan Türkçe*, s.133.
Şek.45. *Bir Qazaq evi*, s.135
Şek.46. *"Spirit Pond" bitigtaşı (ABD)*, s.152.
Şek.47. *"Heavener Rune Stone* (ABD), s.155.
Şek.48. *Poteau Bitigtaşı, s.156*
Şek.49. *Shawnee Bigtaşı, s.156*
Şek.50. *Kensington bitigtaşı, s.157*
Şek.51. *Kingigtorssuaq bitigtaşı (Greonland), s 161*
Şek.52. *Brottahliõ bitigtaşı (Greonland), s.162*
Şek.53. *Gardar bitigtaşı (Greonland), s.162*
Şek.54. *Hønen bitigtaşı yazıtı (Greonland), s.163*

A [radiasion erası], 13*,14,94
A 79,84,85,86,87,94,
A, AW, OM, SWA, XA, ŞI, SI, 14
ablātīvus quālitātis, 96
ablātīvus modī, 96
Açıqtaş[On notası],17,23,35,113,114, 139
Açıktaş alfabesi,35
aitlik sözleri, 79
ablativ, ablativus, 90
adverb [reviş, zarf]
Afrika, 127,128
akkusativ, 90*
AQAŞ [*flux*],13
Aqtaş Köyü Yazıtı,31
AL 79,
Alfabe, 35
Almanca, Almanya, 59,84,116,128
almaşlık [zamir,pronomen]
Altay, 117
Altın Elbiseli Adam Yazıtı,24
Amerika,121,153,159
AMTI [*prezens*], 78
AN, 79,82*,83
Ananin,110113
ANT (= AÑ), 161,162,163
AÑ (= ANT), 161,162
ATU [canın vucuttan atılması], 163
AP [götürülme], 163,164
AP-AT,77 (Etrüskler, s.46),91
appositiv [ayrıntı belirten ilâve],
appozitiv artikel, 91
aorist, 81
Arapça, 71
artikel, ED [kazusları (söz sınıfını) belirliyen ilgi parçacıkları] 76*,77, 88, 90
A.S. [aitlik sözleri], 79*,83,84
assosïatïv, 76
AT [*der Name, als*], 76,77,79,87, 89, 96,111,164
AT-ATA, 111,164,165
AT-ATA AR, 165
AT AN, 82
ATI A 87
ATI AT 89,97,101
ATI-ËR → ATAR, 92
ATI ËS,92
ATIM 80
AT-İL, 109,118,164
AT-OĞILA ÖGÜZ [İdil], 164
AT-OY,50,109,112,164,166
atribut [bir *substantivin praedikatta bulunmuyan yüklemi*], 89
Attributiv [ayrıntı belirten], 85
autosemantika [kavram sözleri],77
ATU [canın vücuttan atılması], 163
ā verbō, 79*,81,83,84
Avrupa, 41,124,125,127
AW [*conversïon*],14
AW, 76,79,84,87
AWA; 17
AYI [*phrase*], bir añlam elde etmek ü-zere 'lan [ifade edilen]—ancak, içinde fiil bulunmuyan—sözlerin her hangi biri (sırası, *sequence*'i), 78,85
AZ'lık, 87*
-B, 95 .
baş geliş [*nominativ*], 79,86,88,
Başqırt,7,31,49

beş, 101
BİN 81
Birleşik söz, 102
BİRTEM SAN [tekil]
BİTİG, *clause,clausula, yazı*
Bitişik söz, 102
BİZ, 80
BÏ 81
BÏRİLE, 104
Bïzans alfabesi,49
Bog (*Rusça*), 103
BODIN [*fuzional*], 12,139
BOLTI, 83*
BU, 76*,77,81,88,89,90,91,94
BU ALTIÑ, 77
BU ËL, 76,83
BU,ËLİ ATI-AT, 89,978
BUQUQUN <BU OQ UQUN, 86
Bulğar, 33,49,104,108,114,115
BUN<BU ON, 81
Burtas, 108
BUY-URUQ, 104
bükülme [*flexion, Beugung*], 76
cāsus [tasrif hali, *die syntaktische Fınk-tionen der Nennwör-ter*], 76*, 77*, 79
casus akkusativus, 90*
cāsus indefinitus, 79*, 81,82
cāsus rectus,76*
cāsus obliquī, 90*
Cermence,8
cümle [BİTİG-BİTİGME], 79
cümle çeşitleri, 99
Çatal Hüyük,17,23
Çilgiri Köyü Yazıtı, 17,22,116
Çinliler,12,26,51,104,129ü136
Çin Seddi, 137
çoğul [KÖPİ SAN]
Danimarka yazıtı,29
Dareios I, 105
dativ,93*,94
dativus obiectivus, 94
dativus possessivus, 94
dativus subjectivus, 94*
demonstrativ artikel, 90
demonstrativ zamir, 76,88,
dirkegiç [connector],
Dnyeper, 105
düşüm gelişi [accusativus], 77, 86,90,
ËD,79,84
E.E.P. [*emosïonal expressïv partïkeller*], 63,79*,84,94*
ËKEN, 82, 83
ËKİN, 82*
ËL, 76,79
ËL BU, 76,77
ËL,BU ËL, BU ËL A,78
ËL ËDİL, 76
ËL/ËLİ/ËLİM, 78
ËLTİ, 102
ËLÜ ËS AT, 102
ËM, 76,79,83,101
ËM AT, 96
ËMİT, 96
ËÑ, 76,79,83,84
ËR,76,79,90,93
Erenköy Yazıtı, 23
ËRİM, ËRİÑ, ËRİ A,92
Erken Türkçe, Erken Türkler,7,8,74, 75,83,86,129,134,138
Ermenek, 116
ËS,76,77,92
ËS BU, 77
ËS-ËSİS, 90, 163

ËSİ ËL, 94
ËSİ ËM, 84,97,102,103
ËSİÑ-ÖC [yazı], 163
ËSİS, 77,90,94,95
ËSİS Konstruksïonu, 95
Eski anadil, 148
Eskimo, 126,127
Etrüsk alfabesi,38
Etrüsk Yazıtı,27,28
Farsça, 72
Fiil, 78
finitum, 81
flexion,79,88,
formal, 76
Fransızca, 61
Geç-Türkçe, 148
Gaelic (Skotça), 69
Gen, 125
Genç Türkçe, 148
Genetik,125
genetivus [iyelik gelişi], 91*,92,93
genetivus obiectivus,93
genetivus possessïvus, 93
genetivus subiectivus, 92*
Gerrhos, 109
Glozel,40
Gotland,113
grammatik alan, 81
grammatik görünümler, 81
grammatik veriler, 81
Grekçe, 81,104
Greonland, 161,162,163
haber [SAB, *praedicate*],
Hazar,108
Hellence, 82
hissî ifade kesekçereri, bak E.E.P.
Homer, 82
I, 101
-I A, 87;**-I AT,** 89;**I ATI,** 91;
-I ËL,94
-ım, -m, 101
-IM (AT) ËS, 92
IN, 108
INA [INIWA],108
Isub-Ög ve Hieroglifler,36
ilişki [münasebet] **belirten yardımcı sözler** [refakat sözleri], 76,77
İTİZ,109*,113*
İTİZ BAŞI, 109*,110,113,166
İT-ÖKÜ, 165
ïdentïklik, 81
ïdentïfïkasïon [tanımlama],70, 77,79,88
ÏL [halk],163
Ïlmen Gölü,105,106,108
imperativ [emreden], 80*,81
ïmperfekt [tamamlanmış muamele], 78
ïndefïnïta, 79*, 86*,
ïndifferant, 51
ïndïkatïv [hakikî, çın], 81
ïndïkator [gösterici], 78
İngilizce, 57,83,103,105,128
Ïngiltere yazıtı,30
inhere [yapışık, içinde], 88
ÏS [can], 163
Ïskit, 103
ïye [*subject*, fail], 79
ïyelik gelişi [*genetivus*], 79,86,91
kazus, 77*,86,88,
Kırım, 121
Kızların Mağarası,20
kommunikasïon prosessi,83
kompleks cümle, 85
kompozitum [bir araya getirilmiş

söz], 79*
konuşma sesleri, 9
konyugasïon [çekim, tasrif],
konyunktiv [düşünülen, mümkün olan, istenen]
kopula, 80*
Köçkey Awılı, 108
Köypeñ Üy alfabesi,49
KÖPİ SAN [çoğul]
Kral Mezarları, 109
kualitativ işaret, 81
kuant, 79*
kulak, 150
Kül-Tïgin, 106
Küros, 105
Kürt,7,8
QAĞAN, 109
QAPAĞAN, 104
QATUN QAĞAN, 109
Qazaq, 7,104,135
Qazan, 104
QILINÇ [fiil, *verb*]
QIRQIZ, 7*,103,106
labil, 51,105
LAÑ artikeli, 96
Labil, 103,105
Lascaux Mağarası,16,19
Latince, 62,81
-ler, 102
Massaget Krallığı, 105
Mercanî, 107,108
Meryem Ana yazıtı,32 117,118
mezolïthïkum, 149
-mız, -miz,101
modï [ifade tarzı]
Moğulstan,Moğulca, 7*
Moskova, 108
münderecat akkuzativi, 91
Nagy-Szent-Miklos,116
nispet artikeli,91
nomen [isim],81,90*
nomina agentis, 81
nominativ [baş geliş], 79,80,86, 88,
nominal predikat, 80*
nomïnatïvus ïndefïnïtïvus,79, 86.88
-Ñ-, 91,93,94
Nowgorod,108,118
objekt [TUDMAQ, mef'ul], 90*
obliqui [bağımlı], 90*,91,
ODUZ, 79
OĞUZ, 103
OĞUR,105,106,108,114
OQ,116,117,129,134,146,163
ON, 76,82,86,117,134,145,146
On Notası→Açıktaş Yazıtı
ON-OQ, 116
OÑ, 76,79,148
Oral Dağı,7,6
Orıs [Rus],7
Orta Tükçe, 148
Orus, Oruçsa, 105,115
OY, 90
OZ, 117,132
ÖC [sahip],161
ÖG, 111*,161
ÖG AT, 102
OG-URUS, 111
ÖGÜN, 67,102
ÖGÜÑ [saygıdeğer] (pg 31-33,61, 63)
ÖGÜZ AŞU ËL, 23,78,94
ÖK [Rab], 161,162
paradigmatik, 81
participium [partisip] [sıfat-fiil],

partisip ile kılma kılanın ö-zelliği olarak (vaya, *passiv partisip* ilc, kılınan kişi vcya şey) ifade olunur, 78, 81.82
participium presentis, 84
participium preteriti, 84
partisip prezens aktiv, 81
Part. Perf. Pass. [geçmiş zamanın tamamlanmış sıfat fiili], 85
Pazırık,116
perfectum [tamamlankış cylem], s.85
petroglyph, 16, 20
phonolojik, 77
phrase [AYI], 78,85
piktogramm, 15, 18
postpozitiv [isim sonu], 76*,88
potensïal optatïv, 82
praedikat [SAB,haber;bir cümlede ïye hakkında söylenen şcy], 78, 80,81,85, 88,90,91
Pra-Mısır Yazıtı,29,36
prepozisïon, 90*,
prepozitiv [isim önü], 76*,90
Protogrekçe, 82*,83
Proto-Portekiz alfabesi, 42
Proto-Samï alfabesi,41
Prototürkçe,8.75
Pryg alfabesi,49
refakat sözleri [yardımcı sözler], 76
reksïonal, 77*,79,85
relasïon, 79
resim, 15, 18
Retoromanca, 67
reviş [zarf, *adverb*],
rhesus, 126,127
Romanya yazıtı,30
Rum, 103
Rus alfabesi,115
Ruslar, Rusya,7,8,51,103-105,107, 108, 114,115,118-121, 125-128
SAB [*predikat*], 78,91
Sakalar, 106
Sanskritçe, 73,84
sayılar, 131
segment, 77*, 78,84
Seqalibe [Saka], 107,108
semantik, 76
sentaks, 76,77
sıfat [*adjective*],
sıfır göstergici, 78
SIN-TAŞ, 149
Sırpça, 68
Side,28,49
Sïmï Polat poligonu,121
Slavlar, 105,106,108,118,126
Soğut, Soğdaq, 106
sosiativ instrumentalis, 95
söz (Erken Türkçe), 76
söz çekirdeği,10
stabil, 51,103,105
SUB, 102
subjekt [cümle konusu], 79*,80,83, 88, 90,91
subordïnasïon [AZ'lık], 80,85,88,
substantiv, varlık hali gösteren i-sim, 76*, 78,79, 81,82,83, 84, 85,90
substantiv bükülmesi, 76
suffïkslar, 76*,85
Sümer alfabesi,37,38
synsemantika [şekil sözleri], 77
Şïhabetdïn Mercaanï, 106
Şahane İskitler, 109
Şölgentaş Mağarası,16,18,21
Sülyek Köyü,17,21
Sümer, 147

Şekiller Göstergici, 161
TABAR, 104
Takvim, 136
Tamğalı
Sayı,15,16,18,19,20,138,148
tarih, 51
tasrif [geliş, *declination*]
Tatar, Tatarca, 2,8,103-105,115, 119-121,123,128,164,164,165,166
Tatar alfabesi,115
tekil [BİRTEM SAN]
Thera yazıtı,17,30
Tomyris, 105
Toniko-temporal vezin, 124
Troya Yazıtı,27
TUDMAQ [mef'ul, *object*], 90*
Tümen [Tymen],
Tümenlik121,122
türeme, 51*,76
TÜR, 102,165,166
TÜRGİ AYIRĞUN KÖL, 102
Türk, 102,108,124,125,127, 128, 136, 138,142,164,165,166
Türk anayasası, 143
Türkçe, 74,103,139
Türk medeniyeti, 138
Türklerin ataları, 99
TÜÜ-EVİNİ [*holomorphik*] 12,13
UB [yüce], 163, [Tanrı] 161
UB-URTAS, 109
UÇ [lider], 161,162
UÇ A, 76
UÇUÑ ONUÑ,76,85
UÇ ÜEW, 87
Ugarit alfabesi, 39
UQ, 76,79
UQUQ [matuf], 163
UQUS, 83
UQUS AN, 83
Ulukem alfabesi,35
UP-URUY, 111
UR [başarı] 161,162,163
UR AT, 100
URIÑU [girişim], 161
URU, 161
URUS, 100,111*
US [yardımcı söz] 76, [komutan] 161, [yüce kat] 162,[başkan] 163
UW [kutsal], 117
UW ON, 82*,86,146
Uygur alfabesi, 50
ÜE [deve], 22
ÜWE AW → ÜWEW, 76,87
ÜY, 83
verbum finitum [şahıs belirten söz şekli], 81,85
verbal-nominativ, 90
verbum infinitum [şahıs belirtmiyen söz şekli]
vokativ, 80*,84,86*
vokativus indefinitivus, 79,86*
vokativus praesentis, 86
-W, 87
-WI, 87
Volga, 8,54,102,118
YAWALDIRĞU [izole edici], 12, 13, 83,139
Yazı, 17, 21,126,147
Yazılı Kaya Yazıtı,25
Yemen,29,40
Yeni Çağ, 17
yöneliş gelişi, 93*
Yunanca, 65
zamir [almaşlık, pronomen],79,91

Kitap Dükkânı 2011

Kâzım Mirşan tarafından yazılan kitaplar

The Books written by Kâzım Mirşan, Ms.C.E.

(Tel. 0-252-377.51.31)

İngilizce

1. 1986, *Is the Universe a Statical System Like a Frame? (Univerzum bir Çerçeve gibi Statik bir Sistem midir?)* (46); **10,00 US-$**

2. 1992, *Pictogramms, Petroglyphs, ISUB-ÖG and UW-ON Inscriptions from Anatolia (Anadoludan Piktogrammlar, Petroglifler,ISUB-ÖG ve UW-ON yazıtları);* (29);

3. 1992, *The Manipulation of Cosmic Invariances Accord-ing to Proto-Turkic Scholars (Proto-Türk Bilginlerine göre, Kozmik İnvariansların Manipulasionu);* (29);

4. 1996, *Traces of Etruscan in European Languages, in the Field of Nouns, Infinitives, Participles and Gerunds (Summery!) (Fiillerin İsim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ);* (kitap özeti!) (13)

∑= **10,00 US-$** (77)

5. 2000, *Egyptian Hieroglyphs, Dechiffert According to the Oldest Inscriptions of Europe, Siberia and Central Asia (Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ);* (27); **22,00 US-$**

6. 2002, *The Science of Physics and Astrophysics Accord-ing to Old Turkish Scholars (Eski Türk Bilginlerine göre, Fizik ve Astrofizik Bilimi);* **25,00 US-$**

7. 2003; *Scandinavian Inscriptions of Proto-Turks (Erken Türklerin Scandinavya Yazıtları)* **60,00 US-$**

8. *Anatolian Inscriptions of Proto-Turks* (in preparation)

Almanca

9. 1968, *Berechnung der statisch unbestimmten Tragwerke mit Ersatzlasten (Hiperstatik Sistemlerin Eşdeğer Yükler le Hasabı);* (65), **15,00 US-$**

10. 1973, *Dechiffrierung der Protogriechischen Inschriften (Proto-Grekçe Yazıtların Deşifre Edilmesi);*(74), **17,00 $**

11. 1993, *Der Anfang des alphabetischen Schreibens und die Inschriften von Glozel (Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları);* (24),

12. 1993, *Prototürkische Grammatik (Prototürçe Gramer).*

13.1996, *Preportugiesische Inschriften (Pra-Portekiz Yazıtları),* (21)

14.1996, *Die Spuren des Prototürkischen in verschiedenen Sprachen (Türlü Dillerde Proto-Türkçe İzleri),* (24)

15.1997, *Etruskische Inschriften (Etrüsk Yazıtları);* (27)

∑= **16,00 US-$**

Türkçe

16. 1996, *Türk Metriği,* (94); **7,00 US-$**

17. 1970; *Proto-Türkçe Yazıtlar;*(108). **16,00 US-$**

18. 1978, *ALTI YARIQ TİGİN,* (182). **22,00 US-$**

19. 1985, *Anadolu Prototürkleri;* (198), **16,00 $.**

20. 1990, *Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik;* (336), **25,00 US-$**
21. 1991, *BOLBOLLAR 2010* (127), **25,00 US-$**
22. 1993, *Yazı İşaretleri;* (60), **6,00 US-$**
23. 1994, *Alfabetik Yazı Başlangıcı;* (203), **17,00 US-$**
24. 1992, *Tatarcanın Türk Alfabesi ile Yazılması;* (12)
25. 1995, *Side Bitigtaşları;* (7)
26. 1995, *Öztürkçe "-sal" Eki;* (4)
27.1996, *Pra-Portekiz Bitigtaşları;* (22)
28. 1996, *Barış Yolunda Eğitim;* (8)
29. 1997,*Bugünkü Av. Dillerinde Prototürkçe İzler* (14);
∑= 6,00 US-$
30. 1996, *Fiillerin isim ve Mastar Halleri ile Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Alanlarında BUGÜNKÜ AVRUPA DİLLERİNDE ETRÜSKÇE İZLERİ;* (61).
31. 1983, *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye,* (50),
32. 1993, *Alfabetik Yazı Başlangıcı ve Glozel Yazıtları;*(31)
33. 1983, *Urqun-Seleñe Yazıtları için Kabul Olunan Tarih Tespitlerinin Yeniden Gözden Geeçirilmesi,* (28).
∑ = 11,00 US-$
34. 1999, *Türk Takvimi;* (62), **9,00 US -$**
35. 1993, *Prototürkçe Yazıtlar Hakkında Konferans,*(92) **5,00 US-$**
36. 1998; *DİNLERİN GELİŞİMİ, Erken-Türk Dininden Doğan Dinler, Side, Pra-Portekiz, Glozel, Pra-Mısır, Etrüsk, Protogrek ve Hinduuizm, Tevrat, İncil, İslam;* (140), **10,00 US-$**
37. 1998, *Etrüskler, Tarihleri, Yazıları ve Dilleri;* (101), **12,00 US-$**
38. 1999, *Erken-Türk Devletleri ve Türük Bil;* (83 s. A4), **18,00 US-$**
39. 2000, *Şölgentaş Mağarası;* (35), **30,00 US-$**
40. 2000; *Hieroglifler;* (107), **9,00 US-$**
41. 2000; *Avrupa, Sibir ve Orta Asyadaki En Eski Yazıtlara Dayanılarak Deşifre Edilen PRA-MISIR HİEROGLİFLERİ;* (27), **14,00 US-$.**
42. 2001; *Makaleler;* **US-$ 14,00**
43. 2003; *Erken Türklerin Skandinavya Yazıtları:* (78) **US-$ 30,00**
44. 2005, *Erken-Türklerin Anadolu Yazıtları:* **US-$ 45,00**
45. 2003, *Hiperstatik Sistemlerin Eşdeğer Yükler ile statik Hesabı;* (Almancadan tercüme), **US-$ 9,00**
46. *2007, At-Oy Tarihi (114),* **US-$ 30,00**
47. *İskit Yazıtları, Sümer Yazıtları, Yemen Yazıtları (60),* **US-$ 30,00**
48. *Kayboları Irk,—Türklerin Ataları. (Yazılıyor)*

TOPLAMI : *İng. 127,00; Alm. 48,00; Türk. 416,00;*
Σ = 591,00 US-$

Not: Fiyatlarımıza posta ücreti dahil değildir.
Başvuru, Tel. 0-252-377.51.31

Türklerin Kaybolan Ataları

Tatar Savaşçıları Polonyada

9 789750 173608

Danimarka Yazıtları

Türk Milleti'ni meydana getiren Irk Birliği mi? Yoksa Kültür Birliği mi?

Kazım Mirşan
Turgay Tüfekçioğlu

Bu önemli soruyu şu şekilde de sorabiliriz: Türk Milleti'nin temelinde ırk mı vardır, kültür mü vardır?

Erken Türk Tarihi çalışmaları ile Sayın Kazım Mirşan, bize bilimsel olarak göstermektedir ki Türk Milleti'nin temelini binlerce yıllık tarihe sahip olan Türk kültürü teşkil eder. Türk Milleti'ni meydana getiren kültür birliğinin en önemli öğesi ise Türkçedir. Türkçenin yazıya geçme süreci kaya resimleri, resim yazısı (piktograf), kaya üstüne yapılan arkeolojik resimler (pekroglif) ve tamga dönemlerinden geçerek alfabe haline gelmiştir. Bu gelişimin bilimsel temellerinin erken Türk yazıtları okuyarak belgelenmesi çalışmaları yapmak Kazım Mirşan'ın kitaplarının ana konusudur.

Sayın Mirşan'ın çalışmaları, Türk kültürün tüm Avrasya coğrafyasına yayıldığını göstermektedir.

Erken Türklerin Bıraktıkları Yazılar;

- **İskandinavya**'da Futhart Yazıtları,
- **İtalya**'da Etrüsk Yazıtları
- **Fransa**'da Glozel Yazıtları,
- **Portekiz, Girit, Kıbrıs**
- **Yunanistan**'da Attika ve Pelas Yazıtları,
- **Anadolu**'da Yazılıkaya, Erenköy Yazıtları vb,
- **Yemen**'de Bilkız-Belkız Yazıtları,
- **Kazakistan**'da Tamgalı Say, Altın Elbiseli Adam Yazıtları,
- **Kırgızistan**'da Saymalı Taş ve Talas Yazıtları
- **Sibirya**'da Sülyek Köyü Üve Yazıtı,
- **Moğolistan**'da Orhun Yazıtları

vb. Avrasya'nın daha birçok bölgelerindeki yazıtlarda karşımıza çıkmaktadır.

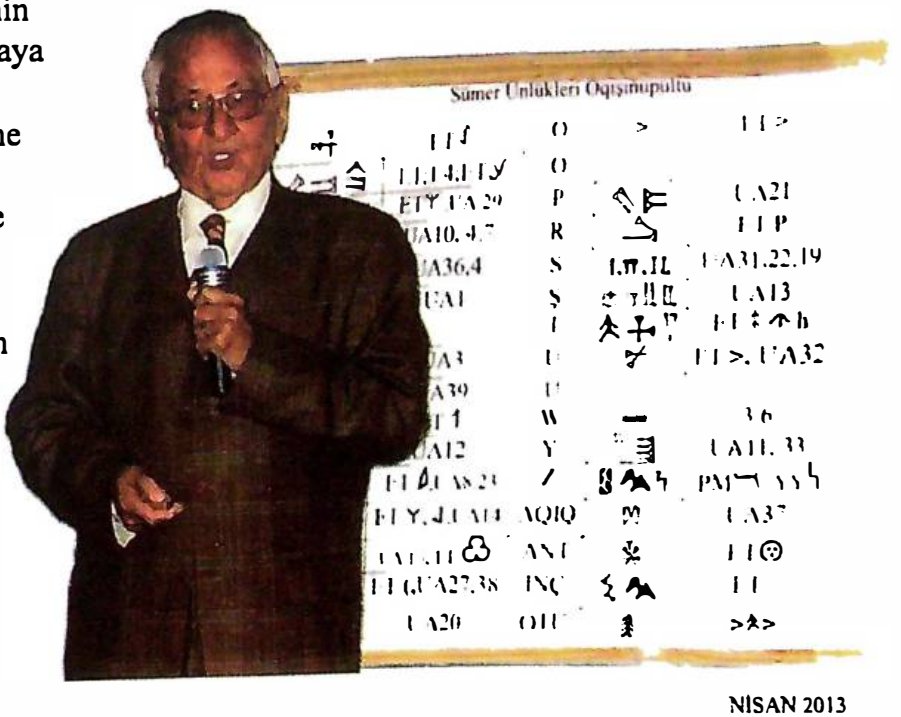

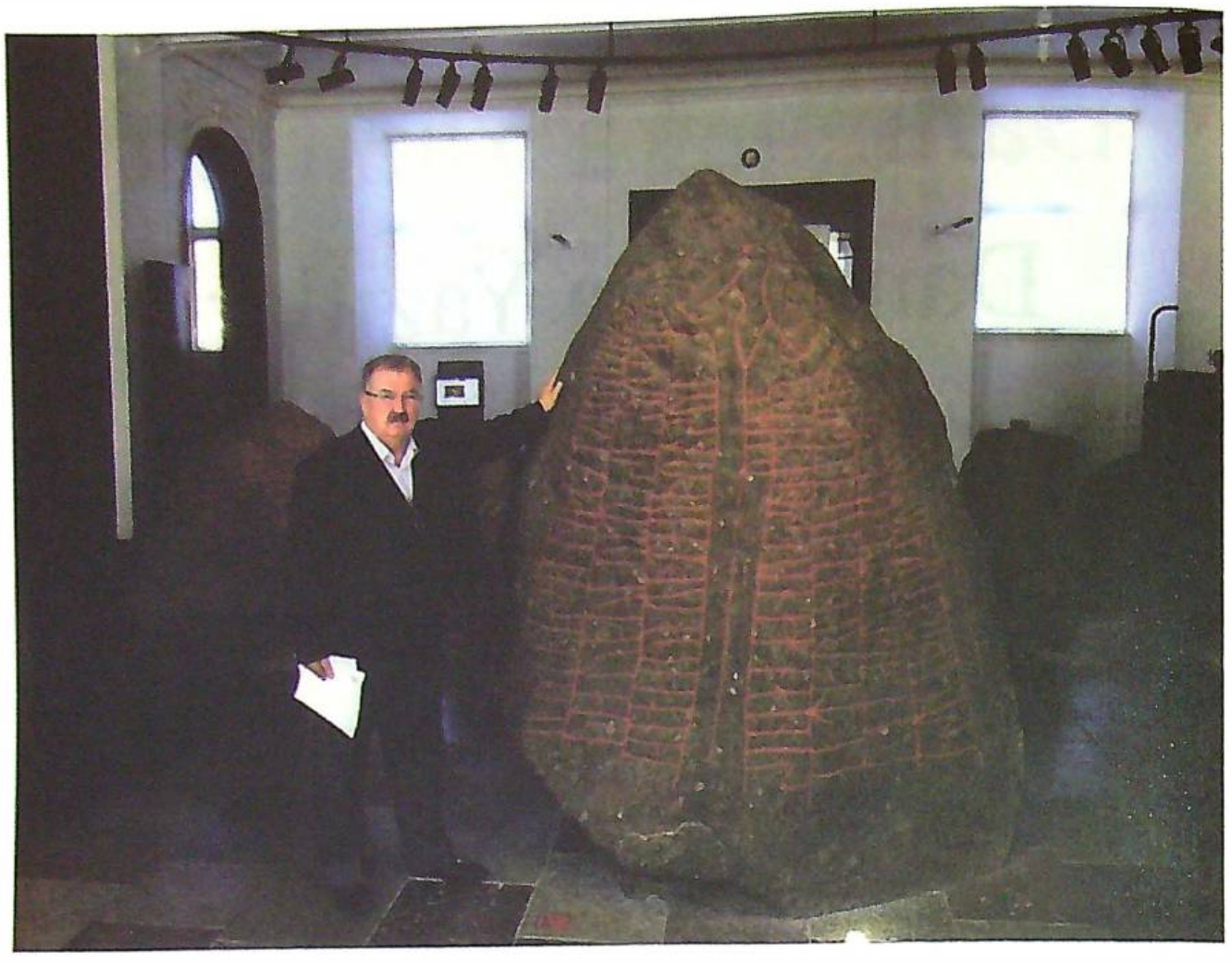

Cetvel 1

No.	3,16	7	8,31	9	10	11	12	14,25	17	19	30	34	36
Kyl.	ᛘ	ᛏ	ᛎ, <	ᛒ	ᛝ	□	ᚴ	ᚦ, ᛊ	ᛋ	ᛌ	X	ᚦ	ᚠ
Aç.	ᛘ	ᛏ	>	>◊	ᛝ	□	ᛎ	)	ᛇ	ᛌ	X	ᚦ	ᚴ
oku.	ALT	UÇ	O,U	BU	AQIN	OŞ	AP	ON	AW	NÇ	ËD	ANT	ÖG

Cetvel 1'de İsveç'te Baltık Denizi'ndeki Godland adasında bulunan ilk taş yazıt olan Kylver ile Asya'daki Talas Yazıtı (Açıkıaş Alfabesi) arasındaki tamga benzerlikleri verilmektedir. Bu karşılaştırmadan kolayca görüldüğü gibi Türkistan coğrafyasında tamgalara dayalı gelişen yazı binlerce km uzakta Baltık Denizindeki Godland adasında karşımıza çıkmaktadır.

Fakat bugün Avrasya'nın Batı Avrupa kesiminde Erken Türk varlığından bahsedilemez. Bu bölgede binlerce yıl önce yaşamış Erken Türklerin torunları, başta dilleri ve yazıları olmak üzere tüm kültür unsurlarını kaybetmişler, başka kültürler tarafından asimile olmuşlardır.

Artık onların Türklüklerinden bahsedilmesi mümkün değildir. Bedenin mensubiyet duyduğu kültür ne ise o beden artık o kültüre aittir.

Bu tespit de Türk Milleti'nin kültür birliği temelinde oluştuğunu gösterir.. Özetle millet aynı kültürden olanların birliğidir. Aynı ırktan olmak kültür birliği yoksa hiç bir mana ifade etmez. Bu gerçeği en iyi Ziya Gökalp **"Irk Atlarda Aranır"** sözü ile belirtmiştir.

Kazım Mirşan, rahmetli Prof. Dr. Turan Yazgan hocamın katkıları ile Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın 2004'de yayınladığı "Skandinavya Yazıtları" kitabında; İskandinavya'daki Runik Futhark Yazıtlarının Türk yazıtları olduğunu ortaya koymuş ve yazıtların Türkçe okunuşlarını vermişti.

Danimarka'nın başkenti Kopenhang'da bulunan Ulusal Müze'de (Nationalmuseet-www.natmus.dk) sergilenen Futhark yazıtlarının fotoğraflarını Sayın Kazım Mirşan'a yollamıştım. Sayın Mirşan, *'Danimarka Yazıtları'* diye bilinen bu yazıtları da okuyup yine ilk defa Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın Tarih Dergisi'nde yayınlanması için benim tarafımdan makale haline getirilmesini istedi.

Sayın Kazım Mirşan *'Skandinavya Yazıtları'* kitabının 28.sf ve 39. sayfalarında yazıtların alfabesini cetveller halinde vermiştir.

Bu cetvelde 15 adet mürekkep

Cetvel 2

Yazıt No.	Alfe. Sesi	Tam. Adı	Tamğa	Yazıt No.	Alfe. Sesi	Tam. Adı	Tamğa	Yazıt No.	Alfe. Sesi	Tam Adı	Tamğa
1	a	A	ᛇ	1	l	ĔL	ᛚ	12	s	ĔS	ᛁ
1	b	BU	ᛒ	2	l	İL	ᛉ	1	ş	OŞ	▫
29	b	İB	ᚠ	33	l	ĬL	ᚺ	1	t	AT	ᛏ
3	c	ÖC	ᛘ	22	n	ON	ᛁ	22	t	AT	ᛏ
10	ç	UÇ	ᛣ	1	n	AN	ᚾ	1	t	İT	ᛋ
29	ç	İÇ	ᛦ	28	ñ	OÑ	ᛜ	1	u	U	ᚲ
1	d	ĔD	ᛝ	13	ñ	AÑ	ᛉ	1	u	U	ᛦ
1	g	ÖG	ᚹ	29	ñ	AÑ	ᚦ	11	ü	Ü	ᚹ
3	ı	I	ᛂ	34	ñ	AÑ	ᛋ	1	w	AW	ᛤ
3	i	İ	ᛚ	1	õ	Ö	ᛮ	10	w	UW	ᛂ
2	ī	ī	ᛚ	1	p	AP	ᛚ	11	w	UW	ᛝ
1	k	ĬK	ᛃ	3	p	IP	ᛁ	11	y	OY	ᚥ
1	k	ÖK	ᛒ	1	r	ĔR	ᚹ	1	z	ĔZ	ᛊ
1	q	OQ	ᛋ	10	r	UR	ᚱ	2	z	OZ	ᛊ

Kazım Mirşan tarafından verilen 42 Tamga, tamga adı ve alfabe sesi Danimarka yazıtların okunmasında esas alınmıştır.

Cetvel 3

OĈ	ALT	AT	ONÇ	OZIS	UÇ	US	USU
AQIN	ANT	ĔRİR	ONIS	ÖK	UQUQ	USU	

yani bitişik tamgalar verilmiştir. Bu cetvellerin verilmesi Furhart yazıtlarının okunmasında Kazım Mirşan'ın ne kadar tutarlı çalıştığının önemli bir başka göstergesidir.

Bu cetvellerdeki alfabelere göre Sayın Kazım Mirşan'ın Danimarka yazıtlarını okumalarında bazı tamgalara yüklenilen anlamları açıklamak gereğini duymaktayım.

OK, Başlangıç noktasından bir hedefe atılmak, enerjinin paket halinde bir noktadan diğer bir noktaya atılması yani fizikteki anlam karşılığı olarak "kuantum". Erken Türklerin kendilerine verdikleri isimlerden biri "Oklar"dır.

ON, kainat, evren, kainat, her şeyi içine alan, kozmos, Erken Türklerin kendilerine verdikleri isimlerden biri de "Onlar"dır.

OZ, OZMAK, Öbür dünyaya geçerek orada yeniden teşekkül etmek, ruhun bedenden ayrılıp öbür dünyaya geçmesi, öbür dünyada tekrar var olmak.

ÖK, Rab, Ana, Yaratan, Allah.

Bugün Türk Dünyasının her lehçesinde Ök kelimesinin olumsuz hali olan Öksüz kelimesi, Anasını kaybetmiş anlamında Türkçe dilimizde kullanılmaktadır. Yine Allah'ına bağlı, yaradanına bağımlı anlamında kullanılan "Ökkeş" ismi de günümüzde kullanılır.

ÖC, iyesi, iyedir, sahiplik, varlık, mensup olmak.

ER, ermek, erkek.

Aşağıda Danimarka'da bulunmuş olan Futhart yazıtlarının resimleri ve on tanesinin Kazım MİRŞAN tarafından okunuşu verilmiştir. Bu yazıtlarının çoğu Kopenhag'daki "Nationalmuseet" de runik taş yazıtlar salonunda sergilenmektedir.

Resim 1, 7, 8, 9 ve 10 'a verilen yazıtlar daha önce Kazım Mirşan'ın "İskandinavya Yazıtları" kitabında 2004 yılında yayınlanmıştır. Resim 2, 3, 4, 5, ve 6'daki yazıtların Kazım Mirşan tarafından okunması ise ilk defa bu makalede yayınlanmaktadır.

Yazıt No: 1

Not: OQ [kuantum], ayni zamanda, "millet ferdi", "OQ Milleti" ve "mızraklı asker anlamlarına da gelmektedir.

1. OQ ËS ANT	Kuantum taahhüdü,
2. ONIS UR ANT	kozmik hüküm taahhüdü için,
3. ONIS Ü :	kozmosa yükünme sonucudur:
4. ÏK ANT UR	dualite taahüdü kararı veren
5. OQ USU :	kuantum yetkilisine.
6. OQ ËSİT :	Kuantum bildirgesi olarak,
7. UR ANT	hüküm taahhüdü
8. ONIS UR ÖK :	kozmik hüküm Tanrısı içindir :
9. OQ ËP	kuantumlar tertibine göre,
10. ONIS ÖC :	kozmik Tanrının
11. UÇ ËS	lider olan
12. AT-ÖG ËS :	sultan hakkında
13. ËSİN UQUQ	idrak olunan
14. ÏK ANT :	dualite taahhüdüdür.
15. OQ ËS AT OZIS :	Kuantumun "atılarak ozması"
16. ËS ANT ËTİS UR :	can taahhüdü hükmüdür.
17. OQ ONIS ËT :	Kuantumun kozmik hale gelmesi için,
18. OQ Ü ONIS AT:	kuantum olan şey
19. UÇ ËSÜ UR	(bedenden) kozmosa atılmalıdır.
20. ONIS ANT :	Lider için verilen hüküm kozmik taahhüttür.

Yazıt No: 2

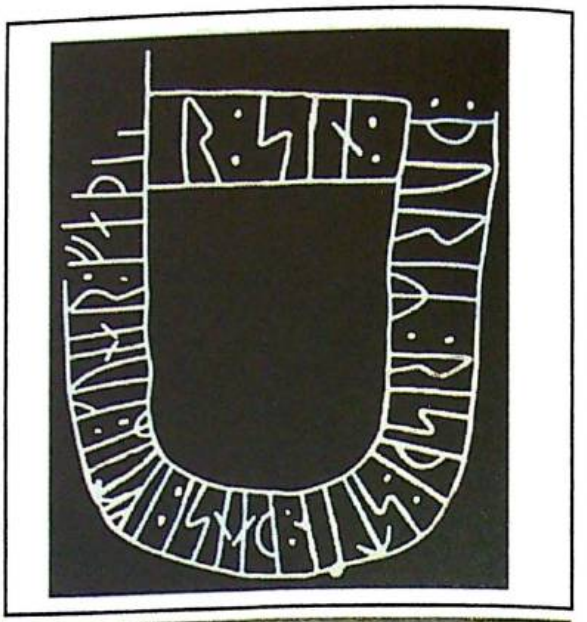

OQ ËSİT UR	OQ bildirgesi olan hüküm
ËSİSİÑ OQ ÖG OQ	serefini kale alır.
UR UQUQ ONIS, U.	ki bu, kozmik hükümdür.
UÇUS AT ÖGİS	Uçma (cennete geçme) serefi
ËSİT UQUQUÑ	bir taahhüddür,
OQ ËSİTİT ËSİÑ	-—OQ'lara mahsus hale gelen
ËTİS UR	hüküm halinde—
UÇUŞ UR ONISIÑ	uçma hükmü veren kozmosun.

Yazıt No: 3

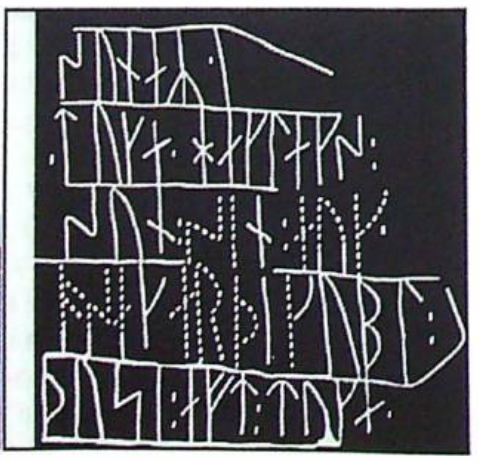

ËSİ UÇ *UQUQ*	Canı uçmuş *olarak*
ONIS ËT	kozmoslaşması temin edilen
ËTÜ OQ ËPÜ	hale gelme, OQ bilincine
OQ *USU*	ve OQ *Cenabına mahsustur*
OQ Ü, ONISIP	OQ'ların kozmoslaşması,
Ü ONIS UQ: OQ ËSİT	"OQ'ların kozmoslaşmaş olması", demek
OQ ONIS ËT	"OQ'ların kozmoslaşmasını temin eden
UP-ÖK ONIS Ü.	kozmostaki yüce Tanrıdır.
ËSİÑ UR	şöyle ki,
OQ Ü, ËSİS ÖK.	O OQ'ların Tanrısıdır.
OQ Ü ONIS AT	-—OQ'ları kozmoslaştıran O
ATAB OQ	"OQ'lara mahsus
ËSİT ONISIÑ	kozmostur.

Yazıt No: 4

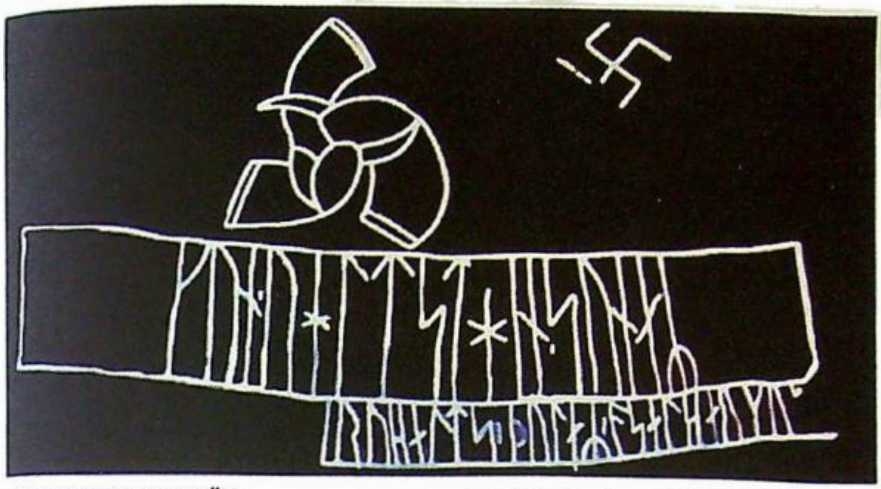

UÇ UQOU ONIS ËT	Uçmak sureti ile kozmik hale gelme
UOUS USU	hakkındaki
ËSİT ATAP USU	özel yetki,
ONIS UQkozmos anlayışına göre	
ONIS Ũ	kozmiktir.
ONIS Ũ	"Kozmos"tan kastedilen şey,
ONIS UQUNIP OQ ËTİB:	OQ'lara mahsus kozmostur.
UÇUQIP ONISIÑ	Onların kozmosa uçmaları,
ËSİTATAB	bilindiğine göre,
OQIN ONIS URIS	kozmik OQ'lar için verilen karardır.

ËSİTİT	Nakledildiğine göre,
UQUQ ONIS UÇUS	kozmosa uçma
ËSİT ONIS ËT.	kozmosta ikamet etmek içindir.
Ũ ËS	Buna göre, can
ÖKAT	Tanrıda
ËS ONIS ÖGİS	canın kozmik hale gelmesi şerefine kavuşur

Yazıt No: 5

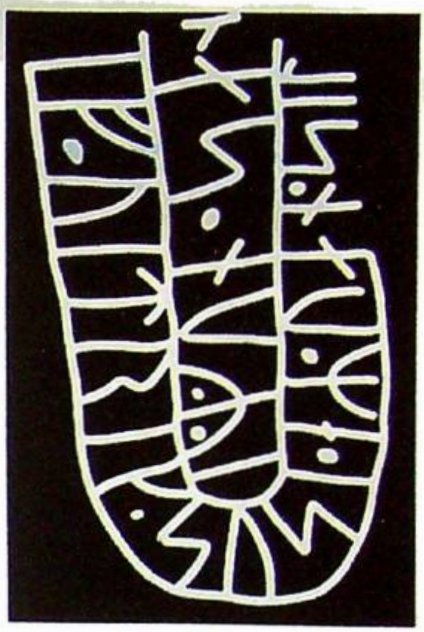

Yazıt No: 6

AT ÖGİS	"Nam'ül Devletlü"
ËSİT UQUQ OÑ	olarak duyulan başarılı kişi
OQ ËS AT ËT	OQ'ları namdar etti.
ONISIÑ	—kozmosa
ËTİS OZIS	*ozmak* sureti ile.
OQ UÇUS	OQ'ların uçması (cennete geçmesi)
OQ ONIS ËT	OQ'ların kozmik hale gelmesidir.
ËT OQ USU:	OQ egemenliği
Ũ ONIS	kozmosa
AP ËSŨ	götürülen
ÖGİP OQ	OQ'ların serefidir.
ËTİSIÑ	Buna göre,
ËTİP ËS	edilenlerin (yani, kozmosa gecenlerin)
AT ËSŨ:	namı:
ËSIÑ URUS	verilen kararda
AT UQUQIP	namları duyulan
ËSİT ET OQ	OQ'lardır;
ONIS ËDİT	kozmos yaradılısı
UQUQIÑ	konusundaki.
OQ ATIQ ËS	OQ'ların
OZUS ÖG	ozma şerefidir.
OQ ËSİT	—OQ'lar hakkındaki
OQ UQUQ AÑ	"OQ" gerçeğini anma
UQUQ ONIS	kozmosun
URUP OQ	OQ'lar hakkındaki karardır

Yazıt No: 7 Gallehus Altın Boynuz Bitigi

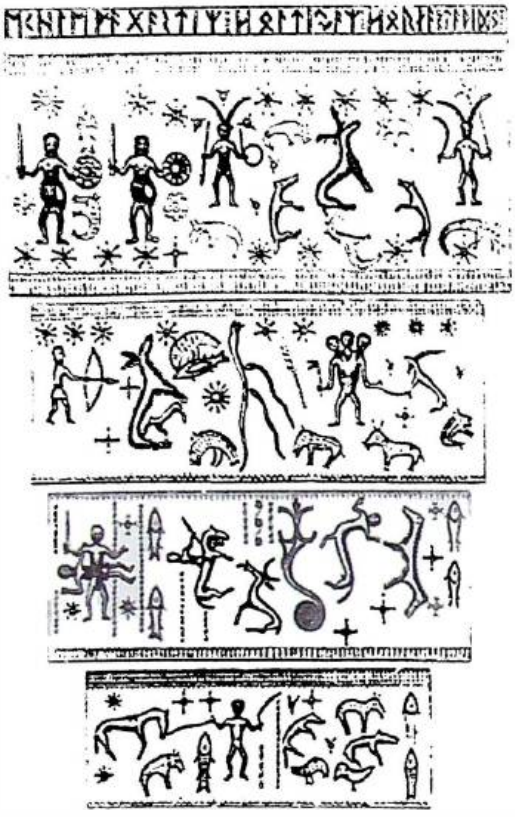

1. BU AQINIS ÊRİK AT:
1. İşbu akınış sahibi
2. ÖK OQ UR BUN:
2. ÖK OQ (OQ'lar Krallığı Savaşçısıdır
3. ÖC - ÖK UW ÊSİTİP BUN:
3. ve o Tanrı Krallığını kutlu olarak anar
4. ÖCİS ATIZ ÊKİDİK ÊR
4. Tanrı bendesi olan bu eri
5. ALTIP ANU ALT
5. yadediniz.

Yazıt No: 8 Sæding Sınbitigi

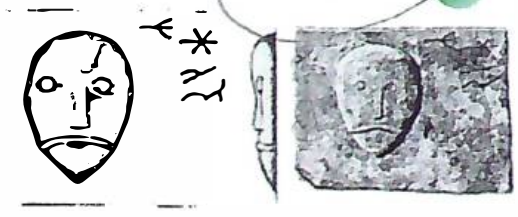

UÇ USU Ü OZ. (Soldan sağa doğru)
"Lider" olarak ozma (öbürdünya geçerek orda yer alma.)

Yazıt No: 9
Jerslev
Bitigtaşı

ÖK Ü AP	*Rabbın aparması*
ÖK AP ÖC,	*Rabbın aparma ïyesi olmasındandır,*
AP ÖK ÖC.	*aparan Rab (ayni zamanda)* ïyedir.

Yazıt No: 10 Jerslev Bitigtaşı

OK U AP	Rabbın aparması
ÖK AP ÖC,	Rabbın aparma ïyesi olmasındandır,
AP ÖK ÖC.	aparan Rab (ayni zamanda) ïyedir.

Erken - Türkçe Başvuru Sözlüğü

Not: Türkçe sözlerin birinci hecelerinde geçen Ë sesi bazı ağızlarda İ şeklinde söylenmektedir. Diğer yandan, başlangıç vokalleri, genel olarak, yazılmadıklarından, böyle sözlerin Ë ünü ile mi, yoksa İ ünü ile mi başlatılarak söylenmesi gerekeceği belli olamıyor. Bundan dolayı, ben böyle sözleri, eğer onların İ ile başlatılmasını gerektirecek açık bir sebep yok ise, Ë ile başlatarak yazmaktayım.

AG, hediye

AQAŞ, [flux]; madde içinden dışarıya akarak çıkan radiasion ki, "arkayakadaki karaten radiasion" [background blackbody radiation] demektir.

AQIN, akın, hücum; harp (attac, accēdo).

AQINIŞ, kuantumların, elekromagnetizm ve gravitasyon alanlarında konfigurasyon kuvvetlerinin tesiri altında akışı

ALA-APA, kişi anlamında bütün cahilleri kapsayan bir tabir.

ALA TAW, Tanrı dağı anlamına Hunkue ndiasliarDrea ğÇi; nce Tiyan-Şan.

ALĞIL, keşkioflour, dönüş

ALQINTI, asılsız iddia.

ALQU, (1) kâin (2) geçenel.

ALP, (1) possen (sıradan bir insan; vezaamn dlaokl (2) zeel); cbod ung-i baidlaa(tüçağlaardl-ar)ia].

muş(kazlanmış) layne yseaphil andnışpol laTmü üklyeaşandı

çıkalmakınmdgaönsteriledüşüklevitalik'ı Antadİelmi'nşti

danı).

ALTI YARIQ TİGİN, alspektrumlu duğguönrenkteNiitze- ruanksiy(onmausibi).

ALTUN ÜYÜŞ, Altıylaincaelimişdİrnd Nehr Armaeğ[cüzpreseratnaanyta(kaonstiasiofİlji r Bİkiknur uccüuzlerideolaAnl ,tKonstitusioNeh[r İNlehri]

ANANTIMADI, antik.

ANÇULADI, müjdelemeebi, ietti.

ANT, (1) taahyüetim,n(2) yasa; (3) gara(4) thüüknm,(5) idrak.

AÑ, düşüenvmhisseesİsmit ,ekman. zekiad,rak.

AÑTUYUS [añduyuaş[ehir yazmayatlaamih]

APA, [İÇAPA] çanlaasrkılacalgöbekvi apærı Adıl;ah.n egörhea)reekdeetkne,ndi- öbür(rtaraf) .

AR, (1) dparutz, akıllı; (2) ötesinkdcepl dıal (dyeatnai-nt akı tamml d), gbeidre yliİmmüt ekunam

ARIQUIŞ, (1) malgöndeme (2) mrak[pi ögre]s(3) hvyhat. malvergisi.

APAĞUT, TanVreikili

ASIS, Asıklalı n(ıylagnria, vikasi oarlaaln)

ASPANUS, Göktanrısı.

AŞ, (1) kineetniekr(2) iaşam; (3) yeemk .

AT, (1) can (atınrı yka aşmakgör üünyme (nmsel "ak,uvvet üzeritce)ndaetmalsı(2) ÖZ [şag-i bhie)şeyitmiirnbilbeağlanı hıssa,n(3) nam(4) at .

ATA, (1) Tanrıkayvauuşşmuh (2) babdae, de (3) edre;vbaşkan

AT-ATA, devbaşkanı,

ATAÇ, ced

AT-ËR-AT, atalarınıişattığıgi camTanrıeyraieşkünzetendkmşapar veb iSrAEl çerengsröuzblue.rşeki yeti ıŞaltn(lyıcnain,).

AT İL, "AT"inancınadalık; veybauhalkarşanhemğreketañlamo

AT İL [AT OY BİL, AT UQUŞ

BİLİ, İdil-Ural Bulgarlarının başkenti (Nakul lmnbşu lunuyor.

YILı(aMÖ517) kurumşonra **BİTİG-BİTİGME**, cülme .

ve(-l) BİROY, (2) ÖKÜGİ Mİ N **BİTİGTAŞ**, yaztaşlı

olşumuş, laBri,rlEşik Devdleevtlcotmonwealth.

BİLGE-BİLİQ, il,ibnilim

BİRİLE, ait .

BİTİG, speri(ri)ngAhnherr

BOLBOL, olpubitefilheirsto-

muş(kazlanmış) layne yseaphilandnışpolaTmü üklyeaşandı

BUD, millemil,iirade .

BUDUN, (1) kav;immillemol-lık (3) müstahkmevrk(ikamm- kib,uadıBni zatmasri Mç,inasnd-alitözesişkvaş,ratodjainsi dam).

BUĞ, speri(ri)ngAhnherr ki,nÇuvaşaldaAT,-İsözünd(eAl)ın.

BUQAN, bura(ndöndüren) grpu(yagnria, vitasion).

BUSULMAQ, komgfurodamk .

BÜGÜN, hakiki .

d.ö., doğmdaönnd(eyainsia,dan önce] .

BÜGÜN, desr,doğdanısonra[yainsia,dan sonra] .

ËB-ËDİZ, (1) göstebraişlaermı lar Altan-t(2) fiçnksiyamdeç .

ËD-AT, yara(tyıcaTmainrı).

ËR-AT, erişailmsan(nyamüş-, hubede nadteemnlşrhamsı).

ËSÜKÑÜK olarmaekçel(aörne-

ËSÜ-ERE, ideal .

ET,'ÜZ, vak[' av ehvarid]iişle-, tamml d), gbeidre yliİmmüt ekunam

İÇÜ APA, canlaasrkılacakları malvergisi .

İŞTİG, funksional .

İT, (1) impul(sietgmüç (2);it .

İG, kültür .

İL-TÖRÜ, anayasa .

İMGÇİ,-tabib .

"İSİG, imani, nanç .

İSİZ, dsin .

İT, (1) kalkınma(2);eyl.em

KÖPİRDÜ, relief .

KÖZ, (1) mode (2);üye(3) gö.z

QAĞAN, hakan .

QOLULAMAQ, manpulasion .

QURĞAN, (1) mamurken(2); mezarlık .

QUT, (1) invar[dağış ıniyen ıkı"lantn(lyıcnain,).

AT İL, "AT"inancınadalık;" Bikroşuanıbni tİmirhşalik"emenl(3)kyaşamuhua,lâş ; veybauhalkarşanhemğreketañlamoh BİT İG,aimcdeau(4) put (5) potanseimyear(6)i ;

AT İL [AT OY BİL, AT UQUŞ suhañlakmadıyaşañlamındaQUT UĞhali"nndüeklear" .

QUT-YAQ, Avrpa.

OUTLIĞ, nuklear

MÖ Ms ī X ae ñr ðde[nì s ad ö nce].

MS, Ms ī X ae ñr ìs de[nìs ad sonra].

MTÖ, MSÎ X AT EÑRÖD [İsyae nitdeeşne ekt bvaöüdzma[byierr - degeçedrieğbeiyre rydeerlam] erası]

OD, (1) öl ülyear kiınlad ı(2) ş a(3) z, afer.

ODUZ, (1) z af (2) mmar aş al .var lmevkc, ut (4) umlen, spuo lam, yol.

OĞ, (1) şa şe ryeüfc, elHaikki; mtia-bolam (5) geçerli. ye (2) ki (3) s, ubstans

OĞLAN, konfaos-imfo at a - yadlenklik].

OĞ-UR, lâhit.

OĞUŞ, med eni (yue yt gar l ıkko).n di s (3) z aoamn, .

OĞUZ, (1) ki *şransformasion*, öbüdrünyagyeaçenki çigre rek lş artglearrçeke s (2) fTüm rlı i r (3) f els (4) föev; ür (5) haş - boylarbınındia.n

OQ, (1) kuan t (2) eml eokma g - netriakdiasıopadkreed jeksainaatıll[agrr eif]. dalgzaunl ugğöumaken ğ ı ş üe-n yükl ü (3) mız rakıs k (4) er - ke Türk lkeemidri lværridri ek l isl emr ü è (6) c, kuan (6) t efsri irlt, ee may üz[nl nvgi.s e]. izah

OQ AT, (vucuat a kşopl an kuant um

OQIDU SÖZ, biyra z ı onkunnal -e]. rakıñllaaşsı ıyaardıonıı a ca ol amet in.

OMIĞ, dua.

OMIĞ-URUÇ, [MOĞOÇ], r aphi (5) i ns ämz nür[daeynpu s ı bdıa[] lerdöe r (3) ı, plusalvuam (4) "10"; (5) b içre şsiitf ia k - fi

ON ĒDİ, kozinıyaratık.

OÑ, (1) b aş ıbrec ı (2) ei v, olus ont, era (3) kmèd; eniyet.

OS, (1) t esailra t (2) mek ân, pla 'rpkalarviazkleuuumkuvve uza (3); Tan Br ñ[l Al Gut te sonrei-ent asvieoynal 'a h e ü ihna ü g ü lkü, y ühlö, y (2) k ick (4) d, evlet.

OS-UĞ, mek â nvez aman.

OŞ, (1) kongfu ras[işoenk i lmlte n - me] (2) t ec e (3) il şi b u.

OTAÇI ĪMAÇI, t ıdbo k t or uhat .

OT-OZ, öl rüu huyaaha aksm - ret k p hoeaga e çeme i .

OY, (1) d üş ü ñdc é (2) f els ecfi elıi, ğliief aeddei ınanma feyl (3) aokfkgaz t é k i, ns teekm (4) ş e y

OYĞUÇI, d a n a ş[mc o n s u l it foaedğlee chea kg e rt iil eml ş ı a ş .

OYIĞMA, i r ade.

OYURIQLIĞ, k â ml .

OYUSAS, h o ons pi e n s .

OY-UTUZ, mis s i o n e r .

OZ, (1) öb ür d üg y ç, y a e k ma ğdmae t à l i a s i o n .

deg e ç ed rieğbeiyre ry deerlam] ; r akfi- f o n o g roal tmkükz"e t e k çekirsdöeskebmo l l e r i ,

ÖC, (1) s ap l i i (2) T a n (3) ;

ÖD, (1) e r[a ç aç ğ, ğ e s a (2) ı] ;

ÖDIS, d e v l e t .

ÖG, (1) d üş ümeye t e n (2) ğ i ; bi Er UD UN 'vær ialdedn r . l ş artgleamrçeke s (2) fTüm rlı i r (3) f els (4) föev; ür (5) haş - met ma k (6) kr a (7) ç, v .

ÖG-AT, c a n lTaarnırulyaaş t ı

ÖGIM QATUN, k r a l ı ç e m

ÖGIS, (1) d o k t (2) ipen y g la emr d e (4) T a n[r lu ÇAT].

ÖGÜL-UQUS, b i lvgtie c r ü b e

ÖĞÜZ, n e h i r .

ÖK, (1) Ra b (2) k r a (3) y önet me; (4) s ebmo (5) k e s e l[paçret i (2) -y ü c[e < UL U (3)] u; ıma[UL Ē D ş .

ÖK ÖGÜK, k r d ö k u mauzllma.

ÖZ, (1) k en[dEK NT U[2) ş a h s i UR, (1) v ur a l y mma (2) g ö ünl - yespe, s i fik (3) zinfo (4) mah s usme (de fime); (B) s l a v a ş ı r a ş m

lunanşey, can.

ÖZ-IÇIŞ, canların ş e ç e y r t ial ş dei ağğ (7) h a k k anrah a k ; i m (8) t e s (9) ır r; bko, ý (0) men spu (11)

ÖZÜL-AD, E r l ö s[dıonlgi v e t r oalnı, ü ı h i n z ş i l .

PARAON, fir a v u n .

PARAMIT, (1) po l ar [i PA- RAM] o r i e n t[a l s TĒ] ÇŞÑ ÜK i da (3) epr; e s i ü a ş k a n .

RAMAYANA, [RAMQA] (1) " I d e o g - e r a s ı] OD, (1) ö l ü l y e a r k i ı n l a d ı (2) ş a (3) z, a f e r .

ODUZ, (1) z a f (2) mmar a ş a l . var lmevkc, u t (4) umlen, spuo l am, y o l .

OĞ, (1) ş a ş e r y e ü f c, e l l a i k k i ; mti a - b o l a m (5) g e ç e r l i . ye (2) ki (3) s, u b s t a n s

OĞLAN, k o n f a o s - i m f o a t a - y a d l e n k l i k] .

OĞ-UR, l â h i t .

OĞUŞ, m e d e n i (y u e y t g a r l ı k k o) . n d i s (3) z a o a m n , .

OĞUZ, (1) k i *şransformasion*, ö b ü d r ü n y a g y e a ç e n k i ç i g r e r e k l ş a r t g l e a m r ç e k è s (2) f T ü m r l ı i r (3) f e l s (4) f ö e v ; ü r (5) h a ş - b o y l a r b ı n ı n d i a . n

OQ, (1) k u a n t (2) e m l e o k m a g - n e t r i a k d i a s ı o p a d k r e e d j e k s a i n a a t ı l l [a g r r e i f] . d a l g z a u n l u g ğ ö u m a k e n ğ i ş ü e - n y ü k l ü (3) m ız r a k ı ş k (4) e r - k e T ü r k l k e e m i d r i l v æ r r i d r i e k l s l e m r ü è (6) c, k u a n (6) t e f s r i i r l t , e e m a y ü z [n l n v g i . s e] . i z a h

OQ AT, (v u c u a t a k ş o p l a n k u a n t u m

OQIDU SÖZ, b i y r a z ı o n k u n n a l - e] . r a k ñ l l a a ş s ı ı y a a r d ı o n ı a c a o l a m e t i n .

OMIĞ, d u a .

OMIĞ-URUÇ, [MOĞOÇ], r a p h i (5) i n s ä m z n ü r [d a e y n p u s ı b d ı a [ ] l e r d ö e r (3) ı , p l u s a l v u a m (4) "10"; (5) b i ç r e ş s i i t f i a k - f i

ON ĒDİ, k o z i n ı y a r a t ı k .

OÑ, (1) b a ş ı b r e c ı (2) e i v , o l u s o n t , e r a (3) k m è d ; e n i y e t .

OS, (1) t e s a i l r a t (2) m e k â n , p l a ' r p k a l a r v i a z k l e u u u m k u v v e u z a (3) ; T a n B r ñ [l A l G u t t e s o n r e i - e n t a s v i e o y n a l ' a h e ü ' i h n a i c k (4) d , e v l e t .

OS-UĞ, m e k â n v e z a m a n .

OŞ, (1) k o n g f u r a s [i ş o e n k i l m l t e n - m e] (2) t e c e (3) i l ş i b u .

OTAÇI ĪMAÇI, t ı d b o k t o r u h a t .

OT-OZ, ö l r ü u h u y a a h a k s m - r e t k p h o e a g a e ç e m a i .

OY, (1) d üş ü ñ d c é (2) f e l s e c f i e l ı i , ğ l i e f a e d d e i ı n a n m a f e y l (3) a o k f k g a z t é k i , n s t e e k m (4) ş e y

OYĞUÇI, d a n a ş [m c o n s u l i t f o a e d ğ l e e c h e a k g e r t i i l e m l ş a ş . Yunan 'tpla a s s t i k " .

SİÑİL, k ü ç ü k k z a r d e ş .

SUĒS, e l e k a g e m e n t a i d k i a s i o n .

SUW, SU, (1) s u (2) e l e k t r o - m a g n e t a i d i a s i o n .

TAMĞA [T AMQA] (1) " I d e o g - f o n o g r o a l t m k ü k z " e t e k ç e k i r s d ö e s k e b m o l l e r i ,

TEÑRİ, (1) y o k t v a e r d i m (2) y o k t v a e r d i (3) ī T ; a n r ı .

TEÑRİKİN, T a n r e ş d e ş l i ğ i [c o n r f a m o t ' i s y i] .

TEÑRİKİN ĪYIN, T a n o m a y ı [c o n s e n t ' i]

TÜRÜK, b a ş d i a y l p ı s o ı l a r k ü z e k ä l ı v ä

TÜÜ-EVİNİ, H o l o m p i o (h a g g - l u t i n a t i v)

UB, (1) p r a (2) ; e n y ü c e .

UB-AÑ, p r a - z e k â .

UÇ, (1) u ç a m ; (2) b a y r (3) k l i ; - l a n [r l U ÇAT] .

UÇEUS, s p h i n x .

UD, s t r a t e j i .

UMUĞ, r e f e r a n s .

UL, (1) k o m u n i k a (s ü l o ş ş ı m Ē D ş .

ÜÇ ÖGÜK, k r d ö k u m a u z l l m a .

ÜP, (l e) n y ü e c s e a (2) t e e m l .

ÜR, (1) v u r a l y m m a (2) g ö ünl - s l a v a ş ı r a ş m

UÇ, (1) m a j e s (2) e h a k i i y m e t , mamu r [e U R - Q U U R N U M] (6) y a z ı - (8) t e s (9) ı r ; b k o , ý (0) m e n s p u (11)

US, (1) v u c [u k p u s (2) T a n r ı ; (3) i n s t [a y n ü k c a e t (4) k o p n l e n t .

UŞ, (1) m a j e s (2) e h a k i i y m e t , **ÜY**, (1) y ı ğ ı l k o ü m (2) e v .

YAWAŞLDIRGU, *Isolating* (a n a - r a s ı n d a k i o r (2) e p i n t a l s i i t o i n k l) a r " ;

YIL-AY, a n c a n h i y t l k

YĪM, t a k v i m

YÖ, y ı ö l n c e .

YÜKÜNMEK, ş ü k r a s m a , y g ı , ş e k h i e l y k e k s a i n l i ğ k ü ; a l r e a r t - â z i m

SIN, a ñ l a ı n f i a e d d e e g n ö r ü n ü

SINTAŞ, ş e k v i e l r e ı a y a z a m v e r e s y i ı m a y o l l i ä b e i a r ñ l a m

MÖ Msïxa Teñriden önce [İsadan önce].

MS, Msïxa Teñriden sonra [İsadan sonra].

MTÖ, MSÏXA TEÑRİ ÖD [İsa erası]

OD, (1) ölülerin yakıldığı ateş; (2) şarj; (3) zafer.

ODUZ, (1) zafer; (2) maraşal.

OĞ, (1) şan, şeref, yücelik; hakimiyet; (2) kişi, (3) substans

OĞLAN, konformasion [ata-anaya denklik].

OĞ-UR, lâhit.

OĞUŞ, medeniyet (uygarlık).

OĞUZ, (1) kişi *transformasion*, öbür dünyaya geçmek için gerekli şartları gerçekleştirme; (2) Türk boylarından biri.

OQ, (1) kuantum; (2) elektromagnetik radiasıon enerjisi paketlerinin dalga uzunluğuna göre değişen büyüklüğü; (3) mızraklı asker; (4) erken Türklerin kendilerine verdikleri isimlerden biri; (5) okuma; (6) tefsir, izah

OQ AT, (vucuttan) atılmış olan kuantum.

OQIDU SÖZ, bir yazının okunarak anlaşılmasına yardımcı olacak olan metin.

OMIĞ, dua.

OMIĞ-URUÇ, [MOĞOÇ], rahip

OMUY ËTIG, sayın.

ON, (1) kozmos; (2) tarihte Türklerin kendilerine verdikleri isimlerden biri; (3) ulusal savunma; (4) "10"; (5) bir çeşit sıfat-fiil

ON ËDİ, kozmik yaratık.

OÑ, (1) başarı, beceri; (2) evolusion, terakki; (3) medeniyet.

OS, (1) tesir alanı; (2) mekân, uzay; (3) Tanrı Bïli [Alm. Gottesreich]; (4) devlet.

OS-UĞ, mekân ve zaman.

OŞ, (1) konfigurasion [şekillenme]; (2) tecelli; (3) işbu.

OTAÇI İMAÇI, tıb doktoru.

OT-OZ, ölü ruhunun yakılmak suretiyle kozmosa geçmesi.

OY, (1) düşünce, fikir; (2) felsefe, feylesof; (3) akla getirmek, istemek; (4) şey.

OYĞUÇI, danışman [consultor].

OYIĞMA, irade.

OYURIQLIĞ, kâmil.

OYUS AS, homo sapiens.

OY-UTUZ, missioner.

OZ, (1) öbürdünyaya geçerek orda yeniden teşekkül etme; ozma [bir yerden geçerek diğer bir yerde yer alma]; (2) teşekkül.

ÖC, (1) sahiplik; (2) Tanrı; (3) varlık, mevcutluk; (4) mensup olma, tabi olma; (5) geçerli.

ÖC-ËRK, özerk.

ÖÇÜR, silinme, öldükten sonra vakuum haline gelme.

ÖD, (1) era [çağ; çağ hesabı]; (2) kondisi-on; (3) zaman.

ÖDIS, devlet.

ÖG, (1) düşünme yeteneği; (2) bilinç; (3) felsefe; (4) övünç; (5) haşmetmeab; (6) kral; (7) ev.

ÖG-AT, canları Tanrıya ulaştıran kanatlı atlar [greif].

ÖGIM QATUN, kraliçem.

ÖGIS, (1) doktrin; (2) peygamber.

ÖGÜL-UQUS, bilgi ve tecrübeleri ile temayüz eden [Ing. wise].

ÖGÜZ, nehir.

ÖK, (1) Rab; (2) kral; (3) yönetme; (4) sembol; (5) kesekçe [particle].

ÖK ÖGÜK, kral dokunulmazlığı.

ÖZ, (1) kendi [KENTU]; (2) şahsiyet, spesifikasion; (3) zatî, (4) mahsus; (5) insanın özünde [ana yapısında] bulunan şey, can.

ÖZ-IÇIŞ, canların içerildiği yer (yani, cennet).

ÖZÜL-AD, Erlösung [deliverance] için atılan adım.

PARAON, firavun.

PARAMIT, (1) polarize [PARAM] orientasion [IT]; ËSÖÑÜK olark "polarize vakuumun kuvvet orientasionları" veya "herhangi bir elementte pozitiv ve negativ şarjlar arasındaki orientasionlar"; (2) piramit.

SAB [advise], informasion; nasihat.

SIN, anlam ifade eden görünüş, şekil, heykelcilik sanatı; figürler aracılığı ile ifade edilen mana.

SINTAŞ, şekil verme, yazı yazma ve resim yapma yolları ile bir anlam ifade edecek hale getirilmiş olan taş. Yunancası "plastik".

SİÑİL, küçük kız kardeş.

SU ËS, elektromagnetik radiasion.

SUW, SU, (1) su; (2) elektromaĞgnetik radiasion.

TAMĞA [<TAMQA], (1) "Ideografik + fonogratik" olmak üzere, tek çekirdekli söz sembolleri,

TEÑRİ, (1) yoktan var edilme; (2) yoktan var edici; (3) Tanrı.

TEÑRİKİN, Tanrı eşdeşliği [conformatiy'si].

TEÑRİKİN İYIN, Tanrı onayı [consent'i]

TÜRÜK, başta dil yapısı olmak üzere, kültür ve OĞUŞ [medeniyet] alanlarında ortak değerler sergileyen bir BUDUN'a verilen addır.

TÜÜ-EVİNİ, Holomorhpic (agglutinativ)

UB, (1) pra-; (2) enyüce.

UB-AÑ, pra-zekâ.

UÇ, (1) uçma; (2) bayrak; (3) lider; (4) Tanrı [UÇI AT].

UÇ-US, sphinx.

UD, strateji.

UMUĞ, referans.

UL, (1) kommunikasion (ulaşım); (2) yüce [<ULUQ]; (3) uluma [UL ËDIS].

UP, (1) enyüce, esas; (2) temel.

UR, (1) vurulma, vurma; (2) gömülme (defnedilme); (3) savaş, vuruşma [UR AT]; (4) yaradılış [UR OÑU]; (5) mamure [UR-QUN, URUM]; (6) yazıyı taşa vurma; (7) hakim kararı, hakim; (8) tesir; (9) ırk, boy; (10) mensup; (11) tohum, filiz, nesil.

US, (1) vucut [korpus]; (2) Tanrı; (3) instans [yüce kat]; (4) korpulent.

UŞ, (1) majeste; (2) hakimiyet, idare; (3) president, başkan.

ÜY, (1) yığınık, küme; (2) ev.

üyük, hüyük, höyük (?).

YAWALDIRĞU, *Isolating* (analitik).

YIL-AY, anomalistik yıl.

YÏM, takvim.

YÖ, yıl önce.

YÜKÜNMEK, şükran, saygı, tâzim.

8

ALTUN YIŞ, representant kurucu cüz; representant anayasa (konstitusion); Türük Bïlin kurucu cüzlerinden olan, Altay Konstitusionu.

ANANTIMADI, antik.

ANÇULADI, müjdeledi, tebliğ etti.

ANT, (1) taahüt, yemin; (2) yasa; (3) garanti; (4) hüküm; (5) idrak.

AÑ, düşünme ve hissetme sistemi, zeka, idrak.

AÑTUYUS [añduyuş]; date [bir yazıya atılan tarih]

APA, [İÇÜ APA], canları asılı kalacakları gök evine aparıcı; Allah.

AR, (1) depart, uzaklaşma; (2) öte, öbür (taraf).

ARIQUIŞ, (1) mal gönderme; (2) mal vergisi.

APAĞUT, Tanrı Vekili

ASIS, Asılı kalınılan (yani, gravikasional) alan

ASPAN US, Gök tanrısı.

AŞ, (1) kinetik enerji; (2) aşma; (3) yemek.

AT, (1) canın (Tanrıya kavuşmak üzere) tenden atılması; (2) ÖZ [şahıs, can]; (3) nam; (4) at.

ATA, (1) Tanrıya kavuşmuş ruh; (2) baba, dedeler; (3) devlet başkan.

AT-ATA, devlet başkanı,

ATAÇ, ced

AT-ËR-AT, ataların eriştiği atık-can; Tanrıya erişmek üzere, tenden atılan "atık" (yani, can).

AT İL, "AT" inancındaki halk; veya, bu halkın yaşadığı memleket.

AT İL [AT OY BİL, AT UQUŞ BİL], İdil-Oral-da AT BAŞIĞIN YIL'ında (MÖ 1517) kurulmuş olan ve (1) BİR OY, (2) ÖKÜGİMİN YIŞ, (3) OQ UŞUY devletlerinden oluşmuş olan, Birleşik Türk Devleti.

AT-UQUZ TATAR, At-Uguz Oğuz, Ozum On-Oq, Oz budun, İzigil Budun, İdiz, İç-Oğuz, Qarluğ, Qara Türgis, Buy Urug, Qud Oğur gibi adlar la (türlü çağlarda) adlandırılmış olan Türüklerin yaşadığı bu devletin halkına "At-İl" denmiştir ki, bu adın Bizans tarihçisi Menander Protektor zamanına kadar kullanılmış olduğunu görmekteyiz. Nitekim, Çuvaşlar, adını AT-İL sözünden almış olan İdil Nehrine Amâl [Atıl] demektedirler.

AT-OĞ, hanedan [dinasti].

AT-OĞULA ÖGÜZ, Başkent Nehri [İdil Nehri]

AT-UR, egemenlik.

AT-URUDUŞ BUDUN, vekiller heyeti.

AT-URUDUŞ BUDUN ÜZE UŞUD, vekiller heyeti üzerine başkan.

AT-UŞ, majeste.

AW, (1) konversion [çevrilme]; (2) absolut: bir dünya tarihi geliştirecek şekilde, öz-başına (kendi bilincine göre) hareket eden; kendi-kendisinde komple halde (yani, tam-takır, tamamile), diğer bir deyimle "müterakki" [progressive]; (3) heyhat.

AY, (1) aylanma [rotasion]; (2) ay,

BARTUQ, proses [süreç]

BAY, zengin.

BEÑGÜK, BEÑÜ, ebedi anıt, mezar taşı.

BİR, (1) vakuum; (2) kâinatın görünen (meselâ, "parçacıklar" gibi) ve görünmüyen (meselâ, "kuvvetler" gibi) her şeyinin birbiri ile bağlantılı, ilişkili, birbirine tabi "bütün"ü ("bir"lik hali), (3) bir

BİRİLE, ait.

BİTİG [*clause*]; bir dizme-koşma veya i-yerçinli koşma cümlenin keseğini oluşturmak (yani, cümlenin koşma parçası olmak) üzere, bir iye ve bir SAB içeren sözler grubu.

"Bir konuşmanın bitirilmiş hali" anlamında olan BİTİG, Latince clausula anlamı, kadar, "yazı" anlamında da kullanılmış bulunuyor.

BİTİG-BİTİGME, cümle.

BİTİGTAŞ, yazılı taş.

BİL, yönetim [Regnum]; koşma devlet; common wealth.

BİLGE-BİLİQ, ilim, bilim

BİRİLE, ait.

BODIN, Fusional.

BOLBOL, olup bitenler [historia].

BUD, millet, milli irade.

BUDUN, (1) kavim; millet modalitesi; özerk savaş stratejisi olan halk; (2) heyet.

BUĞ, superior (ing.) Ahnherr (Alm.)

BURQUAN, buran (döndüren) grup (yani, gravitasion).

BUSULMAQ, konfigure olmak.

ÇIN, hakiki.

d.ö., doğumdan önce [yani, isadan önce].

d.s., doğumdan sonra [yani, isadan sonra].

ËB-ËDİZ, (1) gösterilen başarılar [Alm. ta-ten]; (2) fonksiyon, ifade.

ËD-AT, yaratıcı (yani Tanrı).

ËR-AT, erişilen atılma (yani, ruhun bedenden atılmış olması).

ËSÖÑÜK olarak, mesela (örneğin)

ËSÜ-ERE, ideal.

ET'ÜZ, vak'a [*event*], hadise, olkunma.

İÇÜ APA, canları asılı kalacakları gök evine aparıcı; Allha (AL-İlah]

İŞTİG, funksional.

İT, (1) impuls (itme gücü); (2) it.

İG, kültür.

İL-TÖRÜ, anayasa.

İMÇİ, tabib.

İSİG, iman, inanç.

İSİZ, din.

İT, (1) kalkındırma; (2) eylem.

KÖPİRDÜ, relief.

KÖZ, (1) model; (2) ïye; (3) göz.

QAĞAN, hakan.

QOLULAMAQ, manipulasion.

QURĞAN, (1) mamure. kent; (2) mamur mezarlık.

QUT, (1) invarians [değişmiyen şekil]; (2) emniyet, mutluluk, mükemmellik; (3) yaşama ruhu, halâs; (4) put. (5) potansiyal enerji; (6) QUTUĞ halinde "nüklear".

QUT-YAQ, Avrupa.

OUTLIĞ, nuklear

Yazıt No :7

YAZIT NO:7 Gallehus Altın Boynuz Bitlgi

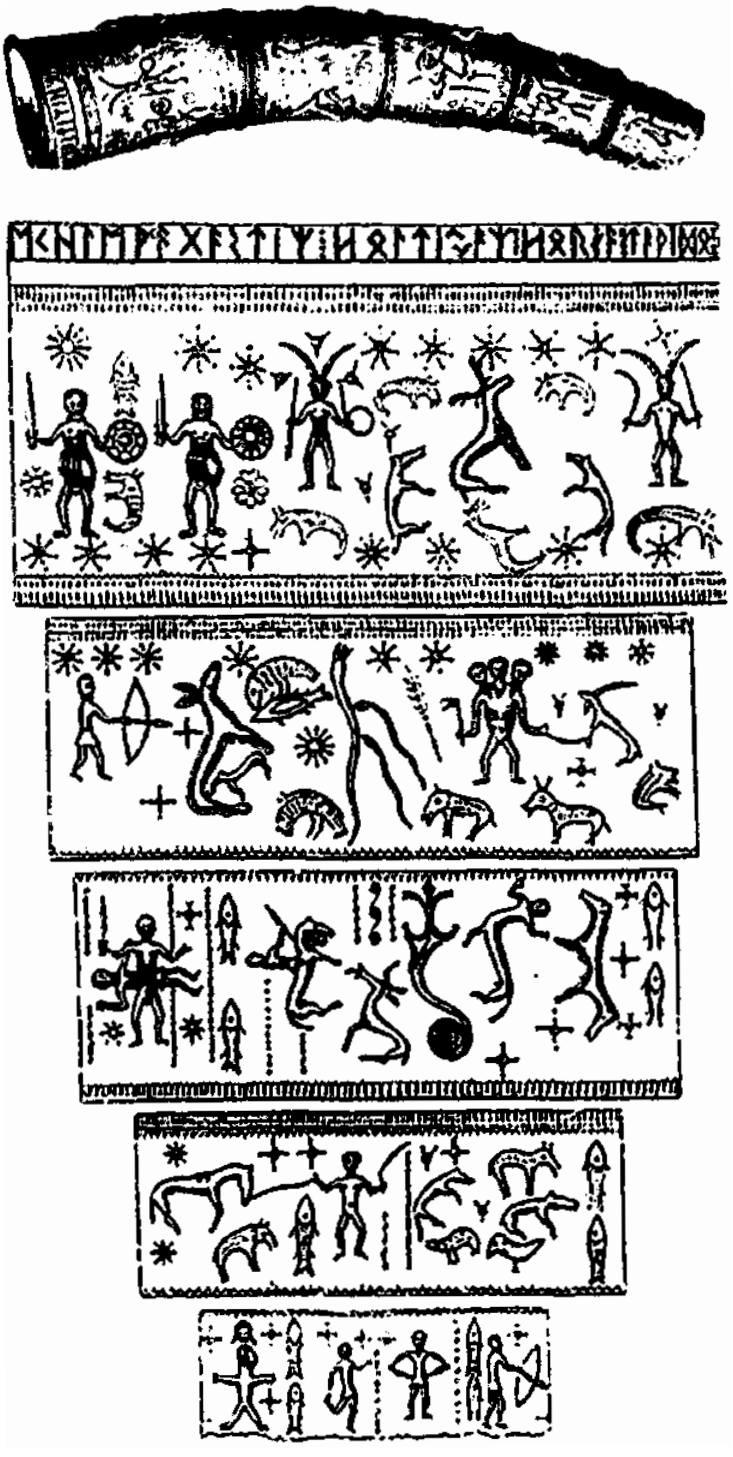

YAZIT NO:8

1. BU AQINIS ËRİK AT:	1. *İşbu akınış sahibi*
2. ÖK OQ UR BUN:	2. *ÖK OQ [OQ'lar Krallığı] savaşçısıdır,*
3. ÖC-ÖK UW ËSİTİP BUN:	3. *ve o Tanrı Krallığını kutlu olarak anar.*
4. ÖCİS ATIZ ËKİDİK ËR	4. *Tanrı bendesi olan bu eri*
5. ALTIP ANU AL.T	5. *yadediniz.*

Metnimizde geçen AQINIS sözünün anlamı şöyle :
AQINIS [AQINIŞ], kuantumların, elektromagnetizm ve gravitasion alanlarında,

Çok ilginç olan husus elimizde Gallehus tasvirine benziyen bir Pra-Mısır tasvirinin de bulunması :

Resmimizdeki iki kişinin başı hizasında şöyle deniliyor :
OŞUN ËM AQINIŞ.
Konfigurasion akınışı.
Bu tasvirlerde ne denmek isteniyor ?! Bodrumlu bir filozofa sordum. Pariste yaşıyor, henüz cevap alamadım. Bana sorarsanız şöyle derim: "gelişimin hayat safhalarının izahı için şekillendirilen görünüşler".

YAZIT NO:8 Sœding Sınbitigi

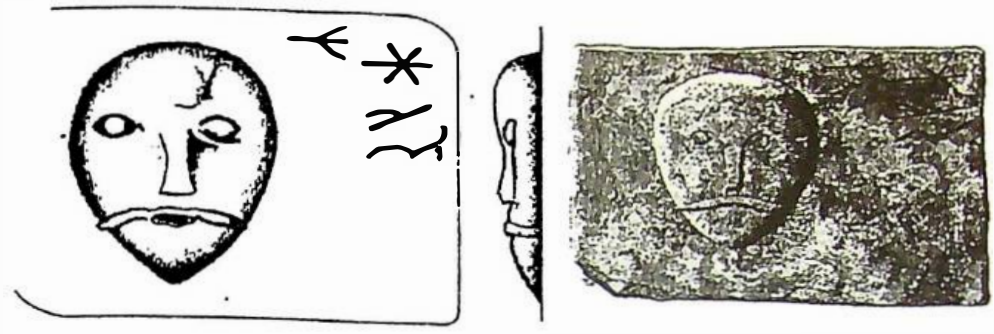

uç usu ü oz. (Soldan sağa doğru)
"Lider" olarak ozma (öbürdünyaya geçerek orda yer alma).

YAZIT NO:9 Jerslev Bitigtaşı

ÖK Ü AP	*Rabbın aparması*
ÖK AP ÖC.	*Rabbın aparma üyesi olmasındandır,*
AP ÖK ÖC.	*aparan Rab (ayni zamanda) üyedir.*

YAZIT NO:10 Jerslev Bitigtaşı

(1) ËR URIP ËSİC *"Er" olma kararının*
(2) ü İSİPİC *saygınlık*
(3) İS USU. *hatırası.*

KAZIM MİRŞAN
M.TURGAY TÜFEKÇİOĞLU

Kâzim Mirşan

Sözlük denemeleri

Erkentürkçeden Türkçeye
Rusçadaki Tatarca sözler
Bazı sözler için İnglizce-Erkentürkçe

2013
Türkbükü-Bodrum

Oqıdu Söz

Avrasya, Ortadoğu ve Amirikada çoğunluk ile taş üzerine yazılı olarak elimize geçen—İsanın doğumundan öncesine ait—Erkentürkçe yazıtları deşifre etmek üzere uzun yıllar çalıştıktan sonra, bu Erkentürkçe diller için bir sözlük teşkil etmek kaçınılmaz hale gelmiş bulunuyor.

Elbette, Erkentürk coğrafyasının türlü yerlerinde bulunmuş olan yazıtlara göre teşkil edilen bu sözlük, türlü Erkentürkçe ağızları bir kitap halinde toplamış olacaktır ve bu hal bize, Türkçe sözlerin ana köklerini bulma ve, bunları bugünkü Türkçemizde kullanarak, dilimizi zenginleştirme olanağı sağlıyacaktır. Fakat, bu Erkentürkçe sözler yığınında,bugün de aynen kullanabileceğimiz sözler de var ki,. bunlar içinde, bugünkü Türkçemize göre teşkil etme olanağımız bulunmayan, özel sözler de bulunuyor. Meselâ, "*ideal*" sözünün Türkçe karşılığını bulmamız, hemen-hemen olanaksız iken, Erkentürkler bu deyimi, ËSÜ-ËRE diyerek, kolaylık ile dile getirmiş bulunuyorlar. Ayni şekilde, "*meselâ*" karşılığında ËS-ÖÑÜK demişler ki, bizim bugün bu deyim karşılığında kullandığımız "*örneğin*" sözü, hiç de isabetli değil, çünki "*örnek*" "misal" dışında bir anlam taşıyor ki, bunu "*örnek-misal*" deyiminden açıkça anlayabiliriz.

Sözlüğümüzde sözler, bunların isim, sıfat veya fiil olup olmadıklarına bakılmaksizin, mümkün oldukça yazıtlarda kullanıldıkları şekilde verilmiye çalışılmıştır. Söz anlamı, çok kere, bir izahat şeklinde belirtilmiş bulunuyor. Okuyucumuzun sözün anlamını daha etraflı olarak anlayabilmesi için ise, sözün hangi kitabın neresinde geçtiği ve sözün kullanıldığı cümleler de belirtilmektedir. Bu şekilde sözün açıkça anlaşılması sağlanmış bulunuyor.

Sözlükte yeni olan şey, sözün ana okunuş şeklinin belirtilmiş olmasıdır, çünki bugünkü Türkçe ağızlarında kullanılan yazılış şekilleri, sözün esasını ifade bakımından, yeterli değildir. Meselâ, "*geliyoñmu*" gibi ifadelerde, *ñ* harfi geçmesine karşın, kullandığımız alfabede bu harf yoktur. ~~Bu harf olmadan ise, meselâ, ON ile OÑ sözleri-~~

~~bede bu harf yoktur~~. Bu harf olmadan ise, meselâ, ON ile OÑ sözlerinin her ikisi ON şeklinde yazılmakta ve, n ve ñ harfleri ile teşkil edilen sözlerin Türkçeye verdiği zenginlik heba edilmektedir. Ayni şey ï (ïlçe) ve i (ilgi) için de sözkonusudur. Ayrıca bugünkü alfebemizde x (Rusça x) sesi de bulunmamaktadır. Erkentürkçede bulunan sesler için şu *transkripsïon alfabesine* bakınız.

Transkripsion Alfabesi

A	**E** 1inci	**I** Rus.*ы*	**L**	**P**	**W** sağır *v*
B	hecede	**İ** I'nın	**M**	**R**	**Y** Alm .*j*
C Ar.*cīm*	seyrek	yumşak	**N**	**S**	**Z** Rus.*з*
Ç Rus.*ч*	**F**	eşi	**Ñ** burun-	**Ş** İng.*sh*	
D	**G**	**Ï** Alm.*i*	dan	**T**	
Ë yalnız	**Ğ** Ar.*ayn*	**J** Rus.*Ж*	çıkan *N*	**U**	
1inci	**H**	**K**	**O**	**Ü** Alm.*ū*	
hecede	**X** Rus.*x*	**Q** sağır *k*	**Ö** Alm.*ō*	**V**	

Türk dilinin özellikleri için ise, "*Türk Metriği, İstanbul 1966*" kitabına bakınız.

Erkentürkçe sözleri çağdaş sözlerden kolaylık ile ayırabilmemiz için, normal sözler 12 punto ile ve Erkentürkçe sözler *10 punto büyük harfler* ile yazılmış bulunuyor. Örnek olarak verilen ve açıklamaya muhtaç sözleri ayrı tutabilmek için, bunlar siyah, bazen de altı çizgili olarak veya yatık (*kurziv*) harfler halinde yazılmaktadır. Başvuru eserleri ise,kısaltılmış simgeler halinde ve altı çizgili *yatık harfler* ile veriliyor. Bu kısaltmaların listesi için sahife 7-12'ye bakınız.

Bazı sözlerin gerçek anlamlarını daha da belirgin hale getirmek ve bugünkü Türkçemizde, yabancı sözler kullanmadan, belirtilemiyen anlamlara ulaşmayı kolaylaştırmak için, sözlüğün sonuna "*Rusçadak Tatarca sözler*" ve "Bazı sözler için *İnglizce-Erkentürkçe kısa bir sözlük*" eklenmiş bulunuyor.

Türkbükü 1.1.1913 Kâzım Mirşan

Kısaltmalar ve Dayanakları

a [AQIN],Uyuq Arxan Yazıtı,bat, ety III, 35,pty, sah.69,70;tm, sah.62
AAB [AMITA-ABA BURQAN]; ets 136, satır 1-12.
AAQ [AĞIR AYIĞ QILINÇ] (ağırlığı ifade eden şey, yani "kitle"), ets 206. satır 1-60.
AB [ABITA BURQAN] ets 198-202, satır 1-40.
AÊ [ALP ÊRÍN], d.ö. 322, BOLBOL UQUS [vukuat tavsîfi], ety 1, sah. 129-131,
ae [*Avrupa Dillerinde Etrüskçe İzleri*]; Mirşan,K.1996,MMB
al [ALPURUÑU], ety III, sah.118, Çaqul IV yazıtı; tm, sah.49
alf [*Alfabetik Yazı Başlangıcı*]; Mirşan,K.1994,MMB
AO , ATA OĞ'un [ata substansının] yakılmak sureti ile Tanrıya geçirilmesi. Turfan kenti ateşevi tutanağı. ety 11, sah.97 .
alt, Altayca
ALTN , ALTIN OŞUĞI UÇ [Sel3ahiyet-i Devletli Lider], pty, s.64,68
an [*Erken Türklerin Anadolu Yazıtları*]; Mirşan,K.2005, MMB
ap, [*Anadolu Prototürkleri*], Mirşan,K., 1985, Ankara.
api [*Bugünkü Avrupa Dillerinde Prototürkçe İzleri*];Mirşan,K.1997
AP [AP-AŞI BARUR], ety III, sah.120, *Çakul VI Yazıtı.*
AS [OTUNUM AS ÊZÍÑÍSÍM], pty, sah.98,99 (Makedonya Yazıtı)
as [*Prototürk Bilginlerine göre Astrofizik*]; Mirşan,K.1990
AS-ATA [AS-ATA US] (Cumhur Başkanı), pty, sah.87,88
AT [ATSAÑ] (Taqşutları), ets 72-78, satır 41-48.
ATA [ATA QAN], pty, sah.97,98 (Maked0nya Yazıtı) .
ATO [ANI TEG ORUNLAR] (o gibi yerler), ets 66, satır 9-16.
atoy [*At-Oy Tarihi*]; Mirşan,K. 2007, MMB
att [Attila Sagosu], pty, sah.99
AYT [ALTI YARIQ TÍGÍN] (altı spektral vüs'at),ayt 112-117.
ayt, K.Mirşan, 1978. ALTI YARIQ TÍGÍN, Ankara.
BA [BÍŞ ACUN] (beş hilkat), ets 234, satır 1-14.
bat→ Batman, Ï.,A. 1897;*Yazık Ênisëyskix Pamyatnikov drëvnëtyurkskox pismënnosti;* Frunze (Pişpek)
BAU [BILGE ATUÑ UQUQ], d.ö. 538, TÜRÜK BÍLGE QAĞAN ÎLÍNE BÍTÍG [Türk Devleti Hakanının halkı hakkındaki yazı]

yazarı, ety I, sah. 101-121, ety, *I*/sah.47-124.
BBP [BİLGE-BİLİG PARAMIT] (ilm-i PARAMIT, yani "elementler), ets 156-160, satır 1.;93.
BĒG [BĒG ERKİME], ety III, sah.61, *Barlıq I* yazıtı.
BĒGİT [BĒGİT ERKİN] (Beylik Yetkisi), (Elegest I); mal, pty, sah.68
BĒGL [BĒGLÜK KÜMİS] (beylik fermanı), pty, sah.64,68
BĒGT [BĒG TURQAN] (Elegeşt II yazıtı) mal; pty, sah.68-69
BĒŃK [BĒŃKÜ QAYA]; ety III, sah.193 (QARA-YÜS yazıtı)
BĪLİ [BİLGE İÇİKİSİN] (Çaqul I Yazıtı); ety III, sah.115
BĪLQ [BİLGE QAĞAN], ety I, sah.56;
BQ [BURQAN QUTI] (gravitasion invariansı), ets 180-182, satır 1-60
b/mac, *The New Encyclopaedia Britannica, Macropaedia*, 1980, Volume 1 to 19.
BOL[*BOLBOLLAR*]; Mirşan,K.2008, MMB
BÖ [BÖRİ UŞUÑUN]; ety III/sah.51-54
BUQ [BUQ OĞUS]; pty,sah.64,64
BUY []; pty, sah.97,98
BS [BIRATYA ŞIRI] bitigi (imprinti), ets 150-152, satır 1-32.
BTYÖ [BİŞ TÜRLÜG YARUQ ÖÑ] (beş türlü spektral element), TTT V, sahife 324-332, kuple 1-39.
BYY [BURQANLARQA YÜKÜNÇ YÜKÜNMEK] (gravitasionlara minnettarlık), ets, 84-100, satır 1-296.
ÇT [ÇISUYA TUTUÑ] bitigi (imprinti), ets 120-124, satır 1-66.
D [DİYAN] (laser ve maser), ets 196-198, satır 1-30.
din [*Dinlerin Gelişimi*]; Mirşan,K. 1998; MMB
ĒKİM [ĒKİ ĒM ĒWSİTİWİZİÑ ĒL]; pty, sah.77,78,79
ĒKİ [ĒKİLİG YASIM]; ety III, sah.122
ĒKİ, pty, sah.64,66
ĒL; pty, sah.69; ety, sah.163
ĒLS, [ĒL-ĒSİSĒS]; pty, sah. 64,66
ĒLTO [ĒL TOĞAN]; pty, sah.69,70
ĒM [ĒRDİNİ MUNÇUQLAR] (boncuklar durumu),ets 194-196,sat.1-30
ĒR [ĒR BĒŃKÜSİ], ety III, sah.157-158 (Oya Yazıtı)
ĒRD [ĒLGE ĒDÜKİ AT ON ÖC ĒRDİM]; ety/sah.175 (Taşeba Yazıtı)
Not: Sözler sağdan sola, cümle ise soldan sağa okunacak.
ĒRİM [ĒRİMKE AWRILIWIM]; pty, saah.69; ety, sah.117 (Çaqul II)

ĒRİN [ĖRİN ULUĞAQ ĖRDEMİG BATUR]; pty, sah.71, ety sah.104
ĒRLIK [ĖRLİK ĖSİM];pty sah.64,75
ĒSİN [ĖSİN ĖSİD], pty, sah.64,67
ĒSİNİN [ĖSİÑ AÑIC]; pty sah.77,79
ĒSİZ [ĖSİZ ĖSİS], pty sah.64,67
ĒSÜS [ĖSÜSE ANINIDIN] (Makedonya Yazıtı); pty sah.98,99
etd [*Erken Türk Devletleri*]; Mirşan,K. 1999, MMB
ētr [Etrüsk yazıtı]; pty sah.81-97
ĒZ [ĖZGENE], pty sah.71; ety III sah.170 (Tuba III)
ets, Arat, R.R. 1965. *Eski Türk Şiiri*, Ankara
ety Orkun, H.N. 1936-41. *Eski Türk Yazıtları* I-IV, İstanbul.
gy [*Glozel Yazıtları*]; Mürşan,K. 1993; MMB
hi [*Hieroglifler*]; Mirşan,K.2000, MMB (*bak*:pmh)
hip [*Hiperstatik Sistemler*]; Mirşan,K.2003; MMB (Almanca)
IB [IRAQ BİTİG] (coğrafya), ety II, sahife 99-100.
IQ [IDUQ QUT] (değişmiyen abundance), ets 226, satır 1-20.
ĪKĞ [ĪKİ OĞLIN]; ety III sah.142 (Uybat II)
ĪL [ĪL ÖGİSİ]; etyIII, sah.133 (Açura Yazıtı)
ĪS [IS UR BİTİDİM]; pty sah.69; ety III, sah 205
ĪOQ [ĪSİZ OYIBIZ QUL] (dinimizin hizmetkârı, yani "Rahip"), D.ö. 18.5.519. → UYUB-OÑUŞ A T-OTUQUB OZUÑUÇ [kişi nammm, yakılmak sureti ile canlı-ruh haline geçebilmesi], ety II, sah. 100, Elyazma IV , Miran kenti ateşevi tutanağı.
īsv [İsviçre Yazıtları]; pty sah.80
ĪTEY [ĪSTİM TUTÇI ĖDGÜ YILTIZ] (benzer vasıflı gonik yıldız), ets, 142-144, satır 1-20.
kon [*Prototürkçe Yazıtlar hakkında konferans*]; Mirşan,K.1993
kūs→ Kisĕlĕv,S.V.1949; *Drĕvnyoyo Ĭstorĭya Yujnoy Sibīrĭ*; Mos.-Lĕn. (LII/7).
KLGA [KÜLÜG APA]; pty sah.71; ety III, sah.122 (Çaqul Yazıtı)
KLGÇ [KÜLÜG ÇUR];pty sah.70,71; ety III, sah.63; bat,
KLGTİ [KÜLÜG TİRİG]; pty sah.71ety III, sah.39 (Uyuğ Turan).
KLGTO [KÜLÜG TOĞAN], pty sah.72; mal
KŌM [kÔMEC]; pty sah.77,79
KŌY [KÔYPEÑ ÜY]; pty sah.99

k [*Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye*]; Mirşan,K. 1983
Q [QUT] (değişniiyen şekil), ets 28, satır 1-20.
QARA [QARA AT]; pty, sah.64,67.
QARB [QARA BARS]; pty, sah.67. (Talas I Yazıtı), mal
QARÇ [QARA ÇUR], pty sah.67 (Talas II), ety, sah.134. mal
QARŞ [QARA ÊSÎNÎR] (Kemçik Yayabaşı Yazıtı); ety III, sah.89
qaz [Kazakça]
qır [Qırğızca]
QIY [QIYĞAN İÇREKİ], pty sah.72 (Ulu-Kem, Ottuq Taş yazıtı)
QİQ [QŞANTÎ-İ QILMAQ](differensiasion,iptal),TTT IV ,sah.440-444
QQ [QAYA QAL] bitigi (imprinti), ets 220-222, satır 1-59.
QKQ [QALIM KEYŞİ QOŞUĞ] (QALIM KEYŞİ katlası), ets 164-170, satır 1-113.
QUNÇ [QUNÇUYUMQA AWRILIWIM], ety III, sah.64
QUŞ [QUŞAQTAS]; ety III, sah.154 (Uybat V yazıtı)
QUT [QUTLUĞ İÇİĞİSİ]; pty, sah.72, ety, sah. 121 (Çaqul VII yazıtı)
lat [Latinca]
M [MAYTIRI], ets 174, satır 1-20,
mak [*Makaleler*]; Mirşan,K. 2001, MMB
mal→ Malov,S.E. 1959; *Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti Mongolii i Kirgizii*, Mos.-Len
MB [MANI BURQAN], ets 36-58, satır 1-440.
MÇ [MOYUN ÇUR] pty sah.38 ; mal
OB [ON BUYAN] (on kozmik manifestasion),ets 134-136, satır 1-44
OĞW [OĞIW OŞÊSİZ BU OŞ] pty sah.64,68
OOÇ [OQ UÇU] pty sah.76,77
OOŞ [OQUŞ ÊS], pty sah.64,65
OMT [OMAY BÊG] pty sah.72; ety III sah.101 (ALTIN KÖL I yazıtı)
ON [ON Notası]; pty sah.64,65
ONL [ONUL ËT ÊSİNÇİN]; pty sah.64,65
ONZD [ON ÖZÜ ÊSİD] pty sah.64,67
ONZK [ON ÖZÜ ËSİK] pty sah.64,67
OS [OSUQ ÖCÜM]; pty sah.69; ety III, sah.206
OT [OT AWRILTIM] pty sah. 73. (Qızıl Çıra yazıtı); mal
OTÇ [OTAÇIQ] pty sah.64,75

ÖBB [ÖNRE BINA BAŞI], tahminen d.ö.530-493, → ÖTÜMİN KÜNLİG BİTİG-BİLGÜ (geçmiş günlere ait yazılı belge), ap, sah. 49.
ÖÇÇ [ÖCÜÇ ESİS]; pty sah.64,67
ÖÇ [ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR] tahminen d.ö.596-516,ap, sah. 93
ÖGÜ [ÖGÜ EKİ]; pty sah.64,67
ÖK [ÖKÜNİTİRİG]; pty sah.70,73. ety III, sah.62 (Barlıq II)
ÖZ [ÖZ CERİM, IWIQ CERİM], ety III, sah.95 (Minusinsk Müzesinde).
ÖZÜ [ÖZÜ ESİS ED BUĞ]; pty sah.64,67
pbk, K.Mirşan, 1983. *Prototürkçeden Bugünkü Kürtçeye*, Ankara.
pg, [Proto-Grekçe] →K. Mirşan, 1970. *Protogrekçe Yazıtların Deşifre edilmesi* (Almanca), Ankara.
pmh [*Pra-Mısır Hieroglifleri*]; Mirşan,K.2000; MMB (*bak:* hi)
ppb [*Pre-Portekiz Bitigtaşları*]; Mirşan,K.1996,MMB
pty [*Prototürkçe Yazıtlar*],K, Mirşan,1970, Ankara
S [SUWLAR] (elektromagnetik radiasiolilar), ets 202-206, satır 1-59.
sb [*Side Bitigtaşları*]; Mirşan,K.1995, MMB
se [*"-sal"* eki]; Mirşan,K. 1995; MMB
SİZ [SİZİME AWRILIWIM];ety III sah.199 (Ulu Kem, Qarasu yazıtı)
sky [*Erken Türklerin Skandinavya Yazıtl.*]; Mirşan,K.2003, MMB
ssy [*İskitler-Sümerler-Yemenliler*]; Mirşan,K.2008; Türkbükü
şm [*Şölgentaş Mağarası*]; Mirşan,K.2000,MMB
tat [Tatarca (Kazan Türkçesi)]
TB [TEÑRİNİÑ BİTİGİ] (Tanrı Kıtabı), ets 24, satır 1-28.
TEÑ [TEÑRİM, EÇİK BİZKE];ety III, sah.119 (Tuba II yazıtı);tm s..71
TEÑK [TEÑRİDEKİ KÜNAYA UZUWIM] pty sah.73; ety III, sah.179 (Elegeş Yazıtı).
Tİ [TİTİR] (vibrasion), ets 302, satır 1-13.
tka [*Türklerin Kaybolan Ataları*]; Mirşan,K.2012, MMB
TKN [TAYŞIN-KİRTÜ NOM] (cyclic tahakkuk kanunu), ets 144-146, satır 1-44.
TOBU .[TEÑRİDEM QUT-BUYAN UTMAQ] (ilahî galaksiler genezisi), ets 282-305, satır 1-151.
tm [*Türk Metriği*] (Kâzım Mirşan, 1966; Istanbul)
TO [TOQIZ QIRQ YASAMAWA]; ety III, sah.124 (Çaqul XI)
TÖR [TÖR-APA İÇREKİ]; pty sah.74; ety III, sah.71

TPLŞ [TAY PAY LIN-ŞI]; ets 186, satır 1-20.
TT [TOLPI TÛZÛN] (*design of structure*); ets 138-140, satır 1-76.
tt, Mirşan,K. 1983 *URQUN-SELEÑE yazıtları için kabul olunan tarih tespitlerinin yeniden gözden geçirilmesi.*
ttak [*Türk Takvimi*], Mirşan,K. 1999; MMB
TTT, Bang,W.und Gabain, A.von. 1929-1931; *Türkische Turfan Texte* I-V, Berlin.
ttz, Arat. R,R, 1937; İstanbul, *Türklerde Tarih Zaptı.* 2, Türk Tarih Kongresine sunulan tebliğ,
TÛRKC [TÛRÛK UC]; pty sah.75. kūs
TÛRÛS [TÛRÛS Aq-Yüs Yazıtı)
TÛZ [TÛZ BAY]; pty sah.74; ety III sah.123 (Çaqul X)
ty [*Tatarcanın Türk Alfabesi ile yazılması*]; Mirşan,K.1992, MMB
UÇL [UÇULUB]; pty sah.64,67
UL [ULUWUN BUY]; pty sah.98,99
ULUĞUÇ [ULUĞ UÇ-UÇU]; pty sah.79,98
UR [UR ÛÇÛN YAĞIQA]; pty sah.74; ety sah.169 (Tuba I)
US [UŞIQLARNIÑ SAWI] (harflerin manaları).ets 106-114, satır 1-166
UST [UPASANÇ SILIĞ TÏGİN], ets 238. satır 1-27,
UU [UTMIŞLARNIÑ ULUŞI]; ets 214, satır 1-7,
UWUN [UW-ON]; pty sah.79-80 (Erenköy yazıtı)
UY [UYUR UÇU]; pty sah.68; ety II sah.137 (Talas Yazıtı V); mal.
uy, Uygurca
UYUL [UYUL ÖZİW]; pty sah.77,79
ÜÇ [ÛÇLÛG YASIM]; pty74; ety III, sah.123 (Çaqul X).
valç [Val Camonica yazıtları]; pty sah.75,76
W [WACIR] (prizma), ets 16, satır 1-12,
YA [YARUQ TÏGİN]; pty sah.74; ety sah.117 (Çaqul III yazıtı)
YAĞ [YAĞLAQAR QAN]; ety I sah.155 (Suci Yazıtı)
YAL [YALBAÇ]; pty sah.75; ety III sah.141
YX [YAPIRĞAQ XUALAR](yaprak halinde kuvvetler),ets 194,sat.1-20
YQ [YOTUZUMA AWRILTIM]; ety sah.57 (Ulu-Kem,Qızıl Cïr I)
YT [YOLUĞ TÏGİN], *BOLBOLLAR* (historialar),ety 1, sah, 23-73,
YU [YULA]; ety III, sah.79 (Kemçik Cırğaq Yazıtı)
yu [Yunanca]

A

• **A, 1.** hareket kanunu [*the law of motion*];**2.** radiasion (kozmik ışınlar) erası ki, bu erada çok kısa dalgalı kozmik ışınlar teşekkül etmektedir. Bize kadar gelebilen bu ışınlara "*A UZAQ URU*" [A-uzak tesiri] denmektedir. (*as/142, din/26,29*)

BTYÖ kozmos teşekkülünü kişi vucudu uzuvları aradaşlığı [vasıtası] ile añlatmak istemekte ve, bu bakımdan, **A** için ADAQ'dan [ayak tabanından] dize kadar olan kısmı (yani, aşağı bacağı) seçmiş bulunmaktadır. **3.** AP-ATIM QARA ÇUR A [şeref adım QARA ÇUR] (*pty 67*), ve OY A ËSİS [benimsenerek hatırlanış] (*pty 65*) cümlelerindeki *A* gibi, *emotional-expressiv partikel* [hissî ifade parçacığı] (*hi,48*). **4.** Angstrom [= 1 cm'nin milyonda biri]. (*tka, 13*)

• **A,AW,OM,SWA,XA,ŞI,SI, 1.** elektromagnetik spektrum halleri (*tka 14*)

• **ABAMU, 1.** gravitasional çökme [*gravitational collapce*];**2.** BODI-SATAWLAR'ın (yani, kurucu parçacıkların) bulutlar gibi yığılmış kollektiv fenomenlerinde (*bak:* ATSAÑ TAQŞUTLARI) içeriye doğru olan gravitasionun (yani, abınma gücünün) BODI-SATAWLAR gazının dışarıya doğru olan basıncından daha büyük olması halinde, bu BODI-SATAWLAR fenomeninin nispeten çabuk süren büzülmesi [*contraction!u*].(*as/27*)

• **AB-AT, 1.** hakimiyet : OYIBIZ AB-ATIBIZ OZUĞ [sizin hakimiyet alanınıza geçmemin sebebi], (*alf 168*)

• **ABI-PIRAY, 1.** açılma, çözülme, meydana çıkma; hürriyet. Fizikal añlamı, herhalde, şiddetli aktivite'nin [*violent activity*] QUT KÜSÜŞ-LÜG KÜÇ (yani, ABAMU merkezinde istihsal olunan sıcaklık ve radiasïon) tarafından durdurulması.

ÏTEY fenomenlerinin—galaksilerin çekirdek mıntakalarında husule gelen ve termal kaynaklı olmuyan, radio, infrakızıl, ve optik radiasïon istihsali şekillerinde tezahür eden—ABI-PIRAY ile ilişkili olacağı tahmin edilmektedir (**b/mac** , c.15, sahife 329-330) (*as 172*)

• **ABITA-ABA BURQAN, 1.** abınma temayülü gösteren (abınan) BUR-QAN; yani, gravitasïonal SÖNGÜ QILINÇ BURQANI; maddedeki bütün

çelişkilerin diverge olmasından sonra, maddeyi aktivlendirerek, SUQ-AWADI ULUŞ teşkil eden güç (*as, 84*)

• **ABITA BURQAN, 1.** bağlandıran [*binding*] gravitasïon, *synthesis* gravitasïonu: QAÇIĞLAR'dan (kozmik ışınlardan) QUTLUĞ BODIN [nuklear fuzion] teşekkülüne sebeb olan BURQAN. **2.** magnetik alan. (*as 81; din 118*)

• **ACUN, 1.** tabiat modası (konyugasïonu, halleri, şekilleri) , tabiatın safha-safha var ettiği malzeme aileleri şekli; ayrıca, hilkat, dünya. Bu deyimden añlaşılması gereken esas añlam "*univerzumun* ËRDİNİ YALINLIĞ *sisteminde meydana gelen olkunmalar*"dır. (*as 239; din 111*)

• **AÇQIZ, 1.** univerzumun kuruluş işleminin açılışı. (*as 243*)

• **AD, 1.** adım : ËD-AD [eylem adımı] (*alf 168; hi 49*); **2.** rüçhan : AD YOL [rüçhan mertebe] (*alf 168*). **3.** *konsolidasïon* [pekişme], ayakta kalabilme: ADIM USU APA [pekiştirerek teşekkül ettiren APA] (*hi 49*)

• **ADA, 1.** *transmissïon* [geçiş, intikal, nakil]; radio işaretlerinin elektromagnetik dalgalar vasıtası ile mekânda transmissïonu; **2.** radiasïon, radioaktivite, radio- (radiant) enerji. (*as 73*)

• **ADAQ, 1.** kişi ayağının tabanı; **2.** ACUNLAR gelişiminin ulaşacağı *en dış yürürlülük*, son değer, son hal. (*as 142, din 76; hi 80*)

• **ADALIĞ ORUNLAR. 1.** radio yerleri [*radio places*] ki, *radio kaynaklı yerler* [*radio sources*] demektir: radio dalgaları uzunluğunda elektromagnetik emïssïon yapan galaktik kaynaklar. (*as 182*)

• **ADA-TUDA, 1.** radio (radioaktiv) izotop; stabilite itibarı ile neutron fazlalığı gösteren bir çekirdeğin negativ elektron yayması (β^- radioaktivite); veya, neutronu az olan çekirdeklerin pozitron yayması (β^+ radioaktivite). (*as 74*)

• **AD-AYINIM, 1.** pekişme perïodum (*hi 50*)

• **AD-BĒLGÜ, 1.** konstant, rüçhan *bïlgi* [işaret, değer, sümptom, *Tatarca*]. (*as 276*)

• **ADIÇ ADIN APA, 1.** adım attıran Allah (*hi 49*)

• **ADIM, 1.** adım attığım (*hi 51*)

• **ADIN 1.** *process*, değişim. Fizik biliminde ADINLAR "*S-matrix teorisi*" ile ifade edilmektedir. (*as 57; hi 49*)

• **ADINLARNIÑ ASIĞI, 1.** metabolik mekanizma [*metabolic machinary*]. Metabolizm [değişim] yaşıyan organizmada husule gelen şimikal

reaksïonları kasteden bir sözdür. Bir organizmadaki her şimikal sistem devamlı bir *değişim* halindedir ve bir hücredeki ADINLARNIÑ AsIĞI enzümlerden ibarettir, şimikal değişimler bu mekanizmada husule gelir. Ancak, deyim, "değişim mekanizması" añlamında, fizik alanına da mahsustur. (*as 272*)

• **ADIRTLIĞ, 1.** seperativ, ayrıldırıcı;**2.**tepelikli, kurblu. Bak, Kırğızca *adır* [tepelikli arazi], *adırğayğan köz* [firlak göz].—*as 134; din 118*

• **ADRA, 1.** tefrik, bir şeyden bir şeyi ayırma [*distinction*]; bir şeyden ayrılan şey. Bundan añlaşılması gereken añlam sıcak yıldızlardan dışarı atılmakta olan TAYŞIN ve soğuk yıldız ve planetlerden (yani, maddeden) atılan AQAŞ'tır. (*as 177*)

• **ADRA TUYUĞLI BİLİG, 1.** tefrik tatbikatlı bilim (icraat). Karşılaştır: Kırğızca *tuyğundıq* [sükûnet; güçlü, cesaretli, maharetli]; Erzurumca *tıylamaq* [alıp götürmek]. (*as 176*)

• **AD-YÖRÜG, 1.** rüçhan yöre. Bu kavram ËRDİNİ YALINLIĞ kavramını açıklıyan bir ifade şeklidir. YÖRÜG en yakın sınır içinde bulunma, sıra takip etme, emekliye-emekliye (zıplamaksızın!) gitme añlamına gelmektedir ve deyim bir şeyin, kendi sınırları (imkânları) içinde kalan, diğer bir şey haline gelebileceği, kendinden çok uzak basamaklarda bulunan hallere çevrilemiyeceği añlamındadır. Ësöñük olarak, BİR halinden PARAMIT'lar teşekkül edebilecek, ondan doğrudan-doğruya hidrojen atomuna geçiş mümkün olamıyacaktır.Bunun gibi, elementler atom sayılarına göre sıralanarak teşekkül edecekler, ësöñük olarak, hidrojen atomundan doğrudan-doğruya altın elementi teşkiline imkân yoktur. (*as 68*)

• **AĞ, 1.** serbest kalma [*release*] : AĞILIP ÖNER [serbest kalarak gelişir], (*as 36*); **2.** hediye : SÜÇİK SABIN, YIMIŞAQ AĞIN ARIP [akıcı sab ve yumşak hediyeler göndererek]. (*BOL I, 24*)

• **AĞLANÇIĞ SANSAR, 1.** salıverilmiş (serbest halde bırakılmış) (yani, uzaya bırakılmış) ışınlardan doğan konyugasïon (yani, yıldızlararası mekânda istihsal edilen elementler).(*as 240*)

• **AĞMAQ-İNMEK ACUNLAR, 1.** (BADIRA ile) serbest kaldıktan [*release*] sonra, (ABITA BURQAN ile, YAĞMUR YAĞMIŞ TEG) düşmek sureti ile meydana gelen ACUNLAR; (*as 240*)

• **AĞTINU-İNE, 1.** geri tepmesiz (yani, *resonance*) absorbsïon. (*as 241*)

• **AĞTINUR-İNER SUWLAR, 1.** geri tepmesiz absorbsïon yapan elektromagnetik radiasïonlar.

Elektromagnetik radiasïonların *resonance-absorbtion*'unu mümkün kılan işleme "Mösbauer effekti" denmektedir. Bu işlemin esası ise, bir çekirdekten çıkan SUWLAR'ın geri tepme [*recoil*] yapmamasına (yani, bir koruyucusu olmasına) ve SUWLAR'da Doppler kayması gözükmemesine dayanmaktadır. *as 241*'deki metin bu hali "*izotropik çağrışımlı QUŞLAR*" şeklinde dile getiriyor ki, bu QUŞLAR interaksïon halinde bulunan nuklear (yani, radiasïon yapan) ve elektronik (absorbsïon yapan) şarjlardır. (*as 241*)

• **AĞU, 1.** serbest kalma; **2.** zehir; **3.** antimadde (YASIMUQ). (*as 224*)

• **AQ, 1.** akma, akıntı, akış, akınış (*hi 32,50,53,58,73*) **:** AT ÜZE ÖTÜZİRE AQ-URUĞ SÖKDİM [at üzerinde geçmek sureti ile, akıntıyı yenmiye muvaffak oldum]; AQ İT ÏRİM ÏL KÏÇE OĞRAQLATTIM [Aq-İdil ırmağını geçmeden önce mola verdim]. (*BOL II, 12*);USUY OY ÖZ UQUÇ AQINIRIM UQUNUS APA [korpuskular olarak can halinde akan APA (yani, aparan şey)], (*pmh 24*)

• **AQ-AQIN, 1.** aktarılan (bir halden diğer bir hale çevrilen) akıntı (yani, vucuttan "can" halinde ayrılan akınış, *din 9*). Nitekim,"AQ" ismi verilen "*meni*" de böyle bir şeydir. Fizik dünyasında ise buna "AQAŞ" denmektedir. (*din 47*). **2.** ak [aktiv] akın **:** AQ AQIN OQ [Beyaz Hun akını] (Bizansça *Leukoy Hunnoy*) (*BOL III, 7*)

• **AQAŞ, 1.** madde içinden dışarıya akarak çıkan radiasïon [*flux*] ki, "*arka-yakadaki karaten radiasïonu*" demektir. (*din 11, as 129*)**:** ÊR AQAS ÖT, AP-AYISIÇ ÖTÜŞ [erişmek üzere, AQAS şeklinde geç, aparılarak geçer iken] (*hi, 42*)

• **AQIĞLIĞ, 1.** radioaktiv; bir elementin, daha önceki halini giderecek (iptal edecek) olan, emissonlar yapan hali; bir elementin ADIN İTİGLİG [prosessual olarak impulslu] hali, (*alf 154*)

• **AQIĞSIZ OĞUŞ, 1.** akmıyan (*ac-tendo*'suz; bir istikamete yönelmiyen) OĞUŞ [substans, fizikal element, *as 243*]. Sanskritçe ANASIRAWA TATU [*anāsrava dhatu*]. Bu deyimden kastedilen añlam"yıldızlar arası atomlar"dır. Yıldızlar arasında optik olarak şu element çeşitleri tespit edilmiş bulunuyor: **H,He,C,N,O,Na,Si,S,K,Ca,Ti,Fe.** (*as 272*)

• **AQIĞSIZ NOM, 1.** madde, element; yani, KÖK QALIQ'da kommunikativ üç türlü İTİGSİZ'lerin "kommunikativ atom ağırlıkları ithali"nin adı, (*alf 154*)

• **AQIN, 1.** hücum, harp; (*attack, ac-cĕdo*) : ÖGÜ AP-AQIN UÇ [krallığı harplerde şöhret bulan lider], ÖP-ÖSÜ AQIN [ordu akını], ËR-ËRDİMİM AQIN [erlik cesareti ile akın], (*ayb 168*), I-BAR AQIN USUDIMIZ [bir akın yaparak egemenlik kurduk].(*BOL, II,12*)

• **AQINIŞ, 1.** elektromagnetizm ve gravitasïon alanlarında, OQ'ların [kuantumların] konfigurasïon kuvvetlerinin tesiri altında gidişi.(*din 9*): AQINISIM ALT AT-ÜZÜT ËTÜÜÑ ËR [AQINIŞ aracılığı ile kesinleşen bir (cennete) erişme]; AQINIS AÑIÑIP ËMİSİP ËSÜ ËTİÑ ËM, AQINIS URUS [AQINIS diyerek saygı duyduğun şey, AQINIS'ın gerçekleşmesi halidir]; AP-US AQINIS OŞUS, ÜW ËMİM ËRİT OŞUS [götürücü katındaki AQINIS'ın, konfigurasïon (OŞUS) amacı ile, sağladığı (ÜW) eriştirme, konfigurasïon tahakkuk ettirir] (yani,konfigurasïon götürücü AQINIS'ın erişmesi ile tahakkuk eder); (*ppb 15,19*); ËRİŞİM AQINIŞ [erişmiş olduğum AQINIŞ]; AQINIS OY, ATA OY [akınış atası]; UQUYIN AQINIŞIM UÇ-UÇUÇ OYINIŞ SU ASIQIDIÑ [aklıselim ile AQINIŞ üzerinde düşünme, "*elektromagnetik gravitasïon*" sonucuna götürür](*hi,29*); AQINIŞ SUUŞ ÏY [akınış elektromagnetizmadır] (*hi, 56*)

• **AQIŞ, AQ 1.** meni : PÏS-AQ, OÑ-TÖRT [5 akmayı başaran 4]; (*pmh 24*); TÖRT AQ [4 meni] (*alf 43*); TÖRTİN ËD AQIŞ [4 olan akış]; (*hi 50*); ËB AQIS [BİR akıntısı]; ËB AQ ÖT [BİR akıntısına geçiş]; OMUY AQ ÖGÜN APA [duacı olduğumuz akışın sahibi APA]; OMUY AQ, UÇ ËRİR AQ [duacı olduğumuz akış, uçarak erişme akışıdır], (*hi 53, 58*);AQIŞ ON OŞ [meninin kozmik konfigurasïonu]. (*AYT 92,95*)

• **AQ-İT, 1.** akan [aktiv] impuls; yani, nehir : AQ-İT İRİM-İL KÏÇE OĞRAQLATTIM [AQ-İT (yani, Aq-İdil) kişileri halkını geçer iken mola verdim], (*BOL II, 12*)

• **AL-APA, 1.** kişilerin canını alarak öbür-dünyaya götürücü; kişi canını kendine alan Allah, ÖZÜSÜNÇ APA : AL-APAĞU ON ËRİG [AL-APA'nın kozmos askerleri]; (*BOL I, 33; V,4*)

• **AL-AT, 1.** Allah tarafından alınma : AL-AT ËDİSİTİL [namı Allah tarafından alınmış olan], (*alf 169, AYT 95, ptv 94*); **2.** Tanrı (*etr 1998,36,82*)

• **ALAYA WÏT-YAN, 1.** (güneşten, ULUĞ YÏL'den) alınmak sureti ile, yan kısımlarda yer alan idrak (Lat.*videŏ*; Rusça *vid*); yani, Van Allen Kuşakları.Sanskritçesi *älaya-vijñäna* [temel idrak]. (*as 138; din 118*)
• **AL-ËSİS, 1.** canları kendine alan; yani, Allah : AL-ËSİS ULUS [Allaha inanan halk]. (*BOL I, 19*)
• **ALĞIL, 1.** keşif kolu, ordu öncüsü : İÇ-OĞUZ SÜSİ BASA KËLTİ. "UYUDIĞ-UYUBIZ BOLTI" TÏP, ALĞILI KËLTİ ["uyuyanlar –uyuruğumuz olacak, diye, İç-Oğuz ordusu baskın yaptı" diyerek, istihbaratçı geldi] (*alf 169, BOL I,18*)
• **ALQATMIŞ, 1.** "bir ALQ'a [başlığa, *to the heading*] nispet edilen " añlamında, *relativ*; tersi, absolut [kendi başına mütalaâ olunan şartsız, sınırsız ve mükemmel hal] ki, buna ÖG-KÖÑÜL [identifikasïon imkânı] da diyebiliriz. (*as 240*)
• **ALQINTIĞ [ALQINTI] 1.** assimile olduk [oldu] (*BOL I, 25; II,9*)
• **ALQU, 1.** univerzum [kâinat], Almancası *All.* : ALQUTIN SIÑAR [univerzumdan relativistik-simetrik]; **2.** *universal* [genel] : ALQU BÏŞ ACUN [univerzal beş hilkat]; ALQU QAMAĞ ÜÇ ÖD [univerzal yekûn üzerinden 3 kondisïon (era)]. (*din 89; as 8,25,29,49,129,134,142*)
• **ALINĞADTURĞU, 1.** demontaj. Karşılaştır, Tatarca *alınmalı ram* [*demontable* çerçeve]. (*as 202*)
• **AL-ÖTÜS, 1.** Allah tarafından alınmak sureti ile geçiş : ËL AÑI ËTİSİNÇ AL-ÖTÜSÜÑ AÑIQIÑ ËTİG AÇUR ËSİ [millî hatıra edilen göğe geçiş anıdını açma dolayısı ile], (*alf 169*)
• **ALP, 1.** *possessive*; yani, mekân ve zamanda lokalize : ÇINLAYU UDUMBAR ALP TAPIŞĞULUĞ [*genuine*'in univerzolojisi possessiv orientasïonludur] (*as 205*); **2.** elde olunmuş (kazanılmış) olan şeye sahip çıkma bakımından gösterilen"kahramanlık" :ALP ËR, BİZİÑE TËGMİŞ ËRTİ [kahraman edası ile,bize tabi yerlere değmiş idiler] (*BOL I, 31*); **3.** mustahkem mevki kumandanı, müdafiyi : ALP UŞUL UÇI [majestelerinin mustahkem mevkiler kumandanı]; (*alf 169*)
• **ALP ËRİN, 1.** müstahkem mevki müdafiyi : ALP ËRİN BOLBOL UQUSTI [ALP ËRİN vukuatı tavsif etti] (*BOL V, 2,3,4,5,6,7*)
• **ALP-UŞUL UÇI, 1.** [majestelerinin hassa ordusu lideri] (*BOL I, 31*)
• **ALT, 1.** temsilci, selâhiyetli kişi, *representant*,vekil : ËSİS ÏL OĞ ALTI [ËSİS (yani, Tanrı) halkının insan vekili] (*alf 44*), ÖP-ÖSÜ AQIN

ALT [yüce ordu akını selâhiyetlisi] (*alf 50*), ÖKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ AT UTDIM QATUN [Kral yetkisi namına sahip olma hakkını kazanan kadın] (*BOL. I,10; III,12*); ALT ËR APA [erişme yetkilisi APA] (*hi,38*) AT ÜÇÜZ İL ALT [üçüz halkdır] (*alf 81*); BU ALTIÑ ON-UYUL ÜÇ BU, ËL BU, ËS BU ËSİD [ben ON-Federasïonu lideriyim, halkımın kamu oyunu duy] (*alf 50*); ALT OQ [OQ vekili] (*etr 90*) ALTI UÇUB SOĞDAQ [simultan Sogd] (*BOL I, 13*); **2.** altı : ALTI YARIQ TİGİN [altı spektral nasip] (*ayt 113*).

• **ALT ËR APA, 1.** erişme yetkilisi APA (*hi,38*)

• **ALTI-ON [ALTUN], 1.** yetki, yetkililik için verilen altından mamul eşya, nişan : AP-ATIM QARA ÇUR A, UYUĞI ATI QARA-YÜZÜÑÜZ,ALTI ON ÊSİBİ, Ë ËRİKİZ A [şeref adım QARA ÇUR, federalımınki (halkımın adı) ise QARA-YÜZ,ve ben onların yetkisine,evet, sahibim ya] (*ptv 67*)

• **ALTI UÇUB SOĞDAQ 1.** simultan Sogd (*BOL I, 13,28*)

• **ALTI YARIQ TİGİN, 1.** altı spektrum nasibi; yani, ALTI PARAMIT, (*din 31, ayt 113*)

• **ALT OYILIQ, 1.** selâhiyet (*BOL III, 12*)

• **ALTUÇ, 1.** krallık, kral : BEÑÜK ËDİS ALTUÇ ËSİZİS [ebedî anıt kral hatırasınadır] (*etr 1998, 23,40,44; alf 69*)

• **ALTUN, 1.** differensial; **2.** temsilci, mümessil; *representant* : OQ UQULIQ ÜÇ-BİRİKÜDE ALTUN [OQ'lar ile meskûn ÜÇ-BİRİKÜDE *representant*] (*BOL I, 22*); **3.** hakimiyet : ALTUN ATIM [AT (devlet başkanı) hakimiyeti] (*BOL I, 21*) 4. altın; (*as 154*)

• **ALTUN ATIM OĞUN TURQAN, 1.** atalarım hakimiyetinin sancak valisi (*BOL I, 21*)

• **ALTUN-KÜMÜS, 1.** mezar altın-gümüşü (*BOL I, 22,24,34*)

• **ALTUN-KÜZEÇ, 1.**diferensïas'ion yapan elektron, differensïal elektron: iki molekülün kovalent [elektron çifti şeklinde; *homoopolar*] bağlantı ile birleşmeleri halinde, ÇİÜ [*aksïon*] yapan KÜZEÇ'in (dış elektronun), normal hassasını değiştirerek, bağlanacağı atomun dış elekteronu ile *homöo* [benzer] hale gelmesi olayı. İki elektronun bu şekilde benzer hale gelmesi ise, onların ayni bir kabuğa (atom QAT'ı-na) yerleşmesi demektir. Bu şekilde artık bir tek kabuk sözkonusudur ve bu kabuk içindeki (başlangıçta iki muhtelif atoma ait olan) iki e-

lektron her iki atoma da mensup olur ki, bu da iki atomun birleşerek bir *molekül* teşkil etmesi demektir. (*as 93*)

• **ALTUNLUĞ, 1.** *differentiable* : türev veya türevler ihtiva etmek sureti ile, farklılık gösterecek olan bir hale çevrilebilen şey; bulunduğu halden daha farklı bir şekli bulunan şey; mümessil. (*as 137*)

•**ALTUN YARUQ, 1.** reprezantant [olup biteni gösteren] spektrum ki, ışığın geldiği kaynağı temsil eden (bu kaynağın ne olduğunu bildiren) "*emissïon spektrumı*" demektir. Bu ise, sıcak bir kaynak tarafından gönderilen, parlak çizgi, band veya UZANMAQ'dan [*continuum*'dan] ibaret spektrumdur. Bunlar ise, spektrum kaynağında bulunan elementlerin cinslerinin tespit edilmesini mümkün kılarlar (yani, ALTUN'durlar). (*asl 15*)

• **ALTUN YIŞ [YIS}, 1.** reprezentant kurulu cüz; reprezentant anayasa (konstitusïon); Türük Bïlin lurucu cüzlerinden olan "*Altay anayasası*" (*BOL I, 14; II 11,13,14; III, 5*)

• **ALTURUÇ, 1.** vekil (*etr, 81*)

• **AL USU ËT, 1.** ayin : AL USU ËT ËSİT USA [ayin yaptığımız Tanrıya] (*alf 73; etr 1998, 79*)

• **AM, 1.** sevgi, sempati, bağlılık; Latince *amō*; Ankara, *amanlı* [meyilli]; Sinop, Kars *amrıqmaq* [heveslenmek, özenmek, imrenmek] : AMRAQ [sevimli, sevgili (*amātrix*) ki, *afin* (akraba, benzer) demektir] (*AYT, 95, as 290*)

• **AMITA-ABA BURQAN, 1.** abınma temayülü gösteren (abınan) BURQAN; yani, gravitasïonal SÖNGÜ QILINÇ BURQAN'ı : maddedeki bütün çelişkilerin diverge olmasından sonra, maddeyi aktivlendirerek SUQ-AWADI ULUŞ teşkil eden güç. (*as 84 , din 9*)

• **AMITA-AYUSI BURQAN, 1.** ifade (dönüştürme) temayüllü (yani, değişmelere mekanizma teşkil eden, universal tranzisïonları tatmin eden, varlıkların hayatlarının sonsuzluğunu temin eden, hayatın hakimi olan) BURQAN. Bu BURQAN şöyle tarif ediliyor: *Açılıştaki tefrik ile NOM'landırılmış AMITA-AYUSU SUDUR değişmelere mekanizma teşkil eden şeydir.* (*as 59; din 12*)

• **AMRANÇIĞ** [AMR-ANÇIĞ] 1. identik olarak not edilmiş (yani, *izotropïk*). Basit añlamda *izotropï* bir öz [*proper*] koordinat sisteminde türlü doğrultulara bakan bir YOĞI'nın [müşahidin] gördüklerinin hiç-

birinin öneçıkmış [*preferred*] olduğunu tespit edememesi [ANÇIĞ olmaması] añlamındadır. Uygun bir şekilde seçilmiş olan sistemlerde YUUL'muş [yıkanmış, *smoothed out*], ËSÜ-ËRE'lenmiş [idealize] univerzum her doğrultuda ayni şekilde gözükür, veya, diğer bir deyimle, *izotropik*'dir. (*as36*)

• **AMRU, 1.** identik; **AMRU BOLUR** [identik tahakkuk eder, identik hale gelir].(*as 228, alf 150*)

• **AMTI, 1.** indi, imdi, işte : AMTI, BËGLERİME TİR ËRMİS [indi, beylerine der imiş] (*BOL V, 5*); OL AMTI, AÑIĞ YOQ, TÜRÜK BUDUN [buralarda indi, Türük Hakanı gibi kimse yok] (*BOL I, 24*); AMTI MINA BUYANLARIMIN ËVİRÜR MEN [işte, işbu beyanlarımı teşkil etmekteyim] (*as 120*); **2.** şimdiki zaman [*presence*] : ÖÑRE, AMTI, KİN, ÜÇ ÖDKİ TÖZKE-RİNÇSİZLERNİÑ [geçmiş,şimdi ve gelecekte üç kondisïon halinde bulunan dirençsiz şeylerin] (*as 174*)

• **AMUĞA TARŞIN, 1.** sempatik (bağlılık gösteren) daralma: bir element içinde yer alan kurucu parçacıkların,devamlı surette enerji kaybına uğruyarak hacimlerinin gittikçe daralmasına rağmen, birbirlerine bağımlı kamlıya devam etmeleri.

Univerzumdaki her şey ışık ile *assosiasion* (AMU) halindedir ve, buna göre, AMUĞA TARŞIN "*ışık hızına yakınlaşma dolayısı ile foreshorten (daralma ile temayüz)*" demektir. Hareket doğrultusuna dik doğrultudaki dimenzion bozulmamak üzere, **v m/san**'lik bir hız ile giden **1 m** uzunluğundaki bir cismin daralmasını Lorenz

$$[1 - (v/c)^2]^{1/2}$$

şeklinde ifade etmiş bulunuyor. Burda **c** ışık hızıdır ve **v** ARIĞ [*expansion*] hızıdır. ARIĞ arttıkça (zaman çoğaldıkça) gökcisimleri daha kısa hale gelecekler ve hız ışık hızına varınca tamamı ile yassı (*flat*) bir hal alacaklardır ki, bu hale ARTAYU YOQADTURU denmektedir; (*as 77; din 21*)

• **AMWARDIŞINLIĞ OT, 1.** bağımlı bardaş [*bardyo*, takatlı, dayanabilen, bir şeyi geçiştirebilen] subjeksïonlu OT, bariton enerji ki, "AMUĞA TARŞIN *enerjisi*" demektir.

Burda AMWARDIŞINLIĞ (yani, bardaş) olan şey cismin hareket doğrultusunda (buna dik doğrultuya nispet ile) gösterdiği dayanıklılıkdır (yani, *baryton*'dur, ağır basan tondur). Cismin bu ikinci

doğrultusuna (yani, haline) AZ NIZWAN denmektedir ki, bu da, *baryton* doğrultuya nispet ile, BADIL ÖKÜŞ ËT'ÜZ TİL KÖÑÜL [belirsiz olaylar prensibi] teşkil eden doğrultudur. (*as 78*)

• **AN, 1.** anma, taziz etme : ÖGÜN AN ONUY A ÖGÜ OQ [haşmetmeaplığını taziz etmekte olduğun kişi kozmoslaşmış olan bir OQ'dur] (*ayb 53*); AN ËL [halk anışı] (*pg*); AN ËSİKİM [melek](*pg 46*);AS UÇUSUY AN ON ËBİS ["*asümana uçuşma*" ile hatırlanacak şey kozmostur] (*hi, 49*). **2.** anıt : UW-OLUÇUÑUN AN [mukaddesleşmiş olman dolayısı ile,sana işbu anıt dikilmiş bulunmaktadır]; (*pty 88, Etrüskçe*)

• **ANAĞAT, 1.** Sanskritçe *anāgata* [gelmek istemiyen, gelmiyen şey, istikbal]. (*as 272*)

• **ANÇA, 1.** şöyle : BÜ-ÖG QAĞAN, BAÑARU, ANÇA AYIDMIS [BÜ-ÖG hakanı, bana iletilmek üzere, şöyle demiş]; TÜRGİS QAĞAN ANÇA TİMİS BUN [Türgis Hakanı şöyle demiş bulunuyor]; **2.** bu sebeb ile : QAÑIM USUD, ANÇA ÖTÜNMİS [QAÑIM USUD'a, bu sebeb ile rica etmiş]; **3.** tekrar : ËÇİM QAĞAN İLİN-TÖRÜSİN ANÇA QAZĞANTI [ËÇİM QAĞAN'ın anayasasını tekrar kazandı] (*alf 170*)

• **ANÇULADI, 1.** müjdeledi, tebliğ etti : UYURUQLIĞDI QAĞANQA ANÇULADI [hakimiyeti hakana müjdeledi] (*alf 170*)

• **ANÇULAYU QALTI, 1.** doku [*tissue*] invariansı, öylecene kalan şey, *ante-eō caelāman* [mümeyyiz relief]. (*as 273*)

• **ANILĞIL, 1.** unutulamıyacak şekilde : ANILĞIL TİDİ İRTİM [unutulamıyacak şekilde değmiş bulunuyordum] (*alf 170*)

• **ANIS, 1.** yadetma [anma].Bak: AÑIS. (*din 45*)

• **ANI TUTA-UTMIŞLAR, 1.** objeyi (enerjiyi) hakimiyet altına alanlar (yani, TAPIĞ'ın patronajı, hareket sebebi) ki, "sistemin (objenin) kinetik enerjisi" demektir; çünki hareket dolayısı ile bir objenin sahip olduğu enerji şekline "*kinetik enerji*" denmektedir (*as 133, as 232*)

• **ANIZILIZ, 1.** anıt, heykel : ÖZ ANIZILIZ [kendi heykeli] (*alf 170*)

• **ANT, 1.** taahhüt, ant : İNİNÇİN AP-ANTI BU ÖGÜÇ [bu sulh şartları için yüce andım teminattır] (*alf 170*); ANTILĞAWIN MA, ANT SİZİME ËDÜGÜS ME AWRILIWUMA [bana karşı olan taahhütlerinizc gelincc, Allaha karşı olan taahhütlerinizi yerinc getirdiniz mi, ben evrilirken](*pty 34*)

• **ANTA, 1.** orda : ANTA ANIĞIRU UYUQ BOLTI [orda ve o şekilde ölü düştü] (*BOL,III,12*);OÑ BUDUNUM ANTA ËRÜR, TİMİS [muvaffak kav-

mim orda bulunuyor, demiş]; **2.** oraları : ANTA İÇREKİ BUDUN [oraları içindeki kavim]; **3.** orda iken, oracıkta : QAĞANIN, UY-BUĞUSIN, UŞUDIN ANTA ÖLÜRTİM [hakanını ve genel kurmay başkanını orda iken (oracıkta, hemencecik) öldürdüm]; **4.** vakit, zaman, esna : TÜRÜK İLİN ANTA BOLĞADIM, ANTA, UR-AT ATADIM [Türük ilinde bulunduğum vakit, o esnada, savaş ilân etmiş bulunuyor], ANTA YİTİNÇ AY, TÖRT YİGİRMİKE ANTA AT-UQITTIRTIM QAN [zamanın 7. ayının 14'ündeki esnada haddini bildirmiş olduğum han] (*alf 170, 171*)

• **ANTAĞ, 1.** bu gibi hal, öyle, onun gibi : ANTAĞIÑIN ÜÇÜN İGİTMİŞ [bu gibi haller için eğitilmiş] (*alf 171*)

• **ANTA KİSRE, 1.** ondan sonra : ANTA KİSRE QAÑIM QAĞAN UÇDI [ondan sonra QAÑIM QAĞAN uçdu] (*alf 171*)

• **ANTIRNI, 1.** *obligasïon* [mükellefiyet] engeli (tirmanışı);angajman. Bunun ile kastedilen añlam "*kitle defekti*"dir ki, bu defekti husule getiren elementler bir angajman (madde halinde baki kalabilme) altındadırlar. Deyimin Sanskritçesi olan *antarāyika* "engeller ile irtibatlı hal", "müsebbib engel" şekllerinde manalandırılmaktadır. (*as 58*)

• **ANTIZ, 1.** iman : UZANTQIN ANTIZIN ARĞUYIB OY LAÑ [yüce imanımın saflığı sayiki ile] (*alf 171*)

• **ANT-URIĞU, 1.** eski Samarkand (*BOL I, 18*)

• **ANUDARA, 1.** tefavuk ettirilemiyecek derecede [*superior*], emsalsiz, en yüksek dereceden. Sanskritçesi *anuttara*. (*as 232*)

• **ANUDARA ÖSELİKSİZ TAPIĞ, 1.** en yüksek dereceden kitlesiz (yani, sabit) spatial enerji ki, "konserve olmuş olan enerji" (yani, enerjinin konservasïo kanunu) demektir. (*as 232*)

• **AÑ, 1.** düşünme ve hissetme sistemi; idrak, intelligens, zekâ, akıl : AÑIÑ ËS ËD ËS AÑIÑ [aklın ruh haline gelmesi]; ËS AS AÑ AS ËS [asılı ruh halinde akıl]; AÑ BAŞLAYUQI TILTAĞI KİRTGÜNÇ OL [idrak başlangıcı ifadesindeki KİRTGÜNÇ'dür o]; **2.** av hayvanı : I AÑ ËS [mekânda av hayvanı yakalama] (*alf 170*)

• **AÑA** (OL'dan → AÑA), **1.** buna,ona : AÑA UQŞATI YİG NOMLAR TÖRKİN BULULUR [vektor NOMLAR da buna benzer tarzda tahakkuk ederler] (*alf 122*)

• **AÑIQ, 1.** heykel : UÇU ËSİWİÇ AÑIQIÑ AÇURIÑ ÖTÜSÜQUÑ USUTUSA [liderimizin heykelini açışım onu Tanrılaştırmak içindir] (*alf 170*

; etr 1998, 79)
• **AÑILTIP, 1.** gibi (*etr 1998, 59*)
• **AÑIN OÑ, 1.** tarih (yani, AÑTUYUS) (*hi, 2943,44*)
• **AÑIS, 1.** akılda tutma, unutmama, düşünme. Bak: ANIS, (*din 45*)
• **AÑ-TUYUS, 1.** tarih [*date*] : AÑ-TUYUS ULUT ÖD ["*melek erası*" tarihi] (*ptv 99*)
• **AÑU, 1.** hatırlama, sayma; mensup olma : ODUQ ËL UQUS ËL-ËLİÑ AÑU UÇ-UÇU OZ ["muzaffer halk" olarak bilinen halk-halkına mensup devlet teşekkülü] (*alf 171*)
• **AP, 1.** götürme, götüren, götürülme : AP-AT [götüren; yani, *Allah*]; (*alf 76*); **2.** kuvvetlendirici ön ek : ËSİÑİÇ ËDİZİS AP-ANIÇIS [kraliçe] (*etr 27*); AP-AQ AW ÖTÜŞ [akma yolu ile (öbürdünyaya) geçiş](*hi,50*)
• **APA, 1.** (kişi canını öbürdünyaya) götürücü, canları "aparıcı",Allah [AL-ilâh] : İÇÜÜM APAM BUUMIN QAĞAN İSTEMİ [hükmüne tabi olacağım Apanın neslimin hakanı istemi] (*BOL I,3,13,17,35; VI,3*);ÖZÜÑ APAÑ AT-OTUQ OL OÑTI [ateşin Allahımız adına yakılmış olması dolayısı ile, (ona geçmiye) muvaffak oldu] (*din 47; alf 171*); USUN ÖK APA, OQ AR ASILINIS APA [korrelativ gök, kuantum halinde gidilerek asılı kalınan APA'dır] (*hi, 50*)
• **APAĞUT, 1.** Allah vekili (*BOL I,18,35*)
• **APAR, 1.** Avar (*BOL I, 3,30*)
• **AP-AT, 1.** yani, "APA" : AP-AT ËB-AT [Allah yüccliğindcki]; **2.** AP-ATIZ halinde "haşmetmeab" : UP-UYULUNU AT ODUÇUZ AT AP-ATIZ [millî ordu Haşmetmeabı] (*alf 171*)
• **AP-ATA, 1.** yüce ATA : UŞ ËSİS AP-ATA ËS AT [majesteleri "Yüce Ata" isimli namdır] (*alf 43, 171*)
• **APA-TURQAN, 1.** İdil-Oral sancak valisi : APA-TURQAN BAŞLAYU, ULAYU UŞUT-ËPİT BËGLER [APA-TURQAN'lardan başlıyarak, rütbe sıralarına göre UŞUT-ËPİT BËGLER] (*BOL I, 23; II,13*)
• **APAY, 1.** terfi (*etr 1998,71*)
• **AP-ËSİÑ, 1.** götürülen can (*hi,77*)
• **AP OYUL, 1.** Tanrı (*etr 1998,82*)
• **AR, 1.** uzaklaşma, ötelenme; depart : ARIŞIM [uzaklaşışım] (*hi 64*);ALQU QAMAĞ BURQANLAR ARIĞ NOM OĞUŞI TÖZLÜK OL [kâinattaki bütün gravitasïonlar *ötelenme* kanunu esasını mahfuz

tutar] (*din 86*); KÖÑÜLÜG SÜZER ARIDUR ÜÇÜN [elektromagnetik radiasïonları filtre ederek *ötelemek* için] (*as 268*); OLUB ARIR US ÏK [*uzaklaşan* instans dualitesi] (*hi 49*)

• **ARAN [AR-AN], 1.** fizikte: kuvvet hücresi; yani, atom çekirdeği; Kırğızcada, hayvan hücresi; ahır. (*as 111*)

•**ARANYADAN, 1.** atom çekirdeğine mensup elektron; yani, atomların alçak enerji seviyesinde bulunan elektron; **2.** ARANYADAN ORUN halinde "*manastır*"(R.R.Arat 1966, s.337). (*as 112*)

• **ARANZ-UMUĞSUZ TINLIQLAR, 1.** çekirdeklerine başvuramıyan (yani, emission yapan, gönderilen) gamma ışınları. (*as 112*)

• **ARA-OQ, 1.** aralıklı okunma; "kızıla kayma" demektir. (*as 241*)

• **ARIĞ SÜZÜK, 1.** ötelenme (yani, kitle defekti neşretme) sonucu olarak süzülmüş. (*as 154*)

• **ARĞU, 1.** saf : ARĞUYIB OY LAÑ [saflığı sayıkı ile] (*ayb 171*)

• **ARIQIŞ, 1.** mal sevkiyatı (vergisi) : ARIQIŞ IDMAZ TÏYÏN SÜLEDİM ["mal göndermez", diyerek ordu sürdüm] (*BOL I, 13,25*)

• **ARIQIŞ TİRİKİŞ, 1.** mal sevkiyatı vergisi (*BOL I,25*)

• **ARITI TIDIĞSIZ TEÑRİDEM KÖZİ, 1.** tamamiyle çelişkisiz kreativ model ("H atomu"). (*as 77*)

• **ARSLAN, 1.** arslan; **2.** maddenin ortaya çıkması ile başlıyan gravitasïon kreasionu, şarjlı parçacıklar doğuşu, hareket dolayısı ile kitle artışı, hareket halindeki bir objenin potensial enerjisinin kinetik enerjiye transformasionu hallerinde olduğu gibi, *relativistik tesir.*(*as74*)

• **ARYA 1.** belirli bir gaye için alınan tertibat; *Vorrichtung, arrangement,* Sanskritçede *ārya* [NIRWAN'a götürecek yola girmiş olan]. ARYA-SAÑĞA [spin tertibi]. (*as 70*)

• **AS, 1.** asılma, (asılı) bağımlı kılma [gravitasïon] : ASILIDIMIZ İÇÜY AS ÊMİŞİN OLUZ [asılı bırakan kuvvete tabi olarak, *asman* (asüman) haline gelme];(*hi 33*); ÖKÜŞ-OQUN AS AŞIÇ [gök-kuantumlarının gravitasïonal emerji haline geçmeleri] (*hi 79*); ÖCÜC AP AS [gerekli olan götürücü gravitasïon enerjisi] (*hi 81*); İÇÜY AS [gravitasïona tabi olma] (*hi 81*); OQIS OY, "SUUM AS" UQUÑUD [kuantum "*elektromagnetik asılma birimi*" olarak anlaşılmalıdfır] (*hi, 61*). **2.**enerji : OY ASIM ÊM-OĞ-ÊM [akıl enerjisi substansı] (*hi 78*); ÜÇ AS [üç türlü gravitasïon] (*alf 30*); ONUN AS [kozmik bağımlılık] (*alf 100*); **3.** vekil : AS A-

TA [vekil Ata]; AT USUB AS [Tanrı vekili namı] (*etr 79, 80*).

• **ASANQI, 1.** gravïtasïon—bir şeyi bağımlı (asılı, *dependent*) kılan kuvvet; vasî vektor kanunlu geometri teşkil edici dağılımlar halinde bulunan YÏRTİNÇÜ YULASI [massiv cisim yulması (*pull*'u)]. Albert Einstein ASANQI'nın dört dimenzionlu mekân-zaman eğriliğinden doğan fizikal bir tesir olduğunu kabul etmektedir. Buna göre, ASANQI'yı AT-ASIĞ [ASIĞ eylemi] şeklinde de tarif edebiliriz (*as 46*). **2.** alâk [asma, tutundurma, bağlama, bir şey ile bağlantılı hale getirme, kilitleme]; yani, ASANQI [bir şeyi bağımlı kılan kuvvet], ASIS [gravitasïonal alan]; gravitasïon. (*din 94*)

• **AS-ATA, 1.** vekil ata, (*etr 79*)

• **ASIĞ, 1.** *interdependence*; bütün gökcisimlerinin ËB-ËDİZ'lerinin [*aksïonlarının*] karşılıklı bağımlılığı; yani, (1) gravitasïonal alan, (2) mekanik [cisimlerin hareket ve dengeleri bilimi]. (*as 47*)

• **ASIS, 1.** asılı kalınılan (yani, gravitasïonal) alan.(*din 40,41, 45*)

• **ASIS ÜY [AS ÜY],1.** asılı kalma evi (yani, gravitasïon evi)(*hi.22.41*)

• **AS İK, 1.** asüman dualliği (*hi. 41*)

• **ASQAN [ASPAN], 1.** asman (asüman) : ASPAN US AP-AÑISTINILIÑIN [asüman mabedinin]; QOYAM ASQAN KÖYPEÑ ÜYÜNİÑ [koyuyorum gökmabedi evinin] (*ptv 99*) (Protobulgarca)

• **AS-ON, 1.** asılı (gravitasïonal) kozmos. (*alf 171*)

• **ASURI, 1.**bağımlılık galebesi, veya gravïtasïonal olkunma; yani, *ilk madde* [Almanca, *Urstoff*]; buna göre, *hidrojen atomu*.

Hindu mitolojisinde *deva* ve *asuralar*, süt (yani, WAX-ŞİK'li SUW) halindeki okyanusu ölümsüzlük usaresi *amrta* (yani, YOQ-ÇI-ĞAY) çıkartmak için *pismiş* [yayıkta vurmuş] bulunuyorlar.

"Tanrı" añlamına da gelebileceği düşünülen, varoluşun yüksek dereceden sakinleri olan, ve türlü *Buddha*'ları ifade eden *deva*-'lar, BİŞ TÜRLÜG YARUQ **ÖÑ;** ve, *titan*'lar [*deva* olmuyanlar, iblisler] şeklinde manalandırılan, *assura*'lar ise, YARUQ ÖÑ'lerden olkunan ilk madde şekli (yani, *hidrojen*), ve ölümsüzlük usaresi *amrta* ise "*kitle defekti*" olmalı. (*as 35*)

• **AŞ, 1.** aşma : İÇİLİD ËBİS AŞIÇ ÖZ OQUZ ËSİTİD ONUD [içerilmek üzere (göğe) aşan şeyin öz kuantumumuz olduğu bilinmektedir] (*hi 28*); IŞI ÖZ-İÇİS BOLU UB-OZ BU AŞA ËKİÇ [siper-i cennette olabilme

Allaha aşma demektir] (*an 21*); **2.** aş (yemek) : AŞ ËL AT [halk yemeği] (*şm 31*); ATADININ AŞ [adadığın yemek] (*hi, 28*)

• **AT, 1.** atılım, girişim, icraat : KÖK YÜRÜÜÑ ATA ÏS AT ÏR ËTÜZLÜG OL [o, gökte yürüyecek (yaşıyacak) olan Ata ruhu icraatının sahibi olmuya lâyiktir], (*BOL I, 17*); TABIĞAÇDA AT ÏKÜSİ UYUL BOLTI [Çinde bir federasïon teşkil etme *girişiminde* bulunmuş olsalar bile];(*BOL I,19*); AT-OY ÖGE [icraat sahibi] (*ayt 114*); **2.** dışarı atılma, atma; canın (Tanrıya kavuşmak üzere) tenden atılması : TÖRT ÖK AT [(bir merkezden dışarı) atılmış olan 4 gök] (astrofizik bilimine göre, "*gökte ikamet eden*" H, He, Ne, Ar grubundan 4 grup halinde elementler kütükleri) (*alf 38*); **3.** nam; bir kişinin *eylem*'leri ile vatandaşları arasında edindiği sıfat : BU ATANIÑIS ATIN işbu adanış adın] (*an 56*);OQ ATIM AT URUSUNUT ËSİÑİN [der Soldat der Kämpfe (savaşlar askeri)] (*pg 55*); AT ÏL [halk namı](*pg 55*);ÖG ËD AT [insanı yaratan nam] (*afb 43*), OŞ AT [işbu nam] (*alf 183*), UŞ ËSİS AP-ATA ËS-AT [Majesteleri Yüce Ata isimli nam] (*alf 43*), AT-OTUQ [namın yakılması (ateşte yakılmak) sureti ile] (*alf 65*), ALIZ AT [Tanrıya alınmış olan namdır]; (*din 46*); OÑUÇUN ATIM ATAN ËDİRİT [İsanın babası] (*pg 60*) **4.** isim: BU ATADINIÑIS ATIN [işbu adanış adın] (*pg 60*); **5.**hükümran : AT-UÇ OÑ [hükümran lider olarak muvaffak] (*alf 32*); **6.** artikel : AT ËRİÇ [*der Kavallerist*] (*pg 17*); BU. ËLİ ATI-AT [Almanca, *dieser hier, der den Rum des Volks trägt*] (*pty 67*): BU ÖGÜ ALTI AT [*dieser hier, der Würdige*] (*pty 75, valc 9*); OTU AT UR ASIÑ [ateşe verilme ziyafeti] (*alf 172*); ËL AT OÑINUT [Almanca, *der Volkserfolg*] (*pty 84, 86*); AT ÖGÜTÜM ËSİÑ ËR [*er ist der Würdige*] (*pg 62*); ATA ËSİS AT [ATA ËSİSİT] [*er ist der Staatspräsident*] (*pg 63, pty 96*); BASINIÑ USUTUL AP-AT UQUSUT OY OLUÇUZ [idam kararı veren juri heyeti] (*etr 46*); OĞLI ATI ËS OĞUP [oğlunu yadedip] (*pty 68*)

• **ATA, 1.** babay [büyük baba], ecdat; ata (baba) : ATAN AT [ecdat hükümdar] (*pg 49*), ATAN ËS USUÑUQUÑUZ [ata instansı] (*pg 45*); **2.** devlet başkanı, Tanrıya ozacak olan ruh : ËS ATA ËKİ, ALT UÇ-OQ [Ataya tabilik hali: OQ liderliği selâhiyeti] (*alf 57*); UW ATA OZ UYUS [mukaddes Ata,Tanrıya ozmak üzere, ölmüş bulunduğundan] (*alf 56*);BÏL ÖGÜLÜG OZ BOLUR ÏS ÏYİME, KÖK YÜRÜÜÑ ATA-ÏS AT ÏR ËTÜZLÜK OL [Bïl şerefini temsilen Tanrıya ozacak olan ruh olması dolayısı ile, o gökte yürüyecek olan Ata ruhunun hükümran askeri omluya lâyık-

tır] (*BOL İ, 17*); APAMËB-AD A ATA ËÑİNİS [APA tertibi ATA demektir] (*hi, 37*); **3.** Tanrının yeryüzündeki vekili : AS ATA US [Tanrı vekili Ata] (*alf 172*); **3.** baba : ATAN ËS USUÑUQUÑUZ [ata instansı](*pg 45*)

• **ATAB-UR, 1.** Urga kenti (Ulan Batur) (*BOL I, 31, 32*)

• **ATAÏS, 1.** Ata ruhu (*BOL, I, 17*)

• **ATALAM UÇ UP-URUYUN, 1.** yargı görevlisi meslek hakimi (*etr, 84*)

• **AT-ALTI, 1.** mensup (*etr 1998,35*)

• **ATAN AT, 1.** atalardan beri devam edegelmekte olan hükümdarlık (devlet başkanlığı) : ATAN AT ËKİZ ËSİDİT ËMİÑİZ [atalar hükümdarınız olan zat] ODUÇUY ËKİZ ËSİDİT ËMİÑ [ateşe verilmiş bulunduğundan] ËSİÑ ATAN AT ËKİZİTİN ËTİRİÑİSİN [ruhu Atan At olanın] UÇUY ËRİSİK [uçarak erişmiş bulunuyor ve, buna göre,] AT-ATA ËSİÇİÑ ÖKÜT ULUÑUZ [o, artık, At-Ata denilen sembol haline gelmiş olan ulunuzdur] (*alf 172, pg 49*). **2.** ATAN AT AR [Tatar] (*etd 14*)

• **ATA-OĞ, 1.** ataların şan ve şerefi; aslî cüz; ata-kişi, insanlık evalusïonunun esasını teşkil eden unsur : UÇUQUÑ ATA-OĞA URIÑ ËRDEËBİ [lider ATA-OĞ 'un gömülme erdemi] (*BOL, I, 16*);

• **ATAS, 1.** ateş (*ayt 114*)

• **AT-ASIĞ, 1.** bir şeyi asılı bırakan, asılı kalmasına sebeb olan şey; yani, *gravïtasïon.* (*BOL İ; 17; as 33*)

• **AT-ATA, 1.** bir kabilenin *atalar ruhunu* temsil etmek üzere, seçim ile gelen kabile başkanı; *kabile ruhunun devamlılığı* söz konusu olmak üzere, hükümran Ata (halen hüküm sürmekte olan Ata), (İngilizce, *parental reputation*) : AT-ATA ËMİT UB-UÇULUÑ [At-Ata olan yüce devletlin] (*pty 92*); AT-ATA ËMİT ËLİÇİNİNTİP [At-Ata olduğu halkı tarafından teyit olunarak] (*pty 90*), AT-ATA ËMİT UB-UÇULUÑ ["Ata" namına sahip yüce devletlin] (*pty 92*); AT-ATA ËSİÇİÑ ÖKÜT ULUÑUZ [At-Ata denilen sembolulunuz] (*pg 49*), AT-ATA OQ UŞ [Oq Majestesi At-Ata] (*BOL,I,4; alf 53*); AT-ATA UÇ ËTİLİS ËSİS [At-Ata lider ediliş hatırası] (*alf 173, ayt 104*)

• **AT-ATA UÇ, 1.** devlet başkanı lider (Erenköy Yazıtı).(*ayt 104*)

• **AT-ATA UR, 1.** At-Ata hakimiyeti (*BOL, I, 18*).

• **ATÇAÑ, 1.** 34,80 km/gün (*BOL,I,16*).

• **ATI AT, 1.** "-ğu" [İng. *that*] (*tka 89,97,101;pty 67*)

• **ATI ËS, 1.** –ın [İng. *this*] (*tka 92*)

• **ATIMIN ATARQIN ATINUY UQUQ, 1.** Qağan namına hareket etmiye yetkili[] (*BOL,I,23; III, 5*).
• **ATIM OĞ UÇI, 1.** *dynasti* lideri (*BOL I, 34*)
• **ATIM-OQ, 1.** yerdeğiştiren kuantum. Fizikte "A-hali", (*din 12*)
• **ATIZ, 1.** nam (*BOL,I,21*).
• **AT İL, 1.** AT inancındaki halk, AT-OY BİL halkı (*BOL I,18; II,12; III, 15,17,18; IV, 5,8, etd 10, 35,44,54,55,57*)
• **AT-İL BUD, 1.** At-İl kavmi (*BOL,I,18*).
• **AT-İR, 1.** icraat (*BOL,I,17*)
• **ATLIĞ SŪ, 1.** atlı ordu (*BOL,I,21*).
• **AT-ODUN UÇI, 1.** zaferler lideri (*ayt 112*)
• **AT-OĞ, 1.** hanedan, *dynastie, dynast* (*BOL,III,13,18,19; V,5*): AT-OĞ AT UŞIQIR İRİKLİ [*dynast* namına hareket etmiye yetkili] (*ap 73*); AT-OĞ QAĞAN [hanedan hakanı] (*BOL I, 35*), ATIM OĞ UÇI [*dynastie* lideri] (*BOL, I, 34*), ISUB-URA ATIM OĞIN TURQAN [*dynast* namına vergi registrasïonu yapan Sancak Valisi] (*alf 173*); **2.** başkent (*BOL I, 30,31; II,12*)
• **AT-OĞILA,** 1. başkent (*BOL, II,10; III,5*)
• **AT-OĞILA ÖGÜZ** [Dinasti Nahri], **1.** İdil Nehri (*BOL, I,18*)
• **AT-OĞ QAĞAN, 1.** saltanat hakanı (*BOL,I,35,38*).
• **AT-OĞU [AT-OĞI], 1.** başkent (*BOL, I,7,14,21,23, II,12*)
• **AT-OĞU BOLIQ, 1.** Yunanca *metropole*, dynast şehri, devletin nam ve şerefini temsil eden şehir, AT-OY BİL'in hükumet merkezi olan Saray kenti (Volgograd) (*BOL I,15,16,18,19,32; III,16*)
• **AT-OĞILA ÖGÜZ, 1.** İdil nehri (yılğası) (*BOL I, 18*)
• **AT-OĞ UÇ, 1.** hanedan lideri (*BOL,I,29,10*)
• **AT OQ ËLÜ, 1.** (vucudundan) atılan kuantum halinde kişi (*hi, 63*)
• **AT OMUĞ IDUQ BAŞ, 1.** AT duacısı ıduq baş [İdil Nehri deltası], Astarhan Krallığı (kenti) (*BOL I, 18,30,32*)
• **AT-OÑIRA, 1.** İnglizce *prevalent* , etkin, üstün, kurtuluş, başarılı kılma (*BOL I, 13,18,33*)
• **AT-OÑUÇ, 1.** başarı (*pg 50, 52*)
• **AT OÑULUT, 1.** başarılı olmayı temin eden şey, teçhizat (*pg 54*)
• **AT OÑUN ANITIS [AT OÑUÇUN ĒDİSİD], 1.** başarılı namları mücessem hale getiren [eylemleri başarılı kılan](Homere göre *Athena*)(*ap 26*)

• **AT-OÑUT, 1.** Horasan halkı (*BOL I, 13*)
• **AT-OÑUTUNUT, 1.** eş (karı, kişiyi başarılı kılan) (*pg 17*)
• **AT-OTUQ, 1.** areşte yakılma : AT-OTUQ ÖTÜÑ [ateşte yakılmak sureti ile geçme] (*BOL I, 13,22,31*)
• **AT-OY [AT UQUŞ], 1.** "AT" olan şey (aşağıya bakınız) (*BOL III, 6*)
• **AT OY İL, 1.** "AT" mefkuresi halkı. (*etd 10; ayt 115;etd 35*)
• **AT-OY BİL [AT UQUŞ BİL], 1.** İdil-Oralda AT-BAŞIĞIN YIL'ında (d.-ö. 1517) kurulmuş olan ve (1) BİR OY, (2) ÖKÜGİMİN YIŞ, (3) OQ-U-ŞUY devletlerinden oluşmuş olan, Birleşik Türk Devleti.

AT-UQUZ TATAR, AT-UQUZ OĞUZ, OĞUZ, QIRQIZ, OZ-QIRQIZ, OZUM ON-OQ, OZ, İZİGİL BUDUN, İDİZ, İÇ-OĞUZ, QARLUQ,QARA TÜRGİS, BUY-URUQ, QUD-OĞUR gibi adlar ile (türlü çağlarda) adlandırılmış olan, Türklerin yaşadığı bu devletin halkına "AT İL" denmiştir ki, bu adın Menander Protektor zamanına kadar kullanılmış olduğunu görmekteyiz (*etd 72,BOL I,14,15,17,1920,21,,36,37,II,7,III,6,7,8,12, 13,16; IV,3*)
• **AT-OY BİLGE TUTUQ UY-BUĞU, 1.** AT-OY BİL'e mensup UY-BÜĞÜ [genel kurmay başkanı],(*BOL I,14*)
• **AT-OY ESİÑÜN, 1.** AT-OY generalleri (*BOL I, 22*)
• **AT-OY ÖGE, 1.** "AT" mefkuresi sahibi. (*etd 10; ayt 114; BOL IV,3*)
• AT **ÖCÜSÜL OLUÇ UYUZ, 1.** AT'laşarak ölme, şehit olma (*pg 49*)
• **AT ÖG, 1.** eylemci (namdar) kral, "Büyük İskender" (d.ö. 356-323) demektir.(*BOL I, 16; V,3,4,5,6,7*)
• **AT ÖGÜÑÜL ULUN [OD URUÑUL ULUTUN],1.** eylem ögüncüne ulaşabilmek için gösterilmesi gereken çaba [ateşe vurulma meleği] (Homere göre *Apollon*) (*ap 26*)
• **ATSIZ, 1.** dışarı atılması söz konusu olmuyan (yani, merkezî). Tıbaca *atqaar* [geri planda bulunan]; Çuvaşça *atalan*'mıyan [inkişaf etmiyen, dallanıp-budaklanmıyan]. (*as 163*)
• **ATU, 1.** canın vucuttan atılması (*tka 163*)
• **AT UB-UÇUĞ, 1.** Başkent Asur (*BOL I,15; II,15*)
• **AT UÇ-UÇU, 1.** nam-ı devlet etme : BÖRİ BİLGE BEG AT UÇ-UÇU [Böri Biline bey olarak, nam-ı devlet etme] (*BOL I,29,30; alf 173*)
• **AT UÇUM, 1.** liderim, "AT" liderim (*BOL V, 8*)
• **AT UDUQIN ÇUR, 1.** ÇUR stratejisi (bir nevi bozgun hücumu), Çincesi, kumandan "*A-na kuei*" olabilir (*BOL I, 29,36*)

• **AT-UDUN OY, 1.** *strategie* (*BOL I, 20*) : AT UDUQIN ÇUR [ÇUR stratejisi (bir nevi bozgun hücumu)] (*BOL I, 29,36*))
• **AT UQIDIM, 1.** sulhettim, uzlaştım, anlaşma hasıl oldu (*BOL I,21; II,14*). **1.** AT-UQUTTIRTIM halinde, haddini bildirdim (*BOL III, 9*)
• **AT UQUŞ BİL [AT-UQUZ BİL, UB-UŞ AT UQUŞ BİL], 1.** "AT OY BİL" demek (*ap 95, BOL,I,18; IV,6*)
• **AT-UQUZ ËR [AT-UQUZ OY], 1.** namdar asker (*BOL I,32,33;III,13*)
• **AT-UQUZ ËRİSİN, 1.** "AT" inancındakilerin eriştiği yer [Tibet kapısı] (*BOL I,7,24; etd 40*)
• **AT-UQUZ OĞUZ, 1.** "AT" inancındaki Oğuzlar. (*etd 17; BOL I,7,8, 19,20,21,24,32; II,9; III,11,14; IV,6;V,5,6*)
• **AT-UQUZ TATAR, 1.** "AT" inancındaki Tatarlar. (*etd 17, BOL I,19, 20,21; III, 6,7,10,12,13*)
• **ATUÑ UQUQ, 1.** namdar, meşhur (*BOL II, 7; ayt 96*)
• **AT URUDUŞ BËGLER, 1.**vekil [maruf, namdar] beyler (*BOL I,23;III,6*)
• **AT URUDUŞ BUDUN, 1.** vekiller heyeti (*BOL I,8,9,23;III,7,14*)
• **AT URUDUŞ BUDUN ÖZE UŞUD, 1.** vekiller heyeti üzerine başbakan (*BOL I,9*)
• **AT-URUDUŞ İNİNÇÜ ÇUR, 1.** namdar barış-çuru (*BOL I,34*)
• **AT URUĞ, 1.** emir, tebligat (*BOL I, 20*); **2.** namı ile maruf: ÜÇ YÜZ AT-URUĞ ["üç yüz",üç topoloji) namı ile maruf] (*BOL III, 6*); **3.** tabi: QANIMA AT-URUĞ [hanıma tabi] (*BOL III, 6*)
• **AT USUT, 1.** infaz, hüküm, idam kararı (*etr,1998, 46*)
• **AT-UŞ,1.** majesteleri namı, majeste: AT-UŞIN ÖZÜM QAĞAN OLURTUQTA YUĞ ËRTÜRTİM [majesteleri namına, kendim hakan olunca, YUĞ ettirdim] (*BOL I, 24*); AT-UŞI BİTİDİM YOLUĞ TİGİN BUN [majesteleri namına yazan Yoluğ Tïginim] (*BOL I, 34*)
• **AT-UŞUQMUŞ, 1.** nam salmış (*BOL I,7*)
• **AT-UTUZ ATIĞ KİSİ, 1.** "AT" propagandacısı adlı kişiler [Xorazmialılar] (*BOL I,31*)
• **AT-UW, 1.** parlament (*etr 1998,45*)
• **AT-UW OYUNUÇ ALTURUÑ, 1.** meclis oylaması yetkilisi (yani, *meclis başkanı, kadın!*) (*etr, 81*)
• **AT-UW OYUNUT OÑUTUNUS [kısaca, OÑUTUNUS], 1.** meclis kararlarını tatbik edici (yani, *başbakan*, erkek!) (*etr, 81*)

• **AT UYUĞUN KÖL, 1.** Zemlânskaya Gölü (*BOL I,15;III, 16*)
• **AT-UYUQ, 1.** ölmüş olma (*BOL I,14*)
• **AT UYUZ, 1.** Emba Irmağı (*BOL I, 20*)
• **AT ÜY, 1.** atılma evi (cennet): ËÑİL UQUNUS AT ÜY [stabil duruma atılma (konulma) evi] (*hi, 39*)
• **AW, AWA 1.** bir halden diğer bir hale geçen, devrilen, konverzïonal; **2.** absolut: bir dünya tarihi geliştirecek şekilde, özbaşına (kendi bilincine göre) hareket eden, kendi kendisinde komple halde (yani, tam-takır, tamamı ile); diğer bir deyim ile, *müterakki* (*as 74*); **3.** konverzïon [çevrilme] erası ki, bu erada gamma ışınları teşekkül etmektedir. Bize kadar gelebilen bu ışınlara "*AW UZAQ URU*" [AW uzak tesiri] denilmiş bulunuluyor (*as 143*); **4.** 29.000-7.100 milyon yıl öncesi arasında bulunan bu erada ilk canlılar teşekkül etmiş olabilir (*din 27-30*); **5.** hissî ifade parçacığı, heyhat : İÇ AW UÇ ÜEW [onun sahibi bulunduğu liderlik devesi] (*pty 65*). AS ËSİBİZ AW, ËMİR ËZÜY APA ÜŞİW [gravitasïondur, heyhat, ËMİR ËZÜY APA (Meryem Ana) kutluluğu] (*hi, 49*)
• **AWA LUQĪDA İŞWARI, 1.** konverzion ile baki kalan (bakılan, korunan, muhafaza edilen, icra olunan; yani, BAQA) dinamizm. (*as 124*)
• **AWINIS, 1.** tedavi: ÜNÜN OT AWINIS [ilâç ile tedavi] (*hi,26*); **2.** değişim: ASILIDIM OZ, APAN AŞ İZİÑ ON ÖTÜYİMÜNİW AWINIS OZ [asılı kalınılan yere *ozar* iken, APA'na aşarak kozmos mukaddesatına geçmek sureti ile, değişime ozacağım] (*hi, 57*
• **AWIŞ TAMU, 1.** değişim *enthropy*'sı : elementlerin *exothermik* [enerji açığa çıkaran] bir devamlılıkla bir halden diğer bir hale geçmeleri. Galaksiler böyle bir AÇIQ ËMGEK [herkesin maruz kalacağı cefa] yeridir. (*as 259*)
• **AY, 1.** *aylanma* [rotasïon]: AQAŞTAQI AY TEÑRİNİ ATQANMIŞ BOLUP [AQAŞ'daki rotasïon kreasïonunu püskürtebilme dileği ile] (*as 129*);YIL-AY [periodik (yani, anomalistik) yıl] (*as 254*); **2.** ay: İYİM [YİM] OÑ, BİSİNÇ AY, SËKİZ YİGİRMİGİN [takvimin OÑ yılının, beşinci ayının;18'inde] (*BOL I, 13*); ONUYIM AY [kozmostaki ay] (*hi, 34*); **3.** ifade [aytılış], söyleme : AYU BİRELİM [dermayen edelim]; (*alf 173*); **4.** period : AY AQINIŞ [periodik akınış] (*hi 33*); AY ËD ÖTİWE ÖZ TÖRT İÇ [periodik geçiş, kişi özünün (yani, canın) 4 haline] (*hi 27*);

İZİK AY ATIM-AY ÜY [kutlu olan şey nam (namlı kişi) periodunun evidir] (*hi, 49*)

• **AYA, 1.** period (dolanım) : bir şeyin belirli aralıklar ile tekrar ve tekrar meydana çıkması. Ayrıca, himaye, koruma,korunması ve esirgenmesi gereken. (*as 71*)

• **AYAĞQA TËGİMLİG, 1.** konsolide (dayanıklı, duran) madde (element) ki, elementler cetvelinin demirden sonra gelen elementlerine verilen isimdir (*as 8*).Sanskritçesi *Braxma-Tadı* [Brahmanın hediyeleri],*elementler sistemi* (yani, H'nın hediyeleri) demektir.(*as 259;din 131*)

• **AYAĞ TAPIĞ, 1.** duran (*standing, i.e., stationary*) *spatial* (yani, kinetik + potensial) enerji; enerji durumu (*energy state, energy level*): yekûn (Hamiltonian) enerji operatörünün,enerji belirli bir sabit değer alacak şekildeki, özel durumu (*Eigenstate*'ti). Ësöñük olarak, bir atomdaki elektronların işgal edebilecekleri türlü QAT'lara dağılmış oldukları hal.

Eğer bir elektron bulunduğu atomun bir QAT'ından daha alçak bir katına zıplar ise, belirli bir miktarda enerji emissionu yaparak, enerji kaybeder. Diğer taraftan, daha yüksek bir QAT'a zıplaması halinde, elektron radiasïon enerjisi emebilir. Ancak, atomun enerjisi konserve halde ise, daha yüksek bir QAT'a geçen elektron "emerek konserve ettiği" enerjiyi atomdan almıştır ve bu enerjiyi, kinetik enerji haline çevirerek, harekette (yani, diri) kalabilmesi için sarfedebilir ki, gökcisimlerinde bu şekilde husule gelen değişikliğe ÖDLEYÜR denilir. (*as 76*)

• **AYAĞULUĞ, 1.** periodik. (*as 71; din 88*). **2.** koruyucu; **3.** rahman [her şeye merhamet eden] ki, *ayamak* [merhamet etmek] de ayni añlam kökenlidir. (*din 88*)

• **AYI, 1.** ifade, *phrase*; bir añlam elde etmek üzere "*aytılma*"; yani, ifade edilen—ancak, içinde fiil bulunmuyan—sözlerin her hangi bir BARMAQ'ı [*sequence*'i, sırası] : AYI UZ BOLUR [ifadesi transforme olur], AYI ÖKÜŞ AD-BËLGÜLER [hükümran ifadelerin sabiteleri] (*alf 173*)

• **AYIĞ QILINÇ, 1.** ayık hale getirme; *stimulus* [diken] batması etkisi, mahmuzlama, stimulasïon [tahrik etme, kamçılama].

Bir malzemenin yeterince çok sayıda atomları, yüksek bir enerji seviyesinde olacak şekilde, tehyiç olunmuş ise, ufak bir stimu-

lasïon (fiske, mahmuzlama) çok miktarda atomun birbirleri ile ayni fazda photonlar göndermesine sebep olur ki, böyle bir mahmuzlamıya (ayıltma operasïonuna) AYIĞ QILINÇ denmektedir. (*as 115*)

• **AYIN, 1.** period (*hi,50*). **2.** denen (şey) (*hi, 60*)

• **AYIRIS, 1.** Çu ırmağı (*BOL II,13, 14*)

• **AZ, 1.** subordine [madun], bağımlı (*BOL I,9;as 216*); **2.** az (*pbk 17*)

• **AZ BUDUN, 1.** subordine kavim (*BOL I,12,25*)

• **AZMIŞLAR, 1.** yozlaşmışlar [*spurious*'lar]; yani, yozlaşmış olan ikinci dereceden ışınlar [*spurious secondary rays*]. (*as 240*)

• **AZ NIZWAN, 1.** subordine relativite: ayni bir şeyin iki yönünde husule gelen ayni cinsten iki özelliğin birbirlerine nispeti. (*as 78*)

B

• **BADIL ÖKÜŞ ËTÜZ TİL-KÖÑÜL, 1.** belirsizlik olayı prensibi (*as 216*)

Bu halin bir sonucu olarak, atomlarda—kısa zaman aralıkları ile hüküm süren—hafif ve geçici elektrik alanı husule gelmekte ve bu alan elektronun YÜRÜNDEK'inde dans (*jiggle*).edermiş gibi hareket etmesine (yani, hareketinin, hızlandıktan sonra, tekrar yavaşlamasına) sebeb olmaktadır. W.E. Lamb ve R.C.Retherford tarafından 1997 yılında gözlenen bu dans hareketi dolayısı ile, hidrojen atomu ışığı spektrumunda hafif bir kayma husule gelmektedir (Kaufmann 1985, s.531). Hidrojen atomundaki elektronun atomun protonu etrafında dönerken yaptığı dans hareketi ÖDLEYÜR hareketinin (Lamb kaymasının) mikro-dünyadaki şeklinden ibarettir. (*as 63*)

• **BADIRA, 1.** *synchrotron*: elektron ve pozitronları çok yüksek enerji seviyelerine (ışık hızına yakın hızlara) tezdiren alet; **2.** patırtı-çatırtı ile açık-seçik olarak gitme (yani, tacillenme). Nitekim, BAT "hemencecik", "çabuk", "çabucak" manasında kullanılmış bulunuluyor (Arat, 1965, sah.245). (*as 73*)

• **BALIQ, 1.** tünyaq [şimal] *balkışı* (yani, *aurora*) : güneşten gelen şarjlı parçacıkların atmosferdeki atomlara çarpması ve onları tahrik etmesi (*exciting*) sonucunda, yerin magnetik kutupları yakınında istihsal olunan AÑĞARAQ [*bright*] parıltı. (*as 189*). **2.** kent (*BOL I,7,16*)

• **BAR, 1.** mevcut : CËRDEKİ BAR ËRTİGİME, ËRDİMLİGİME BÜKEM [yerdeki mevcudiyetime, şerefime hamdolsun] (*pty 72*); **2.** varma : QANQA BARIWIMA [hana varınca] (*pty 74*).

• **BARIQ, 1.** realite, hakikat : BUNÇA BARIQIĞ ËB-ËDİZİG OZIĞ [tahakkuk etmiş olan (OZIĞ) bunca hakikî icraatları] (*BOL I,23*); TABIĞAÇ QAĞANIÑ İÇREKİ ËB-ËDİZÇİG İTİ, AÑAR ADINÇIĞ BARIQ-OY URTURTIM [Çin hakanı tarafından dile getirilen başarılarım olmak üzere, bu ifadelere mahsus olarak BARIQ-OY (yani, ilâm) vurdurdum], (*alf 173*); BARIQ İTİGÜÇİ [noter], (*BOL I,34*); BARIQIN, ËB-ËDİZİN BİTİG-TAŞIN [hakiki başarılarının yazılı olduğu taşını](*BOL I,34*); **2.** hukuk, barınak : ËBİN-BARIQIN BUZDIM [karargâh hukuklarını (yani, barınaklarını) imha ettim] (*BOL I, 19*), ËB-BARIQINTA ËRMİS İYİLİM [yerleşmelerinde bulunmakta olduğum] (*alf 173*);

• **BARIQ İTGÜÇİ, 1.** noter (*BOL I, 19,34*)

• **BARIM, 1.** varlık : SËKİZ AWIQLIĞ BARIMIM [8 ağıl değerinde varlığım] (*pty 73*)

• **BARTUQ, 1.** *process* (*as 230*)

• **BASA YANA, 1.** yan baskı, "açı momentumu" demektir (*as 165, as 179, as 216*

• **BAWAĞIR, 1.** "ağırlık bağı (*valensi*)" anlamında ***proton***, çünki bir elementin BAW'ı (bağı, valensi) bu elementin bağlanabildiği H atomu sayısından ibarettir.Sanskritçesi *bhavāgra* [mevcudiyetin en yüksek noktası veya limiti]; yani, "proton". (*as 186*)

• **BËG, 1.** bey (asalet unvanı), *lord* : TÜRÜK ËM-ATI BËGLER [Türk *lordları*] (*BOL I, 6,9,18,23, 25*);

• **BEÑGÜ TAŞ, 1.** ebedî taş (*BOL I, 25*)

• **BEÑLİGİG TAĞ, 1.** Tian-Şan Dağı (*BOL II, 14*)

• **BEÑÜK, 1.** ebedî anıt : BEÑÜK ËDİS ALTUÇ ËSİZİS [ebedî anıt kral hatırasınadır] (*alf 174*)

• **BËRK, 1.** hayatı koroyucu (devam ettirici) savunma mekanizması. (*as 205*)

• **BËRMEZ, 1.** mustahkem mevki (*BOL V, 3,6*)

• **BIRATYA ŞIRI, 1.** biraderlik prensibi ki, bu BADIL ÖKÜŞ ËT'ÜZ TİL-KÖÑÜL kavramının diğer bir ifade şeklidir ve, ayrıca, ünlü bir Türk fizikçisinin adıdır. (*as 215*)

• **BİLİGSİZ-BİLİG, 1.** kurgu bilim [*science-fiction*], bilinmiyen bilgi : BİLİGSİZ-BİLİGLİG QARAÑĞU TÜN [bilinmiyen bir bilginin bizim için karanlık olan tünü] (bak: BİLGE-BİLİG). (*as 58, din 116*); **2.** sıhhatlı olmuyan (bilinmiyen) bilgi : AZ ÖVKELER BİLİGSİZTİN [subordine olarak gözlemlenecek miktar bilinmemek üzere].(*as 216*)

• **BİLİP ÖÇMEK, 1.** bilinerek inkıraz; yani, yıldızlararası gaz ve tozların—ışık neşrettikten sonra—görünmez hale gelmeleri, (*alf 153*)

• **BİLMETİN ÖÇMEK, 1.** bilinmiyerek inkıraz; yani, maddenin AQAŞ [arkayakadaki kara ten radiasïonu] çıkartmak sureti ile inkırazı.Maddeden çıkan bu radiasïon, ışık şeklinde olmadığından, gözükmemektedir, (*alf 154*)

• **BİÑ YILLIĞ ÖTÜMİN KÜN, 1.** bin yıllığ geçmiş (*BOL III, 4*)

• **BİÑ YONT, 1.** bin atlı (*BOL III, 19; V, 6*)

• **BİR, 1.** vakum (mutlak boşluk). Sanskritçe *sûnyata* [boşluk]. Yapılan tecrübelere dayanmak sureti ile, vakumun en yeni yorumunu yapan W.Greiner ve J. Hamilton (1980, s.154-168) şöyle diyor: *Türlü interaksïonların kritik üstü hallerini gözden geçirir isek, tarafsız, parçacıksız vakumun kopabileceği açıkça belirmektedir. Buna göre, vakum polarïzasïon yapabilen bir ortama benzer bir tutum gösteriyor. Bu yazımızda gösterilen bulgular vakumun yeni bir tarifinin yapılması gerektiğini kesin olarak demonstre etmektedir. En iyi ve en genel tarif şöyledir: "vakum verilen kondïsïonlar (yani, müessir zorlamalar) muvacehesinde mümkün olan en alt stabil durumdur".*

2. Evrenin görünen (ësöñük olarak, *parçacıklar* gibi) ve görünmüyen (ësöñük olarak, *kuvvetler* gibi) her şeyinin birbiri ile bağlantılı, münasebetli, birbirine tabi "bütün'ü ("*birlik*" hali) (*alf 174*).

Diğer taraftan, her şey vakuumdan doğduğu, ve basamak-basamak gelişerek günün birinde tekrar vakuum haline geleceği (yani, vakuum her şeyi içeren ve her şeyi meydana getiren şey olduğu) için, zaten BİR [vakuum], ayni zamanda, ALQU [bütün şeyler, kâinat] demektir, ve ALQU da BİR. (*as 55; din 116;etd 34*)

• **BİR-AT URUQI; 1.** "Bir" namlılar hakimiyeti. (*BOL II, 12; etd 35*)

• **BİRİKİ BUDUN, 1.** birleşik kavim (*BOL I, 12*)

• **BİR OĞUŞ AL-APA, 1.** tek olan Tanrı (*BOL I,33*)

• **BİR OĞUŞUĞ AT, 1.** tek olan AT devle6ti (*BOL I, 18*)

• **BİR OY, 1.** BİR Devleti (*BOL III,13*)
• **BİR ÖGE, 1.** BİR sahibi (yani, BİR OY). (*ayt, 113*)
• **BİRTEM, 1.** singular, tekil (*as 57,58,116,214*)
• **BİRTEMLEDİ NOM, 1.** atom (*as 116*)
• **BİR ÖKÜÑ, 1.** bir tek Rap (*BOL I, 13,17*)
• **BİR ÜNİ, 1.** vakum çağrışımı, vakum haline gelme temayülü . Ancak, galaksilerde yıldız ve yıdızlarda planet teşekkülleri de BİR ÜNİ şeklinde değerlendirilmektedir,çünki bu halde söz konusu yıldızı (veya, planeti) teşkil edecek olan bulutun zerrelerine galaksi merkezinden tesir eden çekim kuvvetleri, bulutun bir yıldız teşkil etmesi ile beraber, "bir tek güç" haline gelecek; yani, "yekûnlar BİR'e sığdırılmış" olacaktır (*as 57*). Bu "tek şey" ise, Doppler tesiri yolu ile kızıla kayma sebebi teşkil edecek; yani, vakuma ulaşma yolunda etken olacaktır. (*as 184*)
• **BİTİDİM, 1.** yazdım (*BOL I,34*)
• **BİTİG, 1.** *clause*, bir dizme koşma veya iyerçinli koşma cümlenin keseğini oluşturmak (yani, cümlenin koşma parçası olmak) üzere, bir iye [*subject*] bir tek SAB [*predikat*] içeren sözler grubu (*BOL V,8;alf 174*)

"*Bir konuşmanın bitirilmiş hali*" añlamında olan BİTİG, Latince *clausula* añlamı kadar, **2.** "yazı" añlamında da kullanılmış bulunuyor : ÏSİZ OYIBIZ QUL BİTİDİM ITIM [dinimizin hizmetkârı olarak yazan] (*etd 73, alf 174*)
• **BİTİG-BİTİGME, 1.** BİTİG'ler formasïonu; yani, "*cümle*"."söz inşası". (*BOL I, 34; V,8; etd 66, 73*). : BUNÇA BİTİG-BİTİGME KÜL-TİGİN ATISI YOLUĞ-TİGİN BİTİDİM [bunca cümleleri KÜL-TİGİN namına YOLUĞ-TİGİN olarak yazdım] (*alf 174*)
• **BİTİG TAŞ, 1.** yazılı taş (*BOL I,3,34, V, 3,8*)
• **BİZ, 1.** biz; **2.** –dır (*tka 80; pty 72*)
• **BİGİ MAĞAN TİKİN, 1.** KÜL-TİGİN' in görev yeri lsmi (*BOL I,28,38*)
• **BİL, 1.** *regnum*, yönetim, belde (*BOL I,10,17*); **2.** koşma devletler; ATOYBİL gibi; **3.** *common wealth* (TÜRÜK BİL gibi) (*etd 9*)
• **BİLGE AT-OY, 1.** regnum olarak anavatan (anavatan regnunu)(BOL III,5)
• **BİLGE AT UÇUM, 1.** regnuma isim veren lider (*BOL V 7,8*)
• **BİLGE ATUÑ UQUQ, 1.** BİL meşhuru (namdarı); **2.** İL-ËTİRİŞ QAĞAN'ın maraşalı ve, ayni zamanda, tarih yazarı (*etd 73*)

• **BİLGE-BİLİG, 1.** ilim : BOŞ TAŞ YIĞIP BUYAN BİLGE-BİLİGİG ALQINÇSİZ [statik çekirdek yığmak (inşa etmek) sureti ile, manifestasïon bilimleri divergenssiz hale gelenler]. (*as 47*)
• **BİLGE QAĞAN, 1.** BİL hakanı (*BOL I, 3,10,23,36,37,38; III,11;V,7,*)
• **BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, 1.** *Dolu ismi*: ISUB-URA BİLGR ÖKÜLİ ÇUR [registrasïon beldesi krallık çuru; *kısa ismi*: ÖKÜLİ ÇUR (*etd 75; BOL I, 8; IV, 3,5,6*)
• **BİLGE ÖKÜLÜG ER, 1.** regnum namına yönetici (*BOL V,8*)
• **BİLİ ÖG, 1.** beldesinin kralı, belde kralı (*BOL I, 13,14*)
• **BİLTİR, 1.** nehir havzası, *Hinterland* : URQUN BOLIQIĞ BİLTRİNTE [Irqun Bolıq havzasında]. (*BOL III, 18*)
• **BİRİLE, 1.** tabi: TATAR BRİLE OQ-ATI AT-UQUDUM [Tatarlara tabi İskitlerin hadlerini bildirdim (veya, *İskitler ile uzlaştım*)] (*BOL III, I, 19;*). **2.** verile, veriliyor (*ayt 113*)
• **BİS BALIQ, 1.** beş şehirden (*siteden*) müteşekkil koşma devlet; kentler topluluğu (devleti) [İçki Türkistan] (*BOL I, 16,19; IV, 5*)
• **BİS SÜÑİŞ, 1.** beş savaş (*BOL I, 13*)
• **BİŞ OQUÑ, 1.** beş OQ'lar (yani, 5 tümen asker çıkarabilen OQ'lar) (*BOL I,13,29*)
• **BİŞ TÜMEN SÜ, 1.** beş tümen (50.000'lik ordu) (*BOL I, 13,28,38*)
• **BİŞ TÜRLÜG YARUQ ÖÑ, 1.** beş türlü spektrum kaynağı [beş türlü temel spektrum] (*as 141,276*)
• **BOD, 1.** şarj. Sanskritçe *bodhi* [aydınlanma]. (*alf 201, as 294*)
• **BODI-ÇIT, 1.** şarj aşırılığı [*excess*'i] (yani, ionizasïon şarjı). Sanskritçesi *bodhicitta* [aydınlanma düşüncesi].

Atom ve moleküller normal hallerde ÇIT [aşırılık,fazlalık] halinde (yani, istenilmiyen derecede) BOD taşımazlar.Diğer bir deyim ile, bitaraftırlar. Fakat, birçok hallerde, madde pozitiv veya negativ BOD şeklinde bir ÇIT [*excess*] gösterebilmektedir ki, atom ve moleküllerin bu hale çevrilmesine KÜDEN [ionizasion] denmektedir. Bu ise, bir moleküldeki atomların bir solusïonda ($NaCl = Na^{+} + Cl^{-}$), veya bir gazdaki atomların bir elektrik alanında ($H_2 = 2H^{+}$) YİNDEM ARIĞ'ının bir WARUQ'udur [sonucudur].

KÜDEN'ler [ionlar] son derece aktivdirler ve, bir elektrik alanında bulunmaları halinde, TAMĞA'sı kendilerinkinin tersi olan BOD-

'lara doğru haraket ederler,çünki KÜDEN esas itibarı ile elektron kaybeden (yani, pozitiv yüklü) veya, kazanan (yani, negativ yüklü) bir atomdur (veya, elementtir). (*as 185*)

• **BODIMANT ORUN, 1.** şarjsal mevki; yani, *elektrostatik çekim.*(*as 222*)

• **BODIN, 1.** şarj ındığı (subjeksïonu; yani, tabiat hadiselerinin zorunlu gidişatı), "*fızion*","*fızional*" demektir. Burda "ındık"tan kastedilen anlam, hafif şimik elementler (yani, şarjlar) arasındaki—ağır element çekirdeği istihsal eden ve ilâveten OT (*as 78*) açığa çıkartan—nuklear reaksïondur. (*as 250*) : QUT BUYANLAR İLİGİNİÑ QUTLUĞ BODINTA [galaksi merkezinin nuklear fuzionunda] (*alf 174*). **2.** *fızional* [tasrifî] diller (*tka 12,139*)

• **BODI-SATAW, 1.** maddeyi teşkil eden parçacıklardan, "*alış-veriş yapan parçacık*" anlamında, "*kation*" demektir.

Dışarıdan enerji olan bir atom elektron kaybeder (yani, enerji karşılığında elektron satar), enerji verdiği hallerde ise elektron kazanır (yani, enerji karşılığında elektron satınalır). Diğer bir deyim ile, "*alışveriş yapan bir* BOD" sözkonusudur ve, buna göre, BODI-SATAW "*kation*" demektir.

Kationların BİRBİRTİK [individual] hallerini *hidrojen* temsil eder, çünki bu *ïon*'da bir tek subatomik parçacık, proton, bulunmaktadır ve, buna göre, BODI-SATAW "*proton*" demektir. (*as 32,114*)

• **BODI YORIĞLAR, 1.** şarj gradientleri (meyil şarjları), redüksïon şarjları ki, "anionlar" [negativ şarjlı ionlar] demektir. (*as 206*)

• **BOLBOL, 1.** oluşma : ËDİL BİRME BËNGÜ BOL-BOLI [ediverme ebedî olmayı] **2.** historia (tarih), olup bitenler, vukuat; ALP-ËRİN BOL-BOL UQUSDI [ALP-ËRİN vukuatı tavsif etti] (*BOL V 4.*); TÜRÜK QAN BOLBOLU [Türk hanı tarihi]; (İÇİM sözüne de bakınız) (*BOL V,4; alf 150, 174*). **3.** tarih taşı (*BOL I, 9,10,11,21,22, V,3.*)

• **BOLIQ, 1.** *statıs* [bir şeyin bulunduğu yer]: UR-BOLIQ [hüküm yeri](*ayt 97*); AT-OĞU BOLIQ [hanedan şehri; yani, *başkent*] (*BOL I,18*).

• **BOLMAQTAQI BARTAĞÇAN, 1.** fizikal mahiyet. Konservasïon kanunları, BOLMAQTAQI BARTAĞÇAN'lar [*physical property*'ler] denilen, bazı ölçülebilir miktarların izole bir fizikal sistem içinde zamana göre değişmediklerini ifade eder. Aslında *ölçülebilir büyüklük* BOŞ

KÖÑÜL [statik hal teşekkülü temayülü] şeklindedir ve bu şekle statik hal (yani, ölçülebilirlilik) temin eden şey BURQAN BOLU'lardır (realizasïonlardır). BURQAN'lar ise, univerzal (yani, relativ) eralardaki periodik hatırlamalardır; yani, kozmostan simetriktirler [ONTIN SIÑAR'dırlar). Buna göre, şu tarif ortaya çıkar: *Simetri transformasïonlarının devamlı bir grubundaki fizik kanunlarını invariant bırakan her simetri operasïonunda, bir izole veya bozulmamış sistemin*—bu sistemin zaman içindeki gelişiminde değişmiyen—*ölçülebilir bir* BOLMAQTAQI BARTAĞÇAN'*ı mevcuttur* (b/mac, c.5, s.34).(*as 118*)

• **BOLTI, 1.** oldu, tahakkuk, vakıa, Alm. *das Geschehen* (*ayt 112*)

• **BÖRİ, 1.** kurt (*BOL I,35*)

• **BÖRİ BİL, 1.** kurt regnumu (*BOL I,29,30*)

• **BRAXMA-TADI, 1.** Sanskritçe *brahmadatta* [Brahmā'nın hediyesi], "elementler sistemi" (yani, **H**'nın hediyeleri) demektir. (*as 276*)

• **BRAXMI, 1.** Sanskritçe *Brahma* [yaşıyan şeylerin babası]. (*as 276*)

• **BRAMAN, 1.** ön-varlık, ATAÇ'ki, ATSAÑ TAQŞUT'larında bu deyim "*hidrojen*" (yani, *ilk element*) manasında kullanılmaktadır.

BRAMAN sözünün Sanskritçede kullanılan şekli "*Brahman*", ve "*brahma*"dır. Onun *dua* veya *beyan* añlamına geldiği; *yarılma, açılma, bulaklanma, meydana çıkma* añlamına gelen *brh* kökünden doğduğu varsayılmaktadır. (*as 30*)

• **BU, 1.** bu, işbu, burdaki : BU ALTIÑ [işbu selâhiyetlin] (*pty 65*); **2.** harfi tarif) Alm. *der, die, das*): ËL BU, ËS BU, ËSİD [Alm. *höre die Meinung des Volkes*] (*pty 65; tka 76,77,81,88,89,90,91,94*)

• **BUD, 1.** millet (*BOL I,10,19*)

• **BUDA, 1.** separasïon : BUDA-ÖG ÏYİN ATIM OQ ËMÜY ËRİGÜY [separasïon felsefesinin "*displaement quantum*"u halinde Tanrıya erişir iken] (*ayb 174*)

• **BUDA AWA-TAN-SAQA, 1.** (vakumdan) separasïonun konverzional olarak identifike edilen nöbetçileri. Burda SAQA [nöbetçi] sözü, elementler cetvelindeki sıraya göre birinden sonra diğeri gelmek üzere, *yeni element teşekkülünü* ifade eder. (*din 94*)

• **BUDA-ÖG, 1.** separasïon yapan identifikasïon.Fizikte AQAŞ.(*din 12*)

• **BUDĞIL, 1.** separasïonun hakiki tam değeri; yani, serbest kalan, açığa çıkan enerji; bir ASIĞ teşkil etmek üzere, taşınan enerji ve im-

puls. (*as 118*)

• **BUDUN, 1.** millet, kavim (*BOL I, 9,10,11,13,14*)

• **BUĞ, 1.** superior [üstte bulunan,üstün olan], *Ahnherr* [ced ÖGE'si]: SİZİM [AS-OZUM] UŞUNQI AT-ALURIM UŞ İNTİM BUĞ A [Tanrı katından majestelik unvanı alarak inmiş olan surerior], ALTI BUĞ-BUUNQA BËG ËRTİM [altı *Ahnherr* neslinin beyi idim], BUĞ ËSİMKE URQQI [*Ahnherr* hakkındaki yazı],TÖRT BULUÑDAQI BUDUNIĞ,QOP,BUĞ QILTIM, UYUĞSSIZ QILTIM [dört bucaktaki kavmi,evet,super kıldım, özgür kıldım] (*BOL I,12*), BUĞUN TUR [*superiority*; yani, dinî kurum] (*BOL I,13; II,12 alf 174*)

• **BUĞA TURQAN, 1.** kurmay vali, Maverâünnehir garnizonu kumandanı (*BOLIII,5,6*). *Bak* QAÑIM BUĞA.

• **BUQ [BU-OQ], 1.** OQ beyi, bey : BUQ UÇU OQ AT'UĞUQ [Oq beyinin lider olması (hatırası)], BU-OQ UQUN ONÇ ËS ÜE [beyinin bu şekilde resmedilmiş olan devesi] (*alf 174*); **2.** kurmay subay: BUQ OĞ [yerli halka mahsus (OĞ) kurmay subay] (*BOL III,6*)

• **BUQARAQ ULUS BUDUN, 1.** Buhara ulusu kavmi (*BOL I,34; V,3*)

• **BUQ OĞ,1.**yerli halka mahsus[OĞ] kurmay subay [BUQ] (*BOL III,6*)

• **BULUÑ, 1.** "*bir şeyden koparılabilen en küçük parça*" añlamında "*element*" (H gibi).Karşılaştır: Kırğızca *bul-*.(*as 195*);**2.** bucak:TÖRT BULUÑ, QOP, YAĞI ËRMİŞ [dört bucak, evet, düşmanı imiş] (*BOL I,3*)

• **BURQAN, 1.** buran (döndüren) grup. Bunun añlamı "*burulmadan (kurbtan) doğan fizikal tesir*"dir. Einstein bu kavrama "*gravitasïon*" demekte ve bunu da "*dört dïmenzïonlu mekân-zaman kurbundan doğan fizikal tesir*" şeklinde tarif etmektedir. (*as 52; din 20, 84*)

• **BU TABIĞAÇ, 1.** Hindukuş [*Paropamisus*] ile Amu Darya arasında bulunan, ve merkezi Belh [*Baktra Zriaspa*] olan Baktria(*BOL V,5*)

• **BU TÜRÜK BÏL [BUDUN], 1.** işbu Türk Bïli (veya, BUDUN'u); **2.** BU TÜRÜK BÏL [Türkistan ve İdil-Oral] (*BOL II,16; etd 34, 46,49,54*) **3.** BU TÜRÜK BUDUN [Türkistan ve İdil Oral milleti] (*BOL II,15*)

• **BUUMIN QAĞAN, 1.** neslimin hakanı (*BOL I,3,4,5,6; III,8*)

• **BUUSIM AL, 1.** egemenlik vergisi (*BOL I,13, III,18*)

• **BUUŞIM ÏL, 1.** Herodotus'un *Budin* dediği halktır (*BOL I,16; III,17*)

• **BUY [BU-OY], 1.** *dictio* [belirleme], şart; yani, hukuka dayanarak şart tespit etme : OS BUY OY URUQ [konfigurasïon (OS) şartlarını tes-

pit etme]; **2.** nota :ÖGÜ AP-AQIN UÇ ISIP BUY [krallığı harplerde şöhret bulan lider yazdı bu notayı] (*etd 19, ayb 175*)

• **BUYULA BUĞA TURQAN, 1.** *viceroy* [bir beldede hakan namına hareket eden en yüksek makam olan BUĞA TURQAN,](*BOL I,23; 11 8*)

• **BUY URIĞU, 1.** hüküm, karar, dekret: ÏDİZ ÏL URIĞIN OQ BUY-URUĞU URTUMQA ALTIM OĞ-UŞUĞA ATINIM [İdiz halkı ırkı Oqlarını hükmümc savaşarak almış olmamdan dolayı, adım OĞ-UŞU'dur](*BOL I,33*)

• **BUY-URIQ, 1.** (hukuka dayanarak) şart belirleme; hüküm ve karar yetkisi; hükümran ırk, "*heylik*" demektir. (*etd 19*) : KÜL-TİGİN BUY-URIQININ QUD-OĞURUĞ BİNİP UP-ULUYU TËGDİ [Kül-Tïgin BUY-URIQ'ların Qud-Oğurlarına hücum ederek haşmetle değdi];(*BOL I, 28, 30*). **2.** bugünkü Bulğarlar (*III, 15,19*)

• **BUYURIQ, 1.** kumandan : QAĞANI ÖLTİ, BUYURIQI BËGLERİ , YÏME ÖLTİ [hakanı öldü, kumandan beyleri de öldü] (*ayb 175*)

• **BUYURUQ BËGLER,1.** buyuruk,kumandan,âmir beyler (*BOL I,9,23*)

• **BUY-UYULĞAR, 1.** dekret etrafındaki topluluk; **2.**Türevi → BUYULĞAR → BUWULĞAR (*etd 21*) → BULĞAR (Tatarların bir kolu) (*etd 20*)

• **BUZ-AT, 1.** bozguna uğratma atılımı; yani, ordu kumandanları arasındaki *yeke-yek atlı savaş* (*BOL I, 29,31*)

• **BÜ, 1.** muhteşem (*BOL I, 13,15,29,30,34; II,13; III,4,9,12,15,,19; IV, 5,6,7*). **2.** lâkab (*BOL III, 9; VI, 2*)

• **BÜD, 1.** *representative* (*BOL V,5*)

• **BÜGÜLER QUWRAĞI, 1.** katlamlar (bükülmeler, "*folds*") fenomeni ki, "n-dimenzionlu QATUN [*manifold*]" demektir. (*as 185*)

• **BÜKEM, 1.** hamdederim, hamdolsun : CËRDEKİ BAR ËRTİGİME, ËRDİMLİGİME BÜKEM [yerdeki var oluşuma, erdemliğime hamdolsun]. (*din 89*)

• **BÜKLİ ÇÖL, 1.** Gobi Çölü (*BOL I,3,20*)

• **BÜKLİ ÇÖLÜG ÏL, 1.** Moğollar (*BOL I,3,20*)

• **BÜTGÜ, 1.** olkunma [*formasïon*]; tcmsil ctmc, mcydana gclmc. (*as 202*)

C,Ç

• **ÇAQŞAPIT, 1.** çağrışım yapan; yani, sentripetal [orta noktaya doğru *umtılan*] kuvvet. Karşılaştır: Türkmence *çaqılıq* [davet], Tıbaca

çaqpıl [sahipsiz, metruk]; yani, *çaqpı* [sahip]; Sanskritçesi *śiksapada* [emir, ögüt]; Tatarca *çaqırmaq* [çağırmak]. (*as 182*)

• **ÇAM-BUD-WÎP, 1.** elektrik enerjisi [ÇAM] separasïonu [BUD] alanı [WÎP]; yani, photoşimik bir sistem olan yerimizin elektrik akıntısı (*flux*'u). Bu prosessi Britannica şöyle açıklıyor: Bir KÜN-BADĞALI (*as 230, photochemical*) sistem güneşten—kimya enerjisi şeklinde—ışık enerjisi depo edebilmekte ve, sonra, ancak KÜN BADĞALI BARTUQ halinde tahakkuk etmek üzere, ÇAM şeklinde enerji serbest bırakılabilmektedir. Bu reaksïon, satalitlere ve OS [uzay] araçlarına güç verilmesi için kullanılan, güneş bataryalarında husule gelmektedir. (*as 237*)

• **ÇANTRA BUDI, 1.** hacim teşkil edici (yani, planetar) separasïon.

Çanak [kutu, çukurluk], *çandıyı* [şişerek], *çandır* [hacmini kaybetmiş; zayıf, kurumuş], *çanta, çan* [tekne; genel, kılıç kabı] sözlerine göre, ÇAN "*hacim*" añlamına gelmektedir. (*as 123*)

• **ÇEÇEK, 1.** çiçek; **2.** Tatarca *çeçrewik* [sıçratılmış şey, *zifos*]; yani, *homeomorphik* (ÇEÇÜ-EVİNİ).

Topolojik transformasïona ; yani, iki XUA [topolojik uzay] arasındaki, topolojik mahiyetleri tarif edilmiş olan, uyuma "*homeomorphism*" denmektedir.Bunu, (mütekabil takımlar, yığılmaların mütekabil noktaları olacak şekilde) "*iki XUA 'nın iki noktası arasındaki birebir tekabül*" (veya, "bir XUA'nın bir noktasının diğerine sıçraması") şeklinde de tarif edebiliriz.Eğer XUA ÇEÇEK (homeomorphik XUA) sayısı çok ise, elde olunan şey bir "çiçek" olacaktır ki, Çincede bu kavram *chin-xua* (*cın-xua*) [altın çiçek] ile, Sanskritçede *-amitâbba-*'yı (AMITA-ABA'yı) temsil eden—*padma* [kızıl lotus çiçeği] ile temsil edilmektedir. Burdaki "kızıl" ALTUN (yani, altın) rengidir ve, ALTUN'un diğer bir añlamı olan, "*differentiable*" kavramının ifadesi için kullanılmaktadır. Lotos ise, SUW [su, ayni zamanda, elektromagnetik radiasïon] içinde yetişen (kökü toprağa saplanmamış halde, çamur içinde, bulunan) bir bitkidir ve, bunun için,YİRTİNÇÜ'leri ve ÇEÇEK kavramını en iyi ifade edebilecek bir semboldur. (*as 184*)

• **ÇIN, 1.** hakikî. (*din 4*)

• **ÇINLAYULI, 1.** hakikî, saf, "*genuinal*". (*as 205*)

• **ÇİKİR, 1.** girme tacili [*inward acceleration*] (*pbk*, s.21). (*as159*)

• **ÇİÇE, 1.** doku [*tissue*]: ayni orijin sahibi (ANÇU) ve ayni funksïon

deşarj eden (-LAYU) bir hücre ve hücrelerin hücreler arası maddesi (yani, ANÇULAYU) grubudur. (*as 273*)

• **ÇİK BİL, 1.** Sınır Regnumu, Sümer Regnumu, İran, (*BOL I, 13,35; III, 14, 15,16*)

• **ÇİK BUDUN, 1.** Pers Kavmi (*BOL I, 14; III,14,16*)

• **ÇİK ÖG, 1.** Pers kralı (*BOL III,15*)

• **ÇİM-BUD-WİP, 1.** *çimtim-çimtim* (tutam-tutam, azar-azar) akıntı (*çim-tirik*, sümük) siparasïonu alanı; yani, *magnetic flux* (akıp giden şey) alanı ki, "*yeri saran geomagnetik alan*" demektir.

BTYÖ 27'ye göre, bu teşekkül—bir insana soğuk çarpması dolayısı ile sümüğünün akması ësöñüğünde olduğu gibi—bir YAM [*imping*, çarpma] ile ilişkilidir. Yerin sıvık halde olan çekirdeği, yer kabuğuna nispet ile, daha yavaş döndüğünden, metnimizde söz konusu edilen konveksïonun (yani, ÇİM'in) bu ikisi arasındaki YAM'dan doğmuş olması olasıdır. Diğer taraftan, Norveçli fizikçi K. Birkeland ionosferdeki elektrik yüklü parçacıkların, polar üst atmosfere çarparak, auroraların ve onlar ile zamandaş magnetik akımların (metnimize göre konveksïonların) gelişmesine sebeb olduğu sonucuna varmaktadır. Nitekim, BTYÖ 27 de BALIQ'ları [auroraları] söz konusu etmektedir ve bu hadisenin sebebinin de bir YAM-A-RAÇA olması muhtemeldir. (*as 188; din 119*)

• **ÇOĞ, 1.** itekleme (gagalama, ısırma) ki, "*potensialite*" demektir.

Bundan añlaşılması gereken añlam, atomları bir halden diğer bir hale dönüştüren, veya bir yerden diğer bir yere getiren "*tazyik*"tir ki, bu tazyiki meydana getiren şeyler parçacıklara çarpan ışık (KÜN), veya parçacıklardan çıkarak onlara jet etkisi yapan YAĞI'dır.

Doğadaki her şey devamlı olarak enerji kaybettiğinden, YALINLIĞ ÇOĞLUĞ [devamlı bir potensialite] sözkonusudur. Diğer yandan, enerji kaybı (yani, *enthropy*) kitleyi YALAÑUQ haline eriştireceğinden, YALINLIĞ ÇOĞLUĞ, YALAÑUQ kreasïonunun BAQŞISI'dır. (*as 88*)

• **ÇUĞ, 1.** hâk [*engrave*] etmek. Karşılaştır: Tatarca *çuq* [oymak, kazmak, hâkketmek]; Tıbaca *çuğdun-* [yıkanmak]; "*çuğ-*" yuvarlanmak, akmak];Yakutça *çuğuy* [geri çekilmek]. (*as 269*)

• **ÇUR, 1. OQ ARA YÛZ** lideri (*BOL I,23*); **2.** Terek ırmağının yukarı kısmındaki *Kafkasya kapısı*: **3.** mustahkem mevki (*BOL I,30,36;*

IV,5,6,7)

• **ÇUR TİGİN, 1.** ISUB-URA BİKGE ÖKÜLİ ÇUR tarihini yazmak üzere kurulan 5 kişilik heyette QAĞAN temsilcisi (ölümü d.ö.498, BARS yıl) (*BOL I,21; IV,7; etd 39,60,67*)

D,Ë

• **Ë, 1.** evet : ALTI ON ËSİBİ—Ë, ËRİKİZ A [ON'ların vekâletine—evet, sahibiz ya]; **2.** ile : Ë ÖGÜÇ UR A [ögüç ile gömüldü] (*ayb 175*)

• **ËB, 1.** "adamakıllı","yüce" gibi, elektiv [yüksek derece] ifade eder : ËB-ËDİZ [adamakıllı uğraşma; yani, "aksïon", "başarı"]; ËB-BARIQ [adamakıllı real olan yer; yani, yerleşme]; ËB-ËSİS UÇ ËSİL [adamakıllı hatırlanmakta olan (yani, ölmüş olan) lider (kral)]; OÑ ATIÑ US ËB-ËSİL OQ ATADINITIZ [hakikaten (adamakıllı hatırlanan) birer başarılı instans (vucut) olan askerler]; ËB-ËSİZİYİD [adamakıllı hatırlatma; yani, "hatırlama meleği"]; AP-AT ËB-AT [Allah yüceliğindeki]; ËB-AT ÖTÜB [yüceliğe geçmek üzere]; ËB-AT ËSİNÇ [hazretimizdir]; **2.** düzen, düzenli hal; bir şeyi haiz olma : AT ÖK ÖDÜÇ ËBİ [Rab zaferleri yazısının tertibi]; AT ËBİÑ UR-ÖK URUS ["nam" halinde ("namı haiz olarak) defnedilmiş bulunuyor]; ËB-ËS UL [ulaşım düzeni; yani, "yazı"]; OÑUT ÖGÜS OÑUNUS ANIT ÖKÜÑ ËBİÑİZ [saygınlık (ANIT) şerefini haiz (ÖKÜÑ ËBİÑİZ) hakikî apostel (OÑUT ÖGÜS)]; **3.** karargâh : ËBİ ON KÜN ÖÑRE ÜRKÜP BARMIŞ [karargâhı on günlük uzaklığa ürkerek çekilmiş]; ËBİ ËDİGÜ UÇI-ËR ANTA ITIM ÖKÜ ËR KËLTİ [lider (UÇI-ËR) karargâhın (ËBİ ËDİGÜ) oraya doğru yöneldiğine dair (ANTA ITIM) Krallık eri geldi];BUUŞIM ÏL OY-OĞ IDIP, ËBİN ËRÜ BARDI [Budinler başkentlerini (OY-OĞ) bırakarak karargâhıma vardılar (yani, geldiler)]; ËB-OÑ ËMÜ UQ ËS A [karargâh (yani, perzonel) yönetimi için verilen ders]; ËBİN BARIQIN [karargâhlarındaki varlıklarını]; ËBDE ËRTİ [karargâhta idi; (*BOL I,18; V, 7*)]; **4.** dativ yapan önek : ËB-ÏL [halka]; (*ayb 175; BOL I, 18,19,31; V,7*)

• **ËB-BARIQ, 1.** karargâh ve barınaklar (*BOL I, 19,20*)

• **ËB-ËDİZ, 1.** başarı (*BOL I, 21,34*); **2.** telif, *to record* (*BOL I, 22,25*); **3.** hakikî icraat, eylem (*BOL I, 23,25*)

• **ËB-ËDİZÇİ, 1. telif edici** [*recorder*] (*BOL I, 25*)

• **ËB-ËS UL, 1.** yazı (*BOL I, 6*)

• **ËÇİM QAĞAN [KÜL BİLGE QAĞAN], 1.** amcam hakan (isim!) (*BOL I, 8,9,10,11,14,19, 21,26,28,32;V,4*)

• **ËD, 1.** eylem, var etme, yaratma : ËD AT [yaradan nam; yani, Tanrı]; ËD AÑ [yaradılış]; ËD AD [eylem adımı]; **2.** olan : İÇÜÜÑÜL ËI [sahibi olan]; AT ËD [atılmış olan]; **3.** etme : OZ ËL AT ËD [öbür dünyaya geçmiş olanları taziz etme]; **4.** *-dır* : UYULUĞUTUÑUÇ UÇ-UÇU ËD [federativ bir devlet**dir**]; **5.** *-rak* : OY ËSİS ËD [yaza**rak**]; **6.***-mın* ËD-ËD [kreasïo**nun**]; (*ayb 176*)

• **ËD-AT, 1.** yoktan var edici ki, bunun Türükçede kullanılan karşılığ *Teñri*. (*din 45, ayb 176*)

• **ËDGÜ, 1.** hatır (*BOL I, 10*); **2.** başarılı vasıf,başarı; feyiz (*BOL I, ,23 24*); **3.** *gony* {bir halden en yakın diğer bir hale geçebilme] (*as 47 109,119,168,205*),; **4.** *quasi*, benzer (*as 104,105*); **5.** ile (*as 167*)

• **ËDGÜN BARMIŞ, 1.** *perfekt* (*as 67*)

• **ËDİS, 1.** ders; anıt : ËBİÑ ËDİÇ ËDİS [karargâh perzoneli yetiştirmel için verilen ders]; BËÑÜK ËDİS ALTUÇ ËSİZİS [ebedî anıt kral hatırasınadır]; (*ayb 176*)

• **ËDİS OÑ, 1.** Tanrı (Mirşan, 1973, sah.53,—*Almanca kitap*)

• **ËGİN, 1.** gelişmekte olan tane (yani, ekin), hububat, elde olunan tane, Yunanca *gen* [doğum, soy, cins], Latince *genus* [zürriyet, doğum soy, cins], ve *geno* [istihsal etme, doğurma, müsebbib olma]. BTYÖ 4'e göre "gelişmekte olan madde parçacığı. **2.** Latince *gena* [yanak gözboşluğu, göz]. BTYÖ 4'de bu söz, mecazî olarak, "göz" añlamında da kullanılmaktadır. **3.** Güneşin, kitlesinin en büyük kısmını içeren ve enerjisini istihsal eden, iç kısmının hemen üstünde bulunan vı tanelerden teşekkül eden, YÖRÜÑ [konveksïon] mıntıkası. Bu añlan bakımından, ËGİN—fuzionlar ile diğer element şekillerini meydanı getiren—"ekilmiş parçacıkların bulunduğu yer" añlamındadır. (*as 156*

• **ËGSÜMİŞ BUYAN, 1.** eksiklenmiş manifestasïon; —"*kitle defekti* demektir: bir atomun (elementin) kitlesi ile, onun serbest (bağlantısız) durumdaki BİRBİRTİK [*individual*] komponentlerinin toplamı arasındaki fark. (*as 68*)

• **ËL, İL, 1.** halk : ËL ËSİS ËL ËSİLİS ËKİZİS [halkını hatırlıyan halk tarafından da hatırlanır]; (*as 176; tka 76,77,78,79,102*)

• **ËLİT, 1.** gönder (hediye et) : ËLİTİB ËSİZÜÇ ALTUÇ ËLİG [göndererek hatırlatan Krallık Halkı]. (*ayb 176*)
• **ËLTİ, 1.** elçi (*tla*)
• **ËLİTİL, 1.** naklet : ËLİTİLİM OY [nakletmekte olduğumuz şey (düşünce)]. (*ayb 176*)
• **ËLÜ ËS AT, 1.** ehlî at; **2.** Rusça *loşat* [at] (*tka 102*)
• **ËM, 1.** konuşma atkında birinci dereceden sahiplik gösteren statik fiil : ÜYÜ ËM [benimsenerek, sahip çıkarak], ËSİ ËM [benim, *I am*]; Ö-GÜS-ÖGÜS ËM AT ËKÜY [elçilik görevi (ÖGÜS-ÖGÜS) yüklenen (yani, halkının Tanrı nezdindeki elçisi olan)]; ËM ËSİL [anlamında olmak üzere]; ËM USULT AT [*meused* > *meus* (benim)]; ËM AT ODUÇ ULU USUNUTUZ [ben (ËM AT) zaferlerin ulu instansıyım] (*tka 6,79,83,101*). **2.** İlâhî Zamir: ËM ÖTÜZÜY [İlâhî Zamire geçer iken]; bu cümle "*İlâhî Zamire geçişimi temin için*" şeklinde de tercüme olunabilmektedir. (*ayb 176*)
• **ËM ATI BËGLER, 1.** yetkili lordlar (*BOL 1,23*)
• **ËMİR, 1.** ËM-ËR [varlık haline gelmiye erişme]; yani, *yeniden var olma*; ësöñük olarak, ËMİR-IR [reinkarnasïon, yeniden vucut bulma]; (*din 48*)
• **ËMGEK, 1.** cefa (*BOL 1,9*)
• **ËMİT [ËM AT], 1.** namına sahip (*pty 92, tka 96*)
• **ËÑ, 1.** *assimilation*, temessül (*ayt 99*). **2.** konuşma atkında 2. dereceden sahiplik göstsren statik fiil (*ayt 99*); "hakkında konuşulan"ı ifade eden, 2.tertipten erken zamir (*tka 76,79,83,84*)
• **ËÑEYÜ, 1.** *compound* : şimik kuvvetler ile bağlı iki veya daha çok elementten terekküp eden substans'a *compound* [terkip,terkibat] denmektedir (H_2O, CO, CO_2, gibi) ki, bir *compound*'un mahiyetleri onun kurucusu olan elementlerden tamamı ile farklıdır. (*as 221*)
• **ËÑIP, 1.** mutasïon yaparak. Afyonkarahisar, Balıkesir, Çankırı *ëñemek* [iyisini seçmek]. (*as 229*)
• **ËÑREYÜK NOM, 1.** kitle ve enerjinin eşdeğerliliği [*equivalence*] kanunu. (*as 67,69*)
• **ËR, 1.** erişme, gayesine ulaşma : ËRÜ-ËR AT [(finişe) erişen at; yani, *koşu atı*]; (*ayt 99*) **2.** er, erkek, adam: BU UW ËR US İÇİS [bu mektep adam olma sahabetini temsil eder]. **3.** şahsiyet, asker : ËR-AT BU

[şahsiyet (asker) olarak].4. erdem, *virtus* : ËRDİM QUÑ [erdemli bir mezar];ËR-ËRDİMİM BİMİZ [erlik şerefi sahibiyiz]; ÖGÜY ËR-ËRİÑÜY [erdemlik şerefi]; 5. tekillik gösteren partikel; ësöñük olarak, bugünkü Türkçede tekillik gösteren *alır, alırsın, alırım* sözlerindeki *ır* modus suffiksı gibi (*din 46, ayb 176; ıka 76,79,90,93; ayt 99*)

• **ËRDİNİ YALINLIĞ, 1.** devamlı durum [*steady state*].

Univerzumun herhangi bir yerinde bir *konsentrasïon* ve, bundan dolayı, bu yerin dışında kalan mıntakada bir *boşluk* usule gelmiş bulunsun. Bu şekildeki bir ÖÑİLERNİÑ BUYANI'nda [öncelikli hallerin manifestasïonunda] boş kalan bölgeye—hem konsentrasïon teşekkül eden yerin merkez kısmından, hem de dış dünyalardan—elementar parçacık ve ışık akımı başlıyacaktır. İşte, ËRDİNİ YALINLIĞ teorisi—maddesi kaybolan univerzal boşluklarda BODI-SATAW bulutları ve yıldızlar teşekkül ederek—univerzumun yoğunluğunun sabit tutulacağını öngörmektedir.

Buna göre, ËRDİNİ YALINLIĞ kozmolojisi teorisi galaksilerin gittikçe artan dağılmalarının (birbirlerinden uzaklaşmalarının) kâinat mekânının seyrekleşmesine yol açmıyacağını, çünki bu galaksilerin —intergalaktik mekân içinde devamlı olarak yoktan var edilen maddenin tekâsüfü ile doğan—daha genç galaksilerin işgal edeceğini kabul etmektedir. Buna göre,—yeni malzemenin yoktan var edilme nispeti galaksilerin gözlenen dağılımlarına denk olmak üzere kabul edilir ise—mekândaki galaktik ULUŞ'ların [populasïonların] yoğunluğu zaman içinde sabit kalacak, ve bu hal başlangıçsız ve sonsuz olarak devam edecektir. (*as 66,67; din 11*)

• **ËRDİNİ YALINLIĞ YAÑI, 1.** devamlı durum teorisi [*steady state theory*]. Univerzumun aşağı-yukarı ayni şekilde kaldığı teorisi ki, univerzum, ayni zamanda, izotropik ve homogendir de. (*din 26*)

• **ËRİG ËL, 1.** özgür halk (*BOL VI, 4*)

• **ËRİN, 1.** müdafi,(*BOL I, 22; V, 3,5,6,*)

• **ËRNGEK, 1.** formasïon. Çuvaşça *ërenke* [form, tertip, tarz]; *ërilmek* halinde (1) yaşı büyüyerek çocukluktan çıkıp, gençlik çağına ermek; (2) boyu bir yere yetişmek; (*as 163*)

• **ËRTİS ÖGÜZ, 1.** İrtiş Irmağı (*BOL II, 13,14*)

• **ËRTÜRÜ TÜKETMEK, 1.** bir elementin erken çağlardaki (galaksile-

rin meydana çıkışındaki) inşa malzemesi (kurucusu) olacak olan TÜKETMEK [emissïon], (*ayb 155*)

• **ÊRÜR-BARUR ËRKLİ, 1.** göç etme serbestisine sahip (*BOL I, 17,30*)

• **ÊRVİŞ, 1.** *consequence* [sonuç]. (*as 202*)

• **ÊS,ÏS, 1.** can, ruh : ËS UÇ [canın uçması]; ËS ËZİÑİS [ruhu takdis etme]; ËSİ ÖGİS AŞINÇ [peygamberin canı (cennete) aşmış bulunuyor]; ËSİÑ UÇURUL ËLİTİRİZ [canın uçurularak götürülmesi]; ËS OŞ OZ [ruhun konfigurasïona geçmesi]; ËSİÑ ÖD ËSİÑ [ruh (yani, ölüm) çağı]; BUQ OĞUÇ ËS [beyin tecelli eden ruhu]. **2.** hatırlama : ËSİM URIMIZ ISIWIM [hatıralarımı taşa yazışım]; OQ ÏSİLİS ["Oq" diye hatırlananlar; yani, *Oqlar*]; **3.** düşünce, istek : ËL BU, ËS BU, ËSİD [halkımın isteklerine (düşüncelerine) itaat et]. **4.** tabi olma : ËSİBİZ-ËS UÇULUSU [bize tabi krallık]; ËSİLİM-ËS [bizim tabi olduğumuz şey; yani, *anayasamız*]; ËS-TABIĞAÇ QANI QAĞAN [Çin hakanının tabi olduğu hakan]; ËS-ATA [Ata'ya tabilik]. **5.** sahiplik, yetenek : ËR ËS [adam olma yeteneği]. **6.** isim : UŞ ËSİS AP-ATA ËS AT [Majesteleri *Yüce Ata* isimli namdır]. **7.** kondisïon : KÜNİM ÏS [ışık kondisïonu]. **8.** o:ÊSİ ËM ["o" denenim; İnglizcede *I am*]. **9.** kesekçe (*particle*) : ONUL ËT ËSİNÇİN ËS [On-Federasïonu haline getirilmenin yadı]. ËLÜ ÊS AT [ehlï at]; OZ ËS [geçişi]; OĞ ËS [kralın]; UQ-ËS A [anlaşılmayı mümkün kılan şey; yani, *ders*]. (*ayb 177; ayt 99; tka 76,77,92*)

(• **ÊSİ BİN, 1.** benim (Alm. *ich bin*) (*ptv 88, ëtr 1998, 27*)

• **ÊSİBİZ-ËS UŞULUSU, 1.** bize tabi liderlik (*etr,90,etr 1998,8,27*)

• **ÊSİ ËM, 1.** benim (İngl. *I am*) (*tka 84,97,103*)

• **ÊSİKİ QAĞAN, 1.** Çincesi *İ-si-ki Qa-ğan* (*BOL I, 36,37,38*)

• **ÊSİLİK QIZ OĞIL, 1.** nişanlı kız oğul; **2.** prenses (*BOL I,,6,10,11*)

• **ÊSİLİM-ËS, 1.** anayurdumuz sakinleri (*BOL I,6*)

• **ÊSİÑ ÖC, 1.** yazı (*tka 163*)

• **ÊSİÑÜN, 1.** general (*BOL I, 22,34; III, 5,7*)

• **ÊSİS [İSİS] 1.** yadolunan (*tka 77,90,94,95,95*); **2.** bir olay karşısında yadolunan,; kendi-kendini belli eden; Allah (*ayt 99;din 82*)

• **ÊSİS AYT, 1.** kommentar (*ayt 99*)

• **ÊS-ÖÑÜG, 1.** *praecedent*, misal : ËS-ÖÑÜGLİG QANTAN KËLİPEN, ËSÜ-ËRE ÏL ËTDİ [misal teşkil eden bir kandan gelmek sureti ile, ideal bir halk yarattı]. (*BOL I, 10*)

• **ËS-TABIĞAÇ QANI QAĞAN, 1.** vassal Orta Çin hakanının tabi olduğu hakan (*BOL III,18; I, 20,21*)
• **ËSÜ-ËRE, 1.** ideal (*BOL I, 10*) (ËS-ÖÑÜK sözüne bakınız)
• **ËSÜÑÜK BATIMI, 1.** güneş batımı /yani, *batı*) (*BOL I,30*)
• **ËT, İT, 1.** etme, olma : İT ËMÜ ËT [impulziv olarak]; AL USU ËT [ayin ederek; yani, *ayin ile*]; İÇÜÜ ËD [sahip olma; yani, *sahiplik*]; **2.** kalkındırma : TÜRÜK BUDUNIĞ İYİÇE İTDİ, İYİÇE İGTİ [Türk milletini iyicene kalkındırdı, iyicene eğitti]; ANÇA BUDUN,QOP, İTDİM [bunca boyları, evet, kalkındırdım]. (*ayb 177*)
• **ËT'ÜZ, 1.** [*event, Ereigniss*], hadise, vucuda geliş, vucut, icraat, liyakat.

Einstein'a göre ËT'ÜZ "*experience*"in [yaşanılan tecrübenin, *Ereignis*'in] diğer kişilerin durumu ile ilgilendirilmiş halidir (yani, herkese ait tecrübedir) ve o, yalnız zamanda değil, mekânda da lokalizedir (Einstein 1960, s.89); yani, mekânın bir noktası ile zaman anının kombinasïonudur. Bu ise, ËT'ÜZ'ün OS-UĞ'da bir *nokta* olması demektir. Diğer bir deyim ile, ËT'ÜZ bir şeyin—her hangi bir UMUĞINAĞ'a [*frame of reference*'e] bağlı olmaksızın—kendi hukuku içinde muamelesi sonucunda doğan şey, bir ÜZ [muamele, *treat*] sonucu olan ËT [kalkınma, icraat]'dir. (*aş 68*)
• **ËV-BARQ, 1.** şekillenme (*morfi* hali alma) temin eden mahal [*locülus*], LOCA-ËV [*locülus morphy*] ki, "radiasïon kuşakları" da denilen, "Van Allen Kuşakları" demektir: yerin magnetik alanı tarafından yakalanmış ve tacillendirilmiş olan yüksek enerjili elektron ve protonların—ekvatör üzerinde azamî kalınlıkta olmak ve kutuplar üzerinde bulunmamak üzere, kabuk (veya YAPURĞAQ) şeklinde bir kesit ile yerin büyük bir kısmını örten (kutupları açıkta bırakan)—yerin her iki tarafında ikişerden dört radiasïon kuşağı.

Burdaki ËV [*morphy*] kavramının anlamı yerimizin teşekkülü, görünür [KÖGÜZ] hal almasıdır. İşte, ËV-BARQ yerimizin meydana çıkmasını temin eden yerdir, çünki burda güneşten gelen YËK-İÇKEK-'ler, proton haline çevrilerek (eksiltilerek !) yerimize maledilmekte, yerimiz, 4 ËV-BARQ'ı sayesinde, güneşten akarak gelen *gıdayı* hazmedebilmektedir. (*aş 189; din 120*)
• **ËZ, 1.** dağılmak, çözülmek, varlığını (kendini) kaybetmek. Bunun

fizikî añlamı "bir yerden (ësöñük olarak, bir yılduzdan) diğer bir yere enerji (madde ve momentum) "*transfer*"idir; (*din 74*). **2.** ezgi [kutsal, kutlu] : ËZ-AT ËSÜY [mukaddesatı düşünme; yani, *dua*]; ËZİS ËL UÇUÑUZ [mukaddes halk lideri]; ËZİÇ ËSİB ATAB [kutlu sayılan yön]; ÊZİLİG ÖTÜR [mukaddes öldürülme]; ËZİZ UÇ [kutsal lider]; OQUŞUÑUPULT ËSİÑİR ËZİSİK UQUSUÑUÇ [alfabe denilen kutlu harfler].(*ayb 178*)

• **ËZ AT ËSÜY |OMUĞ|, 1.** dua (*ayt 99*)

E

• **EKSÜBÏ, 1.** Sanskritçe *aksobhya* [sarsılmaz, sakin, hareketsiz,ileri-geri gitmiyen; bulanıuk olmuyan, açık]; **2.** 5 yüce Buddha'nın adı. **3.** Türkçe karşılığı ÖÑ [real, öncelikli]. (*as 123*)

• **elektrik dipol radïasïonu, 1.** ÖDLEYÜR hareketi dolayısı ile, *oskïlasïon* [depreşme] yapan bir elektrik dipol (yani, elektron ve proton) tarafından gönderilen radiasïon. (*as 65*)

• **ËS-ÖÑÜG, 1.** misal : ËS-ÖÑÜGLİG QANTAN KËLİPEN,ËSÜ-ËRE İL ËTDİ [*ësöñük* (misal) teşkil eden bir kandan gelerek,ideal bir halk yarattı].(*BOL I, 10*)

• **ËSİS, ÏSİS, 1.** sahipik yetenek (*tka 95; din 75,77,79,81*). **2.** Tanrı (*ptv 75,81*)

• **ËSÜ-ËRE, 1.** ideal (ËS-ÖÑÜG sözüne bakınız)

F,G

• **GANDA-XAST, 1.** Sanskritçe *gandha-hastï* [koku sürmüş fil, kokan fil]. "NOM statiğini temin eden şey ise, GANDA-XAST isimli *yeniler grubu* hallerindeki ditilmedir" (*as 264-265*) cümlesinden ve ATSAÑ'ın "zaman reverzionu gidirilmesinin ardından gelen GANDA-XAST" şeklindeki açıklamasından, bu deyimin "*bir yıldızda teşekkül eden kitle defektinin dışarı atılması* " añlamında kullanıldığı añlaşılıyor. Nitekim, Sanskritçe metinlerde GANDA-XAST'ın bir BODI-SATAW ismi olarak gözükmesi, 16 BODI-SATAW'dan biri (yani, elementler sisteminin, hidrojenden sonra gelen ve 16'lık gruplar teşkil eden elementlerden biri, *as 8*) olarak tavsif edilmesi ve ona tün-ortasının BO-

DI-SATAW'ı; yani, *tünyaq balqışı* [küzey aydınlığı] denmesi de bu añlamı teyit etmektedir.

Türkçede file (*hasti*'ya) YAÑALIQ [yenilik] denmiş bulunuluyor. Buna göre, GANDA-XAST deyimi YAÑALAR QANI deyiminin tercümesi olarak ortaya çıkmış olabilir. (*as 124,264-265*)

Ğ,H,X

• **XA, 1.** ait olduğu sistemin içinde kalan (ësöñük olarak, *güneş sistemine ait*);sistematik, *habeo*. Bak: Moğolca *xaalt* [XA-ALT, örtülü yer, örtü, perde, sed, mania]; Tıbaca *xaağlığ* [kapalı], *xaacı* [pencere, kenar]; Fince *haamu* [çerçeve, şekil]; Japonca *ha* [dış, kenar]; Latince *habitus, habito, habeo*; Çince *chia* [şartlı]; Yunanca *kho* [tahsis edilmiş];Çuvaşça *xawal* [güç,hayat enerjisi], *xawalla* [vadetmek].(*as 151*)

• **XUA [QUA], 1.** kuvvetler (*an 1985, s.102*); **2.**bir LIN-XUA'yı [XUA'lanmayı, m-katlı olarak uzanan XUA'yı] teşkil eden XUA [çok çeşitlilik (katlılık); türlü kuvvetler yığını]; yani, bir yıldızın türlü katlarında (*as 140*) teşekkül ederek, ve, sonra ondan uzaklaşarak, başka bir yerde (ësöñük olarak, yıldızlar arasında veya Van Allen kuşaklarında) toplanan elementar parçacıklar (elektron, neutrino vb) ve elementler (H, He, N, vb); **3.** topolojik uzay; yani, LIN-XUA.

XUA'ların, "parçacık" añlamına rağmen, "kuvvet" añlamını dile getirmeleri $d(mv)/dt = Q$ [kuvvet] ifadesinin gereğidir.Yani, bunlar bir yıldızdan bir kuvvet etkisinde kalarak uzaklaşmışlardır (*as 36, 101, 183-185; as 193; din 121*)

• **XUA-ÇEÇEK, 1.** homeomorphic [sıçramış halde, *as 184*] olarak çok çeşitli elementler. Buna karşılık, LIN-XUA ÇEÇEKLER (*as 36-37*) teşekküllerini tamamlamış XUA'lardan husule gelen zifoslardır.(*as 193*). **2.** homeomorphic kuvvet (yani, *graviton*); yıldızlar arası gaz ve tozlara verilen isimdir (*as 185*): kuvvet zifosu, kuvvet homeomorphizmi; kuvvetin topolojik transformasïonu. (*as 275*)

I

• **I, 1.** mekân, bir şeyin içinde bulunduğu bütün, genel : I-IĞAÇ [mekân-ağacı (yani, *tenzor*) invariansı]; ÖÑREKİ İR OYUĞUR UÇ TËGİRİP.

-BAR AQIN USUDIMIZ [öndeki erleri olan uca değdirip, genel akın yaparak hakimiyet tesis ettik]; I AÑ ÈS [genel añlamda olmak üzere, av hayvanı yakalama (tasfiri)]; I-QAĞAN [genel hakan]. (*ayb 178*).
-I, -U, nispet artikeli: ÖGÜZ AŞU ÈL [deniz aşa halk] (*tka 94*)
-I A, 1. *vokativus praesentis* artikeli (*tka 87*)
-IAT, 1. nispet artikeli (*tka 89*)
-IATI, 1. nispet artikeli (*tka 91*)
ID, 1. gönderme : ARIQIŞ IDMAZ TİYİN SÜLEDİM ["vergi göndermiyor", diyerek, ordu sürdüm]. (*ayb 178*)
IDMAZ, 1. göndermez: ARIQIŞ IDMAZ [mal göndermez] (*BOL I,13*)
IDUQ, 1. feyizli (*alf 118*)
IDUQAT, 1. Amu Darya [*Oqsos*] (*BOL I,13*)
IDUQBAŞ, 1. Amu Darya başı; 2. verimli topraklar başlangıcı; İdil-Yaika-Aq İdil yarım dairesi havzasından ibaret olan, bu topraklar, künortasında Tayga ile çevrilmek sureti ile, emniyet içinde bulunmakta ve buradan başlıyan geniş yapraklı ormanlarda ve İTİZ'in humbit topraklarında yaşıyan halk künortasının zenginliklerinden emniyet içinde yararlanabilmektedir. Buna göre, IDUQ sözü "*emniyet içinde bereket*" ve "*kutsal*" anlamlarını kazanmış ve Türükler, çok sonraları, Baykal Gölü berisinde kurdukları devlete IDUQ ÖTÜKİN YIŞ demiş bulunuyorlar. (*BOL I, 13,18; III, 4,14*)
IDUQ ÖTÜKİN YIŞ, 1. Feyizli Geçerli Konstitusïon (*BOL Iii 10*)
IDUQ OĞUL, 1. ayrı konfigurasïon (*BOK III,11*)
IDUQ YİR-SUB, 1. saik yer-su (*BOL I,19*)
IĞAR İLLİG, 1. Tanrı halkı (*BOL I,12*)
IĞAR QAĞANLIĞ, 2. Tanrı hakanlığı (*BOL I,12*)
IĞAR OĞLINIÑIZ, 1. Tanrı vekilliği (*BOL I,34*)
I-QAĞAN, 1. ÖTÜKİN YIŞ. UÇUĞUY YIŞ ve BİŞ BALIQ hakanı (*BOL I, 36,37,38*)
IQIYAĞUN, 1."ÖKÜGİMİN YIŞ" denilen, Oral Dağı Kırğızları cihetï (*ayt, 114; BOL I, 19*)
ILIĞ, 1. bir kimsenin yaptığı işlerin tasvipçisi; ılık bakan; rahîm [merhamet]; hamî; ësöñük olarak, ÏL ILIĞIM ÖTÜKİN YIŞ [halk hamisi (rahimi) Geçerli Konstitusïon], İKİN-ARA ILIĞIM [Maveraünnehirdeki hamim]. (*din 89*)

• **INANÇU, 1.** teveccüh, iltizam, saygı, *favour* : ALTMIS-İL BUYURUQ BAŞI INANÇU BUĞA TURQAN [60 halk (memleket) buyuruğunun başı sevilen Buğa Turqan]. Tümenlikçe *maw* [sevmek], *maq* [dost, dostluk] (*din 89; BOL III,5*)

• **INÇA İLİGTÖRÜG, 1.** *subjeksïonal* anayasa (*BOL I, 8*)

• **INDIQTIW, 1.** boyunduruk altına alma,*subjeksïon* (*etd 21; BOL I, 8*)

• **IRĞAQ, 1.** kombinasïon [düğümlenme, iltisak, bağlanms]. Karşılaştır: Tatarca *ırğaq* [kanca, çengel]; Kırğızca *ırğaq* [takt, ifade].(*as 228*)

• **ISI, 1.** taş üzerine yazı yazma; registrasïon : ËSİM URIMIZ ISIWIM [düşüncelerimi *stele*'ye yazışım];ÜÇ OTUZ BOLIQ ISIDI USUN [27 şehrin registre olduğu stratejik yer]; ISUB-URA ATIM OĞIN TURQAN [dinastinin registre sancak valisi]; ISUB-ÖK [(Türük Bïl'e) registre kral]. (*ayb 178*)

• **ISUB-URA BİLGE ÖKÜLİ ÇUR, 1.** registrasïon beldesi krallık ÇUR'u (*BOL IV,3,5*)

• **IŞI, 1.** siper : IŞI ÖZ-İÇİS BOLU [cennet siperinde olabilme].(*atb 178*)

• **IT, 1.** olma : BİTİDİM ITIM [yazmış olan]; **2.** tayin etme : ÖZİMİN ÖÑRE BIÑA BAŞI ITI [kendimi tümgeneral tayin ederek]. (*ayb 178*)

İ

• **İÇ, 1.** sahiplik : İÇ AW UÇ ÜEW [onun sahip olduğu liderlik devesi]; İÇÜÜ ËT ËDİÑİPİT [sahiplik belgesi]; **2.** hüküm, hakimiyet: İÇÜ OĞ OY OZUS [hükmüne gireceğimiz duruma (yani, Tanrıya) geçiş]; İÇÜ OY OZUS US [hükmüne girmek üzere geçilen Us (yani, Tanrı)]; İÇÜÜM APAM [hükmüne gireceğim Allah]; ÏS İÇİLİNTİM [ruhların tabi oldukları hakimiyete girdim]; **3.** temsil etme : ËR ËS İÇİS [er olma sehabetini temsil eder]; **4.** dahilî, iç : İÇRE UŞSUZ, TIŞRA ATUNSIZ [içte idaresiz, dışta namsız]; TÜRGİS İL İÇİÑ [Türgis halkına dahil]; **5.** mensup : ÖKÜÇ QIYĞAN İÇREKİ [keder, QIYĞAN mensubu içindir]; QUTLUĞ İÇİGİSİ BUN [QUTLUĞ mensubuyum]. (*ayb 178*)

• **İÇ-ËSİS, 1.** tabiîyet sahibi [*Herr der Abhängigkeit*]; yani, QARA YÏR [kara yer, kara delik, kara boşluk].(*din 75*)

İÇTİRTİ SOLA, 1. hacim küresi (*as 162,163*), müdahil küre (*as 202*)

İÇÜ APA, İÇÜÜM APAM, 1. hükmüne tabi olacağımız yere (yani, cennete) Götürücü; AL-APA [kişi canını (cennete) alan, Götürücü]; Allah [AL ilâh]. AL-İSİS [canları kendine alan İSİS]; UB-OZ [öbür-dünyaya geçişin yüce mercii]; SİZ [Canab-ı Hak] (*din 5,89*)

İÇÜY OZ [OZU İÇÜY], 1. öbür dünyaya geçme yetkilisi [öbür dünyaya geçiş hakimi] (Homere göre *Zeus*) (*ap 26*)

İLİG, 1. merkez (çekirdek), müstenidat (temel, ana şekil), "*process*" (EMGEDGÜ, BARTUQ). (*as 202*)

İLİG QAN, 1. merkez grubu, temel grup ki, "galaksi merkezi" anlamındadır; yani, QUT BUYANLAR İLİGİ demektir. (*din 26,27*)

İNÇE, 1. absorbsïon [emme]; **2.** Mössbauer tesiri; **3.** *inert* [eylemsiz, atıl, uyuşuk]; **3.** bulunduğu halde (yani, şu şekilde, şöyle); (*as 113, 230*)

İNÇKE KİYE SUW QIDIĞI, 1. ince (çok dar) halde *koherent* (birbirine bağımlı) elektromagnetik radiasïon ini (oyuğu; yani, molekülü) ki, *maser* (ve *laser*) demektir. "*Maserden çıkan (emission yapan) koherent, güçlü ve İKİSİZ [monochromatic] SUW'un dar haldeki ışını*" demek olan İNÇKE KİYE SUW'ya DİYAN da denmektedir; (*as 112*)

İNİ, 1. küçük erkek kardeş : TÖRT İNİLİGÜ ERTİMİZ [4 oğul-kardeş idik]; **2.** sulh : İNİLİG BÖRÜ UÇA BARIŞ [sulh kurdu bayrağı ile varış]; **3.** mümessil : İNİSİ OYIN BİLMEZ ERTİ, OĞLI QAÑIN BİLMEZ ERTİ [mümessil sâhiyetini bilmez, vekil müvekkilini tanımaz olmuştu]. (*ayb 179*)

İNÜ, İNİW, 1. temsil etme : ERDİM İÇİN, ONA-OÑ İNÜ-İNİÑİM AS OZA [erdemlik muhtevam, kozmosta müteşekkil halde (yani, kozmosun ilk yaradılışı esnasındaki halde) beni temsil etmek üzere, asümane geçerken]. (*ayb 179*)

İT, 1. *impuls*, itiliş : KÜÇÜGİN İT [*impuls* gücü]; İT ESİZ [*impuls* dili]; İT ÖG [*impuls* bilinci]; AQ İT (yani, nehir) İRİM İL [nehir havzasında bulunan erlerime mensup halk]; İTİ AT ESİTİT BUQ [*impulsu* nam olarak duyulan bey]; ÜÇ İTİGSİZLER [3 *impulssuzlar*]; **2.** köpek : İT YIL, ÖKÜL TODIN İNİSİ [İt yılında (yani, d.ö.514'de) ölen ÖKÜL TODun (yani, Ökül Tïgin'ın) inisi]. (*ayb 179*)

İTİGSİZ, 1. impulssız, yani, *Qdt* [bir kuvvetin zaman fasılasıyla...

çarpımı] halinde değil, ***mv*** [kitle çarpı hız] halinde bulunan şeyler. Bundan anlaşılması gereken anlam ÜÇ İTİGSİZ [üç *quqrk*]'dır. Buna ÜÇ ËRDİNİ QUT [üç değişmiyen durum] ve ÜÇ ËRDİNİ ÖD [üç durum kondisïonu] da denmektedir. Ancak, sayıları 3 olan şeyler yalnız 3 *quarktan* ibaret değildir : ÜÇ OĞUŞ [üç substans; yani, proton, neutron ve elektron] da sözkonusudur. Bu sonunculara ÜÇ NOM veya ÜÇ ÖDKİ ALQU NOM [üç kondisïondaki univerzal *nom*] da denmektedir.

Sanskritçe *asamskrta* [*non-active, passive; laisserfaire; spontaneous; natural; uncaused, not subject to cause, condition or dependence; transcendental, not in time, unchanging, eternal, inactive and free from the passions or senses; non-phenomenal; also intp. as nirvāna, dharma-nature, reality and dharmadhatu*] (*ayb 152*)

• **İTİZ, 1.** iteklenen alan. QAMA Irmağının çok geniş olan *subasar* alanında kum tepecikleri oluşmakta ve buna İTİZ [yerinden oynuyan kum yığını] denmektedir. **İTİZ BAŞI** [Qamanın İdile döküldüğü alan] bu İTİZ alanının yukarısında kalan Qama Bïltiri olabileceği gibi, bu *bïltirde* [havzada] bulunan bir kent de olabilir (*tka 109110,113,166*),

• **İT-ÖKÜ, 1.** Rabbanî impuls (*tka 165*)

Ï

• **ÏB-ÏS BOLIQ, 1.** üniversite; **2.** ateş-evi sitesi (*BOLI, 16,17*)

• **ÏÇİM, ËÇİM, 1.** abiyim : KÜLÜG TUTUQ ÏÇİM [KÜLÜG isimli abiyim]; **2.** amcam : ËÇİM QAĞAN UÇA-BARDI BAŞLAYU. QIRQIZ QAĞANIĞ BOLBOL TİKTİM [amcam hakanın uça-varmasından başlamak üzere, QIRQIZ hakanlarına mahsus tarih (tespiti) taşı diktim]. (*ayb 179*)

• **İDİ-İGE [İD-İG, İDİG], 1.** induktiv magnetizm ki, "elektromagnetik induklsïon" demektir: magnetik akımı enine kesecek şekilde, bir ÏRİNÇ'in [iletkenin, *conductor*'un] magnetik alanda hareketi; veya, bir ÏRİNÇ işlemine BASIDILMIŞ [basılmış, dişlendirilmiş, *impressïon* yapılmış] olan magnetik akımdaki değişiklik yolu ile elektromotiv kuvvet istihsali. (*as 191*)

• **İDİŞ, 1.** induksïon: elektrik ve magnetik mahiyetli bir objenin, yakınında bulunan diğer bir objede—bu obje ile doğrudan doğruya temas halinde bulunmaksızın—ayni mahiyetleri istihsal etmesi (*as 94*).

• **İG, 1.** *igilik* [Tatarca, feyzü-fayda, mürüvvet, *benefit*]; **2.** kültür; **3.** magnetizm; **4.** *igaşmaq* halinde "bir işi başkasının üzerine atmıya çalışmak" (DS=derleme sözlüğü, T.D.K.); (*as 113*)

• **İK, ËK, 1.** çift, dual : TÖRT ÖK ÏK [dört gök dualitesi]; BU OĞ ÏK [işbu insan dualitesi]; ÏK AT OY ÏL [dual kişi]; İT ËMÜ ËT ÏK ËD [impulziv olarak duallenmek sureti ile]; OŞ ÏK [dual halde konfigurasïon]; **2.** şereflenme : OQ ÏK ÖZÜÜN [Oq şerefi sahibi olan (yani, Oqlardan ibaret olan)]; ÏKİ ÖZÜP OQUÑ [şeref sahibi Oqların]; **3.** *iken, iyin,* demektir, -dir : OQ UÇU ÏKEN [Oq şerefi demektir]. (*ayb 179*)

• **İKİSİZ, 1.** *monochromatic* [ışığın bir tek renk kalitesini ihtiva eden; tek renkli]: SUW'un son derece küçük bir dalga uzunlukları sınıfını (rengini) veya QOĞ'ların [parçacıkların] son derece küçük enerji sınıfını ihtiva eden (*as 113*).

• **İKİNTİ ADA, 1.** ikinci radiasïon. AZMIŞLAR [hakikî olmuyanlar, yozlaşmış olanlar, değerinden kaybetmiş olanlar, yoldan çıkmış olanlar, nesli sahih olmuyanlar, *spurious*'lar] da denilen bu radiasïonlar, yer atmosferine çarpan hakiki ışınlardan teşekkül eden, AZMIŞ ışınlara verilen isimdir [*shover of spurious secondary rays*]. Bunlara "*kozmik ışın sağanağı*" da denmektedir.Bu ise, tek bir kozmik ışının sebeb olduğu, aşağıya yönelik bir miktar ionlanmış parçacığın—refakatçı *photon*'lar ile beraber veya onlarsız olarak—ayni anda gözükmesi hadisesidir. Elektron ve pozitron çifti meydana getiren kozmik ışın sağnağına "*kaskade sağanağı*" da denmektedir. (*as 169*)

• **İL, 1.** halk (*tka 105,163* vb)

• **İLMEN Gölü, 1.** Fin Körfezi güneyinde bir göl (*tka 105,106,108*)

• **İP, 1.** için : ÏL-ÏP QUT BOLZUN [halk için kut olsun]. (*ayb 179*)

• **İR, 1.** bak : **ËR**

• **İS, 1.** bak : **ËS**

• **İSİS, 1.** bir olay karşısında yadolunan; kendi-kendini belli eden (*Offenbarung*); sahip (*Herr*). (*din 82*)

• **İŞ, 1.** magnetik alanda bulunan bir elektronun alanın kuvvet çizgileri etrafında yaptığı spiral hareket. Bu hareketin yönü bir sandalı yürüten küreklerin uzayda çizdiği çizgiye benzemektedir (*din 76*). **2.** can (Başkırtstan yazıtı, d.ö.3-2. yüz yıl). (*etd 13, tka 163*)

• **İSİS, 1.** bir vak'a [ËT'ÜZ] karşısında yadolunan; iman [ÏSİG] edilen;

yani, *kendi-kendini belli eden*. (*din 5*)

• **İT, 1.** kalkınma, icraat : TÜRÜK BUDUNIĞ İYİÇE İTDİ, İYİÇE İGTİ [Türk milletini iyicene kalkındırdı, iyicene eğitti]. (*ayb 179*)

J,K

• **KËLİ-BARI [BAR-KËL], 1.** gerçekleşen tendens, fakülte; yenilenme [*novation*], bir halden diğer bir hale geçme; bir element haline gelmiş iken (proton ilâvesi ile) yeni bir element haline gelme; yani, elementlerin, hidrojenden başlıyarak, birbiri ardundan teşekkül sistemi. Sanskritçe *karma* [aksïon, müessir eylem, individuasïon kanunu] (*as 164; din 130*).

• **KİN, 1.** eşetalojik [sonradan gelecek olan]; **2.** gelecek zaman (istikbal); **3.** Tatarca *keyin* [sonra] (*as 244*).

• **KİRSİZ-TINLIĞSIZ YİR, 1.** girmesiz [*coexistent*] halde gayi-keyfî (yani, ionize) mıntıka, "*ionosphere*" demektir.

Elektron fazlalığı ve noksanlığı (yani, bir atomun—ana kuruluşu içine girmemiş olan—elektron veya elektronlar ile beraber bulunması) dolayısı ile, şarjlı halde bulunan atom veyahut moleküle KÜDEN (ion) denmektedir. Böyle parçacıklardan teşekkül eden *ionosphere* yerden itibaren 55 km'de başlamakta ve yerin 6.370 km'lik yarıçapının birkaç misline kadar devam etmektedir (*as 190*).

• **KİRTGÜNÇ, 1.** giriş elementi, her KÖDÜG'ün [kütüğün] başında bulunan SİM [*asil*] element. Bunlardan SÜZÜK (yani, saf) KİRTGÜNÇ'ler—H, He, Ne, Ar, Kr, Xe, ve Rn'den ibaret—asil gazlardır (*as 65*).

Belirli bir kanunî valensler grubunun ilk unsuru. Ësöñük olarak, He, Li, Be, B, C, N, O, F grubunun KİRTGÜNÇ'i He elementidir.

Metin *din 93*'de, elektromagnetik radiasïonların ilk önce teşkil ettikleri diffraksïonun (yani, kozmik ışınların) bir KİRTGÜNÇ olduğu söylcniyor vc "o çağda ancak bu var idi" dcniliyor. (*din 93*). **2.** idrak : YÜREKİMTE İÇTİN BARMIŞ KİRTGÜNÇİM ÖZE [yüreğime içten gelen idrakım ile]. (*as 75, 76*)

• **KİRTÜ, 1.** girtme, girdirme; yani bir "derece" teşkil etme; berabertesir; müdahele; ësöñük olarak, bir atom çekirdeğine neutron girtmek sureti ile, yeni bir atom çeşidi elde etme; YOL KİRTÜ [mertebelilik,

bir şeye mertebe (derece) girtme]; (*ayb 152*)

• **KİYE, 1.** *coherence* [bağımlılık]: (1) aralarında *interference* [beraber tesir] ËB-ËDİZ'leri (effektleri) meydana gelebilecek şekilde, iki veya daha çok dalga KÖÑÜL'leri [fazları] arasında USUN-ÖDÜN [*correlation*] bulunması; (2) bir BADIRA [synchrotron]'daki parçacıkların gösterdikleri karakteristik halde olduğu gibi, ahenkli hareket mahiyeti (*as 113*).

• **KÖDÜG, 1.** kütük; Latince *codex* veya *caudex* [ağaç kütüğü], *cōda* veya *cauda* [kuyruk, takıntı];BTYÖ 24'de ise *codicārius* [ayni bir kütüğe mensup olma] añlamında kullanılmaktadır; çünki **He** atomu ile, onun yanmasından teşekkül eden **C** ve **O** atomları, elementlerin periodik sistemindeki ayni bir kütügte bulunmaktadırlar. Tıbaca *ködege* [vucuttaki yumşak yumru, şiş]; Kırğızca *ködöö* [hastalıklı şiş, kabarcık] (*as 166*).

• **KÖGÜZ ËGİN, 1.** *co-gnōscō* [gözüken, kendini gösteren, idrak olunan, tanımlanmış bulunan] ËGİN [madde taneciği] ki, "idrak taneciği" veya "*co-gnōscō genero*" [idrak temin eden şey] şeklinde, "göz" añlamında da kullanılabilmektedir.

BTYÖ univerzumun teşekkül safhalarını insan vücudundaki uzuvlara göre añlatmak istemekte ve, buna göre, **KÖGÜZ ËGİN** deyimini hem "göz", hem de "teşekkül eden madde taneleri" añlamında kullanmaktadır (*as 147*).

2. mafsallı tanecik. Tatarca *kögen* "mafsal, menteşe, mandal", Burda söz konusu olan "mafsal" kavramının en güzel örneğini, her yöne kolaylık ile dönebilen, gözlerimiz oluşturmaktadır *din 22*).

• **KÖK QALIQ, 1.** gökte kalan (ikamet eden) şeyler;Çince *hsü-k'ung* [şekilsiz ve maddesiz ve mukavemetsiz şeyler] (*ayb 153*); **2.** yıldızlar arasındaki gaz ve tozlar;**3.** güneşin *photospher* tabakası (*as 151, din 78*)

• **KÖK-TİTİG, 1.**gökde ditilmiş olan şey: **Li, Be, B** gibi, ULUĞ-TAMU elementlerinin—teşekkül yeri olan yıldızlarda pratik olarak bulunmamalarına karşılık (*as 10*)—kozmik ışınlarda bulundukları görülmekte ve, buna göre, bunların ışınlar bize gelirken (yani, gökde) istihsal edildikleri añlaşılmaktadır.(*as 269*)

• **KÖNİ, 1.** konvensïonal. Tatarca *königilmiş* [alışılagelmiş]; **2.** koni. Karşılaştır: Başqırtça *könek* [kısrakları sağmak için kullanılan, deri-

den yapılmış burunlu kova (yani, koni)] (*as 163*).

• **KÖÑÜL, 1.** mevcut olma (husule gelme, teşekkül) temayülü. Ësö ñük olarak, subatomik seviyede maddenin *dalga* halinde iken *parça cık* haline geçmek istemesi; AMUĞA-AYUSI; **2.** instabilite; **3.** değişim safhası (bir periodun kesirli kısmı, v.b.g.); devamlı değişken [*continuous variable*]; **4.**kabule şayan enerji miktarı; yani, *discret* [ayrı] e nerji paketi (diğer bir deyim ile, *photon*); **5.** ruh; **6.** TİL-KÖÑÜL halin de "*prensip*"; (*as 113, din 96*)

• **KÖÑÜLLÜG SUW, 1.** temayüllü (ruhî) elektromagnetik radiasïon. (*din 96*)

• **KÖSEMEK, 1.**köse hale getirmek,tarlaları—yabancı otlardan temiz lemek üzere—yakmak ki, "*fusion husulu getirme*" demektir. (*as 262*)

• **KÖYPEÑ ÜY, 1.** mabet : TOYLASQAN ËSÜSİM AÑIS TURUĞUNUN KÖYPEÑ ÜYÜKÜZ [mukaddes ËSÜS'ün (Allahın) anıldığı mabet]. (*avb 73*

• **KÖZ, 1.** model; **2.** göz *din 22*).

• **KÜDEN, 1.** "birleşmek üzere kovalıyan", veya "zifaf", "evlenme" añlamında "*ion*" demektir ve ionu şöyle tarif edebiliriz: pozitiv veya negativ elektrik şarjı taşıyan bir atom veya atomlar grubu (*as 185-186*); (*as 211*).

• **KÜN BADĞALI BARTUQ, 1.** ışık kimyalı reaksïon [*photochemica reaction*]: görünür ışık, ultraviolet veya infrakızıl radiasïon emilmes ile başlıyan kimavi reaksïon (*as 230*).

• **KÜN ÇOĞI, 1.** ışık iteklemesi (gagalaması, ısırması) ki, ışık veya diğer SUW'lar tarafından uygulanan, "*radïasïon basıncı*", demektir.

Bu basınç parçacıkların aydınlanan yüzüne tabi olduğundan buna karşılık, bu parçacığa tesir eden çekim kuvveti, parçacık çapı nın küçülmesi halinde, aydınlanan yüze nispet ile, daha çabuk azala cağından, belirli bir *kritik çap* altında kalan parçacıklarda KÜN ÇOĞI çekim kuvvetine nispet ile, daha üstün bir durumda olacaktır ve, bu na göre, böyle parçacıklar ışığı gönderen kaynak tarafından püskür tülürler. Ancak, basıncın tahakkuk edebilmesi için, parçacığın çap ışığın kırılabileceği büyüklükte bir engel teşkil etmelidir, aksi halde ışık parçacık üzerinde hiçbir basınç yapamaz.

Bu iki şart (yani, parçacığın küçük olması ve, buna rağmen ışığı yansıtabilmesi) protogalaksilerin kuruluş başlangıcında en iy

şekilde temin olunmuş haldedir. Birinciden, bu başlangıçta ışık AQAŞ halindedir. Yani, ışık kaynakları yoktur, veya, çok-çok uzaktadırlar ve, buna göre, bu merkezlerin çekim etkisi yoktur. Diğer taraftan, AQAŞ'ın bir mikrodalga (infrakızıl ötesindeki kısa dalga uzunluklu radio dalgaları) radiasïonu olması da onun BODI-SATAW'lara çarpmasını en iyi şekilde mümkün kılmaktadır. Nitekim, infrakızıl *photonlar* [ışıklar] yıdızlararası bulutların (yıldız formasïonu yapmakta olan) *derinliklerinden* "absorbe edilmeden" kurtulabilmektedirler ve 21 cm'lik kısadalga (mikrodalga ötesindeki radio dalgası) bu bulutların emission ve absorbsion yaptıkları dalga-uzunluklarıdır (*as 131*).

• **KÜSÜŞ 1.** geçerli (tabiat kanunlarının gerektirdiği) geçiş [*tranzisïon*]; geçerli olarak istenilen şekil (hal); gelişimlerin tabii bir şekilde, kendi-kendine husule gelmiş şekli (yani, *değişim*); kanun teminatı altındaki akt. Tabiî tranzisïon, atomik tranzisïon. Nitekim, KÜSÜN "güvence" [*security*], KÜSENGÜ "talep" [*pledge*] añlamına gelmektedir. İnglizcesi *gage*. **2.** atomik tranzisïon; (*as 128; din 27; ayb 166*)

• **KÜSÜŞLÜG TÜZÜNLER, 1.** kanun teminatı altındaki akt düzenleri; yani, teminat transformasïonları, transformasïon düzenleri (*ayb 166*)

• **KÜZ ËDGÜ, 1.** gonik redüksïon (indirgeme). Bak: Tatarca *küzelme* [kırpılma, yontulma, biçilme] (ësöñük olarak, ağaçların meyva ve yapraklarının düşmesi); Azerce *küzeşte* [redüksïon]; Tıbaca *küzek* [hayal, arzu olunan şey]; (*as 161*)

Q

• **QAĞAN QAN, 1.** kovup çıkartan [*abstoßend*] grup. Bundan kastedilen añlam, yıldızların teşekkülü için gerekli malzemeyi kovup çıkartmış olan "*galaksi merkezi*"dir (*as 73*).

• **QALA, 1.** stasïon (*etd 24*); **2.** kent (Tatarca, Kazakça); **3.** kale.

• **QALISIZ İZ, 1.** olduğu gibi kalmıyan impressïon (yani, instabil radioaktiv çekirdek). Bunlar ŞIMNU SUUSI'ların ata çekirdeği ile sonuç (stabil) çekirdeği arasında kalan çekirdeklerdir. Ësöñük olarak, uranium ŞIMNU SUUSI'ında Z'si 92 ve A'sı 238'li ata çekirdek olan uraniumdan husule gelen A'sı 234'lü uranium ve ondan husule gelen radium (ŞIMNU SUUSI sözüne bakınız) birer QALISIZ İZ'dir (*as 86*).

• **QALISIZ NI-IRWAN, 1.** olduğu gibi kalmıyan (yani, instabil) revet zion [geriye dönüş]. Yani, QARA YÏR'de husule gelen instabilite dola yısı ile, OS-UĞ'un [mekân-zamanın] gerisin-geriye dönmesi. Deyim-deki QALISIZ [instabil] sözü, "silkinme" [*shake off effect*] anlamında olmalı; (*as 87*)

• **QALP, 1.** parlık, *parity*, "*kalıcı hassa*" demektir ve modern fizikt bu anlamı ifade etmek için kullanılan deyim "*parlık*"dır [birbirlerin benzer halde bulunan çift konum] : genellik ile atomik ve subatomi olan fizikal bir sistemin transformasïonu ile elde olunan mahiyetin "*parlık*" denilir, Ësöñük olarak, H_2O moleküllerinden ibaret suy buz haline çevirir isek, buzdaki H_2O molekülleri ile sudakilerin "par olduklarını görürüz. Diğer bir deyim ile, H_2O halindeki su molekül leri, bu su buz haline transforme olduktan sonra da, baki kalmışla bir QALP hali göstermişlerdir (*din 84*).

• **QALP OTI, 1.** parlık [*parity*] enerjisi (yani, ËÑREYÜK NOMLUĞ YA RUQ [parlıklara mahsus substansial enerji]); yani, "nüklear enerji" (*as 199*).

• **QALTI, 1.** geriye kalan şey; *relief*, beka, (*ayb 152*)

• **QAPAĞAN [TËMİR QAPIĞ], 1.** (malların depoya) kapatma yönten efendisi. Çincesi *Ta-po-huan-ç'eñ* [büyük Qapağan kenti].Tacikçe: —büyük şair Firdevsînin şahnamesinde geçen—*Aparası Yab* [göti rülecek şeylerin kapatıldığı yer] : Turanın masalvarî hükümdarını ve, ayni zamanda, Qapağanın adı.

Almanca *Sperre* anlamında olan Qapağan adı, ipekyolu kei vanlarının ISUB-URA'ya [vergi registrasïonuna] tabi olmaları dolayı: ile verilmiş olmalı.TËMİR QAPIĞ'ın ise, malların kapatıldığı yerin ka pısı olması gerek (*etd 76; BOL II,16, V,5,tka 10*)

• **QAO-ÇAO, 1.** biçilerek tutunma; yani, neutronun, β-decay yapara biçilmek sureti ile, element çekirdeğinde tutunması ki,"yavaş yöntei ile neutron yakalanması" [*slow neutron capture*] demektir (*as 201 202*).Karşılaştır: Tatarca *qayu* [tutturma (ësöñük olarak, yakayı gön leğe), sırımla (sırılmış yorgan), dikme];Tıbaca *qaaylı* [gümrüğe mer sup, gümrük resmi]; Tatarca *çabu* [ot biçme, ağaç devirme, vurma, (kıyma, yuvarlama, koşarak ayrılma, koşma; kırbaçlama, canını çıkar ma, vurma: pile]; Tıbaca *çaa* [taze (*çaa süt*), yeni, sıhhatli, sağlam.

vede: *savaş*];Qırğızca *çaalıw* [güçsüz kalma, güçten düşme] (*as 228*)

• **QAÑIM BUĞA, 1.** babam BUĞA (*BOL V, 3,5,6*)

• **QARÎQ, 1.**ansiklopedi; Sanskritçe *kārikā* [*concise statement in verse of (esp. philos. and gram.) doctrines*]; (*ayb 152*)

• **QATUN, 1.** katmerli, "*manifold*"demektir. Britannika manifold'u şu şekilde tarif ediyor: *belli bir sınıfa ait* (yani, A, AW, OM, SWA, XA gibi) *koordinat transformasïonları* (yani, YAŞUQLAR, UZ-YARADINU) *ile birbirlerine ilişkilendirilmiş* (yani, YARUQ halinde) *bir lokal koordinat sistemleri* (yani, AĞIZ ARIĞIN ËRMEK'ler) *ailesi ile teçhiz edilmiş olan* (yani, İLİGLERİNTE TAÑ TEG) *topolojik* [YÜÜZ] *uzay* (yani, ULUĞ KÖLÜNGÜ).

BTYÖ [BÏŞ TÜRLÜG YARUQ ÖÑ] ise, "*Bu beş kovariant spektral YAŞUQ tahakkuku göz önünde bulundurulduktan sonra, o spektrum içinde bin YAPURĞAQ'lı LIN-XUA göz önünde bulundurulmadır*" diyerek,Britannica tarifine yakın bir añlam söylemekte ve BTYÖ 31 şu şekilde devam etmektedir:"*Dördüncü olarak, DİYAN'ın ayaklı olma [standing] şart-ı taallûkatını (relasïonlarını) ifade edelim*" (*ap 47,148*); 2. kraliçe /*BOL III,3*)

• **QATUN QAĞAN,1.** kadın (kraliçe) hakan (*tka 109 ,BOL III,4*)

• **QAWŞATILMIŞ QUWRAĞ, 1.** *bond*: moleküllerdeki atomları ve kristallerdeki tuzları beraber bulunduran sağlam çekim kuvveti. Ësözlük olarak, TÖRT ULUĞ ÇİÜLER'deki *covalent bond* gibi.(*as 94*). Sözün tıpatıp tercümesi "kavuşturulmuş olan hal (fenomen)".(*as 222*)

• **QIDIĞ, 1.** "kimyavî element" añlamında kullanılan bu söz—yan, çevre, etraf [*enclosure*] añlamlarına gelmek üzere—"*cavity* [in, oyuk] resonator" demektir. Bu ise,"bir madenî iletken ile QIDIĞ'lanmış (*enclsed*) ve elektromagnetik depreşmeler [*oscillation*'lar] kaynağı olacak şekilde QITIĞ [gıdık] olmuş [*excited*] bir uzay" demektir. (*as 211*)

• **QIR, 1.** kenarlı bileme (kazıma, traş etme) yüzü ki, elmasların bileme yüzlerine verilen isimdir. QIRA KÜZİ ise, "kenarlı yüz kesimi [*faced-clips*]" demektir. Bu sözden kastedilen kozmolojik añlam yerimizin geçirmiş olduğu "8 kozmik çağ"dır. (*as 236*)

• **QIRQIZ** [Kırğız], **1.** (devletin) kenar (sınır) kısmı tutumunu oluşturan halk (Kürtçesi QIRMANÇ). (*etd 18, tka 7; tka 7,103,106*)

• **QIZ, 1.** ilk prosedür; yani, proto-galaksi teşekkülü. (*as 244*)

• **QOÇUM ÖKÜŞ ASIĞLAR, 1.** meydana getirici (veya, *kuvvetli*) olarak belirgin karşılıklı bağımlılıklar ki, "*kuvvetli interaksïonlar*" demektir. Bu ASIĞ, başlangıç dünyasının PARAMIT QOĞ'ları kadar, bugünkü dünyamızın neutron ve protonlarının, bir atom çekirdeği teşkil etmek üzere, bağlanmalarını (yani, SAMADI'larını) temin eden nuklear kuvvetin, nuklear saçılma ve reaksïonların ve—yüksek enerji parçacıklarının çarpışmaları sonucunda husule gelen—kreasïon ve YOQ edilme BARTUQ!larının (*process*'lerinin) sebebini teşkil eder.

Bu güç sayesinde—atom çekirdeğinde bulunan proton ve neutronların SAMADI QUTRULMAQ'ları [konsantrasïon halinde invariant hale gelmeleri] temin edilmek sureti ile—ADINLARNIÑ ASIĞI [değişmeler mekanizması] mümkün olabilmektedir; (*as 53*)

• **QOĞ, 1.** "*enerji* (ësöñük olarak, *elektron*) *kaybeden şey*" añlamında "*element çekirdeği*" (yani, *element*). Karşılaştır; Tatarca *qoğ-ot* [kuru ot]; Tıbaca *qoğara*'mak [kaybetmek, kayba uğramak, zararlı çıkmak]; Evenkï'ce *qoğ* [kemirmek]; Tunguz-Mançu şivelerinden Negïday'ca *qoğlı* [oymak, torna çekmek].

QOĞ'ların atomik sayılarına, bir QOĞ'da bulunan atom sayısına, QOQ QIÇMAQ SANI veya QOQ PARAMANULAR SANI denmektedir; (*as 106*)

• **QOQ, 1.** (atomlar element yapısının *mümeyyiz* unsurları olduklarından) "*temayüz*", "*böbürlenme*" añlamında "*atom*". Tatarca *qoq itip yüriw* [çalım satarak, hindi gibi kabararak yürüme]; *qoqalmaq* (DS = derleme sözlüğü,T.D.K.) [böbürlenmek], *qoqazlanmaq* (DS) [horozlanmak]; (*as 106*)

• **QOLTI, QOLDI, 1.** manïpulasïon *precessïon*'u; yani, dönen bir cismin aksının—*gravitasïon* alanı etkisinde husule gelen—*gyrosïon*'u [kendi kendine dönmesi]. Bu kavramı şu şekilde de açıklıyabiliriz: 2. bir planetin—planetlerin birbirlerine bağımlı (*kanonik*) olarak üleştirilmelerinden (*distribusïon*'larından) doğduğu tasavvur olunan kirişindeki (*major* aksındaki)—planet yörüngesinde ölçülen burulması (veya, eksentrisitesi, ilerlemesi, *precessïon*'u, *gyrasïon*'u); **3.** bir atomun elektron disketindeki elektron sayısının ve proton disketindeki proton sayısının her biri. Yani, QOLTI, bir atomun atomik sayısının iki katına verilen isimdir. ve *din 114*'de "(otuzardan) altmışar QOLTI"

deyimi ile kastedilen şey **Zn** [çinko]'dur. Buna göre, bu metin yıldızlar arasında teşekkül eden LIN-XUA'yı, "*çinkoya kadar ve çinkodan sonra*" olmak üzere, iki türlü olarak ele alıyor. (*as 171; din 114*).
4. QOLTI değeri 10.430 olarak hesaplanabilmektedir. (*as 44*)

• **QOLTI SANI, 1.** elementlerin atomik sayısı. (*as 246*)

• **QO-Ü, 1.** bir yük (yani, bir vucutta "*ayrı*" olarak baki kalan madde) yardımı ile kovalama ki, "*catalysis*" demektir: bir şimik reaksïonun (hadisenin) USUN QO-Ü [*catalyst*] denilen belirli maddeler yardımı ile—bu maddelerin kendileri kaybolmamak üzere—hızlandırılması (şimik reaksïon nispetinin arttırılması); (*as 57*)

• **QŞAN, 1.** differensial : QŞAN ÖD [differensial zaman (kondisïon)]. (*as 204*)

• **QŞANTÏ-İ QILMAQ, 1.** differensiasïon, iptal. (*as 204*)

• **QUDULUŞU, 1.** kurtuluşup çıkma [*emerge*]; emissïon. (*as 250*)

• **QUDULUŞU-AĞILIŞU YARUQLAR, 1.** kurtulup çıkarak [*emerged*] atılaşan spektrumlar. (*as 250*)

• **QULAÇÇA, 1.** Tatarca *qulaw* [devrilme] tabakası [*reversing layer*]. Güneşte, sıcaklığı tahminen 6.000° olan, güneş yüzü (*photosphere*) üstünde, güneş YARUQ'undaki ışığın absorbsïonu (yutulması) ile Fraunhofer çizgileri (absorbsïon çizgileri) meydana getiren ve, buna göre, QULAÇÇA [*die umkehrende Schicht*] adı verilen, gaz ve maden buharlarından ibaret ince (yaklaşık olarak 1500 km kalınlığında) bir tabaka bulunmaktadır. *Chromosphere*'in en alt tabakasını teşkil eden (*as 140*) bu tabakada—yukarıya doğru hareket eden ve ancak birkaç dakika kalabilen—gayser benzeri jetler, *spiculum*'lar QUDULUR. (*as 250*)

• **QURIĞU, 1.** tükenme: enerji pompalanmış bulunulan moleküllerin, bu yüksek enerji seviyelerinden alçak (yani, normal) enerji seviyelerine düşmeleri; (*as 113*)

• **QUŞ, 1.** atom çekirdeği. Bu söz QUŞALAMUL [YARAĞ, fayda] sözündeki QUŞ olmalı; Sanskritçesi *kusala-mula* [iyi kökler, iyi vasıflar]. Qırğızcada ise, bu kökü *quştaw* şeklinde görmekteyiz: *ata-ëniñdi quştap baq* [ata-ananı itina ile bak]. Yakutçada ise, *qustuq* (yani, *quştuq*) sözü "ucunda müessir bir parça bulunan ok" (savaş oku) anlamında kullanılmaktadır ki, atomların "müessir kısmı", elbette, çekirdekleridir. Bu sözün Yakutçadaki diğer bir anlamı da "gök kuşa-

ğı"dır ve, bu da,"göğün müessir kısmı" anlamında olabilir. (*as 242*)

• **QUT BUYANLAR, 1.** invarians; diğer bir deyim ile, "madde" gibi depo hali (çekirdeği) teşkil eden (değişmiyen) şeylerin (şekillerin) manifestasïonu alanı, "*samanyolu*" demektir; çünki QUT halinde olan (ësöñük olarak, *ışık* gibi) şeyler galaksilere bağımlı değillerdir. (*as 249; din 26*)

• **QUT BUYANLAR İLİGİ, 1.** Galaksi (Samanyolu) merkezi. (*as 250*)

• **QUT KÜSÜŞ, 1.** teminat (arzu olunan şekil, tranzisïon) invariansı [*gage invariance*].

Elektrik şarjının konservasïonu—QUT KÜSÜŞ diye bilinen—Maxwell değizliklerinin simetri mahiyetleri ile assosïasïon [bağlantı] halindedir, ve QUT KÜSÜŞ elektrik potensielinin mutlak kıymetinin (izafi kıymetine nispet ile) fizikal proseslerde taraf olmadığını ifade eder (Von Nostrand's S.A, 1976, s.656).Yani, QUTRULMAQ [invariant; yani, "stochastic") KÜSÜŞLÜG TÜZÜNLER [*"gage"* yapan düzenler, çerçeveler] sözkonusudur ki, burdaki KÜSÜŞLÜG TÜZÜN *"gage* transformasïonu" anlamındadır ve QUT KÜSÜŞ, elektrik ve magnetik alanların ve elektrodinamik interaksïonların *gage transfomasïonu* tahtındaki invarianslığı (değişmezliği), demektir; (*as 120*)

• **QUT KÜSÜŞLÜG KÜÇ, 1.** "*gage invariance*" yapabilme kapasitesi. (*as 254*)

• **QUT QOLUNMAQ KÜÇİ, 1.** bir TAPIĞ'ın (yani, objenin, sistemin) deposunu (QUT'unu) manipule etme kapasitesi ki, "*bir sistemin potensial enerjisi*" demektir; çünki bir sistemin türlü kısımlarının relativ pozisïonuna tabi olarak depo edilmiş enerjiye "*potensial enerji*" denmektedir. (*as 232*)

• **QUTLUĞ BODIN, 1.** nuklear fuzion (*fusion*). (*as 250*)

L

• **LAÑ, 1.** ile : UZANTQIN ANTIZIN ARĞUYIB OY LAÑ [yüce imanımın saflığı sayıkı *ile*]. (*ayb 180; tka 96*)

• **LIN-XUA, 1.** kuvvetlenme, kuvvet teşekkülü ki, "*m-katlı olarak irilenen çok çeşitlilik*" [*m-fold extended manifold*]; yani, "objeler kolleksïonu" anlamında "*topolojik uzay*" demektir;

Türkçede *kalın* (QA'lanmış) gibi sözlerde gördüğümüz Prototürkçe LIN (-lanma) Tawğaççada *lïen* [yoğrulma, tesir etme, inceltme] şeklindedir. XUA [kuvvet] kavramı ise, LIN-XUA'nın ADIRA TUYUĞLI BİLİG [kavis tatbikatlı icraat] olmasından kaynaklanmaktadır, çünki—*XUAŞIN BURQANLAR* [kuvvet etkisi yapan gravitasïonlar] ve "*origomuz BURQAN'a* [gravitasïona] *QUA ile bağlan*" deyimlerinden de anlaşılacağı gibi—BURQANLAR'ın ve, buna göre de, QUALAR'ın meydana gelmesi için,ADIRA [kavis] veya BURA TURU [burulma], diğer bir deyim ile, YÜÜZ [topoloji] teşekkülü gereklidir.

Modern fizikte LIN-XUA kavramı Alman matematikçisi Bernhard Riemann (1826-1866) tarafından "*m-fach ausgedehnte Mannigfaltigkeit*"[*m-fold extended manifold*]; yani, "*n dimenzionlu QATUN*" şeklinde formüle edilmiş bulunmaktadır. Bu tarifteki *manifold* [*numerous, complicated*] kavramının Türkçe karşılığı QATUN [katmerli]'dir. Ancak, *foılds* sözünün karşılığı BÜGÜLER şeklindedir.

Britannica manifold'u şu şekilde tarif ediyor : belli bir sınıfa ait (yani, A, AW, OM, SWA, XA gibi) koordinat transformasïonları (yani YAŞUQLAR, UZ YARADINĞU) ile birbirlerine ilişkilendirilmiş (yani, YARUQ halinde) bir lokal koordinat sistemleri (yani, AĞIZ ARIĞIN ÊRMEK'ler) ailesi ile teçhiz edilmiş olan (yani, İLİGLERİNTE TAÑ TEG) topolojik (YÜÜZ) uzay (yani, ULUĞ KÖLÜNGÜ).

BTYÖ 6 ise, "Bu beş kovariant spektral YAŞUQ tahakkuku göz önünde bulundurulduktan sonra, o spektrum içinde bin YAPIRĞAQ'lı LIN-XUA göz önünde bulundurulmalıdır" diyerek, Britannica tarifine yakın bir anlam söylemektedir. (*as 101, ap 147; din 114*)

• **LOKATADU, 1.** Sanskritçe *loka-dhatu* [OĞUŞ lokasïonu, atom çekirdeği]. "Başçı olan LOKATADU" ise, *hidrojen atomu*'dur. (*as 186*)

• **LUŞANTA, 1.** görülme temin eden; parlaklık veren; (*as 154*)

M

• **MANÇUŞIRI, 1.** Sanskritçe *mañjusrï*, İnglizcesi *benefit*, Türkçesi *iğilik* ki, bütün varlıkların, onların kurucusu olan ve *mañjusrï* olduğu iddia olunan, Buddha ile ayni tabiatta olduklarını ifade eder. Bu söz metinlerde İY-İG [elektromagnetizm] yerine kullanılmış bulunuyor

(*as 120*).

• **MANTAL, 1.** Tatarca *mantu* [düzelme], *mandal* [eğik yerlerde toprağın setler aracılığı ile *düzeltilmesi* (DS = derleme sözlüğü,T.D.K.); ışık çizgilerinin kızıla kayma yolu ile *düzelmesi*; **2.**Sanskritçede — *mandala* [teşekkül eden *benek, leke*] ki,bunun Tatarcadaki karşılığı *manu* [boyama, banma] (*as 101*).

• **MA-XA, 1.** sistem (*habeo* şey, *as 151*). Bu söz *maqal* [vecize] tarzında kurulmuştur, tıpkı Dİ-YAN, LIN-XUA, LIN-ŞI gibi. (*as 247*)

• **MAXA-ŞAR [ŞARA]-WAQLAR, 1.** total [ŞAR] elementler [WAQLAR] sistemi [MAXA] (*as 247, as 259*)

• **MAXA-YAN, 1.** yan-yana gelme (yanaşma) sistemi. Elementler proton, elektron ve neutronların yan-yana gelmeleri (yanaşmaları) , moleküller atomların yan-yana gelmeleri ve madde moleküllerin yan-yana gelmeleri ile teşekkül eder. Buna göre, MAXA-YAN "madde dünyası" demektir. Bu dünya sabit duran (değişmiyen) bir dünya değil, yürüyen (canlı) bir dünyadır ve, buna göre, deyimin Sanskritçeki karşılığı olan *mahāyāna* "büyük tekerlekli" (büyük araba) şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak, bu yorumun Türkçe karşılığı "ULUĞ KÖLÜNGÜ"dür [büyük istiap]. (*as 262*)

• **MAYTIRI, 1.** Sanskritçe *maitri* [komşu sevgisi]. Bundan kastedilen añlam 16 elementli cüzlerin (*as 8*) birbirlerine MAYTIRI ile bağlanarak elementler sistemini teşkil etmesidir. (*as 246*)

• **MONQUL, 1.** bir şeyin parçalarına ve liflerine ayrılmış hali; yani, "keşmekeş". (*as 239*)

• **MUN, 1.** Tatarca *munar* [pus, serap] ki, ionize hidrojenden müteşekkil "*parlak emission bulutu*" [*bright emission nebulae*] demektir.

Galaktik ortamda, bu parlak bulutlara karşılık, koyu bulutlar [*dark nebulae*] da gözlemlenmektedir. Böyle bulutlardaki koyu malzeme, bazı hallerde, koyu kürecikler [*dark globules*] şekillerinde gözükmekte ve bunların teşekkül etmiye başlıyan yıldızlar olduğu sanılmaktadır; (*as 115*)

• **MUNÇUQ, 1.**Yakutça *mun-* "dolaşıp (dolanıp) durmak" añlamındadır ve, buna göre, MUNÇUQ "dolanan küçük şey" (planet, seyyare) demek olur. Yani, (komet, meteor ve sattalit'ler hariç olmak üzere) güneş veya diğer bir yıldız etrafında dönen cisim. Diğer taraftan, Ta-

tarca *muntar* "kapatma", "engel" ve *munar* "hafif sis", "serap" anlamındadır. Bu da bize MUNÇUQ sözünün "engel hak etmek" (yani, engel içinden yol açmak) anlamında "*planet*" yerine kullanılabileceğini gösterir; çünki SUW'lar kendilerine madde içinden geçerek yol ÇUQUR'lar (hak edcrler). Nitekim, MUNÇUQ'ların kozmolojik anlamı TURĞUN SÜZÜK OL SUW'yu (*as 134*) (yani, AQAŞ'ları, *as 129*) meydana getiren cisimler (diğer bir deyim ile,madde) olmalarıdır.**2.** boncuk. (*as 234; din 130*)

• **MÜNLÜG, 1.** değişmez halde, stabil, kusurlu, (*ayb 166*)

• **MÜNSİZ [**MÜNEGÜSİZ**], 1.** gayri-stabil, sebatsız (*as 67, as 205*)

N

• **NAGARÇUNI, 1.** nukleon [proton, veya neutron]. Sanskritçede *nagarjuna*'nın anlamı "*dünyayı aydınlatan 4 oğuldan biri*"şeklinde gösteriliyor ki, bu da BTYÖ 23'de sözkonusu edilen 4 **H** atomu protonundan teşkil edilen **He** atomunun 2 proton ve 2 neutronundan ibarettir (*as 195, as 214*)

• **NA-YUT, 1.** YUT üzerinden. Planetler için YUT (Tatarca anlamı *açlık*) sayısı 100'dir ve, buna göre, deyim % anlamındadır. (*as 254*)

• **NI-IRWAN, NIRWAN, NIRBAN, 1.** *reverzion* [geriye dönme] ve, bilhassa, zaman reverzionu. Sanskritçede *nirvāna* [kurtuluş]: ne yer, ne su; ne ateş, ne hava; ne ölüm, ne doğum bulunmuyan; doğmuyan, olunmuyan, yaradılmıyan, şekilsiz ve hareketsiz UYU-USUQ [vucut istirahatı]. Ancak, Türkçede bu kavram YİNTSİKMEKSİZ YİG MEÑİ [maksimal entropi) ile karşılanmaktadır. (*as 71, din 85*)

• **NIRWI QALP, 1.** tersine dönüşebilen *parlık* [*reversible parity*].Bundan anlaşılması gereken anlam bir elementin, çekirdeğindeki proton sayısını arttırarak yeni bir element teşkil edecek yere, çekirdeğinden proton kaybederek, elementlerin periodik cetvelinde gerisin-geri gitmesidir (yani, ŞIMNU SUUSI teşkil etmesidir) (*as 86, as 215, din 85*)

• **NI-IZWAN, NIZWAN, 1.** relativite: doğadaki şeylerin bir tek şey (ësöñük olarak, *ışık*) ile kıyaslanamıyacağı, bunların birbirleri ile kıyaslanmaları (yani, birbirlerine göre ölçülmeleri) gerektiğini ileri süren görüş. (*as 78*)

• **NI-YUT, 1.** revers YUT (NA-YUT'a bakınız). (*as 254*)

• **NOM** [ON:-OM], **1.** Kozmosun teşekkill davranışı; degişim (KÜSÜŞ yapan, ve transforme olan bir şeyin öuceki haline nispeti (yani, atom hallerinden birinden hareket ile diğer bir atom haline geçiş); madde hallerini temin eden kanun (kuvvet,yöntem,davranış,çevrilme);madde teşkil etme kanunu; ËRDİN (yani, "*leed*"; ësöñük olarak, elementlerin *valens* hali); yeniden teşekkül etmiş olan QOĞ (ësöñük olarak, H'den husule gelen He gibi); Yani , NOMLARTA QATIGLANU [NOM'lar halinde katı hale gelme→MAYTIRI BURQAN]; kozmik ornkırılma [koparıl ma] (ësöñük olarak, atomların neutronlardan proton koparıp almaları; ve,bu yol ile, yeni bir elenent şeklinin teşekkülü); kozmrk *omak* [kuvvet, destek] (ësöñük olarak, atom çekirdeği ile elektron arasındaki çekim kuweti); Yınancası *"nomos"* [kanın); Sanskritçe "*vinaya*" [disiplin, davranış); fizik alanında "*dinamik*" (yani, değişebilmiş) *momentum*". .

Metinlerde NOM sözüne şu manalar verileblinmektedir:
(1) kozmosun temel kanunu; (2) "*centrypetal*" kuwet; (3) (elektrc magnetik, kuvvetli ve zayıf olmak üzere) dinamik interaksion; (4) te mayüz (yani, bir halde bulunur iken, kendini diğer bir halde belli et me); (5) elementar parçacık (yani, AĞILIĞ NOM); (6) açı momentu mu; (7) bu saydıklarımızın hepsinin ortak vasfı; (*as17;din 110*)

Ñ,O

• **OD, 1.** ateş, ölüleri ateşte yakma: ON ËL UB-OD UYUSUN OYUN [O halkının ölüsünü yakma adeti]; OD URULMUS ÖLİGİM [atcşc vurulmu cesedim]. **2.** zafer : İL-ËTİRİŞ QAĞAN QAZĞANMASAR, ODU BUN Ç ZÜM QAZĞANMASAR [İL-ËTİRİŞ QAĞAN tahta geçmiye muvaffak ol mamış ve onun zaferlerini ben kendim kazanmamış olsa idim]; OI UL UÇ [zaferler ile ulaşımlı liderlik]; AT ÖK ODUÇ [Rab zaferi]; OD U SUY ÖG [muzaffer kral]; UÇU ODUS UT BUQ [işbu lider zaferi kazan mış olan beydir]. (*ayb 180*)

• **ODUQ ËL, 1.** muzaffer halk. (*ayb 61*).

• **ODUN, 1.** şarj konyugasïonu: bir parçacığın kendi anti-parçacığ haline çevrilmesi; yani, bir parçacığı tarif eden değizleme ve formül

leri, bunlar bu parçacığın zıddını (yani, anti-parçacığını) ifade edecek şekilde tertipleme (düzeltme). İTEY bu tarifi şu şekilde yapıyor: *modal kualliyfikasïon ifadelerinde zıt [convert] hale çevrilme;* (*as 50*)

• **ODUN NISWANI, 1.** şarj konyugasïonu (*as 50*) halindeki "yeniden yazılma [*rescript*]", ODUN *rescript*'i. (*as 223; din 110*)

• **OD-URUĞ, 1.** askerî karargâh : OZMIŞ TİGİN OD-URUĞINTA YORIYOR TİDİ [(Kyros'un sınırı) geçmiş mütecaviz karargâhına sefer ederek]. (*ayb 87*)

• **ODUZ, 1.** zafer (*tka 79*)

• **OĞ, 1.** şan, şeref, yücelik; hakimiyet; **2.** kişi : OĞ ALTI [(Tanrının) kişi (halinde) vekili]; UW OĞ BU [mukaddesata erişen kişi]; OĞ ON AT UW İT ËD-ËD [kişi kozmostaki mukaddes impulsudur kreasïonun]; OĞ ÊD AT [insanı yaradan nam (yani, Tanrı)]; UÇ UB-OĞ OZ [liderimizin pra-kişi haline gelişi (yani, *liderimizin ölümü*)]; OQUÑ ONUN OĞ ONUN [kuantlar halinde kozmik kişiler kozmosu]; OĞUW OŞ [kişiliğimiz]; OĞU AT ËSİZ [kişilik sahibiyiz]; ON OĞ [kozmik kişi]; ÖGÜS ATIQ ATAR OĞ ["peygamber" denen kişi]; OĞ OZUS [büyük baba]; **3.** mensup : OQ-OÑIM OĞIÑ [askerî başarı mensupları]; ANU-OĞ OY [yadetmekte olduğumuz]; USU-OĞ [sayın];**4.** honoris, şeref : ÖC-OĞUÇU BOLIQ [mevcutluk honorisi]; **5.** substans : OQ-ARA ATA-OĞIÑ ATA-OĞ OĞIÑ [kuantum ortamı ATA-OĞ'ların ATA-OĞ substansını]. (*din 32, ayb 180*)

• **OĞ-ALT, 1.** substans altı : 4 AP-ÏS-OĞ (*din 87*); yani, *din 16-17*'de sözkonusu edilen 4 unsur. (*din 75*)

• **OĞATMAW, 1.** QALP [parlık, *parity*] kanununun ihlâl olunmaması; yani, bir elementin *parlık* numarasının (ësöñük olarak, elektrik şarjı Q'nın) o elementin *decay*'ından doğan YIÑAQ'lar (*as 195*) toplamında da sabit kalması (yani, *parlık* konservasïonu). (*as 210*)

• **OĞLAN, 1.** konformasïon [ebeveyne denk çeşitlilik]. (*as 276,din 9*)

• **OĞUR, OĞ-UR 1.** bir halden diğer bir hale vurma (geçme) veya, bu vurmayı temin eden "cihaz", "sistem", "*dispozision*". **2.** mezar (Mirşan 1983, s.26). **3.** döl (Artvin). **4.** substans. (*as 167*); **5.** lâhit (*BOL I,21, ayb 180*). **5.** kavim adı (*tka 105,106,108,114*)

• **OĞUS, 1.** kişilik : OÑUZ ËR ÖGÜS [havari, peygamber] OĞUS [başarılı havari kişiliği]. (*ayb 86*)

• **OĞUŞ, 1.** tecelli (*as 119,212*); **2.** isabet (*as 117*); **3.** esas (*as 79*); **4.** *substance*, asıl cüz (*as 54, 243*); ÜÇ AĞU ÖZE BULĞANMIŞ ÜÇ OĞUŞ [üç antimadde ile bulaşmış üç substans→ Arat 1965, s.174]; **5.** Sanskritçe *dhatu* [fizikal element, kurucu element]; **6.** medeniyet: OĞUŞUM BUDUN [medenî milletim]; **7.** değişebilen miktar [*changeble quantity*]. (*as 243*)

• **OĞUZ, 1.** kişi transformasïonu. (*etd 16; an48; tka 103*); OÑUZ ËR ÖGÜS OĞUS ÖZ-ËRİS OĞUZ ULUZUS [muvaffak havari (peygamber) kişiliğinin özverisi olan kişi haline yücelme]. (ayb 86)

• **OQ, 1.** olkunma (*as 240; 245*); **2.** kuantum [elektromagnetik radiasïon enerjisi paketlerinin dalga uzunluğuna göre değişen *büyüklüğü*], bir "*büyüklük*" halinde tutunabilen (yani, bir biremlik teşkil edebilen) en küçük miktar; büyüklük: (*din 6, 31, 39; ety 20*) : TÖRT OQ OÑ [4 kuant halinden itibaren başlıyan evolisïon]; TÖRT ËR ËKEN [4 temel teşkil etmiş bulunuyorlar]; OQ OŞ ËSİTİS UÇ ["*kuant konfigurasïonu* " denen yere uçuş]; **3.** Mızraklı asker : YÜZ ARTUQ OQUN URTI [yüzden fazla mızraklı askerini vurdu]; BİR ËRİG OQUN URTI, İKİ ËRİG OD-UŞURU SANÇTI ["bir er" değerinde mızraklı askerini vurdu (mızrak ile), "iki er" değerinde subay sançdı (kargı ile)]; OQ ËRÜY ËZİSİK ÖGÜÑÜZ [mızraklı askerin eve dönüşünün kutsal takdisi]; USUN OQ OZUSUZ [(öbürdünyaya) askerce geçiş]; **4.** Erken Türklerin adı : OQ ÏSİLİS [Oqlar]; OQ AÑILIS ["Oq" denen halk]; OQ UÇU OQ UL UÇ [Oq liderliği zafer ile ulaşımlı liderliktir]; BUQ UÇU OQ AT UĞUQ [Oq beyinin lider olması]; OÑU UTUS ÖGİS OQ AT ÖGİS [medeniyetlerin tekvinini temin eden peygamber, Oqların içinden çıkmış olan bir peygamberdir]; (*as 39; etd 20,21,77;tka 116,117,129,134,146,163*); **5.** okuma : AT ÖK ODUÇ ËBİ OQUS UQUÑUSUĞ ËTİRİT [Rab zaferleri tertibinin okunmasını mümkün kılma (yani, "alfabe")]; OQIŞIÑUPULT (OQIQUPULT) [okumayı mümkün kılan şey; yani, *alfabe*];ULIĞ UB-UR ËMİM, BUĞ ËSİME UR-OQI BÜK ËM ËDİM [yüce ahiret ulaşımı (yani, öbürdünyaya geçiş) için, BUĞ hakkındaki işbu "*ahiret-okumuşu*"na (yani, yazısına) minnettarım]; **6.** tefsir, izah : BU NOMUĞ UNA-ANI KËZİGÇE OQIDU-SÖZLELİM [işbu NOM'u modal kualifikasïonları ile tefsir (izah) edelim]. (*ayb 180*)

• **OQIDU SÖZ , 1.** okumayı teşvik sözü (yani, *önsöz*): BU NOMUĞ U-

NA-ANI KËZİKÇE OQIDU SÖZLELİM [bu NOM'u modal kualifikasionları ile tefsir (izah) edelim] (Mir.1990, s.46).

• **OQUŞUÑUPULT, 1.** alfabe : AT ÖKÜDÜÇ ËB ËL UQUÑUSUĞ OLUMUN, OQUŞUÑUPULT ËSİÑİR ËZİSİK UQUSUÑUÇ [düşünceleri halka anlatmayı mümkün kılan,"alfabe" denen, transfer harfler] (*Etrüskler, 1998, s.43*).

• **OM, 1.** açığıl momentum [*angular momentum, Drehimpuls*] ki, bu da atalet momenti **J** ile dönme çabukluğu (açığıl hız) ω'nın çarpımından ibarettir (D = J.ω = r.mv); **2.** momentum; yani, "mv". Burdaki "v" ye [hıza] *din 74*'deki metnimiz AP [götürücü] demektedir.

Bilindiği üzere, güneşimizden dış alemlere madde ve momentum transferi yapılmaktadır. Böyle bir transferin yapıldığı ikili sisteme OMUM [binar, ikilenmiş] deniliyor. (*as 165; din 74*).

Matematik olmuyan anlamı ile momentum "*olkunma sebebi, bir olkunma için esas teşkil eden şey veya durum*" demektir : OM UZAQ URMUŞ KËRGEK [momentum uzak tesiri (yani,momentum transferi) yapmış bulunmaktadır]; OMUN ON ÖG İTİGE [kralın kozmik hale gelmesine yönelik momentum]; AT OMULIQ ËRÜR OÑTI [momentumu bulunması dolayısı ile muvaffak oldu]; **3.** bir şeyin olkunmasına sebebe olan *sahip* : ALTUN ATIM OĞIN TURQAN OYUĞI OMUDIQ ÜÇÜN [atalarım hakimiyetinin sancak valisi mevkiyine sahip olduğum için]; İTİÑÜ-YARATIÑU OMUDIQ OYUNA İÇİKMİŞ [kalkındırma ve yaratma sahibine sığınmış]; **4.** dua : İT-IĞ ATA-OĞ OMUĞ ËTÜZLİK OL [impuls olkunuşlu ATA-OĞ olarak, dua edilmliye lâyıktır]; APAQA OMUĞ [Tanrıya dua]; **5.** saygı : OMUY ËTİG [sayın]. (*ayb 181*)

5. saygı : OMUY ËTİG [sayın]. (*ayb 181*)

• **OMUĞ, 1.** dua. (*din 89*)

• **OMUY ËTİG 1.** sayın.(*ayb 181*)

• **ON, 1.** on ; **2.** kozmos, bir bütün halinde armonik olarak tertiplenen gök vücutları dünyası (*din 46*) : ON ËDGÜ [kozmoloji]; ONTIN SIÑAR [kozmostan relativistik-simetrik]; ATA-OĞ ONA OĞID ËTİZLİK OL [ATA-OĞ kozmosa substans (kozmik kişi) edimliye lâyıktır]; ON ÖLİK [kozmik ölü (yani, kozmosa maledilmek üzere ölen kişi)]; OL-ONI İÇREKİ SÜDE KËLÜRMİŞ ÜÇ YARUQDA ÖGE [kozmos dünyası hükmündeki ordu ile getirilmiş üç nur sahibi]; ON-ONUL [kozmosta kozmos-

laşma]; Preportekiz yazıtlarından biri ON'u şöyle tarif ediyor: ON demek, ÖZ (kişi özü) halinde erişen AT'ları kendinde asarak sahiplenmektir (*etd 21*); **3.** hem 10, hem *kozmos* añlamından dolayı, "ON", Einstein'ın söz konusu ettiği "*10 mustakil component*" kavramını da ifade edebilmektedir (*bimic, cilt 15, sah.585;as 8,50; din 48*). **4.** tarihte Türklerin aldıkları isimlerden biri : ON ËSİLİS [On'lar]; ON ËL [ON halkı](*tka 77,86,117,145,146*); **5.** yeryüzüne kozmostan gelmiş olan Erkentürklerin adı : ÜÇ ON KËLMİS [üç ON hakinde gelmiş]; ON ËRİG AT OÑA [başarılı ON (kozmos) askerleri] (*ayt 115; etd 21*); **6.** millî müdafaa : İL ILIĞIM ÖTÜKİN YIŞI ON OĞI ATALQIN SÜY OYUĞ BUDUN [halk hamisi geçerli anayasanın,ON-OĞI (millî müdafaa mensupları) şeklinde bilinerek sevilen millet]; ON-UYUĞUR [millî müdafaa federasïonu]; ON UYUL UÇ [ON'ların federal lideri]; ON-UÇ ËR-AT UQULUÇUZ [millî müdafaa lideri tasfiri]; ONUÇ ËTÜÜÇİL [milli müdafi]; **6.**sıfat fiil [*participle*] (bunlar "*nasıl*" sorusuna cevap verirler); OÑUN OY ËRİS ON [ËRİS ON (erişilen) başarı]; **7.** o : ONI ÖC-ÖG ËR ËMİDİM [onları himayeme aldım]. (*ayb 181*)

• **ON-AT, 1.** vatandaşları arasında edindiği güzel sıfatlar dolayısı ile, öldükten sonra kozmosa geçebilmiş olan kişi. **2.** öldükten sonra halkının duası ile kozmosa atılmış kişi. (*din 46*)

• **ON notası, 1.** Talas Özeni, Qırğız Silsilesi, Açıktaş Mevkiyinde bulunmuş olan yazıt. (*ptv 64-65*)

• **ON OĞUN ÇUR, 1.** kozmik kişi ruhunun (kişi modalitesinin) müstahkem mevkiyi; yani, OQUÑ ONUÑ OĞ ONUÑ [kuantumlar halinde kozmik kişiler kozmosu]. (*din 31*)

• **ON-OQ, 1.** kavim adı (*BOL III,12; tka 116*)

• **ONUÇ ËR-AT UQULUÇUZ, 1.** millî müdafaa kahramanı [Homere göre *Herakles*] (*ap 26*).

• **ON-UYUL, 1.** ON-Federasïonu. (*ptv 65etd 32*)

• **ON-YAŞ, 1.** kozmik çağ, 475,926735 milyon yıl (*as 39*). Buna karşılık, *kozmik yıl* (yani, ON-YIL) *173,836807 yıldır.* (*as 254*)

• **OÑ, 1.** başarı, beceri : AT UÇ OÑ [başarılı hükümran lider];OÑ UYUSU [başarılı bir ölüm]; BİLİ ÖG İÇÜÜÑİL ËD OÑUN [beldesinin kralı olarak sahib-i muvaffak] (*tka 148*); **2.** evolusïon, terakki, medeniyet : TÖRT OQ OÑ [dört kuant halinde başlıyan evolusïon]; OÑ TËGZİNÇ

[terakki değizlemesi]; UTU AT OQ OÑ ÏL [tekvindeki OQ medeniyeti halkı]; OÑU UTUS ÖGİS [medeniyetlerin tekvinini temin eden peygamber]. (*ayb 182*)

• **OÑ-AP AQINIŞ ËBİS, 1.** başarılı akınış tertibi; USUN IRAQ QALP [ırak korrelasïon parlığı]; yani, "*zayıf interaksïon*" demektir.

Bu interaksïon—meydana getirdiği kuvvet bakımından doğrudan-doğruya keşfolunmamış olmak ile beraber—husule getirdiği transmutasïonlar [parçacıkların yavaş dekay'ları] bakımından belirginhalde olan bir interaksïondur. (*din 80*)

• **OÑ TËGZİNÇ, 1.** gelişim değizlemesi. Bu deyim ile—UTMUŞLAR = BODI SATAWLAR + YALTRIDUR TUDRIĞ TÏGME şeklinde—"*gage transformation*" değizlemesi kastedilmiş olabilir. Diğer bir yorum imkânı da, bu ismin Einstein'ın *alan değizlemesi*, vèya, *gelişim değizlemesi* [*Einstein's Evolution Equation*] cinsinden bir değizlemeye verilmiş olunabilineceğidir; (*as 50*)

• **OOQ, 1.** *quantum* [büyüklük]; bak: OQ

• **OR, 1.** *orğı*'ma [Tatarca, *küme halinde çıkma*], *orğıl*'ma [kopma, ileri atılma, dışarı vurma, bulaklanma] sonucu olan (*temin eden*) şey. Êsöñük olarak: **2.** tahkimat (esöñük olarak, bir kalenin etrafındaki su hendeği gibi);**3.** galaksi merkezinden veya yıldızlardan *orgu*'lan (bulaklanan, hızla çıkan) gök cisimleri (yıldız ve planetler); (*as 153*)

• **ORDU [OR-IDU], 1.** askerî karargâh, ordu; **2.** galaksi; (*as 153*)

• **ORNAĞLIĞ ÏDİŞ, 1.** yerleştirici (yani, bağlayıcı, substansïal) induksïon. Bundan kastedilen añlam, ÖRTÜGLÜG QILINÇ [exotermik tutum] yolu ile husule gelen bağlantıdır. Böyle bir birleşmede birleşen parçacıkların serbest halde bulunmaları halindeki (yani, birleşmeden önceki hallerindeki) enerjilerinin toplamı, bunların birleşmiş (atom veya molekül teşkil etmiş) hallerindeki enerjileri toplamından daha büyüktür. Yani, atom veya molekül halindeki parçacıkları ayırmak isterisek, enerji sarfetme zorunluluğunda kalacağız, çünki parçacıklar ORNAĞLIĞ [yerleşmiş] haldedirler, onları koparıp almamız gerekir; (*as 94*)

• **OS, 1.** Tatarca *osal* [şerir, kötü] : OS OY [kötü düşünce]; OS-OS [şerir mi şerir, adamakıllı kızgın]; **2.**"*osallık* (yani, tesir) alanı" añlamında "*mekân*" (uzay), Tanrı bïli, gök bïli, mevcutluk : TÖRÜMENİÑ OS-

ĞUSIÑA SOQA AL-ALTAĞI [türemenin mekânına dahil olan münderecatı]; OSUP OŞĞURAYIN [mekân invarzionunun konfigure etmiş olduğu];OS UDURULMIS UÇA USUQUN UR [uzay stratejisi Tanrısına korpulent hakim; gök bïli stratejisi liderliği hakimi] (*etd 60*); **3.** "tesir alanı" anlamında "*devlet*" : OSUQ ÖCÜM ÜN İSİTİL ÖKÜK İSİL [devlet selâhiyetlerimin ünlü olması dolayısı ile, hürmet ile yadolunmaktayım]; OS O-DUYUNUTUZ [devlet ordusu]; Ë ÖGÜÇ UR A, OĞUL A OSUĞ [evet, ögüç ile gömüldü, çünki o devlet temsilcisi idi]; AT OSIN A, ON OSIN A, ULI ATI A ON UWUÑ [ON devletindeki bu nam, onu ON mukaddesatında ulu (ulaşımlı) etti] (*ayb 182; etd 78*)

• **OS-UĞ, 1.** mekân ve zaman : KÖK QALIQ OS-UĞULUĞ BOLMIŞIN SAQINMIŞ KËRGEK [KÖK-QALIQ'ın mekân-zamanlı (yani, bugünkü) hale gelmiş olduğu göz önünde bulundurulmalıdır]. (*as 151*)

• **OSUP, 1.** mekânın tersine çevrilmesi [*space inversion*]; (*as 50*)

• **OŞ, 1.** konfigurasïon (şekillenme) : OŞ UŞ [konfigurasïon majesteleri]; ONUN OŞ-OŞUZ ONUZ UYUN [ON'ların teşkil ettikleri, ON'lar federasïonu]; ÖZÜM OSUP OŞĞURAYIN ÖÑÜLERİG [spesifik mekân inverzionunun konfigure etmiş olduğu öncüler erasında]; UW BU UŞ OQ OŞ ËSİTİS UÇ [mukaddes majestelerinin kuant konfigurasïonu denen yere uçuşu]; ËS OŞ OZ [ruhun konfigurasïona geçmesi]; OŞ BUY OY URUQ [konfigurasïon şartlarını tespit etme]; **2.** tecelli : OĞUW OŞ ËSİZ BU OŞ [kişilik tecellimiz şu şekilde tecelli etmiş bulunuyor]; **3.** işbu : UŞ ËSİTİS, OŞUÑ UÇ, UĞUQ ËL ËS ËSİS [liderliği, işbu liderin, halk tarafından tasvip olunmuş bulunuyor]; OŞ AT UÇ-UÇU BUQ [işbu nam devlet beyidir]. (*ayb 183*)

• **OŞĞURU, 1.** konfigurasïon; yani, ËÑEYÜ [*compound*] teşekkülü ki, ionlar arasında bağlantı teşekkülünden ibarettir. (*as 211*)

• **OT, 1.** substansial (yani, maddeye tekabul eden) enerji. Ësöñük olarak, bir QUTLUĞ BODIN [nuklear fuzion] esnasında "açığa çıkan" ve kitle defektine tekabül eden enerji gibi (*as 78*); enerji : AMWARDIŞINLIĞ OT [bariton enerji]; TİP OT [diskret enerji]; OTLUĞ SAMAR [energetik çekirdek]; **2.** thermik : OT ULUĞ TİTİR [thermik super TİTİR] (*as 147*); **3.** ilâç: OTAÇI ËMÇİ ËRSER,OT-YEM ALĞAY [tıb doktoru ise, ilâcı alsın] (*an 58*); **4.** uzay gemisi (çünki yerimize yaklaşan bir uzay gemisi tamamı ile bir ateş halini alır) : OTQA KÜNİM İS QUL UÇ ÖZİ-

KE YARLIĞ BOLTI [uzay gemisine gün ışığı hızı veren liderin şahsına vahiy oldu]. (*ayt 112*). **5.** ateş : OTU-AT UR ASIÑ [(öldükten sonra) ateşte yakılma ziyafeti]; OT-OZ [cesedin yakılması sureti ile, ruhun kozmosa geçmesi (ozması)]; AT OTUQUB OZU [namın yakılması sureti ile ozma]; **6.** yüksek sıcaklık : OT YALIN [devamlı yüksek sıcaklık]. (*ayb 184*)

• **OT-OZ, 1.** ölünün yakılması sureti ile ruhunun kozmosa geçmesi. **2.** uzay gemisi [OT, çünki yere yaklaşan uzay gemisi *ateş* halini alır] ile gelerek yeryüzüne yerleşenler ki, bununla *Türkler* kastedilmektedir. Çünki İhi-Hanın-Nor yazitinda geçen UB OT-OZ [pra-ot-oz] (*etd 8*), ÏOQ'da geçen OQ-OÑIM OĞIÑ ATLIĞ YÜZÜG OT-OZ ÏR KËLÜRİMİZ [OQ-OÑIM OĞIÑ isimli halk yüzünün OT-OZ askeri olarak gelen] (*BOL I, 13*); ALTI YARIQ TÏGİN^de geçen İT ÖKÜ ÏR ÏRİNÇÜ AT-UQUZ OT-OZ QA [impuls gnosisini erdem yapan namdar OT-OZ'a](*ayt 112*) ve nihayet, Yoluğ Tïginde geçen ÜÇ-OQ URIQIN OT-OZ TATAR, QITAÑ, TATABI [üç Oq ırkından Ot-Oz Tatar, Qıtañ, Tatabı] (*BOL I, 3*) cümlelerini "OT-OZ" kavramını Türkler ile çok yakından ilişkilendirmektedir. (*din 11*) (*OT/5* sözüne de bakınız)

• **OT-OZ sıntaşları, 1.** Ulu Kem bïltirindekiler (*ayb 24*) vb.

• **OT-OZ TATAR, 1.** Bugünkü Çinin Büyük Okyanus kıyısında yaşıyan, OQ ırkından bir Türk kavmi. (*BOL I, 3*)

• **OY, 1.** düşünce,fikir : ONÇ BU ËSİTİS OY [bu şekildeki bir kamu düşüncesi]; BU ËL OY A ÜYÜ ËM ËSİS [halk tarafından (aslı: *halkın düşüncesi olarak*) benimsenerek (aslı: *evi olarak*) hatırlanış]; OY ËSİS ÊD [yazarak (aslı: *düşünce hatırası yaparak*)]; OZ OY [(öbürdünyaya) geçme hatırası]; OY ËZİSİYİZ [düşünce ezgilikleri]; UW OY [mukaddes düşünce (iman)]; **2.** felsefe,filozof : OY ËSİNİS [filozofu anış]; OY OÑUL [felsefe (aslı: *düşünme*) başarısı]; **3.** istemek : ON-ËL UB-OD UYUSUN OYUN [ON halkı ölülerini yakmak istemektedirler]; **4.** şey : ËLİTİLİM OY [nakletmekte olduğumuz şey]; BUY OY [*dictio* (yani, tespit etme) olan şey]; **5.** söz eki : ONUY OY [kozmos*laşma*]; ËZİS OY OÑUN [ezgi *demon*] (*Mirşan 1973, s.20*); ON-OY AT-ËRİÇİZ [millî müdafi olabilme], AT OY ÖGE [nam sahibi (aslı: *nam olan şey sahibi*)]; İÇÜ OY [hükmüne girme]. (*tka 9o; alf 183*)

• **OY-OĞ, 1.** başkent (aslı; *kişiliklilik*) : OY-URUM ATIN OY-OĞIDA

[Rum başkentinde]. (*ap 76*)

• **OYULBUÇ, 1.**sebeb, sebeb bildiren elçi : TABIĞAÇ QAĞANQA KÖRTİ OYULBUÇI ËDİGÜ, SABI ÖTÜGİ KËLMEZ TİYİN SÜLEDİM [Çin hakanına tabi olmasının sebebini teşkil eden, informativ geçerlilik gelmemiş olması dolayısı ile ordu sürdüm]; QARA QANQA BARIPPIN, OYULBUÇ BARIPPIN [QARA QAN'a vardım, sebeb bildirici olarak vardım]. (*ayb 183*)

• **OYURIQLIĞ, 1.** kâmil : OYURIQLIĞ QANTAN KËLİP, OYUÑA ËL ËTDİ [kâmil bir kandan gelerek, kendi kemaletinde bir halk yarattı]. (*ayb 184*)

• **OZ, 1.** yeralmak üzere geçme (buna karşılık ÖT sadece "*geçme*"), öbür dünyaya geçerek, orda teşekkül etme : UW UQ ËSİS OZ [mukaddes hale gelerek *ozma*]; UÇ UB-OĞ OZ [liderimizin pra-kişi haline gelmek üzere *ozması*]; ËS OŞ OZ [ruhun konfigurasïon yerine *ozması*];OZ UYUS [*ozmak* üzere ölme]; ÖGÜL OZ [methü-sena ile *ozma*]; OZ OY [*ozma* düşüncesi]; AT ËSİÇ OZ AT ËRİK [nam halinde *ozma* namzedi]; İÇÜY OY OZUS US [hükmüne tabi olunmak üzere *ozulan* Tanrı]; İÇÜY OZ [öbür dünyaya *ozma* yetkilisi ("Zeus")]; OZU İÇÜY [ozma hakimi ("Zeus")]; OZ AT OTIQUĞ ÏL [*ozmak* için ölülerini yakan halk] (*BOL I, 31*); **2.** teşekkül : UÇ-UÇU OZ ÖZ ËB-ËS UL [devlet teşekkülüne mahsus yazı]. (*atb 184*)

Ö

• **ÖC, 1.** kendine mahsus olan derece : ÖC-AP US A AQ-AQIN [o (yani, ölen kişi) vucudun Tanrı derecesinde bir AQ-AQIN'ıdır] (*din 47*); **2.** sahiplik : ÖC-UÇU ÖGÜZ AŞU ËL [liderlik sahipliği deniz aşa halk] (*tka 161*); **3.** mevcutluk, varlık : UR-OÑU ÖC-OÑUN [yaradılışın mevcutluk başarısı]; AT ÖCÜSÜL OLUÇ UYUZ [nam varlığı haline gelerek ölme]; ÖC-OĞUÇU BOLIQ [mevcutluk honorisinin başkenti];OĞLINIM SİZE ËB-ÖCİM AWRILTIM,—ÖZÜ AW ËSİM [konfigurasïonum dolayısı ile integrasïonuma (yani, Tanrıya) esas varlığım şeklinde evrildim, —bizzat şahsım halinde]; **4.** mensup olma, tabi olma : ÖGÜN AN ONUY A ÖCÜ OQ [haşmetmaaplığını taziz etmekte olduğun (kişi) kozmoslaşmış olan bir OQ'dur (OQ mensubudur)]; ÖC-ÖG ËRTİM. BİRÜ KËLÜRTİM [tabi krallık (krallık sahibi) haline getirdim ve vergiye

bağladım] (*din 50*); **5.** geçerli : ËR-ËRDİMİM ODIQI ÖG-ÖCİM ÖD, ONA ÖGİM İT AWRILTIM [erdemimin yakılmış olduğu, krallık için geçerli eramda, Tanrı kralı olmuş olma geçerliliğinin impulsu ile ayrıldım]; UÇ ÖCÜSÜG ÖGÜÑÜZ OLUQUÑ ËDİÑ OQUÑUZ [lider olarak geçerli kralınıza mensup askerler]. (*ayb 184*)

• **ÖÇ, 1.** sönme, inkıraz : ÖÇME-AMRILMA YİNTEM [inkıraz temayülünün mevcudiyeti]; AYIĞ QILINÇ ÖÇGÜ İŞ [stimulativ tesir ile sönme operasïonu]; ALQU ADA-TUDA ЬΛRÇA ÖÇER ALQINUR [univerzal radioizotopların hepsi diverge olarak sönerler]; ÖK-ÖÇ [Rabbanî sönme; yani, KÖÇ (öbürdünyaya göçme)];**2.** ölme : ONÇ ËSİKİÇ ÖÇ ËMİTÜ [bu şekilde hatırlanmak sureti ile ölmüş olma]; TOĞMAQ-ÖÇMEK TÖRÜLÜG [doğum ve ölüm kanunlu]. (*ayb 185*)

• **ÖD, 1.** era [çağ, çağ hesabı] : ËSİÑ ÖD ËSİÑ [onun (ölenin) ruh çağı]; ËS OS ÖD OS ËS [ruhun mekân (Tanrı Bïli) çağı];OL ÖDKE [o çağda (zamanda)]; ÖDÜM OTUZ ARTUQI ÜÇ YAŞIMA [erama göre 33 yaşımda]; TEÑRİ ÖD [Tanrı erası]; ÖD TEÑRİ [eralar Tanrısı]; ÖG ÖCÜM ÖD [krallığım için geçerli eramda]; Karşılaştır: Kırğızca *ödö* [*öydö*] [bir yerden başlıyarak diğer bir yere kadar; yukarıdaki], *ayağından öydö* [başından sonuna kadar], *öydö caq* [yukarı taraf]; Çuvaşça *oy* (yani, *öy*) [tarla, alan]; **2.** kondisïon : BİR ULUŞTA YİRTİNÇÜNÜÑ YARUQ YULASI BİLGÜLÜGÇE QAMAĞ NOMTA TUYUNMUŞ ÖDTE [bir populasïonda yercil gelişimin spektral yulması determinativ olarak bütün NOM'larda hissolunduğu kondisïonda]; QALP ÖD [parlık (*parity*) kondlsïonu];APAM BİZNİÑ BU YAŞIMIZ ALQINĞU ÖD BOLSAR [götürücü olarak bize ait olan bu zamanın (yaşın) bir divergent kondisïon olması dolayısı ile];**3.** zaman : QISQA BİR QŞAN ÖD [kısa bir differensial zaman]; "ÖÑRE-AMTI-KİN" ÜÇ ÖDKİ [geçmiç, şimdi ve gelecek olmak üzere, üç zamandaki]. (*ayb 185*). Karşılaştır: Tıbaca *öy* (yani, ÖD) [an, zaman; mevsim]; Balıkesirde *öd* [zaman]; Macarca *idő* [zaman] (*as 183*)

• **ÖDLEYÜR, ÖTLEYÜR, 1.** tranzïsïonal (veya aktivlenmiş) hareket: bir fizik sisteminin bir durumdan diğerine geçerek yenilenmesi için yapılması gerekli hareket (*bak*: AYAĞ TAPIĞ).

Subatomik fizikte tranzïsïonlar, izin verilen ve verilmiyenler olmak üzere, iki türlü olarak ele alınmaktadır. İzin verilen tranzïsïon-

lar (geçişler)—atom çekirdeklerinin kısa ömürlü radioaktiv ŞIMNU'larında olduğu gibi—kolaycana veya sık-sık husule gelen trazïsïonlardır. Yasak trazïsïonlar ise, gerçekleşmeleri çok zor veya az olan trazïsïonlardır ki, ÖDLEYÜR'ler bu sınıfa girer. Burda trazïsïonu zorlaştıran şey enerjinin konservasïonudur; (*as 63*)

• **ÖDÜN, 1.** relasïon, taallükat, münasebet, şartlar. Karşılaştır: Yakutça *odun* (yani, *ödün*) [üzerimizdeki, ÜZE, yüce], *odun xallaan* [ÜZE KÖK]; Ürgüp ve Nevşehirde *ödde* [düveni boyunduruğa bağlıyan ağaç]; Şiran ve Gümüşhanede *ödürtmek* [kapanan bir konuyu yeniden açmak ve sürdürmek]. (*as 184*)

• **ÖG, 1.** düşünme yeteneği : KÜL ÖG UR-OÑU [bütün düşünme yeteneklerinin yaradılışı]; **2.** bilinç : ISUB-ÖG [registrasïon bilinci]; BUDA ÖG [separasïon bilinci]; **3.** felsefe : ÖGE YÜKÜNMİŞ BUYAN [felsefî manifestasïon];ÖZ BAQŞIMIZ ÖGİN TUYMIŞ ÖSELİKSİZ ËR [kendi profesörümüz tarafından felsefî olarak ileri sürülen kitlesiz parçacıklar]; **4.** övünç : ÖGİÑİN ËDİME [övündüğü için]; ÖGİM İL-BİLGE QATUN [övüncüm il ve beldeye kraliçe]; **5.** haşmetmeab : ÖGÜN AN [haşmetmeablığını taziz etmekte olduğumuz kişi]; **6.** kral (*tka 111,161*) : BİLİ ÖG [beldesinin kralı]; ÖG AT ËB-OÑUZ [kral cenapları]; ÖG-AT [Büyük İskender]; ÖG USUZ AQIN [kral (veya, peygamber) akını]; **7.** ev : ÖGİM OĞLIN TOĞUWIM [evimin veliahdi oluşum]; ONAY İLİTDİ, ÖGİME KËLİRTİ, İLİMKE ËRDİM ÜÇÜN MËN AYRILDIM A [emir evime getirilerek bildirildi ve ben ilimin erdemi için ayrıldım]; OQ ËRÜY ËZİSİK ÖGÜÑÜZ [bir evin "asker avdeti" halindeki kutsal adeti]. (*alt 186, din 99*)

• **ÖG AT, 1.** kral canını Tanrıya ulaştıran kanatlı atlar [*greif*] (*etd 22, 27; tka 102; BOL, Oq, Söz 6*) (ÖG sözüne de bakınız)

• **ÖGEN, 1.** madde talaşı. Bundan kastedilen añlam, madde bulunmuyan bir ortamda bile var olan, "*elektron* + *neutrino*"lardır. (*din 93*)

• **ÖGÜN, 1.** *Yunanca* ἐγόν [ben] (*tka 67,102*)

• **ÖGÜÑ, 1.** saygıdeğer (*tka 172*)

• **ÖGÜS, ÖGİS, 1.** peygamber : AT ODUN UÇI ÖGİSİKE YARLIĞ BOLTI [zaferler lideri peygamberliğine vahıy oldu]; UÇ-UÇU AT ËSİGİT ÖGİS [devletlü olarak duyulan peygamber]; OÑU UTUS ÖGİS [peygamberlerin tekvinini temin eden peygamber]; **2.** *apostel* : ÖGİS ATIQ ATAR

OĜ [*apostel* ismi ile adanan kişi]. (*din 43; ayb 85*)

• **ÔGÜZ AŞA ËL, 1.** deniz aşa halk (*tka 23,78,94*)

• **ÔK, 1.** Rab : ÖKÜK TÜRÜK [Rab Türkü], ÖKÜİMİN YIŞ [Rabbımın konstitusïonu], ÖKÜL TİGİN [Rab nasibi]; ÖK ON AT-UÇ OQ [Rabbın kozmik ışın kuantumları]; ÖKÜP ËZİSİÑİZ [Rabbanî tevaf]; OQ ËS İRİK ÔKÜB ËZİZ UÇ ÖK [işbu OQ hatırası Rabbanî olarak mukaddes lider olan Rab içindir];ÖKÜK AÑID [Rab anıdı]; **2.** gök : ÖK ËSİS [gök Tanrısı]; TÖRT ÖK [dört gök]; **3.** kral : ÖKÜ ËS-ÖC İT [krallık sembolü it]; ÔK ËRİG KİSİ [kral selâhiyetini haiz kişi]; ÖK İL [krallık halkı]; ÖK İ-YERE BAŞI [krallığa tabi su başı]; **4.** yönetme : ËMİN ÖKÜ UQ ËS A [yönetim için verilen ders]; OĞ-OQ ÖK [kuantum kişisi yönetimi]; **5.** sembol : OQUÑ UÇ ÖK AT ËSİÑİZ [OQ liderleri sembolü (→ Herakles];ÖK ËRİÇİS ËS USUN [sembol haline gelebilmenin yüce katı (→ Ares)]; **6.** sınırlayıcı, kuvvetlendirici vbg. şekillerde kesekçeler (*particle*) : BİZNİ ÖLÜRTEÇİ ÖK [*behemahal* bizi öldürecek]; BİR ÖK OTAÇI-ËMÇİ ËRSER [*yalnızcana* tıp-doktoru ise]; BURQAN KENTÜ KÖÑÜL ÊRÜR, KÖÑÜL ÖK BURQAN [gravitasïonun kendisi bir temayüldür, temayül ise gravitasïon]; BUL OTUQTA AT-UQUZ OĞUZ AT-ÖG YAĞI ÊRMİS, BÜD ÖK ËRMİS [bu otlakta AT-UQUZ OĞUZ Büyük İskenderin hasmı olmuş, BÜD de öyle olmuş].(*din 89. ayb 186,tka 161,162*)

• **ÔKİ OY, 1.** kral (*BOL III, 12*)

• **ÔKİ OY ALT OYILIQI AT ALIĞ AT UTDIM QATUN, 1.** kral yetkisi namına sahip olma hakkını kazanan kadın [kraliçe Tomyris] (*BOL III, 12*)

• **ÔMEK, 1.** *correlation*; Tatarca, *ömek* veya *dömek* [destek, yardım, himaye]; Tatarca *time* [yardım, yardımlaşma, dayanışma]. (*as 128*)

• **ÔÑ, 1.**ön : ÖK İYEREDE, ÖÑİDİN OYUNTUÇUNDA [krallığa tabi arazinin ön kısmında]; SÜ ÖÑİDİN UÇADIMIZ [ordu öncüsüne tesadüf ettik]; ÖÑRE QITAÑIĞ ÖLÜRTEÇİ TİRMİN, BİNİ OĞUZUĞ ÖLÜRTEÇİ TİRMİN ÖK [evvelemirde QITAÑ'ı, bunun üzerine OĞUZ'u imha edecek derim]; **2.** meydana çıkış, var oluş, konstitusïon, kaynak, öncelikli hal; Sanskritçe *rûpa* [dış görünüş, şekil, renk, cisim, eşya]; Latinca *corpus* [vucut, şahıs, varlık, esas kısım, çekirdek] : ÖÑ BAŞLAP, ADQANĞULARQA BİLİGLER QAÇAR [meydana çıkıştan başlıyarak, püskürtmelere bilgiler kaçar]; ÖÑTE ULATI ÖGMEKLİG ŞIMNU [kons-

titusïonun içerdiği (konstitusïonda) ulaşım ifadesi ŞIMNU'su]; **3.** major, en önemli : SİZE ÖGÜZ UÇ İLİM QANIM İL OÑ-OY İTİZ İL [Allah ırmağının (yani, Aq-İdil, Qama ve İdilin) lider halkı hanının *en önemli* halkı olan İtiz halkı]; ÖÑRE BIÑA BAŞI [majorgeneral; yani, tümgeneral]; **4.** kaynak : YİR ÖÑLÜG YARUQ-YAŞUQ [yer kaynaklı diffraksïon spektrumu]; YARUQ ÖÑ [spektrum kaynağı]; **5.** mensup olunan şey : İKİM ÖGÜZ ÉS-OÑU OY [İKİM nehri mensubu olarak]. (*ayb 187*)

• **ÖÑİ, 1.** bir elementin bir önceki hali, *primar element* : ÖÑİLERNİÑ BUYANI [önceki hallerin manifestasïonu]; ÖÑİ KİTERİP, ERTİRÜ TÜKETMEK [önceki hali giderecek olan, erken emissïon]; SEKİZ YÜZÜNTE YÜZER ÖÑİ [8 topolojisinde yüzer öncelikli hal (yani, element)]. (*ayb 187*)

• **ÖÑÜLER, 1.** öncüler; yani, proto-kişiler : ÖZÜM OSUP OŞĞURAYIN ÖÑÜLERİG [spesifik mekân inverzionunun konfigure etmiş olduğu öncüler erasında]; (*as 211*)

• **ÖRT, 1.** radiasïon (ësöñük olarak, *Bremsstrahlung*), diffuzion v.b. şekillerindeki enerji kayıplarını aşmak (onlardan miktarca daha fazla olmak) üzere, şarjlı parçacıklar (yani, YARUQ) halinde nüklear enerji istihsali añlamında, "tutuşma" [*ignition*]. Ancak **ÖRT** "yanma başlangıcı" (tutuşma) halinin devamlı olarak kalması, tütsülenme (ateşe sokulan tavuğun ancak tüylerinin yanması),alazlanma (bir cismin ancak yüzünün alevden geçmesi) añlamındadır. Buna göre, **ÖRT**'ü "sürüklenme" [*drag*] şeklinde de añlamlandırabiliriz. Nitekim, Tıba dilinde *örteglig* (yani,ÖRTÜGLÜG) "urgana bağlanmış halde" añlamına gelmektedir ve bu añlam da **ÖRT** sözündeki sürekliliği, bağlılığı dile getiriyor Tatarcada ise, *ört* tutuşma, yanma, yangın añlamlarındadır; (*as 159*)

• **ÖRT YALIN, 1.** exothermik [enerji açığa çıkarmak sureti ile tahakkuk eden] devemlılık, devamlı exothermik enerji (*as 159, as 199*)

• **ÖSELİK, 1.** büyüme (expanzion) kabilkiyeti añlamında, "kitle" demektir. Modern fizikte kitlenin bu kabiliyeti $\mathbf{m = m_0 / (1-v^2/c^2)^{1/2}}$ dedeğizliği ile ifade edilmektedir. Burda m kitle, m_0 YALAÑUQ, v tezgirlik (hız), c ışık hızıdır. (*as 174*)

• **ÖTÜNTİM, 1.** rica ettim : QAĞANIMA ÖTÜNTİM [hakanıma rica ettim]. (*BOL II,9*)

• **ÖVKE, 1.** bir şeyin müşahede olunabilen miktarı [*observable quan-*

ity]; *ovatio* [küçük zaferler]; öfke. (*as 216*)

• **ÖZ, 1.** zatî, şahsî ; ÖZ KÖÑÜL [zatî temayül]; ÖZ-TÖZİ [zatî preservasïonu, *Selbsterhaltung*]; ÖZ ÖZ-BİLİKLERİ TUTA [şahsî olarak, zatî-bilinç sahibi olabilmek için]; **2.** KENTÜ [kendi] : ÖZ BAQŞIMIZ [kendi profesörümüz] (*as 130, 138,174*); ÖZ ANIZILIS [kendi heykeli]; ÖZ CİRİM [kendi yerim, vatanım]; ÖZ İRKİNE KİSİ [kendi erkine (yani, özgür) kişi]; ÖZÜÑE İSİNKE [kendisini yadettiğimiz]; **3.** şahsiyet, *spesifikasïon* : KENTÜ ÖZÜM [kendi şahsiyetim]; **4.** mahsus : UÇ-UÇU OZ ÖZ ËB-ËS UL [devlet teşekkülüne mahsus yazı]; ÖZÜÑ APAÑ AT OTUQ [Allaha mahsus olarak (yani, Allah namına) yakılmış olma]; UL OQUÑ OZ [kuant haline mahsus (yani, ulaşımlı kuant hali)]; ON ÖZÜ ËSİD AW ËL [ON'larun kendilerine mahsus olan halk (yani, ON halkı)]; **5.** bir vucutta bulunan esas kısım; can : ÖZÜÑ AP-US AQINIS [ÖZ'ü götürücü akınış]; ÖZÜÑ ËR-USUW ATARIÑ OÑUÑ ÖZ-AT [ÖZ'ün erişmesi denilen, başarılı ÖZ]; ÖZ UÇUSU [insanın özünün (yani, canının) uçması] (*din 49, ayb 187*)

• **ÖZE, 1.** spesifik, iye : ÖZE KÖK TEÑRİ ASRA YAĞIZ YİR QILINTUQTA [spesifik gök kreasïonu muvacehesinde kinetik yer kılınınca];ÖZE TEÑRİ [ïye Tanrı, spesifik kreasïon]; **2.** üzere : UĞAN ARSI ÖZE [zaman dimenzionları teşkil etmek üzere];**3.** ile: YÜREKİMTE İÇTİN BARMIŞ KİRTGÜNÇİM ÖZE [yüreğime içten gelen idrakım ile]; OL TIDIĞSIZ TOLUN BİLGE-BİLİG ÖZE [o çelişkisiz komple bilim ile]. (*alf 188*)

• **ÖZ-İÇİS, 1.** canların içerildiği yer; yani, *cennet*. (*din 39,40,75*)

P

• **PAR, 1.** birbirlcri ilc bağlantılı olarak uygun düşen çift konum. (*din 20*)

• **PARAMANU, 1.** polarïzasïon. Kavramın "*vakuum polarïzasïonunun küçük dipolleri* (elektron-proton çiftleri)"karşılığında kullanıldığı anlaşılmaktadır; çünki *as 49*'daki BIRATYA ŞIRI metni PARAMANU'nun bir *bulut* olarak kabul olunması gerektiğini ve bu bulut parçacıklarının her birinin birer *şarj* olduğunu söylüyor ki, buna göre, vakuumun doğurduğu şarj separasïonu sözkonusudur (Greiner-Hamilton 1980, sah.154-163).Deyimin Sanskritçedeki karşılığı olan *paramanu* "en

küçük parça","atom tozu" şeklinde manalandırılmaktadır;(as 48)

• **PARAMANU QOĞ, 1.** polarïzasïon elementi. Bu deyim "*vakumun polarïzasïonundan doğan İSTİM-molekül*" karşılığında da kullanılmış olabilir. Çünki şu metinde böyle bir añlam seziliyor: BİZ ME UZUN YAŞAP KİNİÑE MUNÇULAYU QOQ BOLUR ËRÜRBİZ [ve biz, uzun bir ömür sürdükten sonra, bir sis halinde atomlara çevriliriz]; (as 48)

• **PARAMIT, 1.** polarize [PARAM] orïentasïonlar [IT]; "polarize vakumun kuvvet orïentasïonları" gibi. Herhangi bir elementte pozitiv veya negativ şarjlar arasındaki orïentasïon birer PARAMIT halidir.

PARAMIT sözünün Sanskritçedeki karşılığı olan *paramïta* [fazilet, mükemmellik] ise, "*her BODI-SATAW'ın gittiği patikaya ait 6 esas erdem*" şeklinde manalandırılmaktadır. Yani, 6 PARAMIT sözkonusudur. (as 48; din 20)

• **PARIŞQAR, 1.** çapraz halde birbirine uygun düşme; Sanskritçe *pariskara* [teçhizat, alet-edavat, şahsî eşya]. (as 30, ayb 202)

• **PİN-TOLA PRAD-WAÇI, 1.** pinti münderecat ilkesine göre, ön-aktivite. Sanskritçesi *Pindola-Bharatvaja.*

Elementler cetvelinin periodlarında bir elementten onu takip eden diğer bir elemente (proton sayısı bakımından bir yüksek basamağa) geçilir iken, *β-decay* halinde bir "madde defekti" ile enerji açığa çıkmakta, fakat maddenin kendisi (yani, neutron'un proton'u) YOQ olmamaktadır. Bu hadise PİN [pintilik] veya KÜNÇİK [kıskanç] deyimleri ile ifade edilmektedir ve böyle bir hasis duruma göre element teşekkülünün PİN-TOLA [pinti münderecat ilkesine göre] PRAD-WAÇI'da [ön-aktivitede] kommunikativ olduğu söylenmektedir ki, burdaki PRAD-WAÇI hidrojen atomundan başkası olamaz. Bunlara göre, deyimin añlamı"element çekirdeklerinin, parçacık kaybına mahal bırakmadan (yani, çekirdeklerine sokulmuş olan neutronlardan yararlanarak) proton (yani, PRAD-WAÇI) elde etmeleri" şeklindedir. (as 259)

R

• **RAÇA [ARAÇA] BADIRA, 1.** synchrotron plazması (yani, ULUĞ YİL-'de bulunan madde) demektir ki, buna "*plazma gaz*" denmektedir; (as74)

S

• **SAB, 1.** *predikat*, haber : bir cümlede ïye [INDIQ] hakkında söylenen şey → ben (iye) sinamaya gideceğim (SAB). **2.***informasïon*; **3.** haber (*Yazı İşaretleri 1993, s.53; tka 78,91*)

• **SAB-KÏYE ÏYE, 1.** SAB'ta [predikatta] kohere [kaynaşmış,giyilmiş] ïye (*Mirşan 1993, sah. 53-54*)

• **SAÇ, 1.** saç; **2.** güneş ve diğer yıldızlarda (kişi başının derisine tekabül edeceği söylenebilen) QIDIĞ'dan [*photosphere*'den] saçılan alevlenmeler [*flare*'lar]. Işık patlamalarından ibaret olan bu alevlenmeler *chromosphere* tabakasında energetik ionlar istihsal etmekte ve bunlar da, ULUĞ YÏL halinde yerimize kadar ulaşarak, Van Allen kuşaklarını teşkil etmektedirler; (*as 150*)

• **SAMADI, 1.** çekirdekleşme.Sansk.*samadhi* [konsentrasïon].(*ayb 202*)

• **SAM-ANTA BADIRI, 1.** synchrotron'un [BADIRI] nukleon form [SAM] faktörü [ANTA].

Nukleon içi yapısını sınayan yüksek enerji saçma tecrübelerinde, komplike kuvvet takımları meydana çıkmış bulunuyor. Nukleon'un—elektromagnetik sınav olarak, yüksek-enerji elektronları ışınının kullanılması ile meydana çıkmış olan—bu yapısının matematik ifadesine SAM-ANTA [nukleon form faktörü] denilir(b/mac, c.5, s.35); (*as 124*)

• **SAMAR, 1.** orta mıntaka [*core*], çekirdek. Bak: SAMADI. (*as 199*)

• **SAMADI, 1.** çekirdekleşme. Karşılaştır: Kırğızca *samağan* [çok arzu olunan hal, açgözlülük (fazla arzu) hali. Sözün diğer bir ifade şekli BOŞ TAŞ YIĞU [daha ağır bir çekirdek elde etme]. (*as 309*)

• **SANSAR, 1.** element tasrifi [*cojugation*]. Sanskritçesi *samsara* [değişmeler dünyası, doğumlar deveranı, yeniden doğumlar periodu]. (*as 244; din 110*)

• **SARĞAN, 1.** kaba yapı; **2.** tuzlak arazide yetişen bir nevi ot. (*as 269*

• **SARĞAN OTI, 1.** *bïlemiş* [etrafı sarmış] olan ot; elektromagnetik radiasïon derelerinde, kaba bir yapı halinde ve elektron-neutrino talaşında, büyümüş olan ot. Kur'ana göre "*zakkum ağacı*". (*din 93*)

• **SART-AWAXILAR, 1.** konverziona karşı hasislik hali; diğer bir deyim ile, "konservasïon kanunları". (*as 266*)

• **SARWAARTASIDI** [SAR-AWA-ARTA-SIDIĞ], **1.** devrilerek (veya, absolut olarak) etrafı saranların [*sich durchsetzen*] artması realitesi, *volkanik kayaların meydana gelmesi* demektir. Sanskritçesi *sarvartha-siddha* [bütün arzuların olgun bir şekilde tahakkuk etmiş olması, her objenin elde edilmiş olması]. (*as 254*)

• **saymaluu taş, 1.** nakışlı taş (Kırğızca)

• **SEÇE, 1.** geodezik : kurb halindeki mekân-zamanda en dosdoğru yol. (*as 234*)

• **SEÇE TAÑLANÇIĞ, 1.** sıfır-phonon (aslında, sıfıra müteveccih) geodezik. Burda *phonon* "diskret miktar" [*discrete emount*] demektir. Zaman-mekânın bir *P* ETÜZ'ünden geçen sıfır-geodezikler **P**'deki manifoldun "karakteristik sıfır-konisini" teşkil ederler (Condon-Odishaw 1967, s. 2-48). (*as 234*)

• **SETİREK, 1.** Kırğızca *sëtër* [zayıf, narin, işe yaramaz]. (*as 235*)

• **SETİREKSİZ TIYALIĞ, 1.** kuvvetli mumanaat, kuvvetli çekim; yani, QOÇUM ÖKÜŞ ASIĞ (*as 53, 234, 235*)

• **SEVER, 1.** Tatarca *seveley* hale gelir [tebdili kıyafet eder, maske takar]; Kırğızca *sebil*'denir [teçhiz edilir]. (*as 227*)

• **SI, 1.** konkret (tersi "*abstrakt*") olarak; yani, aktual, spesifik halde, hakikaten var olan, tutunabilir hale gelen.

SI hali galaksimizin tamamlanmasının 7'inci safhasını teşkil etmektedir. Tekvin 2'de bu "*Allah yaptığı işi 7 günde bitirdi*" şeklinde geçiyor ve SI'nın "*istirahat günü*" olduğu belirtiliyor. Kur'an-ı Kerimde ise, "*7 ayet*" (Hicir 85), "*yedi kat*" (Bakara 28) "*7 kapı*" (Hicir 42), "*yedi kat gök*" (Secde 12) deyimleri geçmektedir. Karşılaştır: Farsça *seb'a* [yedi], Latince *së* [kendisini], Çince *se* [konkret]; (*as 158*)

• **SIDIĞ, 1.** sıdık, mükemmellik. Sanskritçe *sidhi* [sıdık]. (ayb 202)

• **SIMARTI** (Sanskritçe), **1.** yeniden hatırlama [*recollection*]. (*as 173*)

• **SIN, 1.** añlam ifade eden görünüş, şekil, heykelcilik san'atı; figür. (*din 11; tka 149*)

• **sıntaş, 1.** şekil verme, yazı yazma ve resim yapma, heykel yapma yolları ile bir añlam ifade edilecek hale getirilen taş. Yunancası *plastik*. (*din 11; tka 149*)

• **SIRÇQA, 1.** geri vurma [*rifle*] (ësöñük olarak, *tüfeğin geri tepmesi*

gibi); **2.** sır: Tatarca *sırğan yorğan* [vurulmuş yorgan; Almancası *Steppdecke*]; *sırğan qımız, sırlaw* [sırlama]. Ayrıca **3.** *fluktuasïon* inip-çıkma, ileri-geri gitme, dalgalanma]; (*as 155*)

• **SIRUQ, 1.** sırık; (*as 236*)

• **SİZİME, 1.** Rabbime. Fizikte *integrasïonuma*. (*din 12*)

• **SİM, 1.** asil gazlar ve asil madenler (*as 81*). **2.** Çuvaşça *sim* [(1) bilinç, şuur, idrak; (2) nüans, ayrıntı, renk; (3) emare, alâmet; (4) benzerlik; (5) yatkınlık, meleke; seziş]. Karşılaştır: SİM SIÇĞAN KÜN [idrak olunabilme imkânını defetmiş olan planet; yani, Uranus (*ap 155, 165*). Çuvaşça *sim te pilmest* ["sim de bilmez", o kesin olarak hiç bir şey bilmiyor]; *ala simipe* [otomatik olarak, alışkanlık ile]; *sime kir* [aklı başına girmek (gelmek)]; Rusça *sëmya* [aile; SİM ÖGE, veya (İ-YE)]; Sanskritçe *sīmā* [hudut]; Latince *similis* [benzer]. (*as 195*).

• **SİTİ, 1.** nüfuz, egemenlik [*penetration, domination*]. Parçacıklar veya radiasïonun katı cisimlerden geçmesine "nüfuz" [*penetration, Durchdringen*] denmektedir. SİTİ ise Compton Effekti (YIDI-YIPAR) sonucunda madde (elektronlar) tarafından tedrici olarak emilmiş olan radiant enerji (*penetrating radiant energy*) miktarıdır.

Karşılaştır: Çuvaşça *sïte* [veya *monça*] "polen" [bitkilerdeki erkek cinsiyetli hücrelerden ibaret tozcuklar. Telâffuz şekli *hïte*]; Fince *sïtkëe* [sebatlı, dayanıklı, sağlam, iradeli]; Tıbaca *sëtkil* [düşünce; his, ruh; Moğulcası *sana*]. (*as 166*)

• **SOĞANÇIĞ, 1.** kendi-kendini inşa eden [*self-perpetuating*]. (*as 264*)

• **SOĞANÇIĞ-BAR, 1.** kendi-kendini yeniden inşa ederek devam etme (*as 12, 36, 264*)

• **SOLA, 1.** kapalı hacim. Kırğızca *sola-* [kapalı bir alana sokma; (ëssöñük olarak, ciğerlere hava sokma), kapatma]; Tatarca *solpıq* [kürevî şeklini değiştirmiş olan eşya], *solış* [nefes]; Tıbaca *solu* [değiştirme, ivaz etme], *solañğı* [şafak, kızartı]; Latince *solve* [bir bütünden ayrılma]; (*as 163*)

• **SÖNGÜ QILINÇ, 1.** sönme, çökme [*collapse*] (*as 81,84,67,125, 200*)

• **SUDUR, 1.** sudur (*as 46, 115, 119, 260*). Sansk. *sutra* [*discourse*].

• **SUQ, 1.** teshir; Sanskritçe *sukha* [teheyyüç ve saadet]. (*ayb 202*)

• **SUQ-AWADI ULUŞ, 1.** teshir edici (cezbedici, sürükleyici, kıskandırıcı) hale çevrilen *populasïon*; yani, ASIĞ *populasïonu*; AMITA-ABA

BURQAN ile ezilen maddeden (yani, kâinatın hurda malzemesinden) elde olunan *populasïon*; yeniden (sil-baştan) teşkil edilen cazibe *populasïonu.*

Deyimin Sanskritçede kullanılan karşılığı olan *sukhāvatī* "müsebbib QUT" şeklinde añlamlandırılıyor; (*as 84*)

• **SUW, 1.** su; **2.** elektromagnetik radiasion **:** Enerjisinin elektrik ve magnetik TİLİG'li [komponentli] kuvvet alanı halinde ilerlemesi. Bunun en iyi bilinen şekli *ışık* dalgalarıdır. Ancak, *gamma* ve X-ışınları, *ultraviole* ışık gibi, diğer SUW şekilleri de sözkonusudur (YARUQ sözüne bakınız). (*as 65*)

SUW'ların ilerliyebilmeleri için bir madde ortamına gerek yoktur. Bu sebeb ile, onların "dalga hareketi" şeklinde ilerledikleri kabul edilmektedir. Ancak, bazı hallerde SUW'ların, dalgadan çok, "parçacıklar" gibi davrandıkları görülmektedir. (*as/65*).

Elektromagnetik radiasiona *'su'* ismi verildiğinden, SUW'dan teşekkül eden *katı* parçacıklara (yani, elementlere) BUZ denmektedir: (*din 28.29*)

• **SU ÇANTRA BUDI, 1.** dışarı atılmış [SU] hacim separasïonu (*bak:* ÇANTRA BUDI); (*as 124*)

• **SUB [SUW], 1.** su (*tka 102*)

• **SUMIR TAĞ, 1.** *pros* [SUMIR] *theses* [TAĞ]; yani, *prosthetik* [üzerine takma]. Ancak, AB metni SUMIR sözünü de ayni añlamda kullanıyor. Bu sözün Sanskritçede kullanılan şekli olan *sumeru* "her kâinatın merkezini teşkil eden dağ" şeklinde tefsir edilmektedir. (*as 192*)

• **SUMIR TAĞLAR QANI, 1.** prostetikler (*as 192*) grubu → bir metal (**Fe, Mn, Cu, Zn**) veya, genel olarak, biokatalütik elementlerden birini ihtiva edebilirler veya, koenzüm halinde, çok değişik yollar ile bağlanmış TOLP-TÜZÜNLER'den (yani, organize, bioanabolik birleşmelerden, *as 119*) müteşekkil olabilirler. (*as 273*)

• **SURYA GARBI WASIR YALINLIĞ, 1.** güneşin kucağındaki devamlı planetar disk (Mirşan 1985, s.153 ve 159); (*as 124*)

• **SUU,1.** *evolutionary ejection*;radioaktiv bir elementten çıkan şeylerin "*absolut*" [kendi-kendine komple] halde bulunan çeşidi; *decay* mahsulü; **2.** kepçeleme, vurup (koparıp) alma [*to soop, schöpfen*] *decay, decay* mahsulü; **3.** sos. (*as82*)

• **SUUSI, 1.** bir şeyin suyunun (sosunun) çıkmasının konkret [genel olmuyan, aktuel,spesifik] hali ki, radioaktiv olarak alfa, beta ve gamma ışınları emissïonu (decay radiasïonları ailesi); yani, "*radioaktiv çevrilme*" demektir; (*as 82*)

• **SUW TOLU, 1.** elektromagnetik radiaïon dolması (kapanı); yani, U-LUĞ YÏL ile yerimize kadar gelen parçacıkların yerimiz tarafından yakalanma mıntıkası [*trapped region*].

Yerin geomagnetik alanı (*magnetospher*'i) güneşten gelen parçacıkların yerimiz atmosferine sokulmasını önler; onlar, geomagnetik alan çizgilerini kesmiyerek, bu çizgiler doğrultusunda gitmek sureti ile, yerimizden uzaklaşırlar. Ancak, magnetik alandan etkilenmiyen bitaraf parçacıklar olan, YEKİÇKEKLER yerin ÇÏM-BUD-WÏP'-ine sokularak doluşurlar ki, bu alana SUW-TOLU denmektedir. Onun ÊV-BARQ denen kısmında, YEK-İÇKEKLER eksilerek teşekkül ederler (TÜŞ'erler); yani, enerji defekti husule getirmek sureti ile, "*decay*" yolu ile proton ve elektron teşkil ederler. (*as 166; din 119*)

• **SÜZÜK, 1.** filtre edilmiş (*as 122*), **2.** asil. (*as 264*)

• **SÜZÜK KİRTGÜNÇ, 1.** asil gaz ve madenler (*as 12, as 264*)

• **SWA, 1.** granulasïon [taneler halinde şekillenme]: güneşin ortasındaki sıcak malzemeyi daha yukarılara götüren, aralarında soğumuş malzemeyi aşağı indiren YİPİN'ler [iplenmeler] bulunan, YÖRÜÑ cereyanlarının tepeleri olmaları kuvvet ile muhtemel olan ve 7-10 dakika baki kalan, yerden bakılınca pirinç taneleri gibi gözüken, 300'-den 1450 km'ye kadar büyüklükteki TAMĞALAR. Karşılaştır: Türkçe *sıva*, Latince *sabulum* [kaba kum, çakıl], *saburra* [kum, balast], Çince *şa* [kum]; (*as 150*)

Ş

• **ŞAMAT WÏPAŞYAN, 1.** "bozon" yerine kullanılan bu söz "instabil çekirdek" añlamındadır. ŞAM "stabil" (Kırğızca *şamdağay* "becerikli"); ŞAM-AT "stabilitesi bulunmuyan"; yani, "instabil" demektir.

Bu deyimin Sanskritçede kullanılan karşılığı olan *samatha* "cefakâr olmama" (yani, gayret göstermeme), "vurdum duymazlık" gibi añlamlara gelmektedir ki, bu da "madde halinde kalabilmek için yeterince gayret göstermeme" añlamına geliyor. Nitekim, Arapça *şe-*

mąte (yani, şamata) ve Tatarca *şamaqay* [palyaço] sözlerinde de instabillik hali sözkonusudur. *Samatha*'nın "dünyanın 7 adından biri" şeklindeki añlamı ise, onun SI-UZAQ añlamında olması gerektiğini gösteriyor. Nitekim, *samatha*'nın añlamlarından biri olan "sükunet"-in Tevratta kullanılan "istirahat günü" kavramına tekabül ettiğini görmekteyiz (*as 159*).

WİPAŞYAN karşılığında kullanılan Sanskritçe *vipasyanā* "içine bakma, tetkik, fikir edinme" añlamlarına gelmektedir ki, bu da (ësöñük olarak, p+p = d+m[4] değizliğine göre) "bir şeyin içinde neler bulunduğunu añlama" (yani, parçacık) añlamında olmalı. (*as 178*)

• **ŞAR, 1.** Tatarca ve Kırğızcada *tüm, geniş çapta, ardına kadar, somına kadar* ve, buna göre, "topyekûn", "*total*" (*as 259*)

• **ŞAT-PARIŞQAR,1.** çapraz olarak uygun [PAR veya BAR],çapraz *par*.

Bu deyimden kastedilen añlam ALTI YARIQ TİGİN çarkı (*ayt 112, 56*) PARAMIT'larının çapraz olarak (ësöñük olarak, 1 sektörü ile 2'nin, 3 ile 4'ün, ve 5 ile 6'nın) birbirleri ile ilişkili halde bulunmaları, bunlardan birinin manasının (eyleminin) diğerine PAR (uygun) düştüğüdür.

PARIŞQAR sözünün Sanskritçede kullanılan şekli "*parïskąra*'dır [teçhizat, alet-edavet, şahsî eşya]. ŞAT sözü ise, Qırğızcada "*çapraz sıra*"(ësöñük olarak, atları boyun-boyuna sıralama) añlamında kullanılmaktadır. PAR sözü PARAMIT kökünde geçiyor. (*as 30*)

• **ŞI, 1.** kombinasïon, "principalis'lerden (meydana çıkış hallerinden, önceki hallerden) husule gelen ÖD [kondisïon], kurulan yeni kondisïon ki, yerimizin inşaatının tamamlanmış olduğu hali (6'ıncı safhanın sonunu ifade eder (BTYÖ 7). Karşılaştır, Çince *şïh* [prensip], Arapça *şık*. (*as 127, 153*)

• **ŞIMNU, 1.** şım halde (sessizcene, belli etmeden) subjektiv evolusïon (revolusïon); yani, spontan olarak (iç sebeblerden doğan tesirler ile) bir halden diğer bir hale kayma. Deyim "*decay*" añlamında da kullanılabilmektedir; (*as 85*)

• **ŞIMNU SUUSI, 1.** spontan (radioaktiv) *decay* [dağılma, ayrışma, çürüme] ailesi. Bir radioaktiv çekirdeğin decay'ı ile genel olarak diğer bir instabil radioaktiv çekirdek husule gelir ve, bu şekilde, sonu daima stabil bir çekirdek olan, decay sıraları elde olunur ki, böyle bir sı-

raya ŞIMNU SUUSI denmiş olması muhtemeldir.

Bugün bilinen ŞIMNU SUUSI'lar 4 türlüdür: (1) uranium ŞIMNU SUUSI. Bu seri, atomik numarası (proton sayısı) Z = 92 ve atomik kitlesi (kitle sayısı) A= 238 olan uraniumdan başlıyarak, sonuçta Z'si 82 ve A'sı 206 olan kurşun verir; (2) aktinium ŞIMNU SUUSI , Z'si 92, A'sı 235 olan uraniumdan başlıyarak—Z'si 89, A'sı 227 olan aktinium üzerinden—Z'si 82 ve A'sı 208 olan kurşun verir; (3) thorium ŞIMNU SUUSI, Z'si 90 ve A'sı 232 olan thoriumdan başlıyarak, sonuçta, Z'si 82 ve A'sı 208 olan kurşun verir; (4) neptunium ŞIMNU SUUSI, Z'si 94 ve A'sı 241 olan plutoniumdan başlıyarak, Z'si 93 ve A'sı 237 olan neptuniumdan geçer, ve Z'si 92 ve A'sı 233 olan uraniumdan hareket ile, sonuçta, Z'si 82, A'sı 209 olan kurşun ve Z'si 83 ve A'sı 209 olan bizmuth verir; (*as 86*)

T

• **TABAR, 1.** ganimet (*BQL III,17; tka 104*)

• **TAQŞUT, 1.** pulzasïon. Karşılaştır, Tatarca *taqmaq* [*beater*].(*as 215*)

• **TANMIŞ ÜZÜT, 1.** bir identifikasïonu mümkün kılan kat'iyet; mamul; "fermïon" demektir. (*as 176*)

• **TAMQA [TAMĞA], 1.** "yazı işaretleri" añlamında olan TAMĞALAR, başlangıçta, tek çekirdekli (Çince gibi) Erkentürkçe sözlerin birer ideogrammları [kavram işaretleri] halinde idiler. Türk dili gelişerek zaman ile bugünkü *agglutinativ* Türkçeye yönelince, artık TAMĞA sözü de *harf* añlamında kullanılmıya başlandı. (*din 31*) : BU TAŞQA. BU TAMQA, QOP, YOLUĞ TÏGİN BİTİDİM [bu taşa bu harfleri, evet, Yoluğ-Tïgin olarak yazdım]. (*BQL, I,34*)

Tamğaların gelişim safhaları : resim, piktogram, ideogram, tamğa. (*etd 7*)

• **TAMU, TAMUĞ** [damlıyan şey] **1.** cehennem; **2.** *entropy* [univerzumdaki madde ve enerjinin son durumundaki hareketsiz uniformluluğu (yani, TAMU dibine, YÏNTİKMEKSİZ YÏG MEÑİ'ye, doğru indirgenmiş olması)].

MB bu kanunu şöyle tarif ediyor: ALTI QAÇIĞLIĞ YAĞILARIM ALIP İLTEKLER MÏNİ TAMUQA [altı ışın halindeki spontan radioaktiv decay emissionlarım alıp sürükler beni TAMU'ya]; (*aş 155, din 91*)

• **TAPIĞ** [TA-AP-OĞ], **1.** invariansa tesir eden kuvvetin entegre edilen effekti ki, *spatial enerji* [uzaykı enerji] demektir.

Genel añlamda *enerjiye* TAP, potansial enerjiye QUT OLUNMAQ KÜÇİ, kinetik enerjiye TUTA-YİGÜ-AŞ, veya sadece AŞ, veya TUTA, veya (ANI) TUTA UTMIŞLAR, denmekte ve OB (enerjinin konservasi'on kanunu) şu değizliği yazmaktadır :

TAPIĞ = QUT QOLUNMAQ KÜÇİ + ANI TUTA UTMIŞLAR
= ANUDARA ÖSELİKSİZ TAPIĞ [en yüksek dereceden kitlesiz spatial enerji; yani, "sabit"); yani, AQAŞ.

Bu değizlik bize TAPIĞ'ın (yani, objenin) kinetik enerjisinin potansial enerjisinden transforme olabileceğini gösterir. Bunun için objenin makroskopik seviyedeki atomlarının birbirlerinden uzaklaşmış (obje zerrelerinin sıkışıklığının azalmış) ve atomlar arasındaki elektrik alanlarının potensi'al enerjilerinin eksilmiş olması gereklidir.

Bunun tersi olan işlemde, kinetik enerjiden potensi'al enerji doğması halinde, bir TARNI [*contraction*] sözkonusudur: (*as 133*)

• **TARNI, 1.** daralma reverzionu, daralma tekrarı (yani, yayılmadan-daralmıya geçiş) ki, kontraksi'on (büzülme) demektir.

Burda sözkonusu TARIQU [daralma, *shrink*] protogalaksi ve protoyıldızların teşekküllerine sebep olan BODI-SATAWLAR bulutunun ABITA-BURQAN tesiri altındaki devamlı kontraksi'onlarıdır (*steady contraction*). Ancak, bu TARIQU yapılır iken bulutun merkezindeki malzemenin yoğunluğu, dış kısımlardakine nispet ile, daha çok artar ve, buna göre, daha yoğun gravitasi'on kuvvetine maruz kalarak, daha çabuk TARIQ'ır. ve bu daralma neticesinde BODI-SÖGÜT [şarj sökülmesi] husule gelerek, KÖGÜZ [görünür hal] tahakkuk eder.

Diğer taraftan, dışta kalan ve daha yavaş TARIQ'an bulut kısmı, orta kısımda KÖGÜZ haline gelen (yani, bir yıldız teşkil etmiş olan) buluttan ayrılır ve, bunun sonucunda, orta kısım, daha hızlı dönmüye başlıyarak, dışarıya doğru malzeme atar ve bu NIMA-UU [revers gelişim] sonucunda planetler teşekkül etmiye başlıyarak, yeniyeni TARNI'lar husule gemliye başlar. Galaksi sistemindeki güneşimiz kadar, güneş sistemindeki planetlerin doğması da böyle bir TARNI sonucudur. (*as 163*)

• **TARŞINU, 1.** *foreshorten*, gidiş doğrultusunda daralmak sureti ile

tahrif olma (yani, gidilen doğrultuya dik doğrultuda genişlemek sureti ile, gidilen doğrultuda daralma); (*as 77*)

• **TATAR, 1.** AT-ATA [ATAN-AT] AR [devlet başkanının öbürdünyaya geçmek üzere uzaklaşması]. (*tka 103; etd 14*)

• **TATIĞ, 1.** *intervalence* [karşılıklı valens]: atomların, diğer atomlar ile karşılıklı olarak, bağlanma yetenekleri. Buna *valence* [değerlilik] de denmektedir. Ësöñük olarak, hidrojen bir değerli [bir TATIĞ'lı] (HCl), oksijen iki değerli (H_2O), nitrojen üç (NH_3) ve karbon dört TATIĞ'lıdır (CH_4); (*as 93*)

• **TAY, 1.** genealojik [soya mahsus], *tayra* [*Tatarca*, genealojik dal halinde , yavru halde]; *taypılıwçan* [*Tatarca*, sağlam olmuyan, sallantıda olan] ki, "*bir soya mensup ïon*" añlamındadır.

TAY sözü Kırğızcada "*ana çizgileri bakımından akrabalık*"; (bir şeye) "çekme"; (oyunda) "parti"; "kayma" añlamlarına gelmektedir. Bu sözün Çince şeklinin *t'aï* [embrio; sehpa; çerçeve] olması muhtemeldir. "*T'aydaş*" halinde, eşit", "denk", "yaşıt" (Derleme Sözlüğü, TDK). (*as 127*)

• **TAYŞIÇI, 1.** "genealojik kombinasïon teşkil edici" ki, *matrix* [içinde bulunan şeylerden başka şeylerin gelişeceği şey] demektir. Bir TAYŞUÇI'nın içinde bulunan şeylere (diğer bir deyim ile, *input lead*'e) TAYŞIÑ ve ondan teşkil edilen şeye (yani, *output lead*'e) TAYŞIÑ NOM denmektedir. (*as 127*).

• **TAYŞIÑ, 1.** genealojik armoni (Kırğızca *şıñğaq*). Bundan kastedilen añlam, galaksi merkezinden veya sıcak yıldızlardan dışarı atılmakta olan, *plazma gaz*'dır. Çincesi *taï-şeñ* [(büyük) meydana geliş]. Sanskritçesi *mahayana* (yani, MAXA-YAN). (*as127*)

• **TAYŞIÑ NOM, 1.** genealojik unsurların (TAY'ların) armonisi ile meydana gelen elementar parçacıklar; yani, *atomik elementlater*. Bundan kastedilen añlam, bir TAYŞIÇI olan ve yıldızlar arasında teşekkül eden gazlardır. (*as 127*)

• **TAYZI, 1.** genealoji [soya mensup olan şeyleri araştıran bilim].Çincesi *t'aï-tsu* [şehzade]. (*as 74*)

• **TAZ, 1.** tam sayı [*integer*] (*as 491*); **2.** saç tanelerinin tam sayılarında, kopmaları ile meydana gelen *dazlaklık*. (*as 200*)

• **TAZWAÇIR, 1.** dazlaklık *plunge*'i, "β-decay" demektir. (*as 200*)

• **TËGSİNDÜRTEÇİ, 1.** değişindirici [katalizatör];USUN QO-Ü. (*as 226*)
• **TËLİM, 1.**davranış [*behaviour*], tutum. (*as 226*)
• **TËMİR QAPIĞ [QAPAĞAN], 1.** Samarkand (*BOL I, 3,7,9; etd 20*)
• **TEÑKERGÜLÜKSÜZ, 1.** muvazenet haline getirilmesi gereken (yani, muvazenetsiz) halde olmuyan, "muvazenet halinde" [*equilibrated*] demektir. (*as 226*)
• **TEÑRİ, 1.** yoktan var edici [*creator*], yoktan var edilme: BURQAN TEÑRİ [gravitasïon kreasïonu] (*as 52*); âlemlerin yaratıcısı (*din 5*);AY TEÑRİ [rotasïon kresïonu] (*as 129*); BİŞ QAT TEÑRİ YİRİNTE [beş katlı kreasïon yerinde] (*as 240*); KÖK TEÑRİ [göğün yoktan var edicisi] (*pt 68*). **2.** gök. Bu söz bazen *Tanrı* añlamında da kullanılmaktadır: TEÑRİDEKİ KÜNKE, CËRDEKİ İLİMKE BÜKMEDİM [gökteki güneşe ve yerdeki halkıma doymadan ölüp gittim] (*pty 71*); ÖKÜK TEÑRİ [Rabbanî gök]. (*din 36*)
• **TËÑRİLİ YİRLİ, 1.** uzaylı: insanların (hayvanlar hariç) yeryüzünde yaratılmamış oldukları añlayışına göre, uzaydan gelmiş olan kişiler; kreasïon yeri mensupları; TEÑRİLİ YİRLİ TËPREŞTİ, KÜNLİ TÜNLİ KÖRÜŞTİ [uzaylı depreşti, günlü-tünlü görüştü]. (*as 283*)
• **TETRÜ, 1.** geveliyen, bir şey elde edemiyen; **2.** tek sayı halinde; **3.** negativ. (*as 173*)
• **TINLIĞ, 1.** keyfîlik, keyfî (*arbitrary, willkürlich*). Bu deyimden kastedilen añlam elementar parçacıklardır. Bak: Ordu, Giresunca *tınnıq* [çabuk darılan, alıngan], Malatyaca *tıncık* [taranırken tarakta kalan dökülmüş saçlar]. (*as 171*)
• **TINLIĞ UDU BARMAQ, 1.** keyfî şümüllü mahiyet [*arbitrary extensive property*]. (*as 233*)
•**TİP OT, 1.** *discrete* (ayrı ve belirli) enerji.

Atomlar radiasïon emebilirler ve kendileri de radiasïon çıkartabilirler. Ancak, bunun için, emilen ve çıkartılan radiasïonun (bu radiasïon için söz konusu) bir elektronu normal durumundan atomdaki daha yüksek veya alçak bir duruma (QAT'a) kaldırması veya indirmesi için gerekli enerjiye *tekabül eden* bir *frekuenste* (sıklıkta) olması gereklidir. Diğer bir deyim ile, bir atomun durumu bir konfigurasïon (BUSUŞ) halinden diğerine ancak *diskret* miktarda enerji çıkartılması veya emilmesi halinde değişebilir. İşte, böyle enerji miktarları-

na TİP OT denmektedir; (*as 96*)

• **TİLGEN TËGSİNDÜRMEK, 1.** geometri değişindirilmesi ki, TİLGEN EVİRMEK ile aynı añlamdadır. TËGSİNDÜRMEK [*exchange*] "iki mevkide bulunan muhtevaların değiş-tokuş ettirilmesi" demektir. (*as 63*)

• **TİP YADILMIŞ, 1.** "temel tatmin" ki, bir YANÇA'nın sonuç olarak ulaştığı stabil enerji çeşidine verilen isimdir. (*as 88*)

• **TİTİR, 1.** ditilen irilik, molekül.

Moleküller, ayni sayıda benzer atomlardan yapıldıkları halde, kimya ve fizik itibarı ile farklı şekiller alabilmektedirler. Ësöñük olarak, C_3H_4 molekülü—bütün bağlantıları *kovalent* [ALTUN KÜZEÇ] olduğu halde; yani, karbonun valensi 4, hidrojeninki 1 olsa bile—iki struktur şeklinde tecelli edebilmektedir:

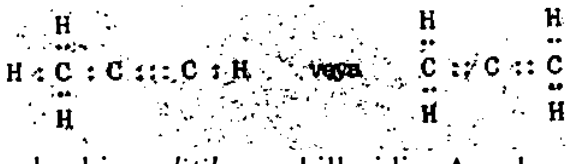

İşte, bunlar birer *ditilme* şekilleridir. Ancak, genel añlamda TİTİR "molekül" demektir.

Diğer taraftan, atomlar—aralarındaki mafsallarda dönme ve uzama değişiklikleri doğurarak—bulundukları molekül içinde bir dereceye kadar dönebilmektedirler ve, buna göre de, molekül içinde bir *vibrasïon* [titreşim] bulunmaktadır. Yani, TİTİR'lerdeki vibrasïonun TİTÜ'lerden [ditilmelerden] doğduğunu söylüyebiliriz. (*as 95*)

• **TİZ, 1.** diz; **2.** dizilme, kombinasïon ki, bunun ile "ışık ışınlarının, bükülmek sureti ile, bağlanması" [*bending of light rays*] kastedilmektedir. (*as 142*)

• **TOLPI TÜZÜN, 1.** düzen sarma tertibi [*design of structure*]; yani, Minkovski univerzumu, Minkovski mekân-zamanı. (*as 119*)

• **TOLU-YARIM AY, 1.** dolu ve yarım period. TOLU AY ile karakterize edilen añlam TÖZÜN YILTIZ (yani, *bütün element çeşitlerinin teşekkül edebilmiş olduğu yıldız*) halidir. Buna karşılık YARIM AY halinde, Jupiter planetinde olduğu gibi, bütün elementler teşekkül edememekte, ve bu hale KÜN ORTU da denmektedir. (*as 30; din 130*)

• **TON-QARASA, 1.** giygi takımları; *Johan Baron von* Neumann'a göre "*operator halkaları ile assosïasïon halinde bulunan, rotasïon grupları*" ALTI PARAMIT TÖRT İÇERMEKLİG (yani, 4 türlü kuantum

sayılı 6 quark), herhalde, bu takımların (grupların) azaları (muhtevası) olmalı.

Prof.Dr. J. von Neumann bir TİLGEN'in [geometrinin] boyutsal kuruluşunun karakterini gerçekten tayin edebilecek şeyin, bu TİLGEN'in müsaade ettiği, "*rotasïon grupları*" olduğunu söylemekte ve TİLGEN'imizi bu grupları içeren (yani, İÇERMEKLİG teşkil eden) *halka* kavramı ile tarif etmek istemektedir. Burdaki halka (yani, TON) kavramı ise, şu şekilde tarif ediliyor: Eğer R ["*ring*"]—R'nin herhangi iki elementinin toplam, fark, ve çarpımı R'de olacak şekildede —*real veya kompleks* sayıların bir takımı (QARASA'sı) ise, R mutad operasïonlar için bir"***halka***" [*Ring*] teşkil eder. (*as 29*)

• **TÖPİN, 1.** tepe (Tatarca *töbe*) haline gelme; **2.** *töp* haline gelme.Tatarca *töp*, hamurun, fırında piştikten sonra, düşmüş, sıkışmış olduğu hal. *Töp waqlağıç* [*oil-cake grinder*]; **3.** Başqırtça *topre* [küspe, koyu çöküntü, kalıntı]. **4.** *Spiculum* [uç, baş, tepe, münteha]: güneşin *chromospher*'inin, nispeten homogen bir gaz tabakası olkunduran, aşağı kısımlarında *gayser*'e benziyen ve yukarı doğru hareket eden jetler topluluğu meydana çıkmaktadır ki, bunlara *spicul*'lar denmektedir. *Photospher*'den *chromospher*'e enerji nakleden ve, ancak birkaç dakika baki kalabilen, bu jetlerin, yukarıdan bakıldığı zaman çimen yaprağı gibi gözüken tepelerine TÖPÜN denmektedir ve, belki de, bu deyim ile bu gaz tepeleri *chromospher*'in yüksek sıcaklığında pişen pastalara benzetilmektedir (hakikatta bunların çapları 1.000 km civarındadır). (*as 151*)

• **TÖRT ULUĞ ÇİÜLER, 1.** dört *seigniorial* aksionlar. Bundan kastedilen añlam, bir atomun diğer atomlar ile birleşmesini temin eden, ULUĞ-ÇİÜ'lü [birinci dereceden aksïonlu] elektronların sayısının en çok 4 olduğu ve, buna göre, stabil (asil) atomlardaki ULUĞ ve KİÇİK [*seigniorial & junior*] elektronların toplam sayısının 8 olacağıdır. Ësöñük olarak,

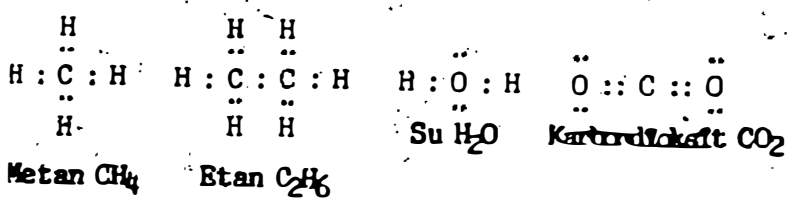

ıallerinde olduğu gibi. Bu kaideyi Abegg daha 1906'da gözlemlemiş ıulunuyor. Ona göre bir atomun maksimum pozitiv ve negativ vaensleri toplamı 8 eder.

Bu kaidenin tatbikatını—bir atomun diğer atomlar ile birleşnesine gerek kalmadan teşkil edebildiği—stabil (asil) elementlerde le görebilmekteyiz. Ësöñük olarak, asil gazlardan heliumun 2 elekronu ve 2 protonu vardır ve yüksek dereceden stabildir. Asil gazlarlan onu takip eden neonun, ikisi iç katta ve sekizi dış katta olmak ızere, 10 elektronu vardır. Yani, burda atomun en dış katında—4'ü JLUĞ ve 4'ü KİÇİK olmak üzere—8 elektron yer almaktadır. Neonu akip eden argonun ise, birinci katta 2, ikinci katta 8 ve üçüncü katta ; olmak üzere,18 elektronu vardır. (*as 94*)

› **TÖRT-ÜÇ KİRTÜLER, 1.** TÖRT YOL, TÖRT TOĞMAQ, TÖRT QOR-ŲINÇSIZ EÑREYÜK, TÖRT İÇERMEK, TÖRT ULUĞ ÇİÜLER, ÜÇ OĞUŞ, ÜÇ NOM TİLGENİ gibi, dörtlü ve üçlü *interference*'ler. (*as 61*)

› **TÖSKEKİÇ, 1.** geritepen [*repulsive*].Bundan añlaşılması gereken ıñlam, ALTI YARIQın YARIQ parçacıklarının antimadde halinde iken nadde, ve madde halinde iken antimadde haline çevrilebilmeleridir.)B metni bu yol ile maddeden antimadde teşekkül ettiğini söylüyor. Bak: *töskürmek* [kavgadan yılıp, geri çekilmek (Derleme Sözl.)]; *tös* hayvanları çevirme, durdurma, kovalama (Derleme Sözl.]. (*as 224*)

› **TÖZ, 1.** *enthalpy*, bir sistemin enerji, veya ısı muhtevası: yani, H enthalpy) = iç enerji + basınç x hacim = E + PV. **2.** preservation (dış esirlere karşı tahammül gösterme imkânı). Tatarca *tözmek* "tahammül etmek" demektir. (*as88*)

› **TÖZİN YILTIZ, 1.** massiv yıldız (kitlesi güneş kitlesinden daha büük olan yıldızlar).

Kitleleri güneş kitlesinden daha küçük olan yıldızlar, merkezî ısımlarında hidrojeni heliuma çevirirler ve bu da karbona dönüşebiir. Fakat onlarda husule gelen sıcaklık karbonu daha ağır elementlee çevirmiye yeterli değildir. Bu yıldızlar aktiv hayatlarının sonunda güneş yarıçapının % 1'ine kadar TARNI yaparak birer "beyaz cüce" *white draft*] haline gelirler. Buna karşılık, massiv yıldızlar bütün eement çeşitlerini meyana getirebilen, ve hayatlarının sonunda SÖNÜ QILINÇ [*collapse*] yapabilen yıldızlardır. (*as86*)

› **TÖZKERİNÇSİZ YİG-ÜSTÜNKİ BURQAN QUTI, 1.** dayanıksız vek-

toriel-net gravitasïon invariansı,—"zayıf interaksion" [*week interaction*], veya "zayıf nuklcar kuvvct" [*week nuclear force*] demektir. (*as86*)

• **TUDA, 1.** izotop: atomik (yani, proton) sayıları ayni, fakat kitle (proton + neutron) sayıları farklı iki veya daha çok atom şekillerinden biri. Yunanca "*isotope*" "ayni bir yerde yer alma" demektir.Türkçe TUDA ise "*objekt hali*" añlamındadır, çünki elementlerin atom sayılarına göre tasnifi subjektif bir kabuldur ki, buna ARXANT ÖDİ [ideal şekil kondisionu] denmektedir. (*as 73*)

• **TUDÇI, 1.** objektiv olarak, obje itibarı ile; itibarı ile. (*as 206*)

• **TUDĞU, 1.** "*to object*" [karşısında bulundurma, -tutma]. (*as 206*)

• **TUDMAQ, 1.** obje, mef'ul, *Gegenstand*. (*as 206; tka 90*)

• **TUDRUĞ, 1.** kalite, kaliteli : OÑ TËGZİNÇLİK YALTRIDUR TUDRUĞ TİGME [terakki değizlemesinin parlak kaliteli tesiri]. (*as 50, 206*)

• **TUR, 1.** (mevcut) olan şey, duran şey : OQ ULUSUMA ÖK OĞUL URI TURĞIL [OQ populasïonunun erkek kral naibi olarak duran]; BUĞUN TUR İÇİGİSİ [BIĞ mensubu]; AÑIS TURUĞU [anılma (aslı: *anılarak duran şey*)]; **2.** hal, kondisïon : TURUŞTA, TÜDÜŞTE SAQINĞU OL [topuz halinde muhafaza olunmak amacı ile];BËG TURQAN BİLGE TİRİK BUN [bey kondisïonunda (mevkiyine sahip) vatandaşım];**3.** stasïoner:TURQUT BUYURUQ BËG [stasïoner (yani, devamlı) kumandan bey]; TURĞUN SÜZÜK OL SUWNUÑ [durgun (yani, izotropik) halde bulunan filtre edilmiş elektromagnetik radiasïonun]; **4.** değer: ÜÇ BASIT, ON TURUQQAN [üç başlıklı ve ON değerinde]. (*ayb 188*)

• **TURQAN, 1.** sancak valisi : ISUB-URA ATIM OĞUN TURQAN [dünast namına vergi registrasïonu yapan sancak valisi];yani, OQ ULUSUMA ÖK OĞUL URI TUĞUL [OQ populasïonuna kral naibi erkeği olarak duran (yani, hüküm süren)]. (*ayb 188*)

• **TURUM-ARA, 1.** hayat ortamı (yani, tabiat). (*din 5*)

• **TUWAÇA [TOAÇA], 1.** radio "*burst*"ları [zıplamaları, patlamaları]. Sanskritçe karşılığı *dhvaja* [işaret, bayrak]. *Duvak* [gelin peçesi] sözü de ayni kökten gelmiş olabilir. (*as 124*)

• **TUYMAQ BİLİG. 1.** cezbedici (his doğurucu) bilgi ki, "gravitasïonal dalga" demektir. Einstein teorisi TAQŞUT yapan kitlelerin—ışık ve radyo dalgaları gibi elektromagnetik dalgalar ile kıyaslanabilen ve ışık hızı ile propaganda yapan—gravitasïonal dalgalar doğuracağını

öngörmektedir. (*as 160*)

• **TUYUNMAQ, 1.** bir şeyin varlığını duymak, bir şeye karşı cazibe göstermek; yani, *interaksïon* [karşılıklı tesir]. Bu kavramı şöyle tarif edebiliriz: iki veya daha fazla cismin birbirlerine karşı karşılıklı olarak kuvvet kullanmaları. (*as 71*).

• **TUYUNMIŞLAR, 1.** TUYUNMAQ parçacıkları; yani, *subatomik* [atoma mensup] parçacıklar. (*as 71*)

• **TÜDÜŞ, 1.** topuz. Bundan kastedilen anlam "*bir atom ile birleşerek bir molekül teşkil eden atom*"; yani, TAQI [takılmış, *attached*] atomdur. *as 96*)

• **TÜL, 1.** atılan şey, atık; **2.** tüy atmak; yani, hayvan ve kuşların eski tüylerinin düşmesi; **3.** gömlek değiştirmek (yılanların derilerini atması). (*as 130*)

• **TÜMENLİK, 1.** Ortaasyada 10.000 asker çıkartma kapasitesi olan bir Türk Boyu (K.Mirşan 2011, sah.122)

• **TÜMEKİN ĔÑEYÜ, 1.** çatılan (düğüm haline gelen, toplanan) tertip [*assambled compound*]. Bu deyim, ayni zamanda, "kimya" anlamındadır, çünki kimya maddenin kompozisïon ve yapısını ve bunlardaki değişimleri etüd eden bir bilim dalıdır. Karşılaştır: Yakutça *tümük* [düğüm, toplam miktar, sonuç] Türkmence *tümek* [tümsek, tepe; kabarık, şiş]; Tatarca *tümselenü* [çatılma; göğün, bulutlar ile örtülmek sureti ile, karanlık hale gelmesi]. (*as 256*)

• **TÜMEN YIL, 1.** onbin yıl. **2.** Ancak, bu deyim ile kastedilmek istenen anlam şöyle: bir galakside bulunan kozmik ışın enerjisi yoğunluğu—dışarıya kaçan enerji ve, ARIĞ TİRİN dolayısı ile—galaktik hacmin gittikçe büyümesinden dolayı azalacağından, galaksimizin hayatta kalabilmesi için, bu enerjinin tekrar yerine konması gerekecektir. İşte, TÜMEN YIL bir galaksideki kozmik ışın enerjisi yoğunluğunun sabit kalabilmesi için verilmesi gereken $R = 10^{-6}$ eV/cm^3 enerjinin (*as 21*) TÜMEN YIL'lık miktarını ifade eden bir *zaman biremliğidir* ki, bu zaman (yani, 10.000 yıl) ile telmih edilmek istenen anlam E (TÜMEN YIL) = 0,01 eV/cm^3 dür (*as 23*'e de bakınız). (*as74*)

• **TÜN, 1.** ışığın tesirini kaybetmesi, gece; kesinti, tehir, askıya alınma; *suspenzion*; yani, element teşekkülünün durması (*as 67*). (*as 227*)

• **TÜR, 1.** tür (*tka 102,165,166*)

• **TÜRGİ AYIRĞUN KÖL, 1.** Türleri (yani, Türkleri) ayıran deniz ki, "Hazar Denizi" demektir. (*BOL I, 30, etd 7*)

• **TÜRÜK, 1.** başta dil yapısı olmak üzere, kültür ve medeniyet alanlarında ortak değerler sergiliyen bir ULUS'a [populasïona] verilen bir isimdir.Deyim, türlü Türk kabilelerinin ortak adı olmak üzere, Urqun Yazıtlarında 𐱅𐰉𐰴𐰍 [T-Ü-R-ÖK] şeklinde yazılarak kullanılmış bulunuyor ki, bu da "*Rab Türü*" demektir. (*din 7; etd 7*)

• **TÜRÜK BİL, 1.** Türk Regnumu, türlü çağlarda türlü sınırları olan bir koşma devlet. Bir Çin kaynağı bu devletin KÜL TİGİN (saltanatı d.s.544-575) çağındaki sınırları hakkında şöyle diyor : *Bu mıntıka, doğudaki TALUY Denizinin* [Kore Denizi] *batısından, batıdaki Hazar Denizine kadar, 5.000 km; ve güneydeki Taklamakan Çölünün küzeyinden küzeydeki Baykal Gölüne kadar, 3.000 km; büyüklüğünde idi.* (*etd 9*)

• **TÜTRÜM TERİÑ, 1.** tedarik şümülü, "subatomik parçacık" demektir. (*as 262*)

•**TÜTSÜK KÖYÜRÜ, 1.** dalga uzunluğunda artma ile temayüz etme; yani, TÜTSÜLÜG LUĞTA KÖYÜRÜ [dalga uzunluğundan doğan frekuens ile temayüz]. Karşılaştır : Tatarca *tütün* [duman], Kığızca *tütöw* (yani, tütew) [dumanlanma, alevsiz yanma, tütme; yayılma, kuvvetlenme, zenginleşme], Başkırtça *tütüw* [uzun müddet bitmemek, dayanmak; kifayet etmek].

Kırğızca ***köy*** [seçkin, ayrıcalıklı; hepsi];Divan-ı Lügatit Türk'e göre ***köyüde*** [altın ve gümüş eritmek için kullanılan demirci ocağı]. (*as 96*)

• **TÜÜ-ËVİNİ, 1.** *holomorphic* [tamamı ile biçimler halinde], her biri tam añlamı ile bir parçacık hali gösteren ËV'lerin [*morph*'ların, biçimlerin, parçacık hallerinin] bir çekirdek halinde bağlanması; *agglutinativ* [kümelenen]. (*as 228; tka 12*)

• **TÜZ-TAPLAĞ, 1.** düzgün karşılaşma, "armoni" demektir. (*as 269*)

U

• **UB, 1.** pra- : UB-ON ËS BU [pra-kozmos kurulalıdan beri];UÇ UB-OĞ OZ [liderimizin pra-kişi haline gelişi (veya, *uçmak sureti ile pra-kişi*

haline ozma)]; **2.** enyüce : UB-UŞ AT-UQUŞ BİLTİRİ [yüce majestelerinin anavatan havzası]; AT-ATA ËMİT UB-UÇUL [AT-ATA namına sahip yüce lider]; OQUN UB-UÇULUÑ ËSİNİTİLTİÇ [OQ'ların yüce lideri hatırasınadır]; UB-OŞ [yüce konfigurasïon]; UB-OT ÖTÜÑ [yüce ateş vasıtası ile geçiş]; UB-UQUĞ [en yüce kavramımız (yani, dinimiz)]; UB-UŞUD [yüce prezident]; UB-UŞI UÇI AT [yüce majestelerinin UÇI (yani, Allah) namına yaptığı liderlik]; UB-UŞI AT-UÇI [yüce majestelerinin anavatan majesteliği (yani, hakimiyeti)]. (*ayb 188; tka 161,163*)

• **UB-OZ, 1.** "ozulan enyücelik" añlamında "Allah" : UB-OZ BU AŞA ËKİNÇ [Allaha aşma]; UW UB-OZ [mukaddes Allah]. (ayb 189)

• **UB-UÇUĞ, 1.** başkent : İSKE ÖGİS OQ AT UB-UÇUĞQA BARTUQ YIL [İster ırmağı OQ'larının başkentine vardığımız yıl]. (*ayb 189*); **2.** başkent (*BOI, 15*)

• **UB-OŞ, 1.** yüce konfigurasïon, (*ayb 63*)

• **UB-UR TAS, 1.** yüce lâhit taşı (*tka 109*)

• **UB-UŞ, 1.** ön aksïon. Fizikte *vakuumun silkinmesi* [İnglizce *shake off effect*]. (*din 12*)

• **UÇ, 1.** uçma : OÑ-ALTUN AT-UYUŞ UÇUN [muvaffak olarak ölen namın uçurulması]; UÇUB ËTİGİW [uçurulmak sureti ile]; **2.** bayrak : İNİLİG BÖRİ UÇA BARIŞ AWRILMAY İTÜ [sulh kurdu bayrağı ile varmış iken dönmez etme (yani, öldürülmüş olma)]; **3.** lider : OÑ AT UÇ [başarılı lider]; UÇ ÜEW [liderlik devesi];OQ UÇU OQ UL UÇ [OQ liderliği zaferler ile kommunikativ liderlikdir]; UB-OZ UÇ ËSİTİS OZ ÖTÜ [Tanrı liderliğine ozarak geçme]; UÇ ÖK [lider Rab] (*tka 76,85,87, 161,162*); **4.** Tanrı : OS-UDURULMIŞ UÇA UŞUNQUN UR [uzay stratejisi Tanrısına korpulent hakim]; İNİSİÑİ İS SORUĞ UÇI UR QA İL ËKİN İSİG [sulhseverlik teşebbüslerinin Mes'ul Lider (yani,Tanrı) kararı altındaki halkların dinleri]; ÜR-ÖGİN ANTA İTİTİDİM, *UÇI AT* ANTA AT UQITDIM [meçhul asker abidesini orda yaptırdım, Allahı orda haberdar ettim]. (*ayb 189*)

• **UÇ ËSİG İL-AT, 1.** lider halk (Nagy-Szent-Miklos yazıtı); **2.** Skolat (Herodotus'a göre) (*etd 18*)

• **UÇUD, 1.** Allah tarafından tayin edilen lider. (*din 43*)

• **UDU, 1.** ve : İL-ËTİRİŞ QAĞAN QAZĞAMASAR,UDU BUN ÖZÜM QAZĞANMASAR [İl-Ëtiriş hakan kazanmamış olsa idi, **ve** ben kendim ka-

zanmamış olsa idim]; **2.** stratejikman : ÖK ÏSİ SELEÑE OQ-UDU BARDI BUN, SELEÑE KİÇE UDU YORIDIM [krallık mensupları Seleñe askeri stratejisine girdikten sonra (yani, Seleñe askeri olunca), Seleñeyi geçerek stratejik sefer ettim]; "BÏRİYE QARLUQ BUDUN TAPA SÜLE" TİP, AT-UDUN OYUM AT-URUĞ İTTİM BARDI ["berideki QARLUQ kavmine süle", diyerek, stratejik emrimi tebliğ ediverdim]; ÖTÜKİN YIŞDA OĞUDI UYUĞUR İYİGİR YÜZ [ÖTÜKİN YIŞ'ın hakimiyet stratejisine uygun (yani, ÖTÜKİN YIŞ'a dahil) camia];"UDU KËLİÑ",TİDİM,OQ-UDUP BARDIM ["stratejiniz ile bana katılın", dedim, ve askerî strateji ile vardım]. (*ayb 190*)

• **UDUĞ, 1.** strateji, "*statement*", ifade. Kırgızca *udul* [tesadüf], *udurğu* [kendini belli etme, belirme; kaynaşma]. (*as 76*)

• **UDUM, 1.** tabiat kanunları tahtındaki sevkülceyiş, strateji; yani, univerzum : mevcut ALQ (astronomik şeyler, ËTÜZ'ler, vb gibi, "*entity*"ler, başlıklar) ve BARTUQ'ların [*process*'lerin] hepsi. (*as 205*)

• **UDUM-BAR, 1.** *universology*; yani, *cosmology* : univerzumu tertipli (armonik) bir sistem olarak müzakere eden bilim dalı. (*as 205*)

• **UDUM-US, 1.** parçacıklar univerzumu; **2.** parçacıklar stratejisi; **3.** UDUM-BAR [*universology*; *cosmology*]. (*din 81*)

• **UDUZ, 1.** sevk : ARYAMARĞ YOLÇA UDUZTAÇI [doğru yola sevkedecek olan]. (*din 89*)

• **UĞANLAR QANI, 1.** zamanlar (zaman ile meydana çıkanlar) grubu. Bundan kastedilen añlam, halen madde içinde bulunmadıkları halde, günün birinde ULUĞ TUYUNMIŞ BOL'an [birinci dereceden elementar parçacık haline gelen] **YIÑAQ**'lardır. Ësöñük olarak, bugün madde içinde antimaddeye tesadüf edilmemektedir. Ancak, antimaddenin (aşağıdaki ësöñügümüzdeki pozitron, e^+, gibi) zamanlar içinde maddeden dışarı çıkabildiğini görmekteyiz:

$$^{11}_{6}C = ^{11}_{5}B + e^{+} + \textbf{neutrino.}$$

Yani, madde unutmuş olduğu pozitronu günün birinde tekrar hatırlıyabilmektedir. İşte, bu gibi parçacıklardan meydana gelen gruba "zamanlar grubu" denmektedir. (*as 173*)

• **UQ, 1.** kavrama [*conceive*] : OÑ ËSİZİS UQ [başarıyı idrak et]; UQ ËSİKİÇÜY YATASIZ [añlamını kavrıyacaksınız]; **2.** añlaşılma : UQA BİLÜ [añlaşılma]; UQUŞ ËS [añlatilan konu]; **3.** denen şey : İTÜY ËS

UQUŞUÑ OZ ÖZ UÇUSU [impulziv olarak, "can" denen şeyin ozması sureti ile, kişi özünün uçması]. (*ayb 190*)

• **UQ-ËS, 1.** ders : ËB-OÑ ËMÜ UQ-ËS A [karargâh yönetimi için verilen ders]. (*ayb 190*)

• **UQUQ, 1.** matuf (*tka 163*)

• **UQUL, 1.** denmek : "OQUÑ ONUN OĞ ONUN" UQUL ["kuantlar halinde kozmik kişiler kozmosu" denmektedir]. (*ayb 190*)

• **UQUS, 1.** bilinme : ODUQ ËLİN UQUS ["muzaffer halk" olarak bilinen]; **2.** yer (kavram) : UB-OŞUN ËSİLİN UQUSUP ["yüce konfigurasïon" denilen yere]. (*alf 190; tka83*)

• **UL, 1.** kommunikasïon (ulaşım) : ULATI İŞ [kommunikativ operasïon]; OQ UÇU OD UL UÇ [OQ liderliği zaferler ile kommunikativ bir liderlikdir]; UL OQUÑ [kommunikativ kuant]; ÖGÜS UL [cenabımıza ulaşma]; ULUNÇIĞ ACUNLAR [kommunikativ hilkatlar (yani, protogalaksiler)]; BËG BARDIĞ YOLIĞ ULA BARDI [beylere mahsus yola kommunikasïon temin etmek üzere gitti (yani, bizimle savaşa girişmedi)]; ULU BUYURUNUQAYQAN US [kommunikativ diktio korpusu (yani, "*diktatör*")]; YÜRÜG ATA-OĞIĞ ULUZIRQIZ İL [(gökte) yürüyen ATA substansının (Tanrıya) ulaşmasını temin eden halk]; **2.** yüce : ËSİZ ULIRIBU BUY [ruhu ulaştırılmış bey]; UP-ULIĞI BUY ËPPİN ATAB(BIN) [*up-ulu bey* olarak atanmış bulunduğumdan]; ULUQ-ULULUMA [yüce-yüceliğime]; ULUZUÑUZ ËRİT [yüceliğe eriştirme]; OĞUZ ULUZUS [kişi haline yücelme]; **3.** uluma : UL ËDİS [uluma]; **4.** süper : ULU ËS [super kondisïon]. (*ayb 190*)

• **ULUĞ, 1.** *seigniorial*, birinci dereceden, ulu : ULUĞ SÜ [*seigniorial* ordu]; ULUĞI-KİÇİGİ [*seignior*'luğu – *junior*'luğu]; ULUĞ QO-ÜLÜG [birinci dereceden katalistik]; **2.** *super* : ULUĞ KÖLÜNGÜ [süper istiap]; ULUĞ ALINĞADTURĞU [super demontaj];ULUĞ YİL [süper yel (yani, güneş yeli)]. (*ayb 191, as 202; din 99*)

• **ULUG YİL, 1.** güneş çelengindeki (dış kısmındaki) yüksek sıcaklıkta tacillenen, genellikle proton ve elektrondan ve, az miktarda, daha ağır element çekirdeklerinden ibaret parçacıklar akımı. Plasma (ionize gaz) da denilen, ve güneşten dışarıya esen bu devamlı meltem, kuyruklu yıldız kuyruklarının neden yeldeki bir duman gibi, güneşin ötesinde bulunduğunu izah eden keyfiyettir (*an 1985,157, as 188*)

• **UMUĞ, 1.** *reference*: → UMUĞ-INAĞ

• **UMUĞ-INAĞ, 1.** referens sistemi [*frame of reference*]. (*as 173*)

• **UP, 1.** enyüce, esas : UP-URUY [enyüce (baş) hakim];UP-UÇUD URUQUÇUW UÇ-UÇUÑ [enyüce vali olarak defnolunan devletlin]; UP-ULUĞI BUY [esas seignorial bey]; UP-UÇULUS UÇUZ [esas han-katı hanı]; **2.** temel : TÖRT UP [dört temel]. (*ayb 191*)

• **UP-ULUYU, 1.** haşmet ile : KÜL-TİGİN YADAĞIN UP-ULUYU TEGDİ [KÜL-TİGİN yayalara karşı haşmet ile değdi].(ayb 191)

• **UP-URUY, 1.** meslek hakimi (*etr, 1998, s.46,47*)

• **UP-UYULUNUW AT, 1.** millî : UP-UYULUNUW AT ODUÇUZ AT [millî ordu] (*ayb 191*)

• **UP-UYURU, 1.** saygı duruşu : UP-UYURU UÇUZ AT [kendisine saygı duruşu yapmakta olduğumuz liderimiz] (*ayb 191*)

•**UR, 1.** vurulma : OTU-AT UR ASIÑ [ateşe vurulma ziyafeti]; **2.** gömülme (defnedilme) : ERİM-ES UB-URUNUSUM [erliğim dolayısı ile (er olarak) gömülüşüm];UP-UÇUD URUQUÇUW UÇ-UÇUÑ [enyüce vali olarak defnolunan devletlin]; AT EBİÑ UR-ÖK ["nam" halinde Rabbanî defin ile defnolunmuş bulunuyor]; **3.** savaş, vuruşma : UR-AT A-TADIM [savaş ilân etmiş bulunuyordu]; URUS URUWUMA ÖWÜNÜK BUYULĞAR [savaş galibiyetine övünük Bulğar];**4.** yaradılış : KÜL-ÖG UR-OÑU [bütün düşünme yeteneklerinin yaradılışı]; **5.** mamure : UR-QUN ÖGÜZ [mamureler ırmağı]; OY-URUM ATIN OY OĞI [mamureler yurdunun başkenti (*İstanbul* demektir)]; **6.** yazıyı taşa vurma : OY U-RUTUDTUM [yazdırdım]; **7.** hakim, hakim kararı : İKİTÜÜS URUÑUZ [evlendirme hakimi]; ATALAM UÇ UB-URUYUN [(lider olarak atanan) hakimin yüce kararı]; **8.** bir işin yerine getirilmesi için gereken mevki veya şey : ÖKÜN UR [kral için gerekli mevki (yani, kral tahtı)]; OD URUĞ [zafer için gerekli mevki (yani, karargâh)]; AT-ODUN OYIM AT-URUĞ İTTİM BARDI [stratejik emrimi *tebliğ* ediverdim]; **9.** vurma : YÜ-DE İLDİNÜ TÖPÜDE URIP UTLI QILĞUSIZ [intrinsik originasïonu ta tepede *vurarak* üttürülmez hale getiren];ALQIŞ URMIŞ [alkış vurmuş]; **10.** tesir : A-UZAQ URMIŞ [A-uzak *tesiri* yapmış];**11.** ırk, boy : OQUĞ-URU BUUŞIM İL QARLUQ [OQ ırkından BUUŞIM İL QARLUQ]; OQ-URIĞU ÖKÜŞ ÜÇ KİSİLİGÜ [OQ ırkından kalabalık üç kişililik]; **12.** mensup :QAĞAN QAN QATUN QUÑ-TAYZI ALTUN URUĞLARI [galaksi çe-

kirdeği manifoldunun dejenerasïonunun altın sınıfi *mensupları*]; **13.** tohum, Tatarca *uri* [filiz, yumru, nesil] : ÖKÜŞ QARA AYIĞ YOLLUĞ URUĞLAR SAÇAR [*hükümran kara* isimli tohumlar saçar]. (*alf 192*); **14.** başarı (*tka 161,162,163*)

• **UR-AT, 1.** savaş (*BOL III,9*)

• **URIQ, 1.** ırk, boy : BUY URIQUNIÑ QUT-OĞURIĞ [BUY ırkının QUT-OĞUR'larına], OQUĞ URU BUUŞIM ÏL QARLUQ [OQ ırkından BUUŞIM ÏL QARLUQ]. (*BOL I, 30; etd 23*)

• **UR-OÑU, 1.** yaradılış başarısı (*ayb 29,191*)

• **URIÑU, 1.** girişim (*tka 161*)

• **URUS,1.** savaş (*BOL, II,15*).**2.** karar (*etr. 1998,50*).**3.** girişim (*tka 161*)

• **US, 1.** vucut, *corpus* : ËD AÑ US [akıllı eylemler vucudu]; USADI I-DUR YARUQLAR [vucut halinde ilerliyen spektrumlar]; TÖRT ÖK US [dört gök vucudu]; USADI TURQARU ÖYÜ [korpuskular halde tahayyül]; ËL-ËSÏS US [*elicit* (baştan çıkaran) vucut]; **2.** yüce kat, instans : USQA US [instanslar instansı]; USUD [strateji instansı, stratejist (Büyük İskendere verilen isim)]; OD USUY [zafer kazanmış olan (yani, muzaffer) kral] (*tka 163*); **3.** Cenap, Tanrı : İÇÜ OY OZUS US [hükmüne girmek üzere ozulan Cenap]; US ËSİÇİÑ ËZİS [Tanrıda mukaddesleşme]; ËL USUÇUCUP ËTİSİNÇ [halk tarafından Tanrıya ulaştırdığımız]; OQ U-SUN USULUÇUN [OQ Tanrısında Tanrılaşışın]; ÖZ ANILIZIZ USUY OĞ [kendi heykelini *Tanrıya takdim eden* kişi]; USULUÇUN [Tanrı (veya *corpus*) ciheti]; **4.** korpulent : OS UDURULMIŞ UÇA U-SUNQUN UR [uzay stratejisi Tanrısına *korpulent* hakim] (*din 48, ayb 192*)

• **USADI, 1.** korpuskular (vucut) halinde ilerliyen. (*as 173*)

• **USADI TURQARU ÖYÜ, 1.** korpuskular halde tahayyül etme. (*as 173*)

• **US ËM ËRİÑ AWIS, 1.** değişme derecesine (*instance*'ına, vucuduna) erişme.

Maddeden süzülerek çıkan AQAŞ uzundalgalı radiasïondur.Bu radiasïon, zaman geçtikçe daha da enerji kaybederek, sonunda "*maksimal entropi*" (yani, vakum) haline gelir.

İşte, *din 47*'deki metnimizde geçen AWIS [değişim] ile kastedilen anlam, AQAŞ enerjisinin günün birinde vakum haline gelmesidir. Ancak, söz konusu metnimiz ÖZ'ler [canlar] için (vakum haline gelme dışında) başka bir olasılık da ileri sürüyor : "gravitasïon ala-

nında kişi ÖZ'ü de değişime uğrar, ancak bu değişim belirli bir dereceye erişince, kişi canı tekrar vucutlanabilecek hale gelir", denmek istense ge-rek. (*din 47*)

• **USUN, 1.** korpuskular; yani, vücut halinde ilerliyen şeylerden ibaret. (*as 74*)

• **USUN IRAQ QALP, 1.** ırak korrelasïon *parity*'si; "zayıf interaksïon" demektir: meydana getirdiği kuvvet bakımından doğrudan-doğruya keşfolunmamış olmakla beraber, husule getirdiği transmutasïonlar (parçacıkların yavaş *decay*'ları) bakımından belirgin halde olan interaksïon. Buna göre, ıraktan yapılan bir tesir sözkonusudur ve deyimimizdeki IRAQ bunu belirtiyor. (*as 210*)

• **USUN SANSAR, 1.** parçacık konyugasïonu [*Teilchenkonjugation*] demektir ki, buna *şarj konyugasïonu* [*Ladungskonjugation*] da denmektedir: bir parçacığın ifade ettiği değizlik ve formülleri, bunlar bu parçacığın anti-parçacığını ifade edecek şekilde düzeltme. (*as 173*)

• **USU-OĞ OY,** veya sadece **USU-OĞ 1.** sayın : USU-OĞ OY OZUS ËSİS US [sayın ozma Us'u]. (*ayb 85*)

• **UŞ, 1.** majeste : OŞ UŞ [konfigurasïon majesteleri]; AT-ATA OQ UŞ [OQ majestesi AT-ATA]; ËS ËD ËL OŞ UŞ [konfigurasïon majestelerinin halkı]; UW BU UŞ OQ-OŞ ËSİTİS UÇ [mukaddes majestelerinin *kuant konfigurasïonu* denen yere uçuşu]; ATA UŞ [Ata Majesteleri]; UŞ ËSİS AP-ATA ËS AT [majesteleri *Yüce Ata* isimli namdır]; UB-OQ UŞ [yüce OQ majesteleri]; AT-UŞIN ÖZİM QAĞAN OLURTUQTA YUĞ ËRTÜRTİM [majestelerine kendim hakan oturunca YUĞ ettirdim]; İL UŞ-ËD ÖKÜG İL [*halkın majesteleri* kralının halkı]; **2.** hakimiyet, idare : TÖRTÜNÇ AY AT-UQUZ OYIÑIQA SÜÑÜŞDİM,UŞUNÇDIM [dördüncü ay AT-UQUZ OY'a karşı savaşdım ve hakimiyet tesis ettim]; İÇRE UŞSUZ, TIŞRA ATUNSUZ [içde idaresiz, dışta namsız]; OQ-UDURUQIN YIŞIĞ UŞA BUDUN [OQ-UDURUQIN YIŞ *hakimi* milletvekilleri]; **3.** prezident, başkan : UŞUD ËPİD BËGLER [prezident rütbeli lordlar]; AT-OY ËSİÑÜN UB-UŞUDU BİS YÜZ ËRİN KËLTİ [AT-OY generalleri *prezidentlerinden* 500 müdafi geldi]; AT-URUDUŞ BUDUN ÖZE UŞUD [vekiller heyeti üzerinde *başbaan*]; UY-BUĞU UŞUD [genelkurmay başkanı]; OQ-UŞURU [subay]; **4.** aksïon : UB-UŞ [ön-aksïon]. (*as 20, ayb 192*)

• **UT, 1.** ütme, kazanma : UTLISIZ [ütülmüyen (yani,konserve)]; İL-

AT UTDIM [halk arasında nam kazandım]; UTLI YAN [kazanç ciheti]; OY-UTUZ OĞUZ [fikir kazandıran (yani, missïoner) Oğuz]; AT-UTUZ ATIĞ KİSİ ["nam kazanmış" isimli kişiler ("Horazmlılar" demek)]; **2.** meydana geliş, tekvin : UTMIŞLAR [meydana gelişteki şeyler, tekvin parçacıkları]; AT-ULUQ UTUŞ [genel tekvin]; UTU AT OQ OÑ İL [tekvindeki OQ medeniyeti]. (*ayb 193*)

• **UTAQA PARASAT 1.** ütülmüye hizmet eden çift konum; yani, pozitiv ve negativ kutupları olan (PARAMANU QOĞ halinde)(ilk) madde ki, "*güneş lekeleri polaritesi*" bu cinsten bir teşekküldür. UTAQA PARA-SAT ATLIĞ KÖÑÜL ise,"*dipol radïasïonu*" demektir. (*as 65, din 96*)

• **UTMIŞLAR, 1.**tekvin parçacıkları, *meydana gelmiş* olan şeyler; yani, vektor potensialler, Bu ise, "*gage transformation*" ismi verilen, aşağıdaki değizliğe göre elde olunan vektor potensialdir (*as 46*):

$$\hat{\mathbf{A}}_{\text{yeni}} = \hat{\mathbf{A}}_{\text{eski}} + \mathbf{d}\Phi$$

Burda : $\hat{\mathbf{A}}$ vektor potensial, $\mathbf{d}$ skalar gradient ve Φ keyfî funksïon (Misner-Throna-Wheeler 1973, s.88 ve 440). Bu değizlik (prosedür), değişik potensialler vermesine rağmen, elektromagnetik alan tenzorü (F) değişmeden kalmaktadır; yani, **F** denklikte mündemiç değildir. (*as 206*)

• **UTMIŞLAR-UL, 1.** *band*: QADIĞ [*solid*] cisimlerdeki elektron enerjisi QAT'ları (katı cisimlerde elektron enerjilerinin bulunduğu tahdit edilmiş mıntakalar).

Bir atomda bulunan bir elektron müsaade olunan bir çok TİP OT [*descrete energy*] şekillerini edinebilir (*as 96, 110-111*). Bunlara *enerji seviyeleri* denilir. Eğer birçok atom, bir QADIĞ teşkil etmek üzere, birleşmişler ise, bu) er olma sehabetini temsil eder]; O-ÑUT ÖGÜSÜÑ ËSÜY ËMİÇ UWUN [TİP OT seviyeleri bir *band* halinde genişle-mektedir (*band theory of solids*). (*as 222*)

• *UTRU*, **1.** ütmc tcmin cden haldc; **2.** çift sayı halindc; **3.** pozitiv.(*as 173*)

• **UW, 1.** mukaddes : UW-ON [mıkaddes Hun]; UW-OĞ BU [mukaddesata erişen insan]; UÇ ËKİ BU UW [liderlik mukaddesatı]; UW BU UŞ [mukaddes majeste]; UW UB-OZ [mukaddesata ozma]; UW İT [mukaddes impuls]; UW UQ ËSİS OZ [mukaddes hale gelerek ozma]; UW AT OZ UYUS ["mukaddes nam" ilân edilerek ozmak üzere ölme]; BU UW ËR-ËS İÇİS [bu mektep (mukaddesat*mıvaffak apostel* olarak anılan mu-

kaddesin]. (*ayb 193*)

• **UW-ON, 1.** Mukaddes ON (*ayt 104, etd 33; tka 82,86*)

• **UY, 1.** uyum : TEÑRİ UYUĞUR QAĞAN [Tanrıya uyumlu hakan]; U YURIQLIĞ İLİGİN TUTDI [tabi (uyum halinde olan) halka hakim oldu] **2.** federe : ON-UYUL UÇ [ON-federasïonu lideri]; UY-BUĞU UŞUD [genel (federal) kurmay başkanı]; UYUŞIL ÖGÜZ [federasïon nehri, Huang Ho nehri]; **3.** tabi : UYUBLIQ IÇQINIP TİZE BARDI [tabiiyetten koparak teze vardı]; **4.** toplanma : ÖLÜ-YİTÜ OYUDUĞIN-UYULUN OYI NA KËLTİ BUDUN [ancak ölmek üzere iken irademiz altında *toplanmamız* aklına gelen kavim]; **5.** union : UŞUNTUN UYUZ [union devlet]; **6.** uyuma : UYUR ÖGÜZ [uyuyan nehir (Araxes nehri; yani, Uzboy nehri)]; YAY ANTA YAYLADIM, UYUQA ANTA UYUQLADIM [yay orda yayladım, uyumuya orda uyudum (yani, yattım)]; **7.** ölme : UYUQ BOLTI [öldü]; UYUB-OÑUŞ [öldükten sonra gelen başarı (yani *canlı ruh*)]. (*ayb 193*)

• **UYUS, 1.** ölme hali; fizikde *vakuum*. (*din 12*)

• **UZ, 1.** transformasïon : bir UMUĞ-INAĞ'a [referens sistemine] göre ifade edilen koordinat sisteminin diğer bir UMUĞ-INAĞ 'a göre ifadesi : UZ TAQŞUTLUĞ TALUYLAR [transformasïon pulzasïonlarından doğan propagasïonlar ("gravitasïonal dalgalar" demektir)]; **2.** OÑA-RU-ËVİRÜ [yeniden teşekkül ettirme]. (*din 95, as 205*). **3.** uzun : UZA-DI QURUĞ [uzun müddet durmak sureti ile (*long-standing*) tükenme]; **4.** uzak : UZAQ URU [uzak tesir]; **5.** devam edip giden şey, kontinuum (veya, sonsuzluk) : UZANMAQ [kontinuum]; UZATIQIÑIR UÇUZ [kontinuum (yani, küzey) liderlikleri]; UZANTQIN ANTIZ [yüce iman (sonsuzluk imanı)]; **6.** teşyi : UZATIPIÇ ËMÜY [teşyi olunmak sureti ile]. (*ayb 194*)

• **UZADI QURUĞ, 1.** uzun müddet durma sonucu olarak tükenme.

Kozmik ışınların iki komponenti olan, elektron ve proton populasïonlarının maddeden geçme halinde gösterdikleri gelişme ve tükenme halleri ki, bu hadise DİYAN ve, onun sonucu olarak, TAYŞIN NOM teşekkülü ile yakından ilişkilidir. (*as 118*)

• **UZAQ URU, 1.** uzak tesir, uzaktalık [*longrange*] tesiri.

Newton mekaniği iki muhtelif cisim arasında bir UZAQ-URU [*action at distance*] öngörmektedir. Bir cismin bir kısmına tesir eden,

her kuvvetin hemencecik cismin tümüne tesir etmesini ifade eden *"rijit cisim"* kavramı da UZAQ-URU fikrinde temellenmektedir. Bir ışın [*ray*] ihraç eden bir cisim bunu emen cisimde ters bir kuvvet husule getirir ve—ihraç ve emme ayni bir zaman uzunluğunda vuku bulacağından—linear momentumdaki bu iki değişiklik sonuçta birbirini tam olarak telâfi eder. (*as 142*)

Ü

• **Ü, ÜW, 1.** temin etme, teminat;**2.** yükünmek [şükran, saygı]; **3.** yük.
• **Ü, ÜW, 1.** temin etme, teminat;**2.** yükünmek [şükran, saygı]; **3.** yük.
(*din 50*)

• **ÜÇÜN-ÏK, 1.** üçlü dualite; yani, proton, neutrón ve elektrondan ibaret 3 unsur ve onların anti-parçacıkları. ALTI YARIQ TİGİN de ayni konunun diğer bir ifade şeklidir. (*din 21, 22, 31, 78*)

• **ÜE, 1.**deve (*pty 65*). Bu söz sonraları *tüye, düye, tüwe, tewe, deve* şekillerinde türemiştir. (*etd 6*)

• **ÜLGÜLENÇSİZ, 1.** ülgülenmiyen (yani, yekvucut halde), ültülmüyen (yani, ufak parçalara ayrılmıyan), ülgürmiyen (yani, olgun, yetişkin olmuyan, terakki etmiyen), modulasïonsuz.

Bu deyim, bir ışığın türlü dalga uzunluklarına ayrışmıyarak, bütünlüğünü muhafaza etmesi ve, gravitasïonal tesire bir bütün halinde karşı koyarak, INAR'masını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Diğer yandan, böyle bir ışık devamlı olarak enerji kaybedeceğinden, deyim *"zamanla ışıması kesilecek (sönecek) olan* " añlamına da gelmektedir. (*as 101*)

• **ÜLGÜLÜK, 1.** özleştirilen [iktibas edilen], çıkartılan, alınan, ülgü [örnek, numune, model] teşkil eden; *üleg* [pay] teşkil eden; üleşilebilen. Ësöñük olarak, bir pencerenin gözleri, birdolabın rafları; elektromagnetik spektrumun radio dalgaları; ÜLGÜ'lenme [modulasïon] şu şekilde tarif ediliyor: bir dalganın bazı parametrelerinin (amplitudunun, veya frequensinin, veya fazının) diğer bir dalganın bazı parametrelerine göre değişmesi prosessi. (*as 101*)

• **ÜR, 1.** beka, devamlılık : ÜR TURZUN TİP [baki kılınmak üzere]; ÜRLÜKSÜZ ËMGEK [devamlı olmuyan (yani, *tranzit*) emek)]; ÜRLÜKSÜZ

SANSAR [geçici konyugasïon]; **2.** öbür dünya : AYITA, ÜRÜÑMÜGE QARAMAĞA UZAWIMA [söylendiğine göre,öbürdünya tabiiyetine gitmekteyim]; ONUÑ UÇ OĞLI A, İT-ËRT A, ÜR ËS ÖKÜ [ON milletinin lider evlâdının öbürdünyaya iletilme kederi]; **3.** ahiret : MEÑÜLÜK ÜRÜK [ebedî ahiret]; UB-ÜR [yüce ahiret]; ÜR OQI [ahiret okunuşu (yani, *yazısı*)]; BİRER BURQAN ËDGÜLERİN ÜR-ÖDÜN ÖGELİM [bier BURQAN olduklarını kaydedelim (ahiret çağı için ifade edelim)]. (*ayb 194*)

• **ÜR-ÖG, 1.** abide (*BOL III, 4, 14*); **2.** ahiret ihtişamı (*BOL III, 10*)

• **ÜSKİNTE, 1.** muvacehesinde, sonucunda, sonuç itibarı ile. (*as 245*)

• **ÜSÜP, 1.** kesilerek (*as 29, 112, 243*). Kırğızca *üskörüp* [üzdürüp, kopartılıp]; ÜSÜLGÜ (*as 243*), kopacak derecede. (*as 244*)

• **ÜY, 1.** yığınak, küme; **2.** ev. (*pty 65, din 42, 49; an50*)

• **ÜY-OQ, 1.** ev kuantumu; **2.** OQ-ÜY [kuantum evi]. (*an 50; din 41,42*)

• **ÜZ, 1.** transformasïon: bir UMUĞ-INAĞ'a göre ifade edilen koordinat sisteminin diğer bir UMUĞ-INAĞ'a göre ifadesi. (*as 205*)

• **ÜZÜT, 1.** üzüp (kat'i olarak) elde olunan şey, kat'iyet, sarsılmazlık; mamul. (*as 176*)

V, W

• **WAÇIRA, 1.** çabuk ıran [*fast-drift*] (Mirşan 1985, s.158). (*as 124*)

• **WAÇRAZAN, 1.** radioaktiv: türlü ışınlar ve parçacıklar emissïonu yapmak suretile, kendi-kendine (yani, durup dururken) çözülen (*disintegrasïon* yapan) elementlerin tutumu. (*as85*)

• **WAQ, 1.** ufak. Bir maddenin elementi onun en WAQ yapısıdır; çünki bir element çekirdeğindek
NAGARÇUNI'ların (*as 214*) sayısı ne ka-dar çok ve elementlerin çeşidi ne kadar değişik olur ise olsun, bir NA-GARÇUNI'ya isabet eden hacim miktarı (yani,NAGARÇUNI hacmi) da-ima sabittir ve, buna göre de, bir elementin çekirdeği onun en ufak hacmini temsil eder ve WAQ sözü "element" anlamına gelir. (*as 259*)

• **WAQ-ŞİK, 1.**virtuel parçacık; ŞİK [var olup olmadığı henüz bilinmiyen şey]'den teşekkül eden ufak şeyler. (*din 92*)

• **WAP-XUA-Kİ, 1.** kuvvetler [XUA] kavramına [Kİ] uygun düşen konu [WAP]. Karşılaştır: Tatarca *bap* [uygun, elverişli]. WAP sözünü Arapçada *bap* şeklinde görmekteyiz ve, buna göre, deyimimizi "kuv-

vetler babı" şeklinde de tercüme edebiliriz. (*as 262*)

• **WASIR, 1.** planetar disk (Mirşan 1985, s.159). (*as 88*)

• **WAY-NIQILAR, 1.** bir denge (way) elde etmek için gerekli egzersizler (sağlamlaşmalar); denge egzersizleri; talimler. Sanskritçesi *vainayika* [*training*]. (*as 132*)

• **WAY-RUÇANA, 1.** Sanskritçe *vaïrocana* [güneşe ait olan, veya güneşten gelen, her şeyi aydınlatan şey; 5 yüce Buddha'dan biri, sabık ve ilk Buddha'lardan biri veya daha çoğu].

Türkçe karşılığı YARUQ. "5 yüce Buddha"nın BİŞ TÜRLÜG YARUQ-ÖÑ olduğu añlaşılmaktadır. ATSAÑ'ın Sanskritçe deyimler kullanarak yazmayı tercih ettiği metnin birinci satırının aslının şöyle olması gerekiyor: TÜZÜN YARUQ-OÑ AMIDA AYUSI. (*as 123*)

• **WAZIR, 1.** bir halden diğer bir hale gelmenin (IR'manın) temel disiplini (BAZ'ı); yani, fizik. Karşılaştır: Tatarca *baz* [temel, döşeme altı, çukur, kiler], *bazıq* [köklü, sağlam], *bazımlı* [kararlı, cesaretli], *bazımçılıq ïtü* [cesaretlenme], *bazımçan umtılu* [soğukkanlı, ölçülü davranma]. (*as 161*)

Y

• **YABA 1.** kapalı kabuk [*closed shell*]. Ësöñük olarak, elektron veya elektron gruplarının atom çekirdeği etrafında türlü uzaklıklarda döndükleri kabuklar gibi. Bunlara QAT'da denmektedir. (*as 55*)

• **YAD, 1.** tatmin (imkân, mevki, yer).Bak: Kırğızca *cadıra*'mak [tatmin, keyif, haz], Tatarca *cay* [imkân, edinilmesi mümkün olan yer, mevki], Rusça *lad* [cay; armoni, bağdaşıklık]; **2.** yabancı. (*as 88*) (bak: TİP YADILMIŞ)

• **YAĞI, 1.** radioaktiv decay esnasında husule gelen (emissïon yapan) QAÇIĞLAR [ışınlar]. Bunlar *alpha*, (negatron ve pozitron olmak üzere iki türlü), *beta* ve *gamma* (SUUSI sözüne bakınız) ışınlarıdır. (*as 88*)

• **YAĞMUR, 1.** jet: bir delikten (ësöñük olarak, yağ çıkaran ten delikleri gibi) veya daralan bşr kanaldan çıkan bir sıkışabilen sıvıklığın [*fluid*'in] kuvvetli, iyicene sınırlandırılmış akıntısı.Buna karşılık, Tatarca YAÑĞIR [gökten yağan yağmur]. (*as 184*)

• **YALAÑUQ, 1.** dinlenme kitlesi [*rest mass*]; Lorenz UMUĞ INAĞ'ında dinlenme halinde bulunan (yani, hızı sıfır olan) bir parçacığın kit-

lesi. (*as 88*)

• **YALINU, 1.** devam etme. Karşılaştır:Tatarca *yalınw-yalwarıw* [devamlı olarak yalvarma]; *yal ïtiw* [istirahat etme]. (*as 229*)

• **YALTRIYUR ËRDİN, 1.** parlama (veya ışınlanma, "*leucht*") hali özünçeliği [suret-i mahsusası, "*peculariry*"si] veya parlak durum [*brilliant state*] ki, photon [Yun. *phōs, phōtos*, ışık] demektir (*as 178*).

Bazı hallerde devamlı elektromagnetik dalga şeklinde gözüken ışık submikroskopik seviyede *discrete* miktarlarda (yani, "*quantum-mechanical*" halde) emissïon yapar ve absorbe olur. Işığın böyle bir *parça benzeri* paketine "*photon*" denmektedir.Yani, YALTRUYUR ËRDİN elektromagnetik enerjinin—madde dünyasının atomlarına benzeyen—en küçük enerji paketidir. (*as 237*)

• **YAM-A-RAÇA,** veya **YAM-ARAÇA, 1.** yerin çekirdeği içindeki elektrik akımlarının (A'nın; yani, hareket kanununun) çarpmalar ile ("*imping*"ler ile) teşkil ettikleri (=YAM) ince (=RA; yani, adanmış, ileride madde haline geçecek olan) yapı (=ÇA; yani, tabaka, *structure, complex*) (bak: RAÇA BADIRA).

YAM-A-RAÇA kavramında—yağmur yağışından dolu yağışına geçerken gözetlenebilen "*raşqı*" [ince dane, *fine structure*] safhasında olduğu gibi—bir "*raştıa*" [adanmış, takdis edilmiş halde doğum] sözkonusudur. Yerimizde böyle bir olkunuşu—2.500 km derinlikten itibaren başlıyan—yerçekirdeği sıvısından yerkabuğu maddesinin teşekkülünü mümkün kılan ince bir *raşqı* tabakası halinde gözlemlemekteyiz. Ancak, YAM-A-RAÇA yalnız YİRTİNÇÜ'lere mahsus bir olay değildir, yerimizin ULUĞ YİL'den, veya DİYAN'dan teşekkülü halinde de "*raştıa*" (Tatarca!) sözkonusudur (b/mac, cilt 6, sahife 55 ve 27). (*as 55; din 120*)

• **YANAR ËRNGEK, 1.** yanar halde (sıcaklık ve ışık neşrederek değişme halinde) formasïon [*combustional formation*]. **2.** yanda bulunarak formasïon yapan şey (ësönük olarak, galaksi merkezine kıyas ile, güneşin yanında bulunan yerimiz gibi). (*as 163*)

• **YAÑ, 1.** jest, yenilik, teori; tesir.YAÑA [yeni],YAÑLIĞ [tesirli].(*as 204*)

• **YANÇA, 1.** radioaktiv seri: herbiri kendisini takip eden atom şekline çevrilmek üzere, atom çekirdeklerinin—stabil bir atom şekli elde olununcaya kadar—tevalisi (sıralanması). Bu anlamın diğer bir ifade

şekli ŞIMNU SUUSI'dır. (*as 88*)

• **YAÑIRTI, 1.** kurultay teşkil etmek üzere. YAÑI "gün" ve YAÑIRTI "*Tagung*" [oturum, toplantı, kurultay] demektir. (*as 122*)

• **YAÑQU, 1.** radio: işaretlerin elektromagnetik dalgalar aracılığı ile UZANMAQ'da [uzayda] transmissïonu için kullanılmakta, ve televizion ile radar da elektromagnetik dalgalara dayanmaktadır. (*as 108*)

• **YAPA, 1.** kopnservasïon; atom. (*as 204*)

• **YAPA YADILMIŞ, 1.** konserve hal. (*as 204*)

• **YAPIRĞAQ, 1.** [YAP-IRĞAQ] konsevasïon kancası (ifadesi, taktı); **2.** Van Allen kuşakları; **3.** yaprak; **4.** bir maddeden diğer bir maddenin oluşmasını sağlıyan şey.

BİR MİÑ YAPIRĞAQLIĞ LIN-XUA deyimi, B.Rieman'a göre, "*bin kat olarak yayılmış katmerlilik*" şeklinde ifade olunabilmektedir ki, zaten bu sözün diğer bir anlamı olan, "*yaprak*" bir çiçeğin veya ağacın yapraklar halindeki katmerliliğin yayılmış haldeki biremliğidir. Diğer taraftan, Van Allen kuşakları da birer YAPIRĞAQ şeklindedirler. (*as 152; din 121*)

• **YARIQ, 1. ışık** [𐎘𐎗𐎍𐎀]. (*ayt/111,112*)

• **YARLIĞ, 1.** vahiy. (*din 99*)

• **YARUDĞU, 1.** yarıldırılma (yani, *nuclear fission*): atomik çekirdeklerin bazı hallerde, büyük çapta enerji açığa çıkartmak sureti ile, iki parçaya ayrılması (yarılmasl). (*as 238*)

• **YARUQ, 1.** spektrum [*ultraviole,görünen, ve infakızıl ışığın dalga uzunluğuna göre tertibi*], YARUMA yapan şey [𐎘𐎗𐎍𐎀: (*ayt 111*)].

Geniş anlamda YARUQ'un manası "*elektromagnetik YARUQ*" dur ki, bunun radiasion tiplerini şu şekilde belirtebiliriz: *Kozmik ışınlar, gamma ışınları, x-ışınları, ultraviole ışık, görünen ışık, infrakızıl ışık, mikro-dalgalar [kısa dalga uzunluğundaki radio dalgaları], radio dalgaları.* Bu radiasion şekillerini meydana getiren sebeb, atom ve moleküllerin farklı durumları arasındaki tranzisionu mümkün kılan kanunlardır. (*as/54*)

2. Erken Türkler YARUQ'u şu şekilde sınıflandırmaktadırlar: A, AW, OM, SWA, XA [ışık],ŞI, SI, Onlar bu ışınların sınırlarını ve çıkış yerlerini de belirtiyorlar: A'nın sınırları ADAQ ve TİZ, kaynağı YİR'dir; AW'un sınırları TİZ ve BİL ve kaynağı SUW'dur; OM'un sınırları BİL

ve KÖGÜZ-ËGİN, kaynağı OT'dur; SWA'nın sınırları KÖGÜZ-ËGİN ve SAÇ-QIDIĞ, kaynağı YİL'dir; XA'nın sınırları SAÇ-QIDIĞ ve TÖPİN; kaynağı KÖK QALIQ'dır; ŞI'nın üst sınırı TÖPİN, kaynağı LIN-XUA' dır; SI'nın kaynağı ALTUN WAZIRLIĞ YİR'dir. (*din/29*)

• **YARUQ-YAŞUQ, 1.** spektrum teşkil eden YAŞUQ'lardan her biri, spektral [*diffraksïonal*] koşma-zaman gecikmesi, spektrumun elektromagnetik dalga teşkil etmiş (diffraksion yapmış) kısmı. (*as/55*)

• **YARUQ-YULA 1.** spektral (yani, optik effektli) yulma (*pull*). ki, *ışık ışınlarının bükülmesi* [*bending of light rays*] ve *kızıla kayma* sonucunu veren olaydır. Ësöñük olarak, güneş yakınından geçen ışınların —güneşin gravitasïonu sonucunda— büküldükleri gözetlenmiş bulunulmaktadır. (*as 57*)

• **YAŞ, 1.** yaş [yılların tevalisi], yaşıt : SËKİZ OTUZ YAŞIMA [yirmisekiz yaşında];ËR ATIM YAS AQ-AQIN BUN [er adım ile yaşıt olarak.AQ-AQIN mensubuyum]; **2.** zaman :APAM BİZNİÑ BU YAŞIMIZ ALQINĞU ÖD BOLSAR [götürücü sıfatı ile, bize ait olan zamanın bir divergent kondisïon olması hesabı ile];SËKİZ ON YAŞ [8 kozmik zaman]. (*ayb 194*)

• **YAŞUQ, 1.** Koşma-zaman tahaddüsü [YAŞU] mahiyeti; koşmazaman gecikmesi [*additional time delay*]; **2.** Bu ise, "*spektrum diffraksiomı*" (yani, *elektromagnetik dalga*) añlamındadır; **3.** haraç, vergi; QALP kanununun (*as 218*) ihlâli (yani, *violation*) añlamında "parçacık gizlenmesi" ve, ayni zamanda, "maddenin antimadde kaybetmesi". (*as 54,223*)

• **YAWALDIRĞU, 1.** izole edici (*ika 12,13,83,139*)

• **YAWAŞ, 1.** Tatarca *yabaldaş* [ağacın tepesi, tacı] sözüne göre → "elementlerin tacını teşkil eden element"; yani, "hidrojen". (*as 262*)

• **YAWIZ, 1.** sert, sağlam, yüksek enerjili, yabanî; acımasız, korkunç, "*fast*". (*as 243*)

• **YAWIZ ADALAR, 1.** *fast radiations* [yavuz radiasïonlar], "kozmik radiasïonlar" demektir. Bunlar ışık hızına yakın bir hız ile dış uzayın her yönünden gelerek yere çarpan atom çekirdeklerinden ibaret (% 83 protonlar, % 16 helium çekirdeği, ve % 1 diğer ağır çekirdekler) yüksek enerjili (YAWIZ) parçacıklardır ve QAÇIĞLAR [*primary rays*; yani, BİRİNÇİ ADALAR] şeklinde de adlandırılırlar. (*as 243*)

• **YAWIZ SAQALAR, 1.** sağlam (sert) *saqçılar* [Tatarca *nöbetçiler*].

(*din 94*)

• **YËK, 1.** güvence, bağlama, (at) koşma; ilâve; **2.** nukleon. Karşılaştır: Kırğızna *cëkesiniw* [kendine güvenme, kendini müstesna sanma]; *cëkeçil* [kapalı, izole], Tatarca *cïkesiniw* [doyum, bıkkınlık]; TÜNERİG YËKLER [karanlıklaşmış nukleonlar; yani, yıldızlar arasındaki gaz ve tozlar]; yani,TUMANLIĞ YËKLER [duman (bulut) halinde bulunan nukleonlar]; BİŞ YËK TALAŞIR, ÜÇ ÜZÜT ÖKLEŞİR [beş YËK dalaşır, fakat bunlardan ancak üç ÜZÜT legalleşir (TOBU)]. (*as 176*)

• **YËK-İÇKEK, 1.** güvence (*as 176*) içkiliği [astarı],*bir element çekirdeğini teşkil eder protonların neutron astarı*; elektrik bakımından tarafsız parçacık ki, "neutron)" demektir.

Proton ile beraber bir *deutoron* (p+n) teşkil edebilen neutronun *bitaraf* olması ve kolaylık ile "*proton+elektron+antineutrino*"ya ayrışabilmesi onun tamamı ile bir "astar" karakterinde olduğunu göstermektedir.

Elektrik yüklerinin bulunmaması dolayısı ile, pozitiv yüklü atom çekirdekleri tarafından itilmediklerinden, en yavaş neutronlar bile atom çekirdeğine ve, magnetik alandan müteessir olmadıkları için, ULUĞ YÏL'de bulunan neutronlar *magnetosphere*'e sokulabilmektedirler. (*as190*)

• **YËK-İÇKEK YOQ, 1.** bir neutron yıldızın neutronlarının ezilip yok olması (*as 81-82*) veya bir neutronun antineutron ile çarpışarak yok olması (gamma ışını haline gelmesi) (*as 202*)

• **YID, 1.** yana sıçrama, geri tepme [*recoil*]; tesir (*effect*).—*as 202*

• **YIDI-YIPAR, 1.** yana sıçrama [*recoil*] tesiri.

Bu tesir sonucunda TÜTSÜLÜG LUĞTA KÖYÜRÜ [dalga uzamasından doğan frekans ile temayüz] husule gelir. "*Compton tesiri*" denilen bu olayı şu şekilde tarif edebiliriz:

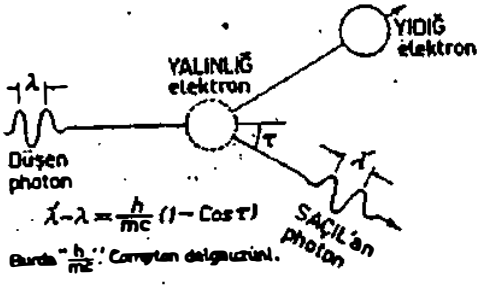

Eğer (ësöñük olarak, bir yıldızın merkezinden dışarıya doğru çıkan) BİRBİRTİK [*individual*] photonlar [elektromagnetik enerjinin mustakil TAQŞUTLARI] serbest (veya gevşek bağlantılı) halde bulunan elektronlar ile çarpışırlar ise, çarpışan elektron yana sıçrar ve, ayni zamanda, düşen photon'dan daha uzun TÜTÜN'lü [dalgalı] bir photon saçar. İşte, elektronlar tarafından saçılmış olan (X-ışınları gibi) kuvvetli elektromagnetik radiasïonların dalga uzunluklarının artmasına "*Compton tesiri*" denmektedir; (*as 95*)

• **YIDI SASIĞ, 1.** kokma efekti; yani, '*gaz*' (Bang 1934, s.591).(*as 202*)

• **YIDI YOQINĞA, 1.** dağılarak yok olma, yok olma effekti (*as 85,202*)

• **YIDRUQ QILU, 1.** jet etkisi, tepki. (*as 202*)

• **YILAY, 1.** Anomalistik yıl; 365,259596 gün (*as 39, 254*)

• **YIÑAQ, 1.** iktidar, *potency*, ki, proton, elektron, ve neutrino gibi, daha küçük parçacıklara ayrılamıyan elementar parçacıklara verilen isimdir (*as 13, 105, 183, 195*)

• **YIRĞAW, 1.** taviz vermek; bir tarladaki toprakların su yollarına düşmek sureti ile akıp gitmesi [*to groove, to furrow*], Tatarca, *yırğalaw, yırğıçlaw*; erozion, yıkanma, yar teşkil ederek kesilme. (*as 82*)

• **YİLVİ, 1.** *cilbigey* [*Tatarca*, çözülmüş, serbest, uzağa açılmış, *released*]; (*as 130*)

• **YİLVİ TÜL 1.** çözülerek serbest kalmak sureti ile, uzağa açılan atık; çözülen atık. (*as 130*)

• **YİLVİ-YAÑ, 1.** bizim dışımızda (uzaklarda!) bulunan hallere erişmeyi mümkün kılan teori ki, Einstein'in "*hususî relativite teorisi*" añlamındadır. Buna karşılık, ALĞU-YAÑ "*genel relativite teorisi*" demektir. (*as 61; din 110*)

• **YİNDEM ARIĞ, 1.** *dissociation* [ionlara ayrışma]. (*as 185*)

• **YİNTSİKMEKSİZ YİG MEÑİ, 1.** varlık belgesi göstermiyen maksimal ebediyet; "*maksimal entropi*" demektir. (*din 91*)

• **YİR-SUW, 1.** yerden çıkan elektromagnetik radiasïon [AQAŞ]. (*as 275*)

• **YİRTİNÇÜ, 1.** yercil (massiv) gelişim. Bu kavramdan—"yer hali" teşekkül ettirmek üzere gelişen—yıldızlar (hatta, galaksiler) añlaşılabildiği kadar, elementlerin teşekkül sıraları (elementler cetveli) de añlaşılabilmektedir. (*as 56*)

• **YİTİ AĞILIĞ NOMLAR, 1.** yedi atalet (diğer bir deyim ile, kütük) e-

lementleri: ayni bir KÖDÜG'de [kütükte] yer alan, fakat valensleri — SİM valensi "sıfır" olmak üzere—1'den 7'ye kadar değişen elementler. (*as 236*)

• **YİVİK, YİVEK, 1.** tertip, teçhizat, takım. Kırğızca *cëbek tartu* [sıralama]; **yani,** *arrangement*. (*as 269*)

• **YOÇAN, 1.** yaya ordusu için, bir günlük SÜ YORI [ordu sevki]. Ësöñük olarak, bu bremliğin (birimin) değerini bulabilmek üzere, AT-ÖG-'ün [Büyük İskenderin] d.ö.334'de Zelea'dan başlıyan ve—ÖKİ SUUQ BAŞ (Polytimetos) Irmağındaki YİTİ ËRİN [Yedi Mustahkem Mevki] ve OQ-OMUĞ BOLIQ [BUQARAQ, Buhara] seferleri dahil—QAPAĞAN'da (Samarkandda) son bulan seferini göz önünde bulundurur isek→ AT-OĞ YOÇAN'ı = yaklaşık olarak 15.000 km / 2.200 gün = yaklaşık olarak ***7 km*** bulunur. Daha yakın mesafeler için ve, bilhassa, *ayt 178*'-deki r_{QK} ile metnimiz arasında bir uyum sağlıyabilmek üzere, bu biremliği (birimi) ***7,12770544 km*** kabul edeceğiz. (*as 250*)

• **YOQ-ÇIĞAY, 1.** bir kitleden (ësöñük olarak, yüksek bir dağdaki kar kitlesinden) yok olmak üzere çıkan (ayrılan) şey (ësöñük olarak, çığ); yani, 'kitle defekti' ki, buna ËGSÜMİŞ BUYAN'da denmektedir.(*as 264*)

• **YOL, 1.** mertebe (tekerrür), defa, derece; tertip : YOL YARUQ [spektral mertebe (tertip)]; ësöñük olarak, bir nukleona isabet eden photon sayısı; (*ayb 152*)

• **YOL-KİRTÜ, 1.** mertebelilik; bir şeye mertebe (derece) girtme : ALQU YOL-KİRTÜ [univerzum mertebeliliği]. (*ayb 151*)

• **YOL-TÜZÜNLER, 1.** mertebe massivlikleri; yani, atom ağırlıkları : bir atomun ağırlığının hidrojen atomu ağırlığının kaç katı olduğunu gösteren satı (*ayb 152, 153*)

• **YORIĞ, 1.** *gradient*: bir değişken miktarın (sıcaklık veya tazyikin maksimum değişme yönünde olduğu gibi) uzaklığa göre değişme nispeti; bir şeyin gidişatında inmek ve çıkmak sureti ile değişme. Ayrıca, gidişat, yorum, vaz [konulma]. (*as 71*)

• **YÖRÜÑ, 1.** yöre (etraf, kenar) düşüşü (oyulması, derinleşmesi, yıkanması) ki, "*konveksïon*" demektir: düzgün olarak ısıtılmıyan bir sıvıkda husule gelen hareketler ile sıcaklık transferi. (*as 150*)

• **YÖRÜÑ-YİPİN, 1.** konveksïon iplenişi. Güneş SWA'larının dar, oldukça karanlık bir YİP [*lane*] ile çevrelendikleri ve büyük bir SWA'da

enerji radiasïonu ile soğuyan gazın, yeni YİPİN'lere inerek (yani, yeni YİPİN'ler teşkil ederek), ana granuleyi parçalara böldüğü (yani, granuleler arasında tali YİPİN'ler teşkil ettiği) müşahede edilmiş bulunmaktadır. (*as 150*)

• **YÜKÜNMEK, 1.** şükran, saygı, tazim : YÜREKİMTE İÇTİN BARMIŞ KİRTGÜNÇİM ÖZE YÜKÜNÜRMEN [yüreğimde içten gelen idrakım ile şükran (tazim) ederim]. (*din 89*)

• **YÜK-YÜTE, 1.** yük emissïonu; yani, enerji açığa çıkarma. (*as 244*)

• **YÜSERÜ, 1.** halkalanarak. Kırgızca *cüsmö* [halka]. (*as 244*)

Rusçadaki *Tatarca* sözler

• **anï** (*onï* yazılır) [onlar]→Erk.Türkçe ON [onlar];Tat. ***alar*** [onlar]
• **arbuz** [karpuz]→Tatarca ***qarbız*** [karpuz]
• **balık** [kızıl balık]→Tatarca ***qızıl balıq*** [kızıl balık]
• **baraşëk** [kuzu]→Tatarca ***beren*** [kuzu, oğlak]
• **bazar** [pazar]→Tatarca ***bazar*** [pazar]
• **bëz→siz:** *bëz* ognya [ateşsiz]
• **bık** [boğa]→**BUQA** [Erkentürkçe, *boğa*]
• **bılo** [oldu]→Tatarca ***bola*** [oluyor]
• **bıloy** [olan]→TataRCA ***bolğan*** [olan]
• **blnï** [bilinler, bilin]→Tatarca ***bilin*** [yağa hamur akıtma yemeği]
• **bog** [Allah]→**ÖK** [Erkentürkçe, *Rab*]
• **bogatıy** [zengin]→Tatarca ***bay*** [zengin]
• **boloto** [batak]→Tatarca ***batqaq, batqaqlıq*** [batak, bataklık]
• **buran** [bora]→Tatarca ***boran*** [bora]
• **dëd** [dede]→Tatarca ***baba*** [dede]
• **dïtya** [çocuk]→Erkentürkçe **ËDİNİS** [ediniş, yavru]
• **dom** [ev]→Tatarca ***tam*** [ev, dam]
• **dorog, doroga** [sokak, yol]→Erkentürkçe **AT URUĞ** [emir, tebligat, tebligat yolu, *highway*]→Tatarca ***daruğ***→Türkçe ***doruk***
• **Dostoyëvskiy** [soyadı]→ Tatarca "***dost***" sözünden türetilmiş.
• **dyen** [день, *gün*]→Tat.***kün,*** İng.**day** [*gün*]→Erkentürk.**KÜN** [ışık]
• **dvor** [avlu]→Türkçe, ***davar***
• **glaza** [göz]→Tatarca, ***köz*** [göz]; ***gözel*** [güzel]
• **god** [yıl]→ **ÖD** [Erkentürkçe, *era* (çağ, çağ hesabı), *zaman, kondïsïon*]

• **grâz'** [грязь, kir]→Tatarca ***kir*** [kir]
• **xod** [adım, yürüyüş, varma, varış, yol; Alm. *Gang*]→Erkentürkçe **AD** [adım, yol] ve de **OD** [zafer, şarj]
• **xoroşıy** [iyi]→Tatarca **yaxşı** [iyi]
• **xoroşo** [iyi, yakışıklı]→Tatarca ***qaraşu*** [bakışma]
• **ïdï** [gel]→Erkentürkçe ***ADI*** [adım at, yürü]
• **ïdtï** [gelme, gïtme]→ Tatarca ***kïtti*** [gitti], ***kïldi*** [geldi]
• **jena** [kadın,eş]→Tatarca **cïñge** [*yenge*]
• **kak** [nasıl]→**qalay** [Kırğ.*nasıl*]→**kalaïsï** [Rumca, *nasılsın*]
• **kalaç** [qalaç]→Tatarca ***qalaç*** [simit şeklinde beyaz ekmek]
• **karaul** [karakol]→Tatarca ***qarawıl*** [karakol]
• **katolïk→qatılıq** [(Romalılar ile Kıpçaklar arasındaki) katılım ittifak) mensubu]; **Katalonïa→qatıl**[anlar?]
• **Kïtay** [Çin]→Tatarca ***Qıtay*** [Çin]
• **kon'** [at]→Tatarca ***kön*** [*alış*]; **könikmek** [*alışmak*] (bak: **loşat**)
• **kray** [kenar]→Tatarca ***qırıy*** [*kenar*]→**QIR** [kenar]
• **krëml'** [kale]→Kırım Tatarcasında ***qurum*** [kale]
• **kruşït'** [*крушить*, kırma]→Tatarca ***qırıw*** [kırma]
• **kudrâ** [kıvırcık saç]→Tatarca ***büdre*** [kıvırcık saç]
• **kumıs** [kımız]→Tatarca ***qımız*** [kımız]
• **kuşï** [ye]→Tatarca ***aşa*** [ye]
• **loşat** [at]→Erkentürkçe **ËLÜ ËS AT** [ehlî at] (bak: **kon**)
• **malçïk** [çocuk]→Tatarca ***balaçıq*** [balacık, çocuk]
• **malën'kiy** [küçük]→Tatarca ***belekey*** [küçük]
• **mënâ** [beni]→Tatarca ***mïni*** [*beni*]
• **mnë** [bana]→Tatarca ***mïña*** [*bana*]
• **moloko** [süt]→Tatarca ***ïmilik*** [emilmiş olan şey]
• **muj** [koca]→Erkentürkçe ***MOĞOÇ*** [rahip]
• **na**→Tatarca "***-da***": **<u>na</u>** tëlëgï [araba**<u>da</u>**]
• **nad** [üstünde]→Tatarca ***üstünde***: ***<u>nad</u>*** gorodom [şehir **<u>üstünde</u>**]
- **nëbo** [gök]→Erkentürkçe ***ON-BU*** [kozmos]
- **orat'** [bağırma]→Tatarca ***aqıru*** [bağırma]
orda [Erkent.*birleşik devlet*]→Tatarca ***orda*** [Altın Ordu mensubu]
отец [*otets*, baba]→Tatarca ***ata, ataç*** [*ata*]
oçëvïdno [sarih, açık]→ Tatarca ***açıq*** [açık]

• **papa** [baba]→ Tatarca ***etiy*** [baba], ***baba*** [dede] (bak: **отец, dëd**)
• **par** [çift]→Erkentürkçe **PARIŞQAR** [çift]→**par** [Tatarca *çifti*]
• **pât** [beş]→Erkentürkçe ***PÏS*** [beş]→***bïş*** [Tatarca *beş*] →***penç*** (Farsça)→***fünf*** (Almanca)→***five*** (İnglizce)
• **pëç'** [soba]→Tatarca ***mïç*** [soba]
• **pël'mënï** [pïlmenler, pïlmen]→Tatarca ***pïlmen*** [etli mantı (küçük)]
• **përvıy** [birinci]→Tatarca ***birinçi*** [birinci]
• **posılka** [paket]→Tatarca ***sıylawğa*** [ikram]
• **poçemu** [ne için]→**nï üçin** (yani, **po→nï**)
• **reka** [nehir] (<ARIQA)→Tatarca ***arıq*** [arık]
• **rëvët', orët'** [böğürme, bağırma]→Tatarca ***ökiriw, aqırıw*** [böğürme, bağırma]
• **rod** [nesil, soy]→Erkentürkçe ***UD*** [dişi], ***UDU*** [dişilenme]
• **Rus** (millet adı)→Herhalde ***OR-US*** [etrafı çevrilmiş olan yer] → Tatarca, Kırğızca, Kazakça v.s. ***Orıs*** [Rus]
• **sabaka** [köpek]→Tatarca ***sabaq*** [*ders*]
• **saxranït'**[muhafaza etmek]→Tatarca ***saq*** [mahfuz]
• **sanï** [kızak]→Tatarca ***çana*** [kızak]
• **saray** [saray]→Tatarca ***saray***[saray]
• **sïbïr** [Sibirya]→Tatarca ***sibir*** [Sibirya]
• **slovo** [söz]→ Tatarca ***süylew*** [söyleme]
• **soloma** [saman]→Tatarca **saman** [saman]
• **syelo** [köy]→Tatarca ***sala*** [*köy*]
• **sëvër** [*север*, küzey]→**sibir** [Sibirya]
• **sïmya** [aile]→Erkentürkçe ***SÏM ÏYE*** [asalet gösteren ögelik]
• **slovo [söz]**→Tatarca ***söz*** [söz]
• **ştanı** [donlar]→Tatarca ***ıştan*** [don]
• **sunduk** [sandık]→Tatarca ***sandık*** [sandık]
• **suxarï** [peksimet]→Tatarca ***suxarï*** [peksimet]
• **svïstët'** [ıslık çalma]→Tatarca ***sızğırıw*** [ıslık çalma]
• **tarakan** [hamam böceği]→Tatarca ***taraqan*** [hamam böceği]
• **tarëlka** [tabak]→Tatarca ***türelke*** [*etrafı olan şey*];***telïnke*** [*tabak*]
• **tavar** [mal]→Erkentürkçe ***TABAR*** [mal] (Bolbol.,tëg.II,şloq 18, s.17)
• **tëlo** [ten]→Tatarca ***ten*** [ten]
• **tyurma** [*тюрьма*, hapishane]→Tatarca ***türme*** [hapishane]

• **tot** [şu,o,bu]→Erkentürkçe ***ATI-AT*** [işbu]→*that* [*İng.* o,şu,ordaki, işbu].ËSÖÑÜK [misal]:*BU İLİ ATI-AT* [beyi bulunduğu **işbu** halk] (qarç yazıtı)
• **tsar'** [*царь*, çar, padişah]→ Erkentürkçe ***ÇUR*** [*kral, lider*]
• **tuman** [sis]→Tatarca ***tuman*** [sis]
• **tyurme** [*тюрме*, hapishane]→Tatarca ***türme*** [hapishane]
• **um** [akıl]→Erkentürkçe ***OM*** [bir şeyin meydana gelmesine sebeb olan şey]
• **valëk** [kir tokmağı]→ Tatarca ***belek*** [kir tokmağı]
• **vataga** [Tat. *kütiw, türkim*]→ Farsça *otağ* [büyük ve süslü çadır]
• **vâzat'**[*вязать*, bağlama,sağlamlaştırma]→Tat.***(yün) yazıw*** [örme]
• **veçer** [*вечер*, gece]→Tatareca ***küç*** [gece]
• **vëlïkiy** [büyük]→ Tatarca ***belekey*** [küçücük (yani, küçük yaşından beri bilinen)]
• **vërx** [üst, tepe]→ Tatarca ***ör*** [tepe,yokuş]
• **vërïga** [zincir,Tat. *çılbır*]→Herhalde ***örüg*** [*витый*, örülmüş]
• **vımâ** [*вымя*; meme; Tat. *cïlin*]→ Tatarca ***ïmü*** [*сосать*, emme]
• vıs' [*высь*, üst]→ Tatarca ***üs, üsti*** [üstte bulunan]
• **vïlı, vïlka** [çatal]→ Tatarca ***iliw*** [ilme]
• **vnuk** [torun]→ Tatarca ***onıq*** [torun]
• **Volga** [İdil Nehri] →Tatarca ***yılğa*** (***yolğa***) [nehir]
• **volost** [idare mıntıkası;vilâyet]→Erkentürkçe ***ULUS*** [populasïon]
• **vor** [hırsız]→Tatarca ***urı*** [hırsız]
• **vorota** [avlu kapısı]→ Tatarca ***arata*** [bir sürecin basamağı]
• **voyna** [savaş]→Tatarca ***urıw, urınıw,urış*** [vuruşma, savaş]→İnglizce ***wor*** [*savaş*]
• **vurdalak** [obur]→Tatarca ***ordalıq*** [ordu mensubu]
• **v'yuk** [*вьюк*, yük]→Tatarca***yük*** [yük]
• **yakobı** [ïmiş, yani]→Tatarca ***yakï, guyakï*** [imiş,yani]
• **yaşşïk** [kutu, çekmece]→Tatarca ***yeşşik*** [kutu, çekmece]
• **yedem** [*едем*, gitmek]→Tatarca ***adım*** [adım]
• **yës** [*єшь*, ye,aşa]→Türkçe ***ye***,Tatarca ***aşa*** [ye]
• **zaçëm** [neden]→Tatarca ***nï üçin*** [ne için, neden]
• **zolotoy** [altın]→Tatarca ***altın*** [altın]
• **zamok** [kilit]→Tatarca ***yüzaq*** [kilit]

Bazı sözler için
İnglizceden Erkentürkçeye Sözlük

abode QALIQ (see KÜK QALIQ).
absorbtion İNÇGÜ (see İNÇGE).
abundant KÖP.
acceleration,inward ÇÎ-KÎR.
" of load ÇÎ-Ü.
accept,bless ALQAYU.
accomplish YARATINGU.
achieve BOLSAW,ÖRÎDÎW.
action ĒB-ÈDÎZ,UŞ,TĪGİN,URU.
action at distance UZAQ URU.
acute İNÇGE (see İNÇGE İŞ).
additional time YAŞ.
additive value ARTUQAÇ.
adjustment KÜSENÇ.
advance QAW.
affine AMRAQ.
alive TÎRÎN (see ARIĞ TÎRÎN).
alphabet QOLŞUNULT.
amplification ÇIĞ.
angular momentum BASA YANA.
anharmonic oscillations TĒPRETMİŞLER (Arat 1965,p.204).
annihilate through augmentation ARTAYU YOQADTURU.
annihilation YOQ,YOQINĞA.
anomalistic year YIL-AY.
anticipate ÖNÜNÜĞ,p.253.
antiquity ANANTIMADI.
antimatter YASIMUQ.
appearance (source,constitution) ÖN.
apprehend (entrance,first perception) KÎRTGINÇ.
arbitrary TINLIĞ.
arbitrary extensive property TINLIĞ UDU BARMAQ.
arbitrary conservation YAPA TINLIĞ.
archaic BURUN.
archaic occured BURUN ĒRTMİŞ.
army SÜ,ÖŞÜ.
arrangement ĒB,YÎVÎK.
article ĒD.
aspect KÖRÜM.
aspective KÖRÜMÜG (p.223).
assembly (commonwealth,empire,solidarity;waist) BİL.
assembled compound TÜMEKÎN ĒNEYÜ.
assets (product;electricity) ÎY.
assure ÖTKÜRÜ BÎRÎW (p.257).
atom TUYU-YAPA,QOQ.
atomic number QOLTI SANI,QOQ PARAMANULAR SANI,QOQ QIÇMAQ SANI.
attach (theses) TAĞ.
attachment (bond) TAQI (see TÜDÜŞ).
attack AQIN.
attraction TUYMIŞ.
attributive ATRUQ.
augmentative ARTAYU.
aurora BALIQ.
balance WAYTURILIĞ.
band UTMIŞLAR-UL .
bare (integer) TAZ.
base (dependency) İLÎLİĞ.
beam QAÇIĞ.

beaming YALTIRIP (p.112).
beer KÖMEÇ.
behaviour TĒLĪM.
belch (electron) KĪKĪR.
bended attach BÜK-TAĞ.
bending of light rays TĪZ.
benefit ĒDGÜ (see MANÇUŞIRI).
beta-decay TAZ-WAÇIR.
binding (synthesis) ABITA.
binding gravitation (gravitation of synthesis) ABITA BURQAN.
black hole QARA YĪR.
body ÖSÜM.
bond QAVŞATILMIŞ QUWRAĞ.
border ÇĪK.
boson (meson) ŞAMAT WĪPAŞYAN.
boundary (environs) YÖRÜG (p.60).
bright ANĞARAQ.
brillant state YALTRIYUR ĒRDĪN.
calender YĪM.
capacity KÜÇ (see QUT KÜSÜŞLÜG KÜÇ,QUT QOLUNMAQ KÜÇĪ).
catalysis QO-Ü.
catalyst USUN QO-Ü.
catapult ORBU(Codex Cumanicus).
cation BODI-SATAW.
causal ÇIN KĪRTÜ.
causing ĪNGĪR.
cavity resonator QIDIĞ.
cavity of coronal prominences SAÇ QIDIĞ.
central (atavus) formation (e.g., Centre of Galaxy) ATSIZ ĒRNGEK.
central (nuclear) group ĪLĪĞ QAN.
centre (rudiment,origin) ĪLĪĞ.
centre of galaxy QUT BUYANLAR ĪLĪĞĪ (see QAÑ ÖGÜZ,ORDU).
centrypetal force ÇAQŞAPIT.
certain (legal,ruling,ordinate, determined,dynamical) ÖKÜŞ.
charge BOD (see BODI SÖGÜT).
charge conjugation ODUN.
charge conjugation rescript O-DUN NIŞWANI.
charge excess (that is,ionisation charge) BODI-ÇĪT.
charged place BODIMANT ORUN.
circle (sphere) SOLA.
circumference QURŞADILU.
closed shell YABA.
club (attached atom) TÜDÜŞ.
coherence,cohesion KĪYE.
collapse SÖNGÜ QILINÇ.
collective (ceremonious) TOY-LUĞ.
combination (to fasten with hooks) IRĞAQ.
combination (a new condition) ŞI.
commonwealth (empire) BĪL.
combustional formation YANAR Ē-RNGEK.
comment (gradient,course) YORIĞ.
communicative ULATI.
compact (solid) QADIĞ.
compound ĒÑEYÜ.
" ,assembled TÜMEKĪN ĒÑEYÜ.
compliance (concession) YASMAQ.
component TĪLĪĞ,SĪZĪK.
Compton effect YIDI-YIPAR.
concept UMAMAQ,ÖRGÜT.
concernment TĪDMĪŞ.
concrete SI.
condition TURUŞ (p.92;see ÖD).
conditional (supplemental) YI-LAYULI [opposite:ÇINLAYULI).

conceive UQA-BÎLÜ.
concentration (volumical) KÖL.
configuration BUSUŞ,OŞĞURU.
conformation OĞLAN.
conjugation SANSAR.
consecutive QOŞMIŞ.
consequence ÊRVÎŞ.
conservation YAPA,SART-AWAXI.
conserved UTLISIZ.
(it is to) consider SAQINMIŞ KÊR-[GEK.
constants AD-BÊLGÜLER
constants of ruling tenets AYI Ö-KÜŞ AD-BÊLGÜLER.
constant spatial energy ANUDARA ÖSELÎKSÎZ TAPIĞ.
constitution YIŞ,ÎL-TÖRÜ.
consul OYULBUÇ.
consulter OYĞUÇI.
contemporaries UĞANLAR.
contents AL-ALTAĞ,İÇERMEK.
continual (assiduous) QANINÇSIZ.
continuum UZANMAQ.
continuous variable (phase),tendency to formation (to occur,to exist),instability,psyche KÖÑÜL.
contract (engagement) ANT,ANTLAĞAW.
contract TARIQIW.
contraction TARNI.
contradiction TIDIĞ.
conventional KÖNÎ.
convergent YÜRÜNTEG.
conversion AW,AWA (see AWA LUQÎDA ÎŞVARA,AWIŞ TAMU).
copper TUÇ.
core SAMAR.
corporeal (concrete) galaxy ANUŞAĞAN ORDU.
correlation USUN ÖDÜN.
corpuscular propelled USADI.
" " spectrums USADI IDUR YARUQLAR.
cosmic age ON-YAŞ.
cosmic manifestation BUYAN.
cosmic polarisations ON PARAMITLAR .
cosmic rays QAÇIĞLAR.
cosmogesture (novelty,theory;influence) YAÑ.
cosmogony ON-ÊDGÜ.
cosmos ON.
cosmosymmetrical gravitations ONTIN SIÑARQI BURQANLAR.
cosmoterrestrial places ON YÎR ORUNLAR.
cosmoworld OL-ONI.
covalent bond ÎL-QAN.
covetousness (that is BOŞ TAŞ YIĞU) SAMADI.
creation TEÑRÎ (see TEÑRÎDEM QUT BUYAN,TEÑRÎ OĞLANI).
creative model TEÑRÎDEM KÖZ.
crystallin TOP (see TOPULUR YARUQ).
culture (wellwishing,magnetism) ÏG.
current ÖTÜLÎG,ÖTÜKÎN.
current constitution ÖTÜKÎN [YIŞ.
current force of the state Ö-DÎSÎG ÖTÜLÎG KÜÇ.
curvature (detachment,separation) ADIRTLIĞ (p.136) (see AÇA ADIRA).
cycle TAYDU.

cyclicator (shaper) TAYŞIÇI.
dark night (suspension,adjournment) QARANĞU TÜN.
decay SUU,YİM;ŞIMNU.
decay series (decay chain,radioactive series) YANÇA,ŞIMNU SUUSI.
declarant (decret;diplomatic note,dictio) BUY.
declaration (to refer) BÜYAN, ÖGİRMEK.
defective (that is "stable") MÜNLÜG.
defence QORILMAQ.
delegate OYIĞA-İNİ (AË !).
delivered (surrundered) UTĞURAQ (see UTĞURAQ BİR).
depart ARIŞ-ARIĞ.
dependency (base) İLİLİG.
dependent İLİNMİŞ (Arat,p.52).
descent of edge (that is "convection") YÖRÜN (see YÖRÜNYİPİN).
designate BELGÜRTÜ (p.156,198).
design of structure (that is "the Minkowski universe") TOLPI TÜZÜN.
desired KÜSEP (Arat 1965,p.252).
determination of subjectional direction IN-ITIRA ÇAL.
develope ÖNÜ (see OLURĞU).
differential ALTUN,QŞAN.
differential electron ALTUN KÜ[ZEÇ.
differential time QŞAN ÖD.
differentiation (annulment) QŞANTI-İ QILMAQ.
diffracted spectrum YARUQ-YAŞUQ.
dilated ARTUQ.
dimension ARS.
dipole İKİLİ-TEGİNÇSİZ.
direction of subjection (that is "positive direction of time") IN-ITIRA.
dirt KİR (Arat 1965,p.266).
discrete amount of energy TİP OT.
disguise (equip) SEVİTMEK.
dismount ALINĞADIVRĞU.
dispatched SEVİGLİG.
dispersion (swing,tremble) capacity (that is "molecule") TİTİR.
displacement quantum ATIM-OQ.
disposal ÖZLÜG.
dispose (consider) SAQINU.
dissociation YİNDEM ARIĞ.
distinction ADRA.
distinguish (to be dimensioned) ARSIQU (see KÜDRÜNÇ).
disturbance BUZ (also "ice").
distributive ÜLEMİŞ (Arat 1965, s.238).
divergence ALQINMAQ,ALQIĞ.
divergent condition ALQINGU ÖD.
doctor İMÇİ.
doctor of medicine OTAÇI İMÇİ.
doctrine ÖGİS.
domain,domination SİTİ.
domination (sovereignty) AT-UR.
Doppler effect ALQIŞ ALU.
driven (inductive) İDİ.
driving (propelling) IDUR (p.62).
drop (that is "entropy") TAMU.
dropped TAMDULMIŞ.
dryness QAQAÇ (p.224).

125

dweller (content;abode) QALIQ.
dynamical TAWRAQ,EDŞGÜTSÜZ,Ö-KÜŞ,İŞWARA.
dynamic momentum (lead,fundamental law of the cosmos,dynamical interaction,dominance, centrypetal force,nomos) NOM.
dynasty AT-OĞ.

early ERTE,ERTÜRÜ (p.221).
Earth (place,terrastry) YİR.
east KÜN-TDĞSIQ.
educate İĞİTÜ,İĞÜ (see İĞ).
effect TEKİRİLİĞ (p.230),TİĞME.
effective AŞNUÇA',AŞNUQI.
efficience İĞİT (Mir.73,p.29).
ejection SU (also "water").
equation TEĞZİNÇLİĞ (p.50).
equilibrium,in the state of, TEŃKERGÜLÜGSÜZ.
equivalence ĒŃREYÜK.
electively (according to proposition) KÖŃÜLÇE.
electric charge e TAQI YİME MİN TAZ ARTUQAÇ [bare integral multiple which decays in-tegar].
electromagnetic radiation SUW.
electromagnetism İY-İĞ,MAŃÇUŞIRI.
electron KÜZEÇ,ARANYADAN,BODI-YORIĞ,KİKİR (see "reducer").
electrons of the low energy level of atoms ARANYADAN.
elegy ÖKÜDİM (Mir.70,p.74).
element WAQ,QOĞ,QUM,BULUŃ.
elementary particle ER,ÖŃLÜG QUM,NOM,TINLIĞ.
emanation (phase) SUDUR.
emerge (emission) QUDULUŞU.
emission QUDULUŞU,YÜT,YÜDEMEK, YAĞI.
emissions of spontaneous radioactive decay YAĞI.
encompass (universal) ALQU.
endothermic İMİRT.
energetic AŞTAŃIQ (p.279).
energy TAP.
" ,kinetic, AŞ.
" ,potential,QUT QOLUNMAQ KÜÇİ.
" ,spatial,TAPIĞ.
engagement ANTILĞAW,ANT.
enlarge (expanse) İRİNÜ.
enthalpy (preservation,endurance) TÖZ.
entity (heading) ALQ (p.240).
entropy TAMU (also "hell").
era (condition,relation,time) ÖD.
eshatological (future) KİN,KİNTSÜ.
essence (substance,appearance,allotment,changeble quantity,civilisation,San.dhatu) OĞUŞ.
eternal MEŃGÜ,MEŃİLİĞ (p.243,253).
Europa QUT-YAQ (Mirşan 1970,p.78).
even (positive) UTRU.
event (body,merit) ET'ÜZ.
evident (apparent) YARP,KÖRKLE, BELGÜLÜG (p.92,76,273).
evolution (development) BIŞRINGÜ.
evolutionary ejection SUU.
evolve BIŞIĞ BOLÜ (p.92).
exact ÇAQ (Arat 1965,s.92).
excel KÖYÜRÜ.
excess ÇİT (see BODI-ÇİT).
exchange TEGSİNDÜRMEK (p.62).

exchange of geometry TILGEN TĒGSÎNDÜRMEK (see NI-IRWAN).
exhaust QURIĞU (see UTLI).
exhausting UTLI.
exhibit KÖRKÎTÜ (p.28,254).
exist KÎSLEW (see YARADU).
exothermic ÖRT.
expansion ÎRÎNÜ (see ARIĞ).
explanation (instruction) ÖGRETÎNGÜ (p.121,261).
explicit ANUQ.
extendogonical movement (trajectory) YÜRÜN ARIĞ-ĒDGÜ.
extinction (collapse) ÖÇME.
extraordinary ARDUQ.
faculty BARIĞLIĞ.
fast-drift WAÇIRA.
fast-drift radio burstes WAÇIRA TUWAÇA.
fast radiation YAWUZ ADALAR.
feature (base, sourse, constitution, appearance) ÖN.
federation BÎRÎKÎ-AT.
fermion TANMIŞ ÜZÜT.
field ASIĞ, ÖKÜŞ.
figure (shape, look) KÖRK.
filtered SÜZÜK.
final value (last condition, sole of the foot) ADAQ.
fine structure (that is "plasma gas") RAÇA.
fine structure (plasma gas) arised through impings of motion YAM-A-RAÇA.
fire ATAS.
flux AQAŞ (that is "background blackbody radiation").
folds BÜGÜLER.
force XUA (see LIN-XUA), to force = TÜLTEKLEW.
formation ĒRNGEK; TSUY.
formation of topology YÜZ YÜZEGÜ.
fortification (fortress) OR.
fortified place ĒRÎN.
fraction (quota, multiplicative) QAT.
fragment QOPI-ARIĞ.
fragrant elephant GANDA-XAST.
frame of reference UMUĞ-INAĞ.
Fraunhofer line BUN ORUN.
free AĞ (see AĞU).
free (i.e., inertial) force QUWAĞ (see XUA, i.e., QUA).
freeze TOÑŞU.
frequency QAYTSI, LUĞ.
functional ÎŞTÎG.
fusion BODIN (see KÜSEMEK).
gage KÜSÜŞ.
gage invariance QUT KÜSÜŞ.
gage of cosmic manifestation BUYAN KÜSÜŞ.
gage transformation KÜSÜŞLÜG TÜZÜN (Arat 1965, p.208).
galaxy ORDU, QUT BUYANLAR, ALQU TÜRLÜG TSUY.
gas YIDI SASIĞ.
genealogic TAY.
general ALĞU, AT-ULUQ (ÖBB).
genesis UTUŞ (see BÜTÎ).
genuineal ÇINLAYULI.
geodesic SEÇ.
geomagnetic field of the Earth ÇÎM-BUD WĪP.

geometry TİLGEN. [DIRU.
(to) give the stability YAWAL-
Glorious Women (that is "Queen") ÖGÜK QATUN.
goal AÑQARU.
(to) go back to primeval state ÜSLÜNÇÜ.
god TEÑRÎ, SÎZ, İÇÜÜM APAM, APA, UB-OZ, SORIĞ UÇI, UÇI AT.
gold ALTUN. [QOLULAW.
gonical manipulation ËDGÜTÎ
gonical reduction KÜZ-ËDGÜ.
gony ËDGÜ. [RIĞ.
gradient (comment, course) YO-
grain ("gena", "generō") ËGÎN.
granulation SWA.
gravitation BURQAN, ASIĞ, AT-ASIĞ.
gravitational collapse ABAMU.
" field (mechanics, machinary) ASIĞ.
gravitational wave TUYMAQ BÎLÎG.
gravitation of luminousity (that is "freefall collapse") LUŞANTA BURQAN (i.e., YAĞISIZIN BURQAN, p.46). [BURQAN.
gravitation of synthesis ABITA
gravitational collapse ABAMU.
gravity (weight) AĞIR.
groove (furrow) YIRĞAW.
grossness (coarse, size) ÎR.
group QAN (see QARASA).
group of times UĞANLAR QANI.
guard (post, item) SAQA.
guide YÎRÇÎ.
hair (corona) SAÇ.
half-life KÜN-ORTU.
hard (solid) QATIĞ.
engagement (that is "mass defect") ANTIRNI. [LAR.
hard relativities QADĞU NIZWAN-
haze MUN.
heading ALQ. [p.60).
herald ÖGÜY ËRÎS AT (Mir.1973,
hereditament BUWIN.
heredity ÎNÇSÎREDGÜ.
hinterland BÎLTÎR.
history TURURI, BOL-BOL.
hitherto (till then) MUNDADA BASAQI (p.254).
holded (threaded) BASĞUQLUĞ.
holomorphic TÜÜ-ËVÎNÎ.
homeomorphism (topological mapping) ÇËÇEK.
homogen AMRILIP TOLU TURU.
hooks of conservation (leaf) YAPIRĞAQ.
horizontal YATWI.
ice (disturbance) BUZ.
ideal ËSÜ-ËRE.
ideal form ARYANT.
(to be) identic AMRILLU.
identic noticed (i.e., idealized)(that is "isotropic") AMR-ANÇIĞ.
identification ÖG-KÖÑÜL.
image ÎSÎLGÜ (see ÎSTÎM TUTÇI ËDGÜ YILTIZ ÎSÎLGÜ).
imitating QARAQ (p.76).
impellent ËSRÎNGÜ.
imping YAM.
impossible (unfeasible) ËRDGÎSÜZ.
imprint BÎTÎMEK. (p.116).
impulse ÎT.
inauguration AÇIĞ (see AÇQIZ).

in authority (power) of ASRA.
(through) increase (elongation) ARTAYU (see ARTAYU YOQADTURU).
independence ËRKSÎNMEK (see ÎLÎNMEKSÎZ).
index (factor) KÖRSER.
indifferent QORQINÇSIZ.
indivergent ALQINÇSIZ.
individual BÎR-BÎRTÎG.
induction ÏDÎŞ.
inductive (drived) ÏDÎ,ÏDÎGLÎG.
inductive (i.e.,electrically charged) condencer ÏDEN.
inductive magnetism ÏDÎ-ÏGE.
inductive scattering ÏDÎ SAÇILMAQ.
indulgent AYANÇAN.
inertia AGILIQ.
inertial (or free) force QUWAG.
influential (progressive) ËNÎN-
instable MÜNSÜZ,ŞAMAT. [ÇÎG.
instruction ÖGRETÎNGÜ.
integer TAZ.
integration YUMQIGU,YUMQI,SÎZ.
interaction TUYUNMAQ.
interstellar gas and dust XUAÇEÇEK,KÖK QALIQ.
intervalence (valence) TATIG.
intrinsic integer values of separation (i.e.,decay and transformation of particles) BUDGIL (that is "outward transfer of angular momentum and of matter").
intrinsic origination (that is "hydrogen") YÜDE ÎLDÎNÜ (see TÖPÜTE ÎLTÎNÜ).
invariance (storage) (that is "unchanging form") QUT.
(to be) invariant QUTRULMAQ.
invocation (manifestation) ÜN.
invocatory ÜNLÜG (p.241).
inward acceleration ÇÎ-KÎR.
ion KÜDEN.
Ionian ÖG-AT OGUR (ÖBB).
ionisation charge (charge excess) BODI ÇÎT.
ionosphere KÎRSÎZ-TINLIGSIZ YÏR.
iron TËMÎR.
isolated YAWLAQ.
isotope TUDA. [ANÇIG.
isotropic (identic noticed) AMR-
interference KÎRIÜ.
in the condition of ÖDVÎ.
iron peak TËMÎR BÎRÎKE .
it is BOLTIN (p.92).
jealous KÜNÇÜK.
jet YAGMUR.
junior KÎÇÎK (see ULUG).
karma (i.e.,law of individuation) BAR-KËL,KËLÎ-BARI.
kinetic energy AŞ (i.e.,strengthenening),TUTA YÏGÜ AŞ,TAPIGNI TUTA-UTMIŞLAR (p.232).
knowledge BÎLÎG (see ADRA TUYUGLI BÎLÎG;ADRA TÏGME BÎLÎG).
labile QORQINÇ. [PÎN.
lane YÎPÎN,YÎP.(see YÖRÜÑ-YÎ-
laser (and maser) ÎNÇKE KÏYE SUW QIDIGI(see DÎYAN).
laser beam DÎYAN ,ÎNÇKE KÏYE SUW.
law TÖRÜ,NOM.
law of recession ARIG NOM.

law of self-perpetuating inter- valence (or compensation) SOĞANÇIĞ TATILIĞ NOM (A., p.XiX).
later (future, eshatological) KÎN.
leader of the state ÖDÎS UÇI.
leading to... UDUZTAÇI.
legal, see "certain".
level (hight) ÏDÎZ.
life TÎRÎG (p.122).
life-protecting defence mechanism BËRK.
light KÜN.
light pressure KÜN ÇOĞI.
light ray QAÇIĞ.
localized ADIĞSIZLI.
loculus morphy ËV-BARQ.
lonely AĞLAQ.
long-standing UZADI.
lord BËG.
love AM.
luminous, luminousity LUŞANTA.
lump BÖG.
machinary ASIĞ (gravitational field.
macroscopic-deep KÏÑ-TËRÎÑ.
" divergence KÏÑ-ALQIĞ.
magnetism (wellwishing, culture) ÏG.
mahayana TAYŞIÑ (p.127).
man KÎŞÎ.
majesty AT-UŞ.
major ÖÑRE ËTÜLÎS BËG.
major-general ÖÑRE BIÑA BAŞI.
manifold LIN-XUA, QATUN.
(to) manipulate QOLURSEN BÏRGELÎ (p.53), QOLULAMAQ.
manifestation BUYAN.
manipulation QOLUNÇ.
" of cosmic invarianoes ON QUT QOLUNÇ.
mark (letter) TAMĞA.
mass ÖSELÎK, AĞIR AYIĞ QILINÇ.
mass defect ËGSÜMIŞ BUYAN, YOQ ÇIĞAY.
massive star TÖZÜN YILTIZ.
maximal entrophy YÏNTSÎKMEKSÎZ YÏG MEÑÎ.
medical treatment ÏM.
medicament OT-YEM (M.1978, p.116).
medium (intermediate, intermediator) ARA.
medium of inertial force QUWAĞ ARA
mechanics (gravitational field, machinary) ASIĞ.
Mercury (separation, nation) BUD.
metabolic ADINÇIĞ.
metabolism ADINLAR.
metabolic machinary ADINLARNIÑ ASIĞI.
medicine-man OTAÇI, OTAÇIQ.
message OYIĞ (Mirşan 1985, p.73).
messenger OYIĞIN BAŞI.
Minkowski universe TOLPI TÜZÜN.
modal qualification UNA-ANI.
model KÖZ.
molecule TÎTÎR.
momentum OM (see BASA YANA).
monochromatic ÏKÎSÎZ.
morphy ËV.
motive (impellent) IDUQ.
motive invariance IDUQ QUT.
motive origin IDUQ QAÑ (p.257).
moving charge (victory) OD.

multiple MÎN (see ARTUQAÇ).
mutation ËÑÎNÎNÎÇ.
myriad (10,000) TÛMEN.
namely (viz) ËRÎNÇ.
(very) narrow ÎNÇKE (p.111).
nation BUD.
nature TURUM-ARA.
natura-modes (natural disposition,creation,world) ACÜN.
nebula BULIT.
negative (odd) TËTRÜ.
neutral ALASIZ.
neutron YËK-ÎÇKEK.
" capture QAO-ÇAO.
" star ADAQ SOÑI.
new YAÑA.
new vector potentials UTMIŞLAR.
noble element SÎM,KÎRTGÜNÇ.
non-modulate ÜLGÜLENÇSÎZ. [SUN.
non-radioactive state ADASIZ U-
notary BARIQ ÏTGÜÇÎ.
note BUY.
notification OY-BARITU.
novation KËLÎ-BARI,BAR-KËL.
now AMTI.
nuclear energy QUT-KÜSÜŞLÜG KÜÇ (p.255!).
nuclear fusion QUTLUĞ BODIN.
" group ÎLÎG QAN.
nucleon NAGARÇUNI,YËK.
nucleon form factor SAMANTA.
nucleus TAŞ,TÜŞ.
nucleus of absorbtion ÎNÇÎP TAŞ.
null (null-ordered) TAÑ.
object TUDMAQ (see TAPIĞ).
objective TUDÇI,BARIQIĞ.
obliged QAĞIL.
obligation BAĞ.
observable quantity ÖVKE.
observer YOĞI.
obtain (realisation,activation) YÜGERÜ.
odd (negative) TËTRÜ.
officer OD-UŞURU.
official ÏÎŞÎ.
old QARI (Arat 1965,p.248,274).
operation ÎŞ.
orbit YÜRÜNDEK.
organ ÖRGÜN.
organized bio-anabolic compounds (design of structure, Minkowski unuverse) TOLPI-TÜZÜN (see TOLPI-TÜZÜN UĞAN ARSI).
origin ÎLKEY (see QAÑ).
origination ÎLDÎNÜ,ÎLTÎNÜ. [283).
oscillate TËPREW,TËPREŞÜ (p.87,
outflow (shed,cast) TÜL.
outward transfer of angular momentum and of matter BUDĞIL.
ovary (to be stretched tight) QAS.
ovātiō ÖVKE.
overflow TAŞU (p.92). [138.
owner (possessor,Cause) ÖGE (p.
paradise ARUUQ MEÑÎLÎG YÎRTÎNÇÜ (p.59).
parity QALP.
particle (element) QOĞ. [SAR.
" conjugation USUN SAN-
particles of genesis UTMIŞLAR.
" of charge conjugation (see "new vector potentials").
particles of interaction (that is "subatomic particles") TUYUNMIŞLAR.

path YOL.
peace İNİNÇ.
penetrating ÇOĞURT.
perceive ÖDKÜNÜP ALU (p.174).
percentage (from all) NAYUT.
perception (intelligence) AÑ.
perfect verificated ĒDGÜN BARMIŞ (p.221).
period AY,AYA,AYAĞU. [LEW.
periodic recollection AYAW-KÜ-
" state AYATAQI ĒRDİN.
" system of nucleons AYAĞULUĞ NAGARÇUNI BAQŞI (see MAXA ŞAR-WAQLAR).
permanence (protection) BAQA.
permanent QURUĞSUZ,QAL,URLÜK-LÜG (p.257).
permanent expression QAL TİLVE.
persistive (preservative) TÖZLÜG.
phase, see "continuous variable".
phenomenon QUWRAĞ.
" of angular spin BURSAÑ QUWRAĞ.
philosophy (faculty of think) ÖG.
photochemical KÜN BADĞALI.
photo-effect KÜN TĒKİRİLİG.
photon YALTRIYUR ĒRDİN (p.237).
physical BOLMAQTAQI.
" property BOLMAQTAQI BARTAĞÇAN.
physics WAZIR,BOLMAQTA.
place of creation TEÑRİ YİRİ.
planet YULTUZ,MUNÇUQ.
planetary disk WASIR.
Planet Venus AÑĞARAQ,BARŞ,LUU.
plasma gas RAÇA.
poison (antimatter) AĞU.
polarizated orientations PARAMIT (see ALTI PARAMIT).
polarization PARAWANU.
population ULUŞ.
positive (even) UTRI.
possessive ALP (see UĞAN ALP).
possibility ĒRDGÜ.
potenciality ÇOĞ.
potency (elementary particle) YIÑAQ (see KİDİN YIÑAQ).
potential energy QUT QOLUNMAQ KÜÇİ (see BULUÑ YIÑAQ).
power QUA (XUA) (see KÜÇ).
praise ÖGDİ (p.51).
precedences ÖÑİLER (p.51).
precedent (to set an example) ĒS-ÖÑİG (YT).
preceding ÖÑDÜNKİ (p.277).
precession of manipulation QOLDI,QOLTI.
Pre-Egypt OT-OĞ.
preliminary ÖÑİ-ÖÑİ.
present TURQARU.
preservation, see "enthalpy".
pressure BASUDÇILIĞ,BASA TUTU.
previous existence ĒRTİRÜ KİSİ.
previous state (element) ÖÑİ.
prevalent AT-ÖÑIRA.
primary procedure QIZ.
primordial top (that is "hydrogen") TÖPİTE İLTİNÜ [to originate in the top].
primordium İLTİNMİŞ.
principle TİL-KÜÑÜL,ŞIR.
principle of inordinate events (that is "the uncertainty principle") BADIL-ÖKÜŞ ĒT'ÜZ

TIL-KÖÑÜL.
principle of synchrotron BADIRA ŞIRI.
privilege (step,name) AD.
privilege-boundary AD-YÖRÜG.
procedure TUTÇI.
process ËMGETGÜ,BARTUQ,ADIN.
professor (protector of a thesis) BAQŞI.
progress (success) OÑ.
prominence (distinguishment) KÖDRÜNÇ (see ARSIQU).
propagation (ocean) TALUY.
property BARTAĞÇAN,BARMAQ.
prosperity (prosperous) ÖRK.
prosthetic SUMIR TAĞ,SUMIR.
protector (system,defender, professor) BAQŞI.
proto- QODI.
protogalaxies ULUNÇIĞ ACUNLAR.
proton BAWAĞIR (see BODI SATAW).
prototype QODI-ÖZÜ.
prove KÎM-QAYU.
provisory science QURUĞ BÏGE[BÎLÎG.
psychology KÖÑÜL-BÎLÎG.
pulsation TAQŞUT.
pure ARĞU.
purpose (precaution,circumstance) SAQINÇ.
push (potentiality) ÇOĞ.
prove TANUQLAW (Arat 1965,p. 156),KÎM-QAYU.
qualify (quality) ADRUQ;TUDRUĞ.
quantum OOQ,OQ.
quark IDUQ NOM.
quasi ÏSTÎM.
quasi-stellar sources ÏSTÎM TUÇI ËDGÜ YILTIZ ÏSÎLGÜ.
qualification KËZÎG (p.46).
Queen ÖGÎM ÏL-BÏLGE QATUN,ÏL-BÏLGE QATUN QAĞAN,ÖGÎM QATUN.
quota (fold,level,row,order, layer) QAT (see QAT-QAT).
quotient QATÇIĞ (p.54).
radiation (radio-,radiant energy,transmission) ADA.
radiation era A.
radio,radio emission YAÑQU (see TUWAÇA,ADA,WAÇRAZAN).
radioactive conversion SUUSI.
" organ WAÇRAZAN ÖR-
" series [GÜN.
(decay series,decay chain) YANÇA (see ŞIMNU SUUSI).
radio bursts TUWAÇA.
radioisotope ADA-TUDA.
radio-origin (that is "the nucleus of galaxy") ADA-QAÑ.
radioplace (sorse) ADALIĞ ORUN.
radio-spectrum YAÑQIP BÏRMEKLÎG YARUQ.
ray QAÇIĞ.
reach TËGÎNÜ.
reality (actual fact) BARIQ.
realization YÜGERÜ.
reality (real,concrete,verified) YÏNDEM,YÏNTEM.
realized (verified) BARMIŞ.
recession (recessive) ARIĞ.
recessional alive ARIĞ TÎRÎN.
recoil YID (see YIDI-YIPAR).
recollection KÜLEW.
recumbination TAY-PAY LIN-ŞI.
red shift ARA OQ,INARU KËMÎŞÜ,

YARUQ YULA.
reducer (that is "the electron of linkage, i.e., ÎL ··· QAN") KÜZEÇ (see ARANYADAN).
reduction KÜZ, KÜMÎŞÜ.
refer (declaration) ÖGÎRMEK.
reference UMUĞ.
request ÖTÎNÜ.
relative ALQATMIŞ, ALQINĞU.
" time (condition) ALQINĞU ÖD.
relativistic effect ARSLAN.
" symmetrical SIÑAR (see ALQUTIN S., QOPTIN S., ONI'IN S., TOLPTIN S.).
relativity NI-IZWAN (NIZWAN).
" of isotropy AMRANMAQ NIZWANI.
relativity of ovatio ÖVKE NIIZWANI.
released AĞ, AĞLANÇIĞ.
released conjugation AĞLANÇIĞ SANSAR.
released energy BUDĞIL (intrinsic integer values of separation).
relief KÖPÎRDÜ.
religion (belief; soul) ÏSÎZ, ÏSÎG (p.59; M.1978, p.100), ÏS.
remain (to settle) TURULU.
remembrance AN.
remove ARIYU-KÜTÜ (p.136).
renew (renewal) YAÑĞARINÇ, OÑARU.
represent BÜDÜRGÜ (p.249), BÜDÜRÜ ÏTÜ (p.105), BÜTGÜ (p.92).
representant ALT.
representant (differentiable) manifold ALTUNLIĞ LIN-XUA.
representative ÎNÎLÎ, OĞIL, ALTUN; (see ÎNÎLÎ YALWARU, ALTUN YARUQ).
repulsion ADQAĞ, ADQANĞU.
repulsive ("zurückschlagend") TÖSKEKÎÇ.
repulsive (repeller) group (that is "nucleus of galaxy") QAĞAN QAN.
reputation (step, privilege) AD.
resistance TÖZKERÎNÇ, QADIR.
resistant isolated QADIR YAWLAQ.
resonance-absorbtion AĞTINU-ÎNE.
result WARUQ (p.292), MÜN, ÜRVÎŞ (see ÜSKÎNTE).
rest-mass YAIÑUQ.
reversible parity NIRWI-QALP.
reversing layer QULLAÇÇA.
reversion NI-IRWAN, NIRWAN.
reversion (determination) of time IN-ITIRA ÇAL.
rifle SIRÇQA.
rip SÖGÜ (see SÖGÜT, BODI SÖGÜT, SÖGÜT XUA; p.46, 111, 193, 205).
ripe (developed by evolution) BIŞIĞ (see BIŞRINĞU).
rising (ascending) ÖRLETÎLÎP.
river of origin (that is "the nucleus of Galaxy") QAÑ ÖGÜZ (see "radio-origin").
rod ÇIBIK (see SIRUQ, BUDIQ).
rotation (moon, expression) AY.
rudiment (origin, base, centre) ÎLÎG (see ODINMIŞLARNIÑ ÎLÎGÎ).
rule (to administer) ÖKLÎDÜ.

ruling black ÖKÜŞ QARA.
run YÜGÜRÜ. [52.
sapiens OY-TOĞŞIQ (M.1985,p.
sattelite YANINÇ.
scattering SAÇILMAQ.
scholar BİLGİN.
science BİLGE-BİLİĞ.
science fiction BİLİĞSİZ BİLİĞ.
scoop (evolutionary ejection) SUU. [see AZMIŞLAR.
secondary rays İKİNTİ ADALAR.
seed (grain) URUĞ.
seigniorial ULUĞ.
self-perpetuating SOĞANÇIĞ.
self-preservation ÖZ-TÖZİ.
separation (nation,Mercury) BUD.
shape (build) TURĞURU,ÉVİRMEK (see KÜSÜŞ TURĞURU;OÑARU ÉVİRÜ,TİLGEN ÉVİRMEK).
shrink TARIQU.
signal QIÇMAQ.
silver KÜMÜŞ.
singe (scorch) ÜT (see ÜT-KİYE).
single TAQ.
singular BİRTEMLİĞ.
sky ASQAN,ASPAN.
slow neutron capture QAO-ÇAO.
soil (ground) TOPRAQ.
solar wind ULUĞ YİL.
solid (hard,compact) QATIĞ,QADIĞ.
soul İS.
source ÖÑ (see "feature").
south KÜN-ORTASI.
space KÖLÜNGÜ(p.46),OS.
space-time OS-UĞ.
space inversion OSUP.
spatial energy (moving object; foundling) TAPIĞ.
special theory YİLVİ YAÑ.
spectral diffraction (that is "electromagnetic wave") YAŞUQ.
spectrum YARUQ.
spesific İVİP,ÖZÜG.
spesific-lier (that is "rest mass") ÖZÜG YATIĞ.
sphere MANĞAL.
spicules TÖPÜN.
spin SAÑ ,BURSAÑ (angular spin).
"spin-flip" transition AYAYU SAQINMAQ·ÖMEK.
splash ÇEÇEK.
spontan revolution (decay) ŞIMNU .
spurious AZMIŞ.
start off IÇANĞU.
standing AYAĞLIĞ.
" spatial energy AYAĞ TAPIĞ.
star YILTIZ.
state ÉRDİN;ÖDÜS.
statical BOŞĞUTLUĞ.
statics BOOŞ,BOŞ.
statistics BURQ-ŞARQ.
status (city) BOLIQ.
steady YALINLIĞ (see OT YALIN, ÖRT YALIN,YALINLIĞ ÇOĞLUĞ, ÉRDİNİ YALINLIĞ).
steep (i.e.,high) energy level of atoms TİKİM.
stellar light KÜN.
stimulative AYIĞ.
stock (clump) KÖDÜG.
stranger YAD. [ASIĞ.
strong interaction QOÇUM ÖKÜŞ

structure (order,arrangement) TÜZÜN (see TOLPI-TÜZÜN).
subatomic particles TUYUNMIŞ-LAR .
subjection INDIQTIW (Mirşan 73, p.32).
subordinate AZ.
subordinate relativity AZ NIZ-WAN.
substance (see "essence) OĞUŞ.
substantial energy (temperature) OT (also "hot").
sub-terrestry YÏR- SUB (see YÏR-SUW) (Mirşan 1985,p.162).
substantionation YALWARU.
successive QAT-QAT.
sufferance (pain,torture,process) ËMGEK.
super (seigniorial) ULUĞ.
" capacity ULUĞ KÜÇ.
superior BUĞ,ANUDARA.
supernova YARITQAÇI (p.109).
super space ULUĞ KÖLÜNGÜ.
supplemental (conditional) YI-LAYULI.
support TAYAĞ (p.92).
suppose (imagine) ÖYÜ.
surname ASRA AT (Arat 65,p.282).
symmetrical,see "relativistic symmetrical" (i.e.,SIÑAR). (see TOLPTIN SIÑAR,TAŞTIN SI-ÑAR,ALQUTIN SIÑAR).
synchrotron BADIRA.
system ËRMEK,XA (see AĞIZ A-RIĞIN ËRMEK).
talentless UĞULUĞSUZ.
tangent TËĞRÎK.
team (set) QARASA.
temporary ÜRLÜKSÜZ.
tenet AYI.
tensive IĞ (M.1985,p.163).
tensor I-IĞAÇ.
terrestrial development YÏR-TÎNQÜ.
terrestry (earth,place) YÏR.
that means ATIN YÏME.
theory (gesture,novelty,effect) YAÑ.
they are SAYU (p.222).
this MUNA (p.121).
threaded BASIDIIMLIŞ.
thus AMTI,ANÇULAYU QQ.
tighten QAS.
time QAÇAN,ÖD,UĞAN.
time-dimension UĞAN AĞŞI.
time inversion IN-ITIRA ÇAL.
tissue ÇÏÇE.
to BÎRGELÎ (p.53,257).
together BÎRLE.
topology (part,zone;face;hundred) YÜZ,YÜÜZ.
total ŞAR (see ALQU).
trace KÎDÎN.
training WAYNIQI.
trajectory YÜRÜÑ.
transfer KÖTÜĞ (p.92).
transformation UZ.
transition OZĞU,AŞUQI.
transitional (activated) motion ÖDLEYÜR.
transitive ÖTRÜ.
transmission,see "radiation".
transplantation (germ) ÖRDÜK.
trapped region SUW TOLU.
treatment, see "sufference".
tremble TÎTRÜ.
true (real,genuine) ÇIN,ÇINSU

(see ÇINTAMAN).
tumble ABINGU.
type ÖZÜ (p.249).
uncertainty principle (principle of indeterminancy) BADIL-ÖKÜŞ ËT'ÜZ TÎL-KÜNÜL.
unchangeable (balanced) TËPRET-GÜLÜGSÜZ (p.225).
universal time (era) ALQU ÖD.
universal strategy UD.
universe ALQU,UDUM.
universology (cosmology) UDUM-BAR.
unpatterned ÜLGÜSÜZ.
unstable MÜNEGÜSÜZ.
vacuum (oneness of the universe) BÎR.
Van Allen Belts ALAYA WÎT-YAN.
vanish ÖÇEYÜ (see p.223).
vast KÜN-TËRÎN.
vector (vectorial,maximal) YÏG.
vector article YÏG ËD.
vector-gradient YÏG-YORIG.
vectorial-net YÏG-ÜSTÜNKÎ.
verified BARMIŞ.
verify ÖTKÜRMEK (p.62).
vertical TÎKVÎ.
(to) vibrate TÎTRÜ (see "molecule").
vibrative care (that is "vibration") TÎTRÜ BAQA (p.75).
victory (moving charge) OD.
violation YASUQ.
violent activity (unwrap,unfold;freedom) ABI-PIRAY.
virtue ËRÎŞ.
water SUB (see SU,SUW).
wave TÜTÜN.
wavelength TÜTSÜK.
weak interaction USUN IRAQ QALP, QOÇUM ÖKÜŞ ASIG,TÜZKERÎNÇSÎZ YÏG-ÜSTÜNKÎ BURQAN QUTI.
weight AGIR.
well (indeed,hence;break off) QOP (see "fragment").
wind YÎL.
wish TÎLEMEK (p.92).
without apply KÎREŞÎZ.
" beginning BAŞLAGSIZ.
" defence QORILMAQSIZ.
" divergation ALQINMAQSIZ.
" any exeption BÎR QALISIZ.
writing (clause) BÎTÎG.
year AY (Mirşan 1970,p.99).
" ,anomalistic,YIL-AY.
" ,cosmic,ON-YAŞ.
" ,conditional (supplemental),YIL.
Your Highness (that is "God") SÎZ.
zero (null-ordered) TAÑ.
zero-phonon geodesic (that is "null-geodesic") SEÇE TAÑ-LANÇIG.

Prototurkish Sounds

A	I	R
B	Ï,Î	S
C	Q,K,X	Ş
Ç	L	T
D	M	U
Ë,E	N	Ü
F	O	W,V
G	Ö	Y
G	P	Z

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

1921 Yılında Kuba Türkistan'da doğmuş olan
Kâzım Mirşan
öğrenimini İstanbul Teknik Üniversitesinin

İNŞAAT

fakültesinde bitirmiş ve bütün imtihanlarında
başarı göstermiş olduğundan kendisine

YÜKSEK MÜHENDİSLİK DİPLOMASI

verilmiştir.

REKTÖR

İstanbul, 15.X.1947

TANZİM TARİHİ : 23 NİSAN 1951

DEKAN

Nº. 1473

KAZIM MİRŞAN

ERKEN TÜRK TARİHİ ARAŞTIRMACISI

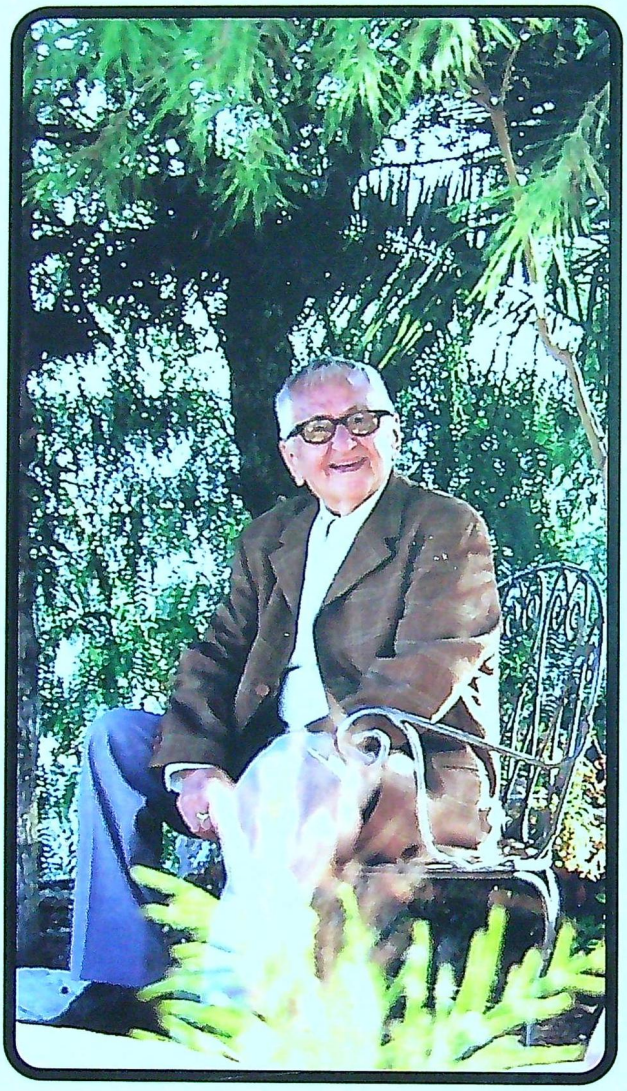

(4 Temmuz 1919 - 18 Temmuz 2016), İnşaat Yük. Mühendisi ve özellikle Erken Türkler ile ilgili araştırmaları ile tanınan Türk tarihi araştırmacısı.

Doğu Türkistan'ın İli Nehri üzerindeki Gulca kentinde, 4 Temmuz 1919'da dünyaya geldi. 1935'te öğrenimine İstanbul'da devam etti. Boğaziçi Lisesi'nden mezun olduktan sonra 1940'da Yüksek Mühendis Mektebi'ne girdi. 1942'de üçüncü sınıftayken Almanya'ya giderek Berlin'de "Technische Schule"'de okudu. 1946 yılında Türkiye'ye döndüğünde tekrar başlatılan Irkçılık-Turancılık davasına tanık olarak çağrıldı. İstanbul Teknik Üniversitesi olarak adı değiştirilmiş olan Yüksek Mühendis Mektebi'nde, inşaat yüksek mühendisliğini okumaya devam ederek 1947'de mezun oldu.

İnşaat yüksek mühendisi olarak Almanya, İsviçre ve Türkiye'de çalıştığı sırada eski Türkleri araştırmaya başladı.

Almanca, Rusça, İngilizce, Çince ve Türk lehçeleri (Tatarca, Özbekçe, Başkurtça, Tarançıca, Kaşkarlıkça (yani Uygurca), Kazakça, Kırgızca, Azerbaycan Türkçesi, Türkiye Türkçesi ile kendi ana lehçesi olan, (Tümenlikçe) dışında Yunanca, Fransızca, Latince, İtalyanca'yı meslek araştırmalarına yarayacak kadar bilen Mirşan, hayatının büyük bir kısmını Erken Türk tarihi ile ilgili araştırmalara adadı.

Aynı zamanda Kazım Mirşan'ın yaptığı araştırmalarda Erken-Türk uygarlıkları tarafından Ot-Oğ olarak isimlendirilen Ön-Mısır'a D.Ö 3000 yıllarında Doğu Anadolu'dan İsub-Ög yazısının gittiğini tespit etmiştir. Kazım Mirşan'ın bugüne kadar anlamı çözülemeyen 184 adet Mısır hiyeroglifini Erken-Türkçe olarak okumuş olduğu ve mumyalama tekniklerinin yine D.Ö. 3000'li yıllarda Altaylarda geliştirildiği düşünülürse piramit inşa teknolojisinin eski Mısır'a Erken-Türk uygarlıkları tarafından öğretildiği sonucuna ulaşılmaktadır.

3. CİLT İÇERİK

- **Alfabetik Yazı Başlangıcı**
- **10 Kitap Birarada (Birlikte)**
- **Etrüskler**
- **Dinlerin Gelişimi**

ISBN 978-605-82549-8-5

9 786058 254985

Bu kitap seti para ile satılamaz...